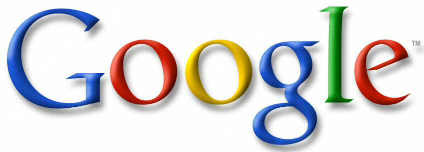
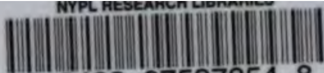
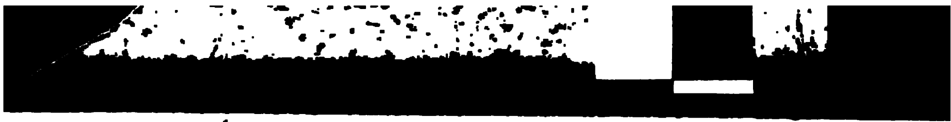

Google

NYPL RESEARCH LIBRARIES
3 3433 07597854 8

VERZAMELING VAN STUKKEN

BETREFFENDE HET

GENEESKUNDIG STAATSTOEZIGT

IN NEDERLAND.

(Uitgegeven door de inspecteurs en adjunct-inspecteurs voor het geneeskundig Staatstoezigt.)

1872.

's GRAVENHAGE,
M. J. VISSER.
1872.

INHOUD.

DRUKFOUTEN.

Blz. 40 staat: „geneesmiddelen", lees: herkenningsmiddelen.
„ 80 is tusschen regel 15 en 16 weggevallen: ammonia liquida.
„ 82 in het opschrift van n°. 24 is aangehaald *Staatscourant* 21 Juli, in plaats van 31 Juli.

VERZAMELING VAN STUKKEN

BETREFFENDE HET

GENEESKUNDIG STAATSTOEZIGT IN NEDERLAND.

1872.

N°. 1. *Zamenstelling van de geneeskundige Raden op* 1 *Janaari* 1872.

VOOR DE PROVINCIEN NOORD-BRABANT EN LIMBURG.

Voorzitter: De inspecteur voor het geneeskundig Staatstoezigt voor de provinciën Noord-Brabant en Limburg (dr. A. F. J. Ingen-Housz, te Breda).
Secretaris: dr. E. A. P. van den Bogaert, te 's Hertogenbosch.

Leden:

	Treedt af 31 Dec. v. h. jaar:
De adjunct-inspecteur voor het geneeskundig Staatstoezigt voor de provinciën Noord-Brabant en Limburg (H. L. Verspijck, te Maastricht).	
Dr. H. P. van den Bergh, te Veghel	1872
Dr. E. A. P. van den Bogaert te Rosmalen	1872
Dr. P. Houben, te Thorn	1872
Dr. J. D. C. Titsingh, te Geertruidenberg	1872
Dr. A. E. Goossens, te Venlo	1873
Dr. C. H. G. Leurs, te Roermond	1873
G. H. Beelen, heel- en vroedmeester te Weert	1873
Dr. P. R. van Mierlo, te Breda	1874
Dr. J. B. Holster, te Klundert	1874
J. B. G. Kieckens, heel- en vroedmeester te Tilburg	1874
P. J. Kijn, apotheker te 's Hertogenbosch	1872
J. van Hal, apotheker te Bergen-op-Zoom	1873
J. B. F. van Gils, apotheker te Waalwijk	1874
L. T. A. van der Grinten, apotheker te Venlo	1874
Mr. M. A. van den Acker, regter in de arrond. regtbank te Breda	1874

Plaatsvervangende leden:

Dr. J. P. H. van de Loo, te Venlo	1872
Dr. M. J. Godefroi, te 's Hertogenbosch	1873

Dr. J. Roosenburg, te 's Hertogenbosch 1873
Dr. P. J. W. Bijnen, te Breda 1873
Dr. J. van Roosmalen, te Ravenstein 1874
Dr. J. J. Jaeger, te Heerlen 1874
Dr. J. J. Ackens, te Kerkrade 1874
N. J. B. Landman, heel- en vroedmeester te Helvoirt 1874
P. Roersch, Apotheker te Maastricht 1872
J. Steins, Apotheker te Maastricht 1873
H. G. A. Truijens, Apotheker te Weert 1873
A. F. A. Maassen. Apotheker te Breda 1873
A. J. N. J. Bolsius, apotheker te 's Hertogenbosch 1874
Mr. J. H. Wijnands, regter in de arrond. regtbank te Maastricht. 1874

Corresponderende leden:

Dr. L. Th. Pompe te Rosmalen. Dr. W. Wijnands te Maastricht, dr. F. van Hal te Vught, Jhr. Mr. E. de Kuyper, burgemeester te 's Bosch, H. Pijls, Wethouder te Maastricht, J. H. A. Bosquet, apotheker te Maastricht, L. van Driel te Stratum, Dr. Ph. Pastoors te Deurne, C. van Aert, heel- en vroedmeester te Boxtel, Dr. H. Hemmers te Sittard. (Treden af 31 December 1874.) Dr. H. G. J. Bolsius te Schijndel, J. H. O. Spronck, heel- en vroedmeester te Beek, Jhr. Mr. J. de Grez, chef van het bureau voor statistiek te Maastricht, A. J. Jauné te Roermond, H. S. J. Rose. hoofdingenieur van den waterstaat te 's Hertogenbosch. (Treden af 31 Dec. 1873.)

VOOR DE PROVINCIËN GELDERLAND EN UTRECHT.

Voorzitter: de inspecteur voor het geneeskundig Staatstoezigt voor de provinciën Gelderland en Utrecht (Dr. W. F. P. Kiehl, te Arnhem).
Secretaris: Dr. J. G. de Voogt, te Arnhem.

Leden:

Treedt af 31 Dec. v. h. jaar:

De adjunct-inspecteur voor het geneeskundig Staatstoezigt voor de provinciën Gelderland en Utrecht (Dr. G. van Overbeek te Meijer, te Utrecht).
Dr. A. H. van Andel, te Zutphen 1872
Dr. T. A. van Schermbeek, te Utrecht 1872
Dr. J. J. Homoet, te Arnhem 1873
Prof. Dr. L. C. van Goudoever, te Utrecht 1873
Dr. J. C. van Eeten, te Utrecht 1873
Dr. J. R. K. Pennink, te Utrecht 1873
Dr. P. Mazirel, te Elburg 1873
Dr. H. F. Thijssen. te Arnhem 1874
Dr. A. van der Leeuw, te Amersfoort 1874
Dr. C. D. L. Hanegraaff, te Arnhem 1874

Prof. Dr. P. J. van Kerckhoff, te Utrecht 1872
R. J. Opwyrda, apotheker te Nijmegen 1873
A. W. Hartmann, apotheker te Utrecht 1874
J. P. C. van Tricht, apotheker te Arnhem. 1874
Mr. C. P. Henny, te Arnhem 1874

Plaatsvervangende leden:

Dr. H. J. Broers, te Utrecht 1872
Dr. P. A. van der Ketten, te Beek 1872
Dr. H. W. van Rhijn, te Zutphen 1872
Dr. F. P. Küthe, te Tiel 1872
Dr. J. Koning, te Arnhem 1872
Dr. J. H. Koolhaas, te Amerongen 1873
Dr. J. B. Dompeling, te Utrecht 1873
D. Gantvoort, heel- en vroedmeester te Neede. 1873
Dr. L. C. E. E. Fock, te Amersfoort 1874
Dr. H. Pepfenhauser, te Arnhem 1874
G. L. Tjeenk Willink, apotheker te Zutphen 1872
W. C. Holm, apotheker te Zeist 1873
J. O. van Bijlert, apotheker te Nijmegen 1873
N. van der Salm, apotheker te Utrecht. 1873
J. Hanekamp van Harinxma, apotheker te Utrecht 1874
W. Knoops, oud-apotheker te Arnhem 1874
Mr. W. R. Boer, te Utrecht 1874

Corresponderende leden:

Dr. J. Munsch te Groenlo, Dr. E. D. Cartier van Dissel te Lochem, S. van Leuven, heel- en vroedmeester te Aalten. P. A. Verouden, heel- en vroedmeester te Wisch, Dr. D. H. Wildschut Rijnders te Hengelo, Dr. C. J. A. W. Honig te Zevenaar, Dr. G. Rombouts te Velp, Dr. A. J. K. van Anrooy te Zalt-Bommel. (Treden af 31 December 1872.) Dr. C. Schattenkerk te Doesburg, Dr. J. M. van Bemmelen te Arnhem. (Treden af 31 December 1874.)

VOOR DE PROVINCIE ZUID-HOLLAND.

Voorzitter: De inspecteur van het geneeskundig Staatstoezigt voor de provincie Zuid-Holland (Dr. L. J. Egeling, te 's Gravenhage).
Secretaris: Dr. C. P. Pous Koolhaas, te 's Gravenhage.

Leden:

Treedt af 31 Dec. v. h. jaar:

De adjunct-inspecteur voor het geneeskundig Staatstoezigt voor de provincie Zuid-Holland (Dr. B. Carsten, te 's Gravenhage).
Dr. J. N. Ramaer, te 's Gravenhage 1872

Dr. P. J. A. H. Vermeulen, te Delft 1872
Dr. T. H. Blom Coster, te 's Gravenhage 1873
Prof. Dr. J. A. Boogaard, te Leiden 1873
Dr. K. A. Rombach te Leiden 1873
Prof. Dr. J. C. G. Evers te Leiden 1874
Dr. P. M. Mess, te 's Gravenhage (Scheveningen) 1874
Dr. C. J. Snijders, te 's Gravesande 1874
Dr. C. J. Vaillant, te Schiedam 1874
J. C. Huijsman, apotheker te Brielle 1872
A. C. Cramer, apotheker te Rotterdam 1872
H. J. Haaxman, apotheker te Rotterdam 1873
G. W. Boot apotheker te Gorinchem 1873
G. J. Jacobson oud-apotheker te Schiedam 1874
Mr. J. G. Patijn, te Rotterdam 1874

Plaatsvervangende leden:

Dr. M. F. Onnen, te Dordrecht 1872
Prof. Dr. G. Ph. F. Groshans, te Rotterdam 1872
J. Thorn Leeson, heel- en vroedmeester te ter Aar 1872
Dr. J. M. Addink, te 's Gravenhage 1873
Dr. H. Boursse Wils, te Leiden 1873
Dr. G. P. Buchner, te Gouda 1873
Dr. A. M. Ballot, te Rotterdam 1874
Dr. H. J. Lulofs, te Hardinveld 1874
Dr. G. H. van Vollenhoven, te Rotterdam 1874
J. Broeksmit, heel- en vroedmeester te Rozenburg 1874
J. F. Schuld, heel- en vroedmeester te Meerkerk 1874
J. C. Th. Vigelius, apotheker te 's Gravenhage 1872
Dr. J. Bosscha Jr., te 's Gravenhage 1872
W. Robertson, apotheker te Rotterdam 1873
F. J. Moet apotheker te 's Gravenhage 1873
A. van Scherpenzeel apotheker te Schoonhoven 1874
J. A. J. van de Ven, apotheker te Dordrecht 1874
Mr. J. L. de Bruyn Kops, te 's Gravenhage 1874

Correspondeerende leden:

Dr. J. C. ten Noever de Brauw te Woerden, T. A. Donkersloot, heel- en vroedmeester te Rhoon, Dr. E. Pijnacker Hordijk te Delft, Dr. E. J. A. Kaiser te Maassluis, G. de Lang, heel- en vroedmeester te Hellevoetsluis, Dr. J. A. Ort te Gorinchem Dr A. T. van Wieringen te Lerkkerkerk, Dr. D. G. Winkler te Vianen. (Treden af November 1873). Dr. A. W. van Meegen te Vlaardingen Dr. P. M. S. Kros te Nieuw-Lekkerland, J. Bossers, heel- en vroedmeester te 's Gravendeel. (Treden af November 1874.)

VOOR DE PROVINCIE NOORD-HOLLAND.

Voorzitter: de inspecteur voor het geneeskundig Staatstoezigt voor de provincie Noord-Holland (Dr. J. Penn, te Amsterdam).
Secretaris: Dr. G. A. N. Allebé, te Amsterdam.

Leden:

	Treedt af 31 Dec. v. h. jaar:
De adjunct-inspecteur voor het geneeskundig Staatstoezigt voor de provincie Noord-Holland (Dr. I. Teixeira de Mattos, te Amsterdam).	
Dr. G. A. N. Allebé, te Amsterdam	1872
Dr. W. J. F. Nuijens, te Westwoud	1872
Dr. J. van Geuns, hoogleeraar te Amsterdam	1872
Dr. A. van der Boon, te Zaandam.	1873
Dr. A. H. Israëls, te Amsterdam	1873
G. C. van Balen Blanken, heel- en vroedmeester te Sybecarspel.	1873
Dr. A. H. J. de Bordes, te Hoorn.	1874
Dr. C. J. de Lange, te Alkmaar	1874
P. H. Vorstman, heel- en vroedmeester te Amsterdam	1874
Dr. J. W. Gunning, hoogleeraar te Amsterdam	1873
G. J. van Hoolwerff Jr., apotheker te Hoorn	1872
D. Pas, oud-apotheker te Amsterdam	1872
J. C. Kruseman, apotheker te Haarlem	1873
C. W. Bruinvis, apotheker te Alkmaar	1873
A. H. Walter, apotheker te Amsterdam	1874
J. Polak, apotheker te Amsterdam.	1874
Mr. A. de Vries, raadsheer in het provinciaal geregtshof voor Noord-Holland, te Amsterdam	1874

Plaatsvervangende leden:

Dr. C. E. Heynsius, te Amsterdam	1872
Dr. E. H. G. Thijssen, te Amsterdam	1872
Dr. P. J. Hollman, te Edam.	1872
Dr. C. B. Tilanus, hoogleeraar te Amsterdam	1873
Dr. J. Zeeman, te Amsterdam	1873
P. van Vollenhoven, heel- en vroedmeester te Amsterdam.	1873
Dr. J. F. van Hengel, te Hilversum	1874
Dr. P. van Reijsen, te Haarlem	1874
Dr. L. Scheltema Beduin, te Amsterdam	1874
Dr. J. Haremaker, te Helder	1874
J. Hanou Johzn., heel- en vroedmeester te Barsingerhorn	1874
W. Stoeder, apotheker te Amsterdam.	1872
A. Stellingwerff, oud-apotheker te Amsterdam	1873
H. Broos, apotheker te Haarlem	1873

J, Venster, apotheker te Helder 1873
J. Swens, oud-apotheker te Haarlem 1874
J. Zoutmaat Brugman, apotheker te Amsterdam 1874
Mr. A. van Eijk Bijleveld, lid van de arrondissements regtbank te Amsterdam 1874

Corresponderende leden:

Ph. S. Frank, heel- en vroedmeester te Haarlem, W. Schutte, heel- en vroedmeester te Nederhorst den Berg, W. M. Logeman, leeraar aan de hoogere burgerschool te Haarlem, J. Huffnagel, districts-veearts voor Noord-Holland en Utrecht, te Haarlem. (Treden af November 1872.) Mr. H. Jacobi, chef van het bureau voor statistiek bij het provinciaal bestuur te Haarlem. (Treedt af Mei 1873.) Dr. A. Doncan te Wormerveer en Dr. J. Mulder te Zaandijk. (Treden af November 1873.)

VOOR DE PROVINCIËN FRIESLAND EN GRONINGEN:

Voorzitter: de inspecteur voor het geneeskundig Staatstoezigt voor de provinciën Friesland en Groningen (Dr. L. Ali Cohen.)
Secretaris: Dr. S. Sr. Coronel, te Leeuwarden.

Leden:

Treedt af 31 Dec. v. h. jaar:

De adjunct-inspecteur voor het geneeskundig Staatstoezigt voor de provinciën Friesland en Groningen (Dr. A. Meursinge Hz., te Leeuwarden.)
Dr. D. de Vries Reilingh, te Groningen 1872
Dr. S. Sr. Coronel, te Leeuwarden 1872
Dr. S. Posthuma, te Harlingen 1872
Dr. L. Trip, te Delfzijl 1872
Dr. H. Tobbe, te Heerenveen 1873
L. Th. Brunsveld van Hulten, heel- en vroedmeester te Loppersum . 1873
Dr. B. Bokma de Boer, te Ternaard 1874
Dr. S. Rosenstein, hoogleeraar te Groningen 1874
Dr. B. Verver, te Sneek 1874
Dr. S. K. de Waard, te Grijpskerk 1874
E. Bloembergen, apotheker te Leeuwarden 1872
C. H. van Ankum, apotheker te Groningen 1873
J. Post, apotheker te Groningen 1874
J. J. Bruinsma, apotheker te Leeuwarden 1874
K. Canter Visscher, apotheker te Bolsward 1874
J. C. Bakker, apotheker te Oude-Pekela 1874
Mr. B. D. H. Tellegen, hoogleeraar te Groningen 1874

Plaatsvervangende leden:

Dr. G. Acker Stratingh, te Groningen	1872
Dr. J. Baart de la Faille, te Groningen	1872
Dr. A. G. Meder, te Noordhorn	1872
Dr. W. M. H. Sänger, hoogleeraar te Groningen	1872
Dr. J. de Vries, te Lemmer	1873
Dr. A. H. Swaagman, te Groningen	1873
Dr. W. H. Idzerda, te Akkrum	1874
Dr. J. Æ. Born, te Groningen.	1874
Dr. J. M. Busch Adriani, te Zuidbroek	1874
Dr. J. Baart de la Faille, te Leeuwarden.	1874
Th. Beekhuis, heel- en vroedmeester te Wirdum	1874
G. Haima van der Wal, apotheker te Franeker.	1873
A. H. Stheeman, apotheker te Winschoten	1873
H. Brunema, apotheker te Groningen	1874
J. Posthuma, apotheker te Dragten.	1874
Dr. E. A. van der Burg, apotheker te Leeuwarden	1874
Mr. E. Attema, te Leeuwarden	1874

Corresponderende leden:

A. Duparc, chef van het bureau voor statistiek te Leeuwarden, Dr. H. Reilingh Dz. te Groningen, J. C. Billroth, districts-veearts te Groningen. (Treden af 22 Mei 1872.) J. Kustra, heel- en vroedmeester te Ee, Dr. P. de Jager te Groningen, S. H. Kielstra, heel- en vroedmeester te Oenkerk, Dr. A. L. van der Sluis te Oosterwolde, Dr. J. D. Scheepers te Woudsend, T. van der Weij, heel- en vroedmeester te Bolsward, Dr. R. Lammers van Bueren te Franeker, G. B. Bruinsma, heel- en vroedmeester te Arum, Dr. H. R. Snijder te Balk, J. C. Mebius, heel- en vroedmeester te Menuldum, Dr. H. G. Cannegieter te Hallum, J. A. Koch, heel- en vroedmeester te Workum, Dr. E. D. H. Schutter te Adaard, Dr. B. Slingenberg te Beerta, W. Gerhards, voorzitter der cholera-commissie te Groningen, Dr. J. Buisman Ebbenge te Kortezwaag, Dr. J. W. Fokkens te Leek, Dr. J. S. Wichers te Middelstum, Dr. M. J. Adriani Engels te Midwolde, Dr. P. Rinsema te Vlagtwedde, Dr. T. Haakma Tresling te Winschoten, Dr. S. J. van Roijen te Veendam. (Treden af ulto. December 1873). T. Romein, gemeente-architekt te Leeuwarden, H. J. Prakke, plaatsvervangend distriks-veearts te Leeuwarden, J. G. van Beusekom, stads-bouwmeester te Groningen, E. Plantenga, veearts te Groningen. (Treden af 28 April 1874.)

VOOR DE PROVINCIËN OVERIJSSEL EN DRENTHE.

Voorzitter: de inspecteur voor het geneeskundig Staatstoezigt voor de provinciën Overijssel en Drenthe (Dr. D. Lubach te Kampen).
Secretaris: Dr. J. A. van Ketwich Verschuur te Deventer.

Leden:

	Treedt af 31 Dec. v. h. jaar:
Dr. D. Cohen, te Assen	1872
Dr. F. W. van Riemsdijk, te Stad Hardenberg	1872
Dr. J. E. T. Schaepman, te Zwolle	1872
Dr. H. G. Hesselink, te Stad Almelo	1872
Dr. J. H. Damman de Wit, te Gieten	1873
Dr. E. E. C. van Lennep, te Deventer	1873
A. A. H. Hamer, heel- en vroedmeester te Ommen	1873
Dr. J. A. van Ketwich Verschuur, te Deventer	1874
Dr. F. K. Amshoff, te Hoogeveen	1874
Dr. H. Hazewinkel, te Borger	1874
R. Brouwer, heel- en vroedmeester te Zuidwolde	1874
H. R. de Holl, apotheker te Hoogeveen	1872
C. D. Wassink, apotheker te Zwolle	1872
A. W. Kroon, apotheker te Deventer	1874
E. Post Stheeman, apotheker te Meppel	1874
Mr. J. D. van Ketwich Verschuur, advokaat te Zwolle	1874

Plaatsvervangende leden:

Dr. J. Huber, te Kampen	1872
Dr. R. J. C. Stoffels, te Meppel	1872
Dr. H. W. Stork, te Stad Almelo	1872
Dr. S. Stratingh Tresling, te Havelte	1872
Dr. J. L. Kymmell, te Havelte	1873
Dr. C. P. ter Kuile, te Enschede	1873
Dr. A. H. Schoemaker, te Ambt Almelo	1873
E. ten Raa, heel- en vroedmeester te Staphorst	1873
Dr. G. ter Horst, te Rijssen	1874
Dr. J. Reicher, te Kampen	1874
J. Coster, heel- en vroedmeester te de Wijk	1874
W. G. Top, apotheker te Kampen	1872
W. A. Dibbits, oud-apotheker te Zwolle	1873
L. Ebbinge, apotheker te Meppel	1874
R. Meulenhoff, apotheker te Zwolle	1874
Mr. L. Oldhuis Gratama, lid van het provinciaal geregtshof te Assen.	1874

Corresponderende leden:

D. Melant Langeveld, heel- en vroedmeester te Genemuiden, Dr. A. A. Hijnen te Zwartsluis, L. Hubenet, rijks-veearts te Dwingelo, J. Lambers, fabriekant te Almelo, P. van Delden, heel- en vroedmeester te Hengelo, R. A. de Monchy, fabriekant en voorzitter der openbare gezondheids-com-

missie te Hengelo, Dr. H. IJssel de Schepper, leeraar in de scheikunde aan de hoogere burgerschool te Deventer, Dr. L. Fledderus te Dalen, en Dr. W. Hesselink te Vries.

Voor de provincie Zeeland.

Voorzitter: de inspecteur voor het geneeskundig Staatstoezigt voor de provincie Zeeland (Dr. A. A. Fokker, te Middelburg.)
Secretaris: Dr. J. P. Berdenis van Berlekom, te Middelburg.

Leden:

	Treedt af 31 Dec. v. h. jaar:
Dr. J. C. de Man, te Middelburg	1872
Dr. E. J. F. P. J. G. Vogelvanger, te Hulst	1872
Dr. W. J. Janssen, te Kruiningen	1872
Dr. J. Hazenberg, te Vlissingen.	1873
Dr. H. Goemans Jr., te Zierikzee	1873
Dr. A. P. Fokker, te Goes	1874
Dr. J. Kosten de Bruijne, te Zierikzee	1874
Dr. Y. Keijzer, te Middelburg	1874
S. G. Nauta van der Grijp, apotheker te Zierikzee	1872
P. M. de Ligny, apotheker te Middelburg	1874
W. P. O. Hennequin, apotheker te Sluis.	1874
Mr. J. Snijder, te Veere	1874

Plaatsvervangende leden:

Dr. J. P. Berdenis van Berlekom, te Middelburg	1872
Dr. S. Dobbelaar de Wind, te Middelburg	1873
Dr. N. J. F. Verschoor, te Goes.	1874
J. de Visser, heel- en vroedmeester te Stavenisse	1874
C. J. Cornelis, heel- en vroedmeester te Breskens	1874
D. J. J. Marinissen, apotheker te Middelburg	1874
M. J. Verhulst, apotheker te Middelburg	1874
J. Adam, apotheker te Goes	1874
Mr. A. P. Snouck Hurgronje, te Middelburg.	1874

Corresponderende leden:

G. J. W. Berghuijs, prov. veearts 1e kl. te Middelburg, M. Luteijn Mazure, prov. veearts 2e kl. te Oostburg. (Treden af 31 December 1872.) Dr. J. N. Boom te Zierikzee, Dr. J. M. Boom te Tholen, H. B. Maal Henry, heel en vroedmeester te Oostburg, A. Walraven, heel- en vroedmeester te Lamswaarde (Hontenisse), Dr. Q. J. M. Janssen te Wissenkerke, K. Was, heel- en vroedmeester te Sint-Maartensdijk, G. J. Bertel, heel- en

vroedmeester te Koudekerke. (Treden af 31 December 1873). Dr. F. Seelheim, leeraar aan 's rijks hoogere burgerschool te Middelburg, P. J. Dirksen, chef van het provinciaal bureau van statistiek te Middelburg, H. Engelsman Kleijnkens, inspecteur van het loodswezen te Vlissingen, C. Mazure, prov. veearts 2e kl. te Zierikzee, J. C. Kegelaer, prov. veearts 2e kl. te Hulst, F. R. J. Was, heel- en vroedmeester te Oosterland, C. A. P. van Muijen, heel- en vroedmeester te IJzendijke, J. J. van de Repe, heel- en vroedmeester te Noorwelle, Th. Snoep, heel- en vroedmeester te Kapelle, A. de Fouw, heel- en vroedmeester te Axel, C. V. van Oosterwijk Stern, heel- en vroedmeester te Aardenburg, E. C. van Rijssel, heel- en vroedmeester te Poortvliet. (Treden af 31 December 1874.)

N°. 2. ***Missive van den commissaris des Konings in Friesland van** 3 **Januari**, 4e **afd.**, **no.** 5, **aan de gemeentebesturen**, **om dank te betuigen aan de genees- en heelkundigen voor hun ijver tot bevordering van de koepokinenting**.* (Prov. blad *no.* 2.)

Ofschoon de natuurlijke kinderpokken de provincie Friesland in het thans afgeloopen jaar niet hebben verschoond, moet toch dankbaar worden erkend, dat zij, in vergelijking van andere provinciën, slechts weinig door die verwoestende ziekte heeft geleden. In het geheel toch zijn in dat jaar niet meer dan 239 gevallen der ziekte, waarvan 65 met doodelijken afloop, voorgekomen.

Ontegenzeggelijk is deze gunstige uitkomst grootendeels te danken aan de vele en tijdige maatregelen van voorzorg, allerwege tegen die ziekte genomen.

De steeds krachtig toegepaste voorschriften van het provinciaal reglement ter bevordering der koepokinenting en de goede bemoeijingen ook overigens van de gemeentebesturen mogen veel tot die uitkomst hebben bijgedragen, weinig zou welligt nog zijn verkregen, indien zich daaraan niet had gepaard de, dikwijls zelfs geheel belangelooze, ijver van de genees- en heelkundigen, om inenting en herenting met al de hun ten dienste staande middelen te bevorderen en toe te passen, en daardoor hier het ontstaan, ginds den voortgang der ziekte te beletten.

Deze zoo loffelijke houding van de genees- en heelkundigen, ook vroeger bij algemeen heerschende ziekten zigtbaar gebleken, verdient niet met stilzwijgen te worden voorbijgegaan, al zullen die deskundigen ook de grootste voldoening vinden in het bewustzijn van zooveel te hebben bijgedragen, om Friesland tot dusverre voor eene epidemie te behoeden, die elders zoo vreeselijk heeft rondgewaard.

Gelieft daarom de genees- en heelkundigen in uwe gemeente mijn dank over te brengen voor hetgeen zij ten vorigen jare hebben verrigt tot afwending der bedoelde epidemie. Ik zie daarin tevens een waarborg, dat zij zul-

len voortgaan, hun zoo zeer te waarderen hulp te verleenen, waar die ook verder ter voorkoming van de in deze dagen op sommige plaatsen zich weder eenigzins uitbreidende ziekte mogt blijken noodig te zijn.

De commissaris des Konings in de provincie Friesland,
van Panhuijs.

N°. 3. *Brief van den geneeskundigen adjunct-inspecteur voor Gelderland en Utrecht*, *van* 15 *Januari*, *n°.* 4, *aan de burgemeesters in de provincie Utrecht over* verkoop van meststoffen.

De geneeskundige Raad voor Gelderland en Utrecht heeft eenige zijner leden gecommitteerd tot het beantwoorden der vraag:

of, bijaldien te Utrecht werd overgegaan tot het verzamelen der faecale stoffen, van het keukenvuil en van den verderen afval der inwoners, de verzamelde meststoffen hetzij binnen, hetzij buiten de provincie Utrecht ten behoeve van den landbouw gereedelijk verkocht zouden kunnen worden?

Zij verzoeken U daarom beleefdelijk, aan mij wel te willen mededeelen, aan welke ingezetenen uwer gemeente dit schrijven met eenige hoop op goed gevolg zou kunnen gerigt worden. Bijzonder echter zullen zij zich verpligt rekenen, wanneer gij de goedheid wildet hebben, ook uwe beschouwingen aangaande de boven gestelde vraag aan de gecommitteerden, door mijne tusschenkomst, te doen kennen.

De adjunct-inspecteur voor het geneeskundig Staatstoezigt in Gelderland en Utrecht,
Dr. v. O. de Meijer.

N°. 4. *Brief van eene commissie uit den geneeskundigen Raad voor Gelderland en Utrecht*, *van* 15 *Januari*, *n°.* 5, *aan grondeigenaars en landbouwers in de provincie Utrecht over* verkoop van meststoffen.

De geneeskundige Raad voor Gelderland en Utrecht heeft eenige zijner leden belast met het beantwoorden der vraag:

of, bijaldien te Utrecht werd overgegaan tot het regelmatig ophalen van de drekstoffen en de urine, binnen 2 of hoogstens 3 etmalen na de ontlasting, uit de privaten der huizen, de aldus verzamelde stoffen even regelmatig en met eenig voordeel aan landbouwers zouden kunnen worden afgeleverd?

De ondergeteekenden, leden der bedoelde commissie, kunnen hun mandaat alleen dan naar behooren vervullen, wanneer de landbouwers in de provincie Utrecht de goedheid willen hebben, hunne zienswijze aan de com-

missie te doen kennen. Zij nemen daarom de vrijheid, U beleefd te verzoeken, hen met uwe voorlichting wel te willen dienen, en wel in 't bijzonder aan den eerstondergeteekende uw gevoelen te willen mededeelen aangaande de beantwoording der volgende vragen:

1o. Zou men in uwe woonplaats de *versche* drekstoffen en urine *onvermengd*, dan wel met keukenafval, straatvuil enz. tot een goeden *compost* verwerkt, verlangen?

2o. Welke *hoeveelheid* der verlangde meststof zou vermoedelijk in uwe gemeente geplaatst kunnen worden (opgave in kub. meters)?

3o. Omstreeks welken *tijd* zou men die meststof willen ontvangen?

4o. Hoeveel zouden de afzenders vermoedelijk kunnen bedingen voor de geleverde en te Utrecht aan de mestplaats afgehaalde meststof (opgave per kub. meter)?

5o. Zijn er in uwe woonplaats personen, die zich reeds nu bezig houden met het afhalen en verkoopen van groote hoeveelheden meststof van Amsterdam of elders, of met wie anders zou men zich kunnen verstaan om door het verzenden van grootere hoeveelheden uit Utrecht naar uwe gemeente de transportkosten te verminderen?

De leden van den geneeskundigen Raad,
Dr. G. van Overbeek de Meijer.
Prof. Dr. P. J. van Kerckhoff.
Dr. H. J. Broers.
Dr. J. R. K. Pennink.

N°. 5. *Kennisgeving van den minister van Binnenlandsche Zaken van* 17 *Januari*, *betreffende* verkrijgbaarstelling der Nederlandsche Pharmacopoe. (Staatscour. 18 *Januari*.)

De minister van Staat en van Binnenlandsche Zaken,

Gelet op art. 3 der wet van 2 November 1871 (*Stbl.* no. 118);

Gezien het koninklijk besluit van 31 December 1871 (*Stbl.* no. 202), tot vaststelling der *Nederlandsche Pharmacopoea;*

Brengt ter algemeene kennis, dat op 18 Januari 1872 wordt uitgegeven en bij den boekhandelaar G. J. Mingelen (firma van Weelden en Mingelen) te 's Gravenhage verkrijgbaar gesteld: de *Nederlandsche Pharmacopoea* in de Latijnsche taal, tegen den prijs van twee gulden vijftig cents (*f* 2,50) per exemplaar.

De dag van uitgifte en verkrijgbaarstelling van genoemde *Pharmacopoea* in de Nederlandsche taal, zal later worden bekend gemaakt.

Voor den minister,
De secretaris-generaal,
Hubrecht.

N°. 6. *Circulaire van den commissaris des Konings in Limburg van* 3 *Februari, aan de gemeentebesturen, tot aanbeveling van* maatregelen tegen pokken. (Prov. blad *n*°. 21.)

De adjunct-inspecteur voor het geneeskundig Staatstoezigt in Noordbrabant en Limburg deelt mij mede, dat niet in alle gemeenten van het gewest, waar gevallen van pokken voorkomen, worden nagekomen en toegepast de maatregelen van voorzorg aanbevolen bij- en de raadgevingen vervat in mijne mededeelingen van den 9 Februari, 26 April en 26 Mei 1871 (*Prov. blad* n°. 34, 70 en 89) of dat de nakoming en toepassing daarvan op minder voldoende wijze en soms slechts schoorvoetend geschieden.

De menigvuldige gevallen van pokken in verschillende gemeenten van het gewest en de omstandigheid, dat de ziekte in meerdere gemeenten een epidemisch karakter heeft en zich uitbreidt, geven mij aanleiding, mijne hierboven aangehaalde mededeelingen bij U opzettelijk in herinnering te brengen, zooals ik de eer heb te doen mits deze, met verzoek om, in voorkomende gevallen, tijdig uw invloed aan te wenden ter bevordering, dat de dáár bedoelde voorzorgsmaatregelen genomen en tevens de raadgevingen opgevolgd worden welke door den geneeskundigen adjunct-inspecteur blijkens die mededeelingen zijn of nader door hem of door de behandelende geneeskundigen zullen worden gegeven ter voorkoming van de verspreiding der pokken-ziekte, welke de bevolking van het gewest van zoo nabij en in meerdere gemeenten op bedenkelijke wijze bedreigt.

Ik moet wijders in herinnering brengen, dat, luidens de aanschrijving van den 16 Februari 1871 (*Prov. blad* n°. 41), in het gesticht Calvarienberg te Maastricht gelegenheid bestaat tot kostelooze vaccinatie en revaccinatie en tot verkrijging, kosteloos, van koepokstof.

De commissaris des konings in het hertogdom Limburg,
VAN DER DOES DE WILLEBOIS.

N°. 7. Bij koninklijk besluit van 7 Februari n°. 5 is benoemd tot plaatsvervangend lid in den geneeskundigen Raad van Friesland en Groningen, E. A. van der Burg, doctor in de wis-, natuur- en artsenijbereidkunde, leeraar aan 's Rijks hoogere burgerschool te Leeuwarden. (*Staatscour.* 8 Februari.)

N°. 8 *Circulaire van den minister van Binnenlandsche Zaken van* 8 *Februari*, 9e *afd.*, *n*°. 202, *aan de commissarissen des Konings in de provinciën, over* scheepsbeschuit, tot voeding ongeschikt.

De adjunct-inspecteur voor het geneeskundig Staatstoezigt voor Noord-Holland berigt mij, dat onlangs te Amsterdam eene aanzienlijke partij scheeps-

beschuit is verkocht en afgeleverd voor een naar Java bestemd schip. Vóór het vertrek werd ontdekt dat de beschuit van slechte hoedanigheid was, waarna de ontvangst werd geweigerd.

Op verzoek van den hoofdcommissaris van politie te Amsterdam, werd daarop door de stedelijke beambten voor de keuring van voedingsmiddelen een monster van die beschuit onderzocht, waaruit bleek dat zij tot voedsel geheel ongeschikt is.

Volgens aan den hoofdcommissaris verstrekte inlichtingen is, in het laatst van het vorige jaar, van Antwerpen te Amsterdam ingevoerd ongeveer 70,000 kilogram scheepsbeschuit, vermoedelijk afkomstig uit Fransche vestingen en aldaar afgekeurd.

Door de plaatselijke gezondheidscommissie te Amsterdam is gemeld feit ter openbare kennis gebragt en het publiek gewaarschuwd bij het koopen van scheepsbeschuit voorzigtig te zijn.

Volgens gerucht is de partij beschuit naar verschillende andere gemeenten, onder anderen naar Harlingen overgebragt, waar men wil beproeven die te verkoopen.

Ik acht het raadzaam dat de ingezetenen der gemeenten in uwe provincie, voor zoover dit niet reeds geschied is, zoodra mogelijk tegen het gebruik van scheepsbeschuit, van die partij afkomstig, worden gewaarschuwd.

Voor den Minister,
De secretaris-generaal,
HUBRECHT.

N°. 9. *Kennisgeving van den minister van Binnenlandsche Zaken van* 16 *Februari*, *betreffende verkrijgbaarstelling van de* Nederlandsche Pharmacopoea *en van een verbeterblad.* (Staatscour. 18 *en* 19 *Febr.*)

De minister van Staat en van Binnenlandsche Zaken:

Gelet op art. 3 der wet van 2 November 1871 (*Staatsbl.* n°. 118);

Gezien het koninklijk besluit van 31 December 1871 (*Staatsbl.* n°. 202) tot vaststelling der *Nederlandsche Pharmacopoea*;

Brengt ter algemeene kennis:

1°. dat de *Pharmacopoea* in de Nederlandsche taal op 22 Februari 1872 zal verkrijgbaar gesteld worden bij den boekhandelaar G. J. Mingelen (firma van Weelden en Mingelen te 's Gravenhage, tegen den prijs van twee gulden vijftig cents (ƒ 2.50) per exemplaar;

2°. dat in de Latijnsche uitgaaf nog enkele drukfouten zijn ontdekt, vermeld in een verbeterblad, dat kosteloos bij genoemden uitgever te bekomen is.

De minister voornoemd,
THORBECKE.

N°. 10. *Brief van den commissaris des Konings in Friesland, van* 8 *Maart*, 4e *afd.*, *n*°. 85, *aan de gemeentebesturen*, *over* behandeling van krankzinnigen. (Prov. blad *n*°. 43.)

Onlangs werd in het geneeskundig gesticht voor behoeftige krankzinnigen te Franeker eene vrouw uit eene der plattelandsgemeenten van deze provincie opgenomen, die reeds sedert 15 jaren aan *mania religiosa* had geleden, zonder dat middelen tot herstel waren beproefd.

Bij hare opneming bleek, dat zij geheel was zamengegroeid en aan beide heupen aan zoo uitgebreide gangreen (koudvuur) leed, dat de geneesheer-directeur voor een spoedigen dood vreesde.

Na hare geheele reiniging enz. waren de duidelijke sporen van de verschrikkelijk verwaarloosde ligchamelijke verpleging nog meer uitgekomen.

Den derden dag na hare opneming is zij overleden.

Dit treurig geval geeft mij aanleiding om, met referte tot mijne missives, opgenomen in het *Prov. blad* n°. 92 van 1854, n°. 124 van 1866 en n°. 6 van 1867, op nieuw uwe bijzondere aandacht te vestigen op het hoogst wenschelijke van een gestadig streng en naauwkeurig toezigt op de niet in gestichten geplaatste krankzinnigen en om, zooveel in uw vermogen is, voor eene spoedige plaatsing van dergelijke ongelukkigen in de voor hen bestemde gestichten te zorgen, ook al is hun toestand niet dadelijk gevaarlijk.

Juist bij het *ontstaan* van krankzinnigheid toch is een der gunstigste omstandigheden, die op de herstelling van invloed kunnen zijn, deze, dat de lijder zoo spoedig mogelijk uit zijne gewone omgeving worde verwijderd. De kosten, die hieruit voortvloeijen, zullen wel nooit zoo hoog klimmen als de uitgaven, welke het gevolg zijn van eene verzuimde plaatsing, om niet te spreken van de redenen van menschelijkheid, die voor eene goede verpleging pleiten.

Werd dit meer in het oog gehouden, ongetwijfeld zou het ontstaan van organische gebreken, die gewoonlijk, gelijk in het bovengenoemde geval, alle hoop op herstel benemen of een spoedigen dood van den lijder ten gevolge hebben, dikwijls worden voorgekomen.

Ik heb mitsdien de eer, de onderwerpelijke aangelegenheid bij herhaling met den meesten aandrang aan uwe goede zorgen aan te bevelen.

Ik houd mij overtuigd, dat in dezen tijdige en gepaste tusschenkomst van uwe zijde, na plaatselijk onderzoek in overleg met geneeskundigen in alle twijfelachtige gevallen in te stellen, veel kwaad zal kunnen verhoeden.

De commissaris des Konings in de provincie Friesland,
VAN PANHUIJS.

N°. 11. ***Kennisgeving van den minister van Binnenlandsche Zaken van*** 11 ***Maart, betreffende een*** verbeterblad bij de Pharmacopoea (***Nederlandsche tekst***). (Staatscour. 12 ***Maart.***)

Van wege den minister van Binnenlandsche Zaken wordt ter algemeene kennis gebragt, een verbeterblad, behoorende bij de onlangs uitgegeven *Pharmacopoea* (Nederlandsche tekst) voor de koopers van dat werk kosteloos verkrijgbaar gesteld bij den boekhandelaar *G. J. Mingelen* (firma *van Weelden en Mingelen*) te 's Gravenhage.

Voor den minister,
De secretaris-generaal,
HUBRECHT.

N°. 12. ***Beschikking van den minister van Binnenlandsche Zaken van*** 12 ***April, betreffende het*** gebruik van meetmiddelen ***in apotheken.***

De minister van Staat en van Binnenlandsche Zaken,

Beschikkende op een adres van de Nederlandsche Maatschappij ter bevordering der Pharmacie te Amsterdam, verzoekende, dat aan de apothekers het gebruik van maten, ingerigt naar den eisch van hun bedrijf worde toegestaan;

Geeft aan de adressante te kennen, dat de meetwerktuigen, voor zoover zij behooren tot de in art. 3 der wet van 7 April 1869 (*Staatsbl.* n°. 57) genoemde maten en gewigten, aan de bepalingen dier wet en van het koninklijk besluit van 16 October 1869 (*Staatsbl.* n°. 159) behooren te voldoen; doch dat de overige voor chemisch of pharmaceutisch gebruik bestemde meetmiddelen, als daar zijn: verdeelde cilindrische glazen, meetglazen, fleschen tot het bepalen van het soortelijk gewigt van vloeistoffen, geene maten zijn in den zin van bovengenoemde wet, doch, krachtens art. 24 der wet van 1 Junij 1865 (*Staatsbl.* n°. 61), onderworpen aan het toezigt van de aldaar genoemde commissiën.

(*get.*) THORBECKE.

N°. 13. ***Besluit van den commissaris des Konings in de provincie Utrecht van*** 25 ***April,*** n°. 5, ***tot aanbeveling van*** koepokinenting. (Prov. blad n°. 53.)

Gelezen eene missive van den heer adjunct-inspecteur voor het geneeskundig Staatstoezigt in de provinciën Gelderland en Utrecht, dd. 24 April 1872, n°. 93;

Overwegende, dat daarbij wordt aangetoond de wenschelijkheid, om ijverig voort te gaan met het inenten van de nog niet gevaccineerden, en met de revaccinatie van personen, waarbij vroeger de inenting zonder gevolg gebleven is of reeds vóór meer dan vijf jaren gedaan werd;

Gelet op zijn besluit van 7 Januarij 1871, n°. 8, Az. (*Prov. blad* n°. 9),

Heeft goedgevonden:

Met herinnering aan zijn evengemeld besluit van 7 Januarij 1871, de aandacht van de gemeentebesturen op het bovenstaande te vestigen, met uitnoodiging, om van hunne zijde zooveel mogelijk mede te werken tot bevordering van de bedoelde vaccinatie en revaccinatie in hunne gemeenten.

De commissaris des Konings voornoemd,
VAN DOORN.

N°. 14. *Vergadering van den geneeskundigen Raad voor Zeeland, gehouden den* 31 *Mei* 1872.

Behalve de voorzitter en de secretaris zijn tegenwoordig de leden: Nauta van der Grijp, de Ligny, dr. Hazenberg, dr. Keyzer, dr. de Man, Hennequin, dr. Fokker, mr. Snijder, dr. de Bruyne, dr. Goemans, Persant Snoep en dr. Vogelvanger, en de plaatsvervangende leden: dr. de Wind, Adam en Verhulst.

De vergadering geopend zijnde, brengt de voorzitter hulde aan de nagedachtenis van wijlen dr. W. J. Janssen, die bij trouwe pligtsbetrachting zich steeds een ijverig lid van den geneeskundigen Raad betoond en zich voorzeker de toegenegenheid en vriendschap van al de leden van dit collegie verworven heeft. In zijne plaats is tot lid van den Raad benoemd de heer Th. Persant Snoep, geneesheer te Kapelle, die door den voorzitter verwelkomd wordt. De voorzitter deelt mede, dat de heer Snoep bereids is beëedigd als lid van den Raad, benevens de heer J. Adam, apotheker te Goes, als plaatsvervangend lid.

De in druk verschenen notulen der vorige vergadering worden goedgekeurd.

De ingekomen stukken aan de orde zijnde geschiedt mededeeling van:

1°. Eene missive van den minister van Binnenlandsche Zaken van 12 Dec. 1871, litt. B, 9de afd., ter begeleiding van 22 exemplaren van het verslag aan den Koning van de Bevindingen en handelingen van het geneeskundig Staatstoezigt in 1870;

2°. Eene missive van denzelfden minister van 16 Jan. 1872, Litt. B, 9de afd., ter begeleiding van een exemplaar van de Latijnsche uitgave der Nederlandsche Pharmacopoea, benevens

eene van 20 Jan., ter begeleiding van een verbeterblad, behoorende tot die Pharmacopoea.

3°. Eene dergelijke missive van 20 Febr. 1872, ter begeleiding van een exemplaar van de Nederlandsche uitgave van de Pharmacopoea, benevens eene van 13 Maart, ter begeleiding van een verbeterblad, behoorende tot die Pharmacopoea.

4°. Missives van de heeren A. de Fouw te Axel, C. V. van Oostenwijk Stern te Aardenburg en E. C. van Rijssel te Poortvliet, waarin zij verklaren de benoeming tot corresponderend lid van den Raad te aanvaarden.

5°. Missive van den heer H. P. W. Steenkamp, kennis gevende, dat hij wegens vertrek naar elders ontslag neemt als corresponderend lid van den Raad.

6°. Missive van de hh. G. Jeras, Dirk Jeras en M. C. Roest te Middelburg, waarin zij berigten, dat de tusschen hen bestaande vennootschap wordt ontbonden.

Al deze missiven worden voor kennisgeving aangenomen.

7°. Brief van mevr. de wed. Janssen, kennis gevende van het overlijden van haren echtgenoot, dr. W. J. Janssen, lid van den Raad, te Kruiningen. De voorzitter deelt mede, dat aan de weduwe namens den Raad bereids een brief van rouwbeklag is toegezonden.

8°. Missive van den secretaris van het voorloopig hoofdbestuur der nederlandsche vereeniging ter bevordering der koepokinenting, ter begeleiding eener door die vereeniging uitgegeven circulaire. De voorzitter deelt hierop mede, dat het denkbeeld tot oprigting van een vaccinatiebond is uitgegaan van de inspecteurs, die de zaak verder aan bovengenoemde vereeniging hebben overgedragen. Hij vraagt, of de vergadering wenschelijk acht, dat van wege den Raad eene afdeeling worde opgerigt? De secretaris geeft hierop te kennen, dat het van wege den Raad opgerigte bureau van vaccinatie alhier gemeend heeft geen werkzaam deel aan de oprigting eener afdeeling te moeten nemen, zoo als het in der tijd aan de inspecteurs heeft te kennen gegeven, hoofdzakelijk op grond, dat er in Zeeland geen gebrek aan vaccine bestaat, dat de vooroordeelen tegen de vaccinatie alleen uitgaan van eene godsdienstige overtuiging, die door de vereeniging niet zullen kunnen weggenomen worden, en dat alleen van eene bij de wet verpligte vaccinatie heil te wachten is.

De voorzitter wil de bezwaren van het bureau niet weerleggen, maar gelooft toch, dat het te ver gegaan is, door uit naam van de geheele provincie te spreken, en vraagt, of elders in ons gewest geene behoefte aan opwekking tot vaccinatie zou bestaan?

Uit eene mededeeling van den secretaris blijkt, dat de afdeeling Zeeland der Nederlandsche maatschappij tot bevordering der geneeskunst met gelijke bedoeling aan hare correspondenten in Zuid-Beveland, Zierikzee en Hulst de vraag heeft voorgelegd, of aldaar geene bureaux van vaccinatie, filiaal-inrigtingen als het ware van het Middelburgsche bureau, konden opgerigt worden, doch dat daarop tot dus verre geen antwoord is ingekomen. Naar aanleiding hiervan betuigen dr. Vogelvanger en dr. de Bruyne, dat noch te Hulst noch te Zierikzee bijzondere maatregelen behoeven genomen te worden, om de vaccinatie aan te moedigen.

De heer Hennequin bewijst met voorbeelden uit de jongste pokkenepidemie te Sluis, dat aldaar thans nog veel vooroordeel tegen de vaccinatie bestaat en zelfs bij onbevooroordeelden groote onkunde omtrent het nut der vaccinatie. Hem komt het voor, dat een vaccinatiebond in die streken nuttig zou kunnen werken.

De voorzitter geeft hem daarop in overweging, om zich in betrekking te stellen met de autoriteiten, godsdienstleeraars, onderwijzers enz. en te trachten eene afdeeling van de bedoelde nederlandsche vereeniging te Sluis op te rigten. Eenstemmig vereenigt zich de vergadering met het voorstel van den voorzitter, om aan deze en aan andere eventueel op te rigten afdeelingen minstens den zedelijken steun van den Raad te verleenen. Overigens wordt de missive voor kennisgeving aangenomen.

9°. Verslag van de vereeniging van genees- en heelkundigen in Zeeland over 1871, waarvoor den secretaris als voorzitter dier vereeniging dank wordt betuigd.

Aan de orde is hierop de mededeeling van de handelingen van het geneeskundig Staatstoezigt sedert de laatste vergadering. Aan deze mededeelingen, in druk aan de leden als bijlage tot de agenda toegezonden, ontleenen wij het volgende:

Bij den inspecteur zijn ingekomen de volgende stukken, waarvan de inhoud moet worden bekend gemaakt of om verschillende redenen voor de leden van den Raad belangrijk kan wezen:

1°. Brief van den heer commissaris des Konings van 6 Dec. 1871, n°. 6995, 2de afd., betreffende eene door gecommitteerden voor de winkel-visitatiën in den 2den ring ingediende klagt tegen den veerschipper te Sint-Annaland;

2°. afdruk van 's Konings besluit van 31 Dec. 1871 (*Stbl.* n°. 202), tot vaststelling der Nederlandsche Pharmacopoea;

3°. afschrift van 's Konings besluit van 13 Jan. 1872, n°. 7, waarbij aan het bureau van vaccinatie te Middelburg voor 1872 eene subsidie van ƒ100 uit 's rijks kas verleend wordt;

4°. afschrift van een vonnis contra een geneeskundige in Zuid-Beveland, den 4 Dec. jl. door de regtbank van Goes gewezen

en waarbij hij is schuldig verklaard: 1°. aan het als geneeskundige tot het leveren van geneesmiddelen bevoegd, bij het onderzoek niet overleggen van de door den inspecteur voor gezien geteekende lijst der geneesmiddelen, welke hij voorhanden moet hebben; 2°. aan het niet bewaren van elk geneesmiddel in een daartoe geschikt voorwerp, hetwelk den officielen of meest gebruikelijken officinalen naam van het geneesmiddel duidelijk leesbaar tot opschrift heeft — en werd veroordeeld tot twee geldboeten van *f* 50 elk, of subsidiaire gevangenisstraf van twee dagen en in de kosten;

5°. afdruk van het *Provinciaal blad*, n°. 25, waarbij de commissaris des Konings, bij circulaire van 14 Febr. 1872, A, n°. 744. 3de afd., de gemeentebesturen doet waarschuwen tegen het gebruik van in den handel gebragt scheepsbeschuit van slechte hoedanigheid;

6°. een voorstel van wege de 9de afd. van het departement van Binnenlandsche Zaken, waarin de inspecteur namens den geneeskundigen Raad bewilligd heeft, om zekere kosten (ongeveer *f* 20) voor het publiceren en aan alle geneeskundigen in de provincie toezenden van een afdruk der sterftestatistiek over 1870 te betalen uit de aan dit collegie toegelegde gelden;

7°. een berigt van den minister van Binnenlandsche Zaken, dat bij 's Konings besluit van 13 Mei 1872, n°. 10, tot lid van den geneeskundigen Raad is benoemd de heer Th. Persant Snoep, heel- en vroedmeester te Kapelle, in de plaats van wijlen dr. W. J. Janssen.

In het personeel der geneeskunstoefenaren hebben sedert de laatste vergadering de volgende wijzigingen plaats gegrepen:

Overleden: dr. W. J. Janssen te Kruiningen en B. Sivert te Oostkapelle.

Vertrokken: H. P. W. Steenkamp te Neuzen, J. B. de Cock te Zuiddorpe, A. de Broekert te Waarde en C. P. Was te Oud-Vossemeer.

Met de uitoefening opgehouden: G. L. de Jager en J. Kautz, beide apothekers te Middelburg.

Gevestigd: C. de Jong, heel- en vroedmeester te Kruiningen, P. Volkert, plattelands-heelmeester te Brouwershaven en A. J. van Ockenburg, apotheker te Vlissingen.

Verplaatst in de provincie: dr. H. Holm van Domburg naar Middelburg, J. C. Douw van Stoppeldijk naar Aardenburg en A. de Puijt van Breskens naar Groede, later naar Vlissingen.

Na mededeeling, dat van de gedrukte, aan alle geneeskundigen bij het eind van het afgeloopen jaar toegezonden, modellen tot het doen van aangifte van door hen waargenomen ziekten

die de volksgezondheid bedreigen, door vele geneeskundigen een ruim en zeer gewenscht gebruik gemaakt wordt, wordt omtrent het heerschen van epidemische ziekten in de eerste vijf maanden van dit jaar in hoofdzaak het volgende berigt:

Kinderziekte is voorgekomen in 19 gemeenten. Min of meer epidemisch heerschte zij in de gemeenten Kapelle, Oud-Vossemeer, Sint-Annaland, Sluis en Tholen. De sterfte bedroeg tot 1 Mei 25 in 11 gemeenten (Hulst, Kapelle, Oud-Vossemeer, Sluis, Tholen, Eede, 's Heer-Arendskerke, Hontenisse, Ossenisse, Sint Anna ter Muiden en Sint Jansteen).

Scarlatina en de daaraan verwante rubeolae schijnen niet epidemisch te zijn voorgekomen. De sterfte aan scarlatina bedroeg 5 in even zoo vele gemeenten.

De meest epidemische uitbreiding met klimmende mortaliteit verkregen de mazelen. In 22 gemeenten heerschten zij epidemisch en in sommige werd sluiting van scholen gevorderd (te Domburg en te Fort Bath de gemeenteschool, te Middelburg eene Fröbelschool en te Westkapelle de openbare en eene kinderbewaarschool). In de maand Maart scheen zij haar hoogste toppunt bereikt te hebben. De sterfte bedroeg van 1 Jan. tot 1 Mei 129 individuen in 22 gemeenten.

De sterfte aan typhus en febris typhoïdea is niet gering, hoezeer van geene epidemische uitbreiding sprake geweest is. Zij bedroeg 58 in 33 gemeenten.

Aan croup overleden 10 personen in 6 gemeenten en aan angina diphtherina even zoo vele personen in 7 gemeenten.

Belangrijker was de sterfte aan kinkhoest, die op vele plaatsen gelijktijdig met mazelen of met angina diphtherina werd waargenomen. In 19 gemeenten bezweken niet minder dan 41 kinderen aan deze ziekte.

In de eerste dagen van het jaar werden eenige gevallen van febris puerperalis te Hontenisse met doodelijken afloop waargenomen. Gelukkig heeft de ziekte zich later niet meer voorgedaan.

Sedert den aanvang van het jaar werden 32 gemeenten bezocht, zoo uit een algemeen sanitair oogpunt als wegens het heerschen van pokken en mazelen, of wegens de door gedeputeerde Staten opgedragen bemoeijing omtrent het al of niet noodzakelijke om de begraafplaatsen van sommige gemeenten in het belang der openbare gezondheid te doen sluiten.

Aan eene andere reeks van handelingen, bestaande in het doen van raadgevingen, voorstellen en opmerkingen aan de regering, het gewestelijke en de gemeentebesturen en aan bijzondere personen of ligchamen, ontleenen wij het volgende:

1°. De indertijd gedane aanschrijving van den minister van

Binnenlandsche Zaken aan de commissarissen des Konings, houdende aanbeveling aan de gemeentebesturen tot opvolging van het voorschrift in de 2de zinsnede van art. 14 der wet van 1 Juni 1865 (*Stbl.* n°. 58) vervat, om in overleg te treden met den geneeskundigen ambtenaar, omtrent alles wat tot de volksgezondheid betrekking heeft, is niet zonder gevolg gebleven en mag als de aanleidende oorzaak beschouwd worden, dat den inspecteur dit jaar reeds het gemeentebestuur van Renesse het plan tot vergrooting van zijne gemeenteschool, Vlissingen dat tot den bouw van eene nieuwe openbare school ter beoordeeling met den inspecteur van het lager onderwijs en de betrokken schoolopzieners toezonden.

2°. Naar aanleiding dat een stedelijk en plattelands heelmeester op zijn naambord den titel van doctor had doen aanbrengen en dit op aanmaning niet wilde verwijderen, wendde de inspecteur zich den 6 Februari met eene aanklagt tot den officier van Justitie te Goes, die echter daaraan geen gevolg heeft gegeven, als zijnde naar zijn gevoelen de zaak voor geene vervolging vatbaar. Den minister van Binnenlandsche Zaken omtrent deze zaak inlichting gevraagd zijnde, werd bij schrijven van 20 Febr. 1872, n°. 170, 9de afd. te kennen gegeven, dat de vraag, of iemand, die buiten 's lands den titel van doctor verkregen heeft, vrijheid heeft dien titel hier te lande te voeren, reeds in 1865 door Z. Exc. toestemmend beantwoord was met dien verstande, dat aan dien titel geene regten verbonden zijn.

3°. Naar aanleiding eener missive van den minister van Binnenlandsche Zaken van 19 Febr. 1872, n°. 257, 9de afd., werden de nederlandsche geneeskundigen in de grensgemeenten uitgenoodigd, om aan de burgemeesters van de belgische gemeenten waarin zij van hunne bevoegdheid gebruik maken, opgaaf te doen van voorgekomen variolae en van verrigte vaccinatiën.

4°. De vraag, of een te Sluis gevestigde geneeskundige, die tevens met de armenpraktijk belast is te Sint Anna ter Muiden, kon beschouwd worden, wanneer hij aldaar in het bevolkingsregister was ingeschreven, als tijdelijk verblijf houdend in de gemeente en op dien grond bevoegd mogt gerekend worden om als een in eene grensgemeente gevestigde geneeskundige in België te practiseren, werd door den minister van Binnenlandsche Zaken, bij schrijven van 30 Maart 1872, n°. 204, 9de afd., in ontkennenden zin beantwoord, als zoude dit zijn eene gesimuleerde handeling, waartoe het gouvernement niet mag medewerken.

5°. Gunstig werd geadviseerd omtrent de tot gedeputeerde Staten gerigte aanvragen tot het bouwen eener woning te Oud-Vossemeer en te Wissenkerke, en van een wagenhuis te Graauw,

binnen den bij art. 16 der wet van 10 April 1869 (*Stbl.* n°. 65) bepaalden afstand van de begraafplaats in die gemeenten.

6°. Het besteden van armlastigen aan den minst biedenden onder de geneeskundigen, waartoe pogingen waren aangewend in eene plattelands gemeente van Walcheren, kon bij de tegenwoordige regeling der geneeskundige armverzorging niet worden verhinderd.

7°. Het gemeentebestuur van Vrouwepolder, opmerkzaam gemaakt op de behoefte aan eene vroedvrouw in die gemeente, meende, hoezeer die behoefte erkennende, vooralsnog niet tot de aanstelling eener vroedvrouw van gemeentewege te moeten overgaan.

8°. Eene vraag van den burgemeester van Fort Bath, of mazelen volgens de wet van 1 Juni 1865 (*Stbl.* n°. 60) behooren tot de besmettelijke ziekten, werd toestemmend beantwoord.

9°. Het burgerlijk armbestuur te Middelburg werd op de ondoelmatigheid gewezen, om bij zijne voordragten bij de periodieke aftreding van genees- of heelkundigen over namen van genees- of heelkundigen buiten deze gemeente, zonder hun medeweten en bewilliging, te beschikken. Genoemd armbestuur, het bezwaar erkennende, stelde zich voor om omtrent deze aangelegenheid eene wijziging uit te lokken van het voorschrift der plaatselijke verordening tot het verpligt overleggen van een dubbeltal.

10°. Aan dr. van den Bossche te Moerbeke werd op zijne deswege gedane vraag te kennen gegeven, dat een in eene belgische grensgemeente gevestigde geneeskundige, mits de bevoegdheid om aldaar te praktiseren bezittende, geregtigd is om in *al* de nederlandsche grensgemeenten hulp te verleenen.

11°. Den heer J. F. Deijer te Hontenisse werd op zijn verzoek berigt, dat armlastigen van vreemden oorsprong geneeskundig behandeld worden ter plaatse, waar zij verblijf houden, daar het domicilie van onderstand niet meer door de herkomst maar door het verblijf bepaald wordt.

12°. Een verzoek van een geneeskundige tot tauxatie van eene door hem bij een particulier ingediende rekening werd, gelijk tot dus ver immer plagt te geschieden, van de hand gewezen.

13°. Aan een geneeskundige, die inlichtingen verzocht omtrent het doen van eene sectio caesarea post mortem werd in substantie het volgende geantwoord:

1°. De geneeskundige is verpligt die operatie *spontaan* te doen in de bekende gevallen of *daartoe verzocht*, ter voorkoming dat zij door onbevoegden worde bewerkstelligd.

2°. De geneeskundige mag de operatie ten allen tijde verrigten,

zonder dat het in het 4de lid van art. 1 der wet van 10 April 1869 (*Stbl.* n°. 65) voorgeschreven verlof des burgemeesters daartoe vereischt wordt.

3°. Voor den geneeskundige bestaat geen gevaar voor vervolging, wanneer hij de operatie spontaan of op verzoek doet op het lijk eener onverlost gestorven gravida, wèl daarentegen, wanneer hij door weigering om haar te doen, aanleiding geeft, dat zij door een onbevoegde wordt verrigt.

4°. Aan den inspecteur behoeft geen kennis na den afloop gegeven te worden.

Naar aanleiding der heerschende ziekten werd nog te kennen gegeven, dat:

14°. Onteigening en vernietiging van kleederen en voorwerpen van overleden poklijders niet voor ieder geval per se noodzakelijk is.

15°. dat bij het gebruik maken der gedrukte modellen tot aangifte van besmettelijke ziekten, het niet voldoende is, om slechts het eerste geval aan te geven, maar dat na onverwijlde aangifte van het eerste geval een tweede biljet voor legger kan dienen, waarop opvolgend de bijkomende zieken worden aangeteekend en nu en dan ingezonden.

16°. Werd een nederlandsch en een belgisch geneeskundige op de door hen verzuimde aangifte van kinderziekte opmerkzaam gemaakt.

17°. Aan een particulier, die eene aanklagt indiende wegens het declareren van een geneeskundige ter zake van eene in zijne betrekking als doodschouwer der gemeente afgegeven verklaring werd geantwoord, dat het onderwerp geheel buiten de bevoegdheid van den inspecteur lag, daar die slechts geroepen is om kennis te nemen van overtredingen, die betrekking hebben op de geneeskundige wetten en verordeningen, waarmede de gedane aanklagt niets te maken had.

18°. Voorts werd na een ingekomen verzoek aangedrongen op verbetering van den toestand eener sloot te Scherpenisse, en werd eene aanvraag van

19°. een ingezetene te Bruinisse, om Urbanus- en Engelsche gezondheidspillen te mogen verkoopen, onbeantwoord gelaten.

Eindelijk werd vergunning verleend aan den heer J. L. Stades tot tijdelijke waarneming der apotheek van den heer Mahutte te Vlissingen en aan den heer J. Adam tot waarneming der apotheek van de wed. van Kalmthout te Goes.

De brief van den commissaris des Konings betreffende het overzetveer te St- Annaland gaf aanleiding tot eenige woordenwisselig. De vergadering besloot in deze zaak te berusten, nadat

de voorzitter opmerkzaam gemaakt had op den in den brief gegeven wenk van den commissaris, om bij voorkomende gelegenheid den schipper van voornoemd veer te voren te waarschuwen.

Dr. de Man opperde, naar aanleiding van de onder punt 17 vermelde mededeeling, de vraag, of een door de gemeente aangesteld doodschouwer verpligt kan gerekend worden om gratis functiën als zoodanig te verrigten buiten opdragt van den burgemeester?

De voorzitter gaf als zijne meening te kennen, dat, daar volgens de begrafeniswet in iedere gemeente een doodschouwer moet worden aangesteld, die verpligt is een geval van overlijden voor den ambtenaar van den burgerlijken stand te constateren, de doodschouwer daarvoor niet mag declareren, ook al was de persoon wien het geldt, welgesteld; in allen gevalle behooren de kosten door het gemeentebestuur en niet door particulieren te worden gedragen.

Nadat dr. Hazenberg er op gewezen had, dat de gemeentebesturen in den regel een doodschouwer benoemen, zonder aan die betrekking eenig salaris te verbinden, en nadat mr. Snijder beweerd had, dat de gemeentebesturen zedelijk verpligt zijn daarin te voorzien en had te kennen gegeven, dat hij de zienswijze van den voorzitter volkomen deelde, verklaarde dr. de Man daarvan nog niet overtuigd te zijn: naar zijne meening kan een medicus, toevallig doodschouwer zijnde, wanneer hij b. v. door een welgesteld landman, die van de wettelijke bepalingen geen kennis draagt, geroepen wordt, om het overlijden van een zijner huisgenooten te constateren, dezen daarvoor het voor eene visite vastgestelde honorarium in rekening brengen. Op voorstel van den voorzitter wordt besloten later op deze zaak terug te komen, wanneer het onderwerp nader aan de orde zal worden gesteld.

Op eene vraag van dr. de Man, waarom geen antwoord gegeven is op de aanvrage tot verlof om Urbanus- en Engelsche gezondheidspillen te mogen verkoopen door een ingezeten te Bruinisse, antwoordt de voorzitter, dat zulks zeer moeijelijk is, aangezien de Raad vroeger besloten had dezen verkoop des noods door geregtelijke vervolging tegen te gaan en de latere jurisprudentie van den Hoogen Raad had uitgemaakt, dat die verkoop volgens de wet niet strafbaar is. Daar hij intusschen het verkoopen dier pillen door iedereen niet wilde in de hand werken, had hij de aanvrage onbeantwoord gelaten.

Overigens worden de mededeelingen van den inspecteur voor kennisgeving aangenomen.

De voorzitter berigt, dat de bibliotheek met eenige boekwer-

ken vermeerderd is en dat eerlang daarvan een catalogus aan de leden zal worden uitgereikt. Het is echter wenschelijk gebleken, dat omtrent het uitleenen van boekwerken eenige bepalingen worden vastgesteld. Een door den secretaris ontworpen reglement wordt na eenige wijzigingen goedgekeurd. Het reglement zal met den catalogus gedrukt worden.

Betreffende de commissie voor topographie deelt de voorzitter mede, dat het tweede hoofdstuk, maatschappelijke toestand, als nagenoeg afgewerkt kan beschouwd worden.

Komt vervolgens in behandeling het rapport der in eene vorige vergadering benoemde commissie, aan welke werd opgedragen het instellen van een onderzoek naar de oorzaken van het groot aantal levenloos aangegevenen in Zeeland, welk rapport als bijlage tot de agenda reeds in druk aan de leden is toegezonden.

Uit dit rapport blijkt, dat bij de tegenwoordige regeling der statistiek het cijfer der levenloos aangegevenen niet overal volkomen vertrouwen verdient en dat omtrent de oorzaken van den dood groote onzekerheid heerscht, waarom het besluit met de conclusie: dat de geneeskundige Raad zich wende tot den minister van Binnenlandsche Zaken met verzoek, dat: 1°. uitvoering worde gegeven aan den wensch, door het internationaal congres voor statistiek in zijne 7de zitting uitgebragt, — dat namelijk de regeringen dier landen, waar het Code Napoléon wordt toegepast, betreffende de aangiften bij den burgerlijken stand, de maatregelen mogen nemen, die haar het meest doelmatig voorkomen, om tot de juiste kennis te komen van het aantal kinderen, dat *a.* dood ter wereld gekomen is; *b.* levend geboren is maar overleden vóór de aangifte van geboorte, —

2°. Art. 5 der wet op de uitoefening der geneeskunst zoodanig geamplieerd worde, dat de bepalingen van dat artikel ook toepasselijk gemaakt worden op de levenloos aangegevenen.

De voorzitter bedankt de commissie voor het belangrijke door haar uitgebragt rapport en verklaart zich met de eerste conclusie volkomen te vereenigen, doch heeft bezwaar tegen de tweede, daar hij vreest, dat tot eene ampliatie der wet niet zoo spoedig zal kunnen worden overgegaan.

Dr. de Man geeft te kennen, dat welligt geene ampliatie van de wet noodzakelijk is. Art. 1 der begrafeniswet geeft een voorschrift, dat zoo wel op overledenen als op levenloos aangegevenen betrekking heeft en dat voor beide verwijst naar art. 5 der wet op de uitoefening der geneeskunst. Indien nu de minister goed kon vinden, om aan laatstgenoemd artikel die wetsuitlegging te geven, dat onder het daar vermelde woord *lijders* ook

moet verstaan worden *levenloos aangegevenen*, dan ware zijns inziens voldoende in deze leemte voorzien.

Mr. Snijder bestrijdt deze meening, daar de minister nimmer zal kunnen verklaren, dat men onder *lijders* verstaan moet kinderen, die *dood geboren* zijn.

Na eenige woordenwisseling over deze quaestie geeft de voorzitter te kennen, dat het hem wenschelijker voorkomt, dat de Raad de verloskundigen uitnoodige, om bij de door hen afgegeven verklaring ten behoeve van den ambtenaar van den burgerlijken stand tevens op te geven de vermoedelijke oorzaak, waarom het kind dood ter wereld gekomen is, of anders de zaak in de inspecteursvergadering een punt van overweging te doen uit maken.

De conclusiën van het rapport worden hierop in stemming gebragt: de eerste wordt met algemeene stemmen aangenomen; bij de tweede wordt een amendement van den voorzitter, om de boven bedoelde uitnoodiging tot de verloskundigen te rigten, met 8 tegen 5 stemmen aangenomen.

Is vervolgens aan de orde het rapport van gecommitteerden tot het instellen van een onderzoek naar den invloed van den vlasbouw op den gezondheidstoestand in Zeeland, hetwelk bij monde van den heer van der Grijp wordt uitgebragt.

Naar het gevoelen van gecommitteerden is de schadelijke invloed van het vlas roten op de gezondheid door de ervaring niet bewezen, terwijl, vooral wat Schouwen en Duiveland betreft, de vermindering van malariaziekten en herfstkoortsen moet toegeschreven worden aan de herschepping van moerassen in vruchtbaar land, niet aan verminderde vlasindustrie. Buitendien moet men in aanmerking nemen dat veel vlas in Zeeland verbouwd, aldaar niet verwerkt wordt.

Nadat de commissie voor haren arbeid bedankt is, wordt op voorstel van den voorzitter besloten, om een afschrift van het rapport te zenden aan den geneeskundigen Raad voor Friesland en Groningen.

Door den secretaris wordt hierop verslag uitgebragt omtrent de verrigtingen van het bureau van vaccinatie in 1871, waarna de vergadering tot des avonds 7 uren geschorst wordt.

Na de hervatting der werkzaamheden wordt de rekening overgelegd, sluitende met een nadeelig saldo van *f* 324,02^{5}, hoofdzakelijk voortgevloeid uit eene toelage aan het bureau voor vaccinatie en uit uitgaven ten behoeve van de bibliotheek. Nadat de commissie tot nazien der rekening tot goedkeuring derzelve geadviseerd had, wordt aldus besloten.

Tot leden der commissie voor de resumtie der notulen worden,

op voordragt van den voorzitter, aangewezen de HH. dr. de Man en dr. Keijzer.

Overgaande tot de behandeling der voorstellen komt in de eerste plaats aan de orde een voorstel betreffende de nieuwe uitgave der Nederlandsche apotheek.

De voorzitter verzoekt aan de gecommitteerden voor de winkelvisitatiën om, daar de invoering der nieuwe Pharmacopoea is bepaald op 1 Aug. e. k., daarvan bij de visitatie nota te willen nemen en vraagt, of de Raad het wenschelijk acht om terug te komen op zijne bij circulaire n°. 57 gedane aanbeveling, om pulvis Doveri te bereiden uit extr. opii aq., nu deze zaak in de nieuwe Pharmacopoea anders geregeld is.

De heer de Ligny acht het overbodig op deze zaak terug te komen; daar toch de pulvis opii der nieuwe Pharmacopoea een geheel ander praeparaat is dan de pulvis opii crudi der vorige, en eerstgenoemde een constant morphine-gehalte moet bevatten, vervalt dus de onregelmatige wijze der vroegere bereiding van pulvis Doveri en is derhalve thans de behoefte aan nadere voorschriften daaromtrent overbodig.

Ook de heer van der Grijp wil niet op de zaak terugkomen, hoezeer hij het betreurt, dat de nieuwe Pharmacopoea niet ons voetspoor gevolgd en de bereiding van pulvis Doveri uit extr. opii voorgeschreven heeft. Hij betwijfelt, of de pulvis der nieuwe Pharmacopoea steeds het vereischte morphine-gehalte zal bevatten, terwijl bovendien aan het onderzoek daaromtrent eenige zwarigheid verbonden is.

Dr. Keijzer heeft van het voorschrift van den Raad geen gunstig resultaat gezien uit een therapeutisch oogpunt; hij gaf de voorkeur aan de vroegere bereiding van pulvis Doveri, ook dr. Vogelvanger, die de gunstige werking van pulvis Doveri minder toeschrijft aan het morphine-gehalte dan wel aan het mengsel van opium en sulph. potass. met ipecacuanha.

Dr. de Bruijne en dr. Goemans daarentegen betreuren het voorschrift der nieuwe Pharmacopoea, daar zij aan eene bereiding uit extr. opii een veel vaster maatstaf voor het morphine-gehalte toeschrijven; zelfs de visiterende commissiën zullen moeijelijk kunnen beoordeelen, zoo als reeds is aangevoerd, of de pulvis opii der nieuwe Pharmacopoea de voorgeschreven hoeveelheid morphine bevat.

Nadat de heer de Ligny nog had aangevoerd, dat ieder apotheker verpligt is, om te onderzoeken, of het door hem verkochte opium aan de vereischten van de wet voldoet, wijzen de heeren Hennequin en dr. de Man er op, dat de Raad geen voorschriften kan geven, die in strijd met de wet zijn; daar

de bereiding van pulvis Doveri thans bij de wet geregeld is, zijn de pharmaceuten verpligt zich daaraan te houden.

De voorzitter is hetzelfde gevoelen toegedaan en stelt daarom voor te besluiten, dat de Raad, berustende in het wettelijk voorschrift, op de door hem uitgevaardigde circulaire niet meer behoeft terug te komen.

Nadat dr. de Man nog te kennen heeft gegeven, dat de Raad, juist omdat hij in het voorschrift van de wet moet berusten, verpligt is zijn eigen voorschrift terug te nemen, wordt het voorstel van den voorzitter met 11 tegen 2 stemmen aangenomen.

Vervolgens komt in behandeling een voorstel betreffende de commissie voor geneeskundige armverzorging.

Door den voorzitter wordt herinnerd aan een feit, dat op een naburige gemeente heeft plaats gehad, waar de geneeskundige armverzorging aan den minstbiedende was uitbesteed. Dit gaf hem aanleiding de zaak der geneeskundige armverzorging hier nader ter sprake te brengen en de daarvoor bestemde commissie uit te noodigen haren arbeid te hervatten, ten einde op de hoogte te komen van den bestaanden toestand.

Dr. Hazenberg is van oordeel, dat de beste regeling zou zijn, dat de Regering de gemeentebesturen aanschreef om aan de gemeentegeneesheeren een vaste som toe te kennen voor de armenpraktijk, waardoor alle uitbesteding zou vervallen.

Dr. Keijzer en het plaatsvervangend lid dr. de Wind, beide leden der bedoelde commissie, betogen, dat het voor de commissie onmogelijk is om met eenige vrucht werkzaam te zijn, zoolang haar niet een betere leiddraad en vollediger inlichtingen worden verschaft dan tot nog toe het geval was, terwijl dr. de Wind tevens in overweging geeft, om eerst het resultaat af te wachten van de behandeling der zaak bij de vergadering der Maatschappij tot bevordering der geneeskunst, die in de volgende maand te Leiden zal plaats hebben en hetzelfde onderwerp op haar programma heeft.

De voorzitter, meenende dat de geneeskundige Raad in dit opzigt der Maatschappij behoort vooruit te wezen, daar de laatste meer op wetenschappelijk gebied zich beweegt, terwijl de eerste vooral praktisch moet handelen, kan zich met het denkbeeld van dr. de Wind niet vereenigen.

Op eene vraag van mr. Snijder naar het mandaat der commissie antwoordt de voorzitter, dat de commissie haren arbeid gestaakt had in afwachting, dat deze zaak door de inspecteurs zou geregeld worden. Deze hadden namelijk vier regelen als grondslagen voor geneeskundige armverzorging geformuleerd

(zie Notulen van 26 Mei 1871), (1) die aan den minister van Binnenlandsche Zaken waren gezonden met verzoek om die zoo mogelijk voor het geheele Rijk als rigtsnoer te doen strekken. De minister had daartegen bezwaar, omdat dit zou ingrijpen in de autonomie der gemeentebesturen, doch was van oordeel, dat die regelen door de inspecteurs aan de gemeentebesturen konden worden medegedeeld, ten einde ze als basis voor geneeskundige armverzorging aan te nemen. Dit is echter nog niet geschied en hij wenscht nu dat de Raad voor Zeeland niet langer wachte met in dezen handelend te werk te gaan.

Nadat de leden der commissie zich hebben bereid verklaard om hun taak weder te hervatten, wordt het voorstel van den voorzitter eenparig goedgekeurd.

Hierna is aan de orde een voorstel van den voorzitter betreffende een onderzoek, op welke wijze art. 4 al. 4 der wet van 10 April 1869 (*Stbl.* n°. 65) wordt uitgevoerd en welke belooning aan de geneeskundigen wordt toegekend.

De voorzitter merkt op, dat met de betrekking van doodschouwer door de gemeentebesturen zeer verschillend wordt gehandeld, wordende sommigen voor onbepaalden tijd, anderen voor een jaar, anderen in het geheel niet aangesteld. Hij acht het daarom wenschelijk, dat worde onderzocht, hoe de zaak in de verschillende gemeenten is geregeld, ook ten opzigte van het salaris voor doodschouwingen.

Dr. Hazenberg wijst op het misbruik, dat door de gemeentebesturen van de betrekking van doodschouwer wordt gemaakt en oppert het denkbeeld, dat door hen, die in staat zijn om zelven te betalen, de kosten voor doodschouwing zullen worden voldaan, een denkbeeld, dat door den voorzitter wordt bestreden, daar de Staat de eenige belanghebbende is en de belanghebbende de kosten moet dragen.

Dr. de Bruyne en mr. Snijder deelen mede, dat in de gemeenten Zierikzee en Vrouwepolder jaarlijks een doodschouwer aangesteld en naar een vast tarief gehonoreerd wordt. Dr. van Berlekom deelt echter mede, dat in onderscheiden plattelands gemeenten van Walcheren geen doodschouwer wordt aangesteld. Nadat dr. Keyzer nog had medegedeeld, dat te Middelburg de drie gemeente-geneesheeren en gemeente-heelkundigen als doodschouwers jaarlijks beëedigd worden, zonder voor die betrekking eenig meerder salaris te genieten, wordt met algemeene stemmen besloten, om aan de commissie voor geneeskundige

(1) Verzameling van stukken betreffende het geneeskundig Staatstoezigt, 1871, bladz. 54.

armverzorging op te dragen om tevens een onderzoek in te stellen naar de wijze, waarop de doodschouwing en de bezoldiging daarvoor in de verschillende gemeenten is geregeld.

De voorzitter oppert de vraag, of Liernur's stadsreinigingsstelsel geen punt van overweging zou kunnen uitmaken voor dezen Raad, met het oog op de behoeften in deze provincie. Hij heeft omtrent deze zaak geen bepaald voorstel te doen, maar wil haar eenvoudig onder de aandacht der leden brengen, om er zoo noodig in de volgende vergadering op terug te komen.

De hh. van der Grijp en dr. Vogelvanger willen reeds dadelijk van hunne meening doen blijken: eerstgenoemde houdt het er voor, dat voor het tegenwoordige het Zierikzeesche stelsel, namelijk gedeeltelijke doorspoeling en gedeeltelijke bewaring, te verkiezen is, daar de landbouw tot dusverre van de faecale stoffen geen gebruik wil maken, terwijl dr. Vogelvanger beweert, dat de landbouwer weldra door den drang der omstandigheden zal genoodzaakt zijn om ze te gebruiken. In de vlaamsche steden erkent men de waarde der faecale stoffen en met het beste resultaat worden daar de secreten, zelfs midden op den dag, op geheel reukelooze wijze ontruimd door middel van buizen, waardoor de stoffen in daartoe ingerigte wagens gebragt worden.

Verdere bespreking valt aan het onderwerp niet ten deel en, niets naders aan de orde zijnde, wordt de vergadering door den voorzitter gesloten.

Aldus opgemaakt, om in de eerstvolgende vergadering te worden vastgesteld.

J. P. Berdenis van Berlekom,
Secretaris.

N°. 15. *Vergadering van den geneeskundigen Raad voor Gelderland en Utrecht, gehouden te Arnhem den* 17 *Mei* 1872.

Alle leden zijn tegenwoordig behalve prof. P. J. van Kerckhoff, die wegens ziekte verhinderd is de vergadering bij te wonen; verder zijn tegenwoordig de plaatsvervangende leden dr. H. Pepfenhauser en J. O. van Bijlert.

Met een korte toespraak opent de voorzitter de vergadering. I. Vaststellen der notulen.
De notulen der vorige vergadering worden goedgekeurd.

De mededeelingen van de handelingen van het geneeskundig Staatstoezigt zijn vóór de vergadering gedrukt en aan de leden gezonden. II. Mededeelingen omtrent Gelderland.

In die mededeelingen berigt de inspecteur, dat in het afgeloopen jaar 1871 in Gelderland, bij eene bevolking van 434.901, gestorven zijn 11.633, hetgeen eene verhouding geeft van 1 op 37.38.

a. Epidemische ziekten.

Omtrent epidemische ziekten deelt de inspecteur mede, dat hij daaromtrent van de geneeskundigen meer mededeelingen ontvangt dan vroeger, een gevolg van den maatregel om aan allen gedrukte lijsten te zenden, die zij met geringe moeite kunnen invullen.

Pokken hebben in 1871 in Gelderland 788 slagtoffers geeischt. In 1872 hebben zij nog in 44 gemeenten geheerscht.

Roodvonk werd waargenomen te Apeldoorn, Arnhem, 's Heerenberg, Harderwijk, Nijkerk en Valburg.

Mazelen hebben te Arnhem eene groote uitbreiding verkregen, maar een bijzonder goedaardig karakter vertoond. Slechts van vier geneesheeren heeft de inspecteur mededeelingen dienaangaande ontvangen. Het grootste gedeelte der geneeskundigen heeft niet aan art. 6 der wet voldaan, hetwelk hun verpligt aangifte te doen van ziekten welke de volksgezondheid bedreigen. Dit is te meer te betreuren, daar het hun thans door het uitreiken van gedrukte lijsten, die zij slechts behoeven in te vullen, uiterst gemakkelijk is gemaakt.

Het cijfer der opgegeven mazelen-lijders in 1872 bedraagt 343; hoe groot het werkelijke getal is kan men moeijelijk gissen, maar dit moet aanmerkelijk grooter zijn, daar slechts een vierde der geneeskundigen opgaven hebben ingeleverd en daarenboven een groot aantal lijders niet geneeskundig behandeld zijn.

Zoo als gewoonlijk heeft zich de ziekte ook nu weder door de scholen verspreid en de reeds dadelijk bij het begin genomen maatregelen hebben de uitbreiding der ziekte niet kunnen beletten.

Complicatiën met aandoening van larynx, bronchi, conjunctiva, waren uiterst zeldzaam. Nog meer die van aandoening der hersenen. Het goedaardig karakter der epidemie blijkt ook uit de sterftecijfers. In December 1871 zijn overleden 12; in Januari 1872 11; in Februari 11 en in Maart 2; totaal 36.

Verder zijn mazelen nog voorgekomen in 16 gemeenten.

Omtrent typhus zijn berigten ingekomen van de gemeenten Kesteren, Hengelo, Arnhem, Hummelo, Elburg, Ophemert en Rheden.

Diphtheritis verkreeg in 18 gemeenten meerdere of mindere uitbreiding.

b. Sanitaire toestand der gemeente Driel.

Bij missive van 2 Februari jl., n°. 31, heeft de inspecteur zich gewend tot gedeputeerde Staten ter verbetering van den sanitairen toestand der gemeente Driel in den Bommelerwaard,

omdat de door hem daartoe aangewende pogingen steeds vruchteloos geweest zijn.

Wetende dat vele ingezetenen aldaar genoodzaakt zijn zich van sloot- of putwater te bedienen, heeft hij reeds in April 1870 het gemeentebestuur uitgenoodigd, eenige welwaterpompen te doen vervaardigen. Door burgemeester en wethouders was daarvoor een post op de begrooting gebragt, maar de gemeenteraad heeft dien geschrapt, hoezeer de voorzitter meent te weten, dat er gelden aanwezig waren. Het besluit van gedeputeerde Staten, betreffende voorzorgen tegen de cholera, werd door den burgemeester ingediend en besproken, doch de Raad heeft het ter visie gelegd, en, even als bij de epidemie van 1866, alle voorzorgen verwaarloosd.

Toen in het jaar 1871 de pokken in die gemeente hevig heerschten, heeft hij er op aangedrongen het oude niet meer gebruikt wordende schoolgebouw tot een hospitaal in te rigten, hetgeen op een hoogst onvoldoende wijze geschiedde.

Gedurende zijn bezoek aldaar overtuigde hij zich, hoe weinig ter verbetering van den gezondheidstoestand aldaar geschiedt. Geiten en varkens worden in menigte gehouden, en er is geen behoorlijke afvoer van vuilnis. De secreten, gedeeltelijk op mestvaalten, gedeeltelijk op putten staande, worden, wat de laatsten betreft, geledigd en de inhoud op de mestvaalten geworpen, die zich in de onmiddelijke nabijheid der huizen bevinden.

Eene vroedvrouw is er niet, hoewel er slechts één geneesheer is, die met den geheelen omvang der praktijk belast is en herhaaldelijk daarop aangedrongen heeft.

Thans is het in deze gemeente zoover gekomen, dat er tegen de steeds voortgaande pokken-epidemie niets meer gedaan wordt. Alle daarop betrekking hebbende stukken worden door den gemeenteraad voor kennisgeving aangenomen. Het noodgasthuis staat ledig; wat er in is staat te bederven en de geneesheer kan onmogelijk de armenzieken naar behooren behandelen.

6 Januari jl. heeft de voorzitter aan den burgemeester, bij missive n°. 6 weder over de noodige verbeteringen geschreven, om berigt verzocht, maar geen antwoord hoegenaamd ontvangen.

De schuld van dit alles draagt, voor zoover hij beoordeelen kan, niet de burgemeester, maar de gemeenteraad.

Bij besluit van 19 Maart jl., n°. 56, hebben gedeputeerde Staten hierop goedgevonden:

Burgemeester en wethouders voornoemd uit te noodigen:

1°. Aan gedeputeerde Staten nader mededeeling te doen wanneer het nieuwe gasthuis zal zijn tot stand gekomen;

2°. eene verordening in het leven te roepen waarbij, even

als dat in andere gemeenten geschiedt, bepaalde verbods-bepalingen worden vastgesteld ten aanzien van het houden van beesten in woonvertrekken, van het reinigen der secreten en van de plaatsing der mestvaalten;

3°. Op de begrooting te brengen, zoo mogelijk door af- en overschrijving, een post voor het tractement eener vroedvrouw;

4°. aan gedeputeerde Staten op te geven, hoe de volksgezondheid is met betrekking tot de pokken-epidemie, en indien deze in de gemeente heerscht, wat er van wege het gemeentebestuur gedaan wordt tegen het zich verder uitbreiden van de ziekte.

c. Stroopbranderij te Tiel.

Gedeputeerde Staten vraagden, bij missive van 6 Maart, n°. 16, advies over eene gevraagde vergunning tot het oprigten eener stroopbranderij door J. A. Grijnders en J. W. Zwijsen te Tiel, waarop de inspecteur, na inlichtingen te hebben ontvangen van dr. Küthe aldaar, die de fabriek onderzocht had, bij missive n°. 69 van 11 Maart ongunstig geadviseerd heeft.

d. Magnetiseur Rijfkogel.

Verder deelt de inspecteur mede, dat de magnetiseur A. L. Rijfkogel, bij missive van de arrondissements-regtbank te Nijmegen, van 1 October 1871, wegens onbevoegd uitoefenen der geneeskunst als bedrijf, tot eene geldboete veroordeeld van *f* 300, welk vonnis bij een arrest van het provinciaal geregtshof in Gelderland, van 20 Januari jl., bevestigd werd, daarvan cassatie heeft verzocht bij den hoogen raad. Deze heeft bij arrest van 22 April jl. zijne voorziening in cassatie verworpen en hem daarenboven veroordeeld in de daarop gevallen kosten.

III. Mededeelingen omtrent de provincie Utrecht.

a. Sterfteverhouding.

De adjunct-inspecteur deelt omtrent Utrecht mede, dat in het afgeloopen jaar in die provincie overleden zijn 7158 personen, met inbegrip van 401 levenloos aangegevenen. De bevolking bedroeg op 31 December 1870 (na correctie van de cijfers volgens de uitkomst der volkstelling in 1869), 174.772 personen; de sterfte heeft derhalve bedragen 1 : 24 inwoners of 40,96 pCt.

De sterfte in 1871 heeft dus bijna die in het jaar 1866, waarin de cholera zooveel slagtoffers velde, geëvenaard. Het jaar 1871 moet dan ook als een hoogst ongunstig jaar, in sanitair opzigt, gekenmerkt worden.

b. Epidemische ziekten.

De verklaring van dit buitengewoon ongunstig sterftecijfer moet worden gezocht in het heerschen der pokken in bijna al de gemeenten der provincie. De Raad zal zich herinneren, dat in het jaar 1870 in 30 gemeenten dezer provincie, te zamen 181 personen aan pokziekte bezweken zijn. In Januari 1871 werden daarop gevallen aangegeven in 21 gemeenten, in Februari in 10 andere, in Maart volgden nog 7, en in April 6 gemeenten; later, en wel in Juni, werd nog slechts éëne ge-

meente besmet. Volkomen vrij van pokken bleef men in deze provincie slechts in 5 gemeenten: Hoenkoop, Nigtevecht, Ruwiel, Snelrewaard en Willige Langerak.

Het sterftecijfer aan pokken in 1871 bedroeg 1972; ruim 11 pCt. van de bevolking der 72 gemeenten. Het hevigst woedde de epidemie in 1871 te Odijk (1 : 17 inwoners) en daarna te Kamerik (1 : 24), Vinkeveen (1 : 33), Driebergen (1 : 34), Bunnik (1 : 37), de Bilt (1 : 38), IJsselstein (1 : 41), Harmelen (1 : 43), Zegveld (1 : 44) enz. De gemeente Utrecht, hoe hevig ook geteisterd, komt eerst op de 21ste plaats in de reeks bij het rangschikken der gemeenten naar de pokkensterfte in 1871 (1 : 78).

Thans begint de ziekte deze provincie langzaam te verlaten. In Januari jl. werden in 17 gemeenten, te zamen 64, in Februari in 13 gemeenten 44 en in Maart in 12 gemeenten 35 sterfgevallen aan pokken aangegeven. De gemeente Bunschoten en in het bijzonder hare buurtschap Spakenburg, heeft in dat kwartaal het meest geleden; 39 overledenen aan pokken; betrekkelijk groot was ook de sterfte aan pokken te Kockengen, Vreeswijk, Polsbroek, Benschop, Soest en Mijdrecht.

In December 1871 werd te Utrecht eene reeks van mazelengevallen waargenomen, nagenoeg alleen bij meisjes uit den gegoeden stand, die in dezelfde gesubsidieerde school onderwijs ontvingen en elkander de ziekte blijkbaar in de school hadden aangebragt. Zoodra het lokaal wegens de kersvacantie gesloten werd, hield de verspreiding der mazelen op.

In Januari jl. begonnen de mazelen zich ook ten plattelande in de provincie Utrecht te vertoonen; aangiften werden ontvangen uit Bunnik, Bunschoten, Veldhuizen en Wijk bij Duurstede.

In Februari ging de ziekte veel verder, o. a. in de buurten Kortwijk en Portenzen, te Breukelen Nijenrode en te Utrecht.

In Maart werden de gemeenten Breukelen St. Pieters, Jutphaas, Laag Nieuwkoop, Montfoort, Mijdrecht en Vinkeveen besmet. Te Kockengen werd tijdelijk, wegens het heerschen der mazelen, de school gesloten, te Breukelen Nijenrode de bewaarschool.

In April kregen de gemeenten Abcoude Proostdij, Eemnes, Maarssen, Maarsseveen en Westbroek hare beurt.

De aard der ziekte is echter goedaardig, de sterfte dus niet groot.

Roodvonk werd in Januari waargenomen te Utrecht, in Februari te Breukelen Nijenrode en te Wijk bij Duurstede. Het waren echter sporadische gevallen.

In enkele gemeenten die daaraan grootelijks behoefte hebben, r. Verbetering

van den sanitairen toestand van Montfoort. gaat men voort met de toepassing van sanitaire maatregelen, met name ter verbetering van den toestand der openbare reinheid. Te Montfoort is men thans ijverig bezig aan het dempen van eenige modderpoelen op welker schadelijken invloed de adjunct-inspecteur vroeger herhaaldelijk de aandacht gevestigd heeft. Het dempen wel is waar geschiedt met modder, gebaggerd uit de ringgracht. Aanvankelijk heeft hij daartegen bedenkingen geopperd en mondeling aan den burgemeester betoogd, dat het dempen met zand behoorde te geschieden; de uitgaven echter, welke het aankoopen en vervoeren van zand zouden vereischen, werden voor de geldelijke krachten der gemeente veel te groot geacht. Hij heeft toen gemeend, in het gebruik van modder te moeten berusten, onder aanbeveling evenwel: te zorgen, dat het dempen vóór het invallen van het warme jaargetijde afgeloopen zij, en dat een genoegzaam dikke laag houtskool, asch, turfmolm, tuinaarde of andere poreuse stof over de gedempte sloten uitgespreid worde.

d. Onvolledigheid der opgaven van verrigte vaccinatiën, in 't bijzonder te Utrecht.

De volledigheid der opgaven van verrigte vaccinatiën en van waargenomen pokzieken naar het daarvoor gegeven model, laat nog zeer veel te wenschen over, in het bijzonder te Utrecht, waar ongeveer de helft der geneeskundigen niet voldaan hebben aan eene herhaalde uitnoodiging van burgemeester en wethouders tot inzending der opgaven. Dit is vooral te betreuren, omdat het verzuimen van deze niet tijdroovende inzending der opgaven gegevens doet verloren gaan, die voor eene juiste beoordeeling van den loop van pokken-epidemiën en van den invloed der koepok-inenting op de vatbaarheid en op het verloop der ziekte van groote waarde zijn. De adjunct-inspecteur heeft aan den burgemeester van Utrecht gevraagd, of hij gezind was, tegen de nalatige geneeskundigen toepassing van de strafbepalingen der wet te vorderen; maar hij heeft ten antwoord bekomen, dat de geneeskundige adjunct-inspecteur meer speciaal geroepen schijnt te zijn om vervolgingen tegen geneeskundigen in te stellen, die verzuimen aan de op hen rustende verpligtingen te voldoen, en dat de burgemeester de handhaving van het bedoelde voorschrift der wet te eerder aan dien geneeskundigen ambtenaar meent te mogen overlaten, omdat deze, bekend met het personeel der geneeskundigen, door welwillende wenken of aanmaningen in staat zal zijn, vervolgingen te voorkomen, en daardoor onaangenaamheden en bitterheid te vermijden, hetgeen van een burgemeester, in den regel met dat personeel minder bekend, niet zoo bepaald kan worden verwacht.

Art. 7, al. 2, van de wet regelende de uitoefening der geneeskunst zegt toch duidelijk dat deze opgaven door de genees-

kundigen aan het gemeentebestuur worden gezonden. Moeten nu de geneeskundige ambtenaren de geneeskundigen vervolgen, wanneer zij niet aan dat artikel voldoen?

De heer van der Leeuw wijst op Amersfoort, waar van wege het gemeentebestuur de boden naar de geneeskundigen worden gezonden, om de opgaven te verkrijgen en altijd met goed gevolg; hij meent dat, wanneer dit zoo algemeen werd toegepast, de opgaven ruimer zouden toevloeijen.

De adjunct-inspecteur merkt op dat deze maatregel te Utrecht is toegepast, doch zonder gevolg.

De heer van Schermbeek zegt, dat het gemeentebestuur van Utrecht de medici aldaar altijd met de meest mogelijke beleefdheid uitnoodigt, maar door de nu onlangs ingevoerde nieuwe regeling der geneeskundige armenverzorging, zijn zij in eene moeijelijke positie gekomen en deze zaak is nog niet volkomen goed in orde. Het gemeentebestuur van Utrecht acht het wenschelijk om de geneeskundigen niet te indisponeren; het is volgens spreker zeer geneigd om de geneeskundige ambtenaren te steunen, maar moet nu nog wat toegeven.

De heer Henny is van oordeel dat de adjunct-inspecteur voor overtreding van art. 7, al. 2, geen proces-verbaal kan opmaken. Het gemeentebestuur behoort het te doen en spreker verwacht dit, omdat, wanneer de opgaven geregeld inkomen, verloren geraakte bewijzen van verrigte vaccinatiën of van plaats gehad hebbende pokken door duplicaten vervangen kunnen worden. De geneeskundige ambtenaren kunnen echter hunnerzijds eene uitnoodiging rigten aan de geneeskundigen en hun daarbij verzoeken de bedoelde opgaven aan de gemeentebesturen te zenden.

De Raad vereenigt zich eenparig met het oordeel van den heer Henny.

e. **Prostitutie te Utrecht.**

Er is nog een ander punt, waarop de adjunct-inspecteur bij vernieuwing de aandacht van den Raad wenscht te vestigen. Te Utrecht verdwijnt het eene openbare huis van ontucht na het andere en thans bestaan nog slechts twee zoodanige huizen in de geheele stad; de maisons de passe daarentegen verheugen zich in een druk bezoek en de clandestine prostitutie bloeit weliger dan ooit. Hetzelfde verschijnsel doet zich voor, naar hij meent te Amsterdam, Rotterdam en 's Gravenhage; het moet zijns inziens toegeschreven worden aan de wijze, waarop het toezigt op de publieke vrouwen door de plaatselijke politie wordt uitgeoefend. Juist het omgekeerde behoorde plaats te hebben van hetgeen thans geschiedt: van het politie-toezigt moesten de publieke huizen van ontucht slechts een weinig, de rendez-vous huizen daarentegen zeer veel te lijden hebben; de eerstbedoelde

huizen behoorden dat voorregt zoolang te blijven genieten, als zij zich onderwerpen aan den regel, dat de daarin wonende publieke vrouwen tweemaal 's weeks geneeskundig onderzocht en, bij lijden aan venerische ziekten of syphiis, onmiddelijk naar het aan te wijzen ziekenhuis gezonden zullen worden.

Hij wenscht deze zaak thans nader ter sprake te brengen. Na de uitvoering der wet, waarbij bepaald is dat de houders van publieke huizen geen verhaal hebben op hunne voorschotten aan de vrouwen die zich in hunne inrigting bevinden, neemt het aantal publieke huizen voortdurend af en de maisons de passe verrijzen en genieten een druk bezoek.

De heer Mazirel meent dat er weinig aan te veranderen is, te meer daar de politie er dikwijls toe medewerkt om de publieke huizen te doen opheffen. Deze meening wordt niet gedeeld door den heer Pennink, die van oordeel is dat de politie zoowel op de publieke huizen als op de maisons de passe toezigt kan houden. Bij verordening toch kan bepaald worden, dat iedere vrouw die een maison de passe bezoekt voorzien moet zijn van een bewijs van gezondheid.

De heer Henny zegt, dat het politie-toezigt zeer ver gaat, en gelooft dat eene verordening op de rendez-vous huizen kan vastgesteld worden, maar de groote moeijelijkheid is, eene goede definitie te geven van een maison de passe, en hoe zal men aantoonen dat, wanneer van tijd tot tijd huizen bezocht worden door personen van beiderlei sekse, zij aldaar ontucht plegen?

Na eenige woordenwisselingen, waarbij de heer van Eeten op de onbillijkheid wijst dat alleen de bezoeksters een bewijs van gezöndheid zouden behooren te hebben, en de wenschelijkheid aantoont om dezen maatregel ook toe te passen op de bezoekers, en de adjunct-inspecteur den raad geeft om politie-agenten te plaatsen vóór de maisons de passe, wordt met algemeene stemmen besloten aan het gemeentebestuur van Utrecht een adres te rigten, met verzoek om middelen te beramen waardoor de clandestine prostitutie wordt beperkt.

f. Prostitutie te Zutphen.

De heer van Andel vraagt of het niet wenschelijk zoude zijn om over deze zaak nu wederom te schrijven aan het gemeentebestuur van Zutphen, dat nog geen gevolg heeft gegeven aan de opmerkingen van den Raad.

De voorzitter vindt dit niet wenschelijk.

De heer Henny merkt op, dat, aangezien aan den inspecteur door burgemeester en wethouders van Zutphen tot nu toe geene gewijzigde verordening aangaande de prostitutie is gezonden, burgemeester en wethouders van Zutphen geen gevolg hebben gegeven aan de vertoogen van den Raad. Hij acht het daarom

wenschelijk dat nogmaals namens den Raad over deze zaak aan het gemeentebestuur van Zutphen geschreven worde.

Daarop wordt met algemeene stemmen besloten hierover een adres te rigten aan burgemeester en wethouders van Zutphen.

g. Liernur-stelsel te Amsterdam.

Hierna deelt de adjunct-inspecteur mede, dat hij onlangs te Amsterdam de werking van het Liernur-stelsel heeft bijgewoond. De proefnemingen, die onder toezigt van Liernur geschiedden, zijn uitstekend gelukt. Spreker beschrijft het stelsel, en maakt de zaak duidelijk met gekleurde schetsen.

IV. Verspreiding van besmettelijke ziekten.

De heer van Eeten vestigt de aandacht van de leden op het feit, dat pokken in sommige gemeenten hevig heerschen en in andere omliggende plaatsen, waar de bewoners onder dezelfde levensomstandigheden verkeeren, wel enkele gevallen voorkomen, maar de ziekte zich niet verspreidt. Hij weet daarvoor geen reden te geven.

De adjunct-inspecteur erkent dat er omstandigheden zijn, waarbij in de eene plaats meer vatbaarheid bestaat dan in de andere, maar meent dat de reden ligt in het niet flink toepassen van de noodige maatregelen.

De heer Homoet meent dat de opmerking van den heer van Eeten wel gegrond is; de besmetting alléén is niet voldoende om de verspreiding te verklaren. Niet altijd breekt eene epidemie uit in eene plaats waar een lijder aan eene besmettelijke ziekte is aangekomen en verpleegd. Het is bekend dat bij mazelen-epidemiën te Arnhem, somtijds kinderen van Arnhem naar naburige dorpen gaan, daar mazelen krijgen maar de besmetting niet verspreiden. Er is behalve het contagium nog een agens, dat wij niet kennen.

V. Adres van v. Bastiaanse om geneesmiddelen te Groenlo te mogen leveren.

Aan de orde is eene missive van gedeputeerde Staten van Gelderland, vragende berigt, consideratiën en advies op een adres van W. F. van Bouwdijk Bastiaanse, plattelands heel- en vroedmeester te Groenlo, waarin deze vergunning vraagt om aldaar geneesmiddelen te mogen leveren.

In aanmerking nemende dat men slechts bij groote uitzondering deze vergunning moet verleenen, dat te Groenlo een apotheker gevestigd is die zijne apotheek goed in orde heeft en zelfs in de laatste jaren de qualificatie „zeer goed" heeft verkregen, dat vroeger twee geneeskundigen die geneesmiddelen afleverden er een bestaan vonden en dat derhalve één geneeskundige zonder geneesmiddelen te leveren daar thans wel bestaan kan, dat de apotheek van den heer van Bouwdijk Bastiaanse, vroeger te Hoogland en te Montfoort practiserende, hoezeer in de laatste jaren verbeterd, in 1867 en 1868 onvoldoende was, besluit de geneeskundige Raad met eenparige stemmen, aan ge-

deputeerde Staten van Gelderland te adviseren het verzoek van van den adressant van de hand te wijzen.

VI. Verzoek van S. Jacobs over het oprigten eener homöopathische apotheek.

De apotheker J. Jacobs Az. te Arnhem heeft bij missive van 14 Mei jl. den geneeskundigen Raad te kennen gegeven, dat hij voornemens is tot en reeds begonnen is met de oprigting eener volledige homoiopathische apotheek en zich derhalve tot den geneeskundigen Raad wendt, met de vraag of er ook wettelijke bezwaren bestaan tot het exploiteren van bovengenoemde zaak, waaraan verbonden:

1°. het gereed maken van alle door bevoegde medici voorgeschreven recepten;

2°. het afleveren op aanvrage van zak- of huis-apotheken, voor doctoren, voor urgente gevallen;

3°. het afleveren van huis-apotheken voor veeartsen en veehouders;

4°. het afleveren van scheeps-apotheken;

5°. het leveren van zak-apotheken voor reizigers;

6°. het afleveren van huis-apotheken voor enkele ziekten, als kinkhoest, croup, kiespijn enz. natuurlijk op uitdrukkelijke aanvrage van het medicament en waarvoor hetzelve aangewend wordt.

Over dit stuk ontstaan eenige deliberatiën, waarna besloten wordt aan den adressant als het gevoelen van den Raad te kennen te geven;

dat de wet op de uitoefening der artsenijbereidkunst in art. 6 den apotheker toestaat om ook andere dan in de pharmacopoea genoemde geneesmiddelen en dus ook homoiopathische, voor zoover deze daarin niet zijn vermeld, voorhanden te hebben, mits het opschrift van het voorwerp, waarin zij aanwezig zijn, het voorschrift vermelde waarnaar zij zijn bereid;

dat voorts de apotheker volgens art. 9 dier wet, geneesmiddelen op recept mogende afleveren; niet behoeft te onderzoeken of deze homoiopathisch zijn ja dan neen; en

dat hij volgens hetzelfde artikel aan elk en een iegelijk geneesmiddelen, zonder onderscheid welke, en dus ook homoiopathische mag afleveren, mits die hem met bepaalde aanduiding van het verlangde geneesmiddel worden gevraagd, waarbij hij echter zal hebben in acht te nemen de bepalingen van art. 13 omtrent het leveren van vergiftige zelfstandigheden; eindelijk dat het afleveren van geheele zak- of huis- of scheeps-apotheken, zonder dat de geneesmiddelen waaruit die bestaan aan hem met bepaalde aanduiding dier middelen zijn gevraagd, den apotheker bij de wet niet vrijstaat.

VII. Voorhanden zijn van ge-

Op eene vraag van den heer Hartmann, of bij de winkelvisitatiën streng gelet moet worden op het aanwezig zijn van alle

bij de wet bepaalde gewigten bij geneeskundigen en of deze niet volstaan kunnen met een kleiner stel gewigten? wordt door den inspecteur geantwoord dat een geneeskundige die gebruikt maakt van de vergunning om geneesmiddelen te leveren, ook de lasten daarvan moet dragen; dat daarenboven de wet bepaald spreekt en daaraan niets veranderd kan worden. wigten bij geneeskundigen.

Voorts vraagt de heer Hartmann of de geneesmiddelen in de nieuwe pharmacopoea bij de apothekers voorhanden moeten zijn, waarop door den inspecteur ontkennend wordt geantwoord; maar wanneer zij voorhanden zijn, kunnen zij door de visiterende commissiën onderzocht wordeu. VIII. Voorhanden zijn van de herkenningsmiddelen in de nieuwe pharmacopoea opgegeven.

De openbare vergadering wordt hierop gesloten.

W. F. P. KIEHL, *Voorzitter.*
J. G. DE VOOGT, *Secretaris.*

N°. 16. *Vergadering van den geneeskundigen Raad voor Overijssel en D. enthe, gehouden den* 22 *Junij* 1872.

Voorzitter: dr. D. Lubach, inspecteur voor het geneeskundig Staatstoezigt voor Overijssel en Drenthe.

Secretaris: dr. J. A. van Ketwich Verschuur.

De leden Schaepman, van Riemsdijk, Waszink en het regtskundig lid van Ketwich Verschuur hebben kennis gegeven, dat zij verhinderd zijn de vergadering bij te wonen; zoo ook het plaatsvervangend regtskundig lid Oldenhuis Gratama. De voorzitter deelt mede, dat in hunne plaats zijn opgetreden de plaatsvervangende leden Ten Raa, Stratingh Treslingh en Meulenhoff; voorts, dat eerst de heer Stork door hem ter vervanging van den heer Riemsdijk uitgenoodigd was, bepaaldelijk ook met het oog op een door hem op de agenda geplaatst punt, doch dat deze geschreven had verhinderd te zijn om ter vergadering te verschijnen.

De voorzitter opent de vergadering met een kort woord, gewijd aan de nagedachtenis van Thorbecke, den man, die aan het oude régime op het gebied van geneeskundig Staatstoezigt, waarvan de gebreken sedert langen tijd hoe langer zoo meer in 't oogloopend waren geworden, een einde maakte, en dat Staatstoezigt meer met de eischen van den tijd in overeenstemming bragt.

De notulen der vorige vergadering worden goedgekeurd.

Uit de sterftestatistieken der gemeenten Overijssel en Drenthe, opgemaakt uit de maandelijksche sterfteopgaven, bleek in het I. Mededeelingen van den

voorzitter. Sterfte in 1871. begin van dit jaar, dat de sterfte in 1871 voor Overijssel bedroeg een cijfer van 7389, voor Drenthe van 2555, in beide gevallen met de levenloos aangegevenen. Zonder deze bedroeg dat cijfer in Overijssel 6901, in Drenthe 2360. Daaruit blijkt, det, terwijl in Overijssel 778 meer dan in het vorige jaar aan ziekte of ouderdomszwakte overleden zijn, in Drenthe dat aantal 39 minder dan in 1871 bedroeg.

Het aantal levenloos aangegevenen bedroeg in Overijssel 488 tegen 500 in 1870, in Drenthe 195 tegen 220.

Wat de oorzaken der sterfte aanbelangt. zoo levert die aan pokken, roodvonk en kinkhoest in Overijssel het meeste verschil op met het vorige jaar. In 1870 toch overleden in die provincie slechts 2 personen aan pokken, in 1871 stierven aan die ziekte 450. Aan scarlatina overleed in 1870 niemand, in 1871 een aantal van 78. In 1870 bedroeg het aantal overledenen aan kinkhoest 91, in 1871 was dat cijfer 146.

In Drenthe waren in 1870 slechts 9 personen aan pokken overleden, in 1871 bezweken daaraan 112.

Het aantal der overledenen aan onbekende oorzaken bedroeg in Overijssel 443 tegen 506 in 1870, in Drenthe 175 tegen 270. Hieronder zijn opgenomen de zonder geneeskundige behandeling overledenen, die in 1871 in Overijssel een aantal uitmaakten van 417 tegen 456 in 1870, terwijl de verhouding in Drenthe 167 tegen 258 was. Even als in het vorig jaar is dus in dit opzigt vooruitgang te bespeuren.

In Overijssel overleden voorts ***meer dan in*** 1870 aan mazelen, cholera nostras, uittering met uitsluiting van longtering, acute en chronische ziekten der ademhalingswerktuigen met longtering, ziekten van het kraambed en andere ziekten, niet met name, maar globaal in de gewone jaarlijksche statistiek opgegeven, — ***minder dan in*** 1870 aan typhus en typhoïde koortsen, croup, diphtheritis, diarrhoe, levenszwakte en uittering vóór het 14de jaar, marasmus senilis en kanker.

In Drenthe overleden ***meer dan in*** 1870 aan typhus en typhoïde koortsen, roodvonk, chronische ziekten der ademhalingswerktuigen met longtering, ziekten van het kraambed, en „andere" niet bij namen genoemde ziekten, — ***minder*** aan al de overige in de jaarlijksche statistiek opgenoemde.

Pokken-epidemie. Ter aanvulling van het in de vorige vergadering van 16 December 1871 omtrent de pokken-epidemie medegedeelde, dient het volgende.

De uitkomst van met zorg en naauwgezetheid ingestelde onderzoekingen heeft geleerd, dat in Overijssel het getal der door pokken aangetasten geweest is 1442, waaronder medegeteld zijn

eenige weinigen, die in 1870 zijn aangetast, doch die bij de lijders van de epidemie van 1871 behooren te worden gevoegd. Het spreekt van zelf, dat om meer dan eene reden volkomen juiste cijfers hier niet te verkrijgen zijn. Intusschen kan het opgegeven aantal voor bij benadering vrij naauwkeurig gehouden worden. Van die aangetasten werden 848 als ongevaccineerd, 582 als gevaccineerd opgegeven, terwijl van 12 niet bekend was of zij al dan niet gevaccineerd waren. Op de eene plaats was het aantal aangetaste ongevaccineerden grooter, op de andere dat der gevaccineerden. Dit hangt, gelijk natuurlijk is, grootendeels af van het aantal ingezetenen, die op zoodanige plaats al of niet gevaccineerd zijn. Daar, waar het aantal ongevaccineerden in verhouding tot de bevolking betrekkelijk gering is, zal, wanneer zich daar pokken vertoonen, uit den aard der zaak het cijfer der aangetaste gevaccineerden betrekkelijk groot zijn, en omgekeerd. Voor de cijfers der verschillende gemeenten moet verwezen worden naar het verslag over de pokziekte in het algemeen Verslag over het geneeskundig Staatstoezigt.

Intusschen moet hier opgemerkt worden, dat het cijfer der aangetaste ongevaccineerden als betrekkelijk juist kan worden beschouwd, voor zoo ver zij, die als ongevaccineerd worden opgegeven, zulks ook inderdaad zijn, doch dat dit met het cijfer der gevaccineerden geenzins het geval is, en dat *dit* cijfer zonder eenigen twijfel te hoog, misschien veel te hoog is opgegeven. Immers daarvan moeten worden afgetrokken zij, die verklaren gevaccineerd te zijn, en ook misschien werkelijk de operatie ondergaan hebben, maar bij wie het volkomen ontbreken van eenig spoor van lidteeken het op zijn minst hoogst twijfelachtig maakt, of zij wel ooit met goeden uitslag gevaccineerd zijn. Van zulke gevallen zijn verscheidene waargenomen en er zouden zonder twijfel nog wel meer bekend geworden zijn, wanneer men bij elken aangetaste, die gevaccineerd heette, een onderzoek had ingesteld. Ten tweede zijn ook onder de aangetaste gevaccineerden opgenomen vele personen, die de pokken kregen weinig dagen na gevaccineerd te zijn, en die dus reeds vóór dien tijd besmet waren geworden Ook deze zouden, indien zij allen bekend waren, van het cijfer der aangetaste gevaccineerden moeten worden afgetrokken. Eindelijk moet ik hier nog doen opmerken, dat er enkele gevallen worden verhaald van lieden, die, om welke reden dan ook, tegen de vaccinatie gestemd waren, maar toch zich of de hunnen lieten vaccineren, doch onmiddelijk na de operatie deze vruchteloos trachtten te maken door de wondjes sterk uit te drukken en met warm water uit te wasschen.

Het aantal aangetasten bedroeg voor Drenthe 405, waarvan

177 als ongevaccineerd, 206 als gevaccineerd, 22 als onbekend worden opgegeven. Wat te dezen aanzien van Overijssel gezegd is, geldt ook voor Drenthe.

Van de aangetasten overleden in Overijssel 405, in Drenthe 112. Eene splitsing van deze in ongevaccineerden en gevaccineerden is niet te maken, omdat, niettegenstaande alle aangewende moeite, niet uit elke gemeente daaromtrent opgaven konden worden verkregen. Dit kan evenwel uit de berigten, die ontvangen zijn, met volkomen zekerheid worden opgemaakt, dat de epidemie van 1871 het nut der vaccinatie op schitterende wijze heeft bewezen. Als voorbeelden mogen dienen slechts enkele cijfers.

Te Kampen werden aangetast 156 ongevaccineerden en 179 gevaccineerden. Van het kleinere aantal ongevaccineerden overleden 90, van het grootere gevaccineerden 22.

Te Genemuiden zijn aangetast 231 ongevaccineerden en 26 gevaccineerden. Daarvan overleden 83 ongevaccineerden en 1 gevaccineerde.

Te Staphorst zijn aengetast 10 ongevaccineerden, 23 gevaccineerden en 2, waarvan dit onbekend was. Er overleden 6 ongevaccineerden, 2 waarvan men niet wist of zij al dan niet gevaccineerd waren, en geen enkele gevaccineerde.

Meer opgaven van dien aard zal men vindeu in het aanstaande algemeen jaarverslag. Het behoeft overigens ter naauwernood aangewezen te worden, dat het cijfer der overleden gevaccineerden zeker te groot is opgegeven, om dezelfde redenen, waarom het aantal aangetaste gevaccineerden te hoog is aangeteekend.

Het is echter vooral de *revaccinatie*, die zich weldadig heeft betoond. Van onderscheiden zijden, ook waar zeer veel gerevaccineerd was en de pokziekte eene vrij groote uitbreiding erlangde, is berigt, dat geen enkele gerevaccineerde daar is aangetast geworden, terwijl elders de gevallen van aangetaste gerevaccineerden uiterst zeldzaam waren, en daarbij dan nog waren gevoegd gevallen van personen, die 3 of 4 dagen na de revaccinatie de pokken kregen en dus zeer zeker reeds voor het ondergaan daarvan besmet waren geraakt.

Vaccinatie en revaccinatie.

Dat er van vaccinatie en van revaccinatie in 1871 veel werk gemaakt zou worden, was te verwachten. Het aantal vaccinatiën en revaccinatiën bedroeg dan ook in Overijssel 32411 tegen 3201 in 1870; in Drenthe 16134 tegen 1770 in 1870. Ook hieromtrent zal het jaarverslag over 1871 nadere bijzonderheden leveren.

Zymotische

Sedert de vorige vergadering zijn berigten aangaande het ont-

staan of het voortduren van zymotische zieten ontvangen uit de volgende gemeenten: ziekten.

Variolae: Almelo, Bathmen, Blokzijl, Delden, Deventer, Grafhorst, Haaksbergen, Hengelo, Kampen, Oldemarkt, Staphorst, Steenwijk, Vriezeveen, Weerselo en Zwolle, — en Anlo, Assen, Eelde, Gasselte, Gieten, Meppel, Rolde. Smilde, Vries.

Scarlatina: Blokzijl, Borne, Delden, Haaksbergen, Hengelo, Lonneker, Losser, Oldenzaal, Ootmarsum, Rijssen, Weerselo en Zwolle.

Morbelli: Raalte, Steenwijk, — Veenhuizen en Zuidlaren.

Kinkhoest: Dalfsen, Wierden, — Dwingelo, de Wijk en Zuidwolde.

Angina diphtherina: Deventer, Ootmarsum, Vriezeveen,— Dalen.

Typhus en typhoïde koortsen: Delden, Enschedé, Kampen, — en Anlo, Coevorden, Dalen, Hoogeveen, Odoorn, Rolde en Ruinerwold.

Maatregelen tegen besmettelijke epidemische ziekten.

Uit diezelfde berigten en opzettelijk daarover in het werk gestelde informatiën blijkt, dat de gemeentebesturen, over het algemeen genomen, niet nalatig blijven in het toepassen van die maatregelen, die de inspecteur in zijne algemeene circulaire aan de gemeentebesturen van 9 Februarij tot beteugeling van de verspreiding van besmettelijke epidemische ziekten heeft aangeraden, of op welke hij in bijzondere gevallen mondeling of schriftelijk aandrong. De handhaving dier maatregelen laat echter hier en daar nog wel wat te wenschen over, en het moet ook erkend worden dat, al werden zij overal met de meest mogelijke gestrengheid toegepast, zij toch onmagtig zouden blijken te zijn om het kwaad te keeren. Zoo lang het bezoeken van lijders aan besmettelijke ziekten door gezonden niet kan geweerd worden, zoo lang het den kinderen uit besmette huizen, die van de school geweerd worden, vrij staat buiten de school om te gaan met andere kinderen, zoo lang in één woord de gemeenschap tusschen zieken en gezonden slechts voor zeer enkele gevallen kan worden belet, en het groote publiek zich volstrekt niet stoort aan het gevaar van besmetting, zoo lang zullen ook de gewoonlijk in het werk gestelde maatregelen tot beperking van die besmetting geheel onvoldoende zijn. Dat wil niet zeggen, dat men die maatregelen zou moeten laten varen; het zou onzinnig zijn het mindere nut, dat zij stichten, te verwerpen, omdat men niet alles bekomen kan. Maar het wil zeggen dat, indien men het met de beteugeling van besmettelijke epidemiën ernstig meent, dieper ingrijpende maatregelen noodig zijn, waaronder het volledig isolement der eerst aangetasten naar het inzien des inspecteurs op den voorgrond staat.

Bezoeken aan gemeenten.

Bij een bezoek te Dalen trok de verregaande onzindelijkheid der straat de aandacht van den inspecteur.

Te Stad Almelo werd door hem eene gracht, de Gutte genaamd, opgemerkt, die de hoofdstraat kruist en daar ter weerszijde van de brug een ondiepe, stinkende poel is. Bij een nader bezoek te Almelo heeft de inspecteur zich voorgenomen het gemeentebestuur daarop opmerkzaam te maken.

Te Kampen blijven dezelfde bezwaren, die reeds bij vorige gelegenheden vermeld zijn, voortbestaan. Trouwens daaraan zal weinig te veranderen zijn zonder eene geheele omwenteling in het stelsel der stedelijke reiniging, iets, waarop thans evenwel uitzigt bestaat.

Ook te Meppel blijft in dit opzigt, niettegenstaande eenige verbetering van de bestrating enz., nog bijna alles te doen overig, en heeft het aandringen bij den burgemeester door den inspecteur om dieper ingrijpende maatregelen te nemen, tot dusver geen vrucht gedragen.

Te Zwolle beklaagt men zich over eene sloot langs de lijnbaan op de Molenstraat, die, gedeeltelijk gedempt, door den stank aan de bewoners der huizen in de nabijheid veel last veroorzaakt. Daarover is door den inspecteur met het gemeentebestuur in correspondentie getreden.

Onderscheidene gemeenten werden om verschillende redenen bezocht. Bij deze en bij vorige gelegenheden liepen, als meest algemeen voorkomende antihygieinische toestanden, vooral in het oog: 1o. de aanwezigheid van mestvaalten en verzamelingen van vuil en afval tusschen de woningen, ook in niet uitsluitend landbouwende gemeenten en in zoodanige buurten, die niet of niet uitsluitend door landbouwers worden bewoond; 2o. slechte toestand der afwatering en daardoor onreinheid der straten en ophooping van vuil in de goten. Deze kwalen zijn wel de meest algemeene, en daarbij voegen zich op onderscheidene plaatsen: 3°. eene slechte wijze van afvoer der menschelijke faecale stoffen; 4°. slechte toestand der arbeiderswoningen, en 5°. op sommige plaatsen gebrek aan goed drinkwater.

Kazerne te Kampen.

De kazerne van het instructie-bataillon te Kampen werd in het laatst van 't vorig jaar onderzocht. Er was daar weinig waarop niet gegronde aanmerkingen te maken waren. De groote eetzaal is donker, laag van zoldering en daarbij bijzonder togtig; de slaapzalen zijn te klein voor het aantal manschappen, waarvoor zij bestemd zijn, gedeeltelijk bedompt en somber, en in elk geval daarom reeds af te keuren, omdat zij ook bij dag de eenige plaatsen van oponthoud zijn, waar allerlei werk wordt verrigt en waar bij slecht weer de manschappen zich moeten

ophouden. De cantine toch, een ellendig vertrek, dat zoo het bataillon voltallig was, voor 680 man zou moeten dienen, kan er naauwelijks 50 bevatten. Moeten de manschappen 's nachts de privaten of urinoirs bezoeken, dan moeten zij eerst een aantal trappen afklimmen en vervolgens door een buitengemeen togtigen gang heen, waarbij men wel moet opletten, dat het meerendeel dier manschappen geen geharde mannen, maar pas de kinderschoenen ontwassen jongelingen zijn, wier opvoeding op zulk een „harden" meestal niet berekend was. Wegens gebrek aan een genoegzaam aantal onderofficiers-kamers moeten verscheidene onderofficieren met de manschappen logeren, en treft men op kamers, waar b. v. niet meer dan 4 kribben moesten staan, 7 daarvan aan. Van ventilatie-inrigtingen is geen spoor te ontdekken. De pompen staan geregeld zoo digt mogelijk bij de riolen en geven zeer slecht water, zoodat de manschappen IJsselwater drinken, dat, hoezeer gefiltreerd, door scheikundig onderzoek gebleken is niet aan de vereischten van goed drinkwater te beantwoorden.

Sigarenfabriek te Kampen.

De inspecteur heeft de grootste sigarenfabriek te Kampen bezigtigd. Deze fabriek, waarin omstreeks 300 werklieden arbeiden, is grootendeels nieuw gebouwd. De twee groote werkzalen, in eene waarvan 180, in de andere circa 100 personen zich ophouden, zijn ruim en luchtig en, ofschoon ook hier eigenlijke ventilatie-inrigtingen ontbreken, wordt van de ramen te dezen aanzien een zeer doelmatig gebruik gemaakt. De overige werkplaatsen zijn, in aanmerking genomen het betrekkelijk klein aantal werklieden dat daarin bezig is, zeer ruim. In een groot schoollokaal wordt 's avonds van 7 tot 9 ure aan alle jongens, die in de fabriek werken, door een hoofdonderwijzer en twee hulponderwijzers les gegeven.

Fabrieken te Almelo.

Te Almelo zijn twee weverijen en een spinnerij bezocht. In de zalen, waarin geweefd wordt, is een gestadige nevel van zoogenaamd sterksel, dat als een fijn poeder op alles neervalt. Die zalen zijn tevens laag en ontvangen het licht van boven. Door de ramen zou men kunnen ventileren, doch dit wordt weinig gedaan. Te wenschen ware het, indien voor deze inrigtingen een goede ventilatietoestel, die geheel onafhankelijk was van de werklieden zelven, kon worden uitgedacht. In de spinzalen, die veel hooger en luchtiger zijn, is de lucht ook frisscher en zuiverder. Echter is daar de lucht bezwangerd met fijne katoenvezels. De overige lokalen, waarin slechts weinig menschen arbeiden, leverden geen stof tot opmerkingen.

Veenhuizen.

Bij een bezoek te Veenhuizen bleek het, dat verscheiden veranderingen, door de commissie uit den geneeskundigen Raad in

1869 voorgesteld, bewerkstelligd zijn. De gebouwen op het binnenplein te Ommerschans zijn weggenomen. De hooge binnenpleinen te Veenhuizen worden van lieverlede weggegraven. Door het wegbreken der scheidingsmuren van vroegere woningen van veteranen aan den buitenomtrek der gebouwen te Veenhuizen zijn verscheidene buitenzalen verkregen. De bovenzalen zijn allen of bijna allen ontruimd. De ooglijders zijn allen verplaatst naar het ontruimde weezengesticht en de daardoor vrijgekomen zalen zijn in gewone slaapzalen veranderd. De ventilatie-inrigtingen te Veenhuizen zijn verbeterd. Tegen het wegruimen der nachtprivaten aldaar bestaan echter groote bezwaren, omdat zij zamenhangen met het stelsel van opsluiting en bewaking bij nacht.

Het hospitaal te Ommerschans en het ooglijdersgesticht te Veenhuizen zijn in alle opzigten doelmatig ingerigt. Over eene verandering van de privaten in het eerstgenoemde gesticht later. Het gebouw voor lepra-lijders aan het tweede gesticht te Veenhuizen is daarentegen veel te klein.

Het gewone bezoek van het krankzinnigen-gesticht te Deventer, dat in December, Maart en Junij geschied is, leverde geen stof tot opmerkingen.

Ommerschans. De minister van Binnenlandsche Zaken vroeg bij missive van 2 Mei, litt. j 7de afdeeling, den inspecteur om advies nopens veranderingen, te bewerkstelligen aan een beerput op de binnenplaats van het hospitaal te Ommerschans. De inspecteur raadde aan geen nieuwe beerput te maken, maar het tonnenstelsel in te voeren, en werd daarop door den minister gemagtigd daaromtrent met den directeur der rijksgestichten en den geneesheer in overleg te treden, waaraan gevolg is gegeven.

Ooglijdersgesticht te Veenhuizen. Bij missive van 22 Mei jl., n°. 190 7de afd., werd den inspecteur door den minister naar zijn gevoelen gevraagd omtrent eene door den directeur der rijksgestichten voorgeslagene ontruiming van het ooglijdersgesticht door de daarin aanwezige vrouwen, en de verplaatsing van deze naar het 1e gesticht, waarna dan het ontruimde gedeelte tot fabriek zou kunnen worden ingerigt. Na zich *in loco* over den toestand te hebben vergewist, heeft de inspecteur den minister geantwoord, dat hij deze verandering zeer moest afraden, omdat het 1ste gesticht geene voldoende gelegenheid aanbiedt om ooglijders volkomen te isoleren, en die verandering dus zou leiden tot een terugkeer tot den vroegeren, thans gelukkig overwonnen, treurigen toestand.

Verbouwen eener woning te Zwartsluis. Door gedeputeerde Staten van Overijssel geraadpleegd over een verzoek van eene ingezetene van Zwartsluis om hare bouwvallige woning, gelegen op ongeveer 32 M. afstand van de begraafplaats te mogen verbouwen, heeft de inspecteur geant-

woord in het toestaan van dit verzoek geen zwarigheid te zien.

Aan dezelfden werd door hem geadviseerd een verzoek tot het bouwen van eene woning schuins tegenover de Israëlitische begraafplaats te Almelo toe te staan, mits het overige bij die woning behoorende terrein onbebouwd blijve. Bouwen eener woning te Almelo.

Het gemeentebestuur van Rijssen was opgekomen tegen den wensch des schoolopzieners, dat de te bouwen nieuwe school op eene andere plaats dan de tegenwoordige zou gevestigd worden, van wege de ongeschiktheid der tegenwoordige omgevingen. De inspecteur, deswege om advies gevraagd door gedeputeerde Staten van Overijssel, heeft zich met het gevoelen des schoolopzieners vereenigd. Bouwen eener school te Rijssen.

Op eene uitnoodiging van diezelfde gedeputeerde Staten om advies te verleenen op een verzoek van het roomsch katholiek kerkbestuur te Slagharen, gemeente Ambt Hardenberg, om eene nieuwe kerk te mogen bouwen iets verder van de begraafplaats verwijderd dan de tegenwoordige, doch altijd nog binnen de 50 M. daar van daan, heeft de inspecteur gemeend te moeten raden dat verzoek toe te staan. Bouwen eener kerk te Slagharen.

Burgemeester en wethouders van Dalen oordeelden dat de begraafplaats te Oud Schoonebeek, die in zeer verwaarloosden toestand verkeert, en op 29 M. afstand van de school ligt, naar elders overgebragt diende te worden, en vroegen daaromtrent het gevoelen van gedeputeerde Staten van Drenthe. Deze verzochten het advies van den inspecteur, die tot verlegging van de begraafplaats adviseerde, maar, daar hem bekend was dat in die streek geen geschikt terrein voor eene begraafplaats te verkrijgen was, tevens te bepalen, dat, zoo tegen die verlegging finantieele zwarigheden mogten bestaan en de verlegging dus niet dadelijk kon geschieden, het gemeentebestuur verpligt zou zijn inmiddels het tegenwoordige kerkhof in goeden toestand te brengen en te onderhouden. Begraafplaats te Oud Schoonebeek.

Op een verzoek van gedeputeerde Staten van Drenthe om advies betreffende een verzoek van het gemeentebestuur van Gieten tot het bouwen van eene nieuwe school op bijna 30 M. afstand van de begraafplaats, of anders op de plaats der oude school op 35 M. afstand daar van daan, heeft de inspecteur geantwoord, dat hem bekend was dat de eigenaar van een kamp groenland aan de zuidzijde van den weg, waaraan de oude school ten noorden gelegen is, genegen was tot billijken prijs daarvan een gedeelte af te staan, en dat de tegenwerping van het gemeentebestuur, dat op dat terrein de school met den blinden muur naar het noorden, dus naar den weg gekeerd zou moeten worden, of anders met hare lengte-as op die van den weg zou moeten staan, hem hier van Bouwen eener school te Gieten.

geene beteekenis voorkwam; en dat hij eindelijk wenschte dat gedeputeerde Staten in geen geval zouden veroorlooven dat de school digter bij de begraafplaats zou worden gebouwd dan de oude school. Gedeputeerde Staten hebben desniettemin, in hunne vergadering van den 4 Junij, verlof verleend om de nieuwe school op ruim 29 M. afstand van de begraafplaats te bouwen.

De inspecteur heeft gemeend in deze beslissing niet te mogen berusten, en zich ter fine van vernietiging daarvan bij rekest van 17 Junij tot den Koning gewend.

Nieuw te bouwen school te Olst.

Aan het gemeentebestuur van Olst, dat het plan eener nieuw te bouwen school aan den inspecteur ter beoordeeling toezond, antwoordde deze, dat hij zich daarmede niet kon vereenigen, omdat zoowel de vierkante als de kubieke ruimte onvoldoende was, en op ventilatie geheel geen acht was geslagen.

Idem te Koekange.

Ten aanzien van eene nieuw te bouwen school te Koekange bestond bij den inspecteur bezwaar tegen den vloer, die uit blaauwe tegels zou bestaan en tegen het gemis van eene bergplaats voor petten en andere kleedingstukken.

Hondsdolheid te Havelte.

Op een telegram van den burgemeester van Havelte, dat in zijne gemeente iemand door een hond gebeten was, die door een gepatenteerden veearts, *na en op grond van eene autopsie*, dol was verklaard, en of die persoon niet zou behooren te worden opgesloten, antwoorde de inspecteur, dat hem dit laatste voor alsnog niet noodig voorkwam, eensdeels omdat de zekerheid, dat de hond dol was geweest, z. i. ontbrak, en anderdeels omdat watervrees met neiging tot bijten niet dan na voorboden van ongesteldheid zich openbaart, — dat dus de gebetene slechts geobserveerd moest worden, maar dadelijk geisoleerd, zoodra hij ongesteld mogt worden.

Besmettelijke ziekten.

Met onderscheidene gemeentebesturen en geneeskundigen is voorts gecorrespondeerd over maatregelen, te nemen tijdens het heerschen van besmettelijke ziekten.

Droogmaking der Zuiderzee.

Door de Staatscommissie tot onderzoek van een plan tot gedeeltelijke droogmaking van de Zuiderzee werd bij missive van 6 Februarij 1872 aan de geneeskundige inspecteurs voor Noordholland, voor Gelderland en Utrecht, en voor Overijssel en Drenthe gevraagd hun gevoelen aangaande de gevolgen, die deze droogmaking zou kunnen hebben voor den gezondheidstoestand der omliggende streken. Daarop werd door den eerst en laatst genoemden inspecteur in April geantwoord met eene uitvoerige memorie, waarvan hier moeijelijk een uittreksel te geven is, maar in welke ten slotte betoogd werd, dat men het in eene zaak, als deze, alleen brengen kan tot eene zekere mate van waarschijnlijkheid, en dat, al moge deze het droogmaken der Zuiderzee als minder

bedenkelijk doen voorkomen, zij toch geene zekerheid is en de mogelijkheid van gevaar niet uit het oog mag doen verliezen, althans niet doen verzuimen, om al die maatregelen te nemen, die met eenigen grond kunnen worden geacht dat gevaar te zullen verminderen.

Mutatiën in het geneeskundig personeel.

In het geneeskundig personeel hebben de volgende mutatiën plaats gegrepen:

Overleden: J. van Nunspeet, heel- en vroedmeester te den Ham, G. H. H. Wineke, heel- en vroedmeester te Gieten; J. Wijchgel, heel- en vroedmeester te Smilde; J. Ennema, apotheker te Kampen; P. Parson, apotheker te Steenwijk; B. Somer, geb. Nijhof, vroedvrouw te Zwolle en H. L. Steets, vroedvrouw te Rijssen.

Vertrokken: van Vollenhove dr. W. J. de Koe en van Meppel J. Ali Cohen, heel- en vroedmeester.

Gevestigd: te Wierden J. J. Kleijnenberg, heel- en vroedmeester, te Kampen dr. W. J. de Koe, te Vollenhove J. G. van der Veen, arts, en te Hoogeveen S. Zuiderbaan, heel- en vroedmeester.

Verleende vergunning.

Aan den apotheker A. S. van der Moer te Deventer is vergunning verleend om de apotheek van wijlen G. J. Bömer Keijser tijdelijk met de zijne te mogen waarnemen.

Uitkomsten der ingestelde vervolgingen.

Een geneeskundige, tegen wien door eene der visiterende commissiën proces-verbaal was opgemaakt wegens het hebben van ondeugdelijke geneesmiddelen en het niet bewaren van vergiften in een gesloten kast, is door de arrondissements-regtbank te Assen vrijgesproken, op grond dat die commissie aangesteld was tot het visiteren van het noord-oostelijk gedeelte van Drenthe, en de woonplaats des aangeklaagden in het westelijk deel dier provincie gelegen is.

Een ander, tegen wien mede proces-verbaal was opgemaakt, werd door dezelfde regtbank veroordeeld tot 3 boeten à *f* 10 en 9 à *f* 3, wegens het bewaren van vergiften der lijst B buiten een gesloten kast en zonder kenmerk, het bewaren van geneesmiddelen in een voorwerp zonder opschrift, het bewaren van niet in de pharmacopoea genoemde geneesmiddelen in voorwerpen waarop de bereiding niet staat aangeduid, het niet voorhanden hebben van 7 geneesmiddelen die aanwezig moesten zijn, en het niet deugdelijk aanwezig zijn van twee andere.

Uitoefening der geneeskunst zonder bevoegdheid.

Vernomen hebbende dat Gaerthe te Roden, reeds veroordeeld wegens het onbevoegd uitoefenen der genees- en verloskundige praktijk, met die uitoefening steeds voortgaat, heeft de inspecteur den officier van Justitie te Assen en den burgemeester van Roden daarop opmerkzaam gemaakt.

Examens voor leerling-

Ten slotte deelt de inspecteur mede, dat de examens ter verkrijging van eene acte als leerling-apotheker den 22 Julij aan-

apothekers. staande en volgende dagen te Meppel zullen worden afgenomen.

Privaten te Veenhuizen. Dr. Damman de Witt maakt opmerkzaam, dat op Veenhuizen de door de commissie destijds in haar verslag zoozeer gewraakte binnenprivaten nog aanwezig zijn. De voorzitter zegt dat hij heeft aangedrongen op de opruiming er van, doch dat men in dit opzigt op bezwaren is gestuit, daar het wegruimen der privaten in strijd is met het stelsel van opsluiting en bewaring bij nacht, dat daar ten strengste moet gehandhaafd worden. Dr. de Witt meent dat de afsluiting daarom toch zeer goed kan plaats hebben; hij acht het wenschelijk dat als ze niet verwijderd worden, men ze dan toch verbetere. De voorzitter zegt in den nazomer, als hij daar weer moet zijn, er zijne aandacht op te zullen vestigen. Verder vraagt dr. de Witt, of het rioolstelsel met open goten er goed bevalt, waarop de voorzitter bevestigend antwoordde, doch tevens opmerkt dat de voorzorgen op hygienisch gebied wel wat te wenschen overlaten; zoo zag hij b. v. een watervat in den grond in de onmiddelijke nabijheid eener beerput gemetseld van baksteen in zand.

Vereeniging ter bevordering der vaccinatie. De voorzitter geeft kennis van een ingekomen brief van de Nederlandsche Vereeniging tot bevordering der vaccinatie en revaccinatie; hij deelt mede dat de vereeniging reeds is geconstitueer te Utrecht, waar onlangs eene algemeene vergadering werd gehouden in welke een concept-reglement is behandeld. Over het verhandelde in die vergadering geeft de *Noordstar* een verslag, hetwelk hij gedurende de pauze ter visie wenscht te leggen, met uitnoodiging aan de leden om de zaak der vereeniging te helpen bevorderen.

II. Rapporten der commissiën. De commissie deelt mede dat haar niets ter fine van onderzoek is voorgekomen.

a. Vervalsching van levensmiddelen. Dr. van Ketwich Verschuur vraagt of het bij den bekenden ijver dezer commissie niet goed zoude zijn, haar, behalve de gewone onderzoekingen, op te dragen om een of ander voedingsmiddel of drank tegen iedere volgende vergadering aan een onderzoek te onderwerpen. Hij doelt hier vooral op die, welke met meer of minder groote industrieele ondernemingen in onze provinciën in verband staan en noemt als voorbeeld, bier, azijn, kunstminerale wateren enz. De heer Stheeman zet nader uiteen hoe de commissie hare werkzaamheden opvat; hij deelt mede dat het der commissie gebleken is, dat de door Multapatior in de dagbladen geschreven artikelen over vervalschingen van sommige levensmiddelen overdreven zijn, daar ze, door haar onderzocht, niet vervalscht bleken te zijn; ook is hij van oordeel dat zaken wier *waarde* eenvoudig verminderd is door toevoeging van onschadelijke vermengingen, die dus niet schadelijk voor de gezondheid blijken te zijn, niet behooren tot die, welke uit hygienieisch oogpunt

veroordeeld moeten worden. Hij kan zich echter met het voorstel wel vereenigen, doch acht het wenschelijk dat de te onderzoeken voedingsmiddelen of dranken aan de commissie worden toegezonden. De voorzitter stemt met den heer Stheeman in, dat datgene, waarmede den kooper alleen finantieel nadeel berokkend wordt, niet op den weg der commissie ligt om te onderzoeken. Hij merkt op dat het onderzoek der bieren, die in deze provincie gebrouwen worden, hem niet ondoelmatig voorkomt; die mogen in Drenthe, zoo als de heer Stheeman opmerkte, onschuldig zijn, in Overijssel is het niet zoo zeker, dat dit het geval is; bovendien zouden ook van elders ingevoerde bieren dienen te worden onderzocht. De heer Stheeman ziet echter bezwaar in het scheikundig onderzoek van bieren, daar dit zeer moeijelijk is. Ook de heer Meulenhoff is van deze meening; hij meent dat vooral de aandacht op meel behoort gevestigd te worden. Ten slotte verklaart de commissie zich bereid in den geest van het voorstel te handelen en jaarlijks een of ander artikel aan een onderzoek te onderwerpen.

Dr. van Ketwich Verschuur meent nog de vergadering en de commissie in het bijzonder opmerkzaam te moeten maken op zoogenaamde muizentarwe, die in den handel is en strychine bevat; ze wordt tot dooding van de muizen op den grond of in kasten gestrooid; hij acht die zeer gevaarlijk voor kinderen, vooral die welke, om ze van gewone tarwe te onderscheiden, fraai gekleurd is.

b. Epidemiewet.

De voorzitter deelt mede dat, naar aanleiding van het besprokene over dit punt in de vorige vergadering, de commissie aan het haar gegeven mandaat heeft voldaan door het schrijven van eenen brief waarin zij zich tot algemeene punten bepaald heeft, vreezende dat beschouwingen, waarbij zij in bijzonderheden verviel, door tegenstanders der wet zouden worden aangegrepen om hare verwerping te bevorderen. Op verzoek van den heer Hesselink wordt de brief voorgelezen. De commissie heeft in dat adres ook dáárom niet over bijzondere punten uitgeweid, omdat ze geen misbruik wilde maken van het opgedragen mandaat. Zij heeft zich dus strikt bepaald tot eenige weinige meer algemeene punten, omtrent welke gebleken was dat de Raad eenstemmig dacht.

De heer Hesselink, die in de vorige vergadering niet tegenwoordig was, meent dat het toch beter ware geweest eene buitengewone vergadering zaâm te roepen tot behandeling van het adres.

Dr. de Witt zegt dat de zaak urgent was en wel zoo, dat er nu nog vrees bestond dat de brief te laat zou inkomen. De voorzitter zet uiteen waarom het zoo en niet anders konde geschieden.

Dr. Hesselink verklaart zich ten slotte tevreden met de gegeven inlichtingen.

c. Geneeskundige armverzorging.

De voorzitter vraagt of ook een der leden naar aanleiding van zijne uitnoodiging (zie *Verz. v. Stukken*, n°. 65 bl. 267*k*) iets mede te deelen heeft over de geneeskundige armverzorging in zijne of naburige gemeenten: hij wenscht echter positieve berigten, daar discussiën over dit punt voor het oogenblik niet tot een eind zouden te brengen zijn.

Dr. van Ketwich Verschuur legt twee staten over voor de beide provinciën: die van Drenthe is hem door de ijverige bemoeijingen van het lid dr. Cohen te Assen geworden; die voor Overijssel heeft hij zelf verzameld; deze is echter niet zoo volledig. Hij hoopt dat de leden van den Raad hem de behulpzame hand zullen bieden om de op den staat aangeduide gegevens voor alle gemeenten te krijgen. De voorzitter stelt voor deze staten gedurende de pauze ter visie te leggen en wenscht verder eene commissie te benoemen die de noodige inlichtingen verzamelt om de staat aan te vullen. Dr. Hesselink is van oordeel dat hetzelfde doel bereikt wordt als men aan den voorzitter schrijft. De voorzitter verzoekt hierop aan alle leden en plaatsverv. leden om te verzamelen wat ze over dit punt kunnen te weten komen, hij zal ook in den commissie-brief voor de visitatie der apotheken hieraan herinneren en er een modelstaatje aan toevoegen opdat men op de meest gemakkelijke wijze aan zijn verzoek kunne voldoen. — Wordt goedgekeurd.

d. De veenrook.

Dit punt is door het lid dr. Cohen ingezonden; de voorzitter acht het van belang in het bijzonder voor Drenthe en spreekt over de onaangename gevolgen van veenrook in het algemeen. Dr. Cohen zegt, zich meermalen met dit punt te hebben bezig gehouden; hij wenschte het in deze vergadering ter sprake te brengen, om te weten in hoeverre andere geneesheeren het nadeelige meenden te kunnen constateeren. Hij zocht steeds te vergeefs daarover iets geschreven te vinden; zijne ondervinding was, dat veenrook, behalve dat hij bij velen, ook gezonden, eene gedrukte en onaangename gewaarwording doet ontstaan, vooral van grooten invloed was bij borstlijders, in het bijzonder deed het asthmatici aan, die juist bij veenrook hevig aangedaan worden; ook bij andere borstziekten was hem de nadeelige invloed gebleken; de hoest nam meer en meer toe en daarom gelooft hij dat die damp nadeelig werkt; over de ooglijders wil hij niet eens spreken, hoe in het oogloopend daar ook de gevolgen zijn. Hij wenscht dat de leden van den Raad hunne attentie op dat punt vestigen, vooral wat aangaat den invloed op borstlijders. De heer Stratingh Tresling acht het wenschelijk dat het nadeel wordt geconstateerd niet alleen bij borstlijders, maar met betrekking tot den

gezondheidstoestand in het algemeen. De voorzitter vraagt hierop hoofdelijk rond of iemand, bepaaldelijk een der leden, die op plaatsen wonen, waar men het meest last van het veenbranden ondervindt, hieromtrent mededeelingen kan doen. De heer Hamer heeft den nadeeligen invloed van den veenrook op borstlijders in het onder zijn beheer staande hospitaal te Ommerschans meermalen opgemerkt en wel zóó, dat hij in het belang van zijne lijders verpligt is bij veendamp alle deuren en vensters te sluiten. De heer Amshoff te Hoogeveen zag er nooit kwade gevolgen van, behalve eene geprikkelde toestand der oogen, die echter des anderen daags weêr hersteld was. Dr. Hazewinkel uit Borger zegt, er geen persoonlijke ondervinding van te kunnen mededeelen, ook blijkt uit een stukje dat eenigen tijd geleden in *de Gids* geplaatst was, dat men er in Hanover geen zoo groot bewaar voor de gezondheid inziet. Dr. Hesselink heeft geen correcte waarnemingen omtrent dit punt kunnen doen. Ook de H.H. de Witt uit Gieten en Brouwer uit Zuidwolde zagen er geen nadeelige gevolgen van; daarbij merkt dr. de Witt op, dat men in Drenthe bij het doen van observatiën omtrent dit punt de groote warmte, die ontwikkeld wordt, niet buiten rekening moet laten. Dr. Cohen zegt, dat hij de zaak ook dáárom in den Raad ter sprake heeft gebragt, omdat er een surrogaat voor het veenbranden bestaat in het bemesten van kali, en dat bij het gebruik hiervan in Groningen gebleken was, dat er van drie proeven twee met gunstig gevolg bekroond waren. Ook wordt deze wijze van bemesting in *de Gids* gunstig beoordeeld. De heer Stheeman zegt, dat hij daarentegen in de *Industrie-blätter* eene ongunstige beoordeeling heeft gelezen. De voorzitter acht het bij zoo uiteenloopende meeningen wenschelijk dat uitgemaakt worde, of de veenrook nadeelig is; en draagt daarom aan alle leden op om observatien te verzamelen over het al of niet nadeelige van veenrook. Eerst toch moet de overtuiging er zijn dat de veendamp nadeelig is. Hij noodigt alle leden uit hem hunne ervaring omtrent de zaak in te zenden of de rapporten op eene volgende vergadering mede te brengen; hij zal dan daarvan een resumé maken en dit mededeelen.

Hierop gaat de openbare vergadering over in eene zitting met gesloten deuren.

Heropening der vergadering.

De voorzitter deelt mede dat de heer Stork, die niet aanwezig is, ter bespreking op de agenda heeft gebragt de stelling: „bordeelen moeten zuivere staats-instellingen zijn, op staatskosten opgerigt en beheerd, onder toezigt van geneeskundigen; m. a. w. bordeelen moeten zijn inrigtingen van politie." De secretaris verzoekt daarop, hiertoe schriftelijk uitgenoodigd door den heer Stork, de toelich- *e. Bordeelen.*

ting omtrent deze stelling te mogen voorlezen en maakt er opmerkzaam op, dat de heer Stork de denkbeelden deelt, vervat in een onlangs uitgegeven werkje van F. W. Muller (*De Prostitutie. Eene sociaal-geneeskundige studie.* Uit het Hoogduitsch. Zutphen, 1872) hetgeen hij ter bevestiging van zijn oordeel ter tafel brengt. Na de voorlezing van dat vrij uitgebreide stuk geeft de voorzitter te kennen, dat hij op eenige zaken, die in dit stuk als bewezen worden aangenomen, aanmerkingen zou kunnen maken, (b. v. op de stelling dat het huwelijk — het paren der duiven enz. enz. dus zeker ook, — ontstaan is tengevolge van wetten en instellingen), maar dat hij er zich toe bepaalt zijne opinie uit te drukken, dat daarin zeer goed wordt aangetoond dat de staat toezigt moeten houden op de prostitutie, maar volstrekt geen geldige gronden worden aangevoerd voor de stelling die voorop geplaatst wordt. Hij acht overigens de behandeling van die stelling in deze vergadering, zonder voorbereiding, bepaald onvruchtbaar, en geeft in bedenking eene commissie te benoemen om haar te onderzoeken, en de bespreking er van voor te bereiden. Dr. Stratingh Tresling acht het dan wenschelijk dat, zoo er in de vergadering iemand is die eene geprononceerde opinie heeft, hij die opschorte. De voorzitter meent dat, indien dat het geval is, die persoon daarvan schriftelijke mededeeling moet doen aan de commissie, opdat deze er gebruik van kunne maken. Dr. Hesselink wenscht te weten of de commissie zich zal belasten met het onderzoek van de regeling der prostitutie of wel met dat van het piquante in de stelling van dr. Stork. Of de prostitutie aan Staatstoezigt onderworpen moet worden, behoeft niet uitgemaakt te worden, maar wel of bordeelen moeten worden opgerigt door den Staat; dat is het wat dr. Stork vraagt. De voorzitter zegt, dat dit van zelf spreekt; immers al is het dat de argumenten der voorgelezen memorie eigenlijk bijna alleen — en ook naar zijn inzien buiten noodzakelijkheid — pleiten voor Staatstoezigt, de stelling van dr. Stork gaat verder dan Staatstoezigt, en juist dat verder gaan zou het onderwerp van de beschouwing der Commissie moeten zijn. Dr. Hesselink zou niet wenschen dat eene zoodanige zaak commissoriaal werd gemaakt en stelt voor, dat aan den heer Stork geschreven worde, dat zijn voorstel in eene volgende vergadering ter tafel zal komen, wanneer hij zelf zal tegenwoordig zijn. Aangenomen.

f. School-regulatief.

Nadat de heer Strootman, hoofd-ingenieur van Groningen en Drenthe, en corresponderend lid van den Raad, is binnengekomen brengt de voorzitter dit punt aan de orde. De commissie, bestaande uit H.H. Damman de Witt, Stratingh Tresling en van Ketwich Verschuur, brengt bij monde van den laatsten

rapport uit over de regelen, die haars inziens behooren in acht genomen te worden bij het stichten en bouwen van schsollokalen. Zij heeft hierbij die van Zuidholland (Zie *Verz. v. Stukken* 1871, bl. 13 n°. 6) tot leiddraad genomen en brengt de veranderingen en wijzigingen daarin door haar gemaakt ter tafel. Deze komen in het kort hierop neder.

Het uitgraven van den grond bij vochtigen bodem 0.80 M.

De vereischte kubieke inhoud voor iederen leerling 4 kub. M.

Hoogte van het plafond niet meer dan 5 M.

Spouwmuren vooral aan de Noordzijde.

De deuren die van de portalen naar de school leiden voorzien van glasruit. In de portalen kapstokken en, vooral in de scholen voor meer gegoeden, gelegenheid tot het plaatsen van regenschermen met goeden waterafloop; ook geschikte roosters voor het afschrappen van het vuil aan de schoeisels.

Lichtramen aan den beneden drempel en de zijposten schuins afgebikt, zoowel aan de binnen- als buitenzijde, tot meerdere lichtschepping. Het bovengedeelte der ramen schuivend of tuimelend (of de ramen boven en beneden schuivend).

Waar de fondsen het toelaten, zeilen van buiten aangebragt voor twee of meer ramen met insluiting der penanten, in de plaats van jalousiën; zoo wordt de zon meer afgewend en de lucht die onder de zeilen door in het vertrek komt is beter afgekoeld.

Vloeren van hout, waaronder lucht is aangebragt.

De ventilatie door de plinten aangebragt, wordt minder doelmatig geoordeeld.

Plafonds zijn wenschelijk, doch dan moet het dak beschoten zijn.

Zink wordt ongeschikt voor de bedekking der kap geacht; blaauwe pannen moeten alleen voorgeschreven worden. Ook mag het dak niet zoo vooruitspringen dat het aan lichtschepping hindert.

Omtrent verwarming en ventilatie en ook omtrent de schoolbanken wenscht de commissie geen bepaald oordeel te vellen, voor zij dienaangaande de opmerkingen van deze vergadering gehoord heeft. Wat verwarming en ventilatie aangaat, is zij geneigd het systeem in Zuidholland gevolgd op te nemen, en wat de schoolbanken aangaat evenzoo na ingelicht te zijn, of dat stelsel daar bij ondervinding gebleken is goed te zijn.

Op ieder 50tal leerlingen acht men één privaat noodig; urinoirs zag men liefst van verglaasd aardewerk. Op de school en in de privaten behooren glasruiten aangebragt te worden, die in zoodanig verband met elkander staan, dat het oog van den onderwijzer den leerling op de privaten bereiken kan. Secreetputten moeten rondom in tras gemetseld zijn met inbegrip der vloer; en draagbare tonnen tot verzameling der privaatstof moeten even

als de privaten zelve reukeloos zijn. De trechters der privaten moeten aan de onderzijde van een lepel voorzien zijn en de zittingen der privaten behooren naar leeftijd of grootte der kinderen ingerigt te wezen.

Speelplaatsen worden onmisbaar geacht.

Ten slotte verzoekt de commissie door de vergadering gemagtigd te worden om, gehoord en in aanmerking genomen de opmerkingen en inlichtingen in deze vergadering gemaakt, hare taak verder in overleg met den voorzitter te mogen ten einde brengen en deze regels op te zenden aan gedeputeerde Staten van Overijssel en Drenthe, met het verzoek ze in acht te doen nemen bij het stichten en bouwen van schoollokalen.

De voorzitter vraagt hierop aan den heer Strootman in hoever de denkbeelden, door hem ontwikkeld in eene door hem bewerkt wordende memorie over de inrigting van schoollokalen, al of niet overeenstemmen met die, welke in de voorgedragen concept-verordening zijn opgenomen. Met het oog op Drenthe toch, zal het voor de goede zaak van veel belang zijn, dat, wanneer van twee zijden aan gedeputeerde Staten voorslagen worden gedaan over dit punt, die voorslagen zooveel mogelijk met elkander overeenstemmen. De heer Strootman antwoordt, dat hij meermalen geroepen was om advies over bestekken van scholen uit te brengen, en dat hij bevonden had dat de meeste ontwerpen slecht waren en opgemaakt zonder eenig begrip van goede hygienische voorwaarden. Hij stelde meermalen aan gedeputeerde Staten van Drenthe voor eene verordening op dit punt in te stellen, en was thans bezig er eene te concipieren. Ook hij had de verordening van Zuidholland tot leiddraad genomen. Het lid van deze commissie dr. Damman de Witt had met hem over de meening der commissie gecorrespondeerd en hij had vele door deze gemaakte aanmerkingen overgenomen, vooral op hygieinisch gebied. Met zaken de constructie betreffende was dit niet het geval en hieromtrent verschilde hij op enkele punten van de commissie; b. v. wat het uitbikken der muren rondom de vensters aanbelangt, 't geen zeer kostbaar was, terwijl men hetzelfde licht kan krijgen eenvoudig door de vensters wat grooter te maken. Hij verwijst voorts, wat vele van zijne denkbeelden aanbelangt, naar zijn bestek van de nieuwe school te Frederiksoord, in den handel te verkrijgen.

Voorts bespreekt hij met den voorzitter en onderscheiden leden der vergadering de afmetingen der school naar het aantal leerlingen, alsmede eenige ventilatie-inrigtingen, en licht die toe door het ter tafel brengen van teekeningen. Vooral staat hij stil bij de inrigtingen, door den heer van Bemmelen op sommige

scholen te Arnhem ingevoerd, die hem zeer praktisch toeschenen, ook b. v. wat den aanvoer van lucht betreft, die zich met de verwarmde lucht vereenigt om de te drooge atmospheer te matigen. De ondervinding had echter het voldoende dezer inrigting nog niet voldoende bewezen. Vooralsnog zal de verwarming en ventilatie door Péclet-kagchels in den winter boven alle andere de voorkeur verdienen, terwijl de zomer-ventilatie steeds de meeste zwarigheden zal opleveren.

Wat de banken aangaat heeft hij in zijne voorwaarden betreffende de school te Frederiksoord de bankenrijen om den anderen uit de Zuidhollandsche modellen en die van Kunze zamengesteld, ten einde beide met elkander te kunnen vergelijken. Hij oordeelt dat de ruimte tusschen de banken (de doorgang) altijd 1.5 M. moet houden, vooral in kleine lokalen: de plaats voor iedere leerling mag niet minder dan 0.85 M. zijn. Men moet zijns inziens bij het bepalen der ruimte altijd eerst de banken verdeelen en daarna de grootte van het lokaal bepalen. Na het bespreken van nog ettelijke bijzonderheden van technischen en anderen aard, verlaat de heer Strootman, na door den voorzitter dank gezegd te zijn voor zijne bereidwilligheid, de vergadering.

De secretaris zegt, dat hij aan den heer dr. Coronel, secretaris van den geneeskundigen Raad voor Friesland en Groningen, verzocht heeft eene schoolbank naar het systeem Schildboch-Kunze over te zenden, waaraan deze met de meeste bereidwilligheid voldeed. Het lid der commissie Stratingh Treslong noodigt daarop de leden, die nadere uitlegging der schoolbank wenschen, uit, zich bij die schoolbank te plaatsen en geeft de gewenschte inlichtingen. Onderscheiden leden kunnen zich met de inrigting dezer bank niet in allen deele vereenigen. Ten slotte wordt besloten: 1°. aan den inspecteur voor het lager onderwijs in Zuidholland te verzoeken den Raad in te lichten hoe het dáár aangenomen stelsel van banken voldoet, en 2°. de commissie te magtigen om te handelen overeenkomstig haar voorstel op het einde van het rapport.

De voorzitter stelt voor, om wegens het ver verstreken uur de twee nog op de agenda geplaatste punten (onbewoonbaar verklaren van woningen en vuil-afvoer) heden niet in behandeling te nemen, hetgeen met algemeene stemmen wordt goedgekeurd. Hierna wordt, daar niemand meer iets voor te stellen heeft, de vergadering gesloten.

D. Lubach, *voorzitter.*
J. A. van Ketwich Verschuur,
secretaris.

N°. 17. *Vergadering van den geneeskundigen Raad voor de provincie Noordholland, gehouden* 4 *Juni.*

Voorzitter: de inspecteur voor het geneeskundig Staatstoezigt in de provincie Noordholland, dr. J. Penn; secretaris, dr. G. A. N. Allebé.

Tegenwoordig: al de leden, behalve, met kennisgeving van verhindering, de heeren J. van Geuns, I. C. Kruseman en A. de Vries (die echter later ter vergadering verschijnt), benevens de plaatsvervangende leden C. E. Heynsius, J. F. van Hengel, J. Zeeman, E. H. G. Thijssen, C. B. Tilanus, W. Stoeder, J. Zoutmaat Brugman, J. Swens, L. Scheltema Beduin, P. van Vollenhoven, A. van Eyk Bijleveld.

De heer C. B. Tilanus treedt als lid op voor den heer J. van Geuns, de heer W. Stoeder voor den heer I. C. Kruseman, de heer A. van Eyk Bijleveld voor den heer A. de Vries.

De voorzitter opent de vergadering.

Notulen vastgesteld.

I. De notulen der vorige vergadering (*Verz. v. Stukk.* 1871, bl. 315 en volgg.) worden goedgekeurd en vastgesteld, behoudens verbetering eener misstelling en aanvulling eener omissie. Op blz. 329 (zie *Verz. v. Stukk.* 1871) vindt men: te Hilversum staat het lijkenhuis op een uur afstand, enz. Men leze: „te „'s Graveland staat het lijkenhuis op den grond van Hilversum „op een uur afstand" enz. — Verzuimd is de mededeeling dat de heer C. E. Heynsius kennis gegeven had niet aanwezig te zullen zijn.

Mededeelingen.

II. De voorzitter doet de volgende mededeelingen:

Ministerie van Binnenlandsche Zaken,

1. 13 December 1871. Kennisgeving van benoeming van leden en plaatsvervangende leden van de geneeskundige Raden.

2. 15 Januari 1872. Kennisgeving dat aan het Amsterdamsch Koepokgenootschap voor het jaar 1872 eene rijkssubsidie van *f* 500 is toegekend.

3. 16 Januari 1872. Toezending voor de boekerij van den geneeskundigen Raad van een exemplaar van de latijnsche uitgave der *Pharmacopoea Neerlandica*, *editio altera* (met de verbeterbladen).

4. 2 Mei 1872. Kennisgeving van het overlijden van H. K. H. Mevr. de Prinses Hendrik der Nederlanden, geboren Hertogin van Saxen Weimar Eisenach.

Gemeentebestuur van Marken. Inzending van het ontwerp van een schoolgebouw met verzoek van beoordeeling in het belang der gezondheid. (Geene bezwaren.)

Circulaire van *leden van den geneeskundigen Raad voor Gel-*

deerland en Utrecht aan heeren grondeigenaars en landbouwers in de provincie Utrecht over het afleveren van te Utrecht regelmatig te verzamelen faecalia, met begeleidende circulaire van den adjunct-inspecteur voor het geneeskundig Staatstoezicht in Gelderland en Utrecht, dr. v. O. de Meijer, aan HH. burgemeesters in de provincie Utrecht. 15 Januari 1872.

Circulaire van het *voorloopig hoofdbestuur der nederlandsche vereeniging tot bevordering der koepokinenting*, met begeleidende missive van den secretaris dr. H. C. Kips aan den geneeskundigen Raad voor Noordholland. 23 Maart 1872.

Verslag van gecommitteerden (leden van den geneeskundigen Raad voor Zeeland) tot het instellen van een onderzoek naar het groot aantal levenloos aangegevenen in Zeeland.

Vereeniging in het belang der weezenverpleging. Uitnoodiging aan den geneeskundigen inspecteur van Noordholland, om mededeelingen te doen betrekkelijk den sanitairen toestand der weeshuizen. 17 Mei 1872.

Burgemeester van Westzaan. Verzoek aan den geneeskundigen inspecteur, om behulpzaam te zijn ter in gebruik bekoming eener barak tot verpleging van poklijkers. 30 April 1872.

De vorige burgemeester dezer gemeente had zich te dien einde gewend tot het hoofdcomité van het roode kruis te 's Hage, maar destijds ten antwoord ontvangen, dat het geen barak bezit.

De inspecteur had zich verplicht gezien te antwoorden, dat hij niet bij machte was eene barak te verschaffen.

Naar aanleiding van het schrijven van de burgemeester van Westzaan vraagt de heer C. B. Tilanus of er van wege de Raad reeds eenig onderzoek gedaan is naar de in deze provincie bestaande inrichtingen ter verpleging bij besmettelijke ziekten? (Zie Notulen der vorige vergadering in *Verz. v. Stukk.* 1871, bladz. 328) en ontvangt van den adjunct-inspecteur ten antwoord: dat te Krommenie een lokaal gehuurd is tot verpleging van lijders aan besmettelijke ziekten; terwijl gedurende de pokken-epidemie ook te Krommeniedijk een huis tot gelijk doel werd ingericht; dat te Hilversum een lokaal voor dat doel bestaat, zoo ook te Helder en te Purmerende; dat in andere gemeenten gedeelten van bestaande gasthuizen voor besmettelijke zieken zijn ingericht; dat sommige gemeenten tot dusverre weigerachtig gebleven zijn, doch dat overal waar men afzonderlijke gelegenheden voor contagieuse ziekten heeft opengesteld, de uitkomsten zeer gunstig zijn geweest.

De heer Tilanus geeft nu in overweging deze ervaring in schrift te brengen en aan de gemeentebesturen mede te deelen.

De voorzitter deelt mede, dat bij hem het voornemen bestaat

met den Commissaris des Konings in overleg te treden ten einde te verkrijgen dat door de provincie of des noods van rijkswege ter verpleging van lijders tijdens besmettelijke ziekten eenige barakken beschikbaar gesteld worden, voor de gemeenten, die er behoefte aan mochten hebben.

Vonnissen. *Rechterlijke vervolgingen en vonnissen.* Afschrift van een arrest ter zake van overtreding der geneeskundige wetten, door den Hoogen Raad, op 18 Maart 1872, gewezen contra H. F. van der Wissel, plattelands heel- en vroedmeester op het eiland Marken. (De beklaagde is veroordeeld tot drie geldboeten, elke van *f* 3, met subsidiaire gevangenisstraf voor iedere boete, wegens het niet aanwezig hebben van Herb. Digitalis, Tinct. Cinnamomi en Sulphas Atropini.)

Afschrift van een vonnis, waarbij J. van der Oort, geneeskundige te Boven-Carspel, door de arrondissements-rechtbank te Hoorn, veroordeeld wordt tot twee geldboeten, elke van *f* 10, wegens het zonder opschrift voorhanden hebben van geneesmiddelen en tot vijf geldboeten ieder à *f* 3, wegens het niet deugdelijk aanwezig hebben van geneesmiddelen die voorhanden moeten zijn, alsmede in de kosten voor zooveel zijne veroordeeling betreft, met subsidiaire gevangenisstraf van twee dagen voor elke der boete van *f* 10 en van één dag voor elke boete van *f* 3, (dd. 1 December 1871).

Missive van den *procureur-generaal in Noord-Holland* aan den gen. inspecteur in dit gewest, den wensch te kennen gevende dat bij de processen-verbaal wegens overtreding van art. 9 alinea 4 der wet van 1 Junij 1865 (*Staatsbl.* n°. 60) opgemaakt, ter vergemakkelijking van de bewijsvoering voor den rechter, worde overgelegd — zoo noodig — een authentiek afschrift van de lijst in genoemd artikel bedoeld, daar de beklaagde, zoo hij er niet toe bereid is, niet gedwongen kan worden tot overgave van die lijst (dd. 2 April 1872).

Door den geneeskundigen inspecteur was hierop geantwoord, dat geene afschriften van al die lijsten gehouden worden, doch dat in geval van weigering van den beklaagde om die lijst aan den rechter over te leggen, daarna altijd nog een authentiek afschrift zou kunnen genomen worden en overgelegd, omdat de geneeskundigen, die tot het leveren van geneesmiddelen bevoegd zijn, bij de wet verplicht zijn die lijst aan de visiteerende commissiën over te leggen. Het bezwaar zou verder ook uit den weg kunnen geruimd worden wanneer in het proces-verbaal der gecommitteerden, die de visitatie deden, bij wijze van extract uit die lijst bleek dat de geneesmiddelen, die in de apotheek ontbraken of ondeugdelijk voorhanden waren, op de lijst van den geneeskundige vermeld waren.

De procureur-generaal had zich met die zienswijze, die de zaak zeer vereenvoudigen kon, vereenigd. De voorzitter verzoekt dienovereenkomstig de leden, die visitatie van apotheken zullen doen, om wanneer proces-verbaal moet opgemaakt worden over het ontbreken of niet deugdelijk voorhanden zijn van geneesmiddelen in de apotheek van een geneeskundige, tevens daarin te constateeren of die geneesmiddelen op de voorgeschreven lijst vermeld zijn.

Extract uit de minuten, berustende ter griffie van den Hoogen Raad der Nederlanden, in zake H. F. van der Wissel, heelen vroedmeester op het eiland Marken, van het niet aanwezig hebben van eenige geneesmiddelen en van het niet deugdelijk voorhanden hebben van eenige andere, en deswege bij vonnis van den kantonrechter te Edam van alle rechtsvervolging ontslagen op grond dat het ontbreken of ondeugdelijk voorhanden hebben van geneesmiddelen alleen dán strafbaar zoude zijn, als die geneesmiddelen voorkomen op eene lijst door den geneesheer opgemaakt en door den inspecteur voor gezien geteekend; doch op het beroep van den ambtenaar van het openbaar ministerie te Edam, door den Hoogen Raad der Nederlanden veroordeeld tot drie geldboeten, elke van *f* 3, wegens het niet of niet deugdelijk voorhanden hebben van herba digitalis, tinctura cinnamomi en sulphas atropinicus, als voorkomende op de lijst van 5 November 1865 (lijst van geneesmiddelen bedoeld in het 4de lid van art. 9 der wet van 1 Juni 1865); daarentegen van alle rechtsvervolging ontslagen (en in zooverre het vonnis van den kantonrechter bekrachtigd) wegens het niet of niet deugdelijk voorhanden hebben van aeth. nitricus alcoholicum, pulv. herb. digitalis en herb. hyoscyan nigri, als *niet* voorkomende op bovengenoemde lijst van 5 November 1865. (1)

Vonnis van de arrondissements-regtbank te Alkmaar (dd. 7 Mei 1872) in zake Johannes Jacobus van Berkel, woonachtig te Haarlem, beklaagd wegens onbevoegde uitoefening der genees- en artsenij-bereidkunde en veroordeeld wegens onbevoegde uitoefening der artsenij-bereidkunst tot 7 geldboeten, elke van *f* 10 met subsidiaire gevangenisstraf van één dag in eenzame opsluiting voor elke boete, en wijders wegens, het onbevoegd uitoefenen der geneeskunst als bedrijf, tot eene gevangenisstraf van 45 dagen in eenzame opsluiting te ondergaan, met veroordeeling in de

(1) Niet onopgemerkt mag hier blijven, dat aether nitricus alcoholicus op de lijst van geneesmiddelen, voorgeschreven bij Kon. besluit van 5 Nov. 1865, onder de benaming van nitris aethylicus cum alcohole wel voorkomt.

kosten der procedure en teruggave der voorwerpen, waarin de in beslag genomen geneesmiddelen waren vervat.

Verzoek om gratie van den magnetiseur J. J. Weteling Az., (veroordeeld ter zake van overtreding der wet op de geneeskunde), door den burgemeester van Amsterdam voor advies in handen gesteld van den geneeskundigen inspecteur, die in zeer ongunstigen zin adviseert. (Januari 1872.)

Kennisgeving van gedeputeerde Staten van Noordholland aan den burgemeester van Amsterdam en door dezen aan den geneeskundigen inspecteur, dat het verzoek om gratie van J. J. Weteling is afgewezen. (Maart 1872.)

Toezending door den geneeskundigen inspecteur en adjunct-inspecteur aan den officier van justitie te Amsterdam van eenige ziekterapporten en recepten, door den magnetiseur Weteling en zijne clairvoyante afgegeven ten dienste van twee personen.

Ziekten die de volksgezondheid bedreigd hebben. Mazelen en Roodvonk.

III. Uit de mededeelingen van den adjunct-inspecteur blijkt, dat in verschillende gemeenten *mazelen* en *roodvonk* zijn voorgekomen. Laatstgenoemde ziekte heerschte vooral te Amsterdam sedert Augustus 1871 meer epidemisch. De gevallen waren echter over het algemeen niet hevig van aard, en de sterfte was betrekkelijk gering. In de laatste 4 maanden van 1871 stierven daar 54, in de eerste 4 maanden van dit jaar 59 door roodvonk aangetasten.

Mazelen heerschten in verschillende gemeenten epidemisch, vooral was dit het geval te Alkmaar, Amsterdam, Helder, Hilversum, Wormerveer. De ziekte behield over het algemeen een goedaardig karakter en eischte betrekkelijk weinig offers.

Angina diphtherina. Typhus.

Angina Diphtherina werd hier en daar sporadisch waargenomen.

Sedert korten tijd begon *typhus* zich weder te Hilversum te vertoonen, terwijl ook enkele gevallen dier ziekte te Krommenie zijn waargenomen.

Pokken-epidemie van 1871 en 1872.

Met betrekking tot de pokken-epidemie in deze provincie worden door hem meer uitvoerige mededeelingen gedaan. Zij kan nog niet als geeindigd worden beschouwd: In April was de sterfte aan pokken gunstiger dan in Mei; in sommige gemeenten is de epidemie teruggekeerd, hoewel niet in hevige mate; in andere gemeenten, vooral te Beverwijk en te Wijk aan Zee, is zij opgetreden. Bezuiden het IJ heerschte de ziekte heviger dan in het noorden der provincie. In 80 gemeenten zijn pokken voorgekomen; in 38 dezer in slechts zeer geringe mate, in 42 meer epidemisch; 54 gemeenten bleven geheel vrij. In Noordholland boven het IJ stierven in 53 gemeenten 1: 588 inwoners; in Noordholland beneden het IJ (zonder Amsterdam) in 26 gemeenten 1: 211 inwoners; in Noordholland beneden het IJ (met

Amsterdam) in 27 gemeenten 1 : 140 inwoners. Te Amsterdam alleen, alwaar gedurende November en December 1870, 16 sterfgevallen aan die ziekte hadden plaats gehad, stierven in 1871 2165 lijders, d. i. 1 : 125 inwoners.

In enkele gemeenten woedde de epidemie met hevigheid; zoo te Ransdorp 1 : 13 inwoners, te Muiden 1 : 32, te Broek in Waterland 1 : 41, te Sloten 1 : 48. In West-Friesland kwamen slechts in 11 van de 46 gemeenten, die het bevat, pokken voor, doch in zeer geringe mate, alleen in Enkhuizen meer epidemisch. In geheel West-Friesland stierven niet meer dan 31 inwoners aan pokken, en van deze 24 alleen te Enkhuizen. De sterfte aan pokken heeft tot dusverre bedragen 3009 in de geheele provincie, dat is 1 : 195 inwoners.

Wat deze epidemie betreffende de groote waarde der vaccinatie en revaccinatie heeft geleerd, kan uit het volgende blijken. Op den voorgrond moet hierbij gesteld worden dat van verschillende gemeenten geene of hoogst onvolledige opgaven ontvangen werden omtrent het al of niet gevaccineerd zijn van de aangetasten, zoodat de opgaven van slechts 33 gemeenten ten opzichte van de ***aangetasten*** en van 11 gemeenten ten opzichte van de ***overledenen*** bruikbaar zijn; de gegevens echter zijn voldoende om daaruit resultaten te mogen afleiden.

In de bedoelde gemeenten waren volgens de opgaven aangetast 4078 kinderen beneden 10 jaar en 5895 volwassenen, te zamen 9973.

Van de kinderen waren ***niet*** ingeënt 74°/$_0$, ingeënt 17°/$_0$; de overige 9°/$_0$ onbekend, òf ingeënt te laat òf zonder gevolg (het spreekt van zelf dat ter beoordeeling van de waarde der vaccinatie deze laatsten moeten buiten rekening gelaten worden).

Van de volwassenen waren niet ingeënt 12°/$_0$, ingeënt 76°/$_0$, herënt 3°/$_0$; de overige 9°/$_0$ onbekend, òf ingeënt zonder gevolg òf te laat.

In de bedoelde 11 gemeenten zijn overleden 1582 kinderen onder 10 jaar en 834 volwassenen; te zamen 2416.

Van de ***kinderen*** waren ***niet*** ingeënt 1406 = 89°/$_0$, ingeënt 27 = 2°/$_0$; de overige 9°/$_0$ onbekend, òf ingeënt zonder gevolg òf te laat.

Van de ***volwassenen*** waren niet ingeënt 179 = 21°/$_0$, ingeënt 443 = 53°/$_0$, herënt 5 = 0,6°/$_0$. De overige 25.5°/$_0$ onbekend, òf ingeënt zonder gevolg òf te laat.

Van 1582 aan pokken overleden kinderen waren dus 27 geënt.

Van 834 aan pokken overleden volwassenen waren dus slechts 5 herënt.

IV. Aan de orde wordt gesteld een advies door den genees- Advies aan

Ged. Staten. kundigen Raad te geven aan gedeputeerde Staten dezer provincie omtrent een adres van den heer A. J. Moulin, med. et art. obst. doctor, woonachtig te Medemblik, verzoekende vergunning om zelf de geneesmiddelen te mogen leveren, welke hij aan zijne patiënten zal voorschrijven. Aan de beraadslaging over het verzoek van dr. Moulin wordt deelgenomen door de heeren Stoeder, van Eyk Bijleveld, Nuijens, van Balen Blanken, Walter, Pas en den voorzitter. Eenerzijds wordt aangevoerd, dat de apotheek van den heer Snel te Medemblik in zeer goeden toestand verkeert en voor de behoefte aan geneesmiddelen in de gemeente voldoet; dat art. 9 van de wet regelende de uitoefening der geneeskunst, naar geest en letter beide geen ander dan een afwijzend advies veroorlooft; dat voor het betrokken gemeentebestuur, tot het toestaan der vergunning adviseerende, de cardo quaestionis is of Medemblik *f* 600 dan wel slechts *f* 400 jaarlijks aan zijnen geneesheer zal hebben uit te keeren; dat de geneeskundige wetten van 1865 voor den pharmaceut meer gunstig zijn dan de vroeger vigeerende, en dat, zoo in die wetten zelven al niet opgenomen is dat voortaan in gemeenten waar zich een apotheker vestigt, aan geneeskundigen geene vergunning meer zal gegeven worden tot het leveren van geneesmiddelen, die bedoeling toch in de memorie van toelichting blijkt; dat men, door in strijd met de tegenwoordige wetten te handelen, de belangen der artsenijbereidkunst op onrechtmatige wijze zou benadeelen enz. Anderzijds wordt beweerd dat bij de overweging van diergelijke aanvragen, in de eerste plaats de geneeskundige hulp in de gemeenten goed verzekerd moet worden, en daarna — in de tweede plaats — de scheiding der vakken behoort in aanmerking te komen; dat Medemblik niet gerangschikt kan worden onder de gemeenten waar een geneesheer, zonder de bevoegdheid tot leveren van geneesmiddelen, een behoorlijk bestaan kan vinden; dat de ondervinding daaromtrent geleerd heeft, dat zelfs de geneesheeren, die zoodanige bevoegdheid hadden, telkens weer van daar vertrokken zijn.

Tot stemming overgegaan zijnde, besluit de vergadering met 15 tegen 2 stemmen *in afwijzenden zin* op het verzoek van dr. Moulin te adviseeren.

Rekening en verantwoording over 1871. V. Namens de commissie adhoc, bestaande uit de heeren D. Pas, J. Zoutmaat Brugman en A. H. Israëls, rapporteert eerstgenoemde dat de rekening en verantwoording over 1871 nauwkeurig onderzocht zijnde, geenen grond tot aan- of opmerkingen heeft opgeleverd, en stelt derhalve voor haar goed te keuren en den voorzitter wegens zijn gehouden beheer te dechargeeren. Aldus wordt besloten.

VI. Namens de commissie om te rapporteeren over een tarief of prijslijst van geneesmiddelen voor deze provincie, welke commissie bestaat uit de heeren van Hengel, van Balen Blanken, Pas, Kruseman en den voorzitter (zie *Verz. v. Stukk.* 1871, bl. 109 en 319), wordt door laatstgenoemden voorgesteld het tarief van het Algemeen ziekenfonds te Amsterdam in de gemeenten ten platten lande tot grondslag te nemen met *tien procent* verhooging. Tarief voor geneesmiddelen.

De heer Swens orde en regelmaat in deze zaak verlangende en wenschende te voorkomen dat iemand zich op een oud of verouderd tarief beroepe, verlangt inlichtingen. Wordt het tarief van het Amsterdamsch ziekenfonds jaarlijks herzien? Hoe kunnen de geneeskundigen ten platten lande zich voorzien van die prijslijst? Hoe kunnen zij zich op de hoogte houden van de veranderingen, die zoo als spreker thans verneemt dikwijls in de prijslijst gemaakt worden?

De heer Pas, den heer Swens beantwoordende, deelt mede dat het Algemeen ziekenfonds voor Amsterdam eene vaste commissie bezit voor de prijslijst, dat die commissie uit 8 leden bestaat en tweemaal 's jaars op bepaalden tijd bijeen komt, maar de macht bezit om naar omstandigheden te handelen, zoodat indien de beursprijs van eenig artikel aanmerkelijk stijgt, zij terstond propria auctoritate dat artikel op de prijslijst kan verhoogen. Wie ten platten lande geneesmiddelen levert behoeft niet telkens op de hoogte gehouden te worden van elke kleine verandering in het tarief; voor het platteland zijn die kleine veranderingen van gering belang, omdat daar het verbruik van geneesmiddelen betrekkelijk gering is, terwijl in Amsterdam bij de veel grootere consumptie van geneesmiddelen, het maken van veranderingen in het tarief dikwijls noodig wordt.

De inspecteur en adjunct-inspecteur zijn bereid de gemeentebesturen op de hoogte te stellen van de veranderingen in de prijslijst. Deze prijslijst moet, gelijk de voorzitter na de mededeelingen van den heer Pas opmerkt, bij het aangaan van contracten tusschen de gemeentebesturen of oprichters van ziekefondsen eenerzijds en de apothekers of geneeskundigen anderzijds, enkel als een grondslag niet als een wettig provinciaal tarief beschouwd worden.

De adjunct-inspecteur deelt ten slotte nog mede, dat het ziekenfonds te Wormerveer geheel ingericht is op den voet van dat te Amsterdam: de prijslijst dáár in gebruik, echter met 10 percent verhooging, geldt ook voor Wormerveer, en zoodra verhooging of verlaging van prijs van eenig geneesmiddel noodig blijkt, wordt hiervan aan den burgemeester dier gemeente me-

dedeeling gedaan, die deze dan invoert. De apothekers te Wormermeer zijn met deze wijze van handelen volkomen tevreden.

Winkel-visitatie.

VII. Met het oog op de invoering der *Pharmacopoea Neerlandica*, editio altera met 1°. Augustus eerstk., verlangt de heer Polak inlichtingen hoe de visiteerende commissiën zich te dien opzichte zullen hebben te gedragen.

De voorzitter meent dat de visitatiën, zooals gewoonlijk, wel vóór Augustus zullen zijn gedaan, maar dat de commissiën na dien termijn er op zullen moeten letten of de apotheken volgens de nieuwe *Pharmacopoea* behoorlijk ingericht zijn.

De heer Polak vraagt hoe de visiteerende commissiën zullen te handelen hebben, zoo zij in de apotheken oude maten en gewichten vinden; tegenwoordig toch zijn twee stelsels van maten en gewichten in gebruik, meer speciaal vraagt hij: zullen de commissiën ook hebben te letten op de *maten*, welke zij in de apotheken aantreffen?

De voorzitter wenscht te dien opzichte het gevoelen der meer deskundigen onder de leden dezer vergadering te vernemen.

De heer Pas is van meening, dat sedert 31 December des vorigen jaars (zie koninklijke besluiten van 18 November 1870 en 5 Maart 1871) het metrieke gewicht in de geneeskunde ingevoerd zijnde, de vraag ontstaat: mag de apotheker nog voorhanden hebben het *oude* gewicht? en vermeent dat die vraag ontkennend moet beantwoord worden. De apotheker *moet* thans wegen met het nieuwe gewicht; zoo hij maatjes gebruikt, moeten het maatjes met gramafdeelingen zijn.

De heer Polak beschouwt *maten* niet als het *wettige* middel voor het afleveren van geneesmiddelen.

De heer van Balen Blanken voorziet dat men in de apotheken wel de nieuwe gewichten, maar niet de nieuwe maten zal aantreffen.

De voorzitter is van oordeel dat, daar maten in de geneeskunde niet *officiëel* zijn, de visiteerende commissiën niet naar maten zullen behoeven te vragen.

De heer Walter is van oordeel dat niet meer met de oude maten zal mogen gemeten worden, en de heer van Hoolwerff, dat eigenlijk *alles gewogen* zoude behooren te worden en dat niets *gemeten* zoude mogen worden.

De voorzitter meent dat de visiteerende commissiën zich dit jaar zullen hebben te bepalen tot het *afraden* van *oude maten*, en niet moeten trachten door te zetten dat voortaan alles gewogen worde, hetgeen een onpractische maatregel zou zijn.

Ook de heer Swens beweert dat, zoo men de apothekers dwingen wil zich de decimale maten aan te schaffen, men zijnen wil

toch niet zal kunnen doorzetten en slechts het prestige van den Raad in gevaar zal brengen; ook naar zijne overtuiging moeten de commissiën het bij *aanraden* laten.

De heer Heynsius maakt hierbij de bemerking dat zoo eigenlijk alles behoort *gewogen* te worden, men geheel geene *maten* mag aanbevelen.

De heer van Hoolwerff wijst op het verschil in bereidingswijze van sommige geneesmiddelen volgens de oude en nieuwe *Pharmacopoea*, b. v. het extractum opii. Geneesmiddelen, die deugdelijk doch volgens de vroegere *Pharmacopoea* bereid zijn, weg te werpen, gaat toch niet aan. Zijnes erachtens behooren de visiteerende commissiën ook in dit opzicht vrijgevig te zijn.

De heer Stoeder is het met den voorzitter eens dat de winkelvisitatiën deze keer zooveel mogelijk vóór Augustus behooren te geschieden, zoo ook de heer Pas, die meent dat men thans vooral cum grano salis zal moeten te werk gaan. De voorzitter ziet in het winkelbezoek vóór Augustus ook nog dit voordeel, dat de commissiën dan tijdig genoeg zullen komen om, wat betreft de inrichting der apotheken volgens de nieuwe *Pharmacopoea*, waar noodig goeden raad te kunnen geven.

Namens den heer Bruinvis, die inmiddels de vergadering heeft moeten verlaten, brengt de heer van Hoolwerff den herijk der gewichten ter sprake. In Alkmaar is geen ijk meer gevestigd: de Alkmaarsche apothekers zullen in Augustus aanstaande, hunne gewichten, ook de kleinere, moeten opzenden naar Haarlem. Hoe zullen zij, zonder gewichten, hunne geneesmiddelen afwegen?

De voorzitter erkent het antwoord op die vraag voorshands schuldig te moeten blijven, maar zal zijne aandacht aan de zaak wijden.

De heer van der Boon verlangt eenige inlichtingen. Bij de invoering der nieuwe *Pharmacopoea* zal het noodig zijn de lijst der 78 onmisbare geneesmiddelen (4e lid van art. 9 der wet van 1 Junij 1865) te wijzigen. Kan daaromtrent iets medegedeeld worden? In de 2e plaats wenscht spreker te weten welk antwoord is ingekomen op het adres van dezen Raad aan den minister van Binnenlandsche Zaken betreffende ampliatie van de ministeriëele beschikking van 10 November 1865 (zie *Notulen en Verz. van Stukken* 1871, bladz. 104.)

Op de eerste vraag wordt geantwoord, dat de lijst door spreker bedoeld waarschijnlijk iets verminderd zal worden en dat hydras chlorali zal worden opgenomen. Het bedoelde adres van den Raad is ingezonden, doch eene beslissing omtrent die zaak nog niet genomen.

VIII. Is ingekomen eene missive van de gezondheids-commissie **Slachterijen en**

bewaar- en bereidplaatsen van bloed.

te Amsterdam, behelzende een verzoek dat de geneeskundige Raad een onderzoek doe instellen naar de inrichting en den toestand der slachterijen en bewaar- en bereidplaatsen van bloed daar ter stede, zijnde de gezondheids-commissie niet bij machte zoodanig onderzoek zelve te ondernemen, daar zij de bevoegdheid mist ondanks de bewoners binnen te treden.

Over den inhoud dezer missive ontstaat onder de leden van den Raad eenige discussie. Een dergelijke enquête zal, volgens sommigen, niet baten; de toestand zal er niet door veranderen. Andere leden beweren het tegendeel; zij verwachten er met den tijd verbetering door; immers de vergunningen tot het houden van bewaar- en bereidplaatsen van bloed zijn tijdelijk en kunnen na exspiratie worden ingetrokken. Eerstbedoelde leden blijven van gevoelen dat althans voor plattelands-gemeenten zoodanig onderzoek verloren arbeid zou zijn; zoo is b. v. het houden van bloedvarkens, dat in landelijke gemeenten plaats heeft, een *vrije* industrie op *eigen erf;* wat is daartegen te doen? Andererzijds wordt betoogd dat het door gemeente-verordeningen kan verboden worden. Zoo ten platten lande op zulke punten geene verordeningen bestaan, de gemeentebesturen hebben het recht ze te maken, en zoo de gemeentebesturen weigerachtig blijven dat te doen, behoort het gewestelijk bestuur, des noods op aansporing van het geneeskundig Staatstoezicht, zich de zaak aan te trekken. In de gemeenten, waar geene gezondheids-commissie bestaat, is het des te meer de plicht der geneeskundige Raden, op verbetering aan te dringen; in alle gevallen moeten eerst de feitelijke toestanden onderzocht worden, gelijk de Amsterdamsche gezondheids-commissie voor haar ressort te recht inziet.

Wordt besloten dat de geneeskundige Raad aan het verlangen der gezondheids-commissie zal voldoen. De heeren Israëls, Heynsius, Pas en Allebé verklaren zich bereid aan het verlangd onderzoek deel te nemen.

Bibliotheek van den Raad.

IX. Naar aanleiding van de zich meer verbreidende studie en toepassing der gezondheidswetenschap en van de daaruit voortvloeiende grootere behoefte aan bekendheid met de literatuur op hygieinisch gebied, is hier ter stede een plan beraamd om door samenwerking van verschillende corporatiën eene uitgebreide en zooveel mogelijk volledige verzameling van hygieinische geschriften bijeen te brengen. Reeds hebben curatoren van het athenaeum en de Amsterdamsche gezondheids-commissie hunne medewerking toegezegd.

De voorzitter vestigt de aandacht der vergadering op dit plan, dat bestemd is eene meer en meer gevoelde leemte aan te vullen en stelt de vraag, of de geneeskundige Raad gezind is ook *zijne*

bibliotheek aan de bereiking van dit doel dienstbaar te maken? Zoo ja, zal de boekerij van den Raad voorzeker niet minder goed bewaard en beheerd worden dan door de opvolgende secretarissen. De bezitting van den Raad zal dan meer ten algemeenen nutte strekken, terwijl den Raad wederkeerig het gebruik verzekerd zal worden van een veel grooter aantal boekwerken dan zijne boekerij bevat.

Het denkbeeld om door vereenigde krachten eene volledige hygienische bibliotheek bijeen te brengen, wordt door de vergadering met bijval opgenomen en de door den voorzitter gestelde vraag toestemmend beantwoord, zoodat hij gemachtigd wordt tot de noodige maatregelen ter uitvoering.

Faecalia door Liernursche toestellen verzameld.

X. Aan de orde is eene mededeeling over de met de Liernursche toestellen te Amsterdam verzamelde faecalia, waartoe de heer Gunning zich op uitnoodiging van den voorzitter bereid verklaard heeft. Spreker vangt aan met in herinnering te brengen dat de geneeskundige Raad voor Noord-Holland steeds groote belangstelling betoond heeft in het vraagstuk van onschadelijke verwijdering en nuttige aanwending der faecale stoffen. Vertrouwende op de technische uitvoerbaarheid van het Liernursche stelsel, is de Raads steeds van oordeel geweest dat, om aan dat stelsel den verdienden ingang te verschaffen, eerst zoude moeten aangetoond worden, dat de menschelijke faecaliën als meststof genoeg aftrek zullen vinden om met de opbrengst de kosten van het verzamelingsstelsel, zoo al niet volledig te dekken, dan ten minste voor een aanmerkelijk deel te vergoeden. Om daartoe het zijne bij te dragen, heeft de Raad in 1869 aan de hooge regeering voorgesteld eene rijkscommissie van deskundigen te benoemen tot het doen eener enqnête over de beste en voordeeligste wijze om de menschelijke faecaalstoffen voor den landbouw dienstbaar en tot een algemeen handelsartikel te maken. De mededeelingen, welke spreker voornemens is te doen, sluiten zich aan deze beschouwingswijze van den Raad aan en zullen voornamelijk de geldswaarde der te Amsterdam verzamelde faecaliën betreffen.

De pachter der Liernursche faecaalstoffen alhier betaalt — volgens contract — in verhouding tot het stikstofgehalte, dat gerekend werd gemiddeld 9 pro mille te zullen bedragen. Men wenschte nu te weten in hoeverre aan die verwachting voldaan is. Aan spreker is het onderzoek daarvan opgedragen.

Dat onderzoek, waarvan een uitvoerig verslag later elders zal verschijnen, leerde dat het stikstofgehalte in 18 proeven, gedurende de maanden Maart en April genomen, niet meer bedan 4 per mille, met afwijkingen van + 2.18 en 0.51. Het gehalte aan chloornatrium wisselde van 2.3 tot 4.7, dat aan kali van

0.3 tot 2, dat aan phosphorzuur van 0.6 tot 2.4 per mille. Het gehalte aan vaste stoffen in het geheel bedroeg van 50 tot 70 per mille, waarvan ongeveer $^{3}/_{4}$ in zwevenden en niet opgelosten staat verkeeren. Vergeleken met de zamenstelling der te Praag met hetzelfde stelsel verkregen faecaliën (uit eene kaserne) blijkt dat deze — trouwens slechts in ééne analyse — rijker aan stikstof (7 pro mille) en in het algemeen ook aan de overige opgenoemde bestanddeelen waren. Het gehalte aan vaste stoffen bedroeg bij deze meer dan 90 p. m. Een kunstmengsel van $^{1}/_{10}$ en $^{9}/_{10}$ vloeibare uitwerpselen van weldoorvoede personen gaf spreker, bij de analyse, aanmerkelijk hoogere gehalten, bepaaldelijk aan stikstof (14.7), aan chloornatrium (7.8) aan kali (4.8) en aan phosphorzuur (3.2).

Hoewel dit laatste monster geen juisten maatstaf oplevert, blijkt toch in het algemeen wel dat de hier verzamelde faecaliën arm zijn.

Het is zeer vele personen, die ze gezien hebben, opgevallen dat de stof zich zeer dun voordoet, en men heeft daaruit afgeleid, dat zij met veel water moest gemengd zijn. Zelfs is ondersteld dat de toestellen defect konden zijn, waardoor grondwater in de buizen zoude zijn opgezogen. Dit laatste wordt onwaarschijnlijk gemaakt door het gevonden gehalte aan chloornatrium, dat, indien het brakke grondwater in de buizen had kunnen doordringen, dit gehalte ontwijfelbaar hooger had doen zijn.

Het kunstmatig zamengestelde mengsel van vaste en vloeibare faecaliën is echter nog aanmerkelijk dunner dan de stoffen hier verkregen, en dit kan niet verwonderen, De vaste faecaliën bevatten 0.75 water, de vloeibare 0.98 à 0.96 en de eerstgenoemde maken gewoonlijk $^{1}/_{10}$ à $^{1}/_{8}$ van de laatsten uit. Normale faecaliën kunnen derhalve niet minder dan 90 à 91 p. c. water bevatten, en moeten dientengevolge zeer dun zijn.

Er is veel meer grond om aan te nemen dat aan de hier verzamelde faecaliën een gedeelte van de vloeibare uitwerpselen ontbreekt. Dit wordt hoogst waarschijnlijk gemaakt door de verhouding, die er bestaat tusschen de vaste stoffen (opgeloste plus gesuspendeerde) tot de gesuspendeerde, welke in die faecaliën is aangetroffen. In normale uitwerpselen is die verhouding door spreker, in meerdere proeven, bevonden te zijn 1 : 0.5, terwijl zij in de hier verzamelde faecaliën is geweest 1 : 0.8 à 0.7 en slechts in ééne van zes proeven is gedaald tot 1 : 0.4. De onopgeloste, vaste bestanddeelen der faeces zijn dus in veel te groote hoeveelheid voorhanden. Dit feit is trouwens zeer wel verklaarbaar, wanneer men de levenswijze der arbeidende klasse nagaat, die voornamelijk haar contingent aan deze stoffen heeft geleverd.

Grootendeels buitenshuis werkzaam, kan het niet missen of in de Liernursche reservoirs komt van hunne vloeibare faecaliën slechts een klein gedeelte te recht, en daar deze in stikstofrijkdom de vaste uitwerpselen overtreffen, zoo verklaart zich niet alleen de grootere consistentie, maar ook het geringer stikstofgehalte gemakkelijk. Wat dit laatste betreft zal ook de minder eiwitrijke voeding der volksklasse, die de wijken bewoont waar het stelsel is aangebracht, niet zonder invloed zijn op het stikstofgehalte der faeces.

De pachter is er nog niet in geslaagd hoogere prijzen voor de meststof te bedingen dan *f* 0.60 per 100 kilo. Meer schijnt de stof ook in den toestand, waarin zij thans verkregen wordt, niet te kunnen opbrengen. Een landbouwer in de Haarlemmermeer heeft er grasland mede bemest, en eer hij tot eene hoeveelheid kwam, die een merkbaar gunstigen invloed uitoefende, kostte hem de bunder reeds *f* 60 van bemesting, niettegenstaande deze industriëel de Amsterdamsche stof, bij wijze van uitzondering, tegen *f* 0.20 per 100 kilo verkrijgt. Het vervoer, te weten naar Noord-Brabant, kost ongeveer evenveel als de koopprijs te Amsterdam (*f* 0.60 per 100 kilo).

De uit de samenstelling afgeleide prijs (naar de gegevens deswege door Staring in zijn *Landbouw-almanak* verstrekt) bedraagt insgelijks minder dan *f* 0.60. Van dit cijfer uitgaande berekent men dat de opbrengst van één persoon gemiddeld *f* 1.72 per jaar in plaats van *f* 3 à *f* 5, zoude bedragen, zoo als gewoonlijk wordt beweerd.

Wij mogen ons dus uit een hygieinisch oogpunt verheugen, dat nu reeds circa 200000 kilo dezer stoffen uit de stad zijn verwijderd en onttrokken aan de verdere verontreiniging van bodem, water en lucht. Maar de finantiëele zijde van het vraagstuk is nog weinig bemoedigend. Met alle macht zal er naar moeten gestreefd worden om hierin verbetering te brengen. Hoe meer het stelsel zich uitbreidt, en hoe meer alle verzamelplaatsen van faecaalstoffen er mede in verband gebracht worden, des te meer zal de qualiteit dier stoffen verbeteren. Vooral moet men niet ophouden met naar middelen te zoeken ten einde de transportkosten te verminderen: de fabricatie van poudrette verdient uit dit punt alle behartiging en aanmoediging. Spreker eindigt met daarover nog eenige technische inlichtingen te geven, en toont monsters van poudrette door hem uit de Amsterdamsche faecaalstof bereid.

De voorzitter brengt aan den spreker den dank der vergadering toe voor zijne belangrijke mededeelingen.

Nadat eenige inlichtingen gevraagd en ontvangen zijn omtrent de methode van onderzoek door den heer Gunning in toepassing

gebracht; nadat de heer Walter de bemerking van spreker ondersteund heeft, dat de wijze van voeding invloed moet uitoefenen op het stikstofgehalte der faecalia en die invloed zich ook in de hier ter stede onderzochte stoffen zal hebben doen gelden; nadat de heer Heynsius het vermoeden geopperd heeft dat de bemesting met Liernursche faecaalstoffen de Haarlemmermeer wellicht eene *te* zware, in stede van eene onvoldoende geweest is, stelt de voorzitter de vraag:

of de vergadering zijne overtuiging deelt dat zij hare belangstellende aandacht moet blijven wijden aan het zeer gewichtig vraagstuk van de meest voordeelige aanwending van de faecaalstoffen voor den landbouw, en zoo ja, stelt hij voor thans te overleggen welke middelen de Raad tot bereiking van dat doel te werk zal stellen?

De heer Gunning is van oordeel:

1°. dat leden van dezen Raad in de landbouwende gemeenten uitgenoodigd kunnen worden de Liernursche faecalia te gebruiken of te doen gebruiken, en de verkregen uitkomsten mede te deelen;

2°. dat de Raad de vervaardiging van *poudrette* uit de Liernursche faecalia met aandrang kan aanmoedigen.

De heer van Balen Blanken wijst op het feit dat onze landbouwers, bij voorkeur het vloeibare deel der mest gebruiken; dat *poudrette*, even als de guano, hoog in prijs zal zijn, en ook om deze reden in Noord-Holland niet gebruikt zal worden.

De heer Pas herinnert dat de heer Sarphati reeds voor vele jaren poudrette vervaardigd, doch de zaak heeft moeten opgeven.

De adjunct-inspecteur deelt nu den zakelijken inhoud mede van een open brief van den heer H. Berail aan de geneeskundige Raden. De heer B. die zich, zoo als bekend is, veel moeite heeft gegeven om reukelooze toestellen ter verzameling van vaste en vloeibare faecaalstoffen (zoogenaamde *inodores*) uit te denken en in te voeren, doet in dien brief het voorstel dat eene commissie benoemd worde om zijne geperfectioneerde toestellen bij hem in oogenschouw te komen nemen. Hij meent dat het geheele vraagstuk van reukelooze verwijdering en nuttig gebruik der faecalia opgelost kan worden door 1°. inodores volgens *zijn* systeem en 2°. door een stelsel van *fosses mobiles*, zoo als te Groningen, doch volgens verbeterd model. De adjunct-inspecteur doet opmerken, dat Liernur's systeem, hoe aanbevelenswaardig ook, niet overal zal kunnen toegepast worden, en dat, waar zulks niet geschieden kan, een goed stelsel van fosses mobiles aanprijzing verdient. Te Groningen is, sedert jaren, een systeem van fosses mobiles ingevoerd, dat verbetering eischt, maar ook voor

verbetering vatbaar is. Spreker zal niet treden in eene beoordeeling van hetgene door den heer Berail verricht is, maar acht het wenschelijk dat niet alleen de nieuwere stelsels van fosses mobiles, maar ook dat wat te Groningen in gebruik is, en de toestellen door Berail voorgestaan, aan een onderzoek worden onderworpen.

De heer Israëls merkt op, dat ook dit *een gedeelte* zou kunnen zijn van de taak, aan eene commissie uit den Raad op te dragen en de heer Pas herinnert, dat de te benoemen commissie zich ook in betrekking zal kunnen stellen met de gemeente Nijmegen, waar de faecaalstoffen, sedert tal van jaren, kosteloos weggehaald en zelfs betaald worden.

Na het gehoorde stelt de voorzitter voor dat eene commissie uit den Raad benoemd worde, ten einde op het *vraagstuk der faecalia in verband met den landbouw* het oog te houden niet alleen, maar ook *zooveel mogelijk*, *door eigen onderzoek en des noods door het nemen van proeven*, *tot de oplossing van dat vraagstuk bij te dragen.*

Voor onvermijdelijke uitgaven stelt hij voor, dat de Raad een crediet verleene van *f* 150.

Nadat de vergadering het voorstel goedgekeurd heeft met dien verstande, dat de commissie haar mandaat zal hebben op te vatten in den meest ruimen zin, worden tot leden dier commissie benoemd de heeren Gunning, Swens, van Hengel, van Balen Blanken met den inspecteur en adjunct-inspecteur.

Niemand iets meer voor te stellen hebbende, wordt de vergadering gesloten.

Aldus voorloopig opgemaakt om in de eerstvolgende vergadering te worden vastgesteld.

G. A. N. ALLEBÉ, *secretaris.*

Bijlage.

Mutatiën van het geneeskundig personeel in Noord-Holland sedert 1 *Januarij* 1871 (1).

Aalsmeer.

C. de Vlaming, pl. h. en vr. naar Scheveningen.	V.
B. ter Cock, pl. h. en vr.	G.

Alkmaar.

J. A. Hüser, pl. h. en vr.	G.
D. Tigchelaar, vroedvr. n. Schoorl.	V.
H. Dorregeest, „	O.
S. Blom Jr., apoth.	O.

(1) G. Gevestigd. — V. Vertrokken. — O. Overleden. — PN. Praktijk nedergelegd.

Amsterdam.

G. E. Voorhelm Schneevoogt. O.
P. A. v. d. Laan, m. d. n. elders. V.
Dr. J. L. Veendam, arts. „ „ V.
J. A. J. van Nederhasselt, m. d. G.
C. Hagedoorn, „ G.
D. Boelen, „ G.
L. J. Heylidy, „ V.
P. W. Mari, arts. n. Numansdorp. V.
J. Mijs, „ „ Kampen. V.
D. J. Admiraal, arts. n. Dordrecht. V.
J. M. de Jong, offic. v. gez. 1e kl. P.N.
H. J. Betz, med. doct. G.
P. van Weezel, arts. G.
H. Elders, pl. h. en vr. G.
J. A. van den Eelaart, arts. G.
W. J. Tombrink, h. en vr. O.
A. van Nierop, „ „ „ O.
H. Schippers, pl. „ „ „ G.
C. L. Heyse, „ „ „ „ G.
S. B. van Lier, tandmeester. G.
S. N. Dentz, tandm. n. Utrecht. V.
J. Nyborg, apoth. O. (de apoth. overgen. door J. H. Warmolts. G.
J. A. Garsten, apoth. (buit. gasth.) G.
J. J. Vriens, „ (apoth. opger.) G.
B. Stroeve, (de apoth. vereenigd met die van Hesterman.
G. Jelgersma, apoth. G.
(prov. wed. Batelt).
J. Schoutendorp, droogist, oefent het vak niet meer uit.
A. Duindam, vroedvrouw. O.
M. Koet, „ V.
C. B. Rikkers, „ G.
J. C. E. Mijnders, „ G.
C. E. Kerckrink, „ G.
W. de Jong, „ G.
M. C. Artz, „ G.

Anna Paulowna polder.

G. Best, vroedvrouw. G.

Avenhorn.

T. van der Meulen, h. v. Blokker. G.

Meerenberg.

C. M. Olifiers, apoth. V.
R. Duym, „ G.
A. T. Moll, med. doct. G.

Bovenkarspel.

H. Broers, pl. h. en vr. G.

Broek in Waterland.

F. W. L. Tydeman, med. doct. G.
C. Sombeek, apoth. O.
J. G. Arnold, „ G.

Diemen.

H. Schippers, pl. h. en vr. V.

Edam.

Kl. van Ringh, apoth. V.
(prov. wed. Hoola van Nooten).
S. S. Hoola van Nooten, apoth. G.
C. C. Besyn, vroedvrouw. V.

Enkhuizen.

L. van Loenen, med. doct. O.
J. A. van Walsem, „ G.

Grootebroek.

A. G. Wildeman, eerv. ontslagen officier van gezondheid 1e kl. V.

Haarlem.

J. J. A. Luchtmans, med. doct. P.N.
W. J. Jansen, pl. h. en vr. G.
J. H. Roozeboom, apoth. O.

Helder.

D. Hellema, med. doct. G.

Hilversum.

T. Leistra, h. v. Altena, vroedvr. G.

Ilpendam.

R. Scheringa, pl. h. en vr. G.

Krommenie.

A. F. Henry, apoth. V.
(prov. Wed. Clemens).
J. C. E. Moesman, apoth. G.
(apoth. Wed. Clemens overgen.)

Medemblik.

G. J. F. Merz, med. doct. V.
A. J. Moulin, „ G.

Monnikendam.

E. M. Vermeer, vroedvrouw. O.
Z. E. W. Beth, „ G.

Muiden.

J. A. Visser, med. doct. V.

Nibbikswoud.

R. Scheringa, pl. h. en vr. V.

Nieuwer-Amstel.

H. C. van der Linden, pl. h. en vr. PN.
H. Tulleners, „ „ „ „ O.
C. M. Berman, „ „ „ „ G.

Oosthuizen.

C. Maats, med. doct. V.
G. J. F. Merz, „ G.

Oostzaan.

H. R. Snijders, med. doct. G.

Oudendijk.

H. Denker Huneman, pl. h. en vr. G.

Ouder-Amstel.

J. J. de Jaager, med. doct. G.

Purmerende.

J. Schokker, med. doct. O.

Rijp.

H. F. A. Sasse, med. doct. O.
F. J. Nuijens, pl. h. en. vr. V.
J. A. Visser, med. doct. G.

Schagen.

L. F. Koelman, pl. h. en vr. O.
C. Spaander, „ „ „ „ V.
L. Foreman, med. doct. G.
M. van Zuider, vroedvrouw. G.

Schoorl.

H. Denker Huneman, pl. h. en vr. V.
Z. E. W. Beth, vroedvrouw. V.
D. Tigchelaar, „ G.

Sloten.

C. Spaander, pl. h. en vr. PN.
E. M. C. Knoop, vroedvrouw. V.
A. Demmers, pl. h. en vr. G.

Terschelling.

P. van Rijgersma, pl. h. G.

Texel.

J. J. Knap Jr., pl. h. en vr. V.

Uithoorn.

C. de Jaager, med. doct. V.
J. J. de Jaager, „ V.
C. M. Olifiers, apoth. G.
C. M. Olifiers, „ V.
E. P. J. van der Hurk, med. doct. G.
Wed. H. J. Haverbult, vroedvr. G.

Velzen.

J. J. L. Bettink, pl. h. en vr. O.

Vlieland.

A. P. van Tooren, pl. h. en vr. V.
F. G. J. Smeets, gep. off. gez. 2e kl. G.
M. Nuijens, h. v. Steltenpohl, vroedvr. G.

Weesp.

M. C. Artz, vroedvrouw. V.
G. Korenhoff, „ G.

Wormer.

V. van der Plaats, pl. h. en vr. G.
A. Jansen, h. v. Sikking, vroedvr. O.
E. W. van Twisk. „ G.

Wormerveer.

J. G. Boekenoogen, ap. (ap. opgeh.) V.

Wijdenes.

P. van Rijgersma, pl. heelm. V.

Zaandam.

P. Endt, apoth. O.
W. Endt, „ (apoth. P. Endt). G.
J. D. Dingemans, apoth. V.
(prov. Wed. van der Schalk).
A. F. Henry, apoth. G.
(prov. Wed. van der Schalk).

Zype.

M. van Zuider, vroedvr. V.

N°. 18. Bij koninklijk besluit van 13 Mei n°. 10 is Th. Persant Snoep, heel- en vroedmeester te Kapelle, benoemd tot lid van den geneeskundigen Raad voor Zeeland. (*Staatscour.* 14 Mei.)

N°. 19. *Waarschuwing van den geneeskundigen inspecteur voor Friesland Groningen, van* 20 *Juni, tegen* melk van aan mondzeer lijdende koeijen. (Gron. Cour. 21 *Juni.*)

WAARSCHUWING.

Blijkens mededeeling van den districts-veearts voor Groningen enz., van den 19 dezer, is in de gemeenten Noorddijk en Groningen het mondzeer onder het rundvee uitgebroken. Vermits de melk van koeijen, aan genoemde ziekte lijdende, voor menschen, vooral voor kinderen, schadelijke gevolgen kan hebben, is het wenschelijk de melk vóór het gebruik te koken.

De geneeskundige inspecteur voor Friesland en Groningen,
L. Ali Cohen.

N°. 20. *Circulaire van den commissaris des Konings in Zeeland, van* 12 *Juli, aan de gemeentebesturen, betreffende* melk van aan mondzeer lijdende koeijen. (Prov. blad n°. 61.)

Volgens de ontvangen berigten is in onderscheidene deelen der provincie de ziekte, bekend als mond- en klaauwzeer, onder het rundvee uitgebroken.

Dit geeft mij aanleiding Uwe aandacht te vestigen op het schrijven van den heer inspecteur voor het geneeskundig Staatstoezigt, U medegedeeld bij mijne circulaire van den 16 Augustus 1869 (*Prov. blad* n°. 81), en om U dringend uit te noodigen, in het belang der volksgezondheid, tot het ontraden en tegengaan van het gebruik van de zuivel en het vleesch van dieren die door die ziekte werden aangetast, als voedsel voor den mensch.

De commissaris des Konings in de provincie Zeeland,
R. W. van Lijnden.

N°. 21. *Brief van den minister van Binnenlandsche Zaken van* 18 *Juli, n°.* 156, 9e *afd., aan de geneeskundige ambtenaren, over het voorkomen van* Trichinen *in varkensvleesch, uit Amerika aangevoerd.*

In de Norddeutsche Allgemeine Zeitung van 16 Juli jl., komt een berigt voor omtrent het voorkomen van trichinen in partijen spek, uit Amerika

naar Bremen verzonden. Daar dit artikel in groote hoeveelheid naar Europa wordt verzonden, acht ik het raadzaam dat daarop gelet worde.

Op het oogenblik is wel de invoer van spek in Nederland verboden, maar dit geldt niet voor gezouten vleesch of spek, regtstreeks uit landen buiten Europa afkomstig.

Ik heb daarom aan de kamers van koophandel en fabrieken verzocht mij in te lichten omtrent den aanvoer van amerikaansch spek, en mij mede te deelen in welke havens dit artikel wordt aangevoerd en welke groothandelaren er handel in drijven.

Van de antwoorden dier collegiën zal ik U te zijner tijd, zooveel noodig, kennis geven, maar intusschen verzoek ik U dit onderwerp in het oog te houden en, wanneer U blijken mogt dat in Uwen kring amerikaansch of ander verdacht spek verkocht wordt, U door mikroskopisch onderzoek omtrent het daarin al of niet aanwezig zijn van trichinen te vergewissen.

De minister van Binnenlandsche Zaken,
Voor den minister:
De secretaris-generaal,
HUBRECHT.

N°. 22. *Kabinets-circulaire van den minister van Binnenlandsche Zaken van* 17 *Juli*, *n°*. 742, *aan de commissarissen des Konings in de provinciën*, *betreffende het voorkomen van cholera in Rusland.*

Volgens berigten uit Rusland breidt zich de cholera weder uit; vooral het Zuiden-, Midden- en Westelijk Europa worden door die ziekte bedreigd.

Terwijl ik Uwe aandacht vestig op het gevaar dat daardoor ook voor Nederland ontstaat, breng ik U de kabinets-circulaire van mijn ambtsvoorganger, van 3 Augustus 1871, n°. 731, in herinnering, met verzoek om, op de wijze aan het slot dier circulaire vermeld, de burgemeesters in Uw gewest tot waakzaamheid aan te sporen.

De minister van Binnenlandsche Zaken,
GEERTSEMA.

N°. 23. *Koninklijk besluit van* 23 *Juli*, *tot nadere aanwijzing der* geneesmiddelen, *bedoeld in het* 4e *lid van art.* 9 *der wet van* 1 *Juni* 1865, Stbl. *n°*. 60. (Staatsbl. *n°*. 82.)

WIJ WILLEM III, enz.

Gezien art. 9 der wet van 1 Juni 1865 (*Staatsbl.* n°. 60) en Ons besluit van 31 December 1871 (*Staatsbl.* n°. 202);

Op de voordragt van Onzen minister van Koloniën, tijdelijk belast met het beheer van het departement van Binnenlandsche Zaken, van 29 Juni 1872, lit. L, 9e afd.;

Den Raad van State gehoord (advies van 9 Juli 1872, n°. 13);

Gelet op het nader rapport van Onzen minister van Binnenlandsche Zaken, van 12 Juli 1872, n°. 45, 9e afd.;

Hebben besloten en besluiten:

Art. 1. Op de lijst van geneesmiddelen, bedoeld in het vierde lid van art. 9 der wet van 1 Juni 1865 (*Staatsbl.* n°. 60), mogen de volgende geneesmiddelen niet ontbreken:

Acidum hydrochloricum dilutum.
" phenylicum.
" sulphuricum dilutum.
" tannicum.
Ammonia liquida.
NB. Namelijk de afzonderlijke bestanddeelen, ten einde het praeparaat, als het gebruikt moet worden, dadelijk te kunnen bereiden.
Aqua destillata.
" lauro-cerasi.
Bicarbonas natricus.
Brometum kalicum.
Camphora.
Carbonas et hydras magnesicus.
Chloras kalicus.
Chloretum ammonicum.
" hydrargyricum (Mercurius sublimatus corrosivus).
" hydrargyrosum (Mercurius dulcis).
Chloroformum.
Cortex Chinae fuscus.
Crocus martis of Lactas ferrosus.
Emplastrum cantharidum.
*Extractum aconiti spirituosum.
" aloës.
* " belladonnae spirituosum.
" cardui benedicti.
* " conii (cicutae) spirituosum.
" gentianae.
* " hyosciami spirituosum.
" nucis vomicae.
NB. Voor de met * geteekende extracta narcotica spirituosa kunnen ook de extracta narcotica aquosa gekozen worden.
Flores arnicae.
Folia digitalis.
" sennae.

Gummi arabicum.
Glycerinum.
Hydrochloras of Acetas of Sulphas morphini.
Hypochloris calcicus.
Infusum hyoscyami oleosum.
Jodetum kalicum.
Lichen islandicus.
Nitras argenticus.
„ bismuthicus basicus.
„ kalicus.
Nitris aethylicus cum alcohole.
Oleum foeniculi.
Oleum menthae piperitae of crispae.
„ olivarum.
„ ricini.
Oxidum hydrargyricum (Mercurius praecipitatus ruber).
„ zincicum.
Pulvis opii.
„ „ compositus.
Radix ipecacuanhae.
„ rhei.
„ saleb.
„ valerianae.
Santoninum.
Secale cornutum.
Solutio acetatis plumbici basici.
„ chloreti ferrici (Liquor stypticus).
„ jodii spirituosa.
Sulphas atropini.
„ of hydrochloras chinini.
„ cupricus.
„ natricus.
„ zincicus.
Sulphidum stibicum.
Tartras kalico-stibicus (Tartarus emeticus).
„ kalicus acidus.
Tinctura cinnamomi.
„ myrrhae.
Unguentum hydrargyri.
Vinum opii aromaticum.
„ stibiatum.

Art. 2. Ons besluit van 5 November 1865 (*Staatsbl.* n°. 125) wordt ingetrokken.

Art. 3. Dit besluit treedt in werking op 1 Augustus 1872.

Onze minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, dat gelijktijdig in de *Staatscourant* en in het *Staatsblad* geplaatst en in afschrift aan den Raad van State medegedeeld zal worden.

WILLEM.

De minister van Binnenlandsche Zaken,
GEERTSEMA.

N°. 24. *Beschikking van den minister van Binnenlandsche Zaken van* 15 *Juli ter uitvoering van de artt.* 7 *en* 30 *der wet van* 1 *Juni* 1865, *Stbl. n°.* 61. (Staatscour. 21 *Juli.*)

De minister van Binnenlandsche Zaken,

Gezien de artt. 7 en 30 der wet van 1 Juni 1865 (*Staatsbl.* n°. 61), regelende de uitoefening der artsenijbereidkunst;

Eene commissie van deskundigen gehoord;

Heeft goedgevonden:

in te trekken de beschikking van zijnen ambtsvoorganger van 10 November 1865, en alsnu:

1°. vast te stellen de hierbij gevoegde lijsten van vergiften A en B, met bepaling dat de geneesmiddelen op de lijst B vermeld, mits zij een duidelijk kenmerk dragen, desverkiezende buiten de gesloten vergiftkasten mogen bewaard worden;

2°. te bepalen dat de geneesmiddelen aangewezen op de hierbij gevoegde lijst C noch afzonderlijk, noch vermengd met elkander of met andere zelfstandigheden mogen worden verkocht in geringer hoeveelheid dan op die lijst bij elk dier middelen is vermeld.

Het sub n°. 2 bepaalde is niet toepasselijk op apothekers en geneeskundigen die tot het leveren van geneesmiddelen bevoegd zijn;

3°. te bepalen dat dit besluit in werking zal treden met ingang van 1 Augustus 1872.

GEERTSEMA.

A. LIJST VAN VERGIFTEN DIE IN DE GESLOTEN VERGIFTKASTEN BEWAARD MOETEN WORDEN.

Acetas morphini.
„ plumbicus.
„ „ crudus.
Acidum arsenicosum.
„ chromicum.
„ hydrochloricum.
„ „ crudum.

Acidum nitricum.
" " crudum.
" sulphuricum.
" " crudum.
Aconitinum.
Atropinum.
Cantharides.
Carbonas et hydras plumbicus.
Chloretum aurico-natricum et chloretum natricum.
" hydrargyricum
" " et amididum hydrargyricum.
" zincicum.
Chloroformum.
Codeinum.
Coniinum.
Extractum calabar.
" digitalis.
" nucis vomicae.
" opii.
Hydras chlorali.
Hydrochloras morphini.
Iodetum hydrargyricum.
Morphinum.
Nitras hydrargyroso-ammonicus basicus.
" strychnini.
Nuces vomicae.
Oleum crotonis.
" laurocerasi.
" sabinae.
Opium.
Oxydum hydrargyricum.
Phosphorus.
Pulvis opii.
Semen calabar.
Solutio arseniitis kalici composita.
Strychninum.
Sulphas atropini.
" morphini.
Tinctura cantharidum.
" digitalis.
" nucis vomicae.
Veratrinum.
Vinum opii.
" " aromaticum.

Behoort bij de beschikking van den minister van Binnenlandsche Zaken van 15 Juli 1872, n°. 339, 9e afd.

Mij bekend,
De secretaris-generaal,
HUBRECHT.

B. LIJST VAN VERGIFTEN DIE, MITS ZIJ EEN DUIDELIJK KENMERK DRAGEN, DESVERKIEZENDE BUITEN DE GESLOTEN VERGIFTKASTEN MOGEN BEWAARD WORDEN.

Acetas zincicus.
Acetum colchici.
„ digitalis.
„ scillae.
Acidum hydrochloricum dilutum.
„ nitricum dilutum.
„ sulphuricum dilutum.
Ammonia liquida.
Aqua amygdalarum amararum.
„ goulardi.
„ laurocerasi.
Chloretum baryticum.
„ hydrargyrosum.
Extractum aconiti aquosum.
„ aconiti spirituosum.
„ belladonnae aquosum.
„ „ spirituosum.
„ conii (cicutae) aquosum.
„ „ „ spirituosum.
„ gratiolae.
„ hyoscyami aquosum.
„ „ spirituosum.
„ stramonii aquosum.
„ „ spirituosum.
Folia aconiti.
„ belladonnae.
„ conii.
„ digitalis.
„ hyoscyami.
„ stramonii.
Herba lobeliae.
Iodetum hydrargyrosum.
„ plumbicum.
Lactas zincicus.
Nitras argenticus.

Nitras argenticus fusus.
Oleum sinapis.
Oxydum cupricum.
" plumbicum semivitreum.
Oxymel colchici.
" scillae.
Pulvis opii compositus.
Radix belladonnae.
" hellebori albi in pulvere.
Santoninum.
Scilla in pulvere.
Semen colchici.
" sabadillae.
" stramonii.
Solutio acetatis plumbici basici.
" chloreti ferrici.
" " stibiosi.
Sulphas cuprico-ammonicus basicus.
" cupricus.
" zincicus.
Syrupus opiatus.
" papaveris.
Tartras kalico-stibicus.
Tinctura colchici.
" lobeliae.
Vinum colchici.
" scillae.

Behoort bij de beschikking van den minister van Binnenlandsche Zaken van 15 Juli 1872, n°. 339, 9e afd.

Mij bekend,
De secretaris-generaal,
HUBRECHT

C. LIJST VAN GENEESMIDDELEN, DIE NOCH AFZONDERLIJK, NOCH VERMENGD MET ELKANDER OF MET ANDERE ZELFSTANDIGHEDEN, MOGEN WORDEN VERKOCHT IN GERINGER HOEVEELHEID DAN OP DIE LIJST BIJ ELK DIER MIDDELEN IS VERMELD.

Acetas aethylicus	100	Gram.
" kalicus	100	"
" morphini	10	"
" natricus	100	"
" plumbicus	100	"
" zincicus	50	"

Acetum colchici	200	Gram.
„ digitalis	200	„
„ scillae.	200	„
Acidum arenicosum	150	„
„ benzoïcum	30	„
„ boricum	50	„
„ gallicum	30	„
„ hydrochloricum.	100	„
„ „ dilutum	200	„
„ nitricum	100	„
„ „ dilutum	200	„
„ phosphoricum	100	„
„ succinicum	30	„
„ sulphuricum.	100	„
„ „ dilutum	200	„
„ tannicum	50	„
„ valerianicum	30	„
Aconitinum	5	„
Aether	200	„
„ cum spiritu	200	„
„ muriaticus alcoholicus	100	„
Aloë	200	„
Ammonia liquida	200	„
Ammoniacum	100	„
„ depuratum	100	„
Aqua amygdalarum amararum	1/2	Liter.
„ chamomillae	1/2	„
„ cinnamomi	1/2	„
„ citri.	1/2	„
„ corticum aurantiorum	1/2	„
„ foeniculi	1/2	„
„ goulardi	1	„
„ laurocerasi.	1/2	„
„ menthae crispae	1/2	„
„ „ piperitae	1/2	„
„ phagedaenica	1/2	„
„ picis.	1/2	„
„ sambuci	1/2	„
Asa foetida.	100	Gram.
„ „ depurata	100	„
Atropinum	5	„
Balsamum copaivae	200	„
Bicarbonas kalicus	200	„
Brometum kalicum	100	„

Bulbus colchici	50	Gram.
„ scillae.	50	„
Cantharides.	30	„
Capsulae papaveris	50	Stuks.
Carbonas bismuthicus	100	Gram.
„ calcicus	100	„
Carbonas et hydras magnesicus	100	„
„ lithicus	30	„
Castoreum sibiricum.	10	„
„ canadense	20	„
Causticum viennense.	50	„
Chininum	15	„
Chinoidinum	100	„
Chloras kalicus	200	„
Chloretum ammonicum	200	„
„ aurico-natricum et chloretum natricum	20	„
„ baryticum	100	„
„ calcicum	100	„
„ ferricum crystallisatum	100	„
„ ferricum et chloretum ammonicum	100	„
„ hydrargyricum	125	„
„ hydrargyricum et amididum hydrargyricum	100	„
„ hydrargyrosum.	100	„
„ zincicum	100	„
Chloroformum	300	„
Cinchoninum	15	„
Citras ammonico-ferricus	100	„
„ chinini	30	„
„ ferricus.	100	„
„ ferricus et citras chinini	50	„
„ magnesicus	100	„
Codeïnum	10	„
Coffeïnum	10	„
Collodium cantharidale	100	„
„ corrosivum	100	„
„ elasticum	100	„
Coniinum	5	„
Cortex cascarillae.	100	„
„ chinae calisayae.	200	„
„ „ huanico	200	„
„ „ loxa	200	„
„ „ ruber.	200	„
„ frangulae	200	„
„ granati.	200	„

Cortex mezerei	100 Gram.
„ simarubae	100 „
Crocus martis	200 „
Cubebae	200 „
Cyanetum zincico-ferrosum	30 „
Electuarium catechu	200 „
„ sennae compositum	500 „
Emplastrum aromaticum	200 „
„ asae foetidae	200 „
„ belladonnae	200 „
„ cantharidum	200 „
„ conii	200 „
„ de galbano-crocatum	200 „
„ gummosum	200 „
„ hydrargyri	200 „
„ hyoscyami	200 „
„ opiatum	200 „
„ oxydi plumbici	500 „
„ picis	200 „
„ resinosum	200 „
„ „ rubrum	200 „
„ saponatum	200 „
Extractum absinthii	200 „
„ aconiti aquosum	50 „
„ „ spirituosum	30 „
„ aloës	200 „
„ bardanae	500 „
„ belladonnae aquosum	50 „
„ „ spirituosum	30 „
„ calabar	15 „
„ calumba	100 „
„ cardui benedicti	200 „
„ cascarillae	100 „
„ catechu	100 „
„ centaurii minoris	200 „
„ chamomillae	200 „
„ chelidonii	200 „
„ chinae fuscae	100 „
„ „ „ frigide paratum	50 „
„ „ rubrae	50 „
„ colocynthidis	50 „
„ conii aquosum	50 „
„ „ spirituosum	30 „
„ cubebarum	30 „

Extractum digitalis	30	Gram.
" dulcamarae	200	"
" filicis maris	30	"
" frangulae	100	"
" gentianae	200	"
" graminis	1000	"
" granati	50	"
" gratiolae	50	"
" helenii	200	"
" hyoscyami aquosum	100	"
" " spirituosum	30	"
" juglandis	100	"
" " fructuum immaturorum	100	"
" lactucae virosae aquosum	100	"
" " " spirituosum	30	"
" myrrhae	200	"
" nucis vomicae	30	"
" opii	30	"
" quassiae	100	"
" ratanhiae	100	"
" rhei	100	"
" " compositum	50	"
" salicis	200	"
" santonici	50	"
" sarsaparillae	50	"
" scillae	50	"
" secalis cornuti	50	"
" stramonii aquosum	50	"
" " spirituosum	30	"
" taraxaci	500	"
" trifolii fibrini	200	"
" valerianae	100	"
Fabae puchury majores	200	"
Fel tauri inspissatum	100	"
Ferrum hydrogenio reductum	100	"
Flores arnicae	100	"
" chamomillae romanae	100	"
" kousso	200	"
" rosarum rubrarum	100	"
Folia aconiti	200	"
" althaeae	100	"
" belladonnae	200	"
" bucco	100	"
" conii	200	"

Folia digitalis	200	Gram.
„ hyoscyami	200	„
„ lactucae virosae	200	„
„ malvae	100	„
„ matico	100	„
„ sennae	200	„
„ stramonii	100	„
„ trifolii fibrini	100	„
„ uvae ursi	100	„
Fructus cassiae	500	„
„ colocynthidis	50	„
Galbanum	100	„
„ depuratum	100	„
Glycerinum cum acido tannico	100	„
„ „ amylo	100	„
„ „ biborate natrico	100	„
„ „ iodeto kalico	100	„
„ „ oxido zincico	100	„
Herba cardui benedicti	100	„
„ centaurii minoris	100	„
„ chelidonii	100	„
„ gratiolae	100	„
„ lobeliae	50	„
„ polygalae amarae	100	„
„ sabinae	200	„
„ violae tricoloris	100	„
Hydrargyricum cum carbonate calcico	50	„
Hydras chlorali	150	„
„ kalicus	50	„
Hydrochloras chinini	30	„
„ morphini	10	„
Hypophosphis calcicus	50	„
„ natricus	50	„
Infusum belladonnae oleosum	200	„
„ conii oleosum	200	„
„ hyoscyami oleosum	200	„
„ rhei aquosum	200	„
„ sennae compositum	500	„
Iodetum hydrargyricum	30	„
„ hydrargyrosum	30	„
„ kalicum	100	„
„ plumbicum	50	„
„ sulphuris cum sulphure	50	„
Kamala	50	„

Kermes minerale	15	Gram.
Lactas ferrosus	100	„
„ magnesicus	100	„
„ zincicus	50	„
Lactucarium	50	„
Lapides cancrorum	100	„
Lapis divinus	50	„
Lichen islandicus	100	„
Lignum guajaci	200	„
Lupulinum	50	„
Manna	100	„
„ depurata	100	„
Mel rosarum	500	„
Morphinum	10	„
Moschus	5	„
Myrrha	100	„
Nitras argenticus	30	„
„ „ fusus	30	„
„ bismuthicus basicus	100	„
„ hydrargyroso-ammonicus basicus	30	„
„ kalicus	200	„
„ natricus	100	„
„ strychnini	5	„
Nitris aethylicus cum alcohole	200	„
Nuces vomicae	50	„
Oleum absinthii	30	„
„ animale empyreumaticum depuratum	30	„
„ cajuputi	50	„
„ cajuputi depuratum	30	„
„ chamomillae	10	„
„ crotonis	15	„
„ foeniculi	30	„
„ juniperi	50	„
„ laurinum	100	„
„ laurocerasi	15	„
„ menthae crispae	30	„
„ ricini	1/2	Liter.
„ sabinae	30	Gram.
„ sinapis	15	„
„ succini depuratum	30	„
„ terebinthinae depuratum	50	„
„ valerinae	30	„
Opium	50	„
Oxydum cupricum	50	„

Oxydum hydrargyricum	50	Gram.
„ magnesicum	100	„
„ zincicum	50	„
Oxymel colchici	100	„
„ scillae.	500	„
„ simplex	1000	„
Phosphas calcicus	100	„
„ natricus	100	„
Phosphorus	30	„
Pilulae iodeti ferrosi	1000	Stuks.
Podophyllinum	15	Gram.
Pulpa cassiae	200	„
„ tamarindorum	200	„
Puvis aërophorus	100	„
„ antacidus	100	„
„ aromaticus	50	„
„ gummosus	200	„
„ hydrargyri gummosus.	50	„
„ opii	50	„
„ „ compositus	100	„
„ salinus compositus	100	„
Pyrophosphas ferricus	50	„
„ „ cum citrate ammonico	50	„
„ natricus	50	„
Radix althaeae	100	„
„ angelicae	100	„
„ arnicae.	100	„
„ artemisiae	100	„
„ bardanae	100	„
„ belladonnae	50	„
„ calumba	100	„
„ filicis maris	100	„
„ gratiolae	100	„
„ helenii	100	„
„ hellebori albi.	50	„
„ ipecacuanhae	100	„
„ jalapae	100	„
„ ratanhiae	100	„
„ rhei.	100	„
„ saleb	200	„
„ sarsaparillae	200	„
„ scammoniae	200	„
„ senegae.	100	„
„ serpentariae	100	„

Radix valerianae	500	Gram.
Resina guajaci	100	„
„ jalapae	30	„
„ scammoniae	30	„
Rob juniperi	200	„
„ sambuci	1000	„
Saccharum lactis	200	„
Santoninum	30	„
Sapo ammoniae	200	„
„ aromaticus liquidus	200	„
„ „ solidus	100	„
„ jalapinus	30	„
„ medicatus	200	„
„ picis	200	„
Secale cornutum	50	„
Semen calabar	30	„
„ cardui mariani	100	„
„ colchici	50	„
„ phellandrii	100	„
„ sabadillae	50	„
„ santonici	200	„
„ stramonii	50	„
Sesquicarbonas ammonicus pyro-animalis	100	„
Solutio acetatis ammonici	200	„
„ „ ferrici	100	„
„ „ kalici	200	„
„ „ plumbici basici	200	„
Solutio ammoniaci spirituosa anisata	100	„
„ arseniitis kalici composita	30	„
„ camphorae spirituosa	500	Liter.
„ chloreti ferrici	100	„
„ „ stibiosi	100	„
„ chlorii	1	„
„ hydratis calcici	1	„
„ iodii spirituosa	50	Gram.
„ pyrophosphatis natrico-ferrici	1	Liter.
„ sesqui-carbonatis ammonici pyro-animalis	200	Gram.
„ succinatis ammonici pyro-animalis	100	„
Species laxantes	200	„
Spiritus aromaticus	500	„
„ „ ammoniacalis	100	„
„ cinnamomi	200	„
„ cochleariae	500	„
„ juniperi compositus	500	„

Spiritus mastiches compositus	200	Gram.
Stipites dulcamarae	100	„
Strychninum	5	„
Sulphas aethylicus acidus cum alcohole	200	„
„ atropini	5	„
„ chinini	50	„
„ cinchonini	50	„
„ cuprico-ammonicus basicus	30	„
„ cupricus	100	„
„ ferrosus	100	„
„ ferrosus exsiccatus	100	„
„ kalico-aluminicus exsiccatus	100	„
„ kalicus	200	„
„ magnesicus	200	„
„ manganosus	50	„
„ morphini	10	„
„ natricus	200	„
„ zincicus	100	„
Sulphidum stibicum	100	„
Sulphis magnesicus	100	„
Sulphur depuratum	200	„
„ praecipitatum	100	„
Sulphuretum calcicum	100.	„
„ hydrargyricum et sulphidum stibiosum	50	„
„ hydrargyricum et sulphur	50	„
Syrupus althaeae.	1000	„
„ aurantiorum	500	„
„ cinnamomi	200	„
„ diacodii	500	„
„ frangulae	200	„
„ iodeti ferrosi	100	„
„ iodo-tannicus	100	„
„ ipecacuanhae	200	„
„ liquiritae	500	„
„ opiatus	100	„
„ papaveris	500	„
„ rei	500	„
„ rhoeados	500	„
„ senegae	100	„
„ sennae	500	„
„ violarum	200	„
Tannas chinini	30	„
Tartarus boraxatus	200	„
Tartras kalico-natricus	200	„

Tartras kalico-stibicus	100	Gram.
„ kalicus	200	„
„ „ acidus	500	„
Tinctura absinthii	200	„
„ acetatis ferrici aetherea	100	„
„ acida aromatica	100	„
„ aloës	200	„
„ aloës composita	200	„
„ arnicae	200	„
„ asae foetidae	200	„
„ aurantiorum	500	„
„ benzoës	200	„
„ calumba	100	„
„ cantharidum	100	„
„ cascarillae	200	„
„ castorei	30	„
„ catechu	200	„
„ chinae fuscae	500	„
„ „ rubrae	200	„
„ cinnamomi	200	„
„ colchici	200	„
„ colocynthidis	100	„
„ composita Whytii	200	„
„ croci	100	„
„ digitalis	100	„
„ ferri cydoniata	200	„
„ gallarum	100	„
„ gentianae	200	„
„ guajaci	100	„
„ „ volatilis	100	„
„ helenii	200	„
„ ipecacuanhae	100	„
„ jalapae	100	„
„ lobeliae	100	„
„ myrrhae	500	„
„ nervina Bestucheffii	100	„
„ nucis vomicae	100	„
„ quassiae	100	„
„ ratanhiae	200	„
„ secalis cornuti	100	„
„ succini	200	„
„ valerianae	200	„
Trisulphuretum kalicum	100	„
Trochisci catechu	200	„

Trochisci chloratis kalici	200	Gram.
" ipecacuanhae	200	"
" lactatis ferrosi	200	"
" santonini	200	"
Unguentum acetatis plumbici	500	"
" althaeae	500	"
" cantharidum	200	"
" carbonatis plumbici	500	"
" carbonatis plumbici camphoratum	500	"
" chloreti hydrargyrici et amididi hydrargyrici	200	"
" elemi	500	"
" hydrargyri	500	"
" iodeti kalici	100	"
" laurinum	500	"
" mezerei	200	"
" oxydi cobaltici	200	"
" " cuprici	100	"
" " hydragyrici	100	"
" " zincici	200	"
" picis	500	"
" populeum	500	"
" sabinae	200	"
" sulphuratum	500	"
" sulphureti calcici	200	"
" tartratis kalico-stibici	100	"
" terebinthinaceum	200	"
" viennense	500	"
Valerianas zincicus	30	"
Veratrinum	15	"
Vinum amarum	500	"
" colchici	200	"
" ipecacuanhae	200	"
" opii	200	"
" " aromaticum	200	"
" scillae	200	"
" stibiatum	200	"
" tartratis kalico-ferrici	500	"

Behoort bij de beschikking van den minister van Binnenlandsche Zaken van 15 Julij 1872, n°. 339, 9de afdeeling.

Mij bekend,
De Secretaris-Generaal,
HUBRECHT.

N°. **25.** *Brief aan den minister van Binnenlandsche Zaken, dd.* 21 *Juni, van de commissie, benoemd tot wijziging van de lijsten, bedoeld in artt.* 7 *en* 30 *der wet van* 1 *Juni* 1865, *Stbl. n°.* 61, *en van het Kon. besluit van* 5 *Nov.* 1865, *Stbl. n°.* 125. (Staatscour. 31 *Juli.*)

Hiernevens hebben wij de eer, Uwe Excellentie aan te bieden de van Uwer Excellentie's commissie van deskundigen gevraagde *wijziging* der lijsten vermeld in artt. 7 en 30 der wet van 1 Juni 1865 (*Stbl.* n°. 61) en van het Kon. besluit van 5 Nov. 1865 (*Stbl.* no. 125), mitsgaders eene algemeene *Memorie van toelichting* met *voorstel* darrbij behoorende.

J. PENN, *voorzitter.*
A. W. M. VAN HASSELT, *secretaris.*
G. ROMBOUTS.
C. H. VAN ANKUM.

TOELICHTING *op de lijsten der geneesmiddelen en vergiften, voorgeschreven in art.* 9 *der wet regelende de uitoefening der geneeskunst en in artt.* 7 *en* 30 *der wet regelende de uitoefening der artsenijbereidkunst.*

Bij de gemaakte wijzigingen in bovengenoemde lijsten hebben wij ons grootendeels gehouden aan de beginselen van bewerking der vorige commissie.

Onder verwijzing naar hare memorie van toelichting, hebben wij alzoo slechts enkele opmerkingen te maken.

Wij hebben ons hoofdzakelijk bepaald tot het in overeenstemming brengen der te wijzigen lijsten met de nieuwe uitgaaf der *Pharmacopoea Neerlandica*, zoowel wat de alphabetische volgorde als de nomenclatuur betreft.

Alleen de toevoeging van synoniemen voor een aantal geneesmiddelen nog op de vorige lijsten opgenomen, hebben wij, met uitzondering van enkele artikelen op de lijst der „verpligte geneesmiddelen", doen vervallen, zijnde deze verouderde gewoonte ons voor het doel dezer lijsten overtollig voorgekomen. In de *Pharmacopoea* zelve en op de etiquetten der fleschen, enz. komen die synonima reeds voor, zoodat de belanghebbende de officiële lijsten daarmede kan vergelijken.

De uitzondering die wij voor eenige weinige geneesmiddelen op de „verpligte" lijst gemaakt hebben werd door de meerderheid in onze commissie wenschelijk geacht, omdat bij sommige geneeskunstoefenaren, die bevoegd zijn tot het houden van eene apotheek, het gebruik der nieuwe scheikundige benamingen nog altijd niet algemeen is doorgedrongen, en dus schromelijke vergissingen in de practijk het gevolg konden zijn van eene verkeerde opvatting.

De lijst der vergiften, die in de vergiftkasten moeten worden afgesloten (A), is door ons nog eenigermate beperkt.

Hierin nog verder te gaan, zoo als door den laatstondergeteekende verlangd werd, die de afsluiting der vergiften meer in overeenstemming wilde gebragt hebben met de voorschriften, die daaromtrent bestaan in Duitschland en andere Staten, kwam der meerderheid onzer commissie te gewaagd voor, met het oog op de mogelijkheid van minder zorgvuldig toezigt op de niet af te sluiten vergiften (B), door de vele geneeskundigen bij ons te lande, die tevens bevoegd zijn tot het houden van eene apotheek.

Bij het opmaken van de lijst der geneesmiddelen, die, behalve door apothekers en door geneeskundigen, niet mogen worden verkocht, „beneden bepaalde hoeveelheden", is, uit den aard der zaak, daaraan de grootste uitbreiding moeten worden gegeven.

Nogtans hebben wij ons beijverd, het voorbeeld der vorige commissie te volgen, om daarvan, voor zoo ver niet bepaald nuttig en noodig, af te laten al die zelfstandigheden, die, hoewel in de *Pharmacopoea* genoemd, tevens of zelfs meer, ook in oeconomisch en technisch gebruik zijn.

Als eene in het oogloopende wijziging echter heeft de commissie goedgevonden, om het, op de oorspronkelijke lijst niet opgenomen, *acidum arsenicosum* thans wel te doseeren, en zulks op grond, dat zij de reden niet kon inzien, waarom de vorige commissie was afgeweken van het oude voorschrift voor de droogisten, waarbij het „arsenicum album" wel degelijk tot de hierboven bedoelde cathegorie van zelfstandigheden werd gebragt. Het kwam haar bedenkelijk voor, dit zware vergift, dat trouwens ook onder de geneesmiddelen der nieuwe *Pharmacopoea* is opgenomen, hoe veelvuldig dan ook in oeconomisch-technisch gebruik zijnde, geheel zonder eenige contrôle, onvermeld te laten, en het dus, zelfs in de geringste hoeveelheid, in den handel verkrijgbaar te doen stellen.

Overigens is de doseering van dit en vele andere nieuwe uit den Codex bijgevoegde artikelen, met sommige wijzigingen, toch over het algemeen, in volkomen aansluiting gebragt met de, ten dezen altijd eenigermate willekeurige of approximatieve raming, zoo als die door de vorige commissie was opgemaakt en waartegen sedert geene ons bekende bezwaren in het midden zijn gebragt.

Eene kleine redactie-wijziging dezer lijst hebben wij moeten aanbrengen door de verdeeling der geneesmiddelen in „enkelvoudige, zamengestelde, enz." gelijk die op de vorige (A, B, C,) wordt gevonden, te doen vervallen, als niet meer in overeenstemming zijnde met de inrigting van de nieuwe uitgaaf der *Pharmacopoea.*

Ten slotte is, in overweging van het Staatsgeneeskundig belang en van de juridieke strekking dezer lijst, bij de commissie de gewigtige vraag opgerezen:

of niet door eene wijziging van Uwer Excellentie's beschikking ten aanzien van deze lijst, voortaan beter zou kunnen worden gewaakt tegen het

schromelijk misbruik van het verkoopen van zamengestelde en Z. G. geheime geneesmiddelen door onbevoegden?

Terwijl toch de bedoeling der wet van 1 Juni 1865 (*Staatsbl.* n°. 61) en die van art. 30 in het bijzonder is, dat „geneesmiddelen" niet dan door „bevoegden" zullen worden afgeleverd, kan het aangewezen misbruik wel niet anders dan als ontduiking van de wet worden beschouwd.

Indien ook de mengsels van de in deze lijst genoemde geneesmiddelen, met elkander of met andere zelfstandigheden, mogten kunnen worden begrepen in de van Uwe Excellentie door ons verlangde nadere duiding dezer wet, zou dat misbruik voor een groot deel kunnen worden gekeerd, vermits de meesten der te koop gestelde geheime of volksgeneesmiddelen zelfstandigheden bevatten, die op deze lijst staan uitgedrukt.

Wij onderwerpen daarom, met bescheidenheid aan Uw oordeel, ons voorstel, om, in het hoofd van deze lijst, onder 2°., aansluitende aan de woorden „de volgende geneesmiddelen", toe te voegen:

noch met elkander, noch met andere zelfstandigheden vermengd.

N°. 26. *Vergadering van den geneeskundigen Raad voor Friesland en Groningen, gehouden te Groningen, den 4 Juli.*

Tegenwoordig: dr. L. Ali Cohen, voorzitter; dr. A. Meursinge Hz., adjunct-inspecteur, en (behalve dr. Verver, door ongesteldheid verhinderd) al de leden, benevens de plaatsvervangende leden dr. Meder en dr. Born, dr. Busch Adriani, dr. Swaagman, Bennema en de secretaris.

De voorzitter opent te half elf uur de vergadering, en verzoekt den heer Swaagman in plaats van den heer Verver zitting te nemen, en de sedert de laatste vergadering nieuw benoemde leden of plaatsvervangende leden, die als zoodanig nog niet den eed hebben afgelegd, zulks thans in zijne handen te doen. In die termen vallen als leden de heeren Rosenstein, Canter Visscher en Tobbe, die den eed of de belofte als lid en plaatsvervangend lid van den Raad doen.

Vóór den aanvang der werkzaamheden rigt de voorzitter tot de vergadering ongeveer de volgende woorden:

Hulde aan de nagedachtenis van wijlen den minister van B. Z., mr. J. R. Thorbecke.

„Mijne heeren! Het is nu ongeveer 6½ jaar geleden, dat ik, bij de installatie van den geneeskundigen Raad voor Overijssel en Drenthe onder anderen de volgende woorden sprak: „De ervaring der laatste jaren heeft genoegzaam doen zien met welke werkelijk groote bezwaren het tot stand brengen eener nieuwe geneeskundige wetgeving gepaard gaat, — bezwaren, die al het talent, al de energie, al de inspanning en volharding van een minister als Thorbecke noodig maakten, om zulk eene zaak,

ik zeg niet aan te vatten, maar tot het gewenschte einde te brengen."

„Mijne heeren! De staatsman wien deze woorden golden, de schepper onzer geneeskundige Staatsregeling, is niet meer! Over een half uur zal in de residentie zijn stoffelijk hulsel ten grave worden gedragen. Ik acht het pligt, in deze vergadering zijnen naam met eere te herdenken. Het is hier niet de plaats of de tijd, om zijne verdiensten als staatsman, als wijsgeer, als hoogst verdienstelijk staatsburger te schetsen. Maar wel is het hier de plaats, hem hulde te brengen als den man, wien Nederland zijne geneeskundige wetgeving is verschuldigd, eene wetgeving, die reeds nuttig heeft gewerkt en, men kan er van overtuigd zijn, in de toekomst meer en meer nuttig werken zal.

„Mijne heeren, op hetzelfde oogenblik, dat in de residentie het stoffelijk hulsel van Thorbecke ten grave zal worden gebragt, hebben zijne vrienden en vereerders alhier eene bijeenkomst georganiseerd, om een woord van hulde aan zijne nagedachtenis te wijden. Ik acht het gepast, ja, gevoel mij verpligt, het voorstel te doen de vergadering voor een korten tijd te schorsen, ten einde in corpore die bijeenkomst te gaan bijwonen en daardoor onzerzijds een blijk van erkentelijkheid te geven aan de verdiensten van Thorbecke, bepaald ten aanzien der geneeskundige wetgeving. Ik hoop dat hiertegen geene bedenking zal bestaan, en dat allen bereid zullen zijn voor dit doel eenige korte oogenblikken op te offeren, waartegen te minder bezwaar bestaat, nu het verslag, dat anders mondeling wordt uitgebragt, gedrukt aan de leden is rondgedeeld."

De vergadering vereenigt zich met het voorstel, waarna de zitting voor een korten tijd wordt geschorst en de leden zich allen naar de societeit *de Harmonie* begeven ten einde voornoemd.

1. Vaststellen der notulen.

Bij de heropening der vergadering vraagt de voorzitter, of de leden bedenkingen hebben tegen de voorloopig vastgestelde notulen der vorige vergadering.

De heer Meder merkt op, dat op blz. 347 zijn naam, in de commissie aldaar genoemd, is weggelaten. De naam wordt alsnog opgenomen. Hierna worden de notulen definitief vastgesteld.

2. Ingekomen stukken: *a.* Missive van den min. v. B. Z. in zake de pokziekte.

De voorzitter brengt ter tafel eene missive van den minister van Binnenlandsche Zaken, dd. 13 Maart 1872, over de klagt van dezen Raad aangaande de tekortkomingen van den militairen geneeskundigen dienst in zake de pokziekte (zie notulen 27 Dec. 1871, blz. 331), begeleidende een schrijven van den minister van Oorlog en verdere bescheiden, behelzende eene wederlegging door den inspecteur van den geneeskundigen dienst der landmagt van de feiten door dezen Raad in zake de verspreiding van

pokken door militairen aangevoerd en ter kennis van den minister van Binnenlandsche Zaken gebragt. Uit den inhoud van de uitvoerige memorie van genoemden inspecteur blijkt den Raad niet, dat de feiten door sommige zijner leden in der tijd aangevoerd, zijn wederlegd. De memorie behelst meer eene ontkenning van het gebeurde, dan eene deugdelijke, door bewijzen voldoende gestaafde wederlegging van de aangevoerde feiten.

De voorzitter meent, dat het geenszins tot een praktisch resultaat zou leiden, die correspondentie met het departement van Oorlog voort te zetten, daar de waarheid van het beweren van weerszijden zal volgehouden worden, en het den Raad voldoende moet zijn op de bestaande misbruiken gewezen te hebben.

In gelijken geest spreekt ook de heer Rosenstein.

De heeren Meursinge en Bruinsma achten het echter voor de eer van den Raad wenschelijk, dat van wege den Raad nogmaals een schrijven tot den minister van Binnenlandsche zaken worde gerigt, waarin verklaard wordt, dat de Raad in geene nadere wederlegging te dier zake wenscht te treden, maar zijn vorig gevoelen blijft handhaven.

De voorzitter stelt voor, door stemming uit te maken, of zijn gevoelen door de vergadering wordt gedeeld. Twaalf stemmen verklaren zich vóor het voorstel van den voorzitter, en is dit alzoo goedgekeurd. — De missive van den minister wordt diensvolgens voor kennisgeving aangenomen.

b. Beslissing gedep. Staten Friesland contra Vlaskamp.

De voorzitter leest eene resolutie voor van Gedep. Staten van Friesland, dd. 25 Januari 1872, betreffende de vroegere aanvraag van den geneeskundige O. Vlaskamp c. s. tot het leveren van geneesmiddelen te St. Anna Parochie, die, overeenkomstig het praeadvies van den Raad, strekt tot afwijzing van het verzoek. — Voor kennisgeving aangenomen.

c. Missive Ned. Vereen. t. b. d. koepokinenting.

De voorzitter leest voor eene missive van het voorloopig bestuur der *Nederlandsche Vereeniging tot bevordering der koepokinenting*, waarin de medewerking van dezen Raad tot het welslagen van deze instelling wordt ingeroepen. Hij deelt voorts eenige bijzonderheden mede omtrent het nut en de strekking van die Vereeniging, beveelt haar in de belangstelling der leden aan, en stelt voor deze missive voor kennisgeving aan te nemen.

De heer Meursinge deelt mede de bemoeijingen, die door hem te Leeuwarden zijn aangewend om eene afdeeling van die Vereeniging aldaar tot stand te brengen. Hij zegt, dat het welslagen dier bemoeijingen tot dusverre op het beweren is afgestuit, dat de zaak der vaccinatie en revaccinatie aldaar, volgens het oordeel der geneeskundigen, voldoende is geregeld. Hij constateert echter, dat het wenschelijk ware ten allen tijde een vol-

doenden voorraad koepokstof ter verspreiding in de provinciën voorhanden te hebben, iets dat niet altijd het geval is. Hij meent nogtans, dat de middelen, door genoemde vereeniging tot dat doel aan de hand gedaan, in Friesland niet het gewenschte gevolg zullen hebben. Hij geeft derhalve in overweging, deze zaak tot een geschikter tijd aan te houden.

De voorzitter meent, dat het beste middel om tot de gewenschte verbreiding der pokstof te komen, is aansluiting aan en niet onthouding van de vereeniging. Hebben de geneeskundigen in Friesland bezwaren tegen het ontworpen reglement der vereeniging, dan is het nu de tijd om die in het midden te brengen en door zamenspreking en zamenwerking die te trachten uit den weg te ruimen. Is het reglement eens gearresteerd — wat spoedig zal geschieden — dan valt aan wijziging minder te denken. Hij herhaalt: het algemeen belang eischt ten deze aansluiting, en vooral zij, die overtuigd zijn ten hunnent met de zaak der inrigting in 't reine te zijn, behooren in dat belang méér dan anderen mede te doen.

d. Onderwijs in hygieine aan 's rijks kweekschool voor onderwijzers te Groningen.

De voorzitter leest voor eene missive van den directeur der rijks-kweekschool voor onderwijzers te Groningen, waarin wordt medegedeeld, dat, op verzoek van den directeur, door den minister van Binnenlandsche zaken aan dr. A. Th. Folkersma aldaar is opgedragen aan genoemde inrigting ook onderwijs te geven in de gezondheidsleer (dr. Folkersma was reeds belast met een cursus over physiologie). De voorzitter wijst met genoegen op dit blijk van erkenning der bemoeijingen van dezen Raad, en uit den wensch, dat het voorbeeld van Groningen ook door de andere rijks-kweekscholen en andere inrigtingen voor onderwijs moge gevolgd worden. In verband hiermede leest hij een brief voor, bij hem uit Leeuwarden ontvangen, waarin de wensch wordt uitgesproken, dat dit leervak ook aan de eventueel op te rigten hoogere burgerschool voor meisjes aldaar moge onderwezen worden. De voorzitter, van de gelegenheid gebruik makende, dat leden van dezen Raad hier tegenwoordig, tevens leden zijn van het dagelijksch bestuur der gemeente Leeuwarden, beveelt hun dit punt bij voorkomende gelegenheid dringend aan. Hij stelt ten slotte voor, dat de Raad zijne ingenomenheid met het resultaat van zijne bemoeijingen betrekkelijk het onderwijs in de gezondheidsleer aan de aanstaande onderwijzers te kennen geve en den wensch uitspreke, dat de voorzitter, indien hij daartoe termen mogt vinden, bij burgemeester en wethouders van Leeuwarden pogingen aanwende, om die zaak bij dat collegie ingang te doen vinden. Aangenomen.

e. Open brief Bérail.

De voorzitter brengt ter tafel een door den schrijver, den heer

H. Bérail, hem toegezonden open brief aan de geneeskundige Raden van Nederland, betrekkelijk de verzameling van faecale stoffen ten behoeve van den landbouw, benevens eenige andere vroeger gedrukte stukken betreffende hetzelfde onderwerp van denzelfden schrijver. Na eenige desbetreffende nadere mededeelingen stelt hij voor die stukken voor kennisgeving aan te nemen en ze bij de leden ter lezing rond te zenden. Aldus besloten.

De voorzitter deelt den inhoud mede van eenige bij hem ingekomen missives, waaronder een van den minister van Binnenlandsche Zaken, houdende berigt van het Koninklijk besluit, dd. 7 Febr. 1872, waarbij benoemd is de heer C. A. v. d. Burg, doctor in de wis-, natuur- en artsenijbereidkunde en leeraar aan 's rijks hoogere burgerschool te Leeuwarden, tot plaatsvervangend lid van den geneeskundigen Raad voor Friesland en Groningen. Naar aanleiding daarvan berigt de voorzitter, dat het hem gelukt is den heer H. v. d. Wal op zijn eerst genomen besluit om ontslag als plaatsvervangend lid van dezen Raad te doen terugkomen, zoodat deze voor den Raad behouden is geworden. Voorts legt hij over een verslag van gecommitteerden tot het instellen van een onderzoek naar het groot aantal levenloos aangegevenen in Zeeland. Ook dit verslag zal bij de leden ter lezing worden gezonden. Hij berigt verder, dat de missives, resulterende uit de besluiten van den Raad in de vorige vergadering genomen, allen aan de betrokkenen zijn verzonden, ook de benoemingen en verdere bescheiden betrekking hebbende op de visitatie der apotheken enz. in de beide provinciën voor 1872. **3. Ingekomen en verzonden stukken.**

Omtrent de circulatie der portefeuilles met boeken uit de bibliotheek van den Raad doet de voorzitter opmerken, dat bij de opvrage dezer dagen weder is gebleken, dat sommige leden zich aan grove verzuimen bij de verzending schuldig maken. Hij wijst er op, hoe een verzuim ten deze het nut der leesinrigting grootendeels doet verloren gaan, en hoe het meerendeel der leden door de nalatigheid van enkelen schade lijdt. Hij beveelt eene accurate verzending nogmaals dringend aan de leden aan.

De voorzitter herinnert, dat den leden in druk zijn toegezonden de korte verslagen van de handelingen van het geneeskundig Staatstoezigt in Friesland en Groningen sedert de vorige vergadering. Aan dat verslag ontleenen wij hier de volgende voornaamste feiten. **4. Handelingen van het geneeskundig Staatstoezigt.**

a. Toezending door den minister van Binnenlandsche Zaken van een bezwaarschrift van den apotheker Verkade te Appingedam, met een advies van gedeputeerde Staten van Groningen, die door den minister over de zaak waren gehoord, betrekkelijk het door den inspecteur onlangs verleende visum op de

lijst van geneesmiddelen van den arts Siemens, gevestigd te Opwierde, eene plaats in de gemeente Appingedam, waar geen apotheker is gevestigd en dus ook geene vergunning van gedeputeerde Staten noodig is, om geneesmiddelen te mogen leveren, terwijl, zijns oordeels, in deze zaak niet de vraag is, of in casu door den geneeskundige gehandeld wordt al of niet „naar den geest" der wet en tegen het belang van de apothekers in de plaats Appingedam gevestigd, maar eenvoudig: wat de wet zegt, en of met het oog op de uitdrukkelijke bepalingen der wet, den heer Siemens het door hem gevraagde visum voor Opwierde mogt of kon geweigerd worden, wat niet het geval was. In dezen geest denkt de inspecteur den minister te antwoorden.

Hij kon dat des te gereeder doen, omdat hij *juist met het oog op de wet*, den heer Siemens vroeger heeft geweigerd, dat visum voor zijne vorige woonplaats — een *dubieus* punt in de gemeente Appingedam — te verleenen. Ook zou de inspecteur den minister adviseren, niet te vernietigen het visum van den inspecteur, hetwelk door gedeputeerde Staten was in bedenking gegeven, maar de zaak door den regter te doen uitmaken, als de heer Verkade mogt meenen, dat aan den heer Siemens, in strijd met de wet, het visum op zijne lijst van geneesmiddelen was verleend (1).

b. Correspondentie met gedeputeerde Staten van Groningen over de vaststelling eener verordening van den Raad der gemeente Groningen betrekkelijk het niet toelaten van niet ingeënte kinderen op de daarin bedoelde inrigtingen van onderwijs (bijzondere scholen en bewaarscholen enz.) Het advies was om de verordening goed te keuren.

c. Correspondentie met den heer commissaris des Konings en gedeputeerde Staten van Groningen over het vervoer van pokkenlijders uit gemeenten te lande naar de stad Groningen; over het beplanten van het oude afgekeurde kerkhof te Noordlaren met boomen. De inspecteur adviseerde in het laatste geval, dat daartegen uit een hygieinisch oogpunt geene bezwaren bestonden. Doch gedeputeerde Staten wezen het verzoek van de hand, omdat, volgens art. 25, alinea 1 van de wet van 10 April 1869 (*Stbl.* n°. 65), eene geslotene begraafplaats gedurende 10 jaren onaangeroerd moet blijven.

d. Advies van gedep. Staten van Groningen betrekkelijk het onderzoek van 5 ingezetenen van N.-Pekela, om aldaar eene stoomaardappelmeel-, siroop- en beenzwart-fabriek op te rigten. Het advies luidde: de vergunning te weigeren, omdat was geconsta-

(1) De minister heeft zich later vereenigd met het praeadvies van den inspecteur.

teerd, dat in casu het publieke water in hooge mate zou bederven, omdat hier geen stroom bestond (wat in het Winschoterdiep wel het geval is), en een aanzienlijk aantal ingezetenen van drink- en huishoudelijk water ook voor hun vee zoude beroofd worden, en er bovendien gelegenheid was, de fabriek op eene andere en meer geschikte plaats in de nabijheid op te rigten.

e. Nadere correspondentie met burgemeester en wethouders van Groningen over de zoo spoedig mogelijke aangifte door de geneeskundigen van de onder hunne behandeling komende lijders aan pokken in die gemeente.

f. Correspondentie met burgemeester en wethouders en de commissie van toezigt op het akademisch ziekenhuis te Groningen over de behartiging van onderscheidene zaken met betrekking tot de verpleging van poklijders in het gesticht en in het hulphospitaal op den Mottenberg. (Het gedrukt verslag behelst eene breede uiteenzetting van de middelen, die, naar het oordeel van den inspecteur, in het belang van eene goede verzorging, vooral van pokkenlijders, in het daartoe bestemde gebouw moeten wenschelijk geacht worden, en van de voorzorgmaatregelen tegen de verspreiding der smetstof naar buiten.)

g. Bemoeijingen van den inspecteur met de politie te Groningen ter zake van het verwijderen van een pokkenlijder uit een slaapstede aldaar.

h. Correspondentie met burgemeester en wethouders van Groningen ter zake van het waterbederf van een drinkwaterput in die gemeente door den inhoud van een nabijgelegen stads-mestbak.

i. Correspondentie met dezelfden over den verkoop van vleesch van zieke en niet voor de consumtie gedoode paarden, die door een geconcessioneerden paardenslagter aldaar scheen plaats gehad te hebben.

j. Correspondentie met de commissie van toezigt op het akademisch ziekenhuis met betrekking tot het vervoer van lijders en overledenen aan besmettelijke ziekten naar en uit het ziekenhuis.

k. Correspondentie met burgemeester en wethouders van Groningen over het uitreiken van kleedingstukken, vermoedelijk afkomstig van een in het hulp-hospitaal overleden pokkenlijder aan een gealimenteerde van het burgerlijk armbestuur.

l. Correspondentie met een geneeskundige in Friesland betreffende de vraag: of een burgemeester 6, 7 à 8 dagen lijken onbegraven mogt laten? De inspecteur wees op art. 6 der wet van 10 April 1869 (*Stbl.* n°. 65).

m. Correspondentie met een lid van den geneeskundigen Raad over de vraag: of iemand, die geen examen als droogist heeft

afgelegd, al die stoffen en middelen (waaronder ook zamengestelde geneesmiddelen) mag verkoopen, welke in eene in zekere stad algemeen verspreide circulaire worden opgenoemd? De inspecteur verwees naar de tegenwoordige regeling voor den handel in de genoemde stoffen, die vrij is, behoudens de beperkingen, in de wet genoemd.

n. Mededeeling van vonnissen uitgesproken wegens overtreding der geneeskundige wetten door de arrondissements-regtbank te Appingedam en door den Hoogen Raad.

Zymotische ziektevormen:

Van December 1871 tot Mêi 1872 kwamen in 18 gemeenten van Groningen enkele gevallen van pokken voor. In datzelfde tijdvak in 18 gemeenten der provincie gevallen van mazelen, in 12 gemeenten gevallen van kwaadaardige keelziekte. Van Februarij tot Mei 1872 vertoonden zich roodvonk in 8 en typhus in 5 gemeenten. In Januarij 1872 dysenterie te Midwolde en in Mei kinkhoest te Groningen.

Het aantal overledenen aan de pokken bedroeg in de geheele provincie: in 1870 *zestien*, waarvan te Groningen 14 en te Onstwedde 2; — in 1871 *vierhonderd vijf-en-twintig*, waarvan te Groningen 227 (of omtrent de helft), te Bedum 40, te Leek 13, te Onstwedde 15, te Ten Boer 12, te Ulrum 13, te Veendam 11, te Wildervank 14. De overige 80 dooden waren over 27 andere gemeenten verdeeld.

Het cijfer der aangetasten in de geheele provincie moet op ongeveer 1550 gesteld worden. (Dit is althans het cijfer, waartoe men uit de ingekomen opgaven komt.) Daarvoor moeten voor de hoofdplaats ± 900 gevallen worden gerekend; voor Bedum 124, voor Leek 60, voor Onstwedde 34, voor Ten Boer 34, voor Ulrum 32, voor Veendam 16, voor Wildervank 33, voor 't Zand 29.

Het cijfer der vaccinatiën, in 1871, zoo als 't uit de ontvangen opgaven volgt, bedraagt voor de gansche provincie 31,644; dat der revaccinatiën in 1871 (met bijvoeging van die in 1870) 49,025. De hoofdplaats komt daaronder voor (globaal) resp. met 2,500 en 10,000.

In de gemeente Groningen werden door de pokken nog aangetast: van 27 tot ult°. December 1871: 8 personen. In Januarij 1872, 21, — in Februarij 21, — in Maart 13, — in April 7 en in Mei 5 personen, d. i. van 1 Januarij tot ult°. Mei van dit jaar te zamen 67 personen, en wel in afdalende mate. Aldaar overleden aan de pokken: in Januarij 13, in Februarij 9, in Maart 6 en in April 6 (zijnde over Mei de opgaaf nog niet ingekomen), d. i. over de eerste 4 maanden van dit jaar 34 te zamen.

Aan de gedrukte handelingen van den adjunct-inspecteur over hetzelfde tijdvak in Friesland wordt het volgende ontleend:

Van 1 November 1871 tot 1 Mei 1872 zijn aan den adjunct-inspecteur door de geneeskundigen in Friesland opgegeven 112 gevallen van pokken, met 24 sterfgevallen, 97 gevallen van typhus of febr. typhoidea, allen sporadisch, waarvan 59 bezweken; 1056 gevallen van mazelen, waarvan 150 overleden, zeer velen aan kinkhoest enz. Voorts stierven aan kwaadaardige keelziekte 8 en aan kinkhoest 103 personen. De doodschouw werd 224 maal toegepast en wel 27 maal in November, 48 maal in December 1871, 47 maal in Januarij, 29 maal in Februarij, 39 maal in Maart, 34 maal in April 1872.

Uit deze en andere ziekten en uit de steeds toenemende mededeelingen van heeren geneeskundigen, over deze maanden ± 1300, ontstonden vele correspondentiën, die in hoofdzaak tot gevolg hadden aanbeveling van reinheid, verversching van lucht, van ligging- en kleedingstukken, isolering der zieken van gezonden of verplaatsing der nog gezonden onder bepaald toezigt. Bij pokken werd op bevordering der vaccinatie gewerkt, ook door toezending van koepokstof. Bij den dood van poklijders werd in vele gevallen de onteigening der ligging- en kleedingsstukken, die met de poklijders in aanraking waren geweest, toegepast. Die stukken werden onder behoorlijke voorzorgen bij vervoer, op eene hiervoor geschikte plaats verbrand. Op desinfectie, onder herhaalde opgaaf der hiervoor meest geschikte omstandigheden en middelen, en onder uitnoodiging deze met behulp van deskundigen toe te passen, werd herhaald gewezen. Haar gebruik wint meer en meer veld.

Het onderzoek van begraafplaatsen en scholen werd geregeld voortgezet. Omtrent de voorziening in bestaande leemten in de scholen werd geconfereerd met den inspecteur van het lager onderwijs en met schoolopzieners.

Het krankzinnigengesticht te Franeker werd om de 3 maanden bezocht met den heer officier van Justitie. In den loop des jaars hebben verscheidene gewenschte verbouwingen aldaar plaats gehad. Koortsen van typheus karakter in het gesticht hebben den adjunct-inspecteur aanleiding gegeven om, in overleg met den directeur-geneesheer, gepaste maatregelen te nemen ter voorkoming van het ontstaan van typhus, en dat met gewenscht gevolg.

Ten gevolge van eene in deerniswaardigen toestand in dat gesticht opgenomene lijderes, die sedert jaren aan huis zonder geneeskundige verpleging was geweest, heeft de adjunct-inspecteur den commissaris des Konings uitgenoodigd de gemeentebesturen

op te wekken om te doen onderzoeken, waar nog krankzinnig bij particulieren worden gehuisvest, en opneming van het u muntend gesticht te Franeker te bevorderen. In een provinci blad, onder verwijzing naar vroegere over dit onderwerp uit gane provinciale bladen, heeft de heer commissaris aan de mededeeling en uitnoodiging gevolg gegeven.

Op verzoek van den vice-voorzitter der commissie van adı nistratie heeft de adjunct-inspecteur met den eerstaanwezend officier van gezondheid en den officier van gezondheid, gene kundige bij de gevangenissen, een deel der groote rijks-straf vangenis geïnspecteerd, en hierover op verzoek en in over met den eerstaanwezenden officier van gezondheid, een gedeta leerd verslag uitgebragt.

Door den commissaris des Konings zijn vele adviezen gevraa en door den adjunct-inspecteur gegeven omtrent de begraafpla sen, scholen, maatregelen tegen cholera, hondsdolheid enz.

Met verscheidene gemeentebesturen werd correspondentie voerd omtrent de openbare reinheid en maatregelen ter vo koming van besmettelijk epidemische ziekten.

In Leeuwarden werd het tot ziekenhuis voor poklijders gerigt ziekenhuis weder aan zijne vroegere bestemming ter gegeven, een ander hiervoor geschikt huis der gemeente, buit de bebouwde kom gelegen, aangewezen en in overleg met vereeniging tot bevordering der volksgezondheid aldaar een derzoek ingesteld naar het al of niet wenschelijke van e hospitaal speciaal voor contagieus-epidemische ziekten, en ja, waar en hoe dit in te rigten.

Behalve eene opmerking omtrent een paar ingeslopen dru fouten door den heer Meursinge, worden geene vragen geda door de leden, noch alzoo nadere toelichtingen door den vo zitter gegeven omtrent die handelingen.

5. Rapporten, voorstellen, enz. a. Rapport raden der medico politische verordeningen.

De voorzitter geeft het woord aan de commissie voor de no der medico-politische verordeningen. (Zie Notulen Junij, b 91 en December 1871, blz. 348.)

De heer Meursinge zegt, namens de commissie, nog geen volg te hebben gegeven aan het mandaat, omdat de omst digheden nog dezelfde zijn gebleven, die de commissie van aanvaarding van haren arbeid tot dusverre terug hielden. I verzocht derhalve andermaal diligent verklaring, totdat de het aannemen van eene wet op de epidemische ziekten de co missie met meer vrucht zulk een norm zal kunnen vaststell

De voorzitter merkt hiertegen op, dat de omstandighed naar zijne meening geenszins dezelfde zijn als tijdens de vor vergadering, en dat het uitzigt op het tot stand komen van ee

wet als wordt bedoeld, nu althans in zoo een ver verschiet ligt, dat de wenschelijkheid van het ontwerpen van den norm voor de gemeente-verordeningen van medico-politischen aard, meer dan ooit op den voorgrond treedt. Hij geeft derhalve in overweging, dat de commissie, onafhankelijk van de eventuële weder indiening van een wetsontwerp door de regering, tegen de volgende vergadering haren arbeid aanbiede.

De heer Meursinge, die dat gevoelen geheel deelt, doet de toezegging, dat de commissie aan dien wensch gevolg zal geven.

b. Rapport invloed vlaskultuur.

De heer Coronel zegt, namens de commissie, betreffende den invloed der vlaskultuur enz. op de volksgezondheid (zie notulen 1871, Juni en December), dat uit den aard der zaak de commissie vooralsnog niet in staat is belangrijke bijzonderheden aan haar vroeger rapport toe te voegen. De medewerking, die van elders is ingeroepen, zal eerst in het volgend jaar moeten blijken, weshalve hij verzoekt, alvast niet vóór de volgende zomervergadering dit punt weder aan de orde te stellen. Goedgekeurd.

c. Rapport hervisitatiën in Friesland.

De voorzitter deelt den uitslag mede van de laatstelijk gehouden hervisitatiën in Friesland. Hij berigt, dat de opdragt aan de commissie in November ll. gedaan, wegens voortdurende ongesteldheid van een harer leden, tot zeer onlangs is vertraagd, totdat, door de benoeming van een ander lid, de commissie haar mandaat kon volbrengen. Van de 5 apotheken die aan eene hervisitatie waren onderworpen, werden 3 thans in orde bevonden; 2 waren echter nog in zulk een onvoldoenden staat, dat de commissie zich genoopt heeft gevoeld proces-verbaal tegen de eigenaars daarvan op te maken, welke processen-verbaal reeds in handen van den officier van Justitie zijn gesteld.

d. Rapport wetsontwerp op de epid.-contag. ziekten.

De heer Coronel zegt, namens de commissie, in de vorige vergadering (zie Notulen, blz. 352) benoemd tot het leveren van een kritisch overzigt van het wetsontwerp tot voorziening tegen besmettelijke ziekten, in verband met de bestaande medico-politische gemeente-verordeningen en de ervaring opgedaan in Friesland en Groningen bij het heerschen van epidemisch-contagieuse ziekten, dat deze nog niet in staat was haren arbeid aan de vergadering voltooid aan te bieden. Zij heeft zich namelijk om inlichtingen nopens de handhaving dier verordeningen tot eene menigte geneeskundigen in de beide provinciën gewend. Daardoor is eene uitvoerige correspondentie ontstaan, die nog niet het gewenschte resultaat heeft opgeleverd, zoodat de commissie nog geene genoegzame en duidelijke gegevens bezit om daarop een oordeel te gronden. Spreker heeft derhalve de opdragt zijner medeleden, om aan de vergadering te verzoeken diligent verklaard

te worden, om nu het moeijelijkste deel van haren arbeid te volbrengen en zoo spoedig doenlijk het rapport in handen van den voorzitter te stellen. Maar nu hij zoo even van den voorzitter vernam, dat het uitzigt van eene aanbieding van een wetsontwerp op dit stuk in de naaste toekomst zoo onzeker is, vraagt hij, of het wel geraden is dat de commissie haar mandaat ten opzigte van het vroeger aangeboden wetsontwerp vervulle, of dat het beter ware de volvoering van dat mandaat te laten rusten, totdat dit of een ander ontwerp door een toekomstigen minister wordt ingediend.

De voorzitter meent, dat de arbeid van de commissie nu meer dan vroeger gewenscht en vruchtdragend kan zijn. Het licht toch dat de commissie zal verspreiden, uit hare en anderer ervaring bij het heerschen van epidemisch-contagieuse ziekten opgedaan, zal een eventuelen minister van grooten dienst kunnen zijn bij eene herziening van het oude of het bewerken van een nieuw ontwerp. Hij acht het dus wenschelijk, dat de commissie hoe eerder hoe liever haren arbeid ten einde brenge, opdat deze gedrukt aan de leden gezonden en in de volgende vergadering besproken kunne worden.

De heer Coronel meent van den voorzitter in de opvatting van de taak der commissie te moeten verschillen, daar deze volgens zienswijze der commissie niet zou zijn, de regering voor te lichten, maar moet strekken om de gemeentebesturen uit de feiten in hunne eigene omgeving voorgevallen en uit de bepalingen door hen zelve vastgesteld, de strekking van het wetsontwerp te doen kennen.

De voorzitter wijst op den inhoud van het mandaat, op blz. 352 van de Notulen voorkomende en houdt diensvolgens zijn eerst beweren vol. Hij stelt voor dat de vergadering bij stemming uitmake, of de commissie in de volgende vergadering of na de indiening van een nieuw ontwerp haar rapport inlevere. Waarop 15 stemmen (dus de groote meerderheid) zich verklaren voor het eerste.

e. Rapport quarantaine-inrigting.

De heer Trip brengt namens de commissie aangaande de organisatie der quarantaine-inrigtingen in Friesland en Groningen (zie Notulen 1871, Decemb. blz. 352) uitvoerig rapport uit, dat aanvankelijk tot eenige discussies aanleiding geeft.

De heer Tellegen achtte het wenschelijk, dat de historie van de wetgeving hier te lande ten opzigte van dit punt aan het rapport worde toegevoegd. Daardoor zal het rapport zeker in belangrijkheid winnen. Voor het overige zou hij meenen, dat dit belangrijk onderwerp thans, na eene vluchtige voorlezing van het rapport, moeijelijk een punt van debat voor deze vergadering kan uitmaken. Hij stelt derhalve voor, dat de vergadering be-

sluite, de commissie uit te noodigen haar rapport terug te nemen, het aan te vullen en om te werken en vóór de aanstaande vergadering in handen van den voorzitter te stellen, ten einde deze het kan laten drukken en tijdig aan de leden verzenden, opdat dan de bespreking daarvan in de volgende vergadering met meer kennis van zaken en vruchtdragend zal kunnen plaats hebben.

De vergadering en de commissie vereenigen zich met dit voorstel. De heer Tellegen wordt aan de commissie toegevoegd.

f. Rapport hulp aan drenkelingen.

De heer van Ankum zegt, door de commissie in de vorige vergadering benoemd tot het beoordeelen van de tabel door leden uit de Raad voor Overijssel en Drenthe ontworpen betreffende de hulp aan drenkelingen enz. te verleenen, (zie Notulen, Dec. 1871 blz. 332 en 347) gemagtigd te zijn te verklaren, dat zij het niet wenschelijk acht, dat deze Raad de tabel zonder wijziging overneme. Zij had nog geene gelegenheid gehad voorstellen tot wijziging te kunnen doen. Zij verzocht diligent-verklaring.

De voorzitter meent uit de conclusie van het rapport te moeten opmaken, dat de commissie van oordeel is, dat dit onderwerp tot de bemoeijingen van den geneeskundigen Raad behoort. Hij vraagt, of de vergadering van diezelfde meening is?

Verschillende meeningen worden daarover door de heeren Meursinge, Bruinsma, Rosenstein, Posthuma, de Boer en de voorzitter geuit, waarna ten slotte door de vergadering met 18 stemmen het voorstel van den voorzitter wordt aangenomen, dat het onderwerp niet op den weg van den geneeskundigen Raad ligt. Hierdoor vervalt het nader mandaat der commissie.

6. Aanschaffing reageerkist.

De voorzitter leest voor het verzoek van een lid van den geneeskundigen Raad in Friesland, om nog een reageerkist ten behoeve der visitatiën aan te schaffen.

Hij vraagt of de aanschaffing daarvan ook door andere leden noodig wordt geoordeeld?

Men verklaart zich er voor.—Alzoo besloten conform het verzoek.

7. Voorstel weezenverpleging.

De voorzitter leest voor een schrijven van het bestuur der vereeniging voor weezenverpleging in Nederland, waarin de medewerking wordt gevraagd, voor zoover het betreft het hygieinisch gedeelte van het onderzoek naar den staat der gestichten, waarin weezen en andere kinderen hier te lande worden verpleegd. Hij brengt ook ter tafel een daarbij gevoegd gedrukt programma van vragen die ter beantwoording worden voorgesteld. Hij heeft gemeend, dat de leden van den Raad, door hunne medewerking te verleenen aan de algemeene zaak, aan genoemde vereeniging een grooten dienst zouden doen, weshalve hij dit onderwerp aan de bijzondere belangstelling der leden aanbeveelt en hen uitnoodigt, elk in zijn kring (plaats en omgeving), gege-

vens te verzamelen, die zouden kunnen strekken om daaruit een zoo volledig mogelijk rapport zamen te stellen. Hij verzoekt hen tot dat einde hem de uitkomsten van dat onderzoek zoo mogelijk vóór September e. k. te willen doen toekomen.

De heer Meursinge wenscht eene splitsing der vragen en eene nadere formulering van hetgeen door genoemde vereeniging van de leden van dezen Raad wordt verlangd.

De heer Bruinsma vraagt, of de vragen alleen de weezen gelden in gestichten, of ook die daar buiten worden verpleegd?

De voorzitter acht eene nadere formulering minder noodig, en is van oordeel, dat het onderzoek zich ook dient uit te strekken tot weezen en andere kinderen buiten de weeshuizen, in armhuizen enz. verpleegd.

De heer Posthuma wijst er op, dat zulk eene enquête voor Friesland reeds door een lid van het bestuur der gemelde vereeniging heeft plaats gehad.

De heer Rosenstein moet uit den inhoud van het programma opmaken, dat de vereeniging meer wenscht ingelicht te worden omtrent de morele zijde van de kwestie, en dat ligt toch wel niet op den weg van dezen Raad. Overigens stelt hij zich, naar hetgeen hem daaromtrent uit Berlijn bekend is, van zulk een onderzoek weinig vruchten voor.

De voorzitter kan de verzekering geven, dat het bestuur er hoogen prijs op zal stellen door de leden van dezen Raad omtrent den hygieinischen invloed der weezenverpleging in Friesland en Groningen ingelicht te worden. Volgens art. 5 van de wet op het geneeskundig Staatstoezigt ligt het onderzoek naar den staat der bedoelde gebouwen geheel op den weg van het geneeskundig Staatstoezigt. Niets belet echter om ook een onderzoek naar den hygieinischen invloed der eigenlijke verpleging in te stellen. De besturen dier inrigtingen zullen meerendeels bereidwillig worden bevonden, de daartoe vereischte inlichtingen te geven.

De heer Bloembergen wijst er op, dat men de meeste gebreken in de gestichten ten platten lande zal aantreffen. Daar zal dus een onderzoek het meest gewenscht en vruchtdragend zijn. Hij wenscht daarom, dat de leden te lande gevestigd, zich bijzonder daaraan gelegen zouden laten zijn, en niet alleen op de plaats hunner vestiging zelve, maar ook ten opzigte van naburige plaatsen.

De voorzitter beaamt dit ten volle en stelt voor, ten einde het onderzoek zoo algemeen mogelijk te maken, dat van wege den Raad eene uitnoodiging gerigt worde aan *al* de leden en ook corresponderende leden, terwijl hij de zaak inzonderheid aan de vereenigingen tot bevordering der volksgezondheid, als uit-

vloeisel van besluiten van dezen Raad in Friesland en Groningen gevestigd, aanbeveelt.

De vergadering vereenigt zich daarmede.

Tot nadere verduidelijking formuleert de voorzitter ten slotte nader het verzoek: dat de leden, plaatsvervangende en corresponderende leden aan hem vóór September e. k. een rapport zenden van den staat der gestichten, waarin weezen en andere kinderen worden uitbesteed in hunne gemeenten en omstreken en van de verpleging daarin.

8. Voorstellen of mededeelingen van de leden.

De heer Trip vraagt, of de wet van Junij 1865 (*Staatsbl.* n°. 61) niet eene leemte bevat ten opzigte van de bestemming van vergiften in eene apotheek voorhanden, waaruit niet meer gedispenseerd wordt. De verspreiding van die vergiften in handen van onbevoegden zal groot nadeel kunnen veroorzaken.

Daarover ontstaat eenige gedachtewisseling, die den voorzitter aanleiding geeft tot het voorstel, om dit punt tot de volgende vergadering aan te houden, als wanneer het op de agenda zal worden geplaatst. De leden zijn dan inmiddels in de gelegenheid over deze zeer zeker gewigtige vraag na te denken. Aldus wordt besloten.

De heer Swaagman deelt mede, dat het verslag der Vereeniging ter bevordering der volksgezondheid te Groningen ter perse is en eerstdaags aan de leden zal gezonden worden.

Datzelfde deelt de heer Meursinge mede ten opzigte van het verslag der Vereeniging te Leeuwarden.

De voorzitter zegt een brief van een plaatsvervangend lid van den Raad ontvangen te hebben, houdende het verzoek, dat van wege den Raad een formulier bij het opmaken van processen-verbaal moge worden vastgesteld.

Van onderscheidene kanten wordt aangevoerd, dat een zoodanig van wege den Raad door een juridisch lid vroeger is opgemaakt en daarvan onder de leden gedrukte exemplaren waren verspreid.

De voorzitter vertoont eene graphische kaart van de sterfte in de gemeente Groningen voor elken dag van het jaar 1871, waarbij de onderscheidene oorzaken van den dood in kleuren zijn aangeduid.

9. Rekening en verantwoording over 1871.

De heer van Ankum brengt, namens de commissie, door den voorzitter uitgenoodigd om de rekening en verantwoording van de beheerde gelden ten behoeve van den Raad over 1871 na te zien, verslag uit, en deelt mede, dat die rekening met de daarop betrekking hebbende bescheiden in orde is bevonden, en de eerste sloot met een nadeelig saldo van *f* 2,96. Hij stelt voor: 1°. dat bedrag op het debet van de rekening over het volgend jaar over

te schrijven, en den voorzitter te bedanken voor zijn gehouden beheer; 2°. het bodeloon enz, over het volgend jaar met *f* 25 te verhoogen en alzoo tot *f* 75 's jaars te brengen. Beide voorstellen worden aangenomen. De commissie maakt alweder opmerkzaam op het verschil van de berekening der afschriften van de gevallen vonnissen. Die van de regtbank te Leeuwarden zijn zeer veel duurder dan van alle andere regtbanken, en voor simpele afschriften zeker te duur.

De heer Meursinge vertoont eene door hem vervaardigde tabel van de sterfte in Friesland, gerangschikt naar de oorzaken van den dood, enz. over 1871.

De voorzitter stelt voor, de vergadering met gesloten deuren voort te zetten.

Bij de heropening der openbare zitting deelt de voorzitter mede, dat een nominatieve staat van de commissiën in Friesland en Groningen in 1872 met de visitatie van apotheken enz. belast, bij deze Notulen zal opgenomen worden.

Hierna sluit de voorzitter de vergadering.

Aldus voorloopig vastgesteld.

L. Ali Cohen, *voorzitter*.
S. Sr. Coronel, *secretaris*.

lage. ***Indeeling van de provinciën Friesland en Groningen in visitatie-districten, met de daartoe behoorende gemeenten en dorpen, voor zooverre er apotheken gevonden worden.***

(Voorjaar 1872.)

FRIESLAND.

DISTRICT I.

ırden.
ırderadeel.
lumadeel.
radeel.
rderhem.
radeel.
radeel.

DISTRICT II.

deradeel. (Wanswerd behoort bij district III.)
ıd.
ageradeel.
nonnikoog.
n.
ngeradeel.

DISTRICT III.

:steradeel { Oudkerk. Rijperkerk. Wanswerd. (Zie district II.)
radeel.
erland.
rspelen.

DISTRICT IV.

:steradeel { Oostermeer. Bergum. Hardegarijp.
ıgerland.
and.
rden.
land.
tellingwerf.
ellingwerf.

DISTRICT V.

itzeradeel.
land.
.mer Oldephaert.
n.
ıopen.
n.
rland.
erstal.
and.

DISTRICT VI.

r.
radeel.
:.
el.
en.

DISTRICT VII.

adeel.
rd.
ırderadeel.

GRONINGEN.

DISTRICT I. (*Wester-kwartier.*)

Hoogkerk.
Leek; Enumatil.
Marum (Nuis).
Grootegast. (*)
Stroobos. (Hulpapotheek?)
Grijpskerk; Niezijl.
Zuidhorn; Noordhorn.
Oldehove.
Ezinge; Garnwerd.
Aduard.

DISTRICT II. (*Hunsingo-kwartier.*)

Adorp; Sauwert.	Warfum.
Winsum.	Usquert.
Leens; Wehe.	Uithuizen.
Ulrum.	Uithuizermeeden.
Kloosterburen.	Item-buitendijks.
Pieterburen.	Kantens.
Eenrum.	Middelstum.
Baflo.	Bedum; Zuidwolde.

DISTRICT III. (*Fivelingo-kwartier.*)

Ten Boer; Garmerwolde.	Termunten (Termunterzijl).
Stedum.	Nieuwolda.
Loppersum.	Noordbroek.
't Zandt; Leermens.	Slochteren; Schildwolde; Hellum.
Bierum; Spijk.	
Delfzijl.	
Appingedam; Opwierde.	

DISTRICT IV. (*Oldambt.*)

Hoogezand.	Winschoten.
Sappemeer.	Meeden.
Zuidbroek.	Muntendam.
Scheemda.	Veendam.
Midwolde.	Wildervank.
Finsterwolde.	Hoogezand; Kiel-Windeweer.
Nieuwe Schans.	Haren.
Beerta; Nieuw-Beerta (hulpapotheek).	

DISTRICT V. (*Westerwolde.*)

Bellingewolde.
Vlagtwedde.
Ter Apel (Mussel-kanaal).
Stadskanaal (Onstwedde en Wildervank).
Onstwedde.
Nieuwe Pekela.
Oude Pekela.
Wedde (Blijham).

DISTRICT VI.

Stad Groningen.

Thans zonder geneeskundige. (Sept. 1872.)

N°. 27. *Vergadering van den geneeskundigen Raad voor Noord-Brabant en Limburg, gehouden* 11 *Juni* 1872.

Voorzitter: H. L. Verspijck, adjunct-inspecteur voor het geneeskundig Staatstoezigt voor Noord-Brabant en Limburg.

Secretaris: dr. E. A. P. van den Bogaert.

Alle leden van den Raad zijn tegenwoordig, behalve dr. P. Houben en F. Kieckens.

De plaatsvervangende leden J. Steijns en H. F. Truijens wonen de vergadering bij.

De voorzitter geeft voorlezing van een schrijven van den heer A. Ingen-Housz, inspecteur voor het geneeskuudig Staatstoezigt voor Noord-Brabant en Limburg, waarbij hij kennis geeft van het overlijden zijner oudste dochter en tevens zijn leedwezen betuigt, dat hij verhinderd is door dit plotseling en smartelijk verlies in deze vergadering tegenwoordig te zijn. Daarbij wordt de adjunct-inspecteur verzocht als voorzitter deze vergadering te leiden.

De voorzitter stelt voor, den heer Ingen-Housz de deelneming der vergadering te betuigen in het droevig verlies dat hem trof, welk voorstel door de leden eenparig wordt aangenomen.

Door den voorzitter wordt medegedeeld dat de heeren dr. P. Houben en F. B. G. Kieckens kort voor de vergadering per telegram hebben kennis gegeven verhinderd te zijn deze zitting bij te wonen.

De notulen der vorige vergadering worden goedgekeurd.

Mededeelingen voortvloeijende uit de notulen der vorige vergadering.

Naar aanleiding der notulen der vorige vergadering deelt de voorzitter mede:

1°. dat de commissie voor scheikundig onderzoek heeft gerapporteerd omtrent de door den heer N. Landman, in de vorige vergadering ter tafel gebragte, blaadjes (zie *Verz.* 1871, blz. 298), dat deze waren voorzien met eene kleurstof, overeenkomende in eigenschappen met groene aniline kleurstof, welke eenigzins arsenikhoudend was.

Dr. Titsingh zegt ook in den omtrek van Geertruidenberg meermalen dusdanige blaadjes als versiersels op kermiskoek te hebben waargenomen. Aangezien het nu schijnt te blijken, dat zoodanige versierselen niet zoo onschuldig zijn, meent hij dat het raadzaam is, dat daartegen gewaarschuwd worde.

De heer van der Grinten geeft te kennen, ook dergelijke blaadjes aan een scheikundig onderzoek te hebben onderworpen, doch zegt daarin geene nadeelige bestanddeelen te hebben gevonden.

De voorzitter acht het noodig de aandacht der leden op dit

onderwerp te vestigen, en verzoekt, bij twijfel omtrent het al of niet schadelijke dier blaadjes, deze aan de commissie voor scheikundig onderzoek te doen toekomen;

2°. dat overeenkomstig het besluit der vorige vergadering de opgegevene boekwerken voor de bibliotheek zijn aangekocht, behalve Staring, De bodem van Nederland en dr. W. Kubel, Anleitung zur Untersuchung von Wasser, welke beiden zijn uitverkocht.

Ingekomen zijn: Ingekomen stukken.

1°. Missive van den minister van Binnenlandsche Zaken van 18 November 1871, n°. 147, 9e afd., begeleidende 4500 exemplaren van gedrukte briefjes tot het doen der kennisgeving, voorgeschreven in art. 6 der wet van 1 Juni 1865 (*Stbl.* n°. 60).

2°. Exemplaren van het verslag aan den Koning van de bevindingen en handelingen van het geneeskundig Staatstoezigt in 1871, welke aan de leden en plaatsvervangende leden van den geneeskundigen Raad zijn verzonden.

3°. Afschrift der ministeriële beschikking van 19 December 1871, houdende benoeming van secretarissen bij de geneeskundige Raden. Voor Noord-Brabant en Limburg werd herbenoemd dr. E. A. P. van den Bogaert.

4°. Idem van 's Konings besluit van 15 December n°. 28, houdende benoeming van leden en plaatsvervangende leden van de geneeskundige Raden.

5°. De, bij beschikking van den minister van Binnenlandsche Zaken van 24 Juni, vastgestelde herleidingstafel van het medicinaal tot het wettelijk gewigt, en omgekeerd.

6°. Het koninklijk besluit van 2 November 1871 (*Stbl.* n°. 118), omtrent de invoering der *Nederlandsche Pharmacopoea.*

7°. Idem van 31 December 1871 (*Stbl.* n°. 202), tot vaststelling der *Nederlandsche Pharmacopoea.*

8°. Twee exemplaren van de latijnsche uitgave der *Nederlandsche Pharmacopoea*, waarvan een voor den geneeskundigen Raad.

9°, Koninklijk besluit van 13 Januari 1872, n°. 7, waarbij aan het bureau van vaccinatie te 's Bosch voor het jaar 1872 eene toelage wordt toegekend van *f* 200, onder dezelfde voorwaarden als vroeger.

10°. Twee exemplaren van de nederlandsche uitgave der *Pharmacopoea*, waarvan een voor den geneeskundigen Raad.

11°. Het koninklijk besluit van 8 Mei 1872, n°. 28, waarbij is benoemd tot plaatsvervanger van den buitengewonen districtsveearts, wien Stratum als standplaats is aangewezen, de veearts J. C. H. Boots te Cuijck.

12°. Missives van gedeputeerde Staten van Noord-Brabant

van 2 November 1871, G n°. 67, 9e afd. en G. n°. 118, 2e afd., waarbij wordt te kennen gegeven, dat het bestuur der Hervormde gemeente te Heusden en dat der R.-C. gemeente te Lieshout bereid zijn, de door den geneeskundigen inspecteur, tot behoud der begraafplaatsen, gestelde voorwaarden na te komen.

13°. Idem van 2 November 1871, G n°. 119, 2e afd., met berigt dat de waterput in het midden der begraafplaats voor R.-C. te Diessen gesloten is, waardoor aan de ingezetenen het gebruik van dat water is ontzegd.

14°. Uittreksel uit het register der besluiten van gedeputeerde Staten der provincie Noord-Brabant van 17 November 1871, G n°. 47, 2e afd., waarbij de begraafplaats der Hervormde gemeente te Willemstad, gelegen midden in de bebouwde kom der gemeente, omringd door aan elkander gebouwde woningen, sedert eeuwen in gebruik, schadelijk voor de volksgezondheid wordt verklaard, en derhalve door den burgemeester der gemeente behoort te worden gesloten.

15°. Afschrift van eenen brief van het gemeentebestuur van Helvoirt van 28 November 1871, n°. 432, met berigt dat de pomp (zie *Verz.* 1871, blz. 279), buiten werking is gesteld.

16°. Besluit van gedeputeerde Staten van 30 November 1871, G n°. 118, 2e afd., waarbij dr. van den Bergh te Oss en dr. van Dijk te Uden, vergunning wordt verleend krachtens art. 9, al. 3 der wet van 1 Juni 1865 (*Stbl.* n°. 60), tot 1 Januari 1874 geneesmiddelen te leveren aan hunne patiënten, tenzij niet vroeger intrekking van de vergunning geschiede.

17°. Uittreksel uit het register der besluiten van gedeputeerde Staten der provincie Noord-Brabant van 15 December 1871, G n°. 45, 2e afd., waarbij wordt bevolen, dat door den burgemeester van Geertruidenberg behoort te worden gesloten de begraafplaats der Hervormde gemeente aldaar, als zijnde schadelijk voor de volksgezondheid, daar deze is gelegen binnen de bebouwde kom der gemeente, zoodat de woningen er onmiddelijk aangrenzen.

18°. Uittreksel als voren van 15 December 1871, G n°. 17, 2e afd., houdende dergelijk besluit voor de begraafplaats der Hervormde gemeente te Hooge Zwaluwe.

19°. Uittreksel als voren van 15 December 1871, G n°. 47, 2e afd., waarbij de sluiting wordt bevolen van de begraafplaats der R.-C. gemeente te Woudrichem.

20°. Uittreksel als voren van 12 April 1872, G n°. 170, 2e afd., waarbij de sluiting wordt bevolen van het gedeelte der begraafplaats der Hervormde gemeente te Woudrichem, gelegen aan de noordzijde der kerk.

21°. Uittreksel als voren van 23 Mei, G n°. 5, 2e afd., waarbij vergunning werdt verleend, onder bepaalde voorwaarden, eene stoom-ijzer- en kopergieterij, smederij en kunstwol-fabriek op te rigten te Standdaarbuiten.

22°. Verslag der vereeniging ter bevordering der volksgezondheid te Dordrecht.

23°. Idem van het bureau van vaccinatie te 's Bosch over zijne handelingen in 1871.

De minister van Binnenlandsche Zaken vroeg het gevoelen van den inspecteur omtrent eene verordening op de inrigting van woonhuizen in het belang der openbare gezondheid door den gemeenteraad van Helmond ontworpen, waarin de gegeven voorschriften, naar het oordeel van gedeputeerde Staten van Noord-Brabant te ver gingen. Handelingen van het geneeskundig Staatstoezigt Noord-Brabant.

De vrees van dit collegie, dat ten gevolge dier verordening behoeftige huisgezinnen uit de gemeente zouden worden geweerd, gepaard aan de opmerking, dat de gemeenteraad niet blijft binnen de grenzen der bevoegdheid, hem bij art. 135 der gemeentewet gegeven, werd door den inspecteur niet gedeeld. Hij trachtte daarentegen te betoogen, dat fabriek-arbeiders er door zouden getrokken worden, daar vele inwoners, bij behoefte aan arbeiders-woningen, uit laakbaar winstbejag kleine en ondoelmatige verblijven in stegen en op ongeschikte plaatsen doen bouwen of stallen en schuren tot woningen doen inrigten tegen een huurprijs, voor welken eene goede woning, volgens bedoelde verordening gebouwd, kon verkregen worden. „Door artt. 5 en 7 der verordening op het sloopen van bouwvallige woningen en het onbewoonbaar verklaren van woningen of vertrekken, nadeelig voor de openbare gezondheid in de gemeente Helmond" door gedeputeerde Staten van Noord-Brabant goedgekeurd, zou de gevreesde wering van behoeftige huisgezinnen uit de gemeente, zoo dit door het gemeentebestuur zou worden beoogd, ook zonder de verordening in kwestie kunnen worden bewerkstelligd.

De strekking van voormelde verordening was niet wering van fabriek-arbeiders in de gemeente, maar beproeving, of tegen denzelfden prijs als nu voor ongezonde verblijven wordt besteed, betere woningen zouden kunnen verkregen worden, terwijl eene verordening als deze bepaaldelijk het belang der openbare gezondheid bevordert. (Art. 135 der gemeentewet.)

Naar aanleiding eener vraag van den Belgischen gezant, welke uitlegging door de nederlandsche regering wordt gegeven aan het eerste artikel der overeenkomst, tusschen Nederland en België op 7 December 1868 gesloten, verzocht de minister van Binnenlandsche Zaken dat artikel voortaan op te vatten in den Art. 1 der overeenkomst tusschen Nederland en België.

zin als door Zijne Excellentie werd aangegeven, aangezien eene beperkte opvatting daarvan niet juist was.

De vraag van den Belgischen gezant was gedaan op grond eener weigering van den inspecteur om dr. Noots te Neerpelt te vergunnen, in andere nederlandsche grensgemeenten, dan die onmiddelijk aan Neerpelt grenzen, de geneeskunst uit te oefenen.

Door toezending aan den minister van een afschrift van de missive aan dr. Noots, bleek, dat de zaak door laatstgenoemde onjuist was voorgesteld, en dat de overeenkomst met België door den inspecteur naar behooren was toegepast.

De minister van Buitenlandsche Zaken werd verzocht den Belgischen gezant de onjuiste voorstelling der zaak mede te deelen.

Opgave betreffende pokken door geneeskundigen die in België de praktijk uitoefenen.

Door den minister van Binnenlandsche Zaken werd de inspecteur uitgenoodigd de geneeskundigen in zijnen kring, bevoegd in België de praktijk uit te oefenen, aan te schrijven, volgens het verlangen der belgische regering, naauwkeurig opgaven te doen der gevallen van pokken en van verrigte vaccinatiën jaarlijks vóór de maand Februari aan de burgemeesters der belgische gemeenten, waarin zij van hunne bevoegdheid gebruik maken.

Indien echter geene gevallen van pokken waargenomen en geene vaccinatiën door hen verrigt werden, zouden zij ook daarvan op den bepaalden tijd aan de betrokken belgische burgemeesters mededeeling behooren te doen.

De inspecteur rigtte circulaires in dien zin aan bedoelde geneeskundigen.

Overeenkomst van 7 December 1868.

Door de belgische regering werd de opmerking gemaakt, dat twee geneeskundigen te Baarle Nassau in strijd met de overeenkomst van 7 December 1868 de praktijk uitoefenden te Turnhout, dat geene grensgemeente is.

De minister van Binnenlandsche Zaken verzocht den inspecteur hen te doen opmerken, dat de in nederlandsche grensgemeenten gevestigde geneeskundigen in geene andere belgische gemeenten de geneeskunst mogen uitoefenen dan in die, welke aan Nederland grenzen. Aan het verzoek van den minister werd voldaan.

Welput te Maashees.

Een verzoek aan gedeputeerde Staten om vergunning tot het aanleggen van eene welput binnen den afstand van 50 meters van de begraafplaats der R.-C. gemeente te Maashees gaf aanleiding tot een lokaal onderzoek.

Tot inwilliging van het verzoek, niet op 10, zooals door den adressant werd gevraagd, maar op 25 m. van het meest nabij gelegen punt der begraafplaats zag de inspecteur geen bezwaar.

Ter verkrijging van welwater, minstens 10 m. onder den be-

ganen grond, moet op eene diepte van 6 à 7 m. eene leemlaag van 2 m. dikte worden doorgraven, terwijl het water uit eene put op een afstand van 20 m. van de begraafplaats, waarop hoogstens zes lijken 'sjaars worden ter aarde besteld, de physische eigenschappen van goed drinkwater vertoonde.

Met het oog op deze gunstige omstandigheden en op de mogelijke toepassing van art. 48 der wet van 10 April 1869 (*Stbl.* n°. 65), ofschoon in casu geene bebouwde kom bestaat, werd door den inspecteur gunstig geadviseerd, met welk gevoelen zich gedeputeerde Staten vereenigden.

Begraafplaats te Oisterwijk.

De ligging der begraafplaats der R.-C. gemeente te Oisterwijk is ongunstig. Midden in een zeer bevolkt gedeelte der gemeente ligt zij langs drie zijden door gebouwen op 5 à 6 m. afstand ingesloten.

Het adres van het R.-C. parochiaal kerkbestuur, houdende verzoek om niet af te gaan op het voorstel tot sluiting, werd door gedeputeerde Staten aan den inspecteur toegezonden.

Onder referte aan zijn rapport, gaf de inspecteur te kennen, dat naar zijne meening, noch ligging, noch toestand dezer begraafplaats aan de eischen der wet voldeden, en hij mitsdien sluiting noodzakelijk oordeelde.

De uitslag is tot dusverre onbekend.

Oprigting eener smederij.

Door gedeputeerde Staten werd advies gevraagd omtrent eene aanvraag tot het bouwen van een woonhuis met smederij en het graven van een welput op een afstand van 12 m. van de begraafplaats der Hervormde gemeente te Alphen.

De inspecteur meende gunstig te kunnen adviseren, op grond dat zeer zelden eenig lijk op de begraafplaats der Hervormde gemeente wordt ter aarde besteld, in verband met de uitgestrektheid van hare oppervlakte.

Oprigting eener leerlooijerij.

Op een adres om evenzoo binnen den afstand van 50 m. van dezelfde begraafplaats te Alphen eene woning met leerlooijerij op te rigten, werd om voormelde redenen gunstig gerapporteerd.

Aan adressanten werd door gedeputeerde Staten de vergunning verleend.

Begraafplaats te Willemstad.

Het kerkbestuur der Hervormde gemeente te Willemstad gevoelde zich bezwaard over het bevel tot sluiting der begraafplaats, door den inspecteur voorgesteld.

Gedeputeerde Staten stelden het adres in handen van den inspecteur, met verzoek daarop tedienen van berigt en raad.

Overeenkomstig het rapport, ingediend dd. 30 September 1871, n°. 493, bleef de inspecteur bij zijne vroegere afkeuring volharden en aandringen op de sluiting der begraafplaats in het belang der volksgezondheid.

Begraafplaats te Fijnaart. Ter voldoening van het door den Raad van State „geschillen van bestuur" te kennen gegeven verlangen, stelden gedeputeerde Staten van Noord-Brabant eene nadere memorie van het kerkbestuur der Hervormde gemeente te Fijnaart in handen van den inspecteur. (Zie *Verz.* 1871, blz. 278).

Deze trachtte aan te toonen, dat door hh. kerkvoogden onjuiste opvattingen en verkeerde toepassingen in betrekking tot zijn rapport waren gemaakt, en meende op vroeger aangehaalde gronden, dat de sluiting der begraafplaats in het belang der volksgezondheid noodig was.

Tot dusverre werd dienaangaande nog geene beslissing genomen.

Begraafplaats te Geldorp. Door gedeputeerde Staten van Noord-Brabant werd den inspecteur in handen gesteld eene missive van het gemeentebestuur van Geldrop, welke betrekking had op het door hem uitgebragt rapport van 24 Juni, n°. 340.

Daarop werd te kennen gegeven dat, daargelaten of het gebouw, aan de begraafplaats gelegen, al of niet eene bestemming had, het ter verkrijging eener grootere vrije oppervlakte noodzakelijk was het te doen afbreken.

Begraafplaats te Woudrichem. Door gedeputeerde Staten van Noord-Brabant werd in handen van den inspecteur gesteld om daarop te dienen van berigt en raad, een adres aan den Koning van het R.-C. parochiaal kerkbestuur van Woudrichem, verzoekende het besluit te vernietigen van bovengenoemd collegie, waarbij de sluiting der begraafplaats van de R.-C. gemeente werd bevolen.

De inspecteur gaf afschrift eener missive van burgemeester en wethouders van Woudrichem, waarbij opgave werd gedaan van het getal der jaarlijks begraven lijken, welk getal niet overeenkwam met de verklaring, door den R.-C. pastoor afgelegd.

Tevens weerlegde hij eenige onjuistheden in voornoemd adres vervat, en bleef hij volharden op gronden, bij schrijven van 30 September 1871, n°. 493 ontwikkeld, dat de sluiting, door gedeputeerde Staten bevolen, in het belang van den algemeenen gezondheidstoestand noodig was.

Begraafplaats te Beugen. Naar aanleiding eener missive van den minister van Binnenlandsche Zaken, waaruit bleek, dat het Zijne Excellentie niet duidelijk was of het onderzoek der begraafplaats te Beugen in loco had plaats gehad, gaf de inspecteur te kennen, dat de begraafplaats was in oogenschouw genomen en met het oog op art. 46 der wet van 10 April 1869 (*Stbl.* n°. 65) daartegen geene bezwaren waren gerezen. Wel was het gebleken dat aan art. 18 van voornoemde wet niet was voldaan, doch de inspecteur meende, dat waar het in de wet niet uitdrukkelijk is voorgeschreven,

het geneeskundig Staatstoezigt zich moet onthouden om zelfstandig administratief te adviseren.

Begraafplaats te Orthen.

Gedeputeerde Staten van Noord-Brabant stelden den inspecteur in kennis van eene mededeeling, waaruit bleek, dat de begraafplaats in het gehucht Orthen bij de groote sterfte, die aldaar tengevolge der heerschende pokken-epidemie plaats had, veel te klein was, en dat in den laatsten tijd bij het ter aarde bestellen van lijken op die begraafplaats vaak zeer onregelmatig en onkiesch werd te werk gegaan, door dat bij het maken van graven, niet zelden kisten doorstoken werden en half vergane, soms nog te herkennen, lijken worden blootgelegd.

Een onderzoek in loco had plaats en in overleg werd getreden met twee leden der Commissie van regeling van het huishoudelijk beheer van Orthen alsmede met den onderwijzer, meer bijzonder met de regeling voor het begraven belast.

. Na verrigte gravingen en peilingen om nog geschikte plaats voor het begraven te vinden, werd met het oog op de geprojecteerde vergrooting der begraafplaats aan gedeputeerde Staten berigt, dat het onderwerpelijk onderzoek den indruk had gegeven, dat de zaak overdreven was, dat bij vergrooting der begraafplaats en regelmatige te aarde bestelling der lijken de bezwaren zouden worden opgeheven, en dat intusschen, zonder schade voor de volksgezondheid, de begraafplaats onder gestelde voorwaarden kon behouden blijven.

Begraafplaats der Hervormde gemeente te Woudrichem.

Door gedeputeerde Staten van Noord-Brabant werd, in verband met het rapport dd. 30 Septembar 1871, n°. 493, in handen van den inspecteur gesteld eene plattegrond teekening van de begraafplaats der Hervormde gemeente te Woudrichem, waaruit bleek, dat het achterste gedeelte van genoemde begraafplaats vooral, indien twee lijken boven elkander werden ter aarde besteld, zou kunnen behouden blijven.

Sluiting van het voorste gedeelte werd door den inspecteur noodig geoordeeld, doch hij gaf in overweging het achterste gedeelte, als voldoende aan de eischen der wet in gebruik te laten. mits twee kisten boven elkander geplaatst worden.

Rivier de Dieze.

Naar aanleiding van een besluit van den gemeenteraad van 's Bosch tot het doen dempen van het gedeelte der Dieze, bijgenaamd „de doode stroom" binnen die gemeente, rigtten gedeputeerde Staten van Noord-Brabant het verzoek aan den inspecteur in overleg te treden met den hoofdingenieur van den waterstaat en te overwegen of de nadeelen, die voor de volksgezondheid zouden kunnen voortspruiten door het blijven bestaan der doode stroom en de toestand, waarin zij zich thans bevindt, niet op de eene of andere wijze zouden kunnen worden opgeheven.

Men verzocht tevens dit onderhoud te benuttigen tot het beramen van middelen in het algemeen om op meer afdoende wijze in eene geregelde waterverversching binnen de stad te voorzien.

In een uitvoerig rapport werd betoogd, dat er gelegenheid bestaat de waterverversching te 's Bosch zeer gunstig te maken, zoodanig zelfs als maar zeldzaam met andere plaatsen het geval kan zijn en dat de doode stroom in een stroomend water onder bepaalde voorwaarden kan worden herschapen.

Kunstwol-fabriek te Standdaarbuiten. Door gedeputeerde Staten werd advies gevraagd omtrent een verzoek tot het oprigten eener stoom-ijzer- en kopergieterij, smederij en kunstwol-fabriek te Standdaarbuiten.

Tot het verleenen der vergunning om eene ijzer- en kopergieterij en smederij op te rigten, zag de inspecteur geen bezwaar, mits bepaalde voorzorgsmaatregelen worden genomen. Ook tot het tot stand brengen der kunstwol-fabriek meende de inspecteur gunstig te kunnen adviseren, indien de bereiding werktuigelijk plaats had, hetgeen nogthans uit het adres niet bleek.

Mogt er echter eenige bewerking met zwavelzuur plaats hebben en het afgewerkt fabriekwater langs den aangrenzenden waterloop worden afgevoerd, dan werd de oprigting van genoemde fabriek ontraden, op grond van het bederf van water, dat door vele inwoners, bij gebrek aan welwater, uitsluitend als drinkwater werd gebezigd en tot drenking van vee diende.

Bij besluit van gedeputeerde Staten van 23 Mei, P, N°. 5, 2e afd., werd, behoudens nadere voorschriften, de gevraagde vergunning verleend onder voorwaarden, dat de kunstwol-fabriek alleen werktuigelijk mag worden gedreven, en dat daartoe nimmer scheikundige bestanddeelen mogen worden aangewend, met magtiging aan burgemeester en wethouders der gemeente om ten allen tijde vrijen toegang tot de fabriek te hebben.

Begraafplaats der Hervormde gemeente te Woudrichem. Door gedeputeerde Staten werd om berigt en raad in handen van den inspecteur gesteld een adres van kerkvoogden der Hervormde gemeente te Woudrichem aan den Koning, vernietiging verzoekende van het besluit van bovengenoemd collegie, waarbij werd bepaald, dat het aan de noordzijde der kerk bestaande gedeelte der begraafplaats van de Hervormde gemeente te Woudrichem, gelegen op minder dan 35 meters afstand van de bebouwde kom der gemeente, als schadelijk voor de gezondheid niet meer mag gebruikt worden voor het ter aarde bestellen van lijken en dat die begraafplaats derhalve door den burgemeester der gemeente behoort te worden gesloten.

De bij het adres aangevoerde gronden werden wederlegd en tevens de noodzakelijkheid betoogd tot sluiting der begraafplaats in het belang der volksgezondheid.

Door gedeputeerde staten werd om advies gevraagd omtrent het bouwen eener woning tegenover de begraafplaats Zuijlen aan de Zuidzijde van den grooten Rijksweg van Breda naar Prinsenhage, op een afstand van minder dan 35 meters.

Bouwen eener woning bij de begraafplaats der gemeente Breda.

Daar het verzoek in strijd was met art. 16 al. 3 der wet van 10 April 1869 (*Stbl.* n°. 65) en art. 48 er niet van toepassing op kon geacht worden, werd door den inspecteur voorgesteld afwijzend op het adres te beschikken, met welk voorstel gedeputeerde Staten zich vereenigden.

Pokken te 's Bosch.

Bij het voortdurend heerschen der pokken te 's Bosch verzocht de commissaris des Konings den inspecteur met Z.H.E.G. in overleg te treden omtrent het nemen van maatregelen ten einde den verderen loop der ziekte te stuiten.

Onder de voorzorgsmaatregelen, welke bij het uitbreken der pokepidemie in Januarij 1871 in overleg met het gemeentebestuur waren beraamd, behoorde het vaststellen eener verordening ter voorkoming en beteugeling van besmettelijke ziekten.

Het bleek echter, dat art. 1 dier verordening door vele geneesheeren niet naar behooren werd toegepast. Eenigen waren van oordeel dat opgaven van varicellen of varioloïden, als zijnde geene besmettelijke ziekte, zouden kunnen achterwege blijven; sommigen gaven aan ware pokken de benaming van „waterpokken" met bijvoeging dat het onnoodig was een bordje, waarop het opschrift „besmettelijke ziekte," aan de woning op te hangen, terwijl anderen, bij algemeene bekendheid van het bestaan van een pokken geval, eerst kort voor den afloop der ziekte, de aangifte deden.

Daar het beoogde doel der verordening hierdoor werd gemist, gaf de inspecteur het gemeentebestuur in overweging art. 1 der verordening in dien geest te wijzigen, dat pokziekte, onder welken vorm ook voorkomende, als besmettelijke ziekte moest worden beschouwd, terwijl werd aangedrongen, op een streng toezigt der politie op de naauwgezette naleving der verordening.

Bergplaats van beenderen en lompen te 's Bosch.

De eigenaar eener bergplaats voor lompen en beenderen binnen de bebouwde kom der gemeente zag zich genoodzaakt het pand te ontruimen. Hij rigtte hierop het verzoek aan den inspecteur een dergelijk magazijn te bouwen binnen de gemeente in een tuin, gelegen aan de Zuid Willemsvaart.

Na onderzoek in loco werd, in overleg met de gezondheidscommissie het gemeentebestuur daarvan in kennis gesteld, met verzoek de vergunning daartoe niet te verleenen en de door den adressant bereids gemaakte houten loods te doen ontruimen.

Afschrift van een vonnis.

Op het berigt van den officier van Justitie bij de arrondissements regtbank te 's Bosch, dat de griffier dier regtbank bezwaar maakte afschrift te verleenen van het vonnis in zake P. J. van der

Meulen te Engelen, veroordeeld wegens het onbevoegd verrigte eener lijkopening, (sectio caesarea) buiten toezigt van een ge neeskundige, vestigde de inspecteur de aandacht van den officie van Justitie op de circulaire van den minister van Justitie va 27 Juli 1868, n°. 137 2e afd., aan de procureurs-generaal, waarn het simpel afschrift van het vonnis werd toegezonden.

Oprigting eener lucifersfabriek.

Onder toezending van een afschrift van een adres aan he gemeentebestuur te Breda, houdende verzoek aldaar eene lucifer fabriek op te rigten, verzocht voornoemd bestuur dienaangaand het advies van den inspecteur.

Hierop werd te kennen gegeven, dat er met het oog op d volksgezondheid geene overwegende bezwaren bestaan tegen he oprigten van dergelijke fabrieken, mits zij aan de eischen de wetenschap beantwoorden.

Sleutel der vergiftkas.

Op de vraag van den burgemeester van Zevenbergen wat t doen met den sleutel der vergiftkas van wijlen dr. Pennink, n het vertrek der weduwe uit de gemeente, antwoordde de in specteur, dat in dergelijk geval de sleutel aan de naaste betrek kingen moet worden ter hand gesteld.

Begraafplaats te Hooge Zwaluwe.

Door burgemeester en wethouders der Hooge en Lage Zwaluw werd berigt dat kerkvoogden der Hervormde gemeente te Hoog Zwaluwe, na bekomen bevel tot sluiting van de bestaande be graafplaats. het voornemen hadden opgevat eene bijzondere be graafplaats buiten de kom der gemeente te maken, waartege bij het gemeentebestuur geene bedenking bestond, met verzoel dienaangaande de zienswijze van den inspecteur te vernemen.

Na onderzoek in loco werd bevonden, dat aan de eischen de wet zou worden voldaan en er derhalve van de zijde van de Inspecteur geene bezwaren zouden geopperd worden.

Afvoer van faecaliën te 's Bosch.

In het verslag der werkzaamheden van de gezondheidscom missie der gemeente 's Bosch over het jaar 1871 gaf men de wensch te kennen, dat de afvoer van faecale stoffen op eene ander wijze zoude plaats hebben als tot nu toe het geval was geweest en wel door het invoeren van het tonnenstelsel.

De inspecteur verzocht omtrent deze gewigtige aangelegenhei een onderhoud met de gezondheidscommissie, waarna deze be sloot de aandacht van het gemeentebestuur te vestigen op he rioolstelsel met luchtdruk van C. T. Liernur, met verzoek daar over de zienswijze van het gemeentebestuur te mogen vernemen

Insanitaire toestand te Oosterhout.

Door de gezondheidscommissie te Oosterhout voorgelicht, maakt de inspecteur het gemeentebestuur opmerkzaam op eenige voo de gezondheid schadelijke invloeden in die gemeente aanwezig als de zoogenaamde brandput, een modderpoel gelegen in de tuin van den hoofdonderwijzer der openbare school voor lage

onderwijs; eene stinksloot in het Kegelstraatje, langs den openbaren weg, die in de omgevende woningen eene ondragelijke lucht verspreidde; ophoopingen van modder, die uit goten en putten werd geschept en op de openbare straat aan verdamping werd prijs gegeven.

Tevens werden de volgende vragen aan het gemeentebestuur gerigt: waarom er geene pomp werd geplaatst aan de barakken en den hoogen pad, waar gebrek aan goed drinkwater bestaat, terwijl de put bereids reeds eenige maanden was afgewerkt? waarom het gebouw, ingerigt voor epidemische ziekten, aan zijne bestemming was onttrokken?

Tevens werd aangedrongen op eene naauwgezette handhaving der politie-verordeningen, waardoor menig anti-hygiënisch moment in de gemeente zou worden opgeheven.

Regenten over de armenfondsen te Grave verzochten den inspecteur eene rekening van geleverde geneesmiddelen door de beide apothekers der gemeente ten behoeve der armen aangeboden, te willen nazien en te berigten of er een legaal tarief bestaat voor de berekening van geneesmiddelen ten behoeve van armen geleverd. Taxeeren eener rekening.

Onder toezending der rekening, welke bij gemis van recepten of afschrift daarvan, voor geene taxatie vatbaar was, werd te kennen gegeven, dat door gedeputeerde Staten van Noord-Brabant, bij besluit van 24 December 1860, eene prijslijst van geneesmiddelen voor de bediening der armen in de provincie Noord-Brabant was vastgesteld, met taxa laborum, volgens welke de geneesmiddelen moeten worden gereed gemaakt en afgeleverd; dat, hoewel het geneeskundig Staatstoezigt als billijke grondslag volgens bovenbedoelden prijslijst taxeert, de wettelijke kracht daarvan echter in twijfel kan worden getrokken.

Daar tot dusverre niet was voldaan aan het besluit van het gemeentebestuur te Boxtel om door middel eener Northonsche pijpwel te beproeven het gehucht Luijssel van beter drinkwater te voorzien (zie *Verz.* 1871 bladz. 279), drong de inspecteur andermaal aan gevolg te geven aan het besluit van den gemeenteraad, die *f* 150 beschikbaar had gesteld tot het nemen der proef. Hij vestigde tevens de aandacht op het getal typhuslijders, dat in het afgeloopen jaar in genoemd gehucht overleden was. Northonsche pijpwel te Luijssel.

Door den inspecteur zijn sedert de vorige vergadering de volgende gemeenten bezocht: Helmond, Maashees, Maastricht, Rosmalen, Alphen, Zevenbergen, Berlicum, Waspik, Boxtel, Vught, Tilburg, 's Bosch, Standdaarbuiten, Hooge Zwaluwe, Oosterhout, Princenhage. Bezochte gemeeenten.

Door den inspecteur werd krachtens art. 18 der wet van 1 Vergunning

art. 18 wet van 1 Juni 1865 (*Stbl.* n°. 61). Juni 1865 (*Stbl.* n°. 61), vergunning verleend aan den heer Maassen, apotheker te Breda, te gelijk met zijne apotheek tijdelijk waar te nemen die van wijlen den apotheker de Lint, welke vergunning na drie maanden is verlengd.

Vergunning art. 18 al. 2 derzelfde wet. Aan dr. L. Pompe te Rosmalen werd vergund voor één jaar de apotheek in de inrigting voor krankzinnigen „Coudewater" te Rosmalen waar te nemen.

Idem. Aan den geneesheer J. B. L. M. van Erp werd dezelfde vergunning verleend voor de apotheek der bewaarplaats voor krankzinnigen „Padua" te Boekel.

Onbevoegde uitoefening der geneeskunst. De inspecteur vestigde de aandacht van den officier van Justitie te 's Bosch op de uitoefening der geneeskunst door H. J. Bodenstaf, verloskundige te Uden.

Uit het onderzoek bleek echter, dat hij zich aan overtreding der wet niet had schuldig gemaakt.

Onbevoegde uitoefening der verloskunst. De inspecteur berigtte den officier van Justitie te Breda, dat door de weduwe Boom te Zwaluwe onbevoegd de verloskunst werd uitgeoefend, met verzoek zoo noodig eene vervolging in te stellen. Deze vrouw was reeds in het vorig jaar wegens overtreding der wet ten dien opzigte veroordeeld.

Ziekten, die de volksgezondheid bedreigen. In 1871 zijn in Noord-Brabant aan pokken overleden 1118 personen, terwijl in 1870 daaraan 30 stierven.

In het najaar van 1870 ontwikkelde zich de epidemie, die in 1871 in sommige gemeenten groote uitbreiding verkreeg.

In 130 der 185 gemeenten van dit gewest vertoonden zich de pokken. Te Breda, Bergen-op-Zoom, Grave, 's Bosch en Tilburg bedroeg het getal aan pokken overleden 601; in 111 gemeenten 517; in 14 gemeenten werden pokken zonder doodelijken afloop waargenomen.

Epidemische uitbreiding verkreeg de ziekte nog te Engelen, aldaar overleden aan de ziekte 19 personen; te Loon op Zand 13, te Megen 9, te Hoogeloon 9, te Nieuw-Vosmeer 24, te Oosterhout 18, te Ossendrecht 13, te Oudenbosch 21, te Steenbergen 20, te Vught 11 en te Woensdrecht 23.

In 99 gemeenten vertoonden zich de pokken sporadisch.

Bij het ontstaan der pokken in Noord-Brabant rigtte de inspecteur het verzoek aan den commissaris des Konings om de aandacht der gemeentebesturen op het hooge gewigt der vaccinatie en revaccinatie te vestigen, met uitnoodiging tevens de geneeskundigen te herinneren aan de stipte naleving van art. 6 der wet van 1 Juni 1865 (*Stbl.* n°. 60), waaraan bij *Prov. bijblad* van 16 Januari, n°. 15, werd voldaan.

Verder werd geene gelegenheid verzuimd om tot vaccinatie en revaccinatie aan te sporen, als zijnde het meest afdoende

middel ter voorkoming en stuiting dezer gevreesde ziekte, met dat gevolg, dat slechts in acht gemeenten van geringe bevolking, alwaar geene geneeskundigen zijn gevestigd, deze kunstbewerking niet plaats had.

Typhus: in November te Neerloon, Gemert, Berlicum, Dungen; in December te Veghel, Boxtel, Middelbeers, Hilvarenbeek, Oirschot, Tilburg, Zevenbergen, Megen, Grave; in Januari te Terheijden, Tilburg, Boxmeer; in Maart te Veghel, Hilvarenbeek, Geertruidenberg.

Kinkhoest: in November te Budel; in December te Tilburg, Valkenswaard; in Maart te Deurne; in Mei te Soerendonk.

Roodvonk: in December te Chaam, Deurne; in Januari te Oosterhout, Teteringen; in Februari te Zundert, Waalwijk; in April te Helmond; in Mei te Vught.

Angina diphtherina: in December te Kessel, Erp en Nispen; in Januari te Lith; in April te Bakel; in Mei te Vlijmen, Nieuwkuijk, Hedikhuizen, Deurne.

Mazelen: in December te Breda; in Februari te Waalwijk; in Maart te Megen; in April te Alphen; in Mei te Putte, Baarle Nassau, Bergen op Zoom, Zwaluwe, Schijndel.

Cholera nostras: in December 2 gevallen te Putte.

Veranderingen in het geneeskundig personeel.

Vertrokken: C. Rinck, apotheker, van Veghel naar Oosterhout; T. Bodenstaf, genees-, heel- en verloskundige, van Eindhoven naar Woensel; A. Wildeman, gep. off. van gez. 1e kl., van Oirschot naar Brombeek; D. J. A. van der Kroon, platt. heel- en vroedm., van Oirschot naar Wamel; M. B. Anderegg, platt. heel- en vroedm., van Rosmalen naar Wichen; J. J. H. Ridder, med. et art. obst. doct., van Cuijk naar Milligen; H. Fischer, platt. heel- en vroedm., van Nistelrode naar Boxtel.

Overleden: J. Westenburger, gep. off. van gez. 2e kl. te Vught; J. de Lint, apotheker te Breda; G. Houben, genees-, heel- en verloskundige te Eindhoven.

Gevestigd: Abraham Bothal Mari, genees-, heel- en verloskundige te Andel; J. L. During, platt. heel- en vroedm. te Woensel; J. Boekenooijen, apotheker te Breda.

Uitkomsten van ingestelde vervolgingen.

De voorzitter deelt mede dat de navolgende vonnissen zijn ingekomen:

1°. Een vonnis van de arrond.-regtbank te 's Bosch van 4 Januari 1872, waarbij Petrus Franciscus van der Meulen, pastoor te Engelen, wegens het onbevoegd verrigten eener lijkopening (sectio caesarea) buiten toezigt van een geneeskundige, is veroordeeld tot eene geldboete van ƒ 0,50, subsidiaire gevangenisstraf van een dag, en in de kosten van het regtsgeding.

2°. Idem van de arrondissements-regtbank te Eindhoven van

30 Januari 1872, waarbij Herman Erkens, tandmeester te Hoe broek, wordt vrijgesproken van het hem ten laste gelegde fe uitoefening der artsenijbereidkunst.

3°. Idem van de arrondissements-regtbank te Eindhoven v 13 Februari 1872, waarbij J. Noots, geneesheer te Neerp (België), veroordeeld is tot eene geldboete van ƒ100 en in kosten, wegens het als bedrijf verleenen van genees- en he kundigen raad en bijstand, zonder daartoe de vereischte bevoeg heid te bezitten.

4°. Idem van de arrondissements-regtbank te 's Bosch van Februari 1872, waarbij Gottlieb Ferdinand Meijer te Loon Zand, veroordeeld is tot eene geldboete van ƒ0,50, subsidiai gevangenisstraf van één dag en in de kosten, wegens onbevoeg uitoefening der geneeskunst als bedrijf.

5°. Idem van de arrondissements-regtbank te 's Bosch van Maart 1872, waarbij Hartog van Stratum veroordeeld is t eene geldboete van ƒ1, subsidiaire gevangenisstraf van een d en in de kosten van het proces, wegens het onbevoegd uitoe nen der heelkunst als bedrijf.

Mededeelingen van den adjunct-inspecteur.

Door den adjunct-inspecteur wordt aan de vergadering h volgende medegedeeld.

Vaccinatie bureau.

Naar aanleiding van de in de vorige vergadering door d voorzitter den adjunct-inspecteur gedane uitnoodiging (zie *Ve* 1871, blz. 282), om op eene of andere wijze, een volgens voorschriften ingerigt permanent bureau van vaccinatie en reva cinatie, hetzij te Maastricht, hetzij in eene andere plaats v zijn ressort, tot stand te brengen, stelde de adjunct-inspecte pogingen in het werk om te Roermond een dergelijk bureau het leven te roepen.

Terwijl hij zich hiermede onledig hield en bijna daarmede g reed was, ontving hij van vijf geneeskundigen te Maastric het aanbod om zoodanig bureau in die stad op te rigten, m verzoek om zoo mogelijk daarvoor subsidie te bekomen.

Na de verzekering te hebben verkregen, dat zij zich aan gestelde voorwaarden voor het verkrijgen van subsidie wilde onderwerpen. deelde hij dit mede aan den inspecteur, met ve zoek den minister van Binnenlandsche Zaken voor te stellen dat genoemd bureau als zoodanig erkend en gesubsidiëerd zo worden.

Het hierop ontvangen antwoord wordt aan de vergaderin voorgelezen; hieruit blijkt, dat het den minister twijfelachti voorkwam, dat er te Maastricht behoefte bestaat aan een tweed bureau voor vaccinatie, daar volgens het gevoelen van Z. Ex het bestaande goed scheen te werken en dat, alvorens aan he

nieuw op te rigten bureau subsidie uit 's rijks kas te verstrekken, dit in werking zou moeten zijn en daarbij zou moeten worden aangetoond, dat het bestaande niet voldeed; bovendien gaf de minister te kennen dat er te 's Bosch en in verscheidene andere plaatsen gesubsidiëerde vaccinatie-bureaux zijn van waar men voor Limburg koepokstof kan ontbieden.

Eenige dagen nadat aan de bedoelde geneeskundigen de inhoud van des ministers schrijven was bekend gemaakt, vernam de adjunct-inspecteur, dat die geneeskundigen voornemens waren dergelijk bureau, zonder subsidie tot stand te brengen, mits zij van het gemeentebestuur een daartoe geschikt lokaal ten gebruike konden krijgen.

Tot nu toe is het den adjunct-inspecteur niet bekend welk de uitslag van dit verzoek is geweest; alleen is hem door den burgemeester van Maastricht, bij missive van den 28 Februari toegezonden een afschrift van de missive der geneeskundigen, waarin een lokaal voor het beoogde doel werd gevraagd, met verzoek hem te willen bekend maken met de redenen van het, in dat stuk voorkomend, afkeurend oordeel van den geneeskundigen Raad ten aanzien van het bestaande vaccinatie-bureau bij het burgerlijk armbestuur van Maastricht, en om hem zoo mogelijk in de gelegenheid te stellen kennis te nemen van de discussiën van den Raad, die tot dat votum geleid hebben.

Bij missive van den 11 Maart werd aan dat verzoek door overlegging der notulen van de openbare vergadering van den Raad, gehouden in 1870 en 1871, voldaan, terwijl hem als redenen van het afkeurend oordeel werden medegedeeld:

a. het niet regenereren der koepokstof;

b. het geopend zijn van het bureau gedurende slechts een gedeelte van het jaar;

c. de vrees, dat het bureau zich ieder oogenblik kon sluiten, blijkbaar uit de correspondentie met het armbestuur en meer bepaald uit de brieven van dat bestuur van 27 Januari 1871, waarin het meldt dat het in overweging zou nemen of het bureau al dan niet zou worden aangehouden, en van den 10 October 1871, waarin het zegt, dat die overweging nog hangende is.

Lijder aan lepra.

Bij missive van den 15 Januari n°. 220, 9e afd., werd aan den adjunct-inspecteur berigt, dat, volgens mededeeling van den minister van Oorlog, een gewezen europesche zieken-oppasser van het oost-indische leger te Harderwijk aangekomen, bevonden was lijdende te zijn aan lepra, en daarvoor was opgenomen in de zieken-inrigting aldaar, en bij zijn ontslag uit die inrigting naar Maastricht was vertrokken.

De woonplaats van den lijder werd door den adjunct-inspecteur

opgespoord en, na hem te hebben gezien, werd hem kenb gemaakt, dat hij deze stad niet mogt verlaten, zonder hierv kennis te geven, zooals later ook gebeurde, toen hij zich na Arnhem begaf. De geneeskundige inspecteur voor Gelderland Utrecht werd van dit vertrek in kennis gesteld.

Onderzoek der begraafplaatsen te Thorn en Wessem.

Bij missive van den 15 Februari n°. 241, 2e afd., werd d den minister mededeeling gedaan, dat het zijn verlangen w dat een nader onderzoek naar den toestand der begraafplaats van Wessem en Thorn werd ingesteld door den geneeskundig inspecteur voor Zuid-Holland, met een leeraar van de hoog burgerschool te Maastricht en met den adjunct-inspecteur, a gezien de Raden dier beide gemeenten waren in beroep gekom van de besluiten van gedeputeerde Staten van Limburg, waar de sluiting der roomsch-catholijke begraafplaatsen aldaar w bevolen, omdat bij het onderzoek der zaak was gebleken, d een scheikundige tegen de meening van den adjunct-inspecte was opgekomen.

Zinkwitfabriek te Eijsden.

Den adjunct-inspecteur werd toegezonden extract uit het r gister der besluiten van gedeputeerde Staten van Limburg, d 27 October 1871, waarbij aan den heer G. Rocour, fabrieka van zinkwit, naar het Amerikaansche stelsel, te Caastert (g meente Eijsden), vergunning wordt verleend tot het oprigt van een grooter stoomwerktuig tot wederopzeggens toe, ond eenige voorwaarden, waaronder die, dat de stoommachine m zijn en blijven rookverterend in de volle beteekenis van h woord, terwijl hem tevens wordt te kennen gegeven, dat l voor het daarstellen van eenen calcinatie-oven in de loods na het nieuw op te rigten stoomwerktuig, nader de vereischte ma tiging heeft aan te vragen, met overlegging eener uitgewerk teekening en naauwkeurige beschrijving der veranderingen bijvoegingen, die hij in zijne fabriek wenscht uit te voeren. (Z *Verz.* 1871 blz. 284 en 285).

Leerlooijerij te Kerkrade.

Bij apostille van den 9 November werd door gedeputeer Staten den adjunct-inspecteur toegezonden tot onderzoek, cons deratie en advies eene reclame van eenen leerlooijer te Kerkrad aan wie door het gemeentebestuur werd geweigerd om in zijn in de kom der gemeente gelegen, looijerij, vier kuipen te plaa sen, op grond dat de exhalaties voor nabijwonenden hinderlij waren en er vrees bestond dat het water hunner pompen z worden bedorven.

Tengevolge van een ingesteld onderzoek, bleek, dat het wat uit die pompen geene bestanddeelen van de looijerij afkomst bevatten, doch dat dit waarschijnlijk was toe te schrijven, or dat de kuipen sedert vier weken waren verzegeld; de adjunc

inspecteur meende, dat de concessie slechts kon worden verleend onder zekere voorwaarden.

Uit een later toegezonden extract uit het register der besluiten van gedeputeerde Staten van het Hertogdom Limburg van den 5den Januari 1872 vernam de adjunct-inspecteur, dat het verzoek van den adressant was afgewezen.

Bij missive van den 16den November, 1e afd. B La. 7190, werd door gedeputeerde Staten van Limburg, tot consideratie en advies, den adjunct-inspecteur in handen gesteld afschrift van het besluit van het gemeentebestuur van Bemelen, waarbij de concessie gevraagd door de heeren Toyer en Hertog, om eene kunstmestfabriek aldaar op terigten, was geweigerd (zie *Verz.* 1871 blz. 287) alsmede eene reclame van genoemde adressanten tegen dit besluit, met verzoek aan gedeputeerde Staten, om hun de verlangde concessie te geven, op grond dat het gemeentebestuur en de adjunct-inspecteur slechts op art. 3 van het koninklijk besluit dd. 31 Januari 1824 (*Stbl.* N°. 19) hadden gelet, doch art. 6 van datzelfde besluit over het hoofd gezien, ja ten eenenmale miskend hadden, daar wel degelijk kon worden te gemoet gekomen door voorzorgsmaatregelen b. v. door desinfectie, aan de bezwaren hunner fabrikatie, zoo deze bestonden. **Kunstmestfabriek te Bemelen.**

Hierop werd geantwoord, dat den adjunct-inspecteur geene desinfectiemiddelen bekend waren, om menschendrek en koepis — de hoofdbestanddeelen van de kunstmest — voor de omgeving geheel onschadelijk te maken, vooral wanneer die later door verwarming moest worden gedroogd, zonder den aard dier stoffen geheel te veranderen, waardoor zij alle waarde als kunstmest zouden verliezen en dat bijgevolg hij zijn uitgebragt oordeel bleef handhaven.

Uit het extract van gedeputeerde Staten van den 12 Januari 1872, 1e afd. B, in afschrift toegezonden, bleek, dat het verzoek van de adressanten was afgewezen.

Bij missive van den 26sten Januari, 1e afd. B, La. 505/29, werd door gedeputeerde Staten advies gevraagd, omtrent het verzoekschrift met bijgevoegde teekening van den heer G. Rocour, in verband met de vraag of de daarbij bedoelde calcinatieoven, in de loods naast het nieuwe stoomwerktuig, al of niet schadelijk zal zijn voor de openbare gezondheid en voor de vruchtboomen. **Calcinatie-oven te Eijsden.**

Hierop werd door den adjunct-inspecteur geantwoord, dat de inrigting van den calcinatie-oven geene insanitaire gevolgen zou hebben.

Tevens deelde hij mede, dat bij het lokaal onderzoek hem gebleken was, dat een der voorwaarden, waarop den fabriekant de concessie tot het oprigten der fabriek was verleend, namelijk dat

het stoomwerktuig rookverteerende moest zijn, niet werd nag komen, met verzoek den fabriekant op die verpligting te wijze

Bij het bezoek in genoemde fabriek werd tevens gelet op de gezondheidstoestand der arbeiders, die er allen welvarend uitz gen, en eenstemmig verklaarden geen de minste hinder van fabricatie te hebben.

De directeur der fabriek werd echter gewezen op het schad lijke, dat bij meerdere werkzaamheden door te groote verspre ding van zinkwit in de loods, tengevolge van het ledigen d zakken, en het inpakken kon plaats hebben en op de wensch lijkheid om in dat geval hierin tijdig te voorzien door het plaa sen van eenen hoogeren luchtkoker boven het dak der loods, verband met openingen nabij den grond der buitenmuur.

Van deze bemerking werd tevens kennis gegeven aan ged puteerde Staten, die bij missive van 3 Maart een extract zo den uit het register hunner besluiten, waarbij aan den fabri kant de vergunning tot het oprigten van eenen calcinatie-oven ond zekere voorwaarden werd verleend, terwijl bij besluit van d 15 Maart 1872 van genoemde vergadering, aan hem de ve pligting werd opgelegd om te zorgen, dat zijn stoomwerktu zoo spoedig mogelijk rookverteerend werd gemaakt en om zo dra dit zou hebben plaats gehad daarvan aan hen berigt te zende

Bij missive van den 5den April werd den adjunct-inspecteu alsnu toegezonden een schrijven van den heer G. Rocour, b vattende kennisgeving, dat zijn stoomwerktuig volkomen rook verteerend was gemaakt, met verzoek hun te melden of di volgens zijn oordeel werkelijk het geval was.

Nadat door een onverwacht plaatselijk onderzoek den adjunct inspecteur gebleken was, dat het met de waarheid overeen kwa gaf hij hiervan kennis aan gedeputeerde Staten.

Wolspinnerij, perserij, laken- en wolwasscherij en lakenververij te Vaals.

Bij apostille van den 9den Februari, werd om berigt, conside ratiën en advies, als een gevolg van een vroeger door hem ui gebragt rapport (zie *Verz.* 1871 blz. 288) in zake de fabrie van den heer Tijrell te Vaals, den adjunct-inspecteur gezonde een adres van eene firma, die genoemde fabriek in huur explo teerde, in welk verzoekschrift concessie werd verzocht om i dat etablissement op te rigten eene wolspinnerij, perserij, laker en wolwasscherij en lakenververij.

Daar het vroeger bij een lokaal onderzoek was gebleken, da het eenige nadeel van die fabriek toe te schrijven was aan d omstandigheid, dat het afgewerkt fabriekswater ongezuiverd i de Selzerbeek afvloeide, luidde het advies, dat die concessi kon worden verleend, onder voorwaarde, dat het water uit d fabriek, vóór dat het in die beek terugvloeit, behoorlijk geclari

ficeerd en geheel zuiver en onschadelijk moest worden gemaakt voor mensch en vee.

Bij apostille van 1 Maart werd advies door gedeputeerde Staten gevraagd, omtrent een op te rigten steenbakkerij in de kom der gemeente Helden, waartoe aanvraag was gedaan bij het bestuur der gemeente, dat hierop afwijzend had geantwoord, op grond van reclames van nabijwonenden. Woning nabij de begraafplaats te Mook.

Na een plaatselijk onderzoek, waaruit bleek dat het daarstellen eener steenbakkerij ter aangewezen plaats nadeelig zou zijn voor de gezondheid der omwonenden en inzonderheid voor de schoolgaande jeugd, zooals het gemeentebestuur teregt meende, ten gevolge van het indringen van den rook in en van belette ventilatie van het schoollokaal, in wiens onmiddelijke nabijheid die steenoven zou worden opgerigt, werd door den adjunct-inspecteur aangeraden de gevraagde concessie te weigeren.

Gedeputeerde Staten vereenigden zich met dat voorstel.

Bij apostille van den 10den Mei werd tot consideratiën en advies toegezonden een adres eener naaister te Mook, om op een afstand van 31 meters van de daar bestaande roomsch-catholijke begraafplaats een huis te bouwen.

Aangezien op korteren afstand de gebouwde kom aanwezig is, adviseerde de adjunct-inspecteur dat, naar aanleiding van art. 48 der wet van 10 April 1869 (*Stbl.* n°. 65) het verzoek niet kon worden geweigerd.

Door gedeputeerde Staten of door gemeentebesturen werd advies gevraagd omtrent 36 begraafplaatsen, gelegen op minder dan 35 meters van de bebouwde kom der gemeente, in hoeverre zij al of niet schadelijk voor de algemeene gezondheid waren. Onderzoek van begraafplaatsen.

Van dezen werden 20 in den bestaanden toestand of voorwaardelijk als onschadelijk en 10 als schadelijk voor de volksgezondheid opgegeven, terwijl omtrent 6 het oordeel nog niet is uitgebragt.

Door gedeputeerde Staten werden den adjunct-inspecteur de bemerkingen der gemeentebesturen op zijn afkeurend oordeel betrekkelijk verscheidene begraafplaatsen tot nadere consideratiën toegezonden. Eenige gemeentebesturen trachtten door voor te stellen wijzigingen op de begraafplaats de bestaande nadeelen op te heffen; over het algemeen werden deze bemerkingen weerlegd, met handhaving van het oorspronkelijk oordeel, tenzij de voorgestelde wijzigingen in staat waren de nadeelen op te heffen, hetgeen slechts bij twee het geval was. Nadere consideratiën omtrent begraafplaatsen.

Door den directeur der registratie en domeinen in Limburg werd den adjunct-inspecteur, naar aanleiding van eene resolutie van den minister van Financiën dd. 6 November 1871, de vraag Riool buiten de Boschpoort te Maastricht.

gedaan of er voor de publieke gezondheid, geene schadelijke volgen te vreezen zouden zijn van het maken van een ri door den heer P. Regout te Maastricht, hetwelk zou uitloo in de Zuid-Willemsvaart in de onmiddelijke nabijheid der s en waarlangs zich in die vaart zouden ontlasten het water verdere vloeistoffen uit die fabriek.

Na ingesteld onderzoek en een onderhoud met den heer Rego waaruit bleek, dat onder verdere vloeistoffen worden bedoe kleiwater, dat bezonken was in water, afkomstig uit zijne g fabriek, deelde de adjunct-inspecteur, in overleg met den neeskundigen inspecteur, den directeur der registratie me dat de lozing dier stoffen op de geprojecteerde plaats in de Zu Willemsvaart zonder nadeel voor de volksgezondheid kon pla hebben, in het midden latende of hangende de kwestie van voer van rioolstoffen van den Maagdendries en Capucijnenstr en de stedelijke gasfabriek, het raadzaam was eenige vergunn tot het daarstellen van riolen op genoemd perseel toe te sta

R. C. kerk te Merkelbeek.

Door het gemeentebestuur van Merkelbeek werd den adjun inspecteur advies gevraagd over de aldaar bestaande Room Catholieke kerk, die het bestuur ongezond en bouwva voorkwam.

Bij een ingesteld onderzoek bleek, dat die kerk veel te kle zeer laag van verdieping en zonder voldoende ventilatie was, gevolge waarvan bij de godsdienstoefeningen vele bezoek menigmaal in zwijm vielen.

Na een uitgebragt advies door den adjunct-inspecteur, besl de gemeenteraad eene nieuwe kerk te bouwen en daarneven e nieuwe begraafplaats aan te leggen. Het daartoe bestemde terr werd in oogenschouw genomen en tevens gewezen op de w schelijkheid om nabij de school een waterput of pomp te mak

Waarneming eener apotheek.

Door burgemeester en wethouders van Sittard werd ken gegeven van het vertrek van den apotheker de Wilde uit apotheek van de wed. Timmers en vergunning gevraagd, een nabij wonende apotheker die apotheek te gelijk met de zi mogt waarnemen. Daar er geen hulpapotheker aanwezig v en bijgevolg des nachts niemand in die apotheek zou zijn, w de vergunning geweigerd.

Later werd daar als provisor aangenomen de apotheker W. Quaedvlieg.

Voorstel om gevangenen, die kort geleden waren opgenomen, niet te transporteeren.

Toen zich in de cellulaire gevangenis te Roermond een ge van pokken had voorgedaan, dat waarschijnlijk het gevolg v van het groote mouvement, dat in de laatste dagen in de vangenis plaats had, en waarbij gevangenen, die slechts kort tijd waren opgenomen, uit andere provincien des Rijks na

Roermond waren getransporteerd, werd de minister van Binnenlandsche Zaken gewezen op de wenschelijkheid om personen, die slechts kort geleden zijn gevangen gezet, zoo mogelijk niet naar andere gevangenissen te verzenden.

Aangezien het den adjunct-inspecteur gebleken was dat in vele gemeenten de door hem voorgestelde maatregelen, medegedeeld in het *Prov. blad* n°. 89 van 1871, slechts schoorvoetend en onvolkomen werden ten uitvoer gebragt, verzocht hij den commissaris des Konings om de gemeentebesturen nogmaals te wijzen op de noodzakelijkheid om stipt de voorgestelde raadgevingen na te komen. Hieraan werd bereidwillig voldaan. Maatregelen tegen pokken.

Het gemeentebestuur van Wijlre werd gewezen op de slechte eigenschappen van het drinkwater uit de openbare put nabij de begraafplaats aldaar met verzoek de noodige maatregelen daartegen te nemen. Drinkwater te Wijlre.

Hierop werd door het gemeentebestuur geantwoord, dat die put binnenkort zou worden gezuiverd en zoo noodig hersteld.

Toen in het laatst der maand December te Heer een dolle hond, die een volwassen persoon gebeten had, zich had vertoond, werden de besturen van de omliggende gemeenten verzocht de bepalingen tot het onschadelijk maken der honden in toepassing te brengen. Dolle hond te Heer.

Hieraan werd voldaan.

Door eenen bierbouwer te Eol (gemeente Herten) werd medegedeeld, dat door het gemeentebestuur aldaar een sedert onheugelijke tijden bestaande duiker, die diende tot afleiding van het water zijner stallingen en brouwerij, als ook van het regenwater, was opgebroken en dat hij alsnu bevreesd was, dat zijn drinkwater, tengevolge van gebrek aan afvoer van vuilnis, zou bederven. Met het oog op het nadeel voor de gezondheid, dat hieruit zou kunnen voortspruiten, verzocht hij hierin te voorzien. Bederf van drinkwater te Herten.

Na een plaatselijk onderzoek wendde de adjunct-inspecteur zich hierover tot het gemeentebestuur van Herten, dat hem antwoordde dat de gemeenteraad het onnoodig achtte, de vroeger bestaande duiker te behouden, aangezien men voornemens was in de toekomst goten van veldkeijen te laten maken, zoodat wanneer de brouwer zijn mestkuil wilde vullen, er een geregelde afwatering van zijn erf zou kunnen plaats hebben.

Dit antwoord van het gemeentebestuur werd aan den belanghebbende medegedeeld.

In de *Limburger Courier* gelezen hebbende, dat zich te Amstenrade een zekere Douwen, die 15 jaren provisor was geweest in een der voornaamste apotheken van Limburg zich aldaar had gevestigd als materialist en als practiserend veearts, verzocht Het leveren van geneesmiddelen door eenen onbevoegden.

de adjunct-inspecteur den burgemeester dier gemeente hem t willen melden of hij ook de geneeskunst uitoefende en da tevens geneesmiddelen leverde, daar volgens de wet slechts do apothekers en hiertoe bevoegde geneeskundigen medicamente beneden eene zekere hoeveelheid mogen worden verkocht.

Hierop werd door het hoofd van het gemeentebestuur gean woord, dat Douven de geneeskunst niet uitoefende en geene g necsmiddelen leverde aan zieken en waarschijnlijk binnen ko naar den apotheker Vrancken, alwaar hij vroeger zich bevon zou terug keeren.

Zuiveren der beeken en bederf van drinkwater te Sittard.

Het gemeentebestuur van Sittard werd gewezen op de wei schelijkheid om de beeken niet in het warme jaargetijde te doe schoonvegen, alsmede op de mogelijkheid, dat het water van eene te Leijenbroek bestaanden openbaren put zou worden bedorve door eenen naastbij geplaatsten mestpoel.

Drinkwater te Stadbroek (Sittard).

Door eenen commies ontvanger te Stadbroek (Sittard) wei geklaagd, dat door zijne buren het water van eene sloot, te gevolge van het nederwerpen van vuilnis werd onbruikbaar g maakt en dat hierdoor nadeel werd berokkend aan hem en zij gezin, daar hij alsnu water moest drinken uit eenen op zij erf staanden put, dat ten gevolge van den aard van het terrein waarop die put zich bevond, het grootste gedeelte van het ja niet bruikbaar was.

Hij verzocht hiertegen de noodige maatregelen te doen neme

Nadat de adjunt-inspecteur zich overtuigd had, dat het wate uit die put door chloorijzer kon worden geclarificeerd, raadd hij de toepassing van dit middel aan, met vermelding van de wijz hoe dit moest worden aangewend.

Tongblaar.

Toen door den districtsveearts kennis was gegeven van he heerschen van tongblaar onder het vee te Gulpen en Mhee werden de betrokken gemeentebesturen op de in het *Prov. bla* medegedeelde wenken, bij het gebruik van melk en vleesch va het aan die ziekte lijdend vee, gewezen.

Slechte ventilatie der school te Helden.

De onderwijzer der school te Helden werd door den adjunct inspecteur gewezen op de nadeelen, voortvloeijende uit gebre aan luchtverversching en op de noodzakelijkheid om behoorlijk t ventileren, vooral tusschen de schooluren het geen aldaar werd ve zuimd en dat tot eene alleronaangenaamste atmospheer aanleiding ga

Aangezien bij een vorig bezoek hetzelfde was waargenome en dezelfde bemerking was gemaakt, werd de betrokken school opziener verzocht den onderwijzer op het nadeelige hiervan t wijzen, waaraan door dezen welwillend voldaan werd.

Keuring van vleesch te Maastricht.

Door twee geneesheeren te Maastricht werd kennis gegeven dat zij onder behandeling hadden eenen lijder aan pustula maligna

ten gevolge van het in nood slagten van één ziek rund in de gemeente Heer, waarvan het vleesch te Maastricht bij eenen slagter geleverd en reeds gedeeltelijk verkocht was.

Nadat het bewezen was, dat de koe geleden had aan miltvuur, werd het vleesch in beslag genomen en onbruikbaar gemaakt, terwijl de adjunct-inspecteur, na de noodige inlichtingen te hebben ingewonnen, zich tot burgemeester en wethouders van Maastricht wendde, met het voorstel om wijzigingen te maken in de verordening op het keuren van vleesch en van het voor de slagtbank bestemd vee.

Aan het gemeentebestuur van Roermond werd kennis gegeven van den uitslag van het scheikundig onderzoek van het water der openbare putten in die gemeente, terwijl tevens gewezen werd op de hoofdoorzaken van het bederf van het drinkwater, met verzoek hiertegen te willen waken. Onderzoek van drinkwater te Roermond.

De uitslag van het scheikundig onderzoek werd daarbij overgelegd.

Bij de gemeentebesturen werd verder aangedrongen op het ontwerpen eener plaatselijke verordening tot beteugeling van epidemisch-contagieuse ziekten. Zij werd sedert de vorige vergadering nog ingevoerd te Grevenbicht, Maasbree, Thorn, Wessem, Heer, Eijgelshoorn, Venlo, Herten, Maasniel, Grubbenvorst, Roermond, Merkelbeek, Margraten, Cadier en Keer, Schinnen, Jabeek, Tegelen, Schaesberg, Brunssum, Weert en Nieuwstadt, terwijl meerdere gemeenten de toezegging hebben gedaan ze in het leven te roepen. Verordening tegen epidemisch-contagieuse ziekten.

Sedert de laatste bijeenkomst werden door den adjunct-inspecteur bezocht de fabrieken van den heer Regout en de papierfabrieken van den heer Lhoest en C°. beide te Maastricht, de papierfabriek te Meersen en een tweetal fabrieken te Vaals. Bezoek in fabrieken.

Meerdere gemeentebesturen werden gewezen op het onbevoegd uitoefenen der geneeskunst door vreemde geneeskundigen, terwijl vele geneeskundigen werden verzocht beter na te leven art. 6 der wet van 1 Juni 1865 (*Stbl.* n°. 60) Een geneeskundige te Sittard, die had afgegeven een bewijs van overlijden, dat niet overeenkwam met de waarheid, daar de lijder was overleden aan pokken, terwijl hij oedema glottidis als oorzaak van den dood had opgegeven, werd gewezen op de overtreding van art. 5 der wet van 1 Juni 1865 (*Stbl.* n°. 60) met vermaning om genoemd wetsartikel beter na te leven, aangezien de geneeskundige ambtenaar verpligt zou zijn repressief tegen hem op te treden, dat hij liever vermijden wilde. Uitoefening der geneeskunst door vreemde geneeskundigen.

Gevestigd heeft zich te Sittard in de apotheek van de wed. Timmers de apotheker D. W. Quaedvlieg. Verandering in het geneeskundig personeel.

Vertrokken: uit Sittard de apotheker J. de Wilde; uit Maastricht de apotheker Haenen; uit Roermond dr. J. A. Moulin.

Overleden: de apotheker A. N. Hendrikx te Broekhuijsen, terwijl dr. A. W. Ellerbeek heeft overgenomen de apotheek van de wed. Esser te Venray.

Epidemisch-contagieuse ziekten.

Van de navolgende ziekten werd mededeeling gedaan:

Typhus: te Heijthuijsen, Schimmert, Helden, Maastricht, Schinveld, Itteren, Venray, Weert, Sittard, Nederweert, Gulpen, Ambij, Hern en Nuth.

Pokken: te Roermond, Heer, Merkelbeek, Bemelen, Meerssen, Cadier en Keer, St. Pieter, Venlo, Wittem, Gronsfeld, Geleen, Wijlre, Maasbracht, Wessem, Venray, Heerlen, Klimmen, Sittard, Ulestraten, Houthem, Oud Valkenburg, Amstenrade, Born, Bunde, Maasbree, Schinveld, Arcen en Velden, Maastricht, Herckenbosch en Melick, Thorn, Ambij, Schaesberg, Susteren, Brunssum, Tegelen, Swalmen, Eijsden, Voerendaal, Gulpen, Simpelveld, Horst, Oud Vroenhoven, Nieuwstadt, Bergen, Weert, Neeritter, Ohe en Laak, Helden, Borgharen, Horn, Vaals, Grevenbicht, Obbicht en Papenhoven en Beek.

Roodvonk: Itteren, Stevensweert, Nunhem, Maastricht, Ohe en Laak, Ottersum, Limbricht, Meerloo, Cadier en Keer, St. Geertruid, Bunde, Bergen en Venlo.

Angina diphtherina: te Stevensweert, Ottersum, Gennep, Mook, Sevenum, Geleen, Meerlo, Horst, Limbricht, Sittard, Maasbree en Nederweert.

Kinkhoest: in belangrijke mate te Weert.

Mazelen: te Voerendaal, Maastricht, Roermond, Echt, Susteren en Geleen zoo ook te Roosteren, alwaar zij eene groote sterfte veroorzaakte zonder dat er kennis van werd gegeven. De behandelende geneesheer, woonachtig te Maaseijck, werd hierover onderhouden.

Dysenterie: te Neeritter, Ittervoort, Thorn en Schinveld.

Bezochte plaatsen.

Door den adjunct-inspecteur werden bezocht de volgende gemeenten;

Buggenum, Schinnen, Wijlre, Schin op Geul, Stevensweert, Merckelbeek, Kerkrade, Grevenbicht, Meersen, Oud Valkenburg, Limbricht, Ulestraten, Ebbicht en Papenhoven, Berg en Terblijt, Maasbree, Venlo, Born, Valkenburg, Houthem, Meerlo, Weert, Stramproij, Heer, Eijsden, Oirbeek, Simpelveld, Susteren, Nunhem, Helden, Roermond, Munstergeleen, Nederweert, Nieuwstadt, Itteren, Schinveld, Thorn, Wessem, Ambij, Bemelen, Jabeek, Roggel, Herten, Mheer, Eijsden, Gennep, Mook, Meerssen en Sittard.

Geregtelijke

Door de regtbank te Maastricht werd eene vrouw, woonachtig

te Vaals, veroordeeld tot eene boete van ƒ5 en in de kosten ad ƒ7,94[5], wegens het uitoefenen der geneeskunst zonder daartoe bevoegd te zijn, terwijl twee vrouwen uit Kerkrade van hetzelfde feit beschuldigd, werden vrijgesproken. vervolgingen.

Door het kantongeregt te Gennep werd een man veroordeeld tot twee geldboeten van ƒ5 wegens het niet doen van aangifte als hoofd van zijn gezin aan het hoofd van het plaatselijk bestuur, van eene, ten zijnen huize uitgebrokene, besmettelijke ziekte en wegens het zenden van zijn kind uit zijn huis, waarin zich eene besmettelijke ziekte had geopenbaard, naar eene bewaarschool, nadat zulks bij openbare bekendmaking van wege burgemeesters en wethouders was verboden.

Door de regtbank te Maastricht werd eene vrouw te Sittard veroordeeld tot ƒ10 boete en in de kosten ad ƒ32,01[5], wegens het onbevoegd uitoefenen der geneeskunst, terwijl door dezelfde regtbank eene vrouw werd vrijgesproken, beschuldigd van hetzelfde feit. Eene aanklagt door den adjunct-inspecteur ingesteld tegen eenen doctor in de genees- heel- en verloskunde, wegens het niet nakomen van art. 5 der wet van 1 Juni 1865 (*Stbl.* n°. 60) werd niet vervolgd, wegens onkunde van het overlijden bij den beklaagde.

Door den adjunct-inspecteur werden ten slotte eenige mededeelingen gedaan omtrent de epidemische ziekten gedurende het afgeloopen jaar en meer bijzonder betreffende de pokken-epidemie, de gevallen van dyssenterie te Ittervoort, Neeritter en Thorn, in verband met den vermoedelijken invloed van slecht drinkwater op de laatstgenoemde ziekte.

Alvorens over te gaan tot de gewone pauze, vraagt dr. Titsingh het woord.

Hulde aan de nagedachtenis van Thorbecke.

In krachtige taal schetst hij de verdiensten van den nog kort overleden minister Thorbecke en meent, uit naam zijner medeleden, hulde te mogen brengen aan de nagedachtenis van een van Neerlands grootste Staatslieden, die ook op geneeskundig Staatsgebied de erkentelijkheid zijner kunstbroeders in hooge mate heeft verworven.

Nieuw model van lijst voor winkelvisitatie.

Door dr. van den Bogaert wordt namens de Commissie, benoemd in de vorige vergadering tot onderzoek van een nieuw model van lijst, ten gebruike bij de winkelvisitatie, verslag uitgebragt. (Zie verz. 1871 blz. 297).

De commissie is van oordeel dat bedoelde lijst, door den heer Kijn ontworpen, behoudens kleine veranderingen, bij het visiteren der apotheken nuttig en zeer gemakkelijk zal zijn. Zij meent echter dat, met het oog op het aanwezig materieel der bestaande lijsten, de invoering van het nieuw model zou kunnen wachten tot dat de voorraad is opgeruimd.

Overeenkomstig dat voorstel wordt besloten.

Onderwerpen ter behandeling opgegeven.

De voorzitter geeft te kennen dat, naar aanleiding van het verzoek door den inspecteur gerigt aan de leden van den Raad om in elke vergadering een of ander belangrijk onderwerp van hygienischen aard te behandelen, eenige punten op de agenda zijn geplaatst.

Drinkwater met stinkstofhoudende organische stoffen.

Hij verleent het woord aan den heer van der Grinten, die in hoofdzaak het volgende mededeelt: drinkwater, dat stikstofhoudende organische stoffen bevat, die in gisting zijn overgegaan, wordt algemeen als nadeelig voor de gezondheid beschouwd en kan oorzaak zijn van ontstaan en verspreiding van epidemische ziekten.

Het ontbreekt echter tot nu toe aan eene juiste bepaling dier schadelijke verbindingen en om met meer of minder zekerheid tot hunne aanwezigheid te besluiten, reageert men op de laatste producten, waarin zij zich omzetten, namelijk op Ammoniak, Nitriten en Nitraten.

Door Schönbein wordt waterstof-hyperoxyde met versch bereide guajactinctuur als een zeer gevoelig reagens aangeprezen om stikstof houdende organische stoffen, die in ontbinding zijn, aan te toonen. Eene blaauwe verkleuring wordt alsdan waargenomen. Door spreker is dit reagens op verschillende watersoorten toegepast. Bij de meeste kreeg hij geene, bij eenige eene zwakke reactie en bij zes ontstond eene blaauwe kleur.

Vijf van deze watersoorten waren afkomstig van Neeritter, alwaar toen juist dysenterie heerschte. De zesde was uit een put gelegen nabij het kerkhof.

Hoewel de heer van der Grinten zich vooralsnog een bepaald oordeel over dit nieuwe reagens wil onthouden, wenscht hij zijne proeven voort te zetten en hierop nader terug te komen.

Nadat nog eene gedachtenwisseling was gehouden over de hooge waarde van dit reagens, indien bij nadere ondervinding de proeve wordt bevestigd, verzoekt de voorzitter den leden zooveel mogelijk de commissie voor chemisch onderzoek in de gelegenheid te stellen het onderzoek dienaangaande voort te zetten.

Insanitaire toestand te Veghel.

Dr. van den Bergh treedt in eenige beschouwingen omtrent eenige voor de gezondheid schadelijke invloeden te Veghel aanwezig.

Na in het kort eenige topographische mededeelingen van zijne standplaats te hebben gegeven, wijst hij er op hoe water en lucht aldaar worden verontreinigd en bedorven. Veelal zijn de putten naast mestvaalten en privaten gelegen, de bodem is met faecale stoffen doordrongen en het drinkwater met organische stoffen bezwangerd.

Een aantal mingegoede inwoners hebben niet eens putten,

maar gebruiken water uit gegraven kuilen, die met zoden zijn omzet, in welker nabijheid gewoonlijk een open privaat en mestvaalt gelegen is.

Tengevolge van het gebruik van zoodanig drinkwater werd door spreker dikwerf typhus waargenomen.

Onder de oorzaken, die tot luchtbederf aanleiding geven, worden genoemd: de slechte inrigting der woningen, waarbij veelal ventilatie ontbreekt, de onmiddellijke nabijheid van het woon- en slaapvertrek bij den veestal en het bewaren van aardappels enz. onder de slaapstede.

Spreker besluit met den wensch, dat eene algemeene wet op de hygiène moge tot stand komen, hetgeen hij als eene weldaad voor Nederland zou beschouwen.

De voorzitter geeft te kennen dat de op de agenda voorkomende punten: het nut van openbare badhuizen in gemeenten, maatregelen ter wering der pokken-epidemie en het bevorderen der vaccinatie niet kunnen worden behandeld, aangezien de leden dr. Houben en F. Kieckens, die deze onderwerpen hadden opgegeven, afwezig zijn.

Pokken-epidemie te Breda.

Dr. van Mierlo deelt omtrent de pokken-epidemie te Breda eenige bijzonderheden mede, o. a. dat, nadat de ziekte zich gedurende vijf maanden niet meer had vertoond, deze werd ingebragt door een milicien, die met verlof huiswaarts keerde. Hij acht het noodig, dat door de Hooge Regering op een of andere wijze hierin werd voorzien.

De voorzitter ontkent de wenschelijkheid daarvan niet, doch meent dat daaraan vele moeijelijkheden zijn verbonden.

De heer van der Grinten wijst op hetgeen in Pruissen geschiedt, namelijk om personen, die uit geïnfecteerde plaatsen komen, vooraf te desinfecteeren. Na eene gedachtenwisseling over dit onderwerp, waarbij door eenige leden het nut daarvan niet wordt erkend, komt men algemeen tot het besluit, dat het verkieslijk is om in tijden van epidemiën de miliciens uit besmette plaatsen niet te doen vertrekken.

Dr. Titsingh spreekt over de waarde van het isolement bij epidemische ziekten, vooral bij pokken. Een meisje, uit Rotterdam gekomen, kreeg te Geertruidenberg de pokken. Onmiddelijk werd het geïsoleerd, ook onthielden zij, die haar verzorgden, zich van alle verkeer, terwijl de kleedingstukken der lijderes werden verbrand. Er heeft zich te Geertruidenberg geen nader geval van pokken vertoond.

De voorzitter geeft te kennen ook een voorstander van het isolement te zijn, vooral dan wanneer de maatregel naar behooren kan toegepast worden.

Afvoer van faecale stoffen.

De voorzitter deelt mede dat ingekomen is: open brief aan de geneeskundige Raden van Nederland omtrent de verzameling van faecale stoffen, ten behoeve van den landbouw, en iets over het Liernur's stelsel en de fosses mobiles van H. Berail.

In het kort werd de inhoud daarvan de leden medegedeeld en de discussiën dienaangaande geopend.

Dr. van den Bogaert geeft te kennen dat, hoezeer de heer Berail, op het gebied van verzameling van faecale stoffen, door het vervaardigen zijner inodores eenige verdiensten heeft verworven, hij echter volgens zijne meening in betrekking tot het systeem, dat hij voorstaat te ver gaat. Immers volgens hem zoude het tonnenstelsel, bij uitsluiting van elk ander systeem, beantwoorden aan de eischen der gezondheidsleer en van den landbouw.

Hoewel spreker een voorstander is van het tonnenstelsel en als directeur der geneeskundige inrigting voor krankzinnigen „Coudewater" te Rosmalen dat systeem aldaar heeft ingevoerd, moet hij echter bekennen, dat hij het stelsel van Liernur als het beste der tot dusverre bekende stelsels van afvoer van faecale stoffen beschouwt, zoowel uit een sanitair oogpunt, als wel, wat het gemak voor de inwoners betreft. Het eenige bezwaar daaraan verbonden is dat van finantieelen aard.

De voorzitter zegt met de meening van den vorigen spreker in te stemmen en beschouwt het stelsel van Liernur, vooral voor groote steden, als het meest aanbevelenswaardig.

Na eenige gedachtenwisseling, waarbij mr. van den Akker, dr. van Mierlo en de voorzitter het woord voerden en de proeven, die te Amsterdam en te Leijden met het Liernursche stelsel zijn genomen, en het gebruik van ijzeren reservoirs in de plaats van beerputten, volgens Swens, ter sprake kwamen, wordt algemeen als het gevoelen van den Raad aangenomen, dat het stelsel van Liernur als het beste en het meest geschikt is voor groote steden, in wier nabijheid de faecale stoffen onmiddelijk voor den landbouw kunnen worden benuttigd, terwijl het tonnenstelsel in kleine gemeenten en gestichten zeer is aan te bevelen.

Subsidie voor de commisse voor chemisch onderzoek.

De voorzitter geeft te kennen, dat de subsidie à ƒ 75, bepaald voor de commissie voor chemisch onderzoek, hem te gering voorkomt, vooral indien men in aanmerking neemt de vele werkzaamheden, die gedurende het jaar door deze commissie zijn verrigt. Hij stelt derhalve voor het bedrag daarvoor te brengen op ƒ 150.

Overeenkomstig het voorstel wordt besloten.

Bibliotheek.

De voorzitter herinnert den leden, dat het hun vrijstaat, wan-

neer zij den aankoop wenschen van boekwerken voor de bibliotheek, hun verlangen aan den inspecteur kenbaar te maken.

IJken van medicinaal gewigt.

De heer Kijn acht het wenschelijk, dat bij de op handen zijnde winkelvisitatie gelet worde of het thans ingevoerde wettelijk gewigt geijkt is. Hij voegt daarbij dat door den arrondissements-ijker schriftelijke bewijzen omtrent de kleine gewigten worden afgegeven.

Dr. van den Bogaert vraagt of de visiterende commissiën de bevoegde personen zijn om op den ijk toe te zien.

Mr. van den Akker meent deze vraag bevestigend te moeten beantwoorden, op grond van art. 9 al. 4 der wet van 1 Juni 1865 (*Stbl.* n°. 60), hetwelk luidt als volgt: zij die van de bevoegdheid tot het leveren van geneesmiddelen gebruik maken, houden steeds schouwbaar voorhanden, naauwkeurige maten, gewigten en balansen enz.

In de woorden ***schouwbaar voorhanden***, zegt hij, ligt opgesloten, dat de gewigten behoorlijk geijkt moeten zijn.

Spreker toont zich echter bereid de zaak in nadere overweging te nemen en in de volgende vergadering daarop terug te komen.

Op voorstel van dr. van den Bogaert wordt besloten bij de aanstaande winkelvisitatie in betrekking tot het ingevoerd wettelijk gewigt eenigzins toegeeflijk te werk te gaan en waar het nieuw gewigt nog niet mogt aanwezig zijn, den belanghebbende te verzoeken zoo spoedig doenlijk dit aan te schaffen, zonder proces-verbaal daarvan op te maken.

Rekening over 1871.

De commissie benoemd tot nazien der rekening en verantwoording over 1871 brengt verslag uit en stelt voor, na alle stukken en bescheiden onderzocht en in orde bevonden te hebben, de rekening goed te keuren. Wordt aldus besloten.

Nadat geen der leden iets meer heeft voor te stellen of mede te deelen, wordt de vergadering gesloten.

Aldus voorloopig vastgesteld.

Dr. A. Ingen-Housz.
H. L. Verspijck.
Dr. E. van den Bogaert.

N°. 28. *Vergadering van den geneeskundigen Raad voor Zuid Holland, gehouden den* 27 *Julij* 1872.

Voorzitter: dr. L. J. Egeling, inspecteur voor het geneeskundig Staatstoezigt voor de provincie Zuid-Holland.
Secretaris: dr. C. P. Pous Koolhaas.

Tegenwoordig zijn de heeren leden: dr. Carsten, dr. Ramaer dr. Vermeulen, dr. Blom Coster, prof. Boogaard, dr. Rombach prof. Evers, dr. Snijders, dr. Vaillant, Huijsman, Cramer Haaxman, Boot, Jacobson en het plaatsvervangend lid dr. Ballot, opgeroepen ter vervanging van dr. Mess.

Verder wordt de vergadering bijgewoond door de plaatsvervangende leden: dr. Buchner, dr. van Vollenboven, Bourss Wils, Schuld, van Scherpenzeel en van de Ven.

De notulen der vorige vergadering worden goedgekeurd, nadat de voorzitter gewezen heeft op eene drukfout in den 12en regel van blz. 220, waar de naam van den heer Cramer is gedrukt in plaats van dien van den heer Patijn.

De voorzitter deelt mede, dat dr. Mess verhinderd is deze vergadering bij te wonen, en in diens plaats dr. Ballot is opgeroepen; dat hij kort vóór de vergadering berigt van verhindering ontvangen heeft van mr. Patijn en dat mr. de Bruijn Kops de vergadering ook niet kon bijwonen.

Ingevolge den wensch, in de vorige vergadering door onderscheidene leden te kennen gegeven, zijn de mededeelingen, die anders mondeling in de vergadering worden gedaan, gedrukt en aan de leden toegezonden. De voorzitter geeft gelegenheid daarover het woord te voeren.

Hierop ontstaat eene discussie, aan welke onderscheidene leden deelnemen, waaruit veler ingenomenheid met het drukken der mededeelingen blijkt. Omtrent de opeenvolging of rangschikking wordt eene opmerking gemaakt, welke de voorzitter beantwoordt met er op te wijzen, dat hij met opzet hoofdzakelijk heeft gevolgd het model, volgens hetwelk de jaarverslagen der inspecteurs aan den minister moeten zijn gerigt. Datzelfde model wordt gevolgd bij de verslagen van den minister aan den Koning. Schoon zeker op dat model aanmerkingen zijn te maken, scheen hem eenvormigheid wenschelijk; ware nu eene andere schets aangenomen voor deze mededeelingen, dan zou men twee verschillende modellen hebben, en het zou voor de leden slechts te moeijelijker worden daarin altijd den weg te vinden.

Dr. Ramaer betreurt het, dat de mededeelingen in de vergaderingen van den Raad, en in het algemeen de handelingen van het geneeskundig Staatstoezigt, slechts in zoo kleinen kring

bekend worden, en zou wenschen daaraan meer bekendheid gegeven te zien, b. v. door een verslag van de raadsvergaderingen te doen opnemen in de dagbladen. Ook andere leden stemmen hiermede in. De voorzitter erkent dat meer bekendheid van hetgeen geschiedt ook hem wenschelijk voorkomt, maar merkt op, dat toch moeijelijk de Raad zelf daarvoor zorgen kan. De vergaderingen zijn openbaar, maar belangstelling van het publiek is niet te bespeuren. Meestal worden de vergaderingen door een verslaggever van dagbladen bijgewoond, doch wat in couranten van de vergaderingen wordt medegedeeld is gewoonlijk zeer onbeduidend en dikwijls bovendien onjuist. Mededeeling der handelingen van het geneeskundig Staatstoezigt geschiedt in de openbare vergaderingen; het komt hem minder passend voor, dat van zijnentwege een verslag daarvan en van de raadsvergaderingen, dat trouwens moeijelijk spoedig zou te leveren zijn, aan dagbladen worde gegeven. Hij zal echter gaarne medewerken tot het geven van meer bekendheid aan hetgeen geschiedt, indien hij daartoe gelegenheid heeft.

In de gedrukte mededeelingen komt o. a. het volgende voor:

Ingekomen zijn: I. Ingekomen stukken.

I. 1°. Exemplaren van het *Verslag aan den Koning van de bevindingen en handelingen van het geneeskundig Staatstoezigt* in 1870, voor de leden van den Raad.

2°. Koninklijk besluit van 15 December 1871, n°. 28, houdende benoeming van leden en plaatsvervangende leden van de geneeskundige Raden.

3°. Koninklijk besluit van 31 December 1871 (*Staatsbl.* n°. 202), houdende vaststelling der *Nederlandsche Pharmacopoea.*

4°. Beschikking van den minister van Binnenlandsche Zaken van 19 December 1871, houdende benoeming van secretarissen bij de geneeskundige Raden voor het jaar 1872. Bij dezen Raad werd voor dat jaar weder benoemd dr. C. P. Pous Koolhaas.

5°. Koninklijk besluit van 13 Januarij 1872, n°. 7, waarbij voor 1872 weder een subsidie van *f* 500 wordt toegekend aan het genootschap tot bevordering der koepokinenting, te Rotterdam.

6°. Een exemplaar van de *Nederlandsche Apotheek*, *tweede druk*, in de Nederlandsche taal, en een van de *Pharmacopoea Neerlandica*, *editio altera*, in de Latijnsche taal. Beide met de later verschenen verbeterbladen.

7°. Een exemplaar van het *Nederlandsch meteorologisch jaarboek*, 1871, 1e gedeelte.

8°. *Algemeene statistiek van Nederland.* Uitgegeven door de vereeniging voor de statistiek in Nederland. 9e aflev.

9°. Een vonnis van de regtbank te 's Gravenhage van 22

Januari 1872, waarbij J. J. Weteling, zich noemende „magnetiseur", wonende te Amsterdam, wegens uitoefening der geneeskunst te Scheveningen, zonder daartoe bevoegd te zijn, wordt veroordeeld tot het betalen eener geldboete van *honderd gulden* en in de proceskosten, begroot op *f* 15,25, en subsidiaire gevangenisstraf van vijf dagen. Die veroordeeling is het gevolg van de aanklagt, in de vorige vergadering vermeld. (Not. blz. 229.)

10°. Een vonnis van de regtbank te Rotterdam, van 29 Februarij 1872, waarbij J. M. Wardon, vrouw van A. H. van Dillen te Gouda, wegens uitoefening der geneeskunst zonder daartoe bevoegd te zijn, wordt veroordeeld tot eene geldboete van *f* 25 en in de kosten, met eene subsidiaire gevangenisstraf van drie dagen.

11°. Van de openbare gezondheidscommissie te Rotterdam, een afdruk van haar verslag aan burgemeester en wethouders van die gemeente, over 1871.

12°. Van regenten van het geneeskundig gesticht voor krankzinnigen te Delft een exemplaar van het verslag omtrent den toestand van dat gesticht, uitgebragt door den geneesheer-directeur dr. A. van der Swalme.

13°. Van ons medelid dr. Ballot een afdruk van zijn verslag over de werking van het reglement op de prostitutie te Rotterdam. (*Nederl. tijdschr. voor geneesk.*, 1872, 1e afd., blz. 277.)

14°. Van ons medelid den heer A. C. Cramer eene circulaire van de *commissie tot verschaffing van gezuiverd Maaswater*; ter kennisneming. Hieruit blijkt, dat in vier maanden, van 27 Augustus en 31 December, 84480 liters door chloorijzer gezuiverd Maaswater aan de ingezetenen van Rotterdam werd afgeleverd. Zonder twijfel zal het gebruik van dit water zeer toenemen.

15°. Een schrijven van het „voorloopig hoofdbestuur" van de „Nederlandsche vereeniging tot bevordering der koepokinenting", ten geleide van een exemplaar van zijne gedrukte circulaire van Maart ll. Het bestuur roept de medewerking van dezen Raad in.

II. Veranderingen in het personeel.

II. Sedert de vorige vergadering hebben de volgende veranderingen plaats gehad:

Overleden zijn: de heelmeesters H. Visser te Overschie en G. Oosterling te Nieuwpoort;

de apothekers: J. C. Filedt Kok te Schiedam, W. Sillevis te Dordrecht, J. S. Ulrich Jr. te Rotterdam.

Vertrokken zijn: dr. T. Breesnee uit 's Gravenhage;

de heelmeesters: J. D. Matthieu uit Nieuw-Beijerland, J. Steenmeijer uit Hardinxveld, B. ter Cock uit Mellissant, J. Prins

uit Benthuizen, N. Erkelens uit Koudekerk, J. J. Schreuder uit Hoogvliet;

de apotheker D. Fagel uit Rotterdam, waar hij de apotheek van wijlen de Groot waarnam, de apotheker J. A. van Garsten uit Leiden, waar hij de apotheek van wijlen Vogelvanger waarnam.

Gevestigd hebben zich: dr. F. H. G. van Iterson te Gouda, dr. H. A. E. Smeenk te Brielle, dr. A, de Jong te Kralingen, dr. G. F. van Dommelen, eerv. ontsl. off. v. gez. 1e klasse te 's Gravenhage;

de heelmeesters: E. C. Ruttenbeek te Lekkerkerk, A. P. van Tooren te Nieuw-Beijerland, C. P. Was te Mijnsheerenland, C. de Vlaming te Scheveningen, J. J. Kleinenberg te Hoogvliet;

de apothekers: A. J. Nootenboom te Rotterdam, A. Schelkes te 's Gravenhage, die de apotheek waarneemt van den overleden apotheker de Wijs, G. van Ringh te Vianen, C. van Eeten te Schiedam, om voor eenigen tijd de apotheek van den overleden apotheker Filedt Kok waar te nemen, P. Tak te Rotterdam, om de apotheek van J. de Loos waar te nemen, J. G. Zwaga, die te Rotterdam de apotheek van den overleden apotheker de Groot waarneemt, en A. Deschamps, die te Leiden de apotheek waarneemt van den overleden apotheker Vogelvanger;

de droogist J. H. I. Snabilié te Rotterdam;

de vroedvrouw E. C. A. Praeger te Rotterdam.

Verplaatst hebben zich: dr. D. K. Munting, die te gelijker tijd een diploma van art. obst. doctor ter visering aanbood, van Oudshoorn naar Berkel;

de heelmeester H. Visser Jr., van Berkel naar Overschie;

de vroedvrouw M. P. van der Waaij, geb. Gutten, van Alfen naar Oudshoorn.

De apotheek van den heer S. Verboom te Delft is opgeheven. Die van den overleden apotheker Jesse te Leiden is met die van H. B. Bock vereenigd; die van den overleden apotheker Snabilié te Rotterdam met die van J. C. van Noorden, en die van A. Messchaert aldaar met die van J. Snoep.

III. Volksgezondheid. Overzigt over 1871.

III. Aan de gewone mededeeling betreffende ziekten die de volksgezondheid bedreigen deed de voorzitter het een en ander voorafgaan betreffende de sterfte in 1871 en de pokkenepidemie, die gedurende dat gansche jaar heerschte.

IV. Sterftestatistiek.

Sterftestatistiek. De sterfte was in Zuid-Holland in 1871 zeer groot, vooral ten gevolge van de pokkenepidemie, die, in 1870 begonnen, het geheele jaar 1871 bleef heerschen. In 1871 stierf 1 van 24.53 inwoners. In 1870, toen de pokken ook reeds invloed hadden op de sterfte, stierf 1 van 30.31 inwoners; in 1869 1 van 36.15.

In sommige gemeenten was de sterfte inderdaad enorm.

Te Leksmond en te Moercapelle stierf 1 van 8 inwoners; d. i. *twaalf en een half ten honderd!* Te Lier 1 van 11, d. i. 9 pCt. Bleiswijk en te Nieuwkoop 1 van 12, d. i. meer dan 8 pCt. Te Waddinxveen 1 van 13. In niet minder dan 25 gemeenten stierf 1 van minder dan 20 inwoners, dat is meer dan 5 pCt. der bevolking. Het zijn, behalve de zoo genoemden, de volgende gemeenten: Bergschenhoek, Boskoop, Charlois, Delftshaven, Gouda, 's Gravendeel, Heenvliet, Heinenoord, Hekendorp, Hillegersberg, Katendrecht, Kralingen, Nieuw-Lekkerland, Oudewater, Overschie, Pernis, Sliedrecht en IJsselmonde. Te Woerden was de sterfte juist 1 van 20 inwoners, of 5 pCt

Slechts bij ruim 2 van 100 sterfgevallen werd de oorzaak van den dood niet medegedeeld.

Aan infectieziekten stierven dat jaar 8721 inwoners. In het vorige jaar 2607. Aan pokken, roodvonk en kinkhoest was de sterfte grooter, aan typhoïd en typhus, mazelen, croup en diphtherische keelziekte geringer dan in 1870.

De pokkenepidemie. In de laatste maanden van 1870 ontwikkelde zich, gelijk bekend is, eene pokkenepidemie, waardoor bij het einde van dat jaar 23 gemeenten in Zuid-Holland waren aangetast en 374 sterfgevallen waren veroorzaakt.

Deze epidemie heeft zich in 1871 zeer uitgebreid en was met het einde van het jaar nog lang niet afgeloopen.

In 1871 stierven in Zuid-Holland aan pokken 7504 personen, dat is met de 374 van 1870 derhalve 7878 tot het einde van 1871.

De epidemie klom van Augustus 1870 tot April 1871; nam toen tot October af, doch tegen het einde van het jaar weder toe.

's Gravenhage was het punt van uitgang der epidemie. Spoedig werd de ziekte naar Rotterdam overgebragt en daarna verspreidde zij zich eerst voornamelijk in gemeenten in den omtrek van die beide steden en naar het Noorden der provincie. Ten gevolge van de stremming of belemmering der gemeenschap in den winter bleef het aan de overzijde der groote rivieren gelegen gedeelte der provincie geruimen tijd grootendeels van pokken bevrijd; doch toen de scheepvaart weder vrij was verspreidde zich de ziekte weldra ook daar. In het midden van Februari 1871 waren reeds poklijders aangegeven uit 84 gemeenten, waarvan 25 aan de overzijde van de Maas en de Lek.

Aan het einde van 1871 waren van de 193 gemeenten der provincie nog slechts 24 vrij gebleven. Verscheidene daarvan werden echter later aangetast.

Bij de verspreiding der ziekte kon in de meeste gevallen de bron der besmetting worden aangewezen. Het tijdelijk verblijf

in besmette gemeenten, het bezoeken en verplegen van poklijders, het bijwonen van begrafenissen, enz. waren de gewone oorzaken van de verbreiding der ziekte. Bovendien werden als overbrengers der smetstof vermeld: schippers, reizigers, opgenomen in slaapsteden en logementen, dienstboden, die, ziek geworden, naar hunne familie werden gezonden, militairen, komende uit plaatsen waar pokken waren, enz.

Van de zorgeloosheid, waarmede sommigen smetstof ronddragen en anderen aan besmetting blootstellen, zijn merkwaardige staaltjes voorgekomen. Iemand die vilten pantoffels langs de huizen rondventte had drie kinderen, die gelijktijdig de pokken hadden. Zij lagen in ééne bedstede. Eene plank in die bedstede was de bewaarplaats der pantoffels. — Eene naaister, aan pokken lijdende, maar niet zeer ziek, zat in bed een kleedje te maken voor een kind, dat naar een kinderfeest zou gaan. Gelukkig liet zij zich door den geneesheer bewegen, de ouders voor het gevaarlijke kleed te waarschuwen. — Het eiland Rozenburg was lang vrij gebleven. In Mei bezocht een ingezetene zijn zoon, die te Schiedam aan pokken leed, en bragt, na diens dood, de van hem afkomstige voorwerpen zonder eenigen maatregel van voorzorg naar Rozenburg. Zoo bragt hij de ziekte op het eiland en was zelf het eerste slagtoffer er van. Vele dergelijke voorbeelden van grove achteloosheid zouden kunnen worden medegedeeld.

Aangenaam is het daar tegenover te kunnen stellen een voorbeeld van wat goede zorgen en doeltreffende maatregelen van een gemeentebestuur vermogen, ten aanzien van het tegengaan verspreiding van pokken.

Toen te Lisse de eerste poklijder voorkwam, uit Leiden aangebragt, vroeg de burgemeester den inspecteur inlichting omtrent te nemen maatregelen. Deze werd natuurlijk terstond gegeven. En de raad werd met vrucht toegepast. *Zes malen* zijn te Lisse pokken aangebragt uit andere gemeenten. Maar al die zes malen heeft de ziekte zich bepaald bij den ingebragten zieke; nimmer was deze oorzaak der ziekte van een ander. — Deze inderdaad voortreffelijke uitkomst werd verkregen door krachtige ontsmetting, en verbranding of begraving van alles wat met den zieke in aanraking was geweest, gepaard met veelvuldige toepassing van inenting en herinenting.

Het aantal lijders aan pokken, waarvan in 1870 en 1871 ingevolge art. 6 van de wet, regelende de uitoefening der geneeskunst, aan den inspecteur of den adjunct-inspecteur aangifte werd gedaan, bedroeg slechts 9537. Aan de gemeentebesturen zijn in die beide jaren 20621 poklijders opgegeven. Het is duidelijk, dat ook dit cijfer zeer veel te laag is. Er zijn 7878 sterf-

gevallen voorgekomen en het getal der aangetasten heeft derhalve zeker *vijf en dertig à veertig duizend* bedragen.

Van bovengenoemde 9537 aangegevenen is bij 8485 medegedeeld of zij ingeënt waren of niet. Volgens die opgaven waren daaronder 3872 ingeënt en 4613 niet ingeënten. Ten aanzien van 136 der ingeënten werd ook nog berigt dat zij gehervaccineerd waren. Dit cijfer heeft echter blijkbaar geene waarde. Er zijn zeker meer gehervaccineerden onder die 3872 gevaccineerden geweest.

Men kan uit deze opgaven generlei gevolgtrekking maken, omdat men het geheele getal ingeënten en niet ingeënten onder de bevolking der plaatsen waar pokken voorkwamen niet kent.

De leeftijd der aangetasten, van wie het bekend is of zij waren ingeënt, leert ons niet veel meer; om dezelfde reden. Men zou 't getal gevaccineerden en niet gevaccineerden van elken leeftijd in de aangetaste plaatsen moeten kennen. Toch schijnen de volgende cijfers te pleiten voor de noodzakelijkheid van herinenting binnen tien jaren.

Van 2715 kinderen beneden 5 jaren die werden aangetast, is opgegeven of zij waren ingeënt. Er waren daarvan slechts 221 gevaccineerd; de overige 2504 waren niet ingeënt.

Van 5 tot 10 jaren staan 894 niet ingeënte poklijders tegenover 398 ingeënte. Hier is derhalve het verschil reeds minder groot. Deels zeker omdat onder de bevolking van dien leeftijd het aantal ingeënten grooter is dan onder de jongere kinderen, daar zoovele kinderen eerst op vijf of zesjarigen leeftijd gevaccineerd worden, wanneer zij ter school zullen gaan; deels ook omdat ongetwijfeld niet allen van wie gezegd wordt dat zij ingeënt zijn, voldoende en met goed gevolg zijn ingeënt.

Op den leeftijd van 10—20 jaren zijn meer gevaccineerden (726) dan ongevaccineerden (573) aangetast.

Van 20—30 jaren is het verschil nog grooter: 859 ingeënten en 244 niet-ingeënten.

Daar nu de meeste inentingen geschieden in de eerste maanden van het leven, of als de kinderen 5 à 6 jaren oud zijn en de schooltijd begint, schijnt de plotselinge toeneming van het cijfer der aangetaste gevaccineerden van 10—20 jaren er op te wijzen, dat het raadzaam is de inenting binnen 10 jaren te herhalen.

Van 4478 poklijders die meer dan 16 jaren oud waren, is opgegeven of zij waren gevaccineerd. Bij 1215 van hen was dit het geval; bij 3263 niet. Het getal der gevaccineerden is dus veel grooter, natuurlijk niet omdat gevaccineerden meer dan ongevaccineerden kans zouden hebben pokken te krijgen, maar

omdat er op dien leeftijd meer gevaccineerden zijn dan niet-gevaccineerden en omdat bij velen der gevaccineerden de inenting hare werking heeft verloren en had moeten worden herhaald, doch dit niet is geschied.

In 1870 en 1871 zijn in deze provincie 7878 personen aan pokken overleden d. i. 1 op 90 inwoners. Van dezen waren 1336 nog niet 1 jaar oud; 2978 tusschen 1 en 5 jaren; 1054 tusschen 5 en 10 jaren; 736 tusschen 10 en 20 jaren; 590 tusschen 20 en 30 jaren; 1077 tusschen 30 en 60 jaren en 107 boven 60 jaren.

Dat een hooge leeftijd evenmin een waarborg is tegen de zoogenaamde *kinder*-ziekte als zij veel kans laat op herstel, blijkt daaruit, dat eenige zeer oude lieden, van 70 en 80 jaren, aan pokken stierven.

Hoe hevig de ziekte op sommige plaatsen heerschte, blijkt uit de volgende gemeenten, waar 1 op 40 of nog minder inwoners aan pokken zijn gestorven: Leksmond en Moercapelle 1 op 11 inwoners, de Lier 1 op 21, Nieuwkoop 1 op 23, Bleiswijk 1 op 24, Waddinxveen 1 op 27, Katendrecht 1 op 28, Nieuw-Lekkerland en Pernis 1 op 29, Delftshaven 1 op 30, Kralingen en Langerak 1 op 31, Charlois 1 op 32, Overschie 1 op 36, Zwijndrecht 1 op 37, Waarder en Bergschenhoek 1 op 38, Hillegersberg 1 op 39, Zwartewaal 1 op 40 inwomers.

Vergelijkt men de verhouding van de bevolking tot het getal vaccinatiën, in 1866—1871 in deze gemeenten verrigt, met die in het overige der provincie, dan blijkt, dat in die gemeente minder werd gevaccineerd dan in het overige van Zuid-Holland. In de 19 gemeenten werd namelijk in die vijf jaren 1 op 18 inwoners, of 5,55 pCt., in het overige der provincien 1 op 15 of 6,66 pCt. gevaccineerd.

Op dit verschil wijzende bedoelt de inspecteur echter geenszins, alléén daaraan het veel grooter verschil tusschen het cijfer der aan pokken overledenen toe te schrijven. In de genoemde 19 gemeenten te zamen stierf 1 van 26 inwoners aan pokken; in het overige der provincie 1 van 103. De verbreiding der epidemie hangt zeker niet alléén af van het meer of minder groot getal gevaccineerden, maar was ook voor een deel afhankelijk van de wijze waarop zij werd bestreden — of niet bestreden. Men ziet dit aan hetgeen zooeven omtrent Lisse werd medegedeeld.

Ten aanzien van het nut der inenting deed de heelmeester C. J. van der Mijle te Streefkerk eene leerzame mededeeling, betreffende 306 huisgezinnen in die gemeente. In 158 gezinnen, welker leden allen gevaccineerd waren, zijn slechts 9 malen pokken waargenomen: 6 malen bij niet gerevaccineerde ouders;

1 maal bij iemand, die geene litteekenen van koepokken had, 1 maal was het twijfelachtig of eene zieke pokken had, en slechts 1 gevaccineerd kind kreeg pokken. In 135 gezinnen, waarvan de leden gedeeltelijk gevaccineerd waren, kwam 67 malen pokken voor. In 13 geheel ongevaccineerde gezinnen kregen 12 personen pokken. In 9 gezinnen waren alle leden gerevaccineerd. Daaronder kwam de ziekte niet voor.

Eenige geneeskundigen hebben medegedeeld, niet slechts of de lijders waren ingeënt of niet, maar ook of zij hersteld zijn of gestorven. In het geheel werden deze bijzonderheden van 4050 poklijders bekend. Van dezen blijkt het volgende;

LEEFTIJD.	NIET INGEËNT.		INGEËNT.	
	AANGETAST.	OVERLEDEN.	AANGETAST.	OVERLEDEN.
Beneden 5 jaren	776	365	140	31
Van 5—10 "	261	95	165	19
" 10—20 "	136	35	295	33
Boven 20 "	125	60	743	116
Leeftijd onbekend	721	277	688	110
	2019	832	2031	339

Het aantal ingeënten (2031) en niet ingeënten (2019) was derhalve onder dezen zoo goed als gelijk. Maar niet het getal gestorvenen. Van de niet ingeënten stierven meer dan twee malen zooveel als van de ingeënten. De reden was bij de niet ingeënten 1 sterfgeval op 2.42 aangetasten, bij de ingeënten 1 op 5.99. Hier blijkt derhalve ten duidelijkste de gunstige invloed der koepok-inënting.

Sterker nog spreekt uit die cijfers, in bovenstaande begrepen, die hieromtrent van 's Gravenhage bekend zijn. Daarvan is de reden 1 doode op 2.4 aangetasten bij de niet gevaccineerden, en 1 op 9 bij de gevaccineerden.

Verscheidene gevallen van pokken kwamen voor bij kinderen, die eenige dagen te voren met goed gevolgd waren gevaccineerd. Zeer dikwijls bleek dan later dat zij vóór de inenting reeds besmet waren. De pokken verliepen dan echter gewoonlijk onder den invloed der inenting gunstig.

Het is voorgekomen dat toevallig van zulke kinderen koepokstof werd genomen (natuurlijk voor dat zij ziek werden). Deze stof had echter geen nadeeligen invloed op daarmede gevaccineerden.

Eenige personen die vroeger aan pokken hadden geleden, werden op nieuw aangetast. Bij uitzondering was dit het geval bij met goed gevolg gerevaccineerden. Iemand van 70 jaren, die reeds twee malen pokken had gehad, kreeg die ziekte nu ten derden male en stierf.

Een paar malen werd medegedeeld dat dezelfde persoon in deze epidemie twee malen pokken kreeg.

De maatregelen, door gemeentebesturen genomen tot bestrijding der epidemie, bestonden gewoonlijk in: open stellen van gelegenheid tot gratis vaccinatie en revaccinatie, wering van kinderen uit besmette gezinnen van de scholen, ontsmetten of verbranden van besmette voorwerpen, en vaststellen van verordeningen, waarbij van de leerlingen van alle scholen het leveren van een bewijs van koepokinenting (of doorgestane pokziekte) werd gevorderd en het kenmerken van besmette woningen werd bevolen. Het eerste voorschrift ondervond echter bij sommige gemeenteraden ernstige tegenkanting, met het oog op zoogenaamde „gemoedsbezwaren."

Het getal in 1871 verrigte *koepokinentingen en herinentingen* was, gelijk bij het heerschen van eene pokkenepidemie zeer natuurlijk is, bijzonder groot. Over 1869 zijn 10272, over 1870 14472, over 1871 62350 inentingen en herinentingen opgegeven.

Dr. Ramaer vraagt of omtrent de reden van 't groote verschil in de verhouding der sterfte aan pokken op onderscheidene plaatsen de inspecteur welligt ook iets zou kunnen mededeelen. Deze antwoordt dat het maar zijne meening duidelijk is, dat de oorzaak van de groote sterfte op sommige plaatsen te vinden is in het verzuim van vaccinatie en hervaccinatie en nalatigheid in 't desinfecteren. Hij deelt nog de bijzonderheid mede dat te Overschie bijna uitsluitend sterfgevallen aan pokken voorkwamen onder de zoogenaamd „orthodox-gereformeerden," die zich tegen de koepokinenting verzetten, in tegenstelling met de roomsch-katholieken, dis daartegen geen bezwaar hadden.

Naar aanleiding der belangrijke mededeeling betreffende de goede gevolgen van de te Lisse genomen maatregelen om verbreiding der pokken tegen te gaan, vraagt dr. Vaillant of de desinfectie of verbranding alleen werd toegepast, wanneer de lijders waren gestorven. Hij wijst op de noodzakelijkheid dat dit ook geschiede bij herstel. Ook vraagt hij *wanneer* bij herstel van den lijder de desinfectie moet geschieden.

De voorzitter geeft ten antwoord dat ook wanneer de lijders herstelden werd ontsmet. Te Lisse is in 1871 slechts 1 pokkenlijder gestorven. Desinfecteert men alleen bij sterfgevallen, dan handelt men

zeker zeer irrationeel en zal niet de uitkomst verkrijgen, waarin men zich te Lisse mogt verheugen. Wat het tijdstip voor de desinfectie aangaat, het spreekt wel van zelf dat dit van den geneesheer afhangt, die den lijder behandelt. Ook gedurende de ziekte kunnen desinfectie-middelen zeer nuttig zijn.

Dr. Snijders deelt als voorbeeld van de goede gevolgen van het nemen van flinke maatregelen mede, dat toen onder het werkvolk aan het kanaal aan den hoek van Holland de pokken waren uitgebroken, de uitbreiding der ziekte is gestuit, door de keeten waarin de lijders waren geweest met al wat zich daarin bevond te verbranden.

Andere iufectieziekten.

Andere infectieziekten. Aan *roodvonk* zijn in 1871 in 19 gemeenten overleden 55 personen, waarvan 24 te Rotterdam. In 1870 stierven daaraan 15 in 5 gemeenten.

De *mazelenepidemie*, die in 1870 933 sterfgevallen had veroorzaakt, was in 1871 verminderd, doch kostte nog aan 93 personen in 24 gemeenten het leven.

Typhus werd 595 malen als oorzaak van den dood opgegeven; d. i.. een sterfgeval aan typhus op 1195 inwoners.

Gelijk de inspecteur meermalen deed opmerken, stierven ook nu ten platte lande betrekkelijk nog meer personen aan typhus dan in grootere steden. In de gemeenten met meer dan 10000 inwoners stierf gemiddeld 1 van 1365 inwoners aan typhus; in die met minder dan 10000 inwoners 1 van 1073.

Aan *diphtheritis* stierven in 30 gemeenten 68 inwoners. In 1870 waren er 106 aan gestorven in 45 gemeenten.

Croup kostte aan 159 kinderen in 53 gemeenten het leven. In 1870 aan 236 in 65 gemeenten.

De sterfte aan *kinkhoest*, 247, stond bijna gelijk met die van ten vorige jaar (225).

De opmerking dat ten platten lande meer sterfgevallen aan typhus voorkomen dan in grootere steden trok de aandacht van Dr. Ramaer. Zijns inziens zoude juist het tegendeel moeten verwacht worden; ten platte lande bestaan, naar hij meent; velerlei momenten die het ontstaan van typhus moesten beletten.

Dit laatste vindt bij verschillende leden tegenspraak; o. a. wijst dr. Snijders met nadruk op de groote onreinheid die hier en daar op het platte land voorkomt, en hoe mestvaalten en varkenshokken in vele gemeenten het ontstaan dier ziekte begunstigen. Slechte behuizing en slechte ventilatie der woningen werken ook ongunstig. Prof. Evers stemt dit toe, maar meent dat vooral ten platten lande, niet zelden typhus wordt genoemd, wat niet typhus is. Hij meent ook dat het toenemend

gebruik van riool- en sekreetstoffen voor bemesting de ontwikkeling van typhus schijnt te begunstigen.

De opmerking dat door onjuiste diagnose het aantal der typhusgevallen ten platte lande grooter schijnt danwerkelijk is, wordt door vele leden als juist erkend, doch evenzeer op de steden het van toepassing geacht.

De voorzitter doet hierbij nog opmerken dat typhus vooral in vele plattelands-gemeenten als 't ware voortdurend sporadisch voorkomt en slechts nu en dan zich epidemisch verbreidt.

Berigten omtrent ziekten die de volksgezondheid bedreigen.

Sedert de vorige vergadering valt daaromtrent het volgende mede te deelen:

Pokken. De pokken-epidemie, hoewel in de meeste gemeenten afnemende, heeft zich sedert de vorige vergadering nog over 8 tot dusverre niet aangetaste gemeenten verspreid, zoodat op den 15den Juni gedurende deze epidemie nog slechts van de ziekte vrij waren gebleven de volgende 16 gemeenten: Ammerstol, Nieuw-Beijerland, den Bommel, Goedereede, Herkingen, Klaaswaal, Melissant, Molenaarsgraaf, Noordwijkerhout, Rijnsaterwoude, Stad aan 't Haringvliet, Stellendam, Stolwijk, Nieuwe-Tonge, Voorhout en Westmaas.

De gemeenten Albasserdam, Gorinchem, Katwijk, de Lier, Maasland, Numansdorp, Rijnsburg en Zwammerdam hadden in de laatste maanden het meest te lijden.

Pokken zijn nog waargenomen in December 1871 te ter Aar, Valkenburg en Waddinxveen;

in Januari 1872 te Aarlanderveen, Alblasserdam, Alphen, Ameide, Bergambacht, Berkenwoude, Dordrecht, Dubbeldam, Giessen-Nieuwkerk, Goudriaan, 's Gravenhage (Scheveningen), Goudswaard, Hazerrwoude, Hei- en Boeicop, Hoog-Blokland, Hoogvliet, Hoornaar, Koudekerk, Leerbroek, Lekkerkerk, Nieuw-Lekkerland, Leksmond, de Lier, Groote Lindt, Maasland, Meerkerk, Nieuwkoop, Nieuwland, Nieuwveen, Noordeloos, Numansdorp, Oudshoorn, Reeuwijk, Rhoon, Ridderkerk, Schelluinen, Sliedrecht, Streefkerk, Woerden, Woubrugge, Wijngaarden, Zevenhoven en Zwammerdam;

in Februarij te Alkemade, Barendrecht, Bodegraven, Gorinchem, Peursum, Vianen en Waddinxveen;

in Maart te Oud-Alblas, 's Gravesande, Heinenoord, Heukelum, Hillegom, Mijnsheerenland, Rotterdam en Vlist;

in April te Benthuizen, Hekendorp, Hendrik Ido Ambacht, Langerak, Papendrecht en Ridderkerk;

in Mei te Maasdam en Schiedam.

In de maanden Januari tot Mei van dit jaar zijn 1014 sterf-

gevallen aan pokken voorgekomen. Met de 7878 in 1870 en 1871 aan pokken overledenen had deze epidemie derhalve in Zuid-Holland den 1en Juni reeds aan 8892 menschen het leven gekost, d. i. aan *één van elke tachtig* inwoners!

En nog is zij niet geëindigd.

Te ter Aar is onder 600 gevaccineerden niet een geval van pokken voorgekomen.

Te Alkemade werd iemand aangetast die 14 dagen te voren in eene andere gemeente eene woning had bezocht, waarin 3 weken vroeger iemand aan pokken was gestorven.

Te Benthuizen werd een poklijder uit Katwijk aangebragt, te Nieuwveen een uit Nieuwkoop.

De eerste lijder te Goudriaan heeft gedurende de kermis te Leksmond, waar pokken waren, gelogeerd.

Hoogvliet en Rhoon zijn op nieuw besmet, door een persoon komende van Vlaardingen uit een gezin, waar pokken heerschten.

Het eerste geval te Numansdorp was afkomstig van Zuid-Beijerland.

Te Zwammerdam werd waarschijnlijk iemand besmet door te spelen met kinderen uit gezinnen, waarin pokken voorkwamen; een ander door in de kerk naast iemand uit een besmet gezin te zitten.

Roodvonk. Roodvonk kwam voor in December te Moordrecht; in Januari te Hellevoetsluis, Nieuw-Helvoet, Kaalingen en Nieuwenhoorn; in Februari te Dordrecht, 's Gravenhage, Gouda, Hellevoetsluis, Nieuw-Helvoet, Mijnsheerenland, Rotterdam en Schiedam; in Maart te Dordrecht, Goedereede, Hellevoetsluis, Oudshoorn, Rotterdam, Schiedam, Strijen en Westmaas; in April te Giessendam, 's Gravendeel, Nieuw-Helvoet, Ridderkerk, Rotterdam en Strijen; in Mei te 's Gravenhage, Hazerswoude, Molenaarsgraaf en Spijkenisse, in Juni te Delfshaven en 's Gravenhage.

Te Hellevoetsluis, Nieuw-Helvoet en Nieuwenhoorn verkreeg de ziekte eene epidemische uitbreiding. Meer dan 80 personen zijn in deze gemeente aangetast. Het ziekte-karakter was, even als bijna overal, zeer goedaardig.

Te 's Gravendeel kwamen 3 gevallen in een gezin voor. De vader, die een kleed had opgenomen in eene kamer, waarin voor omstreeks een jaar roodvonklijders waren behandeld, heeft waarschijnlijk de smetstof overgebragt. Van 's Gravendeel naar Strijen geschiedde die overdraging misschien door een geneesheer.

Mazelen. Deze kwamen voor in December te Nieuwenhoorn, Oostvoorne, Valkenburg en Zwammerdan; in Januari te ter

Aar, Alphen (aangebragt uit Utrecht), 's Gravenhage, Nieuwkoop, Oostvoorne en Zoeterwoude; in Februari te ter Aer, Aarlanderveen, Alphen, 's Gravenhage, Nieuwkoop, Oudshoorn, Westmaas, Zegwaart, Zoetermeer en Zwammerdam; in Maart te Benthuizen, Bodegraven, Delft, Dordrecht, 's Gravenhage, Hillegom, Leiderdorp, Noordwijk, Noordwijkerhout, Rijnsaterwoude en Woubrugge; in April te Alphen, Bleiswijk, 's Gravenhage, Hazerswoude, Lisse, Nieuwkoop en Numansdorp; in Mei te Alphen, 's Gravenhage, Hazerswoude, Leksmond, Maasdam, Numansdorp, Stompwijk, Vlaardingen (door nieuwe bewoners uit 's Hage medegebragt), Waarder en Zwammerdam; in Juni te 's Gravenhage, waar de epidemie zich zeer heeft verbreid.

Typhus. In December te ter Aar; in Januari te de Lier en Nieuwkoop; in Februari te Aarlanderveen, Leerbroek, Meerkerk en Voorburg; in Maart te Leerbroek, Leksmond, Meerkerk en Rotterdam; in April te Hoog-Blokland, Leksmond en Meerkerk.

Volgens mededeeling van den heer Schuld te Meerkerk zijn door hem 13 gevallen van typhus waargenomen, en is een van deze lijders overleden. Een der aangetasten had naast de woning van iemand, die aan typhus gestorven is, een schuurtje gebouwd. Vier gevallen kwamen voor in gezinnen, die naast elkander woonden en van hetzelfde privaat gebruik maakten.

Vijf gevallen zijn waargenomen in de nabijheid van zinkputten, waarvan de uitlozingsgoot hooger ligt, dan de vloer der belendende perceelen.

Diphtheritische keelziekte. In Januari te Dirksland, Hellevoetsluis en Melissant; in Februari te Gouda en Hellevoetsluis; in Maart te Goedereede, Hellevoetsluis, Nieuw-Lekkerland, Rotterdam en Westmaas; in April te Ridderkerk en Zoetermeer; in Mei te 's Gravenhage en Rotterdam; in Juni te Bleiswijk.

Croup. In Januari te Dirksland, Melissant en Nieuwe-Tonge; in Februari te Mijnsheerenland en Westmaas; in Maart te Goedereede.

Kinkhoest. In December te Ouderkerk a. d. IJssel en Krimpen a. d. IJssel; in Februari te Rhoon en Poortugaal; in Maart te Alblasserdam, Goedereede, Nieuw-Helvoet en Westmaas; in Mei te Rozenburg en te Vlaardingen.

IV. Handelingen van het geneeskundig staatstoezigt. Bezochte gemeenten.

Sedert de vorige vergadering zijn de volgende gemeenten bezocht: Alblasserdam, Oud-Beijerland, Delft, Dordrecht, Giessendam, Giessen-Nieuwkerk, 's Gravendeel, Heinenoord, Hellevoetsluis, Leiden, Maasdam, Rotterdam, Rijswijk, Schipluiden, Zegwaart, Zevenhuizen, Zoetermeer, Wateringen, Westmaas.

Begraaf-

De begraafplaats te Delftshaven kwam reeds meermalen ter

plaatsen. Delftshaven. sprake. Het laatst in onze vorige vergadering. (*Not.* blz Het gemeentebestuur berustte niet in het besluit der g teerde Staten, dat zij moest gesloten worden. Doch g teerde Staten bleven sluiting op 30 Junij 1872 bevelen. volgde beroep van het gemeentebestuur op den Koning. beslissing wordt nog verwacht. De uitvoering van het van gedeputeerde Staten is natuurlijk zoo lang geschorst

Giessen-Nieuwkerk. Het gemeentebestuur van Giessen-Nieuwkerk verzoc gedeputeerde Staten goedkeuring voor vergrooting der b plaats, die dan tevens zoude strekken voor een gedeel de gemeente Peursum, waar geene algemeene begraafpl De commissaris des Konings vroeg hierover des inspecte voelen. Bij onderzoek door den adjunct-inspecteur blee de begraafplaats ligt op 5 M. afstand van woningen, rende tot de bebouwde kom der gemeente. Uitbreiding daarom worden ontraden. Daarenboven was de voorge vergrooting onvoldoende voor beide gemeenten. Daaron aan gedeputeerde Staten in overweging gegeven, dit pla goed te keuren, en te besluiten, dat de begraafplaats zal worden gesloten. Dan zouden beide gemeenten in overleg l treden over het inrigten van eene gemeenschappelijke b plaats.

Leksmond. Nadat door den adjunct-inspecteur herhaaldelijk was drongen op spoed bij het inrigten van eene nieuwe begraa te Leksmond (*Not.* der vorige verg. blz. 226), werd ontvangen dat deze den 1en Juni zou worden in g gesteld.

Rijswijk. De algemeene begraafplaats te Rijswijk, waarover de deputeerde Staten het gevoelen van den inspecteur werd gev bleek naar de overtuiging van het gemeentebestuur zelf doende, zoodat reeds naar grond voor den aanslag va nieuwe werd omgezien. Zij is aan de eene zijde begrens de kerk der hervormde gemeente, aan de andere zijde nabij door woningen omringd, en moet — daar zij dien 1500 niet katholieke ingezetenen en de sterfteverhoud Rijswijk bijna 3 ten honderd is, — gerekend worden durend $45 \times 10 = 450$ in ontbinding verkeerende lijken vatten. Niet zonder grond derhalve achtte het bestuu nieuwe begraafplaats noodig. Daar het evenwel eenig b heeft in het bezit te komen van geschikten grond, gaf gedeputeerde Staten in overweging, aan het gemeentel eenigen tijd te laten en het tijdstip der sluiting b. v. te op 1 Mei 1874. Het bestuur is hierop door gedeputeerde uitgenoodigd voor den aanleg van eene nieuwe begraafpl

zorgen en vóór 1 November aanstaande te berigten, wat dan ten dien einde zal zijn verrigt.

Bij een bezoek van Schipluiden bleek dat de toestand van de algemeene begraafplaats, naast de kerk der hervormde gemeente aldaar, zóódanig is, dat op haar art. 46 der begraafwet noodwendig zal moeten worden toegepast. Hierop vestigde de inspecteur de aandacht van gedeputeerde Staten. Deze begraafplaats bestaat uit twee gedeelten, waarvan het eene ongeveer 30 M², het andere ongeveer 60 M² groot is. Schipluiden heeft ruim 1000 inwoners, waarvan de helft tot de roomsch-katholieke gemeente behoort, die eene eigen begraafplaats heeft. De bedoelde begraafplaats dient derhalve voor omstreeks 500 inwoners. De gemiddelde sterfte is aldaar 2½ ten honderd 's jaars. Men moet dus ruimte hebben voor 13 lijken 's jaars, dat is 10 jaren voor 130 lijken. Dat hiervoor de begraafplaats te klein is, is duidelijk. Te meer is dit het geval, daar het eene gedeelte; het kleinste, bestemd is voor de aanzienlijkste inwoners, en dus niet de geheele ruimte der begraafplaats voor allen beschikbaar is. Zij is dan ook overvuld. Naar de inspecteur vernam, moet, wanneer er begraven zal worden, plaats worden gemaakt door ruiming van een graf. Wordt er gegraven dan verspreidt zich een, naar men zegt, dikwijls vrij erge stank in den omtrek. Van uitbreiding kon geene sprake zijn. De ruimte daarvoor zou ontbreken. Bovendien wordt de begraafplaats aan eene zijde begrensd door de kerk, aan eene tweede door den openbaren weg; aan de twee andere zijden liggen woningen er vlak bij. Op beide deelen der begraafplaats vond de inspecteur bij zijn bezoek een stapel beenderen, van menschen afkomstig, in een hoek liggen. Men zou zonder veel moeite welligt een gansch geraamte hebben kunnen bijeenrapen. Er waren geheel gave doodsbeenderen, waaraan nog haar was. Hij vond er het haar van het hoofd van een der begravenen liggen, als een lap, waaraan bijna niets aan ontbrak. Van tijd tot tijd wordt, naar gezegd werd, die verzameling doodsbeenderen in den grond gegraven, niet op de begraafplaats zelve, maar vlak bij den tuin van den predikant. Met hoe weinig zorg dit dan nog somtijds geschiedt, kan hieruit blijken, dat eenigen tijd geleden een hond werd gezien met een doodshoofd, waar nog haar op was, in den bek. Hij had dit uit den kuil gehaald. Dat deze overvulde begraafplaats, waar voortdurend de een voor den ander moet plaats maken, voor de volksgezondheid schadelijk is, zal wel geen twijfel lijden. Het gemeentebestuur is dan ook door gedeputeerde Staten uitgenoodigd, een plan tot aanleg van eene nieuwe te beramen. Schipluiden.

Spijkenisse. Omtrent de begraafplaats te Spijkenisse (zie *Not.* der vorige verg. bl. 228) verlangden gedeputeerde Staten eene nadere uiteenzetting van de gronden, waarop zij schadelijk voor de volksgezondheid werd geacht. Aan dat verzoek heeft de inspecteur voldaan.

Wateringen. Te Wateringen worden op de begraafplaats naast de kerk der hervormde gemeente, waarover gedeputeerde Staten het gevoelen van den inspecteur hebben gevraagd, slechts weinige lijken begraven. Volgens den burgemeester slechts 5 of 6. Het getal zal echter grooter moeten zijn, want omstreeks 200 ingezetenen behooren niet tot de katholieke gemeente, en daar de sterfte te Wateringen bijzonder groot is, 4½ à 5 ten honderd 's jaars, zullen daar jaarlijks wel omstreeks 10 lijken te begraven zijn.

Dit geringe getal en de ligging der begraafplaat maken echter dat deze den inspecteur niet schadelijk voor de volksgezondheid voorkwam. Gedeputeerde Staten waren van hetzelfde gevoelen.

Westmaas. Door den burgemeester van Westmaas werd het gevoelen van den adjunct-inspecteur gevraagd over eene voorgenomen vergrooting van de begraafplaats. Zij moesten worden ontraden.

Zegwaart. Na het besluit van gedeputeerde Staten tot sluiting van de begraafplaats te Zegwaart (zie *Not.* der vorige verg. blz. 226), maakte het kerkbestuur der hervormde gemeente van Zoetermeer en Zegwaart, aan welke zij behoort, een plan voor eene wijziging. Hierover vroegen gedeputeerde Staten het gevoelen van den inspecteur. Het bleek hem dat die wijziging, indien zij mogelijk ware geweest, hetgeen zijns inziens het geval niet was, geene noemenswaardige verbetering zou hebben aangebragt. Hij moest haar dus ontraden. Gedeputeerde Staten beslisten dat de begraafplaats 31 December 1874 moet worden gesloten.

Zevenhuizen. Bij een onderzoek der begraafplaats te Zevenhuizen, door gedeputeerde Staten verzocht, bleek dat zij niet blijven kon gelijk zij was. Sluiting der geheele begraafplaats scheen evenwel niet noodig, en de inspecteur sloeg daarom eenige veranderingen voor: het buiten gebruik stellen en afscheiden van een gedeelte, en uitbreiding naar eene andere zijde. Eene beslissing is nog niet bekendt.

Drinkwater op eene school te Alblasserdam. De leerlingen der openbare school te Alblasserdam dronken, bij gebrek van goed water, het water uit eene sloot aan den voet van den dijk, hetwelk dikwijls zeer onzuiver is. Hierop vestigde de adjunct-inspecteur de aandacht van het gemeentebestuur en ried aan, het op 't dak der school vallend regenwater in een bak te verzamelen. Het bestuur verzekerde hierop, dat zooveel mogelijk voor 't voorhanden zijn van goed drink-

drinkwater op de school zou worden zorg gedragen.

Te Oud-Beijerland gaat men voort eenige voor de algemeene gezondheid schadelijke toestanden te verbeteren. De afvoer van vuil en voornamelijk die van faecale stoffen is daar nog gebrekkig. Het gebruik van fosses mobiles werd door den adjunct-inspecteur aanbevolen. Oud-Beijerland.

Een inwoner van Delftshaven vroeg vergunning van gedeputeerde Staten om arbeiderswoningen te bouwen op hem toebehoorenden grond nabij de begraafplaats. Bij onderzoek bleek dat op slechts 7 M. van de begraafplaats zou worden gebouwd. Vergunning tot bouwen, zóó digt bij eene begraafplaats van omstreeks 1500 lijken moest zeker worden ontraden. De adressant, die volgens zijn zeggen in 1857 dien grond had gekocht met het doel om dien te bebouwen, deed het voorkomen als ware hij door de wet van April 1869, betreffende de begraafplaatsen, benadeeld. Ten onregte. Want ook in 1857 was het niet geoorloofd te bouwen „binnen een afstand van 35 à 40 ellen" van eene begraafplaats. Gedeputeerde Staten hebben de gevraagde vergunning niet verleend. Bouwen bij eene begraafplaats te Delftshaven.

Door het gemeentebestuur van Dordrecht werd een plan voorgesteld, van eene uitvoerige toeligting voorzien, tot bemaling, riolering en afvoer van faecale stoffen. Hoofdzakelijk was het voornemen: *a.* de kleine grachten, bekend onder den naam van „doode spranten", te dempen en te voorzien van buizen tot regtstreekschen afvoer van faecale stoffen (Liernur) met afzonderlijke afvoerbuizen voor regen- en huiswater; *b.* het Bagijnenhof te dempen en te voorzien van een gemetseld riool; *c.* wijde ijzeren buizen aan te leggen tot aanvoer van versch drinkwater in de buitenstad. Hieromtrent deelde de adjunct-inspecteur aan het gemeentebebestuur het gevoelen mede, dat door het dempen der kleine grachten en de uitvoering onder *a* bedoeld een eerste stap zal worden gedaan op den weg tot verbetering van den afvoer van vuil en tot voorziening in eene der meest dringende behoeften der gemeente; dat het plan tot demping met riolering van het Bagijnenhof, waarin regtstreeksche afvoer van faecale stoffen niet was opgenomen, aan bedenking onderhevig was, omdat men daardoor in de nadeelen van het zoogenaamd spoelstelsel verviel, en dat het daardoor wenschelijk ware, ook daar het stelsel Liernur toe te passen. Volgens de toeligting van het ontwerp zouden de hoofdgrachten niet worden gedempt, en de inhoud bij lagen rivierstand, dus in gewone tijden, even als tot dusverre in de Voorstraathaven worden gelaten. Met het oog op de massa faecale stoffen, die dagelijks ook in de hoofdgracht worden afgevoerd, moest de uitvoering van dit Gezondheidsmaatregelen te Dordrecht.

plan worden ontraden, onder opmerking dat bij ieder plan tot verbetering van den afvoer van vuil, de eisch behoort gesteld te worden, dat geen rioolvuil in grachten of havens wordt afgevoerd; een eisch nog meer noodzakelijk voor Dordrecht, waar het grootste deel der ingezetenen het water uit de haven drinkt. Aanvoer van versch rivierwater verdient om die reden reeds aanbeveling.

Besmettelijkheid van roodvonk.

Aan een verzoek van burgemeester en wethouders van Dordrecht om eene verklaring dat roodvonk tot de besmetetlijke ziekten behoort, werd natuurlijk door den adjunct-inspecteur voldaan.

Dr. Ramaer betuigt zijne bevreemding over die vraag, daar de besmettelijkheid toch niet twijfelachtig is.

De adjunct-inspecteur antwoordt hierop dat hij meermalen door dat gemeentebestuur gevraagd was of deze of gene ziekte besmettelijk was. Dit geschiedde vermoedelijk met het oog op eene plaatselijke verordening waarin van besmettelijke ziekte gesproken wordt.

Gelegenheid voor ontsmetting te Giessendam.

De burgemeester van Giessendam verzocht inlichtingen omtrent de inrigting van een lokaal, waar, bij het voorkomen van besmettelijke ziekten, beddegoed, kleederen, enz. zouden kunnen worden ontsmet. Bij de mededeeling van de vereischten, waaraan zoodanige inrigting zou behooren te voldoen, gaf de adjunct-inspecteur tevens in overweging, daaraan een lokaal tot isolering en verpleging van lijders aan besmettelijke ziekte te verbinden.

Dr. Ramaer vindt hierin aanleiding tot de vraag, of ook het bestaan van de gelegenheid daartoe in andere gemeenten bekend is; hij beschouwt dit alleszins wenschelijk.

De adjunct-inspecteur zegt dat gelegenheid voor ontsmetting ook te Sommelsdijk gegeven werd.

Dr. Rombach herinnert aan de bepaling in het aanhangig wetsontwerp tot voorziening bij besmettelijke ziekten, waardoor de gemeenten worden verpligt gelegenheid voor ontsmetting te geven bij het heerschen van besmettelijke ziekten.

De heer Scherpenzeel deelt mede dat zeer onlangs te Schoonhoven een lokaal is ingerigt voor opname van lijders aan besmettelijke ziekten.

Onreinheid te 's Gravendeel.

De goten en waterloopen tusschen de huizen aan den beneden havendijk te 's Gravendeel, laten uit het oogpunt van reinheid veel te wenschen over. Daarom drong de adjunct-inspecteur bij het gemeentebestuur aan op strengere toepassing der verordening, en gaf in overweging, maatregelen te nemen, waardoor de verontreiniging van slooten door boven deze staande

privaten kan worden belet. Hierop werd nog geen antwoord ontvangen.

In de vorige vergadering (*Not.* blz. 223) maakte de inspecteur melding van pogingen om het gebouw te Scheveningen, bekend onder den naam van „de Citadel", te doen ontruimen. Later ontving hij van het „ned. herv. diakonie-armbestuur" aldaar berigt, dat besloten was dit gebouw den 1en Mei 1872 te doen ontruimen. Hier is dus een broeinest van veel kwaad opgeruimd. 's Gravenhage. De „Citadel" te Scheveningen.

Een bakker te 's Gravenhage hield in zijn achterhuis twee varkens en eene geit. Klagten van omwonenden gaven aanleiding tot een onderzoek. Door het gemeentebestuur was geen verlof gegeven tot het houden van varkens. De inspecteur wees burgemeester en wethouders op deze overtreding van de politieverordening en ontving daarop berigt, dat ten gevolge van zijn schrijven eene vervolging was ingesteld wegens die overtreding en dat een verzoek om vergunning tot het houden van varkens, thans door den overtreder gedaan, was geweigerd. Varkens.

Eene smelterij van vetten in eene bevolkte buurt te 's Gravenhage, waarvoor het gemeentebestuur geene vergunning verleend had, gaf aanleiding tot gegronde klagten van omwonenden. Vetsmelterij.

De inspecteur vestigde hierop de aandacht van burgemeester en wethouders en wacht nog hun antwoord.

Bij een bezoek, voor eenige maanden door den inspectenr aan het weeshuis der hervormde gemeente te 's Gravenhage gebragt, werd zijne aandacht vooral getrokken door het slechte drinkwater en den verwaarloosden toestand van sekreten en riolen. Kort daarna vernam hij, dat, voornamelijk ten gevolge van zijn bezoek, monsters water uit verschillende pompen aan eenen scheikundige tot onderzoek waren gezonden. Weeshuis der hervormden.

Hij heeft later aan heeren regenten van het weeshuis beleefdelijk verzocht, hem het rapport van dien scheikundige ter inzage te willen geven, en tevens mede te deelen of iets gedaan is tot verbetering van het drinkwater en de riolering, die van zoo groot belang zijn voor het welzijn der verpleegden. Twee maanden zijn sedert verloopen, maar de heeren regenten hebben den inspecteur nog niet met eenig antwoord vereerd.

Eene buurt te Heenvliet was in verwaarloosden toestand. Boven een meestal drooge sloot staat een privaat, voor een aantal gezinnen bestemd. De faecale stoffen daaruit, de gier uit een varkenshok en van mestvaalten, verontreinigen de lucht. De aandacht van het gemeentebestuur is door den adjunct-inspecteur hierop gevestigd en op verbetering is aangedrongen. Dien ten gevolge is door burgemeester en wethouders eene verordening tot bevordering der openbare reinheid aan het Heenvliet.

oordeel van den adjunct-inspecteur onderworpen en aan den raad ingediend.

Heinenoord. De nieuwe school te Heinenoord (zie *Not.* der vergadering van Juni 1870, blz. 222) is gebouwd op de plaats, welke de adjunct-inspecteur had ontraden. Hare ligging blijkt ongunstig.

Roodvonk te Hellevoetsluis. De burgemeester van Hellevoetsluis vroeg het gevoelen van den adjunct-inspecteur over een voorstel van de gezondheids-commissie om, toen het roodvonk zich uitbreidde, een lokaal beschikbaar te stellen tot het geven van onderrigt aan kinderen uit besmette gezinnen, met het doel om: 1°. de kinderen niet zoo langen tijd van onderwijs verstoken te doen zijn en 2°. te voorkomen dat de kinderen de smetstof, op school opgedaan, in onbesmette gezinnen overbrengen. Bij plaatselijk onderzoek bleek, dat een afgezonderd gedeelte van een niet bewoonde kazerne voor dat doel zou worden in gebruik genomen. Daartegen bestond geen bezwaar en het gemeentebestuur besloot aldus te handelen.

De minister van Binnenlandsche Zaken, dit vernemende, vreesde dat zoodanige vereeniging die kinderen aan onderlinge besmetting zou blootstellen en meende dat het welligt veiliger ware, hen te huis te laten. Hierover vroeg de minister het gevoelen van den inspecteur. Deze gaf ten antwoord, dat de maatregel te Hellevoetsluis was beraamd in overleg met den adjunct-inspecteur en hem, en dat het denkbeeld hem toelachte. Mogelijkheid van onderlinge besmetting blijft natuurlijk daarbij nog wel bestaan, maar men heeft hier te doen met kinderen, die te huis aan veel grooter gevaar zijn blootgesteld en die toch — wanneer zij, van de scholen geweerd, den ganschen dag zonder bezigheid zijn, — overal rondloopen en de besmetting verbreiden, en met elkander op straat spelende in veel nauwer aanraking komen en uit het oogpunt van besmetting gevaarlijker voor elkaar zijn, dan op de school. Aan de ouders werd ook de de keuze gelaten of zij hunne kinderen naar die school willen zenden of te huis houden. Het kwam den inspecteur voor, dat aldus op gelukkige wijze werd te gemoet gekomen aan de bezwaren, die velen altijd opperen tegen het weren uit de scholen van kinderen uit besmette gezinnen: het ronddragen van de besmetting door die kinderen, die niet bezig gehouden worden, en het gemis van onderwijs, hetwelk somtijds van vrij langen duur kan zijn, wanneer, gelijk zoo dikwijls het geval is, kinderen in hetzelfde gezin na elkander worden aangetast.

Hillegersberg. Het gemeentebestuur van Hillegersberg, waar vergeefsche pogingen waren gedaan om door boring goed drinkwater te verkrijgen, was voornemens een grooten regenbak te doen maken, om het water van de kerk en den toren in op te vangen. Het

legde den inspecteur de vraag voor of de begraafplaats, rondom de kerk gelegen, van nadeeligen invloed zou kunnen zijn op het water dat langs het kerkdak stroomt, en of de looden goten der kerk schadelijk waren. Deze gaf ten antwoord, dat van de begraafplaats in dit opzicht geen nadeel was te duchten; dat looden goten onder sommige omstandigheden schadelijk konden zijn, maar dat zorg voor het zuiver houden der goten hieraan kon te gemoet komen, en dat ook was aan te bevelen om, wanneer het eenigen tijd niet had geregend, het water dat bij eene regenbui het eerst van het dak afvloeit, niet in den bak te doen loopen.

Verordeningen te Hillegersberg en te Kralingen.

Te Hillegersberg en te Kralingen waren verordeningen gemaakt ten opzichte van het bouwen, en daarin kwamen o. a. bepalingen voor dat nieuw gebouwde woningen eerst na een bepaalden tijd mochten worden betrokken, dat de vloeren van hout moesten zijn en andere dergelijke voorschriften, die ten doel hadden de vochtigheid der gebouwen en het gebruik van door nieuwheid nog vochtige woningen tegen te gaan.

Gedeputeerde Staten maakten tegen dergelijke bepalingen bezwaar en voerden daartegen aan, dat zij niet geacht konden worden noodig te zijn in het belang der openbare gezondheid ter voorkoming van epidemische ziekten en daarom niet tot de bevoegdheid van den gemeenteraad behoorden.

De besturen van die gemeenten vroegen hierover het gevoelen van den inspecteur. Het kwam dezen voor dat de bewering van gedeputeerde Staten geen voldoende grond heeft. De gemeentewet draagt aan den raad op het maken van verordeningen in het belang der openbare gezondheid. „In het belang der openbare gezondheid" in het algemeen; niet enkel tot wering van epidemische ziekten. De wet spreekt zelfs niet van epidemische ziekten. De bedoelde bepalingen hadden blijkbaar ten doel, het bewonen van vochtige woningen tegen te gaan. Benadeelen vochtige woningen de gezondheid, waarom zou dan de gemeenteraad niet het recht hebben daartegen bepalingen te maken? Men maakt wel bepalingen tegen gevaar voor brand, tegen bouwvalligheid enz. In het stelsel van gedeputeerde Staten zou naauwelijks een enkel voorschrift betreffende het bouwen van woningen met het oog op de gezondheid der bewoners mogen worden gegeven. Immers, wanneer eene enkele woning gebouwd word en in hare zamenstelling gebreken zijn, die de bewoners ziek maken, slechte sekreten en riolen bij voorbeeld, of natte vloeren en muren, dan zal men kunnen zeggen dat bij de gezondheid van dit gezin de *openbare* gezondheid, dat is de gezondheid der geheele bevolking, niet betrokken is, en

dat men hier niet met *epedemische* ziekten te doen heeft. Zeer juist. Maar hoe, wanneer, gelijk b. v. te Kralingen het geval is, geheele straten, ja reeksen van straten, te gelijk gebouwd worden en als 't ware gansche wijken der gemeente op eenmaal ontstaan? Hoe, indien die straten bestaan uit bekrompen, vochtige woningen, op een niet droog gelegden bodem, en daardoor bijna onvermijdelijk onder de bewoners van die straten, van die wijken, allerlei ziekten zich ontwikkelen? Kan men dan nog zeggen, dat de openbare gezondheid er niet door lijdt? De mogelijkheid laat zich denken, dat een nieuw dorp hier of daar ontstaat, waarvan, bij gemis van eene bepaling in het bouwreglement waardoor zooveel mogelijk voor drooge woningen gezorgd wordt, *alle* woningen vochtig zijn, vol schimmelvorming en paddestoelen, met voortdurend met water doortrokken vloeren en muren, en waarin *alle* inwoners onder dien toestand lijden. Zou men dan kunnen zeggen dat, ja, wel allen ziek zijn, maar de openbare gezondheid geene schade lijdt? De gemeentewet weet niet van *epidemische* ziekten. En de openbare gezondheid is zeker ook niet ènkel wat epidemische ziekten betreft, voorwerp van de zorg der gemeetebesturen. Een gemeenteraad kan b. v. bepalingen maken tegen slechte of vervalschte levensmiddelen, en maakt zoo doende eene verordening tot bevordering der openbare gezondheid, ofschoon dergelijke levensmiddelen geene epidemieën teweeg brengen. Maar zelfs indien men aannam, dat alleen *epidemische* ziekten voorwerp zijn van de zorg van het gemeentebestuur — hetgeen, blijkens de gemeentewet, toch niet het geval is, — dan zou men nog niet wel kunnen volhouden, dat maatregelen die het bouwen van vochtige woningen tegengaan, buiten de bevoegdheid der gemeentebesturen liggen. Want, ofschoon een vochtige woning niet eene epidemie zal doen ontstaan, blijken toch sommige epidemische ziekten in vochtige woningen vooral te tieren. Men denke slechts aan tusschenpoozende koorts en cholera. De inspecteur deed ook opmerken, dat sommige bepalingen, welke volgens heeren gedeputeerde Staten buiten de bevoegdheid van den gemeenteraad zouden liggen, in de verordeningen van andere gemeenten zijn opgenomen. Eenige der nu voor Kralingen afgekeurde bepalingen komen zelfs voor in de thans aldaar geldende verordening van 19 April 1866. — De gemeenteraad van Hillegersberg heeft in de bedenkingen van gedeputeerde Staten berust. Hoe het te Kralingen is gegaan, is niet bekend.

Naar aanleiding van deze mededeeling ontstaat eene discussie over de vraag of vochtige woningen inderdaad zoo nadeelig zijn voor de gezondheid der bewoners, als dikwijls wordt beweerd,

hetgeen vooral door den heer Evers wordt betwijfeld, op grond van ervaring bij gezinnen, die nieuwe huizen terstond na de voltooijing betrokken. Ook andere leden hebben dergelijke ondervinding. Intusschen wordt opgemerkt dat nieuwheid van een huis niet synoniem is met vochtigheid. Vooral de tegenwoordige weinig solide wijze van bouwen, de dunheid der muren en de dikwijls opzettelijk ter bespoediging van het droog worden genomen maatregelen, maken dat een nieuw huis niet altijd vochtig is. Men wijst er ook op dat de wijze van bewoning ook invloed hebben kan. Ook zijn de nadeelen niet altijd van dien aard dat de hulp van een geneesheer wordt ingeroepen, en zij blijken derhalve niet altijd. Zeer vochtige woningen worden bijna uitsluitend door de geringe klasse bewoond en het is dikwijls moeijelijk na te gaan, wat aan de vochtigheid der woning en wat aan andere oorzaken is toe te schrijven. Ook verhuist deze klasse zeer veelvuldig en het is daardoor niet gemakkelijk den invloed van eene bepaalde woning uit te maken. Vooral in vochtige woningen van gegoeden zal de zaak moeten worden nagegaan en de vergadering uit den wensch, dat ieder trachte zooveel het kan tot oplossing der zeker niet onbelangrijke vraag bij te dragen.

Waterververversching te Kralingen.

Het gemeentebestuur van Kralingen heeft reeds voor geruimen tijd getracht vergunning te krijgen om een duiker te leggen door de Hoflaan, ten einde den zeer bebouwden Voorpolder te kunnen ververschen door Maaswater, hetwelk dan in den polder zou kunnen worden gelaten door den aan de gemeente behoorende duiker in den zeedijk. Reeds in 1870 wendde het daartoe pogingen aan bij het gemeentebestuur van Rotterdam, hetwelk de vergunning zou moeten geven. Het bestuur van Rotterdam verklaarde zich daartoe bereid, onder voorwaarde dat door het gemeentebestuur van Kralingen werd bewerkt, dat het bestuur van den polder Kralingen vergunning gaf tot het leggen van een duiker tot ververschíng van de Zwanesloot te Rotterdam. Hierin wilde het gemeentebestuur van Kralingen niet treden, bewerende dat daardoor die gemeente zou worden belast met het vuil uit de Zwanesloot, en het kwaad, daardoor teweeg gebragt, grooter zijn zou dan dat, hetwelk men door den duiker in de Hoflaan wilde bestrijden. De meeningen van beide besturen schijnen te verschillen omtrent de gevolgen, die het leggen van een duiker bij de Zwanesloot zou hebben.

Het is den inspecteur niet gelukt deze aangelegenheid tot een goed einde te brengen. Hij had gehoopt dat Kralingen althans zou toestemmen in het nemen van eene *proef* met zulk een duiker, welke hij voorsloeg. Maar zijn voorstel in dien geest werd afgeslagen.

Leiden. Grond voor eene school.

Het gemeentebestuur van Leiden, voornemens op het plein aan de Oude Vest, naast het akademisch ziekenhuis, eene school te doen bouwen, wenschte daaromtrent het gevoelen te vernemen van den inspecteur. Na plaatselijk onderzoek gaf deze te kennen, dat hij, uit een hygiënisch oogpunt, geenerlei bezwaar zag tegen het bouwen van eene school op dat terrein, indien het daarnaast gelegen akademisch ziekenhuis, wanneer het aan zijne tegenwoordige bestemming zal zijn onttrokken, niet wordt bestemd tot verpleging van lijders aan besmettelijke ziekten. Wegens bezwaren van anderen dan hygiënischen aard, door de plaatselijke schoolcommissie opgeworpen, wordt de school echter niet op dien grond gebouwd.

Typhus.

Naar de inspecteur vernam, werden te Leiden twee studenten, die na elkander dezelfde kamers bewoonden, door typhus aangetast. Een privaat, op de slaapkamer aangebragt, kon daarvan oorzaak zijn. Hierover had hij een onderhoud met burgemeester en wethouders, ten gevolge waarvan een plaatselijk onderzoek is ingesteld door twee leden van dezen Raad, de hoogleeraren Boogaard en Evers, waarbij werkelijk nadeelige toestanden werden gevonden, welker verbetering is toegezegd. Op verzoek van den voorzitter deelt prof. Boogaard den gevonden toestand mede.

School te Maasdam.

Te Maasdam bleek de school te klein. De ruimte voor elk kind was nog niet 2.5 M^3. Daarbij was de ventilatie gebrekkig. Het aanbrengen van tuimelramen werd door den adjunct-inspecteur aangeraden,

Bouwen te Nieuwerkerk aan den IJsel.

Een inwoner van Nieuwerkerk aan den IJssel verzocht van gedeputeerde S.aten vergunning om te bouwen nabij de begraafplaats. Dit college verzocht daaromtrent advies. De inspecteur deed opmerken, dat de adressant geene vergunning noodig had, daar hij, volgens art. 48 der begraafwet, bouwen mag „op zooveel afstand van de begraafplaats, als de kortste afstand bedraagt, waarop deze van de bebouwde kom der gemeente verwijderd is" en te Nieuwerkerk de begraafplaats in de kom ligt, of althans daaraan onmiddellijk grenst. Bovendien zou tegen het bouwen weinig bezwaar zijn, omdat de begraafplaats weldra zou worden gesloten. Gedeputeerde Staten gaven den adressant te kennen, dat hij de gevraagde vergunning niet behoefde.

Verbouwing der school te Nieuwveen.

Van het plan tot verbouwing der school te Nieuwveen was reeds meermalen in dezen Raad sprake. (Zie *Not.* der vorige verg.. blz. 227. Behalve uit de provinciale kas had het gemeentebestuur voor die verbouwing ook eene toelage van het Rijk verzocht. De minister van Binnenlandsche Zaken wenschte het

gevoelen van den inspecteur te kennen omtrent het gemaakte plan. Deze herhaalde het advies, aan gedeputeerde Staten gegeven, dat indien aan enkele opmerkingen werd voldaan, tegen het plan geen bezwaar was. Maar hij herhaalde tevens de opmerking, dat *subsidiëring*, bevordering derhalve van overheidswege, van den bouw eener school naast eene begraafplaats, hem bedenkelijk voorkwam. Later werd hem medegedeeld dat de minister zijne bedenking juist achtte en op het verzoek om subsidie afwijzend had beschikt.

Gedeputeerde Staten vroegen het gevoelen van den inspecteur over eene vergunning tot oprigting van eene gasfabriek te Fijenoord, door de Nederlandsche stoombootmaatschappij verzocht. Deze zag hiertegen geen bezwaar, wanneer gezorgd werd dat de schadelijke produkten der fabriek niet in het water worden afgeleid, waartegen ook burgemeester en wethouders van Rotterdam, blijkens hun advies aan gedeputeerde Staten, wenschten gewaakt te zien. Bij koninklijk besluit is de vergunning verleend. **Rotterdam. Gasfabriek te Fijenoord.**

Naar aanleiding van eene aanvrage van de weduwe van den apotheker K. de Groot, te Rotterdam, om vergunning tot plaatsing van een stoomwerktuig, voor het bereiden van chemicalien en extracten in een huis aan den Binnenweg, heeft zich de inspecteur zooveel mogelijk bekend gemaakt met hetgeen in die fabriek zou worden verrigt. Daarbij bleek, dat zij voor de gezondheid geen gevaar zal opleveren, indien onder de voorwaarden der concessie deze wierden opgenamen, dat niet dan zuiver water (zooals b. v. verdichte stoom) in de sloot, die langs de bleekerij loopt, mag worden geloosd, en dat afvalwater, hetwelk vergiftige stoffen mogt bevatten, noch in de sloot, noch in het riool mag worden afgevoerd, doch afzonderlijk verzameld en op eene door het gemeentebestuur aan te wijzen plaats verwijderd worde. Het laat zich echter niet verwachten, dat het afvalwater veel gevaarlijke stoffen zal bevatten, daar dit met het belang van den fabriekant te zeer in strijd zou zijn. Schoon in de aanvrage ook van „bereiding van chemicaliën" werd gesproken, was bovendien de bedoeling alleen bereiding van extracten. De vergunning is onder de noodige voorwaarden verleend. **Fabriek van extracten.**

Bij een bezoek van Rijswijk trof den inspecteur de onreinheid in sommige gedeelten dier gemeente. Hij zag er een aantal slooten, waarin riolen uitliepen, die van slooten niets behouden hadden dan den naam, maar niet anders waren dan walgelijke open riolen, poelen, gevuld met rottend vuil. Nog nadeeliger scheen het, dat vele ingezetenen vlak bij hunne woningen varkenshokken en mesthoopen hadden. Deze waren ook in strijd **Rijswijk.**

met een artikel van eene plaatselijke verordening, waarin aan ieder verboden wordt „op zijn erf of land eenig voorwerp, dat eene voor de gezondheid schadelijke lucht verspreidt" te houden, op minder dan 200 ellen van een bewoond gebouw of van den openbaren weg. Op verbetering van deze toestanden werd aangedrongen. Tevens kwam de inspecteur terug op zijn vroeger schrijven (zie *Not.* der verg. van Juni 1871, blz. 187), waarin hij had gewezen op de noodzakelijkheid van het vaststellen van eene verordening ter bestrijding van besmettelijke ziekten. Van den toenmaligen, thans overleden burgemeester had hij toezegging ontvangen, dat „zoo spoedig doenlijk" eene verordening aan den gemeenteraad zou worden voorgelegd. Bijna twee maanden later vernam de inspecteur, dat de gemeenteraad vaststelling van eene verordening niet noodig achtte, o. a. omdat de epidemie toen was geweken. Hij wees thans op het zonderlinge van dit argument. Men wacht met de vaststelling van eene verordening tot de epidemie heeft uitgewoed, en vindt dan in haar ophouden een grond om de verordening niet vast te stellen. In tegenspraak met een vaderlandsch spreekwoord wil men dus, zelfs als het kalf reeds is verdronken, nóg niet den put dempen. Nogmaals drong hij alzoo op het maken van eene verordening aan, opdat eene epidemie van eene of andere besmettelijke ziekte de gemeente niet op nieuw onvoorbereid zou vinden en niet op nieuw aan meer dan 1 pct. van de bevolking het leven zou kosten.

Sedert is nog slechts eene maand verloopen.

Westmaas. Bij het gemeentebestuur van Westmaas werd door den adjunct-inspecteur aangedrongen op maatregelen, om uitloozing van privaten op slooten tegen te gaan.

Zevenhuizen. Te Zevenhuizen was een schadelijk riool vlak bij de school. De burgemeester heeft toegezegd voor verbetering te zullen zorgen.

Pokken-epidemie. De nog steeds heerschende pokkenepidemie gaf tot het bezoek van onderscheidene gemeenten en tot menigen mondelingen en schriftelijken raad aanleiding. De voorzitter acht het niet noodig die allen afzonderlijk te vermelden.

Tongblaar onder het rundvee. De heerschende epizoötie van goedaardige tongblaar onder het rundvee en in de dagbladen voorkomende berigten en waarschuwingen daaromtrent gaven den inspecteur aanleiding, om zich over deze aangelegenheid te wenden tot den districtsveearts in deze provincie en van dezen inlichting te vragen omtrent de verbreiding der ziekte en het te duchten gevaar. Hij ontving tot antwoord, dat hetgeen daaromtrent in dagbladen voorkwam zeer overdreven was en het gevaar ook te sterk

gekleurd werd. Zooverre de districtsveearts bekend was, waren er nog geen nadeelige gevolgen bij menschen uit voortgekomen. Hij schreef dit ook hieraan toe, dat de melk, in de steden gebruikt, voor het meerendeel bestaat uit ¾ taptemelk en ¼ zoetemelk, naar hem werd medegedeeld. De ziekte was over de geheele provincie verbreid, doch zij was zeer goedaardig en haar einde reeds nabij. Bij de zieke dieren is ook de melkafscheiding zoodanig verminderd, dat het bedoelde gevaar meer denkbeeldig is, dan werkelijk bestaat. Hierin was dus zeker geen grond om veel bezwaar te duchten. Niettemin heeft de inspecteur, toen een dagblad een vreeselijk verhaal gaf van eenen ongelukkige, die te Oudewater na een lijden van weinige dagen aan tongblaar was bezweken, en dit droevig geval aan het gebruik van melk van zieke koeijen werd toegeschreven, de zaak onderzocht. Toen bleek — zooals te verwachten was — dat er *niets* van waar was. De bedoelde persoon was, volgens mededeeling van den geneesheer, die hem behandelde, aan typhus overleden. Van blaren op de tong, of zwelling van de tong was geen sprake. De zieke had, gelijk zoo vele typhuslijders, eene drooge, bruine tong gehad, hier en daar met kloven. Met melk of met de tongblaar van het rundvee stond de ziekte van dezen lijder in geenerlei verband. De geneeskundige had dan ook reeds het courantenverhaal doen herroepen.

Evenzoo bleek ook een courantenbericht omtrent het voorkomen van tongblaar bij kinderen te Noordeloos, tengevolge van melk van koeijen, daaraan lijdende, toen de adjunct-inspecteur inlichtingen vroeg aan het gemeentebestuur geheel onjuist. Van overgang der ziekte op den mensch was aan het bestuur en de geneeskundigen van die gemeente niets gebleken, en . . . de melk van de zieke koeijen werd niet gebruikt.

Werking van het Liernur-stelsen te Amsterdam.

Burgemeester en wethouders van Amsterdam hadden de beleefdheid met vele anderen ook alle geneeskundige ambtenaren uit te noodigen om de werking van het pneumatisch rioolstelsel (Liernur-stelsel) te komen zien. De inspecteur en de adjunct-inspecteur maakten beide gaarne van die gelegenheid gebruik en hebben met veel belangstelling het ledigen der privaten in de gedempte Looijersloot en de werkzaamheden in het taplokaal bijgewoond. De werking liet niets te wenschen over.

Bezoek van krankzinnigen gestichten.

Het bezoek der gestichten voor krankzinnigen met de officiers van justitie heeft geregeld plaats gehad.

Handhaving v. wetten en verordeningen.

Vergunning om den apotheek van eenen overleden of zieken apotheker tegelijk met de hunne waar te nemen, ingevolge art.

Waarneming van apotheken. 18 der wet, regelende de uitoefening der artsenijbereidkunst, werd verleend aan de volgende apothekers:

J. H. C. van Deinse, te Dordrecht, voor de apotheek van W. Sillevis (overleden);

W. Robertson Az., te Rotterdam, voor de apotheek van J. S. Ulrich Jr. (overleden);

J. C. van Noorden, te Rotterdam, voor de apotheek van C. J. W. Snabilié (overleden). Deze vergunning werd voor 3 maanden verlengd.

Een verzoek van den apotheker P. Tak, die wegens ziekte de apotheek van den heer J. de Loos te Rotterdam waarnam; om tegelijk daarmede de apotheek van den overleden apotheker K. de Groot te mogen waarnemen, meende de inspecteur te moeten weigeren. De heer Tak was eerst weinige dagen in de apotheek van den heer de Loos, en het ging dus zijns inziens niet aan, hem nu terstond tegelijk daarmede nog een tweede apotheek te doen beheeren. Zal de „waarneming," waarvan de wet spreekt, iets beduiden, zal zij meer zijn dan het leenen van een naam — en dat is ongetwijfeld noodig, — dan scheen hier vergunning geenszins raadzaam. Zij kon bovendien ook dáárom bezwaarlijk worden verleend, omdat nòch in de apotheek van den heer de Loos, nòch in die van den heer de Groot, een hulpapotheker werkzaam was. In beiden waren slechts bedienden die niet in het bezit mochten zijn van den sleutel der vergiftkast. — In de waarneming der apotheek van de Groot is toen op andere wijze voorzien.

Wetsovertreding. De aandacht der burgemeesters van de gemeenten Dordrecht, Gorinchem, Leiden en Woerden is gevestigd op zekeren van Straaten, die, naar de inspecteur vernam, de markten in die gemeenten bezocht en zich als tandmeester gedroeg, schoon hij daartoe geenerlei bevoegdheid heeft.

De burgemeester van Meerkerk maakte procesveraal op tegen iemand, die, zonder bevoegd te zijn tot uitoefening der geneeskunst, aan poklijders geneesmiddelen had gegeven. Eenmaal om, zooals het heette, de pokken op te wekken, en eenmaal om het ijlen tegen te gaan. De officier van justitie schijnt echter geenen grond tot vervolging te hebben gevonden.

Op den „magnetiseur" J. J. Weteling, van Amsterdam, herherhaaldelijk reeds elders, en in Januari ll. te 's Gravenhage veroordeeld wegens uitoefening der geneeskunst zonder bevoegdheid, en is op nieuw de aandacht van den officier van justitie gevestigd, wegens het uitoefenen van zijne kunst te Scheveningen. Ditmaal onder bijvoeging dat, ingeval van veroordeeling, gevangenisstraf wenschelijk voorkwam. Geldboeten toch blijken

weinig afschrikkends te hebben. Het magnetisme wijst goudbronnen aan!

Een eervol ontslagen officier van gezondheid, die den titel van *arts* voerde, werd gewezen op art. 3 der wet van 1 Juni 1865, *Stbl.* n°. 59, en verklaarde zich daarop bereid, dien titel niet meer te voeren.

Geneesmiddelen voor schepen.

Sedert de vorige vergadering zijn bewijzen van bevoegdheid geviseerd en lijsten van geneesmiddelen goedgekeurd voor geneeskundigen, die zich hadden verbonden voor den dienst op de schepen: Robertus Hendrikus, en Noach III. De geneesmiddelen en werktuigen zijn door commissiën uit dezen Raad onderzocht en in goeden staat bevonden.

Anijszaad.

Eenige monsters anijszaad werden onderzocht en vrij van vruchtjes Conium macalatum bevonden.

Vereeniging tot bevordering v. koepokinenting.

De voorzitter deelt mede dat voor den Raad is ontvangen een exemplaar van de vrij algemeen verspreide circulaire, betreffende de oprigting van eene „Nederlandsche vereeniging tot bevordering der koepok-inenting". Hij onderstelt dat zij den leden bekend is. Medewerking wordt daarin verzocht. Die medewerking kan wel niet anders zijn dan individuele medewerking van de leden. De voorzitter stelt voor, dat de Raad zijne sympathie uitspreke met het streven van de oprigters der vereeniging en ieder in zijnen kring hunne pogingen steune. Hiermede vereenigt zich de Raad.

Invloed der bewerking van vlas.

Het onderzoek naar den invloed der bewerking van vlas op de gezondheid der arbeiders, waaromtrent in de vorige vergadering eenige voorloopige mededeelingen zijn gegeven (zie *Not.* blz. 239), is door den adjunct-inspecteur voortgezet. De uitkomsten van dat onderzoek zijn medegedeeld en reeds aan de leden toegezonden. (Zie *Bijlage*).

De voorzitter brengt thans dit rapport in discussie.

Tot toelichting laat dr. Carsten nog diagrammen rond gaan, die eene aanschouwelijke voorstelling geven van de verhouding der sterfte aan ziekten der ademhalingswerktuigen in gemeenten met veel en met weinig vlasindustrie en deelt, naar aanleiding van eene vraag van prof. Evers nog mede, dat in de vlasstreken meer dan één stoomwerktuig voor het zwingelen bestaat, dat hem echter eene plaat boven de zwingelwerktuigen het doelmatigste middel schijnt tot voorkoming van het nadeel van 't inademen van stof.

Waterverversching te Schiedam.

De heer Jacobson deelt mede, dat ten aanzien der waterverversching te Schiedam, waarover in de vorige vergadering werd gesproken (*Not.* blz. 235), nog niets is beslist. Omtrent den aanleg van eene waterleiding wordt ook nog onderhandeld.

Inmiddels wordt in de fabriek van stearinekaarsen, die door den spreker wordt bestuurd, steeds water, door chloretumferricum geklaard, beschikbaar gesteld en met graagte gebruikt.

Winkelvisitatie. De voorzitter wenscht thans eenige punten betreffende de winkelvisitatie besproken te zien, naar aanleiding vooral van de invoering der nieuwe pharmacapoe op 1 Augustus, en geeft gelegenheid hiertoe.

De heer Haaxman vraagt of het wenschelijk is bij de visitatie steng na te gaan of alles volgens de nieuwe voorschriften is bereid.

Naar de meening van den voorzitter zal men dit zeker moeten nagaan en waar gebreken zijn er op moeten wijzen, want den 1sten Augustus is de nieuwe pharmacopoe *wet*. Doch zijns inziens zal het raadzaam zijn niet aanstonds wegens hetgeen niet aan de nieuwe voorschriften voldoet, vervolging in te stellen. Bij het eerste onderzoek na 1 Augustus zij men toegeefelijk, en geve de noodige aanwijzing en toelichting. Bij het volgende onderzoek zal alles in orde moeten zijn. Zoo zou hij nu de visitatie willen opvatten. Opzettelijk heeft hij nog geene magtigingen tot visitatie verzonden, omdat hij het onderzoek na 1 Augustus wilde doen plaats hebben en de zaak eerst in den Raad ter sprake wenschte te brengen.

De heer Jacobson wijst op bezwaren tegen het uitsluitend gebruik van het nieuwe gewigt, zoolang nog geneeskundigen in hunne voorschriften van het oude gewigt zich bedienen; hij acht bedenkelijk dat boete worde opgelegd wegens aanwezigheid van oud gewigt.

De heer Haaxman herinnert aan de herleidings-tabellen, zoowel aan die bij benadering als aan de meer naauwkeurige.

Andere leden deelen evenmin de bezwaren van den heer Jacobson, daar de geneeskundige, die in oud gewigt wil voorschrijven, moet weten dat zijn voorschrift aan herleiding zal onderworpen worden en de herleidingstafel hem moet bekend zijn.

Dr. Snijders vraagt of ook in apotheken van geneeskundigen, die hunne eigen voorschriften gereed maken, het gebruik van decimaal gewigt verpligt is. Deze vraag wordt door den voorzitter met verwijzing naar de wet bevestigend beantwoord.

De heer Huysman bespreekt de kwestie van het ijken van decimaal gewigt. Onlangs heeft de ijk te zijnent plaats gehad, maar de ijker had geene balans voor de milligrammen: ook acht spreker het stempelen van grammen ondoelmatig.

Dr. Snijders meent dat men zich zich zoude kunnen beroepen op het bewijs van ijk, afgegeven bij de aflevering van het decimaal gewigt.

De heer Cramer zegt dat te Rotterdam wel een bewijs van den ijk is gegeven; de heer Boot dat dit te Gorinchem niet is geschied; de heer van de Ven dat de ijker te Dordrecht de afgifte van een bewijs geweigerd en naar den fabrikant verwezen heeft, welke laatste ook weigerde; uit een en ander bleek dat derhalve verschil bestaat in de handelwijze der ijkers. De heer van Scherpenzeel herinnert aan het ministerieel besluit aangaande de ijking, en de daarin voorgeschrevene opzending van het gewigt naar de hoofdplaats der provincie; wat ten gevolge zoude hebben dat de apotheker het gewigt eenigen tijd zou missen. Ook is een fijne balans niet bestand tegen het vervoer.

De voorzitter merkt op, dat nu reeds onderscheidene punten ter spraak zijn gekomen, waarop het van belang kan zijn de aandacht gevestigd te houden. Hij zal aan de gewone blanco formulieren waarin de commisiën den uitslag hunner bevinding bij de visitatie mededeelen, eene kolom toevoegen waarin de toestand ten opzigte der nieuwe regeling van 1 Augustus kan worden aangeteekend.

Dr. Snijders vestigt de aandacht op een vonnis van den Hoogen Raad, waaruit zoude volgen dat voorhanden geneesmiddelen, niet vermeld op de lijst, waarvan art. 9 der wet regelende de uitoefening der geneeskunst spreekt, niet „schouwbaar" zijn en derhalve niet „deugdelijk" behoeven te wezen, en dus niet aan het oordeel der visiterende commissie zijn onderworpen. Lijsten van geneesmiddelen.

De voorzitter merkt op, dat één vonnis nog geene jurisprudentie vormt en dat in elk geval, bij dergelijke opvatting der wet, de bepaling betreffende de lijst geen doel treft en de geheele lijst onnoodig zijn zou. Het ware dan voldoende geweest zoo de wet bepaalde dat een Kon. besluit zou aanwijzen welke middelen aanwezig moeten zijn.

Prof. Boogaard brengt namens de commissie voor de bibliotheek verslag uit. Hieruit blijkt dat de rekening, die in het vorig jaar sloot met een batig saldo van 40 cents, nu sluit met een tekort van *f* 47. De commissie meent dat de toelage voor de bibliotheek te gering is en de kas van den Raad zonder eenig bezwaar verhooging toelaat. Bibliotheek.

De rekening wordt door dr. Buchner en den heer van Scherpenzeel nagezien en in orde bevonden.

De voorzitter stelt thans voor:

1°. het te kort aan te vullen door de toelage voor het jaar waarover de rekening loopt te verhoogen met *f* 50, thans uit te keeren aan de commissie;

2°. voor het vervolg jaarlijks in plaats van ƒ100 voor de bibliotheek uit te trekken ƒ150.

Aldus wordt besloten.

Hierna merkt de voorzitter op, dat van de boeken veel minder gebruik wordt gemaakt dan wenschelijk ware en oppert het denkbeeld om boeken en tijdschriften onder de leden te doen circuleren, waarbij dan evenwel alle leden zich zouden moeten verbinden tot geregelde verzending. Dit denkbeeld, hoewel bij zeer enkele leden bijval vindende, wordt evenwel door de groote meerderheid verworpen, wegens de vele bezwaren daarmede verbonden.

Aan den door sommige leden uitgedrukten wensch dat nu en dan een supplement van den catalogus der bibliotheek worde rondgezonden, zegt de voorzitter dat zal worden voldaan. Het komt hem echter verkieslijk voor, den catalogus, die toch nog niet groot is, van tijd tot tijd geheel op nieuw te doen drukken. Daardoor heeft men een beter overzigt over hetgeen voorhanden is.

Rekening over 1871.

Op verzoek van den voorzitter, brengen de heeren dr. Buchner en van Scherpenzeel, hiertoe uitgenoodigd, verslag uit omtrent de rekening over 1871, en verklaren die in orde bevonden te hebben. De uitgaven bedroegen ƒ3439.78.

De voorzitter vraagt nu of nog een der leden eenige mededeelingen heeft te doen. De heer van de Ven vestigt de aandacht op iemand uit Middelburg, die zich te Dordrecht als tandmeester voordoet, doch naar zijne meening, daartoe de bevoegdheid niet bezit; alsmede op den verkoop van slecht vleesch te Dordrecht. De voorzitter noodigt den heer van de Ven uit, met opzigt tot de uitoefening van tandheelkunde door den bedoelden persoon bij bezit van de noodige gegeven procesverbaal op te maken. Wat den verkoop van slecht vleesch betreft, zegt de adjunct-inspecteur dat hij meende dat er te Dordrecht eene verordening daartegen bestond, maar dat hij de zaak zal onderzoeken.

Niemand verder het woord verlangende, wordt de vergadering gesloten.

Aldus voorloopig opgemaakt.

EGELING, *Voorzitter*.
Dr. C. P. POUS KOOLHAAS, *Secretaris*.

Bijlage. *Invloed van de bewerking van vlas op de gezondheid.*

De vlasserij maakt een belangrijke tak van industrie uit in het gedeelte der provincie ten zuiden van de rivieren de Maas en de Lek gelegen.

Vooral op het eiland IJsselmonde met den Zwijndrechtschen Waard, in den Hoekschen Waard en op het eiland Voorne en Putten wordt deze industrie op meer of minder groote schaal gedreven.

Niet alleen wordt in die streken het daar verbouwde vlas, maar voor het grootste gedeelte ook dat uit andere plaatsen, vooral uit de Haarlemmermeer, afkomstig, verwerkt.

Ter beoordeeling van den invloed, die het vlasbedrijf op de gezondheid der arbeiders uitoefent, heb ik gemeend eene korte beschrijving te moeten laten voorafgaan van de werkzaamheden, die voor en na den oogst bij deze industrie worden gevorderd.

Het vlas wordt gewoonlijk in de maand Maart gezaaid op daartoe geschikte landerijen. Voor zoo ver deze niet in de gemeente maar elders gelegen zijn, wordt het land door den vlasbereider in huur genomen. Eenige weken na den zaaitijd wordt het vlas gewied. Voor de elders gelegen vlaslanden verlaten de arbeiders, mannen en kinderen, daartoe hunne woonplaats; zuigelingen worden gespeend en met de overige jonge kinderen aan de zorg van bloedverwanten of buren overgelaten.

Hunne afwezigheid duurt gemiddeld zes weken. Daarna keeren zij huiswaarts en vertrekken na drie of meer weken weder om het vlas uit den grond te trekken en op hoopen te zetten. Deze arbeid is gewoonlijk in veertien dagen afgeloopen.

Gedurende het verblijf in de Haarlemmermeer slapen deze arbeiders in de schuren der landbouwers, en zijn daar in de maanden April en Mei blootgesteld aan sterke afwisselingen van temperatuur, waarvan de nadeelige gevolgen niet uitblijven.

Deze zwervende levenswijze is bovendien niet bevorderlijk aan de zedelijkheid onder deze groepen van vlasarbeiders.

Nadat het vlas is binnengehaald of van elders aangevoerd, is het tijdstip van de eigenlijke vlasbewerking aangebroken.

Deze werkzaamheden werden verdeeld in zomer- en winterarbeid.

De zomer-arbeid duurt van half Julij tot het einde van September en bestaat in:

1°. *het reepen*, eene bewerking waardoor het vlas van de zaadbollen wordt ontdaan, en

2°. *het rooten*. Met stilzwijgen ga ik hier voorbij de verschillende wijzen, waarop in andere landen vlas wordt geroot, om alleen die te bespreken, welke algemeen in deze provincie gevolgd wordt. Het vlas wordt namentlijk in polderslooten onder water gelegd en met eene laag modder bedekt, met het doel om de vlasvezel, door maceratie, van de schors- en houtlaag af te scheiden. Nadat dit heeft plaats gegrepen en

het vlas zoogenaamd gaar is, wordt het uit de sloot gehaald en over het land uitgespreid tot het droog is, en in de schuur kan worden geborgen.

Het rooten geschiedt in stilstaand water. Daartoe worden de slooten afgedamd en tot een door het polderbestuur te bepalen tijdstip buiten gemeenschap met het polderwater gehouden. Bij langdurige regen loopen die dammen niet zelden over, waardoor het rootwater zich vermengt met het polderwater, dat voor de meeste bewoners van den polder ook tot drinkwater dient.

Vooral bij droog weder ontwikkelen zich, zoowel uit de slooten als uit het over 't land uitgespreidde vlas, stinkende gassen, die soms op grooten afstand worden waargenomen.

De winter-arbeid begint gewoonlijk half October en eindigt tegen het begin van April. Deze bestaat in het braken, zwingelen en opmaken van het vlas.

Bij het braken wordt de schors- en houtlaag gebroken en de vlasplant van een gedeelte van den gedroogden modder ontdaan. Behalve de gewone handbraak zijn tot het braken verschillende werktuigen in gebruik, die door stoomkracht, paarden of door de hand worden gedreven.

Het zwingelen heeft ten doel om het vlas van de schors- hout- en modderdeeltjes te zuiveren. De zoogenaamde zwingelspaan wordt daartoe met kracht over het vlas bewogen, dat langs eene staande plank (zwingelbord) neerhangt en in eene insnijding dezer wordt bevestigd. De zwingelaar verkeert daarbij in eene zittende voorovergebogen houding.

Het opmaken van het vlas is de laatste bewerking, vóór dat het in den handel wordt gebragt, en heeft ten doel om het vlas van de overgebleven splinters en houtdeelen te ontdoen en geheel glad te maken. Dit geschiedt voornamelijk met de vingers, de hand, somwijlen met de kam of borstel.

Eene bewerking, die vooral in den laatsten tijd meer in zwang is gekomen, bestaat in het zoogenaamd lokken, namentlijk het verwerken van den afval uit de zwingelkeeten. Deze arbeid geschiedt grootendeels door jeugdige personen.

Bij het braken en vooral bij het zwingelen ontstaat eene digte stofwolk, hoofzakelijk afkomstig van den modder, die aan de vlasstengel na de rooting is blijven kleven, vermengd met fijne schors- en houtdeeltjes en afgescheurde vlasvezelen. De werkplaatsen zijn dikwijls met dit stof zoodanig gevuld, dat het moeite kost de arbeiders daarin te onderkennen. De ventilatie dezer werkplaatsen laat daarbij veel te wenschen over, zoodat het stof niet voldoende wordt verwijderd. Dit is vooral het geval in de zwingelkeeten, aangezien de braakplaatsen in de laatste jaren, vooral na de toepassing der machinale braking, veel verbetering hebben ondergaan.

In de wanden der zwingelkeeten zijn aan eene zijde wel valluiken, die

geopend zijnde moeten dienen tot verwijdering van het stof, doch dit middel tot luchtzuivering blijkt verre van voldoende.

Tegen den zolder of tegen de binnenvlakte van het dak vindt men steeds eene dikke laag van dit stof opgehoopt, dat door deze openingen niet kon verwijderd worden.

Door de krachtige beweging van den regter arm bij het zwingelen wordt het voortgebragte stof steeds in beweging gehouden en aanhoudend door de arbeiders ingeademd. Vertoeft men een oogenblik in zulk eene zwingelkeet, dan is men terstond met stof overdekt. De zwingelaars verkeeren daarin, met uitzondering van den schofttijd, van 's morgenss 4½ uur tot zonsondergang.

De ruimte in zwingelkeeten is met het oog op de stofontwikkeling te gering, zelden meer dan 14 M³ per arbeider. Zij zijn soms beneden dijks, op een laag terrein, of tusschen gebouwen gelegen, waardoor de vrije luchtstrooming wordt verhinderd.

De slechtste keeten zijn die, waarin een zolder is geplaatst tot berging van vlas enz.; daar vindt het stof nog minder uitgang.

Eene oppervlakkige beschouwing van deze verschillende bewerkingen zal bij de meeste deskundigen wel geen twijfel overlaten omtrent den nadeeligen invloed dezer industrie op de gezondheid.

Van het standpunt der publieke hygiëne verdient het rooten van het vlas in hooge mate de aandacht.

De ontbindings-producten van plantaardige rotting in den dampkring en het water verspreid, kunnen niet anders dan nadeelig zijn voor de bewoners van de omgeving.

Dit nadeel treedt nog meer op den voorgrond, omdat er veelal, in het belang van het rooting-proces, geen waterververseching in den polder plaats vindt, en dientengevolge ook andere organische ligchamen, in dit water aanwezig, tot ontbinding overgaan.

Het is vooralsnog niet mogelijk, dit nadeel in cijfers aan te toonen. Welligt zal het later gelukken de noodige bouwstoffen voor eene morbiliteitsstatistiek te verzamelen, waardoor de schadelijke invloed van het rooten in het licht kan worden gesteld.

A priori mag men echter met eenigen grond aannemen, dat malariaziekten, die in deze streken niet zeldzaam zijn, dientengevolge menigvuldiger voorkomen, en dat dit nadeel wel in regte rede zal staan tot den korteren afstand, waarop men van de rootingsplaatsen verwijderd is.

Het bederf van het drinkwater tengevolge van het overloopen der dammen, geeft dikwijls stof tot klagten, vooral in de streken, waar het polderwater het eenigste drinkwater en het boren van putten tot dusverre mislukt is.

Het laat zich dan ook gemakkelijk verklaren, dat — water, waarin de visch sterft, door den mensch met tegenzin wordt gedronken.

De invloed van den arbeid in de vlaswerkplaatsen, een onderwerp tot

het gebied der private hygiene behoorende, doet zich bij de arbeiders meer onmiddelijk gevoelen, en springt te zeer in 't oog, om niet gemakkelijk te kunnen worden aangetoond.

Na een verblijf van enkele dagen in de zwingelkeet openbaart zich bij de meeste arbeiders, ten gevolge van de inademing der fijne stofdeeltjes, eene luchtpijpstak-ontsteking, die toeneemt, naarmate deze arbeid wordt voortgezet, en bij het staken van het werk verbetert. Bij hervatting der werkzaamheden moet men als het ware zich op nieuw daaraan gewennen. Vele arbeiders kunnen des maandags slechts enkele uren zwingelen; bij groote uitzondering kan dit werk eene geheele week onafgebroken worden voortgezet. Jaarlijks doen zich weder dezelfde verschijnselen voor, de luchtpijpstak-aandoening krijgt meer en meer een chronisch karakter, en het is eene zeldzaamheid een vlasarbeider van gevorderden leeftijd, vrij van ademhalingsbezwaren, aan te treffen. Het gebeurt niet zelden, dat een vlasarbeider, wiens borstorganen reeds veel geleden hebben, een ander werk bij de hand neemt, en nog jaren lang met deze gebrekkige organen voortleeft. Wordt de vlasarbeid echter voortgezet, dan volgt gewoonlijk een vroegtijdige dood, ten gevolge van onwerkzaamheid dier organen.

Het gebrek aan voldoende luchtverversching en het gemis van daglicht oefent ook een' nadeeligen invloed op den algemeenen toestand van den vlasarbeider uit. Voegt men daarbij de voorovergebogen zittende houding van den zwingelaar en de luchttrekking, waaraan deze bij het openen der valluiken is blootgesteld, dan zijn de momenten in de werkplaats opgesomd, waardoor zich het nadeel laat verklaren.

Maar ook het vatten van koude buiten de werkplaats komt veel voor bij vlasarbeiders, die op eenigen afstand wonen, en tot het houden van schofttijd zich met een bezweet lichaam in de open lucht begeven.

De vlasarbeider heeft een bleek cachectisch voorkomen.

Bij het braken wordt eveneens een groote hoeveelheid stof ontwikkeld. Wanneer dit geschiedt in ondoelmatig ingerigte werkplaatsen en met de zg. handbraak, dan zijn de gevolgen bijna even schadelijk als die van het zwingelen.

Zoo als boven werd gezegd, zijn de braakwerkplaatsen, vooral die waarin van ijzeren werktuigen wordt gebruik gemaakt, doelmatiger ingerigt, en ondervindt de arbeider daarin niet de nadeelen van de zwingelkeet.

De staande houding bij deze bewerking maakt, dat hij niet zooveel hinder van het stof ondervindt.

Het opmaken van het vlas wordt door velen nog nadeeliger beschouwd als het zwingelen, omdat bij deze bewerking de arbeider in eene gebogen houding staat, met de mond nabij en juist boven het vlas.

De invloed van het zg. lokken is vooral schadelijk, omdat deze arbeid door jeugdige personen wordt verrigt, en deze daaraan nog minder weerstand kunnen bieden.

Met deze verschillende bewerkingen van het vlas houden zich mannen, vrouwen en kinderen bezig. Reeds op den jeugdigen leeftijd van 10—11 jaar worden de laatsten voor sommige werkzaamheden gebruikt.

Met uitzondering van het zg. lokken, kunnen kinderen bij den winterterarbeid niet van groote dienst zijn, doch de ouders brengen ze mede, om hen langzamerhand voor het werk te bekwamen en daaraan te gewennen.

De kleine kinderen worden dikwijls verwaarloosd door de afwezigheid der moeders. Ondoelmatige voeding wordt als de voornaamste oorzaak der aanzienlijke kindersterfte beschouwd.

Het bovenstaande is m. i. voldoende om te doen uitkomen, dat de vlasserij onder de zeer ongezonde bedrijven behoort gerangschikt te worden. Tot de nadeelige gevolgen, die reeds terstond meer in 't oog vallen, behooren zeker de ziekten der ademhalingswerktuigen, waaraan de vlasarbeider zonder onderscheid, binnen een korter of langer tijdsverloop, onderhevig zijn. Hierin stemmen de meeste opgaven, uit vlasgemeenten ontvangen, overeen.

In het oog loopend is de invloed dezer industrie op het sterftecijfer aan ziekten der ademhalingswerktuigen. Deze wordt door de sterfte-statistiek naar de oorzaken van den dood over een vijfjarig tijdvak, van 1866—1870, in het licht gesteld.

Op het eiland IJsselmonde met den Zwijndrechtschen waard, waar de vlasindustrie de meeste uitbreiding heeft, zijn 11 gemeenten: Barendrecht, Charlois, Heerjansdam, Hendrik-Ido-Ambacht, Hoogvliet, Katendrecht, Groote Lindt, Poortugaal, Rhoon, Ridderkerk en IJsselmonde met meer of minder uitgebreide vlasindustrie, en 2 gemeenten Pernis en Zwijndrecht waar genoegzaam geen vlas wordt verwerkt.

De sterfte aan longtering, acute en chronische ziekten der ademhalingswerktuigen, boven 14 jaren (de leeftijd waarop gewoonlijk de arbeid in de vlaswerkplaatsen een aanvang neemt) in verhouding tot het totaal overledenen, na aftrek van die, waarvan de oorzaak van den dood onbekend bleef, bedroeg gedurende het 5jarig tijdvak in de 11 vlasgemeenten 502 op 4093 of 1 op 8, en in de 2 gemeenten zonder vlasindustrie slechts 68 op 801 of 1 op 12 overledenen.

Deze verhouding was voor de 13 vlasgemeenten in den Hoekschen waard: Nieuw-Beijerland, Oud-Beijerland, Goudswaard, 's Gravendeel, Heinenoord, Klaaswaal, Maasdam, Mijnheerenland, Numansdorp, Piershil, Puttershoek, Strijen, en Westmaas 399 op 4301 of 1 op 10 en voor de gemeente Zuid-Beijerland zonder vlasindustrie 19 op 325 of 1 op 17 overledenen.

Voor Voorne en Putten is het verschil minder groot, maar toch is de sterfte aan ziekten der ademhalingswerktuigen daar grooter in gemeenten met dan in die zonder vlasindustrie. Met uitzondering der gemeenten Brielle en Hellevoetsluis, die om verschillende redenen buiten rekening zijn gelaten, was bovengenoemde verhouding in 11 vlasgemeenten: Abbenbroek, Geervliet, Hekelingen, Nieuw-Helvoet, Nieuwenhoorn, Oostvoorne, Oudenhoorn, Rockanje, Spijkenisse, Vier Polders en Zuidland 188 op 1736 of 1 op 9,

en in de gemeenten Heenvliet en Zwartewaal, waar zeer weinig vlas wordt verwerkt, 32 op 321 of 1 op 10 overledenen.

De grootere sterfte aan ziekten der ademhalingswerktuigen *in 't algemeen* moet op dit eiland waarschijnlijk ook aan andere algemeene oorzaken worden toegeschreven.

Uit deze statistieke opgaven blijkt, dat de sterfte aan ziekten der ademhalingswerktuigen, boven den leeftijd van 14 jaren in streken, waar de inwoners overigens aan dezelfde algemeene invloeden zijn blootgesteld, in gemeenten met vlasindustrie grooter is dan in die zonder vlasserij.

Bij vergelijking van het sterftecijfer aan ziekten der ademhalingswerktuigen in verhouding tot de bevolking, in de gezamentlijke vlasgemeenten, behoorende tot de 3 bovengenoemde groepen met die in de gemeenten met bijna geen vlasindustrie, tot dezelfde groepen behoorende, blijkt dat gedurende het 5jarig tijdvak in vlasgemeenten 1652 op 64104 inwoners of 1 op 58 en in gemeenten zonder vlasindustrie 198 op 8611 of 1 op 48 inwoners aan die ziekten zijn gestorven.

Hieruit mag worden afgeleid, dat jaarlijks een aanzienlijk aantal vlasarbeiders slagtoffers worden van dit bedrijf.

Een sterftecijfer aan borstziekten, dat gedurende 5 jaren in vlasgemeenten 1/5 hooger is dan in die zonder deze industrie, verdient wel zeer de aandacht, en wettigt volkomen het nemen van maatregelen, waardoor het nadeel van deze industrie zooveel mogelijk kan worden voorkomen.

Door welke middelen kan dit doel worden bereikt?

Het komt mij, na het boven aangevoerde, voor, dat deze in de eerste plaats moeten gezocht worden in eene meer doelmatige inrigting der zwingelkeeten, te weten:

1°. in het verwijderen der zolders uit deze werkplaatsen; daardoor verkrijgt men meer ruimte en tegelijkertijd eene gelegenheid om het stof door het dak te doem verwijderen;

2°. in het aanbrengen van zg. dakverheffing met bewegelijke kleppen, zoowel om de stofverwijdering als de luchtverversching te bevorderen. De onmerkbare wijze waarop deze verplaatsing van stof en lucht geschiedt in andere lokalen, waarin dakverheffingen zijn aangebragt, geeft eenigen waarborg, dat ook deze tot groot voordeel voor de arbeiders in de zwingelkeeten kunnen worden aangebragt;

3°. in de ruimte der zwingelkeeten. Deze behoort meer in evenredigheid te zijn tot het getal der waarin werkzame arbeiders. Met de beste ventilatiemiddelen zal men nimmer de werkplaats geheel vrij kunnen houden van stof, omdat dit voortdurend wordt voortgebragt. Meerdere ruimte voor de arbeiders is daarom eene dringende behoefte.

4°. in het aanbrengen van glasramen, liefst in het dak, waardoor de toetreding van daglicht wordt bevorderd. Dat de handelswaarde van het vlas door het daglicht zou worden verminderd wordt door sommigen beweerd, door anderen tegengesproken.

Ter voorkoming van de verspreiding van het stof in sommige braakplaatsen zijn met goed gevolg ijzeren platen boven de braakmachines geplaatst. Eene ruimere toepassing dezer platen verdient daarom uit een hygiënisch oopunt ook aanbeveling.

Met betrekking tot het rooten is het wenschelijk, dat dit geschiedde zoo ver mogelijk van bewoonde gebouwen en van den openbaren weg, en dat de dammen zoodanig worden gelegd, dat voor overloopen dezer geen gevaar bestaat.

Eene algemeene rootplaats voor elke vlasgemeente, waar het rootwater, vóórdat het in den boezem wordt gelaten, kan gezuiverd worden, zoude een groot deel der schadelijke gevolgen van het rooten kunnen voorkomen.

's Hage, 3 Junij 1872. Dr. Carsten.

N°. 29. *Brief van Gedeputeerde Staten van Limburg van* 13 *September aan de gemeentebesturen*, *over* maatregelen tegen dysenterie. (Prov. blad n°. 85.)

Gevolg gevende aan het daarin vervatte verzoek, hebben wij de eer u aan den voet dezer mede te deelen afschrift eener missive van den adjunct-inspecteur voor het geneeskundig staatstoezigt in Noordbrabant en Limburg, dd. 11 September jl., no. 4000, houdende opgaaf van maatregelen van voorzorg tegen het ontstaan en de verspreiding van den rooden loop (dyssenterie), van welke besmettelijke ziekte in den laatsten tijd in meerdere gemeenten van het gewest gevallen, zelfs met doodelijken afloop, zijn voorgekomen.

Het belang der zaak doet ons vertrouwen, dat van uwe zijde in de gegeven omstandigheden alles zal worden in het werk gesteld en bevorderd wat strekken kan ten voordeele van de volksgezondheid.

De inwoners uwer gemeenten gelieven u aan te sporen om ook van hunne zijde daartoe op gepaste wijze mede te werken.

De onderlinge zamenwerking van de besturen en de inwoners, de eersten ondersteund door doelmatige verordeningen, kan veel worden gedaan en bevorderd ter opheffing van toestanden, die schadelijk zijn of kunnen worden voor de volksgezondheid.

Wij geven u in overweging, de inwoners uwer gemeenten tot de hierbedoelde medewerking op te wekken langs zoodanigen weg als u daartoe het meest geschikt zal voorkomen.

De Gedeputeerde Staten van het hertogdom Limburg,
van der Does de Willebois,
De Griffier,
Jos. Lebens.

Maastricht, 12 September 1872.

In een schrijven van den 19en der vorige maand, had ik de eer uw vergadering mede te deelen, dat de roode loop (dyssenterie) zich in tw gemeenten dezer provincie had vertoond.

Ik vermoedde toen niet dat deze in ons klimaat zoo zeldzame ziekte d uitgebreidheid zou erlangen die zij thans heeft gekregen; immers voor z ver mij bekend is, hebben zich nu reeds een of meerdere gevallen voo gedaan, te Born, Geleen, Sittard, Urmond, Munstergeleen, Roosteren Nieuwstadt, Stevensweert, Susteren, Echt en Ohé en Laak, in wel laatstgenoemde gemeete gedurende de maand Augustus zeven personen aan zijn overleden.

Om de verdere verpreiding dier *besmettelijke* ziekte tegen te gaan, nee ik de vrijheid, uwe vergadering beleefdelijk te verzoeken, door midd van het *Provinciaal blad* aan de gemeentebesturen dezer provincie beken te maken de maatregelen, die volgens mijne zienswijze hiertoe strekk kunnen.

1°. Daar in den regel een gewone buikloop (diarrhæa) het uitbreke der ziekte vooraf gaat, is het raadzaam dat bij elke diarrhæa, zoo wein beteekenend die ook schijnen moge, geneeskundige hulp worde ingeroepe

2°. Men zorge voor goede lucht in en om de woningen, door het b vorderen van groote zindelijkheid en van goede luchtverversching in d huizen.

3°. De binnenmuren der woningen worden gewit met kalk, waarbij ge voegd wordt een weinig chloorkalk.

4°. In den omtrek der huizen were men zooveel mogelijk de ophooping van mest en ander vuilnis; daar het roeren van mestvaalten op het oogenblik is af te raden, bedekke men de bestaande met aarde of graszoden.

5°. Men zorge voor goede voedingsmiddelen en voor goed drinkwater: ofschoon in de eerste niet volkomen kan worden voorzien, kunnen de armbesturen hierin veel gemoet komen. Om goed drinkwater te verstrekken is het noodig de openbare putten en pompen zuiver te houden, door het opruimen van vuilnis rondom deze, daar een onzuivere bodem geen zuiver water kan verschaffen, en door het doen reinigen van derzelver binnenwand.

In gemeenten waar het drinkwater van minder goede hoedanigheid is, kan het worden gezuiverd door bijvoeging van eene oplossing van chloorijzer (IJzerchloride, chloretum ferricum, Chloridum ferri) in water, die de eigenschap bezit, om de organische stoffen en zwevende bijmengsels uit het water neder te slaan.

De gebruikswijze is de volgende: bij elke 12 liters water (omstreeks één emmer vol) worde ééne gramme liquor stipticus Looffii van de pharma coæa (eene oplossing van chloorijzer in water), dat in elke apotheek voorhanden is, toegevoegd, goed omgeroerd en minstens 24 uren in rust gelaten; op den bodem van het vat vormt zich een bezinksel, waarvan het

heldere, volkomen kleurlooze water voorzigtig, zonder schudden moet worden afgeschonken; somwijlen is filtratie door een doek aan te bevelen.

Daar waar het drinkwater organische stoffen bevat, zouden de gemeentebesturen dit goedkoope middel van gemeentewege aan de ingezetenen kunnen verstrekken.

6°. Het eten van raauwe groenten, zooals salade, en het buitenmate gebruiken van vruchten, vooral van pruimen, worde afgeraden, zoo ook het drinken van koud water bij een bezweet ligchaam.

7°. Men doe geene buitensporigheden in eten noch drinken.

8°. Men neme zich in acht voor het vatten van koude, en kleede zich vooral des morgens en des avonds warm.

9°. Men zij voorzigtig, maar niet beangst voor de ziekte en ga veel in de lucht.

10°. De ontlastingen van de zieken — de vermoedelijke dragers der smetstof — worden opgevangen in een pot, waarin vooraf een weinig carbolzuur (1 deel op 20 deel water) gedaan is: men verwijdere ze onmiddellijk uit het vertrek en werpe ze niet op mestvaalten, noch in privaten, doch begrave ze terstond in den grond op eenigen afstand van de woning en van waterputten of pompen, op behoorlijke diepte.

11°. Men isoleere zooveel mogelijk de zieken en zorge in het ziekenvertrek voor vernietiging der smetstof, door het plaatsen in het midden der kamer, van een mengsel van carbolzuur of chloorkalk en water, dat nu en dan moet omgeroerd en dagelijks vernieuwd worden.

12°. De kinderen die aan diarrhæa lijden en kinderen uit huizen waarin zich een of meer gevallen der ziekte hebben voorgedaan, moeten uit de school worden verwijderd.

13°. Bij het begraven van aan de ziekte overledenen, en bij het reinigen van het linnengoed dat door de lijders is gebruikt, handele men zooals is medegedeeld in het *Provinciaal blad* n°. 89 van 1871.

De Adjunst-Inspecteur voor het geneeskundig
Staatstoezigt voor Noorbrabant en Limburg,
(*Get.*) H. L. VERSPIJCK.

N°. 30. ***Brief van Gedeputeerde Staten van Noordbrabant van*** **3** ***October no.*** **29** ***aan de gemeentebesturen*****,** ***over*** **verklaringen van overlijden. (Prov. blad n°. 72.)**

Het is ons gebleken, dat niet in alle gemeenten van dit gewest bij het vragen van verlof tot begraving van lijken, ten behoeve van den ambtenaar van den Burgerlijken Stand, wordt overgelegd de schriftelijke verklaring, bedoeld in art. 5 der Wet van 1 Juni 1865 (*Staatsblad* n°. 60).

Naar het schijnt, wordt in sommige gemeenten dat voorschrift niet nageleefd om dat tot het verrichten der doodschouw, overeenkomstig art. 4 der wet van 10 April 1869 (*Staatsblad* n°. 65) geen deskundige door burgemeester en wethouders is aangewezen noch beëedigd.

Bij dergelijke nalatigheid in het naleven van gebiedende wetsbepalingen die met de eischen der menschelijkheid en der volksgezondheid in zoo nauw verband staan, wordt alle waarborg gemist, dat geen schijndooden worden begraven noch personen die een geweldadigen dood hebben ondergaan ter aarde worden besteld, zonder dat het openbaar gezag er kennis van drage.

Wij hebben gemeend hierop uwe bijzondere aandacht te moeten vestigen terwijl wij u, voor zoo veel noodig, ernstig aanbevelen zorg te dragen dat met betrekking tot voorschreven aangelegenheid in uwe gemeente aan de wet stiptelijk voldaan worde.

De Gedeputeerde Staten van Noord-Brabant,
P. J. Bosch van Drakestein.
De Griffier,
Van Cooth.

N°. 31 *Brief van gedeputeerde Staten van Groningen van* 25 *October* n°. 23 *aan de gemeentebesturen*, *over regeling van den* doodschouw.

Naar aanleiding eener aan onzen voorzitter gerigte missive van den heer inspecteur van 't geneeskundig Staatstoezigt in deze provincie, dd. 14 dezer maand, Litt. A, is onze aandacht gevestigd op het feit, dat uit de maandelijksche sterftestaten van sommige gemeenten niet blijkt, of in de gevallen waarin een overledene niet geneeskundig is behandeld, de doodschouw is verrigt. Dit doet bij ons het vermoeden rijzen, dat de zaak der doodschouw in *alle* gemeenten niet behoorlijk zal zijn geregeld, te meer daar gemelde heer inspecteur meent te hebben opgemerkt, dat de geneeskundigen, met de doodschouw belast, hier en daar telken jare niet tijdig worden beëedigd.

Voornemens zijnde, omtrent een en ander een nader onderzoek in het werk te stellen, noodigen wij U bij voorbaat uit, voor zooverre zulks U betreft, aan de voorschriften betrekkelijk de doodschouw, bij het vierde lid van artikel 4 der wet van 10 April 1869 (*Stsbl.* n°. 65) vastgesteld, de vereischte uitvoering te geven.

De gedeputeerde Staten der provincie Groningen,
v. Heiden, *voorzitter.*
v. Loon, *griffier.*

N°. 32. *Besluit van gedeputeerde Staten van Overijssel van* 14 *November*, *betreffende* het bouwen van scholen, (Prov. blad, *n*°. 32.)

De gedeputeerde Staten van de provincie Overijssel,

Gelezen een missive van den geneeskundigen Raad voor Overijssel en Drenthe, dd. 15 October jl., daarbij ter overweging overleggend, eenige regelen die de geneeskundige Raad nuttig acht, dat bij het bouwen of vergrooten van scholen worden in acht genomen;

Gelezen het daaromtrent ingewonnen bericht van den inspecteur van 't lager onderwijs in deze provincie, dd. 6 dezer.

Hebben goedgevonen:

1°. Bovenvermelde regelen, door middel van het *Provinciaal blad*, ter kennis te brengen van de gemeentebesturen in deze provincie, met aanbeveling om, voor zoover plaatselijke toestanden dit gedoogen bij het bouwen of vergrooten van scholen daarop te letten.

2°. Een afdruk van dat *Provinciaal blad* te doen toekomen aan:

a. den geneeskundigen Raad voornoemd;

b. den heer inspecteur voor 't lager onderwijs in deze provincie;

c. de heeren schoolopzieners in dit gewest.

De gedeputeerde Staten voornoemd,
NAHUIJS, *voorzitter*.
J. C. BIJSTERBOS, *griffier*.

REGELEN, in acht te nemen bij het bouwen of vergrooten van scholen, door den geneeskundigen Raad voor Overijssel en Drenthe, in zijne vergadering van 16 December 1871, voor die beide provincien vastgesteld.

Plaats.

§ 1. Het gebouw moet zooveel mogelijk vrij staan en zoo geplaatst zijn, dat het onderwijs niet gestoord wordt door druk rijden of door de uitoefening van geraas makende beroepen.

In de omgeving mag niets gevonden worden, dat door schadelijke uitdampingen nadeelig voor de gezondheid zou kunnen worden. Het is wenschelijk dat het van hooge kerken en torens verwijderd worde gehouden.

§ 2. De bodem of grondslag, waarop men het voornemen heeft eene school te bouwen, moet ten minste 0.50 meter boven den hoogsten waterstand van den omtrek verheven zijn of worden gemaakt en het bovenvlak van den vloer der school 0.30 meter boven den beganen grond worden gelegd.

§ 3. Waar de grond uit zijnen aard vochtig is, moet hij ten minste 0.80 meter uitgegraven, en met puin, grind of kiezelzand aangevuld worden.

Indien kunstfundering onder de muren noodig wordt geacht, moet de bovenkant der houten fundering beneden het laagst bekende polder- of boezemwater worden aangelegd.

§ 4. Bij vrije beschikking over een terrein, moet een der lange zijden naar het oosten of zuidoosten worden gekeerd.

Afmetingen.

§ 5. De groote aan eene school te geven wordt berekend op een getal leerlingen, gelijk staande met één zesde der bevolking van de gemeente, en voor het geval dat meer dan éene school vereischt wordt, der bevolking van de buurten voor welke de school bestemd is; terwijl, voor zooverre overeenkomsten zijn tot stand gebragt, om leerlingen uit naburige gemeenten van de school gebruik te doen maken, of die uit de gemeente in de school eener aangrenzende gemeente onderwijs te doen genieten, zulks in aanmerking zal behooren te worden genomen, en het schoollokaal, in verhouding tot het approximatief cijfer deswege, grooter of kleiner kunnen gebouwd worden.

In verband hiermede en met het oog op de steeds vermeerderende bevolking der gemeenten, wordt als minimum der oppervlakte van de school voor ieder leerling aangenomen 0.90 vierk. meter.

§ 6. De breedte tusschen de zijmuren behoort 6, en mag nooit meer dan 7 meter zijn.

Wanneer hierdoor de lengte, in verband met het bepaalde bij § 5, grooter zou worden dan 12 meter, — moet bij meer benoodigde ruimte — de school in twee of meer lokalen worden afgedeeld, door tusschenschotten met glazen ramen en deuren.

Het is wenschelijk dat er op gelet worde, om de bedoelde afscheidingen tot verplaatsing in te richten.

De hoogte onder het plafond van ieder schoollokaal of iedere afdeeling, mag in geen geval minder dan 4.50 meter bedragen.

Muren.

§ 7. De dikte der buitenmuren te bepalen op ten minste 0.23 meter, zoo de fondsen het toelaten bovendien met een spouwmuur van één halven steen, (hetgeen op een vrijstaand terrein — vooral aan de noordzijde — zeer gewenscht is), van buiten in blokken met portland-cement bekleed of opgevoegd, en van binnen beraapt en glad met licht grijs, geen wit, overpleisterd. Voor buitenmuren mag geen steen van mindere hoedanigheid worden genomen dan hardgraauw of daarmede overeenkomstige soort.

De specie moet uit slappe bastaardtras bestaan, met een trasraam ter hoogte van 0.60 meter, en wel 0.30 meter boven en evenveel beneden den beganen grond.

Portalen.

§ 8. Voor iedere buitendeur moet een voldoend portaal tegen de buitenzijde van het gebouw geplaatst worden.

Wanneer twee deuren of hoofdingangen bij elkander worden aangebracht, is één portaal voor beide deuren te gelijk voldoende.

De deuren der school en die der portalen moeten naar buiten openslaan. De deuren, die van de portalen naar de school leiden, moet op 1.40 meter hoogte van een glasruit voorzien zijn.

Deze portalen dienen tevens zoo ruim en met kapstokken ingericht te zijn, dat zij kunnen dien tot berging van kleedingstukken, tenzij men op andere wijze daarin kan voorzien, doch nooit door ze in de school zelve op te hangen.

Het is wenschelijk dat er in de portalen eene gelegenheid worde gemaakt om regenschermen te plaatsen, met zorg voor goeden afloop van het afdruipende water.

In den vloer der portalen moeten geschikte roosters worden geplaatst tot afschrappen van het vuil der voeten.

§ 9. De lichtramen moeten zooveel mogelijk op het oosten of zuidoosten geplaatst worden, niet lager uit den vloer der school dan 1.50 meter, het raam zoo hoog mogelijk, breed op zijn minst 1.25 meter, het aantal zoo groot mogelijk, met behoud van penanten, niet smaller dan 0.45 meter.

Het bovengedeelte der ramen schuivend (of tuimelend, of van boven en beneden schuivend) en goed en gemakkelijk sluitend te maken.

Tot meerdere lichtschepping moeten de ramen scheeve binnendrempels en scheeve buiten en binnennissen of banden hebben.

Voor de ramen, behalve aan de noordzijde, moeten donkere gordijnen worden gehangen.

Het is wenschelijk dat er van buiten zeilen worden aangebragt voor twee of meer ramen, met insluiting der penanten.

Bij voorkeur moet het licht aan de linkerzijde der leerlingen, nooit van de voorzijde invallen.

Vloeren.

§ 10. De vloer moet van hout zijn; waaronder vrije luchtstrooming.

Plafond.

§ 11. Tegen het benedenvlak der zolderbindten moet een uit drooge geploegde en digt gedreven deilen zolder, doch beter nog een gestukadoord plafond met eenvoudigen band of lijst in omtrek worden aangebragt, tevens met besparing der noodige openingen voor ventilatie en rookgeleiding; de opening der rookbuis wordt des zomers door een welpassenden houten stop met ijzeren veer gesloten.

Kap.

§ 12. Het dak, liefst beschoten, moet bestaan uit blaauwe pannen, mag niet hinderen aan lichtschepping en moet van goten voorzien zijn. In het dak moeten de noodige ijzeren dakvensters voor licht en lucht worden aangebragt, wanneer daarin niet op andere wijze is voorzien.

Ventilatie.

§ 13. Elke school moet van voldoende ventilatie-middelen voorzien zijn, zoodat de lucht der school ten minste 3 à 4 maal per uur vernieuwd wordt.

Verwarming.

§ 14. De kagchels moeten van plaatijzer zijn, omgeven door ijzeren o aarden mantels.

Schoorsteen.

§ 15. Den schoorsteen te plaatsen op ravelingen zoo na mogelijk midden in ieder afdeeling van het schoollokaal. Het is wenschelijk die zoodanig in te rigten, dat er om de buis voor rookgeleiding heen, ruimte blijft voor ventilatie.

Verlichting.

§ 16. Bij kunstmatige verlichting moet gezorgd worden, dat de walm door trechters en buizen buiten de school kan geleid worden.

Banken.

(plaat 2 van de Regelen enz. door Prov. Staten van Z.-H. 20 Jan '71 uitgegeven.)

§ 17. In geen geval mogen dubbele schooltafels of banken gebezigd worden.

De schoolbanken moeten naar het hierbij gevoegde model gemaakt worden en ban verschillende afmetingen naarmate de behoefte der school, als:

	Hoogste klasse centimeter.	Middelste klasse centimeter.	Laagste klasse centimeter.
Drempelhoogte a. c. en b. d.	8.5	8.5	8.5
Uitspringing van den drempel c. e. en d. f.	2.0	2.0	2.0
Onderbreedte der zijvlakken e. n.	22.0	22.0	22.0
Hoogte der zijvlakken of van de bank aan de achterzijde c. t.	74.8	70.3	67.8
Hoogte van het keeringslatje t. v.	3.0	3.0	3.0
Hoogte der boekenla u. v.	18.2	18.2	18.2
Breedte der boekenla u. v.	23.4	23.4	23.4
Horizontaal deel van den lessenaar v. g.	10.4	10.4	10.4
Hellend deel van den lessenaar g. i.	36.4	33.0	29.0
Hellend deel van den lessenaar h. i.	5.2	5.2	5.2
Breedte der voetplank l. m.	28.0	25.0	22.
Dikte der voetplank l. n.	3.0	3.0	3.
Afstand o. p.	2.6	2.6	2.
Hoogte der zitting met leuning d. r.	66.6	62.1	59.
Hoogte der leuninglijst k. s.	7.8	7.8	7
Dikte zittingplank	3.0	3.0	3

Deze verhoudingen blijven gelijk voor alle leerlingen, behoudens het verschil in hoogte en breedte van den lessenaar, hoogte ter leuning en breedte der voetplank voor de drie klassen.

De varieerende verhoudingen zijn i. p. = q. k., p. m., b. x. en o. q.

	Meter.	Meter.	Meter.	Meter.	Meter.	Meter.	Meter.	Meter.
Voor leerlingen van . .	1.43	1.38	1.33	1.27	1.22	1.17	1.12	1.07
is het verschil i. p. = de	cent.	cent.	cent.	cent.	cent.	cent.	cent.	cent.
leuninghoogte g. r. .	23.4	22.6	21.7	20.8	19.9	19.0	18.2	17.3
de zittinghoogte p. m. .	40.2	39.0	37.2	35.5	33.8	32.0	30.3	28.6
de zittinghoogte b. x. .	48.7	49.5	50.4 / 45.9	46.8	47.7	48.6 / 46.1	46.9	47.8
de zittinghoogte o. q. .	28.6	28.0	27.3	26.6	26.0	25.2	24.3	23.4
	a.	b.	c.	d.	e.	f.	g.	h.

Van de hoogste klasse moet men tafels hebben van de afmetingen a. b. c.
„ „ middelste „ „ „ „ „ „ „ „ c. d. e. f.
„ „ laagste „ „ „ „ „ „ „ „ f. g. h.

Van de bij c. en f. aangegeven zitting, hoogte b. x. zijn de bovenste cijfers voor de hoogste- en de middelste-, en de onderste voor de middelste en laagste klasse bedoeld.

Een lessenaar voor twee leerlingen moet voor kleine leerlingen voor elk 50 centimeters, voor grootere voor elk 60 centimeters breed zijn (zitlengte hebben), dus van 100—120 centimeters breed zijn.

Evenzeer worden proefnemingen wenschelijk gerekend met de schoolbank van Kunze (zie *N. Bijdragen* en *Bev. v. h. Onderwijs enz. in het Koningrijk der Nederlanden* 1871, blz. 814) of met anderen, waarbij in de hoofdzaak van dezelfde beginselen is uitgegaan.

Gemeenschap.

§ 18. Er mag geene gelegenheid bestaan tot gemeenschap van binnen, tusschen de school en de onderwijzerswoning.

Privaten.

§ 19. Bij iedere school moet voor elke 50 leerlingen één privaat aanwezig zijn, voor jongens en voor meisjes afzonderlijk, en bovendien urinoirs van verglaasd aardewerk, met afzonderlijke toegangen.

De privaten moeten uit de school, ieder afzonderlijk door een overdekt voorportaal worden genaderd; het voorportaal moet een lengte hebben van 1.25 meter; het privaat diep 0.80 meter, en met een deur voorzien breed 0.70 meter.

De portalen der privaten moeten doorgaande worden geventileerd door gevlochten ijzerdraadramen, en de privaten zelve door openslaande raampjes of luchtkokers.

In de school en in de privaten moeten glasruiten zijn, die met elkander in verband staan, zoodat het oog van den onderwijzer den leerling op de privaten bereiken kan.

Secreetputten moeten rondom, met inbegrip van den vloer, in tras gemetseld zijn. Draagbare tonnen tot verzameling der privaatstoffen moeten, even als de privaten, reukenloos zijn.

De trechters der privaten, die van gebakken aardewerk kunnen wezen, moeten aan de onderzijde van een lepel voorzien zijn. De zittingen der privaten moeten in verhouding tot de grootte der kinderen gemaakt worden.

Speelplaats.

§ 20. Zoowel in het vooruitzigt, dat de doelmatigheid van het onderwijs in de gymnastiek meer en meer zal worden gevoeld, als om de wenschelijkheid, dat de gelegenheid daartoe bij de scholen aanwezig zij, alsook om de kinderen gedurende den schooltijd eenige minuten de versche lucht te kunnen doen genieten, wordt het noodig geacht, bij de oprigting van nieuwe scholen of de vergrooting van de bestaande, bedacht te zijn op het inrigten van eene afgeslotene, gedeeltelijk overdekte, speelplaats, zoo mogelijk voorzien van eene pomp, die goed drinkwater verschaft.

Aldus vastgesteld door den geneeskundigen Raad voor Overijssel en Drenthe, October 1872.

(*get.*) D. LUBACH, *voorzitter.*
J. A. VAN KETWICH VERSCHUUR, *secretaris.*

N°. 33. *Brief van de geneeskundige ambtenaren van . . November aan de gemeentebesturen, betreffende de* geneeskundige armverzorging.

Doeltreffende inrigting der geneeskundige armenverzorging werd in de vergaderingen der geneeskundige inspecteurs en adjunct-inspecters bij herhaling overwogen, als een onderwerp van groot gewigt voor alle gemeenten in ons land, en in het bijzonder voor die, waar het beschikbaar zijn van goede geneeskundige hulp van haar afhankelijk is.

Bij die overweging werden groote gebreken in den bestaanden toestand erkend.

De nadeelige gevolgen daarvan zullen zich steeds sterker doen gevoelen nu., ten gevolge der wet van 1 Juni 1865 (*Stbl.* n°. 59), de overbevolking van geneeskundigen en de daardoor ontstane onmatige concurrentie allengs zullen plaats maken voor een beteren toestand, die de degelijke hulp van bekwame geneeskundigen beter waarborgt, doch welligt hier en daar gebrek aan hulp zou kunnen doen ontstaan, waar niet de noodige maatregelen

worden aangewend om die hulp voor alle klassen der bevolking bereikbaar te maken.

Goede inrigting der geneeskundige armverzorging wordt hiertoe vereischt. Niet alleen omdat zonder haar armen en mingegoeden alligt van de noodige hulp zouden kunnen verstoken blijven, maar niet minder ook omdat het voor vele gemeenten juist van die inrigting afhankelijk is, of aldaar bekwame en degelijke geneeskundigen zich zullen vestigen of gevestigd blijven.

De vergadering der geneeskundige ambtenaren achtte het daarom wenschelijk dat de aandacht van de gemeentebesturen op dit onderwerp zou worden gevestigd.

Volkomen daarmede instemmende, neem ik de vrijheid UEA. bij deze hare zienswijze omtrent dit onderwerp mede te deelen.

De moeijelijkheden, zoo dikwijls door menig gemeentebestuur ondervonden, maken het opsommen van de vele bezwaren tegen de bestaande regeling der geneeskundige armenverzorging in vele gemeenten overbodig.

Waar niet gebrekkige hulp voor armen en onvermogenden of regtmatige ontevredenheid van de zijde der geneeskundigen zich als bezwaren laten gelden, daar zijn niet zelden belangrijke finantiële lasten voor de gemeenten de gevolgen.

De bezwaren kunnen grootendeels worden opgeheven, wanneer de geneeskundige armenverzorging op *goede grondslagen* wordt ingerigt, zoodat de belangen der armen en mingegoeden met die der gemeenten en der geneeskundigen gelijkelijk behartigd worden.

Die grondslagen zijn:

a. Beperking der geneeskundige armenverzorging tot de werkelijk armen, met behoorlijk toezigt hierop.

b. Vaste belooning voor den geneeskundige.

c. Vaste belooning voor het *gereedmaken* der geneesmiddelen.

d. Levering van de bestanddeelen der geneesmiddelen volgens een tarief van schadeloosstelling.

e. Bevordering zooveel mogelijk van de oprigting van een ziekenfonds voor minvermogenden.

Die grondslagen staan onderling, en met eene deugdelijke inrigting der verloskundige armenpraktijk door vroedvrouwen, in naauw verband.

Gezamelijk vormen zij een stelsel, dat dán vooral gunstige uitkomsten belooft, wanneer het in zijn geheel en goed wordt toegepast. Eene korte toelichting zal dit genoegzaam verduidelijken.

Als hoofdpunt (*a*) is vooropgesteld dat de geneeskundige armenverzorging door streng toezigt moet beperkt worden tot de werkelijk armen. Maar dadelijk valt het in het oog, dat die beperking slechts mogelijk is, wanneer voor een' breeden zoom der bevolking instellingen bestaan, waardoor deze voor eene geringe wekelijksche bijdrage regt kan erlangen op goede geneeskundige hulp in haren geheelen omvang. Wij denken hierbij

aan daglooners, fabriekarbeiders, ambachtslieden, dienstboden, dezulken in een woord, die wel door hunnen arbeid in hunne dagelijksche behoeften kunnen voorzien en in gewone omstandigheden geen onderstand behoeven, maar die in geval van ziekte niet in staat zijn zich de noodige geneeskundige hulp te verschaffen. Zonder zoodanige instellingen ware het onbillijk, en in de gevolgen zelfs gevaarlijk, om een zoo groot deel der bevolking van de verzorging van gemeentewege uit te sluiten. In werkelijkheid worden dezen dan ook, waar ziekenfondsen niet bestaan, in den regel onder de bedeelden opgenomen.

Die toestand is echter niet te verdedigen, en zijne uitwerking is verderfelijk.

Hoe gemakkelijker toch hulp verleend wordt, hoe meer ook deze wordt gevraagd. Tot nadeel niet alleen van gemeente- en armbesturen en van de bedeeling der werkelijk behoeftigen, maar niet minder tot nadeel van de mingegoeden zelven, die nog zelfstandig voor zich zouden kunnen zorgen, maar nu tot de klasse van hulpbehoevende bedeelden worden verlaagd.

Met beperking der geneeskundige armenverzorging tot de werkelijk behoeftigen moet dus de noodwendig de oprigting gepaard gaan van ziekenfondsen, die voldoende waarborgen van deugdelijkheid geven en vertrouwen verdienen. Als een uitstekend voorbeeld tot navolging bij de oprigting van zoodanige ziekenfondsen kan worden gewezen op het „Algemeene Ziekenfonds voor Amsterdam"; eene instelling die, blijkens de ondervinding van meer dan vijf en twintig jaren, in alle opzigten aan hare roeping beantwordt en die met al hare hoofdbepalingen even goed voor kleine gemeenten als voor groote kan worden ingerigt, zooals de ondervinding in kleinere gemeenten reeds lang voldoende heeft bewezen.

Dringend wordt dan ook de oprigting van dergelijke instelling aanbevolen in alle gemeenten, waar zij nog niet bestaat en aan UEA. daarom in overweging gegeven om over die oprigting door en vanwege het gemeentebestuur in overleg te treden met hen, die in uwe gemeenten de geneeskunst uitoefenen. Gaarne verklaar ik mij bereid om de hoofdbepalingen, die in uittreksel hierbij gevoegd zijn, zoo noodig in bijzonderheden toe te lichten.

Waar de oprigting van een dergelijk ziekenfonds gelukt, daar zullen ook de overige grondslagen eener doeltreffende geneeskundige armenverzorging te ligter ingang vinden, omdat zij zonder te groote geldelijke bezwaren uitvoerbaar zullen blijken.

Door goed toezigt zal de geneeskundige armenverzorging beperkt kunnen worden tot de werkelijk behoeftigen. Bij die beperking zal een vast jaarlijksch traktement voor den geneeskundige, dat nu dikwijls niet evenredig is aan de vele diensten, van hem voor de armen gevergd, eene billijke belooning worden. Dan zal voor den geneesheer, die thans dikwijls verkeerdelijk in de berekening der geneesmiddelen voor de armen vergoeding zoeken moet voor de vele onbeloonde diensten, eene vaste jaarlijksche som

voor het *gereedmaken* der geneesmiddelen (*c*) kunnen bepaald worden, wanneer hem de *onkosten* dier geneesmiddelen volgens een tarief van schadeloosstelling worden vergoed (*d*).

Talrijk zullen de voordeelen van zoodanige regeling wezen. De belangen der geneeskundigen zullen geheel in overeenstemming zijn gebragt met het belang der gemeente- en armenkassen, die toch op hare beurt het meest gebaat zijn bij de spoedigste en zekerste genezing van de zieke armen, welke steeds op den voorgrond moet staan.

Ik beveel het bovenstaande UEA. ernstig ter overweging aan, volkomen overtuigd, ook door de ondervinding die in dezen reeds uitspraak heeft gedaan, dat inrigting van de geneeskundige armenverzorging volgens juiste grondslagen en oprigting van goede ziekenfondsen, die de geneeskundige armenbedeeling kunnen beperken, op den duur grooten invloed zullen uitoefenen op de geneeskundige hulp, waarvan de gemeenten zich voor hare geheele bevolking zullen kunnen verzekeren. Bij de thans veelal gebrekkige regeling zullen bekwame en degelijke geneeskundigen allengs minder bereid worden bevonden om zich beschikbaar te stellen voor kleine gemeenten. Bij betere regeling, op de boven aangewezen grondslagen, zullen de bezwaren, die voor velen bestaan tegen vestiging in kleinere gemeenten, voor een goed deel kunnen worden opgeheven en langs dien weg zullen ook verreweg de meeste kleine gemeenten de groote voordeelen kunnen genieten, die de wet van 1865 aanbiedt in de betere waarborgen, die zij geeft, voor de bekwaamheid der geneeskundigen.

Het zal wel onnoodig zijn hier meer in bijzonderheden te treden tot toelichting. Mogten de aangewezen hoofdbeginselen door UEA. worden aangenomen en de invoering van het stelsel raadzaam worden geacht, dan zal overleg met de geneeskundigen in uwe gemeenten in de eerste plaats vereischt worden. Op medewerking van hunne zijde zal zeker wel mogen gerekend worden; vooral wanneer de geneesheeren voldoende omtrent het stelsel zijn ingelicht. Om de bereiking van dat doel gemakkelijker te maken, gaat hierbij een exemplaar van deze circulaire, ter kennisneming voor de geneeskundigen.

Ik verklaar mij tevens gaarne bereid uwe pogingen zooveel mogelijk te ondersteunen en UEA., mogt dit verlangd worden, bij het tot stand brengen van deze gewigtige regeling, verder met raadgeving ter zijde te staan.

Zeer aangenaam zal het zijn, zoowel uwe meening over dit onderwerp, als ook de bezwaren, die welligt de invoering van het stelsel in uwe gemeente zouden kunnen beletten, te leeren kennen.

De Inspecteur voor het geneeskundig Staatstoezigt
voor de provincie ....

HOOFDBEPALINGEN VOOR EEN ZIEKENFONDS.

1. Het fonds wordt beheerd door of onder toezigt van burgemeester en wethouders.

2. Tot leden worden alleen aangenomen gezonde personen, die door hunnen maatschappelijken toestand niet in staat zijn, uit eigen middelen op de gewone wijze zich behoorlijk van geneeskundige hulp te voorzien. (Dagelooners, fabriekarbeiders, ambachtslieden, dienstboden, enz.)

Een gehuwd man wordt niet zonder zijne vrouw als lid aangenomen, de vrouw niet zonder den man, en het gezin wordt niet zonder de kinderen aangenomen.

Lijders met slepende ziekten of gebreken worden niet aangenomen dan op bijzondere voorwaarden, voor elk geval in overleg met den geneeskundige vast te stellen.

3. De wekelijksche bijdrage van ieder lid is 10 centen, voor elk kind beneden de 16 jaren 2 centen.

4. De leden en hunne kinderen genieten voor hunne bijdrage genees-, heel- en verloskundige hulp (de inenting en herinenting der koepokken daaronder begrepen), met uitzondering van instrumenten, pluksels en windsels. Het recht op genees- en heelkundige hulp gaat in nadat men 4 weken, dat op verloskundige hulp nadat men 6 maanden heeft bijgedragen.

5. De geneeskundige geniet voor genees- en heelkundige hulp jaarlijks eene vaste som voor elk lid.

Verloskundige hulp wordt afzonderlijk vergoed. De vroedvrouw (of bij het ontbreken van eene vroedvrouw de geneeskundige) geniet eene vaste vergoeding voor elke verlossing.

De apotheker (waar deze ontbreekt de geneeskundige) geniet voor het *gereedmaken* der geneesmiddelen jaarlijk eene vaste som voor elk lid.

De bestanddeelen van de geneesmiddelen worden in rekening gebragt volgens een tarief van schadeloosstelling, vooraf vastgesteld.

Het zetten van bloedzuigers en van lavementen wordt afzonderlijk betaald.

Voor de behandeling der kinderen geniet de geneeskundige en voor het gereed maken der geneesmiddelen de apotheker (of de geneeskundige) geen afzonderlijke vergoeding. Voor de bestanddeelen van de aan hen geleverde geneesmiddelen geniet hij schadeloosstelling volgens het vastgestelde tarief.

6. In gewone tijden moet jaarlijks van de inkomsten een gedeelte worden bestemd tot dekking van hoogere uitgaven in ongunstige jaren. (Vooral met het oog op koorts-epidemieën, die groote kosten voor geneesmiddelen veroorzaken, is eene reservekas noodzakelijk.)

De administratiekosten van zoodanig fonds — (onkosten voor het ophalen der contributiën, voor druk- en schrijfwerk) — zijn, wanneer het fonds door of van wege burgemeester en wethouders wordt beheerd, gering.

Bij uitbreiding van zulk een fonds tot geldelijke ondersteuning in ziekte

(ziekengelden) en tot uitkeering bij overlijden is splitsing in afzonderlijke afdeelingen noodig.

N°. 34. *Vergadering van den geneeskundigen Raad voor Zeeland, gehouden* 25 *November* 1872.

Behalve de voorzitter en de secretaris zijn tegenwoordig de leden: dr. Hazenberg, dr. de Man, dr. Keijzer, dr. de Wind, mr. Snijder, Persant Snoep, dr. Fokker, de Ligny en Hennequin en het plaatsvervangend lid Verhulst; later komen ter vergadering de leden: Nauta van der Grijp en dr. de Bruyne.

De vergadering geopend zijnde deelt de voorzitter mede, dat dr. Goemans berigt heeft ingezonden, dat hij wegens beroepsbezigheden verhinderd was de vergadering bij te wonen, weshalve in zijne plaats dr. de Wind was opgeroepen; voorts dat kort voor de vergadering per telegram berigt was ingekomen, dat ook dr. Vogelvanger verhinderd was te komen en dat diens plaats, daar de tijd te kort was, om het aan de beurt zijnde plaatsvervangend lid, dr. Verschoor, op te roepen, vervuld zou worden door den secretaris.

De in druk verschenen notulen der vorige vergadering worden goedgekeurd.

De ingekomen stukken aan de orde zijnde geschiedt mededeeling van: **Ingekomen stukken.**

1°. eene missive van den minister van Binnenlandsche Zaken van 18 Juli 1872, n°. 157, 9de afd., ter begeleiding van een exemplaar van *De cholera-epidemie in Nederland in* 1866 *en* 1867 (*Eerste stuk*), met daarbij behoorende kaart;

2°. eene missive van den zelfden minister van 18 Juli 1872, n°. 158, 9de afd., ter begeleiding van een exemplaar van het *Verslag aan den Koning van de bevindingen en handelingen van het veeartsenijkundig Staatstoezigt in* 1871;

3°. eene missive van denzelfden minister van 16 November 1872, n°. 174, 9de afd., ter begeleiding van 21 exemplaren van het *Verslag aan den Koning van de bevindingen en handelingen van het geneeskundig Staatstoezigt in* 1871;

welke missiven voor kennisgeving worden aangenomen.

Aan de orde is hierop de mededeeling van de handelingen van het geneeskundig Staatstoezigt sedert de laatste vergadering. Aan **Verslag van den inspecteur.**

deze mededeelingen, in druk aan de leden als bijlage tot de agenda toegezonden, ontleenen wij het volgende:

Mededeelingen betreffende:

1°. ***Berigten van algemeenen aard.***

a. Besluit omtrent lijsten van geneesmiddelen

a. Ten gevolge van de invoering van den tweeden druk der *Pharmacopoea Neerlandica*, zijn bij koninklijk besluit van 23 Juli 1872 (*Stbl.* n°. 82), nader vastgesteld de geneesmiddelen, bedoeld in het vierde lid van art. 9 der wet van 1 Juni 1865 (*Stbl.* n°. 60), en bij beschikking van den minister van Binnenlandsche Zaken van 15 Juli 1872, de lijsten van vergiften en geneesmiddelen, bedoeld in de artt. 7 en 30 der wet van 1 Juni 1865 (*Stbl.* n°. 61). Omtrent het koninklijk besluit valt op te merken, dat de geneesmiddelen bij algemeenen maatregel van inwendig bestuur aan te wijzen, behoudens vervanging van enkelen, in het geheel van 78 tot 72 verpligte medicamenten zijn teruggebragt; en ten opzigte van de beschikking van den minister, dat de bij lijst *C.* aangeduide geneesmiddelen ***thans*** noch afzonderlijk, noch vermengd met elkander of met andere zelfstandigheden mogen worden verkocht in geringer hoeveelheid dan op die lijst bij elk dier middelen is vermeld.

b. Het wetsontwerp, houdende voorziening tegen besmettelijke ziekten.

b. Ter inzage wordt overgelegd het wetsontwerp, houdende voorziening tegen besmettelijke ziekten, zooals het is aangenomen, met een volledig stel van amendementen en van de gehouden beraadslagingen.

c. Leerling-apothekersexamen.

c. Aan het leerling-apothekersexamen, dat van 17—22 Juli dezes jaars alhier is afgenomen, hebben zich 17 kandidaten, waaronder eene vrouwelijke, onderworpen. Van deze zijn drie mannelijke kandidaten afgewezen, zijnde aan de overigen eene acte van bevoegdheid uitgereikt.

d. Ingeschreven leerlingen in de verloskunde.

d. Om te worden ingeschreven als leerlingen in de verloskunde hebben zich drie meisjes aangemeld. Een voldeed niet aan de eischen, terwijl, wegens het beschikbaar zijn van slechts ééne plaats, van de beide andere kandidaten dit jaar slechts ééne aan de kweekschool te Amsterdam kon worden toegelaten.

Epidemische ziekten:

2°. ***Gezondheidstoestand in de provincie.***

Omtrent het heerschen van epidemische ziekten wordt in hoofdzaak het volgende berigt:

Variolae.

De kinderziekte heeft zich na de laatste mededeeling nog in 5 gemeenten (Groede, Nieuwvliet, Poortvliet, Wolphaartsdijk en Zuiddorpe) vertoond, hoezeer zij zich slechts in de gemeente Nieuwvliet tot eene epidemie ontwikkeld heeft. Daarentegen is zij in de gemeenten Kapelle, Oud-Vossemeer, Sluis en Tholen niet meer voorgekomen, terwijl ***thans*** de gemeenten Sint-Annaland en Hulst de eenige zijn, waar alsnog nu en dan nieuwe poklij-

ders worden waargenomen. De sterfte aan deze ziekte is sedert de maand Mei nog al aanzienlijk geweest: zij bedroeg in Mei 39, in Juni 36, in Juli 19, in Augustus 9, in September 12 en in October 7.

Scarlatina heeft nergens eene uitbreiding van eenige beteekenis gekregen. In de gemeente Middelburg bleef zij op betrekkelijk goedaardige wijze voortduren. De sterfte bedroeg 21 dooden in 14 gemeenten. Scarlatina.

Nog steeds behielden de mazelen, hier en daar met kinkhoest gepaard, de meest epidemische uitbreiding. Hoezeer de sterfte niet zoo in het oogloopend was, als in de voorjaarsvergadering is vermeld, zoo zijn toch aan deze ziekte bezweken 233 individuen in 47 gemeenten. Trouwens zij breidde zich in den loop van den zomer en in het najaar dermate uit, dat Zeeland schier op alle punten er door besmet was, in die mate dat in een aantal gemeenten de scholen ontvolkt werden en men die tijdelijk moest sluiten. Morbilli.

Typhus en febris typhoïdea blijft als gewoonlijk eene tamelijk veelvuldig voorkomende doodsoorzaak. Wanneer de gevallen blijken op zich zelf staande te zijn, wordt door de geneeskundigen zelden van de waarneming der ziekte berigt gedaan. Van epidemische uitbreiding is geen sprake geweest, behalve van eene buurtepidemie in de Nieuwstraat te Goes en van twee huisepidemiën op twee hofsteden onder Biezelinge. Typhus.

Aan angina diphtherina bezweken 17 individuen in 11 gemeenten. De ziekte werd slechts sporadisch waargenomen. Angina diphtherina.

Buitengewoon groot was in verband met de heerschende weersgesteldheid de sterfte aan diarrhoea, bedragende deze in de maanden Juli tot en met October niet minder dan 411 dooden, terwijl buitendien in dezelfde maanden aan cholera nostras 15 individuen bezweken. Diarrhoe.

Ook de kinkhoest, in vele gemeenten gelijktijdig met mazelen en roodvonk optredende, heeft zich in den loop van den zomer en in het najaar sterk uitgebreid, terwijl het doodental aan deze ziekte sedert de voorjaarsvergadering van 41 tot 134 geklommen is in 42 gemeenten. Tussis quinta.

Bij het vee heeft gedurende de zomermaanden op uitgebreide schaal het mond- en klauwzeer geheerscht. Of deze besmetting zich op den mensch voortgeplant heeft, mag betwijfeld worden, maar meer dan waarschijnlijk heeft zij een hoogst nadeeligen invloed uitgeoefend op de kindersterfte, voornamelijk op de bovenvermelde diarrhoea, ten gevolge van het gebruik van melk van slechte hoedanigheid. Epizoötische ziekten.

omstandigheden afhankelijk is, en dat de beoordeeling daarvan bij ieder op zich zelf staand geval aan den geneeskundige moet worden overgelaten.

7°. Traktement vroedvrouw te Zaamslag.

7°. De burgemeester van Zaamslag werd opmerkzaam gemaakt op de wenschelijkheid eener traktementsverhooging der aldaar gevestigde vroedvrouw, met het gevolg, dat de gemeenteraad besloten heeft de jaarlijksche bezoldiging van die vroedvrouw met *f* 50 te verhoogen.

8°. Aanklagt wegens het toedienen van een abortivum.

8°. Een geneeskundige bij naamloos schrijven aangeklaagd zijnde wegens het toedienen van een abortivum, zoo bleek bij onderzoek dat door dezen meer onschuldige geneesmiddelen toegediend waren, weshalve hij eenvoudig van de aanklagt en van het ingestelde onderzoek onderrigt werd, onder afkeuring van zijne begane onvoorzichtigheid.

9°. Kazerne en buurt Java te Neuzen.

9°. Aan een verzoek toegezonden door den garnizoenskommandant en den eerstaanwezenden officier van gezondheid te Neuzen, en strekkende om door tusschenkomst van den inspecteur het bestuur van die gemeente te bewegen, om maatregelen te nemen tegen het ongerief, dat de in de buurt Java aanwezige varkenshokken en mestvaalten door hare exhalatiën de gezondheid van de manschappen in de cavalier-kazerne benadeelen, kon niet voldaan worden, daar, naar de overtuiging van den inspecteur, geen andere magt dan het departement van Oorlog in staat was, om voor het oogenblik eenigen afdoenden maatregel te nemen.

10°. Weeshuizen te Middelburg, Zierikzee en Goes.

10°. Aan bestuurders in het belang der weezenverpleging te Amsterdam, werden op hun verzoek uitvoerige en zeer gunstige beschouwingen gegeven omtrent den toestand der weeshuizen in de gemeenten Middelburg, Zierikzee en Goes.

11°. Verloskundige hulp bij vrouwen van het spoorwegpersoneel.

11°. Een berigt van een geneeskundige te 's Heer-Arendskerke, waarbij hij kennis gaf van zijn voornemen, om voortaan verloskundige hulp aan vrouwen van het spoorwegpersoneel te ontzeggen, werd voor kennisgeving aangenomen.

12°. Behoud van bevoegdheid.

12°. Aan een gevestigd apotheker werd op zijn verzoek berigt, met verwijzing naar art. 20 der wet van 1 Juni 1865 (*Stbl.* n°. 60), dat de geneeskundigen van Zaamslag, vóór 1865 aldaar gevestigd, de bevoegdheid behouden, om, zoolang zij te Zaamslag gevestigd blijven, te Axel geneesmiddelen te leveren, ook wanneer zich daar een apotheker mogt vestigen.

13°. Hulpapotheek te Axel.

13°. Een geneeskundige te Zaamslag, die eenige geneesmiddelen bij wijze van hulpapotheek geplaatst had in zekere herberg te Axel, zonder daarvoor eene vergunning te bezitten, werd aangeschreven om zijne geneesmiddelen binnen 3 weken uit Axel te verwijderen en om zich in het verstrekken van me-

dicamenten aan zijne zieken, te bepalen tot zijne apotheek te Zaamslag.

Eindelijk werd 14°. een geneeskundige te Bergen op Zoom zijn verzuim onder het oog gebragt in het doen van aangifte aan den inspecteur van deze provincie van vijf poklijders, die hij te Oud-Vossemeer in behandeling had. **14°. Verzuimde aangifte van poklijders.**

7°. *Vergunningen.*

Den heer J. Adam werd toegestaan om de apotheek van de wed. van Kalmthout te Goes tijdelijk met de zijne waar te nemen.

Naar aanleiding van een door Prof. dr. A. Burggraeve te Gent aan den Koning ingediend adres, gaf wijlen de minister Thorbecke namens den Koning te kennen, dat adressant de bevoegdheid tot uitoefening der genees- en heelkunde in Nederland bezit, krachtens zijne promotie tot doctor in de genees- en heelkunde te Gent op een tijdstip, toen België nog met Nederland vereenigd was, en dat, zoo hij van die bevoegdheid gebruik wil maken, hij gehouden is zijn diploma te laten viseren door den geneeskundigen inspecteur voor de provincie, waarin hij de praktijk wenscht uit te oefenen. Op verzoek van Prof. dr. Burggraeve zijn zijne diplomata door den inspecteur geviseerd. **Bevoegdheid van prof. dr. A. Burggraeve te Gent, om in Nederland te praktiseren.**

8°. *Overtredingen.*

Daar eene daartoe onbevoegde vrouw, wonende op de Belgische Clinge, voortging, om, niettegenstaande haar zulks streng verboden was, verloskundige hulp te verleenen op de Hollandsche Clinge, is deze zaak ter fine van vervolging in handen gesteld van den officier van justitie te Goes. **Onbevoegde uitoefening der verloskunst.**

Naar aanleiding dezer mededeelingen berigtte de heer de Ligny, dat de gezondheidscommissie te Middelburg evenals die te Goes verschillende monsters Amerikaansch spek onderzocht, doch vrij van trichinen bevonden heeft. **Beraadslaging naar aanleiding van het verslag van den inspecteur.**

De voorzitter dankt den heer de Ligny voor deze mededeeling, die hem niet bekend was, daar hij hieromtrent geen berigt van het gemeentebestuur ontvangen had. Dr. de Wind betuigt hierover zijne bevreemding te moeten te kennen geven.

De heer de Ligny zegt verder, dat hij zich niet kan vereenigen met het advies van den voorzitter, vervat in het 12do punt van § 6 der mededeelingen. Naar zijne meening moet hier niet gewezen worden op art. 20 der wet van 1 Juni 1865 (*Stbl.* n°. 60), maar op de 3de alin. van art. 9 derzelfde wet, waarbij hij zich tevens beroept op eene missive van den minister van Binnenlandsche Zaken van 30 Mei 1866, n°. 281, 9de afd. (*Verzameling van stukken* 1866, bl. 289). Doet het door den voorzitter aangegeven geval zich voor, dan zal de geneeskundige van Zaamslag verlof moeten bekomen van gedeputeerde Staten, zoo

hij in Axel geneesmiddelen wil leveren. Art. 20 der wet kan niet gescheiden worden van de bedoelde 3de alin. van art. 9. Ging de zienswijze van den inspecteur door, dan ware het voor geen apotheker mogelijk, om ten platte lande eenig bestaan te krijgen.

De voorzitter antwoordt, dat noch de bepalingen van art. 9, noch de beschikking van den minister met deze zaak iets te maken hebben; de geneeskundige van Zaamslag had eene bevoegdheid bij het in werking treden der wet en deze bevoegdheid blijft hij behouden, zoolang hij te Zaamslag gevestigd blijft, onverschillig of zich apothekers in den omtrek vestigen.

Dr. de Wind deelt de zienswijze van den heer de Ligny: wanneer men art. 20 in verband brengt met art. 9, dan blijft de geneeskundige te Zaamslag wel zijne bevoegdheid houden in loco, maar niet op andere plaatsen.

Mr. Snijder meent, dat de hh. de Ligny en de Wind zich op het dwaalspoor laten brengen, door art. 20 in verband te willen brengen met art. 9. Duidelijk bepaalt art. 20, dat de geneeskundige de bevoegdheid hem eenmaal geschonken blijft behouden, in casu heeft de geneeskundige te Zaamslag een verkregen regt, dat, zoolang hij te Zaamslag gevestigd blijft, hem door geen apothekers, die zich te Zaamslag of elders vestigen willen, kan ontnomen worden, de bepalingen van art. 9 komen hier in het geheel niet te pas.

Nadat de voorzitter en dr. de Man herinnerd hadden, dat eene dergelijke quaestie zich te Hulst had voorgedaan, welke ook geheel in den geest van den voorzitter beslist was, verklaart de heer de Ligny zich omtrent deze zaak voldoende ingelicht.

Op eene vraag van den heer Snoep, of de gezamelijke inspecteurs de wet houdende voorziening tegen besmettelijke ziekten ontworpen hebben, en meer bepaald, of zij geadviseerd hebben tot de bepalingen aangaande de vaccine in die wet opgenomen, antwoordt de voorzitter, dat de inspecteurs een wetsontwerp aan de regeering aangeboden hebben, van welk ontwerp de minister voor de nu aangenomen wet gebruik gemaakt heeft. In het door de inspecteurs opgemaakte wetsontwerp was de algemeen verpligte vaccinatie niet opgenomen.

Dr. Fokker vraagt, naar aanleiding van de aan prof. Burggraeve verleende vergunning, of deze wederkeerig is, namelijk of de vóór 1830 in Nederland gepromoveerde medicus de bevoegdheid bezit, om in gansch België de praktijk uit te oefenen?

De voorzitter zegt niet in staat te zijn deze vraag op staanden voet te beantwoorden. Hij vermoedt echter, dat zulks in bevestigenden zin kan gedaan worden.

Overigens worden de mededeelingen van den inspecteur voor kennisgeving aangenomen.

De behandeling der verslagen van gecommitteerden voor de winkelvisitatien thans aan de orde zijnde, stelt de voorzitter de vraag, of die behandeling volgens de bedoeling der wet in het openbaar dan wel in geheime zitting zal geschieden.

Winkelvisitatiën. In openbare of besloten zitting te behandelen?

Dr. Fokker spreekt zeer ten gunste eener openbare behandeling. Blijkens de tot dusverre opgedane ondervinding is de toestand der apotheken eer achter- dan vooruitgaande; over twee jaren voldeden 68 % der onderzochte apotheken aan de qualificatie „zeer goed", verleden jaar slechts 53 %, dit jaar 60 %; voorts heeft de ondervinding geleerd, dat de vroeger slecht bevonden geneesmiddelen in dezelfde apotheek steeds slecht blijven. De apotheker is ook niet meer bevreesd voor eene openbare behandeling, daar toch ieder jaar besloten wordt deze zaak in geheime zitting af te doen. Hem komt het voor, dat het op het gehalte der apotheken zeer gunstig werken zal, als de apotheker weet, dat zijne zaak in het openbaar zal behandeld worden. Daar de apotheker echter er dit jaar niet op gerekend heeft en hier en daar welligt een streng oordeel vallen kan, stelt hij voor dit jaar deze rapporten in eene gesloten zitting te behandelen, maar thans te besluiten, dat zij het volgend jaar in eene openbare vergadering zullen behandeld worden.

De voorzitter merkt hierop aan, dat men nu moeielijk vooruitloopen kan op de wijze, waarop in het volgend jaar een onderwerp zal behandeld worden, te meer, daar de vergadering dan anders zamengesteld zal zijn dan nu het geval is.

Mr. Snijder wederlegt dr. Fokker, wat zijne meening betreft, dat de apotheker bij de steeds door den Raad genomen besluiten gerust heeft kunnen insluimeren; nimmer toch heeft hij te voren geweten, of de zaak in openbare of geheime zitting zou behandeld worden. Tegen het voorstel van dr. Fokker bestaan geen directe bezwaren, tenzij dat het volgende jaar de vergadering volkomen bevoegd is om op het nu genomen besluit terug te komen; overigens spreekt hij ook zeer ten gunste eener openbare behandeling, welke niet alleen door den geest der wet gevorderd wordt, maar waarop ook zoowel zieken als gezonden volkomen regt hebben.

Dr. de Man en de heer de Ligny daarentegen verklaren zich in beginsel tegen eene openbare behandeling, omdat de thans aangenomen qualificatie geheel naar subjectieve meeningen wordt toegepast, waardoor wij derhalve gevaar loopen om tegenover de apothekers groote onbillijkheden te begaan. Volgens dr. de Man is de tegenwoordige qualificatie zeer onbillijk; eene twee-

ledige splitsing is voldoende; eene apotheek is goed of niet goed, *tertium non datur.*

Ook de hh. Snoep en dr. Hazenberg achten eene openbare behandeling zeer onregtvaardig; de wet past boete en gevangenisstraf toe, als de eischen niet aan de wet voldoen; zullen wij er nu nog eene onteerende straf bijvoegen? Dr. Hazenberg tracht daarbij door voorbeelden aan te toonen, hoe door een eenvoudig verschil van zienswijze bij eene openbare behandeling aan rechtschapen mannen hun eer en crediet zou ontnomen worden.

Nadat dr. Fokker had aangevoerd, dat zoovele openbare handelingen op subjectieve meeningen berusten, getuigen b. v. de door de gezondheidscommissien openbaar gemaakte resultaten, en nadat de heer van der Grijp, kort te voren ter vergadering verschenen, aan de door hem vroeger aangevoerde bezwaren tegen eene openbare behandeling herinnerd had, wordt met 9 tegen 4 stemmen besloten, dat de rapporten in eene geheime zitting zullen behandeld worden.

Dr. Fokker had intusschen het door hem ingediende amendement teruggenomen.

Door den secretaris wordt opgemerkt, dat thans weder gebleken is, dat het grootste bezwaar tegen eene openbare behandeling moet geweten worden aan de qualificatie, die volgens de meeste leden op eene subjectieve meening berusten en daardoor de apothekers welligt aan eene onbillijke beoordeeling bloot stellen. Ten einde nu eenigzins te kunnen beoordeelen, of de qualificatiën op waarheid berusten, acht hij het wenschelijk, dat een overzigt van de tot dusverre gedane beoordeelingen tegen de volgende vergadering opgemaakt worde. Daar hij zich gaarne met dien arbeid belasten wil, wordt door de vergadering dien overeenkomstig besloten.

Onderzoek naar de regeling van de geneeskundige armenverzorging en den doodschouw.

Het verslag van gecommitteerden tot het instellen van een onderzoek naar de wijze, waarop in Zeeland de geneeskundige armverzorging en de betrekking van doodschouwer geregeld zijn, is gedrukt aan de leden uitgereikt. De vergadering vereenigde zich met het aan 't slot van dat rapport aangegeven denkbeeld, om afdrukken van het verslag met daarbij behoorende tabel te zenden aan gedeputeerde Staten en aan de verschillende gemeentebesturen van het gewest. De commissie wordt na dankzegging voor den door haar verrigten arbeid ontbonden verklaard.

Benoeming commissiën: 1°. Tot het nazien der rekening.

Tot leden der commissie tot het nazien der rekening worden bij loting aangewezen de hh. dr. Hazenberg, Hennequin en de Ligny; eveneens tot leden der commissie tot het geven van adviezen namens den Raad de hh. dr. de Man, de Ligny en Hen-

nequin; terwijl tot leden der commissie tot resumtie der notulen op voordragt van den voorzitter benoemd worden de hh. dr. Keyzer en de Ligny.

2°. Tot het geven van advies.
3°. Tot resumtie der notulen.

Voorstel tot het in bruikleen verkrijgen van eene verzameling praeparaten en boek- en plaatwerken.

Aan de orde is hierop een voorstel van dr. de Man, om te trachten de aan de geneeskundige school alhier toebehoord hebbende verzameling van praeparaten en boek- en plaatwerken in bruikleen te verkrijgen. Dr. de Man wijst op het hooge belang dezer verzameling, waarover hem het toezigt is opgedragen. Belangrijk ornament van het gasthuis, is zij tevens van hooge waarde voor de geneeskundigen, vooral voor diegenen onder hen, die zich onledig houden met het opleiden van vroedvrouwen en gymnastiek-onderwijzers. Bij de opheffing der geneeskundige school is zij het eigendom der gemeente gebleven en werd op de gemeentebegrooting jaarlijks eene som van ƒ25 voor onderhoud uitgetrokken. Daar echter in den gemeenteraad twijfel geopperd is, of die uitgave, hoe klein ook, wel geacht kan worden in het belang der burgerij te zijn, en daar het zeer te bejammeren zou wezen, indien die verzameling mogt worden van de hand gedaan, zoo wenschte hij, dat de zorg over deze zaak van de gemeente op den geneeskundigen raad kon overgedragen worden. Een ander argument ten voordeele is, dat de verzameling, waarvan door hem catalogi worden overgelegd, in bruikleen bij den Raad komende, meerdere bekendheid onder de geneeskundigen zal erlangen en daardoor meerder nut stichten.

Na eene opmerking van dr. de Wind, dat geen lid van den gemeenteraad zich heeft verzet tegen de uitgave van ƒ25, toen de vergadering voldoende ingelicht was, en dat dit verzet in het vervolg ook niet te wachten is, weshalve de zaak kan blijven, zooals zij is, geeft de voorzitter te kennen, dat het voorstel zijns inziens niet beschouwd moet worden als een gevolg van handelingen van den gemeenteraad, die verder dan ook buiten beraadslaging mogen blijven, maar dat hier hoofdzakelijk op den voorgrond moet staan het meerdere nut, dat de verzameling bij meerdere bekendheid zal kunnen stichten.

Na eenige beraadslaging over de wijze van uitvoering, waarbij de voorzitter opmerkt, dat die eerst zal te pas komen, wanneer het verzoek is toegestaan, wordt met algemeene stemmen besloten, dat de geneeskundige Raad zich zal wenden tot het gemeentebestuur van Middelburg met aanvrage, om bovengenoemde verzameling in bruikleen over te nemen, onder voorbehoud echter, dat zij bewaard blijve op de tegenwoordige daartoe zeer geschikte plaats in het gasthuis en dat de leden van den Raad steeds vrijen toegang tot haar zullen hebben.

Op uitnoodiging van den voorzitter verklaart dr. de Man zich

bereid, om, als het verzoek wordt toegestaan, zich nog voo loopig met het toezigt te blijven belasten.

Verkoop van geneesmiddelen in strijd met de wet.

De voorzitter herinnert de leden, dat, naar aanleiding van d bij de beschikking van den minister van Binnenlandsche Zake van 15 Juli 1872 vastgestelde lijst *C* van vergiften en genee middelen, geheime of andere geneesmiddelen beneden de aang geven gewichtsbepaling door niemand anders zullen mogen ve kocht worden dan door apothekers en geneeskundigen, tot he afleveren van geneesmiddelen bevoegd. Dientengevolge is thar de verkoop van vele geneesmiddelen door particulieren in strij met de wet; hij stelt voor, dat de Raad eene commissie uit zij midden benoeme, met het mandaat, om eene lijst op te make van de in Zeeland verkocht wordende geheimmiddelen, welke strijd zijn met bovengenoemde beschikking van den ministe en dat deze commissie in de voorjaarsvergadering verslag uitbreng

De vergadering dit voorstel goedkeurende, benoemt, op voo dragt van den voorzitter, tot leden dezer commissie de hh. d de Bruijne, dr. Verschoor en Hennequin. De aanwezige led hebben geen bezwaar dat mandaat te aanvaarden. Dr. Verscho zal van deze benoeming worden kennis gegeven.

Prijslijst van geneesmiddelen

De heer Hennequin stelt voor, dat de prijslijst van genee middelen herzien worde: zij kan als geheel verouderd beschouw worden; ingerigt naar het oude gewigt, ontbreken er tevens ve geneesmiddelen aan. Daar zij intusschen als rigtsnoer dien moet voor vele apothekers, die aan openbare instellingen en g stichten leveren, mag zij niet gemist worden.

Nadat de heer de Ligny dit voorstel ondersteund had, word dien overeenkomstig besloten.

Op voordragt van den voorzitter worden als leden der com missie, die in de voorjaars-vergadering een herziene prijslijs zullen voordragen, benoemd de hh. Hennequin en de Ligny die deze benoeming aanvaarden.

Praktiseren van Belgische geneesheeren te St. Jansteen.

De hh. van der Grijp en dr. de Bruijne brengen eene klag over van den heer Wielemaecker te St. Jansteen, dat zoovel Belgische geneesheeren in zijne gemeente praktiseren en genees middelen leveren, waarop de voorzitter antwoordt, dat zij daarto bevoegd zijn, voor zoover zij in eene grensgemeente wonen, e dat, indien zulks niet het geval is, de heer Wielemaecker slecht zijn beklag heeft in te dienen bij den burgemeester of bij de veldwachter.

De vergadering gaat hierop over in eene zitting met geslote deuren.

Correspondeerende leden.

Na heropening der vergadering deelt de voorzitter mede, da de aan de beurt van aftreding zijnde corresponderende leden, d

hh. Berghuijs en Luteyn Mazure met algemeene stemmen zijn herbenoemd.

Nadat de secretaris voorts mededeeling gedaan had van de sedert de laatste vergadering aangeschafte boekwerken en de aandacht gevestigd had op de ter vergadering gebragte cholera-kaart, behoorende bij het door de rijkscommissie uitgebragte cholera-verslag, wordt, niemand verder iets voor te stellen hebbende, de vergadering door den voorzitter gesloten. Bibliotheek.

Aldus voorloopig vastgesteld

J. P. Berdenis van Berlekom, *secretaris*.

N°. 35. *Vergadering van den geneeskundigen Raad voor Overijssel en Drenthe, gehouden te Zwolle, den* 21 *December* 1872.

Voorzitter: dr. D. Lubach.

Secretaris: dr. J. A. van Ketwich Verschuur.

De leden Amshoff, Brouwer, Waszink en de Holl hebben kennis gegeven, dat zij verhinderd zijn de vergadering bij te wonen. De voorzitter deelt mede, dat in hunne plaats zijn opgetreden de hh. ten Raa, Stoffels, Meulenhoff en Top. Nog is ter vergadering tegenwoordig het plaatsvervangend lid ter Kuile uit Enschedé.

De notulen der voorgaande vergadering worden goedgekeurd. Notulen.

De gezondheidstoestand in de beide provinciën sedert de vergadering van 22 Junij jl. mogt over 't algemeen vrij voldoende worden geacht. Mededeelingen van den voorzitter. A. Zymotische ziekten.

Luidens de ontvangen berigten vertoonden zich gevallen van zymotische ziekten in de volgende gemeenten:

Variolae te Ambt Almelo, Giethoorn, Nieuwleusen, Oldenzaal, Steenwijk, Wijhe, Meppel en Ruinen.

Scarlatina te Bathmen, Blokzijl, Holten en Hoogeveen.

Morbilli te Roswinkel en Maten, gem. Emmen.

Angina diphtherina te Deventer, Anlo en Zeijen, gem. Vries.

Kinkhoest te Losser en Oldenzaal.

Typhus en typhoide koortsen te Delden, Deventer, Enschedé, Ambt Hardenberg, Heino, Hengelo, Kampen, Zwartsluis, Borger, Dalen, Emmen, Odoorn en Sleen.

Dysenterie. te Haaksbergen, Ambt Delden, Losser, Markelo en Oldenzaal.

Wat de pokken aangaat, gelijk uit het medegedeelde, vergeleken met de in de vorige vergadering gedane opsomming der

gemeenten (bladz. 45) blijkt, zoo kan de epidemie als nagenoeg geëindigd worden beschouwd, ofschoon nog in September te Steenwijkerwold onderscheiden gevallen daarvan voorkwamen en nog later te Giethoorn zich een geval daarvan opdeed. Te Meppel heeft de epidemie van den beginne af een slepend verloop gehad nooit waren daar veel personen te gelijk aangetast, doch zelden waren er in 't geheel geen poklijders onder behandeling. Sedert de vorige vergadering bedroeg het aantal aangetasten *twintig* Sedert 6 September zijn er geen gevallen meer voorgekomen.

Scarlatina heeft 't meest geheerscht te Bathmen. Zij openbaarde zich daar in de maand Junij, en ging vergezeld met hevige angina, terwijl onderscheiden kinderen er aan bezweken. Op raad des inspecteurs, die met den burgemeester en den geneesheer *in loco* raadpleegde, werd de school gesloten. Sedert nam de ziekte wel in hevigheid af, zoodat de meeste lijders herstelden, doch nog steeds kwamen er sporadisehe gevallen van scarlatina in deze gemeente voor.

Typhus en typhoide koortsen kwamen vooral in het laatste gedeelte des jaars op ettelijke plaatsen menigvuldig voor. Het getal van hen, die daaraan bezweken, was echter naar evenredigheid niet groot. Opmerking verdient het, dat in het geheele thans bijna afgeloopen jaar te Kampen zoo weinig gevallen van typhus zich voordeden, terwijl toch in andere jaren die stad bijna nooit zonder eenige gevallen van die ziekte is. In de infirmerie echter bevonden zich in October 6 lijders aan typhus, waarvan één bezweek.

Even als in het vorig jaar zijn er in Overijssel eenige gevallen voorgekomen van dysenterie, welke in de provincie Gelderland en Limburg meer epidemisch heeft geheerscht, terwijl ook in Zuid-Holland zich gevallen voordeden. Het eerst vertoonde zich de ziekte in de gemeente Markelo, werwaarts zij uit Gelderland en wel uit 's Heerenberg was overgebragt. Nergens heeft zij echter eene epidemische uitbreiding gekregen.

Met de besturen der gemeenten, waar zich besmettelijke ziekten vertoonden, en met de geneesheeren aldaar, is 't zij mondeling, 't zij schriftelijk geconfereerd, en overal waar zulks noodig scheen, zijn doeltreffende maatregelen genomen, waarbij het bleek dat de circulaire aan de gemeentebesturen van Februarij, waarop de inspecteur bij voorkomende gevallen telkens verwees, goede vruchten heeft gedragen. Te Markelo leverde de onteigening en vernietiging van bedden, toebehoord hebbende aan een paar overleden lijders aan dysenterie, eenige moeijelijkheid op, ook wegens de uiteenloopende opiniën der geneeskundigen, waarvan de een desinfectie, de ander vernietiging wenschte.

Mondzeer bij het vee. Vermelding verdient nog dat in beide provinciën op vele plaatsen onder het rundvee het mondzeer (*aphthae epizoöticae*) heerschte. Daar, volgens het gevoelen van velen, het gebruik van melk, afkomstig van aan mondzeer lijdend vee, aanleiding geven kan tot ongesteldheden bij den mensch, o. a. tot aphthae bij kinderen, heeft de inspecteur gemeend het publiek daarop opmerkzaam te moeten maken en den raad te geven, de melk voor het gebrnik te koken. Onbetwijfelbare gevallen van nadeelige gevolgen van het gebruik van de bedoelde melk zijn hem echter niet ter oore gekomen. Door velen wordt het werkelijk voorkomen van die gevolgen dan ook zeer in twijfel getrokken, en daarom ware het te wenschen, dat zij, die ze meenen te hebben waargenomen, die openbaar maakten, opdat men ze aan een oordeel zou kunnen onderwerpen.

Te Borne worden, behalve in 't algemeen onzindelijkheid van de straten, een zeer groot aantal mestvaalten langs den openbaren weg voor de huizen waargenomen, en dat wel niettegenstaande eene gemeenteverordening zulks verbiedt. De burgemeester, gevraagd naar de reden, waarom aan die verordening niet de hand werd gehouden, gaf ten antwoord, dat in een landbouwende gemeente als Borne het houden van mestvaalten iets onvermijdelijks was, en dat de beperkte ruimte der meeste erven verbood die ergens anders te plaatsen. De vraag zou hier kunnen worden gedaan, waarom men dan eene verordening gemaakt heeft, die niet te handhaven is? Hetgeen te Borne bestaat, bestaat overigens in een aantal andere gemeenten, en daaruit blijkt wederom de behoefte aan een middel om de mestvaalten zooveel mogelijk onschadelijk te maken zonder ze te amoveren. II. Bezoeken aan gemeenten. Mestvaalten te Borne.

Te Holten werd, volgens afspraak met den heer schoolopziener van het derde district, de school in oogenschouw genomen. Zij is bekrompen, ondoelmatig ingerigt, zonder ventilatie; de in de school uitkomende privaten zijn slecht en stinkend. Het voorstel van den schoolopziener tot het bouwen van een nieuwe school, werd dan ook door den inspecteer ondersteund. School te Holten.

Ook te Steenwijk werd de openbare school bezocht. Deze bevindt zich in veel beteren toestand dan die te Holten, ofschoon hier en daar nog wel aanmerkingen te maken zijn. Zij wordt echter te klein voor het steeds toenemend aantal leerlingen. Men is van plan haar te verhoogen en bij die gelegenheid zullen ook andere verbeteringen, o. a. aan de privaten worden aangebragt. School te Steenwijk.

De school te Gasselte werd mede bevonden alles behalve te beantwoorden aan de vereischten eener goede school. Zij is te klein voor het aantal schoolgaande kinderen, ventilatie ontbreekt, alsmede een plaats tot berging van hoeden en petten; School te Gasselte.

de vloer is van steen zonder houten gangpaden; er is slechts één privaat, geheel buiten het gezigt des onderwijzers. De vensters zijn uitermate slecht geplaatst, zoodat de borden telkens verplaatst of met krijt op de deuren en kasten moet geschreven worden, omdat van het op de aan den leerwand opgehangen borden geschrevene, wegens het van voren invallend licht, niettegenstaande alle inspanning der oogen niets te zien is.

Antihygienische toestand te Hengelo.

Te Hengelo werd, toen die plaats wegens het voorkomen van typhus aldaar bezocht werd, de aandacht des inspecteurs gevestigd op eene kolk, dienende tot verzamelplaats van allerlei onreinheden. In den omtrek daarvan heerschte vooral de typhus. De inspecteur heeft daarover een onderhoud gehad met den burgemeester, die zich bereid verklaarde die kolk te doen dempen.

Sloot te Zwolle.

Te Zwolle werd de sloot langs de lijnbaan op de Molenstraat nogmaals bezigtigd, en daarover met den burgemeester gesproken. (Notulen bl. 46). Het eigendomsregt van hen, voor wie deze sloot een scheiding van den weg uitmaakt, is tot dusver een beletsel geweest om het ongerief dat deze sloot veroorzaakt weg te nemen.

Ziekenhuis en straatreiniging te Kampen.

Te Kampen is door de verbouwing en uitbreiding van het stadsziekenhuis in eene lang gevoelde behoefte voorzien. Ook bestaat er uitzigt, dat de reiniging der straten, die zeer veel te wenschen overliet, zeer verbeterd zal worden.

Bezoek aan het krankzinnigengesticht.

Het krankzinnigengesticht te Deventer werd geregeld bezocht, in September door het lid dr. Ketwich Verschuur, daartoe volgens art. 18 der wet van 1 Juni 1865 (*Stbl.* n°. 58) door den inspecteur gemagtigd. De bezoeken leverden geen stof tot aanmerkingen.

III. Correspondentiën. 1. Met den minister. Amerikaansch spek.

Naar aanleiding van een berigt omtrent te Bremen aangevoerd trichinen bevattend Amerikaansch spek, te vinden in de *Norddeutsche Allgemeine Zeitung* van 16 Juli, berigtte de minister van Binnenlandsche Zaken, dat aan de Kamers van koophandel verzocht is mededeeling te doen aangaande den invoer van Amerikaansch spek, de havens, waarin dat artikel wordt aangevoerd, en de groothandelaren die er handel in drijven, met verzoek intusschen dit onderwerp in het oog te houden. Later zond de minister de bij hem ontvangen berigten van de Kamers van koophandel, waaruit het volgende uittreksel wordt medegedeeld:

Delden: in den kleinhandel, waarin het gebragt wordt door handelshuizen te Amsterdam en Rotterdam;

Deventer: de firma G. Klopman Baarselman voert het ongerookt in uit Londen en vooral uit Liverpool; de firma Claus & C°. te Rotterdam laat het door commissionairs verkoopen;

Enschede: niet in de winkels verkocht; doch een Deventersch koopman verkoopt op de weekmarkt goedkoop spek, hetgeen hij echter ontkent Amerikaansch spek te zijn en oud spek noemt;

Hengelo: er wordt Amerikaansch spek in consumtie gebragt, betrokken uit Amsterdam en Rotterdam, misschien ook uit Antwerpen;

Kampen: het wordt hier niet regtstreeks ingevoerd en niet in 't groot verkocht;

Oldenzaal en Rijssen: negative berigten;

Zwolle: niet regtstreeks ingevoerd; onder de handelaren, die het debiteren, moet vooral de heer Cohen worden genoemd, terwijl door commissionairs van elders bestellingen van handelaren worden opgenomen;

Hoogeveen: in den handel, aangevoerd uit Rotterdam, Groningen en Harlingen, 't meest uit de laatstgenoemde haven; groothandelaren in Amerikaansch spek te Harlingen zijn de hh. Fockens en Sjoerd Hannema;

Meppel: in den handel, aangevoerd uit Rotterdam, Amsterdam en Zwolle; het wordt door zeven spekslagers en twee winkeliers verkocht.

In 't algemeen schijnt het, dat in Engeland Liverpool, in Duitschland Bremen de voorname invoerplaatsen zijn en dat het, wat ons land aanbelangt, 't meest uit Engeland en wel te Rotterdam en Harlingen wordt ingebragt.

Een paar proeven Amerikaansch spek, afkomstig van Odoorn en Meppel, zijn door den heer Top mikroskopisch onderzocht, doch zonder dat daarin trichinen zijn aangetroffen.

Bedorven vleesch.

Bij apostille van 5 Augustus n°. 272 vroeg de minister om consideratie en advies op eene missive van het gemeentebestuur van Meppel, waarin dit meldde, dat er zeer veel bedorven vleesch en vleesch van gestorven paarden te Meppel wordt ingevoerd uit naburige gemeenten, waar geen verbod op den verkoop en uitvoer bestaat. Uit dezen brief, geadresseerd aan gedeputeerde Staten van Drenthe, blijkt, dat de strengste maatregelen tegen den invoer onvoldoende zijn en ontdoken worden; voorts dat dit vleesch, gezuiverd en met veel specerijen gemengd, tot worst wordt bereid of gerookt, en dan naar Amsterdam wordt verzonden; waar de aankoopers het aan voorname kooplieden afzetten. Burgemeester en wethouders stellen aan gedeputeerde Staten voor, om op dit punt eene provinciale verordening vast te stellen, omdat een verbod tot invoer te weinig afdoet, zoo er in andere gemeenten geen verbod van uitvoer bestaat. In het bij bovengenoemd stuk gevoegd antwoord van

gedeputeerde Staten wordt beweerd, dat de zaak geen provinciaal, maar een rijksbelang is, doch tevens, dat de aan Meppel grenzende Drentsche gemeenten, behalve Nijeveen, waar in de zaak is voorzien, door hen zijn uitgenoodigd verordeningen tegen den verkoop en uitvoer vast te stellen. In het antwoord van den inspecteur aan den minister, dd. 10 Augustus, werd eerst gewezen op de algemeenheid van het kwaad; in onderscheiden steden van ons land vindt men sommige, zelfs zeer voorname slagers, die in verbindtenis staan met zoogenaamde krengenslagers, en van dezen veel vleesch overnemen, terwijl het even zeker is, dat veel rookvleesch en worst, dat in de winkels gedebiteerd wordt, afkomstig is van het vleesch van gestorven, in den regel ziek vee. Daar nu al dat vleesch niet op de oorspronkelijke plaats van invoer geconsumeerd, maar voor een deel naar andere, soms verwijderde plaatsen, verzonden wordt, stemt de inspecteur het gedeputeerde Staten toe, dat het hier geen gemeente- of provinciaal-, maar een algemeen, dus een rijksbelang geldt. Daar verder een verbod op den invoer, blijkens de ervaring, vrij gemakkelijk te ontduiken, en het gevaar voor dien invoer steeds groot is, zoolang er in de gemeente, waaruit het vleesch komt, geen verbod van verkoop en uitvoer bestaat, zoo heeft men hier het geval voor zich, dat eene gemeente, ook bij de beste verordeningen, niet bij magte is zich voor schade in dit opzigt te hoeden. Wat echter van de gemeenten geldt, geldt hier ook voor de provinciën. Daarom moet het kwaad door algemeene wettelijke bepalingen worden te keer gegaan, waarvoor ook pleit de omstandigheid, dat wetten doorgaans beter en gemakkelijker worden gehandhaafd dan plaatselijke verordeningen. Het antwoord van den minister aan gedeputeerde Staten, van 15 Augustus, litt. F, kwam hoofdzakelijk hierop neer, dat zoodanige wettelijke bepalingen een onderdeel moeten uitmaken van eene algemeene gezondheidswet, terwijl bij behoorlijke handhaving van de bepalingen van het Koninklijk besluit van 4 December 1870 (*Stbl.* n°. 190), waarbij begraving van aan eene besmettelijke ziekte gestorven vee geboden wordt, geen vrees behoeft te bestaan, dat vleesch van dieren, aan eene besmettelijke ziekte gestorven, in consumtie wordt gebragt.

Geneesheer te Veenhuizen. Bij missive van 26 October, litt. X, 7de afd., vroeg de minister het gevoelen des inspecteurs over het al dan niet vervullen der vacature, ontstaan door het verkregen eervol ontslag van den geneesheer aan het 3de gesticht te Veenhuizen, den heer van Doremaal. De inspecteur heeft om onderscheiden redenen geadviseerd een geneeskundige te benoemen en niet de praktijk in de drie gestichten over de twee aanwezige geneeskundigen te verdeelen.

Voorts zijn van den minister ontvangen: Verdere ontvangen stukken.

een exemplaar van het *Verslag van de bevindingen en handelingen van het veeartsenijkundig Staatstoezigt over* 1871;

een exemplaar van het *Choleraverslag over* 1866 *en* 1867, *eerste stuk*;

kennisgeving van de benoeming tot plaatsvervangers van den districts-veearts te Groningen van H. Mos te Assen en H. J. Werkman te Leens;

mededeeling dat dr. J. N. Ramaer te 's Gravenhage benoemd is tot inspecteur der krankzinnigengestichten in plaats van wijlen dr. G. E. Voorhelm Schneevoogt;

een exemplaar *Staatscourant* van 31 Juli, bevattende de aanwijzing van de geneesmiddelen, bedoeld in al. 4 van art. 9 der wet van 1 Juni 1865 (*Stbl.* n°. 60) en de beschikking van 15 Augustus, houdende nadere vaststelling der lijsten van vergiften en geneesmiddelen, bedoeld bij artt. 7 en 30 der Wet van 1 Juni 1865 (*Stbl.* n°. 61) met het rapport der commissie *ad hoc*;

berigt dat twee door de inspecteurs aangewezen personen geplaatst kunnen worden op de rijkskweekschool voor vroedvrouwen te Amsterdam;

exemplaren van het *Verslag aan den Koning van de bevindingen en handelingen van het geneeskundig Staatstoezigt in* 1871;

het tweede stuk van de *Bijdragen tot de geneeskundige plaatsbeschrijving van Nederland*, *bevattende de physische beschrijving van Friesland*, *door den heer J. J. Bruinsma.*

Van gedeputeerde Staten van Overijssel ontving de inspecteur o. a. de volgende stukken: 2. Van de provinciale besturen.

Vellenblooterij. Eene uitnoodiging om consideratiën en advies op een rekest van Lobstein en Polak te Hardenberg, waarin deze verlof vragen tot het oprigten van een vellenblooterij te Ambt Hardenberg, welk verlof door het gemeentebestuur is geweigerd. Bij eene inspectie *in loco* bleek, dat de plaats, waar de inrigting zou worden gevestigd, gelegen is aan den straatweg op weinig schreden afstands van de Vecht en van den brug, waarover men in stad Hardenberg komt, — dat de weeking der huiden in de Vecht alleen bij nacht zal plaats hebben en de geheele overige bewerking binnenshuis zal geschieden. Daar de plaats der fabriek gelegen is beneden de bebouwde kom der stad Hardenberg, zoodat het water, naar gelang het 's nachts door het weeken verontreinigd wordt, dadelijk met den stroom wordt medegevoerd, — daar van de vellenblooterij en een daarachter gelegen huis af tot op grooten afstand naar beneden geen woningen staan en de ligging der fabriek zelve vrij en niet door woningen ingesloten is, heeft de inspecteur gemeend om te

moeten adviseren het verzoek toe te staan, altijd echter onder zekere voorwaarden.

Bouwen bij eene begraafplaats.

Eene dergelijke uitnoodiging om advies op een rekest van G. van der Linden, bakker te Noord-Eschmarke, gem. Lonneker, dd. 2 October 1872, met een gunstig advies daarop van burgemeester en wethouders dier gemeente, met verzoek om eene bakkerij te mogen bouwen naast de begraafplaats der R. K. gemeente van Enschedé en alzoo binnen den bij de wet bepaalden afstand.

Daarop is gunstig geadviseerd.

Gasfabriek.

Een verzoek om advies betreffende een voorstel van den hoofdingenieur van den waterstaat, om aan de vergunning aan de gemeente Kampen om buiten de Hagepoort eene nieuwe gasfabriek te bouwen, de volgende voorwaarden te verbinden: 1°. het afgewerkte fabriekwater te verzamelen en eerst dan, wanneer tegen de wegvoering onoverkomelijke zwarigheden mogten bestaan, dat in een der havens te loozen; 2°. den schoorsteen minstens 24 M. hoog op te trekken; 3°. te zorgen dat de teerkuipen niets doorlaten. De inspecteur vereenigde zich met deze voorwaarden.

Huidenzouterij

Een dergelijk verzoek betreffende een rekest van Julius Kleinkemm, huidenhandelaar te Zwolle, om in het slagthuis van A van Dam, buiten de Sassenpoort, eene huidenzouterij te mogen uitoefenen, welk verzoek door burgemeester en wethouders op grond van daartegen door omwonende belanghebbenden ingebragte bezwaren was geweigerd. Daar die huidenzouterij in eene bevolkte buurt zou komen te liggen, waar veel stank en het bederf van het water in de nabij gelegen putten te verwachten is, heeft de inspecteur geadviseerd op dat verzoek afwijzend te beschikken.

Al deze adviesen zijn door gedeputeerde Staten gevolgd.

Regelen voor schoollokalen.

Ingevolge het in de voorgaande vergadering opgenomen besluit om de commissie voor het zamenstellen van een schoolregulatief en den voorzitter te magtigen, de door de vergadering goedgekeurde *regelen voor het bouwen of vergrooten van scholen* op te zenden aan gedeputeerde Staten der beide provinciën, met het verzoek ze in acht te doen nemen, heeft die verzending plaats gehad, waarvan het gevolg is geweest dat gedeputeerde Staten van Overijssel den 14 November jl. het besluit hebben genomen die regelen door middel van het *Prov. blad* ter kennis te brengen van de gemeentebesturen dezer provincie, met aanbeveling om, voor zoover plaatselijke toestanden dit gedoogen, bij het bouwen of vergrooten van scholen daarop te letten, en dat zij besloten hebben daarvan mededeeling te doen behalve aan den geneeskundigen Raad, aan den heer inspecteur voor het

lager onderwijs en heeren schoolopzieners. Aan dit besluit is voldaan bij *Prov. blad* n°. 32.

Van gedeputeerde Staten van Drenthe:

Mededeeling eener publicatie van 9 Augustus, 1872, n°. 1, waarin wegens het zich opdoen van een geval van hondsdolheid te Tinaarlo, bevolen wordt dat in de gemeenten Vries, Rolde, Anlo en Assen de honden zullen moeten vastliggen tot en met 10 September, met uitzondering van de bij schaapherders in werkelijk gebruik zijnde honden. **Hondsdolheid.**

Mededeeling van het Koninklijk besluit van 27 September 1872, n°. 2, waarbij het bij Z. M. ingesteld hooger beroep van den inspecteur voor het geneeskundig Staatstoezigt voor Overijssel en Drenthe tegen een besluit van gedeputeerde Staten van Drenthe, om het gemeentebestuur van Gieten te vergunnen eene school te bouwen op 29 M. afstand van de begraafplaats te Gieterveen, ongegrond wordt verklaard, op grond dat de bezwaren van den inspecteur niet ontleend zijn aan beweerde schadelijkheid voor de volksgezondheid, maar aan de door hem vermeende wenschelijkheid, dat de school op een van de begraafplaats meer verwijderden afstand mogt worden gesticht, op zeker door hem aangewezen, doch bij onderzoek daartoe ongeschikt gebleken perceel, en dat voorts de plaatselijke gesteldheid te Gieterveen bij niet bestaande vrees voor benadeeling der volksgezondheid, het door gedeputeerde Staten verleend verlof tot het bouwen der school op 29 M. afstand van de begraafplaats allezins geacht mag worden te regtvaardigen. **School te Gieterveen.**

Van den commissaris des Konings in Drenthe:

Provinciaal blad, n°. 19, bevattende eene resolutie van den Commissaris des Konings, van 2 Augustus 1872, n°. 1995, op eene missive van den minister van Binnenlandsche Zaken, houdende voorschriften, in acht te nemen bij verkoop van vleesch en huiden, afkomstig van onteigend vee. **Verkoop van vleesch en huiden van onteigend vee.**

Van gemeentebesturen: **3. Van gemeentebesturen.**

Van burgemeester en wethouders van Ambt Almelo eene missive dd. 22 Juli 1872, n°. 231, zijnde een antwoord op een schrijven van den inspecteur over het onteigenen van goederen, toebehoorende aan een aan pokken overledene, met berigt dat die onteigening heeft plaats gehad, zonder dat het gemeentebestuur zich echter daartoe verpligt erkent. **Onteigening te Ambt Almelo.**

Van den burgemeester van Steenwijk over het bouwen van eene school voor meer uitgebreid lager onderwijs op een terrein aan den Kornputsingel, waartegen door den schoolopziener bezwaar was gemaakt, op grond dat die school zou belenden aan eene armoedige en veelzins onreine buurt. De inspecteur heeft **School te Steenwijk.**

het terrein in oogenschouw genomen en bevonden, dat h behoudens het beweerde van den schoolopziener, in elk opz gunstig en ruim gelegen is, en daar hem uit de hem voorgele bouwplannen bleek, dat de muur, die de school van de genoe buurt zal afscheiden, een blinde muur zonder vensters of deu zijn zal, heeft hij geen zwarigheid gevonden het terrein g te keuren.

School te Rouveen.

Van het gemeentebestuur van Staphorst een plan van verb wing der school te Rouveen, met daarop ingezonden bedenkin van den heer schoolopziener, om consideratie en advies. M enkele uitzonderingen kon zich de inspecteur met die bedenkin geheel vereenigen. Onder kennisgeving hiervan verwees hij t aanzien van de schoolbanken naar de beschrijving er van in Zuid-Hollandsche „regelen", raadde tonnen in plaats van secre putten aan, en raadde het portaal in te rigten tot het ophang van hoeden en petten.

Met onderscheiden gemeentebesturen is verder in briefwisseli en mondelinge conferentie getreden tegen ziekten, onteigeningen e

4. Van leden enz. van den geneeskuddigen Raad.

Van leden en plaatsvervangende leden van den geneeskun gen Raad:

Onbevoegd uitoefenen van tandheelkunst.

Van den heer W. A. Dibbits eene missive dd. 11 Novemb 1872, over zekeren persoon, genaamd Hollander, die, daar onbevoegd, maar onder bescherming van het diploma van d hem begeleidenden tandmeester Torres uit Middelburg, te Zwo op marktdagen de tandheelkunde uitoefent. Daarvan is ken gegeven aan den burgemeester van Zwolle, met verzoek op de wetsovertreding te doen letten, en *casu quo* daarvan proces-verb ter vervolging op te maken.

Bedanken van een lid.

Van den heer C. D. Waszink, dd. 13 November 1872, n verzoek, om daarbij gemelde redenen, om bij eene aanstaa voordragt tot plaatsvervangend lid van den geneeskundigen Ra niet in aanmerking te komen.

5. Van bijzondere personen: Amerikaansch spek.

Van partikulieren kwamen in:

Eene missive van den heer Wijnne, geneeskundige te Odoo met verzoek om eenig daarbij gezonden Amerikaansch spek trichinen te onderzoeken. Aan dit verzoek is voldaan en de u slag van het onderzoek is reeds boven gemeld.

Mestvaalten.

Eene missive van den heer L. Spanjaard te Borne van Juli 1872, met eene klagt over het niet handhaven eener pla selijke verordening, waarbij het houden van mestvaalten mestkuilen aan den openbaren weg wordt verboden. Ook v deze zaak is boven gehandeld.

6. Verzonden stukken.

Buiten en behalve de correspondentie, voortvloeijende uit h reeds medegedeelde, werden nog verzonden:

Aan den minister eene missive van 13 September 1872, n°. 1393, waarbij P. Lageveen, van Assen, en F. Berends, van Coevorden, werden aanbevolen ter plaatsing aan de Rijkskweekschool voor vroedvrouwen te Amsterdam.

Aan den heer schoolopziener van het 3de district in Overijssel, houdende bezwaren tegen de openbare school te Holten.

Aan den heer schoolopziener in het 3de district van Drenthe, houdende bezwaren tegen de openbare school te Gasselte.

Aan de gemeentebesturen in Overijssel en Drenthe eene circulaire, houdende mededeeling van de zienswijze van de vergadering der inspecteurs en adjunct-inspecteurs omtrent de beste inrigting der geneeskundige armverzorging.

Aan den heer Polak, president-kerkvoogd der Israëlitische gemeente te Steenwijk, eene missive van 24 October 1872, n°. 1421, waarin opmerkzaam wordt gemaakt op de groote gebreken van de Israëlitische badinrigting daar ter stede.

III. Veranderingen in het geneeskundig personeel.

Sedert de vorige vergadering hebben de volgende veranderingen in het geneeskundig personeel plaats gegrepen:

Overleden: W. Lindenhovius, heel- en vroedmeester te Ommen; M. G. A. Maalderink, apotheker te Deventer; K. van Veen, vroedvrouw te Hasselt.

De apothekers W. G. Top, M. Schlecht en P. N. Lamberts, resp. te Kampen, Hoogeveen en Almelo, trokken zich uit hunne apotheken terug.

Vertrokken: van Meppel, W. S. van Buren, heel- en vroedmeester; van Markelo, G. H. Immink, heel- en vroedmeester; van Hoogeveen, M. C. F. J. de Rotte en H. R. de Holl, de eerste arts, de tweede apotheker; van Wierden, L. Daams, heel- en vroedmeester; van Diepenveen, B. H. Egberts, eervol ontslagen officier van gezondheid 2de klasse en F. D. Kan, heel- en vroedmeester; voorts: A. Huls en J. Eibink, vroedvrouwen te Eelde en Nieuwleusen.

Gevestigd: te Ommen, A. A. Middendorp, arts; te Smilde, W. S. van Buuren, heel- en vroedmeester; te Deventer, F. D. Kan, heel- en vroedmeester; te Rijssen, G. H. Immink, heel- en vroedmeester; te Wierden, E. W. Muller, eervol ontslagen officier van gezondheid 1ste klasse en vroedmeester; te Stad Almelo, J. H. W. Lamberts, apotheker; verder: te Vries, N. Panman, vroedvrouw; te Dieren, A. Huls, vroedvrouw; te Ambt Almelo, J. Eibink, vroedvrouw.

IV. Examen van leerling-apothekers te Meppel.

Wederom zijn er dit jaar te Meppel examens afgenomen van kandidaten voor den rang van leerling-apotheker, en wel van 22 tot en met 30 Juli. Er hadden zich aangemeld 47 kandidaten, waaronder 13 vrouwelijke. Toegelaten zijn 38, waarvan 12

vrouwelijke. Afgewezen zijn 7 mannelijke kandidaten en één vrouwelijke. Een mannelijke kandidaat was niet opgekomen.

V. Visitatiën van apotheken enz.

De winkelvisitatiën hebben dit jaar naar gewoonte plaats gehad. De algemeene resultaten, die de voorzitter mededeelt, wijken weinig af van die in vorige jaren verkregen (Bijlage A.). Tegen een geneeskundige is door de visiterende commissie proces-verbaal opgemaakt; de apotheek van een ander is aan eene hervisitatie onderworpen, die mede eene vervolging tot uitslag heeft gehad. Ook ten aanzien van een derde heeft de visiterende commissie hervisitatie verzocht; daar deze zich echter sedert kort verplaatst had naar de gemeente, die hij thans bewoont, en de slechte toestand zijner apotheek althans voor een deel toegeschreven kon worden aan die verplaatsing, heeft de inspecteur het billijk geacht met die hervisitatie tot nu toe te wachten. Zij zal echter dezer dagen plaats hebben. Nog is door den inspecteur aan vijf geneeskundigen geschreven over den toestand van hunne apotheken.

Onderzoek van chloroforme.

Naar aanleiding van een vermoeden van een med. dr., dat er chloroforme in den handel was, die nadeelige eigenschappen zou bezitten, en van de resultaten van een onderzoek der door hem gebruikte chloroforme door een scheikundige, heeft de inspecteur aan de drie leden Kroon, Top en Meulenhoff een onderzoek van die stof in de apotheken te Zwolle, Deventer en Kampen opgedragen, met het voornemen om, zoo uit dit onderzoek mogt blijken, dat er ondeugdzame chloroforme in den handel was, een meer uitgebreid onderzoek in het werk te doen stellen, of anders de commissiën voor de winkelvisitatiën in 1873 op te dragen, bijzonder op dit punt te letten. Dat onderzoek heeft tot negatieve resultaten geleid. (Bijlage B.).

Bespreking der mededeelingen.

De voorzitter vraagt, of een der leden ook iets over deze mededeelingen in het midden heeft te brengen.

Dr. Cohen vraagt met betrekking tot den apotheker voor het gesticht Veenhuizen, of nu, daar de vorige apotheker, die geene bevoegdheid had, door een geëxamineerd apotheker vervangen wordt, de surveillance van den geneesheer wel zoo noodig is. De voorzitter acht dit thans niet noodzakelijk, maar doet opmerken dat de missive, die aanleiding geeft tot de vraag van den heer Cohen, vroeger geschreven is, en de overige redenen waarom het aanstellen van een derden geneesheer wenschelijk schijnt, ook nu nog bestaan.

Aangaande het schoolregulatief vraagt de heer de Witt, of dat regulatief nu in Overijssel als een verordening kan beschouwd worden?

De voorzitter zegt dat zulks niet het geval is; gedeputeerde

Staten hebben het alleen ter kennisse der gemeentebesturen gebragt om deze regels voor zoover de plaatselijke omstandigheden het gedoogen in acht te nemen. Dr. de Witt beklaagt zich omtrent de wijze waarop in Drenthe de bouw van nieuwe scholen plaats grijpt; zoo was in Gieten, twee maanden na de indiening van ons concept, een besluit genomen geheel in strijd met de regels der schoolhygiëne. In 1870 vroeg Gieten subsidie voor de opbouw van eene school; dit werd in 1871 door gedeputeerde Staten toegestaan. Het bestek voor die school was opgemaakt door eenen timmerman, die er geen verstand van had; de heer Strootman wijzigde het belangrijk. Hoewel het gemeentebestuur met deze veranderingen niet ingenomen was, berustte het toch in de veranderingen door den heer Strootman gemaakt. De som van ƒ12000, waarop het begroot was, klom nu tot ƒ17000, en in het begin van November zijn de stukken aan gedeputeerde Staten opgezonden ter goedkeuring, met dien verstande dat de Péclet-kagchels en alle middelen die tot ventilatie dienen moesten, werden uitgeligt. Dus in Gieten zoude men scholen bouwen zonder eenige ventilatie-inrigting, uitgenomen een rosetje bij den schoorsteen. Spreker had gewenscht een afschrift van dat besluit ter tafel te kunnen brengen en heeft daartoe, ook met medewerking van het lid Cohen, pogingen in het werk gesteld. Hoewel ze nu dat afschrift niet konden bekomen, vernamen zij toch door zeer bevoegde personen, dat de stukken nog niet definitief goedgekeurd waren, doch weer naar Gieten teruggezonden zouden zijn aan het gemeentebestuur. De zaak omtrent deze school, zoo wordt van bevoegde zijde aan den heer de Witt geschreven, zal wel tot stand komen; zoolang de regelen er niet zijn voor den bouw van scholen, moet echter naar de behoeften der gemeenten gehandeld worden; dus, zegt de heer de Witt, zoolang die regelen niet in Drenthe zijn ingevoerd, geen ventilatie op de scholen. De voorzitter vreest na het gehoorde ook, dat men geen ventilatie zal aanbrengen zoolang niet feitelijk het gemis bewezen wordt als schade doende aan de gezondheid, en dit laatste is steeds moeijelijk te constateren. Dr de Wit vreest, dat in geheel Drenthe nu ventilatie-middelen op de scholen ontbreken zullen. De door hem ter tafel gebragte brief zegt dat, als de plannen van ventilatie niet voldoen, men er nog op terug kan komen. Hij wenscht dat de inspecteur zich de zaak aantrekke, die zich daartoe bereid verklaart. Dr. de Witt zegt nog dat de zaak urgent is, daar het gemeentebestuur zich haast om voor een *fait accompli* te zitten.

Nu volgen eenige discussiën over den Péclet-kagchel, die door dr. van Ketwich Verschuur in bescherming genomen wordt, die

de nalatigheid in het schoonhouden der luchtbuizen dikwijls als oorzaak beschouwt van de slechte resultaten, die door de onderwijzers worden aangevoerd, terwijl de voorzitter opmerkt dat velen ook minder ingenomen zijn met die kagchels, daar zij van eenen mantel omgeven zijn en dus niet zooveel stralende warmte afgeven; de kinderen kunnen dan niet, verkleumd in de school komende, de handen bij de gloeijende kagchelwanden houden, iets dat juist, naar zijn inzien, goed is, als voorkomende de onaangename en pijnlijke winterhanden. Zulke kagchels moeten echter een paar uren voor den schooltijd aangelegd worden, opdat het lokaal bij de komst der kinderen warm zij. Dr. Cohen is van meening dat, wanneer deze zaak met aandrang bij Gedeputeerde Staten wordt voorgedragen, zulks nog wel eenen goeden invloed kan hebben.

B. Rapporten der commissiën. *a.* Vervalsching van levensmiddelen.

De commissie zegt bij monde van den hr. Top dat zij weinig belangrijks heeft mede te deelen. Zij heeft meermalen de deugdelijkheid van welwater onderzocht, éèns van rivierwater. Tarwebrood, dat was toegezonden om na te gaan of er ook voor de gezondheid nadeelige stoffen in waren gemengd, heeft tot een negatief resultaat geleid. Voor weinige dagen ontving de heer Top eene schotel gekookte Friesche aardappelen, met de uitnoodiging te willen onderzoeken of er willigt *luciferskoppen* onder gemengd waren. De aardappelen waren maandag gekookt en donderdag avond daaraanvolgende had men bespeurd dat zij in 't donker *licht* van zich gaven. Tallooze lichtende punten waren in 't donker dan ook duidelijk waar te nemen, en, bij het opligten van een aardappel, zag men daaronder als in een prosphoresceerenden damp. De omstandigheid, dat 6 menschen, die maandag van die aardappelen gegeten hadden, er niet het minste nadeel van ondervonden, deed al aanstonds vermoeden dat phosphorus wel niet te verwachten was, 't welk bij scheikundig onderzoek dan ook gebleken is althans in zoodanige hoeveelheid niet aanwezig te zijn. De vraag deed zich nu voor: wat kan de oorzaak van dat licht dan wel zijn? Het microscopisch onderzoek vertoonde niets bijzonders; schimmelvorming ten gevolge van rotting was nog niet aanwezig. De amylumcellen en haar inhoud vertoonden zich geheel normaal, zooals gekookte, goede, kruimige aardappelen er steeds uitzien. Al ware dan ook het gehalte aan phosphorzuur, 't welk in geringe hoeveelheid in den aardappel steeds voorhanden is, in zoo groote mate aanwezig, dat *hierin bij rotting* de oorzaak konde gezocht worden, zoo bewees de gezonde toestand van den aardappel, dat dit in dit geval niet mogelijk was. De heer Top deelde deze waarneming aan den inspecteur mede, die hem wees

Noctilucine in aardappelen.

op eene mededeeling in het Bijblad van het Album der natuur, 1872, bladz. 91, en het kwam hem voor hierin een oplossing te hebben gevonden voor het verschijnsel. In deze mededeeling toch wordt gemeld, dat de *noctilucine* soms in plantaardige stoffen b. v. aardappelen voorkomt en die sterk doet phophoresceren. Ook de opmerking, dat de noctilucine meer licht wanneer de wind zuid-west is, d. i. wanneer er veel ozon in de lucht is, zag hij bewaarheid; bij oosten wind toch zag hij het lichten ophouden. De commissie heeft gemeend de aandacht van de vergadering op dit verschijnsel te moeten vestigen, alhoewel het beschreven geval niet gebragt kan worden tot de *vervalsching* van levensmiddelen, opdat men bij de waarneming van phosphorescerend licht in spijzen, niet te spoedig besluite tot opzettelijke bijmenging van phosphorus.

b. Geneeskundige armverzorging.

De voorzitter vraagt, of ook nog een der leden opgaven over deze zaak ter tafel wenscht te brengen en bedankt, nadat niemand hierop het woord vroeg, de visiterende commissiën voor de bij de rapporten gevoegde opgaven over deze zaak; hij zal van al die opgaven een geheel maken en dit in de volgende vergadering ter tafel brengen. Hij vraagt verder of de heeren, die kennis dragen van de circulaire omtrent deze zaak door de inspecteurs van het geneeskundig staatsbestuur aan de gemeentebesturen toegezonden, met verzoek daarvan inzage te geven aan de geneesheeren in die gemeenten, die misschien ook hier ter sprake willen brengen. De circulaire drukt alleen de zienswijze uit van de inspecteurs omtrent eene goede geneeskundige inrigting; het spreekt van zelf dat die inrigting niet applicabel zal zijn in *alle* gemeenten; men kan in ieder geval de zaak in vele gemeenten zoo naauw met deze inzigten overeen brengen als plaatselijke omstandigheden zulks mogelijk maken. Dr. de Witt betreurt het, dat de circulaire aan de gemeentebesturen is gezonden; hij stelt zich daar niet veel van voor; hij meent ook dat zij meer met het oog op het platteland is ingerigt dan op steden; waarop de voorzitter opmerkt dat zij integendeel even goed of nog meer op steden doelt. Dr. de Witt zegt verder, dat de burgemeester van zijne gemeente twee exemplaren ontving en niet wist wat hij daarmede moest; spreker had liever gezien dat de circulaire aan de departementen van het Nut van 't Algemeen was gezonden. De voorzitter zegt dat het wel mogelijk is dat die circulaire in vele gemeenten zal ter zijde gelegd worden; ook hij ondervond vroeger meermalen dat *gedrukte* stukken bij de gemeentebesturen ter zijde werden gelegd; een burgemeester in Holland zeide hem eens ronduit: „gedrukte stukken lezen wij niet, geschrevene wel." Dr. de Witt zegt, dat er in Drenthe veel zoo zijn. De voorzitter

merkt op dat er met het ontwerpen van plannen als het onderhavige wel eens onwillekeurig te uitsluitend gedacht wordt aan grootere plaatsen, omdat ze in den regel gemaakt worden door menschen, die op zulke plaatsen wonen; het is juist daarom wenschelijk dat zij, die op het platteland wonen, aanmerkingen omtrent zulke onderwerpen maken, en hij verzocht daarom aan de leden, die in dit geval verkeeren, hem zooveel mogelijk schriftelijk kennis te geven van hunne aanmerkingen op de circulaire. De heer Meulenhoff meent dat de bepalingen omtrent het tarief niet juist zijn. De voorzitter licht de strekking van de circulaire toe; hij omschrijft wie bedoeld worden met armen, en wie men meent dat in de termen vallen om van de bus gebruik te maken. Punt 1 houdt in, dat geneeskundige armverzorging alleen verstrekt moet worden aan de wezenlijk behoeftigen. Houdt men zich hieraan, dan is men bijna verpligt ook de belangen van hen, die uitgesloten worden, omdat zij niet tot de categorie van wezenlijk behoeftigen behooren, maar voor wie toch eenigszins langdurige ziekte eene ruïne is, in 't oog te houden; het ziekenfonds is dus een noodzakelijke dependentie van punt 1.

Dr. Cohen meent dat het nuttig zoude zijn die circulaire ook toe te zenden aan alle zedelijke corporatiën die met de zorg voor armen belast zijn. Er volgt nu eene discussie over de beide volgende punten: 1°. of het ter bevordering der goede zaak, dat is, om de gemeentebesturen er toe te bewegen acht op de circulaire te slaan, raadzaam en nuttig zijn zou de Maatschappij tot Nut van 't Algemeen er mede te moeien, 2°. zoo ja, op welke wijze dat 't best zou kunnen geschieden, door den Raad, of langs privaten weg, en dan door zich regtstreeks tot het hoofdbestuur te wenden, of door tusschenkomst van een of meer departementen. Ten aanzien van punt 1 is de vergadering van meening dat, ofschoon men niet verwachten kan, dat het Nut regtstreeks op de gemeentebesturen zal influenceren, toch de zedelijke invloed van een ligchaam als 't Nut zeer veel kan afdoen, indien dit zich de zaak aantrekt, iets hetwelk geheel op zijn weg ligt, gelijk het dan ook vroeger zich met de geneeskundige armverzorging reeds heeft bemoeid. Met betrekking tot het 2de punt is de voorzitter er tegen dat de Raad zich wende tot het bestuur van 't Nut. Beter acht hij het dat leden van den Raad *privatim* in hunne departementen doen, wat zij oorbaar achten. Zulks staat ieder vrij. Wordt besloten in dien zin te handelen.

De voorzitter doet de openbare vergadering overgaan in een zitting met gesloten deuren.

Heropening der openbare vergadering.

o. Rekening — De hh. ten Raa en Top, benoemd tot het nazien der rekening

en verantwoording van den Raad over 1871, rapporteren dat zij, na alle stukken en bescheiden te hebben nagezien, alles in de beste orde hebben bevonden en dus voorstellen die rekening goed te keuren; wordt aangenomen. van 1871.

Dr. van Ketwich Verschuur herinnert dat hij vijf jaren geleden in deze vergadering sprak over statistiek en aantoonde, waarom zoo dikwerf met minachting en schouderophalen over statistiek gesproken werd; hij beweerde toen, dat statistieke berekeningen dán alleen approximatief zekere uitkomsten geven, wanneer zij de onderdeelen van het geheel omvatten, gedeelten der bevolking naar leeftijd, beroep, met betrekking vooral tot de steden, dorpen en buurten, waar zij wonen. De onlangs aan alle geneesheeren van wege het departement van Binnenlandsche Zaken toegezonden statistieke tabellen hebben gewis velen met hem de schouders doen ophalen. Want wat beteekent het, aan zoovelen, die zich uit den aard der zaak nooit met statistiek ophouden, een boekje met cijfers ter hand te stellen, waaruit ze met den besten wil ter wereld niets kunnen maken of leeren? De verdeeling in groepen, die naar de sterfte-atlas genomen zijn, maakt het onmogelijk voor kleinere gemeenten eenige gevolgtrekking te maken, ook na zorgvuldige en tijdroovende berekening. Inderdaad, die statistieken hebben niet 't minste nut, en de tijd die aan 't maken en de kosten, die aan 't drukken besteed zijn, zijn nutteloos verspild. Spreker vraagt voorts hoe dan eene statistiek dienstig en nuttig gemaakt kan worden voor iederen medicus en de belangstelling van dezen kan opwekken? Naar zijn inzien moet dan jaarlijks in iedere gemeente eene gemeentestatistiek ter inzage liggen, niet te uitgebreid maar dood eenvoudig, waarin alleen de namen aangegeven zijn van de bij de epidemie-wet genoemde ziekten en de sterfte beneden 't jaar, terwijl op een alphabetische staat van de straten of buurten het aantal aan die ziekten overledenen wordt vermeld. Hij zelf heeft gedurende een vijftal jaren zoodanige statistiek van Deventer bijgehouden en had daar groot nut van, toen hij in een verslag aan den gemeenteraad de kindersterfte kon aanwijzen in verhouding van de gangen tot de straten, en te gelijk van de sterfgevallen aan typhus en cholera, die in één huis hadden plaats gehad. Hij twijfelt niet of zoodanige statistiek zoude aan iederen medicus belang inboezemen en hij zoude zich beijveren om tot eene zaak mede te werken die voor hem, voor zijne gemeente en voor de statistiek van het geheele land van onberekenbaar belang zal blijken te zijn. Wanneer de voorzitter in de vergadering van inspecteurs deze zaak in dier voege ter tafel wilde brengen en pogingen aanwenden dat zóódanige statistiek tot stand kwam, d Statistiek.

gelooft hij dat minstens iets zoude gedaan worden, waar nu niets gedaan is. De voorzitter antwoordt dat, zoo de uitval van den spreker tegen de bedoelde statistieke opgaven eene soort van beschuldiging tegen de geneeskundige ambtenaren moet inhouden, die beschuldiging onverdiend is. Hij wenscht te constateren dat deze zaak niet van de inspecteurs is uitgegaan. Hij weet ook dat het eene absolute onmogelijkheid is, de sterfte in gemeenten te doen leeren kennen door ze groepsgewijze te regelen. Hij laat de bedoelde statistieken echter daar; kwaad zullen ze in elk geval niet doen. Hij is het overigens met den spreker eens, dat eene statistiek, zooals deze bedoelt, eene statistiek, die dienen moet om te komen tot de kennis van de punten in elke gemeente, waar de epidemiën ontstaan en van waar zij zich uitbreiden, en van buurtepidemiën, ten einde daardoor in de gelegenheid te komen het kwaad in den wortel aan te tasten, hoogst nuttig zou zijn. De uitvoering is echter niet zoo gemakkelijk, doch de voorzitter wil het voorstel wel in de inspecteurs-vergadering ter tafel brengen. Men zal echter vragen, „wie zal dat doen?" Welligt is de beantwoording van deze vraag zeer gemakkelijk. Hij is er echter niet genoeg op voorbereid om haar te beantwoorden. De zaak eischt nadere overweging.

e. Epidemiewet. De voorzitter brengt de ***wet tot voorziening tegen besmettelijke ziekten*** ter sprake. Hij meent dat wij ons mogen geluk wenschen eindelijk eene wet te hebben verkregen, die, blijkens het verhandelde in de vergadering van 17 Junij 1871 (notulen, bladz. 129), door den Raad zeer gewenscht werd. Die wet is eene eerst stap op een goeden weg, en niet slechts het geneeskundig staatstoezigt, maar ook die gemeentebesturen, die het met de bevordering der gezondheidsbelangen ernst is, zullen aan haar een krachtigen steun ontleenen. Maar dan is het ook zaak, dat men zich over de beste wijze, waarop hare bepalingen kunnen worden toegepast, een zooveel mogelijk juist denkbeeld vorme en het daaromtrent met elkander eens zij, opdat die bepalingen zooveel mogelijk haar doel bereiken. Eene met dit oogmerk ingestelde studie der wet en een bespreking daarvan zijn daartoe noodig, ook omdat deze kunnen leiden tot een juistere waardering van die wet. Dit laatste is te meer noodig, omdat, gelijk bekend is, de wet vele tegenstanders telt, waaronder er zijn, die tot allerlei middelen de toevlugt nemen, om tegen haar op te zetten en zoodoende haar goede werking te belemmeren, — middelen, die soms van groote oppervlakkigheid en onkunde, maar ook niet zelden van kwade trouw getuigen. De voorzitter voert daarvan met een enkel woord een voorbeeld aan, doch wenscht zich nu vooral te

bepalen tot de opmerking, dat ten onregte sommige voorschriften der wet worden afgekeurd en als nutteloos voorgesteld, omdat het gevaar, dat van den kant van besmettelijke ziekten dreigt, door naleving er van niet *volstrekt* opgeheven wordt. Om een voorbeeld te geven: het weren van de kinderen, die uit besmette huizen komen, van de school, wordt nutteloos en verwerpelijk geacht, omdat, zoolang het vrije verkeer met besmette personen en op besmette plaatsen buiten de school aan ieder geoorloofd is, die bepaling toch niet bij magte is de uitbreiding der ziekte volstrekt te verhinderen. Dit laatste is waar, en de voorzitter heeft in de vergadering van Junij jl. (Notulen, bl. 45) daar zelf op gewezen. Is die bepaling daarom nutteloos of zelfs van weinig beteekenis? Het is er verre van daan! De voorzitter meent dat het overbodig is te betoogen, dat in sommige gevallen die bepaling, en die bepaling reeds alléén en op zich zelve, in staat zou kunnen zijn te beletten, dat de nog maar in één huisgezin van elders overgebragte besmetting zich verder door eene gemeente verspreidt. Maar hij vraagt: zullen ouders die verstandig genoeg waren hunne kinderen en zich zelven zooveel doenlijk buiten contact met besmette personen en woningen te houden, en die desniettemin het ongeluk hadden van hunne kinderen te verliezen, omdat deze *op de school* toch de besmetting hadden opgedaan, die bepaling nutteloos achten? In het algemeen wijst hij er op, dat maatregelen, die buiten magte zijn om een dreigend gevaar in elk geval en absoluut op te heffen, daarom niet mogen worden nagelaten, zoo zij in zich zelve rationeel zijn en het gevaar in aanmerkelijke mate verminderen. Ze dáárom na te laten, zoo men ze nemen kan, is een vergrijp tegen de maatschappij, en zoodanig verzuim wordt volstrekt niet geregtvaardigd door de omstandigheid, dat er nog andere meer afdoende maatregelen zouden *kunnen* worden genomen. Kan men voor alsnog niet komen tot deze laatste, men ga voort met pogingen aan te wenden, om hetgeen die verkrijging verhindert, uit den weg te ruimen, maar waardere inmiddels die, waarover men beschikken kan, en make die zooveel mogelijk dienstbaar aan het algemeen welzijn. Denkt men er anders over, dan zou men er ook toe moeten komen om bv. het onderwijs van de lagere volksklasse te verwerpen; immers ook dáármede wordt het doel: ontwikkeling en veredeling van die volksklasse, niet bereikt, en slechts betrekkelijk weinigen genieten er de vruchten van, terwijl toch door het invoeren van leerpligtigheid tot aan eenen hoogeren leeftijd dan dien, waarop de kinderen uit die klasse gewoonlijk de school verlaten, dat doel in veel volstrekteren zin te bereiken zou zijn.

De voorzitter wekt nu op tot nadere kennisneming met en overweging van de bepalingen eener wet, die naar zijne overtuiging zeer veel goeds inhoudt, en die, wanneer zij behoorlijk toegepast wordt, eene weldaad voor ons land kan worden. Door zulk een studie zullen de leden van den geneeskundigen raad in staat worden gesteld om van hunne zijde de beste toepassing en de handhaving dier wet krachtig te bevorderen.

Voor zoover geen der leden alvorens eene andere bepaling der wet, uit het oogpunt van hare toepassing, wenscht ter sprake te brengen, stelt de voorzitter voor om in de eerste plaats te spreken over de meest praktische en goedkoope wijze om, vooral met het oog op de plattelands-gemeenten, art. 18 uit te voeren. Hij begint daarmede, omdat de behandeling van dit punt ook gewenscht wordt door het hoofdbestuur der Nederlandsche vereeniging tot bevordering der koepokinënting. Vervolgens zou hij art. 7, mede met het oog op landelijke, of liever kleine gemeenten, ter sprake wenschen gebragt te zien.

Een aantal leden zijn met de toestanden in dergelijke gemeenten vertrouwd; de voorzitter zou daarom gaarne hunne zienswijze over de toepassing van de twee genoemde artikelen vernemen.

Art. 18. Dr. v. Ketwich Verschuur beweert dat er voor steden geen bezwaar in gelegen kan zijn om de bepalingen der wet in dit opzigt uit te voeren. De voorzitter vraagt of er op het platte land ook zwarigheden konden bestaan.

Dr. Cohen, gelooft niet, dat die zwarigheden groot zijn; in verschillende gemeenten toch worden vaccinateurs aangesteld of ze worden afzonderlijk betaald door de inwoners. Dr. van Riemsdijk meent, dat dit wel in Drenthe het geval kan zijn, dat zulks echter in Overijssel niet het geval is. Dr. de Witt meent dat het bezwaar is, dat er wekelijks of maandelijks moet ingeënt worden; het gevolg daarvan zal zijn dat de toelagen moeten verhoogd worden; hij ent dan in het eene, en dan in het andere gehucht in.

De voorzitter zegt dat men zich tot elke drie maanden moet bepalen. Dr. Hesselink is van oordeel, dat dit alleen eene geldkwestie is en dat het niet op den weg van den raad ligt om daarover te spreken. Het zal in sommige gemeenten de vraag zijn wat beter is: een vaccinateur aan te stellen, of voor ieder inteënten voorwerp afzonderlijk te betalen; zoo meenen sommigen. Dr. Cohen zegt dat men ook wel bedenken mag, dat het inënten niet genoeg is, maar dat ook de gevolgen moeten waargenomen worden. Dr. Hesselink vindt dit bezwaar niet groot, daar de lieden toch bij den vaccinateur moeten terugkomen om een bewijs voor de vaccinatie te verkrijgen. De voorzitter beaamt dit,

en zegt dat de plaatselijke geneesheeren in den regel degene zijn die vaccinateurs moeten wezen. Hij vraagt echter of er wel altijd genoegzame voorraad van koepokstof voorhanden zal zijn; de bureaux kunnen toch niet meer dan een uit den aard der zaak beperkten voorraad leveren; de vaccinatie-bureaux zullen dus moeten vermeerderd worden. Dr. Hesselink vraagt hoe die zaak in Pruissen geregeld is. De voorzitter zegt te meenen dat in Pruissen ook het laten afnemen van koepokstof verpligt is. Daarin ligt juist het moeijelijke, dat op vele plaatsen het afnemen van stof niet wordt toegelaten, zoodat de medici zich telkens en telkens tot de bureaux moeten wenden. Naar zijn inzien moeten de bureaux bij het begin van elken vaccinatietijd de eerste stof leveren, doch de medici moeten dan trachten zoolang mogelijk in staat te blijven om te kunnen door-vaccineeren.

Dr. Hesselink meent echter dat het bezwaar niet zoo groot is, ten minste niet in Almelo en geheel Twente. Ook dr. Cohen en Stoffels uit Assen en Meppel stemmen hiermede in. Dr. Hazewinkel uit Borger zegt daarentegen, dat het bij hem niet zoo vlot gaat; men vreest daar wel degelijk voor kwade gevolgen van het uitenten. Ook de hh. Hamer en ten Raa, uit Ommen en Staphorst zeggen, dat het in de streken van Overijssel, waar zij hunne praktijk uitoefenen, hoogst moeijelijk is zich door uitenten van stof te verzekeren. De heer ten Raa zag echter in den regel goed gevolg van zijne bewering tegen hen die voor het uitenten vreesden, dat juist de stof moest afgenomen worden om kwaad te voorkomen.

Dr. Hazewinkel acht het wenschelijk dat, ten einde steeds voldoende hoeveelheid stof te hebben, ieder aan den inspecteur de stof zendt die hij over heeft. De vergadering acht dit mede wenschelijk.

De voorzitter zegt, dat zulks het vorige jaar reeds gebeurde; hij had als het ware een dépot, en hij oordeelt zulks ook nuttig. Hij vertrouwt dat ieder lid van den raad zoozeer van het belang der zaak zal doordrongen zijn, dat hij niet anders dan volgens zijn overtuiging goede stof zal zenden, en acht het noodig dat de dag van afname steeds aangeteekend worde op iedere toegezondene hoeveelheid. Wat den tijd, gedurende welken de stof kan bewaard worden zonder hare kracht te verliezen, aangaat, zoo is men algemeen van gevoelen dat dit van de wijze van verzending afhangt, en dit dus eenvormig dient geregeld te worden. Liefst zag men de stof in *buisjes* bewaard en verzonden; het vermengen met glycerine wordt minder doelmatig geoordeeld. Dr. Cohen meent nog, dat er op gelet moet worden, dat op verschillende tijden verschillende vaccinateurs inënten;

in overleg met den voorzitter; indien toch de driemaandelijksche vaccinatiën in alle gemeenten op denzelfden tijd gesteld worden, zal er spoedig gebrek aan stof bestaan. De voorzitter vraagt of men zich verbinden wil de overvloedige vaccinestof aan hem te zenden, dan is hij bereid ze te verzenden. Daar men met hem algemeen van gevoelen schijnt dat buisjes het doelmatigst voor bewaring en verzending zijn, stelt hij voor aanvankelijk eenige voor rekening van den raad aan te schaffen en te verzenden aan alle leden.

De discussiën worden besloten met eenige besprekingen over de beste soort van buisjes, waartoe die met een verwijding in het midden het doelmatigst zijn bevonden door den heer Hamer.

Art. 7. Ook over de uitvoerbaarheid van art. 7, vooral op het platteland, wenscht de voorzitter de opinie der leden te kennen. Dr. de Witt meent dat dit artikel, zooals het dáár staat, zeer illusoir is; hij stelt zich voor dat in Drenthe, bv. in gemeenten als Hoogeveen en de Smilde, zal gedecreteerd worden, dat er zoodanige gelegenheid moet wezen, maar dat er verder in Drenthe, Assen en Meppel uitgezonderd, in het geheel niets van zal komen. Hij is van meening dat het te betreuren is, dat alles hier van gedep. Staten af hangt.

Dr. Hesselink heeft een dergelijke grieve tegen vele andere artikelen, in welke aan de gemeentebesturen de *bevoegdheid* verleend wordt om maatregelen te nemen, in plaats dat hun de *verpligting* daartoe wordt opgelegd. Men wil wel wat goeds, maar men vreest altijd de autonomie der gemeentebesturen en de individuele vrijheid der gemeentenaren te krenken, en offert aan deze alles op; laten deze maar in stand blijven, en *pereat mundus!* Ook het geldelijke bezwaar moest minder overwegend gelden. Hygieinische maatregelen hebben altijd gebaat en later zelfs finantiëele voordeelen afgeworpen. Wat heeft Engeland niet in dit opzigt geleerd? — De voorzitter gelooft, dat men toch ook eenigszins rekenen moet op het gezond verstand en den goeden wil der gemeentebesturen. Het is waar dat velen daarvan omtrent alles, wat geneeskundige staatszorg en politie aangaat, zeer onverschillig zijn en hunne verpligtingen, in dit opzigt, al zeer slecht nakomen. Dit is echter doorgaans minder te wijten aan opzettelijke pligtsverzaking, dan aan diepe onkunde. Vooral is dit het geval met de gemeenteraden, die dikwijls goed gezinde burgemeesters het handelen beletten. Dr. Hesselink zegt, dat het met vele burgemeesters niet beter gesteld is. De voorzitter zegt, dat dit kan zijn, doch meent in elk geval dat het, zoo ten aanzien van de wet in 't algemeen, als van het punt waarvan nu gesproken wordt in 't bijzonder, en van 't welk men eenig-

zins is afgedwaald, nuttig en raadzaam zal zijn te werken op de publieke opinie. Zoo zou hij dus wenschen dat o. a. het nut van de bepaling van art. 7 duidelijk voor 't publiek werd uiteengezet en daarbij opgemerkt werd, dat er geen splendide hospitalen behoeven te zijn, maar eenvoudige en zeer goedkoope. Dr. Hesselink zegt dat er in de raadsvergadering voor Utrecht en Gelderland over gesproken is, dat zulke inrigtingen ook voor meer gegoeden moesten ingerigt worden; dr. Snellen zeide dààr, dat de wet zeker de meer gegoeden niet uitsloot. De voorzitter acht dit ook zeer wenschelijk, doch indien men voor dezen afzonderlijke inrigtingen wil maken, wordt de zaak zeer kostbaar en dus niet ligt uitvoerbaar. Het regtskundig lid merkt op, dat de gemeente volstaan kan met het daarstellen van ééne inrigting voor *alle* standen, en dat het verleenen van meer gemakken enz. voor gegoeden, nooit verpligtend kan gemaakt worden. De voorzitter vraagt, of er nog iets met betrekking tot deze wet is, dat men ter sprake wenscht te brengen. Niemand verlangt echter het woord.

f. Onbewoonbaar verklaren van woningen.

Reeds vóór dat de nieuwe regeling van het geneeskundig staatstoezigt tot stand kwam, zegt dr. van Ketwich Verschuur, vernam men herhaaldelijk klagten over de gevolgen, die het bewonen van ongezonde woningen na zich sleepte, getuige bv. het door dr. Broers in den *Schat der gezondheid* in 1862 over dit punt geschrevene: nog voortdurend blijft zoo treurige toestand bestaan, en het wegnemen der oorzaken, d. i. het onbewoonbaar verklaren van woningen, die meermalen tot plaatselijke epidemiën aanleiding geven, blijft uit; al het klagen en jammeren over dit voor het volk zoo vreeselijk kwaad, deze hoofdoorzaak van de groote kindersterfte, is een *clamor in deserto.* Hier en daar trachten gemeentebesturen in deze zaak door meer of minder goede verordeningen aan de zaak te gemoet te komen, nooit echter zóó, dat de maatregel voldoende kan genoemd worden, ten minste niet uit een juridisch oogpunt. Zoolang geen wet op de publieke hygieine in zoodanige gewigtige punten voorziet, moeten hier de tijdelijke maatregelen besproken en aangeraden worden, die zulke ziekte en verderf veroorzakende toestanden kunnen wegnemen. Spreker meent, dat meer eenheid en meer algemeenheid in de omtrent dit punt bestaande verordeningen gebragt moeten worden, en dat het misschien niet ondoelmatig ware, indien de voorzitter op zich wilde nemen deze zaak in de inspecteurs-vergadering ter sprake te brengen, opdat, van dat ligchaam uit, door tusschenkomst van de hooge regeering of van de commissarissen des Konings in de verschillende provinciën, aan de gemeentebesturen werd opgedragen eene verordening

op dit punt te maken die, met inachtneming van de plaatselijke omstandigheden, zooveel mogelijk van gelijken inhoud was. Dit zoude niet alleen voor het oogenblik eene gunstige uitwerking hebben, maar het zoude ook eene ondervinding doen ontstaan die, bij het voor goed daarstellen van een wet op de publieke hygieine, van groot nut zoude zijn. In andere landen bestaan ook zoodanige wetten. De bestaande verordeningen worden niet behoorlijk gehandhaafd. Dat ze juridisch *raison d'être* hebben, blijkt uit verschillende arresten van den hoogen raad, zie b. v. verslag aan den Koning 1871 bl. 284, het tijdschrift voor geneeskunde van dit jaar bl. 631. Ook art. 625 van het B. W. verbiedt het gebruik van eigendommen, die verhuurd worden in strijd met de verordeningen die in het belang der openbare gezondheid worden vereischt; bij dat art. toch wordt den eigenaar het vrij genot van zijn goed alleen verzekerd, mits hij er geen gebruik van make, strijdende met de wet of met de openbare verordeningen. Het regtskundig lid juicht elke poging toe, die strekken kan om zoodanige toestanden uit den weg te ruimen. Hij stelt zich echter niet veel voor van de medewerking van gemeentebesturen; de commissarissen des Konings kunnen tot zulke maatregelen aansporen, doch zij zullen dikwerf, vooral in plattelands gemeenten, schipbreuk lijden ook op het eigenbelang der raadsleden. Hij wenschte liever eene algemeene wet, die eenige hoofdregelen en verpligtingen oplegde om meer uitbreiding te geven aan sanitaire maatregelen. Hij wenscht dat de algemeene wetgever deze zaak ter hand neemt; er moet aangehonden worden, *gutta cavat lapidem;* de inspecteurs moeten het initiatief nemen; al weet men dat er zal gezegd worden „alweder een wet op de hygieine." De voorzitter deelt mede, dat de inspecteurs zich hebben bezig gehouden met het ontwerpen van bepalingen op het *bouwen* van woningen. Hij erkent, dat aan eene wet op het onbewoonbaar verklaren van woningen geene mindere behoefte bestaat, en wil gaarne aan het oordeel der inspecteurs het voorstel onderwerpen, om de onbewoonbaar verklaring van woningen tot een punt van beraadslaging te maken. Hij acht zulk eene wet ook daarom van belang, omdat er zooveel neiging tot het bouwen van arbeiderswoningen bestaat. hij juicht dit zeer toe, ook om andere dan hygieinische redenen; maar men moet daarbij de slechte woningen niet laten bestaan; als er gebouwd wordt, moet er ook afgebroken worden. Hij spoort de leden der vergadering aan om ieder in zijnen kring het publiek voor deze zaak te winnen, opdat het eene populaire zaak worde.

g. Afvoer van vuil.

De voorzitter stelt voor, om wegens het ver gevorderde uur dit punt, dat tot zeer uitvoerige discussiën aanleiding zal geven,

tot eene volgende vergadering uit te stellen, indien er dan niet meer dringende zaken te behandelen zijn.

De heer Hesselink zegt, dat dr. Schoemaker hem verzocht heeft in deze bijeenkomst mededeeling te doen van een heftig vergiftigingsgeval, trouwens niet doodelijk afgeloopen, door een zelfstandigheid, die sedert kort en nog niet algemeen in de katoen-industrie wordt gebezigd. Onder den naam van „*antiseptique*" is er eene oplossing van chloorzink in den handel, die gebruikt wordt in de sterkerijen der garens, om de geweven stoffen voor schimmel (*mildew*) te beveiligen, misschien ook als een middel waardoor de garens meer pap opnemen. Hoe dit ook zij, de waterheldere oplossing, het zinkwater zoogenaamd, schijnt in groote hoeveelheid op een fabriek voor de hand gestaan te hebben, en was door een der werklieden bij vergissing in plaats van drinkwater gebruikt. Spreker heeft gaarne aan het verzoek voldaan om dit geval hier te verhalen, omdat ook bij hem de vraag oprees, of het fabriekmatig gebruik der chloorzinkoplossing ook leiden moest tot een onderzoek, in hoever het stof in de fabrieken daarmede bedeeld is en zoodoende schadelijk kan zijn bij inademing, of ook het dragen zelfs van stoffen, die daarmede geimpregneerd zijn, nadeelig kan geacht worden. Het meest zou een artikel, voor export bestemd, de zoogenaamde drillings, in dat opzigt de aandacht verdienen. — De voorzitter oordeelt, dat vergissingen als de gemelde door zeer eenvoudige voorzorgsmaatregelen, en een weinig oplettendheid van den kant der werklieden, gemakkelijk zijn te voorkomen. Zwaarder weegt ook bij hem de vraag: of er niet in het van het kettingsterksel afkomstige fijne witte stof, dat als een nevel de weverijen vervult en daar op alles neervalt, zooveel chloorzink voorhanden kon zijn, dat de inademing er van óf spoedig, óf op den langen duur, nadeelig op de gezondheid der werklieden zou kunnen werken. Hierin ligt naar zijn inzien de hoofdreden, waarom het geneeskundig Staatstoezigt van deze zaak behoort kennis te nemen. Hij noodigt de leden, die daartoe in de gelegenheid zijn, uit, om zoodanig stof uit de fabrieken, die het chloorzink ingevoerd hebben of beproeven, te verzamelen en hem ter onderzoek te zenden. *h.* Gevaar voor de industrie.

De heer Kroon maakt er opmerkzaam op, dat dit middel op blz. 80 in de *Verz. van stukken* is weggelaten, waardoor het daarop volgende NB. slot nog zin heeft. *i.* Antidotum arsenici.

De heer Stoffels wenscht dat op de convocatie-billetten voor de plaatsvervangende leden ook de agenda worden geplaatst. De secretaris zegt gaarne aan dien wensch te willen voldoen. *k.* Oproepingsbriefjes.

Hierna sluit de voorzitter de vergadering.

D. Lubach, *voorzitter.*

J. A. van Ketwich Verschuur, *secretaris.*

PROCES-VERBAAL.	PPOVINCIE EN COMMISSIEN.	[illegible]				[illegible]				[illegible]				AANMERKINGEN.
		Zeer goed.	Goed.	Middelb. of slecht.	Hervisitatiën.	Zeer goed.	Goed.	Middelm. of slecht.	Hervisitatiën.	Zeer goed.	Goed.	Middelm. of slecht.	Hervisitatiën.	
	I. Drenthe. Dr. Stork. Hr. Top.		7	3		3	4	2						
Tegen één geneesheer, na hervisitatie.	II. Drenthe. Hr. Coster. Hr. Dibbits.	2	14	5	2		6				1			
Tegen één geneesheer.	III. Overijssel. Hr. ten Raa. Hr. de Holl.	3	8	3		9	2	1				1		
	IV. Overijssel. Dr. Hazewinkel. Hr. Meulenhoff.	3	12	4		1	2					1		
	V. Overijssel. Dr. Cohen. Hr. Stheeman.	5	7			12	3				1			
	VI. Overijssel. Dr. van Lennep. Hr. Kroon.	4	9	2		2	6				2			Een geneesheer niet bezocht.
	Drenthe	2	21	8	2	3	10	2			1			
	Overijssel	15	36	9		24	13	1			3	2		
		17	57	17	2	27	23	3			4	2		

BIJLAGE B

Zwolle, *Deventer* en *Kampen*, 28 December 1872.

De commissie, benoemd bij uw besluit van 21 November n°. 1437 tot het onderzoek van *chloroform* in de apotheken van de steden Zwolle, Deventer en Kampen, heeft de eer U mede te deelen, dat het onderzoek heeft plaats gehad te Deventer op den 4den, te Zwolle op den 7den en te Kampen op den 11den December l. l., in alle apotheken, in die plaatsen gevestigd; dat ter beoordeeling der deugdelijkheid bij dat onderzoek hoofdzakelijk is gelet op de eigenschappen, door de Pharmacopoea, edit. altera, opgegeven, te weten: [*volgt eene opgave dier eigenschappen*].

Alle onderzochte proeven hebben volkomen beantwoord aan de bovengenoemde eischen; slechts verschilde het specifiek gewicht eenigzins, hoewel het maar bij ééne beneden het in de Pharmacopoea opgegeven gewicht daalde, n.l. 1,49 bij 10° C.

Bij schudden met water werd opgemerkt, dat de eene chloroform zich spoediger afscheidde dan de andere, welk verschijnsel misschien aan de meerdere of mindere hoeveelheid alcohol, welke zij bevat, moet worden toegeschreven.

De commissie voornoemd,
W. G. TOP JZN.
A. W. KROON.
R. MEULENHOFF.

N°. 36. *Vergadering van den Geneeskundigen Raad voor Gelderland en Utrecht*, *gehouden te Utrecht den* 2den *December* 1872.

Alle leden zijn tegenwoordig behalve prof. P. J. van Kerckhoff; verder zijn tegenwoordig de plaatsvervangende leden dr. J. B. Dompeling en dr. F. P. Küthe en het corresponderend lid dr. H. Snellen.

De voorzitter opent de vergadering met eene toespraak, waarin hij hulde brengt aan de nagedachtenis van den overleden staatsman, mr. J. R. Thorbecke, die door zijne instelling van het geneeskundig staatstoezigt ons land ten opzigte van sanitaire instellingen ver boven andere staten verheven heeft.

De notulen der vorige vergadering worden goedgekeurd, nadat gewezen is op een drukfout op bladzijde 41, waar in regel 7 het woord „geneesmiddelen" in „herkenningsmiddelen" moet veranderd worden. I. Vaststellen der notulen.

De mededeelingen van de handelingen van het geneeskundig II. Mededee-

lingen omtrent Gelderland. staatstoezigt zijn vóór de vergadering gedrukt en aan de leden gezonden.

a. Epidemische ziekten.

Omtrent het heerschen van pokken in de onderscheidene gemeenten van Gelderland heeft de inspecteur naauwkeuriger berigten ontvangen dan vroeger, en hij spreekt hier openlijk zijn dank uit aan de heeren burgemeesters van Gent, Hattem en Nijkerk, die hem uitvoerige tabellen over alle ziektegevallen hebben gezonden. Ook de heeren Burgemeesters van Arnhem en Nijmegen, zonden hem berigt van elk geval dat zich had voorgedaan, maar meest zonder opgaaf van geslacht, leeftijd en of de lijders gevaccineerd of gerevaccineerd waren, hoogst waarschijnlijk ten gevolge van onvoldoende opgaven der geneeskundigen.

De ziekte heeft sedert Januari geheerscht in 58 gemeenten en veroorzaakte 306 sterfgevallen.

Van 1 Januari tot 31 October zijn te Arnhem aangetast 12[illegible] personen, waarvan 30 zijn overleden. Te Bemmel zijn in denzelfde tijdsverloop 28 poklijders bezweken, te Gent 19, te Groesbeek 11, te Harderwijk 12, te Hattem 28, te Nijmegen 74, te Wijchen 18.

Roodvonk heeft slechts in weinige gemeenten een epidemisch karakter aangenomen.

Mazelen kwamen vrij algemeen voor. Uit 28 gemeenten zijn daaromtrent berigten ingekomen.

Typhus heeft zich voorgedaan in 25 gemeenten, doch verkreeg nergens groote uitbreiding.

Kwaadaardige keelziekte verkreeg in 25 gemeenten meerder of mindere uitbreiding.

Dysenterie heeft sedert 29 Juni jl. te 's Heerenberg 92 personen aangetast, waarvan 22 zijn gestorven; te Borculo 1[illegible] aangetast, allen hersteld. Te Eibergen kwamen sedert Augustus 40 sterfgevallen aan dysenterie voor. Door de ijverige bemoeijingen van den Burgemeester en den geneeskundige ter Braak werd voor verpleging en ondersteuning der zieken, voor reiniging en desinfectering der privaten gezorgd. Hoe zeer zindelijkheid een uitmuntend middel is om de verspreiding der ziekte tegen te gaan, bleek ook hier ten duidelijkste. In zindelijke en rein gehouden woningen bleef het meestal bij één ziekte geval.

Te Groenlo zijn in September en October 34 lijders aan dysenterie bezweken.

Te Neede zijn in September aangetast 73 personen, waarvan 16 overleden. Tegen het einde der maand had de ziekte haar maximum bereikt, en begon in October af te nemen; in die maand bezweken 4 lijders.

Verder kwamen eenige gevallen van dysenterie voor te Didam, Ambt-Doetinchem, Harderwijk, Heteren, Huissen, Millingen, Nijkerk, Nijmegen, Overasselt, Ruurlo, Wisch, Wijchen, Zutphen.

Te Barneveld bezweek in Juli een landbouwer aan de gevolgen van een beet van een dollen hond.

In Augustus meldde dr. Hermanides te Geldermalsen een doodelijk geval van kwaden droes bij een man, die in den zomer van 1871 met een *droesig paard* in aanraking was geweest.

In October werden, bij het garnizoen te Arnhem *elf* gevallen van *granuleuse oogleden-ontsteking* waargenomen. De patienten zijn dadelijk afgezonderd en hunne kamer gedesinfecteerd. Zij gaven op deze ontsteking te hebben bekomen gedurende het wacht doen in den ziekenstal, waarin verscheidene paarden werden behandeld, lijdende aan zoogenaamde bevangenheid en huidzweren. Deze stal is naauwkeurig gereinigd en op nieuw geteerd.

b. **Sanitaire toestand van Arnhem.**

In Juni jl. heeft de inspecteur op nieuw een onderzoek ingesteld naar den sanitairen toestand van Arnhem en daarover den 30sten Junij eene missive aan het gemeentebestuur gerigt, behelzende hoofdzakelijk het volgende:

„De mestvaalt bevindt zich nog steeds op dezelfde plaats en het is te hopen, dat men eindelijk maatregelen zal nemen ter spoedige en volkomene verwijdering van faecale stoffen, hetzij door invoering van het Liernurstelsel of van het tonnenstelsel.

„De gang langs de woningen L 517—519, 520—523 verkeert nog in denzelfden toestand, maar zal bestraat en van eene goot voorzien worden.

„De weg in Klarendal tusschen de Putstraat en Klarendalsingel was nog onveranderd; de breede goot even vuil en stinkend, omdat men met de verbetering wacht op het plan om een geheel stelsel tot afvoer van water en onreinheden op te maken.

„In de Spijkerstraat achter het Protestantsche Bestedelingenhuis is alles nog in denzelfden toestand als in 1866. Reeds in het algemeen verslag omtrent den toestand der arbeiderswoningen te Arnhem, wordt dat terrein als eene der vuilste en meest stinkende plaatsen van de geheele gemeente gebrandmerkt.

„De nog onbestrate weg achter de Bank van Leening bevindt zich in een treurigen toestand. De stadsreinigers verwisselen wel de fosses mobiles, maar, volgens verklaring van personen aldaar woonachtig is er geen sprake van reiniging der goten en der straat van stadswege. De huizen zijn grootendeels niet ge-

nommerd. Achter het achterhuis van den heer van Marle, da[illegible] daarop uitkomt, gelijkt de straat meer op een mestvaalt dan op een begaanbaar pad.

„Het slop in de Boekhorstenstraat tusschen G 379 en 380 i[illegible] nog even vuil als jaren geleden. De mesthoopen liggen no[illegible] open en bloot en verspreiden stank in deze bevolkte buurt.

„De toestand van het slop in de Muntsteeg is verbeterd [illegible] doordien in de voormalige Roomsche kerk geene geiten, varken[illegible] enz. meer gehouden worden.

„De drie mestbakken in de Varkenstraat verspreiden op de[illegible] duur eenen verderfelijken stank; het zoude derhalve te wensche[illegible] zijn, dat zij door een voldoend aantal fosses mobiles vervange[illegible] werden.

„In het Paradijs in de Trompetsteeg is alles nog onverander[illegible] en het verdient zeer zeker afkeuring, dat het aldaar staand[illegible] stadsprivaat nog niet verwijderd is. Het staat op de Stadsbee[illegible] en het zal wel geen betoog behoeven, dat een gemeentebestuu[illegible] het plaatsen van een privaat op de grachten en kanalen de[illegible] gemeente wel verbieden, *maar niet zelf daar plaatsen of onderhouden mag.*

„Nergens was de toestand zooals achter B 326, slop in d[illegible] Ridderstraat, waar de beek open was. Deze was op verschillende hooger gelegen plaatsen als een zwart water stroomen[illegible] gevonden, maar hier op deze plek was geen stroom hoegenaam[illegible] en in plaats van water zag men niets dan eene, hoog boven[illegible] het niveau der beek zich verheffende massa menschelijke faeces.

„De Boterdijk is thans bestraat, waardoor de toestand aldaar merkelijk verbeterd is en de ton met faecale stoffen gevuld, is verwijderd. Maar vóór de woning J 299*a* bevindt zich eene hoogst vuile stinkende goot en open mestbak met daarop geplaatst privaat. Door de bewoners van dat huis werd over dien toestand hevig geklaagd, alsmede over eene zeer vuile goot achter het logement van de weduwe Weenen.

„Van de stadsprivaten zijn velen in eenen zeer vuilen toestand, en wanneer men ook toegeven wil, dat zij verontreinigd worden door de bewoners in den omtrek, zoo is juist daarom een meer naauwkeurig en herhaald toezigt van de zijde der politie hoog noodig. Door zoodanig toezigt en opgelegde straffen zal het gedrag der gebruikers wel verbeteren.

„Over de goten moet de inspecteur zijne dikwerf herhaalde klagt weder vernieuwen. Hij heeft zich persoonlijk overtuigd dat zij door de stadsreinigers maar al te dikwerf niet behoorlijk en grondig worden schoongemaakt."

Op deze missive ontving de inspecteur een antwoord dd. 17 Augustus jl., behelzende:

„1°. Dat Burgemeester en Wethouders de verplaatsing van de mestvaalt wenschelijk achten en naar een terrein daarvoor omzien.

2°. Dat men wacht op het plan van den heer Henket, om den afvoer van onreinheden te regelen.

3°. Wat den weg tusschen Putstraat en Klarendalsingel betreft, de verbetering daarvan is ook afhankelijk van het plan onder n°. 2 vermeld en misschien wordt door ruiling en aankoop van grond van P. Baerends de toestand verbeterd.

4°. De molenbeek langs het Spijker achter het Bestedelingenhuis wordt tweemaal 's jaars van gemeentewege goed schoongemaakt. De moddersloot aldaar zal bij uitvoering van ontworpen bouwplannen van zelf verdwijnen. Door haar te overdekken, zou men het kwaad onzigtbaar maken, maar niet verbeteren. De bewoners die er vuil in werpen, worden wel gestraft, maar hoeden zich, dit te doen onder het oog der politie.

Aan den eigenaar dier woningen G. van Zelm is bevolen voor betere ventilatie, reiniging van secreten en verbetering van drinkwater te zorgen.

5°. De verbetering van de straat achter de Bank van Leening is aan vele moeijelijkheden onderhevig en misschien alleen daardoor te verkrijgen, dat de eigenaar den weg in bruikbaren toestand brenge en dan onontgeldelijk aan de gemeente overdrage.

6°. Den toestand van het slop in de Boekhorstenstraat achten ook burgemeester en wethouders onhoudbaar en verklaren, dat particuliere eigenbaat niet ten koste van het algemeene gezondheidsbelang, door inschikkelijkheid mag worden gesteund.

7°. De mestbakken in de Varkenstraat, die dikwerf geledigd worden, door fosses mobiles te vervangen, acht men niet doeltreffend, aangezien deze door het publiek meestal niet tot bewaarplaatsen, maar tot mesthoopen gebruikt worden.

8°. Het zoo even gezegde achten zij ook toepasselijk op den toestand van het Paradijs, en het is bij hen in ernstige overweging om het privaat aldaar volgens het tonnenstelsel in te rigten.

9°. De toestand van het slop in de Ridderstraat, meenen Burgemeester en Wethouders moet waargenomen zijn op een tijdstip, dat de bovenbeek afgeschut was voor de ruiming of schoonmaak der lagere deelen.

Het privaat op de genoemde plek zal verwijderd en op een eenigzins hooger punt, volgens het tonnenstelsel ingerigt worden.

10°. Voor de verdere verbetering van den Boterdijk zal men zorgen.

11° en 12°. Dat ook de reiniging van secreten en goten niet met voldoende zorg en ijver geschiedt, stemmen Burgemeester en Wethouders toe en hebben zij aan de politie en den opzigter over de gemeente reiniging opgedragen een scherp toezigt te houden.

Zij eindigen met de verklaring de bestaande verordeningen zooveel noodig en mogelijk met strengheid, maar tevens met voorzigtigheid te zullen toepassen; dat zij zich zullen verheugen als het ongunstige sterfte-cijfer beter wordt, maar dat tot den ongunstigen toestand ook misschien bijdragen de klimmende prijzen der meest noodige levensbehoeften en van de huur van ruime en gezonde woningen en het gebrek aan reinheid, hetwelk zal blijven bestaan zoolang de heffe des volks niet van de waarde der gezondheidsleer zal doordrongen zijn."

Na de mededeeling dezer correspondentie geeft de voorzitter op, wat verder ter verbetering van een sanitairen toestand in Arnhem geschied is, en noemt in de eerste plaats de stadsbeek die verbeterd is door het wegnemen van alle belemmeringen op haren bodem, zoodat zij, vroeger de stagnerende verzamelkom van vuil, thans veranderd is in een *steeds doorloopend* groot riool van afvoer.

Vervolgens zijn inrigtingen aangebragt tot ventilatie en betere verwarming:

1°. in lokalen der Hoogere Burgerschool (volgens het systeem Levoir);

2°. in de lokalen der Middelbare School voor meisjes (systeem Levoir, met hooge en ruime appelschoorsteenen);

3°. in de Openbare School voor uitgebreid lager onderwijs voor meisjes, van mej. Verbeek (evenzoo als sub 2);

4°. verbetering der verwarming en ventilatie in de school n°. 2 in Klarendal;

en eindelijk zijn eenige openbare welputten verbeterd.

De voorzitter mag te dezer plaatse de loffelijke pogingen der plaatselijke gezondheids-commissie, ter verbetering van den sanitairen toestand der stad, niet met stilzwijgen voorbij gaan.

In 1870 heeft zij de voornaamste openbare en bijzondere scholen te Arnhem, 11 in getal, uit een hygieinisch oogpunt onderzocht (zie Verslag, Arnhem, G. W. van der Wiel en C°., 1870), en de aldaar bestaande gebreken aangetoond.

In den winter 1871—1872 heeft zij het drinkwater uit de openbare stadspompen, ten getale van 43 onderzocht (zie Verslag, Arnhem, G. W. van der Wiel en C°. 1872), en van alle den smaak en de scheikundige zamenstelling opgegeven. Het scheikundig onderzoek werd verrigt door Dr. J. M. van

Bemmelen, directeur der Hoogere Burgerschool, bij een gedeelte geadsisteerd door den apotheker D. van Aalst alhier.

c. Sanitaire toestand van Culemborg.

Te Culemborg vond de inspecteur over het algemeen den toestand verbeterd. De slooten aan de binnenpoort en bij de stadsschool gelijken dikwerf nog op modderpoelen en moeten òf gedempt òf zoodanig veranderd worden, dat zij steeds water bevatten kunnen.

Het drinkwater in het ziekenhuis is onbruikbaar, en hoezeer het bestuur van die inrigting over ruime fondsen beschikken kan, is het niet te bewegen om ƒ 125 te besteden voor het leggen van eene pijp in den daarnaast gelegen welput die uitmuntend drinkwater oplevert.

d. Sanitaire toestand van Nijmegen.

Omtrent Nijmegen deelt de inspecteur mede, dat de sterfteverhouding aldaar zeer ongunstig is, namelijk voor 1871, 3,02 percent.

Bij zijn onderzoek in het begin van den afgeloopen zomer, vond hij dat door den aanleg van trottoirs, nieuwe bestrating enz. veel verbeterd was, maar de goten waren op verscheidene plaatsen slecht gereinigd. De urinoirs zijn zoodanig ingerigt, dat de urine in de goten afloopt. De mestverzamelingen, die in eene stad als Nijmegen onvermijdelijk zijn, behooren zoo ingerigt te worden, dat zij noch den bodem, noch de lucht bederven. In de meeste secreetputten worden de faecale stoffen jaren lang bewaard; dit is vooral bij den hellenden stand der straten te Nijmegen zeer verderfelijk; de secreetput van een bewoner aan het bovengedeelte is dikwijls naast de woon- of slaapkamer eener lager gelegene woning.

Vele arbeiderswoningen, vooral in de Boddelstraat verkeeren in een zeer slechten toestand. Daarentegen worden eenige uitmuntende woningen op de Oude Stadsgracht door Regters gebouwd.

e. Inspectiën van gemeenten in den Bommelerwaard.

Te Ammerzoden en Well vond de inspecteur den toestand gunstig veranderd.

Op de begraafplaats te Zalt-Bommel is alle beschikbare ruimte verbruikt, zoodat eene nieuwe begraafplaats moet aangelegd worden. De binnengrachten, waarin de stadsgoten uitloopen en allerlei afval geworpen wordt, zijn ware modderpoelen. Het gemeentebestuur is echter op middelen bedacht om dezen toestand te verbeteren.

Verder heeft de inspecteur de gemeenten Brakel, Driel, Gameren, Heerewaarden, Hurwenen, Nederhemert, Poederoijen, Rossum en Zuilichem geïnspecteerd.

f. Uitkomst van de winkelvisitatiën.

De uitkomst van de visitatie der apotheken en droogistwinkels is dit jaar zeer bevredigend. In de steden vooral is de toestand der apotheken zeer gunstig.

III. Mededeelingen omtrent Utrecht.
a. Epidemische ziekten.

De adjunct-inspecteur deelt omtrent de provincie Utrecht mede dat de gezondheidstoestand sedert de laatste vergadering (17 Mei. jl.) betrekkelijk niet ongunstig was.

De pokken hebben wel is waar de provincie nog niet verlaten, maar schijnen toch allengs te verdwijnen.

Van roodvonk zag men 2 gevallen (in één gezin) te Oud-Loosdrecht, in Juni jl.; in dezelfde maand ook één, per spoortrein overgebragt uit Amsterdam, te Vreeland. Te Utrecht zijn in October 2 gevallen aangegeven.

Mazelen schijnen hier en daar nog al uitbreiding vorkregen te hebben: in Juni b. v. te Mijdrecht, Maartensdijk, Utrecht, Westbroek en Zuijlen; te Montfoort werd de besmetting uit Utrecht overgebragt. De sterfte was gelukkig niet groot.

Eenige gevallen van typhus abdominalis werden in September waargenomen te Oud-Loosdrecht, 5 in één gezin en 2 in andere gezinnen.

Kinkhoest heeft hier en daar geheerscht, vooral in September te Baarn, Eemnes en Zeist; in October ook te Driebergen en Stoutenburg.

Van cholera sporadica zijn eenige doodelijk afgeloopen gevallen waargenomen.

b. Onderzoek van verdacht brood, meel en beschuit.

Eenige ziekte gevallen, die aan loodvergiftiging toegeschreven werden, nam men in de tweede helft van Mei jl. waar te Cothen. Bij het onderzoek in loco schenen den adjunct-inspecteur vooral verdacht: meel, brood en beschuit. Het lid van den geneeskundigen Raad, prof. van Kerckhoff, onderzocht eenige monsters van die voedingsmiddelen scheikundig en vond in twee monsters meel en beschuit, alsmede in één monster brood, eene zekere (wegens te geringe hoeveelheid van het monster niet nader bepaalde) hoeveelheid lood. Hij vroeg toen aan den burgemeester, bij alle winkeliers te Langbroek en Cothen, die de artikelen verkochten, monsters te requireren en aan hem op te zenden van het in hunne winkels aanwezige brood en meel, als ook van de gist en beschuit; hetzelfde verzoek deed hij ook aan den burgemeester van Wijk bij Duurstede. Op den 3den Augustus ontving hij dientengevolge uit de 3 genoemde gemeenten een groot aantal monsters, brood, tarwemeel, gist en beschuit, die hij dadelijk naar het scheikundig laboratorium der Hoogeschool zond; prof. van Kerckhoff werd door ziekte verhinderd het scheikundig onderzoek zelf te verrigten, en in zijne plaats belastte de amanuënsis, de heer M. J. van der Star, zich met dat onderzoek.

Op den 22sten Augustus berigtte hem die heer, in het meel uit Wijk bij Duurstede geen lood, maar wel in één monster

tarwemeel veel boonenmeel gevonden te hebben. Van deze vervalsching — waarvan de dader gemakkelijk aan te wijzen was, daar de bakker, bij wien het monster gerequireerd was, *zelf* built — gaf hij kennis aan den burgemeester der gemeente, opdat het bedrog mogt ophouden.

Op den 1sten October vernam hij van den heer van der Star, dat hij sporen van lood gevonden had in eenige monsters tarwemeel, afkomstig uit Langbroek en Cothen, en dat deze verontreiniging althans voor een deel moest worden toegeschreven aan het gebruik van sterk loodhoudend papier bij het inpakken der monsters. Véél lood daarentegen en ook veel koper werd gevonden in 6 monsters gist, gerequireerd bij 6 winkeliers, die allen als hunnen leverancier opgaven zekeren gistverkooper te Schalkwijk.

De adjunct-inspecteur gaf van een en ander kennis aan den Burgemeester van Langbroek, Cothen en Wijk bij Duurstede en verzocht aan den Burgemeester van Schalkwijk, monsters op te vragen en aan hem te zenden van de partijen gist, welke bij den gistverkooper, dien hij hem aanduidde, in voorraad gevonden werden. Dit verzoek verzond hij den 4den October; eerst op den 9den October werd daaraan gevolg gegeven; de betrokken persoon heeft dus, indien hij iets vermoedde van hetgeen er gaande was, ruim den tijd gehad zijn voorraad gist te vernieuwen.

Toen het onderzoek zoover gevorderd was en eene voorname bron der vergiftiging opgespoord scheen te zijn, vond de adjunct-inspecteur het raadzaam, aan het regtsgeleerd lid van dezen Raad te vragen, hoe naar zijne meening de zaak verder behandeld diende te worden? Het antwoord luidde, dat zij ter kennis moest worden gebragt van den officier van Justitie in het ressort, waartoe Langbroek, Cothen en Schalkwijk behooren. De adjunct-inspecteur constateerde dienvolgens bij proces-verbaal de uitkomsten van het onderzoek en zond dit stuk met een aantal toelichtende bescheiden aan den officier van Justitie te Amersfoort. Het scheikundig onderzoek der te Schalkwijk gerequireerde 2 monsters gist leerde inmiddels, dat die beide monsters in veel mindere mate giftige stoffen bevatten dan de 6 monsters van denzelfden gistkooper afkomstig en te Langbroek en Cothen vroeger in beslag genomen.

c. Sanitaire toestand van Loosdrecht.

Aan burgemeester en wethouders van Loosdrecht heeft de adjunct-inspecteur aanbevolen om voor verbetering van het drinkwater en voor betere inrigting der aan de slootkanten geplaatste privaten te zorgen.

d. Sanitaire

Te Montfoort heeft de adjunct-inspecteur op den 1sten Junij

toestand van Montfoort.

jl. met levendige voldoening geconstateerd, in welke belangrijke mate door Burgemeester en Wethouders bereids uitvoering gegeven is aan de plannen tot demping van de modderslooten binnen de kom der gemeente.

e. Sanitaire toestand van Veenendaal.

Te Veenendaal werden schadelijke toestanden geconstateerd in en bij het lokaal voor de bijzondere school van den onderwijzer Mulder. Aan den schoolopziener en aan burgemeester en wethouders werden de noodige voorstellen gedaan.

f. Sanitaire toestanden van Vinke- en Waverveen.

Bij vernieuwing werden sanitaire maatregelen aanbevolen te Vinke-Waverveen. Gedeputeerde Staten drongen mede aan op het tot stand komen der noodzakelijkste en reeds te lang verzuimde verbeteringen. Van deze bemoeijingen wordt zeer goed gevolg verwacht.

g. Sanitaire toestand van Utrecht.

In de gemeente Utrecht schijnen de herhaalde voorstellen van den adjunct-inspecteur aan burgemeester en wethouders, om zoo spoedig mogelijk verbetering te brengen in de wijze van verzameling en van afvoer van faecale stoffen, nog weinig ingang gevonden te hebben. Men gaat er rustig voort met het metselen van quasi waterdigte secreetputten, en alsof dit niet reeds genoeg nadeel toebrengt aan de volksgezondheid, keurt men het ook goed, dat die putten onder de huizen gemaakt worden, er zijn geheele straten in de nieuw aangelegde buurten waar men huis aan huis de privaatputten onder de kelders gemetseld heeft. Voor het oogenblik zijn die huizen nog bewoonbaar, want ze zijn nieuw, ofschoon hij reeds in één dezer huizen in eene boven den privaatput gelegen „provisiekamer" een ondragelijken faecaalstank waarnam, en in een ander huis den scheidsmuur in den kelder over eene oppervlakte van circa ½ M² met faecaalstof gedrenkt vond. Maar binnen weinige jaren zal het metselwerk, zoowel aan de onder als aan de bovenzijde van den put, aangevreten en daardoor porreus geworden zijn; de schadelijke uitdampingen uit die putten zullen tot de overige deelen der huizen vrijelijk doordringen en men zal den aldaar wonenden gegoeden moeten aanraden, òf dien privaatput te laten dempen, òf zich van eene andere woning te voorzien.

Hij moet overigens erkennen, dat te Utrecht thans veel geschiedt, wat strekken kan tot verbetering der volksgezondheid aldaar; onder anderen wordt aan het verschaffen van goed drinkwater in openbare pompen zeer veel ten koste gelegd. Maar de hoofdzaak is en blijft, wat men de vuil-quaestie zou kunnen noemen; zoolang het verontreinigen van den bodem en van de openbare wateren te Utrecht blijft voortduren, kan er van eene afdoende sanitaire verbetering geen sprake zijn.

IV. Fout in de

De heer van Tricht vestigt de aandacht op een fout, voor-

komende op bladzijde 80 van de verzameling van stukken voor 1872, waar op regel 15 behoorde te volgen: „Antidotum arsenici.” verzameling van stukken.

De mededeeling van den inspecteur, dat de verlangde veranderingen zijn aangebragt in de verordening op de prostitutie te Zutphen wordt met belangstelling vernomen; waarbij de heer van Andel nog berigt dat de gemeenteraad van Zutphen *f* 400 heeft toegestaan als honorarium van den geneeskundige, belast met het onderzoek der publieke vrouwen. V. Prostitutie te Zutphen.

Met het oog op het slot der missive van het gemeentebestuur van Utrecht, waarbij dat bestuur omtrent de prositutie aldaar het gevoelen zou inwinnen van de commissiën voor de strafverordeningen, bedoeld bij art. 166 der gemeentewet, wordt met algemeene stemmen besloten nogmaals eene missive over deze aangelegenheid te rigten aan burgemeester en wethouders van Utrecht. VI. Prostitutie te Utrecht.

Aan de orde is de behandeling van een open brief aan de geneeskundige raden van Nederland, omtrent de verzameling der faecale stoffen ten behoeve van den landbouw, van den heer H. Berail te St.-Michielsgestel. Dit adres strekt tot aanbeveling van het *tonnenstelsel* en bevat het verzoek om eene commissie te benoemen tot onderzoek van de „*inodores*” vervaardigd door den heer Bérail. VII. Open brief van H. Berail over tonnenstelsel.

Na eenige discussiën, waarbij de adjunct-inspecteur wijst op de voordeelen van het Liernur-stelsel boven het tonnenstelsel, wordt met algemeene stemmen besloten, het volgende aan den heer Bérail te antwoorden: „De geneeskundige Raad voor Gelderland en Utrecht heeft met genoegen kennis genomen van den inhoud van uw open brief, kent de toestellen door u aangeprezen, meent de zaak voldoende onderzocht te hebben en oordeelt het niet noodig eene commissie te benoemen tot onderzoek uwer „*inodores.*”

Het voorstel van den inspecteur om eene commissie te benoemen, ten einde een onderzoek in te stellen naar het aantal levenloos aangegevenen in Gelderland en Utrecht en naar de oorzaken die daartoe aanleiding geven, wordt verworpen, op grond dat men toch geen zuiver resultaat kan krijgen en men steeds naar de oorzaken zal moeten gissen. Daarenboven worden op de sterftestaten vele levenloos aangegevenen vermeld, die werkelijk geleefd hebben. VIII. Oorzaken van het groot aantal levenloos aangegevenen.

Hierna vertoont dr. Hanegraaff eene door hem bewerkte sterftestatistiek van Arnhem voor iedere woning. Dit omvangrijk werk is van 1866—1872 voor Wijk A. afgewerkt. De vergadering brengt dr. Hanegraaff dank voor zijn verdienstelijk werk. IX. Sterftestatistiek voor iedere woning.

Dr. Homoet stelt voor, dat de geneeskundige Raad zich wende tot de besturen der grootere gemeenten in Gelderland en Utrecht

huizen voor meer gegoeden. met het dringend verzoek, een geschikt verblijf in te rigte waar lijders uit den meer gegoeden stand, die door besmettelijk ziekten worden aangetast, kunnen verpleegd worden, of t minste in die gemeenten, in welke, volgens art. 7 van de we houdende voorziening tegen besmettelijke ziekten, eene gelege heid tot afzondering en verpleging van lijders aan besmettelijk ziekten bestaat, een gedeelte daarvan voor lijders uit den me gegoeden stand te bestemmen.

Dr. Homoet brengt dit ter sprake met het oog op de mog lijke bekrachtiging der bovengenoemde wet; wordt zij door d Koning bekrachtigd, dan zullen voortaan alle huizen, waar zich lijders aan besmettelijke ziekten bevinden, voorzien moet zijn van een kenmerkend teeken, welke maatregel tot gro nadeel kan verstrekken voor winkeliers enz., die, wanneer z zich niet op eene geschikte wijze kunnen laten verplegen, wet zullen trachten te ontduiken.

Dr. Snellen ondersteunt het voorstel van dr. Homoet, ma meent dat bij aandachtige lezing van art. 7 wel degelijk blijk dat de gemeentebesturen verpligt zijn ook voor de welgestelde te zorgen. Hij wil Gedeputeerde Staten daarop opmerkzaa maken.

Na eenige woordenwisselingen wordt besloten een schrijve te rigten aan Gedeputeerde Staten en aan gemeente bestuře die daartoe naar het oordeel van den inspecteur in de term vallen, waarin zij op de noodzakelijkheid zullen gewezen wo den, om inrigtingen aan te brengen tot het verplegen van lijde uit den meer gegoeden stand.

XI. Wet vervalsching van levensmiddelen. De heer Opwijrda stelt voor dat de Raad zich wende tot de Minister van Binnenlandsche Zaken om aan te dringen op h indienen eener wet tot het beteugelen der vervalsching va levensmiddelen, zooals door de inspecteurs voor het genee kundig Staatstoezigt ontworpen en den 7den Julij 1870 aang boden is.

Nadat de heer Opwijrda nog opgemerkt heeft dat eene de gelijke wet in Engeland uitstekend werkt, wordt dit voorst met eenparige stemmen aangenomen.

XII. Ziekenfondsen. Een ander voorstel van den heer Opwijrda, dat de Raa zich inlichtingen zoeke te verschaffen omtrent de wijze, waaro in de provinciën Gelderland en Utrecht door ziekenfondsen ziekenbussen geneeskundige hulp en geneesmiddelen worde verstrekt, om, waar het blijken mogt, dat minder doelmati gehandeld wordt of misbruiken plaats grijpen, raadgevend o te treden, wordt verworpen, op grond dat het onderzoek t geen goed resultaat zal leiden.

Er zijn, zegt dr. Homoet, ziekenfondsen die in wezenlijke behoeften voorzien en andere, die uit speculatie worden opgerigt en meestal vele gebreken hebben; maar daarmede kan de geneeskundige Raad zich niet inlaten. Het eenige middel om slecht ingerigte ziekenfondsen tegen te gaan, is de gezamenlijke medewerking van geneeskundigen en apothekers, om geene zoodanige bussen te bedienen.

Dr. Hanegraaff stelt voor, met het oog op de winkelvisitatiën en naar aanleiding van een door hem ondervonden bezwaar, dat in het vervolg het z. g. 2de onderzoek vervalle en, wanneer een hernieuwd onderzoek noodig wordt geoordeeld, steeds eene hervisitatie geschiede. XIII. Tweede onderzoek en hervisitatie.

Na eenige discussiën of een 2de onderzoek, waartoe de inspecteur last geeft, wettig of onwettig is; zegt de adjunct-inspecteur dat, wanneer eene visiterende commissie eene apotheek niet in orde bevindt zij steeds kan zeggen, dat zij haar onderzoek niet als afgedaan beschouwt en over eenige dagen zal terugkomen; dan is dat onderzoek eene voortzetting van het eerste, zonder dat de inspecteur daartoe een nieuw mandaat geeft. Is bij dat voortgezette bezoek de apotheek niet in orde, dan volgt de hervisitatie. In dien geest zullen de visitaties in het vervolg geschieden.

Dr. Pennink stelt voor, dat de Raad zich tot de Regering wende met verzoek om, bij de meer en meer toenemende onvoldoende volksvoeding nog bij de behandeling der begrooting voor 1873 te willen overgaan tot afschafling van den Rijksaccijns op het geslagt, zooals die vooralsnog wordt geheven en tevens vrijen, geheel onbelasten invoer toe te staan van uit andere streken, onverschillig onder welken vorm, ingevoerd wordend vleesch. XIV. Voorstel tot afschaffing van den Rijksaccijns op het geslagt.

Hij licht zijn voorstel toe door er op te wijzen, dat de voeding van den arbeidersstand onvoldoende is, dat die stand hier te lande niet zooveel produceert als in het buitenland, en bij eene cholera-epidemie het grootste contingent levert. De afschaffing dezer niet geringe belasting zou eenigermate bijdragen tot eene betere volksvoeding.

De heer Henny twijfelt er aan, of daardoor de volksvoeding werkelijk zoo zou verbeteren. Men meende dit ook bij de afschaffing der belasting op varkens en schapen, maar de mindere man lust geen vleesch, hij drinkt liever jenever. Tot bevestiging hiervan deelt hij mede, dat voor eenige jaren uit eene voor Arnhem opgemaakte statistiek gebleken was, dat in die stad van 30,000 zielen voor meer dan ƒ 500,000 aan spiritualiën gebruikt werd, en dit komt grootendeels voor rekening van den

minderen stand. Voor dat geld had men toen *anderhalf millioen* pond *vleesch* kunnen koopen.

De vermeerdering van arbeidsloon heeft niet ten gevolge, dat de ambachtsman voor betere huisvesting en betere voeding tracht te zorgen; integendeel hij drinkt meer jenever. Spreker liet onlangs zijn huis verwen; des maandags kwam geen knecht op het werk; hij ontbood den schildersbaas, die als oorzaak hiervan de loonsverhooging opgaf; vroeger dronken de knechts alleen Zaturdags en Zondags jenever en nu drinken ze Maandags nog jenever. Theoretisch vindt hij zulke zaken magnifiek, maar praktisch geeft het niets.

Dr. van Eeten is evenzeer van gevoelen dat die afschaffing geen effect zal hebben, en stelt daarbij de vraag, of de mindere man wel behoefte aan vleesch heeft? Hij wijst op krachtige gezonde menschen, die slechts bij uitzondering vleesch eten, maar zich voeden met aardappelen en goed brood. Hij meent dat vooral *goed brood* een voldoend volksvoedsel is.

De heer Pennink wees op de omstandigheid, dat bij het maken van een deel van den Oosterspoorweg polderjongens en arbeiders uit Utrecht werkzaam waren. De goed gevoede polderjongens werkten oneindig meer en beter dan de minder gevoede arbeiders uit de stad. Dat het vleeschverbruik door afschaffing van den accijns op varkens- en schapenvleesch niet toegenomen was, mogt waar zijn in de steden, op het platteland was het tegendeel het geval. Nu de arbeider aan geen formaliteiten gebonden is, slagt hij dikwijls een varken dat hij zelf mesten kan. Dit zal ook met rundvleesch het geval zijn. Al verwacht spreker ook geen wonderen van deze zaak, men komt er door op den goeden weg.

Dr. Homoet meent, dat niemand in principe tegen het voorstel zijn kan, maar dat het oogenblik niet geschikt is om dit voorstel aan de Regering te doen; het zal niets baten.

Daarop wordt het voorstel in rondvraag gebragt en verworpen.

XV. Maatregelen bij ongelukken.

De voorzitter benoemt vervolgens de heeren dr. van Schermbeek en dr. van Eeten, om in de volgende vergadering rapport uit te brengen over „maatregelen te nemen bij het voorkomen van ongelukken, in afwachting van de komst van den geneesheer."

XVI. Leerstoelen voor hygieine.

Op voorstel van dr. Snellen wordt besloten, zoowel bij curatoren der drie hoogescholen als bij de Regering aan te dringen tot de oprigting van leerstoelen voor hygieine.

XVII. afvoer van faecaliën te

Eindelijk wordt besloten, op voorstel van den adjunct-inspecteur, dat de geneeskundige Raad een schrijven zal rigten aan den

gemeenteraad van Utrecht, waarin de noodzakelijkheid zal worden aangetoond om aldaar spoedige verbetering te verkrijgen in het stelsel van afvoer van faecale stoffen. Utrecht.

Ten slotte werd nog ter bezigtiging gegeven een diagram, keurig bewerkt op de steendrukkerij „de Industrie" te Utrecht, waaruit met een oogopslag de dagelijksche sterfte in 1871 aan besmettelijke ziekten te Utrecht is na te gaan, alsmede de cholera-kaart van Nederland over 1866. XVIII. Diagram der dagelijksche sterfte.

Daarna wordt de openbare vergadering gesloten.

W. F. P. KIEHL, *Voorzitter.*
J. G. DE VOOGT, *Secretaris.*

N°. 37. *Vergadering van den geneeskundigen Raad voor Noord-Holland, gehouden den* 10 *December* 1872.

Voorzitter de inspecteur voor het geneeskundig Staatstoezicht in de provincie Noordholland, dr. J. Penn; secretaris dr. G. A. N. Allebé.

Tegenwoordig: al de leden (behalve de heer de Bordes, die vervangen wordt door het plaatsvervangend lid J. F. van Hengel) en de plaatsvervangende leden, de heeren J. Zoutmaat Brugman, C. E. Heijnsius, J. Swens, E. H. G. Thijssen, C. B. Tilanus, P. van Vollenhoven, L. Scheltema Beduin, A. van Eijk Bijleveld, J. Zeeman.

I. De notulen der vorige vergadering (zie *Verzameling van Stukken* 1872, bladz. 60—77) worden goedgekeurd en vastgesteld met verandering van de woorden: extractum opii (bladz. 69 regel 9 van boven) in vinum opii aromaticum. Notulen vastgesteld.

Met betrekking tot de mededeeling van den heer Gunning omtrent faecalia door Liernursche toestellen verzameld, mist de heer Swens in de notulen eenige bijzonderheden, welke voor hem belangrijk zijn en welke hij meent uit den mond van spreker vernomen te hebben; de secretaris doet opmerken dat het gedeelte der notulen, dat het verslag over de faecalia bevat, geredigeerd is in overleg met den verslaggever zelven, die ter vergadering verwacht wordt en de verlangde inlichting zal kunnen geven.

II. De voorzitter deelt aan de vergadering mede eene circulaire betreffende doelmatige inrichting der geneeskundige armverzorging, door hem tot de gemeentebesturen in deze provincie gericht. Die circulaire zet overeenkomstig de uitkomst der beraadslagingen over dat onderwerp in dezen Raad (zie Notulen Mededeelingen.

en *Verzameling van Stukken* 1870, bladz. 185 en volgg. en 1871, bladz. 106 en volgg.) gehouden, de grondslagen uiteen eener doeltreffende geneeskundige armverzorging, geeft de hoofdbepalingen voor te stichten ziekenfondsen aan, en verwijst naar het algemeen ziekenfonds voor Amsterdam, welks laatste jaarverslag bij de circulaire gevoegd is.

Ministerie van Binnenlandsche Zaken:

I. Toezending van een exemplaar van de *Staatscourant* van 31 Juli 1872, bevattende:

1°. 's Konings besluit van 23 Juli (*Stbl.* n°. 82) tot nadere aanwijzing van de geneesmiddelen, bedoeld in het 4e lid van art. 9 der wet van 1 Juni 1865;

2°. 's Ministers beschikking van den 15den dier maand, houdende nadere vaststelling der lijsten van vergiften en geneesmiddelen, bedoeld in de artt. 7 en 30 der wet van 1 Juni 1865;

3°. Het rapport der commissie, welke over de samenstelling van deze lijsten gehoord is (zie *Verzameling van Stukken* enz. 1872, bladz. 79 en volgg.) dd. 15 Augustus 1872.

II. Afwijzende beschikking van den minister van Binnenlandsche Zaken op een adres van de directie van de stoomvaartmaatschappij Nederland te Amsterdam, verzoekende wijziging van art. 27 der wet van 1 Juni 1865 (*Stbl.* n°. 61) in dier voege, dat de visitatiën der apotheken aan boord harer stoomschepen en de benoodigde visa's op de certificaten der scheepsgeneeskundigen, mogen plaats vinden bij de indienststelling en verder éénmaal 's jaars (dd. 16 October 1872). (Het door de stoomvaart-maatschappij ten gevolge der tegenwoordige redactie van voormeld wetsartikel ondervonden bezwaar, scheen den minister niet van genoegzaam belang om dáárin alleen aanleiding tot wijziging der wet te vinden).

III. Toezending van 38 exemplaren van de Wet tot voorziening tegen besmettelijke ziekten voor de leden, plaatsvervangende leden en den secretaris van den geneeskundigen Raad (dd. 13 December).

Gedeputeerde Staten der provincie Noordholland. Afschrift der beschikking, waarbij aan dr. A. J. Moulin, stadsgeneesheer te Medemblik, verlof gegeven wordt tot het leveren der geneesmiddelen, die hij aan zijne patienten zal voorschrijven.

De schoolopziener Xe district Noordholland vestigt, dd. 18 Juli, de aandacht van den geneeskundigen inspecteur op de voorgenomen vergrooting van de openbare school in de gemeente Oosthuizen, welke school zich bevindt in het achtergedeelte van het kerkgebouw der Hervormde gemeente in de onmiddellijke nabijheid van het kerkhof. (Daar het slechts eene vergrooting, geene

ɜrbouwing geldt, acht de inspecteur art. 48 der wet van 10 .pril 1869 op dit geval niet van toepassing.)

Burgemeester en wethouders van Nieuwer-Amstel, dd. 5 Ocɔber. Kennisgeving aan den geneeskundigen inspecteur, dat het gemeentebestuur van Nieuwer-Amstel berust in de afkeuring van het schoolgebouw voor openbaar lager onderwijs aan den Amstellijk door den districts-schoolopziener, op grond van schadelijkheid voor de gezondheid wegens onvoldoende ruimte, en dat het de noodige maatregelen zal nemen om het door den schoolopziener aangewezen bezwaar op te heffen.

Burgemeester van Westzaan vraagt (dd. 16 Juli) den geneeskundigen inspecteur inlichtingen nopens de door sommige geneesheeren beweerde, door andere ontkende schadelijkheid van het kroos in de slooten en nopens het uitdiepen der slooten bij warm weder.

(Wegruiming van het kroos uit de slooten werd door den inspecteur wèl raadzaam geacht, indien het kroos onmiddellijk onder den grond kan gebracht worden. Uitbaggering der slooten uit te stellen tot ná de warmte; desinfectie van de slooten door sulphas ferrosus niet wel uitvoerbaar. De toestand der slooten is later veel verbeterd.)

Burgemeester en wethouders van Schagen brengen (dd. 2 October) ter kennis van den geneeskundigen inspecteur, dat van gemeentewege een terrein is aangekocht om tot begraafplaats te worden ingericht, en noodigen den inspecteur uit het in oogenschouw te komen nemen, alvorens de goedkeuring van gedeputeerde Staten gevraagd worde.

(Het terrein ligt op voldoenden afstand van de bebouwde kom der gemeente en is groot genoeg.)

Contrôle Amsterdam R. en A. Bericht dat een partij anijszaad van Londen is aangevoerd per stoomschip *Diana* voor de heeren Koppe en van der Hans (dd. 31 Juli).

(Het anijszaad is goed bevonden.)

De heer J. Huffnagel, districts-veearts. Bericht aan den geeeskundigen inspecteur omtrent de in Noordholland heerschende ɪngblaar bij het rundvee (dd. 16 Juli).

(Waarschuwing tegen het gebruik van ongekookte melk wordt ɪnoodig geacht.)

Een bericht aan den geneeskundigen inspecteur omtrent hondsılheid in West-Friesland, werd aan den heer Huffnagel opgeınden, doch daaromtrent niets naders vernomen.

Wijders deelt de voorzitter mede, dat op Vlieland de geneesˑer en de vroedvrouw proces-verbaal tegen elkaar hebben doen maken; de eerste wegens ruwe en ondoelmatige hulpverleening

aan kraamvrouwen en wegens het op eigen gezag toedienen van geneesmiddelen, de tweede wegens stoornis in haar beroep en beleedigende bejegening door den eerste; dat bedoelde geneeskundige, die bevoegd is tot het leveren van geneesmiddelen, gemelde vroedvrouw bij den officier van Justitie te Hoorn aangeklaagd heeft wegens verkoop van geneesmiddelen, doch dat de officier van Justitie òf vrijspraak òf ontslag van rechtsvervolging voorziende, het instellen eener strafvervolging onraadzaam heeft geacht, in welk gevoelen door den geneeskundigen inspecteur berust is, en dat deze zaak voorloopig daarmede geeindigd is, dat het gemeentebestuur van Vlieland aan de vroedvrouw te kennen gegeven heeft dat zij, bij voorkomende gelegenheid, zich van eene andere standplaats zal hebben te voorzien.

Betreffende het eiland Urk wordt door den voorzitter medegedeeld, dat de aldaar gevestigde geneeskundige, de heer Habermehl, naar aanleiding van eene door het gemeentebestuur van Urk vastgestelde kwetsende instructie, als plaatselijk geneesheer bedankt en het eiland verlaten heeft, en dat daaruit groote, nog voortdurende moeilijkheid ontstaan is om een geneeskundige te krijgen.

Op eene tot hem gerichte klachte van den geneeskundige te Landsmeer tegen de aldaar gevestigde vroedvrouw wegens het toedienen van geneesmiddelen aan barende en kraamvrouwen, heeft de geneeskundige inspecteur den burgemeester van Landsmeer aangespoord de vroedvrouw eene krachtige vermaning te geven, en, zoo dit niet mocht baten, de feiten van overtreding bij proces-verbaal te constateeren, ten einde haar gerechtelijk te vervolgen.

Ziekten die de volksgezondheid bedreigd hebben.

III. De ziekten, welke van Juni tot December in de provincie Noordholland in meerdere of mindere mate de volksgezondheid bedreigd hebben, waren de volgende:

Variolae.

De pokken-epidemie nam van Juni tot December ll. van lieverlede af. Amsterdam had, gedurende dat tijdsverloop, nog 51 sterfgevallen aan pokken te betreuren (in Juni 15, in Juli 9, in Augustus 9, in September 11, in October 6, in November 1), Alkmaar in datzelfde tijdvak 10, Haarlem 19, Haarlemmermeer 11, Velzen 8, Westzaan 8, Krommenie 5, Zaandam 5, Helder 4, Hilversum 3.

Te Purmerend werd het exantheem vrij menigvuldig waargenomen, doch was en bleef goedaardig en eischte geene offers.

De geheele pokkensterfte in Amsterdam, van November 1870 tot November 1872, heeft bedragen 2405.

Varicellae.

Op Terschelling deden zich in Augustus en September ll. varicellen voor.

Mazelen heerschten vrij algemeen, en in sommige gemeenten schier huis aan huis. De ziekte behield echter meerendeels een goedaardig karakter en veroorzaakte in een aantal gemeenten bijna geene sterfgevallen. In September echter dreigde zij te Purmerende een meer ernstig karakter te zullen aannemen; verschillende gevallen doodelijk; gelukkig echter nam de epidemie spoedig weder, vooral in intensiteit, af, trok zich langzamerhand meer en meer terug, zoodat zij in November als geëindigd kon beschouwd worden. In Amsterdam waren de mazelen minder goedaardig dan elders; gedurende Juni, Juli en Augustus eischten zij 134 offers. Sedert dien tijd traden zij meer op den achtergrond, zoodat in September 14 en in October slechts 3 sterfgevallen ten gevolge van die ziekte voorkwamen. Morbilli.

Roodvonk bleef te Amsterdam aanhouden, doch had een meer sporadisch karakter aangenomen. Over het algemeen was de ziekte goedaardig, alhoewel van Juni—December 43 sterfgevallen door deze ziekte (meestal bij kinderen) plaats vonden. Te Helder, Koog a./Z. en Hoorn werd scarlatina evenzeer waargenomen; eene epidemische ontwikkeling nam de ziekte in geene dier gemeenten aan. In Haarlem heeft zij van Juni tot December 7 sterfgevallen veroorzaakt. Scarlatina.

Van kinkhoest werd melding gemaakt te Heemstede in Juni en October (2 overleden), te Bergen in Juli en October (2 overleden), te Nieuwe Niedorp in Augustus, September en October (3 overleden), te Bovencarspel in September, te Heilo in September en October (2 overleden), te Buiksloot in November (3 overleden), te Oostzaan en te Rijp in October en November met 2 overledenen in elke dier gemeenten. Pertussis.

Diphtheritis kwam hier en daar een enkele maal voor. Angina diphtheritica.

Tusschenpoozende koortsen werden van Augustus tot November in sommige gedeelten der provincie veelvuldig waargenomen, vooral in de Zaanstreek, te Hoorn en te Amsterdam; in deze laatste gemeente gedurende September en October. Febres intermittentse.

Typhus heerschte te Hilversum epidemisch en sleepte daar nog al lijders ten grave; ook te Koog aan de Zaan kwam deze ziekte epidemisch voor van Mei tot November. In September werd aldaar een verpleeglokaal voor typhuslijders geopend. Te Naarden, Zaandam, Krommenie werd typhus nu en dan waargenomen. Assendelft heeft gedurende Juni, Juli en Augustus 3 sterfgevallen aan typhus gehad, Harencarspel in Augustus, October, November evenzeer 3, Heemskerk in October en November 2, Monnikendam van September—December 3, Velzen van Juli tot December 4. Te Amsterdam was het aantal typhuslijders niet grooter dan gewoonlijk. Typhus.

Winkelvisitatie.

IV. De voorzitter deelt mede dat de inspectie der apothek over het algemeen reden tot tevredenheid heeft opgeleverd. He visitaties hebben plaats gehad te Schagen, Hilversum, Amste dam, Rijp, Diemerbrug, Oudendijk. Behalve te Amsterdam te Diemerbrug is het resultaat der hervisitaties gunstig gewee Onmiskenbare vooruitgang is in den toestand der apotheken i de provincie gebleken.

De heer Pas en andere leden van visiteerende commissiën he ben de opmerking gemaakt dat in vele apotheken nog genee middelen worden geleverd, welke volgens de P. N. editio I zij bereid, en zulks niettegenstaande de bereidingswijze van men geneesmiddel, b. v. van vin. opii, vin. opii aromat. enz. in de tha vigeerende Pharmacopoea aanmerkelijk gewijzigd is. Zou er b zwaar bestaan om de pharmaceuten in het algemeen nog eens herinneren dat de geneesmiddelen thans volgens de P. N. edit altera behooren gereed gemaakt te worden? Na wisseling va gedachten wordt besloten dat van wege den Raad tot al apothekers en tot alle geneeskundigen in deze provincie ee circulaire zal gericht worden, inhoudende de herinnering d de nieuwe Pharmacopoea thans de wettelijke norm is voor bereiding der geneesmiddelen.

Commissie tot het nazien der rekening en verantwoording over 1872.

V. De heer Israëls, door het lot aangewezen om de commis te kiezen tot het nazien der rekening en verantwoording o 1872, benoemt daartoe de HH. van Geuns, Gunning en Walt

Besloten vergadering.

VI. Bespreking van een onderwerp in geheime vergadering

Na heropening der openbare vergadering:

Herbenoeming van correspondeerende leden. Benoeming van een correspondeerend lid.

VII. worden de HH. Ph. S. Frank, heel- en vroedmeester Haarlem, W. Schutte, heel- en vroedmeester te Nederhorst d Berg, W. M. Logeman, leeraar aan de hoogere burgerschool Haarlem, en J. Huffnagel, districts-veearts voor Noord-Holla en Utrecht te Haarlem, die in November dezes jaars moest aftreden, op voorstel van den voorzitter, herbenoemd.

Door den heer van Balen Blanken wordt de heer H. C. van der Lee, Med. & Art. Obst. Doctor te Purmerend, tot co respondeerend lid voorgesteld.

De voorgestelde wordt met algemeene stemmen tot corresp deerend lid benoemd.

Boekerij van den geneeskundigen Raad.

VIII. Verwijzende naar hetgeen in de vorige vergaderi gezegd is omtrent het bijeenbrengen door vereenigde kracht van een zooveel mogelijk volledige bibliotheek op hygieinis gebied (zie *Verz. van stukken*, 1872, bladz. 70 en 71), deelt voorzitter mede, dat zich inmiddels de gelegenheid geopend he om daarmede een begin te maken en de boekerij te plaatsen de stadsbibliotheek alhier.

De heer Israëls doet uitkomen, dat een publieke plaats veel vóór heeft ook voor de leden van den Raad, die bij het bezoeken *hunner* boekerij de gelegenheid zullen vinden om te gelijkertijd de andere daar aanwezige boekwerken te raadplegen. Ten huize van den secretaris staat, uit den aard der zaak, die gelegenheid niet zoozeer ten allen tijde open en bepaalt zich de aanwezige boekenvoorraad tot hetgeen de Raad in eigendom bezit. Bij plaatsing onzer boekerij in de localen der stadsbibliozal een kaart van vrijen toegang tot deze laatste aan de leden van den geneeskundigen Raad moeten gegeven worden; daartegen zal wel geen bezwaar bestaan. De vrijheid om boeken aan huis te hebben, zal blijven bestaan en zich ook uitstrekken tot de boekwerken, die niet het eigendom zijn van den Raad. De goede zorg voor de bewaring zal onder den custos der stadsbibliotheek niets te wenschen overlaten. Evenals zulks geschiedt voor de bibliotheek van de Nederlandsche Maatschappij ter bevordering der Geneeskunst, kan jaarlijks door den Raad eene commissie benoemd worden om rapport uit te brengen omtrent het eigendom van den Raad. De overeenkomst met curatoren van het Athenaeum Illustre als beheerders der stadsbibliotheek zal gesloten worden voor een bepaald aantal jaren.

De secretaris erkent dat de bewaring op eene publieke, op aste uren toegankelijke plaats groote voordeelen aanbiedt boven e bewaring ten zijnen huize.

De voorzitter stelt de moeite welke de heer Israëls zich reeds n deze zaak gegeven heeft op hoogen prijs en stelt voor de oodige stappen te doen om:

1°. de boekerij van den geneeskundigen Raad in bruikleen ijdelijk af te staan aan de stadsbibliotheek alhier, en

2°. het toezicht op de boekerij van den geneeskundigen Raad p te dragen aan den heer Israëls, met machtiging om, in overeg met voorzitter en secretaris boeken voor den Raad te koopen ot het daarvoor bepaalde jaarlijksche bedrag.

Beide voorstellen worden door den Raad met algemeene stemmen goedgekeurd.

Voorzitter en secretaris zullen met den heer Israëls de over lracht effectueeren.

Bloedbewaar- en bereidplaatsen en slachterijen te Amsterdam.

IX. Namens de commissie tot het instellen van een onderzoek naar de inrichting en den toestand der bloedbewaar- en bereidplaatsen en slachterijen te Amsterdam (zie Notulen der vorige vergadering in *Verz. van stukken*, 1872, bladz. 69 en 70) wordt rapport uitgebracht door den heer Allebé.

Dit rapport is als *bijlage* achter deze notulen afgedrukt.

Nadat door den heer Gunning eenige inlichting gevraagd en

door den heer de Vries eene aanmerking op de redactie van het rapport gemaakt is, verklaart de adjunct-inspecteur zich met het slot niet te kunnen vereenigen. Zijns inziens had de commissie zich moeten bepalen tot het uitspreken van de wenschelijkheid van het bezit van abattoirs, zonder zich in te laten met een oordeel over het tijdige of ontijdige der oprichting wat betreft Amsterdam. Het standpunt der geneeskundige Raden brengt mede het goede op hygieinisch gebied voor te staan en vooral niet tegen te werken.

De heer Heynsius, lid der commissie, den adjunct-inspecteur beantwoordende, doet uitkomen, dat de commissie de oprichting van abattoirs in het algemeen goedkeurt en aanbeveelt, en ook in Amsterdam een of meerdere tot stand gebracht wenscht te zien, maar dat hij, spreker, verkieslijk acht te wachten tot het gemeentebestuur de macht zal bezitten om de slachters te dwingen en dat hij daarom uit *het practisch oogpunt* de tijd thans nog niet gekomen acht tot het nemen van eene proef over te gaan. Eene proef op groote schaal zal zeker zeer kostbaar zijn, eene proefneming op kleine schaal vermoedelijk onvoldoende. Spreker meent de zaak ter overweging te moeten aanbevelen aan de vergadering van inspecteurs, opdat deze er de aandacht van den minister op vestige. De thans wettelijk bestaande toestand brengt mede dat de plaatselijke besturen niet bevoegd zijn in deze aangelegenheid te doen wat noodig is.

De adjunct-inspecteur beroept zich op het leerzaam voorbeeld van 's Hertogenbosch, ten bewijze dat het ook zonder wettelijken dwang mogelijk is van de slachters te verkrijgen, dat zij van een eenmaal bestaand abattoir gebruik maken.

De voorzitter deelt mede, dat in de laatst gehouden vergadering van inspecteurs besloten is de slachtplaatsen met alle daarmede in verband staande industriën tot onderwerp van onderzoek te maken door ons geheele land. Spreker is van gevoelen dat de wettelijke regeling der industriën, alvorens tot stand te komen, nog vele jaren zal behoeven, maar dat intusschen particuliere krachten moeten gebezigd worden om deze belangrijke aangelegenheid beter aan de eischen der volksgezondheid te doen beantwoorden, en dat, wat in het bijzonder de abattoirs betreft, 't hem voorkomt dat het wel gelukken zal deze *buiten de Wet om* in te voeren, mits vooraf de voordeelen aan het bezit daarvan verbonden, op overtuigende wijs voor het publiek in het licht worden gesteld.

Het rapport der commissie zal gedrukt worden. Aan haar is machtiging verleend daarin zoodanige wijzigingen aan te brengen, als zij na het gehouden debat, raadzaam zal achten.

X. Sedert de laatstgehoudene vergadering van den geneeskundigen Raad is eene wet, houdende voorziening tegen besmettelijke ziekten, tot stand gekomen en onlangs door den Koning bekrachtigd. Overtuigd dat de te verwachten heilzame werking van deze wet voor een zeer groot deel zal afhangen van de wijze, waarop zij zal worden nageleefd en toegepast, stelt de voorzitter bespreking van deze wet aan de orde met het oog op de goede uitvoering. Wet tot voorziening tegen besmettelijke ziekten besproken.

De heer de Vries wenscht op twee punten de aandacht te vestigen:

1°. De minister van Binnenlandsche Zaken heeft bij de verdediging der wet erkend dat zij hier en daar impopulaire bepalingen bevat. Hij heeft, in verband tot hare aannemelijkheid voor de Kamer, zelfs gesproken van *zeemanschap* bij hare uitvoering in acht te nemen. Bij min welwillende uitlegging van dit woord, zou de gedachte zeker uitermate vreemd zijn. Maar voor zooverre daaruit blijkt dat de minister aan den *geest* gedacht heeft, die de toepassing der wet zou kunnen besturen, en waarvan hare goede of slechte werking en hare meerdere of mindere populariteit zouden kunnen afhangen, schijnt het woord zeer gepast. Maar daaruit volgt dan ook het raadzame dat de HH. inspecteurs eerst kennis nemen *van den geest*, waarin de minister oordeelt dat de wet moet worden toegepast;

2°. De wet vermeldt en onderscheidt de geneeskundige ambtenaren en de geneeskundige Raden. De werkkring van de eersten is zeer belangrijk, die van de laatsten zeer bescheiden. Zij worden alleen in art. 27 genoemd. Wanneer men nu de Raden over de uitvoering der wet laat debatteeren en beslissen, dan, meent spreker, dat de wettelijke verantwoordelijkheid der HH. inspecteurs op de Raden wordt overgebragt.

De voorzitter mag den heer de Vries, met betrekking tot diens eerste bezwaar, de verzekering geven dat de inspecteurs en adjunct-inspecteurs in tijds bijeengeroepen zullen worden, om met den minister de uitvoering der nieuwe wet te bespreken. Wat het tweede bezwaar van den vorigen spreker betreft, kan de voorzitter niet toegeven dat voor de geneeskundige Raden een werkkring van geringe beteekenis bij deze wet is voorbehouden. Art. 11 van de wet regelende het geneeskundig Staatstoezicht zegt immers: „de geneeskundige Raad, diens leden en secretaris staan den geneeskundigen inspecteur in de vervulling zijner taak bij." Bijaldien het gewicht van deze wet alleen op de schouders der geneeskundige ambtenaren moest nederkomen, zou de uitvoering zeer zeker gebrekkig blijven. De Raden kunnen en moeten voor deze wet veel doen. Door de geheele pro-

vincie verspreid, zijn zij in de gelegenheid om veel te zien, wat den geneeskundigen ambtenaar, als niet ter plaatse aanwezig, verborgen blijft, en vermogen zij door onderzoek, inlichting en invloed inderdaad zeer veel.

De heer van Balen Blanken is overtuigd dat, hoe ook de minister bij de verdediging van het wetsontwerp moge gesproken hebben, de wet, nu zij eenmaal bestaat, door een ieder en zelfs door den minister *moet worden uitgevoerd zooals zij daar ligt;* waarop de heer de Vries herneemt, dat de rechterlijke macht natuurlijk de wet *à la lettre* toepassen zal, maar dat is hier de vraag niet. Als de minister zegt: gebruik zeemanschap, dan is dit niet tot den rechter, maar tot de administrative uitvoerders der wet gezegd. Hij neemt overigens bescheidenlijk de vrijheid te protesteeren tegen een begrip van rechts- en wetskennis, dat zich in de formule zou oplossen „ik heb een boekje, daar staat het in." — Een wet is niet eene verzameling van letters, maar zij is — of behoort althans te zijn — een samenstel van beginselen, die historisch ontstaan, ontwikkeld en als opgegroeid zijn, — waaraan de wetgever, met meerdere of mindere mate van vrijheid in de verdere ontwikkeling, vastheid van richting heeft willen geven, en tot onderkenning en besturing van welke beginselen en richting dus inderdaad iets meer noodig is dan het lezen der artikelen.

De voorzitter merkt op dat het bezwaar door den heer de Vries geopperd niet alleen tegen deze wet, maar ook tegen de geneeskundige wetten van 1 Juni 1865 zou kunnen aangevoerd worden. Ook *die* wetten vereischen in de toepassing rationeele zeemanschap. 't Een en ander moge in de wet tegen de besmettelijke ziekten niet ten duidelijkste omschreven zijn, daarom moet men niet geringschatten het groote nut dat de meeste artikelen dier wet kunnen aanbrengen. Spreker kan het denkbeeld van bij de toepassing eenige zeemanschap te gebruiken, niet onvoorwaardelijk verwerpen. Laat ons hier, als leden van den geneeskundigen Raad, slechts vragen: *wat* kunnen wij doen, en hoe zullen wij *goed* doen wat wij doen?

De heer Gunning betoogt dat het bezwaar door den heer de Vries uitgesproken, uit den aard der zaak zelve voortvloeit en onvermijdelijk is. De onderwerpen, waarover deze wet handelt, zijn voor scherpe omschrijving niet vatbaar; vandaar het zwevende in deze wet. Mag men over onderwerpen die als het ware zweven en geene scherpe omschrijving toelaten, eene wet maken? Ja, wanneer zulks noodig is. De ervaring leert dat de eerste proeven van omschrijving en formuleering van geneeskundige wetten gebrekkig zijn; door de praktijk wordt de formuleering

duidelijker, en omdat de uitvoering opgedragen is aan personen, die met de zaken in kwestie bekend zijn, wordt de uitvoering mogelijk.

Na deze beschouwing van algemeenen aard, vestigt de adjunct-inspecteur de aandacht op art. 2 „lijders aan eene besmettelijke ziekte in slaapsteden of logementen" en doet uitkomen dat de burgemeesters, alvorens aan dat artikel uitvoering te kunnen geven, op officieele wijze kennis moeten gekregen hebben, dat er een lijder aan besmettelijke ziekte in eene slaapstede of logement aanwezig is. Spreker noodigt de leden van den Raad, die daartoe in gelegenheid mochten komen, uit, *onmiddellijk* zoodanige kennisgeving aan den burgemeester te doen geworden; waarna de heer van der Boon opmerkt, dat de leden van den Raad dikwijls niet vernemen dat zich een lijder aan besmettelijke ziekte in eene slaapstede of logement bevindt en het daarom noodig zal zijn de aandacht van *alle* geneeskundigen op dit punt niet alleen, maar ook op *al* de andere artikelen, in welke de medicus betrokken is, te vestigen.

De voorzitter deelt mede dat de inspecteurs voornemens zijn gezamenlijk eene circulaire tot de geneeskundigen over de uitvoering der epidemiewet te richten en dat daarin al het noodige zal opgenomen worden.

De adjunct-inspecteur wijst in de 2e plaats op art. 4: „brandpunten van besmetting." Ook te dien opzichte is de medewerking der geneeskundige Raden noodig en niet minder ten opzichte van art. 6: „verzamelingen van mest en ander vuil enz." bij het verschijnen of dreigen van besmettelijke ziekten.

De voorzitter ondersteunt het door den adjunct-inspecteur met betrekking tot artt. 4 en 6 gezegde, en zoude wenschen dat *al* de leden en plaatsvervangende leden van den geneeskundigen Raad, zonder te wachten tot het uitbreken of dreigen eener epidemische ziekte, thans reeds aanteekening begonnen te houden van mestvaalten en van alles wat de openbare reinheid benadeelt en hem hunne aanteekeningen wilden doen toekomen. Wellicht meer nog dan art. 6, vereischt art. 7: „gelegenheid tot afzondering en verpleging van lijders aan besmettelijke ziekten" *onmiddellijke* behartiging. Zonder verwijl behoort voor iedere gemeente onderzoek gedaan te worden of er een lokaal voor afzondering en verpleging bestaat, en zoo neen, of er combinatie van kleine gemeenten mogelijk is.

De heer van Balen Blanken meent dat combinatie groote bezwaren zal ontmoeten: het gemeenschappelijk verplegingslokaal zou moeten ingericht worden op de grens van beide gemeenten; bij de tegenwoordige duurte van terrein, zullen de burgemeesters

moeilijk iets geschikts kunnen vinden; de verplichting bij art. 7 opgelegd zal voor de kleine gemeenten hoogst bezwarend zijn.

Naar aanleiding van het door den heer van Balen Blanken gezegde, deelt de voorzitter mede, dat hij, eenigen tijd geleden, bij den commissaris des Konings op de oprichting van een afzonderings- en verplegingslokaal voor lijders in iedere gemeente heeft aangedrongen, doch ten antwoord ontvangen heeft, dat er toen nog geen kans bestond om tot dat doel eene subsidie bij gedeputeerde Staten te verkrijgen, en dat eerst de epidemiewet moest afgewacht worden.

De heer Tilanus verlangt dat de Raad in deze vergadering besluite dat op deze aangelegenheid *nu* en *met kracht* moet worden aangedrongen.

De voorzitter verwacht dat aan art. 7, bij wijze van subsidie, 't zij van het Rijk, 't zij van de provincie, of wel van beide zal voldaan worden.

De adjunct-inspecteur is van meening dat de door den heer van Balen Blanken uitgesproken bezwaren door de ervaring blijken zullen toch wel overwonnen te kunnen worden, Om zijn gevoelen te staven, wijst spreker op Wormerveer, waar het nut van een afzonderings- en verplegingslokaal glansrijk gebleken is tijdens de pokken-epidemie, evenzoo te Krommenie tijdens de typhus-epidemie die aldaar geheerscht heeft. Ook te Zaandijk is, eenige maanden geleden, toen daar typhus heerschte, een verplegingslokaal ingericht. Bij goeden wil, zal de tijd raad schaffen en wordt het doel bereikt.

De heer van Balen Blanken wenscht dat de opgenoemde goede voorbeelden met name bekend gemaakt worden. De invloed en 't gezach der inspecteurs zullen z. i. veel afdoen.

De voorzitter is voornemens over het inrichten van gelegenheden tot afzondering en verpleging van lijders aan besmettelijke ziekten eene circulaire tot de gemeentebesturen te richten; doch wil zich eerst volledig op de hoogte stellen van den feitelijken toestand der gemeenten in dit opzicht.

De heer de Vries spreekt ten gunste van combinatie van kleine gemeenten tot dat doel, in de eerste plaats omdat het van kleine gemeenten te veel gevergd is een eigen lokaal te bekostigen en ten tweede omdat de gezindheid tot het voldoen aan de wet beter zal opgewekt worden, zoo men de middelen tot uitvoering (combinatie) aanwijst. Men moet den kleinen gemeenten den weg aanwijzen om het doel te bereiken.

De heer Tilanus verlangt dat ook de grootere gemeenten opmerkzaam gemaakt zullen worden op het nut dat afzonderlijke verpleging aanbiedt. Gedurende de thans geeindigde pokken-

əmie te Amsterdam, heeft de uitsluitende opname van pokrs in het Buitengasthuis het Binnengasthuis beveiligd.
e adjunct-inspecteur noemt nog eenige gemeenten in Noordınd, die tijdens de pokken-epidemie afzonderlijke verplegingslen voor poklijders hebben ingericht, als Helder, Purmerende, ·ersum, Krommenie, Wormerveer.
vergaande tot de voorschriften der wet met betrekking tot ›okinenting en herenting, noemt de voorzitter art. 17, beende eene zijdelingsche verplichting tot vaccinatie, een ·belangrijkst artikel. Ten einde aan art. 18, voorschrijvende edere gemeente op bepaalde tijden kostelooze gelegenheid tot ting en herinenting, te voldoen, zullen voor iedere provincie ʻoor iedere gemeente maatregelen moeten beraamd worden. verdeeling der provincie in districten, welke aan hh. leden, tsvervangende leden en correspondeerende leden van den :eskundigen Raad voor Noordholland is kenbaar gemaakt in ıanschrijving dd. 21 Mei 1867, kan daarbij wellicht van nut . 't Komt den voorzitter voor, dat benoeming eener commissie dezen Raad met het doel om niet slechts alles wat de vactie en revaccinatie betreft, maar ook al de andere in deze ter sprake komende punten eens nauwgezet te overwegen daaromtrent in de eerstvolgende vergadering een volledig ›ort uit te brengen, zeer wenschelijk zal zijn.
'e heer Nuijens bespreekt nog art. 18, „gelegenheid tot elooze inenting en herinenting," en acht het meest geschikte del daartoe de aanstelling van *vaccinateurs voor de gemeenten*. r vele ingezetenen zijn vaccinatiekosten te zwaar; sommige :eskundigen vorderen geld voor het vaccineeren, andere niet; :ijn geneesheeren die veel ijver voor de koepokinenting aan dag leggen, andere wederom niet. Daarom geve ieder gentebestuur, opdat aan het voorschrift van art. 18 1e lid oorlijk voldaan worde, een vast honorarium aan een zijner eesheeren.
)e voorzitter erkent dat de oprichting van vaccinatie-bureaux aanstellen van vaccinateurs voor iedere gemeente niet uitsluit.
'ot leden van de straks door hem aanbevolen commissie, worbenoemd de heeren van Balen Blanken, van Hengel, de ıge en van der Boon, met het bureau. Benoeming eener commissie.
XI. De heer de Lange vestigt de aandacht der vergadering den uiterst fijnen druk van sommige schoolboekjes en geeft de zorgdheid te kennen, dat de onder onze tijdgenooten reeds al zeer verbreide myopie aanmerkelijk zal toenemen, zoo men oogen der kinderen op de scholen aan al te fijn drukwerk :went. Spreker brengt een schoolboekje ter tafel, getiteld: Fijne druk van schoolboekjes.

Grondbeginselen der Aardrijkskunde door P. Best, 25e veel ver meerderde druk, uitgegeven te Amsterdam bij C. Kraaij, 't well zijne opmerking bevestigt.

Wegens het gevorderd uur, wordt de behandeling van dit belangrijk onderwerp tot de eerstvolgende vergadering verdaagd.

Niemand verder iets mede te deelen of voor te stellen hebbende, wordt de vergadering gesloten.

Aldus voorloopig opgemaakt, om in de voorjaars-vergadering te worden vastgesteld.

G. A. N. Allebé, *secretaris.*

BIJLAGE. *Rapport over de bloedbewaar- en bereidplaatsen te Amsterdam.*

Amsterdam, 10 December 1872.

In uwe vergadering van den 4den Juni jl. werd, naar aanleiding eener ingekomen missive van de gezondheidscommissie te Amsterdam, behelzende: „een verzoek dat de geneeskundige Raad der provincie Noordholland een „onderzoek doe instellen naar de inrichting en den toestand van slachterijen „en bewaar- en bereidplaatsen van bloed daar ter stede, omdat de gezond- „heidscommissie niet bij machte is zoodanig onderzoek zelve te ondernemen, „vermits zij de bevoegdheid niet bezit, ondanks de bewoners, die woningen „of plaatsen binnen te treden," na eenige discussie besloten eene commissie, bestaande uit de ondergeteekenden te benoemen, die zich vrijwillig hiertoe bereid verklaarden.

Wat de bewaar- en bereidplaatsen van bloed betreft, hebben zij zich dan ook, ten einde geen verschil in opvatting mogelijk te laten, allen gezamenlijk naar die plaatsen begeven. Met betrekking tot de slachterijen hebben zij het niet noodig geacht die allen, ten getale van 285 te bezoeken, en hebben zij zich bepaald tot eenige der beste en eenige der slechtste. Bij het onderzoek van een deel dezer laatste was, tengevolge van ongesteldheid, een uwer medeleden afwezig.

Bereid- en bewaarplaatsen van bloed.

In de aan dit Rapport toegevoegde bijlage A zijn de hoofdpunten van ons onderzoek vermeld; zij bevat de te Amsterdam bestaande inrichtingen van dezen aard, en de opmerkingen die bij ons onderzoek oprezen.

Alvorens tot eene conclusie te komen omtrent de verzamelde feiten, mogen wij niet nalaten U, uit het industrieele oogpunt, de zaak zelve in herinnering te brengen.

In Amsterdam bestaat eene zeer belangrijke industrie, die der raffinaderij van suiker. Zoolang geene andere, meer goedkoope middelen ter clarificeering gevonden zijn, wordt een deel van den afval der slachterijen, *bloed*, hiertoe gebruikt. De slachtplaatsen in de stad kunnen zelve slechts voor een gering aandeel, hoogstens $^1/_7$, in die behoefte voorzien. Vandaar een belangrijke aanvoer van bloed uit de provinciesteden, soms zelfs uit het buitenland. Van het hygieinisch standpunt behoeven wij ons niet te beklagen, dat een afval, die anders — ongebruikt — der openbare gezondheid zou schaden, tot een nuttig industrieel gebruik wordt aangewend en begeerde plaatsing vindt. Ware dit met allen afval van menschelijken en dierlijken aard in die zelfde mate het geval, wij zouden ons op hygieinisch gebied daarover verheugen en allerminst reden tot beklag hebben!

Het onbereide bloed der slachterijen wordt thans voor ongeveer *f* 9 per okshoofd aan de bloedbereiders verkocht, niet in geheel zuiveren staat; *al*

het bloedwater der slachterijen wordt er bijgevoegd, althans zooveel als het, even als de koemelk voor de menschen, dragen kan, indien de vochtweger slechts toelaat, *water* voor *bloed* te verkoopen. Het bloed der voor menschelijk gebruik geslachte dieren wordt bij de dooding, volgens oud bekend gebruik, met een stok geroerd, ten einde de fibrine af te scheiden, hetgeen slechts onvolkomen geschiedt, zoodat er behalve de afgescheidene fibrine toch stremsels in ontstaan. Met die fibrine en stremsels (het volksgebruik noemt ze *aders*) wordt het in kleinere vaten of — van buiten komende — in okshoofden aan de bloedbereiders afgeleverd. Zij bewaren het uit de stad zelve afkomstige slechts zeer korten tijd; wat van buiten gekomen is, wordt naarmate van het saizoen, korteren of langeren tijd bewaard, in overeenstemming met de behoefte of vraag; in beginnende gisting geraakt, wordt het natuurlijk terstond opgeruimd, omdat de waarde anders zou te loor gaan. Beginnende gisting doet de banden van het okshoofd springen en gelijk wij (N°. 7 der bijlage A) gezien hebben, het tot dadelijke bereiding bestemmen. En waarin bestaat nu de bereiding? Het bloed wordt door een teenen mand, die al of niet met stroo voorzien is, bij andere bloedbereiders door een zinken zeef, van de fibrineuze stremsels (aders) ontdaan, door middel van het reeds met bloed bezwangerde water, dat den vorigen dag tot bereiding heeft gediend, tot op 5 graden van den vochtweger van Beaumé gebracht, waar beneden het door de raffinadeurs niet wordt aangenomen, die op vervalsching in dit opzicht door andere bekende middelen reeds bedacht zijn en een nog practischer middel kennen in de wijze waarop het bereide bloed van den ingestoken vinger afvloeit.

De bereiding heeft in den zeer vroegen morgen plaats; ten half vijf uur in den morgen aangevangen, wordt het versch bereide bloed ten zeven of half acht ure aan de fabrieken afgeleverd in vaatjes van 40 kan, tegen eenen prijs van 4 à $4^1/_2$ cent per kan. Wij zeggen: het *versch bereide* bloed, omdat wij daaronder verstaan het bloed, dat nog niet tot gisting is overgegaan en dien morgen als versch bereid bloed wordt afgeleverd.

De afval van de bloedbereiding wordt weggehaald, namelijk de zoogenaamde *aders*, welke tot varkensvoeder dienen en gretig door deze dieren worden verslonden, die gelukkig zonder bekendheid met hunne bestemming, er wèl bij varen en behoorlijk vleesch bij spek maken (het laatste natuurlijk uit andere voedingsbestanddeelen).

Wat wordt er nu van dat bereide bloed in de suikerraffinaderijen? Strekt het soms ook om de Amsterdamsche grachten nog meer te vervuilen? Geenszins.

De bezwaren aan de bloedbereiding noodwendig verbonden zouden niet bestaan, indien elke fabriek haar op eigen terrein kon doen plaats hebben, maar de bereiding der suiker heeft ook hare eischen en die schijnen ons toe gelegen te zijn in het behoud van haren gezuiverden toestand en in het niet ontstaan van schimmelplanten of andere nadeelige stoffen welke reeds voor langen tijd het onderwerp van wetenschappelijk onderzoek hebben uitgemaakt.

.t het bereide bloed in de suikerraffinaderijen zijne bestemming heeft l, wordt het gestremde eiwit met de plantaardige nedergeslagen beelen der ruwe suiker en het fijne beenzwart daaraan onafscheidelijk len, onder den naam van *schuim-aarde*, tegen *f* 60 per last verkocht, worden uitgevoerd voornamelijk naar het Zuiden van Frankrijk, ten ldaar tot meststof voor den wijnstok te dienen.
›en wij derhalve voor het bloed*gebruik* in deze gemeente niets dan ›t de bloed*bereiding* is het anders gelegen. Het aantal *bereid*plaatsen ›ed alhier bedraagt — zoo verre ons bekend is — thans 12. In *drie* ı wordt een belangrijke bloedhandel gedreven; de 9 overige zijn van re beteekenis. Onder de drie eerstgenoemde bevinden zich of zullen ›ldra bevinden twee (die van W. Mühlhause en die van J. R. Nagel) de bebouwde kom der gemeente op het Rottennestpad, terwijl J. C. die ook groote zaken schijnt te doen, nog voortgaat zijn bedrijf uit ıen op de Looiersgracht. De negen overige, die uitsluitend of bijna end versch bloed, en dat versch bereid afleveren, vindt men, uitge- . twee, die op de schans gevestigd zijn, door de stad verspreid, ›ootendeels in den Jordaan. Bijna alle zijn, volgens het voorschrift, ›htkokers voorzien; een asphalt vloer wordt in den regel in deze ngen gemist. Er zijn er, die zindelijk beheerd worden en niet dan bloed uit slachterijen in de stad ontvangende en het na bereiding .s aan de suikerfabrieken afleverende, geene reden tot klachten geven › bloedbereidplaats van J. J. Hagenbaumer in de Haarlemmerhout- ˙U 134). Andere daarentegen zijn uit het oogpunt van zindelijkheid 'keurenswaardig, b. v. de bloedbereidplaats van P. H. Huffnagel raat OO 20) en die van Wed. Spieker (1e Rozendwarsstraat EE 52), aatste èn door smerigheid èn door ongeschikte ligging in eene sterk e buurt, eene ware kwelling voor de omwonenden te noemen is.
commissie heeft *niet* kunnen constateeren, dat de door haar bezochte waar- en bereidplaatsen de gezondheid der buren of der bloedbereiders (welke laatsten integendeel krachtig gezonde menschen blijken te ıderdaad benadeelen, hoewel het niet ontkend mag worden dat die ngen den dampkring verontreinigen en sommige in meerdere of minıte ook den bodem en het water. De stank, dien zij — vooral geden tijd der bloedbereiding en terwijl er gistend bloed aanwezig eroorzaken, is zóó aangrijpend walgelijk en de overlast daaruit voor ndenden voortvloeiende, in zóó hooge mate hinderlijk, dat zij — ıarom alleen — verdienen uit de bebouwde kom der gemeenten gete worden. Daar geene nieuwe vergunningen *in* de stad meer verrorden, zal dat ongerief na verloop van jaren van zelve ophouden ıan. De commissie erkent dat aan *onmiddellijke opruiming* bezwaren en zijn, te meer omdat de kleinere bloedbereidplaatsen meest allen iteerd worden door of het eigendom zijn van onvermogende lieden,

die, zoo men hun de vergunning ontneemt, tot volslagen armoede vervallen zullen. Doch tusschen onmiddellijk opruimen en de zaak geheel en al aan den tijd overlaten bestaat een middenweg. Wellicht acht de plaatselijke gezondheid-commissie, op wier uitnoodiging dit onderzoek geschied is, het raadzaam aan het gemeentebestuur in overweging te geven of er niet een middel zou te vinden zijn om te besluiten en den houders van bloedbewaar- en bereidplaatsen te doen aanzeggen, dat zij binnen een bepaalden, niet al te kort gestelden termijn, op verbeurte der vergunning, hunne industrie buiten de bebouwde kom der gemeente hebben te verplaatsen. Vermoedelijk zullen in dat geval de kleinere leveranciers, met ondersteuning der suikerraffinadeurs, die er belang bij hebben, dat er concurrentie in den bloedhandel blijve bestaan, wel gelegenheid kunnen vinden om hunne zaak voort te zetten in een gemeenschappelijk lokaal op behoorlijken afstand.

Slachterijen.

Volgens een staat ingeleverd door de gemeente-bouwopzichters alhier, bevonden zich in October des vorigen jaars te dezer stede:

Vleeschhouwerijen	154
Varkenslachterijen	129
Paardenslachterijen	2.

Onze bevinding is opgeteekend in nevensgaande bijlage B. Behalve de daarin genoemde, zijn ook de winkels der slachters die tevens bloedbereiders zijn in oogenschouw genomen; zij waren alle zindelijk en gaven geen aanleiding tot bijzondere opmerkingen. In zooverre wij, na een zeer beperkt onderzoek tot het uitspreken van een oordeel gerechtigd zijn, luidt dat oordeel over het algemeen niet ongunstig. Dat de slachterijen in deze gemeente aan de volksgezondheid bepaald schade toebrengen, is ons *niet* gebleken. Men vindt er een tamelijk groot aantal, die aan alle billijke eischen voldoen, maar er zijn er ook, wier *ligging* in nauwe straten met veel passage, er zijn andere wier *inrichting* door gebrek aan ruimte als anderszins veel te wenschen overlaat, doch de vergunning eenmaal verleend zijnde kan, evenals voor de bewaar- en bereidplaatsen van bloed, slechts overeenkomstig artt. 6 en 7 van het koninklijk besluit van 31 Januari 1824 (*Stbl.* n°. 19) worden ingetrokken. (Zie bijlage C *). 't Is daarom des te meer te wenschen, dat de vergunningen tot het oprichten van slachterijen voortaan niet te vrijgevig verleend, maar integendeel getoetst zullen worden aan tamelijk gestrenge eischen, welke hier niet uiteengezet behoeven te worden, vermits zij in de handboeken over medische politie te vinden zijn. Tegen nalatigheid in het

* Deze bijlage, een afschrift van de aangehaalde artikels van het Kon. besl. van 1824, is hierachter niet opgenomen.

(Red. der *Verzameling*.)

ꞌn van de voor slachterijen onmisbare zindelijkheid kan door politie-
gewaakt worden; doch in dit opzicht strekt tot gerustatelling, dat de
door zijn eigen belang tot voortdurend reinhouden aangespoord wordt.
et oog op het ongerief dat slachterijen in de meer bevolkte gedeelten
meente, al zijn zij voor de volksgezondheid niet blijkbaar schadelijk,
jd veroorzaken, als daar zijn: de omslachtigheid van voldoend toe-
anneer er een groot aantal bestaat gelijk hier het geval is, veront-
; in meerdere of mindere mate van den bodem en het water, het
ke drijven van slachtvee langs de straten, verstoring van de rust
n enz., werd in uwe commissie de oprichting van *abattoirs*, buiten
de nabijheid der steden, ter sprake gebracht en werd gewezen op
ıaardige voordeelen aan het bezit van *openbare slachthuizen* verbon-
a. vleeschkeuring kort vóór en bij het slachten mogelijk, meer ge-
zorg voor de verwijdering van bloed en afval en voorts vermijding
rlast voor de buurt en van het drijven van vee door de straten. Het
d ten deze door 's Hertogenbosch gegeven, werd bij die gedachten-
g in herinnering gebracht. Ofschoon uwe commissie het wenschelijke
ꞌmeene slachtplaatsen voor groote gemeenten, en derhalve ook voor
stad, eenparig erkende, was de meerderheid desniettemin van oor-
t voor Amsterdam de tijd om tot de oprichting van een of meerdere
s over te gaan, eerst dan gekomen zal zijn, als er eene wet zal
, die de slachters belette van hunne particuliere slachtplaatsen ge-
ꞌ *blijven* maken.

C. E. HEYNSIUS.
A. H. ISRAËLS.
D. PAS.
G. A. N. ALLEBÉ.

BIJLAGE A.

BLOEDBEWAAR- EN BEREIDPLAATSEN

Waar ter plaatse.	Naam van den houder.	Kwaliteit van den houder.	Woonplaats
Leidsche plein. (1)	Op naam van Gensel gebruikt ter bewaring van bloed door W. Mühlhause (zie lager).		
Weteringschans, CC 74. (2)	Waltenaar en Herhschleb.	Slachters.	Leidsc
Utrechtsche Dwarsstraat, Z 319. (3)	J. F. Schmidt.	Slachter, voornamelijk bloedbereider.	Utrechtsc straat,
Weteringschans, AA 123f. (4)	G. L. Kermer.	Slachter.	Utrechts Y
Einde Rottennestpad, Buitensingel bij de Chemische fabriek, over de manège. (5)	W. Mühlhause.	Bloedbereider en koopman in varkens.	Lijnbaan BB
2de Looiersdwarsstr., GG 347 in de looierij aldaar. (6)	J. Lambrecht en Musbach.	Bloedbereider, eertijds ook slachter. Slachter.	Lambrecht Laurierstra
Looiersgracht, GG 420, 414. (7)	J. C. Mann.	Slachter en bloedbereider.	Looiersgra GG

Bijzonderheden en opmerkingen.	Bevinding.
·icht lokaal, voorzien van ventilatiekokers en gemetselden ielijk als bewaar- doch niet als bereidplaats gebruikt door se en niet voorkomende op de lijst van gemeente-bouw-	Goed.
der firma en alleen ten haren gebruike. Slachtplaats Prin-Leidschestraat. Vandáár wordt het bloed hierheen gebracht, tweemaal 's weeks aan de suikerfabriek afgeleverd; 't blijft s 4 dagen hier.	Stank, die echter wegens de afgezonderde ligvan het lokaal minder hinderlijk is.
stinkend lokaal met aangrenzende bewaarplaats voor slacht-ns. De luchtkoker trekt niet goed. De zuivering geschiedt eener platte mand.	
iet bloed versch uit andere slachterijen hier ter stede en iltijd den volgenden dag toebereid af te leveren. De bloed-s tevens slachtplaats voor één kalf in de week. Goede vening door middel van een zeef.	Behoorlijke zindelijkheid.
grond en alleen voor eigen gebruik. De bloedbereidplaats angrenzende bewaarplaats voor slachtvee, heeft een lucht-ie opening in het dak. De zuivering geschiedt door middel d en stroo, dat, na gebruik op het erf geworpen wordt. de bloedbereiding — de zoogenaamde *aders* — wordt weg-irkens te voederen. Er is stank in het lokaal, ook terwijl er wordt. Petroleumvaten worden hier als bloedvaten gebruikt; ie. 't Gezuiverde bloed wordt dagelijks afgeleverd.	Toestand voor verbetering vatbaar; de zindelijkheid laat te wenschen over.
·eidplaats van Mühlhause is ruim, wel geventileerd en wordt wijze beheerd. Alle ochtenden tot 12 ure wordt er gearbeid, ·ende den arbeid is er weinig stank. Ter zuivering van het hier platte manden gebruikt.	Goede afgezonderde ligging; ruime, behoorlijk ingerichte lokalen.
uitsluitend tot bloedbereiding ingericht lokaal op het ruime j, dat aan de achterzijde begrensd wordt door de vervuilde De deuren van het lokaal staan tegen elkaar open; toch · ook buiten den bereidingstijd — de eigenaardig walgelijke ed bespeurd. Houten vloer. Ter linkerzijde van het lokaal cht het bloedbereiders-bedrijf uit, rechts Musbach. De eerste uit slachterijen hier ter stede en soms ook van buiten de ı alleen uit zijne eigene slachtplaats. 't Bloed wordt gezegd s twee etmaal te verblijven; tot zuivering worden platte io aangewend. Wat de bloedbereiding betreft eene kleine zaak.	De zindelijkheid laat veel te wenschen over.
drijft een belangrijken handel in bloed. Hij ontvangt veel ten de stad om te bereiden en erkent het 's winters soms te bewaren, des zomers uiterlijk 14 dagen. · een duisteren en smerigen gang naar de bewaar- of bergel is waar ruim is, maar vervuld van walgelijken bloedenen vloer, een luchtkoker en vensters heeft, welke laatsten geopend worden. In de bergplaats is een belangrijke voor-en ledige vaten aanwezig. De bloedbereidplaats, die tevens , grenst aan een open plaats, heeft aan de vóórzijde vol-nschap met de open lucht door ramen en deur, en ook aan een openstaand venster, bovendien een luchtkoker met ı ventilator. Steenen vloer met bloederig water er tusschen;	Stank in de bergplaats en ook in de bereidplaats, waar een vat met gistend bloed lag.

Waar ter plaatse.	Naam van den houder.	Kwaliteit van den houder.	Woonplaats v
Laurierstraat, FF 55. (8)	J. R. Nagel.	Uitsluitend bereider van en handelaar in bloed.	Lauriers
1ste Rozendwarsstraat, EE 52. (9)	A. D. Clos Wed. Spieker.	Wed. Spieker oefent de slachterij niet meer uit en bereidt bloed voor de suikerraffinaderij van den heer Ferman. Evelein, slachter, gebruikt met Wed. Spieker dit lokaal tot bloedbereiding.	1e Rozend
Tuinstraat, OO 20. (10)	P. H. Huffnagel.	Slachter en bloedbereider.	Hartenstraa
Haarlemmerhouttuinen, UU 134. (11)	J. J. Hagenbaumer.	Bloedbereider, vroeger slachter.	Kattengat
Mouthaansteeg, UU 666. (12)	F. W. Mann.	Slachter, bereidt alleen het bloed uit zijne eigene slachtplaats.	Haarlemm 338.
Zwartlakensteeg, J 360. (13)	W. F. Hauber.	Slachter.	Zeedijk,
	J. H. Hemmers.	Slachter.	Zeedijk,

Bijzonderheden en opmerkingen.	Bevinding.
jvend bloedwater loopt door 't riool in de gracht af. De zoo-aders worden ongeveer wekelijks weggehaald. Voor de bereidt gebruik gemaakt van een zeef.	
gt bloed van buiten de stad ter bereiding, ook varkensbloed. k en onzindelijkheid èn in de bergplaats èn in de werkplaats. heeft een luchtkoker en steenen vloer. De arbeid begint dage-ochtends ten 5 ure en is des voormiddags ten 8 ure geeindigd. worden, naar 't zeggen van den houder, alle dagen wegge-Bloed blijft uiterlijk *eene maand* in de bewaarplaats, des zomers drie dagen.	Tot verplaatsing is besloten. Op het Rottennestpad, Buitensingel, op geringen afstand van de bloedbereidplaats van Mühlhause, laat ook Nagel zich eene ruime berg- en werkplaats bouwen.
opene lokaliteit, ter zijde uitkomende in een nauwe, bewoonde r de Rozengracht. Luchtkoker, steenen vloer, in het boveneind n luchtgaten. Zinkput met loozing in de Rozengracht. De werkor latten verdeeld in twee gedeelten, waarvan het een — ter le — door wed. Spieker en het ander door Evelein gebruikt Beheer laat, wat zindelijkheid betreft, zeer veel te wenschen een tweede bezoek was de stank in de afdeeling van wed. niet minder hinderlijk dan bij het eerste. Of de aders, zoo als ieker opgeeft, geregeld tweemaal 's weeks worden verwijderd, betwijfelen.	Klachten zijn bij herhaling — en niet ten onrechte — door buren ingediend.
n gebouw met twee luchtkokers. Groot gebrek aan zindelijkheid; dstank; de vloer vuil en glibberig, vooral door excrementen en edwater loopt af in een put en soms over den vloer tot in de t, die echter, bij ons bezoek, geene sporen van bloed bevatte.	Smerig; een der slechtst beheerde bloedbereidplaatsen alhier.
rkplaats grenst aan den viaduct van den spoorweg, is tamelijk wordt op zindelijke wijze beheerd. H. bedient de suikerraffinaderij heer Kooij en houdt nooit bereid bloed in voorraad. 's Morgens en ure wordt het onbereide bloed aan de werkplaats bezorgd; alen ontvangt Hagenbaumer bloed van buiten de stad.	Geen stank; nooit klachten gehad van nabijwonenden. Geene aanmerkingen onzerzijds.
aal klein van omvang, is slachtplaats, bergplaats en bloedbe-tegelijkertijd, heeft een luchtkoker en wordt zindelijk beheerd. nk. Bij de bewerking wordt een zinken zeef gebruikt. Mann n de suikerfabriek van den heer Kooij.	Goed.
r lokaal, waarin alleen bij kunstlicht kan gewerkt worden en lleen bloed uit Hauber's eigene slachterij bewerkt wordt. 't Bloed er verwerkt in een kom of bak in den vloer. 't Lokaal is voor-een luchtkoker; 't dient enkele malen voor slachtplaats. Hauber oed aan de suikerraffinaderij van den heer de Bruijn.	Ongeschikt lokaal, doch weinig bloedlucht.
voorheen een eigene bloedbewaar- en bereidplaats, Heintje Hoek-I. 349. Verkoopt thans het bloed uit zijne slachterij aan bloed-. Het door hem tot bloedbereiding gebruikte lokaal is sedert stleden tot een ander doel verbouwd.	Opgeheven.

BIJLAGE B.

SLACHTERIJEN EN VLEESCHWINKELS

Aard der inrichting.	Naam van den houder.	Slachtplaats.	Bergplaats	Vleeschw woonp
Vleeschhouwerij.	A. C. Musbach.	Leidschestraat, X 734.	Leidschestraat, X 734.	Leidsc JJ 384.
Vleeschhouwerij.	J. A. Reens.	Ridderstraat, 267.	Ridderstraat, 267.	Konin 221, 2
Vleeschhouwerij.	J. A. Bakels.	Dirk van Hasselt-steeg, 593 en 94.		
Vleeschhouwerij.	Ritscher.	Brouwersgracht bij de Willemstraat.		
Vleeschhouwerij.	J. Lisse.	2de Goudbloem-dwarsstraat, QQ 166.		
Varkenslachterij.	Klaushaus.	2de Goudbloem-dwarsstraat, over Lisse. 229.		
Vleeschwinkel.	N. Reiziger.	Tichelstraat, PP 326.		
Varkenslachterij.	J. W. Wafelbakker.	Leidschestraat, hoek Prinsengr.	Leidscheplein.	Leidsc

Bijzonderheden en opmerkingen.	Bevinding.
:htig, zindelijk.	Zeer goed.
lgens Israëlitische voorschriften en verkoopt de achterdeelen e dieren aan Christen slachters. De slachterij in de Ridder- :t te ruim, doch goed geventileerd, heeft een asphaltvloer en rlijke lokaliteit voor den couchersnijder. 't Bloedwater loopt oot naar de naastbijzijnde gracht. De mest wordt dagelijks en het bloed dagelijks gebracht bij Ritscher, slachter en r, Brouwersgracht bij de Willemstraat.	Goed.
ornamelijk nuchtere kalveren, doch ook runderen. Het nuchter wordt gekocht door den geringen burgerman en ook door s. De slachtplaats voldoet in geen opzicht aan de vereischten uit twee bijna ontoegankelijke, zeer duistere kelders waarin :sen mensch rechtop kan staan, en waarin men eenig dag- en doordringen door de zoldering gedeeltelijk weg te nemen. :ebrek aan zindelijkheid. Geen stank, 't bloedwater wordt in ot geworpen: het afval gaat naar de verschewaarvrouw; rdt driemaal 's weeks weggehaald.	Alleszins ongeschikt lokaal; in het beheer wordt reinheid geheel uit het oog verloren.
ornamelijk nuchtere kalveren. Zegt het door hem opgekochte ngen naar de Tuinstraat, waar hij een gedeelte van het lokaal :hter Hufnagel in huur heeft. l (voorhuis) dient tevens tot slachtplaats voor nuchtere kalveren. ornamelijk schapen, soms runderen; de laatsten in het voor- apen achter. 't Bloed wordt om den anderen dag weggehaald, :elijks. ts smerig (er was juist geslacht tijdens ons bezoek), 't bloed- af in de snijding.	Niet bepaald onzindelijk. Voor 't slachten van nuchtere kalveren is ruimte genoeg.
:t meer, verkoopt vleesch dat hij ontvangt van den Israëliti- er Reens in de Koningstraat.	Zindelijk.
ler met gemetselden steenen vloer, zindelijk, goed geventi- licht.	Goed.

N°. 38. *Vergadering van den geneeskundigen Raad voor Noord-Brabant en Limburg, gehouden den* 12 *December* 1872.

Voorzitter:

Dr. A. F. J. Ingen-Housz, inspecteur voor het geneeskundig Staatstoezigt voor Noord-Brabant en Limburg.

Secretaris:

Dr. E. A. P. van den Bogaert.

Alle leden van den Raad zijn tegenwoordig, behalve dr. R. van Mierlo en dr. I. D. C. Titsingh.

Als plaatsvervangend lid is opgeroepen dr. M. J. Godefroi.

De vergadering wordt bijgewoond door de plaatsvervangende leden N. I. B. Landman en A. J. N. J. Bolsius.

De voorzitter opent de vergadering en betuigt den leden dank voor de bewijzen van belangstelling en deelneming door hem betoont bij het smartelijk verlies zijner dochter.

Vervolgens geeft hij kennis van het overlijden van het plaatsvervangend lid dr. J. J. Jaeger, wiens verdiensten hij met een enkel woord schetst.

De voorzitter vraagt of de leden ook bedenkingen hebben tegen de voorloopig vastgestelde notulen der vorige vergadering.

Daar geene bedenkingen worden gemaakt, worden die notulen goedgekeurd.

Ingekomen stukken.

Van den minister van Binnenlandsche Zaken:

1°. Missive van 11 Juni 1872, n°. 198, 9e afd., met begeleiding der beschikking, houdende benoeming van leden en plaatsvervangende leden der commissiën, belast met het afnemen der examens voor vroedvrouwen en leerling-apothekers.

2°. Idem van 18 Juli 1872, n°. 157, 9e afd., begeleidende een exemplaar van *De cholera-epidemie in Nederland in* 1866 *en* 1867 1ste st. met daarbij behoorende kaart. Hetzelfde voor den geneeskundigen Raad.

3°. Idem van 18 Juli 1872, n°. 158, 9e afd., ter begeleiding van een exemplaar van het verslag aan den Koning van de bevindingen en handelingen van het veeartsenijkundig Staatstoezigt in het jaar 1871. Hetzelfde voor den geneeskundigen Raad.

4°. Idem van 27 Juli 1872, n°. 154, 7e afd., begeleidende een exemplaar van het aan de Staten Generaal aangeboden verslag over de verrigtingen aangaande het armbestuur over 1869.

5°. Idem van 8 Augustus 1872, n°. 235, 9e afd., waarbij

dt kennis gegeven dat, ten gevolge van het overlijden van heer G. E. Voorhelm Schneevoogt, de betrekking van inteur der gestichten voor krankzinnigen is opgedragen aan J. N. Ramaer, geneesheer te 's Hage.

>. Idem van 15 Augustus 1872, n°. 173, 9e afd., begeleile een exemplaar der *Staatscourant* van 31 Juli n°. 178, ttende 's Konings besluit van 23 Juli jl. (*Stbl.* n°. 83) vens de beschikking van den minister van 15 Juli, houle nadere vaststelling der lijsten van vergiften en geneesdelen, bedoeld in artt. 7 en 30 der wet van 1 Juni 1865 *l.* n°. 61).

°. Idem van 24 Augustus n°. 151, 12e afd., geleidende een nplaar van het verslag van den landbouw over 1870 2e gete.

°. Idem van 9 September 1872, n°. 249, 9e afd., ter nisneming van de berigten omtrent den aanvoer van Ameiansch spek van de kamers van koophandel en fabrieken Oosterhout, Helmond, Breda, Veghel, Eindhoven, 's Bosch Tilburg.

°. Idem van 29 October 1872, n°. 149, 9e afd., begeleidende exemplaar van het meteorologisch jaarboek.

.0°. Idem van 16 November 1872, n°. 174, 9e afd., begelende een exemplaar van het verslag aan den Koning van de indingen en handelingen van het geneeskundig Staatstoezigt 1871.

11°. Idem met 29 exemplaren voor de leden en plaatsvervande leden van den geneeskundigen Raad.

12°. Idem van 2 December 1872, n°. 233, 9e afd., houdende nisgeving van den minister van Justitie, dat uithoofde van onvoldoenden toestand van de lokalen der kantonnale huizen bewaring te Oss, Bergen op Zoom, Veghel en Oudenbosch elen zijn gegeven om in die huizen alleen gevangenisstraffen zeer korten duur te doen ondergaan, terwijl het passantenhuis Rosendaal reeds sedert 1 Augustus 1870 is opgeheven.

3°. Idem van 4 December 1872, n°. 217, 2e afd. begeleidende e exemplaren: Bijdragen tot de geneeskundige plaatsbeschrijg van Nederland 2e stuk. Het eene voor het archief van inspecteur bestemd, het andere voor dat van den geneesdigen Raad.

'an gedeputeerde Staten van Noord-Brabant:

4°. Een exemplaar van het verslag van den toestand der proie Noord-Brabant.

5°. Missive van 22 November G. n°. 47, 2e afd., begeleide afschrift der Koninklijke besluiten van 11 November

die, zoo men hun de vergunning ontneemt, tot volslagen armoede vervallen zullen. Doch tusschen onmiddellijk opruimen en de zaak geheel en al aan den tijd overlaten bestaat een middenweg. Wellicht acht de plaatselijke gezondheid-commissie, op wier uitnoodiging dit onderzoek geschied is, het raadzaam aan het gemeentebestuur in overweging te geven of er niet een middel zou te vinden zijn om te besluiten en den houders van bloedbewaar- en bereidplaatsen te doen aanzeggen, dat zij binnen een bepaalden, niet al te kort gestelden termijn, op verbeurte der vergunning, hunne industrie buiten de bebouwde kom der gemeente hebben te verplaatsen. Vermoedelijk zullen in dat geval de kleinere leveranciers, met ondersteuning der suiker-raffinadeurs, die er belang bij hebben, dat er concurrentie in den bloedhandel blijve bestaan, wel gelegenheid kunnen vinden om hunne zaak voort te zetten in een gemeenschappelijk lokaal op behoorlijken afstand.

Slachterijen.

Volgens een staat ingeleverd door de gemeente-bouwopzichters alhier, bevonden zich in October des vorigen jaars te dezer stede:

Vleeschhouwerijen	154
Varkenslachterijen	129
Paardenslachterijen	2.

Onze bevinding is opgeteekend in nevensgaande bijlage B. Behalve de daarin genoemde, zijn ook de winkels der slachters die tevens bloedbereiders zijn in oogenschouw genomen; zij waren alle zindelijk en gaven geen aanleiding tot bijzondere opmerkingen. In zooverre wij, na een zeer beperkt onderzoek tot het uitspreken van een oordeel gerechtigd zijn, luidt dat oordeel over het algemeen niet ongunstig. Dat de slachterijen in deze gemeente aan de volksgezondheid bepaald schade toebrengen, is ons *niet* gebleken. Men vindt er een tamelijk groot aantal, die aan alle billijke eischen voldoen, maar er zijn er ook, wier *ligging* in nauwe straten met veel passage, er zijn andere wier *inrichting* door gebrek aan ruimte als anderszins veel te wenschen overlaat, doch de vergunning eenmaal verleend zijnde kan, evenals voor de bewaar- en bereidplaatsen van bloed, slechts overeenkomstig artt. 6 en 7 van het koninklijk besluit van 31 Januari 1824 (*Stbl.* n°. 19) worden ingetrokken. (Zie bijlage C *). 't Is daarom des te meer te wenschen, dat de vergunningen tot het oprichten van slachterijen voortaan niet te vrijgevig verleend, maar integendeel getoetst zullen worden aan tamelijk gestrenge eischen, welke hier niet uiteengezet behoeven te worden, vermits zij in de handboeken over medische politie te vinden zijn. Tegen nalatigheid in het

---

* Deze bijlage, een afschrift van de aangehaalde artikels van het Kon. besl. van 1824, is hierachter niet opgenomen.

(Red. der *Verzameling*.)

betrachten van de voor slachterijen onmisbare zindelijkheid kan door politietoezicht gewaakt worden; doch in dit opzicht strekt tot geruststelling, dat de slachter door zijn eigen belang tot voortdurend reinhouden aangespoord wordt.

Met het oog op het ongerief dat slachterijen in de meer bevolkte gedeelten eener gemeente, al zijn zij voor de volksgezondheid niet blijkbaar schadelijk, toch altijd veroorzaken, als daar zijn: de omslachtigheid van voldoend toezicht wanneer er een groot aantal bestaat gelijk hier het geval is, verontreiniging in meerdere of mindere mate van den bodem en het water, het gevaarlijke drijven van slachtvee langs de straten, verstoring van de rust der buren enz., werd in uwe commissie de oprichting van *abattoirs*, buiten doch in de nabijheid der steden, ter sprake gebracht en werd gewezen op de eigenaardige voordeelen aan het bezit van *openbare slachthuizen* verbonden: o. a. vleeschkeuring kort vóór en bij het slachten mogelijk, meer geregelde zorg voor de verwijdering van bloed en afval en voorts vermijding van overlast voor de buurt en van het drijven van vee door de straten. Het voorbeeld ten deze door 's Hertogenbosch gegeven, werd bij die gedachtenwisseling in herinnering gebracht. Ofschoon uwe commissie het wenschelijke van algemeene slachtplaatsen voor groote gemeenten, en derhalve ook voor de hoofdstad, eenparig erkende, was de meerderheid desniettemin van oordeel, dat voor Amsterdam de tijd om tot de oprichting van een of meerdere abattoirs over te gaan, eerst dan gekomen zal zijn, als er eene wet zal bestaan, die de slachters belette van hunne particuliere slachtplaatsen gebruik te *blijven* maken.

C. E. HEYNSIUS.
A. H. ISRAËLS.
D. PAS.
G. A. N. ALLEBÉ.

Bijlage A.

BLOEDBEWAAR- EN BEREIDPLAATSEN

Waar ter plaatse.	Naam van den houder.	Kwaliteit van den houder.	Woonplaats
Leidsche plein. (1)	Op naam van Gensel gebruikt ter bewaring van bloed door W. Mühlhause (zie lager).		
Weteringschans, CC 74. (2)	Waltenaar en Herhschleb.	Slachters.	Leidsch
Utrechtsche Dwarsstraat, Z 319. (3)	J. F. Schmidt.	Slachter, voornamelijk bloedbereider.	Utrechtsc straat,
Weteringschans, AA 123*f*. (4)	G. L. Kermer.	Slachter.	Utrechtsc Y 3
Einde Rottennestpad, Buitensingel bij de Chemische fabriek, over de manège. (5)	W. Mühlhause.	Bloedbereider en koopman in varkens.	Lijnbaan BB
2de Looiersdwarsstr., GG 347 in de looierij aldaar. (6)	J. Lambrecht en Musbach.	Bloedbereider, eertijds ook slachter. Slachter.	Lambrech Laurierstra
Looiersgracht, GG 420, 414. (7)	J. C. Mann.	Slachter en bloedbereider.	Looiersgra GG

STE AMSTERDAM IN OCTOBER 1872.

Bijzonderheden en opmerkingen.	Bevinding.
icht lokaal, voorzien van ventilatiekokers en gemetselden lelijk als bewaar- doch niet als bereidplaats gebruikt door se en niet voorkomende op de lijst van gemeente-bouw-	Goed.
der firma en alleen ten haren gebruike. Slachtplaats Prin- Leidschestraat. Vandáár wordt het bloed hierheen gebracht, tweemaal 's weeks aan de suikerfabriek afgeleverd; 't blijft s 4 dagen hier. stinkend lokaal met aangrenzende bewaarplaats voor slacht- ns. De luchtkoker trekt niet goed. De zuivering geschiedt eener platte mand.	Stank, die echter wegens de afgezonderde ligging van het lokaal minder hinderlijk is.
iet bloed versch uit andere slachterijen hier ter stede en altijd den volgenden dag toebereid af te leveren. De bloed- s tevens slachtplaats voor één kalf in de week. Goede ven- ing door middel van een zeef.	Behoorlijke zindelijkheid.
grond en alleen voor eigen gebruik. De bloedbereidplaats angrenzende bewaarplaats voor slachtvee, heeft een lucht- e opening in het dak. De zuivering geschiedt door middel d en stroo, dat, na gebruik op het erf geworpen wordt. le bloedbereiding — de zoogenaamde *aders* — wordt weg- rkens te voederen. Er is stank in het lokaal, ook terwijl er wordt. Petroleumvaten worden hier als bloedvaten gebruikt; ne. 't Gezuiverde bloed wordt dagelijks afgeleverd.	Toestand voor verbetering vatbaar; de zindelijkheid laat te wenschen over.
eidplaats van Mühlhause is ruim, wel geventileerd en wordt wijze beheerd. Alle ochtenden tot 12 ure wordt er gearbeid, ende den arbeid is er weinig stank. Ter zuivering van het hier platte manden gebruikt.	Goede afgezonderde ligging; ruime, behoorlijk ingerichte lokalen.
uitsluitend tot bloedbereiding ingericht lokaal op het ruime j, dat aan de achterzijde begrensd wordt door de vervuilde De deuren van het lokaal staan tegen elkaar open; toch - ook buiten den bereidingstijd — de eigenaardig walgelijke ed bespeurd. Houten vloer. Ter linkerzijde van het lokaal cht het bloedbereiders-bedrijf uit, rechts Musbach. De eerste l uit slachterijen hier ter stede en soms ook van buiten de ı alleen uit zijne eigene slachtplaats. 't Bloed wordt gezegd s twee etmaal te verblijven; tot zuivering worden platte o aangewend. Wat de bloedbereiding betreft eene kleine zaak.	De zindelijkheid laat veel te wenschen over.
drijft een belangrijken handel in bloed. Hij ontvangt veel ten de stad om te bereiden en erkent het 's winters soms te bewaren, des zomers uiterlijk 14 dagen.	Stank in de bergplaats en ook in de bereidplaats, waar een vat met gistend bloed lag.
· een duisteren en smerigen gang naar de bewaar- of berg- el is waar ruim is, maar vervuld van walgelijken bloed- enen vloer, een luchtkoker en vensters heeft, welke laatsten geopend worden. In de bergplaats is een belangrijke voor- en ledige vaten aanwezig. De bloedbereidplaats, die tevens , grenst aan een open plaats, heeft aan de vóórzijde vol- nschap met de open lucht door ramen en deur, en ook aan een openstaand venster, bovendien een luchtkoker met ı ventilator. Steenen vloer met bloederig water er tusschen;	

Grondbeginselen der Aardrijkskunde door P. Best, 25e veel vermeerderde druk, uitgegeven te Amsterdam bij C. Kraaij, 't welk zijne opmerking bevestigt.

Wegens het gevorderd uur, wordt de behandeling van dit belangrijk onderwerp tot de eerstvolgende vergadering verdaagd.

Niemand verder iets mede te deelen of voor te stellen hebbende, wordt de vergadering gesloten.

Aldus voorloopig opgemaakt, om in de voorjaars-vergadering te worden vastgesteld.

G. A. N. ALLEBÉ, *secretaris*.

Amsterdam, 10 December 1872.

In uwe vergadering van den 4den Juni jl. werd, naar aanleiding eener ingekomen missive van de gezondheidscommissie te Amsterdam, behelzende: „een verzoek dat de geneeskundige Raad der provincie Noordholland een „onderzoek doe instellen naar de inrichting en den toestand van slachterijen „en bewaar- en bereidplaatsen van bloed daar ter stede, omdat de gezond„heidscommissie niet bij machte is zoodanig onderzoek zelve te ondernemen, „vermits zij de bevoegdheid niet bezit, ondanks de bewoners, die woningen „of plaatsen binnen te treden," na eenige discussie besloten eene commissie, bestaande uit de ondergeteekenden te benoemen, die zich vrijwillig hiertoe bereid verklaarden.

Wat de bewaar- en bereidplaatsen van bloed betreft, hebben zij zich dan ook, ten einde geen verschil in opvatting mogelijk te laten, allen gezamenlijk naar die plaatsen begeven. Met betrekking tot de slachterijen hebben zij het niet noodig geacht die allen, ten getale van 285 te bezoeken, en hebben zij zich bepaald tot eenige der beste en eenige der slechtste. Bij het onderzoek van een deel dezer laatste was, tengevolge van ongesteldheid, een uwer medeleden afwezig.

Bereid- en bewaarplaatsen van bloed.

In de aan dit Rapport toegevoegde bijlage A zijn de hoofdpunten van ons onderzoek vermeld; zij bevat de te Amsterdam bestaande inrichtingen van dezen aard, en de opmerkingen die bij ons onderzoek oprezen.

Alvorens tot eene conclusie te komen omtrent de verzamelde feiten, mogen wij niet nalaten U, uit het industrieele oogpunt, de zaak zelve in herinnering te brengen.

In Amsterdam bestaat eene zeer belangrijke industrie, die der raffinaderij van suiker. Zoolang geene andere, meer goedkoope middelen ter clarificeering gevonden zijn, wordt een deel van den afval der slachterijen, *bloed*, hiertoe gebruikt. De slachtplaatsen in de stad kunnen zelve slechts voor een gering aandeel, hoogstens $^1/_7$, in die behoefte voorzien. Vandaar een belangrijke aanvoer van bloed uit de provinciesteden, soms zelfs uit het buitenland. Van het hygieinisch standpunt behoeven wij ons niet te beklagen, dat een afval, die anders — ongebruikt — der openbare gezondheid zou schaden, tot een nuttig industrieel gebruik wordt aangewend en begeerde plaatsing vindt. Ware dit met allen afval van menschelijken en dierlijken aard in die zelfde mate het geval, wij zouden ons op hygieinisch gebied daarover verheugen en allerminst reden tot beklag hebben!

Het onbereide bloed der slachterijen wordt thans voor ongeveer *f* 9 per okshoofd aan de bloedbereiders verkocht, niet in geheel zuiveren staat; *al*

het bloedwater der slachterijen wordt er bijgevoegd, althans zooveel als het, even als de koemelk voor de menschen, dragen kan, indien de vochtweger slechts toelaat, *water* voor *bloed* te verkoopen. Het bloed der voor menschelijk gebruik geslachte dieren wordt bij de dooding, volgens oud bekend gebruik, met een stok geroerd, ten einde de fibrine af te scheiden, hetgeen slechts onvolkomen geschiedt, zoodat er behalve de afgescheidene fibrine toch stremsels in ontstaan. Met die fibrine en stremsels (het volksgebruik noemt ze *aders*) wordt het in kleinere vaten of — van buiten komende — in okshoofden aan de bloedbereiders afgeleverd. Zij bewaren het uit de stad zelve afkomstige slechts zeer korten tijd; wat van buiten gekomen is, wordt naarmate van het saizoen, korteren of langeren tijd bewaard, in overeenstemming met de behoefte of vraag; in beginnende gisting geraakt, wordt het natuurlijk terstond opgeruimd, omdat de waarde anders zou te loor gaan. Beginnende gisting doet de banden van het okshoofd springen en gelijk wij (N°. 7 der bijlage A) gezien hebben, het tot dadelijke bereiding bestemmen. En waarin bestaat nu de bereiding? Het bloed wordt door een teenen mand, die al of niet met stroo voorzien is, bij andere bloedbereiders door een zinken zeef, van de fibrineuze stremsels (aders) ontdaan, door middel van het reeds met bloed bezwangerde water, dat den vorigen dag tot bereiding heeft gediend, tot op 5 graden van den vochtweger van Beaumé gebracht, waar beneden het door de raffinadeurs niet wordt aangenomen, die op vervalsching in dit opzicht door andere bekende middelen reeds bedacht zijn en een nog practischer middel kennen in de wijze waarop het bereide bloed van den ingestoken vinger afvloeit.

De bereiding heeft in den zeer vroegen morgen plaats; ten half vijf uur in den morgen aangevangen, wordt het versch bereide bloed ten zeven of half acht ure aan de fabrieken afgeleverd in vaatjes van 40 kan, tegen eenen prijs van 4 à $4^1/_2$ cent per kan. Wij zeggen: het *versch bereide* bloed, omdat wij daaronder verstaan het bloed, dat nog niet tot gisting is overgegaan en dien morgen als versch bereid bloed wordt afgeleverd.

De afval van de bloedbereiding wordt weggehaald, namelijk de zoogenaamde *aders*, welke tot varkensvoeder dienen en gretig door deze dieren worden verslonden, die gelukkig zonder bekendheid met hunne bestemming, er wèl bij varen en behoorlijk vleesch bij spek maken (het laatste natuurlijk uit andere voedingsbestanddeelen).

Wat wordt er nu van dat bereide bloed in de suikerraffinaderijen? Strekt het soms ook om de Amsterdamsche grachten nog meer te vervuilen? Geenszins.

De bezwaren aan de bloedbereiding noodwendig verbonden zouden niet bestaan, indien elke fabriek haar op eigen terrein kon doen plaats hebben, maar de bereiding der suiker heeft ook hare eischen en die schijnen ons toe gelegen te zijn in het behoud van haren gezuiverden toestand en in het niet ontstaan van schimmelplanten of andere nadeelige stoffen welke reeds voor langen tijd het onderwerp van wetenschappelijk onderzoek hebben uitgemaakt.

Nadat het bereide bloed in de suikerraffinaderijen zijne bestemming heeft vervuld, wordt het gestremde eiwit met de plantaardige nedergeslagen bestanddeelen der ruwe suiker en het fijne beenzwart daaraan onafscheidelijk verbonden, onder den naam van *schuim-aarde*, tegen *f* 60 per last verkocht, om te worden uitgevoerd voornamelijk naar het Zuiden van Frankrijk, ten einde aldaar tot meststof voor den wijnstok te dienen.

Hebben wij derhalve voor het bloed*gebruik* in deze gemeente niets dan lof, met de bloed*bereiding* is het anders gelegen. Het aantal *bereid*plaatsen van bloed alhier bedraagt — zoo verre ons bekend is — thans 12. In *drie* daarvan wordt een belangrijke bloedhandel gedreven; de 9 overige zijn van geringere beteekenis. Onder de drie eerstgenoemde bevinden zich of zullen zich weldra bevinden twee (die van W. Mühlhause en die van J. R. Nagel) buiten de bebouwde kom der gemeente op het Rottennestpad, terwijl J. C. Mann, die ook groote zaken schijnt te doen, nog voortgaat zijn bedrijf uit te oefenen op de Looiersgracht. De negen overige, die uitsluitend of bijna uitsluitend versch bloed, en dat versch bereid afleveren, vindt men, uitgezonderd twee, die op de schans gevestigd zijn, door de stad verspreid, doch grootendeels in den Jordaan. Bijna alle zijn, volgens het voorschrift, van luchtkokers voorzien; een asphalt vloer wordt in den regel in deze inrichtingen gemist. Er zijn er, die zindelijk beheerd worden en niet dan versch bloed uit slachterijen in de stad ontvangende en het na bereiding dagelijks aan de suikerfabrieken afleverende, geene reden tot klachten geven (zóó de bloedbereidplaats van J. J. Hagenbaumer in de Haarlemmerhouttuinen UU 134). Andere daarentegen zijn uit het oogpunt van zindelijkheid zeer afkeurenswaardig, b. v. de bloedbereidplaats van P. H. Huffnagel (Tuinstraat OO 20) en die van Wed. Spieker (1e Rozendwarsstraat EE 52), welke laatste èn door smerigheid èn door ongeschikte ligging in eene sterk bevolkte buurt, eene ware kwelling voor de omwonenden te noemen is.

Uwe commissie heeft *niet* kunnen constateeren, dat de door haar bezochte bloedbewaar- en bereidplaatsen de gezondheid der buren of der bloedbereiders zelven (welke laatsten integendeel krachtig gezonde menschen blijken te zijn) inderdaad benadeelen, hoewel het niet ontkend mag worden dat die inrichtingen den dampkring verontreinigen en sommige in meerdere of mindere mate ook den bodem en het water. De stank, dien zij — vooral gedurende den tijd der bloedbereiding en terwijl er gistend bloed aanwezig is — veroorzaken, is zóó aangrijpend walgelijk en de overlast daaruit voor de belendenden voortvloeiende, in zóó hooge mate hinderlijk, dat zij — reeds daarom alleen — verdienen uit de bebouwde kom der gemeenten geweerd te worden. Daar geene nieuwe vergunningen *in* de stad meer verleend worden, zal dat ongerief na verloop van jaren van zelve ophouden te bestaan. De commissie erkent dat aan *onmiddellijke opruiming* bezwaren verbonden zijn, te meer omdat de kleinere bloedbereidplaatsen meest allen geëxploiteerd worden door of het eigendom zijn van onvermogende lieden,

die, zoo men hun de vergunning ontneemt, tot volslagen armoede vervallen zullen. Doch tusschen onmiddellijk opruimen en de zaak geheel en al aan den tijd overlaten bestaat een middenweg. Wellicht acht de plaatselijke gezondheid-commissie, op wier uitnoodiging dit onderzoek geschied is, het raadzaam aan het gemeentebestuur in overweging te geven of er niet een middel zou te vinden zijn om te besluiten en den houders van bloedbewaar- en bereidplaatsen te doen aanzeggen, dat zij binnen een bepaalden, niet al te kort gestelden termijn, op verbeurte der vergunning, hunne industrie buiten de bebouwde kom der gemeente hebben te verplaatsen. Vermoedelijk zullen in dat geval de kleinere leveranciers, met ondersteuning der suiker-raffinadeurs, die er belang bij hebben, dat er concurrentie in den bloed-handel blijve bestaan, wel gelegenheid kunnen vinden om hunne zaak voort te zetten in een gemeenschappelijk lokaal op behoorlijken afstand.

Slachterijen.

Volgens een staat ingeleverd door de gemeente-bouwopzichters alhier bevonden zich in October des vorigen jaars te dezer stede:

Vleeschhouwerijen	154
Varkenslachterijen	129
Paardenslachterijen	2.

Onze bevinding is opgeteekend in nevensgaande bijlage B. Behalve de daarin genoemde, zijn ook de winkels der slachters die tevens bloedbereiders zijn in oogenschouw genomen; zij waren alle zindelijk en gaven geen aanleiding tot bijzondere opmerkingen. In zooverre wij, na een zeer beperkt onderzoek tot het uitspreken van een oordeel gerechtigd zijn, luidt dat oordeel over het algemeen niet ongunstig. Dat de slachterijen in deze gemeente aan de volksgezondheid bepaald schade toebrengen, is ons *niet* gebleken. Men vindt er een tamelijk groot aantal, die aan alle billijke eischen voldoen, maar er zijn er ook, wier *ligging* in nauwe straten met veel passage, er zijn andere wier *inrichting* door gebrek aan ruimte als anderszins veel te wenschen overlaat, doch de vergunning eenmaal verleend zijnde kan, evenals voor de bewaar- en bereidplaatsen van bloed, slechts overeenkomstig artt. 6 en 7 van het koninklijk besluit van 31 Januari 1824 (*Stbl.* n°. 19) worden ingetrokken. (Zie bijlage C *). 't Is daarom des te meer te wenschen, dat de vergunningen tot het oprichten van slachterijen voortaan niet te vrijgevig verleend, maar integendeel getoetst zullen worden aan tamelijk gestrenge eischen, welke hier niet uiteengezet behoeven te worden, vermits zij in de handboeken over medische politie te vinden zijn. Tegen nalatigheid in het

---

* Deze bijlage, een afschrift van de aangehaalde artikels van het Kon. besl. van 1824, is hierachter niet opgenomen.

(Red. der *Verzameling*.)

en van de voor slachterijen onmisbare. zindelijkheid kan door politie-
gewaakt worden; doch in dit opzicht strekt tot geruststelling, dat de
door zijn eigen belang tot voortdurend reinhouden aangespoord wordt.
ıet oog op het ongerief dat slachterijen in de meer bevolkte gedeelten
meente, al zijn zij voor de volksgezondheid niet blijkbaar schadelijk,
jd veroorzaken, als daar zijn: de omslachtigheid van voldoend toe-
'anneer er een groot aantal bestaat gelijk hier het geval is, veront-
; in meerdere of mindere mate van den bodem en het water, het
jke drijven van slachtvee langs de straten, verstoring van de rust
n enz., werd in uwe commissie de oprichting van *abattoirs*, buiten
de nabijheid der steden, ter sprake gebracht en werd gewezen op
ıaardige voordeelen aan het bezit van *openbare slachthuizen* verbon-
a. vleeschkeuring kort vóór en bij het slachten mogelijk, meer ge-
zorg voor de verwijdering van bloed en afval en voorts vermijding
rlast voor de buurt en van het drijven van vee door de straten. Het
d ten deze door 's Hertogenbosch gegeven, werd bij die gedachten-
g in herinnering gebracht. Ofschoon uwe commissie het wenschelijke
meene slachtplaatsen voor groote gemeenten, en derhalve ook voor
stad, eenparig erkende, was de meerderheid desniettemin van oor-
t voor Amsterdam de tijd om tot de oprichting van een of meerdere
s over te gaan, eerst dan gekomen zal zijn, als er eene wet zal
die de slachters belette van hunne particuliere slachtplaatsen ge-
: *blijven* maken.

C. E. Heynsius.
A. H. Israëls.
D. Pas.
G. A. N. Allebé.

Bijlage A.

BLOEDBEWAAR- EN BEREIDPLAATSEN

Waar ter plaatse.	Naam van den houder.	Kwaliteit van den houder.	Woonplaats v
Leidsche plein. (1)	Op naam van Gensel gebruikt ter bewaring van bloed door W. Mühlhause (zie lager).		
Weteringschans, CC 74. (2)	Waltenaar en Herhschleb.	Slachters.	Leidsche
Utrechtsche Dwarsstraat, Z 319. (3)	J. F. Schmidt.	Slachter, voornamelijk bloedbereider.	Utrechtsche straat, Z
Weteringschans, AA 123*f*. (4)	G. L. Kermer.	Slachter.	Utrechtsch Y 34
Einde Rottennestpad, Buitensingel bij de Chemische fabriek, over de manège. (5)	W. Mühlhause.	Bloedbereider en koopman in varkens.	Lijnbaansg BB 7
2de Looiersdwarsstr., GG 347 in de looierij aldaar. (6)	J. Lambrecht en Musbach.	Bloedbereider, eertijds ook slachter. Slachter.	Lambrecht Laurierstraat
Looiersgracht, GG 420, 414. (7)	J. C. Mann.	Slachter en bloedbereider.	Looiersgract GG 4

Bijzonderheden en opmerkingen.	Bevinding.
icht lokaal, voorzien van ventilatiekokers en gemetselden lelijk als bewaar- doch niet als bereidplaats gebruikt door se en niet voorkomende op de lijst van gemeente-bouw-	Goed.
der firma en alleen ten haren gebruike. Slachtplaats Prin- Leidschestraat. Vandáár wordt het bloed hierheen gebracht, tweemaal 's weeks aan de suikerfabriek afgeleverd; 't blijft s 4 dagen hier.	Stank, die echter wegens de afgezonderde lig- van het lokaal minder hinderlijk is.
stinkend lokaal met aangrenzende bewaarplaats voor slacht- ns. De luchtkoker trekt niet goed. De zuivering geschiedt eener platte mand.	
iet bloed versch uit andere slachterijen hier ter stede en altijd den volgenden dag toebereid af te leveren. De bloed- s tevens slachtplaats voor één kalf in de week. Goede ven- ing door middel van een zeef.	Behoorlijke zindelijkheid.
grond en alleen voor eigen gebruik. De bloedbereidplaats aangrenzende bewaarplaats voor slachtvee, heeft een lucht- ie opening in het dak. De zuivering geschiedt door middel d en stroo, dat, na gebruik op het erf geworpen wordt. de bloedbereiding — de zoogenaamde *aders* — wordt weg- arkens te voederen. Er is stank in het lokaal, ook terwijl er wordt. Petroleumvaten worden hier als bloedvaten gebruikt; ne. 't Gezuiverde bloed wordt dagelijks afgeleverd.	Toestand voor verbetering vatbaar; de zindelijkheid laat te wenschen over.
reidplaats van Mühlhause is ruim, wel geventileerd en wordt wijze beheerd. Alle ochtenden tot 12 ure wordt er gearbeid, rende den arbeid is er weinig stank. Ter zuivering van het hier platte manden gebruikt.	Goede afgezonderde ligging; ruime, behoorlijk ingerichte lokalen.
uitsluitend tot bloedbereiding ingericht lokaal op het ruime ij, dat aan de achterzijde begrensd wordt door de vervuilde De deuren van het lokaal staan tegen elkaar open; toch - ook buiten den bereidingstijd — de eigenaardig walgelijke ed bespeurd. Houten vloer. Ter linkerzijde van het lokaal echt het bloedbereiders-bedrijf uit, rechts Musbach. De eerste d uit slachterijen hier ter stede en soms ook van buiten de h alleen uit zijne eigene slachtplaats. 't Bloed wordt gezegd ıs twee etmaal te verblijven; tot zuivering worden platte oo aangewend. Wat de bloedbereiding betreft eene kleine zaak.	De zindelijkheid laat veel te wenschen over.
ı drijft een belangrijken handel in bloed. Hij ontvangt veel iten de stad om te bereiden en erkent het 's winters soms ı te bewaren, des zomers uiterlijk 14 dagen. r een duisteren en smerigen gang naar de bewaar- of berg- vel is waar ruim is, maar vervuld van walgelijken bloed- eenen vloer, een luchtkoker en vensters heeft, welke laatsten geopend worden. In de bergplaats is een belangrijke voor- en ledige vaten aanwezig. De bloedbereidplaats, die tevens s, grenst aan een open plaats, heeft aan de vóórzijde vol- nschap met de open lucht door ramen en deur, en ook aan e een openstaand venster, bovendien een luchtkoker met n ventilator. Steenen vloer met bloederig water er tusschen;	Stank in de bergplaats en ook in de bereidplaats, waar een vat met gistend bloed lag.

Waar ter plaatse.	Naam van den houder.	Kwaliteit van den houder.	Woonplaats v.
Laurierstraat, FF 55. (8)	J. R. Nagel.	Uitsluitend bereider van en handelaar in bloed.	Laurierstr
1ste Rozendwarsstraat, EE 52. (9)	A. D. Clos Wed. Spieker.	Wed. Spieker oefent de slachterij niet meer uit en bereidt bloed voor de suikerraffinaderij van den heer Ferman. Evelein, slachter, gebruikt met Wed. Spieker dit lokaal tot bloedbereiding.	1e Rozendw
Tuinstraat, OO 20. (10)	P. H. Huffnagel.	Slachter en bloedbereider.	Hartenstraat,
Haarlemmerhouttuinen, UU 134. (11)	J. J. Hagenbaumer.	Bloedbereider, vroeger slachter.	Kattengat,
Mouthaansteeg, UU 666. (12)	F. W. Mann.	Slachter, bereidt alleen het bloed uit zijne eigene slachtplaats.	Haarlemme 338.
Zwartlakensteeg, J 360. (13)	W. F. Hauber.	Slachter.	Zeedijk, M
	J. H. Hemmers.	Slachter.	Zeedijk, M

Bijzonderheden en opmerkingen.	Bevinding.
›lijvend bloedwater loopt door 't riool in de gracht af. De zoo- le aders worden ongeveer wekelijks weggehaald. Voor de berei- ›rdt gebruik gemaakt van een zeef.	
ıngt bloed van buiten de stad ter bereiding, ook varkensbloed. ınk en onzindelijkheid èn in de bergplaats èn in de werkplaats. ıte heeft een luchtkoker en steenen vloer. De arbeid begint dage- s ochtends ten 5 ure en is des voormiddags ten 8 ure geeindigd. 's worden, naar 't zeggen van den houder, alle dagen wegge- 't Bloed blijft uiterlijk *eene maand* in de bewaarplaats, des zomers ıs drie dagen.	Tot verplaatsing is besloten. Op het Rottennestpad, Buitensingel, op geringen afstand van de bloedbereidplaats van Mühlhause, laat ook Nagel zich eene ruime berg- en werkplaats bouwen.
›mpene lokaliteit, ter zijde uitkomende in een nauwe, bewoonde ar de Rozengracht. Luchtkoker, steenen vloer, in het boveneind ren luchtgaten. Zinkput met loozing in de Rozengracht. De werk- loor latten verdeeld in twee gedeelten, waarvan het een — ter jde — door wed. Spieker en het ander door Evelein gebruikt 't Beheer laat, wat zindelijkheid betreft, zeer veel te wenschen lij een tweede bezoek was de stank in de afdeeling van wed. niet minder hinderlijk dan bij het eerste. Of de aders, zoo als pieker opgeeft, geregeld tweemaal 's weeks worden verwijderd, te betwijfelen.	Klachten zijn bij herhaling — en niet ten onrechte — door buren ingediend.
ıen gebouw met twee luchtkokers. Groot gebrek aan zindelijkheid; ›edstank; de vloer vuil en glibberig, vooral door excrementen en loedwater loopt af in een put en soms over den vloer tot in de ›ot, die echter, bij ons bezoek, geene sporen van bloed bevatte.	Smerig; een der slechtst beheerde bloedbereidplaatsen alhier.
verkplaats grenst aan den viaduct van den spoorweg, is tamelijk n wordt op zindelijke wijze beheerd. H. bedient de suikerraffinaderij n heer Kooij en houdt nooit bereid bloed in voorraad. 's Morgens even ure wordt het onbereide bloed aan de werkplaats bezorgd; malen ontvangt Hagenbaumer bloed van buiten de stad.	Geen stank; nooit klachten gehad van nabijwonenden. Geene aanmerkingen onzerzijds.
okaal klein van omvang, is slachtplaats, bergplaats en bloedbe- ats tegelijkertijd, heeft een luchtkoker en wordt zindelijk beheerd. stank. Bij de bewerking wordt een zinken zeef gebruikt. Mann aan de suikerfabriek van den heer Kooij.	Goed.
ter lokaal, waarin alleen bij kunstlicht kan gewerkt worden en alleen bloed uit Hauber's eigene slachterij bewerkt wordt. 't Bloed hier verwerkt in een kom of bak in den vloer. 't Lokaal is voor- an een luchtkoker; 't dient enkele malen voor slachtplaats. Hauber bloed aan de suikerraffinaderij van den heer de Bruijn.	Ongeschikt lokaal, doch weinig bloedlucht.
d voorheen een eigene bloedbewaar- en bereidplaats, Heintje Hoek- M. 349. Verkoopt thans het bloed uit zijne slachterij aan bloed- ers. Het door hem tot bloedbereiding gebruikte lokaal is sedert ›ngstleden tot een ander doel verbouwd.	Opgeheven.

BIJLAGE B.

SLACHTERIJEN EN VLEESCHWINKELS I

Aard der inrichting.	Naam van den houder.	Slachtplaats.	Bergplaats	Vleeschwi woonpl
Vleeschhouwerij.	A. C. Musbach.	Leidschestraat, X 734.	Leidschestraat, X 734.	Leidsch JJ 384.
Vleeschhouwerij.	J. A. Reens.	Ridderstraat, 267.	Ridderstraat, 267.	Koning 221, 249
Vleeschhouwerij.	J. A. Bakels.	Dirk van Hasselt-steeg, 593 en 94.		
Vleeschhouwerij.	Ritscher.	Brouwersgracht bij de Willemstraat.		
Vleeschhouwerij.	J. Lisse.	2de Goudbloem-dwarsstraat, QQ 166.		
Varkenslachterij.	Klaushaus.	2de Goudbloem-dwarsstraat, over Lisse. 229.		
Vleeschwinkel.	N. Reiziger.	Tichelstraat, PP 326.		
Varkenslachterij.	J. W. Wafelbakker.	Leidschestraat, hoek Prinsengr.	Leidscheplein.	Leidsch

Bijzonderheden en opmerkingen.	Bevinding.
uchtig, zindelijk.	Zeer goed.
'olgens Israëlitische voorschriften en verkoopt de achterdeelen ıte dieren aan Christen slachters. De slachterij in de Ridder- iet te ruim, doch goed geventileerd, heeft een asphaltvloer en erlijke lokaliteit voor den couchersnijder. 't Bloedwater loopt ;oot naar de naastbijzijnde gracht. De mest wordt dagelijks l en het bloed dagelijks gebracht bij Ritscher, slachter en ler, Brouwersgracht bij de Willemstraat.	Goed.
oornamelijk nuchtere kalveren, doch ook runderen. Het nuchter wordt gekocht door den geringen burgerman en ook door rs. De slachtplaats voldoet in geen opzicht aan de vereischten uit twee bijna ontoegankelijke, zeer duistere kelders waarin assen mensch rechtop kan staan, en waarin men eenig dag- loen doordringen door de zoldering gedeeltelijk weg te nemen. gebrek aan zindelijkheid. Geen stank, 't bloedwater wordt in ɔot geworpen: het afval gaat naar de verschewaarvrouw; ordt driemaal 's weeks weggehaald.	Alleszins ongeschikt lokaal; in het beheer wordt reinheid geheel uit het oog verloren.
oornamelijk nuchtere kalveren. Zegt het door hem opgekochte 'engen naar de Tuinstraat, waar hij een gedeelte van het lokaal achter Huflnagel in huur heeft. el (voorhuis) dient tevens tot slachtplaats voor nuchtere kalveren. oornamelijk schapen, soms runderen; de laatsten in het voor- :hapen achter. 't Bloed wordt om den anderen dag weggehaald, ıgelijks. ıats smerig (er was juist geslacht tijdens ons bezoek), 't bloed- ıt af in de snijding.	Niet bepaald onzindelijk. Voor 't slachten van nuchtere kalveren is ruimte genoeg.
ıiet meer, verkoopt vleesch dat hij ontvangt van den Israëliti- hter Reens in de Koningstraat.	Zindelijk.
:lder met gemetselden steenen vloer, zindelijk, goed geventi- erlicht.	Goed.

N°. 38. *Vergadering van den geneeskundigen Raad voor Noord-Brabant en Limburg, gehouden den* 12 *December* 1872.

Voorzitter:

Dr. A. F. J. Ingen-Housz, inspecteur voor het geneeskundig Staatstoezigt voor Noord-Brabant en Limburg.

Secretaris:

Dr. E. A. P. van den Bogaert.

Alle leden van den Raad zijn tegenwoordig, behalve dr. P. R. van Mierlo en dr. I. D. C. Titsingh.

Als plaatsvervangend lid is opgeroepen dr. M. J. Godefroi.

De vergadering wordt bijgewoond door de plaatsvervangende leden N. I. B. Landman en A. J. N. J. Bolsius.

De voorzitter opent de vergadering en betuigt den leden dank voor de bewijzen van belangstelling en deelneming door hen betoont bij het smartelijk verlies zijner dochter.

Vervolgens geeft hij kennis van het overlijden van het plaatsvervangend lid dr. J. J. Jaeger, wiens verdiensten hij met een enkel woord schetst.

De voorzitter vraagt of de leden ook bedenkingen hebben tegen de voorloopig vastgestelde notulen der vorige vergadering.

Daar geene bedenkingen worden gemaakt, worden die notulen goedgekeurd.

Ingekomen stukken.

Van den minister van Binnenlandsche Zaken:

1°. Missive van 11 Juni 1872, n°. 198, 9e afd., met begeleiding der beschikking, houdende benoeming van leden en plaatsvervangende leden der commissiën, belast met het afnemen der examens voor vroedvrouwen en leerling-apothekers.

2°. Idem van 18 Juli 1872, n°. 157, 9e afd., begeleidende een exemplaar van *De cholera-epidemie in Nederland in* 1866 *en* 1867 1ste st. met daarbij behoorende kaart. Hetzelfde voor den geneeskundigen Raad.

3°. Idem van 18 Juli 1872, n°. 158, 9e afd., ter begeleiding van een exemplaar van het verslag aan den Koning van de bevindingen en handelingen van het veeartsenijkundig Staatstoezigt in het jaar 1871. Hetzelfde voor den geneeskundigen Raad.

4°. Idem van 27 Juli 1872, n°. 154, 7e afd., begeleidende een exemplaar van het aan de Staten Generaal aangeboden verslag over de verrigtingen aangaande het armbestuur over 1869.

5°. Idem van 8 Augustus 1872, n°. 235, 9e afd., waarbij

wordt kennis gegeven dat, ten gevolge van het overlijden van den heer G. E. Voorhelm Schneevoogt, de betrekking van inspecteur der gestichten voor krankzinnigen is opgedragen aan dr. J. N. Ramaer, geneesheer te 's Hage.

6°. Idem van 15 Augustus 1872, n°. 173, 9e afd., begeleidende een exemplaar der *Staatscourant* van 31 Juli n°. 178, bevattende 's Konings besluit van 23 Juli jl. (*Stbl.* n°. 83) benevens de beschikking van den minister van 15 Juli, houdende nadere vaststelling der lijsten van vergiften en geneesmiddelen, bedoeld in artt. 7 en 30 der wet van 1 Juni 1865 (*Stbl.* n°. 61).

7°. Idem van 24 Augustus n°. 151, 12e afd., geleidende een exemplaar van het verslag van den landbouw over 1870 2e gedeelte.

8°. Idem van 9 September 1872, n°. 249, 9e afd., ter kennisneming van de berigten omtrent den aanvoer van Amerikaansch spek van de kamers van koophandel en fabrieken te Oosterhout, Helmond, Breda, Veghel, Eindhoven, 's Bosch en Tilburg.

9°. Idem van 29 October 1872, n°. 149, 9e afd., begeleidende een exemplaar van het meteorologisch jaarboek.

10°. Idem van 16 November 1872, n°. 174, 9e afd., begeleidende een exemplaar van het verslag aan den Koning van de bevindingen en handelingen van het geneeskundig Staatstoezigt in 1871.

11°. Idem met 29 exemplaren voor de leden en plaatsvervangende leden van den geneeskundigen Raad.

12°. Idem van 2 December 1872, n°. 233, 9e afd., houdende kennisgeving van den minister van Justitie, dat uithoofde van den onvoldoenden toestand van de lokalen der kantonnale huizen van bewaring te Oss, Bergen op Zoom, Veghel en Oudenbosch bevelen zijn gegeven om in die huizen alleen gevangenisstraffen van zeer korten duur te doen ondergaan, terwijl het passantenhuis te Rosendaal reeds sedert 1 Augustus 1870 is opgeheven.

13°. Idem van 4 December 1872, n°. 217, 2e afd. begeleidende twee exemplaren: Bijdragen tot de geneeskundige plaatsbeschrijving van Nederland 2e stuk. Het eene voor het archief van den inspecteur bestemd, het andere voor dat van den geneeskundigen Raad.

Van gedeputeerde Staten van Noord-Brabant:

14°. Een exemplaar van het verslag van den toestand der provincie Noord-Brabant.

15°. Missive van 22 November G. n°. 47, 2e afd., begeleidende afschrift der Koninklijke besluiten van 11 November

n°. 19 en 20, houdende vernietiging der besluiten van gedeputeerde Staten tot sluiting der begraafplaatsen te Grave en te Fijnaart.

16°. Idem van 28 November G. n°. 3, 2e afd., begeleidende afschrift der Koninklijke besluiten van 16 en 17 November n°. 30, 7 en 8, houdende vernietiging der besluiten van gedeputeerde Staten tot sluiting der begraafplaats der Hervormde gemeente te Willemstad en te Woudrichem en der begraafplaats voor de R. C. gemeente te Woudrichem.

17°. Missive van den buitengewonen districts-veearts te Stratum, inhoudende dat 6 gevallen van miltvuur onder apoplectischen vorm zijn voorgekomen onder het weidende rundvee te Steenbergen, die allen binnen 5 à 6 uren verliepen. De begraving had volgens voorschrift plaats.

18°. Staten, aanwijzende de sterfte te Amsterdam gedurend het jaar 1870.

19°. Berigt van den adjunct inspecteur voor de provinciën Utrecht en Gelderland omtrent het voorkomen eener lokale epidemie van dysenterie te Lengel, gemeente 's Heerenberg.

20°. Dergelijk berigt van den adjunct-inspecteur voor de provincie Zuid-Holland omtrent het voorkomen dier epidemie te Ridderkerk.

21°. Verslag van de vereeniging tot bevordering der volksgezondheid te Dordrecht.

Handelingen van het geneeskundig Staatstoezigt. 's Rijks kweekschool voor vroedvrouwen te Amsterdam.

Op 's rijks kweekschool voor vroedvrouwen te Amsterdam zijn geplaatst mej. Kamerbeek, wed. Oosterbaan van Zundert en mej. M. H. Coumans van Heerlen.

Onbevoegd uitoefenen der burger praktijk.

Nadat ter kennis van den inspecteur van den geneeskundigen dienst der landmagt was gebragt, dat door den eerst aanwezenden officier van gezondheid bij het garnizoens-hospitaal te Breda de geneeskunde werd uitgeoefend bij burgers, waarop was gevolgd eene ernstige aanbeveling om zich aan de bepalingen der wet te houden, ging genoemde officier van gezondheid voort de burger praktijk uit te oefenen. De inspecteur gaf hierop kennis aan den minister van Binnenlandsche Zaken met verzoek den minister van Oorlog daarvan mededeeling te doen. Andermaal werd genoemde officier van gezondheid dienaangaande ernstig onderhouden.

Trichinen.

De minister van Binnenlandsche Zaken bragt ter kennis van den inspecteur een berigt omtrent het voorkomen van trichinen in partijen spek uit Amerika naar Bremen verzonden.

De minister achtte het wenschelijk om, hangende het verzoek aan de kamers van koophandel en fabrieken om inlichting omtrent den aanvoer van Amerikaansch spek, deze aangelegenheid

in het oog te houden en bij eventueele invoer van voormeld spek door mikroskopisch onderzoek het al of niet aanwezig zijn van trichinen te doen constateren.

De onderzochte monsters werden vrij van trichinen bevonden.

Gevangenis te Oss.

Een bezoek in de gemeente Oss gaf aanleiding tot onderzoek der kantonnale gevangenis, geplaatst onder het gemeentehuis aldaar.

Deze gevangenis bestaat uit drie sombere cellen of hokken. In elk van deze bevindt zich een pot, dat tot privaat dient, welke in de gang vóór de cellen in een reservoir geledigd wordt. Dat reservoir dient tevens tot verzamelplaats van faeces eener bovengelegen verdieping.

De beperkte lokaliteit, de gebrekkige ventilatie en de aanwezigheid van faecale stoffen waren oorzaak dat aldaar soms eene verpestende lucht heerschte.

De minister van Binnenlandsche Zaken werd met dezen toestand in kennis gesteld, met verzoek de aandacht van zijnen ambtgenoot van Justitie daarop te vestigen, ten einde verbetering van dezen insanitaire toestand te verkrijgen.

Begraafplaatsen te Fijnaart en Grave.

Naar aanleiding dat het gemeentebestuur van Grave en het Hervormde kerkbestuur van Fijnaart bij den Koning in hooger beroep waren gekomen van de besluiten van gedeputeerde Staten van Noord-Brabant, waarbij de sluiting der onder het beheer dier besturen staande begraafplaatsen, overeenkomstig het door den inspecteur uitgebragt advies, was bevolen, kwam het den minister voor Binnenlandsche Zaken wenschelijk voor dat eene nadere opneming in loco zoude worden ingesteld door den inspecteur van het geneeskundig Staatstoezigt in Zuid-Holland, den referendaris bij het departement van Binnenlandsche Zaken, afdeeling medische politie, en den geneeskundigen inspecteur voor Noord-Brabant en Limburg.

Na lokaal onderzoek, werd bij gemotiveerd rapport te kennen gegeven dat, volgens overtuiging der commissie, zeer teregt door gedeputeerde Staten van Noord-Brabant de sluiting dezer begraafplaatsen was bevolen.

Het viseeren van diplomata.

Het gevoelen van den minister van Binnenlandsche Zaken werd door den inspecteur gevraagd omtrent het viseeren van diplomata van den heer A. Collaes te Antwerpen, tot doctor in de genees- heel- en verloskunde bevorderd te Leuven in 1835, die zijn verlangen had te kennen gegeven zich in Limburg als geneeskundige te vestigen.

Deze vraag werd gerigt, aangezien de inspecteur twijfelde aan het bestaan van een Koninklijk besluit, waarbij de academische graad aan eene Belgische hoogeschool tot September 1840

verkregen, wordt geldig verklaard, welk besluit noch aan het gewestelijk bestuur van Limburg medegedeeld, noch in de *Staatscourant* opgenomen werd.

Daarbij kwam dat op de diplomata de naam van Adolph en op twee daarbij overgelegde stukken de namen van Eugène Adolph voorkwamen. De minister het Koninklijk besluit van 17 April 1840 n°. 77 erkennende, gaf te kennen, dat indien omtrent de identiteit van den persoon geen twijfel bestond en Adolph Collaes dezelfde persoon bleek te zijn als Eugène Adolph Collaes, de inspecteur zich gemagtigd kon beschouwen, de diplomata te viseren.

Nadat dr. Collaes bedoeld bewijs van identiteit had overgelegd, werden de diplomata geviseerd.

Begraafplaats te Orthen.

Door gedeputeerde Staten werd het advies van den inspecteur gevraagd op een adres van M. Jonkergouw, namens de commissie der afdeeling Orthen, verzoekende de begraafplaats aldaar langs de noordzijde te vergrooten.

Deze begraafplaats, welke vooral door het onregelmatig begraven in vroegeren tijd, naauwelijks aan art. 17 der wet van 10 April 1869 (*Stbl.* n°. 65) bleek te voldoen, grenst aan de noordzijde geheel aan het open veld, ten oosten staat een gebouw, ten westen ligt de school.

Onder voorwaarden dat de ingang der school aan de zuidzijde zoude worden geplaatst, dat het nieuw aangelegde gedeelte der begraafplaats het eerst in gebruik zou worden genomen, dat er regelmatig zoude worden begraven en dat er geene nieuwe grafkelders zouden worden aangelegd, werd door den inspecteur op het adres gunstig geadviseerd.

Bij Koninklijk besluit van 20 Augustus 1872, n°. 8, werd de vergunning tot ophooging verleend en namens den minister van Binnenlandsche Zaken is de commissie der afdeeling Orthen gelast het portaal der school, nabij de begraafplaats gelegen, naar de zuidzijde te verplaatsen.

Begraafplaatsen Ginneken, Cromvoirt, Baardwijk en Westerhoven.

Gedeputeerde Staten van Noord-Brabant verzochten den inspecteur te onderzoeken of en in hoeverre de begraafplaatsen te Ginneken, Cromvoirt, Baardwijk en Westerhoven, welke niet op den in art. 45 der wet van 10 April 1869 (*Stbl.* n°. 65) bepaalden afstand van den bebouwden kom waren gelegen, voor de volksgezondheid schadelijk werden geacht en dientengevolge zouden behooren gesloten te worden.

Na onderzoek in loco gaf de inspecteur te kennen, dat de toestand dier begraafplaatsen zoodanig was dat geen voorstel tot sluiting noodig werd geoordeeld.

Verzoek te

Een adres van J. Botermans aan gedeputeerde Staten van

Noord-Brabant, verzoekende vergunning een huis met put te bouwen op een afstand van ruim 16 m. van den zuidelijken hoek der begraafplaats te Gilze, werd in handen van den inspecteur gesteld.

Bouwen bij de begraafplaats te Velze.

Met het oog op art. 16 al. 3 en art. 48 der wet van 10 April 1869 (*Stbl.* n°. 65) adviseerde de inspecteur om op het adres afwijzend te beschikken, en werd door gedeputeerde Staten dienovereenkomstig besloten.

Op een tweede verzoek van denzelfden adressant om op een afstand van 30 m. daar ter plaatse te bouwen, werd in gelijken geest berigt.

Door gedeputeerde Staten van Noord-Brabant werd den inspecteur toegezonden eene missive van kerkvoogden der hervormde gemeente te Woudrichem om daarop te dienen van berigt en raad, in verband met het rapport, dd. 28 Maart jl., n°. 85. Hierop werd berigt dat het oordeel van den inspecteur omtrent het voorste gedeelte dier begraafplaats geene verandering had ondergaan en derhalve bleef, zooals het in bovengenoemd rapport was kenbaar gemaakt.

Begraafplaats te Woudrichem.

Sommige gemeentebesturen die, na de invoering der wet van 10 April 1869 (*Stbl.* n°. 65), nog niet hadden voldaan aan art. 4 al. 4 dier wet, bleven na aanschrijving van den inspecteur weigeren een geneeskundige met de doodschouw te belasten.

Art. 4 al. 4 der wet van 10 April 1869 (*Stbl.* n°. 65).

De aandacht van gedeputeerde Staten werd daarop gevestigd, waarna door het *Prov. Bijblad* de gemeentebesturen op voornoemde wetsbepaling werden gewezen en de besturen van de gemeenten Waalre, Aalst en Zeelst later kennis gaven dat een geneeskundige met het verrigten der doodschouw was belast en beëedigd.

Door gedeputeerde Staten van Noord-Brabant werd om berigt en raad in handen van den inspecteur gesteld een adres van H. van Schyndel, landbouwer te Esch, verzoekende op een perceel bouwland, gelegen in de kom der gemeente binnen den bij art. 16 der wet van 10 April 1869 (*Stbl.* 65) bepaalden afstand der begraafplaats, een huis met stal, schuur en bergplaats te bouwen.

Bouwen bij de bergraafplaats te Esch.

Door den inspecteur werd op het verzoek gunstig geadviseerd, mits gebouwd werd op een afstand van minstens 40 m. van de begraafplaats. (Art. 48 der wet van 10 April 1869, *Stbl.* n°. 65).

Door gedeputeerde Staten van Noord-Brabant werd den inspecteur afschrift gezonden der Koninklijke besluiten van den 11 November n°. 19 en 20 en van den 16 en 17 November n°. 30, 7 en 8, houdende vernietiging der besluiten van genoemd collegie van 11 en 17 Augustus 1871, van 12 April 1872, 15

Vernietiging besluiten van gedeputeerde Staten

December 1871 en van 27 November 1871, in zake de sluiting van de algemeene begraafplaats te Grave, van de hervormde gemeente te Fijnaart, van de hervormde en r.-c. gemeente te Woudrichem en van de begraafplaats der hervormde gemeente te Willemstad, waarvan de sluiting door den inspecteur was voorgesteld.

Bergplaats voor lompen.

Door burgemeester en wethouders te 's Bosch werd de vraag tot den inspecteur gerigt: of bergplaatsen van lompen, gebouwd van steen, met pannen gedekt, in volkrijke buurten ook schadelijk voor de volksgezondheid te achten zijn?

De inspecteur beantwoordde deze vraag bevestigend, op grond dat lompen doorgaans in vochtigen toestand door den kleinhandel worden verzameld, dat bij het heerschen van besmettelijke ziekten zij als dragers der smetstof worden beschouwd, als zijnde dikwerf afkomstig uit zieken- of gasthuizen, en dat bij het verwerken van lompen in droogen toestand de fijne stofdeeltjes een nadeeligen invloed op de ademhalingswerktuigen uitoefenen.

Toen dezelfde vraag later door voornoemd gemeentebestuur werd herhaald, gaf de inspecteur te kennen dat zijne vroeger geuite meening ten dien aanzien geene verandering had ondergaan.

Bouwen eener school te Bergen-op-Zoom.

Het besluit van den gemeenteraad van Bergen-op-Zoom om eene nieuwe school voor kosteloos onderwijs voor ongeveer 400 leerlingen te bouwen op de plaats, waar sedert vele jaren de stads-beerputten waren gelegen, deed den inspecteur een onderzoek in loco instellen. Hieruit bleek dat het voornemen bestond eene school te bouwen deels op bedoeld terrein en deels op een stuk grond der geslechte vesting.

De aandacht van het gemeentebestuur werd op dit ongunstig en ondoelmatig gelegen terrein gevestigd, en tevens werd met den schoolopziener in het XIIe schooldistrict van Noord-Brabant in briefwisseling getreden, ten einde op een voor de gezondheid meer geschikt terrein een schoollokaal te doen bouwen.

Stearine-fabriek te 's Bosch.

Op de vraag van het gemeentebestuur te 's Bosch, of het oprigten en in werking brengen eener door stoom gedreven stearinefabriek aan de zijde van de vestingwal, langs een digt bebouwd gedeelte der stad, uit een hygiënisch oogpunt al dan niet is af te raden, antwoordde de inspecteur dat dergelijke fabriek uit een sanitair oogpunt in eene volkrijke buurt niet mag worden opgerigt, tenzij de gassen, die zich in den dampkring verspreiden, onschadelijk kunnen worden gemaakt en het afgewerkt fabriekwater en andere afval niet in gemeentewateren of slooten wordt geloosd.

De verdere loop der zaak is den inspecteur niet bekend.

Ter kennis van den inspecteur werd gebragt dat te Geertruidenberg bij kruideniers en andere winkeliers zoogenaamde „muizentarwe" werd verkocht, welke men meende dat het vermogen bezat muizen en ratten te dooden, terwijl ze voor elk ander dier en voor den mensch onschadelijk was. Muizentarwe.

Aangezien bedoelde muizentarwe veelal met poeder van braaknoten wordt gemengd, werd de aandacht van het gemeentebestuur, ter voorkoming van vergiftiging, daarop gevestigd, met verzoek de ingezetenen bij publicatie tegen het onvoorzigtig gebruik van genoemde muizentarwe te waarschuwen.

De aandacht der gemeentebesturen van Waalre en Aalst werd door den inspecteur gevestigd op art. 4 al. 4 der wet van 10 April 1869, (*Stbl.* n°. 65), waaraan tot dusverre niet was voldaan. Doodschouw.

De tusschenkomst van gedeputeerde Staten was noodig om uitvoering aan bovengenoemd wetsartikel te doen geven.

Nadat te Luyssel (gemeente Boxtel) in het afgeloopen jaar verscheidene gevallen van typhus waren voorgekomen, besloot de gemeenteraad om de Nortonsche pijpwelboring tot het verkrijgen van beter drinkwater te beproeven. Nortonsche pijpwel te Luijssel.

De eerste boring had plaats tot eene diepte van ongeveer 30 m., de tweede tot 45 m., de derde tot 52 m. en de vierde tot 70 m. Na scheikundig onderzoek, beantwoordde het water bij geene dezer proeven aan de eischen van goed drinkwater.

Naar aanleiding van een berigt omtrent het voorkomen van trichinen in partijen spek uit Amerika naar Bremen verzonden, verzocht de minister van Binnenlandsche Zaken den inspecteur, wanneer het mogt blijken dat in zijnen kring Amerikaansch of ander verdacht spek verkocht werd, zich door mikroskopisch onderzoek omtrent het daarin al of niet aanwezig zijn van trichinen te vergewissen. Trichinen.

De gemeentebesturen te 's Bosch, Breda, Bergen-op-Zoom en Tilburg werden op deze mededeeling opmerkzaam gemaakt, met verzoek, zoo in de gemeente Amerikaansch of verdacht spek werd verkocht, den inspecteur in de gelegenheid te stellen aan het verlangen van den minister te kunnen voldoen.

Het tot dusverre bewerkstelligd onderzoek heeft de veronderstelling niet bevestigd.

Het gemeentebestuur van Helmond werd door den inspecteur opmerkzaam gemaakt op verschillende voor de gezondheid schadelijke toestanden, waarop reeds in 1871 de aandacht was gevestigd. Anti-hygiënische toestanden te Helmond.

Ook scheen te blijken dat de bestaande verordeningen in het belang der volksgezondheid niet werden toegepast.

In den ongunstigen toestand der woningen voor fabriek arbei-

ders was geene verbetering waar te nemen. In een klein. laag en vochtig verblijf zag de inspecteur eenige bossen stroo op den grond liggen, waarop naast elkander man, vrouw en vijf kinderen nachtverblijf hielden.

Bij het gemeentebestuur werd tevens aangedrongen dat lijders aan besmettelijke ziekten in het gasthuis konden opgenomen worden, hetgeen tot dusverre niet geschiedde.

Stinksloot en riolen te Oss. De aandacht van het gemeentebestuur van Oss werd gevestigd op eene sloot, gelegen achter eene brouwerij, welke vooral bij het punt van uitlozing eene verpestende lucht verspreidde, alsmede op de noodzakelijkheid om het gedeelte der gracht, dat nog geene riolen had, daarmede te voorzien.

Goot te Ravenstein. Het gemeentebestuur van Ravenstein werd gewezen op eene goot zonder behoorlijke afwatering, in de nabijheid eener mestvaalt midden in de gemeente.

Lijmvleesch en beenderen te Besoijen. De burgemeester van Besoijen rigtte de vraag of krachtens art. 36 lett. *h* van de algemeene politie verordening en der gemeente kon worden tegen gegaan dat een kelder, waarvan de eenige ingang was aan den openbaren weg, werd gebezigd tot bergplaats van lijmvleesch en welligt ook van beenderen.

De vraag werd door den inspecteur bevestigend beantwoord.

Typhus te Rijsbergen. Het ontstaan van typhus te Rijsbergen gaf aanleiding tot een bezoek aan die gemeente.

Het bleek dat in de buurt, waar zich een zestal typhus-lijders bevonden, het drinkwater zeer slecht en de staat der woningen van onvermogenden hoogst ongunstig was.

Uit het scheikundig onderzoek van het water bleek dat rottende dierlijke zelfstandigheden in of nabij de put zich bevonden.

Het gemeentebestuur werd in overweging gegeven den toestand dier woningen te verbeteren, alsmede in de behoefte aan goed drinkwater door het graven van putten of het boren van Nortonsche pijpwellen te voorzien waartoe het zich bereid betoonde.

Kindersterfte te Vlijmen. Het voorkomen op de sterftelijst van Augustus der gemeente Vlijmen van een twaalftal overleden kinderen, waaronder 9 beneden het jaar en 9 zonder geneeskundige behandeling, trok de aandacht van den inspecteur.

Volgens gedane mededeelingen van het gemeentebestuur, behoorden die kinderen grootendeels tot de geringe volksklasse, die slechts in enkele gevallen geneeskundige hulp voor hare kinderen inroept, terwijl bij het verrigten der doodschouw niet kon worden geconstateerd aan welke ziekte zij waren overleden.

Taxeren eener rekening. Door het gemeentebestuur van St. Oedenrode werd eene declaratie van het burgerlijk armbestuur der gemeente Zevenhuizen met bijgevoegde rekening van wijlen den geneeskundige te dier

plaatse, ten dienste van een armlastige der gemeente St. Oedenrode, den inspecteur toegezonden met verzoek deze te taxeeren, daar er vermoeden bestond dat bedoelde rekening te hoog was gesteld.

Bij gemis der recepten of afschriften daarvan, werd de rekening als niet vatbaar voor taxatie teruggezonden.

Bij het voorkomen van pokken te Dinteloord, rigtte de inspecteur een schrijven aan het gemeentebestuur, waarin vaccinatie en revaccinatie dringend werden aanbevolen. Pokken te Dinteloord.

Sedert de laatste vergadering werden door den inspecteur bezocht de gemeeencen: Maastricht, Stevenweert, Bergen op Zoom, Westerhoven, Ginneken, Baardwijk, Cromvoirt, Gilze, Helmond, Oss, Ravenstein, Fijnaard, Rijsbergen, Grave, Boxtel, Esch, Chaam. Bezochte gemeenten.

Deze bezoeken hadden plaats naar aanleiding der wet van 10 April 1869 (*Stbl.* n°. 65) bij het heerschen van epidemische ziekten, of met het doel om kennis te nemen van insanitaire toestanden, die dringende verbetering vorderden.

Naar aanleiding van eene klagt dat de geneeskundige praktijk te Baarle Nassau en te Alphen voortdurend door geneesheeren uit Turnhout werd uitgeoefend, vestigde de inspecteur de aandacht dier gemeentebesturen op de overeenkomst tusschen Nederland en Belgie den 7 Dec. 1868 te Brussel gesloten, met verzoek bij proces verbaal de overtredingen te constateeren en ze ter vervolging aan de bevoegde autoriteit op te zenden. Wet van 8 Mei 1869 (*Stbl.* n°. 80).

Ten gevolge van het dempen van eene stinksloot te Oosterhout, waardoor aan 4 aangrenzende huizen de afvoer van vuil water werd verhinderd, rigtten belanghebbenden zich tot den inspecteur om deze afwatering door zijne tusschenkomst met het gemeentebestuur geregeld te zien. Demping van een stinksloot te Oosterhout.

De inspecteur gaf te kennen dat hij ingevolge art. 14 der wet van 1 Juni 1865 (*Stbl.* n°. 58) het doen dempen van bedoelde stinksloot had bevorderd, doch dat het verder niet op zijnen weg lag met het gemeentebestuur in overleg te treden omtrent de wettigheid van uitvoering daarvan.

Door den inspecteur voor Groningen en Friesland werd gevraagd: of er van 12 Mei tot 5 Juni te Breda pokzieken waren en zoo ja of er zich destijds in het militair hospitaal bevonden? Overbrenging van pokken.

Het antwoord was dat wel in het militair hospitaal, doch niet in de gemeente, lijders aan pokken bekend waren.

Deze vraag stond in verband met het vermoeden dat de pokziekte was overgebragt naar Baflo door een milicien, die volgens berigt van den eerst aanwezenden officier van gezondheid te Breda

uit het garnizoens-hospitaal aldaar was ontslagen, tijdens er pokken heerschten.

Vervalsching van voedingsmiddelen.

Door een geneeskundige werd gewezen op een dagblad artikel, waarin het vervalschen van voedingsmiddelen werd besproken, en medegedeeld dat in eene naburige provincie het op groote schaal werd verrigt; hij stelde tevens voor, den geneeskundigen inspecteur dier provincie daarmede in kennis te stellen.

De inspecteur oordeelde het niet raadzaam de aandacht o zaken te vestigen, die in dagbladen voorkomen en geacht kunnen worden van algemeene bekendheid te zijn.

Typheuse varkensziekte.

Met den buitengewonen districts-veearts te Stratum werd i overleg getreden, naar aanleiding dat door den voorzitter de maatschappij van landbouw te Groningen werd verklaard da de typheuse varkensziekte, die in vele streken van het rij heerschte, behalve de schade, die daaruit voor den landbouwe voortvloeit, ook aanleiding kan geven tot het ontstaan va typhus bij den mensch door het gebruik van vleesch afkomsti van door die ziekte aangetaste dieren.

Daarop werd te kennen gegeven dat het gebruik van vleesc van varkens, in het begin der ziekte geslagt, niet nadeelig, doc in een meer gevorderd tijdperk voor de gezondheid schadelij kan zijn, dat hem nogtans geene gevallen bekend waren va het ontstaan van typhus bij den mensch, na het gebruik va vleesch van zoogenaamde typheuse varkens.

Dr. van den Bergh geeft te kennen, dat in zijne omstreken die ziekte onder de varkens in hooge mate geheerscht heeft en het hem bekend is dat vele huisgezinnen dat vleesch zonder eenig nadeel gebruikt hebben.

Dr. Godefroi zegt dat, volgens het gevoelen van duitsche schrijvers, bedoeld vleesch, en in het algemeen vleesch van ziek vee, ja zelfs dat aan miltvuur is gestorven, niet schadelijk is, wanneer het aan kookhitte is blootgesteld geweest.

Ziekte onder de varkens.

De heer Landman, plaatsvervangend lid van den geneeskundigen Raad, vestigde de aandacht van den inspecteur op eene ziekte onder de varkens, welke te Helvoirt en omstreken veelvuldig werd waargenomen. Hij berigtte daarbij dat de aangetaste dieren werden geslagt en het vleesch in consumtie gebragt werd.

Uit eene gevoerde correspondentie met den buitengewonen districts-veearts te Stratum bleek, dat de noodslagting meestal in het begin der ziekte plaats had, dat alsdan het vleesch niet schadelijk voor de gezondheid kon worden geacht, en dat de in een meer gevorderd tijdperk der ziekte geslagte of gestorven varkens in den regel onder toezigt der politie werden begraven. De districts-veearts gaf tevens te kennen, dat de meeste burge-

meesters zich deze aangelegenheid met veel zorg aantrokken.

Door regenten der armenfondsen te Grave werden den inspecteur rekeningen ter taxatie gezonden, welke tot geene aanmerkingen aanleiding gaven. Taxatie van rekeningen.

Door een geneeskundige werd de vraag gedaan, of een apotheekhoudend geneesheer bloot staat dat eene inspectie der maten en gewigten, behalve door eene commissie uit den geneeskundigen Raad, ook door de marechaussé wordt gehouden. Onderzoek van maten en gewigten.

De inspecteur gaf te kennen, dat art. 26 der wet van 7 April 1869 (*Stbl.* n°. 57 bepaalt dat ambtenaren van rijks- en gemeentepolitie belast zijn met het opsporen van de overtredingen dier wet en der verordeningen omtrent de maten en gewigten.

Het collegie van regenten over de godshuizen en den algemeenen arme te 's Bosch verlangde het gevoelen te kennen van den inspecteur omtrent het verzoek van den apotheker van het groot zieken-gasthuis aldaar om vergunning te erlangen, wegens zijn voorgenomen huwelijk, buiten het gasthuis te wonen, onder voorwaarde dat hij van 's morgens acht tot des avonds acht ure zijne gewone diensten in de apotheek zoude verrigten. Art. 3 al. 2 wet IV.

Met het oog op art. 3 al. 2 der wet van 1 Junij 1865 (*Stbl.* n°. 61), autwoordde de inspecteur, dat de gevraagde vergunning in strijd met de wet was, dat zoo men op het behoud van dien apotheker prijs stelde, men een ander apotheker of hulpapotheker in het gasthuis behoorde te doen inwonen.

Na ingewonnen advies van den adjunct-inspecteur, stelde de inspecteur voor om op het adres van dr. Hostats te Goch (Pruissen), verzoekende de geneeskunst op Nederlandsch grondgebied uit te oefenen, door den minister van Binnenlandsche Zaken om consideratie en advies gezonden, afwijzend te beschikken, op grond dat de geneesheeren te Gennep, Boxmeer en Maashees in staat waren de noodige geneeskundige hulp te verleenen en dat door het geven der gevraagde vergunning het bestaan van den geneeskundige te Gennep wordt bedreigd, hetgeen te betreuren zou zijn, vooral daar het noordelijk gedeelte van Limburg zeer schaars van geneeskundigen voorzien is. Verzoek van dr. Hostats te Goch.

Het burgerlijk armbestuur te Maastricht gaf te kennen dat, aangezien het onder zijn beheer staand in het gesticht Calvariënberg gevestigd bureau van vaccinatie de vereischte voorschriften, waaronder de regeneratie der echte koepokstof, thans nakomt, het verzoekt subsidie uit 's rijks kas tot dekking der daarmede gepaard gaande kosten te erlangen. Subsidie aan het bureau van vaccinatie te Maastricht.

Op het daarop ingediend voorstel, berigtte de minister van Binnenlandsche Zaken dat Z. Exc. bereid is in het volgende jaar den Koning voor te stellen ook aan het bureau van vaccinatie

in het gesticht Calvariënberg te Maastricht eene subsidie van ƒ200 toe te kennen.

Rijks kweekschool voor vroedvrouwen te Amsterdam.

Aan het verzoek van den burgemeester van Geulle om eene aspirante, die aan de voorwaarden om als vrouwelijke leerling in de verloskunde te worden ingeschreven, niet had voldaan, des niettemin naar 's rijks kweekschool voor vroedvrouwen te Amsterdam te laten vertrekken, kon op groud van art. 4 al. 2 van het Koninklijk besluit van den 13 Juni 1866 (n°. 111) niet worden voldaan.

Verdienstelijk geneeskundige.

Door den burgemeester der gemeente Spanbeek werd een geneeskundige uit zijne nabuurschap als verdienstelijk geneeshee[r] aangewezen, met verzoek op hem de aandacht der Hooge Regering te vestigen, opdat daarin aanleiding mogt gevonden worden eer te doen aan wien eere toekomt.

De inspecteur gaf te kennen dat de geneeskundige wetten geen aanleiding daartoe gaven en hij zich tot het doen van dergelijk voorstellen niet bevoegd, noch geregtigd beschouwde.

Veranderingen in het geneeskundig personeel.

Gevestigd: J. G. Boekenooijen, apotheker te Breda, C. J. Susijn, plattel. heel- en vroedmeester te Wouw, A. van Liebergen arts en M. C. H. Jacobs, vroedvrouw te Cuyk c. a.; A. C. Koll, vroedvrouw op de Beek (gemeente Princenhage); H. B. Goethart, vroedvrouw te Deurne.

Vertrokken: J. Sauter, plattel. heel- en vroedm. van Wouw naar Boxmeer; F. E. Anderegg Arts van Vierlingsbeek naar Maashees c. a.; dr. W. F. Kervel van Terheijden, dr. L. I. Kerstens van Boxmeer naar Gennep.

Overleden: dr. J. A. du Toij te Bergen op Zoom; A. P. van Genk, plattel. heel- en vroedm. te Leur; dr. H. C. van Son te Waspik; T. Kipp, plattel. heel- en vroedm. te Mill; I. A. Otten, plattel. heel- en vroedm. te Vlijmen.

De praktijk heeft neergelegd: I. C. Tell Schindler, plattel. heel- en vroedm. te Cuijk, terwijl de apotheek van J. van Hal te Bergen op Zoom is opgeheven.

Ziekten, die de volksgezondheid bedreigen. Pokken.

De pokken hebben zich gedurende den loop van 1872 behalve in het oostelijk gedeelte (Oploo uitgezonderd, waar een pokken geval plaats had) door geheel de provincie vertoond. Thans op het einde van het jaar schijnt de ziekte te zullen verdwijnen.

Van 801 aangetasten werd den inspecteur kennis gegeven en 491 sterfgevallen in 53 gemeenten waargenomen, kwamen voor in:

Januari 94, Februari 69, Maart 83, April 72, Mei 64, Juni 33, Juli 19, Augustus 19, September 22, October 16.

Te Tilburg, alwaar de ziekte in Juni verminderde, nam deze in Augustus weder toe en blijft ze voortdurend nog heerschen.

In Juni en Juli kwamen de mazelen aldaar ook epidemisch

voor en bleef schier geen huisgezin met kinderen daarvan bevrijd. De sterfte was betrekkelijk gering.

Uit een verslag der pokkenepidemie te Klundert van het lid van den Raad, dr. Holster, blijkt dat van 258 poklijders 53 bezweken.

Van deze waren 21 gevaccineerd en 32 niet gevaccineerd. Geene gevaccineerden beneden de 4 jaren werden aangetast ook geene gerevaccineerden, behalve 2 personen, die de kunstbewerking in het vorig jaar zonder gevolg ondergaan hadden.

Een lijder oud 19 jaren stierf aan pokken, bij wien aanwezig waren de duidelijke kenteekenen der ziekte, waaraan hij op driejarigen leeftijd had geleden.

Het cijfer der overledenen aan pokken te Werkendam bedroeg 9, die schier allen, ten gevolge van gemoedsbezwaren tegen de inenting, niet waren gevaccineerd.

Roodvonk werd waargenomen in Juni en Juli te Vught, Bergen op Zoom en te Schijndel; in October te St. Michiels Gestel, Zevenbergen en te Chaam; in November te Baarle Nassau, Uden, St. Michiels Gestel, Made, Zeeland en te Bokhoven. **Roodvonk.**

Te Chaam breidde de ziekte in November zich merkbaar uit en bezweken in die maand daaraan 9 personen, waarvan 8 kinderen onder de 4 jaren

De mazelen vertoonden zich in. Mei te Bergen op Zoom en heerschten aldaar in Juni en Juli epidemisch, doch hadden een goedaardig karakter. **Mazelen.**

In Juni werden ze waargenomen te Grave, Breda en Tilburg; in Juli te Terheijden, Vlijmen, Hedikhnizen, 's Bosch en Boxmeer.

Te Vlijmen en Hedikhuizen kreeg de ziekte grootere uitbreiding; kinderen van 1—10 jaren werden aldaar aangetast, de sterfte was echter betrekkelijk gering.

Epidemisch heerschte de ziekte in October te Geertruidenberg. Ook deden zich aldaar in November vele gevallen voor onder het garnizoen. In het begin deed de ziekte zich goedaardig voor, doch later gingen enkele gevallen met vrij ernstige complicaties gepaard.

Te Dongen, Zevenbergschen hoek, Made en Wouw werden in November mazelen waargenomen.

Typhus heerschte in Augustus te Groot Zundert en Heeze ook kwamen in deze maand te Rosmalen in 4 huisgezinnen in dezelfde buurt 13 gevallen van typhus en febris typhoidea voor; in September te Uden, Veghel en Oosterhout. Te Dinther in een huisgezin drie lijders. Te Uden in October; te Heeze, St. Michiels Gestel en Groot Zundert in November. **Typhus en febris typhoidea.**

In de maand Juni vertoonde zich de ziekte te Vlijmen en Nieuw- **Angina**

diphtherina. knijk, in Juli te Baarle-Nassau, Klundert en Megen. In September te Megen en te Chaam, alwaar ook 2 kinderen in een huis in October worden aangetast.

Te Dungen kwamen in November 4 gevallen voor in éene woning een 5de in de buurt. In December 2 gevallen te Erp in tegenover elkander staande huizen.

Croup en Kinkhoest. Een geval van croup in September werd ter kennis van den inspecteur gebragt, terwijl het voorkomen van kinkhoest werd vermeld te Andel, Soerendonk en Fijnaart in de maand Juli.

Dysenterie. Twee gevallen van dysenterie kwamen voor te Deurne in September: 5 te Leende, 1 te Sambeek, 1 te Beugen en 1 te Eindhoven. Van half Augustus tot 20 October werden te Boxmeer 88 gevallen waargenomen, daarvan overleden 8 in September en 3 in October (ruim 12 pct.)

De ziekte werd overgebragt naar Boxmeer door een metselaar uit Crefelt (Pruissen).

Volgens de maandelijksche sterfte opgaven overleden aan dysenterie 1 kind te Oss in Augustus; 2 personen te Sambeek, 2 te Willemstad en 1 te Budel in September en 6 in October te Leende.

Cholera nostras. Te Helmond werd in Juli een, en te Hintham in Augustus een geval waargenomen. Beiden zijn hersteld.

Mededeelingen van den adjunt-inspecteur. 1°. Missive van den minister van Binnenlandsche Zaken dd. 10 September 1872 litt. X, 2e afd., waarbij wordt toegezonden afschrift van 's Konings besluit van 23 Augustus 1873 n°. 30, waarbij het besluit van gedeputeerde Staten van Limburg, de sluiting van de begraafplaats te Wessem bevelende, vernietigd wordt. (Zie *Verz. v. st.* 1872 blz. 132.)

2°. Eene missive van gedeputeerde Staten dto 14 Juni, waarbij wordt toegezonden het antwoord van burgemeester en wethouders van Susteren in zake de roomsch catholijke begraafplaatsen te Susteren en Dieteren, inhoudende mededeeling dat het kerkbestuur van Susteren bereid is om de voorgestelde verandering op de roomsch catholijke begraafplaats aldaar te maken en eenige opmerkingen, ten aanzien van de roomsch catholijke begraafplaats te Dieteren, die als schadelijk voor de volksgezondheid was verklaard, met welk advies burgemeester en wethouders zich niet konden vereenigen en waarop het nader gevoelen van den adjunct-inspecteur wordt gevraagd.

De gedeputeerde Staten vonden, overeenkomstig zijn advies, geen aanleiding om de begraafplaats te Susteren te sluiten, terwijl op de ingebragte bezwaren betreffende de begraafplaats te Dieteren, door den adjunct-inspecteur nogmaals tot sluiting werd aangedrongen.

Missive van gedeputeerde Staten van den 21 Juni, waarbij

tot nadere informatiën en advies wordt toegezonden een nieuw voorstel van burgemeester en wethouders van Buggenum, tot verbetering der roomsch catholijke begraafplaats aldaar, die door den adjunct-inspecteur voor de volksgezondheid schadelijk werd geacht. Aangezien door de voorgestelde verbetering de nadeelen der begraafplaats grootendeels werden opgeheven, werd geadviseerd om, bij uitvoering daarvan, de begraafplaats te behouden.

Missive van den commissaris des Konings in Limburg dato 19 Juli n°. 151 kabinet, vergezellende een exemplaar zijner circulaire aan burgemeester en wethouders van Limburg betreffende voorloopig te nemen maatregelen bij het zich verder uitbreiden der cholera in Europa.

Extract uit het register van besluiten der gedeputeerde Staten van Limburg dto 19 Juli, waarbij, overeenkomstig het advies van den adjunct-inspecteur, vergunning verleend wordt om binnen den afstand van 50 meters van de roomsch catholijke begraafplaats te Mook een huis te bouwen. (Zie *Verz.* blz. 135 1872.)

Missive dd. 29 Juli, met verzoek te dienen van berigt en raad op een schrijven van burgemeester en wethouders van Gennep, houdende mededeelingen van het roomsch catholijk en van het hervormde kerkbestuur aldaar ter bestrijding van het gevoelen van den adjunct-inspecteur, die de begraafplaatsen aldaar als nadeelig voor de volksgezondheid verklaarde.

Bij het antwoord werd het vroeger uitgebragt advies gehandhaafd.

Apostille, waarbij ter kennisneming werd gezonden een nader schrijven van het gemeentebestuur van Itteren, dat zich niet vereenigde met de meening dat de r. c. begraafplaats aldaar voor de gezondheid schadelijk is.

Missive dd. 2 Augustus, waarbij ter kennisneming werd gezonden een schrijven van burgemeester en wethouders van Geleen, in antwoord op het nader berigt van den adjunct-inspecteur betreffende de roomsch catholijke begraafplaats, die door hem schadelijk voor de volksgezondheid was verklaard.

Apostile dd. 2 Augustus, waarbij advies werd gevraagd omtrent een verzoekschrift om concessie tot het oprigten van een stijfsel en plantenlijm fabriek te Maasniel.

Na ingesteld onderzoek, werd geadviseerd de concessie te verleenen, mits zorg worde gedragen, dat het water der fabriek zuiver in de Maasnielerbeek afvloeije.

Gedeputeerde Staten deelden daarbij adressanten mede, dat zij vrijstelling behoorden te vragen van art. 33 § 6 van het reglement op de waterlossingen, met vermelding van het procedé,

waardoor zij op afdoende wijze het fabriekwater gezuiverd in de Maasnielerbeek konden laten afvloeijen. Hierna werd in handen van den adjunct-inspecteur gesteld het adres der fabriekanten, waaruit bleek dat zij het water van hunne fabriek, vóór dat het in de beek zou afloopen, tot 60 à 70° zouden verwarmen, ten einde het eiwit te doen coaguleeren.

Missive dd. 2 Augustus, waarin de adjunct-inspecteur werd verzocht om het resultaat van de door hem genomene proeven in de fabriek van den heer Pastor te willen mededeelen. Dit verzoek geschiedde naar aanleiding van eene nieuwe klagt van burgemeester en wethouders van Wittem, nopens den voortdurend bedorven toestand van het water der Selzerbeek, tengevolge van het daarin uitloopen van schadelijke stoffen, afkomstig van de fabrieken van de heeren Pastor en Binterim te Vaals.

Bij missive dd. 11 Augustus werd geantwoord, dat de adjunct-inspecteur zich voorstelde welligt binnen kort een gunstig resultaat van de proeven te kunnen inzenden.

Hij deed daarbij de vraag of het aan gedeputeerde Staten bekend was, of door de firma Jos. Meijer en C°. exploiterende in de fabriek van den heer Tijrell te Vaals eene wol- en lakenwasscherij, eene laken verwerij en vollerij, voldaan was aan de voorwaarde (zie *Verz.* 1871 blz. 288), waarop de gevraagde concessie werd verleend.

Bij missive van den 25 Augustus werd hierop door gedeputeerde Staten berigt, dat aan het gemeentebestuur van Vaals de vraag was gesteld door welke voorzorgsmaatregelen, behalve de opgegevene zuiverings-vijvers, aan de gestelde voorwaarde door genoemde firma zou worden voldaan.

Na van dat bestuur te hebben vernomen, dat genoemde firma geene andere zuiverings-methode van het water had gebruikt als de onvoldoende vijvers, meenden gedeputeerde Staten, alvorens op de aanvraag van genoemde firma te beschikken, het gevoelen van den adjunct-inspecteur te moeten afwachten, omtrent de zuiveringswijze van het water in de fabriek van den heer Pastor.

Het rapport omtrent dit onderwerp werd den 7e November door den adjunct-inspectenr aan gedeputeerde Staten ingezonden en de conclusie hiervan den Raad medegedeeld.

Bij missive van 27 November deelde de adjunct-inspecteur aan gedeputeerde Staten mede, dat hij alsnog een nieuw middel, namelijk het gebruik van ijzeraarde als filter, had beproefd en dat, bijaldien het aan de verwachting beantwoordde, dit het vroeger aanbevolene in alle opzigten zou overtreffen.

Bij schrijven van 9 December stelde de adjunct-inspecteur aan genoemd collegie voor, om bij de firma Meijer en C°. aan te

dringen dat zij zelf de middelen tot zuivering van hun afgewerkt fabriekwater zouden bepalen, aangezien als voorwaarde der concessie was gesteld, dat het fabriekwater in zuiveren drinkbaren toestand in de Selzerbeek behoorde af te loopen. Hij voegde daarbij dat het middel, dat in de fabriek van Pastor tot zuivering kon dienen, welligt niet geschikt was in de fabriek der firma Meijer en C°., daar het fabriekwater andere bestanddeelen bevatte.

Missive van gedeputeerde Staten dd. 2 Augustus, waarbij den adjunct-inspecteur werd kennis gegeven van den aanleg eener algemeene begraafplaats te Jabeek, en tevens dat de roomsch-catholijke kerk-fabriekraad aldaar zich heeft verbonden tot het nakomen van de door den adjunct-inspecteur voorgestelde voorwaarden betreffende de roomsch-catholijke begraafplaats, zoodat gedeputeerde Staten geene termen vonden om die begraafplaats te doen sluiten.

Apostille dd. 9 Augustus, waarbij den adjunct-inspecteur werd toegezonden tot berigt, consideratiën en advies een verzoekschrift van 7 leerlooijers te Weert, waarin werd verzocht opheffing van art. 33 litt. *b* van het provinciaal reglement op de waterlossingen in Limburg, wat betreft het leggen van huiden in de waterlossingen, met name in een gedeelte der Bocholterbeek en der stadsgracht.

Na plaatselijk onderzoek, waaruit bleek dat bedoeld water ook werd gebruikt tot drinkwater van menschen en vee, dat het gedurende zes maanden van het jaar werd gebezigd tot het weken van huiden en er gedurende dien tijd gemiddeld 1000 per maand werden geweekt, zoodat volgens mededeeling der bewoners van Bocholterbeek er zich op het water eene weeke laag vormde, adviseerde de adjunct-inspecteur tegen het toestaan van het verzoek, te meer daar zich in de nabijheid van Weert andere waterloopen bevonden, die volgens zijne meening zonder nadeel tot het beoogde doel konden worden gebruikt.

Bij besluit van 13 September 1872 hebben gedeputeerde Staten, overeenkomstig dat advies, op het verzoek afwijzend beschikt.

Missive van gedeputeerde Staten dd. 9 Augustus, waarbij het gevoelen werd gevraagd omtrent het voorstel van burgemeester en wethouders van Meerlo om door buiten gebruikstelling van een gedeelte der roomsch-catholijke begraafplaats te gemoet te komen aan de geopperde bezwaren.

Missive van gedeputeerde Staten dd. 16 Augustus, als vervolg op de vorige, met een nader schrijven van burgemeester en wethouders van Meerlo, waarbij getracht werd te weerleggen de gronden, waarop bedoelde begraafplaats als schadelijk voor de

gezondheid werd verklaard. Door gedeputeerde Staten werd tevens berigt, dat aangezien de roomsch-catholijke kerkbesturen te Blitterswijk en Swolgen de voorgestelde voorwaarden zouden nakomen, zij geen termen vonden de begraafplaatsen aldaar te doen sluiten.

Door den adjunct-inspecteur werd het schrijven van burgemeester en wethouders van Meerlo weerlegd, en daarbij te kennen gegeven, dat door het buiten gebruik stellen van een gedeelte der begraafplaats, de nadeelen niet werden opgeheven.

Missive dd. 16 Augustus, waarbij nader advies werd gevraagd omtrent een schrijven van burgemeester en wethouders van Obbicht en Papenhoven, waarin zij de gronden, waarop de roomsch-catholijke begraafplaats te Obbicht als schadelijk voor de volksgezondheid werd verklaard, trachtten te ontzenuwen.

De adjunct-inspecteur bleef bij zijn uitgebragt gevoelen, en gaf tevens aan gedeputeerde Staten zijne bevreemding te kennen omtrent den inhoud van dat schrijven, aangezien het gemeentebestuur hem zes maanden vroeger had uitgenoodigd een terrein voor eene nieuwe begraafplaats te komen onderzoeken, waarover destijds een gunstig oordeel was uitgebragt.

Drie missives van gedeputeerde Staten, met mededeeling der bezwaren, uitgebragt tegen zijne adviezen omtrent de roomsch-catholijke begraafplaatsen te Mesch, Noorbeek en Beek, die door hem schadelijk voor de gezondheid waren verklaard.

Omtrent de twee eerstgenoemde werden de bezwaren weerlegd en op het uitgebragt advies aangedrongen, terwijl de laatste nog in behandeling is.

Apostille dd. 27 September, begeleidende een verzoekschrift van den heer Recour tot het daarstellen van eenen nieuwen oven volgens nieuw model in zijne zinkwitfabriek te Eijsden.

Bij het onderzoek werd vernomen dat de fabriekant van het nieuwe model afzag en eenen oven, overeenkomstig den reeds bestaanden, wilde aanleggen. De adjunct-inspecteur raadde aan eene nieuwe aanvraag daarvoor aan gedeputeerde Staten te rigten, waaraan werd voldaan. Het verzoek werd den adjunct-inspecteur tot consideratie en advies gezonden, waarna werd voorgesteld de concessie te verleenen op dezelfde voorwaarden als vroeger.

Missive dd. 21 October, waarbij werd kennis gegeven dat gedeputeerde Staten geene aanleiding vonden om de r.-c. begraafplaats te Mheer te sluiten, aangezien de voorwaarden, voorgesteld door den adjunct-inspecteur, zouden worden nagekomen.

Missive dd. 31 October, waarbij werden toegezonden de besluiten van het r.-c. kerkbestuur en van den gemeenteraad van

Limbricht, betreffende de door den adjunct-inspecteur voorgestelde voorwaarden, waarop de r.-c. begraafplaats te Limbricht zou kunnen worden behouden. Tevens werd opgemerkt dat het raadsbesluit niet geheel overeenkwam met de door den adjunct-inspecteur gestelde voorwaarden, en dat zij gaarne wenschten te worden ingelicht of bedoelde begraafplaats met de veranderingen, zoo als die door den gemeenteraad zouden worden aangebragt, konde behouden blijven.

Aangezien die veranderingen aan het voorgestelde doel beantwoordden, werd te kennen gegeven dat er geene termen bestonden om bedoelde begraafplaats af te keuren.

Door de gemeentebesturen van Borgharen. Meerlo, Oirsbeek, Slenaken, Meijel, Roggel, Margraten, Wanssum, Vaals, Beek, Baexem en Simpelveld werd den adjunct-inspecteur verzocht om over de bestaande, op minder dan 35 meters van eene bebouwde kom gelegene begraafplaatsen zijn advies uit te brengen. Van deze werden die te Borgharen, Wanssum, Oirsbeek en Meijel voorwaardelijk, die van Roggel en Slenaken onvoorwaardelijk onschadelijk voor de gezondheid verklaard, en die van Meerlo en Beek tot sluiting aan gedeputeerde Staten voorgedragen, terwijl omtrent die te Margraten, Vaals en Simpelveld nog wordt onderhandeld.

Door eenige gemeenten werden berigten gezonden van het ontstaan van epidemisch-contagieuse ziekten met de daartegen genomen maatregelen.

Door den burgemeester van Slenaken werd kennis gegeven van het heerschen van dysenterie in het tot die gemeente behoorend gehucht Schilberg, en tevens berigt dat de geneeskunde aldaar werd uitgeoefend door den geneesheer Gillet te Aubel (België). De wenschelijkheid werd daarbij uitgedrukt, dat dit werd toegelaten, met het oog op de ligging van genoemd gehucht.

De adjunct-inspecteur berigtte hierop dat, aangezien Aubel geene grensgemeente is, die geneesheer daartoe niet bevoegd was, ingevolge de met België gesloten overeenkomst, en dat hij tot het geven van dergelijke vergunning niet geregtigd was.

De gemeentebesturen van Wijlre, Meerssen, Simpelveld, Wittem, Broekhuijsen, Born en Heerlen zonden afschriften van vastgestelde verordeningen tot beteugeling van epidemisch-contagieuse ziekten en het gemeentebestuur van Bocholtz afschrift eener algemeene politie-verordening.

Door den burgemeester van Ambij werd bij missive van den 2 November den adjunct-inspecteur gevraagd of het niet gevaarlijk was, met het oog op de heerschende dysenterie, gedurende

de najaars-kermis danspartijen of andere openbare vermakelijkheden toe te laten.

Hierop werd te kennen gegeven, dat het wenschelijk ware de kermis dit jaar niet te doen plaats hebben of althans zeker voorloopig te doen uitstellen.

De burgemeester berigtte hierop dat dit moeijelijk zou wezen, doch dat openbare danspartijen tegengegaan, muziekanten enz. geweerd en de koffijhuizen op den gewonen tijd gesloten zouden worden.

Door burgemeester en wethouders van Maastricht werd den adjunct-inspecteur bij missive van den 17 Juni toegezonden afschrift van een bij hen ontvangen schrijven van het burgerlijk armbestuur van 8 Juni jl. n°. 90, betreffende het vaccinatiebureau in het gesticht Calvariënberg, met verzoek zijn gevoelen omtrent de daarin vervatte voorstellen mede te deelen.

In dat schrijven berigtte het armbestuur, dat het voornemens was aan de gestelde voorwaarden te voldoen en het dan ook de ondersteuning verwachtte, waarop het meende aanspraak te kunnen maken, alsmede op de uitbetaling eener toe te kennen subsidie van *f* 200 's jaars, tot dekking der kosten van het bureau.

Hierop werd geantwoord dat men bereid was, zooals werd medegedeeld bij missive van 12 Februari 1871 n°. 2507, (zie *Verz.* 1871 blz. 162) aan de hooge regering voor te stellen subsidie voor genoemd bureau onder bepaalde voorwaarden te verleenen, en dat men zich verder beschikbaar stelde om dienaangaande met het armbestuur nader in overleg te treden.

Na eene conferentie met den secretaris van het armbestuur, waarin hoofdzakelijk de voorwaarden werden besproken, waarop de gevraagde subsidie kon worden verleend, ontving de adjunct-inspecteur van het armbestuur een schrijven van 31 Augustus, waarin werd berigt, dat het bureau van vaccinatie de vereischte voorschriften nakwam, zoodat thans in overweging werd gegeven voor dat bureau eene subsidie aan te vragen.

De aanvraag werd door den adjunct-inspecteur gezonden aan den geneeskundigen inspecteur, die aan de hooge regering voorstelde de subsidie te verstrekken.

Door eenen geneeskundige werd de aandacht van den adjunct-inspecteur gevestigd op het verontreinigen van het drinkwater in openbare putten, ten gevolge van het gebruik van onzindelijke emmers, daar waar geen vaste emmer aan de put bevestigd was.

Dien geneesheer werd te kennen gegeven, dat men zou trachten dat nadeel zooveel mogelijk op te heffen.

Een geneeskundige in Limburg deed den 27 Juli den adjunct-

inspecteur mededeeling van een doodelijk geval van zonnesteek, en gaf hem in overweging of het niet wenschelijk zou zijn zich tot den Koning te wenden, ten einde het in de helft van September te houden kamp niet te doen plaats hebben.

De geneeskundige adjunct-inspecteur meende aan dit voorstel geen gevolg te moeten geven.

Van denzelfden geneesheer werd een schrijven ontvangen, waarin hij meldde met belangstelling kennis te hebben genomen van de maatregelen tegen de dysenterie aanbevolen, doch dat hij ook gaarne had vernomen, welke geneesmiddelen als doelmatig konden worden aangewend.

Hem werd geantwoord, dat het niet op den weg der geneeskundige ambtenaren ligt geneesmiddelen tegen ziekten aan te bevelen of zich met het behandelen van zieken in te laten.

Deze geneesheer, die meermalen verklaringen van overlijden aan dysenterie had afgegeven, zonder aan art. 6 wet III te voldoen, werd verzocht dat wetsartikel meer naauwkeurig op te volgen; ook werd hem de vraag gesteld, hoe hij de oorzaken van den dood kon opgeven, aangezien hij vroeger had berigt geene bezoeken af te leggen.

Van de gebroeders Oomes te Maastricht ontving de adjunct-inspecteur afschrift van een verzoekschrift aan den minister van Binnenlandsche Zaken, door hen en andere ingezetenen onderteekend, om eene verbetering te verkrijgen der uitlozing van het stadsriool in het bassin der Zuid-Willemsvaart, dat voortdurend, doch vooral in het warme jaargetijde, eenen ondragelijken stank verspreidde en voor de gezondheid der omwonenden zeer nadeelige gevolgen kon hebben.

Van eenen geneeskundige in Limburg werd eene klagt ontvangen omtrent eenen apotheker, die zich over een voorgeschreven recept tot uitwendig gebruik, dat strychnine inhield, ongunstig had uitgelaten, met verzoek dien apotheker daarover te berispen. Hierop werd geantwoord, dat bemoeijingen van dien aard niet behooren tot het gebied van het geneeskundig Staatstoezigt.

Van twee ingezetenen uit eene gemeente ontving de adjunct-inspecteur een schrijven, waarin zij hem mededeelden dat het lijk van een lijder aan dysenterie drie dagen had gestaan zonder dat de doodschouw was verrigt, en dat, ten gevolge van den stank door de ontbinding veroorzaakt, men het in huis niet kon uithouden, hoewel ramen en deuren waren opengezet.

Toen na ingewonnen inlichtingen bleek, dat de lijder niet aan dysenterie was overleden, en dat in het huis den dag vóór de begrafenis eenige personen zich aan een gastmaal hadden ver-

eenigd, werd door den adjunct-inspecteur te kennen gegeven, dat hij meende aan hunne mededeeling te moeten twijfelen.

Den burgemeester werd verzocht maatregelen te doen nemen, ten einde de doodschouw zoo spoedig mogelijk plaats had.

Zijne Excellentie den minister van Binnenlandsche Zaken werd bij missive van 11 Juli bij de toen heerschende warmte in overweging gegeven de gracht van het werk Nassau Walburg te Maastricht, na uitmaling van het water, met drooge vastgewerkte aarde te doen vullen.

Door den minister van Binnenlandsche Zaken werd te kennen gegeven dat, volgens schrijven van zijn ambtgenoot van Financiën, de vulling der gracht reeds was begonnen, doch dat het uitmalen van het water vóór de vulling, wegens technische bezwaren niet kon geschieden en dat, nu de gracht voor het grootste gedeelte gevuld was, het in elk geval niet meer uitvoerbaar kon zijn.

Bij missive van 18 Juli werd den adjunct-inspecteur door den minister van Binnenlandsche Zaken verzocht uit Amerika aangevoerd spek op trichinen te onderzoeken.

Tevens werd te kennen gegeven dat aan de kamers van koophandel was gevraagd in welke havens dit artikel werd ingevoerd en welke groothandelaren er handel in dreven.

Naar aanleiding hiervan werden monsters Amerikaansch spek van Maastricht, Roermond, Venlo, Sittard, Weert en Thorn door den adjunct-inspecteur microscopisch onderzocht, doch geene trichinen er in bevonden, waarvan den minister mededeeling geschiedde.

Toen het den adjunct-inspecteur, bij gelegenheid van een lokaal onderzoek te Cadier en Keer, bij het heerschen van typhus, bleek dat het gemeentebestuur niet nakwam de voorwaarden, waarop de roomsch catholijke begraafplaats kon worden behouden, namelijk om zoover mogelijk van de put staande naast die begraafplaats, de lijken ter aarde te bestellen, werd de aandacht daarop gevestigd, terwijl ook gedeputeerde Staten later daarmede werden in kennis gesteld.

Bij missive van den 15 November werd den adjunct-inspecteur door laatstgenoemd collegie medegedeeld dat het gemeentebestuur van Cadier en Keer had berigt, overeenkomstig de gestelde voorwaarden, te zullen handelen.

Het water uit bedoelde put door een lid van den geneeskundigen Raad onderzocht, werd vrij van schadelijke bestanddeelen bevonden.

Gedeputeerde Staten werden bij missive van 11 September verzocht om in het provinciaal blad mededeeling te doen der

voorgestelde maatregelen om de verdere verspreiding der dysenterie tegen te gaan. Hieraan werd voldaan en tevens aan ieder geneeskundige van Limburg een exemplaar toegezonden.

Het gemeentebestuur van Arcen en Velden werd gewezen op de onzindelijkheid binnen en buiten het schoollokaal en der privaten, op het stagneerende onreine water nabij de pomp op de markt van eerstgenoemd dorp, alsmede op de slechte inrigting der privaten der school te Velden.

Aanwijzing tot verbetering had plaats en het gemeentebestuur verklaarde zich bereid daaraan gevolg te geven.

Het gemeentebestuur van Stevensweert werd voorgesteld om de aarden wallen, waardoor die gemeente omgeven en doorstrooming van lucht verhinderd wordt, een tweetal meters te doen afgraven en met de hiervan afkomstige aarde de naast de wallen gelegen stinkende gracht te dempen.

Ook werd aanbevolen de riolen, welke in die gracht uitloopen, eene uitlozing buiten de werken der vesting te geven.

Nadat door een geneeskundige te Elsloo was berigt, dat een kind door eenen dollen hond was gebeten, verzocht de adjunct-inspecteur aan het bestuur en dat der omliggende gemeenten maatregelen te nemen, dat de honden werden vastgelegd of niet als geleid op straat kwamen.

Het gemeentebestuur van Maastricht werd, met het oog op de vrees voor cholera, in verband met de in September op handen zijnde feesten, gewezen op de insanitaire toestanden aldaar aanwezig, waarop reeds herhaaldelijk de aandacht was gevestigd en die dringende verbetering eischten. (Zie *Verz.* 1870 blz. 53 en 1871 blz. 291.)

Tevens werd de noodzakelijkheid betoogd dat de plaatselijke verordeningen op de openbare reinheid beter werden nagekomen en nogmaals werd de aandacht gevestigd op het nut om in buurten, waar in de woningen privaten ontbreken of de inrigting er van onvoldoende is, eenige fosses mobiles te plaatsen, die dagelijks gereinigd en met carbolzuur of chloorkalk gedesinfecteerd konden worden.

Toen zich in eenige gemeenten van het zuidelijk gedeelte van Limburg dysenterie en kwaadaardige diarrhoeën voordeden en eenige personen daaraan overleden, werd genoemd bestuur bij missive van den 2 September nogmaals aan den inhoud van voornoemd schrijven herinnerd en daarbij te kennen gegeven dat bij een langer verwaarloozen der gezondheidsbelangen, de vrees moet ontstaan, dat Maastricht bij de ophanden zijnde feesten door de ziekte zou worden geteisterd.

Bij schrijven van 6 September berigtten burgemeester en wet-

houders dat reeds vóór ontvangst der missive van 29 Juli maa
regelen waren voorgeschreven ter bevordering van de reinhe
in de straten en de huizen der minvermogenden en dat den hoo!
commissaris van politie de bemerkingen omtrent het niet nal
men der aangehaalde verordening waren medegedeeld, met u
noodiging zijne ondergeschikten tot meerdere naauwgezethe
aan te sporen.

Verder werd medegedeeld dat al het overige ter verbeteri
aanbevolene wel tot overweging en tot voorstellen voor de t
komst kon aanleiding geven, doch daartoe thans niet konde word
overgaan, aangezien bezwaren van financieelen aard daarvo
in den weg stonden.

De adjunct-inspecteur werd daarbij tevens uitgenoodigd t
een onderhoud met het gemeentebestuur, ten einde, in teg
woordigheid van de betrokken hoofdambtenaren, de verschillen
onderwerpen te behandelen. Als toen werden o. a. de volgen
punten besproken: de onreinheid van een gedeelte der stad,
verband met de aldaar in vroegere jaren geheerscht hebben
cholera, het maken van fosses mobiles in eenige buurten, h
vervoeren van kinderlijken in rijtuigen, uitsluitend tot dat de
bestemd, beter toezigt op het keuren van vleesch, en het t
stand brengen eener plaatselijke verordening tot wering v
epidemisch contagieuse ziekten, bij aldien de epidemiewet ni
mogt worden ingevoerd.

Later bij het ontstaan van typhus in de gemeente, vestig
de adjunct-inspecteur nogmaals de aandacht van het bestuur
de vroeger genoemde insanitaire toestanden, terwijl tegen h
gevaar van uitbreiding der typhus de noodige maatregelen werd
aanbevolen.

Met het oog op de heerschende warmte, werd het gemeent
bestuur van Borgharen gewezen op de bestaande waterputt
en pompen in de nabijheid van mestvaalten en voornamelijk
eene pomp tegen den muur van het kasteel, waarvan de gro
in den omtrek met vuil van allerlei aard was doordrongen,
mede op een laag en moerassig gedeelte der gemeente, alwa
in 1866 de cholera het hevigst woedde.

Toen door den burgemeester van Gronsfeld was kennis gegev
dat een stuk vee, aan miltvuur overleden, na opening was
graven, deelde de adjunct-inspecteur het gemeentebestuur
voorzorgs-maatregelen mede, welke de personen behooren te nem
die met dusdanig ziek vee omgaan.

Door een geneeskundige in kennis gesteld dat in eene gemee
gevallen van roodvonk voorkwamen bij armlastigen. aan v
door het armbestuur geneeskundige hulp zou zijn geweige

wees de adjunct-inspecteur het gemeentebestuur op het nut van het tijdig inroepen van geneeskundige hulp in dergelijke ziekten door behoeftigen, die soms uit schaamte of om andere redenen daarmede dralen.

Bij het gemeentebestuur van Stein werd aangedrongen op het ophoogen van den openbaren weg, aangezien de vloeibare bestanddeelen der mestvaalten over dezen heenliepen, op verwijdering der mestverzamelingen, op meerdere reinheid bij de bestaande waterputten en op verbetering der ventilatie in het schoollokaal en der onzindelijkheid der privaten.

Toen zich te Echt gevallen van dyssenterie voordeden, werd het gemeentebestuur o. a. herinnerd aan de noodzakelijkheid om de Echtergracht (zie *Verz.* 1871 blz. 193) behoorlijk te reinigen en uit te diepen en zoo mogelijk een gedeelte er van met het puin van den afgebroken toren te dempen.

Tevens werd de aandacht gevestigd op het nadeel der bestaande uitgebreide mestputten.

Bij schrijven van den 22 November berigtte de burgemeester dier gemeente dat men met het reinigen van den Echtergraaf begonnen was en dat twee groote mestputten op zijnen last waren geledigd en doelmatig gevuld zouden worden.

Toen zich later in den omtrek der gracht twee gevallen van typhus voordeden en het den adjunct-inspecteur, na ingesteld onderzoek, bleek dat de vuilnis uit de gracht rondom deze opgehoopt bleef liggen, verzocht hij het gemeentebestuur het verder reinigen der gracht, tot dat het weder kouder en drooger was, te staken, en de opgehoopte vuilnis te doen verwijderen, waaraan zou worden voldaan.

Het gemeentebestuur van Weert, aan wie reeds vroeger was geraden een nieuw rioolstelsel aan te leggen (zie *Verz.* 1871, blz. 290), werd nogmaals gewezen op den voor de gezondheid nadeeligen toestand van een open riool in het midden der stad, op den beletten afvoer van het water der goten en op den ongunstigen toestand der rondom de stad loopende gracht.

Verder werd meer zorg voor vleeschkeuring aanbevolen, aangezien door den adjunct-inspecteur in de hal vleesch, in beginnenden staat van ontbinding, ter verkoop was gezien.

Door gedeputeerde Staten werd den adjunct-inspecteur ter inzage gezonden een schrijven van het gemeentebestuur van Sittard, inhoudende dat een milicien van het 2e regiment infanterie te Neuss nabij Dusseldorp aan cholera asiatica was overleden.

De adjunct-inspecteur verzocht dat bestuur hierop inlichtingen omtrent de geloofwaardigheid van het berigt en, zoo het bekend was, te mogen vernemen of meerdere gevallen dier ziekte aldaar

waren voorgekomen. Uit het antwoord bleek, dat die opgave berustte op een aan de familie geadresseerden brief, en dat er van meerdere gevallen niets bekend was.

Toen zich te Ohé en Laak gevallen van dysenterie vertoonden werd, behalve de algemeen aanbevolene maatregelen, gewezen op het hooge belang van goed drinkwater. Tevens werd de wijze aangegeven om door middel van chloorijzer het water te zuiveren, en daarbij aangeraden om het opgelost chloorijzer, van wege het gemeentebestuur, aan de ingezetenen kosteloos te verstrekken.

Het bleek den adjunct-inspecteur, dat te Born de doodschouw was verrigt bij eenen aan pokken overledenen door eenen anderen geneesheer als die den zieke had behandeld, en dat laatstgenoemde, omdat hij geen kennis had gegeven, ingevolge art. 6 der wet van 1 Juni 1865 (*Stbl.* n°. 60), ook nagelaten had aan art. 5 dier wet te voldoen.

Het gemeentebestuur werd hierop uitgenoodigd toe te zien, dat bedoelde geneeskundige de bij art. 5 voorgeschreven verklaringen voor het vervolg afgeve.

Toen de adjunct-inspecteur vernam dat in de gemeente Geulle eerst bij de doodschouw was gebleken, dat een persoon aan pokken had geleden, verzocht hij den burgemeester te willen toezien, dat nagekomen worde art. 1 der plaatselijke verordening tot beteugeling van epidemische ziekten, waarbij wordt bepaald dat het hoofd van het gezin verpligt is kennis te geven aan het hoofd van het gemeentebestuur, zoodra zich een geval van pokken heeft voorgedaan. Het bleek later dat in het algemeen die verordening niet werd opgevolgd, zoodat de adjunct-inspecteur bij het gemeentebestuur mondeling en schriftelijk aandrong die verordening te handhaven.

Door twee geneeskundigen werd den adjunct-inspecteur eene klagt toegezonden wegens het uitoefenen der geneeskunde te Geleen door een geneesheer te Mechelen (België).

Aangezien deze gemeente geene grensgemeente is. en bedoelde geneeskundige reeds vroeger op deze onbevoegde handelwijze door den adjunct-inspecteur schriftelijk was gewezen, werd de kommandant der koninklijke marechaussée hiermede in kennis gesteld, met verzoek zoo noodig proces-verbaal op te maken, waaraan gevolg werd gegeven.

Aan een geneeskundige te Maaseijk (België) werd verzocht het uitoefenen der geneeskunde niet verder als tot de grensgemeenten in Nederland uit te strekken.

Toen zich te Ophoven (gemeente Sittard) gevallen van dysenterie hadden voorgedaan, en het bij een lokaal onderzoek

bleek, dat de reinheid der waterputten veel te wenschen overliet, werd op het nadeel van slecht drinkwater voor de gezondheid gewezen, en het gemeentebestuur verzocht de ingezetenen reinheid in- en om de woningen aan te bevelen, terwijl tevens op het nakomen van de bestaande doelmatige verordening tegen epidemisch-contagieuse ziekten werd aangedrongen.

Vele geneeskundigen werden gewezen op art. 6 der wet van 1 Juni 1865 (*Stbl.* n°. 60), met verzoek dit naauwkeurig op te volgen.

Bij het voorkomen van typhus te Cadier en Keer, Beek, Stein, Oud-Vroenhoven en Maasbrée, deelde de adjunct-inspecteur, na een plaatselijk onderzoek, aan de gemeentebesturen schriftelijk de noodige maatregelen mède, en wees hij op de insanitaire invloeden die hij daar aantrof.

De aandacht van het gemeentebestuur te Gulpen werd gevestigd op de langs den openbaren weg in grooten getale aanwezige moeraspoelen, die eenen ondragelijken stank verspreidden. In overweging werd gegeven deze te doen dempen en, zoo dit voorloopig niet kon plaats hebben, met het oog op de heerschende dysenterie, carbolzuur daarin te doen werpen. Nadat deze en nog andere maatregelen waren bewerkstelligd, is de dysenterie spoedig verdwenen.

Aan de gemeentebesturen van Horn, Beek, Nieuwstadt, Geulle en Limbricht, waar dysenterie en typhus heerschte, werd voorgesteld om de kermis uit te stellen of voor dit jaar niet te doen plaats hebben.

Het gemeentebestuur van Maerssen werd opmerkzaam gemaakt op de ongunstige plaatsing eener nieuwe pomp, waarvan het drinkwater niet anders dan slecht kon zijn, alsmede op verschillende toestanden door mestvaalten en onreinheden te weeg gebragt.

Door het vertrek der vroedvrouw te Born, was die gemeente even als Obbicht en Papenhoven alsmede Grevenbicht van verloskundige hulp verstoken. De adjunct-inspecteur gaf de drie gemeentebesturen in overweging, ten gevolge eener gezamelijke subsidie, eene vroedvrouw te beroepen, en deed de middelen aan de hand om daarin te slagen.

Met den schoolopziener van het 7e district, werd een onderzoek ingesteld naar het te Blerick bestaande schoollokaal, dat wat ruimte en ventilatie betrof, veel te wenschen overliet.

Aangezien het voornemen bestond om die school uit te breiden, werden met het gemeentebestuur de gewenschte verbeteringen besproken.

De adjunct-inspecteur bezocht tijdens het heerschen van typhus te Maastricht de fabriek van den heer P. Regout, naar aanlei-

ding dat verscheidene werklieden uit dezelfde werkplaats waren aangetast. De noodige maatregelen ter desinfectie werden aan de hand gedaan en opgevolgd.

Afschrift werd ontvangen van een door de arrondissements regtbank te Maastricht gewezen vonnis, waarbij eene vrouw wegens het onbevoegd uitoefenen der verloskunde werd veroordeeld tot eene geldboete van *f* 10 of subsidiaire gevangenisstraf van 2 dagen en in de kosten. Dit vonnis, waartegen hooger beroep was aangeteekend, werd bij arrest van het provinciaal hof in Limburg bevestigd.

Bezochte plaatsen.

Roermond, Meijel, Elsloo, Geleen, Noorbeek, Slenakeu, Stevensweert, Arcen en Velden, Venlo Maasniel, Vaals, Susteren Born, Wanssum, Meerlo, Borgharen, Voerendaal, Stein, Oh en Laak, Weert, Beek, Sittard, Stramproij, Cadier en Keer Boxmeer, Horn, Gulpen, Limbricht, Geulle, Mesch, Eijsden Buggenum, Echt, Oud-Vroenhoven en Maasbrée.

Ziekten, die de volksgezondheid bedreigen.

Den adjunct-inspecteur werd kennis gegeven van de navolgend zymotische ziekten:

Typhus: te Beek in September, October, November en December; te Brunssum in September; te Bunde in October; te Cadier en Keer in Augustus, September en October; te Geleen en Schimmert in October en November; te Geulle in October te Gulpen, Maasbree, Meerssen en Wijlre in November; te Maasniel in Augustus; te Maastricht in September, November December; te Munstergeleen in October; te Nederweert in Juli; te Oud-Vroenhoven in October en November; te Sittard in September, October en November; te Stein in September en October.

Pokken: te Beek in Juni, September, November en December; te Born in Juli, Augustus en September; te Geul in Juni, Juli, Augustus, September, October, November en December; te Grevenbicht, Kerkrade, Oud Valkenburg, Simpelveld, Ulestraten en Wijlre in Juni; te Gulpen en Geleen in Juli; te Heerlen en Wittem in November; te Moerssen in September.

Roodvonk: te Broekhuizen in Augustus; te Nederweert in Juni; te Oud Vroenhoven in October; te Weert in Juni en September.

Mazelen kwamen voor te Born, Echt, Nieuwstadt, Maastricht en Maasbracht in de maand Juni.

Angina diphtherina: twee gevallen te Mook in October.

Omtrent de epidemie van dysenterie in Limburg werd door den adjunct-inspecteur uitvoerig verslag gedaan, waaruit o. a. bleek, dat van 1040 gevallen hem was kennis gegeven, waarvan, voor zooveel bekend was, 308 doodelijk afliepen; dat de

ekte zich het eerst vertoonde te Ohé en Laak in de maand ugustus, alwaar ongeveer 25 pCt. der bevolking werd aangest, van waar zij zich in September, October en November ›ornamelijk over het Zuidelijk gedeelte der provincie verspreidde. het begin van December deed zich de ziekte slechts nog spodisch voor.

Hij deelde verder mede dat in tegenstelling van andere epideisch-contagieuse ziekte de dysenterie zich bijna uitsluitend op attelands gemeenten had vertoond, hetgeen hij hoofdzakelijk eende toe te schrijven aan de onreinheid, die aldaar in hoogere ate als in de steden bestaat.

Dezelfde oorzaak meende hij te moeten aannemen waarom de ekte zich niet in het meest noordelijk gedeelte der provincie ıd voorgedaan, dat bij het zuidelijk gedeelte zich in dit opzigt ınstig onderscheidt.

Gevestigd: te Gennep, dr. L. Kersten van Boxmeer; te Maasicht, I. Schols arts; te Sittard, in de apotheek van de wed. Wilde, C. Larose te Maastricht.

Vertrokken: van Roermond, de apotheker H. J. Mesters.

Overleden: te Gulpen, W. Ackens, plattel. heel- en vroedm.; Heerlen, dr. J. J. Jaeger.

De voorzitter vestigt de aandacht der leden op het, ten gevolge ın de invoering der nieuwe pharmacopaea, verschenen Konink-k besluit van 23 Juli (*Stbl.* n°. 82) houdende nadere aanwijng der geneesmiddelen, bedoeld in het 4e lid van art. 9 der et van 1 Juni 1865 (*Stbl.* n°. 60) en de ministerieele beschikng van 15 Juli, houdende nadere vaststelling der lijsten van ›rgiften en geneesmiddelen, bedoeld in art. 7 en 30 der wet ın 1 Juni 1865 (*Stbl.* n°. 61). Mededeelingen.

Ten gevolge van laatstgenoemde beschikking, zegt de voorzitter, .l nu tegen het verkoopen van zamengestelde en geheime ge-›esmiddelen door onbevoegden beter als vroeger kunnen geaakt worden, daar de op lijst C. voorkomende geneesmiddelen ›ch afzonderlijk, noch vermengd met elkander of met andere lfstandigheden mogen worden verkocht in geringere hoeveelheid .n op die lijst, bij elk dier middelen is vermeld.

De heer Kijn oppert zijne bedenkingen omtrent de wettigheid ın laatstgenoemde ministerieele beschikking en zegt dat bij ›m de vraag is gerezen of deze door den minister van Justitie et had behooren te zijn onderteekend; hij geeft tevens te kennen .t het voor de leden van den Raad eene onaangename en lastige ak zal zijn die overtredingen na te gaan en acht het verkieslijk .t door agenten van politie daartegen prrces-verbaal worde ›gemaakt.

De heer van der Grinten en dr. Holster spreken in denzelfden geest van den heer Kijn en toonen zich beiden weinig genegen tegen bedoelde overtreding proces-verbaal op te maken. Eerstgenoemde geeft tevens te kennen dat, nu het hier eene kwestieuse zaak geldt, het wenschelijk zoude zijn dat de geneeskundige ambtenaren voorgingen met proces-verbaal op te maken.

De voorzitter zegt dat er bij hem volstrekt geen bezwaar bestaat om, waar het noodig is bedoelde overtredingen te constateeren, doch dat ook de leden van den Raad, krachtens art. 6 der wet van 1 Juni 1865 (*Stbl.* n°. 58), bevoegd zijn tegen overtreding der wetten, in het belang der volksgezondheid vastgesteld, proces-verbaal op te maken.

IJken van gewigt.

De voorzitter verzoekt mr. van den Acker, naar aanleiding der discussie in de vorige vergadering (zie *Verz.* 1872 blz. 145) betreffende het toezigt op den ijk der gewigten, zijn gevoelen dienaangaande nader kenbaar te maken.

Mr. van den Acker zegt dat op grond van art. 9 al. 4 der wet van 1 Juni 1865 (*Stbl.* n°. 60) zijne meening is, dat de gewigten behoorlijk geijkt moeten zijn en de visiterende commissiën het noodig toezigt daarop kunnen uitoefenen, hoewel ook de ambtenaren van rijks- en gemeente-politie tegen overtredingen van den ijk op het gewigt proces-verbaal kunnen opmaken. De vergadering vereenigt zich eenparig met dat gevoelen.

Vereeniging tot bevordering van koepokinenting.

De voorzitter geeft te kennen dat is ontvangen een exemplaar der circulaire, betreffende de oprigting van „eene Nederlandsche vereeniging tot bevordering der koepokinenting," waarvan de inhoud gewis den leden zal bekend zijn. Hij vertrouwt dat de leden individueel hunne medewerking daaraan zullen verleenen en de pogingen van de oprigters dier vereeniging zullen steunen.

Versiersels op kermiskoek.

De heer Landman vraagt den voorzitter of de aandacht der gemeentebesturen reeds gevestigd is op het nadeel, dat kan ontstaan door de zoogenaamde versiersels, die zich bevinden op kermiskoek, en waarop hij in eene vorige vergadering heeft gewezen. (Zie *Verz.* 1871, blz. 298.)

De voorzitter antwoordt den vorigen spreker, dat hij betwijfelt of die nadeelige versiering van kermiskoek wel algemeen plaats vindt, aangezien hij den heer Landman verzocht eene nadere aanwijzing te doen van plaatsen, alwaar het geschiedt en hij daarop geen antwoord ontving.

Nadat door den heer Landman was te kennen gegeven, dat hem verscheidene gemeenten bekend zijn, waar dit gebruik bestaat, en door den heer van der Grinten was medegedeeld dat bij onderzoek hem het nadeel dier versiersels, althans in Limburg, niet was gebleken, worden op voorstel van den heer Verspijck

de leden nogmaals verzocht waar het hun blijkt dat die versiersels op kermiskoek voorkomen, die aan de scheikundige commissie tot onderzoek op te zenden.

Dr. Godefroi bespreekt de wenschelijkheid om de mededeelingen betreffende de handelingen van het geneeskundig Staatstoezigt vooraf te doen drukken. Hij meent dat bij eenige geneeskundige Raden dit reeds geschiedt en dat op deze wijze er meer gelegenheid bestaat tot wisseling van gedachten omtrent belangrijke onderwerpen. **Vooraf doen drukken der mededeelingen.**

De voorzitter zegt zich met het voorstel van dr. Godefroi te kunnen vereenigen en is bereid daaraan gevolg te geven, zoo de leden dit algemeen verlangen.

Hij hoopt echter dat, zoo nu meer tijd gevonden worde tot het behandelen van belangrijke onderwerpen, deze ook door de leden zullen worden voorgesteld en ingeleid.

Wordt eenparig besloten aan het voorstel van dr. Godefroi gevolg te geven.

De voorzitter doet opmerken dat de bibliotheek van den Raad nog karig voorzien is. Hij acht het dientengevolge noodig, dat het crediet, tot dusverre voor het aankoopen van boeken jaarlijks toegestaan, verhoogd worde. **Verhooging crediet bibliotheek.**

Na eenige gedachtenwisseling omtrent de meer of mindere behoefte aan eene bibliotheek van den Raad en het te bepalen bedrag, dat daarvoor zal worden bestemd, wordt op voorstel van dr. Godefroi besloten voor 1873 de som op ƒ 50,— te bepalen, hetgeen met algemeene stemmen wordt aangenomen.

Tevens wordt bepaald dat eene commissie, bestaande uit den voorzitter, den adjunct-inspecteur en den secretaris, zich met de keuze der boeken zal belasten.

Als vervolg op hetgeen de heer van der Grinten in de vorige vergadering heeft medegedeeld omtrent het opsporen in drinkwater van stikstofhoudende organische stoffen, die in ontbinding zijn, geeft hij een uitvoerig verslag van de sedert dien tijd door hem gedane proeven, welk stuk men besluit op voorstel van den voorzitter in zijn geheel als bijlage bij de notulen te doen opnemen. **Opsporen van fermenten in drinkwater.**

De voorzitter zegt tevens den heer van der Grinten dank voor zijne belangrijke mededeelingen en spoort hem aan zijne proeven verder voort te zetten.

De heer Landman geeft te kennen dat hij in den laatsten tijd een aantal gevallen van syphilis van kwaadaardigen vorm onder behandeling kreeg; hij leidt daaruit af dat er weinig of geen toezigt op de prostitutie te 's Hertogenbosch bestaat en zoude het wenschelijk vinde dat daarin verbetering kwame. **Toezigt op de prostitutie.**

Dr. Godefroi zegt dat hij dezelfde ervaring als de heer Landsman heeft, doch dat hij meent dat het toezigt op de prostitutie te 's Hertogenbosch geheel wordt verwaarloosd, dat hij veronderstelt dat daarop wel eene verordening bestaat, doch dat deze niet wordt gehandhaafd.

Mitsdien stelt hij de vergadering voor dat de Raad aan het gemeentebestuur de toeneming van syphilis zal kenbaar maken en krachtig zal aandringen om het toezigt op de prostitutie te verbeteren.

Daartoe wordt besloten.

Dr. Godefroi betoogt het nut van eene grondige kennis der gezondheidsleer, hij acht het hoogst wenschelijk dat degelijk onderwijs in de hygiène aan de hoogescholen worde gegeven. Hij stelt derhalve voor dat de Raad zich tot de Hooge Regering wendde met het verzoek om leerstoelen voor de hygiène aan de Hooge scholen op te rigten.

Overeenkomstig het voorstel wordt besloten.

Niemand iets meer voor te stellen hebbende, wordt de openbare vergadering gesloten en overgegaan tot eene zitting met gesloten deuren.

Aldus voorloopig vastgesteld.

Dr. INGEN-HOUSZ.
J. H. VERSPIJCK.
Dr. VAN DEN BOGAERT.

BIJLAGE I. *Het opsporen van fermenten in drinkwater.*

Naar aanleiding dat door mij in de voorjaars-vergadering het verzoek was gedaan om in de gelegenheid te worden gesteld nogmaals de watersoorten uit Neeritter te onderzoeken, werd ik daartoe door den heer adjunct-inspecteur voor het geneeskundig Staatstoezigt voor Noord-Brabant en Limburg in de gelegenheid gesteld.

Aangezien in het vorig jaar bij het heerschen der dysenterie te Neeritter van de 7 watersoorten er 5 zich blaauw kleurden, na toevoeging van guajaktinctuur en waterstof-hyperoxyde werd thans, nu de gezondheidstoestand bijzonder gunstig was, één slechts eenigermate blaauw.

Ten einde na te gaan of deze watersoorten ook in betrekking tot andere bestanddeelen veranderingen ondergaan hadden, werden deze onderzocht op organische stoffen, ammoniak, nitriten en nitraten, en werd bevonden dat ze in dat opzigt merkbaar verschilden.

Alle waren meer van organische stoffen voorzien, eenige zelfs driemaal zooveel als bij de eerste analyse was waargenomen. Deze vermeerdering

schreef ik toe aan het verschil in waterstand der putten. Het eerste onderzoek had plaats in November 1871, het tweede in Juli 1872.

Deze mijne bevinding deelde ik professor Gunning te Amsterdam mede, en ontving daarop ten antwoord, dat zijn gevoelen, berustende op betrekkelijk vele waarnemingen, was dat waterstof-hyperoxyde dienen kan om fermenten in water op te sporen, mits geene ijzeroxydulezouten of sulphuren aanwezig zijn.

Mij werd tevens den weg gewezen, dien ik te volgen had. Men voegt namelijk bij het water een weinig waterstof-hyperoxyde en laat dit eenige uren staan; zijn er fermenten aanwezig, dan wordt waterstof-hyperoxyde ontleed, en na dien tijd kan het met de gevoeligste reagentia niet meer aangetoond worden.

Daar gevallen van dysenterie in Limburg nog steeds voorkwamen, was ik weldra in de gelegenheid mijne proeven voort te zetten met 3 watersoorten uit Ohe en Laak, 6 uit Berkelaar, 3 uit Sittard-Ophoven, 4 uit Baerlo en 1 uit Boxmeer. Met deze 17 watersoorten heb ik 2 proeven genomen. De eerste berust op de eigenschap van het waterstof-hyperoxyde om guajaktinctuur blaauw te kleuren bij aanwezigheid van fermenten; de tweede dat waterstof-hyperoxyde door fermenten gereduceerd wordt; de derde dat fermenten door koking omgezet worden en hun reducerend vermogen verliezen.

Bij de drie watersoorten uit Ohe en Laak, bij één uit Berkelaar, één uit Sittard-Ophoven en één uit Boxmeer verkreeg ik eene bevestigende uitkomst. Daar ijzeroxydulezouten en sulphuren niet aanwezig waren, zoo zoude men met grond mogen besluiten, dat die zes watersoorten fermentachtige stoffen bevatten.

Wanneer wij verder nagaan, dat de onderzochte watersoorten van Baerlo goed werden bevonden, en in die gemeente met 1800 inwoners, de ziekte geringe uitbreiding verkreeg (29 aangetast, 3 overleden), dat daarentegen te Ohe en Laak, de drie watersoorten fermenten bevatten en in die kleine gemeente met 500 inwoners 130 aangetast werden en 23 aan dysenterie overleden, dat te Sittard-Ophoven (140 aangetast, 28 overleden), in de huisgezinnen, die gebruik maakten van water, dat slecht werd bevonden, het getal aangetasten twee en viermaal grooter was dan bij andere huisgezinnen, die het water uit twee putten, dat goed bevonden werd, gebruikten, dat te Berkelaar in een huisgezin, waarvan het water slecht bevonden werd, 4 werden aangetast, in een ander, dat goed water gebruikte, geen ziektegeval voorkwam; dat ook te Boxmeer in de buurt van het slecht bevonden water, zich vele gevallen van dysenterie vertoonden, dan wordt men genegen eenige waarde aan genoemde reagentia op fermentachtige stoffen toe te kennen. Doch er staat tegenover, dat uit eene lijst, mij welwillend door den heer adjunct-inspecteur verstrekt, blijkt dat te Ohe en Laak drie huisgezinnen gebruik maakten van slecht water en er zich toch geen enkel ziektegeval voordeed en dat te Berkelaar in 10 huisgezinnen zich 17

lijders bevonden, hoewel het drinkwater bij onderzoek geene ferment bevatte.

Uit een en ander komt het mij voor, dat ten deze een bepaald oord eerst mogelijk zal zijn, nadat talrijke en zorgvuldige waarnemingen z bewerkstelligd. Ten slotte vermeld ik de navolgende proef, die plaats l met het doel om op eenvoudige wijze slecht water te verbeteren en waar mij is gebleken dat water, na met geoxydeerde spijkers of ijzererts gesta te hebben, zich niet meer blaauw kleurde, na toevoeging van guajakti tuur en waterstof-hyperoxyde en dat de quantiteit ammoniak en organis stoffen verminderd was; ook werd met iod-amylum geene reactie meer nitriten verkregen.

L. van der Grinten.

BIJLAGE *II.*

Overzigt der uitkomsten van het onderzoek van de apotheken, van den voorraad van geneesmiddelen bij geneeskundigen en van de winkels der drogisten in Noord-Brabant en Limburg in 1872.

Districten.	LEDEN DER VISITERENDE COMMISSIE.	GENEESKUNDIGEN. Goed.	GENEESKUNDIGEN. Voldoende.	GENEESKUNDIGEN. Onvoldoende.	APOTHEKERS. Goed.	APOTHEKERS. Voldoende.	APOTHEKERS. Onvoldoende.	DROGISTEN. Goed.	DROGISTEN. Voldoende.	DROGISTEN. Onvoldoende.	2e Visitatiën.	Waarschuwingen.	Hervisitatiën.	Vervolgingen.	*AANMERKINGEN.*
1°.	F. B. G. Kieckens. L. F. A. van der Grinten.	8	11	1	1	2						6	1	1	
2°.	Dr. E. A. P. van den Bogaert. A. J. A. Maassen.	4	8	2							2				
3°.	Dr. P. R. van Mierlo. H. G. H. Truijens.		11			2									
4°.	Dr. B. J. Holster. P. J. Roersch.	11	5		6				1			1			
5°.	Dr. P. Bijnen. J. A. van Hal.	3	17	2	1	1						3	2	1	
6°.	Dr. A. E. Goossens. A. J. N. Bolsius.	1	6	4		2						2	2	1	
7°.	Dr. J. D. C. Titsingh. J. Steijns.		12			8									
8°.	G. A. Beelen. P. J. Kijn.	1	3		6	8									
9°.	Dr. H. P. van den Bergh. J. B. F. van Gils.					23	1						1		
		28	73	9	14	46	1		1		2	12	6	3	
			110			61			1						

N°. 39. *Vergadering van den geneeskundigen Raad voor Zuid-Holland, gehouden den* 27 *December* 1872.

Voorzitter: dr. L. J. Egeling, inspecteur voor het geneeskundig Staatstoezigt voor de provincie Zuid-Holland.

Secretaris: dr. C. P. Pous Koolhaas.

Tegenwoordig zijn de heeren leden: de adjunct-inspecteur, prof. Evers, dr. Snijders, dr. Vaillant, dr. Rombach, dr. Vermeulen, prof. Boogaard, dr. Blom Coster, dr. Mess, dr. Ramaer, Huijsman, Haaxman, Jacobson, Cramer, Boot en het plaatsvervangend lid mr. de Bruijn Kops, opgeroepen ter vervanging van den heer mr. Patijn.

De vergadering wordt verder nog bijgewoond door het plaatsvervangend lid, den heer Moet.

De notulen der vorige vergadering worden goedgekeurd na deze wijziging, dat op blz. 164 regel 15 van onderen in plaats van „gelegenheid voor ontsmetting," moet worden gelezen: gelegenheid voor verpleging van lijders aan besmettelijke ziekten, en dat hetgeen op blz. 175 is vermeld als door dr. Carsten gezegd omtrent het zwingelen en de zwingelwerktuigen niet deze, maar het *braken* en de *braak*machines geldt; zwingelwerktuigen zijn vroeger wel beproefd, maar hij weet niet of deze thans nog in gebruik zijn.

De voorzitter stelt nu de mededelingen betreffende handelingen van het geneeskundig Staatstoezicht, gedrukt aan de leden toegezonden, aan de orde.

I. Ingekomen stukken.

1°. „*De cholera-epidemie in Nederland in* 1866 *en* 1867"; Eerste stuk, met eene kaart.

2°. *Verslag aan den Koning van de bevindingen en handelingen van het veeartsenijkundig Staatstoezicht* in 1871.

3°. *Verslag aangaande het armbestuur*, over 1869.

4°. Exemplaren van het *Verslag aan den Koning van de bevindingen en handelingen van het geneeskundig Staatstoezicht*, in 1871, voor de leden van den Raad.

5°. *Bijdragen tot de geneeskundige plaatsbeschrijving van Nederland.* 2e stuk: Natuurkundige plaatsbeschrijving van de provincie Friesland.

6°. Exemplaren van het *Staatsblad* van 1872 n°. 134, bevattende de *wet van* 4 *December* 1872, *tot voorziening tegen besmettelijke ziekten*, voor de leden van den Raad.

7°. Koninklijk besluit van 23 Juli 1872 (*Staatsbl.* n°. 82) en beschikking van den minister van Binnenlandsche Zaken van 15 Juli 1872, waarbij lijsten van geneesmiddelen worden vastgesteld. (Zie *Verzameling van stukken* 1872, n°. 23 en 24.)

8°. Kennisgeving van den minister van Binnenlandsche Zaken, dat bij zijne beschikking van 16 Juli tot inspecteur der gestichten voor krankzinnigen is benoemd: dr. J. N. Ramaer.

9°. *Verslag van den toestand der provincie Zuid-Holland*, over 1871.

10°. *Sterfte naar de oorzaken van den dood in de provincie Zuid-Holland*, in 1870.

Van wege het departement van Binnenlandsche Zaken werd aangeboden, voor rekening van den geneeskundigen Raad zooveel afzonderlijke afdrukken van de sterftestatistiek over 1870, zoover Zuid-Holland betreft, te doen vervaardigen, als noodig zouden zijn om aan iederen geneeskundigen in die provincie een exemplaar te zenden. De inspecteur heeft daarvan gebruik gemaakt en aan elken geneeskundige (en ook aan elk lid en plaatsvervangend lid van den Raad) een exemplaar gezonden.

11°. Van den heer H. Berail, te St.-Michielsgestel: *Iets over het Liernur's stelsel en de fosses mobiles;* en: *Open brief aan de geneeskundige Raden van Nederland, omtrent het belangrijke tweeledige doel: de verzameling der faecale stoffen ten behoeve van den landbouw.* 's Hertogenbosch 1872.

Sedert de vorige vergadering hebben de volgende veranderingen in het personeel plaats gehad: II. Veranderingen in het personeel.

Overleden zijn: dr. D. B. Rijke te 's Gravenhage, dr. B. J. Winkelman te Leiden;

de heelmeesters A. van Nugteren te Zwijndrecht, J. Reutinger te Gouda;

De apothekers A. S. Tischauser te Maassluis, A. K. W. E. C. Fischer te Leiden.

Vertrokken zijn: de heelmeesters J. Bander uit Bergambacht, H. Burkens uit Gorinchem, J. van der Starp uit den Bommel, S. Bijlsma uit Stolwijk, A. P. van Tooren uit Koudekerk;

de apotheker G. van Ringh uit Vianen, waar hij de apotheek van wijlen C. G. A. van Effen waarnam;

de vroedvrouw A. C. Kall uit 's Gravenhage.

De praktijk is neergelegd door: dr. F. C. van Opdorp te Wassenaar en den heelmeester A. Ouweleen te Overschie;

de apothekers J. Beker, A. van den Toorn, P. E. Arent (firma Arent en Schuld) te Rotterdam, en P. Brouwer te Vianen, houden geene apotheek meer, en de apotheek van den overleden apotheker Vogelvanger te Leiden is vereenigd met die van B. J. Fornara.

Gevestigd hebben zich: dr. L. Foreman te Alblasserdam, dr. T. Breesnee te Sommelsdijk, dr. W. F. Kervel te Wassenaar,

dr. J. Leedigang te Dordrecht, dr. A. W. C. Berns te 's Gravenhage, dr. H. J. Stuffken te Oegstgeest, de eervol ontsl. off. v. gez. en arts Jhr. M. C. F. J. de Rotte te Gouda;

de heelmeesters T. Heijnis te Boskoop, W. J. Wiegersma en C. J. Cornelis te Rotterdam, O. H. J. Steenberg te den Bommel;

de apothekers C. M. Olifiers te 's Gravenhage, A. J. A. de Bosson te Dordrecht, C. L. W. Stutterheim (firma wed. P. van der Vliet en Zoon) en L. Beker te Rotterdam, G. Wieringa te Vianen, J. W. Craaij te Maassluis;

de vroedvrouwen H. L. Schildmeijer, geb. Schuch, A. M. Proos, M. C. Maronier, geb. Klijke, A. W. de Sel, geb. van Essen, alle te Rotterdam.

Verplaatst hebben zich: Dr. A. B. J. Lulofs, van Giessendam naar Hardinxveld;

de heelmeesters E. J. van der Mijle van Streefkerk naar Groot-Ammers, J. den Dooren van Roojen van Moordrecht naar Melissant, G. Bakker van Woerden naar Overschie, A. P. van Tooren van Nieuw-Beijerland naar Koudekerk, P. Munck van Boskoop naar Hardinxveld, J. Broeksmit van Rozenburg naar Zwijndrecht. C. J. Visser van Goedereede naar Rozenburg;

de vroedvrouw C. Sellendam, geb. Hoorn, van Zwijndrecht naar Delfshaven.

De apotheker W. A. L. Legebeke, die de apotheek van van der Vliet te Rotterdam waarnam, beheert thans die van den overleden apotheker Filedt Kok te Schiedam; de apotheker C. van Ecten, vroeger belast met de waarneming van laatstgenoemde apotheek, neemt thans tijdelijk die van den apotheker C. de Haan te Rotterdam waar; de apotheker J. G. Zwaga is in de waarneming van de apotheek van de Groot aldaar vervangen door den apotheker J. D. Dingemans; de apotheek van wijlen W. Sillevis te Dordrecht wordt waargenomen door den apotheker J. M. Baumann.

III. Volksgezondheid. Berichten omtrent ziekten, die de volksgezondheid bedreigen.

Pokken. De epidemie van pokken nam in de meeste gemeenten af.

Van de 16 gemeenten, die, volgens mededeeling in de vorige vergadering (zie *Not.* blz. 157), van pokken waren vrij gebleven, zijn nog Klaaswaal en Westmaas aangetast.

Te Alfen (Alferhoorn), Zuid-Beierland, Dordrecht en vooral te Katwijk en Strijen verkreeg de ziekte in de laatste helft van 't jaar de grootste uitbreiding.

Pokken zijn volgens de ontvangen berichten waargenomen: in Juni te Ter Aar; in Juli te Aarlanderveen, Zuid-Beierland, Klaaswaal, Ridderkerk en Strijen; in Augustus te Dor-

drecht, Mijns-Heerenland en Westmaas; in September te Alfen; in October te Strijen; in December te Heinenoord en Schoonrewoerd.

Te Alfen (Alferhoorn) zijn in één gezin eene vrouw en vijf kinderen aangetast; allen niet gevaccineerd. Van daar verspreidde zich de ziekte onder niet ingeënte personen. — Een kind te Dordrecht werd dadelijk na de geboorte gevaccineerd, omdat de moeder aan varioloïden leed; een vaccinepuist kwam op. Hierdoor werd echter het verloop niet gewijzigd; het kind stierf op den 7den dag der ziekte. — Te Heinenoord (Goidschalxoord) kwam, na het verdwijnen der pokken in April, op nieuw een geval voor in December, De bron van besmetting kon niet worden opgespoord. — Te Klaaswaal zijn de pokken waarschijnlijk aangebracht van Numansdorp door iemand, die bij de begrafenis van zijne aldaar overleden zuster was tegenwoornig geweest. Bijna tegelijkertijd werd in het huis van den lijder een kind aangetast, afkomstig uit een besmet gezin te Numansdorp. — Te Katwijk kwamen sedert 1 Januari 131 sterfgevallen aan pokken voor (2.4°/$_0$ van de bevolking). Van de geneeskundigen werd omtrent de uitbreiding dezer ziekte niets vernomen. — Een schippersknecht bracht de smetstof van Vinkeveen naar Schoonrewoerd.

Van Mei tot December zijn nog 233 sterfgevallen aan pokken in deze provincie voorgekomen. Met de overledenen aan pokken in 1870, 1871 en de eerste 5 maanden van dit jaar bedraagt het totaal sterftecijfer aan pokken in Zuid-Holland thans 9125.

Roodvonk. Vooral in het zuidelijk gedeelte der provincie kwamen vele gevallen van roodvonk voor; het karakter was goedaardig. In Juni te Middelharnis; in Juli te Alblasserdam, 's Gravendeel, 's Gravenhage, Rhoon en Schiedam; in Augustus te Dordrecht, Helvoetsluis, Katendrecht, Nieuw-Lekkerland, Maasdam, Poortugaal en Westmaas; in September te Koudekerk en Rotterdam (Fijenoord); in October te Delft; in November te Charlois, Giessendam, Pernis en IJselmonde; in December te Rotterdam (Fijenoord) en Vianen.

Te 's Gravendeel was het karakter der ziekte zoo goedaardig, dat het meestal niet noodig was dat de lijders geregeld door den geneeskundige werden bezocht.

De eerste lijder te IJselmonde had zijne zuster te Dordrecht bezocht, die aan roodvonk overleed. Verder bleek de bewaarschool het meest tot verspreiding der smetstof bij te dragen. Een persoon werd besmet in het huis van den 1sten lijder.

Mazelen. Mazelen zijn waargenomen in Juni te Rotterdam; in

Juli te Aarlanderveen, Berkel, den Bommel, 's Gravendeel, 's Gravenhage, Poortugaal en Schiedam; in Augustus te Hellevoetsluis, Rozenburg en Schoonhoven; in September te Alblasserdam, Kralingen en Rotterdam; in October te Delftshaven, Delft en Rotterdam (Fijenoord); in December te Delft en Lekkerkerk.

Te Schoonhoven werd de ziekte aangebracht uit Rotterdam, te Rozenburg uit Schiedam.

Te Hellevoetsluis werd het roodvonk, dat zich gedurende eenigen tijd had voorgedaan, opgevolgd door mazelen. Beiden verliepen gunstig. De aangetasten waren meest kinderen onder 6 jaar.

Te Schiedam zijn in de maanden Juli tot October 68 personen aan mazelen gestorven.

Typhus. Typhus kwam voor: in Juni te Arkel en Ameide; in Augustus te Hei- en Boeicop, Maasdam en Zwammerdam (3 in een gezin); in September te Aarlanderveen, Dirksland, Koudekerk en Nieuw-Lekkerland; in October te Leksmond en Meerkerk; in December te Koudekerk en Poortugaal.

Te Hei- en Boeicop leden twee zusters aan typhus. Het begin der ziekte van de eerst aangetaste valt zamen met het wegbreken van eene bedstede, waarin het vorig jaar een typhuslijder werd verpleegd.

Te Meerkerk zijn twee personen aangetast, nadat zij oude vloerkleederen hadden uitgeklopt. De man van een van hen was voor twee jaar aan typhus gestorven.

Te Leiden zijn in de laatste weken eenige gevallen van typhus voorgekomen.

Prof. Boogaard betwijfelt of de diagnose van typhus wel altijd juist is. Somtijds wordt meningitis voor typhus gehouden. Wenschelijk ware, dat zooveel mogelijk de diagnose door de sectie werde gecontroleerd, opdat niet tot typhus gerekend worde, wat daartoe niet behoort.

De voorzitter zegt van het voorkomen van typhus te Leiden slechts ten gevolge van eene mondelinge mededeeling melding gemaakt te hebben, daar hij van het waarnemen van die ziekte van geen der Leidsche geneeskundigen eenige kennisgeving ontving. Ook bij hem is twijfel gerezen, of wel al die gevallen werkelijk typhus waren geweest. Het onderscheid van typhus, d. i. typhus exanthematicus, en febris typhoïdea, d. i. typhus abdominalis, wordt ook niet altijd in het oog gehouden. Er zijn geneesheeren die den naam febris typhoïdea toepassen op de lichtere gevallen dezer beide ziekten. Hij meende echter dat te Leiden in zeer vele gevallen lijkopening geschiedde.

Prof. Evers vereenigt zich met de gemaakte opmerkingen; als „*typhus*", zonder nadere aanwijzing opgegeven, waren hem bekend: een geval van febris remittens, een van eene ontsteking en een van typhus exanthematicus. Men ziet dus dat men hier niet met een goed omschreven ziektevorm te doen heeft.

Dr. Mess meent dat de kwestie wel in menig geval moeielijk zal kunnen uitgemaakt worden. Alles hangt af van de juistheid der gemaakte diagnose. Zoo spreekt men in Frankrijk nog dikwijls van het aborteren van typhus. De moeielijkheid vermeerdert, daar de obductie zoo vaak op bezwaren stuit.

Prof. Boogaard drukt ten slotte nog eens op het wenschelijke van eenstemmigheid omtrent het begrip van typhus en doet daarbij ook uitkomen, dat het onderscheiden van typhus exanthematicus en typhus abdominalis ook noodzakelijk is met het oog op te nemen maatregelen van voorzorg.

Diphtheritis. Is voorgekomen in Juli te 's Gravenhage; in Augustus te Ouderkerk a./d. IJsel; in September te Vlaardingen; in October te Leiden; in November te Ameide, Delft, Rotterdam en Spijkenisse; in December te Lekkerkerk.

Kinkhoest. Kwam voor in Juni te Rotterdam; in Juli te Schiedam; in September te Rotterdam; in October te Rockanje; in November te Hellevoetsluis.

Kraamvrouwenkoorts. In November te Rotterdam.

Dysenterie. Is in Augustus te Ridderkerk en IJselmonde gezien; in October te Nieuw-Beierland; in November te Ameide. Deze lijder was werkzaam geweest te Krimpen a./d. Lek, waar zoover bekend is geen dysenterie voorkwam. De ziekte verspreidde zich hier evenmin als te Nieuw-Beierland, waar de lijder, die van zijn werk te Tien-gemeten ziek te huis kwam, overleed. Te Ridderkerk, waar de ziekte de grootste uitbreiding kreeg, werd zij aangebracht door een vlasarbeider, die eenige weken in de Haarlemmermeer bij Heemstede werkzaam was, en daar door dysenterie werd aangetast. Het is niet gebleken, dat deze arbeider met dysenterielijders in aanraking is geweest. Acht dagen daarna werd een kind, bloedverwant van n°. 1, aangetast, en spoedig daarop 3 personen, wonende in de buurt van n°. 1 (de zg. *brak*, waar de riolen het slechtst zijn). Spoedig daarna verspreidde de ziekte zich door de kom der gemeente. IJselmonde werd waarschijnlijk uit het naburig Ridderkerk besmet.

Tongblaar. De heer Thorn Leeson heeft 11 personen behandeld, die vleesch hadden gebruikt van een kalf, aan tongblaar gestorven. Een van dezen, een kind van 5 jaar, is overleden. De verschijnselen der ziekte waren nagenoeg dezelfde: beginnende met pijn in de keel, zwelling van de amandelen en tong tot

stikking toe, vrij hevige koortsverschijnselen, kleine ontvellingen in de mondholte enz. Op den derden of vierden dag vertoonde zich over het geheele ligchaam een donkerroode uitslag, welke veel overeenkomst had met die bij Werlhofsche vlekziekte. Deze uitslag verdween na een of twee dagen, en werd opgevolgd door hardnekkige diarrhoe, die vijf à zes dagen aanhield. De herstellenden waren uitermate verzwakt. Te Ter Aar en in den omtrek kwam veel diarrhoe voor en was de sterfte onder de kleine kinderen groot. In bijna elk geval hadden deze melk gebruikt van koeien, lijdende aan of verdacht van tongblaar, doordien de ziekte daar zeer verspreid was onder het vee.

In Gorinchem leden twee volwassenen aan oppervlakkige verzwering van het mondslijmvlies. Naar de meening van den geneeskundige ten gevolge van het gebruik van melk van aan tongblaar lijdende koeien.

IV. Handelingen van het geneeskundig Staatstoezicht. Bezochte gemeenten.

Bezocht zijn: Ameide, Nieuw-Beierland, Delft, Dordrecht, 's Gravensade, Hazerswoude, Leerdam, Leiden, Leimuiden, Nieuw-Lekkerland, Maassluis, Naaldwijk, Nieuwveen, Nootdorp, Pernis, Ridderkerk, Rotterdam, Rijswijk, Zegwaart, Zoetermeer, Zwijndrecht.

Amerikaansch varkensvleesch.

Naar aanleiding van een bericht omtrent het voorkomen van trichinen in varkensvleesch, uit Amerika naar Bremen gezonden, vestigde de minister van Binnenlandsche Zaken, onder toezending van brieven van de kamers van koophandel, de aandacht van de geneeskundige ambtenaren daarop, en verzocht mikroskopisch onderzoek van dergelijk spek. Kort te voren had de adjunct-inspecteur een stukje verdacht spek van den burgemeester van Ouddorp tot onderzoek ontvangen. Verschillende monsters van dit Amerikaansche vleesch zijn onderzocht, maar trichinen zijn niet gevonden.

Geneeskundige armenverzorging.

Overeenkomstig een besluit van de vergadering der geneeskundige inspecteurs werd de aandacht der gemeentebesturen gevestigd op het gewicht van doeltreffende inrichting der geneeskundige armenverzorging. Dit geschiedde in eenen brief, aan alle gemeentebesturen toegezonden, waarin de beginselen werden aangewezen, van welke, naar de meening der geneeskundige ambtenaren, eene goede regeling moet uitgaan. Die brief is door den inspecteur aan gedeputeerde Staten medegedeeld. Ook de leden en plaatsvervangende leden van den Raad ontvingen een afdruk ter kennisneming.

De inhoud van deze circulaire geeft tot eene bespreking aanleiding.

Dr. Snijders, ofschoon zeer ingenomen met het denkbeeld van oprichting van ziekenfondsen, niet uitsluitend voor armen, acht

inder wenschelijk dat het gemeentebestuur in het bestuur van ›odanige fondsen vertegenwoordigd zij of daarop toezicht uit-ʻfene. Administratiekosten behoeven er zijns inziens bijna niet : zijn. Inmenging van het gemeentebestuur zal gevoeligheid bij ᵊ geneeskundigen kunnen opwekken. Toezicht komt hem onoodig voor. Ten plattelande vooral zij de deelneming slechts en contract tusschen den geneeskundige en het publiek.

De voorzitter zegt, dat met het toezicht van het gemeentebestuur ›doeld is, de zaak eenigszins te releveren en haar tegenover le bevolking reeds aanstonds vertrouwen te geven. Hij meent ok dat de administratie bij eenigzins uitgebreide ziekenfondsen ʻel eenige onkosten veroorzaken zal.

Dr. Carsten doet ook nog opmerken, dat in de circulaire niet ɔrdt verlangd dat het gemeentebestuur bepaaldelijk aan het ›ofd der inrichting zal staan, maar dat b. v. een raadslid in t bestuur zitting hebbe en er alzoo toezicht zij.

Dr. Vermeulen zoude meenen dat de geneeskundige ook direcɪar behoort te zijn. Hij kent ook ziekenfondsen welker bestuur heel uit niet-geneeskundigen bestaat. In gevallen wanneer de neeskundige staat onder eene directie, die hem niet bevalt, are daartegen toezicht wenschelijk.

Naar aanleiding van het door de vorige spreker opgemerkte, ʻgt de heer Haaxman, dat naar zijne meening eene inrichting t verleening van hulp bij ziekte, waaraan een apotheker ver›nden is, niet uitsluitend onder geneeskundigen mag staan, n het verbod van art. 15 der wet op de artsenijbereidkunst, ʻereenkomende met art. 11 der wet op de uitoefening der ge-ʻeskunst. Spreker verdedigt die zienswijze tegen de opmerking ɪn den voorzitter, dat ziekenfondsen als de hier bedoelde hem et voorkomen onder dit verbod te vallen en ook in verscheidene ʻmeenten bestaan, zonder dat hiertegen bezwaar is gemaakt of ch de misbruiken hebben voorgedaan, waartegen dit verbod ʻr wet is gericht.

De heer Cramer acht het niet ondoelmatig dat het gemeente-ʻstuur toezie, en dat door oprichting van ziekenfondsen de sten der armenverzorging verminderd worden. Spreker wenscht ʻenwel nog te vernemen wat bedoeld wordt door een vast te ellen tarief; of elke gemeente zoodanig tarief zal moeten vastellen, of dat dit door de geneeskundige Raden zal moeten ge-ʻhieden; hij meent dat de Raad een tarief als leiddraad zoude unnen geven.

Hierop antwoordt de voorzitter, dat natuurlijk ieder fonds zijn gen reglement, zijn eigen tarief zal moeten hebben, hetgeen

echter niet verhindert dat velen, of zoo zij willen allen, hetzelfde tarief kunnen vaststellen. Het spreekt wel van zelf dat geen tarief door de geneeskundige Raden aan de contractanten kan worden opgelegd. Dit neemt evenwel niet weg, dat eene handleiding van die zijde kan gegeven worden. Dit is dan ook in een der Raden ter sprake gekomen en de voorzitter meent zich te herinneren, dat daar voor deze zaak eene commissie is benoemd. Wij zouden dus in allen gevalle de uitkomst daarvan en van de circulaire kunnen afwachten.

Begraafplaatsen. Nieuw-Beierland. Gedeputeerde Staten beslisten in November 1870, dat de begraafplaats te Nieuw-Beierland den 1en Mei 1874 zou moeten gesloten worden. Eerst in 1872, derhalve te laat en dus te vergeefs, kwam het gemeentebestuur hiertegen in beroep bij den Koning. Een adres van ingezetenen werd daarop in November aan gedeputeerde Staten gezonden, waarin werd verzocht dat de gemeente mocht worden ontheven van de verpligting tot het aanleggen van eene nieuwe begraafplaats.

De adjunct-inspecteur moest bij het in 1870 gegeven advies blijven.

Delftshaven. De beslissing des Konings betreffende de begraafplaats te Delftshaven, die, zoo als in de vorige vergadering werd medegedeeld (*Notulen*, blz. 159), nog werd gewacht, is den 16 November gegeven. Het besluit van gedeputeerde Staten tot sluiting werd vernietigd. De begraafplaats blijft in gebruik.

's Gravesande. Te 's Gravesande ligt de begraafplaats midden in de kom der gemeente, van alle zijden door woningen omringd, van de bewaarschool slechts door een voetpad gescheiden. De inspecteur moest sluiting aanraden. Bij zijn advies aan gedeputeerde Staten voegde hij de opmerking, dat onmiddellijk bij de begraafplaats een nieuw post- en telegraafkantoor in aanbouw was.

Hazerswoude. Tegen het in gebruik blijven van de begraafplaans te Hazerswoude, waarover door den commissaris des Konings zijn gevoelen was gevraagd, zag de inspecteur geen bezwaar.

Kralingen. De begraafplaats der roomsch-katholieken te Kralingen, waarvan reeds herhaaldelijk in onze vergadering sprake was, en welker sluiting door gedeputeerde Staten was bevolen, zal toch, ten gevolge van het Kon. besluit van 27 September, waarbij het besluit van gedeputeerde Staten is vernietigd, in gebruik blijven.

De heer Cramer, met die begraafplaats bekend, vraagt of in dat besluit nu moet berust worden, dan of van de zijde van het geneeskundig Staatstoezicht nog iets kan worden gedaan. Hij betuigt zijne verwondering en zijn leedwezen over een besluit tot instandhouding van zulk eene begraafplaats als die te Kralingen.

De voorzitter antwoordt, dat niets meer kan worden gedaan. De vernietiging van het besluit van gedeputeerde Staten heeft ook hem zeer onaangenaam getroffen, want van geene hem bekende begraafplaats werd naar zijne overtuiging sluiting dringender gevorderd dan van die der roomsch-katholieken te Kralingen, op welker ligging en toestand hij reeds meermalen wees. (Zie o. a. *Jaarverslagen* 1869, blz. 322, 375; 1871, blz. 236.) In het hoogste ressort is thans echter beslist dat zij in gebruik blijft. Art. 46 der begraafwet zegt, dat begraafplaatsen, welke niet op den bepaalden afstand van eene bebouwde kom liggen, worden gesloten *zoo zij schadelijk zijn voor de volksgezondheid*. Die schadelijkheid nu wordt ontkend; zij is niet *bewezen* en kan natuurlijk niet worden bewezen. Sluiting blijft ook later mogelijk, volgens dit artikel; maar slechter, nadeeliger dan de begraafplaats is, zal zij niet worden, en zij zal dus wel blijven bestaan.

Leimuiden.

Ten aanzien der begraafplaats te Leimuiden zijn gedeputeerde Staten zelven op hun bevel tot sluiting teruggekomen. Zij zal eene kleine wijziging ondergaan en in gebruik blijven.

Nootdorp.

Tegen de begraafplaats te Nootdorp, die hij bezocht, had de Inspecteur geen bezwaar.

Oudenhoorn.

Het gemeentebestuur van Oudenhoorn verzocht aan gedeputeerde Staten het behoud der begraafplaats. Zij ligt zeer ongunstig, midden in de bebouwde kom der gemeente, van alle zijden binnen den afstand zan 35 M. door woningen omgeven. De adjunct-inspecteur adviseerde tot sluiting.

Schipluiden.

Gedeputeerde Staten hebben het gemeentebestuur van Schipluiden (zie *Not.* der vorige verg. blz. 161) aangeschreven, om de noodige maatregelen te nemen, opdat spoedig eene nieuwe begraafplaats gereed zij.

Spijkenisse.

Ten gevolge van een nader door eene commissie uit gedeputeerde Staten ingesteld onderzoek naar de begraafplaats te Spijkenisse is dat collegie teruggekomen op zijne beslissing en heeft besloten, onder zekere voorwaarden art. 46 der wet van 10 April 1869 (*Stbl.* n°. 65) op die begraafplaats niet toe te passen.

Zevenhoven.

Tegen het in gebruik blijven der begraafplaats te Zevenhoven was geene bedenking.

Angina diphtherina te Ameide.

Bij een bezoek te Ameide, naar aanleiding van het voorkomen van angina diphtherina, bleek den adjunct-inspecteur, dat in één gezin (wonende in één vertrek) vier personen waren aangetast, waarvan een was overleden. De bron van besmetting was niet bekend. Daarna werden in het gezin van een slaapsteêhouder, met het eerste gezin verwant, twee kinderen aangetast. In overleg met den burgemeester en den geneeskundige zijn onverwijld de noodige maatregelen tot desinfectie van de woningen

en van eene mestvaalt, in de nabijheid der besmette woning, beraamd, en is zorg gedragen, dat de bezoekers der slaapstede, die dagelijks werd ontsmet, in een afzonderlijk vertrek, afgescheiden van het gezin, konden verblijf houden; de kinderen uit de besmette gezinnen zijn uit de school geweerd. Daarna hebben zich eenigen tijd geene gevallen van deze ziekte meer voorgedaan. Later hadden zij weder eenige uitbreiding gekregen.

Tevens gaf de adjunct-inspecteur aan het gemeentebestuur in overweging, de mestvaalt op het terrein van het algemeen armbestuur, binnen de bebouwde kom der gemeente, te doen verplaatsen. Hieraan zal gevolg worden gegeven.

Ongezonde woningen te Dordrecht.

Het gemeentbestuur van Dordrecht vroeg het advies van den adjunct-inspecteur omtrent de bewoonbaarheid van eene woning. Bij onderzoek bleek, dat een kelder onder het woonvertrek steeds tot op zekere hoogte met water was gevuld, waaruit schadelijke uitwasemingen zich in dat vertrek, en ook in twee daarboven gelegen vertrekken, verspreidden. Daarom werd in overweging gegeven, het verwijderen van het water en het waterdicht houden van den kelder als voorwaarde te stellen voor de bewoonbaarheid der vertrekken. Tevens werd de aandacht van het gemeentebestuur gevestigd op het gemeenschappelijk privaat nabij die woningen, dat van tijd tot tijd overloopt. Het plaatsen van een tweede privaat en het geregeld ledigen der privaatputten werd daarom zeer aanbevolen.

Verordening te 's Gravendeel.

Het gemeentebestuur van 's Gravendeel berichtte, dat de gemeenteraad eene verordening op het plaatsen van privaten binnen de gemeente had vastgesteld, waardoor verontreiniging van slooten enz. kon worden voorgekomen. (Zie *Notulen* der vorige vergadering blz. 164.)

's Gravenhage. Vetsmelterij.

Aangaande de vetsmelterij te 's Gravenhage, in de vorige vergadering vermeld (*Not.* blz. 164), deelden burgemeester en wethouders den inspecteur mede dat na onderzoek is gebleken, dat in het door hem aangewezen huis in de Snoekstraat een soort van magazijn van afval van runderen of penserij (?) was; dat hiervan proces-verbaal opgemaakt en dit in handen van den kantonrechter is gesteld.

Weeshuis der hervormden.

Nadat de inspecteur heeren regenten van het weeshuis der hervormden te 's Gravenhage had herinnerd aan zijn schrijven over den toestand van het drinkwater en de riolen in dat gesticht, hetwelk ruim een half jaar onbeantwoord was gebleven (*Not.* der vorige verg. blz. 165), ontving hij tot antwoord „dat de gezondheidstoestand in het gesticht gelukkig weinig of niets te wenschen overliet. Dit geheele jaar zijn de ziekenzalen bijna ledig gebleven en hebben zich geene andere dan lichte

ongesteldheden van voorbijgaanden aard voorgedaan." — Hoe aangenaam het hem ware dit te vernemen, kon hij daarin geen antwoord zien op het verzoek om inzage van het rapport van den scheikundige, wien, naar hij vernomen had, het onderzoek was opgedragen van het drinkwater, op welks slechte hoedanigheid hij gewezen had, en evenmin op zijne vraag of iets gedaan is tot verbetering van het water en van den verwaarloosden toestand van sekreten en riolen. Hij herhaalde derhalve die vragen.

Openbare school.

Een bezoek van de openbare burgerschool voor meer uitgebreid lager onderwijs, aan de Groote Markt te 's Gravenhage, noopte den inspecteur de aandacht van het gemeentebestuur te vestigen op het onvoldoende van die schoollokalen. Daar ontbreekt de noodige ruimte en de voor de gezondheid onmisbare zuivere lucht. Mij is dan ook medegedeeld, dat verscheidene ouders hunne kinderen niet naar die school willen zenden, omdat zij in zoo onvoldoende lokalen is gevestigd. In twee der lokalen, 215 en 234 M^3 groot, is voor elk der 70 kinderen slechts 3 M^3 ruimte. In het derde, slechts 180 M^3 groot, moet somtijds door meer dan 70 kinderen en 3 onderwijzers geademd worden. Er is dan slechts $2\frac{1}{2}$ M^3 ruimte voor ieder. Bovendien wordt aan dit gebrek volstrekt niet tegemoet gekomen door goede luchtverversching. Het openzetten van ramen kan daaraan geenszins voldoen. Wel zijn er enkele gaten aangebracht, die voor luchtverversching moeten dienen, maar deze kunnen bijna niets uitwerken. Voor zooverre die voor het inlaten van lucht bestemd zijn, brengen zij, indien zij lucht aanvoeren, zelfs niet zuivere lucht aan, maar zeer onzuivere uit den gang, of, wat nog erger is, lucht uit eene onder een der schoollokalen gelegen bergplaats van voorwerpen, die op marktdagen worden gebruikt. Bij het bezoek was er stank in die bergplaats. De privaten en het urinoir verspreiden zeer hinderlijken stank op het portaal, waarop de schoollokalen uitkomen. Deze is somtijds reeds op den trap te bespeuren, naar werd gezegd. De inspecteur deelde zijn gevoelen over die schoollokalen ook mede aan den inspecteur van het lager onderwijs in Zuid-Holland en den distrikt-schoolopziener.

Drank tegen cholera.

Burgemeester en wethouders van 's Gravenhage verzochten den inspecteur een hun met een naamloos schrijven toegezonden „onfeilbaar" middel tegen de cholera scheikundig te doen onderzoeken. Deze deed opmerken hoe elke cholera-epidemie speculanten opwekt tot het bereiden van „onfeilbare" geneesmiddelen, waarvoor zij dan den steun der autoriteiten en de erkenning van hunne deugdelijkheid trachten te verwerven, en wees er op, hoe weinig leerzaams een scheikundig onderzoek in dit geval vermoedelijk zou opleveren. De drank was blijkbaar een zamen-

gesteld mengsel van zoogenaamde verhittende aromatische zelfstandigheden, gelijk zeer veelvuldig en dikwijls met goed gevolg bij het begin van cholera worden toegediend. Het gemeentebestuur zag hierop af van het verzoek om een scheikundig onderzoek.

's Gravesande. Bij een bezoek, te 's Gravesande gebracht, bleek dat die gemeente op verschillende plaatsen nog in denzelfden onreinen toestand verkeert als voor ruim twee jaren, toen de typhus zooveel slachtoffers maakte, en de inspecteur het gemeentebestuur wee op de noodzakelijkheid van maatregelen ter bevordering de reinheid. (Zie *Jaarverslag* over 1870, blz. 265, 369—370). Toe werd, na herhaalden aandrang, door het gemeentebestuur be sloten, dat gedurende de epidemie de mesthopen wekelijks zoude weggeruimd en later „eene vaste bepaling" zou worden gemaak dat dit maandelijks zou geschieden. Met verwondering vond inspecteur nu de gemeente in denzelfden toestand als vroege Aan opruiming van mesthoopen, zelfs maar eenmaal 's maand is blijkbaar niet gedacht. Hij drong nogmaals aan op afdoen verbetering. Het gemeentebestuur antwoordde, dat hoewel h bleef bij het gevoelen, vroeger geuit (zie t. a. p. blz. 370) het gaarne bereid was van de raadgevingen gebruik te maken waarvan „te zijner tijd" het bewijs zou worden gegeven in d te onderwerpen plaatselijke verordeningen, wat het schoonhoude van eenige slooten aangaat, en vooral ook betreffende de plaat sing der privaten. De inspecteur hoopt dat die „tijd" spoedi moge aanbreken, doch meent, door de ondervinding geleerd de verwachting omtrent de reiniging van den Augias-stal t 's Gravesande niet hoog te moeten spannen. Daarvoor zal een andere Herkules noodig zijn.

Dr. Snijders, van 's Gravesande, deelt naar aanleiding daarvan mede, dat alles nog in denzelfden toestand is. (Het bezoek had plaats 15 Augustus, dus meer dan vier maanden geleden.)

Verordening te Kralingen. De verordening te Kralingen, waarvan het ontwerp bij gedeputeerde Staten de bedenkingen had uitgelokt, in de vorige vergadering vermeld (*Not.* blz. 167), is niettemin vastgesteld. Burgemeester en Wethouders meenen dat de opmerkingen van den inspecteur over die bedenkingen „zeer hebben medegewerkt om die te doen opheffen."

Typhus te Leerdam. Op eene kostschool te Leerdam kwamen bijna te gelijkertijd 13 gevallen van typhus voor, waarvan een met doodelijken afloop. De ziekte was waarschijnlijk aangebracht door eenen leerling, die te Vianen had vertoefd, in een gezin, waarin een meisje aan typhus leed, en de moeder later ook werd aangetast. Toen de kostschoolhouder met den aard der ziekte bekend was, heeft hij de gezonde en herstellende leerlingen naar huis gezonden,

het huis doen ontsmetten, beddegoed en ledikanten doen vernietigen enz. Het onderzoek dezer school, hetwelk eenigen tijd na het voorgevallene plaats had, omdat hiervan door de geneeskundigen geen kennis was gegeven, leerde den adjunct-inspecteur, dat de leer- en slaapzalen doelmatig zijn ingericht. De afvoer van faecale stoffen was echter gebrekkig. Een binnenprivaat stond door een riool, eenige meters lang, in verband met een gestapelden put in den tuin, waarop ook een buitenprivaat uitloost. Het riool, dat van tijd tot tijd verstopt is, loopt op een' afstand van 1 M. langs den put, waaruit het drinkwater gepompt wordt. Dit water is tot onderzoek naar het scheikundig laboratorium te Utrecht gezonden; de uitslag van het onderzoek is niet medegedeeld. Aan den kostschoolhouder werd in overweging gegeven, den beerput na lediging en reiniging te dempen, en het riool, nadat het is schoon gemaakt, van het privaat af te sluiten. Het plaatsen van fosses mobiles werd daarbij aanbevolen, en het gebruik van het pompwater voorloopig ontraden. Hieromtrent werd niets naders vernomen.

Burgemeester en wethouders van Leiden vroegen advies omtrent een plan voor het bouwen van eene nieuwe school. De inspecteur deelde een paar opmerkingen daaromtrent mede. School te Leiden.

Bij een bezoek aan de gemeente Nieuw-Lekkerland tijdens het heerschen van rondvonk zag de adjunct-inspecteur eene typhuslijderes in een blok huizen uit 6 woningen bestaande. In het eenige voor deze woningen bestemde privaat werden de ontlastingen der zieken geworpen. De burgemeester, gewezen op het gevaar waaraan de buren blootgesteld waren, heeft bewerkt, dat een tweede privaat bij die woningen is geplaatst, en het eerste behoorlijk is gereinigd en gedesinfecteerd; tevens is de woning van de lijderes ontsmet. Van verdere verspreiding der ziekte is geen bericht ontvangen. Typhus te Nieuw-Lekkerland.

Door het gemeentebestuur te Maasdam werd bericht, dat in het schoollokaal twee nieuwe gegoten ijzeren ramen zijn aangebracht, waarvan het bovenste een tuimelraam is. (Zie *Notulen* der vorige vergadering blz. 170.) School te Maasdam.

Bij een bezoek van Naaldwijk trok de toestand van eenige slooten zeer de aandacht van den inspecteur. Zij kunnen dien naam bezwaarlijk meer dragen, maar zijn niet anders dan open riolen, die voor de gezondheid der omwonenden nadeelig moeten wezen. Een artikel van eene politieverordening voor die gemeente geeft het middel aan de hand om daarin verbetering te brengen. Met den heer burgemeester trad hij daaromtrent in overleg en later schreef hij aan het gemeentebestuur. Het voornemen is, die slooten zooveel mogelijk allengs te dempen. Naaldwijk.

Oegstgeest. Wegens den gezondheidstoestand van den heel- en vroedmeester te Oegstgeest, die 't hem onmogelijk maakte de geneeskundige praktijk in haren geheelen omvang uit te oefenen, wees de inspecteur het gemeentebestuur er op, dat het raadzaam ware dat van gemeentewege een vroedvrouw wierd aangesteld, gelijk de heelmeester reeds voor eenige jaren had gewenscht. Het bestuur was daartoe nu bereid en deed eene oproeping. Er meldde zich echter geene geschikte vroedvrouw aan. Thans is, door de vestiging van eenen arts, in de behoefte voorzien.

Drinkwatnr te Pernis. Te Pernis bleek het drinkwater veel te wenschen over te laten. Het grootste gedeelte der ingezetenen drinkt polderwater, dat niet voldoende wordt ververscht; evenzeer bestond op de school behoefte aan goed drinkwater. Door den adjunct-inspecteur zijn aan het gemeentebestuur eenige middelen aangeraden om hierin verbetering aan te brengen. Hij ontving ten antwoord dat tot den aankoop van een filter en regenwaterton, beide van de grootste soort, was besloten, waardoor de schooljeugd en velen in die buurt wonende gezinnen zouden worden gebaat.

Dysenterie te Ridderkerk. De uitbreiding der epidemie van dysenterie te Ridderkerk gaf aanleiding tot een bezoek aan deze gemeente, die zich door een lagen bodem, vele stinkende riolen en slooten en onzuiver drinkwater kenmerkt. Op advies van den adjunct-inspecteur zijn onverwijld maatregelen tot beteugeling der ziekte genomen. Alle slooten, riolen, vervalputten, goten, privaten op de scholen enz. zijn schoongemaakt en gedesinfecteerd, mestverzamelingen opgeruimd en de ontlaste stoffen onmiddelijk met ijzervitriool bedeeld. Het havenwater is door het geregeld openen van een sluisje meer ververscht, en eene buitengewone spuiing van den Singel door het polderbestuur toegestaan. De ingezetenen zijn bij openbare kennisgeving gewezen op de maatregelen, tegen de verspreiding der ziekte te nemen, en de kinderen uit de besmette gezinnen zijn van de school geweerd. Daarna nam de ziekte, waardoor reeds 79 personen waren aangetast, waarvan 12 overleden, spoedig af. Tot het doen zuiveren van het drinkwater door chloorijzer was de gemeenteraad niet te bewegen.

Penserij te Rotterdam. Over een verzoek om vergunning tot inrichting van eene zoogenaamde „penserij" op de Gedempte Botersloot te Rotterdam, hetwelk door burgemeester en wethouders was geweigerd, werd, toen de verzoeker zich tot den Koning had gewend, door den commissaris des Konings advies gevraagd. Zulke inrichtingen behooren zeker niet in eene dicht bebouwde en bevolkte buurt te worden toegelaten. Terecht hadden burgemeester en wethouders vergunning geweigerd. De inspecteur adviseerde eene gunstige beschikking op het gedane verzoek te ontraden.

De burgemeester van Rijswijk deelde mede, dat een ontwerp van eene verordening ter bestrijding van besmettelijke ziekten (zie *Notulen* der vorige vergad. blz. 172) aan den gemeenteraad was voorgelegd. Zij is later vastgesteld. Tevens werd medegedeeld dat de Raad eene commissie had benoemd, waarvan een geneeskundige voorzitter is, om te onderzoeken welke mesthoopen, „naär de bedoeling der verordening tot bevordering van de gezondheid in de gemeente", eene voor de gezondheid schadelijke lucht verspreiden. Rijswijk.

Burgemeester en wethouders van Schiedam deelden mede dat zij, daar de toestand van het water dringend verbetering eischt (zie *Notulen* der vergadering van Dec. 1871, blz. 235), ten gevolge van bij gedeputeerde Staten door het collegie van Delfland ingebrachte klachten met betrekking tot het afvoeren van water door Schiedam op den gemeenschappelijken boezem van Schieland en Delfland, de tusschenkomst van het gewestelijk bestuur hebben ingeroepen, om, in het belang van de algemeene gezondheid, ontheven te worden van de beperkende bepalingen voor deze gemeente, ten gevolge van de toepassing op haar van het reglement en de keur van Schieland. Schiedam. Grachtwater.

Verder werd gemeld: dat het bekende „Balkengat", waarvan meermalen in dezen Raad sprake was, weldra zou worden gedempt, en eindelijk: dat bij den gemeenteraad aanhangig waren twee aanvragen om concessie voor den aanleg van eene drinkwaterleiding „op ruime schaal", uit de Maas. Het „Balkengat." Drinkwaterleiding.

Toen de inspecteur vernam dat het diakonie-armbestuur der hervormde gemeente te Schoonhoven reeds voor eenige maanden aan den gemeenteraad had te kennen gegeven, dat het zich na eene bepaalde dagteekening niet meer zou belasten met de zorg voor de geneeskundige behandeling en de levering van geneesmiddelen aan zijne bedeelden, en de gemeenteraad daarop had besloten te voorzien in de geneeskundige hulp, maar niet in de levering der geneesmiddelen, ten gevolge waarvan het reeds meermalen was voorgekomen, dat zieken dagen achtereen van geneesmiddelen verstoken waren, heeft hij zich dienaangaande tot het gemeentebestuur gewend en er op aangedrongen, dat in deze belangrijke aangelegenheid spoedig zou worden voorzien. Niet lang daarna ontving hij bericht, dat aan den bestaanden toestand een einde was gemaakt en de armlastigen, onverschillig tot welk kerkgenootschap zij behooren, voortaan van gemeentewege van geneeskundige hulp en geneesmiddelen zullen worden voorzien. Geneeskundige armverzorging te Schoonhoven.

Op den toestand van het water in den Rijn en van de kaden binnen Woerden, is meermalen gewezen. (Zie laatstelijk de *Not.* Grachtwallen te Woerden.

der verg. van December 1871, blz. 238.) Er bestaat sedert jaren geschil tusschen het gemeentebestuur van Woerden en het bestuur van „het grootwaterschap van Woerden" betreffende de verplichting tot het in orde houden der kaaimuren. Daar beide partijen deze onaangeroerd laten, verkeeren zij in ellendigen toestand en de riolen, die aan de kade uitmonden, geraken in het ongereede, worden verstopt of storten hun inhoud somtijds gedeeltelijk op den wal uit. Het gemeentebestuur heeft zich tot den Koning gewend, om rechtstreeksche tusschenkomst, ten einde het waterschapsbestuur te dwingen te voldoen aan 't geen, volgens het gemeentebestuur, zijn plicht is. Het ontving ten antwoord, dat de Koning niet bevoegd is tot rechtstreeksche tusschenkomst en dat bovendien het waterschapsbestuur in geen geval kan geroepen zijn, herstel en onderhoud zoodanig te doen geschieden, als wordt gewenscht in het belang der openbare veiligheid of der gezondheid, waarvan de zorg aan het gemeentebestuur is opgedragen. De inspecteur gaf daarop aan het gemeentebestuur in overweging, nu het de hoop scheen te hebben opgegeven dat door het waterschapsbestuur in de zaak zou worden voorzien, zelf te zorgen voor de herstelling, welke door het belang der ingezetenen en de zorg voor de openbare gezondheid dringend wordt gevorderd. Het bestuur bleek hiertoe echter niet genegen; het leverde op nieuw een betoog dat het daartoe niet verplicht was en wendde zich nogmaals tot gedeputeerde Staten.

Losplaats voor mest te Zwijndrecht.

De burgemeester van Zwijndrecht deelde mede, dat door den gemeenteraad een terrein buiten de bebouwde kom der gemeente was aangekocht, bestemd voor los- en ladingsplaats van mest. Daardoor zou gelijkertijd de algemeene mestvaalt uit de kom der gemeente worden verplaatst, en het lossen van mest op den dam (zie *Notulen*, Juli 1871, blz. 178) worden belet. De adjunct-inspecteur heeft in het belang der volksgezondheid aangedrongen op spoed.

Handhaving van wetten en verordeningen.

Waarneming van apotheken. Vergunning om de apotheek van eenen overleden of zieken apotheker tijdelijk tegelijk met de hunne waar te nemen is verleend aan de apothekers:

W. J. Zeegelaar te Maassluis, voor de apotheek van A. S. Tischauser (overleden);

D. J. Cockuyt te Leiden, voor de apotheek van A. K. W. E. C. Fischer (overleden).

Tegen een verzoek, om de vergunning — aan den apotheker van Deinse te Dordrecht gegeven, om de apotheek van den overleden apotheker Sillevis tegelijk met de zijne waartenemen, — toen de duur daarvan was verstreken drie maanden te verlen-

gen, was bezwaar. Die apotheek was overgelaten aan twee bedienden, die geenerlei bewijs van bekwaamheid hadden gegeven en aan wie de sleutel der vergiftkast niet mocht worden toevertrouwd. De inspecteur verlengde de vergunning ééne maand en drong er op aan, dat de waarneming spoedig aan een bevoegd persoon zou worden opgedragen. Binnen dien tijd is hierin voorzien.

De heelmeester W. W. Muys van der Moer, te Nieuwkoop, in 1871 vervolgd wegens den toestand zijner apotheek, werd door de rechtbank te Leiden den 28 Juni 1872 veroordeeld tot elf geldboeten van *f* 10, negen geldboeten van *f* 3 en de kosten van het geding, ten bedrage van *f* 12,25[5].

De officier van justitie te 's Gravenhage gaf den inspecteur bericht, dat aan zijn verzoek (zie *Notulen* der vorige verg., blz. 174) om den „magnetiscur" J. J. Weteling weder te vervolgen wegens uitoefening der geneeskunst zonder bevoegdheid, gevolg was gegeven, en wel met dien uitslag, dat zijne veroordeeling waarschijnlijk zou zijn; doch dat de vervolging was gestaakt, daar de beklaagde het land heeft verlaten.

De aandacht van den burgemeester van Zwijndrecht werd door den adjunct-inspecteur gevestigd op de uitoefening der geneeskunst door een student. Sedert dien tijd zijn daaromtrent geene klachten vernomen.

De rechtbank te Brielle veroordeelde Maaike Vietsch, vrouw van J. van den Boogert, en P. van der Made, kramer, wonende te Vlissingen, beide wegens uitoefening der genees- en artsenijbereidkunst.

Een plattelandsheelmeester uit Noord-Brabant, die van tijd tot tijd zieken te Dordrecht bezoekt, leverde aldaar geneesmiddelen, hetgeen hem niet vrijstaat. De bewijsstukken zijn door den adjunct-inspecteur in handen van den officier van justitie gesteld.

'sRijks kweekschool voor vroedvrouwen.

Op 's Rijks kweekschool voor vroedvrouwen te Amsterdam zijn drie leerlingen uit deze provincie geplaatst: mej. M. A. Verheydt, mej. W. M. F. de Best en later mej. F. M. Worragen.

Geneesmiddelen voor schepen.

Geneesmiddelen en werktuigen zijn door commissiën uit den Raad onderzocht voor geneeskundigen, die zich hadden verbonden voor den dienst op de schepen: Kosmopoliet II, Cornelis Werkard Eduard, Kosmopoliet III, Rotterdam (2 malen).

Winkelvisitasie.

Sedert de vorige vergadering zijn 446 winkelvisitatiën verricht, een overzicht van de uitkomsten van het onderzoek is opgemaakt door eene commissie van leden van den Raad (zie 1e *Bijlage*). Er zijn 6 hervisitatiën noodig geweest en vervolging van 2 geneeskundigen en 3 apothekers is verzocht.

De voorzitter opent de discussiën over het verslag betreffende de uitkomsten van de winkelvisitatiën in dit jaar.

Nadat de heer Moet heeft opgemerkt, dat in het *Overzicht*, afgedrukt op blz. 243 der *Verzam. v. Stukken*, 1871, eene drukfout is, daar niet bij 45 maar bij 75 apothekers de toestand voldoende was, zegt dr. Snijders dat de opmerking, als zouden meer apotheken dan in een vorig jaar in onvoldoenden toestand zijn bevonden, hem verwonderd heeft. Hij vraagt, of niet de opvattingen der visiteerende commissiën meer overeenstemmend konden gemaakt worden, en of ten dien einde niet omtrent bij de visitatie te volgen beginselen kon overeengekomen worden, b. v. in eene vergadering van den Raad met gesloten deuren.

De heer Haaxman meent, dat zoodanige overeenstemming had kunnen verkregen worden door onderling overleg van de pharmaceutische leden in eene daarvoor op te richten vereeniging, maar dat een hiertoe beraamd plan vervallen is, daar men het in verscheidene geneeskundige Raden afkeurde, en daaruit voorzag een imperium in imperio.

Hieromtrent merkt dr. Carsten op, dat hetgeen de heer Snijders bedoelt, iets anders is. Daarmede zou hij zich zeer goed kunnen vereenigen; waarop de heer Haaxman nog antwoordt, dat toch de pharmaceutische leden der commissie voornamelijk de handelende zijn, en de geneeskundige meestal weinig deel nemen aan het onderzoek. Onder de redenen waarom nu sommige apotheken in minder gunstigen toestand bevonden werden, meent dr. Rombach dat o. a. moet genoemd worden de invoering der nieuwe Pharmacopoe. Eenheid van zienswijze bij de visitatiën komt hem echter ondenkbaar voor; er zoude dan één persoon met de visitatie van alle apotheken moeten belast worden. De voorzitter merkt op dat men, om den toestand van eene apotheek, in vergelijking met andere, te kennen, niet behoeft af te gaan op het oordeel van ééne commissie, maar de uitkomsten van het onderzoek door verschillende commissiën in verschillende jaren bijeen kan nemen en dan toch wel tot een juist oordeel komen zal.

Als eene andere oorzaak van het verschil der bevindingen wordt nog door den heer Jacobson genoemd, dat sommige apotheken in 1866, bij de invoering der nieuwe wet, eenigzins in beteren toestand zijn gebracht, maar aan die verbetering de hand niet werd gehouden; ook kan verandering van bedienden den toestand van eene apotheek ongunstiger doen worden.

Na nog eenige discussie wordt bepaald, dat op eene volgende vergadering de wijze waarop eenheid in het onderzoek gebracht kan worden, met gesloten deuren zal worden besproken en dat

tot die vergadering ook de plaatsvervangende leden zullen worden opgeroepen. Tot voorbereiding van die discussie wordt eene commissie benoemd, bestaande uit de heeren dr. Rombach, Haaxman en Cramer.

De heer Jacobson vraagt, waarom in een geval waarin de visiterende commissie hervisitatie heeft voorgeslagen, deze niet is geschied.

De voorzitter antwoordt, dat hij in het bedoelde geval, wegens de gronden, door den geneeskundige, dien 't betrof, bijgebracht voor den volgens hem *toevallig* onvoldoenden toestand zijner apotheek, nogmaals en geheel onverwacht eene visitatie heeft doen verrichten, opdat blijken zou, of werkelijk die toestand tijdelijk en toevallig was. Toen deze visitatie het tegendeel aantoonde, had hij eene vervolging ingesteld. Hij moet hierbij opmerken, dat niet *altijd* de voorstellen der commissiën kunnen gevolgd worden (al geschiedt het bijna altijd), omdat ook bij de bepaling van hervisitatie en vervolging eenheid noodig is. Juist daarom laat de wet de beslissing daarover aan den inspecteur.

De heer Cramer herinnert aan zijne, in de vorige vergadering (*Verzam. v. Stukken*, 1872, blz. 177) reeds uitgesproken, bezwaren tegen de regeling van den ijk. Hij acht het wenschelijk, dat hieromtrent de Raad zich uitspreke en zijne meening aan de regeering kenbaar make. Een geneeskundige op het platteland kan, zijns inziens, zijne kleine gewichten niet gedurende eenige dagen missen om die te doen ijken; de leden der commissiën van visitatie zijn niettemin verplicht toe te zien of het gewicht geijkt is. Door de commissie waarvan hij dit jaar lid was, is dan ook overal dienaangaande aanteekening gemaakt. De heer Boot deelt mede dat dezelfde moeielijkheden zich openbaren in den Alblasserwaard. De ijker had geene schaal voor onderzoek van de kleine gewichten. Eenige andere leden verklaren zich ook voor het voorstel van den heer Cramer, om den minister op de bezwaren te wijzen.

De voorzitter heeft hiertegen geene bedenking, maar meent toch te moeten opmerken, dat hem het ijken van gewichten niet van zoo groot belang voorkomt, wanneer de balansen toch niet worden onderzocht, gelijk het geval is, en dat de moeielijkheid alleen geldt de kleine gewichten en derhalve het bezwaar van het bezit van twee stellen, waardoor elke moeielijkheid ware opgeheven, niet overwegend zijn kan, al verplicht de wet er niet toe.

Tot het zenden van een schrijven hierover aan den minister wordt besloten.

De heer Cramer is niet met de rapporterende commissie van meening, dat eene circulaire van den inspecteur, waarin op de

wijzigingen, welke de nieuwe Pharmacopoe noodig maakt, werd gewezen, wenschelijk zijn zou. Hij vraagt of de voorzitter voornemens is eene dergelijke circulaire te zenden; hij zoude dit onnoodig achten.

Dr. Carsten stemt den heer Cramer toe, dat in beginsel het zenden van eene circulaire onnoodig kan genoemd worden. Daar er evenwel in dit opzicht antecedenten bestaan, en ook bij uitvoering der nieuwe wet op de artsenijbereidkunst circulaires zijn verzonden, zoude hij dit ook nu doelmatig achten.

De voorzitter zou het verkeerd vinden, bij elke nieuwe wet, elk Koninklijk besluit, een schrijven te richten tot hen, die daarmede bekend moeten zijn. Moge de regel, dat in het algemeen ieder geacht wordt de wet te kennen, in hooge mate eene fictio juris zijn, het is toch waarlijk niet een te groote eisch, dat ieder kennis neme van die wetten, welke hem in het bijzonder betreffen, zijn beroep regelen. Het antecedent, dat na de invoering der wetten van 1865 eene circulaire is gericht tot de apothekers, kan hier moeielijk gelden; toen was eene geheel nieuwe orde van zaken gevestigd en de circulaires van Maart 1866 aan de geneeskundigen en aan de apothekers gaven het antwoord op eenige vragen. Het zou zeker niet goed zijn, zoo men de geneeskundigen en apothekers gewende dat zij bijzondere kennisgeving ontvingen van elke wijziging in de wetten en verordeningen en telkens in bijzonderheden op de daaruit voor hen voortvloeiende verplichtingen werden opmerkzaam gemaakt. De invoering der nieuwe Pharmacopoe is waarlijk genoeg bekend gemaakt en nu is bij de winkelvisitatie er ook nog door de commissiën aan herinnerd, waar dit noodig was. Hij heeft voor het oogenblik niet het voornemen eene circulaire te zenden, en dit nog te minder, om dat de zaak in de vergadering van de inspecteurs is ter sprake gekomen en het niet onmogelijk is, dat eene algemeene circnlaire worde opgemaakt, waarin dan ook de nieuwe Pharmacopoe zal ter sprake komen.

Vaccinatie. Hierna komt aan de orde een brief van het hoofdbestuur der Nederlandsche vereeniging tot bevordering der koepokenting, waarin dat bestuur advies vraagt betreffende de uitvoering van art. 18 der epidemiewet, vooral met het oog op de plattelandsgemeenten.

Dr. Vaillaint zegt, gaarne de meening van den Raad te zullen vernemen aangaande de bedoeling van het ontvangen schrijven. Het komt hem voor dat de vereeniging medewerking vraagt. Hij vreest echter conflicten tusschen de vereeniging en de gemeentebesturen.

De voorzitter — en hiermede stemmen allen in — merkt op, dat uit den brief der vereeniging volstrekt niet blijkt, wat

deze eigenlijk van den Raad verlangt. Zij vraagt „advies", maar 't is volstrekt niet duidelijk, waarover dat advies loopen moet. Hij vermoedt, dat het hoofdbestuur gaarne zou vernemen wat, naar de meening van den Raad, de vereeniging kan doen om de goede werking van art. 18 der epidemiewet te bevorderen.

Dr. Carsten zet uiteen wat, naar zijne meening en met het oog op art. 1 van het reglement der vereeniging, deze kan doen, als: het bevorderen der inenting van kinderen beneden den leeftijd voor schoolbezoek; het bestrijden van bezwaren tegen de inenting; het opmerkzaam maken op de beste wijze van vaccineren o. a.: door alleen in te enten van arm op arm, of van kalf op kind, en niet van glaasjes, — en dat daartoe het houden van voorlezingen en het verspreiden van geschriften nuttig zoude kunnen zijn. Wat de vraag van de vereeniging betreft, komt het hem voor dat de gemeentebesturen geneeskundigen zullen moeten aanstellen, en dat dezen zullen behooren te zorgen voor het bezit van goede vaccine.

De opmerkingen van dr. Carsten aangaande den geringen waarborg bij inenting van glaasjes vindt tegenspraak bij prof. Evers en dr. Rombach. Dr. Carsten dringt het door hem gezegde nader aan, door te wijzen op de uitkomsten, verkregen bij vaccinatie der kinderen van militairen; bij inenting van arm op arm was deze in 96 % der gevallen voldoende, bij inenting uit glaasjes slechts in 64 %; voorts herinnert hij hoe revaccinatie uit glaasjes onzekere waarborgen oplevert.

Dr. Vaillant zegt, dat het hem voorkomt dat de vereeniging goede vaccinatie-buraux zal kunnen oprichten, maar juist hieruit vreest hij conflicten met gemeentebesturen.

Dr. Rombach daarentegen meent, dat de vereeniging voornamelijk zal moeten trachten bij het publiek juistere denkbeelden omtrent de koepokinenting te doen ontstaan, en overigens zich ten dienste stellen van de gemeentebesturen.

Dr. Carsten gelooft, dat de vrees van dr. Vaillant voor conflicten met gemeentebesturen ongegrond is; zoo deze namelijk vaccinatiebureaux willen oprichten, behoeft de vereeniging niet werkzaam op te treden. Hij acht het overigens wenschelijk, dat de gemeentebesturen instructiën maken omtrent de vaccinatie, en daarin o. a. het vaccineeren van arm op arm opnemen. Hij meent, dat zoo er meer vaccinatiebureaux en parcs vaccinogènes waren, de geneeskundigen, door daarheen een kind te zenden, zich steeds van vaccine zouden kunnen voorzien. Ook dit — het zenden van een kind, — vindt tegenspraak, en dr. Snijders herinnert aan de bezwaren, die velen hebben tegen „uitenting" uit hunne kinderen.

Prof. Boogaard meent, dat de vereeniging ook veel nut zou doen door het publiek te wijzen op het belang van retrovaccinatie.

De voorzitter, na nog gewezen te hebben op het nut dat de vereeniging kan doen door vooral ook op hervaccinatie aan te dringen, doet ten slotte opmerken, dat het artikel der wet waarop de vereeniging wijst, eene verplichting oplegt aan de gemeentebesturen; dezen zullen moeten weten op welke wijze zij daaraan zullen voldoen; dit hangt niet van de vereeniging af. Hij gelooft de meening van den Raad aldus te kunnen resumeeren, dat dezen de bedoeling der vraag niet duidelijk is, en dat naar de meening van den Raad de vereeniging zeer nuttig werkzaam kan zijn, door zooveel zij kan, langs verschillende wegen de algemeenheid der vaccinatie, bepaaldelijk ook der hervaccinatie, en vooral ook de *deugdelijkheid* der inentingen te bevorderen; door zorg voor het beschikbaar zijn van goede koepokstof in voldoende hoeveelheid; door geschriften enz., en vraagt of de Raad goedvindt, dat in dien geest op den brief van de vereeniging worde geantwoord, met bijvoeging, dat de Raad gaarne bereid is tot nader overleg, indien het hoofdbestuur der vereeniging de bedoeling zijner vraag nader mocht willen aanwijzen. Mocht de vergadering zich daarmede vereenigen, dan zou hij willen voorstellen, dat het antwoord worde vastgesteld door de heeren de Bruijn Kops, Carsten en hem. Aldus wordt besloten.

„Inodores” van H. Berail.

Het verzoek van den heer H. Berail, te St. Michielsgestel, dat de Raad eene commissie benoeme tot onderzoek van zijne inodores, komt thans in behandeling.

Na eenige discussie word besloten, den heer Berail te antwoorden, dat de Raad daartoe geen voldoenden grond ziet en dit te minder, omdat de geneeskundige Raad voor eene andere provincie eene commissie heeft benoemd om het geheele vraagstuk van de faecalia in verband met den landbouw te onderzoeken. (*Verzam. v. Stukken* 1872, blz. 75.)

De voorzitter vraagt nu of nog iemand het woord verlangt.

Doctorstitel.

De heer Huijsman brengt hierop ter sprake het voeren van den titel van doctor, door iemand, wiens bevoegdheid daartoe hij betwijfelt.

Dr. Carsten deelt ten dien aanzien mede, dat hij den heer Opdorp, eervol ontslagen off. v. gez. bij de marine, thans gevestigd te Brielle, die door den heer Huijsman wordt bedoeld, heeft verzocht zijn doctoraal diploma te willen ter visie zenden. Dit werd echter geweigerd. Uit eene correspondentie met den burgemeester bleek, dat de heer Opdorp aan dezen een buitenlandsch diploma had vertoond, waarbij den heer Opdorp de doctorale

titel honoris causa werd gegeven. Een nader schrijven daarover is nog niet beantwoord. Leidt deze correspondentie niet tot een voldoend resultaat, dan zal de zaak in handen van den officier van justitie worden gesteld. De bevoegdheid tot het voeren van den titel moet blijken.

Dr. Ramaer vraagt, of de kwestie van het voeren van den doctoralen titel wel behoort tot de bemoeiingen van het geneeskundig Staatstoezicht; of het bij dat toezicht niet alleen aankomt op het bezit van de vereischte bevoegdheid tot uitoefening der geneeskunst. Ook te Delft draagt iemand eenen buitenlandschen doctoralen titel. Prof. Evers stemt dit wel toe, maar meent dat het voeren van buitenlandsche titels door de strafwet is verboden.

De voorzitter merkt daaromtrent op, dat dit geldt titels, welke de Koning verleent. (Zie Wetb. v. Straf. art. 259.) De Koning nu verleent geene doctorale diplomen. Dit doet de akademische senaat. Het voeren van den titel van Dr. op een buitenlandsch verkregen diploma, kan zijns inziens niet worden belet.

Mr. de Bruijn Kops is van dezelfde meening.

Nog doet de voorzitter opmerken, dat het voeren van den titel van doctor door iemand, die geenerlei doctoraal diploma bezit, toch naar zijne meening niet zoo geheel buiten het gebied van het geneeskundig Staatstoezicht zou liggen, met het oog op art. 3 der wet regelende de uitoefening der geneeskunst, waar gesproken wordt van het voeren van een titel binnen de grenzen der bevoegdheid. Het bezit van een doctoraal diploma zal dus toch moeten blijken.

De heer Huijsman uit ten slotte nog den wensch, dat de door hem ter spraak gebrachte vraag niet worde uit het oog verloren. Dit zal, verzekert de voorzitter, volstrekt niet het geval zijn.

De vergadering wordt hierop gesloten.

Aldus voorloopig vastgesteld:

Egeling, *voorzitter.*
Dr. C. P. Pous Koolhaas, *secretaris.*

Bijlage. *Overzicht van de uitkomsten der gedane winkelvisitatiën.*

's Gravenhage, } December 1872.
Leiden, }

Aan den heer geneeskundigen inspecteur
voor Zuid-Holland.

De commissie door UEdelGestrenge in d°. 8 November ll. N°. 1657 benoemd, heeft de eer het verlangd overzicht der laatst gedane winkelvisitatiën in nevensgaande tabellen te geven.

Daaruit blijkt dat er dit jaar door 14 commissiën 146 winkelvisitatiën gedaan zijn en wel 40 bij medicinae doctores,
4 „ artsen,
1 „ een eervol ontslagen officier van gezondheid,
190 „ heelmeesters,
164 „ apothekers, en
47 „ drogisten.

Daarvan zijn gekwalificeerd:
als bijzonder goed 82,
„ voldoende 344, en
„ onvoldoende 20.

Dientengevolge zijn 12 aanmaningen tot verbetering en 6 hervisitatiën geschied, die tot 5 vervolgingen aanleiding gaven.

De toestand ten opzichte der nieuwe regeling naar de *Pharm. Neerl. Edit. alt.* is zeer verschillend. Bij uitzondering werden enkele apotheken bevonden geheel daarnaar ingericht te zijn, terwijl in de meesten een meer of minder ijverig streven daartoe was waar te nemen; maar er zijn er ook die daartoe nog niet eens een begin gemaakt hebben. Naar het oordeel van eenige visiterende commissiën en van ondergeteekenden zou eene circulaire van UEdelGestrenge, waarbij werd opmerkzaam gemaakt dat bij eene volgende visitatie, alles overeenkomstig de nieuwe *Pharmacopoea* moet geregeld zijn, veel nut kunnen hebben.

Vergeleken met het vorige jaar kan de uitslag niet gunstig genoemd worden, immers zijn:

visitatiën verrigt	in 1871:	357,	in 1872:	446,
bijzonder goed	„ „	89 of 25°/o	„ „	82 of 18°/o,
onvoldoende	„ „	12 „ 3.3°/o	„ „	20 „ 4.5°/o,
vervolgd	„ „	2	„	5.

Dit verschil in uitkomst springt te meer in het oog omdat in het vorige jaar meerdere apotheken, die vroeger bijzonder goed waren bevonden, niet zijn gevisiteerd.

Niettegenstaande deze laatste in dit jaar zijn onderzocht en even vol-

doende als vroeger zijn bevonden, zoodat eene gunstige verhouding kon worden verwacht, is de verhouding integendeel in dit jaar ongunstiger.

De commissie meent hiervan de oorzaak te moeten zoeken in het verschil van opvatting der verschillende commissiën. Sommige commissiën bijv. hebben veel waarde gehecht aan het in orde zijn naar de nieuwe *Pharmacopoea*, andere hebben slechts ter loops vermeld dat nog niet alles geregeld was.

Andere hebben zich tot taak gesteld ook in het bijzonder onderzoek te doen naar de aanwezigheid van vergiftkasten bij drogisten en hebben daar veel waarde aan gehecht, terwijl dat onderzoek door andere op den achtergrond geschoven is. Ware er een geschikt middel te vinden, waardoor de verschillende commissiën tot meer gelijkvormigheid in het beoordeelen en handelen konden geleid worden, de waarde van een overzicht der uitkomsten zou er, naar het oordeel uwer commissie, veel bij winnen.

Eene commissie vestigt, wat betreft de narcotische kruiden, de aandacht op de onvoldoende zorg dat de kruiden goed nagedroogd en gesorteerd worden opgeborgen. Daardoor verliezen deze kruiden hunne kleur en krachtige reuk, en worden spoedig onwerkzaam.

Eene andere commissie vond bijna overal het medicinaal gewicht nevens het wettelijk gewicht voorhanden.

De commissie voornoemd:

(*geteekend*) Dr. Carsten.
Dr. H. Boursse Wils.
F. J. Moet.

(Zie de tabel op de volgende bladzijde.)

Overzicht der uitkomsten van het onde[illegible]eken, van den voorraad van geneesmiddelen bij geneeskundigen en van de winkels der droogisten in Zuid-Holland, in 1872.

AFDEELING.	MED. DOCTOREN EN ARTSEN.			HEELMEESTERS.			APOTHEKERS.			DROOGISTEN.								
	Bijz. goed.	Voldoende.	Onvoldoende.	Bijz. goed.	Voldoende.	Onvoldoende.	Bijz. goed.	Voldoende.	Onvoldoende.	Bijz. goed.	Voldoende.	Onvoldoende.	Visitatiën.	Waarschuwingen.	Hervisitatiën.	Vervolgingen.	Hervisitatie geschiedde bij:	Vervolgd zijn:
I. Noordelijk gedeelte. . .		8			24			2			1		35	4				
II. Westland		9		1	23								33					
III. Rijnstreek		5	1	1	7		10	21			3		48		1	1	Dr. C. de Jaager te Waarder.	Dr. C. de Jaager te Waarder.
IV. Zuidplas en Krimpenerwaard.		5		4	25		1	1					36					
V. Voorne, Putten en Beierland	1	2	1	1	27	2	4		1			1	40	1	3	1	Dr. B. Albers te Hellevoetsluis, M. Goedhart, hlm. te Hellevoetsluis, L. Bolle de Bruyne, apoth. te Brielle.	L. Bolle de Bruyne, apoth. te Brielle.
VI. IJsselmonde en Dordrecht.		2		1	18	1	4	9	1	1	5		42			1		H. J. Giltay, apoth. te Dordrecht.
VII. Alblasserwaard en Vijfheerenlanden		5		2	22		1	6			1	1	38		1		J. C. Stuart, droogist te Vianen.	
VIII. Overflakkee en Goedereede		1	1	4	9	1	1	2					19			1		J. W. A. Wanrooy, hlm. te Ooltgenpl.
IX. 's Gravenhage en Delft.		1			2		19	24		2	13		61					
X. Rotterdam (oostelijk gedeelte), Schiedam, Kralingen en Fijenoord . .		1		1	4		9	20	4	3	3	4	49	7	1	1	L. A. C. Pigeaud, apoth. te Schiedam.	L. A. C. Pigeaud, apoth. te Schiedam.
XI. Rotterdam (westelijk gedeelte) en Schieland . .		1		2	9		9	14	1		9		45					
	1	40	3	17	170	4	58	99	7	6	35	6	446	12	6	5		
	44			191			164			47								

N°. 40. *Wet van* 4 *December* Stbl. *n°*. 134, *tot voorziening tegen* besmettelijke ziekten.

WIJ WILLEM III, enz.

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat het noodzakelijk is bepalingen vast te stellen tot wering en beteugeling van besmettelijke ziekten;

Zoo is het, enz.

Art. 1. De besmettelijke ziekten, waarop deze wet van toepassing is, zijn:

a. aziatische cholera:

b. typhus en febris typhoïdea;

c. pokken (variolae en varioloïdes);

d. roodvonk;

e. diphtheritis;

f. mazelen.

Een algemeene maatregel van inwendig bestuur kan deze wet geheel of gedeeltelijk oek op andere ziekten voor een bepaalden tijd in aan te wijzen gemeenten, in deelen van het rijk of het geheele Rijk van toepassing ver- Die maatregel is niet langer verbindbaar dan gedurende een jaar na zijne afkondiging, tenzij hij binnen dat tijdperk door de wet bekrachtigd zij.

Art. 2. De burgemeester is bevoegd, na ingewonnen advies van een geneeskundige, lijders aan eene besmettelijke ziekte, die zich in slaapsteden of logementen bevinden, naar eene openbare inrigting of andere verblijfplaats ter verpleging te doen overbrengen, wanneer de toestand van den lijder overeenkomstig de verklaring van den geneeskundige zulks gedoogt.

De kosten van de overbrenging worden, des noodig, ten laste van de gemeente gebragt.

Art. 3. De burgemeester is bevoegd in de in het vorige artikel genoemde slaapsteden of logementen maatregelen tot ontsmetting en, na ingewonnen advies van den geneeskundigen ambtenaar, ook andere maatregen ter voorkoming van verspreiding der ziekte voor te schrijven en, zoo noodig, te doen uitvoeren.

Bij verzet tegen de volgens dit en het voorgaande artikel te nemen maatregelen, wordt de slaapstede of het logement door den burgemeester, na ingewonnen advies van den geneesknndigen ambtenaar, gedurende een door hem te bepalen tijd gesloten verklaard.

Art. 4. De burgemeester is bevoegd, na ingewonnen advies van den ambtenaar, in het vorig artikel vermeld, of van een in de gemeente praktiserend geneeskundige, huizen, keeten en vaartuigen, die brandpunten van besmetting zijn of dreigen te worden, geheel of gedeeltelijk, ten koste van de gemeente te doen reinigen en ontsmetten.

Art. 5. De burgemeester is bevoegd besmette of van besmetting verdachte voorwerpen ten koste van de gemeente te doen ontsmetten, of na voorafgaande onteigening te doen vernietigen. In zijn daartoe te nemen besluit

worden de goederen, die onteigend moeten worden, met opnoeming van de namen der eigenaars, aangewezen, en wordt daarin wijders melding gemaakt van de schriftelijke verklaring van een geneeskundige, waaruit van de noodzakelijkheid der onteigening blijkt. Het besluit wordt op de gebruikelijke wijze ter openbare kennis gebragt. De in het besluit ter onteigening aangewezen goederen worden door den burgemeester onmiddellijk in beslag genomen.

Artt. 70, 71 en 72 van de wet van 28 Augustus 1851 (*Stbl.* n°. 125) zijn op deze onteigening toepasselijk.

Art. 6. Bij het verschijnen of dreigen van besmettelijke ziekten kunnen burgemeester en wethouders ten koste van de gemeente verzamelingen van mest en ander vuil, waar die zich ook bevinden, doen opruimen of onschadelijk maken, goten en slooten doen reinigen en andere voorzieningen tot bevordering der openbare reinheid treffen. Dit geschiedt niet dan nadat hij, dien het aangaat, in de gelegenheid is gesteld, binnen een door hen te bepalen tijd, daarin op eigen kosten te voorzien.

Art. 7. In iedere gemeente, waar dit door gedeputeerde Staten der provincie wordt bepaald, is het gemeentebestuur verpligt eene gelegenheid tot afzondering en verpleging van lijders aan besmettelijke ziekten in te rigten. Zij bevelen tevens of die inrigting van tijdelijken dan wel van duurzamen aard zal zijn.

Besturen van nabij elkander gelegen gemeenten kunnen zich omtrent die inrigting, volgens artt. 121 en 122 der gemeentewet, met elkander verstaan.

Art. 8. Het is verboden, lijders aan eene besmettelijke ziekte te vervoeren of te doen vervoeren, behalve in de gevallen in deze wet aangewezen; zich, daaraan lijdende, naar eene andere plaats te begeven; voorwerpen, die in aanraking waren met lijders of overledenen aan eene besmettelijke ziekte of daarvan afkomstig, te vervoeren, te doen vervoeren, ten geschenke of in gebruik te geven of te doen geven, te nemen of te doen nemen, tenzij na ontsmetting volgens art. 25; door onvoorzigtigheid of achteloosheid gevaar van besmetting, dat voorzien kon worden, voor anderen te doen antstaan.

Art. 9. Vervoer van lijders aan eene besmettelijke ziekte naar een ziekenhuis of naar hunne woning is geoorloofd volgens de daarvoor bij plaatselijke verordening te stellen voorschriften.

In bijzondere gevallen kan vervoer van lijders aan eene besmettelijke ziekte door den burgemeester worden toegestaan onder door hem te geven voorschriften.

Dit vervoer met gebruik van openbare vervoermiddelen is verboden.

Voer- of vaartuigen, waarmede het vervoer heeft plaats gehad, moeten onmiddellijk daarna door de zorg en ten koste van den eigenaar worden ontsmet.

Indien het vervoer naar eene andere gemeente geschiedt, geeft de burgemeester der gemeente van vertrek onmiddellijk aan den burgemeester der gemeente van bestemming kennis van de verleende vergunning en van de daartoe gegeven voorschriften.

Vervoer van voorwerpen, naar de plaats voor ontsmetting bestemd, is, met inachtneming van de door den burgemeester te geven voorschriften, geoorloofd.

Art. 10. Onverminderd de wettelijke verordeningen betreffende de quarantaine, zijn schippers van vaartuigen, waarin zich een lijder aan een der ingevolge art. 1 dezer wet als besmettelijk aangeduide ziekten bevindt, of waarin iemand in de laatste 14 dagen aan eene dier ziekten geleden heeft of gestorven is, gehouden, vóór het binnenvaren van eene gemeente, waar zij willen vertoeven of aanleggen, daarvan kennis te geven aan den burgemeester. Zij zijn verpligt met hun vaartuig de door hem aan te wijzen ligplaats in te nemen, en aldaar zonder gemeenschap met den vasten wal te verblijven, totdat ontsmetting overeenkomstig art. 25 heeft plaats gehad.

Art. 11. Overledenen aan aziatische cholera, typhus of febris typhoïdea, pokken, roodvonk of diphtheritis mogen niet worden vervoerd naar andere dan de voor de ingezetenen der gemeente gebruikelijke, algemeene of bijzondere begraafplaatsen.

Het vervoer mag niet plaats hebben in voer- of vaartuigen voor levenden bestemd en moet langs den kortsten weg geschieden.

Art. 11 der wet van 10 April 1869 (*Stbl.* n°. 65) blijft van toepassing.

Art. 12. Bij elke begraafplaats wordt, uiterlijk binnen een jaar na het in werking treden dezer wet, een lokaal ingerigt voor tijdelijke bewaring van overledenen aan eene besmettelijke ziekte. Bij verzuim wordt, zoo het eene algemeene begraafplaats is, door de zorg van Onzen commissaris in de provincie, ten koste van de gemeente, en zoo het eene bijzondere begraafplaats is, door de zorg van burgemeester en wethouders, ten koste van hen aan wie die behoort, ten spoedigste zoodanig lokaal ingerigt.

Art. 13. Onverminderd art. 6 der wet van 10 April 1869 (*Stbl.* n°. 65), kan de burgemeester, indien de zorg voor de gezondheid van de bewoners van het sterfhuis of van de bevolking dit vereischt, des noodig ten koste van de gemeente, onmiddellijk vervoer naar het lijkenhuis gelasten van overledenen aan eene besmettelijke ziekte.

Art. 14. Bewoners van huizen of vaartuigen, waarin eene besmettelijke ziekte voorkwam, mogen geen scholen bezoeken, dan na verloop van 8 dagen nadat de ziekte, volgens schriftelijke verklaring van eenen geneeskundige, uit die huizen of vaartuigen geweken is.

Het verbod wordt opgeheven, zoodra ontsmetting overeenkomstig art. 25 dezer wet heeft plaats gehad.

Op scholen, uitsluitend bezocht door leerlingen boven de twaalf jaar, is, bij het voorkomen van mazelen en diphtheritis, het bepaalde in de eerste zinsnede van dit artikel niet van toepassing.

Art. 15. Hoofden of bestuurders van de in het vorig artikel genoemde inrigtingen mogen de daarbij vermelde personen, zoolang het verbod duurt, niet tot die inrigting toelaten.

Art. 16. Onverminderd de kennisgeving aan den geneeskundigen inspecteur in art. 6 der wet van 1 Junij 1865 (*Stbl.* n°. 60) voorgeschreven, geeft de geneeskundige, die een lijder aan aziatische cholera of pokken waarneemt, daarvan binnen 24 uren kennis aan den burgemeester van de gemeente, waarin de zieke is aangetroffen.

Art. 17. Onderwijzers, onderwijzeressen of leerlingen, die niet, blijkens verklaring van een geneeskundige, met goed gevolg of meer dan eens de inenting der koepokken hebben ondergaan, of aan de natuurlijke kinderpokken (*variolae*) hebben geleden, worden in de scholen niet toegelaten.

De vorm, de plaats, de wijze van inlevering, bewaring en teruggave dier verklaringen worden bij algemeenen maatregel van inwendig bestuur geregeld.

Art. 18. In elke gemeente wordt door de zorg van het gemeentebestuur minstens eenmaal in elke drie maanden gelegenheid gegeven tot kostelooze inenting en herinenting. Die gelegenheid wordt minstens eenmaal 's maands gegeven, wanneer onze minister van Binnenlandsche Zaken ter algemeene kennis heeft gebragt, dat de pokken in eenig deel van het rijk epidemisch verbreid zijn en minstens eenmaal 's weeks, wanneer in de gemeente pokken voorkomen. Tijd en plaats voor de inenting wordt bij openbare aankondiging ter algemeene kennis gebragt.

Tot het verleenen van subsidiën ter tegemoetkoming in de kosten van inrigtingen, welke bevordering dier kunstbewerking ten doel hebben, wordt jaarlijks eene som op de Staatsbegrooting uitgetrokken.

Art. 19. Het hoofd van een gezin, de houder of houderes van eene slaapstede of een logement, de schipper van een in eene gemeente vertoevend vaartuig, de bestuurders van gestichten van weldadigheid, in artt. 1 en 2 der wet van 28 Junij 1854 (*Stbl.* n°. 100) vermeld, van gevangenissen, van bedelaars- en krankzinnigengestichten geven, wanneer daarin eene besmettelijke ziekte voorkomt, hiervan binnen 24 uren, nadat hun het feit ter kennis is gekomen, mededeeling aan den burgemeester.

Gelijk voorschrift geldt voor de kommandanten van legercorpsen of oorlogsschepen in havens, voor de onder hun toezigt staande kazernen, schepen of andere lokalen.

Art. 20. Huizen en vaartuigen, waarin eene besmettelijke ziekte voorkomt, worden onmiddellijk en uiterlijk binnen 24 uren na de aangifte door de zorg van den burgemeester, ten koste der gemeente, voorzien van een van buiten duidelijk zigtbaar kenmerk, zoo noodig van meer dan één, de woorden „besmettelijke ziekte" en den naam der ziekte vermeldende.

Het kenmerk moet aldaar verblijven, totdat door eene verklaring van eenen geneeskundige is gebleken, dat het gevaar van besmetting geweken is.

Art. 21. Zoodra de epidemische verschijning van eene besmettelijke ziekte in eene gemeente den geneeskundigen ambtenaar is gebleken, geeft deze daarvan kennis aan den burgemeester, welke daarop bij openbare aankondiging bekend maakt, dat die ziekte in de gemeente epidemisch voorkomt.

Van dit tijdstip af, maakt de burgemeester wekelijks, de week gerekend van zondag tot en met zaturdag, bekend:

bij Aziatische cholera, typhus of febris typhoïdea, pokken, roodvonk en diphtheritis, het aantal der aangegeven aangetasten en dat der aan die ziekten overledenen;

bij mazelen, dat der aan die ziekte overledenen.

Art. 22. Wanneer Aziatische cholera, pokken of roodvonk in eene gemeente epidemisch zijn waargenomen, worden aldaar geene kermissen noch jaarmarkten gehouden. Zij worden in dat geval van gemeentewege geschorst.

Art. 23. Bij epidemische verspreiding van besmettelijke ziekten kan het houden van kermissen en jaarmarkten, waar zij niet van gemeentewege geschorst zijn, door ons verboden worden in aan te wijzen gemeenten, in deelen van het Rijk of het geheele Rijk.

Art. 24. Wanneer in eene gemeente Aziatische cholera voorkomt, maakt de burgemeester, onverminderd het bepaalde in het 2de lid van art. 21, dit onmiddellijk aan de ingezetenen bekend. Vervolgens maakt hij dagelijks bekend, hoevele personen in de verloopen 24 uren zijn aangegeven als overleden aan Aziatische cholera.

Het cijfer der in elke gemeente aan cholera overledenen wordt wekelijks in de *Staatscourant* bekend gemaakt.

Art. 25. De regelen omtrent het verbranden of op andere wijze vernietigen van voorwerpen, volgens deze wet onteigend, het ontsmetten van besmette en van de bij art. 8 genoemde voorwerpen, de ontsmetting van gebouwen, voer- of vaartuigen en de onschadelijkmaking van mestvaalten en andere verzamelingen van vuil, de inrigting en plaatsing van het in art. 20 vermelde kenmerk, worden door Ons bij algemeenen regel van inwendig bestuur vastgesteld.

Art. 26. Van hetgeen door hem krachtens deze wet is verrigt geeft de burgemeester onmiddellijk berigt aan den geneeskundigen ambtenaar.

Art. 27. Onverminderd art. 5 der wet van 1 Junij 1865 (*Stbl* n°. 58) zijn, bij het verschijnen van besmettelijke ziekten, de geneeskundige ambtenaren, de leden en plaatsvervangende leden der geneeskundige Raden, mits voorzien van eene magtiging van den geneeskundigen ambtenaar, bevoegd tusschen zonsop- en ondergang, in den kring waarvoor zij zijn aangesteld, de woningen der ingezetenen huns ondanks binnen te treden, doch niet dan in bijzijn van den kantonregter, of wel van het hoofd of een der leden van het gemeentebestuur.

Van het binnentreden en van de redenen, die daartoe geleid hebben, wordt door hem, die krachtens bovenstaande bepaling daarbij tegenwoordig is geweest, binnen tweemaal 24 uren proces-verbaal opgemaakt en aan hem, wiens woning is binnengetreden, in afschrift medegedeeld.

Art. 28. De burgemeester, alleen of vergezeld van de door hem daartoe noodig gekeurde en aangewezen personen, is bevoegd de woningen der ingezetenen huns ondanks tusschen zonsop- en ondergang binnen te treden, ter

uitvoering van de bepalingen dezer wet of van de krachtens deze wet uitgevaardigde besluiten.

Art. 29. Provinciale en gemeentebesturen behouden de bevoegdheid tot het vaststellen van reglementen of verordeningen tot voorkoming, wering of beteugeling van besmettelijke ziekten, voor zoover zij niet in strijd zijn met de bepalingen dezer wet.

Strafbepalingen.

Art. 30. Met eene boete van *f* 5 tot *f* 25 en met gevangenis van één tot drie dagen, te zamen of afzonderlijk, wordt gestraft:

1°. het niet opvolgen der voorschriften, door den burgemeester krachtens art. 3, 1ste lid, en art. 9, 6de lid, gegeven;

2°. overtreding van artt. 11, 1ste en 2de lid, 14, 15, 16 en 17.

Wegens het in de school zenden van kinderen in de gevallen, voorzien bij artt. 14 en 17, zijn de ouders of voogden dier kinderen strafbaar.

Wegens overtreding van art. 17 zijn verder strafbaar de hoofden of de bestuurders der scholen, die de onderwijzers of onderwijzeressen hebben toegelaten, en de onderwijzers en onderwijzeressen zelven, die onderwijs op de school hebben gegeven;

3°. overtreding van artt. 8 en 9, 4de lid, indien de overtreder met den van de ziekte bekend was.

Art. 31. Met eene boete van *f* 10 tot *f* 100 en met gevangenis van drie dagen tot eene maand, te zamen of afzonderlijk, wordt gestraft:

1°. het verzet tegen de uitvoering van maatregelen krachtens artt. 3, 2de lid, 4, 5, 6, 13 en 20 voorgeschreven, onverminderd de straffen tegen rebellie in het Wetboek van Strafregt bedreigd;

2°. overtreding van artt. 9, 3de lid, 10, 11, 2de lid, indien de overtreder met den aard van de ziekte bekend was, en van art. 19;

3°. het wegnemen. verplaatsen, onleesbaar of onzigtbaar maken van het kenmerk in art. 20 vermeld.

Art. 32. Met eene boete van *f* 25 tot *f* 75 wordt gestraft weigering van toelating, in de gevallen bij artt. 27 en 28 omschreven.

Art. 33. Art. 463 Wetboek van Strafregt en art. 20 der wet van 29 Junij 1854 (*Stbl.* n°. 102) zijn op de misdrijven voorzien bij artt. 30, 31 en 32, van toepassing.

Slotbepaling.

Art. 34. Deze wet treedt in werking vóór of op den 1sten Mei 1873.

Lasten en bevelen, dat deze in het *Staatsblad* zal worden geplaatst, en dat alle ministeriële departementen, autoriteiten, collegiën en ambtenaren, wien zulks aangaat, aan de naauwkeurige uitvoering de hand zullen houden.

WILLEM.

De minister van Binnenlandsche Zaken,
GEERTSEMA.

N°. 41. *Koninklijk besluit van 22 December n°. 15, houdende benoeming van leden en plaatsvervangende leden in de geneeskundige Raden.* (Staatscour. 25 *December.*)

WIJ WILLEM III, ENZ.

Op de voordragt van Onzen minister van Binnenlandsche Zaken van 17 December 1872, n°. 237, 9e afd.;

Hebben goedgevonden en verstaan:

1°. Met ingang van 1 Januarij 1873, ter vervanging van de op 31 December e. k. aftredende en niet herkiesbare leden van de geneeskundige Raden, tot leden dier Raden te benoemen:

voor Noord-Brabant en Limburg: dr. J. P. H. van de Loo, te Venlo; dr. M. J. Godefroi, te 's Hertogenbosch; dr. P. J. G. Bijnen, te Breda; P. J. Roersch, apotheker te Maastricht;

voor Gelderland en Utrecht: dr. F. P. Küthe, te Tiel; dr. J. B. Dompeling, te Utrecht;

voor Zuid-Holland: dr. M. F. Onnen, te Dordrecht, dr. G. Ph. F. Groshans, hoogleeraar te Rotterdam; J. Thorn Leeson, heel- en vroedmeester te Ter Aar; J. C. Th. Vigelius, apotheker te 's Gravenhage; J. Bosscha jr., phil. nat. doctor te 's Gravenhage;

voor Noord-Holland: dr. C. E. Heynsius, te Amsterdam; dr. E. H. G. Thijssen, te Amsterdam; dr. J. Zeeman, te Amsterdam; W. Stoeder, apotheker te Amsterdam; A. Stellingwerff, oud-apotheker te Amsterdam;

voor Zeeland: dr. S. Dobbelaar de Wind, te Middelburg; dr. N. J. F. Verschoor, te Goes; M. J. Verhulst, apotheker te Middelburg;

voor Friesland en Groningen: dr. J. Baart de la Faille, te Groningen; dr. A. G. Meder, te Noordhorn; dr. W. M. H. Sänger, hoogleeraar te Groningen; Th. Beekhuis, heel- en vroedmeester te Wirdum; E. A. van den Burg, doctor in de wis-, natuur- en artsenijbereidkunde, leeraar aan de hoogere burgerschool te Leeuwarden;

voor Overijssel en Drenthe: dr. J. Huber, te Kampen; dr. R. J. C. Stoffels, te Meppel; dr. H. W. Stork, te Stad Almelo, dr. S. Stratingh Tresling te Havelte; W. G. Top Jzn., oud-apotheker te Kampen.

2°. met ingang van 1 Januarij 1873 te benoemen tot plaatsvervangende leden van de geneeskundige Raden:

voor Noord-Brabant en Limburg: dr. E. A. P. van den Bogaert, te Rosmalen; dr. H. P. van den Bergh, te Veghel; dr. P. F. J. Houben, te Thorn; dr. M. M. A. H. Sonnen, te Echt; P. J. Kijn, apotkeker te 's Hertogenbosch;

voor Gelderland en Utrecht: dr. A. H. van Andel, te Zutphen; dr. H. W. van Rhijn, te Zutphen; dr. P. A. van der Ketten, te Beek (Ubbergen); dr. T. A. van Schermbeek, te Utrecht; dr. D. de Bruyn, te Mijdrecht; dr. J. Koning, te Oosterbeek; dr. P. J. van Kerckhoff, hoogleeraar te Utrecht; G. L. Tjeenk Willink, apotheker te Zutphen;

voor Zuid-Holland: dr. J. N. Ramaer, te 's Gravenhage; dr. P. J. . Vermeulen, te Delft; J. C. Huijsman, apotheker te Brielle; A. C. Cra apotheker te Rotterdam;

voor Noord-Holland: dr. G. A. N. Allebé, te Amsterdam; dr. J. Geuns, hoogleeraar te Amsterdam; dr. W. J. F. Nuijens, te Westw G. J. van Hoolwerff jr., apotheker te Hoorn; D. Pas, oud-apothek Amsterdam; dr. P. J. Hollman, te Edam;

voor Zeeland: dr. J. P. Berdenis van Berlekom, te Middelburg; c C. de Man, te Middelburg; dr. E. J. F. P. J. G. Vogelvanger, te H H. B. Waal Henry, heel- en vroedmeester te Oostburg; S. G. Nauta der Grijp, apotheker te Zierikzee;

voor Friesland en Groningen: dr. D. de Vries Reilingh, te Gronii dr. S. Sr. Coronel, te Leeuwarden; dr. S. Posthuma, te Harlingen; d Trip, te Delfzijl; E. Bloembergen, apotheker te Leeuwarden; dr. G. A Stratingh, te Groningen; dr. S. J. van Roijen, leeraar in de scheik aan de hoogere burgerschool te Veendam;

voor Overijssel en Drenthe: dr. D. Cohen, te Assen; dr. F. W. Riemsdijk, te Stad Hardenberg; dr. J. E. T. Schaepman, te Zwolle H. G. Hesselink, te Stad Almelo; H. R. de Holl, apotheker te Hooge F. A. Gosselaar, apotheker te Assen.

Onze minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoerin dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan de Algen Rekenkamer.

WILLEM.

De minister van Binnenlandsche Zaken,
GEERTSEMA.

N°. 42. Bij beschikking van den minister van Binnenlandsche Zake 19 December zijn voor het jaar 1873 benoemd tot secretaris bij de ge kundige Raden:

voor Noord-Brabant en Limburg: dr. E. A. P. van den Bogaert, te 's togenbosch;

voor Gelderland en Utrecht: dr. J. G. de Voogt, te Arnhem;

voor Zuid-Holland: dr. C. P. Pous Koolhaas, te 's Gravenhage;

voor Noord-Holland: dr. G. A. N. Allebé, te Amsterdam;

voor Zeeland: dr. J. P. Berdenis van Berlekom, te Middelburg;

voor Friesland en Groningen: dr. S. Sr. Coronel, te Leeuwarden;

voor Overijssel en Drenthe: dr. J. A. van Ketwich Verschuur, te Deve

(*Staatscour.* 31 December.

N°. 43. *Vergadering van den geneeskundigen Raad voor Friesland en Groningen, gehouden den 23 December* 1872.

Tegenwoordig: dr. L. Ali Cohen, voorzitter; dr. A. Meursinge Hz., adjunct-inspecteur, en (behalve dr. de Vries Reilingh, wegens beroepsbezigheden verhinderd) al de leden, benevens de plaatsvervangende leden, dr. Busch Adriani, de la Faille (Leeuwarden), mr. E. Attema, G. Haima v. d. Wal en de secretaris.

De voorzitter opent de vergaderieg en deelt mede, dat dr. de Vries Reilingh berigt heeft gezonden wegens beroepsbezigheden verhinderd te zijn de vergadering bij te wonen, en dat in diens plaats zitting zal nemen dr. Busch Adriani.

1. Vaststellen der notulen.

De voorzitter vraagt, of de leden bedenkingen hebben tegen de voorloopig vastgestelde notulen van de vorige vergadering. Hij merkt op, dat de datum der vergadering foutief is gesteld; die moet 8 Juni zijn. Niemand verder eenige aanmerking mededeelende, worden hierop de notulen definitief vastgesteld.

2. Ingekomen stukken.
a. Adres Hansma, te St. Anna-Parochie.

De voorzitter deelt mede, dat hij van den heer commissaris des Konings in Friesland, bij apostille van 11 December jl., ontvangen heeft een tweede adres van den heer R. Hansma, geneeskundige te St. Anna-Parochie, houdende een verzoek aan gedeputeerde Staten van Friesland, om in die plaats, waar ééne apotheek is gevestigd, geneesmiddelen te mogen leveren. Bij dit verzoekschrift was gevoegd een adres van burgemeester en wethouders der gemeente het Bildt, waarin het verzoek van den heer Hansma werd ondersteund. Beide adressen zijn door den voorzitter gesteld in handen van den adjunct-inspecteur, met verzoek om daaromtrent in deze vergadering te praeadviseren.

De heer Meursinge erlangt het woord en komt, na ontleding van de onderscheidene punten in het adres vervat, tot de conclusie, den geneeskundigen Raad in overweging te geven, aan den commissaris des Konings in Friesland te adviseren, dat gedeputeerde Staten besluiten, hun besluit van 25 Januari 1872, n°. 40, te handhaven en den heer Hansma niet te verleenen het door hem ten tweeden male verzochte verlof, omschreven in art. 9, al. 3, der wet van 1 Juni 1865 (*Stbl.* n°. 60) en hem dus niet toe te staan in de plaats St. Anna-Parochie, waar eene apotheek is gevestigd, geneesmiddelen te leveren.

De voorzitter vraagt, of de vergadering zich met dit praeadvies kan vereenigen?

De heer Bruinsma, die zich wel daarmede kan vereenigen, vraagt, of de beschuldiging, die in het adres van den geneeskundige tegen den te St. Anna-Parochie gevestigden apotheker

voorkomt, onopgemerkt mag blijven, en of adressant zulk eene beschuldiging zonder bewijs mag inbrengen?

De heer Meursinge voert aan, dat adressant zelf erkent zijne beschuldiging niet met feiten te kunnen staven. Hij heeft die beschuldiging, in zijne analyse der gronden, dan ook als eene verdachtmaking gekwalificeerd. Hij heeft gemeend het bij die kwalificatie te moeten laten, zonder in zijn praeadvies daarop nader terug te komen, dewijl ze op het uit te brengen praeadvies bij hem geen invloed heeft uitgeoefend, als met het wezen der zaak in geen regtstreeksch verband staande.

De voorzitter vraagt, of in het antwoord aan gedeputeerde Staten niet ook iets gezegd moet worden aangaande die verdachtmaking?

De heer Meursinge verklaart zich daartegen, daar ze met het al of niet verleenen van het gevraagd verlof in geen verband staat.

De heer Bloembergen acht het wenschelijk, dat, in geval niet al de overwegingen van het praeadvies in het antwoord van den Raad worden opgenomen, aan gedeputeerde Staten gewezen worde op de omstandigheid, dat de verdachtmakingen in het verzoek van den heer Hansma voorkomende, niet bewezen zijn.

De voorzitter wijst er op, dat de Raad bij eene vorige gelegenheid in een ander geval eene verklaring heeft afgelegd, als ook hij wenschelijk acht dat in dezen afgelegd worde. Hij gelooft, dat het thans met te meer regt van den Raad gevorderd kan worden, eene niet bewezene beschuldiging onder het oog van genoemd collegie te brengen. Hij stelt dus voor, dit in het antwoord aan gedeputeerde Staten op te nemen.

De vergadering vereenigt zich met het praeadvies van den adjunct-inspecteur, en besluit wijders conform het voorstel van den voorzitter te handelen.

b. Adres apotheker Wolthers tot afwijking van art. 3, al. 2, wet IV.

De voorzitter berigt, dat bij hem is ingekomen een verzoek van den heer S. H. P. Wolthers, apotheker te Dokkum, tot afwijking van art. 3, alin. 2, der wet van 1 Juli 1865 (*Stbl.* n°. 61). Dat verzoek heeft hij in handen gesteld van de commissie voor de visitatie der apotheken enz. in het 2e district van Friesland in 1872, ten einde daaromtrent te praeadviseren. De conclusiën van dat praeadvies luiden, „dat de geneeskundige Raad aan den inspecteur voor het geneeskundig Staatstoezigt in Friesland en Groningen advisere, aan den adressant te kennen te geven: 1°. dat hem voor den verkoop van punch, bessewijn en bitter in zijne apotheek geene vergunning kan worden verleend; — 2°. dat hij voor den verkoop van eau de cologne, pepermunt, haarlemmerolie, beerenburgerkruiden, pomade en tandpoeder, mits de zamenstelling daarvan op het vat aangeduid

worde, geene vergunning behoeft; — 3°. dat hem voor den verkoop van bessensap, boterkleursel en wrijfwas, mits dit over eene afzonderlijke toonbank geschiede, vergunning worde verleend."

De voorzitter vraagt, of de vergadering zich met dit praeadvies kan vereenigen?

De heer Bloembergen verklaart zich tegen het praeadvies, omdat, overeenkomstig zijne vroeger geuite meening, hij volhoudt, dat men bij de beoordeeling niet op de persoon (den apotheker), maar op de zaak (de apotheek) moet letten. De apotheek waarvan nu sprake is, bestond vóór den 1 Nov. 1865 (ze is nl. na dien datum door adressant overgenomen) en valt dus onder de overgangsbepalingen der wet van 1 Juli 1865 (*Stbl.* n°. 61).

De heer Bruinsma merkt op, dat aan de vroegere firma geene vergunning was verleend tot den verkoop van genoemde mercabilia en het ook niet bekend is, dat zij die verkocht heeft.

De heer van Ankum brengt in herinnering, dat in der tijd aan den apotheker Risselada, te Leeuwarden, een dergelijk verzoek niet is ingewilligd. Dit verzoek betrof een apotheker in dezelfde omstandigheden, als waarin de heer Wolthers verkeert. Hij geeft dus in overweging, ook dit verzoek niet toe te staan.

De heer Tellegen is van meening, dat de overgangsbepalingen 'p den persoon, niet op de zaak betrekking hebben. De ver-unning waarvan bij art. 3, alin. 2, sprake is, geldt alleen het ıaterieel belang van den persoon.

De voorzitter stelt voor, dat de Raad den inspecteur advisere, lat adressant niet in de termen van de overgangsbepalingen ːr wet valt en zijn verzoek dus niet ingewilligd kan worden."

Aldus wordt besloten.

De voorzitter brengt ter tafel eene missive van het hoofdbestuur 'r *Ned. Vereeniging tot bevordering der koepokinenting*, waarin ːt verzoek wordt gerigt ook aan den geneeskundigen Raad, om jne meening te willen doen kennen betreffende de meest prak-sche en afdoende wijze, waarop, vooral met het oog op de attelands-gemeenten, art. 18 der wet van 4 Dec. 1872 (*Stbl.* '. 134), zal kunnen uitgevoerd worden. De voorzitter licht de ak nader toe en wijst er op, dat, volgens art. 18 van ge-emde wet, *minstens* om de 3 maanden gelegenheid *moet* wor-n gegeven tot kostelooze inenting. Nu is de vraag: hoe dit , de gemakkelijkste en beste wijze te organiseren? Thans zal : inenting niet meer plaats hebben, *als* er voorraad van koe-ıkstof is; het artikel luidt imperatief: er *moet* dus steeds *goede* of voorhanden zijn. Hij herinnert aan het aangevoerde door den eer Meursinge in de vorige vergadering, betreffende de gelegen-

c. Verzoek Vereen. tot bevord. der koepokinenting (in verband met artt. 17 en 18 der epidemie-wet).

heid tot vaccinatie, die zelfs niet altijd in Friesland en meer bepaald in Leeuwarden bestaat, waar men evenwel geene reden meende te hebben tot deelneming aan de Vereeniging, van welke het verzoek, thans aan de orde, uitgaat.

De heer Meursinge rectificeert de daarop betrekking hebbende phrase in de notulen. Wel hebben de geneeskundigen verklaard, dat er altijd voldoende stof voorhanden is, maar dit is door *hem* niet beweerd: het feit is, dat *de stof niet altijd voorhanden is.*

De heer Rosenstein zegt, dat de wet, waarvan thans sprake is, aan de zorg der gemeentebesturen overlaat in deze aangelegenheid te voorzien. Iedere gemeente kan voortaan naar plaatselijke omstandigheden, gelegenheid en behoeften handelen. In groote gemeenten wordt daarin voorzien door vaccinatie-bureaux en bezoldigde vaccinateurs; in kleine gemeenten geschiedt de vaccinatie aan huis der plaatselijke geneeskundigen of aan de huizen der belanghebbenden. Hij wijst er op, dat in de behoefte aan stof voldoende voorzien kan worden door de verdunde stof met glycerine (glycerine-lympha), die zoowel in ons land als in het buitenland te verkrijgen is.

De heer Bruinsma gaat de geschiedenis van dit onderwerp in Friesland na. Hij gelooft, dat eene regeling der vaccinatie gemakkelijk kan geschieden, indien de gewestelijke besturen aan de gemeentebesturen aanschrijving doen, om door de aanstelling van vaste bezoldigde vaccinateurs daarin te voorzien. Hij wijst op hetgeen door de zorg van het gemeentebestuur te Leeuwarden, tijdens de jongste epidemie, is geschied. Die regeling heeft uitnemende resultaten opgeleverd.

De heer Rosenstein acht het 't grootste bezwaar, de menschen naar de bureaux te krijgen. In Amerika begeven zich de vaccinateurs, tegen verhoogde bezoldiging, naar de huizen der belanghebbenden. Hij zou meenen, dat een dergelijke maatregel ook ten onzent doel zou treffen en dus bij de aanstaande regeling wel overweging verdient.

De voorzitter voert aan, dat het bezwaar om de belanghebbenden tot de vaccinatie te bewegen, zoo groot niet is, nu art. 17 een indirecten dwang uitoefent. Het groote bezwaar bestaat zijns inziens, vooralsnog, om voldoende *goede* stof voor de zich aanmeldenden beschikbaar te hebben en dat vooral op het land waar geene bureaux voor vaccinatie aanwezig zijn, noch kunnen zijn. De bureaux in de steden van Friesland en Groningen zijn plaatselijke inrigtingen, die niet verpligt zijn het platteland steeds van goede stof te voorzien en voorzien te houden. Het komt hem wenschelijk voor, dat de gewestelijke besturen voor het platteland opkomen. Zij dienen te zorgen, dat voor de plat-

telands-gemeenten steeds goede stof voorhanden zij. Eene andere vraag is: of de stof uit herente personen wel tot verdere inenting geschikt is, eene vraag, die zeer betwist, maar nog lang niet uitgemaakt is. Er is in ons land in 1871 veel met zoodanige stof geënt, en daaruit zijn enkele malen treurige gevolgen, o. a. in de gemeenten Aduard en Eenrum, voortgesproten. Intusschen hebben tijdens de jongste pokkenepidemie in deze provinciën de geneeskundigen vrij algemeen van zoodanige stof gebruik gemaakt. Spreker meende echter dat niet te kunnen goedkeuren. Hij vindt in die wijze van handelen een grond te meer, om de gelegenheden tot verschaffing van goede inëntstof zoo veel mogelijk te vermeerderen en goed te organiseren.

De heer Meursinge zegt, dat men niet altijd in de gelegenheid was de resultaten te vernemen van de inënting met revaccinatiestof. Twee geneeskundigen hebben van die stof gebruik gemaakt. Verscheidene personen daarmede ingeënt kregen de pokken en waren geschonden, alsof ze nimmer ingeënt waren geweest. Het beschuttend vermogen dier stof moet dus betwijfeld worden. Het komt hem voor, dat men als beginsel moet aannemen, daarmede niet in te enten.

De heer Rosenstein stelt het in twijfel, of zoodanig ingeënte personen niet tijdens ze daarmede werden ingeënt, de besmetting met zich droegen.

De heer de Boer zegt, dat de ervaring ten opzigte van de vaccinatie leert, dat alle schoolgaande kinderen gevaccineerd zijn. Het schoolgaan bevordert de vaccinatie. Daarbij bepaalt het zich, totdat eene epidemie dreigt uit te breken of heerscht; dan beijvert zich ieder om zich te laten inënten en herënten.

De voorzitter deelt mede, dat er plan bestaat om van Rijkswege te Utrecht een inrigting voor productie en reproductie van vaccinestof in het leven te roepen. Daardoor zal zeker een goede en nieuwe bron voor de behoeften van het platteland worden geopend. Waar deze echter niet toereikend mogt blijken te zijn, daar acht hij het geraden, dat de provinciale besturen de stedelijke bureaux subsidieren, opdat deze de landelijke gemeenten zouden kunnen voorzien. De toezending dient dan aan de respectieve gemeentebesturen (en niet meer aan de geneeskundigen zelf) te geschieden, opdat deze de stof distribueren naar gelang van de behoeften.

De heer Meursinge herinnert, dat gedeputeerde Staten van Zeeland bezwaar hebben gemaakt eene zoodanige subsidie te verleenen. Toen is het Rijk opgetreden. Zou het Rijk nu niet ook optreden in die gevallen, waarin de plaatselijke besturen niet bij magte zijn eene som daarvoor af te zonderen en de gewestelijke besturen eene subsidie weigeren?

De heer Posthuma zou meenen, dat, indien de koepokstof ı dan tegen retributie was te verkrijgen, daarop en op de vaccin meer prijs zou worden gesteld.

De heer Bruinsma voert daartegen aan, dat die maatrege Leeuwarden veel moeijelijkheid heeft opgeleverd en dat men aanvrage van aflevering naar elders vaak het kleine bedrag kon bekomen, dat daarvoor gevorderd werd.

De voorzitter wenscht hiermede het debat over dit onderw gesloten te beschouwen en beveelt de leden aan de vestiį van plaatselijke afdeelingen van genoemde vereeniging door hu medewerking te bevorderen.

Hij verzoekt de leden thans tot de bespreking van andere a kelen der wet over te gaan.

De heer Rosenstein vestigt de aandacht op de lijst van zie namen, in art. 1 der wet voorkomende, en inzonderheid oı benaming „febris typhoïdea." Met bevreemding heeft hij ‹ ziektevorm daar opgemerkt. Hij moet daaruit opmaken, dat bij den wetgever vaststaat, dat febris typhoïdea tot de exqui besmettelijke ziekten behoort. De onderzoekingen van Frans en Engelsche deskundigen hebben echter tot een ander resul geleid. Vroeger was er geen sprake van een verschil tussc typhus en febris typhoïdea, omdat men meende dat alle typl vormen van eene en dezelfde smetstof afhankelijk waren. Ir Fransche Academie is aangetoond, dat er een wezenlijk vers tusschen beiden bestaat. Tot den eigenlijken typhus wordt th de typhus exanthematicus gebragt, terwijl men tot de fe typhoïdea den typhus abdominalis rekent. Het is de vraag, o ileo-typhus werkelijk besmettelijk is? Die vorm treedt meestal huis-epidemie op. Nu rijst de vraag: of in zoodanig geval contag aanwezig was, dat van den éénen persoon op den anderen is o gegaan, en dat onder menschen die onder dezelfde omstandighe verkeerden? In Duitschland, waar men thans ook de contag siteit van den typhus abdominalis in twijfel trekt, plaatst ı zoodanige lijders in de hospitalen onder andere zieken. Wel h men daar enkele gevallen van besmetting waargenomen, n hij vraagt, of bij dien stand van zaken het niet gewaagd is, de ziektevorm officieel onder de besmettelijke ziekten op te nemen daarop al die maatregelen van afzondering en kenmerking te passen, als op de andere erkende besmettelijke ziekten?

De heer Meursinge merkt op, dat in de opgaven van de ‹ zaken des doods de naam „febris typhoïdea" zeer misbrı wordt. Men bezigt dien naam zoodra zich bij een koortsige zie zoogenaamde nerveuse verschijnselen voordoen.

De voorzitter vermeldt de vermoedelijke aanleiding, die

wetgever heeft doen besluiten, de „febris typhoïdea" in de rij der besmettelijke ziekten op te nemen. Die opneming is een gevolg niet van de theorie of van de wetenschap, maar van de praktijk, d. i. van de toepassing die gemaakt moet worden van de diagnostische begaafdheden der praktiserende geneeskundigen. Het kan zeer wel zijn, dat de voorlaatste spreker uit het wetenschappelijk oogpunt gelijk heeft; maar de febris typhoïdea hier bedoeld, is de „febris typhoïdea" van de dagelijksche praktijk, en die daarin veelal als eene besmettelijke ziekte wordt beschouwd en als zoodanig aangeduid. Hij vertrouwt echter, dat voortaan het door den heer Meursinge reeds vermelde misbruiken van dien naam niet zoo vaak meer zal plaats hebben, met het oog op de maatregelen die het verkeerdelijk bezigen van den naam van „febris typhoïdea" zou ten gevolge hebben.

De heer Rosenstein moet, de zaak uit dit laatste oogpunt beschouwd, het als een wetenschappelijke zonde aanmerken, om het verblijf van een lijder aan febris typhoïdea als besmettelijk te kenmerken. Hij geeft in overweging, dat de geneeskundige ambtenaren bekend maken, dat febr. typhoïdea synoniem is met ileo-typhus.

De heer de la Faille (Leeuwarden) zegt, dat hij gelooft, dat de opvatting van den vorigen spreker omtrent die ziekte bij de geneeskundigen zóó weinig bekend is, dat zij zouden verbaasd staan, indien zij de febris typhoïdea synoniem met ileo-typhus hoorden verklaren. De geneeskundigen noemen gewoonlijk den abortief-vorm van typhus, febris typhoïdea, een als zoodanig staat febris typhoïdea op hare plaats in art. 1 der wet.

De heer Rosenstein beweert, dat de wetgever duidelijk moet zeggen wat hij bedoelt en wat hij wil. Dat is thans niet het geval, en daarom dienen zijns inziens de geneeskundige ambtenaren in die leemte te voorzien.

De voorzitter gelooft, dat hier alles zal en moet afhangen van de kennis en de bekwaamheid van den geneesheer. Acht hij een ziektevorm, dien hij niet eigenlijk „typhus" kan noemen, toch van typheusen aard en besmettelijk, dan zal en behoort hij (met het oog op de wet) dien te noemen „febris typhoïdea."

De heer Tellegen zegt, dat het verschil van opvatting hier niet enkel den geneeskundige geldt, maar ook voor het burgerlijk bestuur tegenover de wet van belang is. Dat kan een toestand van regtsonzekerheid in het leven roepen, die onhoudbaar kan worden.

De heer Rosenstein acht het geraden, nu het blijkt, dat er eene wetenschappelijke en eene praktische opvatting nopens dien ziektevorm bestaat, dat de Raad de wenschelijkheid uitspreke,

dat de minister verklare, wat de wet onder „febris typhoïdea" verstaat.

De heer Tobbe vraagt, of, na het thans gevoerde debat, de naam febris typhoïdea werkelijk op de lijst mag blijven staan?

De heer Rosenstein antwoordt hierop, dat en waarom het zaak is dien ziektevorm op de lijst te laten staan. Hij herinnert aan het voorgevallene in Duitschland.

De voorzitter geeft in bedenking, „dat de Raad zich, onder mededeeling van de thans geopperde bezwaren, tot den minister van Binnenlandsche Zaken wende, met de vraag: hoe men zich ten opzigte van de febris typhoïdea hebbe te gedragen?" — Aangenomen.

Art. 7. De voorzitter vestigt vervolgens de aandacht op het voorschrift, in art. 7 met betrekking tot de localen voor afzondering van lijders aan besmettelijke ziekten, gegeven. Hij vraagt: waar zulk een gebouw op het land geplaatst moet worden? Welk criterium men daarvoor moet aannemen, en of het zielental in dezen wel een goede maatstaf zal zijn? Zou het niet goed wezen in de kleinere gemeenten of in gemeenten die uit verscheidene dorpen bestaan, verplaatsbare gebouwen te zetten?

De heer Rosenstein zou meenen, dat bij deze zaak twee hoofdpunten in aanmerking dienen te komen: 1°. de afstand van de betrokken gemeente tot eene hoofdplaats, waar zulk eene inrigting bestaat, en 2°. de staat van de middelen van vervoer.

De heer Bruinsma acht het dan noodig, dat in de hoofdplaats een provinciaal gesticht tot verpleging van zoodanige lijders besta. Is dit niet het geval, dan vreest hij, dat tegen de opname van lijders uit het land talrijke bezwaren zullen ontstaan. Ook acht hij de zaak gevaarlijk, omdat het vervoer van lijders aan zoodanige ziekten zoodoende wordt bevorderd.

De voorzitter zegt, dat de wet van het beginsel uitgaat, om zoo min mogelijk het vervoer van lijders te bevorderen.

De heer Rosenstein is van oordeel, dat, wanneer men overgaat tot het oprigten van kleine gebouwen in kleine gemeenten, men nieuwe brandpunten van besmetting vormt.

De heer Posthuma is van meening, dat de gemeentebesturen bij het dreigen of uitbreken van besmettelijke ziekten alligt er toe zullen overgaan, om gedeelten van weldadige inrigtingen tot dat doel af te zonderen.

Art. 29. De heer Coronel vestigt de aandacht op art. 29, inzonderheid met het oog op art. 14 en vele verordeningen, die op dit onderwerp in Friesland en Groningen bestaan. Daar leest men o. a. dat niet alleen kinderen uit besmette huizen, niet naar school werkplaats, winkel of fabriek, maar zelfs niemand in openbare

ijeenkomsten, kerken enz. mag komen, voordat de geneesheer erklaard heeft, dat alle gevaar voor besmetting is geweken. Deze bepaling heeft zooveel tegenstand bij de wetgevende magt ndervonden, dat zij in het jongste ontwerp niet is opgenomen. Iij vraagt, of die bepaling nu evenwel in de verordeningen van racht mag blijven?

De heer Tellegen gelooft, dat de wet niet derogeert op de estaande verordeningen en ook toelaat aan hare bepalingen uitreiding te geven, mits dit niet in strijd daarmede geschiedt.

De voorzitter zou meenen, dat het b. v. in strijd met de wet s, indien een gemeenteraad den vaccinatiepligt ook op de kineren toepaste, die zich tot fabrieksarbeid aanbieden.

De voorzitter deelt mede, dat door hem een aantal stukken s verzonden, en wel aan den minister, de gewestelijke en plaat-elijke besturen, de leden van dezen Raad enz., en dat hij ok verscheidene stukken heeft ontvangen o. a. van den heer Bruinsma een geologische kaart van Friesland, behoorende bij le natuurkundige plaatsbeschrijving door hem bewerkt en dezer lagen van wege de regering uitgegeven. Deze kaart (die uit de and is gekleurd en bijgewerkt) komt niet voor in het uitgeeven werk. **3. Andere ingekomen en verzonden stukken.**

De voorzitter acht het evenwel van belang genoeg, dat zoo ogelijk ook die kaart worde in het licht gegeven. Als lid van e commissie van redactie van de *Bijdragen* stelt hij zich voor e zaak ter spraak te brengen waar het behoort.

De voorziter herinnert, dat de leden in druk hebben ontvangen het overzigt van de handelingen van het geneeskundig Staatsezigt in Friesland en Groningen sedert de vorige vergadering. **4. Handelingen van het geneeskundig Staatstoezigt.**

Aan dit verslag wordt hier het volgende ontleend:

1°. Correspondentie met den minister van Binnenlandsche Zaen betreffende een adres van den apotheker H. A. Verkade te Appingedam, in zake het door den inspecteur verleende visum op e lijst der geneesmiddelen van den arts Siemens, gevestigd in e plaats Opwierde, behoorende tot diezelfde gemeente Appinedam. De beslissing van den minister wàs, dat aan den heer iemens het visum door den inspecteur niet kon geweigerd woren, en dat de heer S. daaraan geene andere bevoegdheid ontlent, dan om in de plaats Opwierde, waar geen apotheker is evestigd, geneesmiddelen te leveren.

2°. Correspondentie met denzelfde betreffende het verzoek van r. D. Rosenberg, te Bunde, in Oost-Friesland, nabij de grenzen an Groningen, om van Z. M. vergunning te bekomen, in grensemeenten van Groningen de geneeskundige praktijk uit te oefeen. Het advies van den inspecteur strekte om het daarheen te

leiden, dat gevolg worde gegeven aan het verzoek. De zaak is nog hangende in afwachting van eene algemeene regeling te dezer zake, als met België reeds heeft plaats gehad.

3°. Correspondentie met denzelfde omtrent het voorkomen van trichinen in Amerikaansch spek, in ons land en ook in Groningen ingevoerd. Het antwoord luidde, dat, na onderzoek van verscheidene proefjes, daarin geene trichinen waren gevonden.

4°. Correspondentie met dezelfde over het nogmaals overbrengen van pokken naar de provincie Groningen en wel naar Baflo, door een militair uit het hospitaal te Breda, waar zich pokkenlijders hadden bevonden en van waar hij vermoedelijk de smetstof heeft overgebragt. Immers dadelijk na zijne komst te Baflo, bleek hij door de pokken aangetast te zijn.

5°. Correspondentie met denzelfde over de wenschelijkheid, om aan het stationsgebouw van den Staats-spoorweg te Groningen fosses mobiles, en wel met de verbeterde inrigtingen, te plaatsen. De minister vond, na de hiertegen aangevoerde bezwaren door het bestuur van de bedoelde spoorwegen, geen grond, om wijziging der tegenwoordige inrigting te gelasten.

6°. Correspondentie met denzelfde betreffende het uitoefenen van genees- en heelkunde door een officier van gezondheid, bij de burgerlijke bevolking en met name het tijdelijk waarnemen van den dienst van geneeskundige voor de quarantaine. De minister vond, wat het laatste betreft, in de wet geen bezwaar.

7°. Correspondentie met gedeputeerde Staten van Friesland betreffende de voorziening in geneeskundige hulp op het eiland Ameland.

8°. Idem met gedeputeerde Staten van Groningen, betreffende de vergunning tot oprigting eener stoom-aardappelmeel-, siroopen beenzwartfabriek te Nieuw-Pekela aan de Ommelander Wijk. In overweging nemende, dat het vaarwater daardoor onbruikbaar zou worden en eene reeds bestaande fabriek daardoor schade zou ondervinden, luidde het advies: de vergunning niet te verleenen. Gedeputeerde Staten besloten dien overeenkomstig; — over het waterbederf in sommige kanalen, der provincie ten gevolge van daarin afvloeijend eiwithoudend fabriekswater. (De provinciale Staten hebben 25 November jl. op nieuw aan den geneeskundigen inspecteur een krediet van ƒ 250 toegestaan tot voortzetting van het onderzoek naar dat waterbederf.)

Met den heer commissaris des Konings in Groningen had eene correspondentie plaats over eene doelmatige wijze van surveillance van de krankzinnigen in het ziekenhuis te Groningen verpleegd; — over de onnaauwkeurige invulling van de al of niet plaats gehad hebbende doodschouw op de sterftestaten dier provincie.

9°. Correspondentie met verschillende gemeentebesturen in Groningen over opgraving van lijken, onderzoek van drinkwater, het bouwen eener school, verzuim in de opgaven van de oorzaken van den dood, hulp bij typhuslijders, het gebruik van melk van rundvee door tongblaar aangetast, eene verordening tot onbewoonbaar verklaring van woningen, de oprigting van een ziekenhuis, van eene bloedbewaarplaats, van eene penserij, het toezigt op het onderwijs in de gymnastiek, de tijdelijke voorziening in een verplegingsgesticht voor lijders aan besmettelijke ziekten, de toepassing van maatregelen bij het heerschen van mazelen, enz.

10°. Correspondentie met geneeskundigen en andere personen en corporatiën: over eene doeltreffende inrigting der geneeskundige armenverzorging, over de vernietiging van besmette kleedingstukken, over de soms niet genoegzaam gecontrôleerde aflegging van dooden in het ziekenhuis te Groningen, over de bevoegdheid van iemand die geen drogist is, om zamengestelde geneesmiddelen te verkoopen, over het vervoer van lijders aan eene besmettelijke ziekte, over de Stönnersche filters, over vergifting door toedoen van snijboonenmolens, over den ziektetoestand der bevolking, over de verschaffing van goed drinkwater, over verondersteld trichineus spek enz.

11°. Geheerscht hebbende ziekten: zie het gedrukt *beknopt verslag*.

Uit de gedrukte „mededeelingen" betreffende de handelingen van het geneeskundig Staatstoezigt in Friesland wordt het volgende overgenomen.

1°. Epidemische ziekten:

Opgaven door de geneeskundigen van de bij hen in behandeling zijnde lijders werden verstrekt 25 maal van typhus, 11 maal van febris typhoïdea, 31 maal van pokken, 2 maal van roodvonk, 146 maal van mazelen, 12 maal van kwaardaardige keelziekte, 33 maal van kinkhoest, 1 maal van cholera asiatica. De sterfte aan die ziekten in de afgeloopen 6 maanden was respectievelijk: 32, 47, 7, 1, 67, 9. 245, 0. Mazelen en kinkhoest heerschten epidemisch.

2°. Een statistisch overzigt van de sterfte naar de oorzaken des doods in Friesland sedert de instelling van het geneeskundig Staatstoezigt wordt door den adjunct-inspecteur bewerkt.

3°. Locaal onderzoek.

In Harlingen is een deel der grachten gedempt en in breede straten herschapen; in Franeker wordt met het bij gedeelten omwallen der voormalige scheidingsslooten voortgegaan; het aschland te Leeuwarden is zijne voltooijing nabijgekomen; het Hee-

renwaltje aldaar is geslat, eene stinkende sloot langs Olde Galileën uitgegraven, en 50tal arbeiderswoningen voor eene werkmansvereeniging aldaar gebouwd, scholen aldaar zijn bezocht even als het gesticht voor verpleging van krankzinnigen t Franeker. Een en ander heeft tot besprekingen en correspondentië aanleiding gegeven.

4°. Correspondentie met den minister van Binnenlandsche Zaken, gewestelijke en plaatselijke besturen en andere corporatië en personen over het onderzoek van ingevoerd spek op trichnen, over de benoeming van een plaatselijken geneeskundige, ove voorzorgsmaatregelen tegen het waterbederf, waarin vlas word geroot, over snijboonenmolens, over den toestand van versche dene begraafplaatsen.

Geen der leden heeft omtrent het medegedeelde eenige vrage of opmerkingen te doen.

De heer Trip deelt mede, dat door den gemeenteraad va Delfzijl is besloten een ziekenhuis op te rigten; de vraag echter nog niet uitgemaakt, of dit gebouw van hout of van stee vervaardigd zal worden.

De heer Bakker berigt, dat door het gemeentebestuur va Nieuwe-Pekela een locaal is gehuurd, met bestemming om daari zieken te verplegen, en dat bereids een persoon is aangesteld die daar de taak van ziekenverpleger zal vervullen.

5. Rapporten. *a.* Van de commissie voor de norm der med.-pol. verordeningen.

De heer Meursinge zegt, namens de commissie voor de nor der medico-politische verordeningen (zie *Notulen* Junij en Decem ber 1871 en Junij 1872), dat zij de toezegging had gedaan niet om in deze, maar in eene volgende vergadering rappo uit te brengen.

b. Van de commissie voor het onderzoek der epidemiewet.

De voorzitter berigt, dat uithoofde van de spoedige wede indiening en vaststelling van de wet tot voorziening tegen be smettelijke ziekten, de commissie in de December-vergaderin van 1871 benoemd, om het destijds aangeboden ontwerp te toe sen aan hetgeen de ervaring heeft geleerd, dat in Friesland e Groningen ten aanzien van die zaak is vastgesteld en plaa heeft, zich genoodzaakt heeft gezien van het haar destijds o gedragen mandaat af te zien. Zij heeft echter, na overleg m den voorzitter, gemeend aan de vergadering het voorstel te mo ten doen, om aan het thans tot wet verheven ontwerp te toe sen de op die onderwerpen hier bestaande verordeningen, e zulks bepaaldelijk en met name met het oog op art. 29 dier we Zoodoende zal de arbeid der commissie nog een zeer nutti strekking kunnen hebben. — De vergadering vereenigt zich m dat voorstel.

De heer Coronel doet de toezegging, dat de commissie binne

weinige weken een met zorg bewerkt rapport, aan de leden gedrukt zal toezenden.

De voorzitter maakt de leden opmerkzaam op het gedrukt rapport, reeds aan hen verzonden met betrekking tot de zaak der quarantaine. Hij vraagt, of zij naar aanleiding daarvan eenige opmerkingen te maken of vragen te doen hebben, en of de commissie nadere inlichtingen daaromtrent wenscht te geven? Niemand vraagt het woord. *c.* Rapport commissie quarantaine.

De voorzitter stelt nu voor, zich met het praeadvies der commissie te vereenigen. Het praeadvies luidt aldus: 1°. de wet van 1805 behoort te worden ingetrokken; 2°. de quarantaine van personen behoort niet te worden behouden, en 3°. het is wenschelijk eenige bepalingen te maken, hoofdzakelijk ten doel hebbende het onderzoek en het ontsmetten van schepen en de verpleging van zieken in den geest van het concept der inspecteursvergadering, voor zoover daarin nog niet door de wet op de besmettelijke ziekten voorzien is.

De vergadering vereenigt zich met het voorstel van den voorzitter, en besluit in dien geest eene missive te rigten aan den minister van Binnenlandsche Zaken.

De voorzitter deelt mede, dat hij, ingevolge het besluit der vorige vergadering, aan de leden enz. van dezen Raad eene uitnoodiging heeft gerigt, om hem een kort verslag te zenden van den staat der gestichten, waarin weezen en verlaten kinderen in hunne woonplaats of nabijheid worden verpleegd. Hij heeft hierop eenige antwoorden ontvangen en die ter bewerking aan den secretaris in handen gesteld. Hij verzoekt dezen alzoo daaromtrent te rapporteren. *d.* Rapport weezenverpleging.

De heer Coronel zegt, dat hij, na kennis te hebben genomen van den inhoud der stukken, gemeend heeft daaruit geen verslag te moeten zamenstellen, alvorens met den bestuurder der vereeniging voor weezenverpleging, van wien het verzoek om medewerking van dezen Raad indertijd was uitgegaan, daaromtrent in overleg te treden. Tot dat einde had hij hem de stukken reeds voorlang in handen gegeven, maar zelfs na herhaalde aanvraag ze niet terug bekomen. Hij was dus niet in de gelegenheid daaromtrent thans eenige nadere mededeelingen te doen. Dit kan hij echter verzekeren, dat zij niets bijzonder belangwekkends behelzen, en dat de meesten zoo vaag zijn, dat men daaruit geen enkel feit met zekerheid kan opmaken.

De voorzitter geeft in bedenking, dat de vergadering den heer Coronel opdrage, het belangrijkste uit die stukken in de volgende vergadering mede te deelen. — Dienovereenkomstig besloten.

De voorzitter wenscht de bespreking te openen, met de be- 6. Voorstellen

en mededeelingen. handeling van het punt, dat in de vorige vergadering onaf daan is gebleven, en wel dat omtrent de bestemming van v giften, die in eene apotheek voorhanden zijn, waaruit r meer gedispenseerd wordt. De heer Trip vraagt, wat er met vergiften moet gebeuren, indien ze niet verkocht worden?

De voorzitter zegt, dat art. 20, alin. 2, van wet IV hie het antwoord geeft.

De heer Bakker antwoordt, dat de burgemeester ze dan m bewaren tot dat de familie besluit ze te verkoopen.

De voorzitter is van oordeel, dat de burgemeester den sle van de kast waarin ze bewaard worden, onder zijne berust moet nemen, tot dat de familie besluit ze te verkoopen.

De heer van Ankum gelooft, dat de zaak in de praktijk r altijd zoo gemakkelijk zal zijn op te lossen.

De heer Verver voert een geval aan van eene apotheek, te Sneek sinds jaren door eene weduwe onder leiding van provisor is gehouden. De provisor is kortelings vertrokken de weduwe is met de affaire opgehouden. De winkel is ech nog geheel in denzelfden vorm als vroeger aanwezig, en ook naam van den apotheker staat op de post van de deur. Wat met de vergiften is gebeurd weet hij niet.

De voorzitter stelt voor, den adjunct-inspecteur op te drag deze zaak in loco te onderzoeken. — Aldus is besloten.

Op voorstel van den heer van Ankum wordt besloten h zelfde onderzoek te doen instellen naar de apotheken van overledene geneeskundigen Bruns te Ulrum, Smidt te Grooteg en Oosterchrist te den Hoorn.

a. De staat van het drinkwater in Friesland. De heer van der Wal beweert, dat in de noordelijke strel van Friesland gebrek aan goed drinkwater is. Het onderz van de staats-commissie ad hoc heeft indertijd tot het result geleid, dat er in Friesland niet overal voldoende drinkwater In den zomer bevat het zout. Hij stelt voor dat de Raad a de burgemeesters een uitnoodiging rigte, om regenbakken te la maken. Hij vraagt in hoeverre het denkbeeld overweging v dient, om, nu Ameland met den vasten wal wordt verbond een duinwaterleiding aan te leggen? Maar ook het water de vaarten en binnenmeeren in Friesland zou aan het verschaf van drinkwater dienstbaar gemaakt kunnen worden.

De heer Bruinsma zegt, dat het water in de meeren en vaart goed is, zoolang het boezemwater zeer hoog is. Is dit la dan is het zout. In het zuidelijk gedeelte der provincie z vele meeren; daar van daan wordt dan ook veel water gehaa Het plan van een duinwaterleiding zou zeer kostbaar zijn weg den grooten afstand der duinen. Het bevreemdt hem echter, d

men nergens, behalve in Leeuwarden, er toe is overgegaan om versch-watervijvers aan te leggen.

De heer Verver deelt mede, dat hij het water van 104 putten in Sneek heeft onderzocht, en daarvan in 3 drinkbaar water heeft gevonden. Hij oordeelt het wenschelijk, dat de Raad eene missive aan de gemeentebesturen zende, met uitnoodiging om in de behoeften van goed drinkwater te voorzien, door het maken van regenbakken bij alle openbare gebouwen en het aanleggen van vijvers.

De heer Meursinge kan zich daarmede wel vereenigen, doch geeft in bedenking, om in die missive de besturen attent te maken op het gevaar van loodvergiftiging, dat er ontstaan kan, indien de goten en pijpen, waarin het water wordt opgevangen, van lood zijn vervaardigd. Hij wijst op het vroeger algemeen voorkomen van lood in het water van sommige regenbakken te Amsterdam.

De voorzitter vraagt, of de vergadering zich met het voorstel van heer Verver kan vereenigen?

De vergadering besluit alzoo, en zal er eene circulaire in bedoelden zin aan alle gemeentebesturen in Friesland en Groningen gezonden worden.

De heer Coronel wijst op de beteekenis van de gezondheidsleer voor het individu en de maatschappij, vooral in onze dagen van algemeene ontwikkeling van volkswelvaart en volksbeschaving. Met betrekking tot het openbare leven bekleedt zij een allergewigtigste plaats. De kennis van hare grondbeginsels is thans een vereischte voor ieder, die aan de belangen van het maatschappelijke leven wil deelnemen. Geen verschil van rang of stand, geen onderscheid van sekse komt daarbij in aanmerking. Ieder moet hare waarheden leeren kennen en waardeeren. Bovenal zijn *zij* geroepen hare waarheden te leeren verbreiden en toepassen, aan wie de zorg voor de hoogste belangen van ons leven is toevertrouwd: de geneeskundigen, de regeringspersonen van alle rangen, de leden der gewestelijke en plaatselijke besturen, de schoolbeambten en onderwijzers en de bouwkundigen. Tot dat einde dienen zij in de eerste plaats, ieder in zijne betrekking, met de grondwaarheden dier wetenschap bekend te zijn. Dit heeft men in den vreemde ook begrepen en aan de inrigtingen van hooger, middelbaar en lager onderwijs de gezondheidsleer als leervak opgenomen. In Frankrijk, België en Engeland wordt zij op de lagere school onderwezen. Maar ook aan de inrigtingen van hooger en middelbaar onderwijs wordt zij daar gedoceerd. Andere landen hebben dit voetspoor onlangs gevolgd. In Italië, Spanje, Rusland en in sommige Staten van Duitschland maakt zij thans een deel uit van het hooger onderwijs. Aan de theorische lessen zijn prak-

b. De gezondheidsleer en onze inrigtingen voor onderwijs.

tische oefeningen verbonden. De Versuchstations in München en Dresden, onder Pettenkofer en Flick, leveren reeds de beste resultaten. Nederland blijft te midden van die beweging werkeloos; Nederland, dat eene geneeskundige Staatregeling bezit, uitmuntend boven die van menig land van den eersten rang; Nederland, dat onlangs een zoo warm bestreden wet tot voorziening tegen besmettelijke ziekten heeft in het leven geroepen. In datzelfde Nederland achtte de wetgevende magt, die met zooveel zorg een wet op het middelbaar onderwijs tot stand heeft gebragt, het overbodig de hygieine in het leerpogram dier inrigtingen op te nemen, achtte het een minister van Binnenlandsche zaken, daaromtrent door een deskundig volksvertegenwoordiger, het plaatsvervangend lid van dezen Raad, dr. Idzerda, geinterpelleerd, voldoende zich daarvan met eene algemeenheid af te maken. Die regeringspersoon meende, als eenig afdoende middel, „dat er mogelijkheid zou bestaan dat door dezen of genen hoogleeraar lessen in dat vak zouden worden gegeven. Voorshands scheen hem het aanstellen van een afzonderlijk hoogleeraar voor dat vak niet noodig." Het is dezelfde minister, die aan de burgemeesters en de geneeskundigen in het dezer dagen door hem aangeboden wetsontwerp de duurste verpligtingen oplegde in het belang der volksgezondheid. Hij weet het maar te goed, dat de voornaamste bepalingen van de geneeskundige wetten door die ambtenaren tot dusverre het meest overtreden of veronachtzaamd werden, omdat zij niet doordrongen waren van de beteekenis der gezondheidsleer voor het maatschappelijk leven. Hij weet, dat die wetten het leervak onder de vereischten van het staatsexamen als arts hebben opgenomen en dat de commissien tot het afnemen der geneeskundige examen telken jare luide klachten aanheffen over „het feit, dat het grootste gedeelte der candidaten blijken gaf van de eenvoudigste regels der gezondheidsleer slechts eene zeer geringe kennis te bezitten." Hij dient het te weten, dat het weinig zal baten nieuwe wetten op het stuk van volksgezondheid te maken en hare bepalingen door strenge straffen te verzekeren. Zij zullen evenzeer veronachtzaamd en overtreden worden als de vorige, zoolang het volksbewustzijn op dit punt niet opgewekt wordt door een goed ingerigt onderwijs in de hygieine op de scholen van elken rang. Spreker doet een beroep op de welwillendheid en goede inzigten van den Raad, ten einde het besluit te nemen, om zich tot den minister van Binnenlandsche zaken en de curatoren van de hoogescholen te wenden met een gemotiveerd adres, waarin aan den eerste verzocht worde, weldra te voorzien in voldoend onderwijs aan de hooge- en middelbare scholen, inzonderheid aan de polytechnische school, — en aan de laatsten, om de

elling van leerstoelen voor die wetenschap aan de respectieve gtingen voor hooger onderwijs te bevorderen.

De voorzitter acht het eene anomalie, dat aan den éénen kant eene geneeskundige wetgeving, in welks bezit wij ons thans gen verheugen, van de geneeskundigen kennis van en zin voor medewerking tot hygieinische zaken wordt geeischt, maar aan anderen kant hun geene gelegenheid wordt verschaft, om loend onderwijs in de hygiene te ontvangen, in weerwil van ere wetten (o. a. ten aanzien van de opleiding van de officieren alle wapens hier te lande), die de kennis van dit leervak vergt maken. Hij vindt het goed, dat de Raad de bedoelde adreszende, maar stelt voor dat daarin slechts verzocht worde, gelegenheid te verschaffen om *voldoend* onderwijs in de gedheidsregeling en medische politie te erlangen, niet meer; modus quo behoort aan de betrokken autoriteiten overgelaten blijven. Nadere bijzondere voorstellen daaromtrent te doen, t hij niet bevorderlijk aan den goeden uitslag onzer wenschen. n moet de regering niet te veel binden. Misschien is er meer is op, dat onze wenschen vervuld worden, als wij niet afderlijke leerstoelen vragen, ofschoon een hoogleeraar, die ie taak goed begrijpt, daarmede genoeg arbeid voor zijn collegies vinden.

De heer Coronel acht het daarentegen zeer wenschelijk, dat met nadruk op worde gewezen, dat de hygieine aan onze gescholen als zelfstandig leervak moet worden onderwezen. ordt ze door hoogleeraren met het onderwijs van andere ondeelen belast, gedoceerd, dan wordt ze alligt als bijzaak beouwd en verliest ze aan de waarde en beteekenis, die zij it voor de opleiding onzer hedendaagsche geneeskundigen. behalve de geneeskundigen hebben ook de studenten in de tsgeleerdheid er behoefte aan, bij de vervulling van zoo erlei betrekkingen in het privaat en openbaar leven.

De heer van Ankum vreest, dat onze wenschen nimmer beligd zullen worden, als wij onze eischen zoo hoog stellen door den vorigen spreker is geschied.

De heer Bruinsma merkt op, dat in Duitschland ook op landwkundig terrein in verschillende streken Versuchstations opgerigt voor analysen van voedingsmiddelen, meststoffen enz. n als die stations voor hygieine; zij beantwoorden uitnemend de verwachtingen en voldoen aan de dringendste behoeften.

De heer Bloembergen acht het wenschelijk dat de Raad alleen, et het oog op art. 4 *c* der wet van 1 Junij 1865 (*Stbl.* n°. 59) ndringe op voldoend onderwijs in de gezondheidsleer, den modus io aan den minister overlatende.

De voorzitter wenscht niet verkeerd begrepen te worden. H wil het onderwijs in de hygieine niet als bijzaak beschouw hebben, maar ook niet bepaald als een éénig vak aan een hoo leeraar opgedragen te zien. Er zijn nog aanverwante vakken va Staatsgeneeskunde, die evenzeer voldoende gedoceerd behoore te worden, namelijk: medische politie, medische wetgevin om niet te spreken van de geregtelijke geneeskunde (de theor tische en vooral de praktische). Hij stelt voor, dat, indien Raad besluit adressen te zenden, alvorens aan den secretar van den geneeskundigen Raad voor Gelderland en Utrecht z worden geschreven om een extract uit de notulen der laats vergadering van dien Raad, waarin dit onderwerp ook is beha deld, hetwelk tot een gelijksoortig besluit heeft geleid. Maar h dringt er op aan, dat in het adres aan den minister de noo zakelijkheid betoogd worde, dat het leervak, naar omstandi heden gewijzigd ook aan de inrigtingen voor de technisch wetenschappen en voor middelbaar onderwijs gedoceerd word Hij kan zich niet vereenigen met het denkbeeld, in den laatste tijd door verscheidene autoriteiten uitgesproken, als zou d leervak bij die inrigtingen niet te huis behooren. Het is me dan eens bij ons te lande gebleken, op hoe onvoldoende wij ingenieurs, architecten en derg. deskundigen met de hygieinisch eischen van de ventilatie, van den afvoer van de faecale stoff enz. bekend zijn. Bij den bouw onzer woningen en openba gebouwen wordt er zoo vaak gezondigd tegen de hoofdbeginsel der gezondheidsleer, dat het meer dan tijd wordt, bij de opl ding van bouwkundigen van rijkswege zoo veel en zoo go immer mogelijk is daarin te voorzien. Maar niet enkel daar, o op de lagere inrigtingen van onderwijs mag het leervak in zij eerste en eenvoudigste beginselen niet langer gemist worde Ook op de middelbare scholen voor meisjes is het een noodzak lijk leervak. Daar moet het een integrerend deel van het o derwijs uitmaken. Hij wil zelfs nog verder gaan, en het o verpligt gesteld zien op de lagere school. Naast de algemee notiën van natuurkennis, kunnen daar ook zeer wel de hoof waarheden der gezondheidsleer op eenvoudige wijze met vruc onderwezen worden.

De heer v. Ankum vindt het waarlijk bezwarend, voor leerlingen van de middelbare scholen bij de velerlei vakke die zij zich eigen hebben te maken, ook dit leervak verpligt maken.

De heer Verver (directeur van de hoogere burgerschool Sneek) is van oordeel, dat, binnen een niet te ver verwijde tijdperk, men er toe zal moeten besluiten, het onderwijs va

de middelbare scholen te reorganiseren. Dan zullen welligt verscheidene leervakken ingekrompen, enkele geschrapt worden. Het komt hem voor, dat dan de hygieine haar regtmatig aandeel in dat onderwijs zal moeten erlangen. Hij acht deze veel noodiger dan menig ander vak, dat daar nu gedoceerd wordt. Vooral op de scholen voor meisjes mag dat onderwijs niet gemist worden. De kennis van de hoofdbeginselen der hygieine daar opgedaan, zal voor de aanstaandè vrouwen en voor het gezin van onberekenbaar nut zijn. Er zijn zoovele vraagstukken van het dagelijksche leven, die naauw met de kennis der gezondheidsleer zamenhangen en zonder welke eene goede oplossing niet wel denkbaar is.

De heer de Waard acht het onderwijs in de hygieine ook voor de lagere school noodzakelijk, vooral voor het platteland. Daar zitten zoovele mannen in besturen, die over de gezondheidsbelangen der bevolking moeten uitspraak doen, hetgeen zonder eenige kennis van die wetenschap niet wel mogelijk is. De ervaring leert dan ook maar al te vaak, dat die uitspraken in strijd met de hoogste belangen der ingezetenen zijn. De geneeskundige ambtenaren kunnen het getuigen, hoe die personen door hunne onkunde de beste maatregelen verlammen of doelloos maken.

De heer Post begrijpt niet wel, hoe op de lagere school met eenige vrucht onderwijs in de hygieine zal worden gegeven aan kinderen, die niet de minste notiën van natuur- en scheikunde bezitten.

De heer Posthuma deelt mede, dat hij sedert een paar jaren aan eenige dames uit den gegoeden stand een cursus over hygieine geeft, en dat wel met het beste resultaat. Ook zij hebben niets geleerd van natuur- en scheikunde. Zoo zou men ook op de lagere school met vrucht op dit gebied kunnen werken.

De heer Coronel geeft in overweging, niet op eens te veel te eischen. De Raad heeft reeds met goed gevolg pogingen aangewend, om op de kweekscholen voor onderwijzers dit leervak in te voeren. De kweekelingen daar zoo gevormd, zullen die kennis allengs ook aan de lagere school dienstbaar maken. Indien zij dat uit eigen beweging en dan met overtuiging doen, zal het beter geschieden, dan wanneer een koninklijk besluit of ministeriëele beschikking dat gebiedend voorschrijft. De onderwijzer der lagere school heeft gelegenheid te over, om de lessen der gezondheidsleer bij zijn onderwijs ter sprake te brengen. Op de lagere school moet de hygieine niet als afzonderlijk leervak onderwezen worden. Hij acht het daarom ongeraden bij den minister daarop aan te dringen.

De heer Bakker ondersteunt het denkbeeld van den heer d Waard om in het adres te verzoeken, dat ook in de lagere scho onderwijs in de gezondheidsleer worde gegeven.

De heer Bloembergen stelt voor, het verzoek aldus t splitsen, dat gevraagd worde om *voldoend* onderwijs in de hy gieine aan de hooge- en middelbare scholen, inzonderheid aa de polytechnische school, en tevens de wenschelijkheid word uitgesproken dat dit leervak ook op de lagere school word ingevoerd.

De vergadering vereenigt zich met dat voorstel.

d. Geneeskundige armverpleging.

De voorzitter deelt mede, dat (even als door al zijne ambtg nooten aan de gemeenten in hunne provinciën is geschied) do hem eene circulaire aan de gemeentebesturen is verzonden, hou dende beschouwingen over de gebreken in den bestaanden to stand. In die circulaire wordt vooral gewezen op de wenschelijl heid van de oprigting van ziekenfondsen en de hoofdbepalinge daarvoor aan de hand gedaan. Hij wekt de leden op, de oprigtin van zoodanige fondsen ten hunnent te helpen bevorderen.

e. Kunze's schoolbanken.

De heer Coronel geeft de vergadering in overweging, om na aanleiding van verscheidene aanzoeken, die hij ontvangen hee van leden van dezen Raad en van andere Raden, om modelle van de bekende Kunze'sche schoolbank ter bezigtiging te zender een zoodanig model voor rekening van den Raad te laten make en dat ter beschikking van belangstellenden te stellen. De prij zal ongeveer *f* 13 bedragen. — Aangenomen.

f. Benoeming Corresp. lid.

De voorzitter stelt voor, den heer van Ringh, geneeskundig te Pingjum, tot corresponderend lid van den Raad te benoemen af te treden ultimo December 1873. — Aldus wordt besloten

7. Uitkomsten van het visiteren apotheken, enz.

De voorzitter brengt eenige bijzonderheden in herinnering va de uitkomsten der visitatie van apotheken en droogistwinkels 1872, waarvan het gedrukt verslag dezer dagen aan de lede en plaatsvervangende leden is gezonden. Hij vestigt inzonderhe de aandacht op het standpunt, waarvan men bij de zamenste ling van dit rapport is uitgegaan. De uitkomsten van bevindin luidden voor het meerendeel relatief gunstig, in zooverre de to stand van de meeste apotheken beantwoordde aan de eischen va den vorigen codex. Vooral bij de geneeskundigen was er no weinig blijk voorhanden, dat zij hunne apotheken volgens d nieuwe voorschriften hadden ingerigt. Hij hoopt echter, dat d wenken door de respectieve commissiën gegeven, goede vruchte voor het vervolg zullen dragen. Wegens het in gebreke blijve van ééne commissie om haar rapport in te zenden, was het ni mogelijk op dit oogenblik reeds een volledig statistisch overzi van de onderzochte apotheken te geven. Uit de ingekom

rapporten blijkt, dat bezocht werden in Friesland 104 apotheken van geneeskundigen, 32 van apothekers en 1 droogistwinkel; van eerstgenoemden werd 96 pct. als voldoende aangeduid, van de beide overigen 100 pct. — In Groningen werden bezocht 103 apotheken van geneeskundigen, allen voldoende, 40 apotheken van apothekers, waarvan $97^1/_2$ pct. voldoende; van de 13 droogistwinkels werd 1 als minder voldoende genoemd.

Hierna wordt de openbare vergadering gesloten.

Aldus voorloopig vastgesteld.

L. ALI COHEN, *Voorzitter.*
S. SR. CORONEL, *Secretaris.*

VERZAMELING VAN STUKKEN

BETREFFENDE HET

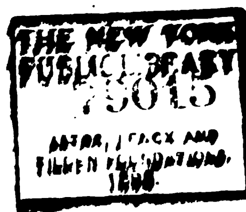
GENEESKUNDIG STAATSTOEZIGT

IN NEDERLAND.

(Uitgegeven door de inspecteurs en adjunct-inspecteurs voor het geneeskundig Staatstoezigt.)

1873.

's GRAVENHAGE,
M. J. VISSER.
1873.

THE NEW YORK
PUBLIC LIBRARY

INHOUD.

Bladz.

Bladz.

VERZAMELING VAN STUKKEN

BETREFFENDE HET

ENEESKUNDIG STAATSTOEZIGT

IN NEDERLAND.

1873.

Zamenstelling van de geneeskundige Raden op 1 *Januari* 1873.

VOOR DE PROVINCIËN NOORD-BRABANT EN LIMBURG:

er: De inspecteur voor het geneeskundig Staatstoezigt voor de pro-
n Noord-Brabant en Limburg (Dr. A. F. J. Ingen-Housz, te Breda).
s: Dr. E. A. P. van den Bogaert, te Rosmalen.

Leden:

	Treedt af 31 Dec. v. h. jaar:
E. Goossens, te Venlo	1873
I. G. Leurs, te Roermond	1873
eelen, heel- en vroedmeester te Weert	1873
R. van Mierlo, te Breda	1874
). C. Titsingh, te Geertruidenberg	1874
:. Holster, te Klundert	1874
Kieckens, heel- en vroedmeester te Tilburg	1874
'. H. van de Loo, te Venlo	1875
I. Godefroi, te 's Hertogenbosch	1875
. G. Bijnen, te Breda	1875
Ial, apotheker te Bergen-op-Zoom	1873
van Gils, apotheker te Waalwijk	1874
van der Grinten, apotheker te Venlo	1874
ersch, apotheker te Maastricht	1875
A. van den Acker, regter in de arrond. regtbank te Breda.	1874

Plaatsvervangende leden:

:oosenburg, te 's Hertogenbosch	1873
an Roosmalen, te Ravenstein	1874
. Ackens, te Kerkrade	1874

N. J. B. Landman, heel- en vroedmeester te Helvoirt 1874
Dr. E. A. P. van den Bogaert, te Rosmalen 1875
Dr. H. P. van den Bergh, te Veghel. 1875
Dr. P. F. J. Houben, te Thorn. 1875
Dr. M. M. A. H. Sonnen, te Echt. 1875
J. Steijns, apotheker te Maastricht. 1873
H. G. A. Truijens, apotheker te Weert 1873
A. F. A. Maassen, apotheker te Breda 1873
A. J. N. J. Bolsius, apotheker te 's Hertogenbosch 1874
P. J. Kijn, apotheker te 's Hertogenbosch 1875
Mr. J. H. Wijnands, regter in de arrond. regtbank te Maastricht . 1874

Corresponderende leden:

Dr. L. Th. Pompe te Rosmalen; Dr. W. Wijnands te Maastricht; Dr. F. van Hal te Vught; Jhr. Mr. E. de Kuijper, burgemeester te 's Bosch; H. Pijls, burgemeester te Maastricht; J. H. A. Bosquet, apotheker te Maastricht; L. van Driel te Stratum; Dr. Th. Pastoors te Deurne; C. van Aert, heel- en vroedmeester te Boxtel; Dr. H. Hemmers te Sittard (treden af 31 December 1874). — Dr. H. G. J. Bolsius te Schijndel; J. H. O. Spronck, heel- en vroedmeester te Beek; Jhr. Mr. J. de Grez, chef van het bureau voor statistiek te 's Bosch; J. P. L. Thiel, chef van het bureau voor statistiek te Maastricht; A. J. Janné te Roermond (treden af 31 December 1873).

VOOR DE PROVINCIËN GELDERLAND EN UTRECHT:

Voorzitter: De inspecteur voor het geneeskundig Staatstoezigt voor de provinciën Gelderland en Utrecht (Dr. W. F. P. Kiehl, te Arnhem).
Secretaris: Dr. J. G. de Voogt, te Arnhem.

Leden:

	Treedt af 31 Dec. v. h. jaar:
De adjunct-inspecteur voor het geneeskundig Staatstoezigt voor de provinciën Gelderland en Utrecht (Dr. G. van Overbeek de Meijer, te Utrecht).	
Dr. J. J. Homoet, te Arnhem	1873
Prof. Dr. L. C. van Goudoever, te Utrecht.	1873
Dr. J. C. van Eeten, te Utrecht	1873
Dr. J. R. K. Pennink, te Utrecht.	1873
Dr. P. Mazirel, te Elburg	1873
Dr. H. F. Thijssen, te Arnhem.	1874
Dr. A. van der Leeuw, te Amersfoort	1874

L. Hanegraaff, te Arnhem 1874
Küthe, te Tiel. 1875
Dompeling, te Utrecht 1875
vyrda, te Nijmegen. 1873
ırtmann, te Utrecht 1874
van Tricht, te Arnhem 1874
Henny, te Arnhem 1874

Plaatsvervangende leden:

Coolhaas, te Amerongen. 1873
ort, te Neede 1873
E. E. Fock, te Amersfoort. 1874
pfenhauser, te Arnhem 1874
. van Andel, te Zutphen. 1875
. van Rhijn, te Zutphen. 1875
van der Ketten, te Beek 1875
van Schermbeek, te Utrecht 1875
Bruijn, te Mijdrecht 1875
ning, te Oosterbeek 1875
P. J. van Kerckhoff, te Utrecht 1875
lm, te Zeist 1873
Bijlert, te Nijmegen 1873
r Salm, te Utrecht. 1873
Harinxma, te Utrecht 1874
s, te Arnhem 1874
enk Willink, te Zutphen. 1875
. Boer, te Utrecht. 1874

Corresponderende leden:

hattenkerk te Doesburg; Dr. J. M. van Bemmelen te Arnhem 31 December 1874). — Dr. E. D. Cartier van Dissel te Lochem; ıven, heel- en vroedmeester te Aalten; P. A. Verouden, heel- en ter te Terborgh; Dr. D. H. Wildschut Rijnders te Hengelo; A. W. Honig te Zevenaar; Dr. G. Rombouts te Velp; Dr. A. J. nrooy te Zalt-Bommel; Dr. H. Snellen te Utrecht; Dr. C. Gobée ı (treden af 31 December 1875).

VOOR DE PROVINCIE ZUID-HOLLAND:

: De inspecteur voor het geneeskundig Staatstoezigt voor de pro- uid-Holland (Dr. L. J. Egeling, te 's Gravenhage).
: Dr. C. P. Pous Koolhaas, te 's Gravenhage.

Leden:

	Treedt af 31 Dec. v. h. jaar:
De adjunct-inspecteur voor het geneeskundig Staatstoezigt voor de provincie Zuid-Holland (Dr. B. Carsten, te 's Gravenhage).	
Dr. T. H. Blom Coster, te 's Gravenhage	1873
Prof. Dr. J. A. Boogaard, te Leiden	1873
Dr. K. A. Rombach, te 's Gravenhage	1873
Prof. Dr. J. C. G. Evers, te Leiden	1874
Dr. P. M. Mess, te 's Gravenhage (Scheveningen)	1874
Dr. C. J. Snijders, te 's Gravenhage	1874
Dr. C. J. Vaillant, te Schiedam	1874
Dr. M. F. Onnen, te Dordrecht	1875
Prof. Dr. G. Ph. F. Groshans, te Rotterdam	1875
J. Thorn Leeson, heel- en vroedmeester te ter Aar	1875
P. J. Haaxman, apotheker te Rotterdam	1873
G. W. Boot, apotheker te Gorinchem	1873
G. J. Jacobson, oud-apotheker te Schiedam	1874
J. C. Th. Vigelius, apotheker te 's Gravenhage	1875
J. Bosscha Jr., phil. pat. doctor te 's Gravenhage	1875
Mr. J. G. Patijn, te Rotterdam	1874

Plaatsvervangende leden:

Dr. J. M. Addink, te 's Gravenhage	1873
Dr. H. Boursse Wils, te Leiden	1873
Dr. G. P. Büchner, te Gouda	1873
Dr. A. M. Ballot, te Rotterdam	1874
Dr. H. J. Lulofs, te Hardinxveld	1874
Dr. G. H. van Vollenhoven, te Rotterdam	1874
J. Broeksmit, heel- en vroedmeester te Zwijndrecht	1874
J. F. Schuld, heel- en vroedmeester te Meerkerk	1874
Dr. J. N. Ramaer, te 's Gravenhage	1875
Dr. P. J. A. H. Vermeulen, te Delft	1875
W. Robertson, apotheker te Rotterdam	1873
F. J. Moet, apotheker te 's Gravenhage	1873
A. van Scherpenzeel, apotheker te Schoonhoven	1874
J. A. J. van der Ven, apotheker te Dordrecht	1874
J. C. Huijsman, apotheker te Brielle	1875
A. C. Cramer, apotheker te Rotterdam	1875
Mr. J. L. de Bruijn Kops, te 's Gravenhage	1874

Corresponderende leden:

Dr. J. C. ten Noever de Brauw te Woerden; T. A. Donkersloot, heel- en

vroedmeester te Rhoon; Dr. E. Pijnacker Hordijk te Delft; Dr. E. J. A. Kaiser te Maassluis; G. de Lang, heel- en vroedmeester te Hellevoetsluis; Dr. J. A. Ort te Gorinchem; Dr. A. F. van Wieringen te Lekkerkerk; Dr. D. G. Winkler te Vianen (treden af November 1873). — Dr. A. W. van Meegen te Vlaardingen; Dr. P. M. S. Kros te Nieuw-Lekkerland; J. Bosser, heel- en vroedmeester te 's Gravendeel (treden af November 1874).

VOOR DE PROVINCIE NOORD-HOLLAND:

Voorzitter: De inspecteur voor het geneeskundig Staatstoezigt in de provincie Noord-Holland (Dr. J. Penn).
Secretaris: Dr. G. A. N. Allebé.

Leden:

	Treedt af 31 Dec. v. h. jaar:
De adjunct-inspecteur voor het geneeskundig Staatstoezigt voor de provincie Noord-Holland (Dr. I. Teixeira de Mattos, te Amsterdam).	
Dr. A. van der Boon, te Zaandam.	1873
Dr. A. H. Israëls, te Amsterdam	1873
G. C. van Balen Blanken, heel- en vroedmeester te Sybecarspel. .	1873
Dr. A. H. J. de Bordes, te Hoorn.	1874
Dr. C. J. de Lange, te Alkmaar	1874
P. H. Vorstman, heel- en vroedmeester te Amsterdam	1874
Dr. C. E. Heynsius, te Amsterdam	1875
Dr. E. H. G. Thijssen, te Amsterdam	1875
Dr. J. Zeeman, te Amsterdam	1875
Dr. J. W. Gunning, hoogleeraar te Amsterdam	1873
J. C. Kruseman, apotheker te Haarlem	1873
C. W. Bruinvis, apotheker te Alkmaar	1873
A. H. Walter, apotheker te Amsterdam.	1874
J. Polak, apotheker te Amsterdam.	1874
W. Stoeder, apotheker te Amsterdam.	1875
A. Stellingwerff, oud-apotheker te Amsterdam.	1875
Mr. A. de Vries, raadsheer in het provinciaal geregtshof voor Noord-Holland te Amsterdam	1874

Plaatsvervangende leden:

Dr. C. B. Tilanus, hoogleeraar te Amsterdam.	1873
P. van Vollenhoven, heel- en vroedmeester te Amsterdam. . . .	1873
Dr. J. F. van Hengel, te Hilversum	1874
Dr. P. van Reysen, te Haarlem	1874
Dr. L. Scheltema Beduin, te Amsterdam.	1874
Dr. J. Haremaker, te Helder	1874

J. Hanou Johzn., heel- en vroedmeester te Barsingerhorn 1
Dr. G. A. N. Allebé, te Amsterdam 1
Dr. W. J. F. Nuijens, te Westwoud 1
Dr. J. van Geuns, hoogleeraar te Amsterdam 1
Dr. P. J. Hollman, te Edam. 1
H. Broos, apotheker te Haarlem 1
J. Verster, apotheker te Helder. 1
J. Swens, oud-apotheker te Haarlem . . . .
J. Zoutmaat Brugman, apotheker te Amsterdam . . . .
G. J. van Hoogwerff Jr., apotheker te Hoorn 1
D. Pas, oud-apotheker te Amsterdam . . . .
Mr. A. van Eijk Bijleveld, lid van de arrond. regtbank te Amsterdam.

Corresponderende leden:

Ph. S. Frank, heel- en vroedmeester te Haarlem; W. Schutte, hee vroedmeester te Nederhorst den Berg; W. M. Logeman, leeraar aa burgerschool te Haarlem; J. Huffnagel, districts-veearts voor Noord-Hol en Utrecht te Haarlem (treden af November 1875). — Mr. H. Ja griffier van de provinciale Staten van Noord-Holland (treedt af Mei 1873 Dr. A. Doncan te Wormerveer en D. J. Mulder te Zaandijk (trede November 1873). — Dr. H. C. P. van der Lee te Purmerend (treed November 1875).

VOOR DE PROVINCIËN FRIESLAND EN GRONINGEN:

Voorzitter: De inspecteur voor het geneeskundig Staatstoezigt voor de vinciën Friesland en Groningen (Dr. L. Ali Cohen, te Groningen).
Secretaris: Dr. S. Sr. Coronel, te Leeuwarden.

Leden:

Tre
31 D
h.

De adjunct-inspecteur voor het geneeskundig Staatstoezigt voor de provinciën Friesland en Groningen (Dr. A. Meursinge Hz., te Leeuwarden).
Dr. H. Tobbe, te Heerenveen . . . .
L. Th. Brunsveld van Hulten, heel- en vroedmeester te Loppersum.
Dr. B. Bokma de Boer, te Ternaard . . . .
Dr. S. Rosenstein, hoogleeraar te Groningen . . . .
Dr. B. Verveer, te Sneek. . . . .
Dr. S. K. de Waard, te Grijpskerk . . . .
Dr. J. Baart de la Faille, te Groningen. . . . .
Dr. A. G. Meder, te Noordhorn . . . .
Dr. W. M. H. Sänger, hoogleeraar te Groningen . . . .

eekhuis, heel- en vroedmeester te Wirdum 1875
van Ankum, apotheker te Groningen 1873
st, apotheker te Groningen 1874
Bruinsma, apotheker te Leeuwarden 1874
inter Visscher, apotheker te Bolsward 1874
Bakker, apotheker te Oude Pekela 1874
. A. van der Burg, apotheker, te Leeuwarden 1875
. D. H. Tellegen, hoogleeraar te Groningen 1874

Plaatsvervangende leden:

. de Vries te Lemmer 1873
. H. Swaagman, te Groningen 1873
V. H. Idzerda, te Akkrum 1874
. Æ. Born, te Groningen 1874
. M. Busch Adriani, te Zuidbroek 1874
. Baart de la Faille, te Leeuwarden 1874
. Acker Stratingh, te Groningen 1875
. de Vries Reilingh, te Groningen 1875
. Sr. Coronel, te Leeuwarden 1875
. Posthuma, te Harlingen 1875
. Trip, te Delfzijl 1875
. J. van Roijen, te Veendam 1875
ima van der Wal, apotheker te Franeker 1873
Stheeman, apotheker te Winschoten 1873
nnema, apotheker te Groningen 1874
sthuma, apotheker te Dragten 1874
oembergen, apotheker te Leeuwarden 1875
. Attema, te Leeuwarden 1874

Corresponderende leden:

iestra, heel- en vroedmeester te Ee; Dr. P. de Jager te Ternaard; Kielstra, heel- en vroedmeester te Oenkerk; Dr. A. L. van der Sluis sterwolde; Dr. D. J. Scheepers te Woudsend; T. van der Wey, heel-oedmeester te Bolsward; Dr. R. Lammers van Bueren te Franeker; Bruinsma, heel- en vroedmeester te Arum; Dr. H. R. Snijder te Balk; Mebius, heel- en vroedmeester te Menaldum; Dr. H. G. Cannegieter, llum; J. A. Koch, heel- en vroedmeester te Workum; Dr. E. D. H. ter te Aduard; Dr. B. Slingenberg te Beerta; W. Gerhards te Gron; J. G. van Beusekom, stads-bouwmeester te Groningen; E. Plantenga, nte-veearts te Groningen; Dr. H. Reilingh Dz. te Groningen; J. C. th, districts-veearts te Groningen; Dr. J. Buisman Ebbinge te Korag; Dr. J. W. Fockens te Leek; Dr. J. S. Wichers te Middelstum; M. J. Adriani Engels te Midwolde; Dr. P. Rinsema te Vlagtwedde;

Dr. T. Haakma Tresling te Winschoten; T. Romein, gemeente-architect te Leeuwarden; H. J. Prakke, districts-veearts te Leeuwarden; A. Duparc, chef van het bureau voor statistiek te Leeuwarden; A. H. van Ringh, heel- en vroedmeester te Pingjum (treden allen af December 1873).

VOOR DE PROVINCIËN OVERIJSSEL EN DRENTHE:

Voorzitter: de inspecteur voor het geneeskundig Staatstoezigt voor de provinciën Overijssel en Drenthe (Dr. D. Lubach te Kampen).
Secretaris: Dr. J. A. van Ketwich Verschuur te Deventer.

Leden:

	Treedt af 31 Dec. v. het jaar:
Dr. J. W. Damman de Witt, te Gieten	1873
Dr. E. E. C. van Lennep, te Deventer	1873
A. A. H. Hamer, heel- en vroedmeester te Ommen	1873
Dr. F. K. Amshoff, te Hoogeveen	1874
Dr. H. Hazewinkel, te Borger	1874
Dr. J. A. van Ketwich Verschuur, te Deventer	1874
R. Brouwer, heel- en vroedmeester te Zuidwolde	1874
Dr. J. Huber, te Kampen	1875
Dr. B. J. C. Stoffels, te Meppel	1875
Dr. H. W. Stork, te Stad Almelo	1875
Dr. S. Stratingh Tresling, te Havelte	1875
A. W. Kroon, apotheker te Deventer	1874
E. Post Stheeman, apotheker te Meppel	187[illegible]
W. G. Pop Jzn., oud-apotheker te Kampen	187[illegible]
Mr. J. D. van Ketwich Verschuur, advokaat te Zwolle	187[illegible]

Plaatsvervangende leden:

Dr. J. L. Kymmel, te Havelte	1873
Dr. C. P. ter Kuile, te Enschede	1873
Dr. A. H. Schoemaker, te Ambt Almelo	1873
E. ten Raa, heel- en vroedmeester te Staphorst	1873
Dr. J. Reicher, te Kampen	1874
J. Coster, heel- en vroedmeester te de Wijk	1874
Dr. D Cohen, te Assen	1875
Dr. F. W. van Riemsdijk, te Stad Hardenberg	1875
Dr. J. E. T. Schaepman, te Zwolle	1875
Dr. H. G. Hesselink, te Stad Almelo	1875
W. A. Dibbits, oud-apotheker te Zwolle	1873

binge, apotheker te Meppel 1874
ulenhoff, apotheker te Zwolle 1874
Gosselaar, apotheker te Assen 1875
uwer Rzn., oud-apotheker en leeraar in de scheikunde te Deventer 1875
Oldenhuis Gratama, lid van het provinciaal geregtshof te Assen 1874

Corresponderende leden:

·lant Langeveld, heel- en vroedmeester te Genemuiden; Dr. A. A. te Zwartsluis; L. Hubenet, rijks-veearts te Dwingelo (treden af ber 1873). — J. Lambers, apotheker te Stad Almelo; P. van Delden, ·n vroedmeester te Hengelo; R. A. de Monchy, fabriekant te Hengelo ı af December 1874). — Dr. L. Fledderus te Dalen; Dr. W. Hesselink es; J. Strootman, hoofd-ingenieur voor Groningen en Drenthe te (treden af December 1875).

VOOR DE PROVINCIE ZEELAND:

tter: de inspecteur voor het geneeskundig Staatstoezigt voor de proie Zeeland (Dr. Adr. A. Fokker, te Middelburg.)
ıris: Dr. J. P. Berdenis van Berlekom, te Middelburg.

Leden:

	Treedt af 31 Dec. v. h. jaar:
Hazenberg, te Vlissingen	1873
Goemans Jr., te Zierikzee	1863
P. Fokker, te Goes	1874
Kosten de Bruijne, te Zierikzee	1874
Keijzer, te Middelburg	1874
Dobbelaar de Wind, te Middelburg	1875
J. F. Verschoor, te Goes	1875
·rsant Snoep, heel- en vroedmeester te Kapelle	1874
de Ligny, apotheker te Middelburg	1874
V. Hennequin, apotheker te Sluis	1874
Verhulst, apotheker te Middelburg	1875
Snijder, te Veere	1874

Plaatsvervangende leden:

P. Berdenis van Berlekom, te Middelburg	1875
C. de Man, te Middelburg	1875
J. F. P. J. G. Vogelvanger, te Hulst	1875

J. de Visser, heel- en vroedmeester te Stavenisse 1874
H. B. Maal Henrij, heel- en vroedmeester te Oostburg 1875
J. Adam, apotheker te Goes 1874
J. G. Nauta van der Grijp, apotheker te Zierikzee 1875
G. A. de Looze, apotheker te Zierikzee 1875
Mr. A. P. Snouck Hurgronje, te Middelburg 1874

Corresponderende leden:

Dr. J. N. Boom te Zierikzee, Dr. J. M. Boom te Tholen, A. Walraven, heel- en vroedmeester te Lamswaarde (Hontenisse), Dr. Q. J. M. Janssen te Wissenkerke, K. Was, heel- en vroedmeester te Sint Maartensdijk, G. J. Bertel, heel- en vroedmeester te Koudekerke. (Treden af 31 December 1863). — Dr. F. Seelheim, leeraar aan de hoogere burgerschool te Middelburg, P. J. Dirksen, Chef van het provinciaal bureau van statistiek te Middelburg, H. Engelsman Kleijnkens, inspecteur van het loodswezen te Vlissingen, C. Mazure, provinciale veearts 2de klasse te Zierikzee, J. C. Kegelaar, provinciale veearts 2de klasse te Hulst, F. P. J. Was, heel- en vroedmeester te Oosterland, C. A. P. van Muijen, heel- en vroedmeester te IJzendijke, J. J. van de Repe, heel- en vroedmeester te Noordwelle, A. de Fouw, heel- en vroedmeester te Axel, C. V. van Oostenwijk Stern, heel- en vroedmeester te Aardenburg, E. C. van Rijssel, heel- en vroedmeester te Poortvliet. (Treden af 31 December 1874). — G. J. W. Berghuijs, provinciale veearts 1ste klasse te Middelburg, M. Luteijn Mazure, provinciale veearts 2de klasse te Oostburg. (Treden af 31 December 1875).

N°. 2. Bij Koninklijk besluit van 26 Januari 1873, n°. 11, is aan D. J. J. Marinissen, te Middelburg, op zijn verzoek, een eervol ontslag verleend als plaatsvervangend lid van den geneeskundigen Raad voor Zeeland en in zijne plaats als zoodanig benoemd G. A. de Looze, apotheker te Zierikzee.

Voorts is, op het door hem gedaan verzoek, de benoeming van H. R. de Holl, apotheker te Hoogeveen, als plaatsvervangend lid van den geneeskundigen Raad voor Overijssel en Drenthe, ingetrokken. (*Staatscourant* 28 Januari.

N°. 3. *Brief van den geneeskundigen Raad voor Friesland en Groningen van* 28 *Januari aan de gemeentebesturen, betreffende voorziening in voldoend goed* drinkwater.

In de vergaderingen van den geneeskundigen Raad voor Friesland en Groningen is de gewigtige aangelegenheid van de voorziening in voldoend

en goed drinkwater bij herhaling, en nu laatstelijk in zijne vergadering van 23 December 1872, ter sprake gekomen. Algemeen werd de verklaring afgelegd, dat in vele, vooral plattelands-gemeenten, gedurende een groot deel van het jaar, hier meer en daar minder, gebrek bestaat aan *voldoend* en *goed* drinkwater. Van daar, dat de bewoners van gansche streken, zich niet zelden tevreden moeten stellen met water, dat aan de eerste eischen voor een gezond bestaan niet kan voldoen. De ervaring heeft dan ook, blijkens de verslagen aan den Koning van de handelingen van het geneeskundig Staatstoezigt, geleerd, dat het gebruik van zoodanig water hoogst schadelijk op de gezondheid van dat deel der bevolking werkt, hetwelk daarvan gebruik maakt. Het voorkomen van typhus, als huisepidemiën, moet onder anderen daarmede in verband worden gebragt.

In den laatsten tijd zijn in onderscheidene gemeenten van Friesland en Groningen door de gemeentebesturen loffelijke pogingen aangewend, om in de bestaande behoefte te voorzien of daaraan te gemoet te komen.

De Raad acht het echter in het belang der volksgezondheid wenschelijk, dat die voorbeelden meer algemeen navolging vinden.

Hij heeft derhalve nuttig geoordeeld bij vernieuwing Uwe aandacht op deze gewigtige aangelegenheid te vestigen, zooals hij de eer heeft te doen bij dezen, en meer bepaald: 1°. op het bouwen van ruime regenbakken nabij kerken, scholen en andere openbare gebouwen, onder de opmerking evenwel, dat er gewaakt worde tegen mogelijke vergiftiging van het water door lood, afkomstig van goten, daken en buizen, waarlangs het water naar het reservoir vloeit; 2°. op het aanleggen van versch-watervijvers, nabij of in de kom der gemeenten, zooveel mogelijk in verband met een filtreer- en pomptoestel, om het verkrijgen van zuiver water ten allen tijde mogelijk te maken; 3°. op het maken van zoogenaamde Norton-putten, waar de aard en de staat van den bodem deze wijze van voorziening in drinkwater toelaten.

Wij vertrouwen, dat dit onderwerp, in verband met de wet tot voorziening tegen besmettelijke ziekten, even als ons, ook U die belangstelling zal inboezemen, welke het verdient en dat, voor zooveel noodig met het oog op den toestand van Uwe gemeente in het onderwerpelijk opzigt, onze wenschen bij U een gereed oor zullen vinden.

Namens den geneeskundigen Raad voor Friesland en Groningen,
L. Ali Cohen, *voorzitter.*
S. Sr. Coronel, *secretaris.*

N°. 4. Bij Koninklijk besluit van 15 Februari 1873, n°. 12, is aan C. J. Cornelis, geneeskundige te Breskens, op zijn verzoek, eervol ontslag verleend als plaatsvervangend lid van den geneeskundigen Raad voor Zeeland. (*Staatscour.* 16 en 17 Februari.)

N°. 5. Bij Koninklijk besluit van 16 Februari 1873, n°. 6, is P. Brouwer Rz., oud-apotheker en leeraar in de scheikunde aan de hoogere burgerschool te Deventer, benoemd tot plaatsvervangend lid van den geneeskundigen Raad voor Overijssel en Drenthe. (*Staatscour.* 18 Februari.)

N°. 6. *Brief van den minister van Binnenlandsche Zaken van 24 Februari, n°. 236, 12e afd., aan de geneeskundige ambtenaren, betreffende het* toezigt op meetglazen bij apothekers.

Door den inspecteur voor het geneeskundig Staatstoezigt voor Friesland en Groningen zijn inlichtingen gevraagd nopens het toezigt op de bij de apothekers in gebruik zijnde meetglazen enz., in verband met de wet van 7 April 1869 (*Staatsbl.* n°. 57).

Ik heb de eer U daaromtrent het volgende mede te deelen.

De maten en gewigten, volgens het metriek stelsel, zijn de grondslag van de schei- en artsenijkundige bereidingen en bewerkingen; doch daaruit volgt niet, dat de daartoe benoodigde weeg- en meetmiddelen en instrumenten aan een ijk, of aan het toezigt van de ijkers zijn, of moeten worden onderworpen.

De meetmiddelen der pharmacie behooren m. i. niet tot de maten, bedoeld in de laatste alinea van art. 24 der wet van 1 Juni 1865 (*Staatsbl.* n°. 61).

De inrigtingen der titreermethode en van de Essaai, langs den natten weg, hebben tot grondslag metrieke eenheden, doch maten in den zin der wet van 7 April 1869 (*Staatsbl.* n°. 57) zijn het niet.

Noch Dr. Friedrich Mohr, noch Gay-Lussac, hebben daaraan ooit gedacht en de eerstgenoemde geeft in zijn werk: „*Lehrbuch der pharmaceutischen Technik*" den weg aan, langs welken de apotheker, met een stel behoorlijk geverifieerd gram gewigt, het doel kan bereiken, om alle maat- en meetglazen, die hij in zijn bedrijf behoeft, na te zien en te controleren.

Ook de geneeskundige Raden zullen zoodoende gevolg kunnen geven aan het eerste gedeelte van het genoemde wetsartikel; in allen geval behooren de meetmiddelen van pharmaceuten en chemisten *niet* tot de maten bedoeld in de wet van 7 April 1869 (*Staatsbl.* n°. 57).

Ik verzoek U dienovereenkomstig te handelen en te doen handelen.

De minister van Binnenlandsche Zaken.

Voor den minister.

De secretaris-generaal,

HUBRECHT.

N°. 7. *Koninklijk besluit van* 28 *Februari* (Staatsbl. *n°*. 35) *ter uitvoering van het* 2e *lid van art.* 17 *der wet van* 4 *December* 1872 (Staatsbl. *n°*. 134), *tot voorziening tegen besmettelijke ziekten.*.

Art. 1. De verklaringen omtrent verrigte koepokinenting en die omtrent de behandeling van een lijder of lijderes aan natuurlijke kinderpokken (variolae), vermeld in art. 17 van de wet van 4 December 1872 (*Staatsbl.* n°. 134), moeten worden afgegeven volgens de bij dit besluit behoorende modellen n°. 1 of n°. 2.

Art. 2. Verklaringen omtrent verrigte koepokinenting of doorgestane natuurlijke kinderpokken (variolae), niet opgemaakt volgens een der modellen bij het vorig artikel vermeld, worden niet erkend als bewijsstukken dat aan de wet van 4 December 1872 (*Staatsbl.* n°. 134) voldaan is.

Art. 3. Exemplaren in blanco van de bij art. 1 vermelde modellen zijn voor geneeskundigen steeds kosteloos verkrijgbaar bij den burgemeester van hunne woonplaats.

Ook voor heelkundigen zijn zoodanige exemplaren in blanco aldaar verkrijgbaar, doch uitsluitend van die naar het in art. 1 bedoeld model n°. 1.

Art. 4. De in art. 17 van de wet van 4 December 1872 (*Staatsbl.* n°. 134) vermelde personen zijn verpligt de verklaringen, bedoeld in art. 1 van dit besluit, ieder voor zooveel hem of haar betreft, vóór of bij de toelating tot de school, aan het hoofd der school af te geven.

Voor minderjarigen zijn hunne ouders of voogden hiertoe verpligt.

Art. 5. Het hoofd van elke school vormt, te beginnen met den aanvang van elk jaar, eene lijst, achtereenvolgens aanwijzende wie in den loop van dat jaar tot zijne school toegelaten zijn. Deze lijst is ingerigt volgens onderstaand model en wordt bij het einde des jaars door het hoofd der school afgesloten en onderteekend.

1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.
		DAGTEEKENING VAN						
Volgnummers.	Namen en voornamen van onderwijzers, onderwijzeressen en leerlingen, die tot de school zijn toegelaten.	hunne geboorte.	hunne toelating tot de school.	ontvangst der verklaring door het hoofd der school.	de verklaring.	Naam van hem, die de verklaring heeft onderteekend.	Aanwijzing van de gemeente, waar de genees- of heelkundige, bedoeld in kolom 7, gevestigd is.	*Bijzonderheden.*

rt. 6. De overeenkomstig art. 4 afgegeven verklaringen worden, wanneer aarin vermelde personen de school vóór of op 31 December van het jaar toelating weder verlaten, door het hoofd der school teruggeven aan die ze hebben ingeleverd. Die teruggave wordt, met vermelding van eekening, aangeteekend op de verklaring zelve en in de kolom *bijzon-*
eden van de lijst, bedoeld bij art. 5.

rt. 7. Telken jare, vóór 15 Januari, zendt het hoofd van de school de rt. 5 bedoelde lijst over het afgeloopen jaar, met de daarop vermelde laringen, voor zoo ver zij niet ingevolge art. 6 zijn teruggeven, aan burgemeester der gemeente, waar de school gevestigd is. Is het hoofd de school in het afgeloopen jaar voor het eerst als zoodanig in de ente opgetreden, dan wordt de hem of haar betreffende verklaring ent ondergane koepokinenting of doorgestane natuurlijke kinderpokken bij gevoegd.

rt. 8. De burgemeester vergelijkt de volgens het vorig artikel ontvangen laringen met de daarbij behoorende lijst ter contrôle dat aan art. 1 van esluit voldaan zij.

ıtdekt hij overtreding van art. 17 der wet van 4 December 1872 *atsbl.* n°. 134) of van dit besluit, dan maakt hij daarvan proces-verbaal n zendt gelijktijdig met de toezending aan het openbaar ministerie rift daarvan aan den geneeskundigen ambtenaar.

rt. 9. Zoodra aan het eerste lid van art. 8 voldaan is, zendt de bur-eester de lijsten en de verklaringen terug aan de hoofden der scholen, ze hebben ingeleverd.

hoofden der scholen geven de verklaringen aan de belanghebbenden , zoodra de daarin vermelde personen ophouden de school te bezoeken. e teruggave wordt, met vermelding van dagteekening, op de verkla- aangeteekend.

rt. 10. Hoofden van scholen zijn verpligt de verklaringen, bij art. 17 de wet van 4 December 1872 (*Staatsbl.* n°. 134) bedoeld, voor zoover ersonen betreffen, die tot de school zijn toegelaten, des gevraagd, te onen aan den burgemeester of die hem vervangt, de leden van het oltoezigt, de geneeskundige ambtenaren en de leden of plaatsvervangende ı van den geneeskundigen Raad.

rt. 11. Op de lijst, volgens art. 7 door de hoofden van scholen vóór anuari 1874 in te zenden, worden allen vermeld, die na 1 Mei 1873 hool bezocht hebben of daarin werkzaam zijn geweest. Het hoofd der ol voegt daarbij de verklaring hem of haar zelve(n) betreffende.

rt. 12. Verklaringen vóór 1 Mei 1873 door genees- of heelkundigen af-ven, niet overeenkomende met een der modellen vermeld in art. 1, en daarmede gelijkgesteld, mits duidelijk blijke, dat de daarbij aange- persoon de koepokinenting met goed gevolg of meer dan eens heeft rgaan, of dat hij (zij) aan de natuurlijke kinderpokken (variolae) ge- heeft.

Art. 13. Dit besluit treedt in werking op 1 Mei 1873.

Onze minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering va dit besluit, dat in het *Staatsblad* zal worden geplaatst, en waarvan afschri zal worden gezonden aan den Raad van State.

's Gravenhage, 28 Februari 1873.

WILLEM.

De minister van Binnenlansche Zaken,
GEERTSEMA.

MODEL n°. 1.

(1) In te vullen den titel van den genees- of heelkundige.

De ondergeteekende (1)

(2) In te vullen den naam der gemeente, waar de genees- of heelkundige gevestigd is.

gevestigd te (2)

(3) In te vullen den naam en de voornamen van den ingeënten persoon.

verklaart de koepokinenting verrigt te hebb aan (3)

(4) In te vullen den geboortedatum van den ingeënten persoon.

geboren den (4)

(5) In te vullen den naam der gemeente, waar de ingeënte persoon woont.

wonende te (5)

(6) In te vullen het getal koepokken, die een geregeld beloop hebben gehad, of, zoo de inenting zonder voldoend gevolg bleef, het woord *geene*, in welk geval de woorden *die een zoodanig beloop hebben gehad* tot en met *waarborgen* moeten doorgehaald worden.

en zich persoonlijk overtuigd te hebben, d zich daarna (6) koepokken hebt ontwikkeld, die een zoodanig beloop hebt gehad, dat zij voorbehoeding tegen de kind pokken zooveel mogelijk waarborgen.

(Dagteekening.)

(Handteekening van den genees- of heelkundig

MODEL n°. 2.

(1) In te vullen den naam der gemeente, waar de geneeskundige gevestigd is.

De ondergeteekende, geneeskundige, gev tigd te (1)

(2) In te vullen den naam en de voornamen van den persoon, die aan kinderpokken geleden heeft.

verklaart dat (2)

(3) In te vullen den datum van diens geboorte.

geboren den (3)

(4) In te vullen de woonplaats van den persoon, die aan kinderpokken geleden heeft.

wonende te (4)

door hem behandeld is wegens natuurlijke k derpokken (variolae).

(Dagteekening.)

(Handteekening van den geneeskundig

N°. 8. *Circulaire van den commissaris des Konings in Limburg, van* 31 *Januari, aan de gemeentebesturen, ter herinnering aan de* opgaven betreffende vaccinatiën en poklijders. (Prov. blad *n°*. 18).

De adjunct-inspecteur voor het geneeskundig Staatstoezigt in Noord-Brabant Limburg, deelt mij, bij missive van den 27 Januarij jl., n°. 4183, het gende mede:

„Niettegenstaande door UHEG. bij de gemeentebesturen herhaaldelijk is gedrongen op de betere naleving der voorschriften gegeven tot bevordeg van naauwkeurigheid en volledigheid van de statistiek der vaccinatie, aan mij vóór den 1 Maart van ieder jaar moet worden ingezonden, ven vele dier besturen in gebreke om mij de berigten hierop betrekking bbende bij tijds mede te deelen.

„Ten bewijze hiervan strekke dat den 15 Maart van het afgeloopen jaar r 78 gemeentebesturen hieraan niet was voldaan en door mij zijn moeten rinnerd worden aan de inzending van de opgaven van verrigte vaccinatiën, dan nog menigmaal niet of niet in den bepaalden vorm werden gedaan.

„Aangezien eene tijdroovende briefwisseling en eene onvolledige statistiek onvermijdelijke gevolgen hiervan zijn, neem ik de vrijheid UHEG. eefdelijk te verzoeken, de besturen der gemeenten in het hertogdom nburg nogmaals te willen wijzen op de op hen rustende verpligtingen mij vóór den 1 Maart de opgaven der verrigte vaccinatiën in het afgepen jaar in den vastgestelden vorm te doen geworden."

Naar aanleiding van het bovenstaande, heb ik de eer U te verzoeken, , elk in den zijnen, te zorgen dat de door den geneeskundigen adjunctpecteur bedoelde opgaven, overeenkomstig de ter zake bestaande voorriften, vóór den 1 Maart van dit en volgende jaren bij ZEG. ontvangen dat die opgaven ingerigt worden naar de modellen, voorgeschreven bij missive van den heer minister van Binnenlandsche Zaken, dd. 20 Julij 7, n°. 279, 9e afd. (zie *Prov. blad* n°. 132 van 1867), waarbij dient te den gelet op de wijziging, welke het model B blijkens mijne mededeevan den 7 Januarij 1861 (*Prov. blad* n°. 8) heeft ondergaan.

eeds een en andermaal is van regeringswege op de tijdige inzending volledige opgaven der gevallen van kinderpokken en van de verrigte cinatiën, aan den betrokken geneeskundigen ambtenaar, aangedrongen, als U zal blijken bij nadere kennisneming der dezerzijdsche mededeelingen, vat in het *Prov. blad* n°. 102 van 1868, 76 van 1869 en 83 van 1870. k vertrouw, dat uwerzijds, zoowel te dezen jare als in den vervolge, r de voldoening aan de hierbedoelde voorschriften, tijdig en zoo volg mogelijk, zal worden zorg gedragen.

De commissaris des Konings in het hertogdom Limburg,
VAN DER DOES DE WILLEBOIS.

N°. 9. Bij koninklijk besluit van 8 Maart 1873, n°. 22, is, op zijn verzoek, een eervol ontslag verleend aan dr. G. ter Horst, te Rijssen, als plaatsvervangend lid van den geneeskundigen Raad voor Overijssel en Drenthe. (*Staatscour.* 11 Maart.)

N°. 10. *Circulaire van gedeputeerde Staten van Zuid-Holland van 4 Maart aan de gemeentebesturen, betreffende de* wet tegen besmettelijke ziekten.

Bij het naderen van het tijdstip waarop de wet van 4 December 1872 (*Stbl.* n°. 134), tot voorziening tegen besmettelijke ziekten in werking zal treden, 't welk ingevolge hare slotbepaling vóór of op den 1 Mei a. s. zal geschieden, achten wij het niet ondienstig Uwe aandacht te vestigen op eenige bepalingen dier wet, welke de bijzondere opmerkzaamheid der gemeentebesturen vereischen, en wel:

1°. op art. 7, voorschrijvende, dat in iedere gemeente, waar dit door de gedeputeerde Staten wordt bepaald, door het gemeentebestuur eene gelegenheid moet worden ingerigt tot afzondering en verpleging van lijders aan besmettelijke ziekten, kunnende besturen van nabij elkander gelegen gemeenten zich omtrent die inrigting volgens de artt. 121 en 122 der gemeentewet met elkander verstaan;

2°. op art. 12, waarbij wordt bevolen de oprigting, — uiterlijk binnen een jaar na het in werking treden dezer wet, — bij elke begraafplaats van een lokaal ingerigt voor tijdelijke bewaring van overledenen aan eene besmettelijke ziekte;

3°. op art. 29, volgens welk onder anderen de gemeentebesturen de bevoegdheid behouden tot het vaststellen van reglementen of verordeningen tot voorkoming, wering of beteugeling van besmettelijke ziekten, voor zooverre zij niet in strijd zijn met de bepalingen dezer wet.

Naar aanleiding dezer bepalingen verzoeken wij U, ons vóór of op den 1 April a. s. berigt te zenden;

A. of in Uwe gemeente de sub 1°. bedoelde inrigting bereids bestaat en, zoo ja, of deze is van tijdelijken dan wel van duurzamen aard; en bij ontkennende beantwoording van het eerste gedeelte dezer vraag, of soms reeds maatregelen zijn genomen tot daarstelling van de hierbedoelde inrigting;

B. of in Uwe gemeente aan het voorschrift der wet, bedoeld sub 2°. dezer circulaire, bereids is voldaan of, zoo dit niet het geval is, welke maatregelen reeds zijn of zullen worden genomen om de nakoming van dat voorschrift binnen den voorgeschreven tijd te verzekeren.

Met betrekking tot het sub 3°. behandelde punt merken wij op, dat

volgens den regel van art. 151 der gemeentewet, alle de in plaatselijke verordeningen opgenomen bepalingen, in wier onderwerp door de aan het hoofd dezes vermelde wet wordt voorzien, *van regtswege* bij de in werkingtreding dezer wet ophouden te gelden, zoodat, — voor zooverre de Raad Uwer gemeente het in het gemeentelijk belang noodig mogt achten om nevens, en niet in strijd met deze wet, bepalingen te maken ter voorkoming, wering of beteugeling van besmettelijke ziekten — nieuwe verordeningen deswege zullen moeten worden gemaakt.

De gedeputeerde Staten der provincie Zuid-Holland,

FOCK, *Voorzitter*.
J. RÖELL, *Griffier*.

N°. 11. *Besluit van gedeputeerde Staten van Friesland, van 13 Maart, betreffende de bepaling van den* prijs van geneesmiddelen voor armbesturen. (Prov. blad *n°*. 37).

Ter vergadering in aanmerking zijnde genomen, dat van de gemeentebesturen nog van tijd tot tijd aanvragen inkomen om exemplaren van de prijsbepaling van geneesmiddelen enz., geleverd aan behoeftigen voor rekening van armbesturen in de gemeenten dezer provincie, medegedeeld bij het besluit dezer vergadering van den 20 December 1869 (1), n°. 52 (*Prov. blad* n°. 164), en dat dus nog hier en daar de meening schijnt te bestaan, alsof die prijsbepaling, ofschoon in der tijd slechts als *aanbeveling* vastgesteld, nog van kracht zou zijn;

Is, na overweging, besloten:

Aan de gemeentebesturen in de provincie te kennen te geven, zoo als geschiedt door deze, dat de bovenbedoelde prijsbepaling door de ten jare 1865 ingevoerde geneeskundige wetgeving moet worden beschouwd als te zijn vervallen.

En zal dit besluit, door middel van het *Prov. blad*, aan de gemeentebesturen in de provincie worden gezonden, tot informatie.

Geëxtraheerd uit het resolutie-boek van het collegie van heeren gedeputeerde Statan van Friesland,

De griffier der Staten,
A. VAN DER LAAN.

---

(1) Dit jaartal moet eene fout zijn in het *Provinciaal blad*.

RED.

N°. 12. *Brief van den minister van Binnenlandsche Zaken van* 21 *Maart, n°.* 212, 9e *afd., aan de gedeputeerde Staten der provinciën, betreffende art.* 9 *der* wet tegen besmettelijke ziekten.

Art. 9 der wet van 4 December 1872 (*Stbl.* n°. 134) schrijft voor, dat vervoer van lijders aan eene besmettelijke ziekte naar een ziekenhuis of naar hunne woning geoorloofd is volgens de daarvoor bij plaatselijke verordening te stellen voorschriften.

Daar zich reeds op 1 Mei gevallen kunnen voordoen, waarbij die voorschriften gevolgd moeten worden, schijnt het wenschelijk, dat vóór dien dag in alle gemeenten, waar dit nog niet geschied mogt zijn, de bedoelde verordening worde vastgesteld.

Ik verzoek Uw collegie de gemeentebesturen in Uwe provincie daaraan te herinneren.

De minister van Binnenlandsche Zaken
GEERTSEMA.

N°. 13. *Brief van den commissaris des Konings in Friesland aan de gemeentebesturen, van* 28 *Maart, betreffende de modellen, bedoeld bij art.* 1 *van het kon. besl. van* 4 *Februari* 1873, Stbl. *n°.* 35. (Prov. blad *n°.* 46.)

Namens Zijne Excellentie den minister van Binnenlandsche Zaken heb ik de eer U te berigten, dat exemplaren in blanco van de bij art. 1 van het koninklijk besluit van den 28 Februarij 1873 (*Stbl.* n°. 35) bedoelde modellen mij zoo tijdig zullen worden toegezonden, dat ze, met ingang van den 1 Mei e. k., verkrijgbaar zijn.

De commissaris des Konings in de provincie Friesland.
VAN PANHUIJS.

N°. 14. *Brief van den minister van Binnenlandsche Zaken, van* 22 *Maart n°.* 214, 9e *afd., aan de commissarissen des Konings in de provinciën, betreffende de uitvoering van het kon. besluit van* 28 *Februari* 1873, Stbl. *n°.* 35.

In het koninklijk besluit van 28 Februarij 1873 (*Stbl.* n°. 35), is de bepaling opgenomen, dat het noodige materieel voor de verklaringen wegens

verrigte koepokinenting of behandelde lijders aan kinderpokken, even als vroeger, voor genees- en heelkundigen kosteloos te bekomen is bij de gemeentebesturen.

Te dien einde voeg ik hierbij eene ruime hoeveelheid oningevulde verklaringen van verrigte koepokinenting, met verzoek daarvan aan het bestuur van elke gemeente in Uwe provincie zooveel te doen toekomen als U raadzaam schijnt, in verband met het jaarlijksch geboortecijfer, voor zooveel de binnenvellen betreft en in verband met het getal genees- en heelkundigen, die in de gemeente de praktijk uitoefenen, om het even of zij aldaar al dan niet gevestigd zijn, voor zooveel de buitenvellen betreft.

Van de oningevulde verklaringen omtrent lijders aan kinderpokken gaat een kleinere voorraad hierbij, met verzoek daarvan aan alle gemeentebesturen zoovele exemplaren te doen toekomen als ruim voldoende is om aan allen, die, in de gemeente gevestigd, tot uitoefening der inwendige geneeskunst bevoegd zijn, een exemplaar van de buiten- en een van de binnenvellen uit te reiken.

Van de verklaringen omtrent verrigte koepokinenting zullen de gemeentebesturen vóór 1 Mei e. k. een exemplaar, zoowel van de buiten- als van de binnenvellen, moeten uitreiken aan allen die, in de gemeente gevestigd, tot uitoefening der genees- of heelkunde bevoegd zijn.

De aandacht der genees- en heelkundigen behoort tevens gevestigd te worden op de wettelijke en administratieve voorschriften, aan de binnenzijden van den omslag (buitenvel) vermeld. De *genees*kundigen zullen bovendien te letten hebben op de voorschriften vermeld op de binnenzijden van de omslagen (buitenvellen) van de verklaringen betreffende lijders aan kinderpokken, waarvan de toezending evenzeer vóór 1 Mei e. k. moet geschieden.

Bepaaldelijk zullen de genees- en heelkundigen herinnerd moeten worden aan het waardelooze van de na 30 April 1873 afgegeven niet met de wettelijke modellen overeenkomende verklaringen.

Bovendien worde op stipte naleving aangedrongen van het voorschrift in de 2de alinea van art. 7 der wet van 1 Junij 1865 (*Stbl.* n°. 60) betreffende de inzending vóór 1 Februarij van de duplicaten der in het vorige jaar afgegeven verklaringen omtrent inenting van in de gemeente wonende personen. Bij verzuim zijn de geneeskundigen strafbaar volgens art. 19 der der aangehaalde wet en behoort de burgemeester van de overtreding procesverbaal op te maken.

Genees- of heelkundigen, in meer dan ééne gemeente de praktijk uitoefenende, zenden derhalve aan de besturen van elke dier gemeenten de duplicaten van verklaringen met het daarbij behoorende buitenvel, betreffende ingezetenen van die gemeenten. *Genees*kundigen hebben hetzelfde bovendien in acht te nemen ten opzigte van verklaringen omtrent lijders aan kinderpokken.

Aan de houders van verklaringen, kan, door het gemeentebestuur een bewijs worden gegeven dat het duplicaat bij dat bestuur berust. Het is daarom van belang dat de duplicaten tijdig aan de gemeentebesturen worden

ingezonden. Deze duplicaten vormen de bron, waaruit de gemeentebesturen de jaarlijks aan de geneeskundige ambtenaren te zenden opgaven omtrent verrigte koepokinentingen en waargenomen gevallen van kinderpokken opmaken.

De gemeentebesturen moeten zorgen steeds in het bezit te zijn van eene voldoende hoeveelheid oningevulde verklaringen betreffende verrigte koepokinenting. Zoodra zij nieuwen voorraad behoeven, kunnen zij zich tot U wenden. De U bij dezen toegezonden voorraad zal op Uwe aanvrage aanstonds aangevuld worden.

Van het materieel voor de verklaringen omtrent lijders aan kinderpokken behoeven de gemeentebesturen slechts geringen voorraad. Zoodra zich gevallen van kinderpokken in de gemeente vertoonen, kunnen zij zich ter bekoming van nieuwen voorraad tot U wenden. Gelief zorg te dragen, dat het overschot van het vroeger gebezigde materieel, voor zoover dit nog aan de provinciale griffie of bij de gemeentebesturen voorhanden is, ter vermijding van vergissingen, vernietigd of onbruikbaar gemaakt worde.

Voorts verzoek ik U de burgemeesters aan te bevelen op behoorlijke handhaving van het aangehaald besluit van 28 Februarij jl. naauwkeurig toe te zien; voor contrôle der jaarlijks door hoofden van scholen in te zenden lijsten en verklaringen zorg te dragen; en zich nu en dan van de rigtige toepassing van art. 17 der wet van 4 December 1872 (*Stbl.* n°. 134) te overtuigen.

De minister van Binnenlandsche Zaken,
GEERTSEMA.

N°. 15. *Aanschrijving van den commissaris des Konings in de provincie Utrecht aan de gemeentebesturen, van 8 April, n°. 5, over verordeningen betreffende het* vervoer van lijders aan eene besmettelijke ziekte. (Prov. blad *n°*. 43.)

Bij aanschrijving van 27 Maart ll., n°. 27 (*Prov. blad* 1873, n°. 39) zijn door heeren gedeputeerde Staten de gemeentebesturen in deze provinci herinnerd aan de bepaling in art. 9 der wet van 4 December 1872 (*St*.. n°. 134), en uitgenoodigd tot het maken eener plaatselijke verordening o.. p het vervoer van lijders aan eene besmettelijke ziekte naar eene ziekenhu..s of naar hunne woning.

De adjunct-inspecteur voor het geneeskundig Staatstoezigt in Gelderlan..d en Utrecht deelt mij mede, dat hij door verschillende gemeentebesturen ..is verzocht, zijne meening te doen kennen omtrent hetgeen de vorenbedoeld..e plaatselijke verordening zal dienen te bepalen, en acht die ambtenaar h..et wenschelijk, dat de door hem aanbevolen voorschriften onder de aandac..nt komen van alle gemeentebesturen, ten einde de goede werking der aang..ehaalde wetsbepaling door volledigheid en eenvormigheid te bevorderen.

Onder voorbehoud van de nadere beschikking en goedkeuring van heeren gedeputeerde Staten op de te ontwerpen plaatselijke verordeningen, en ten einde tot leiddraad te kunnen dienen of daarvan zoodanig gebruik te maken, als met het oog op plaatselijke toestanden geraden zal worden bevonden, laat ik hier volgen de door den heer adjunct-inspecteur aangegeven punten:

a. Voorschriften voor het vervoer van lijders aan eene besmettelijke ziekte *binnen* eene plaats (stad, dorp of buurtschap):

1°. Vóór het vervoer moet kennis worden gegeven aan den burgemeester, onder overlegging eener schriftelijke verklaring van een geneeskundige, dat het vervoer zonder nadeel voor den zieke geschieden kan, en onder aanwijzing van het voer- of vaartuig, waarmede het vervoer geschieden zal.

2°. Het vervoer moet steeds geschieden langs den doelmatigsten (den kortsten of minst bezochten) weg, zonder onnoodig oponthoud en zonder dat de zieke onderweg in aanraking kome met andere personen dan die tot het vervoer en tot zijne verpleging noodig zijn.

3°. Het vervoer mag alléén geschieden in voer- of vaartuigen, die van buiten duidelijk zigtbaar het in art. 20 der wet bedoelde kenteeken dragen.

4°. Het sub 3°. bedoelde kenteeken zal aan het voer- of vaartuig gehecht moeten blijven, totdat desinfectie ingevolge alinea 4 van art. 9 der wet geschied is.

5°. In *bijzondere gevallen* (alinea 2 van art. 9 der wet) zal, met schriftelijke toestemming van den burgemeester, het vervoer ook mogen geschieden naar een ander gebouw binnen de plaats dan het ziekenhuis of de eigene woning, mits daarbij niet alleen de voorschriften dezer verordening worden opgevolgd, maar bij het vervoer ook voortdurend toezigt gehouden worde door een van wege de burgemeester daartoe aangewezen persoon.

b. Het vervoer *naar eene andere plaats* (eene andere gemeente, of een ander dorp, tot de eigene gemeente behoorende, zie art. 8) wordt door den burgemeester alleen vergund, wanneer in die plaats reeds een of meer gevallen der ziekte, waaraan de te vervoeren persoon lijdt, worden waargenomen. Bij dat vervoer gelden de voorschriften sub *a* en in het bijzonder het 5e voorschrift, zullende de door den burgemeester aangewezen geleider ook hebben te zorgen, dat op den terugweg in het voer- of vaartuig geene personen opgenomen worden, die niet tot het transport hebben behoord, tenzij desinfectie van het voer- of vaartuig onder zijn toezigt bereids geschied zij.

c. Vervoer van voorwerpen, naar de plaats voor ontsmetting bestemd (alinea 6 van art. 9 der wet), geschiedt alleen na van den burgemeester verkregen toestemming en onder voortdurend toezigt van zijnentwege, zonder oponthoud en langs den meest doelmatigen weg; op tijdstippen, waarop het verkeer het minst druk is; in gesloten kisten of andere *overdekte* vervoermiddelen.

De commissaris des Konings in de provincie Utrecht.
VAN DOORN.

N°. 16. *Brief van den minister van Binnenlandsche Zaken van* 15 *April*, *litt. B*, 9e *afd.*, *aan gedeputeerde Staten der provinciën*, *over de* uitvoering der wet tegen besmettelijke ziekten.

Bij de aanstaande uitvoering der wet van 4 December 1872 (*Stbl.* n°. 134), die op den 1 Mei e. k. in werking treedt heb ik de eer Uwe aandacht te vestigen op het navolgende.

Overleg met de geneeskundige ambtenaren omtrent alles wat tot de volksgezondheid betrekking heeft, is aan provinciale en gemeentebesturen voorgeschreven bij art. 14 der wet van 1 Junij 1865 (*Stbl.* n°. 58). Bij de bedoelde uitvoering zijn dus de geneeskundige ambtenaren de door de wet aangewezen raadgevers. Behoudens spoedeischende gevallen behooren de voormelde besturen en de burgemeesters met die ambtenaren in overleg te treden, tenzij omtrent de wijze van uitvoering geen twijfel bestaat. Door dat overleg zal eenheid van handelen, bij het voorkomen van besmettelijke ziekten, in het geheele Rijk worden bevorderd.

Snelheid van handeling is noodzakelijk. Besmettelijke ziekten kunnen inzonderheid met vrucht bestreden worden, wanneer snel en krachtig gehandeld wordt zoodra de allereerste gevallen zich vertoonen. Op slaapsteden en logementen, niet zelden plaatsen waar de eerste gevallen eener besmettelijke ziekte zich voordoen, houde de burgemeester een waakzaam oog en drale in dat geval nooit met de toepassing van artt. 2 en 3.

De woorden „openbare inrigting" in art. 2 bedoelen inrigtingen tot verpleging van lijders aan besmettelijke ziekten en de woorden „andere verblijfplaats" zijn wel is waar algemeen maar daaruit volgt niet dat het onverschillig is welke verblijfplaats tot verpleging gekozen wordt. Die verblijfplaats is steeds de beste, waar het minste gevaar van verbreiding van besmetting te vreezen is.

Bij ontsmetting of vernietiging van besmette voorwerpen of ontsmetting van gebouwen gedrage de burgemeester zich stipt naar de regelen bij art. 25 van de wet bedoeld. Evenzoo bij toepassing van art. 6. Dit artikel is een krachtig wapen ter bestrijding van besmettelijke ziekten, indien burgemeester en wethouders daarvan tijdig gebruik maken en daarmede niet wachten tot dat zoodanige ziekte in de gemeente verschenen zij.

Van Uw collegie zal ik gaarne te zijner tijd rapport ontvangen omtrent de uitvoering aan art. 7 der wet gegeven. Wanneer men bij die uitvoering het doel der bepaling in het oog houdt, het isoleren vooral van de eerste lijders aan eene besmettelijke ziekte, dan schijnt de inrigting noodig van een groot aantal — weinig groote of kostbare — gebouwen door het geheele land verspreid. Een enkel vertrek met een paar bedden en de noodigste middelen tot ziekenverpleging, zullen in vele gemeenten voldoende zijn.

Bij het geven van vergunning tot vervoer van lijders aan eene besmettelijke ziekte naar eene andere gemeente krachtens art. 9, al. 2 en 5 geve

de burgemeester tijdig kennis aan zijn ambtgenoot, opdat deze vóór de aankomst van den lijder in zijn gemeente de noodige maatregelen kunnen nemen.

Art. 10 der wet, met overleg toegepast, strekt om eene gemeente voor epidemieën van besmettelijke ziekten te vrijwaren. Schippers en schepelingen brengen zeer dikwijls besmetting in eene gemeente. Talrijke voorbeelden daarvan zijn waargenomen gedurende de cholera-epidemie van 1866—1867. Het verbod van gemeenschap met den vasten wal zal door den burgemeester met beleid moeten worden gehandhaafd en met de noodige voorziening in de noodzakelijke behoeften van de opvarenden gedurende den tijd van hunne afzondering. Den geneesheer die den lijder behandelt, den geestelijke, die hem bezoeken wil mag de toegang tot het vaartuig niet ontzegd worden. De personen met het vervoer van den lijder of de ontsmetting van het vaartuig belast moeten evenzeer toegelaten worden. De burgemeester bevordere zooveel van hem af hangt dat zij onmiddelijk daarna het aangezigt met zeepwater en de handen eerst met eene carbolzuuroplossing en daarna met zeepwater wasschen en dat hunne bovenkleederen met carbolzuuroplossing besprenkeld, afgeborsteld en aan de lucht blootgesteld worden. De burgemeester belaste voorts een vertrouwd persoon met het aankoopen en bezorgen voor en ten koste van de opvarenden van de dagelijksche levensbehoeften; dit kan geschieden zonder dat die persoon het vaartuig betreedt.

De gemeentebesturen en de eigenaars van bijzondere begraafplaatsen in het algemeen kunnen herinnerd worden aan het voorschrift van art. 12.

Van veel belang is handhaving van art. 14 en 15. Het schijnt wenschelijk dat de ingezetenen bij openbare aankondiging herinnerd worden aan de verpligtingen hun bij dit en andere artikelen der wet opgelegd. Herhaling dier bekendmaking zoodra eene besmettelijke ziekte in de gemeente zich vertoont schijnt een nuttige maatregel.

De geneeskundigen te herinneren aan hunne verpligting volgens art. 16 van deze wet en art. 6 van die van 1 Junij 1865 (*Stbl.* n°. 60) ware niet minder in het belang van eene goede uitvoering van beide wetten.

Bij de toezending van de blanco verklaringen wegens verrigte koepokinenting of waargenomen gevallen van kinderpokken bij mijne missive van 29 Maart jl. n°. 214 aan den heer commissaris der Konings werd reeds verzocht de burgemeesters aan te bevelen naauwkeurig toe te zien op behoorlijke handhaving van het Kon. besluit van 23 Febr. jl. (*Stbl.* n°. 35), meer bepaald ter contrôle der jaarlijks door hoofden van scholen in te zenden lijsten en verklaringen en tot rigtige toepassing van art. 17 der wet. Van uw collegie mag ik bijzondere waakzaamheid verwachten voor behoorlijke nakoming van alle wettelijke bepalingen betreffende de koepok-inenting, o. a. van het tot dusver weinig naauwgezet gehandhaafd art. 7 der wet van 1 Junij 1865 (*Stbl.* n°. 60). De zorg voor kostelooze inenting, in art. 18 voorgeschreven, zij aan de gemeentebesturen aanbevolen, met vingerwijzing naar de talrijke gelegenheden in het Rijk om kosteloos deugdelijke koepokstof te bekomen.

Daar het van belang is dat de geneeskundige ambtenaren zoodra mogelijk bekend worden gemaakt met het verschijnen eener besmettelijke ziekte en op de hoogte blijven van den stand eener epidemie van zoodanige ziekte, verzoek ik u de burgemeesters uit te noodigen behoudens het hierboven vermeld overleg, den geneeskundigen ambtenaar van het verschijnen eener besmettelijke ziekte en van de wekelijksche opgaven volgens art. 21, mededeeling te doen.

Bij ontsmetting of vernietiging van voorwerpen of gebouwen, het onschadelijk maken van mestvaalten en andere verzamelingen van vuil, zullen de regelen bedoeld bij art. 25 naauwgezet moeten worden opgevolgd.

Overal waar ontsmetting volgens die regelen mogelijk is, behooren de burgemeesters te overwegen of niet hieraan boven onteigening en vernietiging de voorkeur te geven zij.

Uw collegie gelieve den inhoud dezer ter kennis te brengen van de gemeentebesturen in Uwe provincie met bijvoeging van datgene wat verder door U in het belang eener goede uitvoering der wet raadzaam geacht mogt worden.

De minister van Binnenlandsche Zaken,
GEERTSEMA.

N°. 17. *Besluit van den* 17 *April ter uitvoering van art.* 25 *der wet van* 4 *December* 1872 (Stbl. *n°*. 134), *tot* voorziening tegen besmettelijke ziekten. (Stbl. *n°*. 43.)

Art. 1. Moet volgens de wet van 4 December 1872 (*Stbl.* n°. 134) verbranding of vernietiging van onteigende voorwerpen, ontsmetting van besmette en bij art. 8 van die wet genoemde voorwerpen en ontsmetting van gebouwen, voer- of vaartuigen, of onschadelijkmaking van mestvaalten en andere verzamelingen van vuil plaats hebben, dan geschiedt dit met inachtneming van de voorschriften, welke bij dit besluit zijn gevoegd.

Art. 2. Het kenmerk, in art. 20 der wet vermeld, bestaat in een wit papier, waarop de woorden „besmettelijke ziekte" en de naam der ziekte zwart gedrukt zijn.

De letters, die den naam der ziekte vermelden, zijn ten minste drie centimeters hoog en twee centimeters breed; de dikke lijnen der letters zijn ten minste één centimeter breed.

Art. 3. Dit kenmerk wordt bevestigd op eene van buiten in het oog vallende plaats op of vlak boven de straatdeur en evenzoo bij elken anderen ingang; bij winkels wordt het bevestigd aan den post van de deur of deuren; in elk geval een en een halven meter boven den drempel.

Art. 4. Het wordt, geplakt op een houten bord, gehecht:

a. bij vaartuigen met hooge verschansing: aan de valreep van stuur- en bakboordszijde;

b. bij vaartuigen met lage verschansing: aan de buitenzijde van het want, een meter boven boord, aan stuur- en bakboordszijde;

c. bij elke andere soort van vaartuigen en bij vlotten: aan een paal of staak, ter hoogte van twee meters boven het vaartuig of vlot.

Art. 5. De artt. 1, 2 en 4 van dit besluit worden des noodig toegepast op alle buitenlandsche en binnenlandsche vaartuigen en vlotten, met uitzondering van vreemde oorlogschepen.

Art. 6. Dit besluit treedt in werking op den vijfden dag na de afkondiging in het *Staatsblad* en in de *Staatscourant*.

Onze minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, dat in het *Staatsblad* en gelijktijdig in de *Staatscourant* zal worden geplaatst, en waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State.

WILLEM.

De minister van Binnenlandsche Zaken,
GEERTSEMA.

Regelen, op te volgen bij verbranding of vernietiging van onteigende voorwerpen, ontsmetting van besmette voorwerpen, gebouwen, voer- of vaartuigen, en onschadelijkmaking van mestvaalten en andere verzamelingen van vuil.

De ontsmettingsmiddelen, in deze *Regelen* genoemd, zijn:

1. *Ruw carbolzuur.* Hieronder wordt verstaan carbolzuur, hetwelk meer dan 50 percent phenylzuur bevat.

2. *Phenylzuur.* Hieronder worden verstaan al die soorten van phenylzuur welke geheel in water oplosbaar zijn. (In 18 tot 20 deelen; zie *Nederlandsche Apotheek*, 2de druk, bl. 14).

3. *Zwaveligzuurgas.* Dit wordt ontwikkeld door pijpzwavel in een pot met vuur te doen branden.

4. *Damp van carbolzuur of van phenylzuur.* Deze wordt ontwikkeld door ruw carbolzuur of phenylzuur te verwarmen, b. v. in een schotel of kom boven een weinig vuur of de vlam van een lampje.

5. *Carbolzuurwater.* Een mengsel van 1 deel ruw carbolzuur met 100 deelen water, b. v. 6 deciliters (maatjes) carbolzuur met 60 liters (4 of 5 emmers) water.

7. *Oplossing van phenylzuur.* Oplossing van 1 deel phenylzuur in 50 deelen water, b. v. 1/4 kilogram phenylzuur in 12 liters (of één kleinen emmer) water.

7. *IJzervitriool.* Het gewone ijzervitriool (*sulphas ferrosus*) uit den handel. (Ook wel genaamd groene vitriool, koperrood.)

8. *Oplossing van ijzervitriool met carbolzuur.* Oplossing van 1 kilogram

ijzervitriool in 15 liters (of een emmer) water vermengd met $^1/_4$ liter ru
carbolzuur.

9. *Oplossing van choorijzer* (*chloretum ferricum*). Het in elke apotheek en bij elken geneesheer, die geneesmiddelen aflevert, voorhanden *liquor styp-ticus Looffii.*

Plantaardige kool, b. v. zeewierkool, houtskool; turfmolm, asch, aarde, plaggen, graszoden.

§. 1. *Regelen omtrent het verbranden of op andere wijze vernietigen van voorwerpen, volgens de wet van* 4 *December* 1872 (Stbl. *n*°. 131) *onteigend.*

Verbranding of vernietiging van onteigende voorwerpen geschiedt op eene of meer, door den burgemeester daartoe aan te wijzen, geschikte plaatsen, zoodanig dat de algemeene gezondheid daardoor geen gevaar lijden kan.

§. 2. *Regelen omtrent het ontsmetten van besmette en van de bij art.* 8 *genoemde voorwerpen.*

Ontsmetting van besmette en van de bij art. 8 genoemde voorwerpen geschiedt op eene of meer, door den burgemeester daartoe aan te wijzen, plaatsen, zoodanig dat de algemeene gezondheid daardoor geen gevaar lijden kan.

Ontsmetting kan ook, onder goedkeuring van den burgemeester en toezigt van zijnentwege, geschieden in daartoe bestemde inrigtingen van bijzondere personen, of binnen het huis of op het erf, waar de besmette voorwerpen aanwezig zijn.

Kleederen, zoowel onder- als bovenkleederen, en beddegoed, met name: lakens, sloopen, spreijen, dekens, overtrekken en tijken. Kleederen, die gewasschen kunnen worden, lakens en sloopen make men terstond met niet meer phenylzuuroplossing, dan daartoe noodig is, in een emmer doornat. Daarna worden zij in heet water gewasschen en vervolgens in datzelfde water gedurende een kwartieruurs gekookt, en eindelijk in versch water uitgespoeld.

Wat door wasschen en koken bederven zou, worde berookt met zwaveligzuurgas of carbolzuurdamp, of afgesponst met phenylzuuroplossing, naar mate de aard der stof de aanwending van het eene of van het andere middel raadzaam maakt.

De bovenkleederen van personen, die in aanraking waren met lijders of overledenen aan eene besmettelijke ziekte, worden met phenylzuuroplossing besprenkeld, daarna afgeborsteld en aan de lucht blootgesteld.

Matrassen, peluwen, kussens, bedden. De veêren, de wol of het paardenhaar worden in een luchtig lokaal uitgespreid en twee of drie malen, met tusschenruimte van een dag, met phenylzuuroplossing besproeid en met eene hark goed dooreengewerkt. Daarna late men het gezuiverde goed droogen en luchten. Ook kan van stoomzuivering gebruik gemaakt worden, welke

tot ontsmetting van elk ander vulmiddel van matrassen, peluwen, kussens of bedden, zooals kapok, duil, stroo, zeegras, varen, doppen en dergelijke, moet worden aangewend.

Springmatrassen worden begoten met eene phenylzuuroplossing van dubbele sterkte, derhalve van 1 *deel* phenylzuur op *vijf en twintig deelen* water, of $^1/_4$ kilogram op een halven emmer. Daarna worden zij gedroogd, uitgeklopt en gelucht.

Legersteden. Ledekanten, bedsteden, kribben, wiegen, matten, hangmatten, hangkotten, britsen worden, al zijn zij reeds berookt, zoo spoedig mogelijk met carbolzuurwater geboend, met water afgespoeld, daarna afgewasschen met zeep, gedroogd en gelucht.

Meubelen, huisraad en andere kleine voorwerpen. Wat gewasschen kan worden, b. v. houtwerk, tafelgereedschap, worde gewasschen met carbolzuurwater, daarna met water afgespoeld en vervolgens met zeepwater gewasschen.

Wat niet gewasschen kan worden, maar berooking met zwaveligzuurgas kan doorstaan, zooals meubelen van mahony- en andere fijne houtsoorten, worde aan deze blootgesteld, tenzij het uit een berookt vertrek afkomstig zij.

Wat noch gewasschen, noch met zwaveligzuurgas berookt kan worden, moet aan carbolzuurdamp blootgesteld en met phenylzuuroplossing afgesponst worden.

Papier, boeken, couranten, portefeuilles worden met uitgespreide bladen blootgesteld aan carbolzuurdamp.

Werktuigen, b. v. heel- of verloskundige instrumenten, spuiten, gereedschap van handwerkslieden, worden met carbolzuurwater gewasschen.

Winkelgoederen, die moet worden ontsmet, worden, naar hunnen aard, volgens de hier gegeven regelen behandeld.

Voorwerpen bij lijken gebruikt. Schragen en roeven worden afgeboend met carbolzuurwater. Dekkleeden, rouwmantels worden besprenkeld met phenylzuuroplossing en daarna afgeborsteld.

Door zieken langs verschillende wegen ontlaste stoffen.

Bij lijders aan aziatische cholera of aan febris typhoidea (typhus abdominalis):

In de potten, waarin de darmontlastingen en, bij cholera, ook de nitgebraakte stoffen worden opgevangen, worde vooraf het mengsel van ijzervitriool en carbolzuur gedaan, b. v. de hoeveelheid van een gewoon bierglas. Na gebruik moeten de potten terstond buiten het vertrek gebragt, geledigd, gereinigd en op nieuw van de oplossing voorzien worden. De verwijdering van die stoffen en van het waschwater der potten mag niet geschieden op zoodanige wijze, dat de openbare gezondheid daardoor gevaar lijde, zooals door het werpen in riolen of openbare wateren.

Bij lijders aan roodvonk of diphtheritis:

De stoffen, afgescheiden uit neus-, mond- en keelholte of uit de luchtpijp, worden, indien zij in potten, spuwbakjes of dergelijke voorwerpen zijn opge-

vangen, behandeld als voor de uitwerpselen van choleralijders is voorgeschreven: de potten en bakjes worden met carbolzuurwater gereinigd.

Indien die stoffen zijn opgevangen op lapjes katoen of linnen, dan worden zij daarmede een uur lang gekookt, tenzij men ze mogt willen verbranden.

Wasch- of spoelwater, dat bezoedeld kan zijn met de uitwerpselen van lijders aan aziatische cholera of febris typhoidea (typhus abdominalis), wordt ontsmet door koking gedurende een kwartieruurs; wasch- of spoelwater, afkomstig van lijders aan andere besmettelijke ziekten, door bijvoeging van carbolzuurwater.

Besmette voedingsmiddelen worden met carbolzuurwater bedeeld.

§ 3. *Regelen omtrent het ontsmetten van gebouwen.*

Uit een vertrek, dat ontsmet moet worden, wordt alles verwijderd, wat door berooking met zwaveligzuurgas zou kunnen bederven, zooals vergulde voorwerpen, schilderstukken, gekleurde stoffen van katoen, linnen, zijde, wol, fluweel. Het beddegoed, met uitzondering, zoo men wil, van van de gekleurde katoenen of zijden dekens en spreijen, blijft in het vertrek. Al deze voorwerpen worden met de goederen uit het vertrek, die nog nader gewasschen en met phenylzuur ontsmet kunnen worden, behandeld volgens de in § 2 gegeven regelen. Nadat de ramen, de schoorsteen en andere trekgaten goed gesloten zijn, wordt een pot met vuur in het vertrek geplaatst en daarop pijpzwavel gelegd. Het vertrek wordt dan goed gesloten. Het blijft 6 tot 8 uren gesloten; daarna wordt de pot met zwavel verwijderd, worden schoorsteen en andere trekgaten weder geopend en de ramen eenigen tijd opengezet. Vervolgens worden de vloerkleeden, zoo die nog in het vertrek zijn, opgenomen en in de open lucht uitgeklopt. De houten of steenen vloer, het houtwerk, de zoldering worden met carbolzuurwater geboend, daarna met water afgespoeld en eindelijk met zeepwater afgewasschen. Ten slotte wordt het vertrek gelucht.

Kamers, waarin zieken zijn, worden ontsmet door ontwikkeling van phenylzuurdamp, zoodat de reuk in het vertrek duidelijk waar te nemen, doch den zieke niet hinderlijk is. Vóór de buitenzijde van de deur der ziekenkamer worde een laken gehangen, dat grooter is dan de deur en in carbolzuurwater gedoopt is en daarmede nat gehouden wordt.

In een vertrek, waarin een lijk is van een overledene aan eene besmettelijke ziekte, worde carbolzuurdamp ontwikkeld. De kleederen en de bedekking van het lijk worden besprenkeld met phenylzuuroplossing. Op den bodem van de kist worde een weinig zaagsel met carbolzuur bedeeld (1½ tot 2 deciliters of maatjes carbolzuur met 2 liters zaagsel goed dooreengemengd) gestrooid. Tusschen de plooijen der kleederen en der bedekking van het lijk wordt van hetzelfde mengsel aangebragt.

Nadat het lijk uit het vertrek is verwijderd, worde hierin carbolzuur-

damp ontwikkeld. Indien het vertrek ook als ziekenkamer heeft gediend, wordt het volgens de daarvoor gegeven regelen behandeld.

Lijkenhuizen worden ontsmet door ontwikkeling van zwaveligzuurgas.

§ 4. *Regelen omtrent de ontsmetting van voer- of vaartuigen.*

Gesloten voer- of vaartuigen, voor het vervoer van een zieke of een lijk gebruikt, worden na elk gebruik ontsmet door daarin zwaveligzuurgas of carbolzuurdamp te ontwikkelen. Het binnenhoutwerk worde daarna met carbolzuurwater afgeboend. Die, welke zijn bekleed met laken, trijp, fluweel, zijde, damast of katoen, kunnen niet aan zwaveligzuurgas blootgesteld worden.

Open voer- of vaartuigen worden met carbolzuurwater geboend.

Goederen, in een vaartuig voorhanden in het vertrek, waarin een zieke of een niet gekist lijk werd vervoerd, worden behandeld volgens de regelen in § 2 gegeven voor voorwerpen, welke met lijders in aanraking of uit eene ziekenkamer afkomstig waren.

Kisten, manden, karren, kruiwagens, sleden, draagbaren, waarmede besmette goederen zijn vervoerd, worden na elk gebruik in een gesloten lokaal met zwaveligzuurgas berookt, daarna met carbolzuurwater geboend.

§ 3. *Regelen omtrent de onschadelijkmaking van mestvaalten en andere verzamelingen van vuil.*

Mestvaalten, *vuilnishoopen*, *enz.* Wanneer wegruiming niet mogelijk of niet raadzaam is, bedekke men de vuilnishoop of mestvaalt, of het verspreide vuil met eene laag houtskool, turfmolm, asch of aarde, of wel met plaggen.

Wanneer bij wegruiming ontsmetting noodig is, geschiede deze door begieting met het mengsel van ijzervitriool en carbolzuur.

Hokken van varkens en andere dieren in de nabijheid van woningen. Dagelijks moeten de mest en het vuil verwijderd en de hokken gereinigd worden. De omtrek worde met carbolzuurwater begoten.

Privaten, *riolen*, *zinkputten*, *goten*, *geulen*, *afwateringen*, *slooten.* Privaten, urinoirs, nachtstoelen of emmers (fosses mobiles) en privaatputten, vooral ook de wanden van de trechters, worden met eene ruime hoeveelheid van het mengsel van ijzervitriool en carbolzuur ontsmet.

Uit de ontsmette riolen, zinkputten, goten, geulen, greppels en afwateringen worde het grove vuil zooveel mogelijk verwijderd en behandeld volgens de regelen voor vuilnishoopen en mestvaalten. Daarna worden zij bedeeld met eene ruime hoeveelheid van het mengsel van ijzervitriool en carbolzuur en daarmede doorgespoeld. Dit worde dagelijks herhaald.

Ook uit slooten worde zooveel mogelijk het grove vuil verwijderd en behandeld volgens de hierboven gegeven regelen. Daarna worde zooveel op-

lossing van ijzervitriool in de sloot geworpen, dat deze niet meer stinkt. Dit worde herhaald zoodra weder stank wordt bespeurd.

Straatvuil in straten, stegen, sloppen, gangen of poorten worde na wegruiming behandeld volgens de regelen voor vuilnishoopen. Daarna worden de plaatsen, waar het vuil gelegen heeft, met de oplossing van carbolzuurwater begoten, geschrobd en geboend.

Wanneer *begraafplaatsen* moeten ontsmet worden, bedekke men ze met eene ten minste 1 decimeter (palm) dikke laag kool, turfmolm of asch, waaroverheen aarde wordt geworpen of plaggen of graszoden gelegd worden.

Wanneer aarde gebruikt wordt, bezaaije men deze met een snelgroeijend gewas.

Behoort bij het koninklijk besluit van 17 April, n°. 14 (*Stbl.* n°. 43).

Mij bekend,

De minister van Binnenlandsche Zaken,
GEERTSEMA.

N°. 18. *Brief van gedeputeerde Staten van Limburg, van 18 April, aan de gemeentebesturen, omtrent verordeningen betreffende het* vervoer van lijders aan eene besmettelijke ziekte. (*Prov. blad n°.* 58.)

Door de besturen van meerdere gemeenten van dit gewest zijn ons inlichtingen gevraagd omtrent hetgeen zou kunnen worden bepaald bij de plaatselijke verordening, bedoeld in art. 9, eerste lid, der wet van 4 December 1872 (*Stbl.* n°. 134), voor zooveel betreft het vervoer van lijders aan eene besmettelijke ziekte naar een ziekenhuis of naar hunne woning.

Wij hebben gemeend, deswege het gevoelen te moeten inwinnen van den adjunct-inspecteur voor het geneeskundig Staatstoezigt in Noord-Brabant en Limburg.

Van het daarop ontvangen antwoord, dd. 15 dezer, n°. 4357, en bijlage, hebben wij de eer U, Mijne Heeren, aan den voet dezer een afschrift mede te deelen.

Die stukken bevatten nuttige wenken zoo omtrent hetgeen zou kunnen worden opgenomen in bovenbedoelde plaatselijke verordening, als ten aanzien van de uitvoering en toepassing van eenige andere bepalingen der wet van 4 December 1872 (*Stbl.* n°. 134).

Alleen moeten wij doen opmerken, dat de plaatselijke verordening, waarvan in het 1e lid van art. 9 dier wet sprake is, slechts voorschriften behoort te bevatten aangaande het vervoer van lijders aan eene besmettelijke ziekte *naar een ziekenhuis of naar hunne woning.*

Andere voorschriften, onderwerpen betreffende waarin bij de wet zelve

of bij daaruit voortgevloeide algemeene maatregelen van inwendig bestuur is voorzien, worden in de bedoelde verordening niet opgenomen.

Een ontwerp van die verordening kan dezerzijds niet wel tot leiddraad worden medegedeeld, dewijl de te geven voorschriften te veel afhankelijk zijn van plaatselijke toestanden, omstandigheden en beschikbare hulpmiddelen.

Met deze behoort, uit den aard van de zaak, te worden te rade gegaan bij de vaststelling van de besproken plaatselijke verordening. De bijlagen kunnen daarbij overigens tot voorlichting strekken.

Voor zooveel noodig zij evenwel herinnerd, dat ook voor die verordening gelden de bepalingen der wet van den 29 Junij 1851 (*Stbl.* n°. 85), en dat zij derhalve, voor zoover straf tegen de overtreding harer voorschriften wordt bedreigd, overeenkomstig art. 167, eerste lid, dier wet, in afschrift aan ons medegedeeld moet worden.

De gedeputeerde Staten van het hertogdom Limburg,
VAN DER DOES DE WILLEBOIS.
De griffier,
JOS. LEBENS.

Maastricht, den 15 April 1873.

In de vergadering van de geneeskundige ambtenaren, den 31 Maart en volgende dagen op uitnoodiging van den minister van Binnenlandsche Zaken gehouden, werd art. 9 der wet van 4 December 1872 (*Stbl.* n°. 134) wijdloopig besproken en de bepalingen, die men wenschte dat in de daarin genoemde verordening algemeen werden opgenomen, vastgesteld.

Ter voldoening aan den wensch, uitgedrukt in Uwe missive dd. 9 April, 2e afd. B, La 2572/3 G, heb ik de eer die hieronder aan Uwe vergadering mede te deelen, onder bijvoeging der voorschaiften die wij gaarne in acht genomen zagen bij het vervoer van lijders aan eene besmettelijke ziekte, bedoeld in alinea 2, en van de voorwerpen naar de plaats voor ontsmetting bestemd, bedoeld in alinea 6 van genoemd wetsartikel.

Aangezien het opvolgen dezer voorschriften niet weinig zal bijdragen om het doel der wet van 4 December 1872 — het tegengaan der verspreiding van besmettelijke ziekten, — te bereiken, neem ik de vrijheid U beleefdelijk te verzoeken, die ter kennis te willen brengen van de heeren burgemeesters in dit gewest, die buiten twijfel ze gaarne in het algemeen belang zullen willen nakomen.

Ten slotte neem ik de vrijheid U in overweging te geven of het niet raadzaam zou zijn dat de aandacht der burgemeesters werd gevestigd op de noodzakelijkheid, dat de kennisgeving, bedoeld in alinea 5 van art. 9, in de gemeente van bestemming zij aangekomen vóór den lijder, ten einde

aldaar maatregelen kunnen worden genomen om hem af te zonderen en behoorlijk te verplegen.

De adjunct-inspecteur voor het geneeskundig Staatstoezigt voor Noord-Brabant en Limburg,
(*get.*) VERSPIJCK.

Alinea 1 van art. 9. Voorschriften welke de plaatselijke verordening, bedoeld in alinea 1 van art. 9 der wet van 4 December 1872 (*Stbl.* n°. 134), moet bevatten:

1°. dat het vervoer niet mag geschieden dan na kennisgeving aan den burgemeester en na overlegging eener schriftelijke verklaring van een geneeskundige, dat de toestand van den lijder het vervoer gedoogt;

2°. dat het vervoer alleen mag plaats hebben in daartoe bestemde voer- of vaartuigen, voorzien van een van buiten duidelijk zigtbaar kenteeken, door den burgemeester te bepalen, of, zoo noodig, in overdekte manden of draagbaren, welke, even als de voer- en vaartuigen (art. 9 alinea 4), onmiddelijk na elk gebruik worden ontsmet;

3°. dat het vervoer ook met andere, mits niet met openbare vervoermiddelen kan geschieden, doch alleen met voorkennis van den burgemeester en opgave aan dezen van den naam der vervoerders.

De ontsmetting van die vervoermiddelen heeft overeenkomstig art. 25 onmiddelijk na elk gebruik plaats onder toezigt van een persoon, door den burgemeester daartoe aan te wijzen.

Alinea 2. Vervoer van lijders aan eene besmettelijke ziekte worde in bijzondere gevallen alléén toegestaan:

a. *in de gemeente:*

1°. na overlegging eener schriftelijke verklaring van een geneeskundige dat de toestand van de lijders het vervoer gedoogt;

2°. onder voorwaarde, dat het vervoer plaats hebbe in daartoe bestemde voer- of vaartuigen, voorzien van een van buiten duidelijk zigtbaar kenteeken, door den burgemeester te bepalen, en, waar deze niet beschikbaar zijn, in overdekte manden of draagbaren, welke, even als de voer- en vaartuigen (art. 9 alinea 4), onmiddelijk na elk gebruik worden ontsmet.

Het vervoer kan ook met andere, mits niet openbare vervoermiddelen worden toegestaan, onder voorwaarde dat de ontsmetting onmiddelijk na elk gebruik overeenkomstig art. 25 plaats hebbe, onder toezigt van een persoon, door den burgemeester aan te wijzen.

b. *naar andere gemeenten of van het eene dorp naar het andere in dezelfde gemeente:*

1°. wanneer in die gemeente of in dat dorp dezelfde ziekte voorkomt, waardoor die lijders zijn aangetast;

2°. na overlegging eener schriftelijke verklaring van een geneeskundige dat de toestand van de lijders het vervoer gedoogt;

3°. onder voorwaarde dat de zieke en de begeleiders onderweg niet met

personen in aanraking komen en dat de begeleiders na aankomst elijk de ontsmettingsmaatregelen aanwenden, bij koninklijk besluit :ven.

a 3. Het vervoer van voorwerpen naar de plaats voor ontsmetting l, geschiede:

n overdekte voer- of vaartuigen, kisten of andere overdekte vervoern, welke onmiddelijk na elk gebruik volgens art. 25 worden ontsmet. igt van de politie is hierbij noodig.

:oo mogelijk op tijdstippen waarop het minste verkeer plaats heeft; :onder oponthovd en langs den kortsten weg.

---

19. *Circulaire van den geneeskundigen adjunct-inspecteur voor Gelderland en Utrecht, van* 23 *April n°.* 43, *aan de gemeentebessuren in de provincie Utrecht, over verordeningen betreffende* vervoer van lijders aan eene besmettelijke ziekte.

is ter mijner kennis gekomen, dat bereids een aantal verordeningen ınleiding van art. 9 der wet van 4 December 1872 (*Stbl.* n°. 134) :eld en aan de gedeputeerde Staten van Utrecht toegezonden zijn, dat de inhoud dezer verordeningen zeer uiteenloopt.

ɜne nadere vergelijking van de bedoelde verordeningen met de voorn, die aanbevolen zijn in de aanschrijving dd. 8 dezer van den ıaris des Konings aan de gemeentebesturen in de provincie Utrecht *rov. blad* n°. 43), is mij gebleken, dat die aanschrijving in zeer lenden zin is opgevat en dat sommigen meenen, alle sub *a*, *b*, *c*, *Prov. blad* gegeven wenken in de verordening te moeten opnemen. ı geenszins de bedoeling. In de verordening behoort niet geregeld te , wat in art. 9 der wet alleen aan den burgemeester wordt over-

nu eenvormigheid der hier bedoelde voorschriften zoo hoogst wenis in 't belang van eene goede en gelijkmatige uitvoering der wet : de vrijheid U alsnog te doen toekomen het concept eener verordeie naar 't mij voorkomt geheel zal strooken met de zienswijze van legie van gedeputeerde Staten en wier vaststelling en afkondiging ɜ met den zoo gewenschten spoed zal kunnen geschieden.

De adjunct-inspecteur voor het geneeskundig Staatstoezigt voor Gelderland en Utrecht,
Dr. v. O. de Meijer.

ıaad der gemeente . . . .
n de wet van 4 December 1872 (*Stbl.* 134), tot voorziening tegen :lijke ziekte;

Overwegende dat art. 9 voorschrijft het regelen van de wijze van vervoer van lijders aan eene besmettelijke ziekte naar een ziekenhuis of naar hunne woning;

Gelet op artt. 135 en 161 der wet van 29 Juni 1851 (*Stbl.* n°. 85);

Besluit:

Vast te stellen de navolgende verordening op het vervoer van lijders aan eene besmettelijke ziekte, naar een ziekenhuis of naar hunne woning.

Art. 1. Vóór het vervoer moet kennis worden gegeven aan den burgemeester onder overlegging eener schriftelijke verklaring van een geneeskundige, dat het vervoer zonder nadeel voor den zieke geschieden kan, en onder aanwijzing van het voer- of vaartuig waarmede en van den dag en het uur waarop het vervoer geschieden zal.

Art. 2. Het vervoer moet steeds geschieden langs den doelmatigsten (den kortsten of minst bezochtsten) weg, ter beoordeeling van den burgemeester, zonder onnoodig oponthoud en zonder dat de zieke onderweg in aanraking kome met andere personen dan die tot het vervoer of zijne verpleging noodig zijn.

Art. 3. Het vervoer mag alléén geschieden in voer of vaartuigen, die van buiten duidelijk zigtbaar van het in art. 20 der wet van 4 December 1872 (*Stbl.* n°. 134) bedoelde kenteeken zijn voorzien.

Art. 4. Het sub art. 3 bedoelde kenteeken zal aan het voer- of vaartuig gehecht moeten blijven tot dat desinfectie heeft plaats gehad.

Art. 5. In het voer of vaartuig waarin een lijder aan eene besmettelijke ziekte is vervoerd, mogen geene personen zich plaatsen of worden opgenomen die niet tot het transport hebben behoord, tenzij de desinfectie van het voer of vaartuig reeds overeenkomstig de voorschriften der wet heeft plaats gehad.

Art. 6. Bij het vervoer naar eene andere plaats zullen moeten opgevolgd worden zoowel de voorschriften hiervoor in artt. 1 tot 5 vervat, alsmede die door den burgemeester verder te geven.

Art. 7. De overtreding of niet nakoming van eenige bepaling dezer verordening wordt gestraft met eene geldboete van *f* tot *f* en gevangenisstraf van 1—3 dagen, te zamen of afzonderlijk.

N°. 20. *Circulaire van den commissaris des Konings in Noord-Brabant*, van 28 *April*, *aan de gemeentebesturen*, *betreffende* arsenikhoudende kleurstof. (Prov. blad *n*°. 46.)

Volgens bericht van den inspecteur voor het geneeskundig Staatstoezicht voor de provincie Noord-Brabant en Limburg, is het overtuigend gebleken, dat de helder groene blaadjes tot versiering van koeken, schier algemeen

in de gemeenten dezer provincie bij gelegenheid, vooral van kermis, ten verkoop aangeboden, in zeer ruime hoeveelheid, arsenicum bevatten.

De arsenikhoudende kleurstof, met eene gomachtige stof op de blaadjes bevestigd, is door buigen aan barsten onderhevig, waardoor de stof loslatende, zich verspreiden kan.

Onder mededeeling van het vorenstaande heb ik de eer U te verzoeken, in het belang der volksgezondheid, de ingezetenen Uwer gemeente te waarschuwen tegen zulke versierde koek, opdat de verkoop daarvan zooveel mogelijk worde tegengegaan.

De commissaris des Konings in Noord-Brabant,
P. J. Bosch van Drakestein.

N°. 21. *Circulaire van gedeputeerde Staten van Noord-Holland van* 30 *April n°.* 18, *aan de gemeentebesturen, over verordeningen betreffende* vervoer van lijders aan eene besmettelijke ziekte. (Prov. bla *n°.* 30.)

Ons is de vraag gedaan welke verordening ter uitvoering van art. 9, al. 1 der wet van 4 December 1872 (*Stbl.* n°. 134) ons het doeltreffendst voorkomt.

Daar de gemeentebesturen in dit gewest er welligt prijs op stellen het op deze vraag gegeven antwoord te vernemen, hebben wij het niet ondienstig geacht dit antwoord door middel van het *Provinciaal blad* ter hunner kennis te brengen.

Dit antwoord was van den volgenden inhoud:

Het komt ons voor dat, indien men ter voorkoming van gevaar dat het vervoer van lijders aan eene besmettelijke ziekte naar het ziekenhuis of naar hunne woning zoude kunnen opleveren, eene verordening wil vaststellen, men er bovenal op behoort te letten dat dat vervoer niet te zeer bemoeijelijkt worde.

Het ligt toch voor de hand dat, indien men buiten zijne woning door eene ziekte overvallen wordt, het vervoer zoo spoedig mogelijk moet plaats grijpen. Ook indien verpleging in een ziekenhuis raadzaam is, kan spoedig vervoer hoogst wenschelijk zijn. Men handelt onverantwoordelijk tegenover den lijder indien men door de keuze der vervoermiddelen te zeer te beperken of door het doen van kennisgevingen of het wachten op vergunningen voor te schrijven de opname in de plaats zijner verpleging vertraagt.

Bij de verordeningen betreffende dit onderwerp, die tot op heden zijn vastgesteld en door ons zijn onderzocht, schijnt hierop niet gelet te zijn. De toepassing dier verordeningen zoude waarschijnlijk groote bezwaren ontmoeten.

Wij zijn dan ook, na het onderzoek dier verordeningen, tot de overtuiging

gekomen dat de gemeentebesturen werkelijk de behoefte aan eene verordening op het vervoer van lijders aan eene besmettelijke ziekte naar het ziekenhuis of naar hunne woning niet gevoelen, en dat zij tot de vaststelling van verordeningen op dat onderwerp om geen andere reden zijn overgegaan dan omdat zij in de meening verkeerden dat art. 9, al. 1 der wet van 4 December 1872 (*Stbl.* n°. 134) het bedoelde vervoer, bij 't ontbreken eener plaatselijke verordening, verbood, terwijl zij toch de noodzakelijkheid gevoelden om dat vervoer niet geheel onmogelijk te maken.

Deze opvatting van dat wettelijk voorschrift is echter onjuist.

De Regering heeft bij de beantwoording van het verslag door de Tweede Kamer der Staten-Generaal over het ontwerp van wet tot voorziening tegen besmettelijke ziekten uitdrukkelijk verklaard dat het in art. 9, al. 1 bedoelde vervoer vrijstond, bij 't ontbreken eener plaatselijke verordening.

Die wetsbepaling heeft derhalve geene andere strekking dan om aan de gemeentebesturen het behoud te verzekeren der *bevoegdheid* om ten aanzien van het vervoer van lijders aan eene besmettelijke ziekte naar het ziekenhuis of naar hunne woning zulke voorschriften te geven als zij tot voorziening tegen besmettelijke ziekten noodig mogten oordeelen.

Zoolang zich nu de wenschelijkheid niet doet gevoelen om voorzorgsmaatregelen ten aanzien van dat vervoer te nemen, behoort een gemeentebestuur het geheel vrij te laten.

Openbaart zich de behoefte daaraan, dan is daardoor tevens aangewezen welke bepalingen de vast te stellen verordening moet behelzen.

Gedeputeerde Staten der provincie Noord-Holland,
RÖELL, *voorzitter.*
H. JACOBI, *griffier.*

N°. 22. *Kennisgeving van den minister van Binnenlandsche Zaken, betreffende* verstrekking van koepokstof. (Staatscour. 2 *Mei.*)

Verstrekking van koepokstof.

De minister van Binnenlandsche Zaken brengt aan de gemeentebesturen, alsmede aan genees- en heelkundigen in herinnering, dat de gelegenheid tot het verkrijging van koepokstof aan de volgende door de Tegering erkende bureaux van vaccinatie is opengesteld:

het genootschap ter bevordering der koepokinenting voor minvermogenden te Amsterdam;

het genootschap ter bevordering der koepokinenting, onder de zinspreuk *Ne pestis intret vigila*, te Rotterdam;

de 's Gravenhaagsche vereeniging voor koepokinenting;

het bureau van vaccinatie en revaccinatie te Middelburg;

het ziekenhuis Calvarienberg te Maastricht;
de inrigting van retrovaccinatie, verzameling en voortplanting van koepokstof te Stad Ommen (Ommerschans);
de bureaux voor vaccinatie te Leiden, Utrecht, Groningen, Leeuwarden, 'sHertogenbosch, Dordrecht, Arnhem, Harlingen en Franeker.

Voor de aanvragen en verzendingen van koepokstof is bij koninklijk besluit van 13 Maart 1868 vrijstelling van briefport verleend, met inachtneming der gewone bepalingen van kruisband en contreseign, tusschen bovenvermelde vaccinatiebureaux ter eenre, en alle bevoegd erkende genees- en heelkundigen ter andere zijde, met bepaling, dat het onderwerp der briefwisseling door de woorden „verstrekking van koepokstof" op het adres der brieven zal worden aangeduid.

De aflevering der koepokstof geschiedt kosteloos door de bureaux te Amsterdam, Rotterdam, 's Gravenhage, Middelburg, Arnhem, Utrecht, 's Hertogenbosch, Stad Ommen en Maastricht. Vermoedelijk evenzeer door de overige.

Voor den minister,
De secretaris-generaal,
HUBRECHT.

N°. 23. *Circulaire van gedeputeerde Staten van Limburg, van 2 Mei, aan de gemeentebesturen, betreffende gelegenheid tot kostelooze* inenting en verkrijging van koepokstof. (Prov. blad *n*°. 65.)

De adjunct-inspecteur voor het geneeskundig Staatstoezigt voor Noord-Brabant en Limburg deelt ons, bij brief van den 26 April jl., n°. 4373, naar aanleiding van een bij hem ontvangen schrijven van het burgerlijk armbestuur te Maastricht, van denzelfden dag, n°. 70, mede, dat door het gesubsidieerde bureau van vaccinatie en revaccinatie, gevestigd in het gesticht Calvarienberg te Maastricht, *iederen Woensdag des namiddags ten twee ure*, gelegenheid wordt gegeven tot kostelooze vaccinatie en revaccinatie, en dat bij dat bureau ook steeds de benoodigde koepokstof tot verzending aanwezig is.

Wij hebben de eer U hiervan te doen kennis dragen; tevens, voor zooveel noodig, in herinnering brengende, dat bij koninklijk besluit van den 13 Maart 1868, n°. 79, vrijstelling van briefport is verleend, — mits inachtneming der gewone bepalingen ten aanzien van kruisband en contreseign, — ten behoeve der aanvragen en verzendingen van koepokstof tusschen de van regeringswege gesubsidieerde of erkende bureaux van vaccinatie en revaccinatie, ter eene, en alle bevoegd erkende geneeskunstoefenaren ter andere zijde, met bepaling voorts, dat het onderwerp dezer briefwisseling door de

woorden „Verstrekking van koepokstof" op den omslag van de brieven zal worden aangeduid.

De gedeputeerde Staten van het hertogdom Limburg,
J. van Wijlick, *l. v.*
De griffier,
Jos. Lebens.

N°. 24. *Vergadering van den geneeskundigen Raad voor Gelderland en Utrecht, gehouden* 12 *Mei.*

Alle leden zijn tegenwoordig, benevens de plaatsvervangende leden dr. H. Pepfenhauser, dr. A. H. van Andel, dr. J. Koning, W. Knoops en G. L. Tjeenk Willink.

De voorzitter opent de vergadering met eene korte toespraak, waarin hij het voormalig medelid dr. H. J. Broers herdenkt, die thans door eene noodlottige oogziekte zich genoodzaakt zag het werkzame leven vaarwel te zeggen; voorts wekt hij daarin de leden op, om hem krachtig te steunen bij de toepassing der wet ter voorziening tegen besmettelijke ziekten.

De notulen der vorige vergadering worden goedgekeurd.

I. Mededeelingen omtrent Gelderland.
a. Epidemische ziekten.

De mededeelingen van de handelingen van het geneeskundig Staatstoezigt zijn vóór de vergadering gedrukt en aan de leden gezonden.

In die mededeelingen berigt de inspecteur, dat in het afgeloopen jaar 1872 in Gelderland, bij eene bevolking van 436029, met inbegrip van 840 levenloos aangegevenen, overleden zijn 10943, hetgeen eene verhouding geeft van 1 op 39.84.

Omtrent het heerschen van epidemische ziekten in 1873, deelt de inspecteur mede, dat pokken in Januari en Februari voorkwamen te Wadenoijen, alwaar twee lijders aan die ziekte bezweken. In de gemeente Wamel breidde zich die ziekte in Januari vooral uit in het tot die gemeente behoorende dorp Leeuwen. De door den inspecteur voorgestelde maatregelen tot beteugeling dier ziekte zijn vruchteloos gebleven, voornamelijk door onverschilligheid der ingezetenen die ook de vaccinatie zoo goed als volkomen verwaarloosd hadden. Vele poklijders zijn overleden zonder geneeskundige hulp te hebben ingeroepen; sommigen hebben haar zelfs geweigerd. De ziekte heeft geduurd tot het einde van Maart en in Januari 21, in Februari 21 en in Maart 9 sterfgevallen veroorzaakt.

Verder kwamen enkele gevallen van pokken voor te Zoelen en te Steenderen. In beide gemeenten overleed 1 poklijder.

Roodvonk heeft zich voorgedaan in de gemeenten Gameren, Apeldoorn, Stad Doetinchem, Ambt Doetinchem, Hattem, Hen-

gelo, Hummelo, Lichtenvoorde, Nijkerk, Steenderen, Vorden en Zelhem. In laatstgenoemde gemeente heeft de ziekte sterk geheerscht. In Januari werden 15, in Februari 7 en in Maart 9 gevallen gemeld, waarvan overleden zijn in Januari 4, in Februari 7 en in Maart 2.

Enkele gevallen van mazelen kwamen voor te Zalt-Bommel, Druten, Est, Vorden en Vuren.

Gevallen van typhus deden zich voor in de gemeenten Angerlo, Bergh, Beusichem, Brakel, Didam, Doesburg, Dreumel, Groenlo, Heteren, Kesteren, Pannerden, Valburg en Zelhem. In Heteren en Kesteren heeft de ziekte zich vrij sterk uitgebreid.

Diphtheritis had in de laatste maanden van 1872 in de gemeente Apeldoorn reeds vrij sterk geheerscht, zoodat de openbare school n°. 2 gedurende eenigen tijd gesloten moest worden. Bij de ook in dit jaar voortdurende epidemie heeft men denzelfden maatregel moeten toepassen. Daarenboven werden alle noodige voorzorgsmaatregelen genomen, waarvan de inspecteur zich door een persoonlijk onderzoek in de gemeente overtuigde. In Januari zijn aangetast 22 personen, in Februari 20 en in Maart 5, allen betrekkelijk jonge menschen; overleden zijn in Januari 1, in Februari 3 en in Maart 1.

Verder zijn enkele gevallen van diphtheritis gemeld uit Arnhem, Bergh, Borculo, Brummen, Dodewaard, Druten, Epe, Haaften, Hengelo, Heteren, Kesteren, Oldebroek, Pannerden, Wisch, Rheden en Voorst.

Omtrent kinkhoest zijn berigten ingekomen uit de gemeenten Beusichem, Dreumel, Hengelo en Nijkerk.

Van dysenterie werden 2 doodelijk afgeloopen gevallen gemeld uit Eibergen. Te Heteren werden in Maart 9 personen door die ziekte aangetast, waarvan 2 gestorven zijn. Te Hummelo is in Februari en te Laren in Januari 1 lijder aan dysenterie bezweken. Verder deed zich één geval voor te Neede en te Nijkerk; beide gevallen verliepen gunstig.

b. Inspectie der scholen te Nijmegen.

In de maand Januari heeft de inspecteur, vergezeld van den heer F. Kuipers, schoolopziener in het 10e district van Gelderland, 15 scholen in de gemeente Nijmegen aan een naauwkeurig onderzoek onderworpen, waarvan 10 in de stad Nijmegen, 3 te Hees en 2 te Neerbosch.

Het onderzoek der eerste openbare gemengde school (hoofdonderwijzer W. Reeselaar) gaf weinig reden tot aanmerkingen.

De tweede openbare gemengde school (hoofdonderwijzer A. Broks) is zeer slecht ingerigt.

De schoolvertrekken liggen beneden den beganen grond en zijn vochtig, de ventilatie is hoogst gebrekkig, de lucht in de loka-

len zeer benaauwd; daarbij komt dat petten, jassen en andere zaken in de schoollokalen zelven moeten geborgen worden. Deze school is volgens de verklaring van den inspecteur niet voor verbetering vatbaar en moet derhalve afgekeurd worden.

De derde en vierde openbare school zijn in alle opzigten doelmatig ingerigt.

Van de nieuwe openbare school te Hees (hoofdonderwijzer P. H. van Hees) wordt met lof gewag gemaakt. Minder schoon is het rapport omtrent de openbare school te Neerbosch (hoofdonderwijzer G. Witlox). De vloer ligt lager dan de openbare weg; het gebouw is oud en vochtig, de ventilatie gebrekkig en de lucht benaauwd.

Behalve deze openbare scholen zijn nog onderzocht de departementale school voor meisjes (hoofdonderwijzeres mej. E. P. Munk), welke zeer goed is ingerigt;

de bijzondere christelijk nationale school (hoofdonderwijzer H. A. Gerretsen), wier toestand niet bijzonder gunstig kan genoemd worden;

de christelijk nationale meisjesschool (hoofdonderwijzeres mej. S. E. S. de Haas), welk gebouw zeer gunstig gelegen en luchtig is;

de departementale gemengde school (hoofdonderwijzer G. Japikse), welke gunstig is ingerigt, even als de bijzondere, niet gesubsidiëerde school van de geestelijke zusters in de Burgstraat (hoofdonderwijzeres mej. E. H. Pullen), en de bijzondere school (kostschool voor jonge heeren) in de Molenstraat (hoofdonderwijzer E. J. M. de Jongh);

de bijzondere, niet gesubsidiëerde meisjesschool te Hees (hoofdonderwijzeres mej. A. M. C. C. Rehn), die tamelijk en de bijzondere school aldaar (kostschool voor jonge heeren, hoofdonderwijzer A. C. van de Kamp), die zeer goed is ingerigt; de niet gesubsidiëerde school der dominicanessen te Neerbosch (hoofdonderwijzeres mej. H. P. Lebbing), welke geen gunstigen indruk maakte. De ventilatie is slecht, onderwijzeressen en kinderen zien er bleek uit, sommigen ziekelijk, hetgeen volgens den inspecteur niet alleen aan de gebrekkige ventilatie maar ook aan gebrekkige voeding zal moeten toegeschreven worden.

Van de 15 onderzochte scholen waren slechts bij 3 de banken en tafels volgens het amerikaansche stelsel ingerigt en in 5 scholen werden de jassen en petten in de lokalen geborgen.

De bevindingen van dit onderzoek zijn, wat de openbare scholen betreft, aan het gemeentebestuur medegedeeld, en wat de overige scholen aangaat, door tusschenkomst van den schoolopziener aan de oprigters, bestuurders of eigenaars. Tevens is hiervan afschrift gezonden aan gedeputeerde Staten.

De adjunct-inspecteur deelt mede dat de gezondheids toestand de provincie Utrecht in het eerste kwartaal van dit jaar trekkelijk niet ongunstig was.

II. Mededeelingen omtrent Utrecht.
a. Epidemische ziekten.

De epidemie van pokken, die in het jaar 1870 in 30 gemeen-ı dezer provincie te zamen 181 personen en in 1871 in 67 meenten 1972 personen heeft weggerukt, is in 1872 allengs rdwenen, zoodat in September 1872 slechts 3 in October 2 in November en December respectievelijk 1 sterfgeval ten volge van pokken werd aangegeven; de totale sterfte aan pokken eft in 1872 in 27 gemeenten 209 bedragen. De epidemie maakte s in het geheel 2362 slagtoffers in deze provincie.

Sedert 1 Januari 1873 heeft hij alleen uit de gemeente Utrecht ngifte van pokziekte ontvangen en wel uitsluitend van gejzigde pokken, allen bij jeugdige en voor het meerendeel geccineerde kinderen: 1 in Januari, 4 in Februari, 1 in Maart 2 in April. Totaal 8. Van waar de smetstof in deze gevallen ːrd aangebragt kon niet ontdekt worden; een geneeskundige perde de vraag, of misschien niet de beddedekens beschuldigd nden worden, die in Januari en Februari weder voor den dag haald werden wegens het dalen der temperatuur, en die vroeger bedekking van pokzieken gediend hadden?

In November 1872 is eene aan roodvonk lijdende 20 jarige ərenmeid, tijdens de uitbotting van het exantheem, op een erenkar van Amstelveen naar Abcoude Proostdij gezonden naurlijk met doodelijk gevolg voor de zieke. Daarop is in laatstnoemde gemeente in December een kleine epidemie van roodnk ontstaan, die intusschen van 13 aangetasten slechts 2 ·grukte. Sedert echter zijn veel meer gevallen van scarlaɪa in deze provincie waargenomen dan gewoonlijk, en dat :l in het oog vallend veel in den noordwestelijken hoek der ɔvincie waarin ook Abcoude gelegen is, het is dus niet zoo heel ongegrond, te meenen, dat vele gevallen van de volgende ːks tot den nasleep behooren van het onverantwoordelijke ziekenrvoer uit Amstelveen, ofschoon zoo als aanstonds nader blijken l, ook uit gemeenten van Zuidholland smetstof aangebragt is.

Op den 2 Januari 1873 werden twee meisjes door roodvonk ngetast te Loenen.

Gelijktijdig werd een leerling der hoogere burgerschool te Am-·rdam, sedert 8 dagen te Mijdrecht gelogeerd, door roodvonk ngetast en werd de ziekte ook waargenomen op de grens tusschen ijdrecht en Wilnis, bij het kind van een turfschipper die geɔonlijk op de gemeenten Lisse en Oegstgeest (beide in Zuidlland) vaart. Op den 13 Februari kwam nog een derde geval ɔr te Mijdrecht bij een 4 jarig meisje.

Op den 13 Januari kregen twee meisjes van 4 en 6 jaren te Oud-Loosdrecht rubeolae, op den 16 Januari ontwikkelde zich scarlatina bij eene 50jarige vrouw, die hare familie bezocht had te Loenen (zie boven).

Op den 7 Februari werd een 20 jarige soldaat van het garnizoen te Utrecht door scarlatina aangetast.

Op den 1 en 7 Maart volgden 2 gevallen te Vinkeveen bij een jongeling van 19 jaren en bij een 3 jarig meisje.

Op den 10 Maart werd een geval waargenomen bij een 26 jarige man te Schalkwijk en daarna kwamen nog 5 gevallen voor, allen te Utrecht 2 bij soldaten en 3 bij volwassene ingezetenen. Een dezer laatsten, een 25 jarig man, werd waarschijnlijk besmet door zijne (zelve gezond geblevene) moeder, die behulpzaam was geweest te 's Gravenhage in het gezin van haren schoonzoon waarvan alle kinderen aan roodvonk leden.

Van mazelen kwamen sedert Januari enkele gevallen voor te Houten, Werkhoven, Utrecht, Wijk bij Duurstede, Jutphaas, Ysselstein, Montfoort, Polsbroek en Woudenberg.

Typhus kwam voor te Veenendaal, Utrecht, Harmelen en Bunnik, doch heeft zich nergens tot epidemie ontwikkeld.

b. Droogmaking van veenplassen.

De aandacht van den adjunct-inspecteur was in de jongstverloopen maanden hoofdzakelijk gevestigd op den noordwestelijken hoek der provincie, én omdat daar scarlatina scheen binnen te dringen, én omdat men er dagelijks naderde tot het gewigtige tijdstip, waarop de ringdijk, die de droog te malen gronden zal omvatten, gesloten zal worden. Men zal zich herinneren dat het hier geldt de droogmaking der zoogenaamde niet geoctroijeerde veenplassen in de ronde veenen en den noorder- en zuiderpolder, waardoor, met inbegrip van de nieuwe aan te leggen ringdijken, omstreeks 2300 hektaren vruchtbaar land zoo te Mijdrecht als te Abcoude Proostdij, Wilnis en Vinke — Waverveen gewonnen zullen worden.

Zoodra de ringdijk gesloten zal zijn, zal het polderwater uit den aard der zaak, nog veel onzuiverder worden, dan het thans reeds is.

Met het oog daarop heeft de adjunct-inspecteur te Wilnis en te Vinkeveen krachtig aangedrongen op het metselen van groote openbare regenbakken en te Mijdrecht op vergrooting van den reeds bestaanden of op het metselen van een tweeden openbaren regenwaterbak.

Voorts moet de adjunct-inspecteur nog mededeelen dat hij aan den burgemeester van Mijdrecht en Wilnis verzocht heeft hem tijdig bekend te willen maken met het tijdstip waarop de ringdijk voor de nieuwe droogmakerij voor goed gesloten en met het droogmalen. der veenplassen een aanvang gemaakt zal worden;

tusschenpoozende koortsen zal er dan in die streken geen
ek zijn, even als dit bij het droogmaken van de Haarlem-
neer is waargenomen. Zijn voornemen is dan aan te bevelen
geheelen ontrek zooveel mogelijk te beplanten met zonne-
nen. Aan de reeds bekende waarnemingen aangaande de heil-
werking van de aanwezigheid dezer plant in koortsstreken,
hij nog eene nieuwe toevoegen, die hem medegedeeld is door
plaatsvervangend lid van dezen raad, Dr. D. de Bruijn, te
recht. Een der boeren namelijk, wiens gezin te Mijdrecht
aan tusschenpoozende koorts leed, heeft daar vóór zijne wo-
zonnebloemen laten groeijen en na dien tijd zijn de koortsen
wenen, zoolang deze plant bloeit.

Utrecht blijft de vraag, hoe op doelmatige wijze zou kunnen
en voorzien in de verzameling en den afvoer van faecale
n en ander vuil aldaar, nog altijd onbeslist. De adjunct-
cteur heeft bij meer dan eene gelegenheid aangedrongen op
itvaardiging van het verbod, dat na een zeker tijdsverloop
le stoffen niet meer in beerputten of in de openbare wa-
zullen afvloeijen, en op de invoering van het Liernursche
el, zoo noodig zamengaande met de invoering van het tonnen-
el. Tot heden echter zijn deze vertoogen zonder gevolg ge-
n. Intusschen neemt de vervuiling van den bodem dagelijks
zoowel ten gevolge der slechte inrigting van de privaten
oude huizen als ten gevolge van de weinig minder ondoel-
ge plaatsing en constructie van de privaten in den nieuwen
ouw, waartegen de bestaande „verordening op het bouwen
loopen" geene voldoende wapenen in de hand geeft. Eene
iening dier verordening is dringend noodzakelijk. Tot het ver-
baar stellen van goed drinkwater op verschillende punten
gemeente, worden door het gemeentebestuur voortdurend ern-
en met gelukkigen uitslag bekroonde pogingen gedaan.

c. Afvoer van faecale stoffen te Utrecht.

n 1 Januari ontving de inspecteur eene missive van gede-
erde Staten van 30 December 1872 n°. 63 advies vragende
ent inrigtingen voor lijders aan besmettelijke ziekten. Hij
hierop bij missive n°. 34 den 24 Januari een uitvoerig ant-
d gezonden met opnoeming van alle steden en plattelands-
enten, waar ziekeninrigtingen voor gegoeden en voor armen
oren gemaakt te worden.

III. Inrigtingen voor lijders aan besmettelijke ziekten.

aar aanleiding van deze mededeeling, zegt de heer Küthe
gedeputeerde Staten, omtrent eene zieken-inrigting voor
, nog niets bepaald hebben, terwijl de wet met 1 Mei in
ing is getreden; hij wenscht dat òf de inspecteur òf de
eskundige Raad bij gedeputeerde Staten tot spoed aandringe.
e heer Henny geeft hierop te kennen, dat gedeputeerde

Staten vóór 1 Mei in overleg konden treden met de gemeentebesturen, maar niets bepalen of bevelen, voor dat de wet in werking was. Het komt hem niet onwaarschijnlijk voor, dat gedeputeerde Staten alles betreffende de wet tot voorziening tegen besmettelijke ziekten in één besluit zullen opnemen, en dat dit collegie met de zamenstelling van zoodanig besluit bezig is. Hij acht het niet wenschelijk nu reeds tot spoed aan te dringen.

De inspecteur is van het gevoelen van den heer Henny, en zegt, nog nooit een voorstel aan gedeputeerde Staten gedaan te hebben, of het is steeds met den meesten spoed ten uitvoer gebragt.

Daarop wordt besloten aan den wensch van den heer Küthe geen gevolg te geven.

IV. Onderzoek der meetmiddelen van pharmaceuten.

De minister van Binnenlandsche Zaken deelde den inspecteur mede, bij missive van 24 Februari n°. 236, 11e afd. Nijverheid, dat de meetmiddelen van pharmaceuten en chimisten niet behooren tot de maten, bedoeld in de wet van 7 April 1869 (*Stbl.* n°. 57.)

Naar aanleiding hiervan vraagt de heer Tjeenk Willink of deze meetmiddelen bij de inspectiën door de visiteerende commissiën mogen gecontroleerd worden. De voorzitter antwoordt hierop, dat de bedoelde maten niet onderworpen zijn aan het onderzoek van den ijker, maar dat de visiteerende commissiën het regt hebben deze maten te controleeren en bij onnaauwkeurigheid van hunne bevinding proces-verbaal kunnen opmaken.

V. Prostitutie te Utrecht.

Met het oog op het antwoord van het gemeentebestuur van Utrecht op de missive van den geneeskundigen Raad, waarin wordt aangedrongen op eene beteugeling der prostitutie te Utrecht, in welk antwoord burgemeester en wethouders van Utrecht verklaren, dat het toezigt op de prostitutie niet met vrucht kan worden geregeld bij plaatselijke verordening, doch dat eene degelijke administratieve regeling de voorkeur verdient, stelt de heer Henny voor, deze zaak voorloopig ad acta te leggen en eerst dan ter sprake te brengen en met kracht aan te dringen, wanneer eenig eclatant feit aan het licht komt.

De adjunct-inspecteur is niet van die meening, en acht het feit, de ernstige verspreiding der syphilis te Utrecht, voldoende om niet stil te zitten. Hij wenscht dat de Raad bij stemming uitmake of hij nogmaals al dan niet bij het gemeentebestuur van Utrecht wenscht aan te dringen op eene betere regeling der prostitutie.

Met 9 tegen 7 stemmen wordt besloten dat nogmaals aan het gemeentebestuur van Utrecht zal geschreven worden.

VI. Oprigting van leerstoelen voor hygieine.

Aan het besluit, door den Raad in de vorige vergadering genomen, om zoowel bij curatoren der drie hoogescholen als bij de Regering aan te dringen tot de oprigting van leerstoelen voor de

·gieine, is gevolg gegeven. Alleen het collegie van curatoren r Leidsche hoogeschool heeft een antwoord gezonden. In dit twoord geven curatoren te kennen, dat aan de oprigting van n afzonderlijken leerstoel voor de hygieine te veel bezwaren ın verschillenden aard zijn verbonden om aan den wensch van zen Raad te dier zake gevolg te geven, evenwel zal met den ınvang van den volgenden cursus een bepaald uur worden vastge eld voor een collegie over de hygieine, dat tot dusverre wel werd ıngekondigd voor zoodanigen tijd als de betrokken hoogleeraar ı overleg met de belangstellende studenten zou regelen, maar ɛtwelk, wegens gebrek aan belangstelling van de zijde der udenten, niet gegeven werd.

Naar aanleiding van het zoo even medegedeelde over het aijen van zonnebloemen in de drooggemaakte polders vraagt adjunct-inspecteur of de Raad het noodig oordeelt, nu reeds belanghebbenden daarop te wijzen of daarmede te wachten tot t de bekende cineraria palustris verdwenen is. Met 14 tegen 1 ·m wordt geadviseerd voorloopig de zaak uit te stellen, tot dat 3 of 4 jaren de intermitteerende koortsen te voorschijn komen. VII. Zaaijen van zonnebloemen in polders.

Verscheidene gemeentebesturen verzochten den adjunct-inspecır zijne meening te doen kennen aangaande hetgeen eene verlening, vast te stellen volgens art. 9 der aangehaalde wet, dienen te bepalen. Hij heeft aan die aanzoeken dadelijk volın, omdat volledigheid en eenvormigheid der bedoelde verorıingen, de goede werking der wet zullen bevorderen; maar st ook om deze reden vond hij het wenschelijk, dat zijn advies kennis kwam van alle gemeentebesturen in deze provincie, ɜ ook van die welke gewoon zijn het voorschrift der 2e alinea n art. 14 der wet van 1 Juni 1865 (*Stbl.* n°. 58), als voor ı niet gegeven te beschouwen. Hij heeft daarom op den 7 ›ril jl. aan den commissaris des Konings in de provincie recht verzocht, aan de gemeentebesturen een schema te willen ·dedeelen, dat als leiddraad bij het zamenstellen der verordeıg zou kunnen dienen: het verzoek werd ingewilligd en de ıschrijving werd opgenomen in het *Provinciaal blad* van Utrecht . 43. VIII. Verordening op het vervoer van lijders aan eene besmettelijke ziekte.

Het schema bevatte de hoofdpunten, waarop het aankomt bij t vervoer van lijders aan besmettelijke ziekten en bij het verer van besmette voorwerpen, aan de gemeente raden over:ende te beslissen, wat daarvoor in de verordening kon opgemen en wat ter nadere regeling aan den burgemeester moest ergelaten worden; sub. a echter was te zamen gebragt, wat ır zijne meening bepaald in de verordening behoorde opgenon te worden. Daarop is door E. in de *Pr. Ov. en Zw. Ct.* be-

weerd, dat onder die punten enkele zijn — en wel in het bijzonder punt 5, sub *a*, handelende over het vervoer in bijzondere gevallen, — waarvan de regeling niet aan den raad, maar aan den burgemeester behoort. Hij betwist de juistheid dezer bewering op de volgende gronden. De 2e alinea van art. 9 der wet luidt aldus: „In bijzondere gevallen kan vervoer van lijders aan eene besmettelijke ziekte door den burgemeester worden toegestaan, onder door hem te geven voorschriften." De wet verbiedt, in art. 8 en 9 elk vervoer van de bedoelde lijders, behalve het vervoer naar een ziekenhuis of naar hunne woning, in het midden latende, of dat ziekenhuis of die woning al dan niet binnen de gemeente staan, waar de lijder zich bevindt, het laatst bedoelde vervoer is geoorloofd volgens de daarvoor bij plaatselijke verordening te stellen voorschriften; is er geene plaatselijke verordening op dit stuk, dan is het vervoer volkomen vrij; is er wel eene plaatselijke verordening, dan gelden hare voorschriften zoolang de vervoerde zieke zich nog op het grondgebied der gemeente bevindt en heeft de burgemeester, zoo het in de verordening niet uitdrukkelijk toegelaten wordt, geene bevoegdheid dispensatie van die voorschriften te verleenen. De burgemeester heeft hier dus niets te vergunnen: het vervoer is geoorloofd, wanneer men zich slechts houdt aan de voorschriften der verordening. Dit stel ik op den voorgrond, herinnerende aan hetgeen de minister heeft gezegd (zie de zittingsverslagen der Tweede Kamer, vel 62, pag. 229): „vervoer naar andere gemeenten is geoorloofd en bij zoodanig vervoer zal gelden de plaatselijke verordening, die van toepassing is binnen de gemeente, waarbinnen de lijder zich beweegt; ..... elk gemeentebestuur blijft vrij om politie-verordeningen te maken betreffende de wijze van vervoer en wie zich in de gemeente bevinden, moeten zich daaraan onderwerpen."

Nu spreekt de 2 alinea van art. 9 van eene vergunning door den burgemeester te verleenen „in bijzondere gevallen," en de 5 alinea spreekt mede van eene verleende „vergunning". Deze beide zinsneden behooren dus bij elkander. De woorden „bijzondere gevallen" kunnen zeker niet worden opgevat in den zin, dat het vervoer naar eene andere gemeente alleen met vergunning van den burgemeester zal mogen geschieden, want dan zouden in de 1 alinea van art. 9 de woorden „binnen de gemeente" niet ontbroken hebben: de „bijzondere gevallen" kunnen wel geene andere zijn dan die, waarin vervoer verlangd wordt naar een ander gebouw binnen of buiten de gemeente dan een ziekenhuis of de eigene woning, bijv. door dienstboden, die door bloedverwanten verpleegd wenschen te worden enz. Nu zou het wel ongerijmd zijn aan te nemen, dat de voorzorge

lig en in de plaatselijke verordening voorgeschreven voor het roer naar een ziekenhuis of naar de eigene woning, onnoodig verbodig kunnen zijn, wanneer het vervoer naar eene andere ing plaats heeft; die voorschriften behooren dus in gelijke e te gelden voor elk vervoer van lijders aan besmettelijke ten op het grondgebied der gemeente, en de 2e alinea van 9 kan geene andere bedoeling hebben, dan aan den burgester over te laten, het vervoer anders dan naar een ziekens of naar de eigene woning met nog meer voorzorgen in het ng der openbare gezondheid te omringen dan reeds in de plaatke verordening op dit stuk wordt voorgeschreven. Daarom de het bovenbedoelde punt 5 van de door hem aanbevolen tot opneming in de verordening bestemde voorschriften aldus: ı bijzondere gevallen zal met schriftelijke toestemming van burgemeester, het vervoer ook mogen geschieden naar een er gebouw binnen de plaats dan het ziekenhuis of de eigene ning mits daarbij niet alleen de voorschriften dezer verordeg worden opgevolgd, maar bij het vervoer ook voortdurend zigt gehouden worde door een van wege den burgemeester rtoe aangewezen persoon." Dit vervoer naar een ander gebouw ı naar een ziekenhuis of naar de eigene woning, kan voor den zeer nadeelige gevolgen hebben en de ziekte verspreiden; de t bepaalt dus zeer wijselijk, dat de mogelijkheid dezer gevolgen elk bijzonder geval overwogen zal moeten worden, en kon die ordeeling wel aan niemand beter dan aan den burgemeester lragen. Die ambtenaar behoort dus dat vervoer te kunnen igeren. Wordt zoodanig vervoer verlangd naar eene andere ats, dan moet de burgemeester nog strenger waken tegen de gelijkheid van verspreiding. Hij vestigde daarop de aandacht hetgeen sub *b* in het *Provinciaal blad* n°. 43 voorkomt. En gaf eindelijk sub *c* de voorschriften aan, die wenschelijk zijn het vervoer van besmette voorwerpen. Maar het was geens is zijne bedoeling dat de sub *b* en *c* aanbevolen voorschriften de verordening zouden opgenomen worden.

Toen hij nu uit een aantal verordeningen, die aan gedepurde Staten toegezonden en door dat collegie weder, om advies n hem aangeboden waren, bespeurde, dat zijne bedoeling door nmige gemeentebesturen niet begrepen was, heeft hij in over; met twee daartoe gecommitteerde leden van gedeputeerde ten, eene concept-verordening opgesteld, die, naar het hem rkomt, het onderwerp doelmatig regelt, en heeft hij dat cept op den 23 April jl. aan alle gemeentebesturen in de vincie doen toekomen. Het zal spoedig blijken of deze maatel nuttig gewerkt heeft. Tot dusverre heeft hij van gedepu-

teerde Staten 21 verordeningen ter beoordeeling ontvangen, en hij moet tot zijn leedwezen verklaren, dat slechts weinige van die verordeningen hem doelmatig voorkomen.

De adjunct-inspecteur vraagt na deze uitweiding aan het regtsgeleerd lid van den Raad, den heer Henny, of deze opvatting van het voor verschillende uitleggingen vatbare art. 9 der wet van 4 December 1872, door hem gedeeld wordt.

De heer Henny antwoordt hierop, dat hij zich met de beschouwingen van den adjunct-inspecteur wel vereenigen kan, maar hij betreurt het dat art. 9 onderscheidene opvattingen toelaat. De beschouwing over alin. 1 van art. 9 deelt hij volkomen, dat er verband is tusschen de 2e en 5e alinea stemt hij volgaarne toe. Bij art. 8 is alles bevolen omtrent het vervoer van lijders aan eene besmettelijke ziekte, behalve in de gevallen in deze wet aangewezen. De zaak is dus niet absoluut verboden. De eerste uitzondering is alinea 1; de tweede uitzondering is alinea 2 van art. 9, welke gevallen de burgemeester alleen beoordeelt, die daaromtrent ook de voorschriften geeft. Het gemeentebestuur kan hier niets verordenen. De interpretatie van den adjunct-inspecteur aannemende, acht spreker het toch beter dat de alinea punt 5 sub *a* niet worde opgenomen in de gemeenteverordening; de bijzondere gevallen kan men niet omschrijven; men vindt in punt 5 eene beperking van de magt van den burgemeester.

IX. Vervoer van lijders aan besmettelijke ziekten door andere gemeenten.

De heer Mazirel betoogt de moeijelijkheid die ontstaan zal bij het vervoer van een lijder aan typhus, die bij voorbeeld te Elburg ziek wordt en naar zijne woonplaats Hattem wenscht vervoerd te worden. Deze lijder moet dan Doornspijk en Oldebroek passeeren, en zal zich dan in iedere gemeente moeten gedragen naar de plaatselijke verordening op het vervoer van lijders aan eene besmettelijke ziekte.

De heer Henny meent dat de moeijelijkheid niet groot zal zijn en dat de burgemeester zijne roeping begrijpende, de tusschenliggende burgemeesters zal waarschuwen, die dan gebruik kunnen maken van de voorschriften van alin. 2 van art. 9 met inachtneming van alin. 3.

X. Parc vaccinogène te Utrecht.

De heer Dompeling deelt mede, dat het parc vaccinogène te Utrecht door de Regering onbekrompen wordt ingerigt. Voor de kosten van oprigting is 8000 gld. toegestaan, en het jaarlijksch subsidie is bepaald op 3400 gld. Na 1 Julij is daar oorspronkelijke koepokstof te verkrijgen.

XI. Opheffing eener apotheek.

Voorts kwam nog de quaestie ter sprake van een apotheker die zijne zaak wenschte over te doen aan een anderen in dezelfde gemeente gevestigden apotheker, en om de clientèle te behouden

een dagblad wilde aankondigen, dat het eene overbrenging van de zaak in eene andere apotheek. De adjunct-inspecteur :te dit niet overeenkomstig de wet, omdat bij overgang van : apotheek op een anderen apotheker ook de recepten op :n overgaan, en dat bij opheffing der apotheek, zoo als in geval, de recepten aan den inspecteur moeten overgegeven den; ook zou de overnemende apotheker, door twee apothe- in één huis te hebben, art. 3 der wet overtreden. Het be- ar zou niet zijn gerezen bij associatie der beide apothekers, rbij dan echter beiden verantwoordelijk zouden zijn voor :een in de apotheek der firma geschiedt.

ij de bespreking van dit onderwerp bleek dat het enkel eene estie van vorm was, in het gegeven geval strijdig met de , maar die gemakkelijk met hare bepalingen in overeen- nming had kunnen gebragt worden.

De commissie (dr. van Schermbeek en dr. van Eeten), in de ige vergadering benoemd om rapport uit te brengen over aatregelen te nemen bij het voorkomen van ongelukken, in achting van de komst van den geneesheer", wordt diligent klaard. XII. Maatregelen bij ongelukken.

'm moeijelijkheden te voorkomen bij vereischte bewijzen van r 1 Mei 1873 ondergane of verrigte vaccinatie, vooral met oog op Indische en in 't buitenland gevaccineerde kinderen, wel van anderen, wier bewijzen in het ongereede zijn ge- ɛt, stelt dr. Pennink voor, ten einde gedwongen vaccinatie, daar waar duidelijke lidteekens van behoorlijk ondergane :inatie bestaan, en te vermijden grieven tegen de wet te rkomen: „dat de Raad besluite zich te wenden tot den mi- er, met verzoek om art. 12 van het koninklijk besluit dd. Februari 1873 ter uitvoering van het 2e lid van art. 17 der tot voorziening tegen besmettelijke ziekten in den volgen- geest te wijzigen: „Verklaringen van vóór 1 Mei 1873 :rgane of verrigte vaccinatiën door genees- of heelkundigen geven of nog af te geven niet overeenstemmende met een modellen vermeld in art. 1, worden daarmede gelijk gesteld, ; duidelijk blijke dat de daarbij aangeduide persoon de koe- inenting met goed gevolg of meer dan eens heeft ondergaan, lat hij (zij) aan de natuurlijke kinderpokken (variolae) ge- n heeft." XIII. Verklaringen van verrigte vaccinatiën.

[et 13 tegen 3 stemmen wordt daartoe besloten.

an de orde is het voorstel van de leden J. P. C. van Tricht R. J Opwijrda, luidende: XIV. Geheime geneesmiddelen.

°. Dat de geneeskundige raad voor Gelderland en Utrecht be- te, hetzij zich te wenden tot het collegie van inspecteurs voor

het geneeskundig Staatstoezigt met het verzoek, dat het de noodige stappen doe om de bewoordingen van de ministerieële beschikking in art. 30 der wet van 1 Juni 1865 (*Stbl.* n°. 61) te doen opnemen, hetzij om zelf het initiatief te nemen en bij de hooge Regering aan te dringen tot het indienen van een wetsontwerp bij de staten-generaal, hetwelk dezelfde verbetering van den toestand der apothekers ten doel heeft.

2°. Om van dit besluit kennis te geven aan alle geneeskundige Raden in Nederland, met uitnoodiging het te ondersteunen.

Tot toelichting van dit voorstel diene, dat bij ministerieële beschikking van 15 Juli 1872, die van 10 November 1865 is ingetrokken en bepaald: dat behalve door apothekers en door geneeskundigen tot het leveren van geneesmiddelen bevoegd, de volgende geneesmiddelen noch afzonderlijk noch vermengd met elkander of met andere zelfstandigheden mogen worden verkocht, beneden de hoeveelheid, daarbij voor elk dier middelen in Nederlandsch gewigt bepaald (volgt de lijst).

De inspecteur zegt dat hij vóór de intrekking der ministerieële beschikking van 10 November 1865 eene vervolging heeft ingesteld tegen T. J. van den Heuvel alhier, wegens verkoop van geheime geneesmiddelen.

De Hooge Raad heeft hierop beslist, dat deze verkoop niet in strijd is met de wet.

De heer Henny zegt dat de zaak nu veranderd is, en hij stelt daarom voor, nogmaals eene vervolging in te stellen tegen den verkoop van geheime geneesmiddelen. Beslist de Hooge Raad dan wederom in bovengenoemden zin, dan is het tijd dat de raad zich tot de regering wende met een verzoek, zooals bedoeld is in het voorstel van de heeren van Tricht en Opwijrda.

Met acclamatie wordt dit voorstel van den heer Henny aangenomen.

XV. Onderzoek van zg. spuitwater.

Met betrekking tot een onderzoek van zg. „spuitwater" te Amsterdam, door den heer Gunning gedaan, en waarvan de resultaten zijn dat daarin tin en lood gevonden is stelt de heer Hanegraaff voor, dat van wege den raad een onderzoek worde ingesteld naar dat water in Gelderland en Utrecht. Op verzoek van den inspecteur zullen de heeren van Tricht en Opwyrda deze zaak onderzoeken en daarover in de volgende vergadering rapporteeren.

XVI. Ontsmettings-regulatief.

Uit het nieuwe ontsmettings regulatief, vastgesteld bij Koninklijk besluit van 17 April 1873, vloeijen eenige besprekingen voort, waarbij o. a. de heer Küthe te kennen geeft dat het zeer omslagtig is en dat hij aan dampvormige ontsmettings middelen de voorkeur geeft boven vloeibare. Volgens hem zou het voldoende

n om bij besmettelijke ziekten carbolzuurdampen zacht te ontkkelen.

De heer Homoet merkt op dat in het ontsmettings regulatief ›ris typhoidea synoniem is met typhus abdominalis en vraagt dit nu definitief is vastgesteld, vooral omdat vele geneeskun-ȝen onder febris typhoidea een ligteren vorm van typhus verstaan.

De adjunct-inspecteur die lid uitmaakte van de commissie die t regulatief zamenstelde, antwoordt dat sommigen onder febris phoidea, typhus abdominalis verstaan, maar dat door dit reılatief niet is uitgemaakt dat men er dit onder verstaan moet.

De heer van Goudoever vraagt of het gemeente bestuur van trecht regt heeft om varicellae (waterpokken) onder de besmetlijke ziekten te rangschikken, zooals dezer dagen gebeurd is. öór een huis waarin een lijder aan waterpokken verpleegd werd een kenmerk aangebragt, bedoeld in art. 20 van de wet tot ›orziening tegen besmettelijke ziekten.

XVII. Kenmerk bedoeld in art. 20 aangebragt bij varicellae.

De heer Henny antwoordt hierop dat een gemeente bestuur les mag reglementeeren wat niet in strijd is met de wet, maar verband met het genoemde art. 20, is eene verordening waarbij ıricellae tot de besmettelijke ziekten gerekend worden, onwettig.

Op verzoek van den heer Homoet zal de adjunct-inspecteur ·t gemeente bestuur van Utrecht daarop wijzen.

De openbare vergadering wordt gesloten.

W. F. P. Kiehl, *voorzitter.*
J. G. de Voogt, *secretaris.*

N°. 25. *Vergadering van den geneeskundigen Raad voor Zeeland, gehouden* 30 *Mei* 1873.

Behalve de voorzitter en de secretaris zijn tegenwoordig de len: dr. de Bruijne, Verhulst, de Ligny, Hennequin, Persant ıoep, dr. Fokker, mr. Snijder, dr. Goemans, dr. Dobbelaer Wind en dr. Verschoor, en de plaatsvervangende leden de sser, Maal Henry, Martin en de Looze.

De voorzitter, de vergadering geopend hebbende, brengt hulde n de nagedachtenis van dr. Vogelvanger. Hij herinnert, hoe . Vogelvanger door zijne zeldzame hoedanigheden niet slechts n weldaad geweest is voor de geheele maatschappij, maar ⱱens gedurende zijn langdurig lidmaatschap eerst van de ovinciale commissie van geneeskundig toevoorzigt, later van n geneeskundigen Raad, voor de staatsgeneeskunde in ons west. Hij hoopt, dat zijne plaats op waardige wijze in ons dden moge vervuld zijn door 's Konings keuze van den heer ırtin tot zijn plaatsvervanger.

Hulde aan de nagedachtenis van dr. Vogelvanger.

Voorts deelt hij mede, dat dr. Keijzer wegens ziekte verhinderd is de vergadering bij te wonen, weshalve het aan de beurt liggend plaatsvervangend lid de Visser in zijne plaats is opgeroepen, terwijl zoo even berigt is ingekomen dat ook dr. Hazenberg door beroepsbezigheden afwezig is, zoodat de heer Maal Henry uitgenoodigd is in zijne plaats zitting te nemen.

Beëediging van plaatsvervangende leden. Arresteren der notulen. Nadat nog medegedeeld is, dat de plaatsvervangende leden Maal Henry, Martin en de Looze allen beëedigd zijn, worden de in druk verschenen notulen der vorige vergadering aan het oordeel der leden onderworpen en goedgekeurd.

Ingekomen stukken. De ingekomen stukken aan de orde zijnde geschiedt mededeeling van:

1°. Eene missive van het gemeentebestuur van Westkapelle van 20 Dec. 1872 n°. 319 B, eene van het gemeentebestuur van Kattendijke van 10 Jan. 1873, n°. 240/1872, eene van het gemeentebestuur van Bruinisse van 3 Febr. 1873 C. n°. 49 en eene van den burgemeester van Neuzen van 3 Mei 1873, allen betrekking hebbende op de door den Raad uitgegeven tabel betreffende de regeling van de geneeskundige armverzorging en van de betrekking van doodschouwer in Zeeland en eenige onnaauwkeurigheden in die tabel aangevende. De voorzitter deelt hieromtrênt mede, dat naar aanleiding van deze missives en van eenige wijzigingen in de regeling der geneeskundige armverzorging, na de uitgave der tabel in andere gemeenten voorgekomen, een verbeterblad dezer tabel is opgemaakt en aan de leden van den Raad en aan de gemeentebesturen is toegezonden, welke handeling door de vergadering wordt goedgekeurd.

2°. Eene missive van het gemeentebestuur van Westkapelle van 24 Dec. 1872 n°. 326, eene van het gemeentebestuur van Axel van 14 Jan. 1873 A n°. 318 en eene van het gemeentebestuur van Vlissingen van 14 Mei 1873 n°. 380, allen betrekking hebbende op de door den Raad aan de gemeentebesturen toegezonden, „maatregelen te nemen bij het voorkomen van ongelukken, in afwachting van de komst van den geneesheer", en waarbij de twee eerstgenoemde gemeentebesturen aanvrage doen om meerdere exemplaren. De voorzitter stelt voor, om aan het verzoek van die gemeentebesturen te voldoen, daar nog eenige exemplaren voorhanden zijn en de dan nog overblijvenden voor eventueele latere aanvragen beschikbaar te houden. Aldus besloten.

3°. Eene missive van het gemeentebestuur van Middelburg van 7 Maart 1873 n°. 17/300, behelzende, dat de gemeenteraad van Middelburg zich heeft vereenigd met het voorstel van den Raad, om de aan de gemeente Middelburg toebehoorende en in

het gasthuis alhier aanwezige verzameling van praeparaten en van boek- en plaatwerken tijdelijk in bruikleen af te staan aan den geneeskundigen Raad in Zeeland, onder eenige voorwaarden. Aan deze zonder eenig bezwaar door den geneeskundigen Raad kunnende voldaan worden, zoo is hiervan aan het gemeentebestuur van Middelburg berigt gedaan. Op voorstel van den voorzitter wordt besloten, dat van deze verzameling een catalogus zal worden opgemaakt, gedrukt en aan de leden toegezonden.

Voorts is nog ingekomen een rapport van den geneeskundigen Raad der provincie Noord-Holland over de bloedbewaar- en bereidplaatsen te Amsterdam, het verslag der werkzaamheden van de vereeniging van genees- en heelkundigen in Zeeland over 1872 en het verslag der commissie voor ziekenverpleging te Middelburg over 1872.

Aan de orde is hierop de mededeeling van de handelingen van het geneeskundig Staatstoezigt sedert de laatste vergadering. Aan deze mededeelingen, in druk aan de leden als bijlage tot de agenda toegezonden, ontleenen wij het volgende: Verslag van den inspecteur.

1°. *Berichten van algemeenen aard.*

De door den minister van Binnenlandsche Zaken toegezonden stukken, waarvan mededeeling verzocht is aan de leden van den geneeskundigen Raad, zijn de volgende:

Missive van 4 December 1872, n°. 217, 9e afd., waarbij toezending gedaan werd van 2 exemplaren (één daarvan voor den geneeskundigen Raad bestemd) van het 2e stuk der *Bijdragen tot de geneeskundige plaatsbeschrijving van Nederland* (Natuurkundige plaatsbeschrijving van Friesland).

Missive van 5 Februari 1873, n°. 173, 9e afd., ten geleide van een uittreksel van 's Konings besluit van den 1 dier maand, n°. 4, houdende toekenning van een rijks subsidie voor het jaar 1873, ten bedrage van ƒ 100, aan het bureau van vaccinatie en revaccinatie te Middelburg.

Brief van 18 Februari 1873, n°. 161, 9e afd., meldende dat bij koninklijk besluit van 15 dezer, n°. 12, eervol ontslag als plaatsvervangend lid van den geneeskundigen Raad voor Zeeland, op zijn verzoek is verleend aan den heer C. J. Cornelis, heel- en vroedmeester te Breskens.

Missive van 27 Maart 1873, n°. 184, 9e afd., ten geleide van 24 exemplaren der lijst van geneeskundigen, tandmeesters, apothekers enz., in de provincie Zeeland, vastgesteld 1 Januari 1873, ter uitreiking van een exemplaar daarvan aan ieder der

leden en plaatsvervangende leden van den Raad en aan den secretaris.

Missive van 13 December 1872, n°. 170, 9e afd., ten geleide van een exemplaar der wet van 4 December 1872, (*Staatsbl.* n°. 134) tot voorziening tegen besmettelijke ziekten en van een genoegzaam getal afdrukken ter uitreiking aan de leden en plaatsvervangende leden en aan den secretaris van den geneeskundigen Raad.

Opvolgend voorts zijn de uit die wet voortgevloeide koninklijke besluiten toegezonden: bij brief van 8 Maart 1873 n°. 180, 9e afd., het besluit van 28 Februari 1872, (*Staatsbl.* n°. 35), ter uitvoering van het tweede lid van art. 17, en bij brief van 25 April 1873, n°. 151, 9e afd., dat van 17 April 1872, (*Staatsbl.* n°. 43) ter uitvoering van art. 25, zijnde daarbij ook van deze *Staatsbladen* een afdruk gevoegd ter uitreiking als boven.

Eindelijk berichtte de minister van Binnenlandsche Zaken bij missive van 13 Mei jl. n°. 140, 9e afd., dat bij 's Konings besluit van 9 der maand, n°. 22 tot plaatsvervangend lid van den geneeskundigen Raad is benoemd de heer Th. F. Martin, heel- en vroedmeester te Hulst.

Omtrent andere ingekomen stukken zij mededeeling gedaan van de ontvangst van een brief van dr. J. Vroesom de Haan, te Rotterdam, van 21 December 1872, B. n°. 1, houdende uitnoodiging, namens het hoofdbestuur der Nederlandsche vereeniging tot bevordering der koepokinenting, om de zienswijze van den inspecteur en zoo mogelijk die van den geneeskundigen Raad te doen kennen nopens de vraag, welke de meest praktische en goedkoopste wijze zoude zijn om, vooral met het oog op de plattelandsgemeenten, art. 18 der wet op de besmettelijke ziekten uit te voeren.

Deze brief heeft aanleiding gegeven om deswege met de door deze vergadering benoemde commissie, om in spoed eischende gevallen namens dat collegie te adviseren, te raadplegen en zij zijn daaromtrent tot het besluit gekomen, om aan het Hoofdbestuur in overweging te geven, om de uitvoering van genoemd artikel te bevorderen, door zoo mogelijk zorg te dragen voor eene voortdurende toezending van eene zekere hoeveelheid animale en zoogenoemd gehumaniseerde stof aan de inspecteurs en adjunct-inspecteurs, hetzij rechtstreeks, of waar genootschappen en bureaux *ad hoc* bestaan, in overleg met deze instellingen, teneinde de gemeente-besturen en de geneeskundigen daarvan te kunnen voorzien.

Voorts werd den 7 December 1872 het stel (200) afdrukken ontvangen van: *Maatregelen te nemen bij het voorkomen van onge-*

lukken, in afwachting van de komst van den geneesheer, uitgegeven door den geneeskundigen Raad voor Overijsel en Drenthe, waarvoor, zooals vroeger werd medegedeeld, den 10 September 1871 aanvraag gedaan werd. Aan al de gemeentebesturen en aan gedeputeerde Staten zijn exemplaren daarvan toegezonden, en uit de aanvraag van sommige gemeentebesturen om toezending van meerdere exemplaren mag het besluit getrokken worden, dat de strekking van die *maatregelen* hier en daar zeer werd op prijs gesteld.

Eindelijk werd kennis gegeven, dat bij het in de vorige vergadering uitgebracht verslag met de daarbij behoorende tabel omtrent de geneeskundige armenverzorging en de betrekking van doodschouwer in dit gewest, waarvan een afdruk is toegezonden aan gedeputeerde Staten en aan de verschillende gemeentebesturen, gevoegd is geworden eene circulaire, waarin de denkbeelden van de geneeskundige ambtenaren zijn ontwikkeld nopens de grondslagen, waarop naar hun gevoelen de geneeskundige armenverzorging moet berusten en geregeld worden. Tot dusver is slechts één gemeentebestuur en één geneeskundige betreffende die regeling in briefwisseling getreden.

Voorts werd nog medegedeeld, dat de burgemeesters van Goes, 's Heer Arendskerke, Neuzen en Oost- en West- Souburg, terstond na de in werking treding der wet van 4 December 1872, (*Staatsbl.* n°. 134), ten opzichte van het door hen verrichtte, hebben gevolg gegeven aan art. 26 dier wet, terwijl die van Biggekerke, Koudekerke, Nieuwerkerk, Oud Vossemeer en Wissenkerke den op bladz. 5 van *Prov. blad* n°. 48 van 1873 gegeven wenk hebben opgevolgd om aan den inspecteur mededeeling te doen van in hunne gemeenten voorgekomen gevallen van besmettelijke ziekten.

2°. *Personeel der geneeskunstoefenaren.*

De wijzigingen in het personeel der geneeskunstoefenaren ontstaan, zijn de volgende:

Overleden: F. Keller, med. chir. et art. obst. doctor te Zierikzee; E. I. F. P. I. G. Vogelvanger, med. chir. et art. obst. doctor te Hulst; H. L. Kardol, heel- en vroedmeester te Bruinisse; G. Rademakers, heel- en vroedmeester te Hontenisse; P. Lente, heel- en vroedmeester te Hoedekenskerke.

Vertrokken: H. Holm, med. et art. obst. doctor te Middelburg, naar Wormerveer; C. I. Cornelis, heel- en vroedmeester te Breskens, naar Rotterdam.

Hielden met de uitoefening op: S. E. Stewé, heel- en vroedmeester te Nieuw- en Sint Joosland; D. J. J. Marinissen, apo-

theker te Middelburg; M. van den Abeele, apotheker te Middelburg.

Vestigden zich: A. A. J. Haman, heel- en vroedmeester van Zwartewaal, te Veere; W. A. Cools, heel- en vroedmeester van Eersel (Noord-Brabant), te Boschkapelle.

Verplaatsten zich in de provincie: A Walraven, heel- en vroedmeester, van Lamswaarde (Hontenisse) naar Nieuw en Sint Joosland; P. J. van Dam, heel- en vroedmeester, van Veere naar Oostkapelle; A. M. Kooman, vroedvrouw, van Hontenisse naar Nieuw- en Sint Joosland; M. A. Rademakers, vroedvrouw, van Hontenisse naar Koewacht.

3°. *Gezondheidstoestand in de provincie*

Epidemische ziekten.

Omtrent het heerschen van epidemische ziekten wordt in hoofdzaak het volgende berigt:

Variolae.

De kinderziekte heeft zich na de laatste mededeeling nog in 13 gemeenten vertoond; in zes dezer gemeenten is zij in 1873 voor het eerst opgetreden. Bijzonder moet hier melding gemaakt worden van de gemeente St. Annaland, waar de ziekte in 1872 sedert Mei het gansche jaar door geheerscht heeft en 45 individuën heeft doen bezwijken, terwijl zij verder in dit jaar eene slachting heeft te weeg gebragt, zooals zij sedert haar optreden in 1870 nergens in dit gewest aanrigtte. In de eerste vier maanden van dit jaar zijn aldaar 62 poklijders bezweken of 1 op 35 inwoners. De toestand heeft thans echter eene verbeterde verhouding aangenomen. In de gemeenten Koudekerke, Biggekerke en West-Souburg is de ziekte op ergerlijke wijze ingesleept uit Vlissingen, alwaar in zekere naaiwinkel en school de houdsters het aanwezig zijn van de ziekte hadden geheim gehouden, zoodat de woning niet voorzien was van het uiterlijk kennelijke teeken.

Scarlatina.

Scarlatina werd in 14 gemeenten waargenomen. Slechts 8 individuën zijn er aan bezweken in 5 gemeenten.

Morbilli.

De belangrijke mazelen-epidemie van het vorige jaar kan thans, met uitzondering van een enkele gemeente, als geweken beschouwd worden. Zij eischte nog 16 offers in 7 gemeenten.

Typhus.

Typhus en febris typhoïdea is slechts sporadisch waargenomen. Belangrijk was echter eene huisepidemie in de Walstraat te Vlissingen. Van de zes leden van het gezin zijn vijf bezweken, terwijl de ziekte nog werd overgebragt op drie nabestaanden in de gemeente Ritthem, die echter allen herstelden.

Angina diphtherina.

Angina diphtherina werd slechts sporadisch waargenomen. Vier individuën bezweken in even zoovele gemeenten.

Tussis quinta.

De kinkhoest-epidemie, die verleden jaar gelijktijdig met de

mazelen optrad, kan even als deze thans als geweken beschouwd worden. De sterfte beliep echter nog 24 personen in 14 gemeenten.

4°. *Bezoek van gemeenten.*

Tot verschillende doeleinden werden 29 gemeenten bezocht. Wegens het heerschen der kinderziekte moest de gemeente St. Annaland herhaaldelijk worden bezocht. Toch moesten vele der aangeprezen maatregelen, als het isoleren der aangetasten, het aanleggen van eene verplegingsgelegenheid en dergelijke, afstuiten op de geringe medewerking van den gemeenteraad en den te verwachten bepaalden tegenstand van de aangetaste personen. Bezoek van gemeenten.

Ook gaf de in werkingtreding der wet van 4 Dec. 1872 (*Stbl.* n°. 134) reeds terstond aanleiding om met het oog op art. 6 dier wet een drietal gemeenten te inspecteren bij het aanwezig zijn aldaar van kinderziekte.

5°. *Raadgevingen, voorstellen en opmerkingen aan de regering, het gewestelijk en de gemeentebesturen en aan bijzondere personen en lichamen.*

1°. In de in de najaarsvergadering gedane mededeeling werd bericht gedaan van zeker door den garnizoens-kommandant en den eerstaanwezenden officier van gezondheid te Neuzen, gedaan verzoek om bij het gemeentebestuur aan te dringen op het wegnemen van de voor de gezondheid der kazernebewoners bestaande aanleidingen tot schadelijke exhalatiën, door de in de buurt Java aanwezige varkenshokken en mestvaalten te weeg gebracht, en van de door redenen omkleede afwijzing van dat verzoek. De kazerne te Neuzen en de buurt Java aldaar.

De minister van Binnenlandsche Zaken, hiervan kennis dragende en bij brief van 18 December 1872, n° 225, 9e afd., inlichtingen vragende, was van gevoelen, dat de gewraakte toestand door eene doeltreffende verordening zoude te verbeteren zijn, en drong, na wederlegging van dat gevoelen, bij een later schrijven van 28 December 1872, n° 217, 9e afd. er op aan, om met het gemeentebestuur omtrent het maken van eene verordening in overleg te treden. Hieraan is gevolg gegeven en in eene bijeenkomst, gehouden met de leden van het dagelijksch bestuur en met hen van wie het verzoek was uitgegaan, de zaak veelzijdig besproken zijnde, is besloten om, vermits aan een algemeen verbod om varkens te mogen houden niet te denken viel, aan den gemeenteraad voor te stellen om de varkenshokken te verplaatsen en gezamenlijk te doen opstellen buiten de kom der gemeente op gronden, aan te vragen aan het departement van oorlog; of subsidiair om de houders van varkens te verplichten om, hetzij door eene waterdichte beschoeiing of door metselwerk

de hokken en mestvaalten zoodanig in te richten, dat geen gier daaruit kan afvloeien.

Daar echter de gemeenteraad zich met geen van beide deze denkbeelden heeft kunnen vereenigen en eene verordening geen beter toezicht op het houden der varkens en mesthoopen dan nu reeds gehouden wordt zoude kunnen in het leven roepen, zoo moest de zaak van het burgerlijk standpunt beschouwd worden als te zijn afgehandeld, daar alsnu geen ander middel overschiet dan dat het departement van Oorlog voorziet in eene betere afschutting van de buurt Java, dan het bij den bouw der kazerne, ten jare 1837, aanlegde door het plaatsen van een palissadewerk.

Voorziening in den toestand van den Vlooswijkschen polder onder Neuzen.

2°. Ook de zaak van den toestand van den Vlooswijkschen polder onder Neuzen, in de najaarsvergadering medegedeeld, erlangde sedert dien tijd hare eindbeslissing, nadat het verzochte overleg met den minister van Oorlog, vroeger vermeld, geleid had tot een onderzoek van de vraag of de bedoelde gronden, beheerd door de militaire genie, maar in verband staande met de rijkswaterleiding, behoorden verbeterd te worden vanwege het departement van Oorlog of van Binnenlandsche Zaken, voorts tot het opmaken van een tweetal plannen, waarbij de verlangde verbetering zoude kunnen verkregen worden.

De uitkomst is geweest dat op de vraag, door den minister van Binnenlandsche Zaken tot zijn ambtgenoot gericht, wat gedaan zal worden om het nadeel, voortvloeiende uit de uitwaseming van sommige gronden aan het westelijk front aan de vestingwerken te Neuzen, tegen te gaan, door zijne exc. den minister van Oorlog, onder dagteekening van 3 April 1873, n°. 55 G. afd. genie, geantwoord is, dat het schijnt te blijken, dat de gewraakte toestand niet van dien aard is, om ter verbetering daarvan kostbare werken van twijfelachtig afdoend nut aan te leggen; dat de bedoelde gracht, gemaakt en in onderhoud door en ten koste van het departement van Binnenlandsche Zaken, moet dienen tot uitwatering van polders, die van geen belang is voor het departement van Oorlog; dat dit departement zich niet tegen verandering van de gracht zal verzetten, maar dat geen termen gevonden zijn om het met eenige uitgaven tot dat einde te bezwaren.

Plan van organisatie der verplegingsaangelegenheden van lijders aan besmettelijke ziekten aan de hand gedaan.

3°. Gedeputeerde Staten van Zeeland, uitvoering willende geven aan art. 7 der wet van 4 December 1872 (*Staatsbl.* n°. 134) en deswege het gevoelen van den inspecteur gevraagd hebbende, zoo is door hem onder dagteekening van 26 April jl., n°. 3206, een plan van gemeentelijke indeeling en organisatie aan de hand gedaan. Volgens dat plan zouden de gemeenten in vijf klassen te rangschikken zijn.

De 1e klasse bevat 7 gemeenten, die in het bezit van een gasthuis of van eene verplegingsgelegenheid, een gedeelte daarvan voor het doel moeten bestemmen, of een afzonderlijk gebouw van duurzamen aard er voor aanleggen;

De 2e klasse heeft 11 gemeenten, die een afzonderlijk ingericht gebouw van duurzame bestemming moeten stichten;

De 3e klasse omvat 31 gemeenten, die behoefte hebben aan een huis of gebouw, waarin minstens 3 vertrekken (de grootste helft) moeten zijn ingerigt tot verpleging van lijders. Het huis of gebouw van tijdelijke bestemming mag bewoond en verhuurd worden;

De 4e klasse bevat 26 gemeenten, alwaar in een aangewezen bewoond huis of gebouw één vertrek moet zijn ingericht;

In 37 gemeenten der 5e klasse bestaat geen behoefte om eenigen maatregel ter zake te nemen.

4°. desgelijks is, op verlangen van gedeputeerde Staten, onder dagteekening van den 5 dezer maand, n°. 3217, een plan aan de hand gedaan voor de uitvoering van art. 12 derzelfde wet, nopens den aanleg en de inrichting van lijkenhuizen in de gemeenten.

Plan van den aanleg en inrigting van lijkenhuizen in de gemeenten aangegeven.

Bij het plan is van het denkbeeld uitgegaan, dat een eenvoudig ingericht steenen gebouw van geringe afmetingen voor verreweg de meeste gemeenten in Zeeland zal kunnen voldoen, mits het aan een zeker minimum van eischen onderworpen zij. De eischen hebben hoofdzakelijk betrekking op eene voldoende toetreding van lucht en licht en op de ruimte, die in geene gemeente minder mag bedragen dan 10 centiaren binnenwerks, opdat daarin vijf kisten kunnen geplaatst worden. In grootere gemeenten kan men door bijbouwing van een afgescheiden vertrek eene gelegenheid aanleggen om er suppoosten te laten toeven of tot berging van lijkbaren, gereedschap enz., terwijl aan nog grootere gemeenten de bevoegdheid kan gelaten worden om desverlangend het lijkenhuis dienstbaar te maken en in te richten ten behoeve van het voorkomen van mogelijk schijndoode personen. In dat geval zal het lijkenhuis moeten bestaan uit twee volkomen gescheiden en afzonderlijk toegankelijke vertrekken, waarvan het éene moet beantwoorden aan de eischen voor het lijkenhuis gesteld en tevens behoorlijk kunnen verwarmd worden, terwijl het andere moet worden ingerigt en tot verblijf dienen van den waker.

5°. De gemeenteraad van Sluis, de geneeskundige armenverzorging, met voorbijgang van den plaatselijken geneeskundige, die voorloopig gedurende 3 jaren daarmede was belast geweest, opgedragen hebbende aan een geneeskundige te Aardenburg, en een verzoekschrift om dien maatregel te verhinderen door een groot aantal minvermogenden ingediend, hem daartoe aanleiding

Geneeskundige armenverzorging te Sluis opgedragen aan een geneeskundige te Aardenburg.

gevende, zoo is door den inspecteur onder dagteekening van 26 December 1872, n°. 3067, een betoog ingezonden om te trachten den Raad op zijn besluit te doen terugkomen Mogt toch dit niet berusten op grove gebreken of op verwaarloozing bij de tijdelijke waarneming, waarvan niets gebleken en waarmede zelfs het verlangen der minvermogenden in tegenspraak was, dan werden deze op onmeedoogende wijze in hunne belangen getroffen en behoorde de gemeenteraad in hun belang op zijn besluit terug te komen.

De Sluissche gemeenteraad heeft dit gehandhaafd, zoodat de belanghebbenden thans alvast gedurende het jaar 1873, op grooten afstand (6. 9 K. M.) eene hulp moeten zoeken, die gezegd kan worden voor de hand te liggen.

Prof. dr. Burggraeve te Gent mag in Neuzen geen geneesmiddelen aan zijne zieken afgeven.

6°. Prof. Dr. Burggraeve te Gent gebruik makende van het hem toekomende regt om in Nederland te praktiseeren, waarvan in de najaarsvergadering melding gemaakt is, en in Neuzen geneeskundige zittingen éenmaal 's weeks aangekondigd hebbende, zoo is door den burgemeester aldaar de vraag gedaan of genoemde hoogleeraar bevoegd is om geneesmiddelen af te leveren.

Het daarop, onder dagteekening van 27 November 1872, n°. 3013, gegeven antwoord is ontkennend geweest aangezien de belanghebbende niet in het bezit is van eene vergunning daartoe van gedeputeerde Staten, bedoeld bij het 3e lid van art. 9 der wet van 1 Juni 1865 (*Staatsbl.* n°. 60).

Naar het schijnt is bij den te Neuzen gevestigden apotheker een depot van de zoogenaamde dosométrische middelen van prof. Burggraeve gevestigd.

Niet afgeven van verklaringen van overlijden.

7°. Door burgemeesters van twee gemeenten (Boschkapelle en Kattendijke) de tusschenkomst van den inspecteur gevraagd zijnde in het niet afgeven op herhaalde aanmaning, van verklaringen van overlijden door geneeskundigen, die de zieken behandeld hadden, zoo is door hem onder dagteekening van 6 en 28 Januari 1873, n°. 3082 en 3102, gewezen op het middel, dat de wet aan de hand doet door het opmaken van proces-verbaal bij niet naleving van art. 5 der wet van 1 Juni 1865 (*Staatsbl.* n°. 60), waarvan de eerste volzin imperatief is.

Verkoop van goederen uit een huis, waar typhus geheerscht heeft.

8°. De burgemeester van Vlissingen, het gevoelen van den inspecteur inwinnende hoe te handelen bij gelegenheid van een aangekondigden verkoop van voorwerpen uit een huis waar typhus geheerscht heeft, die vijf van de zes leden van het gezin heeft doen bezwijken (in een ander gedeelte van deze mededeeling werd er melding van gemaakt), zoo is door hem onder dagteekening van 17 Januari 1873, n°. 3093, geantwoord, dat de voorhanden eetwaren (aardappelen, peeën, uien, enz.) veilig konden worden verkocht, omdat, gesteld eens dat de

smetstof zich op die voorwerpen mogt hebben gehecht, deze in de toebereiding tot het gebruik eene zuivering ondergaan, die volkomen afdoende is en het gevaar voor den gebruiker beneemt. Geheel anders is het gesteld met kleederen, bed-fournituren en andere voorwerpen, die langeren of korteren tijd met de lijders mogten zijn in aanraking geweest. Omtrent deze artikelen kwam het hem voor, dat de burgemeester den ondernemer van den verkoop moest aanzeggen, dat zij niet mogen worden verkocht, tenzij bevorens aan hem (burgemeester) eene schriftelijke verklaring van den geneesheer, onder wiens behandeling de lijders zijn geweest, zij overgelegd, dat de te verkoopen voorwerpen eene behoorlijke ontsmetting en reiniging hebben ondergaan.

Belasting op de honden te Middelburg.

9°. De vereeniging van genees- en heelkundigen in Zeeland zich tot den gemeenteraad van Middelburg gewend hebbende met het verzoek om, met het oog op den thans opgeheven insulairen toestand, waarin Walcheren tot dusver verkeerd heeft, zoo mogelijk de gevaren af te wenden, die uit die opheffing kunnen voortvloeien ten opzichte van het ontstaan en zich mededeelen van hondsdolheid, daartoe de aandacht vestigende op het invoeren van eene belasting op de honden, als een vermogend middel om hun getal en daardoor zijdelings het gevaar dat zij aanbrengen te verminderen, — zoo is de gemeenteraad tot de invoering van die belasting overgegaan, nadat door den inspecteur onder dagteekening van 23 Januari 1873, n°. 3098, aan burgemeester en wethouders op hun verlangen een betoog was ingeleverd, strekkende om het aangeprezen middel uit een hygieinisch oogpunt aan te bevelen.

Afwatering van de buurt Java. te Neuzen.

10°. Burgemeester en wethouders van Neuzen, oordeelende dat, in het belang van de openbare gezondheid, de afwatering van de buurt Java, vanwege den rijkswaterstaat moest worden verbeterd, en van meening zijnde, dat die verbetering zeer zoude bevorderd worden, indien de vroeger bestaan hebbende en later opgeheven gelegenheid om water uit den Oost-schutkolk van het kanaal nu en dan te laten afstroomen in de afwateringsloot van gezegde buurt, en zijne tusschenkomst in deze verzoekende, zoo is door hem onder dagteekening van 24 Februari 1873, n°. 3122, een schrijven gerigt tot den heer hoofdingenieur van den waterstaat in Zeeland. Bij rescriptie van 20 Maart daaraanvolgende, n°. 608 1 *c.* /51, werd te kennen gegeven dat het heropenen van den vroeger aanwezigen duiker aan de Oost-schutkolk van het kanaal, eene aangelegenheid is, die te huis behoort bij de ministers van Binnenlandsche Zaken en van Oorlog, zijnde de laatstgenoemde in de zaak betrokken, omdat de duiker onder het beheer staat van de genie.

Aanleg eener speelplaats bij het bouwen van eene nieuwe school te Vlissingen.

11°. De gemeenteraad van Vlissingen, uit het bestek ee nieuw te bouwen school den aanleg van eene speelplaats ge hebbende, zoo werd door den burgemeester het gevoelen van inspecteur gevraagd of het wenschelijk moest worden geoordee dat de gemeenteraad te dien aanzien op zijn besluit terug kwa Bij schrijven van 2 Maart 1873, n°. 3132, is geantwoord, eene speelplaats voor kinderen, die het lager onderwijs geniet eene hoogstgewenschte, schier onmisbare aangelegenheid is, r alleen om de jeugd gedurende den schooltijd eene poos vers lucht te doen genieten, als ook wel om die plaats des gera in te rigten tot het geven van gymnastiek-onderwijs. Bij aanwezig zijn in casu van eene geschikte ruimte en van eene goede gelegenheid om eene speelplaats aan te leggen zoude te betreuren zijn, indien de gemeenteraad niet kon besluiten op zijne afwijzende beschikking terug te komen. De bedoe aanleg is toegestaan.

Maatregelen bij het vervoer van lijders aan besmettelijke ziekten.

12°. Op verlangen zijn aan den burgemeester van Middelbu onder dagteekening van 9 April 1872, n°. 3181 inligtingen geven omtrent de voorschriften, die eene plaatselijke verorden behoort te bevatten en omtrent de maatregelen, die door den b gemeester kunnen genomen worden ten opzigte van het verv van lijders aan eene besmettelijke ziekte naar een ziekenhui naar hunne woning, een en ander ter voldoening aan art. 9 wet van 4 December 1872 (*Staatsbl.* n°. 134).

Vervoer van overledenen aan eene besmettelijke ziekte.

13°. De burgemeester van Neuzen, de vraag gesteld hebbe of overledenen aan eene besmettelijke ziekte mogen worden voerd op een boerenwagen en in de kerk gebragt, zoo is h onder dagteekening van 8 Mei 1873 n°. 3224 geantwoord, behoudens het bepaalde bij art. 11 der wet van 4 Decen 1872 (*Staatsbl.* n°. 134) de wijze van vervoer moet worden regeld door den burgemeester, maar dat in geen geval de doelde lijken in de kerk mogen worden gebragt.

Inlichtingen aan geneeskundigen gegeven.

14°. Aan onderscheidene geneeskundigen zijn nopens vers lende onderwerpen inlichtingen moeten gegeven worden: aan geneeskundige in eene gemeente van Duiveland, omtrent verpligting tot het doen van aangifte van waargenomen ge len van kinderziekte; aan een geneeskundige in Zuid-Bevel omtrent het aan een armbestuur in rekening te brengen h rarium voor het doen van eene verlossing; aan een plattel heel- en vroedmeester, omtrent de redenen die den inspec weerhouden om zekere stukken te viseren, ter erlanging den titel van medicinae doctor aan eene buitenlandsche ho school; en eindelijk, omtrent de uitvoering van artt. 17 en der wet van 4 December 1872 (*Staatsbl.* n°. 134), behalve

eenige gemeentebesturen, aan de geneeskundigen te Rilland, Westkapelle, Zuidzande, Nieuwvliet enz.

6°. *Vergunningen.*

Aan den heer J. Adam is met 1 Januari van dit jaar bij verlenging, andermaal voor drie maanden, vergunning verleend om de apotheek van de Wede. van Kalmthout te Goes tijdelijk met de zijne waar te nemen, en terwijl men in dit tijdsverloop niet is kunnen slagen om een geschikten provisor te vinden, zoo is de bedoelde apotheek met 1 April tijdelijk gesloten geworden.

Aan den geneeskundige te 's Gravenpolder is door den inspecteur onder dagteekening van 19 Maart 1873, n°. 3152, verlof gegeven om, met het oog op eene daardoor te bespoedigen hulp van zieken, te Hoedekenskerke eenige geneesmiddelen te plaatsen onder de volgende voorwaarden:

1°. het verlof wordt ingetrokken zoodra zich aldaar een geneeskundige of apotheker mogt komen vestigen;

2°. de te deponeren geneesmiddelen moeten behoorlijk worden afgesloten, zoodat niemand anders er den toegang toe hebbe;

3°. de commissie voor de winkelvisitatie moet desverlangend in de gelegenheid gesteld worden om de geneesmiddelen te onderzoeken;

4°. eene lijst van de gedeponeerde geneesmiddelen moet worden overgelegd.

7°. *Overtredingen.*

De maandstaat van overledenen van de gemeente Biervliet over Januari, opgaaf behelzende, dat den 13 van die maand eene vrouw in den Amaliapolder van een levenloos aangegeven kind was bevallen, onder bijvoeging „geadsisteerd door eene buurvrouw", zoo is deswege een onderzoek ingesteld, waaruit gebleken is, dat, hoezeer de bedoelde buurvrouw de vrouw, die het gold, acht malen bevorens met goed gevolg heeft bijgestaan en dit ook gewoon is hare eigene dochters bij voorkomende gelegenheden te doen, zij nimmer daarvoor eenige belooning geniet. Daar dientengevolge in casu geen onwettige verloskundige hulp als bedrijf verleend is, zoo is aan deze zaak geen verder gevolg gegeven.

In de najaarsvergadering werd berigt, dat toen nog geene zekerheid bestond, of de heer D. Buyze, geneeskundige te Zaamslag, aan de tot hem gerichte aanschrijving voldaan had, om een depot van geneesmiddelen in zekere herberg te Axel van daar te verwijderen. De inspecteur meende in het bezit te zijn van die zekerheid, toen hij onder dagteekening van 18 December 1872

van genoemden heer het berigt ontving, dat hij geen hulp-apothe te Axel had.

Eene latere mededeeling gaf hem aanleiding om aan dit beri te twijfelen, zoodat hij zich den 9 van deze maand vergeze van den kantonregter te Axel, ten huize begaf van den herbe gier D. F. de l'Elnse, teneinde de zaak te onderzoeken. In eer pertinente verklaring van dezen, dat geene geneesmiddelen va den heer D Buyze te Zaamslag ten zijnent aanwezig waren heeft men moeten berusten.

Beraadslaging naar aanleiding van het verslag van den inspecteur.

Naar aanleiding dezer mededeelingen geeft dr. A. P. Fokker t kennen, dat hij gaarne eenige nadere inlichtingen verlangde om trent de handelingen van den gemeenteraad te Sluis tegenove den in die gemeente gevestigden geneeskundige.

De voorzitter wil gaarne alle mogelijke inlichtingen geven doch is daartoe slechts gedeeltelijk in staat, daar de gemeente raad op zijn betoog geen antwoord heeft gegeven. De motieven van de handelingen van den Raad zouden derhalve geheel onbe kend gebleven zijn, zoo hem niet van ter zijde berigt was, da de geneeskundige, die slechts een tijdelijke aanstelling had, bij den Raad op eene definitieve aanstelling had aangedrongen waarop deze, vermoedelijk omdat hij aan geenerlei pressie wild gehoor geven en geheel vrij zijn in zijne keuze, een in een naburige gemeente gevestigden geneeskundige als plaatselijk ge neeskundige te Sluis benoemde. Dat overigens de heer Hennequi zijne betrekking als gemeente-geneesheer onberispelijk had waar genomen, kon o. a. blijken uit het hem, inspecteur, toege zonden adres van minvermogenden, waarvan gedeeltelijke voor lezing gedaan wordt.

Dr. Fokker acht het wenschelijk, dat de geneeskundige Raa zijn afkeurend oordeel uitspreke over deze handelwijze van de gemeenteraad te Sluis, althans wanneer het blijken mogt, da de gemeenteraad daartoe door geen andere motieven als de aan gevoerde gebragt was; daarom stelt hij voor, dat de geneesku dige Raad aan het gemeentebestuur nadere inlichtingen vrag De hh. Hennequin en mr. Snijder bestrijden dit voorstel, o grond, dat de gemeenteraad aan den geneeskundigen Raad gee rekenschap verpligt zijnde, den Raad evenmin als den inspecteu op zijne missive antwoorden zal. Ook de heer Snoep acht he niet raadzaam voor den geneeskundigen Raad om zich na d onvruchtbare bemoeijingen van den inspecteur tot den gemeente raad te wenden, daar eene tweede teleurstelling daar het gevol van zoude kunnen zijn.

De voorzitter meent, dat de geneeskundige Raad, onder t kennengeving, dat hij niet onverschillig is omtrent de wijze

waarop de geneeskundige armverzorging door de gemeentebesturen geregeld wordt, aan den Raad van Sluis zijn leedwezen kan te kennen geven over de wijze, waarop die zaak aldaar geregeld is.

Dr. Fokker meent, dat wij geen regt hebben ons leedwezen te kennen te geven, wanneer wij onbekend zijn met de motieven van den gemeenteraad; ook hij erkent, dat de Raad aan ons geen rekenschap verpligt is, maar doet toch opmerken, dat hij door niet te antwoorden, zich aan eene groote onbillijkheid zou schuldig maken. Hij handhaaft daarom zijn voorstel, dat echter in stemming gebragt, met 9 tegen 3 stemmen wordt verworpen.

De heer Hennequin stelt hierop voor, dat de geneeskundige Raad zich zal wenden tot het gemeentebestuur van Sluis met verzoek, dat, te beginnen met 1874, de geneeskundige armverzorging in het belang der gemeente zal worden opgedragen aan den binnen de gemeente gevestigden geneeskundige..

Dit voorstel wordt door mr. Snijder bestreden als geheel buiten de bevoegdheid van den geneeskundigen Raad liggende, waarop de voorzitter voor een deel op zijn vroeger voorstel terugkomende, de volgende motie in overweging geeft: de geneeskundige Raad geve aan den gemeenteraad van Sluis zijn leedwezen te kennen, dat een op grooten afstand van de gemeente gevestigde geneeskundige als gemeente-geneeskundige is aangesteld. Ook dit voorstel, na door de hh. dr. Fokker, dr. Verschoor en Snoep op de boven aangevoerde gronden kortelijk bestreden te zijn, wordt met 7 tegen 5 stemmen verworpen.

Ten gevolge van een verzoek van dr. Verschoor om nadere inlichtingen betreffende de geheimhouding der pokziekte te Vlissingen en dientengevolge verbreiding der ziekte in andere gemeenten, deelt de voorzitter mede, dat deze geheimhouding betrekking had op eene naaiwinkel te Vlissingen. Eene boerin uit Koudekerke, die zich van niets bewust aan die woning vervoegde, schrikte hevig, toen zij merkte, dat zij, die haar te woord stond, de sporen van pokken vertoonde; zij keerde huiswaarts, werd hevig aangetast en overleed, na de ziekte ook te hebben medegedeeld aan twee andere personen, die daaraan mede bezweken zijn, terwijl verder te Biggekerke en te West-Souburg voorgekomen pokken met die gevallen van Koudekerke in verband staan. Bovendien is eene dame te Vlissingen door overbrenging van kleedingstukken hevig door de pokken aangetast en daaraan overleden. De nalatigheid der naaisters, die plaats had vóór de invoering op 1 Mei jl. van de wet van 4 Dec. 1872, is, blijkens mededeeling van den burgemeester van Vlissingen, niet anders gestraft kunnen worden dan door het opleggen eener geldboete van *f* 6.

Na deze inlichtingen worden de mededeelingen van den inspecteur voor kennisgeving aangenomen.

Verslag commissie tot herzien der prijslijst.

Namens gecommitteerden tot het herzien van de prijslijst van geneesmiddelen, wordt door den heer de Ligny een nieuw concepttarief overgelegd. Op voorstel van den voorzitter wordt besloten dit tarief te laten drukken, aan de leden rond te deelen en in de najaarsvergadering te behandelen. Op verzoek van gecommitteerden zal de correctie der proeven aan hen overgelaten worden.

Verslag commissie tot het opmaken eener lijst van de in Zeeland verkocht wordende geheimmiddelen.

Namens gecommitteerden tot het opmaken eener lijst van de in Zeeland verkocht wordende geheimmiddelen, in strijd met de bij de beschikking van den minister van Binnenlandsche Zaken van 15 Juli 1872 vastgestelde lijst *C* van vergiften en geneesmiddelen, wordt door den secretaris eene dergelijke lijst overgelegd en voorgelezen. Na opmerking van de hh. dr. Verschoor en Verhulst, dat volgens het pharmaceutisch Weekblad ook in den geneeskundigen Raad voor Gelderland en Utrecht voorstellen omtrent deze aangelegenheid gedaan zijn, geeft de voorzitter in overweging, om ons van wege dezen Raad voorloopig alleen tot eene waarschuwing te bepalen. Te dien einde stelt hij voor, om bij circulaire de gemeentebesturen te verzoeken, om hunne ingezetenen opmerkzaam te maken op den verkoop van geheimmiddelen door particulieren als in strijd met de wet; mogt met den verkoop worden voortgegaan, dan kan later proces-verbaal tegen de overtreders worden opgemaakt. Aldus besloten, zijnde aan de gemeentebesturen de volgende circulaire toegezonden (Bijlage *A*.)

Verslag bureau voor vaccinatie.

Door den secretaris wordt hierop verslag uitgebragt van de handelingen van het bureau voor vaccinatie te Middelburg over 1872.

Verslag commissie tot nazien der rekening.

Vervolgens wordt de rekening van 1872, overeenkomstig het advies der met het nazien belastte commissie goedgekeurd.

De ontvangsten bedroegen	. . . . .	*f* 2298.40
de uitgaven	„	- 2185.50
derhalve goed slot	. . . .	*f* 112.90.

Qualificatie van het onderzoek der apotheken.

De secretaris legt hierop als gecommitteerde tot het geven va… een overzigt van de qualificatie van het onderzoek der apotheke… over 1865—1872, eene tabel over, waaruit blijkt, dat slech… over 30 apotheken in die 7 jaren een eenstemmig oordeel we… uitgesproken, en wel werden zonder uitzondering als *zeer goed* g… qualificeerd 22 apotheken en als *goed* 8, terwijl 4 apothek… zoowel *slecht* als *zeer goed* bevonden werden. Het aantal apotheke… dat, met uitzondering van een enkele maal, als *zeer goed* we… gequalificeerd, bedroeg 33. Op voorstel van den voorzitter wor… besloten deze tabel te laten drukken, aan de leden uit te reik…

des gevorderd in de najaarsvergadering daaromtrent nadere ɔrstellen te doen.

Tot leden der commissie tot resumtie der notulen worden op ɔrdragt van den voorzitter benoemd de hh. dr. de Wind en Ligny; tot leden der commissie, belast met het uitbrengen n verslag omtrent den toestand van het archief, de hh. Verlst en de Ligny, en tot leden der commissie omtrent het al niet wenschelijke, dat het reglement herzien worde, volgens t. 39 van het reglement, worden bij loting aangewezen de hh. Visser en Hennequin. Al de benoemden verklaren zich bereid t hun opgedragen mandaat te aanvaarden.

Benoeming commissiën: 1°. tot resumtie der notulen. 2°. tot nazien van het archief. 3°. tot herziening van het reglement.

De voorstellen thans aan de orde zijnde deelt de voorzitter ɔde, dat de inspecteurs het voornemen hebben opgevat om, overleg met de geneeskundige Raden, een algemeen onderzoek te stellen naar den toestand der fabrieken en werkplaatsen Nederland, even als zulks vroeger met de slaapsteden het val geweest is. Een schema voor dit onderzoek wordt door m ter vergadering overgelegd en voorgesteld, dat eene comssie van drie leden uit den Raad volgens dit schema een derzoek zal instellen naar de werkplaatsen in Zeeland en in ıe volgende vergadering hieromtrent rapport zal uitbrengen. t voorstel goedgekeurd zijnde, worden op voordragt van den orzitter als leden dier commissie aangewezen dr. Keijzer, dr. Bruijne en dr. Verschoor. Eerstgenoemden zal van die beeming worden kennis gegeven, de beide andere heeren veraren zich bereid.

Voorstellen: tot het instellen van een onderzoek naar den toestand van fabrieken en werkplaatsen.

De voorzitter wijst vervolgens op de bepalingen van art. 10 ın het koninklijk besluit van 28 Febr. 1873 (*Stbl.* n°. 35), wenscht het oordeel der leden te vernemen over de wijze, ıarop de leden en plaatsvervangende leden uitvoering aan deze palingen geven zullen. Tevens herinnert hij aan de voorschrifn van art. 18 der wet van 4 Dec. 1872 (*Stbl.* n°. 134), en 'aagt, of de daarbij aangegeven driemaandelijksche gelegenheın tot inenting geene bezwaren zouden opleveren. Naar aaniding hiervan wordt door verschillende leden medegedeeld, dat ɜze bepalingen tot dusverre in hunne en naburige gemeenten ɜenerlei bezwaren hebben opgeleverd. Zoo deelt dr. Goemans ede, dat door hem geregeld te Bruinisse zittingen gehouden orden, terwijl het daarvoor uit te keeren honorarium geheel ın hem wordt overgelaten; dr. de Bruijne, dat het gemeenteɜstuur te Zierikzee omtrent deze aangelegenheid in onderhanɜling is met de gemeente-genees- en heelkundigen; de heer de 'isser, dat hij op eene vaste jaarwedde als vaccinateur voor de emeente Stavenisse is aangesteld; de heer Snoep, dat hij te

betreffende het geven van uitvoering aan de bepalingen van art. 10 van het koninklijk besluit van 28 Febr. 1873.

Kapelle geregeld zittingen houdt, doch tot dusverre geenerlei contract met het gemeentebestuur heeft gesloten, daar dit bestuur steeds getoond heeft, om door hem gepresteerde diensten waardig te beloonen.

De voorzitter verzoekt de leden bij voorkomende gelegenheden gebruik te maken van de hun bij bovengenoemd art. 10 gegeven bevoegdheid en drukt den wensch uit, dat de geneeskundigen van de eventuële regeling der zaak met de gemeentebesturen kennis geven, en zorg dragen dat het bureau voor vaccinatie alhier van het tijdstip der driemaandelijksche zittingdagen worde verwittigd, ten einde er gezorgd kunne worden, dat er steeds eene voldoende hoeveelheid koepokstof voorhanden zij; voorts stelt hij voor, de vaccine-aangelegenheden in de najaarsvergadering nader aan de orde te stellen.

Mr. Snijder wijst op de toepassing van art. 18: volgens de bepalingen van dat art. hebhen ook gegoeden, wanneer zij zich op de door de gemeentebesturen aangekondigde uren aanmelden, regt op kostelooze inenting. Nergens staat voorgeschreven, dat op de zittingdagen alleen minvermogenden gratis kunnen geholpen worden, en daar, naar zijne meening, ten platten lande bepaald van deze vrijgevigheid zal gebruik gemaakt worden, acht hij het wenschelijk, dat de geneeskundigen met de gemeentebesturen een naauwkeurig contract sluiten en naar billijkheid beloond worden.

De heer Snoep brengt eenige voorbeelden bij, waaruit blijkt, dat deze belooningen vermoedelijk zeer uiteenloopend zullen zijn en wenscht daarom, dat de geneeskundige Raad zal trachten het traktement als vaccinateur in verhouding te brengen tot de bewezen diensten en zich daarom betreffende de regeling van dit traktement in betrekking zal stellen met de gemeentebesturen.

Dit voorstel, door den voorzitter aldus geamendeerd: „de geneeskundige Raad stelle bij de gemeentebesturen een onderzoek in naar de wijze, waarop de vaccinatie-aangelegenheid overeenkomstig art. 18 der bovenaangehaalde wet, geregeld is" wordt aangenomen, zijnde aan de gemeentebesturen de volgende circulaire gerigt. (Bijlagè B.)

tot het aanstellen van een provinciaal scheikundige belast met het onderzoeken van levensmiddelen.

Aan de orde is hierop een door dr. A. P. Fokker ingediend voorstel, aldus luidende: „de geneeskundige Raad acht het voor de volksgezondheid wenschelijk, dat in iedere provincie een bevoegd scheikundige worde aangewezen en ruim gesalarieerd, belast met het gratis onderzoeken van levensmiddelen, zoo voor gemeentebesturen als voor particulieren." Bij de toelichting van zijn voorstel betoogde dr. Fokker, dat ook in Zeeland de levens-

middelen zeer vervalscht worden, en dat wij geene wet bezitten, die daartegen waakt. De eenige onder ons bereik liggende middelen zijn onvoldoende. Zij zijn toch: 1°. de gezondheidscommissiën, wier leden het echter te druk met andere zaken hebben, om zich voldoende aan deze zaak te kunnen wijden; 2°. scheikundigen, tegen betaling door particulieren, maar hiervan wordt weinig gebruik gemaakt, omdat zoodanig onderzoek in den regel te kostbaar is; 3°. particulieren zelven, volgens daarvoor bestaande handleidingen als van Opwijrda, maar, ook wegens de geringe kennis van scheikunde, die het algemeen bezit, blijft dit onderzoek doorgaans zonder resultaat. Hij doet te meer dit voorstel, omdat de behoefte aan een dergelijk onderzoek door het publiek niet genoeg beseft wordt.

Vele leden erkennen de wenschelijkheid maar bestrijden de uitvoerbaarheid: zoo vreest dr. Goemans, dat de scheikundige met werk overladen zal worden, de heer Snoep, dat de transporten van de te onderzoeken levensmiddelen van en naar de woonplaats van den scheikundige te veel bezwaren zullen opleveren; de heer de Ligny daarentegen deelt deze bezwaren niet, maar vreest dat de regeling volgens het voorstel, hoe wenscheook, te veel geld zal kosten, om haar bij de Regering ingang te doen vinden.

Ook de voorzitter beaamde de noodzakelijkheid, dat eindelijk iets gedaan worde om te voorzien tegen de vervalsching van eet- en drinkwaren, waartegen de wet van 1829 niets schijnt te vermogen. In 1869 hebben de inspecteurs aan den minister een volledig ontwerp eener strafwet tegen de vervalsching en van eene organisatie van het onderzoek aangeboden, welke ontwerpen zijn opgenomen in het verslag aan den Koning over 1870. Later is daarvan echter niets meer vernomen. De in 1872 in Engeland ingevoerde anti-adulteration act, waarvan men zich veel goeds voorstelt, is op vele punten aan het bedoelde ontwerp der inspecteurs gelijk. Intusschen neemt de vervalsching toe en gaarne zou daarom ook de voorzitter zien, dat de geneeskundige Raad zich tot den minister wendde met verzoek, dat van rijkswege maatregelen worden genomen om de vervalsching van levensmiddelen tegen te gaan; hij vreest echter, dat een voorstel, waarbij aanstelling gevraagd wordt van scheikundigen in de verschillende provinciën tot gratis onderzoek, wegens de daaraan verbonden kosten, weinig kansen heeft om ingang te vinden.

Dr. de Wind wil bij de Regering aandringen, om mogelijke in werkingtreding van de concept-ontwerpen der inspecteurs te bevorderen. Ook mr. Snijder acht het wenschelijk, dat de inspecteurs deze zaak nader ter hand nemen, en dat de gezamenlijke

geneeskundige Raden zich tot de Regering wenden, om regeling dezer aangelegenheid te erlangen. Het voorstel van dr. Fokker juicht hij zeer toe; ook hij toont het onvoldoende aan van gezondheidscommissiën, maar hij meent toch aan de uitvoerbaarheid van het voorstel, zoo als het gedaan is, te moeten wanhopen.

Dr. Fokker bestrijdt de tegen zijn voorstel ingebragte bezwaren: blijkt het werk te veelomvattend voor één scheikundige, dan kan er een tweede aangesteld worden; de transportkosten kunnen bij de tegenwoordige middelen van vervoer geen bezwaar opleveren, en evenmin zal zulks de geldquaestie doen, indien men maar van de noodzakelijkheid doordrongen is. Daar het publiek omtrent dit belang onverschillig schijnt, zoo moet het opgewekt worden, even als men met de afschaffing van het dagbladzegel uitstekend geslaagd is. Is eenmaal de noodzakelijkheid erkend, dan zal de Staat, die zooveel geld uitgeeft voor zaken, waarvan het nut niet zoo evident is, ook in deze uitgave geen bezwaar zien. Eerst wil hij door de vergadering de wenschelijkheid, om zich tot de Regering te wenden, aangenomen zien, en — nadat zulks met acclamatie geschied is — wil hij het tweede deel van zijn voorstel, namelijk het verzoek aan de Regering tot benoeming van een provinciaal scheikundige, in omvraag gebragt zien.

Mr. Snijder stelt als amendement voor, om te lezen in plaats van „in iedere provincie" „in de provincie", daar de geneeskundige Raad voor Zeeland bezwaarlijk over aangelegenheden in andere provinciën kan onderhandelen. Aldus aangenomen.

De voorzitter stelt voor, het woord gratis weg te laten; dit amendement wordt echter bestreden door dr. A. P. Fokker, dr. de Wind, Snoep en mr. Snijder, die als tweede amendement voorstelt te lezen: gratis voor gemeentebesturen en andere corporatiën, volgens vast te stellen tarief voor particulieren.

Nadat het amendement van den voorzitter met 10 tegen 3 stemmen verworpen en dat van mr. Snijder met 10 tegen 3 stemmen aangenomen is, wordt het aldus geamendeerde voorstel van dr. Fokker in stemming gebragt en met 8 tegen 5 stemmen aangenomen. Mededeeling daarvan zal geschieden aan den minister van Binnenlandsche Zaken (bijlage C.)

Beraadslaging over eene uitlating in de vergadering van den gemeenteraad van Goes door het lid van

Dr. de Bruijne vraagt hierop aan den voorzitter eenige inlichtingen naar aanleiding van het voorgevallene in de openbare vergadering van 27 Mei jl. van den gemeenteraad te Goes. Volgens het verslag toch dier raadszitting, voorkomende in de *Goessche Courant*, waarvan door hem voorlezing gedaan wordt, zou dr. van Renterghem den inspecteur van groote dwaasheid

schuldigd hebben, omdat hij het roodvonk, zooals het thans Goes voorkomt, als epidemie gequalificeerd had. den Raad, dr. van Renterghem.

De voorzitter antwoordt, dat ook hij in de *Goesche courant* de schuldiging van dr. van Renterghem heeft gelezen, en hij ırft deze in het openbaar gedane beschuldiging onbewimpeld als ne onbeschofte handeling kenmerken, daar hij inspecteur in e vergadering niet aanwezig zijnde buiten de gelegenheid was ı zich te verdedigen. Hij heeft voor zich zelven nog geen beuit genomen wat hij in dezen doen zal, daar hij eerst door onder·ek zich wil overtuigen of dr. van Renterghem, door het niet doen ın aangift aan hem (inspecteur) schuldig is aan overtreding ın art. 6 der wet van 1 Juni 1865 (*Staatsbl.* n°. 60), maar gaarne il hij, ofschoon eerst niet voornemens om over deze zaak te ·reken, nu hij daartoe aangezocht wordt, in deze openbare verıdering aan den Raad de verlangde inlichtingen geven. Van de ·neeskundigen dr. Verschoor, dr. Fokker, dr. Goemans en den ·er Kooman waren aangiften ingekomen van het voorkomen van arlatinagevallen te Goes; tevens werd hem berigt gedaan door ·n burgemeester, overeenkomstig de bepalingen van art. 26 der et van 4 December 1872 (*Staatsbl.* n°. 134). Geen berigten zijn j hem ingekomen van de geneeskundigen dr. van Renterghem, dr. ıllenfels en den heer Geill. Daarop werd later door den burgeeester bij missive van 16 Mei jl. berigt, dat bij hem 17 geıllen van scarlatina waren aangegeven. De inspecteur heeft ch hierop naar Goes begeven en na zich persoonlijk overtuigd hebben van den toestand en na de inligtingen, hem door ·kele geneeskundigen verschaft, heeft hij bij missive aan den ırgemeester van 21 Mei jl. het bestaan eener epidemie geconstaerd. Naar aanleiding van deze handeling heeft dr. van Renterıem in eene openbare vergadering den inspecteur van dwaas·id beschuldigd.

Dr. de Bruyne dankt den voorzitter voor de gegeven inlichtin·n, maar betreurt het, dat dit incident in eene openbare zitting ın den gemeenteraad te Goes is voorgevallen.

De heer Snoep stelt voor, dat de geneeskundige Raad met den ıspecteur aan het hoofd, een afkeurend oordeel uitspreke over e handeling van dr. van Renterghem.

De voorzitter bedankt den heer Snoep voor zijne goede be·oeling in dezen, maar zegt, dat hij persoonlijk geen afkeurende tem zal uitbrengen en kieschheidshalve over het voorstel het oord niet zal voeren. Dr. de Bruyne ondersteunt het voorstel, at daarop zonder beraadslaging met algemeene stemmen wordt angenomen, met uitzondering van den voorzitter, die zich buien stemming hield.

Aan den secretaris wordt opgedragen een extract uit de notulen van het nu gesprokene aan burgemeester en wethouders van Goes toe te zenden, met verzoek daarvan mededeeling te willen doen aan den gemeenteraad.

Sluiting der vergadering. Niemand verder eenig voorstel hebbende wordt de openbare vergadering door den voorzitter gesloten.

In eene zitting met gesloten deuren werden de notulen der laatste geheime zitting goedgekeurd en daarop ook deze zitting, daar geen der leden iets had voor te stellen, door den voorzitter opgeheven.

Aldus voorloopig vastgesteld.

J. P. BERDENIS VAN BERLEKOM,
secretaris.

Bijlage A. *Aan de gemeentebesturen.*

De geneeskundige Raad voor Zeeland heeft in zijne vergadering van 30 Mei jl. besloten uwe aandacht te vestigen op den in deze provincie tamelijk uitgebreiden verkoop van geheimmiddelen door daartoe onbevoegden.

Bij beschikking van den minister van Binnenlandsche Zaken van 15 Juli 1872 zijn vastgesteld de lijsten van vergiften en geneesmiddelen, bedoeld bij artt. 7 en 30 der wet van 1 Juni 1865 (*Staatsbl.* n°. 61); de bij lijst C aangeduide geneesmiddelen mogen noch afzonderlijk, noch vermengd met elkander of met andere zelfstandigheden in geringer hoeveelheid worden verkogt dan op die lijst bij elk dier middelen is vermeld, tenzij door apothekers en droogisten.

Niettegenstaande deze verbodsbepaling wordt dagelijks in de dagbladen de verkoop van geheimmiddelen aangekondigd door particulieren en heeft die plaats van allerlei slijm- en maagpillen, van urbanuspillen en brillemanspillen, welke alle in meerdere of mindere mate met aloe bedeeld zijn. Eveneens is ongeoorloofd de verkoop door onbevoegden van Gimborn's borstpastilles, als bevattende extract van slaapbollen, en van Gimborn's wormpatronen, die santonine houdend zijn; ook zijn schier in iedere gemeente bij onbevoegden verkrijgbaar, in veel geringer mate dan bij bovengenoemde lijst bepaald is, verschillende geneeskrachtige stoffen, als quininepillen, poeder van rhabarber en van sennebladen, cremor tartari, enz.

Het ligt op den weg van het geneeskundig staatstoezigt om dergelijke handelingen tegen te gaan; daartoe zal zoo noodig eerlang moeten worden overgegaan, maar, daar het meerendeel der debitanten vermoedelijk geenerlei kennis draagt van bovengenoemde beschikking van den minister van Binnenlandsche Zaken, zoo kwam het den geneeskundigen raad doelmatig voor om hen op het bestaan van die beschikking opmerkzaam te maken, alvorens tot geregtelijke vervolging de toevlugt te nemen.

Ongetwijfeld zou de geneeskundige Raad die taak op zich nemen, indien hij slechts verzekerd kon zijn, dat eene aanbeveling aan de ingezetenen, om zich van den onwettigen verkoop van geheimmiddelen te onthouden, de kans had om ter kennis te zullen komen van het algemeen, doch daar het hem toeschijnt, dat dit laatste wel degelijk het geval zal zijn, wanneer zij van bestuurswege in iedere gemeente gedaan wordt, zoo veroorlooft hij zich UEd.Achtb. beleefdelijk te verzoeken om eene waarschuwing als bovenbedoeld, met verwijzing op het bestaan van de resolutie van den minister van Binnenlandsche Zaken van 15 Juli 1872, bij publicatie in uwe gemeente uit te vaardigen.

De geneeskundige Raad voor Zeeland,
ADR. A. FOKKER, *voorzitter*,
J. P. BERDENIS VAN BERLEKOM, *secretaris*.

Bijlage B. *Aan de gemeentebesturen.*

Volgens art. 18 der wet, houdende voorziening tegen besmettelijke ziekten, wordt in elke gemeente door de zorg van het gemeentebestuur minstens éénmaal in elke drie maanden gelegenheid gegeven tot kostelooze inenting en her-inenting. De gelegenheid kan tot éénmaal 's maands en zelfs tot éénmaal 's weeks worden uitgebreid, en dewijl zij imperatief is, zoo zullen de besturen met de in hunne gemeenten gevestigde geneeskundigen, of, waar die ontbreken, met geneeskundigen uit naburige gemeenten eene overeenkomst moeten aangaan, opdat de voorgeschreven gelegenheden worden gegeven.

Er ligt den geneeskundigen Raad aan gelegen te weten op welke wijze de besturen deze zaak zullen regelen, zoo wel in het belang van den dienst als in dat van de geneeskundigen.

De dienst toch zal medebrengen, dat het door den Raad opgerigte bureau van vaccinatie, te Middelburg gevestigd, telkens en voor iedere gemeente zal te voorzien hebben in een genoegzamen voorraad van koepokstof ter beschikking voor de besturen en voor de geneeskundigen, en deze zullen niet alleen een deel van hunnen tijd moeten veil hebben, maar misschien ook aan stoffelijk nadeel bloot staan, daar zij niet zullen kunnen beletten, dat van de gelegenheden tot kostelooze inenting en her-inenting ook gebruik gemaakt worde door hen, die overigens wel in staat zouden zijn om geneeskundige diensten te beloonen.

Bijaldien nu deze aangelegenheid in uwe gemeente reeds eene regeling mogt hebben ondergaan, neemt de geneeskundige Raad de vrijheid UEd. Achtb.. te verzoeken om te willen mededeelen:

1o. aan welken geneeskundige of geneeskundigen de periodieke gratis-vaccinatiën, bij het aangehaalde art. 18 bedoeld, zijn opgedragen;

2°. welke belooning daarvoor aan den vaccinateur of de vaccinateurs is toegelegd?

De geneeskundige Raad zal welligt aanleiding vinden om u later met het resultaat van het bij dezen bedoeld onderzoek in kennis te stellen.

De geneeskundige Raad voor Zeeland,
ADR. A. FOKKER, *voorzitter*.
J. P. BERDENIS VAN BERLEKOM, *secretaris*.

Bijlage C. *Aan den minister van Binnenlandsche Zaken.*

De wijze, waarop in Zeeland in steeds toenemende mate de levensmiddelen vervalscht worden, in verband met het onvoldoende der middelen, om daartegen te waken, heeft bij den geneeskundigen Raad voor Zeeland een punt van beraadslaging uitgemaakt en is den Raad eene aangelegenheid van zoo hoog maatschappelijk belang voorgekomen, dat hij in zijne jongste zitting van 30 Mei jl. besloten heeft, de aandacht van uwe excellentie er op te vestigen.

De vergadering was eenstemmig van oordeel, niet alleen, dat het feit, dat op steeds grover schaal, immers in Zeeland, verschillende levensmiddelen vervalscht worden, aan geen tegenspraak onderhevig is, en dat de middelen om die vervalsching tegen te gaan, ten eenemale ontoereikend zijn, maar tevens dat uwe excellentie in kennis zou gesteld worden met den dringenden wensch der vergadering, dat in het belang van den openbaren gezondheidstoestand in dezen voorzien worde. Minder eenstemmig was haar oordeel over de vraag, of partieele voorziening in dezen wenschelijk kon zijn en of deze niet aan eene dringend gevorderde algemeene regeling van het onderwerp in den weg zoude staan; maar al moge het aandringen op eene regeling van staatswege als de onderwerpelijke misschien niet op haren weg liggen, zoo achtte zij het toch niet onbescheiden, wanneer zij zonder schroom haar gevoelen uitsprak, dat het bewuste euvel van kwaad tot erger gaat en dat het grootendeels zoude kunnen worden tegengegaan, wanneer in de provincie een bekwaam scheikundige werd aangesteld, belast met het onderzoek van verdachte levensmiddelen.

Te dien einde nam de vergadering de volgende conclusie aan: „de geneeskundige Raad voor Zeeland acht het voor de volksgezondheid wenschelijk, dat in de provincie een bevoegd scheikundige worde aangewezen en ruim gesalarieerd, belast met het gratis onderzoeken van levensmiddelen voor gemeentebesturen en andere corporatiën, volgens vast te stellen tarief voor particulieren."

Uwe excellentie met dien wenschen in kennis stellende neemt de geneeskundige Raad de vrijheid dien met gepasten aandrang aan uwe welwillende

overweging aan te bevelen en voedt hij de hoop, dat er gevolg aan zal kunnen gegeven worden.

De geneeskundige Raad voor Zeeland,
ADR. A. FOKKER, *voorzitter.*
J. P. BERDENIS VAN BERLEKOM, *secretaris.*

N°. 26. Bij koninklijk besluit van 9 Mei 1873, n°. 22, is, op hun verzoek, eervol ontslag verleend aan dr. S. S. Rosenstein, hoogleeraar te Groningen, als lid van den geneeskundigen Raad voor Friesland en Groningen, en aan L- Ebbinge, apotheker te Meppel, als plaatsvervangend lid van den geneeskundigen Raad voor Overijssel en Drenthe.

Voorts is benoemd tot plaatsvervangend lid van den geneeskundigen Raad voor Zeeland, Th. F. Martin, heel- en vroedmeester te Hulst.

(*Staatscour.* 11 en 12 Mei.

N°. 27. *Brief van den minister van Binnenlandsche Zaken van* 16 *Mei, n°.* 201, 9e *afd., aan de geneeskundige ambtenaren, houdende kennisgeving van de erkenning van een* bureau voor vaccinatie *te Maastricht.*

Ik heb de eer U te melden, dat bij mijne beschikking van heden n°. 201, bepaald is, dat het bestuur van het bureau voor vaccinatie in het voormalig Augustijnerklooster te Maastricht als erkend bureau van vaccinatie aanspraak heeft op het gonot van vrijstelling van briefport voor de aanvraag en verzending van koepokstof, volgens het koninklijk besluit van 13 Maart 1868, n°. 79, U in afschrift medegedeeld bij missive van mijn departement van 23 Maart daaraanvolgende, n°. 303, onder de in dat besluit vermelde voorwaarden

De minister van Binnenlandsche Zaken,
Voor den minister,
De secretaris-generaal,
HUBRECHT.

N°. 28. *Brief van gedeputeerde Staten van Limburg aan de gemeentebesturen over* verordeningen op het vervoer van lijders aan eene besmettelijke ziekte. (Prov. blad *n°.* 72.)

In eene plaatselijke verordening, vastgesteld naar aanleiding van art. 9, eerste lid, der wet van 4 December 1872 (*Stbl.* n°. 134), werd bepaald:

a. dat het verboden is lijders aan eene besmettelijke ziekte naar een ziekenhuis of naar hunne woning te vervoeren *zonder schriftelijke vergunning van den burgemeester;* en

b. dat het vervoer van zoodanige lijders niet mag geschieden dan na overlegging van een schriftelijke verklaring van een geneeskundige, dat de toestand van den betrokken lijder het vervoer gedoogt.

Aangaande deze bepalingen hebben wij den heer minister van Binnenlandsche Zaken geraadpleegd.

Die staatsambtenaar heeft ons, in antwoord daarop, bij missive van den 8 Mei jl., n°. 248, 2e afd., doen kennen:

ad a. dat het ook aan Zijne Excellentie voorkomt, dat de vordering eener schriftelijke vergunning van den burgemeester met de wet strijdig is. Waar de wet eene daad geoorloofd verklaart, — zegt de heer minister, — kan eene plaatselijke verordening die niet van eene vergunning afhankelijk stellen;

ad b. dat ook naar de meening van Zijne Excellentie, daar het hier uitvoering der wet van 4 December ll. (*Stbl.* n°. 134) geldt en dus alleen voorschriften gevorderd worden *ter wering van besmetting*, eene bepaling, die de verklaring van een geneeskundige omtrent den toestand van den lijder vordert, vervallen moet.

In de bepaling echter, dat het vervoer van lijders aan eene besmettelijke ziekte ook kan geschieden met andere dan de bij de verordening aangewezen vervoermiddelen, doch alleen met voorkennis en goedkeuring van *den burgemeester* en met opgaaf aan dezen van den naam des vervoerders, meent de heer minister dat kan worden berust, daar eene dadelijke beslissing omtrent andere dan de bij de verordening aangewezen vervoermiddelen meestal noodig zal zijn.

Ten aanzien van laatstvermelde bepaling hadden wij de vraag gedaan: of de daarin bedoelde goedkeuring niet, met het oog op art. 179 *a* der gemeentewet, zou moeten uitgaan van burgemeester en wethouders.

Wij hebben de eer U, mijne heeren, van het bovenstaande te doen kennis dragen, in verband met onze mededeeling van den 18 April 1873 (*Prov. blad* n°. 58), welke wij U verzoeken, met de tegenwoordige, ter kennis van den gemeenteraad te brengen.

De gedeputeerde Staten van het hertogdom Limburg,

VAN DER DOES DE WILLEBOIS.

De griffier,

JOS. LEBENS.

N°. 29. *Brief van den minister van Binnenlandsche Zaken van* 20 *Mei n°.* 208, 9e *afd., aan de commissarissen des Konings in de provinciën betreffende uitvoering van art.* 17 *der wet van* 4 *December* 1872, (Stbl. *n°.* 134.)

Van verschillende zijden is de vraag gedaan bij wien de verklaring van ondergane koepokinenting of doorgestane kinderpokken, bedoeld in art. 17 der wet van 4 December 1872 (*Stbl.* n°. 134), moet berusten, indien de leerling meer dan ééne school bezoekt.

Daarop werd door mij geantwoord, dat wanneer de verklaring is afgegeven aan het hoofd van de eene school, het hoofd van de andere school op de lijst, door hem volgens art. 5 van het koninklijk besluit van 28 Februarij 1873 (*Stbl.* n°. 35) te houden, behoort aan te teekenen bij wien de verklaring berust.

Ik verzoek U van het bovenstaande kennis te geven aan de burgemeesters in Uwe provincie, met verzoek mijne beslissing ten deze ter algemeene kennis te brengen.

De minister van Binnenlandsche Zaken,
(*get.*) GEERTSEMA.

N°. 30. *Brief van gedeputeerde Staten van Limburg van* 23 *Mei aan de gemeentebesturen, betreffende* inrichting van lijkenhuizen. (Prov. blad *n°.* 79.)

Bij art. 12 der wet van den 4 December 1872 (*Stbl.* n°. 134), — welke wet met den 1 Mei jl. is in werking getreden, — is bepaald, dat bij elke begraafplaats, uiterlijk binnen een jaar na het in werking treden dier wet, — alzoo uiterlijk met 1 Mei 1874, een lokaal moet zijn ingerigt voor tijdelijke bewaring van overledenen aan eene besmettelijke ziekte, en dat, bij verzuim, zoo het eene algemeene begraafplaats is, door de zorg van 's Konings commissaris in de provincie, ten koste van de gemeente, en zoo het eene bijzondere begraafplaats is, door de zorg van burgemeester en wethouders, ten koste van hen aan wie die begraafplaats behoort, ten spoedigste zoodanig lokaal moet worden ingerigt.

Wij hebben de eer Uwe aandacht bij deze op bovenvermelde wetsbepaling te vestigen, met verzoek om, wat de algemeene begraafplaats betreft, te zorgen, elk in zijne gemeente, dat aan het voorschrift der wet tijdig worde voldaan, en wat de bijzondere begraafplaatsen aangaat, gedachte wetsbepaling in herinnering te brengen aan hen, aan wie die begraafplaatsen toebehooren.

Ofschoon de wet voor de inrigting van lokalen voor tijdelijke bewaring van overledenen aan besmettelijke ziekten, eene tijdsruimte van een jaar

na haar in werking treden, alzoo tot 1 Mei 1874, gunt, is het wenschelijk, dat met die inrigting het uiterste tijdstip niet afgewacht, maar daartoe zoo spoedig mogelijk overgegaan worde.

In het vertrouwen, dat in dien zin in dit gewest gehandeld zal worden, door wien daartoe volgens de wet verpligt is, verzoeken wij U, om vóór het einde der maand December eerstkomende berigt aangaande den toestand onder het besproken opzigt in Uwe gemeenten aan ons in te zenden.

Vermits in dit hertogdom in meerdere gemeenten de *algemeene* begraafplaatsen aan *bijzondere* grenzen en van deze slechts zijn afgescheiden door de bij art. 18 der wet van den 10 April 1869 (*Stbl.* n°. 65) voorgeschreven afsluiting, zij opgemerkt, dat bij de behandeling van het ontwerp der wet van December 1872 in de Eerste Kamer der Staten-Generaal, op de vraag van een lid dier Kamer: „Wanneer er is eene algemeene begraafplaats naast eene bijzondere, voor een bepaald kerkgenootschap ingerigte begraafplaats, is dan een lijkenhuis voldoende?" door den heer minister van Binnenlandsche Zaken is geantwoord: „Mij dunkt wanneer het blijkt dat een zoodanig lijkenhuis ten gebruike is gesteld zoowel voor de regthebbenden van de algemeene als van de bijzondere begraafplaats, met dat ééne lijkenhuis zoowel aan de letter als aan de bedoeling der wet wordt voldaan. De uitdrukking *bij elke begraafplaats*, waartegen door sommigen bezwaar is gemaakt, komt aan dezen uitleg uitnemend te stade."

De gedeputeerde Staten van het hertogdom Limburg,
VAN DER DOES DE WILLEBOIS.
De griffier,
JOS. LEBENS.

N°. 31. *Brief van gedeputeerde Staten van Zeeland van 23 Mei aan de gemeentebesturen* over inrichtingen tot afzondering van lijders aan besmettelijke ziekten.

Volgens art. 7 der wet van den 4 December 1872 (*Stbl.* n°. 134), is het bestuur van iedere gemeente, waarvoor dit door gedeputeerde Staten wordt bepaald, verpligt eene gelegenheid tot afzondering en verpleging van lijders aan besmettelijke ziekten in te rigten.

Wij hebben gemeend, alvorens tot de uitvoering van dit artikel over te gaan, den heer inspecteur voor het geneeskundig Staatstoezigt in deze provincie te moeten raadplegen, ten gevolge waarvan door ZEG., onder anderen, het volgende aan ons is medegedeeld.

„De verpligting, aan de gemeentebesturen opgelegd om, daartoe door UEd. aangeschreven, eene gelegenheid tot afzondering en verpleging van lijders aan besmettelijke ziekten in te rigten, hoezeer zij, in het systeem der wet, zoo algemeen mogelijk moet worden toegepast, zal voor vele ge-

meenten in dit gewest te ontgaan zijn. De afgelegen ligging en gesteldheid van vele landelijke gemeenten, de verbreiding der bevolking, hier en daar over een uitgestrekt grondgebied, en de ervaring omtrent den loop van epidemisch besmettelijke ziekten, zonderen velen van den algemeenen regel uit.

„ Voor de andere gemeenten, nogtans, moet die behoefte als bestaande en zeer noodzakelijk worden beschouwd."

Naar het oordeel van den heer inspecteur moet voor die noodzakelijkheid een maatstaf worden vastgesteld, doch kan, zoo schrijft hij ons, „het cijfer van de bevolking op zich zelf, dien maatstaf niet uitmaken; hoogstens kan hare digtheid in eenige aanmerking komen; maar de omstandigheid die, in mijn oog, bij de beoordeeling op den voorgrond moet geplaatst worden, is gelegen in de bewegelijkheid der bevolking en in het verkeer, dat zij met vreemden onderhoudt. Eene vlottende bevolking, drukke scheepvaart, overzetveren, spoorwegstations enz., zijn momenten waarop bijzonder moet gelet worden en deze, in verband gebragt met de geschiedenis van bij ons geheerscht hebbende epidemiën van besmettelijke ziekten, maken een grondslag uit, waarop eene afdoende beoordeeling van de betrekkelijke behoefte kan berusten."

Na dit gevoelen te hebben vooropgesteld, meent de inspecteur dat de behoefte, op eene bevredigende wijze als het ware kan worden bepaald, door eene verdeeling der gemeenten, waar de gelegenheid tot afzondering en verpleging moet bestaan, in de volgende klassen:

eerste klasse, de gemeenten welke in het bezit zijn van een gasthuis of van eene verplegings-gelegenheid, en een gedeelte daarvan voor het doel moeten bestemmen, of een afzonderlijk gebouw, van duurzamen aard er voor moeten aanleggen;

tweede klasse, de gemeenten welke een afzonderlijk ingerigt gebouw van duurzame bestemming moeten stichten;

derde klasse, de gemeenten welke behoefte hebben aan een huis of gebouw, waarvan minstens drie vertrekken (de grootste helft), moeten zijn ingerigt tot verpleging van lijders; het huis of gebouw voor *tijdelijke* bestemming, zou mogen worden bewoond en verhuurd;

vierde klasse, de gemeenten waarin in een aan te wijzen bewoond huis of gebouw één vertrek tot verpleging moet worden ingerigt.

Bovendien acht de inspecteur het wenschelijk om de volgende algemeene bepalingen in acht te nemen:

1°. dat de aan te leggen afzonderings- en verplegings-gelegenheden, in uitgestrekte gemeenten, op de drukste punten van verkeer worden aangelegd;

2°. dat de in te rigten verplegingsgelegenheden geen gevaar mogen opleveren voor de omgeving;

3°, dat de inrigtingen der in de *eerste klasse* te rangschikken gemeenten, *ten allen tijde* voor het gebruik gereed en geopend behooren te zijn; die der gemeenten van de *tweede klasse*, in gewone tijden gesloten, doch tot geen

ander doel gebezigd mogen worden, en die der gemeenten van de *derde* en *vierde klasse*, in gewone tijden niet mogen worden verhuurd of ingenomen, omdat, mogt de behoefte daaraan zich voordoen, deze inrigtingen binnen 24 uren zouden zijn in gereedheid te brengen en in gebruik te nemen.

Wij hebben de eer U het gevoelen van den heer incpecteur mede te deelen, en zouden gaarne, vóór den 15 Junij aanstaande, door U worden ingelicht:

1°. of er, en zoo ja, welke inrigtingen, van duurzamen of tijdelijken aard, tot het onderwerpelijk einde, in Uwe gemeente bestaan;

2°. zoo er geene bestaan, of, bij het uitbreken eener besmettelijke ziekte, onmiddellijk in de behoefte aan eene dergelijke inrigting kan worden voorzien; en

3°. of, voor zoover Uwe gemeente niet tot die der eerste klasse behoort, zij met eene der aangrenzende gemeente gezamenlijk eene dergelijke gelegenheid bezit, of zich voorstelt eene zoodanige *gemeenschappelijke* inrigting in het leven te roepen.

Naar de meening van den heer inspecteur behoort Uwe gemeente gerang- schikt te worden in de   der door hem bedoelde klassen; o- daaromtrent zouden wij gaarne Uw gevoelen vernemen, gelijktijdig met -e verdere beschouwingen waartoe de zaak U aanleiding mogt geven.

De gedeputeerde Staten van Zeeland,
R. W. VAN LIJNDEN, *voorzitter*.
BUTEUX, *griffier*.

N°. 32. *Brief van den geneeskundigen inspecteur voor Noord-Holland v-- 24 Mei aan de gemeentebesturen over* verordeningen op het ve- voer van lijders aan eene besmettelijke ziekte.

Het is mij gebleken, dat vele gemeentebesturen nog geen gevolg hebbe- gegeven aan de bepaling van art. 9, al. 1 der wet van 4 December 18-- (*Stbl.* n°. 134), om bij plaatselijke verordening voorschriften te stellen o- het vervoer van lijders aan eene besmettelijke ziekte naar een ziekenhu-s of naar hunne woning.

„De bedoeling van die bepaling, „Vervoer van lijders aan eene besme-t- telijke ziekte naar een ziekenhuis of naar hunne woning is geoorloofd vo- gens de daarvoor bij plaatselijke verordening te stellen voorschriften'- , komt mij niet twijfelachtig voor. Terwijl in art. 8 het vervoer van zood- nige lijders verboden wordt, behalve in de gevallen in de wet aangeweze- , werd in art. 9 dat vervoer, als uitzondering, naar een ziekenhuis of na- de woning des lijders toegestaan, maar tevens aan de gemeeutebesture- opgedragen, om voor die gevallen bij plaatselijke verordening de noodi- voorzorgsmaatregelen tegen verdere verspreiding der ziekte te nemen. D-

uitzondering, die op art. 8 gemaakt werd, mogt het gevaar van verdere verspreiding niet ten gevolge hebben. En inderdaad kunnen de gemeentebesturen door eenvoudige bepalingen dat gevaar grootendeels voorkomen, zonder het vervoer der bedoelde lijders te zeer te bemoeielijken.

De inhoud eener verordening, als hier bedoeld wordt, kan hoofdzakelijk de volgende zijn:

1°. dat het vervoer, tenzij onvermijdelijke spoed er toe noodzaakt (wanneer bijv. een lijder op den openbaren weg aangetast ligt), niet mag geschieden dan na kennisgeving aan den burgemeester en niet dan na overlegging van eene schriftelijke verklaring van een geneeskundige, dat de toestand des lijders het vervoer gedoogt;

2°. dat het vervoer alléén mag plaats hebben in daartoe vooraf aangewezen vervoermiddelen, voorzien van een van buiten duidelijk zigtbaar teeken, door den burgemeester te bepalen, of in andere niet openbare vervoermiddelen, mits met voorkennis van den burgemeester;

3°. dat het vervoer steeds geschiede langs den doelmatigsten (kortsten of minst bezochten) weg, zonder onnoodig oponthoud en zonder dat de zieke onderweg in aanraking kome met andere personen, dan die tot het vervoer en tot zijne verpleging noodig zijn;

4°. dat de ontsmetting van de gebruikte vervoermiddelen, overeenkomstig het koninklijk besluit van 17 April 1873 (*Stbl.* n°. 43 geschiede onder toezigt van een persoon, door den burgemeester aan te wijzen.

Door zoodanige bepalingen worden de belangen der lijders zoowel als die van het publiek behartigd en zullen de gemeentebesturen niet slechts ten bate hunner eigen gemeente handelen, maar tevens overeenkomstig de bedoeling der wet van 4 December 1873 medewerken, om ook voor ruimeren kring de nadeelen te voorkomen, die het vervoer van lijders aan besmettelijke ziekten bij vroegere epidemiën zoo overvloedig heeft doen kennen.

Door art. 14 der wet van 1 Junij 1865 (*Stbl.* n°. 58) aangewezen om met de gemeentebesturen in overleg te treden omtrent alles wat de volksgezondheid betreft, is het mijn pligt U door deze mijne zienswijze betreffende het vaststellen eener verordening op het vervoer van lijders aan besmettelijke ziekten mede te deelen. Ik stel er te meer prijs op om dit te doen ter behoorlijke handhaving van art. 9 der wet van 1872, opdat de gemeentebesturen bij de verdere uitvoering dier wet omtrent de maatregelen, die zij zullen te nemen hebben om aan de heilzame bedoelingen van den wetgever te beantwoorden, met mij in overleg zullen treden, zooals het genoemd art. 14 der wet van 1 Junij 1865 (*Stbl.* n°. 58) ook hun voorschrijft.

De inspecteur voor het geneeskundig Staatstoezigt voor de provincie Noord-Holland,

J. PENN.

N°. 33. *Koninklijk besluit van 27 Mei* (Stbl. *n°.* 76), *ter uitvoering van het 2e lid van art.* 17 *der wet van* 4 *December* 1872 (Stbl. *n°.* 134).

Wij WILLEM III, énz.

Gezien art. 17 der wet van 4 December 1872 (*Stbl.* n°. 134) en Ons besluit van 28 Februarij 1873 (*Stbl.* n°. 35);

Op de voordragt van Onzen minister van Binnenlandsche Zaken, van 9 Mei 1873, n°. 212, 9e afd.;

Den Raad van State gehoord (advies van 20 1873, n°. 10);

Gelet op het nader rapport van Onzen voornoemden minister, van 23 Mei 1873, n°. 246, 9e afd.

Hebben goedgevonden en verstaan te bepalen:

Art. 1. Verklaringen betreffende verrigte koepokinentingen aan bureaux voer vaccinatie kunnen volgens het model worden afgegeven, bij dit besluit gevoegd als model n°. 3.

Art. 2. Dit besluit treedt in werking op den vijfden dag na de afkondiging in het *Staatsblad* en in de *Staatscourant.*

Onse minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, dat in het *Staatsblad* en gelijktijdig in de *Staatscourant* zal worden geplaatst, en waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State.

WILLEM.

De minister van Binnenlandsche Zaken,
GEERTSEMA.

MODEL n°. 3.

De ondergeteekende (1)

gevestigd te (2)

verklaart, dat aan het vaccinatiebureau aldaar de koepokinenting verrigt is aan (3)

geboren den (4)

wonende te (5)

en dat hij zich persoonlijk overtuigd heeft, dat zich daarna (6) koepokken hebben ontwikkeld, die een zoodanig beloop hebben gehad, dat zij voorbehoeding tegen de kinderpokken zooveel mogelijk waarborgen.

(Dagteekening.)

Handteekening van den)
genees- of heelkundige.)

(1) In te vullen den titel van den genees- of heelkundige.

(2) In te vullen den naam der gemeente, waar de genees- of heelkundige gevesttgd is.

(3) In te vullen den naam en de voornamen van den ingeënten persoon.

(4) In te vullen den geboortedatum van den ingeënten persoon.

(5) In te vullen den naam der gemeente, waar de ingeënte persoon woont.

(6) In te vullen het getal koepokken, die een geregeld beloop hebben gehad, of, zoo de inenting zonder voldoend gevolg bleef, het woord *geene*, in welk geval de woorden *die een zoodanig beloop hebben gehad* tot en met *waarborgen* moeten doorgehaald worden.

Behoort bij het kon. besluit van 27 Mei 1873, n°. 4 (*Stbl.* n°. 76).

Mij bekend,
De minister van Binnenlandsche Zaken,
GEERTSEMA.

N°. 34. ***Brief van den commissaris des Konings in Zeeland, van 31 Mei betreffende*** **inrichting van lijkenhuizen (Prov. blad *n*°. 64).**

Volgens art. 12 der wet van 4 December 1872 (*Stbl.* n°. 134), wordt, uiterlijk binnen een jaar na het in werking treden dier wet, en alzoo vóór den eersten Mei 1874, bij elke begraafplaats een lokaal opgerigt, voor tijdelijke bewaring van overledenen aan besmettelijke ziekten.

De heer inspecteur voor het geneeskundig Staatstoezigt, daaromtrent gehoord, heeft mij het volgende medegedeeld:

„De voldoening aan het bepaalde bij art. 12 der wet van 4 December 1872 (*Stbl.* n°. 134), dat bij elke begraafplaats een lokaal moet worden ingerigt voor tijdelijke bewaring van overledenen aan eene besmettelijke ziekte, is voor al de gemeenten imperatief, maar in vele opzigten voor de kleineren des te noodzakelijker, omdat zoo menig maal de bekrompenheid van de woningen aldaar de behoefte aan eene spoedige verwijdering van een aan eene besmettelijke ziekte overleden persoon doet ontstaan.

„Met dat al mag die behoefte niet overschat worden, en zelfs in die gemeenten, die niet eens kunnen gerekend worden tot de kleineren te behooren, zal men kunnen volstaan met den aanleg van een eenvoudig ingerigt lokaal van geringe afmetingen, indien het slechts aan het volgende minimum van vereischten voldoet.

„1°. Op of bij de begraafplaats worde een vierkant, steenen gebouw aangelegd, dat geïsoleerd, behoorlijk gesloten en tegen het indringen van hemelwater is beveiligd.

„2°. In het lokaal moeten zijn ruime ventilatie-gelegenheden, bestaande in een, in den nok van het dak bevestigden houten koker en twee in den voor- en achtergevel en één in ieder der zijgevels boven den beganen grond aanwezige, door ijzer-gaas (tegen het indringen van insekten) afgesloten openingen van 12 à 14 c. M^2. Het licht worde toegelaten door een in de beide zijgevels aanwezig raamtje.

„3°. De binnenwanden van het lokaal moeten zijn glad, zonder uitstekende of inspringende hoeken of randen, zoo dat zij gemakkelijk geboend of gewit kunnen worden.

„4°. De vloer moet zijn waterdigt, van gladde steenen, eenigzins hellend naar ééne zijde, opdat alle vloeistof gemakkelijk wegvloeije.

„5°. De ruimte moet in verhouding zijn tot de bevolking en de gemiddelde sterfte.

„Als minimum moet het vijf naast elkander geplaatste kisten kunnen bevatten. Stelt men de gemiddelde grootste breedte van iedere kist (zoo voor volwassenen als voor jongere individuen) op 6 decimeters, dan wordt voor het lokaal, binnenwerks, eene oppervlakte gevorderd van 10 centiaren.

„6°. De kisten kunnen geplaatst worden op houten schragen, die het eenige uitmaken, wat in het lijkenhuis behoeft aanwezig te zijn.

„Deze eenvoudige, zeker zeer weinig kostbare inrigting van een lijken-

huis zal voor verre weg de meeste gemeenten in ons gewest voldoende zijn.

„Verlangt men in grootere gemeenten eene gelegenheid om er suppoosten te laten toeven of voor berging tevens van eene draagbaar, gereedschap enz., dan kan aan een der zijfronten een vertrek ter breedte circa van 1,5 M. met afzonderlijke buiten-deur worden aangebouwd; en mogt men in nog grootere gemeenten het lijkenhuis willen dienstbaar maken en inrigten ten behoeve van het voorkomen van mogelijke schijndoode personen, waarvan de wenschelijkheid niet mag worden ontkend, dan moet het eveneens bestaan uit twee volkomen gescheiden en afzonderlijk toegankelijke vertrekken, waarvan het ééne moet beantwoorden aan de eischen, hierboven voor het lijkenhuis gesteld en tevens behoorlijk kunnen verwarmd worden, het andere tot verblijf dienen van den waker, die door een raam of kijkglas, dat niet geopend kan worden, de lijken moet kunnen gadeslaan."

Ik heb de eer U uit te noodigen de zaak te willen overwegen, en mij, *binnen eene maand na de dagteekening dezer*, te willen berigten, of bij de begraafplaatsen Uwer gemeente, reeds zoodanige lokalen zijn opgerigt, als door den heer inspecteur worden bedoeld, en zoo dit het geval niet mogt zijn, welke besluiten daaromtrent zijn genomen.

Wat betreft de bijzondere begraafplaatsen, gelieve U de besturen opmerkzaam te maken op genoemd wets-artikel en mij mede te deelen welk gevolg daaraan zal worden gegeven.

Ik voeg, tot leiddraad, hierbij een afdruk eener door den heer inspecteur voornoemd medegedeelde schets-teekening van een lokaal, hetwelk geschikt en voldoende is te achten voor kleinere gemeenten, en waarvan de kosten van oprigting op ruim *f* 200 worden begroot.

De commissaris des Konings in de provincie Zeeland,
R. W. VAN LIJNDEN.

N°. 35. *Vergadering van den geneeskundigen Raad voor Friesland en Groningen, gehouden te Groningen den* 16 *Juni* 1873.

Tegenwoordig: dr. L. Ali Cohen, voorzitter; dr. A. Meursinge Hz., adjunct-inspecteur en (behalve prof. Sänger en de heer Brunsveld van Hulten, wegens bezigheden verhinderd) al de leden, benevens de plaatsvervangende leden dr. Trip, dr. Busch Adriani en Bennema, het corresponderend lid Billroth en de secretaris.

De heeren dr. van den Burg en Beekhuis, die met 1 Januari jl. als leden van den Raad zijn benoemd, worden als zoodanig en als plaatsvervangende leden beëedigd.

In de plaats van de afwezige leden nemen zitting dr. de Vries Reilingh en dr. Coronel.

Op de vraag van den voorzitter, of de leden ook bedenkingen gen de voorloopig vastgestelde notulen hebben, merkt de heer akker op, dat op bladz. 358 staat N. Pekela, dat moet zijn . Pekela. De heer Bruinsma verzoekt, op bladz. 361, achter eeuwarden, Franeker en Harlingen te voegen. Dienovereenomstig wordt besloten en worden daarna de notulen definitief astgesteld. 1. Vaststellen der notulen.

De voorzitter deelt mede, dat in gevolge Kon. besluit van Mei 1873, n°. 22, de heer prof. dr. Rosenstein, wegens vertrek aar Leiden, een eervol ontslag als lid van den Raad had geregen. Hij brengt hulde aan de verdiensten van dit lid, wiens ertrek hij betreurt. 2. Ingekomen stukken. a. Ontslag Rosenstein.

De voorzitter leest voor een extract uit het resolutieboek an gedeputeerde Staten van Friesland van 13 Februari 1873, vaarbij te kennen gegeven wordt, dat het verzoek van den eer Hansma tot levering van geneesmiddelen te St. Anna Paochie, overeenkomstig het advies van dezen Raad (zie *Not.* 23 December 1872, blz. 347) is gewezen van de hand. b. Resolutie van ged. Staten in zake Hansma.

De voorzitter leest voor den inhoud van de missive, gerigt an Z. Exc. den minister van Binnenlandsche Zaken betreffende le wenschelijkheid van de verschaffing van geregeld en voldoend onderwijs in de gezondheidsleer aan de hoogescholen en aan de polytechnische school (zie *Not.* 23 December 1872, blz. 366), benevens de conductoire, die gevoegd was bij de afschriften van le missive aan de curatoren der hoogescholen te Leiden, Utrecht n Groningen. Hij merkt hierbij op, dat uit den inhoud der nissive aan den minister gebleken zal zijn, dat daarmede niet geheel aan het mandaat van den Raad is voldaan. Er is daarin och geen sprake van de wenschelijkheid van zoodanig onderwijs an de *middelbare* en de *lagere scholen*. Ook omdat de gevoelens n onze eigene vergadering daaromtrent niet eenstemmig waren, ebben de voorzitter en de secretaris het voorzigtiger geoordeeld, m alvast maar met de meest dringende eischen aan te vangen n zich in het adres tot de hoogste takken van onderwijs te epalen. Mogt eventueel dáarin voorzien zijn, dan zou men evoegelijk zijne wenschen verder kunnen uitstrekken. Bovendien ou omtrent een dergelijk verzoek ten opzigte van de lagere akken van onderwijs een afzonderlijk adres aan den minister erigt moeten worden. Op deze missives is tot dusverre alleen oor het collegie van curatoren der hoogeschool te Leiden geantwoord, en wel dat aan de oprigting van een afzonderlijken leerstoel oor de hygieine aan deze hoogeschool te veel bezwaren van erschillenden aard zouden zijn verbonden; — dat door een der oogleeraren op de series lectionum sedert eenigen tijd zijn c. Missive curatoren der hoogeschool te Leiden.

voornemen was te kennen gegeven, om een afzonderlijk collegie over de hygieine te geven op nader in overleg met de studenten te bepalen tijd. Wegens gebrek aan belangstelling bij de studenten is dat collegie evenwel niet gegeven. Voortaan zal nu een vast uur daarvoor worden bepaald.

De voorzitter constateert hierbij, dat blijkens deze missive het oordeel van dezen Raad omtrent het gemis van onderwijs in de hygieine alzoo juist was. Hij stelt voor, deze missive voor kennisgeving aan te nemen en voorts af te wachten de antwoorden, die eventueel van de curatoren van de beide andere hoogescholen en van den minister zullen inkomen. Aangenomen. Ook keurt de Raad de beperkte aanvraag aan den minister goed.

d. Missives minister Binnenl. Zaken.

De voorzitter deelt mede, dat hij van den minister van Binnenlandsche Zaken heeft ontvangen eene missive, dd. 27 December 1872, houdende benoeming van de secretarissen bij de geneeskundige Raden voor het jaar 1873, — van 30 December 1872, houdende benoeming van leden en plaatsvervangende leden van de geneeskundige Raden, — van 11 Maart en 7 April 1873, begeleidende 40 exempl. der lijsten van geneeskundigen, tandmeesters, apothekers enz. in Friesland en Groningen, vastgesteld 1 Januari 1873, ten behoeve van de leden, plaatsvervangende leden en den secretaris.

3. Andere ingekomen en verzonden stukken.

De voorzitter leest voor: 1°. de gedrukte circulaire van wege den Raad aan de burgemeesters in Friesland en Groningen gezonden (zie vorige *Not.*, blz. 360), betreffende de verschaffing van voldoend en goed drinkwater; —2°. de missive aan den minister van Binnenlandsche Zaken betreffende de regeling der quarantaine (vorige *Not.*, blz. 359) en missive aan denzelfde betreffende de aangifte van lijders aan febris typhoïdea (vorige *Not.*, blz. 352). Omtrent het laatste onderwerp deelt de voorzitter mede, dat naar aanleiding van de opdragt van den minister dit punt ook in de jongste vergadering van de geneeskundige ambtenaren ernstig is besproken. De meening van die ambtenaren is, dat het begrip febris typhoïdea als dat van typhus abdominalis moet worden beschouwd. De minister had zijne zienswijze daaromtrent nog niet bekend gemaakt.

De heer Coronel merkt op, dat het uit de „regelen op te volgen bij verbranding of vernietiging van onteigende voorwerpen," enz. bij Kon. besluit van 17 April jl., n°. 14 (*Stbl.* n°. 43) vastgesteld, blijkt, dat ook de Regering de zienswijze van de geneeskundige ambtenaren deelt, daar overal naast febris typhoïdea in parentesi typhus abdominalis staat.

De heer de la Faille vraagt, of nu de benaming febris typhoïdea

in het wetsartikel als vervallen beschouwd moet worden geacht.

De voorzitter antwoordt hierop ontkennend.

De heer de la Faille vraagt, of men nu overeenkomstig de wet, maar in strijd met de wetenschap, typhus abdominalis als een besmettelijken vorm van typhus moet aannemen.

Hierop antwoordt de voorzitter in de hoofdzaak bevestigend.

Van gedeputeerde Staten van Drenthe is een exemplaar ontvangen van de op hunnen last door den hoofd-ingenieur van den waterstaat, den heer J. Strootman, vervaardigde „algemeene regelen voor het ontwerpen van nieuwe, of het vergrooten van bestaande schoollokalen." Dat stuk wordt ter beschikking der leden gesteld.

De voorzitter deelt mede, dat aan den apotheker Wolthers te Dokkum, overeenkomstig het praeadvies van dezen Raad, door hem is te kennen gegeven, dat op hem (W.) de overgangsbepalingen dier wet van 1 Juni 1865 (*Stbl.* n°. 61) niet toepasselijk zijn, en dat zijn verzoek dus van de hand moet worden gewezen.

4. Handelingen van het geneeskundig Staatstoezigt.

De voorzitter verontschuldigt zich, dat hij, wegens zijne jongste ongesteldheid, niet, even als vroeger, een gedrukt kort verslag van de handelingen van het geneeskundig Staatstoezigt in Friesland en Groningen, vóór de vergadering heeft kunnen rondzenden. Hij merkt hierbij op, dat intusschen die proeve aanvankelijk niet geheel het gewenschte resultaat heeft opgeleverd, aangezien na de toezending van de gedrukte uittreksels in de vergaderingen geenerlei discussie over deze zaken is gevolgd, iets dat vroeger, toen de handelingen mondeling werden voorgedragen, wel plaats had. Het doel van het in tijds drukken was om nog meer en degelijke discussiën uit te lokken, niet om die geheel af te snijden. Hij, even als de adjunct-inspecteur, is echter bereid ook verder de uittreksels vóór de vergaderingen in druk te verstrekken.

Met betrekking tot de voornaamste handelingen sedert de vorige vergadering, wijst de voorzitter in de eerste plaats op het feit van de invoering der wet van 4 December 1872, tot voorziening tegen besmettelijke ziekten. Hij vestigt daarbij de aandacht op een gunstig verschijnsel met betrekking tot de toepassing van art. 17. Volgens ingewonnen berigten had in ons ressort dit artikel tot dusverre nog zeer weinig tegenstand gevonden en was het aantal gemoedsbezwaarden betrekkelijk gering gebleken. Het aantal ouders, dat hunne kinderen ter vaccinatie aanbiedt, nu de wet het gebiedt, neemt dagelijks toe. Uit den grooten aandrang vooral in April jl., om de kinderen te doen vaccineren, die nog niet waren ingeënt en waarvan de briefjes nooit waren afgegeven, blijkt, dat vele geneeskundigen slecht hebben voldaan aan de

voorschriften van de wet van 1865 met betrekking tot het afgeven der vaccinatiebewijzen (wet III, art. 7) en dat de wet van 4 December 1872 noodig was en nuttig zal werken. — Ten aanzien van de toepassing van art. 7 (gelegenheid tot afzondering en verpleging van lijders) wordt meegedeeld, dat door de vergadering der geneeskundige ambtenaren een vorm is vastgesteld, die tot leiddraad kan strekken voor gemeentebesturen, welke om inlichtingen mogten vragen hoe ten deze te handelen. Hetzelfde is geschied met betrekking tot de inrigting van lijkenhuizen (art. 12) en tot het vervoer van lijken, buiten de gemeente (art. 11). Eindelijk werden besproken en eenige algemeene regelen vastgesteld omtrent de gevallen, waarin de geneeskundige ambtenaar verklaren moet dat eene besmettelijke ziekte epidemisch is verschenen.

Op een schrijven van den heer van der Wal te Franeker aan den voorzitter, met betrekking tot de maten en gewigten bedoeld in art. 24, laatste alinea, der wet van 1 Juni 1865 (*Stbl.* n°. 61), welk schrijven in handen van den minister van Binnenlandsche Zaken was gesteld, ontving de voorzitter een antwoord, dat in het algemeen belang als Bijlage achter deze notulen wordt gevoegd.

1°. Correspondentie met den minister van Binnenlandsche Zaken naar aanleiding van eene klagt van eenige apothekers te Harlingen, over het onbevoegd afleveren van geneesmiddelen ten behoeve van zieken onder het militaire garnizoen aldaar, door een geneeskundige, — en over de weinige zorg, die aan het opmaken der vaccinatiestaten van wege sommige gemeenten wordt besteed.

2°. Correspondentie met gedeputeerde Staten van Groningen over den onvoldoenden toestand der begraafplaatsen in de gemeente Vlagtwedde; over het stichten eener school te Eenrum; over de voorwaarden van concessie tot oprigting van een aardappelmeel- en siroopfabriek te Wildervank; over de intrekking van de vergunning om eene vellendroogerij en huidenzouterij te Appingedam te hebben; over het maken van verordeningen met betrekking tot het vervoer van lijders aan eene besmettelijke ziekte naar een ziekenhuis of naar hunne woning; over de sluiting eener begraafplaats te Delfzijl, die schadelijk wordt geoordeeld voor de volksgezondheid.

3°. Correspondentie met den commissaris des Konings in Groningen over het beschikbaar stellen van koepokstof door het bureau van vaccinatie te Groningen buiten de gemeente. Eene subsidie van *f* 500 ad hoc is door de afdeeling Groningen van de *Ned. Maats. tot bevord. der koepokinenting* van gedeputeerde Staten gevraagd.

Correspondentie met burgemeester en wethouders van Gronin-
er eene buiten de kom der gemeente te vestigen bad- en zwem-
ing; over het aanleggen van eene bijzondere R. K. begraaf-
; over maatregelen bij een pokkenlijder te nemen; over
ianvraag tot oprigting van een huidenmagazijn en huiden-
ij; over een ontwerp-verordening ter voldoening aan art.
wet van 4 December 1872 (*Stbl.* n°. 134); over anti-
nische toestanden van schoollokalen; over het wenschelijke
iet bevorderen der oprigting van ziekenfondsen; over de
ke inrigting ter verpleging van lijders aan besmettelijke
1.

Correspondentie met burgemeester en wethouders van Veen-
over de woonplaats van een geneeskundige, die elders ge-
ddelen leverde en over onbevoegde uitoefening van heelkunst.

Correspondentie met den officier van justitie te Groningen
den verkoop van een gevaarlijk geneesmiddel. (Solutio
ri) door een onbevoegde.

Correspondentie met den officier van justitie te Winschoten
e uitoefening der geneeskundige praktijk door een genees-
e uit eene grensgemeente in Pruisen.

Correspondentie met eene vroedvrouw over het inroepen
ıbevoegde hulp en met een veearts over onwettigen ver-
an geneesmiddelen,

Correspondentien met geneeskundigen en anderen over het
men van varioloides, van cholerine, van schijnbaar schade-
toffen in ham.

Afschriften van uitgeproken vonnissen door de arrondis-
s regtbanken in Friesland en Groningen.

Mededeeling van den uitslag van gehouden hervisitatiën
esland en Groningen.

Inlichtingen van burgemeesters en leden van den genees-
en Raad omtrent de apotheken van 3 overleden geneeskun-
in de provincie Groningen. De sleutels der vergiftkasten
handen van de burgemeesters, of de geneesmiddelen zijn
iomen.

Toezending door den minister van Oorlog van bepalingen
militaire geneeskundige dienst in verband met de bepa-
der wet van 4 December 1852 (*Stbl.* n°. 134).

Toezending van exempl. van het Kon. besluit van 27
73 (*Stbl.* n°. 76), ter uitvoering van het tweede lid van
der wet van 4 December 1872 (*Stbl.* n°. 134).

Missive van den minister van Binnenlandsche Zaken,
de beantwoording der vraag: bij wien de verklaring van
ıne koepokinenting of doorgestane kinderpokken, bedoeld
17 der wet van 4 December 1872 (*Stbl.* n°. 134), moet

berusten, indien de leerling meer dan éene school bezoekt?

16°. Verzoek van den minister van Binnenlandsehe Zaken aan de geneeskundige ambtenaren, om in het verslag van de bevindingen en handelingen van het geneeskundig Staatstoezigt over 1873 te vermelden wat in den loop van dat jaar omtrent de uitvoering van de wet van 4 December 1872 (*Stbl.* n°. 134) vermeldingswaardig mogt voorkomen.

De voorzitter verzoekt de leden, naar aanleiding van die missive hem hunne ervaring in hunnen kring omtrent dit punt met den aanvang van het volgende jaar te willen mededeelen. — Daarna geeft de voorzitter een beknopt overzigt van de ziekten, die sinds de vorige vergadering in de provincie Groningen zich hebben voorgedaan.

De voorzitter vraagt, of het medegedeelde ook tot opmerkingen en vragen aanleiding geeft?

De heer Coronel merkt op, dat de voorzitter wel op de lichtzijde van de wet van 4 December 1872 (*Stbl.* n°. 134) heeft gewezen, met betrekking tot de toepassing van art. 17, maar spreker meent dat daarvan ook eene schaduwzijde is bekend geworden. Hij wijst namelijk op het feit, dat in zekere gemeente in Zuid-Holland eene bijzondere school voor lager onderwijs wegens overtreding van art. 17 is gesloten, en dat toen de schoolbevolking onder de leiding van een paar kweekelingen naar een ander gebouw zich begeven heeft, waar onderwijs wordt gegeven onder den naam van christelijke jongelings-vereeniging tot onderlinge oefening. Hij noemt dit een ontduiken van de epidemiewet en van de wet op het lager onderwijs. Hij vreest, dat, indien de bevoegde magt daaraan niet afdoende weet perken te stellen, zoodanige ontduikingen in het vervolg meermalen zullen plaats hebben, ontduikingen, die de volksgezondheid in gevaar kunnen brengen.

De voorzitter meent, dat het niet op den weg ligt van het geneeskundig Staatstoezigt, in deze zaak handelend op te treden; het zijn de school-autoriteiten, die bepaaldelijk de wet op het lager onderwijs moeten handhaven.

De heer Tellegen ziet in het aangevoerde eene werkelijke overtreding van art. 17. Hij acht het wenschelijk, dat de geneeskundige ambtenaren ten deze actief optreden.

Naar aanleiding van de correspondentie met den minister over de onbevoegde levering van geneesmiddelen aan zieken bij het garnizoen door een geneeskundige te Harlingen, ontstaat eene gedachtenwisseling tusschen de heeren Bruinsma, Trip en Meursinge over de verificatie van het mandaat van betaling, door den geneesheer aan het ministerie van Oorlog ingediend. Uit die declaratie zou niet blijken kunnen, of de geneesheer ook genees-

middelen heeft geleverd. De heer Meursinge merkt op, dat er volgens art. 11 der wet van 1 Juni 1865 (*Stbl.* n°. 134) geen overeenkomst tusschen een geneesheer en een apotheker tot levering van geneesmiddelen mag bestaan. Mogt het blijken, dat zoodanig eene overeenkomst in casu bestaat, dan zijn beiden strafbaar.

De voorzitter merkt op, dat de minister van Binnenlandsche Zaken in eene missive van 6 Juni jl. in overweging geeft, c. q. tegen den geneeskundige, waarvan sprake is, eene vervolging in te stellen.

Op voorstel van den voorzitter wordt deze zaak in de eerste plaats aan de activiteit van den adjunct-inspecteur opgedragen.

De voorzitter vestigt de aandacht op een berigt, dat in Bremen in Amerikaansche ham trichinen zijn voorgekomen, en dat verscheidene gevallen van trichinose aldaar zijn geconstateerd. Nu het Amerikaansche spek ten onzent zulk een goed debiet ondervindt, zou het ligt kunnen gebeuren, dat men ook met voordeel ham van daar ten onzent invoerde, en dan zou omzigtigheid te pas komen.

De heer Meursinge doet verslag van de handelingen van het geneeskundig Staatstoezigt in de hem als werkkring aangewezen provincie Friesland. Aan dat verslag ontleenen wij het volgende, voor zoover daarvan niet reeds melding is gemaakt door den voorzitter in zijne handelingen als inspecteur voor Friesland en Groningen.

Hij heeft aan den minister van Binnenlandsche Zaken en aan gedeputeerde Staten van Friesland de tabel der sterfte gezonden naar de oorzaken van den dood gedurende 1872, aan gedeputeerde Staten ook de maandtabellen over 1873.

Hij ontving van verscheidene burgemeesters en geneesheeren opgaven van gevallen van epidemisch-contagieuse ziekten. Bij het heerschen van mazelen en kinkhoest te Hindeloopen in Maart jl. werd de school tijdelijk gesloten, gereinigd en gedesïnfecteerd.

Er stierven van November 1872 tot April 1873 aan typhus 37, aan febris typhoïdea 40, aan pokken 2, aan angina diphtherina 17, aan mazelen 33, aan kinkhoest 122.

Eene menigte andere statistische bescheiden omtrent de geboorten en sterften van het afgeloopen tijdvak wordt den leden ter inzage gegeven.

Met de besturen der gemeenten Menaldumadeel, Schoterland en Leeuwarden had een mondeling en schriftelijk onderhoud plaats omtrent den bouw van schoollokalen en verzamelingen van mest.

Met den officier van justitie is het krankzinnigengesticht te

Franeker drie malen bezocht. De toestand aldaar was bevredigend; het gemiddeld aantal verpleegden bedroeg 200.

Correspondentie met den minister van Binnenlandsche Zaken over de vraag, of de eischen van het toelatings-examen der vroedvrouwen hooger dienen en kunnen gesteld worden?

Correspondentie met den commissaris des Konings en gedeputeerde Staten van Friesland over de uitgebreidheid, inrigting, afsluiting en sluiting van begraafplaatsen in verscheidene gemeenten, alsmede omtrent de uitvoering van verschillende bepalingen van de wet van 10 April 1869 (*Stbl.* n°. 65).

Correspondentie met den commissaris des Konings omtrent het verleenen van vergunning tot afvoer van faecaliën door een riool in een openbaar water te Heerenveen.

Correspondentie met denzelfde over het ondersteunen van een verzoek van het gemeentebestuur van Franeker tot het erlangen van eene rijks-subsidie ten behoeve van het bureau voor vaccinatie aldaar.

Correspondentie met de gemeentebesturen van 't Bildt, Kollumerland, Wonseradeel en Haskerland omtrent de plaatsing en den bouw van nieuwe schoollokalen. In laatstgenoemde gemeente werd de school gevestigd op een kerkhof, dat sinds ongeveer 50 jaren niet meer gebruikt werd en waar in het zand geheel verkalkte geraamten werden aangetroffen. De lokalen worden op een steenen verwulf gebouwd.

Correspondentie met de besturen en plaatselijke geneeskundigen van eene menigte gemeenten omtrent de uitvoering van de onderscheidene artikelen der wet van 4 December 1872 (*Stbl.* n°. 134).

Correspondentie met het gemeentebestuur van Stavoren over de voorziening in het gemis van een plaatselijken geneeskundige aldaar.

Correspondentie met den burgemeester van Kollumerland over de afgifte van den sleutel der vergiftkas der onbeheerde apotheek van wijlen den geneeskundige J. Los, te Burum.

Correspondentie met onderscheidene geneeskundigen en apothekers over het viseren van lijsten van geneesmiddelen en vergunning tot tijdelijke waarneming van apotheken.

Correspondentie met geneeskundigen en apothekers over onbevoegde uitoefening van genees- en artsenijmengkunst.

Correspondentie met een geneeskundige over verschijnselen van vergiftiging door zoogenaamd luizenvergift waargenomen.

Mededeeling van plaats gehad hebbende mutatiën in het geneeskundig personeel.

De voorzitter vraagt, of de leden ook nadere inlichtingen

omtrent het medegedeelde verlangen of opmerkingen hebben te maken?

Sommige leden vragen inlichtingen omtrent laatstelijk plaats gehad hebbende mutatiën in het personeel der apotheekhoudenden, die door den heer Meursinge worden verstrekt.

De voorzitter licht het punt van de hoogere eischen voor het toelatings-examen van kandidaat-vroedvrouwen nader toe. Hij vraagt, of de leden ook eene gevestigde opinie hebben aangaande de mate van geschiktheid der vroedvrouwen, in hunne omgeving werkzaam? Hij vestigt nadrukkelijk de aandacht der leden op dit punt, en verzoekt hem daaromtrent van tijd tot tijd mededeelingen te verstrekken. — Hij beveelt voorts den leden de lezing aan van de handelingen van den Raad van State omtrent de kwestie der begraafplaatsen uit het hygienische oogpunt. Die „handelingen" zijn in het archief van den geneeskundigen Raad voorhanden en ter inzage der leden. — Hij merkt eindelijk op, dat sommige officieren van justitie verwachten, dat de geneeskundige ambtenaren de zaken zelf zullen instruëren, die door hen worden op de rol gebragt. Van daar zoo langdurige vertraging in de uitspraak bij sommige regtbanken. Die adstructie ligt echter niet op den weg der geneeskundige ambtenaren,

De voorzitter vraagt, of de leden ook opmerkingen of bedenkingen hebben tegen het dezer dagen hun gezonden gedrukt rapport van den geneeskundigen Raad voor Friesland en Groningen, uitgebragt door de commissie tot het toetsen van de medico-politische gemeente-verordeningen in Friesland en Groningen aan de wet van 4 December 1872 (*Stbl.* n°. 134), in verband met art. 29 dier wet. In de eerste plaats vraagt hij, of de commissie daaromtrent nog het woord verlangt?

De rapporteur der commissie, de heer Coronel, acht het wenschelijk, dat dit rapport eene wijdere praktische strekking zou hebben, dan enkel kennisneming door den geneeskundigen Raad. Hij doet daarom namens de commissie het voorstel, dat 1°. aan de gemeentebesturen in Friesland en Groningen een exemplaar van dit rapport worde gezonden; 2°. een exemplaar aan de collegiën van gedeputeerde Staten in de beide provinciën en 3°. een exemplaar aan den minister van Binnenlandsche Zaken, met verzoek aan dezen laatste, om aan gedeputeerde Staten in de beide provinciën in overweging te geven, dat door hunne bemiddeling de gemeentebesturen voortaan ook meerdere uniformiteit brengen in de overige medico-politische bepalingen, die niet regtstreeks op de voorziening tegen besmettelijke ziekten betrekking hebben.

5. Rapporten.
a. Commissie epidemiewet.

De heer Tellegen kan zich met dat voorstel niet vereenigen; want met zoodanige handeling zou de Raad zich den schijn

geven, alsof hij volkomen met den inhoud van het rapport instemt en de aangevoerde medico-politische bepalingen als modellen aan andere besturen wil voorhouden. In het rapport wordt echter eene menigte bepalingen aangehaald, die dwaas en onuitvoerbaar moeten genoemd worden. Uit het aangevoerde in het rapport, dat vele verordeningen aan de plaatselijke geneeskundigen niet bekend waren, moet hij voorts opmaken, dat die verordeningen op het papier bestaan en niet in toepassing worden gebragt.

De heer Coronel beaamt volkomen het aangevoerde door den vorigen spreker omtrent het onpraktische van vele verordeningen en bepalingen. Maar de commissie heeft die juist gesignaleerd, om er de aandacht op te vestigen. De commissie meende daarmede genoeg gedaan te hebben; zij beschouwde het als het hoofddoel van haar mandaat, den feitelijken toestand te constateren. In het tweede gedeelte van haren arbeid heeft zij het onpractische van vele bepalingen uit de geschiedenis der epidemieën van de laatste jaren trachten aan te toonen. Ieder zal nu, even als de heer Tellegen, uit den inhoud van het rapport kunnen opmaken, in hoeverre de bepalingen der gemeente-verordeningen overeenkomstig de praktische eischen en de eischen van de epidemiewet zijn. Dat was de strekking van haar mandaat, en daaraan meent zij naar vermogen beantwoord te hebben. Er bestaat dus, zijns inziens, volstrekt geen bezwaar om dat rapport als het gevoelen van den Raad te doen doorgaan.

De voorzitter zegt, dat het hoofddoel van dit rapport is den feitelijken toestand te leeren kennen. Die toestand is, zijns inziens, daarin naar waarheid blootgelegd, en uit de aangevoerde feiten kan ieder gemeentebestuur zien, in hoever het te kort is geschoten of bepalingen heeft gemaakt, die voor eene juiste toepassing niet vatbaar zijn. Hij stelt voor, aan de gemeentebesturen een afdruk te zenden met een conductoire, waarin te kennen wordt gegeven, dat dit rapport van wege den Raad wordt gezonden, ten einde daaruit op te maken, of er al dan niet aanleiding bestaat tot wijziging of aanvulling van de plaatselijke medico-politische verordeningen, en voorts aan den minister over te laten, wat Z. Exc. naar aanleiding van dit rapport nuttig of noodig zal oordeelen te doen. Het is toch eene waarheid, dat de minister geen inbreuk kan maken op de autonomie der gemeentebesturen en hen dus niet kan bevelen of voorschrijven.

De heer de la Faille vraagt, of de bepalingen die betrekking hebben op het weren van personen lijdende aan besmettelijke ziekten, uit kerken, ook nog van kracht zijn?

De voorzitter gelooft niet, dat de gemeentebesturen de bevoegdheid hebben, om zoo ver te gaan. Hij wijst op de daarover

gevoerde discussiën bij de behandeling van het ontwerp der epidemiewet in de 2de Kamer.

De heer Tellegen meent dat die bepalingen niet in strijd met de wet zijn. Een andere vraag is: of ze uitvoerbaar zijn, of men ze kan contrôleren?

De heer Meursinge acht het ongeraden het rapport, zoo als het daar ligt, aan de gemeentedesturen te zenden. De Raad heeft den inhoud daarvan niet met het oog op het voorstel van de commissie gelezen. Er zou nog eene nadere kritische zifting moeten plaats hebben van de bepalingen, die de Raad als uitvoerbaar en nuttig zou wenschen aan te bevelen. Hij stelt voor zoodanig mandaat op nieuw aan de commissie op te dragen.

De heer Corenel geeft de verzekering, dat de commissie daartoe nooit bereid zal worden bevonden. Nu de commissie een omvangrijken arbeid geleverd heeft, waarin ze onpartijdig de feiten meedeelt, wordt daarop aanmerking gemaakt. Wat zal het geval zijn, als de commissie nu eens al de medico-politische verordedeningen een zuiverings-proces doet ondergaan? Zal men dan niet met eenig regt de commissie van subjectivisme beschuldigen en zal die arbeid dan niet met regt monnikenwerk genoemd moeten worden, zooals zij nu reeds van haren tegenwoordigen arbeid moet vernemen? Het ligt, dunkt spreker, meer op den weg van de commissie tot het vaststellen van een norm voor de medico-politische gemeente-verordeningen, die reeds sedert 2 jaren diligent is. Deze zou gevoegelijk het werk der commissie voor de epidemiewet kunnen vervolgen en ten einde brengen.

De voorzitter acht het beter die commissie, welke telkenmale uitstel voor het uitbrengen van haar rapport vraagt, te dechargeren.

De heer Coronel moet zich daartegen verklaren, zoolang de commissie zelve niet heeft te kennen gegeven, dat en waarom zij van hare opdragt ontslagen wil worden.

De heer Meursinge zegt, dat die commissie thans de onmogelijkheid inziet, om bij gemis van de noodige locale kennis, een goede norm op te maken, die voor alle gemeenten van toepassing zal zijn.

Na die verklaring acht men het wenschelijk, de commissie voor de norm te dechargeren en wordt alzoo gedaan.

Het voorstel van den voorzitter wordt nu aangenomen, om het rapport der commissie voor de epidemiewet met een conductoire aan de gemeente- en provinciale besturen te zenden. — De commissie wordt voor haar belangrijken en uitvoerigen arbeid bedankt en van haar mandaat gedechargeerd.

De commissie tot onderzoek naar den invloed van het vlas- *b.* Commissie

over den invloed van het vlasrooten. rooten enz. op de volksgezondheid, brengt, bij monde van den heer Bokma de Boer, een zaakrijk rapport uit, behelzende mededeelingen omtrent de rapporten van de onderscheidene medewerkers en andere personen, die hun gevoelen over dit onderwerp aan de commissie hebben kenbaar gemaakt. De commissie wenscht voort te gaan met het verzamelen van feiten en verzoekt daarom 1°. de medewerking van den Raad en 2°. voor onbepaalden tijd diligent verklaard te worden.

De voorzitter bedankt de commissie voor hare bemoeijingen en vraagt, of de leden naar aanleiding van het gehoorde ook iets wenschen in 't midden te brengen?

De heer de Vries Reilingh merkt op, dat in het rapport slechts de lichtzijde van het vraagstuk aan den dag treedt; van de nadeelen wordt met geen woord gerept.

De heer de Boer verklaart het rapport zamengesteld te hebben uit al de ingekomen mededeelingen, die genoegzaam woordelijk in het rapport zijn terug gegeven.

De commissie deponeert het rapport in de archieven en wordt diligent verklaart.

c. Rapport weezenverpleging. De heer Coronel deelt mede, dat het hem na herhaalde uitnoodiging niet is mogen gelukken, de stukken of een antwoord van het bestuurslid der Vereeniging voor de wezenverpleging te ontvangen, weshalve hij niet in staat was een rapport te leveren.

De voorzitter stelt voor, het punt van de agenda te nemen, waarmeê de vergadering zich vereenigt.

d. Rapport gewezen apotheek te Sneek. De voorzitter noodigt den heer Meursinge uit, verslag uit te brengen nopens het onderzoek van den staat der apotheek van wijlen den apotheker van Dorsten te Sneek, hem door den Raad in de vorige vergadering (zie *Not.*, blz. 360) opgedragen.

De heer Meursinge deelt mede, dat de winkelopstand tijdens zijn bezoek nog in denzelfden toestand aanwezig was, als tijdens de waarneming door den provisor. De sleutel van de vergiftkas is in handen van den burgemeester. De medicijnen zijn uit den winkel verwijderd. Op enkele flesschen zijn etiquetten van komenijswaren, als kaneel enz. geplakt. Naast deze flesschen bevinden zich flesschen met reukwaters. Op de deur staat: wed. apotheker van Dorsten. Hij heeft de weduwe onder het oog gebragt, dat zij geene geneesmiddelen mag verkoopen beneden de limite der wet. Houdt zij zich daar strikt aan, dan kunnen tegen dien staat van zaken geen bezwaren worden ingebragt. De wet bepaalt niet binnen welken tijd de vergiften en de overige geneesmiddelen moeten worden opgeruimd. De sleutel moet de burgemeester bewaren, totdat die door een wettig persoon wordt opgevraagd.

Een dergelijk geval doet zich te Joure voor met betrekking tot de apotheek van wijlen den heer Risselada. Die wordt door de weduwe op dezelfde plaats nog geheel in denzelfden toestand als tijdens het leven van haren man bewaard, totdat zich een kooper er voor opdoet. De sleutel der vergiftkas is in handen van den burgemeester. Van de overige geneesmiddelen wordt niets verkocht of ten geschenke gegeven.

De heer Verver acht eene rectificatie van het medegedeelde noodig en wel, dat op de deurpost niet staat wed. apotheker van Dorsten, maar wed. van Dorsten, apotheker. Die aanduiding van den titel geeft aanleiding tot misleiding, waarvan een voorbeeld wordt aangevoerd van een boer, die aan de wed. een recept afgaf, om gereed te maken, hetgeen ze aannam en bij een ander (een apotheker) liet gereed maken.

De voorzitter merkt op, dat dit verschil in titulatuur nog al van belang is en als wetsovertreding moet beschouwd worden.

De heer Bruinsma vraagt: hoe met de vergiften van staat B. is gehandeld?

De heer Meursinge zegt, dat die niet in de flesschen voorhanden waren.

De voorzitter merkt op, dat het de gewoonte is om twee sleutels van de vergiftkas te hebben. Nu heeft hij wel gehoord, dat de sleutel in handen van den burgemeester is gesteld, maar indien er een tweede was, waar is die dan gebleven?

De heer Meursinge zegt, dat de wed. hem verklaard heeft, dat er maar één sleutel bestaat.

Nadat nog andere leden daaromtrent eenige vragen hadden gedaan, stelt de voorzitter voor de mededeeling van den heer Meursinge voor kennisgeving aan te nemen en voorts eene afdoende regeling van de zaak over te laten aan de daartoe aangewezen personen. Aldus wordt besloten.

6. Voorstellen leden. *a.* Onwettige praktijk huis van correctie te Heerenveen.

De heer Tobbe deelt mede, dat te Heerenveen eene dergelijke onwettige handelwijze door den geneeskundige aan het Huis van correctie aldaar wordt begaan, als door den geneeskundige belast met de geneeskundigs dienst bij het garnizoen te Harlingen. Ook te Heerenveen levert de geneeskundige, niet bevoegd om te dispenseren, geneesmiddelen aan lijders in het Huis van correctie. Hij laat die bij een apotheker aldaar gereed maken.

De voorzitter wijst er op, dat wet III art. 10 alleen toestaat, dat geneeskundigen geneesmiddelen leveren aan lijders met geheime ziekten.

De heer Bakker zegt, dat de geneesheer volgens art. 11 geene overeenkomst met een apotheker mag aangaan.

De heer Trip vraagt, of het ook zou kunnen zijn, dat de ge-

neesheer de door hem voorgeschreven geneesmiddelen bij verschillende apothekers laat gereed maken?

De voorzitter stelt voor, dat aan den adjunct-inspecteur worde opgedragen de zaak nader te onderzoeken en in geval het blijkt, dat de wet wordt overtreden, de zaak te vervolgen. Goedgekeurd.

b. Bekendmaking van de epidemiewet.

De heer de Waard wijst er op, dat de bepalingen der wet tot voorziening tegen besmettelijke ziekten bij het volk ten eenenmale onbekend zijn. Hij acht het niet alleen wenschelijk, maar zelfs noodig, dat daaraan meerdere bekendheid worde gegegeven. Hij staaft dit met een paar voorbeelden. Hij vraagt, of er van wege den geneeskundigen Raad niets gedaan moet en kan worden, om die kennis meer algemeen te verspreiden?

De heer Meursinge wijst op de populaire geschriftjes daarover door den referendaris dr. van Cappelle en de Vrouwen-vereeniging tot bevordering der gezondheidsbelangen te Leeuwarden uitgegeven. Door deze laatste is een 1000tal exempl. van een volksblaadje kosteloos verspreid.

Door de leden worden verscheidene andere middelen van bekendmaking aanbevolen.

De voorzitter geeft in overweging, het bij die mededeelingen te laten en voorts de zaak over te laten aan het gewone overleg van de inspecteurs en adjunct-inspecteurs, daar het een onderwerp van algemeen rijksbelang is, dat wel de aandacht van de geneeskundige ambtenaren verdient. Aangenomen.

c. Microskopische praeparaten.

De voorzitter vertoont eene verzameling van 72 mikroscopische praeparaten, ten nutte van het geneeskundig Staatstoezigt en ten gebruike van de leden van den Raad door hem aangekocht. Zij bevat praeparaten om velerlei vervalschingen te onderkennen, van trichinen, diatomeeën van verschillende gronden enz.

De heer Meursinge stelt voor, de lijst van de namen dier voorwerpen achter de eerstvolgende aflevering van den catalogus der boekerij van den Raad te laten drukken. Aangenomen.

d. Schoolbank.

De heer Coronel berigt, dat het model van Kunze's schoolbank voor rekening van den Raad vervaardigd, op franco aanvrage bij hem voor een bepaalden tijd ter beschikking is van de leden enz.

e. Levering geneesmiddelen buiten de plaats.

De heer Verver vraagt, of een geneesheer die in zekere gemeente bevoegd is geneesmiddelen te leveren, die ook elders mag afleveren, waar hij die bevoegdheid niet bezit?

De heer Post vraagt, waarom een geneeskundige buiten de stad practiserende, de door hem gereed gemaakte geneesmiddelen niet naar de stad mag laten medenemen?

De voorzitter meent, dat hij daartoe niet bevoegd is; want de wet bindt de bevoegdheid tot het afleveren van geneesmid-

ι wel aan de plaats, maar niet aan den persoon.
: heer Verver adstrueert de zaak nader en zegt, dat een elands-geneesheer in Sneek wekelijks zitting houdt en dan .oor hem voorgeschreven geneesmiddelen in zijne apotheek :d gemaakt naar de stad laat bezorgen.
: heer Tellegen acht dit in strijd met de wet.
: voorzitter wijst er op, dat zulk een zaak vroeger bij het '. geregtshof in Overijssel is behandeld. (Zaak van een plat-ds-heelmeester in Ambt Almelo.) Hij geeft den adjunct-inspec-in overweging de zaak in kwestie nader te onderzoeken en den inspecteur daarover in gemeen overleg te treden.
: heer Tobbe voert een zelfde geval aan van een geneesheer 'riesland, die deswege is veroordeeld.
: heer van Ankum brengt, namens de commissie tot het ən van de rekening en verantwoording van de geldmiddelen behoeve van den Raad over 1872, verslag uit en berigt dat ɔosten overeenkomstig de bescheiden zijn bevonden en dat ɑadeelig saldo gedekt kan worden door de baten van vroe-jaren. Hij brengt namens de vergadering dank aan den zitter voor zijn gehouden beheer. *f.* Rekening 1872.
: voorzitter merkt op, dat de tabel waarin de visitatie-icten in den aanvang van den werkkring van den genees-ligen Raad zijn vastgesteld, in den loop der jaren herhaalde igingen heeft ondergaan. Hij acht het noodig, dat die tabel een daartoe benoemde Commissie naauwkeurig worde nage-en daarin al die wijzigingen worden gebragt, welke nood-lijk zullen geacht worden. *g.* Revisie tabel der visitatie-districten.
e vergadering beaamt dit en geeft volmagt aan den voor-:r, om eene commissie tot dat einde zamen te stellen.
e voorzitter verzoekt de heeren Post, van Ankum en de 'aille, allen te Groningen, met hem die commissie zamen tellen. Aangenomen.
ierna wordt de vergadering gesloten.
ldus voorloopig vastgesteld.

L. Ali Cohen, *voorzitter.*
S. Sr. Coronel, *secretaris.*

---

ijlage. *'s Gravenhage*, 24 Februarij 1873.

opens het hij Uwe missive van 9 April 1871, n°. 1312, overgelegd ijven van den apotheker G. Haima van der Wal te Franeker, heb ik :er U het volgende mede te deelen.
e maten en gewigten, volgens het metriek stelsel, zijn de grondslag

van de schei- en artsenijkundige bereidingen en bewerkingen, doch daaruit volgt niet, dat de daartoe benoodigde weeg- en meetmiddelen en instrumenten aan een ijk, of aan het toezigt van de ijkers zijn of moeten worden onderworpen.

De meetmiddelen der pharmacie behooren m. i. niet tot de maten, bedoeld in de laatste alinea van art. 24 der wet van 1 Junij 1865 (*Stbl.* n°. 61).

Ds inrigtingen der titreermethode en van de Esaai, langs den natten weg, hebben tot grondslag metrieke eenheden, doch maten in den ziu der wet van 7 April 1869 (*Stbl.* n°. 57) zijn het niet.

Noch dr. Friedrich Mohr, noch Gay-Lussac hebben daaraan ooit gedacht en de eerstgenoemde geeft in zijn werk: *Lehrbuch der pharmaceutischen Technik* den weg aan, langs welken de apotheker, met een stel behoorlijk geverifieerd gramgewigt, het doel kan bereiken, om alle maat- en meetglazen, die hij in zijn bedrijf behoeft, na te zien en te controleren.

Ook de geneeskundige Raden zullen zoodoende gevolg kunnen geven aan het eerste gedeelte van het genoemde wetsartikel; in alle geval behooren de meetmiddelen van pharmaceuten en chimisten *niet* tot de maten, bedoeld in de wet van 7 April 1869 (*Stbl.* n°. 57).

Ik verzoek U dienovereenkomstig te handelen en te doen handelen.

De minister van Binnenlandsche Zaken,
(*get.*) GEERTSEMA.

N°. 36. *Vergadering van den geneeskundigen Raad voor Noord-Holland, gehouden den 24 Juni* 1873.

Voorzitter: de inspecteur voor het geneeskundig Staatstoezicht voor de provincie Noord-Holland, dr. J. Penn.

Secretaris: dr. G. A. N. Allebé.

Tegenwoordig: al de leden (behalve de heeren van Balen Blanken en Stoeder die, kennis gegeven hebbende verhinderd te zijn, vervangen worden door de heeren P. van Vollenhoven en J. Venster) en de plaatsvervangende leden: de heeren J. F. van Hengel, G. J. van Hoolwerff, A. van Eijk Bijleveld, J. Zoutmaat Brugman, L. Scheltema Beduin, J. van Geuns, C. B. Tilanus, J. Swens en G. A. N. Allebé, Dr. W. M. Gunning, door den voorzitter uitgenoodigd den Raad heden als oogheelkundige voor te lichten, komt later ter vergadering.

I. Notulen vastgesteld. I. De notulen der vorige vergadering worden, zonder aanmerkingen, goedgekeurd en vastgesteld.

II. Rekening en verantwoording over 1872. II. De commissie ad hoc rapporteert, bij monde van den heer van Geuns, de verantwoording der ontvangsten en uitgaven van den Raad in 1872 nauwkeurig onderzocht en in volkomen orde

vonden te hebben, weshalve zij voorstelt den voorzitter we-
ns zijn gehouden beheer te dechargeeren. Aldus wordt besloten.

III. Door heeren gedeputeerde Staten der provincie Noord- olland zijn successivelijk, ten fine van bericht en advies, in nden van den geneeskundigen Raad gesteld drie verzoeken n vergunning tot het leveren van geneesmiddelen.

III. Adressen om vergunning tot het leveren van geneesmiddelen.

1°. Een adres, dd. 24 Januari jl., van den heer M. J. Schrep- ers, genees- en heelkundige te Bussum, om, ofschoon thans vonende op Hilversumsch grondgebied, aan de ingezetenen van ussum geneesmiddelen te mogen *blijven* leveren.

M. J. Schreppers te Bussum.

De heer Schreppers sedert jaren de geneeskundige praktijk tgeoefend hebbende te Bussum, zag zich genoodzaakt te ver- iizen, en heeft eene woning betrokken, die wel is waar op lversumsch grondgebied, maar slechts op 10 meter afstand n de kom der gemeente Bussum, op slechts 1 meter afstand n de grensscheiding en op ongeveer een uur gaans van de kom : gemeente Hilversum gelegen is.

De vergadering is eenparig van oordeel dat, ook toen in Hil- rsum een apotheker gevestigd was, in het belang der Bussum- ie bevolking aan den adressant zijn verzoek behoorde toege- an te worden. Nu de eenige apotheker te Hilversum, de heer van Sprang, zijne apotheek onlangs heeft opgeheven, is de vraagde vergunning zelfs onnoodig geworden.

2°. Verzoek van dr. H. Simons te Krommenie, om, zich ves- ende te Assendelft, aldaar geneesmiddelen te mogen leveren, grond dat zijn voorganger, de heer Odijk, zulks heeft mogen :n en de gemeente Assendelft te uitgestrekt is voor slechts ie apotheek. Op gelijksoortige gronden wordt het adres van ı heer Simons door burgemeester en wethouders van Assen- ft ondersteund.

Dr. H. Simons te Krommenie.

Bij het in overweging nemen van bovenstaand adres werd er de vergadering op gewezen dat zich sedert Januari jl. een otheker, de heer Stutterheim, officiëel in de gemeente Assen- ft gevestigd heeft en de aldaar wonende genees- en heelkun- ge, de heer S. Bon, gebruik blijft maken van zijne bevoegdheid . het leveren van geneesmiddelen en dat alzoo in de behoefte n geneesmiddelen op voldoende wijs kan voorzien worden; dat bedoeling der wet, welke in beginsel scheiding van genees- artsenijbereidkunst voorstaat, gehandhaafd moet worden, tenzij t belang der bevolking klaarblijkelijk afwijking van den alge- eenen regel vordert, 't geen echter hier het geval *niet* is; dat tegendeel, bij inwilliging van het verzoek, misbruik en con- cten te voorzien zijn, welke de goede uitoefening der genees- nst in den weg zullen staan; dat de heer Simons voor twee

jaren te vergeefs gevraagd heeft om te Krommenie geneesmiddelen te mogen leveren, en nu zijn doel schijnt te willen bereiken door naar het naburige Assendelft te verhuizen.

De slotsom der beraadslaging is geweest een met algemeene stemmen genomen besluit om inwilliging van het verzoek te *ontraden*.

Gemeentebestuur van Schagen.

3°. Adres van burgemeester en wethouders te Schagen om aan den geneesheer die zich aldaar zal vestigen, vergunning tot het leveren van geneesmiddelen te verleenen.

In het jaar 1871 heeft de Raad van bericht en advies gediend op een gelijksoortig onderzoek voor dezelfde gemeente door dr. Foreman ingediend, en reeds destijds in afwijzenden zin geadviseerd, op grond dat in de welvarende gemeente Schagen geene voldoende redenen bestaan om af te wijken van de bedoeling der wet van 1 Juni 1865, welke scheiding der genees- en artsenijbereidkunst bedoelt. De gronden, destijds door den Raad tot afwijzing van het verzoek aangevoerd, bestaan nog in volle kracht en zijn zelfs door de voortdurende welvaart der gemeente in kracht toegenomen. Met eenparigheid van stemmen is tot een afwijzend praeadvies besloten.

IV. Mededeelingen.

IV. Mededeelingen. Ministerie van Binnenlandsche Zaken:

1°. Extract van koninklijk besluit dd. 1 Februari 1873, waarbij aan het Amsterdamsch genootschap tot bevordering van koepokinenting voor het jaar 1873 een Rijkssubsidie verleend wordt van *f* 500.

2°. Afschrift, dd. 20 Mei 1873, eener ministerieële beschikking, gericht tot heeren gedeputeerde Staten der verschillende provincien en houdende beantwoording der vraag: bij wien de verklaring van ondergane koepokinenting of doorgestane kinderpokken, bedoeld in art. 17 der wet van 4 December 1872 (*Stbl.* n°. 134) moet berusten, indien de leerling meer dan één school bezoekt? Wanneer de verklaring is afgegeven aan het hoofd van de eene school, behoort het hoofd van de andere school op de lijst, door hem volgens art. 5 van het koninklijk besluit van 28 Februari 1873 (*Stbl.* n°. 357), te houden aan te teekenen, bij wien de verklaring berust.

3°. Mededeeling van het koninklijk besluit van 23 Mei 1873, waarbij, met inachtneming der gewone bepalingen ten aanzien van kruisband en contreseign, vrijstelling van port is verleend voor de briefwisseling welke ter uitvoering van de wet van 1 Junij 1865 (*Stbl.* n°. 60), gevoerd wordt tusschen de geneeskundigen ter eenre en de besturen der gemeenten waarin zij praktijk uitoefenen ter andere zijde, met bepaling dat, om op het genot van bovengemelde vrijstelling aanspraak te kunnen

ıken, de brieven op het adres zijn voorzien van de navol-
nde door den afzender onderteekende aanwijzing: ter uitvoe-
ng van art. 6 der wet van 1 Junij 1865 enz.

4°. Idem, dd. 13 Junij 1873. Mededeeling van de beschikking
or den minister van Oorlog, dd. 9 April n°. 421 genomen,
ɛt betrekking tot het naleven van militaire zijde van de voor-
hriften der wet tot voorziening tegen besmettelijke ziekten,
ɛt een afdruk van het koninklijk besluit van 17 April 1873
t uitvoering van art. 25 van genoemde wet.

Gedeputeerde Staten der provincie Noord-Holland. Uittreksel
t het register der besluiten van gemelde Staten, dd. 21 Mei
ı73, mededeeling bevattende van het besluit dat aan mr. D.
. Koenen te Amsterdam en jhr. W. P. Teding van Berkhout
Haarlem vergunning verleend is tot het plaatsen van een
ɔomwerktuig met ketel op de terreinen van het oude huis ter
art onder Haarlemmerliede, voor een op te richten fabriek
t bereiding van kunstmest, onder voorwaarde dat van die
ɪrgunning binnen den tijd van zes maanden na dagteekening
zer beschikking gebruik zij gemaakt; dat de schoorsteen worde
getrokken tot de hoogte van 20 meters boven den beganen
ond en geplaatst worde in een steenen gebouw op steenen
ɪeting en dat opgevolgd worden de voorschriften van het ko-
nklijk besluit van 24 September 1869 (*Stbl.* n°. 154).

Idem. Afschrift van een kennisgeving aan J. S. M. Dudok
ın Heel c. s., woonachtig te Houtrijk en Polanen (Halfweg),
t geene voldoende termen zijn gevonden om aan mr. D. A.
ɔenen en jhr. W. P. Teding van Berkhout (zie boven) de
ıtstelijk aangevraagde *gewijzigde* vergunning te weigeren, en
t het verleenen van vergunning tot het opslaan van bloed,
mpen en afval van leerlooierijen, benevens het smelten van
t in de opterichten fabriek, waartegen door hen adressanten
ɛde bezwaren zijn aangevoerd, staat aan burgemeester en wet-
ıuders van Haarlemmerliede en Spaarnwoude, zoodat zij ten
ze naar dat collegie worden verwezen, wordende hierbij intus-
hen medegedeeld, dat dat door burgemeester en wethouders
ɪreids alleen vergunning is verleend tot opslag van droge been-
ɪren en horens.

Burgemeester en wethouders van Alkmaar dd. 14 Januari en
1 Maart. Mededeeling dat aldaar eene gezondheids-commissie
benoemd en opgaaf van de namen der leden.

De burgemeester van Assendelft dd. 22 Januari 1872. Mede-
ɛeling dat de apotheker Stutterheim in die gemeente zijn apotheek
ı gereedheid heeft gebracht.

De gezondheids-commissie te Amsterdam dd. 18 Maart 1873.

Dankbetniging aan den geneeskundigen Raad voor de toezending van 25 exemplaren van het rapport omtrent het onderzoek naar den toestand der bloedbewaar- en bereidplaatsen in de gemeente Amsterdam, (zie Stukken enz. 1872) zullende aan de in dat rapport vervatte wenken het vereischte gevolg gegeven worden.

Burgemeester van Schagen, dd. 28 Mei 1873. Vraagt inlichting nopens de uitvoering van art. 18 der wet tot voorziening tegen besmettelijke ziekte en wel of de gelegenheid tot kostelooze inenting en herinenting volgens art. 18 der wet van 4 December 1872 door het gemeentebestuur te geven, moet *algemeen* zijn en openstaan voor *ieder*. De geneeskundige inspecteur heeft hierop bevestigend geadviseerd.

De officier van Justitie arrondissement Amsterdam, dd. 27 Februari 1873. Mededeeling aan den inspecteur voor het geneeskundig Staatstoezicht in de provincie Noord-Holland, dat, bij vonnis van heden, Johannes Adolf van Enst, plattelands-heel- en vroedmeester te Diemen, is veroordeeld tot eene boete van *f* 10 met subsidiaire gevangenis van één dag, ter zake van het bij de inspectie niet voorhanden hebben van de lijst der geneesmiddelen zijner apotheek en tot zeven boeten van *f* 3 ieder met subsidiaire gevangenisstraf van een dag, wegens het niet of niet behoorlijk voorhanden hebben van zeven geneesmiddelen.

De beklaagde werd vrijgesproken van de overige hem te laste gelegde feiten; „het niet bewaren van twee „vergiften in gesloten kasten" en het bewaren van acidum sulphuricum in eene flesch zonder leesbaar opschrift;" op grond dat, bij gebreke van onderzoek door de commissie, die alleen op de verklaring van den beklaagde was afgegaan, niet vaststond dat de in het procesverbaal bedoelde flesschen met „acidum hydrochloricum" en „acidum sulphuricum" inderdaad die vergiften inhielden.

Wijders brengt de voorzitter in herinnering dat aan het besluit van dezen Raad, in zijne vergadering van 10 December 1872 genomen, dat de apothekers en geneeskundigen in deze provincie bij circulaire herinnerd zouden worden dat de nieuwe pharmacopoea thans de wettelijke vorm is voor de bereiding der geneesmiddelen, ter gelegenertijde voldaan is.

V. Ziekten die de volksgezondheid bedreigd hebben.

V. Gedurende den winter en in de voorjaarsmaanden van 1873 is de gezondheidstoestand in Noord-Holland betrekkelijk gunstig geweest. Behalve mazelen en kinkhoest kwamen geene ziekten epidemisch voor.

Pokken.

Pokken werden nagenoeg niet meer gezien: te Amsterdam nog zeer enkele, op zich zelf staande gevallen, waarvan in Maart 2, in April 1 en in Mei 1 met doodelijken afloop.

Te Alkmaar werd alleen in Maart en te Koog a./d. Zaan in Mei een gunstig verloopend geval waargenomen.

Mazelen kwamen in enkele gemeenten in grooten getale voor, doch waren over het algemeen goedaardig, de sterfte dan ook betrekkelijk gering. Mazelen.

Kinkhoest werd in verschillende gemeenten in meer of mindere mate waargenomen. Vrij ernstige gevallen kwamen voor te Laren, waar van Januari tot Mei niet minder dan 26 kinderen aan kinkhoest stierven, namelijk in Januari 8, Februari 5, Maart 7, April 5, Mei 1. Amsterdam verloor in ditzelfde tijdsverloop 25 kinderen aan die ziekte. Kinkhoest.

Typhus heerschte nergens epidemisch, niettegenstaande hier en daar meer gevallen dan gewoonlijk voorkwamen en deze vaak lethaal verliepen. Typhus.

Eén geval van *cholera nostras* met doodelijken afloop kwam te Amsterdam in de eerste dagen van April voor. Het betrof een 56jarigen man, die anderhalven dag aan diarrhee lijdende was geweest voor dat geneeskundige hulp werd ingeroepen. Alle verschijnselen van cholera waren aanwezig. Eene bepaalde oorzaak, die aanleiding tot de ziekte zou hebben gegeven was niet aan te wijzen. Alle desinfectiemiddelen bij cholera asiatica aanbevolen werden aangewend. Dit geval werd door geene andere gevolgd. Cholera Nostras.

Naar aanleiding van bovenstaand overzicht deelt de hoogleeraar C. B. Tilanus mede dat, in 't afgeloopen voorjaar, kraamvrouwenkoorts in het kraamvrouwengesticht te Amsterdam is voorgekomen. Aldaar hebben zich in Maart en April jl. eenige belangrijke gevallen van febris puerperalis voorgedaan, doch de voortgang der ziekte is gestuit door tijdige verplaatsing der lijderessen naar het gynaecologisch gedeelte van het stads binnengasthuis. Eerstdaags zal een belangrijk verslag van den hoogleeraar Lehmann betreffende die ziektegevallen in het licht komen. Maar spreker wenscht nu voorloopig in den Raad de aandacht op de zaak te vestigen, omdat zij van het hoogste belang is. Hij hoopt dat de voorzitter de aandacht der overige inspecteurs er op vestigen zal. Immers de inrichting van goede lokalen geeft recht om te hopen dat door afzondering der eerstkomende gevallen van febris puerperalis, de voortgang dier ziekte telkenreize gestuit zal kunnen worden. Afzondering van 1e gevallen van kraamvrouwenkoorts is zóó veelvermogend, omdat die ziekte niet uit algemeene oorzaken voortspruit, maar in hooge mate besmettelijk is. Te Aalten vooral is zulks gebleken. Op zulke feiten moet *officieel* de aandacht gevestigd worden. Spreker voegt bij deze mededeeling nog de sedert de ingebruikneming van het nieuwe kraam-

vrouwen-gesticht te Amsterdam, de kraamvrouwensterfte aldaar buitengewoon gering geweest is.

De voorzitter beveelt zich aan voor 13 of 14 exemplaren van het verslag van den heer Lehmann om ze aan zijne ambtgenooten te doen toekomen en bericht tevens, dat het onderwerp door den heer Tilanus ter sprake gebracht, reeds de aandacht der inspecteurs getrokken heeft. Zijns inziens is bij het voorkomen van gevallen van kraamvrouwenkoorts het flinke besluit der verloskundigen om hunne praktijk tijdelijk te staken, zeer aanbevelenswaardig. Kraamvrouwenkoorts wordt als doodsoorzaak zelden opgegeven.

Naar aanleiding van het aangevoerde door prof. Tilanus, voegt dr. Thijssen hierbij, dat door hem als directeur-geneeskundige der gasthuizen, maatregelen genomen zijn om in deze kraaminrichting alleen en uitsluitend gezonde zwangeren en kraamvrouwen te doen verplegen, maar diegene, bij welke eenige neiging mocht bestaan tot febris puerperalis of andere ziekten, onmiddellijk naar eene der verschillende zieken-afdeelingen te doen overbrengen en ze aldaar door andere geneeskundigen te doen behandelen. Bovendien zullen op de gynaecologische afdeeling geene vrouwen, lijdende aan ontstekingen, ulcera of suppureerende wonden mogen verpleegd worden, zoolang althans de verpleegden van deze afdeeling en die der kraamvrouwen-inrichting door denzelfden hoogleeraar in de verloskunde behandeld worden.

VI. Verschil van uitdrukking in de Latijnsche en Nederlandsche uitgaaf der *Pharmacopoea Neerlandica* Ed. II.

VI. Aan de orde wordt gesteld een brief van de heeren G. H. Hoorn en C. Hoorn Gz., apothekers te Amsterdam, aan den geneeskundigen Raad dezer provincie, opmerkzaam makende op eene tegenstrijdigheid in de Latijnsche en Nederlandsche uitgaaf der Pharmocopoea (de Latijnsche uitgaaf geeft voor extract. opii en extract. catechu de consistentie van extract. *siccum*, de Nederlandsche uitgaaf van een *dik* extract) en vragende aan welke uitgaaf de pharmaceut zich te houden hebbe?

Wordt voorgelezen een schrijven van het lid, den heer W. Stoeder, die, verhinderd de vergadering bij te wonen, mededeelt uit officieele bron te weten dat het *oorspronkelijk* manuscript der thans vigeerende Pharmacopoea, nu bij het ministerie van Binnenlandsche Zaken berustende, in de Latijnsche taal is bewerkt en derhalve de Nederlandsche uitgave slechts als eene *vertaling* van deze in aanmerking komen kan, waardoor — zoo als de meeste pharmaceuten gemeend hebben — aan de Latijnsche editie een beslissende invloed moet worden toegekend, wat trouwens uit den aard der voorkomende verschillen genoegzaam blijkt.

Nadat de voorzitter te kennen heeft gegeven dat de geneeskundige Raad, zijns erachtens, niet competent is om een beslissend antwoord te geven op de vraag der heeren Hoorn, spreekt

e heer Polak zijne meening uit, dat de pharmaceuten zich te ouden hebben aan de Latijnsche uitgaaf en wijst tevens op een erschil in bereidingswijze volgens beide uitgaven. 't Betreft het in. opii. In de Nederlandsche uitgaaf zijn bij de bereiding van et vin. opii de 2 deelen spiritus weggelaten of vergeten, welke e Latijnsche editie voorschrijft, eene fout, welke naar sprekers ıeening vau zelve in het oog valt, zoodat het hem nauwelijks er moeite waardig schijnt, zich in deze zaak tot den minister e wenden.

De heer Walter is niet van dit gevoelen en verlangt voor de Nederlandsche uitgaaf verbeterblaadjes, even als er verbeterblaadjes gegeven zijn voor de Latijnsche.

Op de vraag van den voorzitter of de vergadering het der moeite waardig acht den minister van Binnenlandsche Zaken in deze aangelegenheid te moeien, antwoordt de heer van Vollenhoven toestemmend: „immers beide uitgaven zijn als wet erkend, en nu het blijkt dat tusschen beiden strijd bestaat, moet die strijd ophouden."

De heer Zeeman voorziet dat er nog veel meer fouten of drukouten in de Nederlandsche uitgave gevonden zullen worden en enscht, op dien grond dat men vooreerst nog wachte, alvorens ich in deze zaak tot den minister te wenden; doch de heer van ollenhoven kan zich met uitstel niet vereenigen, en stelt voor ıt de Raad zich tot den minister wende met de kennisgeving ıt *voorloopig deze* (de boven aangeduide) fouten ontdekt zijn; ıt er vermoedelijk nog andere fouten zullen gevonden worden ı dat er maatregelen zullen behooren genomen te worden opdat r volkomene overeenstemming verkregen worde tusschen de eide wettige uitgaven.

Zonder hoofdelijke stemming wordt aldus besloten. Aan de ıeeren Hoorn zal mededeeling geschieden van het door de vergadering genomen besluit.

VII. Door den heer Polak wordt de vraag gesteld of het den apotheker geoorloofd is op aanvraag eener vroedvrouw secale cornutum af te leveren? Dat krachtig werkend geneesmiddel toch komt noch op de lijst A, noch op lijst B voor, wèl wordt het gevonden op de lijst der geneesmiddelen welke volgens art.), vierde lid, niet mogen ontbreken en op de lijst der minima.

VII. Mag de apotheker secale cornutum aan vroedvrouwen afleveren.

De voorzitter is van meening dat de apotheker onverstandig handelen zoude door secale cornutum op aanvraag eener vroedvrouw af te leveren.

De heer van Vollenhoven is van oordeel dat de vroedvrouw ı hare kwaliteit van vroedvrouw geene geneesmiddelen kan anvragen, maar dat zij het zoude kunnen doen volgens art.

13 der wet regelende de uitoefening der geneeskunst, waarbij den apotheker vrijheid gelaten wordt aan bij hem bekende personen, al zijn deze noch geneeskundigen noch apothekers noch veeartsen, vergiftige zelfstandigheden af te leveren.

Op de bemerking van den voorzitter dat, zijns erachtens, de apotheker juist op grond van de eerste woorden van art. 13 het afleveren van secale cornutum weigeren zal, herneemt de heer Polak, dat het secale cornutum niet op de lijst der vergiftige zelfstandigheden voorkomt, 't geen echter naar de meening van den voorzitter niet verhindert dat ieder apotheker toch weet dat secale cornutum een vergift is en de vroedvrouw niet tot de geneeskundigen gerekend moet worden.

De adjunct-inspecteur wijst op de beperkende bepalingen waardoor de wet in artt. 13 en 14 het afleveren van vergiftan aan niet-geneeskundigen onschadelijk tracht te maken, o. a. dat de niet-geneeskundige de aanvrage schriftelijk en met zijnen naam bekrachtigd behoort te doen, met opgave van het doel, waartoe de vergiftige zelfstandigheid dienen moet.

De heeren van Vollenhoven en Walter achten het desniettemin noodig dat het secale cornutum geplaatst worde op de lijst der vergiften. De vergadering vereenigt zich met dien wensch.

VIII. Aan de orde wordt gesteld eene missive van de afdeeling Alkmaar en omstreken der Ned. Maatschappij ter bevordering der geneeskunst aan den inspecteur voor het geneeskundig Staatstoezicht in Noord-Holland, betreffende eene advertentie in het *officiëele* gedeelte der *Alkmaarsche Courant* van 2 Maart jl. geplaatst, waarin burgemeester en wethouders van Alkmaar de aandacht der ingezetenen vestigen op een onlangs aldaar opgericht „zieken-genootschap" voor Alkmaar en omstreken, onder directie van de heeren H. J. Ansingh Bz. en dr. Kraakman. Namens genoemde afdeeling wordt beweerd dat bedoeld ziekengenootschap afbreuk doet aan de in diergelijke zaken gevorderde *neutraliteit van het plaatselijk bestuur* en dat, vermits een der directeuren, de heer H. J. Ansingh Bz. (apotheker), de geneesmiddelen zal leveren, welke de andere directeur, dr. Kraakman, zal voorschrijven, hier alzoo overtreding zal bestaan van art. 15 der wet regelende de uitoefening der artsenijbereidkunst en van art. 11 der wet regelende de uitoefening der geneeskunst. Met kennisgeving dat door geen der leden van de Alkmaarsche afdeeling der maatschappij tot bevordering der geneeskunst deel genomen zal worden aan bovengenoemd zieken-genootschap, wendt de afdeeling zich ten slotte tot het geneeskundig Staatstoezicht, „ten einde de onrechtvaardigheid in deze kunne worden te keer gegaan."

De adjunct-inspecteur geeft een overzicht van de voornaamste artikelen van het reglement des Alkmaarschen zieken-genootschaps.

De Alkmaarsche leden van den geneeskundigen Raad, de hh. de Lange en Bruinvis geven inlichtingen nopens de wijze waarop het Alkmaarsche genootschap is tot stand gekomen. De oppositie is ontstaan uit de overtuiging dat burgemeester en wethouders ten deze eenzijdig gehandeld hebben, en ten gevolge van het optreden van de heeren Ansingh en Kraakman als directeuren. Op onregelmatige en vreemdsoortige wijze is de zaak ondernomen: reeds waren leden aangeworven vóórdat het plan ter kennisse van de Alkmaarsche geneeskundigen gebracht was. Geen wonder alzoo dat deze niet wilden toetreden.

De adjunct-inspecteur vermeent dat het geneeskundig Staatsoezicht zich met deze onderneming niet behoort in te laten, enzij het op afdoende gronden aantoonen kunne, dat de zaak epaalde afkeuring verdient, 'tgeen zijns inziens ten deze *niet* et geval is. Uit het reglement blijkt dat de geneeskundigen uit lkmaar en omstreken, zoo zij verkiezen, deel kunnen nemen, n dat burgemeester en wethouders van Alkmaar commissarissen ijn en toezicht houden. Tegen deze beide fundementeele bepaingen valt alvast niets aan te merken.

Volgens den heer van Vollenhoven behoort het niet tot den erkkring van den geneeskundigen Raad te onderzoeken in hoeerre nieuw opgerichte of bestaande ziekenfondsen meer of minler aandeveling verdienen. Volgens den heer Heijnsius had de lkmaarsche afdeeling hare bezwaren moeten richten tot de comnissarissen van het Alkmaarsche zieken-genootschap en niet tot het geneeskundig Staatstoezicht.

De heer Bruinvis stelt hierop de vraag, of het in principe goed te keuren is dat doctoren en apothekers directeuren van ziekenfondsen zijn, en meent dat de geneeskundige Raad omtrent deze zoo algemeen gestelde vraag zijn gevoelen behoort uit te spreken.

De heer Israëls herinnert dat in het algemeen ziekenfonds voor Amsterdam (A. Z. A.) ook medici en apothekers in het bestuur zijn, zonder dat daaruit eenig nadeel voortvloeit.

De voorzitter zulks toestemmende, wijst er op, dat in dat fonds tevens een Raad van toezicht bestaat, welke gekozen wordt door burgemeester en wethouders.

De heer van der Boon is van gevoelen, dat deze vergadering alleen onderzoeken kan of in de reglementen der ziekenfondsen ets voorkomt dat *in strijd is met de wet.* Is het Alkmaarsche zieken-genootschap een contract tusschen doctor en apotheker?

neen; want al de geneeskundigen van Alkmaar en omstreken kunnen — zoo zulks verkiezen — lid zijn.

Ook den heer Heijnsius komt het voor dat hier van iets contractueels geen sprake kan zijn.

De voorzitter herinnert, dat hij in zijne circulaire aan de gemeentebesturen in Noord-Holland over de geneeskundige armverzorging (November 1872) de gemeentebesturen wèl heeft gewezen op het nut en de wenschelijkheid van de oprichting van deugdelijke ziekenfondsen en de hoofdbeginselen heeft aangegeven waarop zoodadanige instellingen behooren te berusten, maar dat verder aan de gemeentebesturen behoort overgelaten te worden hierin te handelen zoo als zij zullen meenen te behooren, en dat dus ook aan het Alkmaarsche gemeentebestuur die vrijheid moet gelaten worden, mits het in de reglementen geene bepalingen gedooge, die in strijd zijn met de geneeskundige wetten. Wèl zou het tot de bemoeiingen van het geneeskundig Staatsbestuur gerekend kunnen worden in het algemeen na te gaan in hoevere in op te richten of bestaande ziekenfondsen bepalingen mochten zijn opgenomen strijdig met de geneeskundige wetten; doch dan zou dit onderzoek *algemeen* behooren te zijn, d. i. *alle* in de verschillende provinciën bestaande inrichtingen van dien aard moeten treffen, niet enkele. Wat het thans opgerichte Alkmaarsche ziekenfonds betreft, voor zooverre althans uit het toegezonden reglement daarover kan geoordeeld worden, bovat het geene wederrechtelijke bepalingen.

De adjunct-inspecteur, tot wiens ressort Alkmaar behoort, zal in den geest der vergadering, die, gelijk uit de gehouden beraadslaging en uit sprekers praeadvies bleek, ook de zijne is, de missive van de afdeeling beantwoorden.

IX. Wet tot voorziening tegen besmettelijke ziekten.

X. De voorzitter bericht dat de commissie voor goede uitvoering der wet van 4 December 1872 (zie *Not.* in *Verz. van stukken* 1872, blz. 263), haar mandaat ter harte blijft nemen, maar van gevoelen is dat het oogenblik om rapport uit te brengen nog niet is aangebroken. Tot dusverre heeft zij zich voornamelijk bezig gehouden met de twee volgende vragen:

1°. Wat *kan* er gedaan worden ter bevordering der vaccinatie?

2°. Wat *wordt* er gedaan in zake de bij art. 8 van genoemde wet bevolen gemeentelijke gelegenheden tot afzondering en verpleging van lijders aan besmettelijke ziekten?

Naar sprekers opvatting staat het thans aan de *gemeentebesturen* om te *handelen*, en moet het geneeskundig Staatstoezicht vooreerst *afwachten* wat de gemeentebesturen doen zullen. Zoo het blijkt dat zij niet of niet op afdoende wijs handelen, zal voor de inspecteurs en geneeskundige Raden de tijd gekomen

om op hunne beurt handelend op te treden. Spreker wenscht
: vernemen of en in hoeverre de Raad die zienswijze deelt.
heer van Vollenhoven is van oordeel, dat de taak van het
stoezicht zich — ook ten deze — bepaalt tot het uitoefenen
'oezicht en *contrôle*. Er bestaat, zijns erachtens, geen gevaar
nzerzijds gedurende een halfjaar of een jaar eene afwach-
houding aan te nemen. Mocht het blijken dat de gemeente-
ren niet of niet goed aan de wet voldoen, dan kome het
stoezicht tusschen beide om aan te sporen of de goede rich-
aan te geven.

heer Heijnsius doet uitkomen, dat de wet ter bestrijding
besmettelijke ziekten niet slechts aan de gemeenten ver-
tingen oplegt, maar dat ook het Rijk naar aanleiding van
zelfde wet belangrijke verplichtingen op zich genomen heeft,
ıamelijk met betrekking tot de *koepokinenting*, en vermeldt
le Nederlandsche Maatschappij ter beverdering der genees-
t besloten heeft bij de Hooge Regering op het tot stand
ren van een voldoend aantal parcs-vaccinogènes van Rijks-
aan te dringen.

voorzitter hoopt en verwacht dat daarvoor van Rijkswege
lijk zal gezorgd worden.

heer Israëls herinnert dat te Amsterdam de gelegenheid
et vaccineeren van minvermogenden, *wat de localiteit betreft*,
slecht is. Ook is spreker van meening, dat het ten uitvoer
n van art. 20 van genoemde wet (het kenmerken van hui-
en vaartuigen) bij gelegenheid van de nog heerschende
len-epidemie, in stede van heilzaam, dáar nadeelig gewerkt
, vermits het ten gevolge heeft gehad dat bij gevallen van
len veeltijds geen geneesheer geroepen is.

heer Heijnsius beroept zich op collega's die 't met hem
zijn dat gedurende de jongste mazelen-epidemie te Amster-
drie vierde van de mazelengevallen niet ter kennisse ge-
n zijn van de geneeskundigen. Bovendien heeft de maatregel
het kenmerken der huizen waarin zich lijders bevonden,
ter stede veel ongerustheid verwekt.

voorzitter verdedigt den maatregel; zijns inziens is het
tmatig hen, die zich onwetend in gevaar begeven, te waar-
wen.

:. Allebé zegt dat, zoo er in de jongste mazelen-epidemie
lijders zonder geneeskundige hulp gebleven zijn, zulks niet
ıste mag gelegd worden aan de nieuwe wet. Bij vroegere
miën van mazelen, toen deze wet nog niet bestond, werd
gmaal door geneesheeren diezelfde opmerking gemaakt.

adjunct-inspecteur deelt mede, dat hij zeer vele opgaven

omtrent gevallen van mazelen ontvangen heeft en is van meening dat de hoofden van huisgezinnen over het algemeen vrij wel voldaan hebben aan hunne verplichting om opgave te doen bij den burgemeester, waarop dan telkens plaatsing van het kenmerk gevolgd is. Nu eenmaal de wet bestaat moet zij nageleefd worden. Gevallen, die men voorkomen *kan*, te verhoeden, is wenschelijk. 't Bewijs dat voorbehoedmiddelen, welke aanvankelijk verzet opwekte, des niettemin ingang vinden en tot algemeene toepassing geraken kunnen, is geleverd door de gemeente Huizen. Te Huizen was men algemeen sterk ingenomen tegen de koepokinenting, zoodat, daar het gemeentebestuur niet *dwingen* wilde, schier niemand gevaccineerd was. Sedert de pokziekte in die gemeente vreesselijk gewoed heeft, wordt te Huizen gevaccineerd zoo goed als elders. Van lieverlede zal men zich hier aan de toepassing van art. 20 gewennen, mits bij de toepassing met beleid worde te werk gegaan.

De voorzitter meent dat zoo het blijken mag dat in eenige kleine gemeenten het aanplakken aan de huizen nuttig gewerkt heeft, de groote gemeenten zich ook wel naar dien maatregel zullen moeten voegen. Of de maatregel in het algemeen nuttig werkt, ja dan neen, kan thans nog niet uitgemaakt worden; het oordeel daarover moet opgeschord worden tot dat de ervaring grooter zal zijn.

Wat de gelegenheid tot afzondering en verpleging van lijders aan besmettelijke ziekte betreft, de heer van der Boon en andere leden der commissie hebben onderzoek gedaan in welke gemeenten dergelijke gelegenheden bestaan en in welke niet, doch de commissie meent *thans* daaromtrent nog geen rapport te moeten voordragen, omdat de vraag naar het bestaan van afzonderlijke verplegingslokalen door gedeputeerde Staten tot al de gemeentebesturen gericht wordt; de antwoorden der gemeentebesturen moeten afgewacht worden. De commissie thans nog geen verslag uitbrengende, wenscht diligent verklaard te worden.

Op de vraag van den voorzitter of de vergadering nog een of ander speciaal punt bij de commissie heeft aan te bevelen, waarschuwt de heer Israëls dat, zoo zich cholera asiatica hier te lande vertoonen mocht, de eerste gevallen nauwkeurig geanalyseerd behooren te worden, zoo ten opzichte van de herkomst als van al de daarbij plaatshebbende omstandigheden.

Tot antwoord wijst de voorzitter op het verslag over de cholera asiatica hier te lande in 1866 en 1867, en geeft de verzekering dat ook bij de pokkenepidemie van 1870 en 1871 daarop gelet is.

X. Besloten vergadering.

X. Ten einde eenige mededeelingen te kunnen doen van vertrouwelijken aard, sluit de voorzitter — tijdelijk — de openbare vergadering.

Na sluiting der geheime en heropening der openbare zitting, wordt het in dezen Raad veelbesproken faecaliën-vraagstuk op nieuw aan de orde gesteld.

XI. De voorzitter deelt mede dat de commissie voor de faecalia in verband met den landbouw (zie *Not.* van de vergadering van Juni 1872), hoezeer ook diligent, uit den aard der zake nog niet bij machte is een volledig rapport uit te brengen, maar dat met voorkennis van den Raad, in de nabijheid van Hilversum vergelijkende bemestings-proeven worden genomen met faecalia en andere meststoffen. Hij noodigt den heer van Hengel (lid der commissie voor de faecalia, die de bemestings-proeven ondernomen heeft en bestuurt) uit eenige *voorloopige* mededeelingen nopens de aanvankelijk verkregen uitkomsten te doen. Faecalia.

De heer van Hengel, aan dit verzoek gehoor gevende, verhaalt het volgende:

Ten einde het resultaat der proeven beslissend en onbetwistbaar te maken, moest omgezien worden naar heidegrond, die nimmer bebouwd en dus ook nimmer bemest was: niemand zou in dat geval een eventueel gunstigen uitslag aan vroegere bemesting of, zoo als de Gooische landbouwers het noemen „aan de vaag, die nog in den grond zat," kunnen toeschrijven. Gelukkig verkreeg de verslaggever, door de welwillendheid van den heer . Perk Senior te Hilversum, datgene wat hij wenschte, namelijk n geheel afgezonderd, wel is waar omgespit, doch nooit bezaaid nooit bemest stuk heidegrond in den Spijkerpolder. Deze is legen achter Trompenberg, aan den Craïloschen weg, nabij den indweg van Hilversum naar Bussum.

Dit stuk grond is door hem in vier, van het noorden naar t zuiden loopende deelen of strooken van ongelijke breedte rdeeld; ééne (smallere) strook was bestemd om geheel zonder mesting te blijven, zij ligt midden in, opdat geen nabijstaand boomte nadeeligen invloed op den wasdom zou kunnen uitfenen; ééne strook is met gewone stalmest, ééne met opgeloste ru-guano, ééne met enkel menschelijke faecaalstoffe bemest. lere strook is weder in zes, van het oosten naar het westen opende vakken verdeeld. In het eerste (langs den Craïloschen eg liggende) vak is haver, in het 2e erwten, in het 3e serralla, in het 4e rogge, in het 5e aardappelen en in het laatste ekweit verbouwd.

Het onbemest gebleven gedeelte heeft, aan de einden, groote eenen liggen, waarop geschreven staat: *niets.* Daarnaast, aan oostzijde, dus meer naar de heide, ligt een grooter stuk, op n grenssteen aangewezen door het woord: Amerika, met *opgeste guano* bemest in de hoeveelheid van drie kilo op de are

(drie lood op iederen vierkanten meter of el); aan de andere zijde van de onbemest gebleven strook, vindt men het gedeelte met *stalmest*, en wel ter hoeveelheid van 15 voer bemest, d. i. met stalmest zoo als gewoonlijk door de boeren gebruikt wordt, niet uitstekend goed, maar ook niet bepaald slecht. Op het stuk daarnaast, één hectare groot, kenbaar aan het woord: *faecalien* op de grenssteenen, is ter bemesting uitsluitend gebruik gemaakt van *menschelijke faecaalstoffen.* Op dat gedeelte zijn aangewend 15 gierbakken faecaalstof, waarvan 11 afkomstig uit de Hilversumsche stoomspinnerij en weverij, 3 van de jongeheeren-kostschool te Hilversum en 1 van de tapijtfabriek. Grootendeels waren de gebruikte faecalia alzoo afkomstig van de werklieden der Hilversumsche stoomspinnerij en weverij, van welk gebouw de beerput in het belang der proeven één maal 's maands werd geledigd.

Bij chemisch onderzoek geven de Hilversumsche faecalia gemiddeld een grooter stikstof-, kali- en phosphorus gehalte dan de door Liernursche toestellen te Amsterdam uit de Looiersloot verkregene, welk verschil daaraan is toe te schrijven dat bij de Hilversumsche tevens de urine zich bevindt. Door vermenging met water werden zij, zoowel doenlijk, op het gehalte der Amsterdamsche gebracht.

Wat hebben de genomene proeven tot dusverre geleerd? Aannemende dat de proefnemingen nog geenszins als afgesloten te beschouwen zijn en, alvorens een definitief oordeel te rechtvaardigen, gedurende de eerstvolgende jaren behooren voortgezet te worden, mag gezegd worden dat de aanvankelijke uitkomst is deze: „de haver en erwten zijn bijna als mislukt te beschouwen. De serradella komt goed op, maar of de grond wel los genoeg is om daarvan een redelijken oogst te verwachten, is te betwijfelen. De rogge staat — voor nieuwen grond — èn bij guanobemesting èn bij faecalien *prachtig*: hier heeft de guano stellig de bovenhand. Hetzelfde heeft bij de aardappelen plaats. Bij boekweit, die *uitmuntend* staat, *komt de voorrang aan faecalien toe.* Stalmest levert bij alle gewassen merkbaar minder goede uitkomsten op, terwijl de grond, die nog in maagdelijken toestand verkeert, d. i. die geen mest kreeg, letterlijk *niets* voortbrengt."

Dat de haver en de erwten zoo goed als mislukt zijn, is grootendeels toe te schrijven aan het gevogelte, dat zich onmiddelijk na het zaaien, in dat eenzaam oord door niemand of niets opgejaagd, aan het ontkiemende te goed deed, terwijl, wat door deze vrijbuiters bij toeval werd overgelaten, door hazen en konijnen die, door de jachtwet beschermd, deden als of het stuk grond hun eigendom ware, werd opgegeten.

Op raad van een landbouwer heeft de verslaggever, op het net faecaalstof bemeste gedeelte, slechts de helft der hoeveelheid gebracht die anders van stalmest gebruikt wordt, doch die raad is niet ten goede uitgevallen: op de plek (slechts één meter groot), waar toevallig tweemaal de gierbak overgegaan is, dáár alleen staan de weinige erwten, die van den roof overbleven, beter. Opmerkelijk en niet zonder beteekenis is het, dat op dat gedeelte van het vak, waar de faecalia uit de *jongeheeren-kostschool* gekomen zijn, het gewas weliger, *kostelijker* staat.

Voorloopig hebben de vergelijkende bemestingsproeven op de Hilversumsche heide de zeer groote waarde der *menschelijke faecalia*, even als die der *opgeloste peru-guano*, ontegenzeggelijk bewezen. De boeren in den omtrek beginnen in faecaalstof te gelooven.

De heer Swens, lid der commissie voor de faecalia, doet thans de volgende mededeelingen: spreker heeft zich in contact gesteld met den heer J. C. van de Blocquerij Jr., die in de Haarlemmermeer, onder Bennebroek, eene hoeve, toebehoorende aan mevr. de wed. Diemont, bebouwt. Pachter zijnde der Leidsche, door middel van Liernnrsche toestellen verzamelde faecalia, heeft de heer van de Blocquerij ruime gelegenheid om die meststoffen aan te wenden en te beproeven. De reeds verkregen resultaten zijn uitstekend gunstig. Verscheiden pachters hebben achtereenvolgend op die hoeve zóo slechte zaken gedaan, dat zij zich moesten terugtrekken. Nu heeft daar alles een geheel ander aanzien en beloven diezelfde gronden goede opbrengsten. Daar de heer van de Blocquerij enkele stukken gronds met opzet onbemest gelaten heeft, springt het verschil des te sterker in het oog. Veel goed hooi wordt op de met faecalia bemeste gronden gewonnen: de haver staat uitnemend goed. Zoo wij wèl onderricht zijn, wendt de heer van de Blocquerij 25 hectoliter faecaalstof per bunder aan, en verdunt dezelve met wat water vóor het gebruik. Zij moet gelegenheid hebben om goed in den bodem door te dringen. Wanneer droog weder na de bevloeiing volgt, verbrandt het gewas op sommige plekken somtijds, maar na regen ziet men in den regel goede resultaten. Ongunstige uitkomst kan het gevolg zijn van al te sterke faecaalbemesting. De De bouwlieden in den omtrek beginnen belangstelling te toonen; er zijn er, die zich tot den heer van de Blocquerij wenden met het verzoek hun faecaalstoffen af te staan. Hier doet zich nu het geval voor, dat gronden die vroeger niets dan verlies opleverden, sedert daarop gebruik gemaakt wordt van faecalia, goede opbrengsten geven. Geen wonder dat de heer van de Blocquerij een warm voorstander is van faecaalbemesting. Spreker noodigt

de leden van den Raad uit zich op de plaats zelve van de merkwaardige resultaten te gaan overtuigen.

Opmerkelijk, zegt hij, is de loop der zaak op Meerenberg. Men weet dat de faecalia van dat gesticht, reeds voor dat de heer Liernur zijn stelsel had aanbevolen, door middel van ijzeren buizen, die de stof naar den moestuin leidden, uit het gesticht werden afgevoerd. Bij eigen gebruik als bemestingsstoffe voor de gronden der inrichting, waren de uitkomsten zóó in het oogvallend gunstig, dat de omwonenden van Meerenberg zich als koopers begonnen aan te melden. De prijs, die eerst was 58 cents per $^3/_4$ kub. el, werd gaarne betaald, hoewel de stof toen wel wat veel verdund was door bijgevoegd waschwater. Toen men echter hooger prijs eischte (*f* 2.50) voor dezelfde hoeveelheid, kwamen er geen koopers meer opdagen. Jammer dat de prijs zoo snel verhoogd werd; door langzamer op te slaan zou men den juisten prijs ontdekt hebben- 't Is voornamelijk voor aardappelen in duingrond dat de faecaalbemesting zulke hoogst voortreffelijke uitkomsten oplevert."

De heer Heijnsius acht het der moeite waardig dat ook de badhoeve door de leden van den Raad bezocht worde. De heer Amersfoordt ontvangt nu bij voortduring faecaalstoffe; ook ten zijnent zal dus zeer ruime gelegenheid zijn om den invloed der faecaalbemesting na te gaan. Maar nu ontstaat de vraag: zal de heer Amersfoordt faecalia mogen *blijven* ontvangen, ingeval de aziatische cholera ook Amsterdam mocht bereiken? Zal alsdan vervoer naar andere gemeenten veroorloofd blijven?

De heer Swens is begeerig de zamenstelling der Leidsche faecalia te kennen. De heer Heijnsius heeft vernomen dat ze niet verschilt van die der Amsterdamsche.

De adjunct-inspecteur vernemende dat èn te Hilversum èn op de hoeve van mevr. de wed. Diemont de faecalia met water verdund worden, betuigt zijne verwondering dat men er te Amsterdam zooveel bezwaar van gemaakt heeft, dat de aldaar verzamelde faecaalstof te waterachtig zoude zijn. Zoo er bij de faecalia, vóór het gebruik altijd water gevoegd moet worden, behoeven toch de Amsterdamsche faecalia niet geminacht te worden *omdat* zij waterachtig zijn.

De heer Heijnsius merkt op, dat het bezwaar bestaat in de transportkosten, die grooter zijn naarmate de te vervoeren massa grooter is; den heer Israëls komt het ook voor, dat de gevolgtrekkingen nopens beweerde krachteloosheid der faecalia uit de Looierssloot alhier voorbarig zijn geweest. Gaarne zou hij eene analyse kennen van de faecalia uit de jongeheeren-kostschool te Hilversum.

De voorzitter doet nogmaals uitkomen, dat bemestingsproe-
ı, zal men er betrouwbare gevolgtrekkingen uit kunnen af-
len, eenige jaren achtereen moeten voortgezet worden.
De heer van Hengel wijst op de schaduwzijde *zijner* proefne-
ıgen. In de eenzame streek, waar zij genomen zijn, hadden
hazen, konijnen en het gevogelte vrij spel: beschermd door
jachtwet, verwoestten zij om strijd het gewas; dit is een
ot bezwaar in dit speciale geval.
)e heer van Vollenhoven verlangt voorloopige en spoedige
ledeeling van de tot dusverre door den heer van Hengel ver-
gen uitkomsten, ten einde andere geneeskundige Raden en
ıngstellenden tot gelijksoortig onderzoek op te wekken. De
ns bekende feiten moeten z. i. in de dagbladen openbaar ge-
ıkt worden (1).
)e voorzitter vereenigt zich met dien wensch, onder voorbe-
d dat het aan de commissie voor de faecalia overgelaten
de voor haar officiëel rapport het tijdstip te kiezen dat *zij*
:hikt zal achten. Hij verwacht dat vele leden van den Raad
:erig zullen zijn Hilversum te bezoeken, ten einde met eigen
n zich van het aanvankelijk welslagen der proef te over-
en, en zoo zij gemeenschappelijk willen gaan, zal hij hun
ne de gelegenheid vergemakkelijken.
'e heer Polak acht het van groot belang te weten of de door
heer van Hengel aangewende faecalia *versch* waren, en ver-
nt dat die faecaliën maandelijks verzameld zijn, en dus ge-
leld éene maand oud waren.
en slotte deelt de heer Swens nog mede, dat hij in den laat-
tijd driemaal in de gelegenheid geweest is een gemetselden
put te zien openen, en telkens eene zwarte, turfachtige,
ge massa aan den dag zag komen, ten bewijze dat, hoe dicht
putten ook gemaakt zijn, het vloeibare gedeelte der faecaal-
, geholpen door den tijd, toch eindelijk door de voegen en
ën van het metselwerk dringt en zich met het bodemwater
ıengt. Twee dier beerputten bevinden zich op geen twee
:r afstand van een' welput, dien spreker heeft laten graven
deze gelegenheid zijn de beerputten ontdekt). Het water uit
welput is niet slechter dan hetgeen algemeen in Haarlem
de welputten gedronken wordt. 't Publiek noemt het zelfs
:ekend lekker. Toch meent spreker zoodanig water te moeten
uren. Het is dan ook niet vrij van organische stoffen.

ı Aan dezen wensch is door een der leden van den Raad reeds in het *lelsblad* van 26 Juni voldaan en door den heer van Hengel zelven in de · *en Eemlander* van 5 Juli jl.

XII. Schoolboeken met te kleine letter gedrukt.

XII. In afwachting dat dr. W. M. Gunning, uitgenoodigd om den Raad voor te lichten omtrent den druk van schoolboeken, ter vergadering verschijne, wordt door den heer Israëls aangemerkt dat het niet alleen de *schoolboeken* zijn die de aandacht van den Raad vereischen, maar dat de *geheele* schoolhygieine de aandacht overwaardig is en verbetering behoeft. Het schoolbezoek, zegt hij, leert dat vele scholen zijn ingericht op schreeuwend anti-hygieinische wijze; veeltijds zijn de scholen pakhuizen voor kindered: hoe zij influenceeren op de gezondheid der jeugd, is bekend. Spreker acht het hoog noodig, en stelt voor dat van wege den geneeskundigen Raad een onderzoek worde ingesteld naar de inrichting van *al* de schoollokalen in Noord-Holland, en ontvangt van den voorzitter de verzekering, dat de inspecteurs, het hooge belang van goede schoollokalen beseffende, aan dat punt gezamenlijk hunne aandacht wijden, en dat thans een rapport in bewerking is, bevattende antwoorden op vragen door de geneeskundige inspecteurs opgesteld en door de inspecteurs van het lager onderwijs aan de onderwijzers voorgelegd. Binnen kort zal derhalve aan de bedoeling van den heer Israëls voldaan zijn.

De heer Heijnsius wenscht te weten of ook de schoolopzieners over die vragen gehoord zijn, en ontvangt van den heer van Eijk Bijleveld ten antwoord, dat de schoolopzieners, na kennisname, de vragen hebben opgezonden en de inspecteurs de antwoorden der onderwijzers ontvangen.

De heer Israëls heeft zich kunnen overtuigen dat ook te Amsterdam vele scholen in hygieinisch opzicht zeer veel te wenschen overlaten.

De voorzitter beweert dat, wat althans de openbare scholen betreft, de jongstverloopen jaren aanmerkelijke verbetering hebben aangebracht.

Den heer van Vollenhoven komt het voor, dat de onderwijzers over het algemeen groote behoefte hebben aan een Cours d'Hygiène. en wat de schoollokalen betreft, bevestigt hij het ongunstig oordeel van den heer Israëls.

De adjunct-inspecteur deelt mede, dat het thans aangevangen onderzoek den weg zal banen tot juiste kennis van den toestand der schoollokalen, en dat geene onjuiste opgaven te vreezen zijn, aangezien de vragen in diervoege gesteld zijn, dat zij slechts met ja of neen behoeven beantwoord te worden. In sommige gemeenten geschiedt de aanbouw van nieuwe scholen buiten den inspecteur of adjunt-inspecteur om. Spreker verzoekt de aanwezige leden van den Raad hunnen invloed te doen gelden, opdat aan het Staatstoezicht inzage verschaft worde der bestekken van

nieuw te bouwen scholen. Volgens art. 14 alinea 2 der wet van 1 Juni 1865 kan zulks gevorderd worden.

De heer van Vollenhoven zou, ten einde meer klem aan de zaak bij te zetten, gewenscht hebben, dat de straks genoemde vragen waren opgezonden aan den commissaris des Konings in de provincie.

De voorzitter beweert, dat het toezicht op de schoollokalen in zooverre deze schadelijk kunnen zijn voor de gezondheid, bij art. 4 van de wet tot regeling van het lager onderwijs uitdrukkelijk is opgedragen aan de districts-schoolopzieners. Het geneeskundig toezicht kan niet verder gaan dan tot adviseeren. Daarom heeft het door middel van de inspecteurs voor het lager onderwijs de bedoelde vragen aan de schoolopzieners doen toekomen.

De heer van Eijk Bijleveld erkent dat de toestand en inrichting van sommige scholen in de hoofdstad te wenschen overlaten. Er is verwarming, ja, maar de wijze waarop de scholen verwarmd worden, is in den regel slecht, b. v. in de gemeentescholen. Zoo is b. v. n°. 16 slecht verwarmd. In n°. 10 is eene andere wijze van verwarming beproefd; deze voldoet uitstekend, maar is enorm kostbaar; een afzonderlijke stoker is daarvoor noodig. De gewone verwarming der scholen met kachels is voor sommige scholieren een groote plaag.

De heer Heijnsius herinnert zich dat de verwarmingstoestel in n°. 10 *f* 1000 heeft gekost.

Op uitnoodiging van den voorzitter leest nu dr. W. M. Gunning een verslag over den letterdruk van het in zijne handen gestelde schoolboekje, getiteld: *Grondbeginselen der Aardrijkskunde* door P. Best, 25e, veel vermeerderde druk. Prijs 15 cents, te Amsterdam bij C. Kraaij, en biedt bij zijn rapport een exemplaar van dr. Snellen's letterproeven ter vergelijking aan. Het verslag van den heer Gunning, dat als bijlage tot deze notulen in de stukken betreffende het geneeskundig Staatstoezicht in Nederland wordt opgenomen, komt in hoofdzaak hierop neder:

„dat geene leerboeken ten gebruike van scholen — ook wanneer deze goed verlicht en de boeken goed gedrukt zijn — mogen worden goedgekeurd dan die met eene letter gedrukt zijn wier grootte minstens met n°. 3 van Snellen's letterproeven overeenkomt. Dat het boekje van den heer Best den heer Gunning op dien grond toeschijnt onbepaalde afkeuring te verdienen met het oog op het doel waarvoor het bestemd is, behoeft nauwelijks opzettelijk te worden gezegd."

Naar aanleiding van het verslag, door den heer Gunning voorgedragen, raadpleegt de voorzitter de vergadering over de meest doeltreffende middelen om het gebruik van schoolboekjes

met te kleine letter gedrukt, tegen te gaan. Naar het gevoelen van den heer van Eijk Bijleveld moet men zich wenden tot de gemeentebesturen, opdat deze zich op hunne beurt wenden tot de onderwijzers.

De heer van der Boon is van meening, dat het verbod niet alleen de schoolboekjes, maar ook *alle* leerboeken, en daaronder ook de *dictionnaires* moet treffen, waarna de heer Gunning opmerkt, dat het gebruik van dictionnaires uit den aard der zaak kortstondig, en daarom minder schadelijk is.

Op eene vraag van den heer Heijnsius, of letters ter grootte van Snellen's letterproeven n°. 3½ niet nog meer aanbeveling verdienen dan n°. 3, herneemt de heer Gunning n°. 3 te hebben aangewezen als *minimum*; n°. 3½ is als wenschelijk te beschouwen, doch mag zijns inziens niet als minimum *geëischt* worden.

De voorzitter wenscht eene bepaalde grootte der letters te kunnen aangeven zonder naar de letterproeven van dr. Snellen te verwijzen.

Dr. Gunning erkent dat zulks geschieden kan: in de circulaire over dit onderwerp kan eene bepaalde grootte worden aangegeven, en eene letter van de verlangde afmetingen *als proef* worden afgedrukt.

De heer van Vollenhoven merkt op, dat men door in den beginne, d. i. aan de jongere kinderen, eene groote letter te geven: nadeel voorkomt voor het vervolg, want de kortzichtigheid door voortdurend kleine letters te lezen neemt bij voortduring toe, gelijk de nasporingen van dr. Cohn te Breslau bewezen hebben. Het procentsgewijs aantal kortzichtigen neemt onder de scholieren toe in de rechte reden van het aantal volbrachte schooljaren.

De heer Heijnsius wijst op den speculatiegeest der uitgevers als oorzaak van het drukken met te kleine letter. Speculatiegeest — in zooverre hij voor het algemeen belang schadelijk is — moet tegengegaan worden.

Dr. Gunning acht de verlichting der scholen een veel gewichtiger vraagstuk dan het gebruik van compressen letterdruk.

De heer van Vollenhoven vraagt, of men door onderzoek van de oogen bij schoolkinderen ook eenige conclusie heeft kunnen maken met betrekking tot de schoolverlichting.

De heer Gunning herneemt, dat hier te lande nog geene nasporingen in die richting gedaan zijn, en prijst de onderzoekingen van dr. Cohn, maar zeker is het, zijns erachtens, dat de verlichting op vele onzer scholen verre is van aan rechtmatige eischen te voldoen.

De voorzitter zoude wenschen in het bezit te komen van een korte formule voor het invallen van het licht in de scholen,

ten einde die te kunnen aanbevelen, en noodigt de heeren Gunning en van Vollenhoven uit in overleg te treden, ten einde eene .zoodanige formule te zoeken en aan de hand te doen.

De adjunct-inspecteur verlangt dat deze formule opgenomen worde in de circulaire over den letterdruk der schoolboeken, en geeft in overweging of het niet meer verkieslijk zou zijn de bedoelde circulaire te richten tot hh. inspecteurs van het lager onderwijs, liever dan tot de gemeentebesturen?

De heer van Vollenhoven meent, dat de geneeskundige inspecteur zich ten deze in verband moet stellen met den inspecteur voor het lager onderwijs en in overleg met dezen te handelen.

De heer van Eijk Bijleveld verlangt dat in allen gevalle van *hier* uit (door den Raad of door den inspecteur) aan de gemeentebesturen geschreven worde.

De heer Bruinvis wenscht dat tevens de boekhandel opmerkzaam gemaakt worde op het nadeel voor de oogen, dat uit het gebruik van schoolboeken met te kleine letter ontstaat.

De voorzitter verwacht ook eenig nut van het openbaarmaken der circulaire in de dagbladen.

Hij brengt den dank der vergadering toe aan dr. Gunning, en vertrouwt op diens bereidvaardigheid om den Raad — zoo vaak noodig — met zijne speciale kennis te blijven voorlichten.

XIII. Mr. H. Jacobi, griffier der Provinciale Staten in Noord-Holland, die in Mei dezes jaars als correspondeerend lid moest aftreden, wordt herbenoemd. Op voorstel van den heer Heijnsius wordt dr. W. M. Gunning, met algemeene stemmen, tot correspondeerend lid gekozen. Door het overlijden van dr. A. Doncan te Wormerveer, is den Raad een verdienstelijk correspondeerend lid ontvallen. XIII. Correspondeerende leden.

Niemand iets verder voor te stellen hebbende, wordt de vergadering gesloten.

Aldus voorloopig opgemaakt, om in de eerstvolgende vergadering vastgesteld te worden.

G. A. N. Allebé, *secretaris.*

Bijlage. *Verslag over den letterdruk van een schoolboekje.*

Onlangs werd mij door den inspecteur voor het geneeskundig Staatstoezicht in de provincie Noord-Holland een schoolboekje ter hand gesteld, met verzoek om, met het oog op de eischen die, van het standpunt van de gezondheidsleer der oogen, aan dergelijke werkjes behooren te worden gesteld, mijn oordeel daaromtrent mede te deelen. De titel van het boekje is: *Grond-*

beginselen der aardrijkskunde, door P. Best, vijf en twintigste, veel verbeterde druk, uitgave van C. Kraaij te Amsterdam. In de volgende regelen wil ik trachten aan dat verzoek te voldoen en U tevens de gronden, waarop mijn oordeel over dat boekje berust, doen kennen.

De duidelijkheid waarmede voorwerpen worden gezien is regtstreeks evenredig aan de grootte van den gezichtshoek, waaronder zij worden waargenomen. Die grootte is weder afhankelijk van de absolute grootte der voorwerpen en van den afstand waarop zij van het oog geplaatst zijn. Gewone drukletters worden *door normale oogen* en *onder normale omstandigheden* gemakkelijk gelezen, wanneer de gezichtshoek waaronder zij worden gezien minstens 5 minuten bedraagt. Van dit empirische feit uitgaande, heeft dr. Snellen te Utrecht een systeem van letterproeven ter bepaling der gezichtsscherpte geconstrueerd, die zoodanig is ingericht, dat de verschillende daarin opgenomen drukproeven op den afstand (in Parijsche voeten) die wordt aangeduid door de daarboven geplaatste nummers, onder een hoek van 5 minuten worden gezien.

Vergelijkt men nu de letters waarmede het genoemde schoolboekje is gedrukt met Snellen's letterproeven, dan blijkt het dat zij in grootte ongeveer met n°. 2 daarvan overeen komen. Neemt men nu aan, dat een afstand van 2 Parijsche voeten tusschen hoofd en lessenaar of tafel bij het lezen in school en huis als voldoende mag worden aangemerkt ('t geen m. i. geoorloofd is) dan zou het werkje van den heer Best met het oog op de grootte van den letterdruk kunnen worden goedgekeurd, *indien mogt worden aangenomen dat bij 't gebruik daarvan aan de in de boven onderstreepte woorden gestelde eischen wordt voldaan*. In den regel echter is dit op verre na niet het geval.

Vooreerst bezit een groot aantal scholieren geen normale oogen. Onderzoekingen in het buitenland verricht hebben aangetoond, dat reeds op de laagste klassen der scholen een groot aantal lijders aan bijziendheid voorkomt. Ook in ons land zal dit vermoedelijk wel het geval zijn.

Verder komt op onze scholen tal van andere afwijkingen der oogen voor (hoornvliesvlekken, hypermetropie en vooral catarrhen der conjunctiva van de oogleden). Al die afwijkingen hoe verschillend in aard ook, hebben dit met elkander gemeen, dat het zien van kleine voorwerpen op korten afstand daardoor min of meer bemoeijelijkt wordt en de lijders zich, ten einde daaraan te gemoet te komen, op korteren dan den theoretisch vereischten afstand van die voorwerpen plaatsen, ten einde ze onder grooter gezichtshoek, d. i. duidelijker, te zien. 't Gevolg is dat zij zich bij 't lezen (waarbij het boek gewoonlijk op de lessenaar of tafel rust) sterker voorover buigen dan de grootte der letters die gelezen worden vereischt.

Tot de *normale omstandigheden* waarvan boven sprake was behoort: 1°. dat de letters, waarmede de leerboeken gedrukt zijn, volkomen scherp, met zwarte inkt, op zuiver wit papier zijn afgedrukt. Aan geen van die eischen wordt door het boekje van den heer Best *geheel* voldaan, al zijn

de afwijkingen daarvan ook niet groot te noemen; 2°. dat bij het lezen de leerboeken behoorlijk worden verlicht, een allergewichtigste eisch, die op vele scholen op de allerschromelijkste wijze wordt veronachtzaamd.

Wordt aan deze voorwaarden niet voldaan, dan is 't gevolg alweder dat, bij het lezen, de leerboeken op korteren — dikwerf veel korteren — afstand van de oogen moeten geplaatst zijn dan die door de grootte der letters als zoodanig vereischt wordt. Hierbij dient nog te worden in het oog gehouden, dat bij jeugdige individuen, ook onder de gunstigste omstandigheden en wanneer zij volmaakt normale oogen bezitten, toch immer reeds neiging bestaat om de boeken waaruit gelezen wordt, dichter bij het oog te houden dan tot het *duidelijk* zien vereischt wordt, omdat zij daardoor, gebruik makende van hun krachtig accommodatievermogen, de letters onder nog grooteren dan den verreischten gezichtshoek, d. i. *nog duidelijker* zien. Aan die neiging wordt des te sterker toegegeven naarmate de grootte der letters meer tot het geoorloofde minimum nadert. Een en ander is oorzaak dat bij het lezen het hoofd en het geheele ligchaam te sterk worden voorover gebogen, 't geen niet alleen voor de oogen maar ook voor andere organen van het ligchaam schadelijke gevolgen kan na zich slepen.

Op grond van het voorafgaande, aarzel ik niet om als mijne overtuiging uit te spreken: dat geene leerboeken ten gebruike op scholen — ook wanneer deze goed verlicht en de boeken goed gedrukt zijn — mogen worden goedgekeurd, dan die met eene letter gedrukt zijn, wier grootte minstens met die van n°. 3 van Snellen's letterproeven overeenkomt. Dat het boekje van den heer Best mij, op dien grond, voorkomt onbepaalde afkeuring te verdienen met het oog op het doel waarvoor het bestemd is, behoeft nauwelijks opzettelijk te worden gezegd.

Ter beoordeeling van de aangegeven grootte van drukletters ben ik zoo vrij U hiernevens een exemplaar van Snellen's letterproeven ter inzage aan te bieden.

Dr. W. M. Gunning.

N°. 37. ***Vergadering van den geneeskundigen Raad voor Overijssel en Drenthe, gehouden te Assen, den 30 Junij 1873.***

Voorzitter: dr. D. Lubach.

Secretaris: dr. J. A. van Ketwich Verschuur.

Alle leden zijn tegenwoordig, uitgenomen dr. Huber uit Kampen. De voorzitter deelt mede, dat de heer ten Raa in diens plaats zitting zal nemen. Nog zijn ter vergadering tegenwoordig dr. D. Cohen en de heer F. A. Gosselaar.

De notulen der voorgaande vergadering worden goedgekeurd. Notulen.

A. Mededeelingen van den voorzitter. Mutatiën in den Raad.

De voorzitter brengt in herinnering, dat het lid dr. G. ter Horst en het plaatsvervangend lid L. Ebbinge op hun verzoek door den Koning eervol ontslagen zijn, — dat de benoeming van het lid H. R. de Holl tot plaatsvervangend lid, mede op zijn verzoek, is ingetrokken, en dat voldaan is aan het reeds in de vorige vergadering medegedeeld verlangen van het lid C. D. Waszink om niet in aanmerking te komen bij de benoeming van plaatsvervangende leden.

Door de benoeming tot plaatsvervangende leden van de heeren F. A. Gosselaar, apotheker te Assen, en P. Brouwer Rz., leeraar in de scheikunde en oud-apotheker te Deventer, zijn twee van de opengevallen plaatsen aangevuld. De heer Gosselaar heeft bereids den eed afgelegd.

Zymotische ziekten.

Luidens de ontvangen berigten vertoonden zich sedert de vorige vergadering zymotische ziekten in de volgende gemeenten:

Scarlatina te Ambt Hardenberg, Bathmen, Raalte, Deventer, Avereest, Losser, Haaksbergen, Zwolle, Steenwijkerwold, Wijhe, Blokzijl, en te de Wijk, Gasselte, Borger, Meppel en Assen.

Morbilli te Steenwijk, Goor, Steenwijkerwold, Oldemarkt, Enschede en te Nijeveen en Borger.

Angina diphtherina te Zwolle, Deventer, Olst, Ootmarsum, Oldenzaal, Oldemarkt, Avereest, Bathmen, Holten, Raalte en Assen.

Kinkhoest te Goor en Kampen.

Typhus en typhoïde koortsen te Delden, Borne, Haaksbergen, Enschede, Dalfsen, Deventer, Rijssen, Goor, Tubbergen, Zwolle en Kampen.

Veranderingen in het geneeskundig personeel.

Sedert de uitgave van de nieuwe lijsten van geneeskundigen enz. hebben de volgende veranderingen plaats gegrepen:

Overleden is: dr. B. W. van de Sande Slot te Zuidlaren.

Vertrokken zijn: van Holten P. van Steenwijk, plattel. heel- en vroedmeester; van Norg F. F. W. Bode, plattel. heel- en vroedmeester; van het 3e gesticht Veenhuizen J. C. van Dooremaal, officier van gezondheid 2e klasse bij de marine; van IJsselmuiden J. van der Molen, plattel. heel- en vroedmeester, en van Meppel H. Winter, geb. Rook, vroedvrouw.

De apotheker G. van Urk te Steenwijk heeft zijne betrekking nedergelegd.

Gevestigd zijn: te Markelo P. van Steenwijk, plattel. heel- en vroedmeester; te Veenhuizen T. K. Prakken, plattel. heel- en vroedmeester; te Deventer als provisor bij de wed. Schouten, W. H. Gantvoort, apotheker, en in het St. Geertruiden-gasthuis C. H. Smits, apotheker; te Steenwijk H. H. ten Cate, apotheker; te Veenhuizen J. G. Boekenoogen, apotheker; te Ommer-

schans S. Viruly, apotheker; te Bathmen M. Vermeulen, geb. de Kamper, vroedvrouw, en te Hasselt H. Winter, geb. Rook, vroedvrouw.

Van den minister van Binnenlandsche Zaken kwam in eene missive van 5 Februarij, n°, 173, met kennisgeving dat het subsidie aan het vaccinatie-bureau van Ommerschans op nieuw is toegekend. Ontvangen stukken en correspondentiën.

Eene missive van denzelfden, dd. 24 Februarij, n°. 236, waarin, naar aanleiding van eene vraag van den inspecteur voor Friesland en Groningen, beslist werd dat de meetglazen der apothekers niet zijn maten in den zin der wet, en dus niet aan toezigt onderworpen.

Eene missive van denzelfden van 22 Maart, n°. 193, met kennisgeving van de benoeming van T. K. Prakken tot genees-, heel- en verloskundige te Veenhuizen.

Eene missive van 29 Maart, n°. 214, begeleidende een afschrift van zijne circulaire aan de commissarissen des Konings, betreffende verklaringen omtrent verrigte koepokinentingen en de behandeling van lijders aan kinderpokken.

Afschrift van des ministers circulaire van 15 April aan de gedeputeerde Staten der provinciën betreffende de uitvoering der epidemiewet.

Van 16 Mei, n°. 201, met kennisgeving dat het bureau van vaccinatie in het voormalig Augustijnerklooster te Maastricht vrijstelling van briefport enz. heeft verkregen.

Van 27 Mei, litt. F, om advies op een verzoek van den heer Bosma te Veenhuizen om eene opdragt van de gemeente Norg tot waarneming van den doodschouw en de vaccinatie te mogen aannemen. Daarop is door den inspecteur gunstig geadviseerd.

Van 20 Mei, n°. 208, waarin op de vraag, bij wien de vaccinatie-verklaring moet berusten van een leerling, die meer dan ééne school bezoekt, wordt geantwoord, dat wanneer zoodanige verklaring aan het hoofd van de eene school is afgegeven, het hoofd van de andere school op zijne lijst behoort aan te teekenen bij wien de verklaring berust.

Van 31 Mei, n°. 144, met kennisgeving dat voor de briefwisseling ter uitvoering van art. 6 der wet van 1 Junij 1865 (*Stbl.* n°. 60), tusschen de geneeskundigen en de besturen der gemeenten, waar zij praktiseren, op de gewone voorwaarden vrijstelling van briefport is verleend.

Van 12 Junij, n°. 197, 7e afd., met uitnoodiging aan den inspecteur om aan een of meer heelkundige leden van den geneeskundigen Raad op te dragen een onderzoek naar den voorraad van heelkundige instrumenten te Veenhuizen en van de

verbeteringen daaraan en aan de wijze van bewaring aan te brengen. Hiertoe zijn door den inspecteur de heeren Schoemaker en ten Raa uitgenoodigd.

Voorts de kon. besluiten van 28 Februarij (*Stbl.* n°. 35), van 2 Maart (*Stbl.* n°. 36), van 17 April (*Stbl.* n°. 43) en afschrift van eene beschikking van den minister van Oorlog, betreffende de uitvoering van art. 25 der epidemiewet.

Verder zijn ontvangen:

Van gedeputeerde Staten van Overijssel van 16 April, n°. 1335—979, behelzende afschrift van het kon. besluit, waarbij, met vernietiging van eene beschikking van burgemeester en wethouders van Ambt Hardenberg, aan de firma Lobstein en Polak onder zekere voorwaarden vergunning wordt verleend tot oprigting van eene blooterij van schapenvellen (zie *Not.* 1872 blz. 217).

Van dezelfde, dd. 8 Mei, n°. 1571—1233, met verzoek om eene nadere uiteenzetting der voorwaarden, op welke in den tijd het bouwen eener woning schuins over de Israelitischen begraafplaats te Almelo is toegestaan (zie *Not.* 1872 bladz. 49). Daaraan is voldaan.

Van gedeputeerde Staten van Overijssel en Drenthe, dd. 24 April, n°. 1374—1078, en 21 April, n°. 24, met verzoek om advies omtrent de uitvoering van art. 7 der epidemiewet. Daaraan is bij eene uitvoerige missive voldaan.

Van gedeputeerde Staten van Drenthe dd. 25 Februarij n°. 1, houdende kennisgeving van het openen van eene algemeene begraafplaats te Nieuw-Amsterdam.

Apostille van den voorzitter van het collegie van gedeputeerde Staten van Drenthe, van 9 April 1873, n°. 878, met verzoek om consideratie en advies op eene missive van burgemeester en wethouders van Dwingelo, van 7 April, n°. 111, verzoekende inlichtingen omtrent de voorschriften, op te nemen in de gemeente-verordeningen, bedoeld bij art. 9 der epidemiewet. Daaraan is voldaan.

Provinciaal blad van Drenthe, n°. 10, bevattende eene resolutie van den commissaris des Konings op eene missive van den minister van Binnenlandsche Zaken betreffende het toezigt op het voorloopige in bewaring stellen van krankzinnigen vóór hunne plaatsing in een gesticht voor zulke lijders.

Provinciale bladen van Overijssel, n°. 21, en van Drenthe n°. 14, ter mededeeling aan de gemeentebesturen van de missive van den minister van Binnenlandsche Zaken dd. 15 April, houdende voorschriften in acht te nemen bij het ontstaan van besmettelijke ziekten.

Afschrift van eene resolutie van gedeputeerde Staten van

Drenthe van 20 Mei n°. 28, volgens welke te Meppel eene inrigting tot afzondering van besmettelijke ziekten zal moeten worden gesticht.

Van den commissaris des Konings in Drenthe een verzoek om consideratie en advies op een rekest van burgemeesters en wethouders van Meppel met verzoek om dispensatie van de bepalingen omtrent de insluiting der algemeene begraafplaats. De inspecteur had tegen de inwilliging van dat verzoek geen bezwaar.

In gevolge het besprokene in de vorige vergadering betreffende eene school te Gieten heeft de inspecteur zich terstond gewend tot gedeputeerde Staten van Drenthe met verzoek om inlichtingen omtrent die zaak. Hij deed daarbij opmerken, dat onder de vereischten van een goed schoollokaal eene behoorlijke ventilatie boven aan staat, — dat in de bedoelde school vroeger of later toch ventilatiemiddelen zullen moeten worden aangebragt, en dat de kosten die dan vereischt zullen worden, zeker grooter zullen zijn dan zij thans behoeven te wezen. Het antwoord van gedeputeerde Staten, dd. 24 December 1872, n°. 35, luidde, dat bij den schoolbouw te Gieten voor luchtververschіng zal gezorgd worden op dezelfde wijze als die in de nieuwe school te Zuidlaren plaats heeft en die daar goed bevalt, terwijl, mogt die luchtverversching desniettemin later onvoldoende blijken te zijn, later nog een andere ventilatie-inrigting kan worden aangebragt.

De burgemeester van Deventer rigtte bij missive van 30 Januari 1873, n°. 88—28, tot den inspecteur het verzoek om zijn gevoelen mede te deelen omtrent een rekest der Doopsgezinde gemeente te Deventer, strekkende tot verplaatsing der barakken voor besmettelijke ziekten aldaar, ten einde dat gevoelen te kunnen mededeelen aan de raads-commissie, benoemd om op dat rekest te dienen van rapport. De toestand is deze. In den tuin van het ziekenhuis bevinden zich twee houten barakken, ingeklemd tusschen twee bewoonde gebouwen, zoodat de afstand van de vensters van een daarvan (de Doopsgezinde pastorij) *vier* meters, en die van het ter andere zijde gelegen huis een *halven* meter bedraagt, waarbij dan nog in aanmerking moet worden genomen dat de naast bij die huizen gelegen gedeelten der barakken de privaten zijn. De gezondheidscommissie had deze plaatsing afgekeurd; de stads-geneesheeren achten haar daarentegen doelmatig; de inspecteur was, niettegenstaande al. 2 van art. 14 der wet van 1 Juni 1865 (*Stbl.* n°. 58) er niet over geraadpleegd. In het antwoord op dien brief gegeven trachtte de inspecteur het daarbij gevoegd advies der stads-doctoren te wederleggen, die hem de transmissie van contagia door de lucht te laag schenen te schatten, zich naar zijne meening ten onregte

beriepen op het feit, dat de transmissibiliteit der contagien nog niet in meters bepaald was, en z. i. een veel te onbepaald vertrouwen stelden in de aangewende desinfectie. De slotsom was, dat de inspecteur de plaatsing der barakken hoogst ondoelmatig achtte en hare verplaatsing naar eene meer opene en van bewoonde gebouwen verwijderde plaats ten sterkste aanbeval, ten welken einde hem de Raambleek niet ongeschikt voorkwam. In een naderen brief van 13 Februari legde de burgemeester aan den inspecteur de vraag voor, of de plaatsing der barakken zoo absoluut slecht was, dat zij geheel het voorgestelde doel misten, of wel van dien aard, dat de bewoners der pastorij in het algemeen belang den last er van tijdelijk zonden moeten blijven dragen, — waarop in substantie geantwoord werd, dat hier alles afhing van wat men door *tijdelijk* verstaat, en dat de vraag, of de plaatsing der barakken al of niet absoluut slecht is, d. i. of die plaatsing ook nog slechter zou kunnen zijn, van geen invloed op het advies des inspecteurs kon zijn. De zaak is, met uitzondering van eene verplaatsing der privaten, gebleven zoo als zij was.

Aan burgemeester en wethouders van Rijssen schreef de inspecteur een brief om te protesteren tegen de plaatsing van de nieuwe school bezijden het Raadhuis. Uit het ontvangen antwoord bleek dat ook de schoolopziener die plaatsing veroordeelde; zij werd echter verdedigd omdat geen eigenlijk gezegde landbouwers bij het terrein wonen. Van het ontbreken van eene speelpaats en de ondoelmatige plaatsing der privaten, waarop mede door den inspecteur gewezen was, werd in dat antwoord niet gesproken.

Burgemeester en wethouders van Markelo zonden in Maart eene hoeveelheid drinkwater aan den inspecteur ter onderzoeking. Uit het ingestelde onderzoek bleek, dat dat water wegens zijn aanmerkelijk gehalte aan organische stoffen als drinkwater niet is aan te bevelen.

Plaatselijk onderzoek.

Met gemeentebesturen en geneesheeren is voorts eene vrij uitgebreide correspondentie gevoerd over heerschende ziekten, en om diezelfde en andere redenen zijn ook verscheidene gemeenten bezocht. In Twenthe zijn eenige fabrieken (spinnerijen, weverijen, de haringnetten-weverij te Goor en de stoombleekerij aldaar) bezocht, waarvan later verslag zal worden gedaan.

Sterfte in 1872.

Uit de voor 1 Mei dezes jaars opgezonden verslagen over 1872 blijkt, dat in Overijssel de sterfte met inbegrip van de levenloos aangegevenen bedragen heeft 6446 tegen 7389 in 1871. Het aantal levenloos aangegevenen was 500 tegen 488 in 1871; het cijfer zonder levenloos aangegevenen was van 5940 tegen 6901 in 1871.

In Drenthe bedroeg de sterfte 2545 tegen 2555 in 1871, te

: de levenloos aangegevenen, en zonder deze 2317
) in 1871, zoodat het aantal levenloos aangegevenen
:gec 195 in het vorig jaar.

begin des jaars was in Overijssel de pokken-epidemie
:rdwenen; zelfs kwamen in September en October nog
:vallen voor. Er overleden aan die ziekte 98, tegen
'orig jaar.

a heerschte epidemisch in enkele gemeenten; het
' was 149 tegen 78 in 1871.

billi overleden 30, aan typhus en typhische koortsen
ngina diphtherina 31, aan croep 121, aan kinkhoest
resp. 74, 237, 34, 135 en 146 in 1871.

verleden ***minder*** dan in 1871 aan cholera nostras, uit-
ıte en chronische ziekten der ademhalingswerktuigen
ring (1607 tegen 1834), ziekten van het kraambed,
:te en uittering vóór het 14e jaar, marasmus senilis
:", onder deze aanduiding globaal in de sterftestatistiek
ziekten, — ***meer*** daarentegen aan diarrhee en kanker.
›ekende oorzaken overleden 462 tegen 443 in 1871;
ijn 453 tegen 417 zonder geneeskundige behandeling
Vergeleken met vorige jaren, is hier dit jaar achter-
› te merken. Het hoogste cijfer bereikten hier Stad
;, waarop volgen Gramsbergen, Holten en Wijhe.

the stierven aan pokken 45, te Meppel, Hoogeveen,
Westerbork, tegen 112 in 1871, aan scarlatina 4,
li 14, aan typhus en typhoide koortsen 82, aan angina
ı 9, aan croep 31, aan kinkhoest 137, tegen resp.
, 27, 52 en 10 in 1871.

lan in 1871 overleden verder aan cholera nostras, acute
che ziekten der ademhalingsorganen met longtering
er weinig minder), marasmus senilis, ziekten van het
en kranken; ***meer*** aan uittering (slechts zeer weinig
enszwakte en uittering beneden de 14 jaar, diarrhee
:" ziekten.

bekende oorzaken stierven in Drenthe 180 personen
in 1871, van welke 178 niet geneeskundig behandeld
1871 was dit laatste met 167 personen het geval,
hier achteruitgang merkbaar is.

vachten was het, dat het aantal verrigte vaccinatiën
natiën in dit jaar veel minder zou zijn dan in 1871.
l bedroeg dan ook in Overijssel 4148 en in Drenthe
n 32411 en 16134 in laatstgenoemd jaar.

:zitter stelt voor om, op het voorbeeld van andere
lige Raden, de mededeelingen in het vervolg te doen

drukken en vóór de vergadering aan de leden toe te zenden, opdat ze dan beter hunne op- en aanmerkingen kunnen maken. Wordt goedgekeurd.

De voorzitter vraagt, of ook iemand naar aanleiding van de voorgelezen mededeelingen iets in het midden wenscht te brengen.

Toezigt op den ijk.

Dr. van Ketwich Verschuur zegt dat hem bij de kennisname van den brief van den minister met betrekking tot de maten in de apotheken in de gedachte was gekomen om de vraag te opperen, of het op den weg der visiterende commissiën ligt om toe te zien op den ijk; hij zag dat in andere geneeskundige Raden over die zaak gesproken was, en wenscht zulks ook hier uitgemaakt te zien; hij voor zich meent dat het niet op onzen weg ligt.

De heer Stoffels meent dat art. 4 van wet IV het uitsluit, daar alleen de deugdelijkheid van maten, gewigten en balansen in aanmerking kan komen. — Algemeen is men van oordeel, dat het toezien op den ijk is opgedragen aan eene andere magt. Ook de voorzitter zegt, dat er van rijkswege surveillance op den ijk bestaat, en het dus niet op den weg van den Raad ligt er zich mede te bemoeijen. Wordt in dien geest besloten.

Regelen voor desinfectie.

Dr. Damman de Witt vraagt, of de inspecteurs geraadpleegd zijn over het kon. besluit van 17 April 1873, n°. 43. Hij zag daarin zulke inconsequentiën en naar zijn inzien onpraktische regelen aangegeven, dat hij zich verpligt achtte omtrent enkele punten opheldering te vragen. Bij de ontsmettingsmiddelen wordt b. v. ook opgenoemd liquor stipticus Looffii, en hij vindt bij de regelen van ontsmetting die stof nergens meer genoemd: wat beteekent dit? Verder in § 2 leest hij, waar sprake is van matrassen, peluwen, kussens, bedden, in de laatste alinea: „Ook kan van stoomzuivering gebruik gemaakt worden, welke tot ontsmetting van elk ander vulmiddel van matrassen, peluwen, kussens of bedden, zooals kapok, duil, stroo, zeegras, varen, doppen en dergelijke, moet worden aangewend." Hij vraagt of het niet onzinnig is zulke nietswaardige zaken met betrekkelijk groote kosten, — grooter dan versch stroo, zeegras enz. waardig zijn, — te desinfecteren, en of het niet veel praktischer is duil, zeegras, varen en doppen te verbranden? De voorzitter zegt, dat in de vergadering van den geneeskundigen Raad voor Gelderland en Utrecht ook op dat desinfectie-regulatief groote aanmerkingen zijn gemaakt. De voorzitter was zelf lid van de commissie ter vervaardiging van de conceptregelen voor desinfectie en kan verzekeren dat beide zaken, waarvan de heer de Witt spreekt, en nog meer, anders in het primitive concept waren opgenomen. Zoo had de commissie er ook de zuivering van drinkwater ingebragt door liq. stipt. looffii. Men heeft echter de zui-

vering van drinkwater uitgeschrapt, waarschijnlijk omdat er niet van water in art. 25 der epidemiewet gesproken wordt, doch vergat nu ongelukkig te gelijk het middel om het water te desinfecteren te schrappen. En wat de zuivering der liggingstukken aangaat: in het den minister aangeboden concept stond: „kapok, duil, stroo, zeegras, varen, doppen en dergelijke moeten worden verbrand." Hij begrijpt volstrekt niet wat de reden van deze verandering is; deze zaken door stoom te zuiveren toch, oordeelt ook hij onzinnig. Hij vertrouwt dan ook dat de medici genoegzaam van het gezond verstand van de leden der commissie zullen overtuigd zijn om de schuld van deze en dergelijke voorschriften niet aan die commissie te wijten. Dr. de Witt achtte een verbeteringsblad wenschelijk. De voorzitter zeide echter dat daarvan niets kan komen, omdat de bedoelde veranderingen niet bij vergissing, maar opzettelijk worden gezegd in het concept gebragt te zijn. Intusschen had zich de voormalige commissie de zaak aangetrokken.

B. Rapporten van commissiën.
a. Vervalsching van levensmiddelen.

De heer Top deelt mede, dat de onderzoekingen van de leden der commissie in de laatste maanden gedaan, zich hoofdzakelijk hebben bepaald tot de kunst-mineraalwateren, voornamelijk het zoogenaamde spuitwater. De heer Meulenhoff heeft te Zwolle in zoodanig water tin en sporen van lood gevonden. Bij een onderzoek van het toestel, waarmede deze wateren worden vervaardigd (systême Causeau), bleek dan ook dat het water in den epicrateur zoowel als in den gashouder veel lood bevatte. De heer Meulenhoff schrijft dit vooral daaraan toe, dat de toestel in geruimen tijd niet is schoongemaakt en van versch water was voorzien. Nadat toch alles behoorlijk was gezuiverd en van versch water voorzien, werd nu in het water na verdamping met een weinig NO^5 door S. H. slechts een zeer gering praecipitaat verkregen, dat bijna, doch niet geheel in zwavelammonium oploste. Na eene herhaalde zuivering konde geen spoor van genoemde metalen meer in het water worden aangetoond. De heer Meulenhoff besluit hieruit, dat wanneer de toestel (ook in het systême Causeau) behoorlijk zuiver werd gehouden, wanneer namelijk de epicrateur dagelijks en de gashouders alle maanden worden schoongemaakt en van versch water voorzien, het kunstmineraalwater niet zal verontreinigd worden door looddeelen. De heer Kroon onderzocht te Deventer het spuitwater van twee fabrieken, maar heeft geen schadelijke bestanddeelen gevonden. Ook te Meppel werd zulk water onderzocht door den heer Stheeman en zuiver bevonden. Aan den heer Top werd, toen de dagbladen van het lood in het spuitwater te Amsterdam melding maakten, eene flesch welke te Kampen gekocht was, toegezon-

den, en ook dit water bevatte lood en sporen van tin, maar daarenboven bleek het, dat dit water veel organische stoffen bevatte, welke zich in den vorm van vlokken vertoonden toen bij het indampen het CO^2 verwijderd was. De heer L. Bakhoven, leeraar in de scheikunde aan de hoogere burgerschool, die insgelijks spuitwater, dat te Kampen wordt verkocht, onderzocht, en eene naauwkeurige ook quantitatieve analyse maakte, heeft behalve genoemde stoffen ook eene betrekkelijk groote hoeveelheid gips aangetroffen. Nadat de fabriekant het toestel heeft gezuiverd en verbeterd en zuiver water gebruikt is, is na onderzoek gebleken dat het thans in den handel gebruikte, geen schadelijke bestanddeelen bevat.

De heer Stork deelt eenige bijzonderheden mede uit een rapport omtrent het geregtelijk scheikundig onderzoek van thee, in zake Ca. Louis Akker, naar bestanddeelen niet tot thee behoorende. Het resultaat was, dat lood mechanisch bij thee gevoegd was, en dat wel ten gevolge van de hitte waaraan die thee was blootgesteld geweest in een pakhuis te Rotterdam dat door brand vernield was. De heer Stheeman zag onlangs thee van een commissionair, die contant en goedkoop betaald moest worden; hij vond dat er een zwart praecipitaat, waarschijnlijk lood voor den dag kwam; de tijd en de hoeveelheid hem voor dit onderzoek toegestaan, konden niet anders dan dit oppervlakkig oordeel gedoogen: hij ontraadde deze thee te koopen. Ook werd hem regenwater uit Hoogeveen toegezonden uit een regenbak die grensde aan een privaat, het water was echter goed bevonden. In Meppel was gebleken dat Nortonpompen, gegraven op 120 tot 160 voet, eene ontzettende massa bicarbonas ferri en bicarbonas calcis inhielden, zoodat het water niet drinkbaar was. De heer Top zegt dat hij dat ook te Kampen zag: de gezondheids-commissie stelde aan het gemeentebestuur voor om geschikte filters te plaatsen, en hierdoor werd nu het water bijna chemisch zuiver en is dus aan dit bezwaar te gemoet gekomen.

Dr. van Ketwich Verschuur herinnert dat hij vroeger de wenschelijkheid uitsprak dat kunst-minerale wateren door de visiterende commissiën onderzocht werden: onlangs bleek het dat de gezondheids-commissiën in onderscheiden gemeenten zich die zaak hadden aangetrokken, zoodat die commissiën hunne roeping zeer goed begrijpen; toen hij vroeger in 1867 over deze zaak sprak, meende de voorzitter, dr. Ali Cohen, dat minerale wateren als gewone drank beschouwd moesten worden, en het dus niet op den weg der visiterende Commissiën lag die te onderzoeken; het voorstel is toen ook op de inspecteurs-vergadering getoetst aan art. 1 wet IV, en men oordeelde

het beter de zaak tot later aan te honden. Hij meent dat als wij hier niet te doen hebben met art. 1 wet IV, dan wel degelijk art. 1a wet I in aanmerking komt. De heer Top wijst op de moeijelijkheid om zoodanig onderzoek in loco in het werk te stellen, men zoude zulk water dan moeten medenemen en in zijne woonplaats onderzoeken. De voorzitter merkt op, dat het moeijelijk is tot eenig geregtelijk gevolg van zoodanige onderzoekingen te komen zoolang er geen wet op de vervalsching van levensmiddelen is. De voorzitter wijst er verder op, dat uit de onderzoekingen van den heer Meulenhoff en anderen genoegzaam gebleken is dat het loodgehalte in het onderzochte spuitwater een gevolg is van het bereiden; ook gebruikt men niet altijd zuiver water, zoodat er onzuiver water met koolzuur gedronken wordt. Tevens is gebleken dat niet zorgen voor het schoonhouden van de apparaten oorzaak van het loodgehalte is. Hij wenscht in de Overijsselsche en Drentsche couranten een stukje te plaatsen, waarbij de fabriekanten opmerkzaam worden gemaakt om zuiver water te gebruiken en de apparaten goed schoon te houden. Er is hier geen sprake van opzettelijke vervalsching, en hij is van oordeel, dat deze wijze van handelen zijne goede uitwerking niet zal missen. Wordt goedgekeurd.

De heer Top noodigt de leden van den Raad uit, zooveel mogelijk aan de commissie voor vervalschingen van levensmiddelen stoffen, onder welken vorm ook, toe te zenden die vervalscht zijn of met grond als zoodanig onder verdenking vallen. De voorzitter merkt nog op, dat men niet uit het oog mag verliezen dat vervalsching van tweeërlei aard kan zijn: of niet schadende aan de gezondheid, als b. v. onder tarwemeel een minder soort van meel gemengd is; eene zoodanige vervalsching te onderzoeken ligt niet op onzen weg; of wel die vervalschingen die nadeelig op de gezondheid werken. Hiermede worden de discussiën over dit punt gesloten.

b. Geneeskundige armverzorging.

De voorzitter bedankt de commissiën die het vorige jaar de apotheken visiteerden, voor de zorg waarmede zij de bijzonderheden omtrent de geneeskundige armverzorging in de door hen bezochte gemeenten hebben opgeteekend; hij stelt zich voor om die rapporten uit te werken en daarna als appendix bij de notulen te voegen: ook zelfs dan, wanneer de notulen te uitgebreid mogten worden en dus de onkosten die er op vallen zouden door ze als bijlage bij de notulen te voegen, door den Raad moesten gedragen worden. Dr. van Lennep vreest dat de noodige volledigheid aan de ingewonnen inlichtingen nog ontbreekt, en vraagt dus of het niet beter zoude zijn ze dit jaar te completeren en

in het volgend jaar gevolg te geven aan het voorstel van den voorzitter. Wordt besloten in dien geest te handelen.

c. Begrafeniswet. Art. 4 al. 3*a*: „Bij het vragen van verlof enz.”

Dr. Stratingh Tresling vraagt of het hier door de wet gegeven voorschrift wel wordt opgevolgd in Overijssel en Drenthe. Hij heeft in een viertal gemeenten opgemerkt dat door den burgemeester aan het begin van iedere volgende maand aan de geneesheeren eene lijst gegeven wordt van de in de vorige maand overledenen, met verzoek om achter de namen der overledenen de oorzaak van den dood te plaatsen: hij oordeelt dit geheel in strijd met de wet en wenscht te weten of dit in andere gemeenten ook geschiedt. Hij acht de zaak van groot belang; het geldt hier toch het voorkomen van het begraven van schijndooden, hij stelt er dus prijs op dat de hand aan dit artikel gehouden worde.

De voorzitter zegt dat zoodanige wijze van handelen ook in strijd is met de geneeskundige wet art. 5 wet III en met de missive dd. 11 Nov. 1865 houdende inlichting omtrent dit punt; ook hij acht dit een belangrijk punt van de wet, dat streng behoort gehandhaafd te worden en vraagt ook of men meer gemeenten kent waar dit misbruik plaats heeft. Dr. Stork zegt dat zulks in Almelo ook wel gebeurt. Dr. de Witt deelt mede dat het in zijne buurt (Gieten) ook voorkomt, doch dat de groote afstanden op het platteland aanleiding geven tot dit misbruik. De voorzitter merkt op, dat het hier geen verzuim van den medicus geldt; de burgemeester toch mag geen verlof tot begraven geven voordat hij het bewijs van overlijden in handen heeft; dus zijn de gevolgen voor rekening van den burgemeester. Dr. Hazewinkel meent dat de ambtenaar van den burgerlijken stand het overlijden niet mag inschrijven voor hij het bewijs er van in handen heeft. De voorzitter houdt zich overtuigd dat als de gemeentebesturen er de hand aan houden, de gemeenteleden, wetende dat ze gecalangeerd worden, wel zullen zorgen dat ze de verklaring krijgen. Dr. Stratingh Tresling wijst nogmaals op de gevolgen die het niet nakomen der wet kunnen na zich slepen; hij voor zich ziet er groot bezwaar in om eene verklaring van overlijden af te geven zonder de dooden gezien te hebben; voorbeelden van vergissing zijn er genoeg. De voorzitter is van oordeel dat de Raad zich in de zaak moet mengen; de goede uitvoering der wet toch waarborgt voor het begraven van schijndooden. Hij geeft in overweging te schrijven aan gedeputeerde Staten der beide provinciën dat deze handelwijze plaats heeft met verzoek de zaak in overweging te nemen en te doen wat zij meenen dat gedaan moet worden. Wordt aangenomen. De voorzitter wenscht echter voor zich te weten in

welke gemeenten die gevallen zijn voorgekomen. De hh. Treslingh en de Witt zullen hem daarvan mededeeling doen.

De voorzitter heeft dit punt op de agenda geplaatst omdat hij het goed vond tot de kennis van de moeijelijkheden in de epidemiewet te geraken. Eerst wijst hij er op dat hij sedert Mei van verscheiden medici brieven ontving met verzoek om inlichtingen betrekkelijk de vaccinatie; het bleek hem dat vele medici zich plaatsen op het standpunt van de gemeentebesturen. Wanneer er ouders bij de medici komen met kinderen waarvan ze het vaccinatiebewijs verloren hebben, dan moeten de medici die verwijzen naar het gemeentebestuur van die gemeente waar ze gevaccineerd zijn; dat gemeentebestuur is verpligt volgens besluit van 18 April 1818 het bewijs van vaccinatie af te geven; die bewijzen toch moeten op het gemeentehuis berusten; de medicus heeft dus de zoodanigen eenvoudig te antwoorden: adresseer U aan het gemeentebestuur waar ge gevaccineerd zijt, en hiermede is hij verantwoord. Op de secretariën nu is dikwerf zoodanig register niet, want of er is door de medici verzuimd gevolg te geven aan genoemd koninklijk besluit, of het gemeentebestuur heeft den medicus niet verpligt dat register af te geven. In dat geval schiet er niets anders over dan het kind op nieuw te vaccineren. *d.* **Mededeelingen over de epidemiewet,**

Meermalen is den voorzitter gevraagd of voor alle verschillende scholen die een kind te gelijk bezoekt, verklaringen moeten worden afgegeven; hij verwijst nu naar de reeds voorgelezen beslissing van den minister, waaruit blijkt, dat één verklaring voldoende is.

Wat het vervoer van lijders aan besmettelijke ziekten aangaat (art 9, wet van 4 December 1872, n°. 134) behoeft bij plaatselijke verordening niet veel voorgeschreven te worden, daar de wet zelf in de voornaamste punten voorziet. Dat vervoer in een wagen is voor een lijder, die naar het ziekenhuis wil, dikwijls moeijelijk te bekomen; de zieke b. v. wil niet vervoerd worden in eene brancard of mand, maar de rijtuighouders willen geen rijtuig geven voor dien zieke, omdat niemand meer van zoodanig rijtuig gebruik wil maken, zooals reeds te Zwolle is voorgekomen, waar de zieke zijns ondanks in de mand moest kruipen. De voorzitter meent dat gemeentebesturen hieraan te gemoet behooren te komen door het aanschaffen van eene vigilante, uitsluitend voor dat doel bestemd en ingerigt, die gemakkelijk gedesinfecteerd kan worden.

Betreffende de in art. 7 bedoelde ziekeninrigtingen, zeide de voorzitter dat dit punt op de vergadering van inspecteurs in overweging was genomen en dat men daar tot het besluit gekomen is, dat het hebben van zulke inrigtingen moet zijn *regel* en het niet hebben *uitzondering*. Het niet hebben is in geen

algemeene termen te brengen; plaatsen waar de bevolking zeer verspreid woont, waar bijna ieder huis gelegenheid aanbiedt tot verpleging, waar weinig communicatie is met elders, waar niet is eene vlottende bevolking van veengravers, polderlieden enz. kunnen hiertoe gebragt worden. Zoodanige inrigtingen behoeven geen ziekenhuizen te zijn; het moet slechts eene gelegenheid zijn tot afzondering en verpleging, zegt de wet, dus b. v. een gewoon huis dat er voor gehuurd wordt, of een gedeelte van een huis dat er voor bestemd kan worden. Gedeputeerde Staten kunnen dan tevens bevelen of dat van duurzamen of tijdelijken aard moet zijn; van tijdelijken aard; dan kan zoo'n kamer na gedesinfecteerd en genoegzaam gelucht te zijn, ontruimd worden en weer ter bewoning dienen. Het moet echter in weinig tijds tot zoodanige gelegenheid ingerigt kunnen worden. Het voornaamste is toch de *eerste* gevallen te isoleeren. De voorzitter heeft in dien geest aan beide collegiën van gedeputeerde Staten geantwoord. In Drenthe is besloten dat *alleen* te Meppel een gelegenheid tot afzondering zou zijn; hij betreurt dit, want zijns inziens behoorde eene plaats als Hoogeveen, om van nog andere plaatsen te zwijgen, evenzeer, zoo niet veel noodiger, zulk eene inrigting te hebben. Niemand verder over deze punten het woord verlangende worden de mededeelingen gesloten.

e. Leerstoel voor hygiène. Dr. van Ketwich Verschuur acht het nuttig dat deze vergadering, even als zulks in Groningen en Friesland op voorstel van dr. Coronel gebeurd is, zich wende tot den minister van Binnenlandsche Zaken en de curatoren der hoogescholen met een adres, waarbij verzocht wordt dat aan de hooge- en middelbare scholen voldoend onderwijs in de hygiène worde gegeven, inzonderheid aan de polytechnische school; ook op de lagere scholen acht hij de gezondheidsleer op hare plaats, echter niet als afzonderlijk leervak. Hij schetst kortelijk het nadeel dat de tegenwoordige toestand te weeg brengt. De voorzitter zegt het met den voorsteller in principe eens te zijn, doch merkt op dat de door den spreker bedoelde punten behandeld in den geneeskundigen Raad van Friesland en Groningen door de inspecteurs zijn overgenomen en dat hij het dus wenschelijk acht dit punt tot een volgend jaar uit te stellen: wordt goedgekeurd.

f. Veenrook. Naar aanleiding van het in dezen Raad van 22 Junij 1872 besprokene over de veenrook, toen er verschil bestond over het al of niet nadeelige voor de gezondheid, terwijl sommigen meenden nadeelige gevolgen voor borstlijders te hebben opgemerkt, andere niet, vraagt de voorzitter of, hoewel er ook niettegenstaande hij eene uitnoodiging in de dagbladen had geplaatst, geen mededeelingen waren ingekomen, de leden, vooral die in Drenthe

woonachtig, ook omtrent dit punt observatiën hebben gemaakt. Het resultaat van de mededeeling der Drentsche leden is negatief; geen van hen zag nadeelige gevolgen; ook de heer Stork uit Almelo zegt in Tubbergen en elders bij verschillende personen inlichtingen te hebben ingewonnen omtrent dit punt; nergens echter sprak men van kwade gevolgen, sommigen oordeelden het zelfs gezond. Hij spreekt over de wijze van bemesting met kali in plaats van het verbranden van veen.

De voorzitter beveelt, niettegenstaande dit negatieve resultaat, de zaak in de voortdurende aandacht van de HH., en verzoekt mededeeling van de gevolgen ten goede of ten kwade; hij stelt voor dit punt nu vooreerst van de agenda te nemen. Wordt goedgekeurd.

g. **Weezenverzorging.**

De voorzitter meent dat deze zaak, die tegenwoordig zooveel besproken wordt, uit een sanitair oogpunt niet onverschillig is voor het geneeskundig Staatstoezigt. De vraag is, wat is beter: opvoeding in weeshuizen of in het huisgezin. Hij stelt er voor het oogenblik belang in, dit vooral voor Drenthe uitgemaakt te zien. Dr. Amshoff zegt dat te Hoogeveen de verpleging in het weeshuis beter is dan bij particulieren. De heer Stheeman oordeelt evenzoo over Meppel, hoewel dáár eene nieuwe instelling is tot stand gekomen, waarbij de weezen voor ± *f* 400 's jaars worden uitbesteed, die zeer goed werkt. Te Assen, Gieten, Havelte en Zuidwolde is, volgens de daar wonende leden, de verpleging in gestichten te verkiezen boven die in het huisgezin, vooral met het oog op orde, reinheid en arbeidzaamheid.

De voorzitter verzoekt dit punt in overweging te houden en opgave te doen aan hem.

h. **Winkelvisitatie.**

Dr. Stork vraagt, of de commissiën belast met de winkelvisitatie, er op moeten toezien dat er nieuwe etiquettes met de namen der Editio altera, Pharm. Neerl. gebruikt zijn. De voorzitter beantwoordt dat bevestigend en noodigt de commissiën, belast met de visitatie, uit om er op aan te dringen dat er tegen het aanstaande jaar de nieuwe namen opgezet worden, daar er anders proces-verbaal behoort te worden opgemaakt.

De heer Top meent dat, daar de wet spreekt van de officiële naam, er geen kwestie van kan zijn of dat is de naam uit de Editio altera.

i. **Verkoop van geheime geneesmiddelen.**

Dr. van Ketwich Verschuur zegt dat hij met genoegen in de dagbladen gezien heeft dat zekere J. F. M. de Sel te Brielle, voor den verkoop van een doosje, inhoudende 25 urbanus-pillen, veroordeeld is. In de laatste vergadering van den geneeskundigen Raad voor Zeeland is, naar aanleiding van de bij de beschikking van den minister van Binnenlandsche Zaken van 15 Julij

1872 vastgestelde lijst C van geneesmiddelen, die beneden de aangegeven gewigtsbepaling, door niemand anders zullen mogen verkocht worden dan door apothekers en geneeskundigen, tot het afleveren van geneesmiddelen bevoegd, voorgesteld dat de Raad eene commissie zoude benoemen, met het mandaat om eene lijst op te maken van de in Zeeland verkocht wordende geheime middelen, welke in strijd zijn met bovengenoemde beschikking. Hij stelt voor om ook hier òf zoodanig eene commissie te benoemen, òf wel in deze vergadering een besluit te nemen om op de meest geschikte wijze een kwaad te keer te gaan, dat meermalen treurige gevolgen na zich sleept en waaraan eene grove onbillijkheid tegenover de pharmaceuten verbonden is. De voorzitter licht het besluit van 15 Julij toe en zou het voorstel wel ondersteunen, maar geeft echter in overweging om, daar er zijn, die dit kon. besluit strijdig met de wet achten, te wachten op den verderen afloop der zaak in den Briel, indien de veroordeelde in hooger beroep mogt komen. Ook het regtskundig lid meent dat volgens dit besluit condemnatie volgen moet; hij geeft echter in overeenstemming met den voorzitter in bedenking, of men niet zoude kunnen beweren dat deze lijst is opgemaakt in strijd met de wet, wanneer men in overweging neemt dat in der tijd in de memorie van toelichting is gezegd: „dat het debiteren van geheime geneesmiddelen vrij moest gelaten worden aan ieder, behalve aan den apotheker."

De vergadering is van oordeel, dat het wenschelijk is de zaak bij voorkomende gelegenheid aan de rol te brengen, opdat uit de regtspraak blijke, hoe de wetgever de zaak nu opgenomen wenscht te zien.

Niemand meer het woord verlangende, sluit de voorzitter de vergadering, na vooraf eene besloten vergadering te hebben gehouden.

(*get.*) D. Lubach, *voorzitter.*
„ J. A. van Ketwich Verschuur, *secretaris.*

N°. 38. *Vergadering van den geneeskundigen Raad voor Noord-Brabant en Limburg, gehouden den* 9 *Juni* 1873.

Voorzitter: dr. A. Ingen-Housz, inspecteur voor het geneeskundig Staatstoezigt voor Noord-Brabant en Limburg.

Secretaris: dr. E. A. P. van den Bogaert.

Alle leden van den Raad zijn tegenwoordig, behalve dr. P. van Mierlo en dr. J. Titsingh. Ter vervanging van laatstgenoemde is opgeroepen dr. E. A. P. van den Bogaert.

Verder wordt de vergadering bijgewoond door de plaatsvervangende leden J. Steijns en P. Truijens.

De voorzitter opent de vergadering en deelt mede dat dr. van Mierlo en dr. Titsingh kort voor de vergadering hebben kennis gegeven verhinderd te zijn de vergadering bij te wonen.

De notulen der vorige vergadering worden goedgekeurd en vastgesteld.

Mededeelingen naar aanleiding der notulen.

De voorzitter deelt mede:

1°. dat gevolg is gegeven aan het besluit van den Raad om het gemeentebestuur van 's Hertogenbosch de toeneming van syphilis aldaar kenbaar te maken en in overweging te geven het toezigt op de prostitutie te verbeteren. Hij verzoekt den secretaris voorlezing te doen van een schrijven van burgemeester en wethouders van 's Bosch, waarbij wordt te kennen gegeven, dat sedert Augustus ll. de visitatie der prostituées weder geregeld plaats heeft en dat, bijaldien er gevallen van syphilis voorkomen, deze niet in de publieke huizen worden opgedaan;

2°. dat, naar aanleiding van het voorstel van dr. Godefroi, de Raad zich gewend heeft tot de Hooge Regering met het verzoek om leerstoelen voor hygiène aan de hoogescholen op te rigten, waarop geen antwoord is gevolgd;

3°. dat, overeenkomstig het bepaalde op de vorige vergadering, de mededeelingen betreffende handelingen van het geneeskundig Staatstoezigt zijn gedrukt en aan de leden toegezonden.

De voorzitter stelt die mededeelingen thans aan de orde en geeft gelegenheid daarover het woord te voeren.

Ingekomen stukken.

1°. Missive van den minister van Binnenlandsche Zaken van 13 December 1872, n°. 170, 9e afd., begeleidende exemplaren der wet van 4 December 1872, (*Stbl.* n°. 134), welke aan de leden en plaatsvervangende leden van den geneeskundigen Raad zijn verzonden.

2°. Afschrift der ministerieele beschikking van 27 December 1872, houdende benoeming van secretarissen bij de geneeskundige Raden. Voor Noord-Brabant en Limburg werd herbenoemd dr. E. A. P. van den Bogaert.

3°. Idem van 's Konings besluit van 30 December 1872, houdende benoeming van leden en plaatsvervangende leden van de geneeskundige Raden.

4°. Koninklijk besluit van 1 Februari 1873, n°. 4, waarbij aan de bureaux voor vaccinatie te 's Bosch en te Maastricht voor het jaar 1873 eene toelage wordt toegekend van *f* 200 aan ieder, onder de bestaande voorwaarden.

5°. Koninklijke besluiten van 11 November 1872, n°. 19 en 20, de besluiten van gedeputeerde Staten van Noord-Brabant

omtrent de begraafplaatsen van Grave en Fijnaart vernietigende, op grond dat de schadelijkheid der begraafplaatsen niet was bewezen, daar niet bleek dat de eene begraafplaats het vermogen van lijken te ontbinden verloren zou hebben, en blijkens scheikundig onderzoek van de aarde der andere, het verlies van dit vermogen niet noodwendig volgt uit eeuwenlang gebruik der begraafplaats, en dat voorts ook het sterftecijfer over de laatste jaren, hetzij voor de geheele gemeente, hetzij voor de nabij de begraafplaats gelegen huizen, tegenover de sterftecijfers van andere gemeenten, niet ongunstig te noemen is.

6°. Missive van den minister van Binnenlandsche Zaken van 24 Februari 1873 n°. 236, 12e afd. naar aanleiding van gevraagde inlichtingen nopens het toezigt op de bij de apothekers in gebruik zijnde meetglazen enz., in verband met de wet van 7 April 1869, (*Stbl.* n°. 57), waaruit blijkt dat, ofschoon de maten en gewigten volgens het metriek stelsel de grondslag zijn van de schei- en artsenijkundige bewerkingen, daaruit niet volgt, dat de daartoe benoodigde weeg- en meetmiddelen en instrumenten aan een ijk of aan het toezigt van de ijkers zijn of moeten worden onderworpen.

De meetmiddelen der pharmacie behooren, naar het oordeel des ministers, niet tot de maten, bedoeld in de laatste alinea van art. 24 der wet van 1 Juni 1865 (*Stbl.* n°. 61).

Met een stel behoorlijk geverifieerd gramgewigt kan de apotheker het doel bereiken om alle maat- en meetglazen, die hij in zijn bedrijf behoeft, na te zien en te controleeren.

De geneeskundige raden zullen zoodoende gevolg kunnen geve... aan het eerste gedeelte van het genoemde wetsartikel, in all... geval behooren de meetmiddelen van pharmaceuten en chemiste... niet tot de maten, bedoeld in de wet van 7 April 1869 (*Stb*... n°. 57).

De minister verzoekt den inspecteur dien overeenkomstig t... handelen en te doen handelen.

7°. Idem van 8 Maart 1873 n°. 180 9e afd., begeleidende exem... plaren van het koninklijk besluit van 28 Februari 1873 (*Stb*... n°. 55), ter uitvoering van het 2e lid van art. 17 der wet va... 4 December 2872, (*Stbl.* n°. 134), voor de leden van den g... neeskundigen Raad.

8°. Idem van 29 Maart 1873, n°. 214, 9e afd., aan commi... sarissen des Konings betreffende de verklaringen omtrent ve... rigte koepokinentingen en de behandeling van lijders aan ki... derpokken.

9°. Exemplaren van de lijst van geneeskundigen, tandmeesters, apothekers, droogisten en vroedvrouwen in de provincie Noord...

Brabant, vastgesteld 1 Januari 1873, voor de leden van den geneeskundigen Raad.

10°. Idem van het Hertogdom Limburg.

11°. Missive van den minister van Binnenlandsche Zaken van 5 April 1873 n°. 250, 9e afd., begeleidende afschrifl eener rculaire van gedeputeerde Staten der verschillende Provinciën, treffende de uitvoering der wet tot voorziening tegen besmetijke ziekten.

12°. Idem van 25 April n°. 151, 9e afd., begeleidende exemlaren van het koninklijk besluit van 17 April 1873 (*Stbl.* n°. 43), uitvoering van art. 25 der wet van 4 September 1872 (*Stbl.* 134) voor de leden van den geneeskundigen Raad.

13°. Verslag van het bureau voor vaccinatie te 's Bosch over ne handelingen in 1872.

Met uitzondering van Tilburg, kan de pokken-epidemie als weken worden beschouwd. Volgens ontvangen berigten zijn kele gevallen waargenomen: in Januarij te Dinteloord 8, iddelbeers 2, St. Michiels Gelstel 1, Dongen 1; in Februari Mil 1, Capelle 3; in Maart te Hilvarenbeek 1 en in April Rijsbergen 1, terwijl van 98 gevallen te Tilburg wordt melng gemaakt. **Epidemische ziekten. Pokken.**

Te St. Michiels Gestel werd waarschijnlijk de besmetting overbragt door den vader van den lijder, die tot in de laatste gen poklijders verzorgde: het kind was niet ingeënt. Te Capelle erden pokken aangebragt van Tilburg in een huisgezin, waar emand was gevaccineerd.

Bij het eerste geval, hetwelk doodelijk afliep, werden de overige uisgenooten ingeënt: twee echter werden later aangetast.

Te Dinteloord kwamen gevallen voor in een huis, waar eenige eken bevorens een lijder was bezweken.

Eene vrouw en twee kinderen waren niet gevaccineerd, allen erven.

De dochter van een koopman in lompen, die kleederen had opgeht van eene aan pokken overledene vrouw, werd aangetast. De voorbeelden te Tilburg van 4, 5 tot 7 poklijders in één in waren niet zeldzaam; van de aangetasten was niet 1/3 gecineerd.

Van Januari tot 1 Mei zijn overleden 92 personen, waarvan te Tilburg: 8 in Januari, 30 in Februari, in Maart 25, in ril 17, zoodat het sterftecijfer aan pokken in Noord-Brabant 1871, 1872 en in de 4 eerste maanden van 1873 heeft begen 1765.

Aan de cholera-epidemie in 1866 en 1867 bezweken in de proncie 1259 personen, 506 minder dan aan de pokken-epidemie.

Roodvonk, Behalve eenige gevallen van roodvonk in Januari en Februari te St. Michiels Gestel en Dungen en een paar gevallen in Januari te Bergen op Zoom, vertoonde zich van af het begin des jaars tot Mei eene vrij uitgebreide epidemie in het noordelijk gedeelte der provincie te Almkerk, Emmikhoven, Giessen, Dussen en Sleeuwijk. Ofschoon bij het ontstaan der epidemie het karakter der ziekte zoo goedaardig was, dat vele lijders geene geneeskundige hulp inriepen, scheen later hier en daar een ernstiger geval zich voor te doen, dat door den dood eindigde.

De groote omvang der epidemie moet worden toegeschreven aan het verkeer van gezonden in besmette huizen, waarvan over het algemeen, vooral de ingezetenen van Almkerk en Emmikhoven, bij hunne godsdienstige overtuiging, niet konden worden terug gehouden.

Mazelen, Mazelen werden waargenomen te Bergen op Zoom, in de kazerne 12 gevallen. Epidemische uitbreiding kregen zij te Standaarbuiten en te Andel in Januari; te Fijnaart in Februari; in April te Dussen, te Werkendam, te de Werken, te Bergen op Zoom en te Oosterhout in Mei.

De epidemie had overal een goedaardig karakter en werd in de 3 eerstgenoemde gemeenten zeldzaam de hulp van een geneesheer ingeroepen. Te Andel waren van de 120 schoolgaande kinderen 100 aangetast. Te Standaardbuiten kwam de ziekte schier huis aan huis voor, even zoo te Fijnaart.

Typhus. Febris typhoidea kwam voor te Breda in Januari, te Tilburg in Februari, in Maart te Deurne, te Schijndel op het gehucht Oetelaar (9 in een gezin), in April te Dussen, te Veghel en te Oosterhout in Mei.

Kinkhoest. In Mei te Sleeuwijk.

Angina diphtherina. Angina diphtherina is voorgekomen in Februari te Deurne, in Maart te Emmikhoven en Brakel. Te Halsteren in April en in Mei te Oss.

Kraamvrouwenkoorts. In April te Cuijk en St. Agatha.

Bezochte gemeenten. Bezocht zijn de gemeenten Maastricht, Boxmeer, Helmond Tilburg, Terheijden, Chaam en Almkerk.

Boxmeer. Bij een bezoek te Boxmeer bleek dat in vele woningen d[illegible] foecale stoffen binnen 's huis in zeer ondoelmatig ingerigte tonne[illegible] werden verzameld, waardoor voortdurend stank in de woninge[illegible] werd veroorzaakt. De burgemeester van het nadeel overtuigd zou trachten verbetering in dien toestand te brengen. De lokale[illegible] van de bijzondere school der liefdezusters waren doelmatig ingerigt, met uitzondering van twee, waar de ventilatie te wenschen overliet. Het bestuur der school zou door luchtkokers in die behoefte trachten te voorzien.

In het afgeloopen jaar, toen te Chaam typhus heerschte, (zie *Verz.* blz. 200) wees de inspecteur op schadelijke invloeden en drong bij het gemeentebestuur op verbetering aan. **Roodvonk te Chaam.**

Bij het ontstaan van roodvonk bleek, bij een bezoek aan die gemeente gebragt, dat er niets was verbeterd.

Hij vestigde op nieuw de aandacht van het gemeentebestuur op den bestaanden toestand, wees op de slechte afwatering, welke in verband met poelen, voor de lage ligging der gemeente dringend verbetering eischte, maakte opmerkzaam op de toegezegde verordening op de openbare reinheid en op de proefneming tot het verkrijgen van beter drinkwater.

Bij het heerschen eener zeer uitgebreide epidemie van scarlatina te Almkerk, bezocht de inspecteur de gemeente. **Roodvonk te Almkerk.**

Enkele lijders bezweken aan de ziekte.

Er bestond geene verordening op besmettelijke ziekten.

De eenige voorzorgsmaatregel, welke genomen werd, was dat op eigen gezag van den burgemeester, voor zoo ver zulks bekend was, kinderen niet toegelaten werden uit besmette huizen op de openbare school.

Het voorstel van den geneesheer om de school te sluiten vond geen bijval, ook van het nemen van andere voorzorgsmaatregelen, zoo als ontsmetten en isoleeren was geen sprake: in het laatste vooral zagen de ingezetenen geen heil, en geregeld waren ook de ziekenkamers, ofschoon die in vele huizen afzonderlijk konden zijn, door belangstellenden en familie overvuld. De aangeboren zindelijkheid der ingezetenen was eene onwillekeurige voorzorgsmaatregel, die zeker heilzaam heeft gewerkt.

Met het oog op de op handen zijnde invoering der epidemiewet en op het bij velen heerschende vooroordeel tegen maatregelen ter bestrijding der ziekte, werd besloten het in werking treden der wet af te wachten.

Vertrokken: H. N. C. van Reuth, geneeskundige van Ginneken naar Terheijden; G. Boekenoogen, apotheker van Breda; W. A. Cools, geneeskundige van Eersel; H. J. Resler, scheepsheelmeester van Breda; A. H. Brants, geneeskundige van Liempde; J. J. van der Velden, geneeskundige van St. Oedenrode naar Waalwijk; W. F. Sassen, med. & art. obst. doct. van Oosterhout; J. M. de Wilde, geneeskundige van Ravenstein. **Veranderingen in het geneeskundig personeel.**

Overleden: dr. H. J. Mathijsen, te Budel; A. Andriola van Porta, apotheker te Oss; J. J. W. de la Cour, gep. off. van gez. 1e kl. te Oosterhout; G. Boes, apotheker te Tilburg; E. J. Kri, wed. van P. van der Velden, vroedvrouw te 's Bosch.

Gevestigd: J. F. Verlinden, geneeskundige te Vlijmen; J. Freerichs, med. doct. te Made; S. L. Mekel, platt. heelm. te

St. Oedenrode; W. F. Sassen, med. & art. obst. doct. te Tilburg; G. de Jongh, med. doct. te Breda; A. Haan, genees-, heel- en verlosk. te Waspik; M. F. Mol, wed. van A. Strang, vroedvrouw te 's Bosch; M. van Stekelenborgh, vroedvrouw te Berlicum.

Verzoek van Pruissische geneeskundigen tot uitoefening der geneeskunst.

Na ingewonnen advies van den adjunct-inspecteur, stelde deinspecteur voor om op het adres van A. Brewer, genees-, heel- en verloskundige te Straelen, verzoekende de geneeskunst te Arcen en Velden uit te oefenen, door den minister van Binnenlandsche Zaken om consideratiën en advies gezonden, afwijzend te beschikken, op grond, dat te Arcen, waar eene vroedvrouw is, door de vergunning in 1871 aan dr. Brunn verleend, geene behoefte aan geneeskundige hulp bestond en de vier geneeskundigen van Venlo spoediger te Velden hulp konden verleenen dan een geneesheer van Straelen, en dat door de uitoefening der praktijk door vreemde geneeskundigen, de vestiging van Nederlandsche geneesheeren, wier getal in Limburg reeds zoo klein is, wordt tegengewerkt, althans zeker niet bevorderd.

Eveneens werd op een verzoek van dr. Overhamm te Gangelt, om te Merkelbeek en Oirsbeek, en van dr. Savels te Gangelt, om te Schinveld, Jabeek, Brunssum, Merkelbeek en Bingelrade de geneeskundige praktijk te mogen uitoefenen, op dezelfde gronden een ongunstig advies uitgebragt, daar Gangelt verder van Oirsbeek en Merkelbeek, op gelijken afstand is gelegen van Sittard, alwaar twee med. doctoren en twee plattelands heel- en vroedmeesters zijn gevestigd, met opmerking dat door dr. Overhamm, voor zooveel noodig in den geneeskundigen dienst te Bingelrade, Jabeek, Schinveld en Brunssum wordt voorzien, dat de noodzakelijkheid om diezelfde vergunning aan dr. Savels te verleenen, evenmin blijkt uit het verzoek van burgemeesters der genoemde gemeenten als dat er grond bestaat, krachtens de verklaring van den adressant, dat hij sinds jaren daartoe onbevoegd in Nederland de praktijk heeft uitgeoefend, om aan zijn verzoek te voldoen, en dat bij de klimmende behoefte aan Nederlandsche geneeskundigen in Limburg, het door vreemde geneesheeren onmogelijk zoude worden gemaakt zich daar te vestigen.

Grensgemeenten.

Uit eene gevoerde correspondentie met de betrokken burgemeesters bleek, dat de gemeenten Overpelt, Eben-Emael, Beckheim en Visé, voorkomende op de lijst der grensgemeenten geene aan Nederland grenzende gemeenten waren, terwijl Weert, zijnde grensgemeente, op de lijst niet voorkwam.

De minister van Binnenlandsche Zaken gaf te kennen, dat het niet raadzaam was die gemeenten, welke slechts door eene kleine strook eener andere gemeente van onze grens gescheiden zijn,

thans nog van de lijst te doen schrappen, nadat de daar gevestigde geneeskundigen vier jaren achtereen zijn toegelaten tot de praktijk in Nederlandsche grensgemeenten, en dat Weert als grensgemeente zoude worden opgenomen.

Permanent bureau van vaccinatie.

Door tusschenkomst van den adjunct-inspecteur werd den inspecteur gezonden een adres van Dr. Germain en vijf andere geneesheeren te Maastricht aan den minister van Binnenlandsche Zaken, verzoekende vrijstelling van briefport voor een permanent bureau voor vaccinatie onlangs opgerigt. Het verzoek werd onder bepaalde voorwaarde ingewilligd.

Behoort levertraan tot de pharmacopaea pauperum en tot de gewone geneesmiddelen.

Onder overlegging eener briefwisseling betreffende een tusschen twee gemeentebesturen aanhangig geschil over terugbetaling van kosten, aangewend wegens geneeskundige behandeling eener arme, verzochten gedeputeerde Staten te melden of levertraan tot de pharmacopaea pauperum behoort en onder de gewone geneesmiddelen is te rangschikken.

De inspecteur gaf te kennen dat, ofschoon voor zooverre hem bekend, geene wettelijke pharmacopaea pauperum voor de provincie Noord-Brabant bestaat, uit de prijslijst van geneesmiddelen voor de bediening der armen met taxa laborum, volgens welke de geneesmiddelen moeten worden gereed gemaakt en afgeleverd, vastgesteld bij besluit van gedeputeerde Staten van dit gewest dto. 24 December 1860, blijkt dat oleum jecoris aselli daarin voorkomt tegen den prijs van 4 centen het ned. once, dat levertraan dus volgens genoemden prijslijst, als geneesmiddel aan den arme kan worden verstrekt.

Daar levertraan op voorschrift van den geneesheer, even als elk ander medicament wordt toegediend, kan deze zeker onder de gewone geneesmiddelen worden gerangschikt.

Begraafplaats Boxmeer.

Gedeputeerde Staten van Noord-Brabant zonden den inspecteur om advies een verzoek van het gemeentebestuur te Boxmeer om op een daarbij aangeduid perceel grond eene algemeene begraafplaats aan te leggen; na onderzoek in loco werd geantwoord dat geen bezwaar bestond tegen de inwilliging van het verzoek.

Oprigting eener fabriek van Glauberzout.

Gedeputeerde Staten van Noord-Brabant vroegen het advies van den inspecteur omtrent het oprigten eener glauberzout-fabriek bij de bestaande kunstwolfabriek te Terheijden.

Het bleek bij onderzoek in loco dat niet het fabriceeren van glauberzout, maar het verkrijgen van zoutzuur hoofdzaak was voor den requestrant, waardoor in een daartoe ingerigt toestel de katoenen en linnen draden der lompen worden vernietigd, terwijl de wollen stof geene verandering ondergaat.

Het advies luidde gunstig voor het fabriceeren van glauberzout op het aangeduide perceel, voor zooverre het als nevenproduct

wordt verkregen door eene scheikundige ontleding eener bepaalde hoeveelheid keukenzout en zwavelzuur alleen tot het bewerken der lompen benoodigd, onder voorwaarden dat geene veranderingen betreffende de thans gebruikte wijze van werking in de fabriek, zonder goedkeuring van gedeputeerde Staten, plaats zouden hebben en dat, daar de fabriek slecht ruim 3 maanden in werking was, zoo er van schadelijke invloeden in of om de inrigting soms in het vervolg mogt blijken, de requestrant zal gehouden zijn de door het collegie verlangde veranderingen onmiddellijk te doen aanbrengen, op straf van sluiting der fabriek, een en ander onder verantwoordelijkheid van het gemeentebestuur.

Bouwen van een schoollocaal.

Door burgemeester en wethouders te Breda werd advies gevraagd omtrent beschouwingen der plaatselijke schoolcommissie betrekkelijk het bouwen eener nieuwe armenschool in verband met de volksgezondheid.

Daar dit stuk geene aanleiding gaf tot het maken van opmerkingen, die wijziging in het belang der volksgezondheid noodzakelijk maakten, bragt de inspecteur een gunstig advies uit.

Pokken te Tilburg.

De pokken, die op het einde van 1872 schenen geweken te zijn, verspreidden zich opnieuw in 1873.

In overleg met het gemeentebestuur werd besloten vaccinatie en revaccinatie op breede schaal kosteloos te doen plaats hebben, de woningen der armen te doen reinigen en de slaapsteden van nieuw bedstroo te voorzien, naauwlettend toezicht uitteoefenen dat kinderen uit besmette huizen niet gevaccineerd of gerevaccineerd niet op de scholen werden toegelaten, terwijl zoo van de zijde van het gemeentebestuur als van de geneeskundigen het overbrengen van poklijders naar het gasthuis zoude bevorderd worden.

Hakken van boomen in straten.

Op de vraag van het gemeentebestuur te Helmond of het in het belang der volksgezondheid zoude zijn boomen in de kom der gemeente voor de huizen der ingezetenen te laten staan en of het hakken schadelijk voor de gezondheid was te achten, werd te kennen gegeven dat, ofschoon eene weelderige plantengroei in de onmiddellijke nabijheid van gemeenten als veel vermogend middel ter bevordering der volksgezondheid moet worden beschouwd, in den regel boomen voor huizen in de straten oorzaak zijn van vochtigheid, de noodige luchtverversching verhinderen, den toegang van het zonnenlicht belemmeren, en diens volgens zonder nadeel kunnen worden verwijderd.

Insanitaire toestand te Oss.

Naar aanleiding eener ingekomen klagt over de stinksloot en het niet voorzien zijn van riolen van een gedeelte der stads gracht, (zie *Verz.* 1871 blz. 198) waardoor voortdurend hinder aan de aangrenzende bewoners wordt veroorzaakt, en waarop in het af-

geloopen jaar bij herhaling was gewezen, werd de vraag tot het gemeentebestuur gerigt of aan de bij missive van 26 Juli n°. 216 gemaakte opmerkingen omtrent den insanitairen toestand, gevolg is gegeven. De vraag bleef tot dusverre onbeantwoord.

Verkoop van zamengestelde geneesmiddelen.

Door burgemeester en wethouders te Helmond werd verzocht mede te deelen welke maatregelen er kunnen of moeten genomen worden om den verkoop van zamengestelde geneesmiddelen door onbevoegden tegen te gaan.

Hierop werd geantwoord dat, met het oog op de beschikking van den minister van Binnenlandsche Zaken van 15 Juli 1872 n°. 332, 9e afd., krachtens art. 30 der wet van 1 Juni 1865 (*Stbl.* n°. 61) proces verbaal moet worden opgemaakt bij overtreding van genoemd wetsartikel.

Art. 26 der wet van 4 December 1872 (*Stbl.* n°. 134).

Op de vraag van den burgemeester van 's Bosch om mededeeling „ welke naar het oordeel van den inspecteur de verrigtingen zijn, die bij art. 26 der wet van 4 December 1872 (*Stbl.* n°. 134) zijn bedoeld, en noodig geoordeeld worden om ter zijner kennis te worden gebragt, antwoordde de inspecteur met verwijzing van het antwoord van den minister van Binnenlandsche Zaken in het verslag der zitting van de 2e kamer der Staten generaal op 22 October 1872 (blz. 274).

Muizentarwe.

De aandacht van het gemeentebestuur te Veghel werd gevestigd op het verkoopen van muizentarwe in die gemeente, met verzoek, ter voorkoming van mogelijke vergiftiging, de ingezetenen tegen het onvoorzigtig aanwenden van genoemde tarwe te waarschuwen.

Staten van verrigte koepokinenting.

Na herhaald vruchteloos aan het gemeentebestuur van Boxtel de staten der verrigte koepokinenting en der gevallen van kinderpokken te hebben aangevraagd, vestigde de inspecteur de aandacht van het gemeentebestuur op de noodzakelijkheid bij proces verbaal de overtreding van art. 7 der wet van 1 Juni 1865, (*Stbl.* n°. 60) te constateeren, waarna werd berigt dat tegen twee geneeskundigen proces verbaal is opgemaakt, ter zake van het niet voldoen aan bovengenoemd wetsartikel.

Verzoek om gratie.

De officier van Justitie te 's Bosch zond den inspecteur om advies een verzoek aan den Koning van P. van der Veer, geneeskundige te Zeeland, om eenige verlichting van straf door de arrondissements regtbank te 's Bosch wegens overtreding der geneeskundige wetten hem opgelegd.

Met overlegging van den staat der bevindingen der apotheek van genoemden van der Veer in de jaren 1866—1872, die zeer veel te wenschen overliet, luidde het advies ongunstig.

Het verzoek om gratie werd afgewezen.

Maten en ge-

De commissaris des Konings in Noord-Brabant door den ar-

wigten.

rondissements-ijker te 's Bosch opmerkzaam gemaakt, dat zeer vele geneeskundigen, bevoegd tot het bereiden en afleveren van geneesmiddelen, de wet van 7 April 1869 (*Stbl.* n°. 57) niet naleefden, verzocht den inspecteur bij bovengenoemde geneeskundigen met nadruk aan te dringen op eene stipte naleving der wetten en verordeningen op het stuk der maten en gewigten en weegwerktuigen bestaande.

Aan het verzoek werd voldaan.

Waarneming eener apotheek.

Aan een niet gevestigden apotheker, die bij het overlijden van een apotheker in dezelfde gemeente, aan den inspecteur kennis gaf dat hij de verantwoordelijkheid voor hetgeen in de apotheek aanwezig was en voor de bereiding der geneesmiddelen op zich nam, werd te kennen gegeven, dat de wet die bevoegdheid gaf, mits voldaan werd aan art. 19, der wet van 1 Juni 1865 (*Stbl.* n°. 61).

Het diploma werd daarna opgezonden met berigt dat aan art. 3 al 2 der bovengenoemde wet gevolg zou worden gegeven.

Het verrigten der doodschouw.

Op de vraag van een geneeskundige of hij zonder beëediging doodschouw in de gemeente kon blijven verrigten, zijnde de burgemeester van oordeel dat geene beëediging behoefde plaats te hebben, werd met verwijzing naar art. 4 al 4 der wet van 10 April 1869 (*Stbl.* n°. 65) ontkennend geantwoord.

Waarneming eener apotheek.

Bij het overlijden van een apotheker te Oss werd door een geneeskundige in die gemeente, bevoegd tot het leveren van geneesmiddelen, gevraagd de apotheek van den overledene slechts voor korten tijd waar te nemen.

Daar de weduwe verklaarde zich van de apotheek te willen ontdoen, werd het verzoek, krachtens art. 18, in verband met art. 20 der wet van 1 Juni 1865 (*Stbl.* n°. 61), toegestaan voor den tijd van zes weken, welken tijd tot het verkoopen moest worden benuttigd; daarna werd de apotheek door een niet gevestigd apotheker waargenomen.

Pokken te Tilburg.

Op verzoek van den commissaris des Konings werden door den inspecteur inlichtingen gegeven omtrent het voortdurend heerschen van pokken te Tilburg, met mededeeling van de door hem in overleg met de bevoegde autoriteiten en geneeskundigen, beraamde maatregelen.

Versiersel op koek.

Door den heer Landman, lid van den geneeskundigen Raad werden aan den inspecteur gezonden drie blaadjes tot versiering van kermiskoek bestemd, welke op zijn verzoek van den hoogleeraar Gunning te Amsterdam waren onderzocht, waarvan twee arsenikhoudend en één arsenikvrij was bevonden, met opgave van een groot aantal gemeenten, waar bedoelde versiersels bij gelegenheid van kermis worden gebruikt.

)aar uit de door den heer Landman gezonden missive van prof. ıning niet bleek in welke mate deze arsenikhoudend waren, zocht de inspecteur laatstgenoemde hem daaromtrent te len inlichten.

Iet berigt dat de helder groene blaadjes, op welke arsenicum s gevonden, deze giftige stof in zeer ruime hoeveelheid beten, dat de arsenikhoudende kleurstof er met eene gomachtige op was bevestigd, en dat laagje door buigen aan barsten erhevig was, waardoor de stof loslaten en zich verspreiden, gaf aanleiding den commissaris des Konings te verzoeken, aandacht der gemeentebesturen te vestigen op het gevaar, dat r met deze blaadjes versierde koeken kon worden te weeg ragt, opdat de verkoop daarvan zooveel mogelijk zou worden erkt. Aan het verzoek is voldaan.

Wet van 4 December 1872 (*Stbl.* n°. 135).

3ij het in werking treden op 1 Mei der wet van 4 December 2 (*Stbl.* n°. 135), vestigde de inspecteur de aandacht van bureau voor vaccinatie te 's Bosch op de noodzakelijkheid ruime voorrraad koepokstof voorhanden te hebben, daar tenolge der wettelijke voorschriften de aanvragen gewis zouden ıemen.

3erigt daaromtrent werd van het bureau niet ontvangen.

Sluiten eener school.

)p het voorstel van eenen geneeskundige, om bij het heerschen er goedaardige epidemie van mazelen, waarbij schier geene eeskundige hulp werd ingeroepen, de school te doen sluiten, d te kennen gegeven, dat zonder andere voorzorgsmaatregelen een onbelemmerd verkeer van gezonden in de huizen der ers, er van het sluiten der school alléén niet veel heil te hten is.

Verkoop van geneesmiddelen door een onbevoegde.

)e aandacht van een lid van den geneeskundigen Raad, na nisgeving dat door een onbevoegde geneesmiddelen werden leverd, werd gevestigd op art. 6 der wet van 1 Juni 1865 *bl.* n°. 58).

Trichinen.

3ij het dagelijks toenemend gebruik van Amerikaansch spek zijne gemeente, verzocht een lid van den geneeskundigen d een monster van genoemd spek aan een mikroscopisch onzoek te onderwerpen. Eene met zorg ingestelde mikroscopische f gaf geen resultaat.

Handelingen van het geneeskundig Staatstoezigt. Limburg. Volksgezondheid.

e sterfte in Limburg was gedurende het jaar 1872 veel grooter in 1871. Terwijl in 1871 op de 40.37 inwoners één stierf, veek in het afgeloopen jaar één van de 36.61. Het getal nloos aangegevenen bedroeg 351 tegen 359 in 1871; aan ıus stierven in 1872 138 personen tegen 121 in 1871; ook pokken was de sterfte grooter; zij bedroeg 201 tegen 172 jaar te voren; aan roodvonk stierven in 1872 61 personen

tegen 133 in 1871; aan mazelen was de sterfte in dat jaar veel geringer (11) dan in het jaar 1872 (116); aan kinkhoest bezweken in 1871 24 kinderen tegen 63 in 1872; het getal overledenen aan angina diphtherina was in beide jaren gelijk (23) aan cholera nostras stierven in 1872 32 personen tegen 23 in 1871; vooral was het getal overledenen aan diarrhaea (dysenterie) grooter dan in het jaar te voren; het bedroeg in 1871 60, tegen 418 in 1872. Aan uittering beneden 65 jaren stierven meer, aan marasmus senilis boven dien leeftijd minder personen het getal sterfgevallen aan acute ziekten der ademhalingswerktuigen was grooter, dat aan chronische ziekten dier organen iets kleiner dan in 1871.

Ten gevolge van ziekten van het kraambed overleden in 1872 hetzelfde getal als in het vorige jaar; het getal aan kanker gestorvenen was iets kleiner, het getal verdronkenen iets grooter dan in 1871; ten gevolge van verbranding stierven 7 menschen minder dan in 1871. Het cijfer van hen, die zonder geneeskundige hulp in 1872 bezweken, overtrof dat van het vorige jaar met ruim 50 en bedroeg 8.41 percent der overledenen. Sedert onze laatste vergadering was de gezondheidstoestand over het algemeen gunstiger dan het halve jaar te voren; epidemische ziekten kregen niet die uitgebreidheid.

Pokken. Van af 1 December 1872 tot 1 Mei 1873 werden door de geneeskundigen berigt gezonden van 41 gevallen in 4 gemeenten, waarvan te Geul in December 25, in Januari 11 en in Maart 1; te Amstenrade 1 in December, te Maastricht 2 in Januari en te Sittard 1 in Februari. Van de 37 aangetasten te Geul waren 24 gevaccineerd, 12 niet gevaccineerd en had één (eene vrouw van 70 jaren) ongeveer 25 jaren vroeger nogmaals aan pokken geleden. Zij was nimmer ingeënt.

Het laatste geval werd uit Geul den 21 Maart medegedeeld.

Het getal overleden aan pokken bedroeg te Geul 6, waarvan 5 in December 1872 en 1 in Januari 1873.

Roodvonk. Gedurende de laatste vijf maanden werden opgegeven als aangetast door roodvonk te Urmond en te Venlo 2, te Weert 39, te Maastricht 1, te Meerssen 4, te Beek 20, te Geleen 1, te Jabeek 5, te Stein 2, te Eijsden 3, te Spaubeek 1; volgens de opgave was de ziekte menigmaal gecompliceerd met angina diphtherina; dikwerf waren naziekten de oorzaak van den dood.

Te Weert stierven aan die ziekten in Maart 2 en in April 1 persoon; te Maastricht in Februari 1 en Maart 2; te Beek in Februari 3 personen.

Mazelen. Min of meer belangrijke epidemie van mazelen kwamen voor te Venlo, te Sittard, te Meerssen, te Maasbree, te Beesel, te

rmond, en te Valkenburg; het getal slagtoffers, die zij maakte droeg in December 8, in Januari 7, in Februari 1 en in aart 6.

Dikwerf werd van deze ziekte geen kennis gegeven en bleek rst uit de sterftelijsten dat die ziekte geheerscht had; ten ge-lge hiervan kon het nemen van maatregelen geen doel meer effen; het is waarschijnlijk aan deze omstandigheid toeteschrij-en, dat die ziekte eene zoo belangrijke uitbreiding kreeg.

Typhus. Deze ziekte kwam veelvuldig voor. Zoo werden in December gegeven uit Beek 35, uit Echt 3, uit Munstergeleen 1, uit eleen 4, uit Limbricht 2, uit Maasbree 6, uit Schimmert 5, t Maastricht 7 en uit Itteren 1; in Januari uit Sittard 2, uit eek 11, uit Maastricht 6, uit Limbricht 1 en uit St. Pieter et voorkomen van enkele gevallen, zonder nadere bijzonder-eden. In Februari werd kennisgeving ontvangen van 1 geval te impelveld en te Sittard en van 3 te Roermond en te Limbricht n van het heerschen dier ziekte te Meerssen, Itteren en Bunde; n Maart van 1 geval te Maastricht, Beesel, Geleen, Nieuw-tadt en Wessem, in April van 6 gevallen te Limbricht, 1 te Maastricht, te Schimmert, te Wijlre en 15 te Meerssen.

Het getal overledenen bedroeg in December 18, in Januari 7, in Februari 10, in Maart 15 en in April 11.

Angina diphtherina. Deze ziekte kwam gedurende de maanden Januari en Februari pidemisch voor te Beek, te gelijk met scarlatina; sporadisch in December en Maart te Sevenum, in Januari te Meerssen, in Maart te Bingelrade, in April te Elsloo en te Beek, het aantal an deze ziekten overleden, bedroeg gedurende die vijf maanden 9.

Group. Deze ziekte kwam niet als sporadisch voor.

Kinkhoest. Van deze ziekte werd alleen kennis gegeven uit Meerssen en loor eenen geneesheer uit Maastricht; de sterfte er aan bedroeg n December 8, in Januari 10, in Februari 5, in Maart 7, en n April 1; hiervan te Maarstricht 5 in Januari, 4 in Februari n 4 in Maart.

Dysenterie. De dysenterie, die in de maanden Augustus, September, Oc-ober en November 1872 een groot getal offers had geëischt, rad in December geheel op den achtergrond en bepaalde zich ot enkele gevallen te Weert, alwaar volgens de ingekomen be-igten 14, terwijl te echt en te Ohe en Laak, de gemeente waar le ziekte begonnen was, zich nog één geval voordeed.

In 1873 deden zich in Januari nog 5 gevallen voor te Weert, n Maart 1 geval te Wessem en te Schinveld, terwijl zich in April te Beek, waar gedurende het vorige jaar niemand door die ziekte was aangetast geweest 5 en te Meerssen 2 gevallen voor-eden. De ziekte was echter in den laatsten tijd veel goedaardiger

van karakter. Zoo stierven in December 1872 5 personen aan die ziekte, terwijl de weinige in 1873 aangetastte allen herstelden. Te Beek breidde zich de ziekte niet verder uit, althans sedert 29 April werd geen enkel nieuw geval aangegeven.

Lokaal onderzoek. Sedert de laatste raadsvergadering werden door den geneeskundigen adjunt-inspecteur bezocht de gemeenten Maasniel, Born Eisden, Vaals, Jabeek, Sittard, Venlo, Montfoort, Bingelrade, Beek, Schimmert, Limbricht en Margraten.

De redenen, die hiertoe aanleiding gaven, waren verschillend.

Begraafplaatsen. Van gedeputeerde Staten ontving de adjunct-inspecteur 1°. afschrift van het besluit van den Raad van State, afdeeling geschillen van bestuur, waabij het besluit van gedeputeerde Staten, bevelende de sluiting van de Roomsch Katholijke begraafplaats in de gemeente Thorn wordt vernietigd.

2°. Kennisgeving dat niettegenstaande de bedenkingen uit een hygienisch oogpunt, ten aanzien van, de roomsch katholijke begraafplaatsen te Geleen, Wijlre, Papenhoven (gemeente Obbicht en Papenhoven), Dieteren (gemeente Susteren), Stramproy, Itteren, Klimmen, Noorbeek, Baarloo (gemeente Maasbree), Mesch en Gennep en der protestantsche in laatst genoemde gemeente, zij geene voldoende termen hebben gevonden om die begraafplaatsen te sluiten.

3°. Kennisgeving dat zij van oordeel zijn, ook na daaromtrent ontvangen inlichtingen van het bestuur van den waterstaat, dat de bijzondere roomsch katholijke begraafplaats te Lutterade (gemeente Geleen), die op hun verzoek was onderzocht en door den adjunct-inspecteur tot sluiting voorgedragen, niet kon beschouwd worden te liggen binnen of op eenen afstand van minder dan 35 meters van eene bebouwde kom, en dat bij gevolg art. 46 der wet van 10 April 1869 (*Stbl.* n°. 65) niet op deze van toepassing is, maar dat zij krachtens artikel 45 dier wet kan blijven bestaan.

4°. Mededeeling dat zij geen grond hebben gevonden om de sluiting der bijzondere roomsch katholijke begraafplaatsen in de gemeente Maasniel en Oersbeek, krachtens art. 46 dier wet van 10 April 1869 (*Stbl.* n°. 65) te bevelen, noch om aan haar behoud te verbinden de door den adjunt-inspecteur voorgestelde voorwaarde, dat een door hem aangegeven gedeelte buiten gebruik worde gesteld.

5°. Extracten uit het register hunner besluiten, waarbij de sluiting der Roomsch katholijke begraafplaatsen te Ulestraten en te Obbicht (gemeente Obbicht en Papenhoven) wordt bevolen.

Naar aanleiding van een verzoekschrift aan den Koning va

ısch katholijke kerkfabrieksraad te Obbicht tot vernieti-
ın bovengenoemd besluit, werd den adjunct-inspecteur
t zijne beschouwingen mede te deelen nopens den inhoud
t verzoekschrift en van een er bij gevoegde verklaring
ı geneesheer Lemmers te Mechelen (Belgie), die beweerde
ıstelling met den geneeskundigen adjunct-inspecteur, dat
inding der lijken behoorlijk plaats had.
ljunct-inspecteur wederlegde de aangevoerde argumenten
e tegenover de verklaring van den Belgischen geneesheer
;elijk stuk, geteekend door Dr. Hemmers, correspondeerend
den geneeskundigen Raad te Sittard, die toevallig bij
erzoek was tegenwoordig geweest.
Een schrijven, waarbij zij ingevolge des adjunst-inspec-
.vies geen grond hebben gevonden om krachtens art. 46
t van 10 April 1869 (*Stbl.* n°. 65) de sluiting van de
katholijke begraafplaats te Wanssum te bevelen.
ezien het gemeentebestuur van Beek zich niet kon ver-
met de argumenten, waarop door den adjunct-inspecteur
ar op minder dan 35 meters van de bebouwde kom ge-
oomsch katholijke begraafplaats schadelijk voor de volks-
eid was verklaard, stelde hij aldaar een tweede onderzoek
futeerde hij de ingebragte bezwaren met handhaving van
spronkelijk uitgebragt advies, te meer daar hem als nu
gebleken dat het water van eene naast die begraafplaats
e beek tot drinkwater werd gebruikt.
erzoek der gemeentebesturen van Schimmert en Margra-
den de roomsch katholijke begraafplaatsen aldaar en van
eentebestuur van Vaals, die te Vijhlen en Gronsfelt
:ht, en niet schadelijk voor de volksgezondheid verklaard,
le verbeteringen, die hem, in het belang der openbare
eid wenschelijk voortkwamen aan gedeputeerde Staten,
ıitbrengen van zijn advies, werden medegedeeld.
rn werd op verzoek van het gemeentebestuur een onder-
gesteld naar het terrein, waarop men voornemens was
uwe roomsch katholijke begraafplaats aan te leggen; dit
werd hiertoe geschikt bevonden, mits in acht genomen
t. 16 der wet van 10 April 1869 (*Stbl.* n°. 65).
ns de volksgezondheid bedreigende ziekten werden be- **Bezoek wegens volksgezondheid bedreigende ziekten.**
: gemeenten Jabeek, alwaar meerdere gevallen van scar-
aren voorgekomen, en waarvan kennis werd gegeven door
gemeester, zonder dat de behandelende Pruissische ge-
voldaan had aan art. 6 der wet van 1 Juni 1865 (*Stbl.* n°.
ntfort, wegens meerdere sterfgevallen aan kinkhoest, die
pgegeven op de sterftelijst; bij onderzoek bleek het dat

de ziekte grootendeels was geweken; Bingelrade, wegens een paar gevallen van angina dipththerina; Limbricht, wegens meerdere gevallen van typhus, waaraan vijf in een huis en Beek, wegens scarlatina en gevallen van dyssenterie.

Met de gemeentebesturen en geneeskundigen werden de noodige maatregelen tot beteugeling en voorkoming der ziekte besproken en later aan de eerste schriftelijk medegedeeld, terwijl werd voorgesteld om te Jabeek, alwaar de kinderen van den onderwijzer ook aan roodvonk leden, de school te sluiten, waaraan werd gevolg gegeven.

Bij dat onderzoek werd tevens de aandacht gevestigd op andere antihygiënische toestanden, die werden aangetroffen, de opheffing daarvan met de hoofden der besturen beproken en schriftelijk aan de gemeentebesturen medegedeeld.

Insanitaire toestanden te Montfort.

Het gemeentebestuur van Montfort werd gewezen op het nadeel van den stinkenden modderpoel in die gemeente, welke zonder nadeel voor de afwatering kon worden gedempt, mits voor eene behoorlijke uitgraving der greppels tot bevordering van den afloop van het regen- en huishoudelijk water werd zorg gedragen; op den slechten toestand van een tweetal openbare waterputten, waarvan een in de onmiddelijke nabijheid van eene mestvaalt, welke vaalten in deze gemeente wat uitgebreidheid, ligging en inrigting betreft, in het algemeen veel te wenschen overlaten; en op de hooge noodzakelijkheid om te zorgen voor beteren afvoer van het stilstaande water rondom de gemeente, waardoor moerassen ontstonden, wier uitwasemingen groot nadeel berokkenden aan de ingezetenen, terwijl tevens werd beloofd aan gedeputeerde Staten te verzoeken hunnen invloed aan te wenden bij de besturen der gemeenten, gelegen aan de Maasbrachterbeek, die het water moet afvoeren, opdat deze over haren geheelen loop worde schoongemaakt en uitgediept.

Stilstaande waterpoelen te Schimmert.

Ook te Schimmert werd aangedrongen om stilstaande waterpoelen in die gemeente, voor zoover zij niet noodig waren tot drinkplaatsen voor het vee of tot blussching van brand, te dempen of te verkleinen.

Slecht drinkwater te Beek.

Bij het gemeentebestuur van Beek, waaraan vroeger doch zonder gevolg was voorgesteld om eene Nortonsche pijpwel aan te leggen, omdat aldaar des zomers dikwijls gebrek aan goed drinkwater bestaat, werd aangedrongen om zorg te dragen voor het behoorlijk schoonmaken en schoonhouden der door die gemeente langs de begraafplaats loopende beek, wier water veelvuldig gedronken werd en waarin allerlei voorwerpen werden geworpen en waarmede de vloeibare bestanddeelen van enkele aangrenzende mestputten in verbinding staan.

Iet gemeentebestuur van Limbricht werd aangeraden om een nbare, aan den publieken weg staanden waterput, die vol- ·kt niet was omheind, met een muur te doen omgeven en ›verdekken, na die te hebben laten reinigen, terwijl gewezen 'd op de nadeelen der aldaar aanwezige groote mestvaalten de onmiddelijke nabijheid der woningen, met verzoek hun loed aan te wenden opdat, zoo zij niet geheel konden worden eheven, althans aan te raden dat zij werden verkleind en 'r ingerigt, ook in het belang der mestspecie. **Mestvaalten te Limbricht.**

Iet gemeentebestuur te Jabeek werd verzocht beter na te :en de voorwaarden, waarop de R. K. begraafplaats aldaar gehandhaafd, waartoe zich het schriftelijk had verbonden. **Nakomen van voorwaarden te Jabeek.**

ı de gemeente Maasniel werd door den adjunct-inspecteur onderzoek ingesteld naar de wijze, waarop in eene aldaar 'rigte stijfsel en plantenlijm-fabriek uit tarwemeel het fabriek- er werd gezuiverd voor dat het in de Maasnielerbeek terug ide. (Zie *Verz.* 1872, blz. 291). **Fabriekswater van eene stijfsel en lijmfabriek te Maasniel.**

angezien uit dat onderzoek bleek, dat het hiertoe gebruikte edé (verhitting van het water tot 70° C.) aan het doel ıts onvolkomen beantwoordde, werd aan de fabriekanten nis gegeven, dat hij hieraan niet zijne goedkeuring kan ·nken, dat hij zich bereid verklaarde, om hen in hunne ere pogingen om aan de voorgestelde voorwaarden tot het krijgen der gevraagde concessie te voldoen, met zijne voor- tingen bij te staan.

'e Eijsden werd in de zinkwitfabriek een onderzoek ingesteld na te gaan in hoeverre door den fabriekant de gestelde rwaarden, waarop de concessie tot oprigting dezer fabriek . verleend, werden nagekomen en aan gedeputeerde Staten daaromtrent bevondene medegedeeld. **Zinkwitfabriek te Eijsden.**

)e kunstwolfabriek te Lemiers (gemeente Vaals) werd bij haling bezocht tot het instellen van proeven tot zuivering het afgewerkte fabriekwater door middel van ijzergrond, na :over te hebben geconfereerd met het lid van den Raad, den r van der Grinten te Venlo, die zich in den laatsten tijd ·dig had gehouden met het scheikundig onderzoek van dien nd. **Kunstwolfabriek te Vaals.**

Jaar aanleiding van eene klagt van 13 ingezetenen van ıstricht over een bestaand lokaal in het oude stadhuis in de enstraat, waarin de lijken van verdronkene en verongelukte sonen worden geschouwd en onderzocht en die somwijlen, ımeer zij eenigen tijd aldaar vertoeven eenen alleronaan- aamsten stank in die buurt verspreiden, waardoor zij meen- dat eenen ongunstigen invloed op den gezondheidstoestand **Lokaal tot schouwing van verongelukte personen te Maastricht.**

der nabij wonenden wordt uitgeoefend, werd aldaar een plaatselijk onderzoek ingesteld en het gemeentebestuur gewezen op de nadeelen, die hieruit kunnen voortvloeijen, te meer daar aldaar soms lijkopeningen worden verrigt, waarvan het gebruikte water een eindweegs langs de goot der openbare straat en in de onmiddellijke nabijheid eener publieke pomp wegvloeit, waardoor behalve de lucht ook den grond en opvolgend het drinkwater kon worden bedorven.

Schoollokalen. Aan het gemeentebestuur van Schimmert werd aangeraden om in het schoollokaal, waarin eene alleronaangenaamste schoollucht werd aangetroffen te zorgen voor betere ventilatie, waartoe van groot nut konden zijn Peclets's kagchels, tot wier plaatsing het was ingerigt; om den afgebrokkelden vloer te doen herstellen, om te waken voor meerdere reinheid in en om het schoollokaal en van de privaten en urinoirs.

Bij het gemeentebestuur van Margraten werd aangedrongen op het verwijderen van eenen tegen het schoollokaal staanden geitenstal en van een privaat, dat alleronzindelijkst was en waarop reeds vroeger was gewezen.

Het schoollokaal te Vijhlen (gemeente Vaals) laat zeer veel te wenschen over; de burgemeester deelde den adjunct-inspecteur mede, dat binnen kort een nieuw zou worden gebouwd.

Bij het bezoeken der scholen werden de onderwijzers aangeraden om leerlingen met hoofdzeer uit de school te verwijderen, terwijl in den laatsten tijd ook met hen werden besproken de nieuwe bepalingen omtrent de vaccinatiën, vastgesteld bij de wet van December 1872, (*Stbl.* n°. 134).

Bederf van het water der Geul. Door gedeputeerde Staten van Limburg werd aan den adjunct-inspecteur, in verband met een vroeger door hem uitgebragt rapport (Zie *Verz.* 1871, blz. 289) ter kennisgeving toegezonden, een schrijven van den gouverneur der provincie Luik, betreffende het bederf van het water der rivier de Geul door uitvloeisels uit de industrieële inrigtingen de Vieille Montagne en den Blijberg op Belgisch grondgebied.

In dat schrijven, waarbij was gevoegd een rapport van den hoofdingenieur-directeur der bruggen en wegen in die provincie, werd beweerd dat de verontreiniging van het water der Geul niet was toe te schrijven aan de bovengenoemde industrieele inrigtingen, daar in deze de noodige zuiveringsvijvers aanwezig waren, maar aan eene op Pruissisch grondgebied loopende zich in de Geul uitstortende beek, waarin de noodige bassins tot zuivering van het fabriekwater ontbraken, terwijl de hoofdingenieur, ten bewijze dat de Geul niet werd verontreinigd door van Belgisch grondgebied afkomstige bestanddeelen, die

ıadelijk zijn voor mensch en vee, er bij voegde dat de visch die rivier zeer goed tiert en veelvuldig voorkomt.

Bij de terugzending dier bescheiden, werd door den genees-ndigen ambtenaar geantwoord, dat ofschoon hij ten volle ıamde dat het water der Geul door de genoemde wolwasscherij n worden verontreinigd, hij echter moest betwijfelen of het die rivier aanwezige zink aan die inrigting kon worden geschreven, omdat tot het wasschen van wol in den regel metaal niet werd gebruikt en vooral omdat de bedoelde beek h boven de Vieille Montagne in de Geul uitstort en uit een rgelijkend onderzoek van het water boven en beneden deze briek gebleken was, dat het eerste zinkvrij was, terwijl het ıter beneden deze geschept er mede bezwangerd was, en verder t de bewoners op Nederlandsch grondgebied langs de Geul gestigd, in strijd met het berigt van den hoofd-ingenieur beerden, dat de visch, en met name forellen, waaraan dit viertje vroeger zoo rijk was, thans grootendeels er uit vervenen is.

Naar aanleiding van een ingesteld onderzoek in de zinkwit-briek te Eysden, werden gedeputeerde Staten opmerkzaam maakt op het ontbreken eener afzonderlijke bergplaats voor n afval der ovens en van de zinkerts, die tot nu toe plaats d in de loods der ovens, doch welke thans tengevolge der rmeerdering van deze, daartoe de noodige ruimte zal missen; vens werd hierbij overgelegd een schrijven van den fabriekant, ıarbij hij zich verbond om, wanneer zijne nieuwe ovens wer-ı gebouwd, ook aan die voorwaarde te voldoen. Zinkwitfabriek te Eijsden.

Overeenkomstig het voorstel van den adjunct-inspecteur, (Zie rz. 1872, blz. 292) werd bij besluit van gedeputeerde Staten 10 Januari 1873 aan de firma Meijer & C°. exploiteerende de fabriek van den heer Tyrell te Vaals eene wol- en enwasscherij, eene lakenverwerij en wollerij, te kennen geven dat haar verzoek tot het gebruik maken van het water Gaubeek, die zich in de Selzerbeek uitstort, tot bovengemd doel niet kon worden ingewilligd, doch dat het haar rdt overgelaten met een nader dergelijk verzoek bij hunne rgadering terug te komen, onder aanwijzing van een procedé, ardoor het van hare bedoelde fabriek afkomstige bedorven ter gezuiverd, als drinkwater voor mensch en vee proefervindelijk onschadelijk kan worden gemaakt. Bederf van het water der Selzerbeek door water uit eene fabriek.

In een schrijven aan gedeputeerde Staten werden door den unct-inspecteur medegedeeld dat het hem door genomen proeı was gebleken, dat het afgewerkte fabriekwater uit de fsel- en plantenlijmfabriek te Maasniel, door het voorgestelde Zuivering van afvalwater uit eene stijfsel en plantenlijmfabriek te

Maasniel. zuiveringsprocedé (Zie *Verz.* 1872, bl. 291) wel is waar merkbaar wordt verbeterd, doch niet in die mate dat het zonder nadeel voor de gezondheid in de door die gemeente loopende beek kon afvloeijen en dat hij bij genoemde fabriekanten had aangedrongen om na verhitting de nog in het water aanwezige bestanddeelen op eene andere wijze neder te slaan.

Aangezien door de eigenaars der fabriek alsnu werd afgezien van de primitieve aanvraag om gemagtigd te worden tot het laten wegvloeijen van het afgewerkte fabriekwater in de Maasnielerbeek en er van de fabriek overigens geen nadeel voor de volksgezondheid te vreezen was, werd de gevraagde concessie tot oprigting der fabriek bij besluit van 1 Februari voorwaardelijk toegestaan.

Zuivering van fabriekwater. Als vervolg op zijn schrijven van 27 November 1872 (Zie *Verz.* 1872, blz. 292) werden door den adjunct-inspecteur aan gedeputeerde Staten de resultaten medegedeeld van de genomen proeven tot het clarificeeren van het fabriekwater van de kunstwolfabriek te Lemiers door filters uit ijzergrond, waaruit bleek dat deze zelfstandigheid, noch als zoodanig (in natura), noch verhit, noch gegloeid, noch met houtskolen vermengd in staat was om het beoogde doel te bereiken, maar dat zijne onderzoekingen echter niet te vergeefs waren geweest, daar hij met voorlichting van den heer van der Grinten, lid van den geneeskundigen raad voor Noord-Brabant en Limburg, tot het besluit was gekomen, dat het chloorijzer, dat bij de vroeger ingestelde proeven tot zuivering van het vuile water uitmuntend had voldaan, doch wegens den hoogen prijs moeijelijk in de praktijk aanwendbaar was, uit den ijzergrond op eene veel minder kostbare en veel eenvoudiger wijze kon worden bereid, dan in het rapport aan den Koning omtrent het onderzoek van drinkwater vermeld is, zoodat volgens berekening der kosten de zuivering der 130,000 liters water, die dagelijks in de fabriek van den heer Pastor werden verontreinigd, buiten den aanleg der bezinkingsvijvers enz., door chloorijzer bereid uit ijzergrond *f* 1.75 zouden bedragen, terwijl deze met chloorijzer bereid, volgens de in het bovenaangehaalde rapport vermelde methode, tot *f* 4.50 zouden stijgen.

Wollerij, laken en wolwasscherij te Vaals. Door den adjunct-inspecteur werd de welwillende medewerking der gedeputeerde Staten ingeroepen om, nadat volgens zijne zienswijze het practisch aanwendbaar middel tot zuivering van het afgewerkt water der kunstwolfabriek van den heer Pastor was aan de hand gedaan en aan de firma Meijer en C°. verboden was om hun vuil water in de Selzerbeek te laten afloopen, ook aan den heer Binterim te Vaals, eigenaar van eenen wol-

molen en van eene laken- en wolwasscherij, waarvan het afvalwater zich ook in die beek ontlast, de verpligting op te leggen om middelen te beramen tot opheffing der nadeelen door zijne industrie aan het water toegebragt, te meer daar men bij de Pruissische regering eerst dan de noodige pogingen kon doen, opdat dezelfde voorwaarden aan de eigenaars der op Pruissisch grondgebied langs de Selzerbeek bestaande fabrieken werd opgelegd, wanneer door de Nederlandsche fabriekanten was gezorgd dat de beek door hen niet meer werd verontreinigd. (Zie *Verz.* 1871, blz. 187.)

Reiniging der Maasbrachterbeek.

Aangezien het den adjunct-inspecteur gebleken was, dat de door het bestuur van Montfort aangewende pogingen voor eenen beteren afvloed van het rondom die gemeente stilstaande water, grootendeels schipbreuk lijden op het niet behoorlijk uitgraven, reinigen, enz. der Maasbrachterbeek, die het water naar de Maas afvoert, werden de gedeputeerde Staten verzocht bij de besturen der aan die beek gelegen gemeenten aan te dringem om de in Limburg bestaande provinciale voorschriften op het toezigt der waterlossingen zorgvuldig ten uitvoer te brengen.

Art. 9 der wet van 4 December 1872 (*Stbl.* n°. 134).

Daar volgens alinea 1 van art. 9 der wet van 4 December 1872 (*Stbl.* n°. 134), het vervoer van lijders aan eene besmettelijke ziekte naar een ziekenhuis of naar hunne woning geoorloofd is, volgens de daarvoor bij plaatselijke verordening te stellen voorschriften, werd door gedeputeerde Staten het gevoelen van den adjunct-inspecteur gevraagd omtrent den aard van bedoelde voorschriften, vooral voor zoover hem die in plattelandsgemeenten wenschelijk voorkwamen.

Hieraan werd voldaan door mededeeling van hetgeen hieromtrent in de vergadering van inspecteurs was vastgesteld, onder bijvoeging der voorschriften, die men gaarne in acht genomen zag bij het vervoer van lijders aan eene besmettelijke ziekte in bijzondere gevallen, bedoeld in alinea 2 en van de voorwerpen naar de plaats tot ontsmetting bestemd, bedoeld in alinea 6 van bovengenoemd wetsartikel, met beleefd verzoek die in het algemeen belang aan de burgemeesters te willen bekend maken, waaraan bereidwillig werd voldaan in het provinciaal blad.

Opgave der verrigte vaccinatiën.

Ten einde eene betere en meer volledige opgave der gedurende het jaar verrigte vaccinatiën te verkrijgen, werd den heer commissaris des Konings verzocht de gemeentebesturen andermaal te willen wijzen op de op hen rustende verpligting om aan den adjunct-inspecteur voor den 1n Maart de daarop betrekking hebbende opgaven in den vastgestelden vorm te doen geworden.

Niettegenstaande hieraan werd gevolg gegeven in eene circulaire medegedeeld in het provinciaal blad, bleven vele ge-

meentebesturen nalatig in het verzenden eener behoorlijke vaccinatie-statiestiek.

Doodschouw te Klimmen.

Toen het den adjunct-inspecteur uit de sterftelijst gebleken was, dat door het gemeentebestuur van Klimmen niet was voldaan aan het voorschrift van alinea 4 van artikel 4 der wet van 10 April 1869 (*Stbl.* n°. 65) en het bij dat gemeentebestuur door hem gedane voorstel om daaraan ten spoedigste gevolg te geven, onbeantwoord bleef, verzocht hij gedeputeerde Staten om bij dat bestuur op het benoemen en beëedigen van eenen met het verrigten der doodschouw belasten geneesheer aan te dringen. Bij een schrijven van den 14 Mei ontving de adjunct-inspecteur berigt, dat den 16 April een geneesheer tot genoemd doel was beëedigd.

Artikel 7, al. 1 der wet van 4 December 1872 (*Stbl.* n°. 134).

Op het verzoek van gedeputeerde Staten om zijn gevoelen mede te deelen omtrent de vraag ten aanzien van welke gemeenten in Limburg zou behooren te worden bepaald, dat eene duurzame gelegenheid tot afzondering en verpleging van lijders aan besmettelijke ziekten, bedoeld bij art. 7, 1e lid der wet van 4 December 1872 (*Stbl.* n°. 134) moet worden ingerigt, werd door den adjunct-inspecteur geantwoord, dat ofschoon het belang der zaak vordert, dat algemeene daarstelling regel, het nalaten uitzondering zij, er evenwel gemeenten gevonden zullen worden in welke (om redenen aan hun beter dan aan ieder ander bekend) de inrigting moeijelijk, welligt in het geheel niet, zal kunnen tot stand komen, en dat hij als algemeenen regel de volgende aanwijzingen tot grondslagen in de keuze aanbeval:

1°. Gemeenten, waar veel verkeer van of met vreemden is, met name daar waar zich spoorweg-stations bevinden, drukke scheepvaart voorkomt, enz. enz.

2°. Gemeenten in de onmiddellijke nabijheid of aan de grenzen van andere rijken gelegen.

3°. Gemeenten, waar industriëele inrigtingen, fabrieken en trafieken bestaan, en

4°. Gemeenten, waar eene opeengehoopte, in minder gunstige omstandigheden verkeerende bevolking, grootendeels in kleine, slecht ingerigte woningen gehuisvest is.

Kostelooze vaccinatie en verkrijging van koepokstof.

Door den adjunct-inspecteur werd aan gedeputeerde Staten verzocht aan de gemeentebesturen kennis te geven van den dag en het uur, waarop wekelijks in het bureau voor vaccinatie en revaccinatie in het gesticht Calvariënberg kosteloos wordt gevaccineerd, en dat aldaar altijd koepokstof verkrijgbaar is, met verwijzing op de portvrije briefwisseling omtrent dit onderwerp, toegestaan bij Koninklijk besluit van den 13 Maart 1868 n°. 79.

Hieraan werd voldaan in het provinciaal blad.

Aan het gemeentebestuur van Echt werd in het laatst van ɾuari, toen het weder koud en droog was, verzocht de uitɩving en reiniging der Echtergraaf, welke werkzaamheden gens typhusgevallen in de nabijheid gestaakt was (zie verz. 72 blz. 201) te vervolgen en de onmiddellijke verwijdering n de daarbij uitgehaalde vuilnis nogmaals aangeraden. Reiniging van de gracht te Echt.

Aan dit voorstel zou worden voldaan.

Bij het gemeentebestuur van Gulpen werd aangedrongen om langs den publieken weg te Rijmerstok bestaande moeraselen, die gedurende de geheerscht hebbende epidemie van senterie met goed gevolg waren gedesinfecteerd (zie verz. 1872 z. 203) voor zooveel die konden worden gemist, tot duurzame rbetering te dempen en de overblijvende beter in te rigten. Moeraspoelen te Rijmerstok (Gulpen).

Hierop werd door den Burgemeester geantwoord dat hieraan : nu toe geen gevolg was gegeven, omdat geen spoor van ziekte ·er bestond, omdat de inwoners, die het water dier putten tot ənking van het vee gebruikten, tegen het dempen er van zien, en ten andere omdat andere beweegredenen bestonden om poelen thans te vullen, doch dat deze aangelegenheid weldra den gemeenteraad zou worden ter tafel gebragt.

De adjunct-inspecteur wees genoemd bestuur op de noodzakeheid om de maatregelen ter voorkoming van ziekten vóór verschijnen van deze te nemen en ze niet uit te stellen tot deze zich hadden vertoond, daar de maatregelen in den regel dan het voorgestelde doel niet zoo goed bereikten.

Aangezien nog geene verandering was gekomen in de omgeg van de openbare waterput te Leijenbroek (Sittard) (zie z. 1872 blz. 138) werd het gemeentebesluur van Sittard maals gewezen op de vrees, dat het water dier put door de ijzijnde mestvaalten zal worden bedorven, met verzoek vóór warme jaargetijde dien toestand te doen opheffen. Waterput te Leijenbroek (Sittard).

De besturen van de gemeenten Urmond en Valkenburg, waar :elen, van Geul, waar weder een geval van pokken en Sevenum, waar enkele gevallen van angina diphtherina ·en voorgekomen, werden herinnerd aan de daaromtrent door ɩ vroeger medegedeelde maatregelen, met verzoek die even als bestaande plaatselijke verordeningen op dit onderwerp naauwət toe te passen. Maatregelen tegen epidemische contageuse ziekten.

Bij schrijven van den 29 Januari werd, naar aanleiding van ·rdere gevallen van kinkhoest, waarvan enkelen van ernstigen ∃ te Maastricht, door den adjunct-inspecteur aan den betrok-. schoolopziener en aan het bestuur dier gemeente de vraag igt, om maatregelen te willen doen nemen, opdat kinderen . deze besmettelijke ziekte lijdende, als ook die uit huizen, Kinkhoest te Limburg.

waarin zij zich mogt vertoonen, uit de scholen worden geweerd.

Door burgemeester en wethouders werd bij missive van den 14 Februari geantwoord, dat aan dat verlangen door hen geen onmiddellijk gevolg kon worden gegeven, omdat zij daartoe bij geene plaatselijke verordening waren gemagtigd, dat zij dien maatregel, misschien onder voorbehoud van 's raads goedkeuring, op de gemeentescholen zouden kunnen toepassen, doch dat zij van den anderen kant bezwaar maakten om aan den raad het maken eener verordening op dit onderwerp voor te stellen, op het oogenblik dat het in werking treden der epidemie-wet kan verwacht worden, zoodat zij het raadzaam achten dit schrijven in beraad te houden, ten zij de geneeskundige ambtenaar zich met hunne bedenkingen niet mogt kunnen vereenigen.

Het verrigten der doodschouw te Bergen door Pruissische geneeskundigen. Door den burgemeester van Bergen werd, bij missive van 24 Maart, op verzoek van de raadsvergadering aan den adjunct-inspecteur de vraag gedaan, of wanneer ten gevolge van gestremde overvaart der rivier de Maas in den winter, de met het verrigten van den doodschouw belaste geneeskundigen; woonachtig te Boxmeer en te Maashees, verhinderd waren om te komen, de hulp der in Pruissische grensgemeenten gevestigde geneesheeren tot dit doel mogt worden ingeroepen.

Hierop werd geantwoord dat waarschijnlijk binnen kort met de Pruissische regering eene overeenkomst omtrent het uitoefenen der geneeskunst in grensgemeenten zal worden gesloten, en dat het dus raadzaam was voorloopig in geene onderhandeling te treden met de Pruissische geneeskundigen omtrent het verrigten van den doodschouw gedurende den winter, terwijl, naar aanleiding van het verrigten van den doodschouw van het lijk van een persoon, die geneeskundig was behandeld, tevens werd gewezen op de gevallen, waarbij die moest plaats hebben.

In het begin der maand Mei werd nogmaals gewezen op de onbevoegdheid der Pruissische geneeskundigen om te Bergen te praktiseeren en kennis gegeven dat er maatregelen zouden worden genomen om repressief tegen hen te werk te gaan.

Antwoorden op de circulaire over de geneeskundige armenverzorging. Op de den 9 December aan alle gemeentebesturen en geneeskundigen van Limburg toegezondene circulaires, betreffende de geneeskundige armverzorging, ontving de adjunct-inspecteur antwoord van de besturen van Tegelen, Belfeld, Cadier en Keer, Gulpen en Roggel. Aan het eerstgenoemde dat berigtte, dat aldaar drie afzonderlijke bussen uitsluitend voor mannen bestaan tegen eene bijdrage van 5 cents per week, waarvoor bij ziekte onderstand en bij overlijden begraveniskosten verstrekt worden, wordt aangeraden die bussen ook tot de kinderen en vrouwen

t te breiden; te Belfeld bestaat een dergelijke bus op dezelfde orwaarden, terwijl de besturen van Cadier en Keer en Roggel n meening zijn dat in hunne gemeenten eene inrigting van en aard geen bijval kan vinden; het bestuur te Gulpen bragt circulaire ter tafel van de gemeenteraad, die echter daaroment geen bepaald oordeel uitsprak, omdat de armverzorging daar goed is.

Aangezien ten gevolge van art. 18 der wet van 4 December 372 (*Stbl.* n°. 134), die op 1 Mei in werking zal komen, waarhijnlijk veel meer zal worden gevaccineerd dan tot nu toe het eval was, werd bij schrijven van 15 April aan het gesubsidierde bureau van vaccinatie binnen het gesticht Calvarienberg Maastricht verzocht reeds nu te willen zorgen dat voortdurend e noodige hoeveelheid versche koepokstof tot verzending vooranden was, terwijl tevens werd gevraagd te willen opgeven den ag en het uur dat kosteloos zou worden gevaccineerd en bij evenieele regeneratie der stof op het kalf of van het zich eventueel oordoen van natuurlijke koepokken bij den veestapel in genoemd sticht, hiermede te worden bekend gemaakt. **Missive van het bureau van vaccinatte te Maastricht.**

Bij schrijven van den 26n April werd medegedeeld het tijdstip, aarop kosteloos werd gevaccineerd en dat aan de overige vragen u worden voldaan, zooals bereids is geschied betrekkelijk de trovaccinatie.

Door den predikant te Grevenbicht werd aan den adjunct-inecteur geklaagd over de daarstelling eener algemeene begraaflaats in de nabijheid zijner woning, met verzoek hem in te chten in hoeverre hij en eenige buren in die inrigting moest erusten. **Klagt over eene algemeene begraafplaass te Grevenbicht.**

Onder verwijzing naar art. 16 der wet van 10 April 1869 *Stbl.* n°. 65) werd geantwoord, dat het tot den werkkring van edeputeerde Staten behoort te beslissen in hoeverre de nieuw angelegde begraafplaats in strijd was met de wet en dat het em vrijstond zich met zijne bezwaren te wenden tot genoemd ollegie.

Doordien door eenen te Nuth practiserenden geneesheer geveigerd werd de verklaring bedoeld bij art. 5 der wet, van 1 Juni 1865 (*Stbl.* n°. 60) van door hem behandelde lijders aftegeven, werden door burgemeester en wethouders dier gemeente nlichtingen gevraagd in hoeverre de geneeskundigen verpligt ijn bovenbedoelde verklaring te onderteekenen. **Art. 5 der wet van 1 Juni 1865 (*Stbl.* n°. 60).**

Hierop werd onder mededeeling van het geheele wetsartikel geantwoord, dat ieder geneeskundige zonder onderscheid verpligt s bij het overlijden van elk hunner lijders eene dergelijke verdaring te onderteekenen.

Invullen der sterftelijsten. Aan de gemeentebesturen, die niet de noodige naauwkeurigheid bij het invullen der sterftelijst in acht namen, werd verzocht hieraan beter te voldoen.

Art. 15 der wet van 1 Juni 1865 (*Stbl.* n°. 58). De kennisgeving van de vestiging, het overlijden enz. van het geneeskundig persooneel werd door de gemeentebesturen niet altijd gedaan en de nalatigen gewezen op art. 15 der wet van 1 Juni 1865 (*Stbl.* n°. 58).

Onbevoegd uitoefenen der geneeskunde door een Pruissischen geneeskundige. De gemeentebesturen van Brunssum, Jabeek en Bergen werden verzocht aan eenen Pruissischen geneeskundige, die aldaar zonder hiertoe bevoegd te zijn zieken behandelde, de uitoefening der geneeskunde te verbieden en, zoo hij zich hiervan niet onthield, tegen hem proces-verbaal op te maken, tevens werd dit aan dien geneesheer schriftelijk medegedeeld.

Art. 6 der wet van 1 Juni 1865 (*Stbl.* n°. 60). Enkele geneeskundigen werden opmerkzaam gemaakt op de verplichting tot betere naleving van art. 6 der wet van 1 Juni 1865 (*Stbl.* n°. 65).

Pharmaceutisch hulppersoneel. Aan alle apothekers en geneeskundigen, bevoegd tot het leveren van geneesmiddelen, werden inlichtingen gevraagd omtrent het bij hun werkzaam zijnde hulppersoneel.

Nadere uitlegging gevraagd van art. 15 der wet van 4 December 1872 (*Stbl.* n°. 134). Aan eenen geneeskundige te Sittard, die eene nadere uitlegging van art. 18 der epidemie wet verzocht en die inlichtingen verlangde of door elk gemeentebestuur de in dat artikel bedoelde gelegenheid tot vaccinatie zal worden gegeven, of het gemeentebestuur aansprakelijk is voor de honoraria, en wanneer een geneeskundige uit eigen beweging vaccineert, wie dan de aansprakelijke persoon is, werd door den adjunct-inspecteur geantwoord, dat het aangehaalde wetsartikel zoo duidelijk is dat hij niet in staat was eene nadere uitlegging er van te geven en dat de regeling der honoraria, even als de voorwaarden, waarop de geneeskundigen uit eigen beweging willen vaccineren, niet behooren tot de werkzaamheden van het geneeskundig Staatstoezigt.

Verordeningen. Van de gemeentebesturen van Bemelen en Ulestraten werden copieën ontvangen van plaatselijke verordeningen op het vervoer van lijders aan eene besmettelijke ziekte naar een ziekenhuis of naar hunne woning.

Personeel. Hebben zich gevestigd: te Geleen A. E. Collaes, doctor in de genees- heel- en verloskunde, komende van Antwerpen, te St. Pieter, J. Tans, doctor in de genees- heel- en verloskunde te Maastricht, te Weert A. N. Brants platt. heel- en vroedmeester te Liempde, te Maastricht H. L. Wolterson, gepensioneerd off. van gezondheid der 1e klasse, afkomstig van Arnhem.

Overleden zijn: te Gennep L. Kersten, doctor in de geneeskunde, te Weert J. van Moll doctor in de geneeskunde.

Vertrokken van Eijsden naar Heerlen de plattelands heel- en vroedmeester H. N. Piters.

De geneeskundige te Mechelen (Belgie), tegen, wien wegens het uitoefenen der geneeskunde te Geleen, zijnde geen grens gemeente, proces verbaal was opgemaakt (zie *Verzam.* 1872 blz. 302) werd veroordeeld door de arrondissements regtbank te Maastricht tot eene geldboete van één gulden; dit vonnis werd bevestigd door het provinciaal geregtshof van Limburg en door den Hoogen Raad. Overtreding der wetten.

Aan den kommandant der maréchaussée werd kennis gegeven, met verzoek zulks te willen doen tegengaan, van het onwettig uitoefenen der geneeskunst door zekeren Hoofs, wonende te Hillenbroek (Nuth), die vroeger reeds meer hiervoor was vervolgd en veroordeeld.

Hieraan werd gevolg gegeven.

Een dergelijk schrijven werd gericht over het onbevoegd uitoefenen der verloskunde door eene te Limmel (Neersen) wonende vrouw, der geneeskunde door eenen zekeren Consten te Rimburg en der tandheelkunde door eenen zekeren Gabriels te Sittard, omtrent den laatste werd het gemeentebestuur verzocht hem de verdere uitoefening te verbieden.

Toen door eenen apotheker in Limburg aan den adjunct-inspecteur was toegezonden eene klagt over het uitoefenen der geneeskunst door eenen anderen apotheker in diezelfde gemeente, werd aan den kommandant der maréchaussée verzocht hieromtrent een onderzoek te willen laten instellen en den schuldige, zoo hiertoe termen bestonden, te doen vervolgen; nadat uit dit onderzoek was gebleken, dat die beschuldiging was gegrond op losse geruchten, werd de aanklagende apotheker hiermede in kennis gesteld, met verzoek in het vervolg met dergelijke op gave voorzigtig te zijn, daar hierdoor de goede naam van zijn ambtgenoot kon worden in gevaar gebragt.

Dr. Godefroi geeft zijne ingenomenheid te kennen met de gedrukte mededeelingen en zegt dat men nu beter als vroeger in staat is tijdens de vergadering over de handelingen van het geneeskundig staatstoezigt zijne meening te doen kennen. Hij betreurt het dat in verschillende gevallen het streven van den inspecteur en adjunct-inspecteur om in het belang der openbare gezondheid werkzaam te zijn het gewenschte gevolg miste. Vaak bleven dringend noodige maatregelen achterwege, omdat men niet bij magte was, daaraan uitvoering te doen geven Hij meent dat op het gebied der hygiene er weinig goeds kan tot stand komen, zoolang er geene algemeene wet op de openbare gezondheids regeling bestaat. Gedrukte mededeelingen.

Ook in betrekking tot de begraafplaatsen heeft hij met bevreemding opgemerkt dat de voorstellen door het geneeskundig Staatstoezigt gedaan bij hoogere autoriteiten, vooral bij den Raad van State zoo weinig ondersteuning vonden. Door op deze wijze te handelen, zegt hij, wordt den geneeskundige ambtenaren de noodige invloed ontnomen en blijven de beste wetten zonder uitwerking. Hij acht het mitsdien hoogst wenschelijk dat de inspecteurs en adjunct-inspecteurs gezamelijk den Raad van State daarop opmerkzaam maken.

De voorzitter ontkent niet dat in het geen door den vorigen spreker is aangevoerd veel waarheid ligt opgesloten. Vooral betreffende de begraafplaatsen, zegt hij, werden herhaaldelijk adviesen, volkomen in het belang der openbare gezondheid en geheel overeenkomstig de wet uitgebragt, door den Raad van State ter zijde gesteld. In het bewustzijn echter pligt en overtuiging te hebben gevolgd, meent hij in de uitspraak van dat hooge collegie te moeten berusten. Hij toont zich echter bereid in de vergadering der inspecteurs het gevoelen van Dr. Godefroi kenbaar te maken. Ook de adjunct-inspecteur doet in gelijken geest van zijne meening blijken.

Versiersels op koek.

De heer van der Grinten zegt onder de mededeelingen met bevreemding te hebben opgemerkt, dat door den heer Landman gekleurde blaadjes, bestemd tot versiering van kermiskoek, aan den hoogleeraar Gunning te Amsterdam zijn opgezonden. Vooral na de herhaalde beraadslagingen over dat onderwerp in dezen Raad, begrijpt hij niet waarom de heer Landman die blaadjes niet aan de scheikundige commissie toezond.

De Voorzitter geeft te kennen dat deze zaak zonder zijne voorkennis geschiede, doch dat de handelwijze van den heer Landman ook zijne bevreemding wekte.

Door den heer van der Grinten worden hierna nog ter tafel gebragt twee dergelijke groene blaadjes, die bij onderzoek gebleken zijn arsenikvrij te zijn, terwijl tevens werd getoond een stukje groen papier, dat arsenikhoudend was.

Doode Dieze te 's Bosch.

Dr. Godefroi doet opmerken dat de insanitaire toestand der zoogenaamde Doode Dieze te 's Bosch, waarover vroeger werd gesproken, nog steeds blijft voortduren. Hij acht het noodig dat de inspecteur de aandacht van het gemeentebestuur nogmaals daarop vestige.

De Voorzitter brengt in herinnering al wat ten dien aanzien reeds door hem gedaan is en zegt voornemens te zijn andermaal het gemeentebestuur daarop te wijzen.

Antihygiënische toestand te

De heer Beelen bespreekt eenige voor de gezondheid nadeelige invloeden te Weert en te Swartbroek. Vooral de openbare school

in laatstgenoemde gemeente liet veel te wenschen over. De adjunct-inspecteur zegt met een en ander bekend te zijn en reeds pogingen tot verbetering te hebben aangewend. **Weert en Swartbroek.**

Omtrent het schoollokaal is hij voornemens met den betrokken schoolopziener in overleg te treden.

Hierna wordt door den Voorzitter, met het oog op de wet van 4 December 1872, tot voorziening tegen besmettelijke ziekten, (*Stbl.* n°. 134) de vraag aan de orde gesteld: **Koepokinenting.**

„Hoe kan men eene goede vaccinatie het meest bevorderlijk zijn?" Eene uitvoerige discussie omtrent het juiste begrip en de strekking der gestelde vraag was daarvan het gevolg.

Verschillende wegen, die tot het beoogde doel konden leiden, kwamen ter sprake, waarna men ten slotte in hoofdzaak zich met het denkbeeld vereenigde, dat het vaccineren het meest geregeld zal geschieden, indien goede vaccine gemakkelijk en kosteloos voortdurend te verkrijgen is en dat door gemeentebesturen geneeskundigen voor elke gemeente worden aangesteld, aan wie de zorg voor het gratis vaccineeren wordt opgedragen. Door de gewestelijke autoriteiten behoort de behartiging der vaccinatie met klem aan de gemeentebesturen aanbevolen en een waakzaam oog gehouden te worden op de naleving der ten dien aanzien bestaande wettelijke bepalingen. Het werd tevens wenschelijk geacht de ondersteuning der inspecteurs voor het lager onderwijs in te roepen, ten einde de inenting bevorderlijk te zijn. Deze zouden in hunne vergaderingen den schoolopzieners het verzoek kunnen rigten om bij het bezoeken der scholen toe te zien op de uitvoering van art. 17 wet van 4 December 1872, (*Stbl.* n°. 134), in verband met art. 10 van 28 Februari 1873, (*Stbl.* n°. 35).

De adjunct-inspecteur geeft een uitvoerig verslag van den toestand en de werkzaamheden van het bureau voor vaccinatie en revaccinatie te Maastricht en brengt tevens hulde aan het armbestuur dier gemeente, wegens de krachtdadige medewerking, die het thans aan het bureau verleend. Tevens wordt door hem een volledig stel instrumenten ter tafel gebragt, dat door het armbestuur, ten behoeve van het bureau voor vaccinatie, is aangekocht. **Bureau van koepokinenting te Maastricht.**

Door den secretaris wordt rapport uitgebragt over de jongst gehouden winkelvisitatie, waarin o. a. het volgende voorkomt. **Rapport der winkelvisitatie.**

In de beide provinciën werden gevisiteerd 171 apotheken, waarvan 124 in Noord-Brabant en 47 in Limburg. In Noord-Brabant werden onderzocht de apotheken van 102 geneeskundigen en 22 apothekers alsmede 1 drogistwinkel. Bij 27 geneeskundigen werd de toestand goed bevonden, bij 66 voldoende en

bij 9 onvoldoende. De drogistwinkel was voldoende. Bij 8 apothekers was de bevinding goed, bij 14 voldoende. In Limburg geschiedde de visitatie bij 8 geneeskundigen en 39 apothekers. Bij een geneeskundige was de bevinding goed en bij 7 voldoende, terwijl de apotheek bij 6 apothekers goed, bij 32 voldoende en bij 1 onvoldoende werd bevonden.

Bij 5 geneeskundigen in Noord-Brabant werden processen-verbaal opgemaakt en hervisitatiën gehouden, ook had bij 2 geneeskundigen eene tweede visitatie plaats. In Limburg werd bij één apotheker proces-verbaal opgemaakt en hervisitatie gehouden. Daarenboven zijn aan 12 geneeskundigen in Noord-Brabant aanschrijvingen of waarschuwingen gerigt, 32 apotheken werden dit jaar niet aan de visitatie onderworpen, aangezien de bevinding in de laatste twee jaren gunstig kon genoemd worden.

Rekening en verantwoording over 1872.

Namens de commissie tot nazien der rekening en verantwoording, bestaande bij loting uit de heeren J. van Hal, P. Roersch en J. van Gils, wordt bij monde van eerstgenoemde gerapporteerd, dat het onderzoek geen grond tot aan- of opmerkingen heeft opgeleverd. De commissie stelt derhalve voor de rekening goed te keuren, waartoe wordt besloten.

Bibliotheek.

De Voorzitter deelt mede dat weder eenige werken voor de bibliotheek van den Raad zijn aangekocht en dat weldra aan de leden en plaatsvervangende leden de catalogus zal worden toegezonden. Tevens geeft hij te kennen, dat door den heer districts-veearts A. J. Janné de volgende brochures den Raad zijn toegezonden: *La Peste bovine en Allemagne pendant les années* 1870 *et* 1871 en *Tijdschrift voor veeartsenijkunde en veeteelt*, 4de deel.

Niemand verder iets voor te stellen hebbende, wordt de openbare vergadering gesloten en overgegaan tot eene zitting met gesloten deuren.

Aldus voorloopig vastgesteld.

Dr. Ingen-Housz.
H. L. Verspijck.
Dr. van den Bogaert.

N°. 39. *Vergadering van den geneeskundigen Raad voor Zuid-Holland*, *gehouden den* 18 *Juli* 1873.

Voorzitter: dr. L. J. Egeling, inspecteur voor het geneeskundig Staatstoezigt voor de provincie Zuid-Holland; waarnemend secretaris: dr. B. Carsten, adjunct-inspecteur.

Tegenwoordig zijn de *leden*: dr. Blom Coster, prof. Boogaard, prof. Evers, prof. Groshans, dr. Rombach, dr. Onnen, dr. Snijders, dr. Vaillant, Boot, Haaxman, Jacobson en Vigelius en van de *plaatsvervangende leden*, die ingevolge het besluit der vorige vergadering ook tot deze bijeenkomst zijn opgeroepen: dr. Ballot, dr. Boursse Wils, dr. Buchner, dr. Lulofs, dr. Ramaer, dr. Vermeulen, Broeksmit, Schuld, Moet, Robertson, van Scherpenzeel en Van de Ven.

De voorzitter deelt mede, dat de secretaris, dr. Pous Koolhaas, wegens ongesteldheid verhinderd is de vergadering bij te wonen, en dat dr. Carsten het secretariaat zal waarnemen.

De heeren dr. Mess en Cramer (plaatsvervangend lid) gaven kennis wegens ambtsbezigheden de vergadering niet te kunnen bijwonen. Dr. Ballot is dientengevolge door den voorzitter uitgenoodigd, ter vervanging van dr. Mess zitting te nemen.

De notulen der vorige vergadering worden goedgekeurd.

Naar aanleiding van deze deelt dr. Vaillant mede, dat het *balkengat* te Schiedam nu eindelijk is gedempt, hetgeen eene belangrijke verbetering is, maar dat van de concessie eener drinkwaterleiding niets meer aanhangig is. Hij zegt, dat het drinkwater te Schiedam slecht is, op sommige plaatsen zoo slecht, dat het door chloorijzer niet is te zuiveren.

De voorzitter zal bij het gemeentebestuur inlichting verzoeken omtrent hetgeen het voornemens is te doen.

De voorzitter stelt daarna aan de orde de mededeelingen, die gedrukt aan de leden zijn gezonden, en merkt op, dat op blz. 19 bij de namen dergenen die vervolgd en veroordeeld zijn, is uitgevallen die van den apotheker H. J. Giltay te Dordrecht.

In hoofdzaak worden die mededeelingen hier weder opgenomen.

I. Volksgezondheid.

II. Sterfte in 1872.

In 1872 stierven in Zuid-Holland 23134 van 700322, dat is 1 van 30.27 inwoners.

In de gemeenten met minder dan 10000 inwoners was de sterfte iets grooter dan in die, welke meer inwoners tellen. In de eerste stierf 1 van 29.69, in de tweede 1 van 30.93 inwoners.

In de kleine gemeenten bleef betrekkelijk meermalen dan in de groote de oorzaak van den dood onbekend. Dit was het geval bij 1 van 50 sterfgevallen in de kleine en bij 1 van 41 in de groote gemeenten. In andere jaren had het omgekeerde plaats.

Zonder geneeskundige behandeling stierven 313 personen; daarvan alleen te Gouda 114, meest kinderen.

Aan infectie-ziekten, typhus, febris typhoïdea, pokken, roodvonk, mazelen, kinkhoest en diphtheritische keelziekte, kwamen dit jaar niet minder dan 2980 sterfgevallen voor. Bijna *drie duizend* sterfgevallen aan ziekten, tegen welker verspreiding zooveel kan worden gedaan! Meer dan *een achtste gedeelte* van alle sterfgevallen was daaraan te wijten.

De *pokkenepidemie*, die in 1870 en 1871 in Zuid-Holland aan 7878 inwoners het leven had gekost, heeft in 1872 nog 1275 sterfgevallen veroorzaakt, in 107 gemeenten, voornamelijk in die met eene bevolking van minder dan 10000 inwoners. In de grootere gemeenten, met uitzondering van Dordrecht, was de epidemie afgeloopen.

In 1870—1872 stierven derhalve in Zuid-Holland 9153 inwoners aan pokken. *Meer dan negen duizend!*

Het voorkomen van *roodvonk* werd in 1872 uit 52 gemeenten bericht. In verscheidene daarvan kwam het epidemisch voor. Niettegenstaande de ziekte bij de meeste lijders gunstig afliep, zijn toch 168 personen aan rookvonk gestorven in 34 gemeenten. Vooral op het eiland IJselmonde en in den Hoekschen waard zijn de meeste gemeenten aangetast. Verder kwam de ziekte voornamelijk voor in de gemeenten langs de Maas en den Rijn.

Het getal aan *mazelen* overledenen bedroeg 454 in 51 gemeenlen. Deze ziekte vertoonde zich in 1872 vooral in het gedeelte der provincie ten noorden van den Rijn, waar alleen de gemeente Rietveld vrij bleef.

Aan *typhus* en *febris typhoïdea* zijn 606 sterfgevallen opgegeven. Ook dit jaar — het schijnt in deze provincie een standvastig verschijnsel te wezen, hetwelk geen gunstig getuigenis aflegt van de reinheid der plattelands-gemeenten — was de sterfte aan typhus en typhoïd grooter in gemeenten met minder dan 10000 inwoners, dan in die welke er meer tellen. In de kleine gemeenten stierf hieraan 1 van 1010 inwoners, in de gemeenten met meer dan 10000 inwoners een van 1372. In de geheele provincie 1 van 1155.

Ook wanneer men bedenkt dat wellicht niet alle sterfgevallen, die aan typhus en febris typhoïdea werden toegeschreven, werkelijk daaraan zijn te wijten, daar de diagnose niet altijd gemakkelijk en verwarring van deze ziekten met enkele andere zeer mogelijk is, blijkt het dat die infectieziekten — welker verband met slechten afvoer van vuil en met het gebruik van onrein drinkwater niet schijnt te miskennen, — zeer velen het

leven kosten, welke bij betere zorg voor reinheid niet door deze ziekten zouden zijn aangetast.

Men vergete ook niet het cijfer der aangetasten, dat ons niet bekend is; een veelvoud van de 606 overledenen. Zeker is het, dat het getal typhuslijders in Zuid-Holland in 1872 *duizendtallen* heeft bedragen!

Dr. Ballot wijst op het constant hooge sterftecijfer zoowel in de groote als in de kleine gemeenten. Te Rotterdam is de gemiddelde sterfteverhouding jaarlijks 35 van 1000 inwoners, te London 24; een in 't oogloopend verschil in het nadeel van Rotterdam en van de groote steden van ons land.

Hij hoopt, dat de wet tot voorziening tegen besmettelijke ziekten in dit opzigt van nut zal zijn, en vraagt of er ook iets bekend is van plannen bij de regering tot het indienen van een wetsontwerp tegen het verontreinigen van bronnen van drinkwater.

De voorzitter zegt, dat hierover reeds vroeger van wege den geneeskundigen Raad een schrijven is gerigt aan den minister van Binnenlandsche Zaken, doch dat hierop geen antwoord is ontvangen. Hij meent, dat zoodanige wet van groot nut zoude zijn voor Nederland.

Na eenige discussie stelde dr. Ballot voor, dat de geneeskundige Raad op nieuw bij den minister aandringe op het aanbieden van een wetsontwerp in bovenbedoelden geest.

Prof. Evers meent, dat men eerst de zekerheid moet hebben, dat die grootere sterfte aan het drinkwater moet worden toegeschreven, vóór dat men de gemeentebesturen dwingt tot uitgaven voor kostbare waterleidingen. De armoede, slechte voeding en huisvesting, dragen, volgens hem, het meest bij tot die grootere sterfte. De beste gezondheidsmaatregelen zijn naar zijne meening die, waardoor de staatsuitgaven zooveel mogelijk worden beperkt.

Dr. Ballot zegt, dat het drinkwater niet de eenige maar eene belangrijke oorzaak der groote sterfte is, vooral bij epidemieën. Dit wordt door genoegzaam alle deskundigen erkend.

De voorzitter wijst op de ervaring in sommige steden van Engeland, waar de sterfte na de daarstelling van waterleidingen belangrijk verminderde. Het drinkwater kan men verbeteren, tegen armoede kan men niet veel doen. Het gaat niet aan, dat de eene gemeente, b. v. Rotterdam, het drinkwater van eene andere, b. v. Schiedam, bederft. Bij de kosten mag men niet uit het oog verliezen, dat ziekte en dood ook groote uitgaven voor de gemeenten na zich slepen. Dit wordt dikwijls te veel uit het oog verloren door hen, die gezondheidsmaatregelen bestrijden omdat zij geld kosten.

Uit de discussie over dit onderwerp, waaraan nog wordt deel-

genomen de heeren Groshans, Boogaard, Snijders, Carsten en Onnen, blijkt de uitgebreide strekking van dit voorstel, zoowel met het oog op de riolering als op de waterverzorging der gemeenten.

Dr. Rombach geeft aan dr. Ballot in overweging het voorstel terug te nemen, aangezien uit de discussie blijkt, dat de vergadering thans niet voldoende is ingelicht tot het nemen eener conclusie.

De voorzitter vraagt of dr. Ballot bereid is in eene volgende vergadering een uitgewerkt voorstel ter tafel te brengen.

Dr. Ballot geeft de voorkeur aan eene voortzetting der discussie, met het oog op de cholera.

Dr. Rombach merkt op dat zoodanige wet toch niet zoo spoedig in werking zou kunnen treden. Hij stelt voor de bespreking tot eene volgende vergadering uit te stellen.

Hiertoe wordt besloten.

2. Ziekten die de volksgezondheid bedreigen.

Pokken. In het begin van het jaar 1873 was de epidemie van pokken genoegzaam geweken. Deze ziekte heeft zich niet verder uitgebreid over de gemeenten, die tot de vorige vergadering waren vrij gebleven.

Slechts in enkele gemeenten van den Hoekschen waard: Numansdorp, Strijen en Westmaas, en ook te Alphen en te Katwijk was de epidemie nog niet geheel afgeloopen. In die gemeenten zijn nog 31 personen aan pokken gestorven.

Bovendien zijn nog in 11 gemeenten enkele gevallen waargenomen.

Te Numansdorp werd, volgens mededeeling van den geneeskundige, een kind van 3 jaar aangetast, dat voor twee jaren volgens hem „met goed gevolg" was ingeënt.

Een poklijder van 40 jaar te Schoonhoven beweert als kind aan pokken te hebben geleden.

Roodvonk. In 41 gemeenten, door de geheele provincie verspreid, werd roodvonk waargenomen, dat zich op vele plaatsen tot eene epidemie ontwikkelde. Het karakter der ziekte was goedaardig en het aantal overledenen niet groot. In vele gezinnen, waar roodvonk voorkwam, werd tegelijkertijd angina diphtherina waargenomen.

In het laatst van Februari werd op eene boerderij te Alkemade (Rijpwetering) een vader en 5 kinderen aangetast. De eerste had voor 40 jaren aan roodvonk geleden. Ook eene kraamvrouw te Alkemade werd aangetast en bezweek.

Het naburig Leiden schijnt het brandpunt van besmetting voor deze streek te zijn.

Eene lijderes aan roodvonk te Gorinchem had 4 dagen te voren hare tante bezocht, die voor 4 weken aan deze ziekte had geleden.

Te 's Gravenhage zijn in Mei 6 en in Juni 15 lijders aan roodvonk aangegeven.

Te Katwijk werd roodvonk uit Leiden aangebragt.

Eene vrij belangrijke epidemie ontwikkelde zich te Leiden. Deze nam een aanvang in December en is nog niet geheel geëindigd. Sedert het midden van Mei, toen het cijfer der in eene week aangetasten van 19 (het hoogste was 27 geweest) tot 8 daalde, zijn tot 28 Juni 10, 7, 9, 9, 8 lijders per week opgegeven en bleef dus de toestand dezelfde.

Te Spijkenisse is de ziekte aangebracht uit Hekelingen, waar de lijder voor 3 weken werkzaam was in een besmet huis. In het gezin van den lijder zijn nog 4 personen aangetast.

Te Spijkenisse en Koudekerk werd de ziekte epidemisch en was de verspreiding door contagium duidelijk aan te wijzen.

Te Warmond zijn in December in een gezin 5 kinderen en eene meid aangetast. Het hoofd van 't gezin leed aan angina diphtherina.

In dezelfde buurt werd bij een kind en twee knechts roodvonk en bij de moeder angina diphtherina waargenomen.

Op eene nabij gelegen boerderij kwam roodvonk voor bij 5 personen in één gezin.

Mazelen. Mazelen kwamen epidemisch voor in de gemeenten van het Westland, van de eilanden Voorne en Putten, van den Hoekschen waard, en in die langs de Merwede en de Linge.

Te Arkel begon de epidemie in April, en heerschte spoedig over de geheele gemeente. De openbare school werd gesloten.

In het laatst van 't vorige jaar heerschten reeds mazelen te Dordrecht. De epidemie nam in Januari in hevigheid toe; in die maand zijn 25 personen aan mazelen gestorven. Met het einde van Maart was de epidemie geweken.

Te Gorinchem zijn in Maart 1, in April 10 en in Mei 2 personen aan mazelen gestorven.

In het begin van Mei nam de epidemie te Gouda een aanvang, en breidde zich tegen het laatst der maand zeer uit. Het karakter der ziekte is goedaardig.

In het laatst van de maand April waren mazelen epidemisch te Haastrecht.

Te Lekkerland zijn de kinderen van den hoofdonderwijzer aangetast en is de school gesloten.

Van 3—8 Januari zijn te Maasland 45 gevallen van mazelen aangegeven. De openbare school is gesloten.

Te Numansdorp zijn mazelen thans epidemisch.

De beide scholen te Rozenburg zijn in Februari wegens eene epidemie van mazelen gesloten.

Te Sommelsdijk werd deze ziekte overgebracht van Oud-Beierland.

In Mei nam de ziekte te 's Gravendeel een epidemisch karakter aan. Zes personen zijn aan mazelen gestorven. Het epidemisch voorkomen is, volgens art. 21 der epidemiewet, bij openbare aankondiging bekend gemaakt.

De epidemie nam de grootste uitbreiding te 's Gravesande, waar in de maanden Maart, April en Mei meer dan 250 personen zijn aangetast en 26 zijn overleden. Met het einde van Mei was de ziekte geweken.

Naar aanleiding van deze mededeelingen merkt Dr. Vaillant op, dat te Maasland ook de bijzondere school gesloten is.

Typhus en febris typhoïdea. Een lijder te Ter Aar werd vermoedelijk besmet bij een bezoek te Gouda op een schip, waar zich eene lijderes aan „kwade koortsen" bevond.

In Juli van het vorige jaar werd een typhuslijderes vervoerd van Ouddorp naar Dirksland. Zij bezweek 25 Augustus; daarna zijn in 't zelfde gezin twee broeders en de meid aangetast. De laatste werd vervoerd naar een huis in de Voorstraat. In dit huis leden opvolgend nog 3 personen aan typhus. Den 8 October ontwikkelde zich typhus bij een arbeider op het erf van het eerst aangetaste gezin, en op den 11 December bij een buurman. Dit bericht werd eerst later ontvangen. Duidelijk blijkt hieruit tot welke noodlottige gevolgen het vervoer van lijders aan eene besmettelijke ziekte kan aanleiding geven.

Een geval van typhus exanthematicus werd waargenomen te Gorinchem. Deze ziekte heeft zich, volgens den geneeskundige, dank zij de goede isolerings- en ontsmettings-maatregelen, niet verder verspreid.

Te 's Gravenhage zijn 3 gevallen van febris typhoïdea voorgekomen in een gezin, waar veel intermittens en voor een paar jaren ook typhus voorkwam. Het huis staat vrij in een moestuin. In de poort waardoor men tot den tuin gaat is een veelal overloopende beerput. De huisjes in de poort blijven vrij van typhus. In een ander gezin, van deze buurt verwijderd, stierven een man en eene vrouw aan typhus exanthematicus.

Volgens eene mededeeling van dr. Breesnee te Sommelsdijk heerscht in het Oostelijk gedeelte van het eiland Flakkee eene kleine epidemie van typhus.

Het eerste geval, door hem dáár waargenomen, betrof eene moeder van 6 kinderen. Haar jongste zoontje van 8 jaar was reeds lijdende aan typhus. Deze, in het gehucht Langstraat school gaande, kwam dagelijks in een snoepwinkeltje, waar verscheidene lijders aan typhus abdominalis behandeld werden. Hij

bracht de smetstof over op zijne moeder; daarna werd een zoon van 20 jaar en eindelijk een zoon van 12 jaar aangetast. De laatste overleed. Een neefje van de vrouw, dat van tijd tot tijd zijne tante bezocht, werd aangetast en bezweek. Volgens bericht is de dienstmeid uit het gezin van den laatsten lijder ook in hevige mate aangetast. Behalve in deze twee gezinnen kwam nog in een ander typhus abdominalis voor. Een vader met 6 kinderen zijn allen aangetast; twee van hen zijn overleden.

Te Waddinxveen en Zwartewaal zijn personen aangetast, die lijders aan typhus of „kwaadaardige koortsen" hadden opgepast.

Angina diphtherina. Uit 26 gemeenten is bericht van het voorkomen van gevallen van diphtheritis ontvangen; nergens ontwikkelde zich eene epidemie.

Andere infectieziekten. Een geneeskundige te Boskoop zag bij twee zijner kraamvrouwen te Reeuwijk febris puerperalis ontwikkelen. Eene vrouw is bezweken.

Deze ziekte deed zich omtrent denzelfden tijd ook bij 3 zijner kraamvrouwen te Boskoop voor.

Volgens de sterfte-opgaven zijn te Dordrecht, Gouda, Leksmond, Nieuwkoop, Ouderkerk a./d. IJssel en Sliedrecht personen aan dysenterie overleden. De ziekte werd daar echter niet epidemisch.

II. Handelingen van het geneeskundig Staatstoezicht. 1. Besluiten der vorige vergadering. IJk.

De brieven van het hoofdbestuur der Nederlandsche vereeniging tot bevordering der koepokinenting en van den heer H. Berail, zijn namens den Raad beantwoord in den zin van 's Raads besluiten. (*Not.* blz. 332—334.)

De bezwaren tegen de regeling van den ijk van kleine gewichten, in de vorige vergadering ter spraak gebracht (*Not.* blz. 331), zijn aan den minister medegedeeld en daarop is het antwoord ontvangen, hetwelk achter deze notulen als *bijlage* I zal worden afgedrukt.

2. Bevordering der volksgezondheid. Bezochte gemeenten. Nieuwe Maasmond.

Bezocht zijn: Brielle, Delft, Dordrecht, Leiden, Maasland, Ridderkerk en Rotterdam.

De „commissaris van Rijkspolitie op het Scheur en van daar tot in zee," gevestigd te Maassluis, opperde in een brief aan den procureur-generaal in deze provincie het denkbeeld om op het eiland Rozenburg, of in de onmiddellijke nabijheid van het Maassluische havenhoofd, eene barak te doen plaatsen, ten einde daarin de aan eene besmettelijke ziekte lijdende personen, afkomstig van zeeschepen, te doen opnemen.

Het bleek uit dien brief, dat onlangs door den „directeur en kommandant der marine en van de monden van de Maas," te Hellevoetsluis, is bepaald, dat schepen, in den nieuwen Maasmond binnenkomende en daar aan quarantaine-maatregelen on-

derworpen, moeten worden ten anker gebracht aan de vloedgeul tusschen de Hoornplaat en den vasten wal.

De procureur-generaal zond dezen brief aan den minister van Justitie en de minister onderwierp het voorstel aan de overweging van gedeputeerde Staten.

Daarop werd het gevoelen van den inspecteur er over gevraagd.

Deze meende te moeten doen opmerken, dat de wering van besmettelijke ziekten, door zeeschepen overgebracht, nog steeds wordt beheerscht door de Publicatie van het Staatsbewind der Bataafsche Republiek van 10 Januari 1805, en dat, naar hem voorkomt, het denkbeeld van den commissaris van Rijkspolitie te Maassluis, en vooral het voorschrift van den directeur en kommandant der marine te Hellevoetsluis, daarmede in strijd zijn.

Tegen het binnen laten van besmette schepen, althans van schepen, komende van besmette plaatsen, door den nieuwen waterweg, verzet zich art. 2 dier Publicatie.

Het is niettemin duidelijk, dat het toenemend gebruik van dat vaarwater intrekking van die Publicatie, reeds sedert lang gewenscht, en wellicht hare vervanging door andere bepalingen, te meer noodig maakt. Daarbij zou dan het denkbeeld, om op Rozenburg eene gelegenheid tot het opnemen van zieken in te richten, zeker overweging verdienen.

Reeds voor geruimen tijd werd door den minister van Binnenlandsche Zaken aan de Tweede Kamer der Staten-generaal het voornemen medegedeeld het onderwerp te regelen. De thans gevoerde correspondentie gaf den inspecteur aanleiding om de noodzakelijkheid van die regeling onder de aandacht van den minister te brengen.

Dr. Snijders meent met het oog op de beschikbaarheid van geneeskundige hulp, dat het Maassluische havenhoofd voor de plaatsing eener barak de voorkeur zoude verdienen boven het eiland Rozenburg. Hij vestigt tevens de aandacht op de gunstige gelegenheid daartoe nabij den Nieuwen Maasmond.

De voorzitter zegt, dat dit later moet worden beslist.

Dr. Carsten merkt op, dat de plaatsing der barak hoofdzakelijk afhangt van de plaats, waar de schepen, die aan quarantaine onderworpen zijn, moeten worden ten anker gebracht; hij acht het niet waarschijnlijk, dat de Nieuwe Maasmond daartoe zal worden bestemd.

Regelen voor het bouwen van scholen.

Bij besluit van 10 Januari 1871 stelden gedeputeerde Staten eenige regelen vast (opgenomen in *Prov. blad* n°. 14 van dat jaar), in acht te nemen bij het stichten of vergrooten van schoollokalen, waarvoor subsidie van het rijk en de provincie wordt gevraagd.

Dat *Prov. blad* was uitverkocht en moest worden herdrukt, en gedeputeerde Staten vroegen, of, naar het gevoelen van den inspecteur, in die regelen (waarover vroeger zijne meening niet was gevraagd) nog verbeteringen waren aan te brengen.

Deze deelde hierop eenige opmerkingen betreffende sommige punten mede.

Art. 17 der epidemiewet.

Met het oog op art. 17 der epidemiewet vroegen een paar geneeskundigen, hoe te handelen ware wanneer de gezondheidstoestand van een kind de koepokinenting belette.

Naar aanleiding van een dergelijk geval hetwelk zich te Boskoop voordeed, vroeg ook de minister het gevoelen van den inspecteur daarovor.

Hij antwoordde dat, zijns inziens, de bedoeling der wet niet kon zijn, zulke kinderen van onderwijs verstoken te doen blijven en men in dergelijk geval aan zulk een kind eene verklaring zou kunnen geven dat het wegens zijnen gezondheidstoestand voor het oogenblik niet kan worden ingeënt, doch zich na een te bepalen tijd op nieuw hiertoe zal moeten aanmelden. Daarbij deed hij opmerken, dat de gevallen, waarin de koepokinenting aan de kinderen, wanneer zij niet zeer jong zijn, schade zou doen, toch wel zeer weinige zullen zijn. Vrees voor schadelijke gevolgen van de inenting wanneer de kinderen eenig chronisch lijden hebben, is wel bij het publiek zeer verbreid, maar bij de geneeskundigen niet zoo algemeen, al geven zij illicht, somtijds te licht, aan de bezwaren der ouders toe. Waar uitstel der inenting slechts in vooroordeel bij de ouders zijnen grond heeft, zal de geneeskundige, die vertrouwen geniet, door verstandige overreding veel kunnen doen. Maar er zullen altijd enkele kinderen zijn, tegen welker inenting sommige geneeskundigen bezwaar hebben. Voor zulk een kind bevat de wet geene bepaling en het van de school te weren, wanneer blijkt dat een geneeskundige tijdelijk weigert het in te enten, daar hij vreest dat het hierdoor schade zou kunnen lijden, schijnt mij onbillijk. Niet onderwezen te worden is toch zeker veel schadelijker dan niet te worden ingeënt.

Met het oog op de stellige bepaling der wet besliste de minister evenwel dat ook zulk een kind niet zonder te zijn ingeënt op eene school mag worden toegelaten.

Prof. Evers vraagt of het een onderwijzer geoorloofd is kinderen, die eene verklaring van een geneeskundige vertoonen dat zij met goed gevolg zijn ingeënt, niet op de school toe te laten.

Dr. Carsten wijst er op, dat zoodanige verklaring wanneer zij is afgegeven vóór 1 Mei, volgens art. 12 van het koninklijk besluit van 28 Februari 1873 (*Stbl.* n°. 35) als bewijsstuk geldt,

maar dat volgens art. 2 verklaringen, na 1 Mei afgegeven, moeten voldoen aan het model, behoorende bij dat koninklijk besluit.

Prof. Evers meent, dat daardoor het voldoen aan de wettelijke bepalingen voor de geneeskundigen en belanghebbenden wordt bemoeielijkt, en de vaccinatie niet zal worden bevorderd. Het komt hem onraadzaam voor, van de geneeskundigen, die dikwijls met moeite hunne eigene boeken bijhouden, nog het voldoen aan formaliteiten en het invullen van lijstjes te vergen.

De voorzitter stemt toe, dat de veranderde toestand met 1 Mei tot moeielijkheden heeft aanleiding gegeven, doch merkt tevens op, dat deze thans grootendeels zijn overwonnen.

Dr. Ramaer vraagt of prof. Evers een voorstel doet.

Prof. Evers stelt daarop voor, dat de geneeskundige Raad zich wende tot den minister van Binnenlandsche Zaken met het verzoek, dat het koninklijk besluit zoodanig worde gewijzigd, dat eene verklaring van een geneeskundige dat een kind voldoende is ingeënt, geldig zij.

Hiertoe wordt besloten.

Verordeningen enz.

Aan vele gemeentebesturen en geneeskundigen werd op hun verzoek inlichting en raad gegeven over de toepassing der 1 Mei in werking getreden wet van 4 December 1872, *Stbl.* n°. 134. Deze betroffen vooral de verordeningen, door de gemeenteraden te maken naar aanleiding van art. 9 dier wet, de inrichting van lijkenhuizen, de desinfectie en de bewijzen van ondergane koepokinenting.

Zuid-Beierland. Bouwen bij de begraafplaats.

Door den commissaris des Konings werd advies gevraagd omtrent het verzoek van een inwoner van Zuid-Beierland tot het vergrooten van zijne bouwschuur in de richting van de begraafplaats, zoodanig dat de afstand van deze 20 M. zoude bedragen.

Hierop werd door den adjunct-inspecteur geantwoord, dat er geen bezwaar bestaat tegen inwilliging van het verzoek, onder voorwaarde, dat de schuur nimmer tot woning worde ingericht.

Overeenkomstig dit advies werd door gedeputeerde Staten beslist.

Bleiswijk.

Toen de dagbladen vermeldden, dat een hoofdonderwijzer te Bleiswijk op grond van art. 17 der epidemiewet door het gemeentebestuur was ontslagen, omdat hij het bewijs zijner inenting, die in 1799 zou hebben plaats gehad, niet kon overleggen, deed de inspecteur daarnaar onderzoek. Het bleek dat het bericht geheel onjuist was en de grond van het ontslag eene gansch andere.

Boskoop. Kraamvrouwenkoorts.

Een geneeskundige te Boskoop zag in korten tijd vijf kraamvrouwen door febris puerperalis aangetast. (Zie blz. 177.) Andere verloskundigen hadden niet dergelijke lijderessen. De inspecteur ried hem aan, gedurende eenigen tijd geene barenden bij te

staan. Hij volgde dien raad en onthield zich ongeveer twee maanden. De daarna door hem verloste vrouwen zijn gezond gebleven. Van de vijf aangetaste vrouwen zijn drie gestorven, eene is hersteld, en eene was, toen het laatste bericht werd ontvangen, nog ernstig ziek.

Jaarlijks, in Februari en Maart, worden te Brielle de slooten in de kom der gemeente uitgebaggerd. De verzamelde modder wordt niet verwijderd vóór dat deze is uitgedroogd. Gedurende dien tijd verontreinigt deze bagger, vermengd met den inhoud van een groot aantal privaten, de lucht. De adjunct-inspecteur vestigde reeds meermalen, tot dusverre zonder gevolg, de aandacht van burgemeester en wethouders op het schadelijke daarvan. Nadat hij zich wederom overtuigd had van den onhoudbaren toestand, waarin de openbare wegen in dien tijd verkeeren, werd door hem aan den gemeenteraad in overweging gegeven maatregelen te beramen, waardoor in 't vervolg onmiddellijke verwijdering der bagger kan worden bevorderd. Het hierop ontvangen antwoord geeft geen grond om spoedig verbering te wachten. **Brielle. Slooten.**

Tevens vestigde de adjunct-inspecteur de aandacht op de noodzakelijkheid van het nemen van maatregelen tegen de uitlozing van privaten op slooten in de kom der gemeente. Volgens bericht van het gemeentebestuur was aan een deskundige een algemeen onderzoek opgedragen omtrent de beste wijze van afvoer van vuil in die gemeente. **Uitlozing van privaten op slooten.**

Dr. Vaillant vraagt of in dit antwoord van het gemeentebebestuur moest worden berust, en tot welke uitkomst het onderzoek van den deskundige heeft geleid.

Dr. Carsten leest het antwoord voor, waaruit blijkt, dat de verwijdering der uitgebaggerde modder wordt overgelaten aan den aannemer van het ophalen van asch en vuilnis. Hij deelt verder mede, dat onlangs weder met dezen aannemer een contract voor 5 jaren is aangegaan.

Mogt in dezen toestand geen verbetering komen, dan zoude hij zich verpligt zien den commissaris des Konings hiervan kennis te geven.

Het onderzoek naar de beste wijze van afvoer heeft plaats gehad. De deskundige heeft daaromtrent een uitvoerig rapport ingediend bij het gemeentebestuur.

Na een lokaal onderzoek van het Merwedehofje te Dordrecht vestigde de adjunct-inspecteur de aandacht van het gemeentebestuur op de vochtigheid der woningen aldaar, tengevolge van de onvoldoende afwatering, Het voorkomen van tusschenpoozende koortsen werd daaraan toegeschreven. Tevens werd gewezen op **Dordrecht. Toestand van een hofje.**

de behoefte aan privaten, daar 2 privaten voor 25 gezinnen hoogst onvoldoende zijn. Het gemeentebestuur berichtte hierop, dat het voornemen bestond om afdoende maatregelen te nemen.

Slachtplaatsen. Omtrent een onderzoek van de slachtplaatsen te Dordrecht is een verslag als *bijlage* II achter gevoegd.

Gorinchem. Pokken. Bij het voorkomen van pokken in het armhuis te Gorinchem gaf de adjunct-inspecteur het gemeentebestuur in overweging krachtige maatregelen tegen de verspreiding dezer ziekte te nemen. Hierop werd bericht, dat het geval van pokken slechts van lichten aard was, dat het ziekenvertrek is gedesinfecteerd, en de regenten zijn uitgenoodigd de vaccinatie en revaccinatie op alle verpleegden toe te passen.

Mazelen. Toen in het gezin van den concierge der Hoogere burgerschool een kind door mazelen werd aangetast, is die woning geheel van de school afgesloten en de concierge tijdelijk buiten dienst gesteld.

De heer Boot deelt mede, dat hij, bij het voorkomen van mazelen onder de kinderen van eene bewaarschool, aan den burgemeester heeft voorgesteld die school tijdelijk te sluiten.

Hieraan werd gevolg gegeven.

Mazelenepidemie te Gouda. Ingevolge art. 21 der epidemiewet gaf de inspecteur den burgemeester van Gouda kennis, dat de mazelen in die gemeente epidemisch waren.

's Gravenhage. School. Omtrent de openbare school aan de Groote Markt te 's Gravenhage, over welks toestand in de vorige vergadering het een en ander werd medegedeeld (*Not.* blz. 323), ontving de inspecteur een schrijven van burgemeester en wethouders. Deze stemmen toe dat de lokaliteit „te wenschen overlaat" en zijn herhaaldelijk bedacht geweest op een middel om aan de bezwaren te gemoet te komen. Thans zal een aangekocht perceel op den Zuidwal tot schoolgebouw worden ingericht, ter vervanging van de lokalen aan de Groote Markt.

Drinkwater. Een geneesheer te 's Gravenhage stelde de inspecteur in het bezit van eene flesch water, uit eene pomp (bijzonder eigendom) die water leverde hetwelk aan de gebruikers diarrhoe scheen te bezorgen. Bij onderzoek door ons medelid den heer Jacobson bleek het in allen gevalle als drinkwater te moeten worden afgekeurd.

Katwijk. Toepassing der epidemiewet. De burgemeester van Katwijk deelde mede dat het bestuur van het katholieke instituut aldaar, waar ongeveer 150 jongelieden hunne opvoeding genieten, het voornemen had eene afzonderlijke lokaliteit tot verpleging van lijders aan eene besmettelijke ziekte in den tuin van het instituut in te richten. Men vroeg, of alsdan voldaan zou zijn aan art. 20 der epidemiewet wanneer alleen aan de deur van die afzonderlijke lokaliteit het kenmerk werd gehecht, door de wet voorgeschreven. De inrich-

ting, meende men, zou er anders door lijden en den directeur zou dikwijls de gelegenheid worden ontnomen, iemand bij zich te ontvangen.

Hierover vroeg de burgemeester het gevoelen van den inspecteur. Deze antwoordde, dat het denkbeeld om in den tuin eene inrichting te maken voor verpleging der leerlingen, die door eene besmettelijke ziekte werden aangetast, ongetwijfeld toejuiching verdient, doch dat hij de meening niet kan deelen, dat het dan voldoende zou zijn aan dit in den tuin geplaatst gebouwtje het kenmerk aan te brengen, waardoor art. 20 der wet wil, dat besmette huizen zullen worden aangewezen.

Immers, op die wijze zou volstrekt niet worden voldaan aan de bedoeling der wet, die blijkbaar wil, dat niemand eene woning, waarin eene besmettelijke ziekte is, binnen trede zonder te weten dat zich daar een lijder aan die ziekte bevindt. Het zou zijn als of men aan eene ziekenkamer eene waarschuwing plakte, maar tot het overige van eene woning ieder ongewaarschuwd toegang liet.

Juist de argumenten, aangevoerd ten betooge der wenschelijkheid om het kenmerk niet aan de straat, maar in den tuin aan te plakken, toonen de noodzakelijkheid, dat de waarschuwing aan de straat worde aangebracht. „De inrichting zou er door ijden:" dit zal toch niet anders kunnen zijn dan in dien zin, lat er minder bezoekers komen, en juist dit zou bewijzen, dat le waarschuwing, die de wet voorschrijft, doel treft en door le bezoekers wordt gewenscht en gewaardeerd. „Den directeur ;ou dikwijls de gelegenheid worden ontnomen iemand bij zich e ontvangen." Hem wordt in geenen deele belet iemand te ontrangen; hij mag ontvangen ieder die bij hem wil komen. Maar ıij mag niemand ontvangen die niet, voor dat hij het gesticht ›innen trad, door het kenmerk aan de straatdeur heeft gezien, lat hij wellicht uit dat gebouw eene besmettelijke ziekte, en velke ziekte, kan mede dragen. Dat bedoelt de wet in art. 20.

Tegen den wensch, om het kenmerk alleen in den tuin aan e brengen, verzet zich ook uitdrukkelijk art. 3 van het koıinklijk besluit van 17 April 1873, *Stbl.* n°. 43, betreffende de ›laatsing daarvan. Dit artikel schrijft voor, het kenmerk te ›evestigen „op eene *van buiten* in het oog vallende plaats op of rlak boven de *straatdeur* en evenzoo bij *elken anderen* ingang.")e strekking der bepaling is niet te miskennen: men moet vervittigd worden *op straat*, vóór het binnentreden, en weten dat nen, binnengetreden, wellicht smetstof kan opnemen en in aanaking kan komen met personen, die zoo even eenen lijder aan ene besmettelijke ziekte verlieten.

De inspecteur verzette zich derhalve tegen dat plan.

Prof. Boogaard vraagt naar aanleiding hiervan of het ziekenhuis te Leiden, bij het voorkomen van besmettelijke ziekten, ook behoort te worden voorzien van het kenteeken, bedoeld bij art. 20 der wet van 4 December 1872 (*Stbl.* n°. 134). De lijders aan die ziekten worden in een afzonderlijk gedeelte van het ziekenhuis behandeld.

De voorzitter meent dat art. 20 ook hier van toepassing is. Hij is echter niet genoegzaam met de inrichting te Leiden bekend, om de vraag te kunnen beantwoorden. Veel bezwaar kan trouwens het plaatsen van het kenmerk zijns inziens niet opleveren.

Te 's Gravenhage, zegt hij, wordt het kenteeken aan de voordeur van 't garnizoens-hospitaal geplaatst.

Leiden. Te Leiden kwam sedert eenigen tijd roodvonk voor. Ofschoon in Mei, toen de wet van 4 December 1872 (*Stbl.* n°. 134) was in werking getreden, het aantal aangetasten, die aan het gemeentebestuur waren opgegeven, reeds minder was dan vroeger, was het toch nog zoo belangrijk, dat de inspecteur ingevolge art. 21 dier wet aan den burgemeester kennis gaf dat die ziekte daar epidemisch was. Daar in het laatst van Juli te Leiden kermis zou worden gehouden, gaf deze epidemie aanleiding tot de vraag, of de kermis zou kunnen plaats hebben, dan wel of zij volgens art. 22 zou moeten worden geschorst. De burgemeester was van meening dat, daar het aantal aangetasten in 't midden van Juni zijns inziens zeer gering was (er waren 7 lijders in eene week aangegeven), de ziekte naar alle waarschijnlijkheid weldra zou kunnen gezegd worden niet meer epidemisch te zijn. Den inspecteur scheen het daarentegen niet zonder bedenking, kermis te houden terwijl dagelijks een ingezetene door roodvonk wordt aangetast. Worden wekelijks 7 personen ziek, dan zijn eenige malen 7 lijders door de stad verspreid. En niemand kon zeggen dat eene maand later de epidemie zou zijn afgeloopen. De uitkomst heeft dit bevestigd, zooals blijkt uit de cijfers, op blz. 175 medegedeeld. Het aantal lijders is zelfs nog een weinig toegenomen, zoodat de voorzitter dan ook den 30 Juni, toen de burgemeester zijn oordeel daaromtrent vroeg, de epidemie nog niet geëindigd kon verklaren.

Bouwen bij de begraafplaats te Maasland. Twee ingezetenen van Maasland wilden bouwen binnen 35 M. van de begraafplaats en vroegen daartoe vergunning van gedeputeerde Staten. Tegen het verzoek van den eenen, die op 27 M. afstand wenschte te bouwen, zag de inspecteur na plaatselijk onderzoek geen bezwaar en de vergunning werd verleend. Het verzoek van den anderen adressant, die slechts 10 M. wilde laten tusschen de begraafplaats en eene te bouwen woning, werd niet toegestaan.

ıgevolge art. 21 der epidemiewet gaf de adjunct-inspecteur den burgemeester van Numansdorp kennis van het epide-:h voorkomen van mazelen aldaar. Numansdorp. Mazelen.

p een afstand van 23 M. van de begraafplaats te Ridderkerk t eene zwingelkeet. De eigenaar vroeg verlof aan gedepu-de Staten tot het bouwen van eenige woningen op die plaats. grond dat het bouwen van woningen op een afstand van 23 van eene begraafplaats uit een hygienisch oogpunt moet rden ontraden en te meer, omdat het terrein ten Oosten, dus de richting van de meest heerschende winden van de begraaf-ats gelegen is, adviseerde de adjunct-inspecteur tot afwijzing n dit verzoek. Daartoe is door gedeputeerde Staten besloten. Ridderkerk. Bouwen bij de begraafplaats.

Het voorkomen van eenige gevallen van roodvonk te Ridder-rk gaf aanleiding tot een bezoek van den adjunct-inspecteur. t bleek, dat eenige hoofden van gezinnen van het voorkomen :er ziekte geen kennis hadden gegeven aan den burgemeester, de geneeskundige ook niet aan zijne verplichting had voldaan. ingezetenen zijn daarna gewezen op het gebiedend voorschrift ı art. 19 der epidemiewet en de geneeskundige op de ver-:hting, voorgeschreven bij art. 6, regelende de uitoefening · geneeskunst. Roodvonk.

Door een geneeskundige te Zwijndrecht werd een adres aan ı gemeenteraad gericht, waarbij werd aangedrongen op de nping eener sloot, onmiddellijk grenzende aan de openbare .ool. Zij was de verzamelplaats van allerlei vuil, ook uit de vaten der school en van particulieren. Deze toestand eischte ngend voorziening. De adjunct-inspecteur heeft dit adres bij ı gemeenteraad ondersteund, en daarbij gewezen op de nood-kelijkheid der verbetering van een toestand, reeds vroeger nadeelig voor de volksgezondheid aangewezen. Sloot te Zwijndrecht.

Vergunning om tijdelijk eene andere apotheek tegelijk met de nne waar te nemen, werd sedert de vorige vergadering aan :r apothekers verleend. Handhaving van wetten en verordeningen.

Voor 5 geneeskundigen is voor de eerste maal eene lijst van ıeesmiddelen geviseerd en 29 geneeskundigen hebben hunne ıten gewijzigd.

Mej. A. Wolf, geb. Fasbender, werd den 7 November 1872 ›r de rechtbank te Rotterdam veroordeeld tot eene geldboete n *f* 10 en in de kosten, met subsidiaire gevangenisstraf van dagen, wegens uitoefening der artsenijbereidkunst zonder ırtoe hevoegd te zijn.

De welbekende vrouw Gertzen, geb. Schrijvers, werd, naar nleiding van een proces-verbaal, den 29 Januari ll. opgemaakt ›r den burgemeester van Katwijk, door dezelfde rechtbank

den 10 Mei veroordeeld tot eene gevangenisstraf van vijftien dagen, in eenzame opsluiting te ondergaan, en in de kosten, wegens uitoefening der geneeskunst zonder bevoegdheid.

Op dezelfde wed. Gertzen moest de inspecteur in Maart, wegens uitoefening der geneeskunst te Leiden, weder de aandacht vestigen van den officier van justitie.

De stedelijke heel- en vroedmeester A. Polack te Gorinchem werd den 25 Maart door de rechtbank aldaar veroordeeld tot betaling van *f* 75 boete, subsidiaire gevangenisstraf van 8 dagen en de kosten, wegens uitoefening der geneeskunst zonder daartoe bevoegd te zijn. Deze heelmeester had poklijders behandeld.

Bij vonnis der rechtbank te Brielle van 19 Juni is J. F. M. de Sel veroordeeld, omdat hij, blijkens proces-verbaal, opgemaakt door eenen rijksveldwachter, een doosje met „Urbanuspillen" had verkocht, welke bij onderzoek waren gebleken voornamelijk te bestaan uit „aloë", en daarvan minder bevatte dan de hoeveelheid beneden welke, volgens art. 30 der wet van 1 Juni 1865 (*Stbl.* n°. 61), in verband met de beschikking van den minister van Binnenlandsche Zaken van 15 Juli 1872, dit geneesmiddel, „noch afzonderlijk, noch in mengsel," niet mag worden verkocht door anderen dan apothekers of tot levering van geneesmiddelen bevoegde geneeskundigen.

Iemand die, als „schrijver" aangemonsterd op een koopvaardijschip, daarop als geneeskundige heeft gefungeerd, waartoe hij niet bevoegd is, wordt deswege vervolgd. De zaak is nog in behandeling.

Door het lid van den Raad, dr. Snijders, werd een procesverbaal opgemaakt en aan den officier van justitie te 's Gravenhage verzonden, ten laste van T. A. Kamars, die in het Westland zonder bevoegdheid geneeskunst uitoefende. Ook deze zaak is nog niet afgeloopen.

Een apotheker beklaagde zich bij den inspecteur dat een drogist „recepten" gereed maakte en afleverde. Bij onderzoek bleek den inspecteur dat deze drogist de geneesmiddelen deed gereedmaken door eenen apotheker in eene naburige plaats en die dan afleverde, meenende alzoo zijne bevoegdheid niet te overschrijden. Hij gaf den inspecteur zijn voornemen te kennen daarmede niet voort te gaan.

De geneeskundigen, dr. C. de Jaager te Waarder en J. W. A. Wanrooij te Ooltgensplaat, en de apothekers M. Cloos te Rotterdam, H. J. Giltay te Dordrecht en L. Bolle de Bruijne te Brielle, vervolgd naar aanleiding der winkelvisitatiën, werden allen veroordeeld. De apotheker L. A. C. Pigeaud te Schiedam voorkwam door vrijwillige betaling der boete een vonnis.

De heer F. X. J. Opdorp, e. o. off. v. gez. en arts, te Brielle, wiens bevoegdheid tot het voeren van den doctoralen titel in de vorige vergadering (*Not.* blz. 334) betwijfeld werd, vertoonde aan den officier van justitie te Brielle een diploma van de universiteit te Philadelphia, waarbij hem de titel van med. doctor werd verleend.

Zooals bekend is, bestaat in Engeland een depôt, waar diplomen van deze universiteit voor *f* 288 worden aangeboden.

Prof. Evers vestigt de aandacht op zekeren Picnot te 's Gravenhage, die de tandheelkunde uitoefent, en niet voorkomt op de lijsten van geneeskundigen enz. in de provincie Zuid-Holland.

De voorzitter zegt, dat hij den heer Picnot, die niet bevoegd is de tandheelkunde uit te oefenen, zoowel mondeling als schriftelijk heeft aangemaand zich daarvan te onthouden. Daarna zijn hem meermalen klachten ter oore gekomen, zonder aanwijzing van personen, die door Picnot zouden zijn behandeld. Herhaaldelijk heeft hij aanwijzing van personen gevraagd, ten einde eene aanklagt bij den officier van justitie te kunnen indienen, evenwel zonder gevolg.

Hij verzoekt nu de leden die feiten kennen, waaruit de uitoefening der tandheelkunde door Picnot blijkt, een proces-verbaal op te maken en dit aan den officier van justitie te zenden. Het is volstrekt niet noodig dat dit door den inspecteur geschiede. Ieder lid en plaatsvervangend lid van den Raad is daartoe evenzeer bevoegd.

Prof. Evers verklaart zich bereid tot de vervolging van dien persoon mede te werken.

Dr. Büchner vraagt of dr. de Jaager is veroordeeld wegens de overtreding geconstateerd bij het 1ste proces-verbaal (niet deugdelijkheid der geneesmiddelen), of wegens die vermeld in het 2de (niet zorgen dat het onderzoek ook bij zijne afwezigheid kunne plaats hebben)?

De voorzitter antwoordt: wegens beide, en leest een gedeelte van het vonnis voor.

Winkel-visitatiën.

De voorzitter stelt aan de orde de algemeene beschouwingen over de nota van de commissie uit dezen Raad, aan welke werd opgedragen eene bespreking der winkelvisitatie voor te bereiden. (Zie bijlage III.)

Dr. Ramaer geeft zijne verwondering te kennen over de geringe overeenstemming tusschen de visiterende commissiën bij de beoordeeling der apotheken. Het geldt hier toch eene zaak niet van subjectieven, maar geheel objectieven aard. Verder komt hij op tegen de bewering in het rapport, dat het geneeskundig element in de commissiën tamelijk overbodig zoude zijn.

Hem is bekend dat somtijds de geneeskundigen inderdaad een werkzaam aandeel nemen in het onderzoek.

De heer Haaxman antwoordt, dat door de verschillende commissiën niet dezelfde grens wordt aangenomen, en dat de geneeskundigen, enkele uitgezonderd, niet genoeg ervaren zijn in de scheikunde en de kenteekenen der enkelvoudige geneesmiddelen.

Dr. Ramaer meent, dat niet zooveel speciale kennis noodig is, omdat in de Pharmacopoea naauwkeurig omschreven wordt, welke eigenschappen de geneesmiddelen moeten bezitten.

De heer Jacobson stemt in met de bewering van den heer Haaxman, en zegt, dat op de geneeskundige examens van de 10 examinandi hoogstens 1 de Pharmacopoea in handen heeft gehad.

De voorzitter merkt op, dat de wet de zamenstelling der commissiën uit een geneeskundige en een apotheker gebiedt, en dat in eene apotheek ook meer te onderzoeken is dan de deugdelijkheid der geneesmiddelen.

Hij gaat nu over tot de behandeling der verschillende onderdeelen van het rapport, en stelt in de eerste plaats aan de orde hetgeen daarin (2°.*a*) gezegd wordt betreffende ***aanteekenboekjes***.

De heer Haaxman licht het voorstel der commissie toe. Hij acht het wenschelijk, met een oogopslag te kunnen zien, hoe de toestand in vroegere jaren was.

De voorzitter zegt, dat aan de commissiën altijd het aanteekenboekje van het vorige jaar wordt ter hand gesteld en merkt op dat toch eigenlijk alleen de actuële toestand moet beoordeeld worden.

Dr. Carsten geeft in overweging de aanteekeningboekjes zoodanig te wijzigen, dat men voor iedere apotheek jaarlijks op dezelfde plaats de aanmerkingen kan opteekenen.

De voorzitter zoude de in gebruik zijnde boekjes willen behouden; zij zijn indertijd ingevoerd, omdat men somtijds méér wenschte aan te teekenen, dan waarvoor in het tabellarisch verslag gelegenheid is. Wil men nu bovendien een overzicht over een reeks van jaren, dan zou een tweede boekje noodig worden.

Dit blijkt ook de bedoeling der commissie te zijn, en hiertoe wordt ten slotte zonder hoofdelijke stemming besloten.

Classificatie. Het voorstel der commissie, om bij de classificatie der apotheken de rubriek „zeer voldoende" te doen vervallen, komt nu aan de orde.

Dr. Vaillant wenscht deze rubriek te behouden.

De heer Haaxman gelooft, dat het „zeer voldoende" te veel afhangt van de individueele opvatting der commissie.

De voorzitter merkt op, dat bij het doen vervallen der qualificatie „*bijzonder goed*" eene voortreffelijke apotheek op gelijke lijn zoude staan met eene die bijna onvoldoende is.

Wij namen vroeger drie klassen aan: *onvoldoende*, *voldoende*, *bijzonder goed*. Somtijds hebben de commissiën daaraan niet genoeg en maken eene vierde klasse: *nauwelijks voldoende*. Tegenover de wet, het lijdt geen twijfel, is een apotheek voldoende of onvoldoende, en heeft men dus slechts twee rubrieken. Maar even zeker is het dat er bij het aannemen van slechts twee klassen dikwijls een veel grooter verschil in deugdelijkheid zal zijn tusschen twee apotheken van dezelfde klasse, waarvan de eene uitmuntend is en de andere nauwelijks aan eene hervisitatie ontkomt, maar die beide toch in de rubriek „voldoende" worden gebracht, dan tusschen twee anderen, waarvan de eene „voldoende" en de andere „onvoldoende" wordt geoordeeld. De inspecteur zou voor het behoud van drie klassen zijn. Hij ziet daartegen ook geenerlei bezwaar, daar toch de klassificatie niet publiek wordt en alleen de namen dergenen wier apotheken in zoo onvoldoenden toestand worden gevonden, dat hervisitatie of vervolging noodig is, in de openbare vergadering van den Raad en in de notulen worden genoemd.

Dr. Rombach meent dat men met de qualificatie van voldoende en onvoldoende kan volstaan. In het laatste geval blijft dan nog de keuze over tusschen eene waarschuwing, hervisitatie of vervolging.

In stemming gebracht wordt het voorstel der commissie, om slechts twee klassen, voldoende en onvoldoende aan te nemen, aangenomen.

De voorzitter wenscht naar aanleiding van het nu behandelde gedeelte van het rapport eenige woorden tot de commissie te richten. Hij las met verbazing wat de commissie zegt in het laatste lid van dit onderdeel *b*. Volgens haar zou hij reeds drie malen in eene raadsvergadering zijne bevreemding hebben te kennen gegeven, dat de apotheken der leden van den Raad steeds als zeer voldoende werden vermeld, waarin hij eene onderlinge beleefdheid der raadsleden zou zien; „de commissie meent die beschuldiging van beleefdheid en daardoor van plichtverzuim, te moeten terugwijzen." De voorzitter is zich slechts bewust eene enkele maal, en toen schertsend, eene opmerking omtrent de deugdelijkheid van de apotheken der raadsleden te hebben gemaakt, doch geenszins in dien zin, welken de commissie er nu aan toekent. Het is niet in hem opgekomen de leden van plichtverzuim te verdenken, veel minder te beschuldigen, gelijk de commissie het voorstelt. Hij zou bij dergelijke verdenking geheel anders handelen. Op zijne beurt moet hij „die beschuldiging terugwijzen" en er de opmerking bijvoegen, dat hij 't betreurt dat de heeren, welke meenen nog zoo nauwkeurig te weten dat hij zich drie malen op dergelijke wijze heeft uitgelaten, niet ter-

stond er tegen zijn opgekomen, liever dan nu gevoeligheid te toonen over eenig gezegde, dat in geen geval eenige beschuldiging of verdenking bedoelde en waartegenover nu door hem niets kan worden gesteld, dan de meening dat men zich vergist (daar anderen, wier herinnering hij daaromtrent raadpleegde, de juistheid van 't geen de commissie zegt met hem betwijfelden) en de verzekering dat hij niet in de verte eene bedoeling heeft gehad als hem hier wordt toegeschreven.

De heer Haaxman, lid der commissie, meent dat de gemaakte opmerking wel juist is, maar dat de voorzitter haar te hoog opneemt en verzekert dat daarmede niet bedoeld werd wat deze er in ziet.

Het is den voorzitter aangenaam dit te hooren en hij neemt het gaarne aan, maar herhaalt den wensch, dat men voortaan dergelijke opmerking terstond make, en niet na jaren, wanneer wij op onze herinnering niet meer kunnen afgaan.

Daarna gaat de vergadering over tot het volgende punt: *α. bespreking der winkelvisitatie.*

Dr. Boursse Wils heeft bezwaar tegen eene vergadering van pharmaceutische leden, en dientengevolge eene scheiding van den geneeskundigen Raad in een geneeskundig en pharmaceutisch deel.

De heer Haaxman zegt, dat de geneeskundigen niet worden buiten gesloten.

De voorzitter vindt geen grond voor bedoelde vergadering. Hij kent alleen de vergaderingen van den geneeskundigen Raad en die van commissiën, bedoeld bij art. 12 der wet.

Regeling der winkelvisitatie alleen door de pharmaceutische leden, ware zeker tegen de bedoeling der wet en hij moet zich daartegen verklaren.

Dr. Rombach zegt, dat dit ook niet de bedoeling der commissie is.

De voorzitter meent dat aan de bedoeling der commissie ware tegemoet te komen, door jaarlijks in de eerste vergadering te bespreken, hoe de visitatiën zullen worden gedaan, en van den uitslag dezer bespreking kennis te geven aan de niet tegenwoordige plaatsvervangende leden die aan de visitatie deel nemen.

Hiertoe wordt besloten.

Uit de discussie over de vraag „wanneer zal de visiterende commissie adviseren tot eene hervisitatie of waarschuwing?" waaraan door vele leden wordt deelgenomen, blijkt dat de grens vooraf moeielijk is te bepalen, en dat dit advies geheel aan de visiterende commissiën moet worden overgelaten.

Daarna doet de voorzitter de vergadering overgaan in eene zitting met gesloten deuren.

Na heropening der openbare vergadering brengen de heeren dr. Büchner en van Scherpenzeel, daartoe door den voorzitter uitgenoodigd, bij monde van den heer van Scherpenzeel verslag uit omtrent de rekening over 1872. De commissie heeft deze in orde bevonden en geteekend. De uitgaven bedroegen *f* 3599,87^5.

De voorzitter vraagt of een der leden nog eenige mededeeling heeft te doen.

Daar niemand meer het woord verlangt, wordt de vergadering door den voorzitter gesloten.

Aldus voorloopig vastgesteld.

EGELING,
voorzitter.

Dr. CARSTEN,
waarnemend secretaris.

Bijlage I. *Antwoord van den minister van Binnenlandsche Zaken op een schrijven van den Raad betreffende het ijken van kleine gewichten.*

'sGravenhage, 19 Maart 1873.

Naar aanleiding Uwer missive van 27 Februarij ll., n°. 1738, heb ik de eer U het volgende mede te deelen:

De verificatie der milligram gewigten heeft in sommige ijkkringen eenige vertraging ondergaan, omdat aanvankelijk niet alle ijkkantoren van de daartoe benoodigde werktuigen waren voorzien.

Thans is aan al die kantoren een balans voor fijnere wegingen uitgereikt en zullen de ijkers aan de gegeven instructiën, nopens de verificatie van het milligram gewigt, worden herinnerd.

De verificatie der onderdeelen van het gram op de jaarlijks door de ijkers te verrigten herijkreis is onuitvoerbaar; niet alleen omdat de daartoe vereischte gevoelige balansen ongeschikt zijn om op reis te worden medegenomen, maar tevens, omdat de inrigting der lokalen, ten platten lande voor den herijk aangewezen en de daarin te verrigten werkzaamheden het gegebruiken van fijnere weegwerktuigen ten eenemale onmogelijk maken.

De opzending van het milligram gewigt naar het ijkkantoor kan geen bezwaar opleveren, wanneer de apothekers en artsenijbereiders zich een tweede stel der onderdeelen van het gram aanschaffen, waarvan de kosten niet noemenswaard zijn.

Indien het stempelen en justeren van de gewigten van 1 gram en daarboven naar eisch worden verrigt, dan bestaat er geen aanleiding dat die gewigten beschadigd worden of door het uitvallen van het justeerlood in zwaarte verminderen.

Het hierbij gevoegd gewigtje van 2 gram waarin justeerlood is geslagen en waarop tien stempels zijn afgeslagen, strekt hiervan tot bewijs.

Intusschen heb ik den ijkers eene stipte opvolging van de door mij op dit punt gegeven instructiën aanbevolen.

De minister van Binnenlandsche Zaken,
GEERTSEMA.

Bijlage II. *Verslag van een onderzoek der slachterijen te Dordrecht.*

In de Maand Maart jl. heb ik een onderzoek ingesteld naar den toestand der slachtplaatsen te Dordrecht.

Het lid van den geneeskundigen Raad voor Zuid-Holland, dr. M. F. Onnen, had de welwillendheid mij te vergezellen.

In die gemeente bevonden zich 26 slachterijen als: 12 vleeschhouwerijen en 14 varkenslachterijen, bovendien nog twee winkels van vleesch, bij andere vleeschhouwers geslacht, en een winkel van spek.

Al deze inrichtingen zijn gelegen in de bebouwde kom der gemeente, veelal in dicht bevolkte buurten.

De hierbij gevoegde staat geeft een kort overzicht van de bevinding dezer inrichtingen.

Vleeschhouwerijen. Van de 12 vleeschhouwers hebben 6 eene afzonderlijke slachterij buiten 's huis, de 6 overige slachten òf in een gedeelte van het huis, afgescheiden van den winkel, òf in het woonhuis.

De bevinding ten opzichte van de reinheid der lokalen gaf over 't algemeen geen reden tot afkeuring; de ruimte en ventilatie bleken in de meeste gevallen voldoende; de laatste werd veelal door tegenover elkander geplaatste ramen onderhouden; slechts in eene slachtplaats was een luchtkoker aangebracht, en waren de vensters tevens door metaalgaas gesloten.

De vloeren bestonden hoofdzakelijk uit gemetselde klinkers, hellende naar een goot of put, in enkele slachterijen waren vloeren van tegels.

De muren vertoonden niet overal een even rein voorkomen, vooral niet dáár, waar de slachtplaats van het winkelhuis verwijderd was.

Afval- en bloedwater. De zg. afval, bijna uitsluitend uit den inhoud van maag en darmkanaal bestaande, wordt gewoonlijk op de eene of andere mestvaalt gebracht.

De overige deelen van het geslachte rund, die voorheen met den afval werden verwijderd, worden thans met meer of minder winst van de hand gezet.

Het afval- en bloedwater wordt onmiddellijk of door opene of geslotene riolen of grachten op de havens geloosd.

In eene vleeschhouwerij (Raamstraat n°. 603) waar veel van buiten in-

oerd vleesch en ook paardenvleesch wordt verkocht, dient het afval- en ›dwater tot voeding van een 8tal honden, die op een erf aan den overt van de straat vastliggen. Vreemde honden (van scharenslijpers enz.) len daar ook eene verblijfplaats, waar zij tevens worden gevoed. Op plaatsje achter den winkel worden huiden en beenderen gedroogd. Deze ›schhouwerij laat in menig opzicht veel te wenschen over, en vereischt rtdurend toezicht.

Bloed. Bijna zonder uitzondering vindt men in den vloer der vleeschwerijen eene gemetselde put, tot het opvangen van het ontlaste bloed. laatste wordt daaruit geschept of gepompt, van de stremsels (zg. aderen) laan, en in opene en gesloten vaten bewaard. Na verloop van 8 à 14 en geschiedt de verzending naar de raffinaderijen te Amsterdam of Rotlam. Uit de kleine slachtplaatsen wordt het bloed naar de groote verden. De *aderen* dienen tot voedsel voor de honden of worden op de mestp gebracht.

Mest. Bij sommige slachtplaatsen vindt men meer of min groote mestverıelingen; daar waar deze ontbreken, wordt nog meer vuil in de openbare eren geloosd.

Eenige dezer mestvaalten bevatten tevens de mest uit de stallen van ere slagers.

De meeste vleeschhouwers trachten de mest zoo spoedig mogelijk te verleren, ten einde daardoor de insecten te weren.

Varkensslachterijen. Het slachten van varkens geschiedt in den regel aan ı van de slagers op een plaatsje met afdak of lantaarn. Van 14 varkenserijen waren slechts twee buiten 's huis.

De reinheid overtrof in de meeste gevallen die van de vleeschhouwerijen, de vloer verkeerde over het algemeen in beter onderhouden toestand.

Het bloed wordt door de meeste slagers tot het bereiden van bloedworst gewend.

Het afval- en bloedwater loopt, eene slachterij uitgezonderd, uit op htjes, havens en andere openbare wateren.

Bij eene oppervlakkige beschouwing van de inrichting der beschrevene htplaatsen blijkt reeds dadelijk, dat deze in menig opzicht schadelijk voor de volksgezondheid.

Verontreiniging van de openbare wateren, lucht en bodem zijn hiervan niet uitblijvende gevolgen. Dit geldt in nog hoogere mate van de vleeschwerijen dan van de varkensslachterijen.

Verontreiniging van het water. Zoo als boven is gemeld wordt het bloedafvalwater op de riolen, grachten of havens afgevoerd. Dit is ook het al met de vloeibare bestanddeelen der mestvaalten, de gier uit de varhokken enz.

Hierbij dient te worden in 't oog gehouden, dat te Dordrecht alle riolen grachten bijna zonder uitzondering, hetzij direct of indirect, uitloozen

op de havens, die tevens de bronnen zijn, waaruit het drinkwater voor het grootste gedeelte der ingezetenen wordt geput.

Het behoeft niet nader te worden aangetoond, dat het drinkwater door deze in ontbinding verkeerende stoffen van dierlijken aard in hooge mate bedorven en nadeelig wordt voor den gezondheidstoestand der bevolking. Bovendien geeft deze verontreiniging aanleiding tot ontwikkeling van schadelijke gassen in den dampkring.

Verontreiniging van de lucht. Verschillende oorzaken dragen bij tot het luchtbederf ten gevolge van het slachtersbedrijf.

In de eerste plaats geeft de bewaring van het bloed daartoe aanleiding. In vele vleeschhouwerijen, waar dit geschiedde, was de onaangename reuk van ontbonden bloed niet te miskennen. Vooral dáár, waar het bloed tijdelijk in open vaten werd bewaard, gaf dit tot klachten der buren aanleiding.

In vroegere jaren werd het bloed nog versch aan de suikerraffinaderijen te Dordrecht afgeleverd, en was de toestand vóór de opheffing dezer gunstiger.

De mestvaalten, varkenshokken en stallen zijn nog zoovele oorzaken van luchtbederf. Het nadeel der eerste wordt nog verhoogd, omdat zij tot bergplaats van afval en allerlei vuil dienen.

Een derde oorzaak van verontreiniging der lucht bestaat in het droogen van huiden en beenderen, 't geen bij sommige slachterijen van minderen rang steeds plaats heeft.

Verontreiniging van den bodem. De beklinkerde vloer, een ruim gebruik van water en de gemakkelijke afvoer van het spoelwater zijn de redenen, waarom de verontreiniging van den bodem in de laatste plaats wordt genoemd. Op den duur kan deze echter niet uitblijven.

De slachtplaatsen te Dordrecht, en dit geldt voor vele andere gemeenten van ons vaderland, laten in hygiënisch opzicht veel te wenschen over.

Strengere voorwaarden bij het verleenen der vergunning, waakzaam toezicht der politie, maar vooral het oprichten van algemeene slachtplaatsen zijn de middelen om de nadeelige gevolgen zooveel mogelijk te voorkomen.

Maart 1873. Dr. Carsten.

NAAM VAN DEN HOUDER.	WOONPLAATS.	SLAGTPLAATS.	TOESTAND VAN D
Vleeschhouwerijen.			
A. G. Bremekamp.	Nieuwstraat 1300.	Nieuwstraat 1300.	Van klinkers, hellende
H. van Zanten.	Voorstraat 892.	Nieuwstraat 1273.	Van gemetselde klinke
H. van der Straaten.	Vriesestraat 1016.	Vriesestraat 946.	Van klinkers, hellende
H. van Straaten.	Voorstraat 1343.	Vest 814.	Id.
H. Allemans.	Raamstraat 603.	Raamstraat 603 (in den winkel).	Van roode tegels.
P. J. Jacobs.	Spuistraat 690.	Spuistraat 690.	Was verhuisd en nog
H. G. van der Straaten.	Voorstraat 262.	Molenstraat.	Van gemetselde klink midden (de bloedput)
D. Kruimel.	Prinsestraat 212.	Prinsestraat 212 (in den winkel).	Van gemetselde klinke
C. van der Straaten.	Groenmarkt 26.	Groenmarkt 289.	Id.
C. Kruimel.	Voorstraat 963.	Voorstraat 963.	Id.
J. van Zanten.	Riedijk 172.	Blasersvest 208.	Van klinkers.
C. Waalwijk.	Varkenmarkt 267.	Varkenmarkt 267 (in den winkel).	Van gemetselde klinke
Varkensslachterijen.			
H. C. Kuipers.	Nieuwstraat 1275.	Nieuwstraat 1276.	Van klinkers, hellende.
W. Kleijn.	Voorstraat 1044.	Voorstraat 1044.	Van marmer, hellende.
J. C. van der Straaten.	Vriesestraat 1648.	Vriesestraat 1648.	Van klinkers, hellende.
J. P. van der Straaten.	Vriesestraat 1655.	Vriesestraat 1615.	Van portland cement.
J. G. Jung.	Spuistraat 472.	Spuistraat 472.	Van tegels.
H. van der Straaten.	Prinsestraat 128.	Prinsestraat 128.	Id.
J. C. Durr.	Groenmarkt 42.	Groenmarkt 42.	Van klinkers, hellende.
C. Scheij.	Voorstraat 895.	Voorstraat 895.	Van gemetselde klinke
J. Vogels.	Voorsttaat 887.	Voorstraat 887.	Van blauwe tegels.
J. H. Braun.	Voorstraat 17.	Zakkedragerstraat 917.	Id.
Wed. J. J. Schroots.	Voorstraat 96.	Voorstraat 96.	Van klinkers, hellende
C. B. Rühle.	Riedijk 206.	Riedijk 206.	Van klinkers.
P. Slupina.	Riedijk 216.	Riedijk 216.	Id.
J. A. Daniels.	Voorstraat 39.	Nieuwstraat.	Id.

ORDRECHT (Maart 1873).

VAN EN ATER.	HET BLOED.	MEST UIT DE STALLEN.	ZINDELIJKHEID, RUIMTE EN VENTILATIE.	ALGEMEEN OORDEEL.
.	Wordt na verwijdering der vezelstofstremsels (aders) verzameld en van tijd tot tijd naar Amsterdam of Rotterdam verzonden.	Wordt niet verzameld.	Voldoende.	Goed.
cht.	Wordt in open vaten bewaard, daarna verzonden als boven.	Mestvaalt achter bij de gracht.	Niet zindelijk, luchtbederf.	Naauwelijks voldoende.
.	Wordt verzonden als boven.	Mestvaalt achter.	Voldoende.	Goed.
	Id.	Wordt niet verzameld.	Niet zindelijk.	Voldoende.
voor de	Aan andere slagers in de stad afgeleverd.	Id.	Niet zindelijk, luchtbederf.	Onvoldoende.
atgoot.	Wordt verzonden als boven.	Een gemetselde mestput tusschen pakhuizen.	Zeer goed.	Goed.
	Id.	Eene mestvaalt in eene andere buurt.	Id.	Id.
rstraats-	Id.	Wordt niet verzameld.	Niet zindelijk, luchtbederf.	Naauwelijks voldoende.
l.	Id.	Eene mestvaalt in eene andere buurt.	Voldoende.	Goed.
	Id.	Wordt niet verzameld.	Niet zindelijk.	Voldoende.
e Haven.	Aan andere slagers in de stad afgeleverd.	Id.	Voldoende.	Id.
it.	Wordt verzonden naar Rotterd.	Wordt niet verzameld.	Goed.	Voldoende.
l.	Gebruikt tot bereiding van bloedworst.	Id.	Id., met daklantaarn.	Goed.
it.	Id.	Id.	Goed. Overdekte plaats.	Id.
	Id.	Wordt gebragt op de mestvaalt v. een anderen slager.	Goed.	Zeer goed.
	Id.	Wordt niet verzameld.	Id.	Id.
n.	Id.	Id.	Id.	Goed.
	Id.	Id.	Voldoende.	Voldoende.
	Id.	Id.	Goed, met daklantaarn.	Zeer goed.
it.	Id.	Id.	Voldoende.	Voldoende.
l.	Id.	Mestplaats achter de slagterij.	Goed.	Id.
n.	Het niet gebruikte bloed wordt op de haven afgevoerd.	Wordt niet verzameld.	Id.	Goed.
l.	Het meeste bloed wordt door 't riool verwijderd.	Id.	Voldoende.	Voldoende.
	Id.	Id.	Id.	Id.
ime put orschrift en Weth. ng vloeit af, het de wordt .	Gebruikt tot bereiding van bloedworst.	Id.	Goed.	Zeer goed.

Bijlage III. *Nota van eene commissie uit den Raad, aan welke werd opgedragen eene discussie over winkelvisitatie voor te bereiden.*

De ondergeteekenden, benoemd in Uwe Vergadering van den 27 December 1872, tot inleiding van de besprekingen over de winkelvisitatiën, met het doel om meer eenstemmigheid te brengen in de beoordeeling der apotheken en den voorraad van geneesmiddelen bij geneeskundigen ten platten lande, hebben de eer U de navolgende punten ter overweging aan te bieden.

1°. Geheele overeenstemming in de beoordeeling der apotheken enz. zou alleen te verkrijgen zijn, indien de visitatiën plaats hadden door één en denzelfden persoon, en ware het te wenschen geweest, dat het denkbeeld, door den eerst ondergeteekenden ontwikkeld, in zijn schrijven in het Nederlandsch Tijdschrift voor Geneeskundigen in 1864, eenigszins gewijzigd, gevolgd ware, en voor elke provincie, of voor meerdere te samen, een specialen scheikundigen, tevens apotheker benoemd was, belast met voorkomende scheikundige onderzoekingen en met de visitatiën der apotheken enz.

Bij de bestaande orde van zaken ware misschien eenigszins hierin te gemoet gekomen, door de visitatiën jaarlijks door één pharmaceutisch lid te doen plaats grijpen; maar de commissie vreest, dat de leden door eigen beroepsbezigheden verhinderd zullen zijn, de noodige tijd voor dit onderzoek af te zonderen.

Ook zou het doel daardoor slechts ten deele bereikt worden, daar toch het volgend jaar een ander lid met de visitatie zou moeten belast worden en daardoor de gewenschte eenstemmigheid en beoordeeling zoude gemist worden.

2°. Wanneer wij dus, bij den bestaanden toestand, tot eenstemmigheid willen geraken, dan wenschen wij daartoe de volgende punten ter sprake te brengen.

a. *Aanteekenboekjes.* Het valt niet te ontkennen, dat de invoering der aanteekenboekjes veel gemak heeft opgeleverd; doch, om over den toestand eener apotheek, gedurende een tijdvak van eenige jaren te oordeelen, zijn zij ongeschikt. Wat toch is het geval; dezelfde apotheek vindt men, op verschillende plaatsen in het boekje vermeld, en nu kan het toch van den visitator in 1872 b. v. niet gevergd worden, dat hij bij het bezoeken eener apotheek, zelfs bij naauwkeurige studie van het boekje, zich dadelijk herinnert, wat omtrent die apotheek in 1869, 70 en 71 staat aangeteekend.

Gewoonlijk heeft hij in zijn eigen aanteekeningen een uittreksel uit het laatste verslag opgenomen.

Uwe commissie acht het dus wenschelijk, dat eene tabel of wel een gewijzigd boekje worde ontworpen van ieder visitatie-district, b. v. naar bijgaand model; dat dit jaarlijks worde bijgewerkt en aan de visiteerende commissie ter hand gesteld.

b. *Classificatie.* De aangenomen verdeeling der apotheken enz. in drie

rubrieken, schijnt in het gebruik niet te voldoen, vooral bestaat er verschil in de toepassing van *zeer voldoend.*

Ook bij andere geneeskundige Raden (Zeeland) gaf dit punt reden van verschil.

De commissie stelt derhalve voor in het vervolg alleen aan te nemen de rubrieken „*voldoende* en *onvoldoende*", zoo als die in de wet zijn aangenomen.

Het is echter dan hoogst noodig nauwkeurig te omschrijven, wat als onvoldoende zal geclassificeerd worden. De maatstaf van beoordeeling voor apotheken en voor den voorraad van geneeskundigen ten platte lande kan niet dezelfde zijn; ja zelfs bestaat er verschil bij de beoordeeling van apotheken in twee verschillende gemeenten. Daar, waar, zoo als te Rotterdam en 's Hage, de huishuren hoog en de localiteit moeijelijk te verkrijgen is, zal ruimte in de apotheek, aanwezig zijn van groote laboratoria en voorraadkamers minder voorkomen, dan in kleine gemeenten, en deze laatsten, wat inrichting enz. betreft, zich beter voordoen, dan de eersten en toch slechter kunnen zijn dan die der groote gemeenten.

Eene opmerking zij der commissie hier geoorloofd. Reeds drie malen is door den heer inspecteur in openbare raadszitting de opmerking gemaakt, dat het hem bevreemde, dat de apotheken van de leden van den Raad steeds als zeer voldoende werden vermeld, en meende hij hierin eene beleefdheid aan de leden onderling te ontmoeten. De commissie vermeent, niet alleen voor zich zelve, maar ook voor al hare medeleden in den Raad, die beschuldiging van beleefdheid jegens elkander, en daardoor van plichtverzuim, te moeten terug wijzen. Daargelaten nog, of het feit waar is, dat al de inrichtingen van de leden van den Raad als *zeer voldoende* vermeld staan, zou Uwe commissie het bejammeren, indien niet al de leden van den Raad er naar streefden hunne inrichtingen de meest voldoende uit de provincie te doen zijn.

c. *Onderlinge bespreking van de visitatie.* Dit denkbeeld, in de laatste raadsvergadering ter sprake gebracht, is niet nieuw. Kort na de invoering van de wet van 1 Juni 1865 toch, hebben de pharmaceutische leden van dezen Raad zich tot dit doel vereenigd, welk streven echter al spoedig van hooger hand grootelijks is afgekeurd.

Het denkbeeld om bij de besprekingen ook de geneeskundige leden van den Raad op te nemen, lacht de commissie geenszins toe. Bij de bespreking toch van reactiën, onderzoekingen enz. hebben de geneeskundigen niet dat belang, dat zij met genoegen er den noodigen tijd aan zullen geven, om de zaken grondig te bespreken, en het zou de commissie niet verwonderen als genoemde heeren bij de beraadslagingen schitterden door afwezigheid. De wet heeft hen nu eenmaal bij de visiteerende commissie opgenomen, doch zij zullen de eersten zijn te erkennen, dat de visitatie hoofdzakelijk, zoo niet uitsluitend door de pharmaceutische leden geschiedt.

De commissie acht algemeene besprekingen vóór de visitatie hoogst wenschelijk en daarom stelt zij voor, jaarlijks, na afloop der voorjaarsvergade-

ring van den Raad, zoo noodig *na* den middag, of des avonds, eene gesloten vergadering van de pharmaceutische leden en plaatsvervangende leden van den Raad te doen plaats hebben, onder voorzitting van den inspecteur, met uitnoodiging aan de geneeskundige leden, voor zoo veel zij er belang in stellen, die vergadering bij te wonen.

In die vergadering zouden dan eenige bepaalde punten ter sprake kunnen gebracht worden, opgemaakt door de commissie die in het voorafgaand jaar de uitslag der winkelvisitatiën had opgemaakt, en het best kan geacht worden op de hoogte te zijn van de bestaande leemten.

Wordt dit laatste denkbeeld door U goedgekeurd, dan stelt Uwe commissie voor, alsdan in *deze* vergadering over te gaan tot de bespreking van de volgende punten:

a. Wanneer zal de visiteerende commissie bij het onvoldoende keuren van eene apotheek, of verzameling van geneesmiddelen, den inspecteur adviseeren tot eene hervisitatie, of eene waarschuwing?

b. Welke geneesmiddelen of andere zaken (maten, gewichten enz.) zullen dit jaar door *al* de visiteerende commissiën overal worden nagezien?

NB. Als toelichting op punt *b* diene, dat de commissie het wenschelijk acht, afgescheiden van ieders volkomen vrijheid in het onderzoek van geneesmiddelen, telken jare een zeker aantal geneesmiddelen bij alle apothekers en geneeskundigen ten platte lande te doen onderzoeken.

Het zij de commissie ten slotte geoorloofd, in overweging te geven, dat dit jaar wederom *al* de apotheken, en *al* den voorraad bij geneeskundigen ten platte lande, aan een onderzoek worde onderworpen, vooral met het oog op het feit, dat in 1872 velen nog niet gereed waren met de wijzigingen door de Pharm. Neerl. Ed. altera voorgeschreven, en de commissie dus op vele plaatsen ernstig vermaand hebben tegen de volgende visitatie gereed te zijn.

Dr. K. A. ROMBACH,
Rotterdam, Mei 1873. P. J. HAAXMAN,
A. C. CRAMER.

N. N. Apotheker (Geneeskundige) te N.

JAAR.	TOESTAND LOKAAL, ORDE EN NETHEID.	BEWARING EN TOESTAND DER GENEESMIDDEL.	TOESTAND DER BERG- EN WERKPLAATS.	TOTAAL-INDRUK.	*Aanmerkingen.*
1870	Lokaal klein en vochtig, veel wanorde.	Bewaring minder doelmatig. Voor de kruiden ontbreken bussen.	Niet aanwezig.	Voldaan.	Ernstig gewaarschuwd tot verbetering v. localiteit.
1871	Veel verbeterd door verplaatsing.	Heeft zich van bussen voorzien.	Id.	Id.	Wordt beter

N°. 40. *Besluit van den commissaris des Konings in Gelderland, van* 19 *April, betreffende art.* 17 *der wet tot* voorziening tegen besmettelijke ziekten. (Prov. blad *n*°. 53.)

De staatsraad, commissaris des Konings in de provincie Gelderland,

Gelezen eene missive van den minister van Binnenlandsche Zaken, dd. 10 April jl., n°. 250, 9de afdeeling, strekkende in antwoord op het geopperd bezwaar tegen de bepaling van art. 2 van het Koninklijk besluit van 28 Februari jl. (*Stbl.* n°. 35), in welke missive het volgende voorkomt:

„ Bij Koninklijk besluit van 18 April 1818 (*Stbl.* n°. 20) werd reeds aan de genees- en heelkundigen de verpligting opgelegd om van alle door hen verrigte koepokinentingen aan belanghebbenden een getuigschrift af te geven, waarvan het formulier door den minister van Binnenlandsche Zaken werd vastgesteld, en van de door hen verrigte inentingen registers te houden. Die bepalingen werden overgenomen in het Koninklijk besluit van 29 Februari 1848 (*Stbl.* n°. 6) met bijvoeging van het voorschrift dat de registers binnen de eerste tien dagen van het jaar, volgende op dat waarover die registers loopen, ter secretarie van het bestuur hunner woonplaats moeten overgebragt worden, welk bestuur door afgifte van extracten uit die registers, bevoegd is de later voor belanghebbenden noodige bewijzen van ondergane vaccinatie af te geven. Deze bepaling werd eenigzins gewijzigd overgenomen in het Koninklijk besluit van 10 Januari 1861 (*Stbl.* n°. 1). Kort daarna werden door den toenmaligen minister van Binnenlandsche Zaken bij circulaire van 31 Januari 1861 n°. 210 aan de provinciale commissiën van geneeskundig onderzoek en toevoorzigt en aan gedeputeerde Staten der verschillende provinciën gewijzigde modellen voor de verklaringen van verrigte koepokinenting en waargenomen gevallen van kinderziekte, ter invulling door de geneeskundigen toegezonden.

De wet van 1 Juni 1865 (*Stbl.* n°. 60) hield de straks vermelde bepalingen in art. 7 in stand.

Sedert 1818, moest dus van elke verrigte inenting eene verklaring zijn afgegeven en daarvan bij het gemeentebestuur een extract of een duplicaat te bekomen zijn. Volgens art. 12 van het Koninklijk besluit van 28 Februari 1873 (*Stbl.* n°. 35) worden de vóór 1 Mei 1873 door genees- of heelkundigen afgegeven verklaringen, niet overeenkomstig met een der modellen vermeld in art. 1, daarmede gelijk gesteld, mits duidelijk blijke, dat de daarbij aangeduide persoon de koepokinenting met goed gevolg of meer dan eens heeft ondergaan, of dat hij (zij) aan de natuurlijke kinderpokken (variolae) geleden heeft.

Uit een en ander volgt dat allen die sedert April 1818 geboren en ingeent zijn, wanneer aan de wet is voldaan, eene verklaring wegens ondergane koepokinenting moeten kunnen overleggen.

Het zouden dus alleen de kinderen in de koloniën of in den vreemde geboren, zijn, die welligt geene verklaring kunnen overleggen voor zoover

de geneeskundigen aldaar niet tot het afgeven van verklaringen verpligt zijn. Die kinderen en zij die ten gevolge van het niet opvolgen van boven vermelde voorschriften geene verklaring kunnen overleggen, zullen zich, om op de school te worden toegelaten, nogmaals aan de inenting moeten onderwerpen.

Allen die de straf vreezen wegens overtreding van art. 17 der wet van 4 December 1872 (*Stbl.* n°. 134) kunnen dat gevaar door inenting voorkomen.

Lidteekenen van vroeger doorgestane inenting geven geen voldoenden waarborg dat de inenting met goed gevolg heeft plaats gehad. Met eene inspectie als door den burgemeester van . . . . . bedoeld wordt, mag dus geen genoegen worden genomen."

Heeft goedgevonden:

Het bovenstaande mede te deelen aan de gemeentebesturen in dit gewest.

Afschrift dezes zal daartoe in het *Prov. blad* worden opgenomen.

De staatsraad, commissaris des Konings voornoemd,
VAN LIMBURG STIRUM.

N°. 41. *Brief van den minister van Binnenlandsche Zaken van* 20 *Mei*, *n*°. 208, 9de *afd.*, *aan de commissarissen des Konings in de provinciën, over het bewaren der* bewijzen van koepokinenting.

Van verschillende zijden is de vraag gedaan bij wien de verklaring van ondergane koepokinenting of doorgestane kinderpokken, bedoeld in art. 17 der wet van 4 Dec. 1872 (*Stbl.* n°. 134) moet berusten, indien de leerling meer dan ééne school bezoekt.

Daarop werd door mij geantwoord dat wanneer de verklaring is afgegeven aan het hoofd van de eene school, het hoofd van de andere school op de lijst, door hem volgens art. 5 van het Koninklijk besluit van 28 Februari 1873 (*Stbl.* n°. 33) te houden, behoort aan te teekenen bij wien de verklaring berust.

Ik verzoek U van het bovenstaande kennis te geven aan de burgemeesters in Uwe provincie met verzoek mijne beslissing ten deze ter algemeene kennis te brengen.

De minister van Binnenlandsche Zaken,
(*get.*) GEERTSEMA.

N°. 42. *Besluit van gedeputeerde Staten van Gelderland van* 20 *Mei*, *naar aanleiding der wet tot* voorziening tegen besmettelijke ziekten. (Prov. blad *n*°. 70.)

Extract uit het register der besluiten van gedeputeerde Staten der provincie Gelderland.

Dingsdag, 20 Mei 1873.

Gelezen eene missive van den inspecteur voor het geneeskundig Staatstoezigt voor Gelderland en Utrecht, dd. 22 April jl., n°. 137, daarbij verzoekende om zijne mede ingezonden raadgevingen betrekkelijk:

1°. *de gelegenheid tot afzondering en verpleging van lijders*,

2°. *het vervoer van lijders aan besmettelijke ziekten*,

3°. *de inrigting van lijkenhuizen*,

door middel van het *Provinciaal blad* ter kennis te brengen van de gemeentebesturen;

Gehoord het gerapporteerde;

Is goedgevonden:

Voorschreven raadgevingen in het *Provinciaal blad* te doen opnemen en alzoo ter kennis te brengen van de gemeentebesturen.

Extract dezes zal in het *Provinciaal blad* worden opgenomen.

Accordeert met voorschreven register,
De griffier der Staten,
G. VAN OOSTERWIJK.

N°. 1. *Gelegenheid tot afzondering en verpleging van lijders aan besmettelijke ziekten.*

Art. 7 der wet.

1. De gelegenheid tot afzondering en verpleging van lijders moet zoo algemeen mogelijk, het inrigten daarvan regel, het nalaten er van uitzondering zijn. De grootte of kleinte der bevolking op zich zelve is geen juiste maatstaf.

2. Alleen waar, *blijkens de ervaring*, de behoefte niet bestaat of althans minder groot is, kan des noods de inrigting wegblijven.

3. Overal, ook in gemeenten met ver verspreide bevolking, waar veel verkeer is van of met vreemden, met name daar, waar spoorweg-stations en dergelijken zijn, moet eene zieken-inrigting tot stand gebragt worden.

Hierbij is vooral te letten op de gemeenten met voortdurend of met tijdelijk vlottende bevolkingen, b. v. polderwerkers, veenarbeiders en dergelijken.

4. In gemeenten met vele dorpen zijn *verplaatsbare* inrigtingen aanbevelenswaardig.

5. De eischen voor deze inrigtingen kunnen zich veelal tot een minimum bepalen.

6. Arme of kleine gemeenten, waar anders misschien niets tot stand zoude kunnen komen, kunnen aan het gewestelijk bestuur verzoeken te hunnen behoeve barakken beschikbaar te stellen.

Deze barakken kunnen niet zoozeer werken ten nutte van de eerste ziektegevallen, maar wel nuttig zijn voor de volgende. Ook in gemeenten (met of zonder vele dorpen) kunnen deze barakken zeer wenschelijk zijn, al bestaat daar eene duurzame inrigting.

7. Het personeel ten behoeve der tijdelijke of verplaatsbare inrigtingen kan ook tijdelijk in dienst gesteld worden, d. i. van tijdelijken aard zijn.

8. Ook deze soort van inrigtingen moet zoo gemaakt worden, dat zij droog staan en ook des winters gebruikt kunnen worden.

8. De zieken-inrigtingen *dienen* „duurzaam" te zijn, ten einde bij een eerste geval dadelijk gereed te zijn, en opdat hare bestemming zij en blijve eene inrigting tot *ziekenverpleging*. In elk geval behoort eene tijdelijke inrigting binnen 24 uren gereed te kunnen zijn.

10. De combinatie van gemeenten volgens alinea 2 van het artikel moet afhangen van een plaatselijk onderzoek.

11. Er moet voor gezorgd worden, dat eene inrigting tot het verplegen van besmettelijke ziekten niet gevaarlijk kunne worden voor de omgeving.

Wel is waar moge al de verpligting bij art. 7 der wet opgelegd voor sommige gemeenten drukkend zijn, *maar* zoo heeft de maatregel ook eene voordeelige zijde, die men niet uit het oog mag verliezen. Vele zieken bezwijken omdat zij in enge, benaauwde, ongezonde en daarenboven overbevolkte huizen zich bevinden, waar daarenboven de verpleging steeds gebrekkig is. Bij daarvoor ingerigte lokalen is het vooruitzigt op herstel bepaald grooter, en wanneer men daarbij op het oog houdt dat door isolering minder ingezetenen zullen aangetast worden, dan volgt uit een en ander dat de gemeente besparen zal door geringere verplegingskosten en dat door verminderde sterfgevallen ook minder weduwen en weezen ten laste der gemeente zullen komen.

Gemeenten waar het bestuur een of meer huizen in eigendom bezit, die tot verpleging van zieken geschikt zijn, of daarvoor zouden kunnen ingerigt worden, zouden zoodanig huis aan een klein en kinderloos gezin voor een geringeren prijs kunnen verhuren, onder de voorwaarde, dat die huurders het tijdelijk op eerste aanzegging zullen ontruimen, wanneer een zieke aldaar moet verpleegd worden, of dat zij zich bereid verklaren dien zieke op te nemen of te verplegen.

Eene kamer b. v. moet geheel ingerigt worden als ziekenkamer en mag door den tijdelijken huurder niet van meubels en huisraad voorzien, doch wel als zitkamer gebruikt worden.

Op deze wijze zal de inrigting aan de gemeente zeer weinig kosten en ook in kleinere plaatsen of onderdeelen van gemeenten kunnen tot stand komen.

Er zijn namelijk in dit gewest onderscheidene gemeenten die uit meerdere

onderdeelen of plaatsen bestaan, waar het tot stand komen eener inrigting tot ziekenverpleging in *één* der onderdeelen voor de overigen bijna nutteloos zoude zijn. Het transporteren b. v. van een aan roodvonk, mazelen of typhus lijdenden patient is reeds aan gevaren onderhevig, wanneer het van een huis in een ander geschiedt; maar het is hoogst gevaarlijk zoodanigen lijder naar eene *andere plaats* te vervoeren, al is de afstand nog zoo gering. Zoodanig vervoer moet ten strengste worden verboden.

N°. 2. *Vervoer van lijders aan besmettelijke ziekten.*

Art. 9, alinea 1.

Het zal nuttig zijn dat de plaatselijke verordening de volgende voorschriften bevatte:

1. dat het vervoer niet mag geschieden dan na kennisgeving aan den burgemeester (welke bepaling op groote gemeenten niet van toepassing is) en na overlegging eener schriftelijke verklaring van een geneeskundige, dat de toestand van den lijder het vervoer gedoogt;

2. dat het vervoer alleen mag plaats hebben in daartoe bestemde voer- of vaartuigen, voorzien van een van buiten duidelijk zigtbaar kenteeken, door den burgemeester te bepalen, of zoo noodig in overdekte manden of draagbaren, welke even als de voer- en vaartuigen (art. 9, al. 4) onmiddellijk na elk gebruik worden ontsmet;

3. dat het vervoer ook met andere, mits niet openbare, vervoermiddelen kan geschieden, doch alleen met voorkennis van den burgemeester en opgave aan dezen van de namen der vervoerders.

De ontsmetting van die vervoermiddelen heeft overeenkomstig art. 25 onmiddellijk na elk gebruik plaats, onder toezigt van een persoon, door den burgemeester daartoe aan te wijzen.

Art. 9, al. 2.

Vervoer van lijders aan eene besmettelijke ziekte worde in bijzondere gevallen alleen toegestaan:

a. in de gemeente:

zoo als boven onder 1, 2 en 3 opgegeven is;

b. naar andere gemeenten:

1. wanneer in die gemeente dezelfde ziekte voorkomt, waardoor die lijders zijn aangetast;

2. na overlegging eener schriftelijke verklaring van een geneeskundige, dat de toestand van den lijder het vervoer gedoogt;

3. onder voorwaarde dat de zieke en de begeleiders onderweg niet met andere personen in aanraking komen, en dat de begeleiders, na aankomst, onmiddellijk de ontsmettingsmaatregelen aanwenden, bij het Koninklijk besluit aangegeven.

Soortgelijke bepalingen gelden ook voor het vervoer van het eene dorp naar het andere in dezelfde gemeente.

Art. 9, alinea 6.

Vervoer van voorwerpen naar de plaats van de ontsmetting bestemd, geschiede:

1. in overdekte voer- of vaartuigen, kisten of andere overdekte vervoermiddelen, welke onmiddellijk na elk gebruik volgens art. 25 ontsmet worden;

toezigt van de politie is hierbij noodig;

2. zoo mogelijk op tijdstippen, waar het minste verkeer plaats grijpt;

3. zonder oponthoud en langs den kortsten weg.

N°. 3. *Inrigting van lijkenhuizen.*

Art. 12 der wet.

Het minimum der vereischten voor een lijkenhuis is als volgt:

1. een lokaal op- of bij de begraafplaats, geïsoleerd, behoorlijk gesloten en tegen het binnendringen van hemelwater beveiligd;

2. in het lokaal moeten zijn ruime ventilatie-openingen en daarbij goed licht;

3. de binnenwanden van het lokaal moeten zijn glad, zonder uitstekende of inspringende hoeken of randen, zoodat zij gemakkelijk geboend en gewit kunnen worden;

4. de bodem moet zijn waterdigt en afhellend naar één punt, ten einde alle vloeistof gemakkelijk kunne worden opgenomen;

5. de ruimte moet zijn in verhouding tot de gemiddelde sterfte.

Wat dit punt betreft behoort men uit te maken hoeveel lijken aan de heerschende ziekte ten tijde eener epidemie binnen het tijdsverloop van 5 dagen ter begraafplaats gebragt zijn en hoeveel van die overledenen behoorden tot den minderen stand, ten behoeve van welks dooden toch hoofdzakelijk het gebruik van het lijkenhuis bij eene heerschende epidemie noodig zal zijn. Kent men dat cijfer, dan moet dit de grondslag zijn bij het berekenen der ruimte van het lijkenhuis. Daarbij moet echter in het oog worden gehouden, dat de lijkkisten naast elkander moeten geplaatst kunnen worden. Stelt men nu de gemiddelde grootste breedte van elke kist (zoo voor volwassenen als voor jongen) op 60 centimeters, dan kunnen in een regelmatig vierkant lokaal van 10 vierk. M. in één laag, in regten hoek op den wand, gerangschikt worden 5 kisten. De afmetingen behoeven dus niet buitengewoon groot te zijn om aan eene, zelfs zeer buitengewone, behoefte te beantwoorden.

6. Voor grootere gemeenten is het wenschelijk het lijkenhuis tevens dienstbaar te maken en in te rigten ten behoeve van het voorkomen van mogelijk schijndoode personen.

De eenvoudigste eischen voor zoodanige inrigtingen zijn de volgende:

Het lijkenhuis besta uit 2 volkomen gescheiden en afzonderlijk toegankelijke vertrekken. Het eene, beantwoordende aan de eischen die voor het lijkenhuis zijn gesteld, moet tevens behoorlijk verwarmd kunnen worden; het andere vertrek zij bestemd voor den persoon, die de lijken moet be-

waken en het oog op deze kan houden door een raam of kijkglas, dat *niet* geopend kan worden.

Dit doel bereikt men het eenvoudigst door het lijkenhuis aan de woning van den doodgraver aan te bouwen, waar dan deze of zijn gezin door een in den muur gemetseld raam den toestand in het lijkenhuis gemakkelijk kan gadeslaan.

Dat zoodanige kisten niet gesloten, maar de deksels er afgenomen moeten worden, spreekt van zelf.

N°. 43. *Beschikking van den minister van oorlog van* 9 *April*, *n°.* 42 *S*, *betreffende* de wet tot voorziening tegen besmettelijke ziekten.

De minister van Oorlog,

Gezien de wet van 4 December 1872, tot voorziening tegen besmettelijke ziekten (*Stbl.* n°. 134);

Gelet op het advies van den inspecteur van de geneeskundige dienst der landmagt, daartoe strekkende dat men het arresteeren van voorschriften — welke, in verband met die wet, aan de militaire autoriteiten in het algemeen en aan de officieren van gezondheid in het bijzonder gegeven zullen moeten worden — gewacht worde tot dat de in artikel 25 bedoelde algemeene maatregel van inwendig bestuur tot stand gekomen zal zijn;

Overwegende, dat het echter — nu het tijdstip, waarop de bovengemelde wet gerekend moet worden in werking te treden en waarop dus de naleving harer bepalingen moet aanvangen, reeds spoedig zal aanwezig zijn — raadzaam is, met hare opname in het *Recueil Militair* niet te wachten totdat overeenkomstig het voorschreven advies gehandeld zal kunnen worden;

Overwegende, dat dit ook geldt ten aanzien van het Koninklijk besluit (met bijbehoorende modellen) van 28 Februari 1873 (*Stbl.* n°. 35), strekkende ter uitvoering van art. 17, tweede lid, dier wet;

Brengt de meergenoemde wet en gemeld besluit met bijbehoorende modellen, bij deze ter kennis van het leger, met uitnoodiging aan de onderscheidene militaire en administratieve autoriteiten, om, voor zooveel zulks van hen kan afhangen, te zorgen: dat de daarin vervatte bepalingen naauwkeurig worden nageleefd en dat van die bepalingen aan hunne onderhebbenden, die geen inzage van het *Recueil Militair* verkrijgen, zoodanige mededeeling gedaan worde als hun — ook met het het oog op de daarbij betrokken private belangen van den militair — noodig en wenschelijk zal voorkomen.

Gelast, dat deze in het *Recueil Militair* worde geplaatst tot algemeene kennisgeving.

(*get.*) VAN STIRUM.

N°. 44. *Beschikking van den minister van Oorlog van* 31 *Mei*, *n°.* 89 *S*, *betreffende het Koninklijk besluit van* 17 1873, (Stbl. *n°.* 43).

De minister van Oorlog,

Gezien het Koninklijk besluit van 17 April 1873, *ter uitvoering van art.* 25 *der wet van* 4 *December* 1872 (Stbl. n°. 134), *ter voorziening tegen besmettelijke ziekten*, (Stbl. n°. 43);

Brengt dit besluit met bijbehoorende „*Regelen*" bij deze ter kennis van het leger, onder verwijzing naar den inhoud zijner dispositie van 9 April jl., n°. 42 S, (*Rec. Mil.* bl. 44), en met dezelfde uitnoodiging als aan het slot dier beschikking tot de onderscheidene autoriteiten is gerigt;

Heeft wijders de eer, ten vervolge op die dispositie, aan de militaire autoriteiteu in het algemeen en aan de officieren van gezondheid in het bijzonder, de navolgende voorschriften te geven, welke zullen behooren te worden in acht genomen in verband met de naauwkeurige naleving hunnerzijds van de bepalingen der wet van 4 December 1872 (*Stbl.* n°. 134) alsmede van de Koninklijke besluiten van 28 Februari 1873 (*Stbl.* n°. 35) en van 17 April 1873 (*Stbl.* n°. 43) — voor zooverre die bepalingen hunne respectieve diensten betreffen of geacht kunnen worden daarop van toepassing te zijn —:

1°. De eerstaanwezende officier van gezondheid zorgt:

a. voor eene onmmiddellijke kennisgeving, van de in een *hospitaal* of *infirmerie* voorkomende gevallen van besmettelijke ziekte, aan den toezienden chef dier inrigting;

b. voor eene onmiddellijke kennisgeving, van de in eene *kazerne* of andere *militaire lokaliteit* — hospitalen en infirmeriën uitgezonderd — voorkomende gevallen van besmettelijke ziekte, aan den korps- of detachements-kommandant onder wiens toezicht bedoelde lokaliteiten staan.

Hij behoort verder zorg te dragen, dat door hem zelven of zijne onderhebbende officieren van gezondheid, — al naar mate het geval zich in zijne of hunne binnen- of buitendienst voordoet, — binnen den bepaalden tijd voldaan worde aan de bepalingen, vervat in art. 16 der voorschreven wet en in art. 6 der wet van 1 Juni 1865 (*Stbl.* n°. 60), aldus luidende:

„Zij (nl. dc geneeskundigen) geven aan den inspecteur hunner provincie „en aan burgemeester on wethouders hunner gemeente onverwijld, en „uiterlijk binnen drie dagen, kennis, wanneer eene ziekte, waardoor de „volksgezondheid bedreigd wordt, door hen is waargenomen."

2°. De kommandanten van korpsen of detachementen en de toeziende chefs van militaire ziekeninrigtingen doen aan den avond van elken dag — waarop één of meer gevallen van besmettelijke ziekte, in de onder hun toezigt staande gebouwen of lokaliteiten voorgekomen, ter hunner kennis zijn gebragt —, hiervan mededeeling aan den burgemeester der gemeente, waarin de zieke is aangetroffen.

3°. De geneeskundige ambtenaren, alsmede de leden en plaatsvervangende

leden der geneeskundige Raden — wier bevoegdheid, tot het binnentreden van gebouwen volgens art. 5 der wet van 1 Juni 1865 (*Stbl.* n°. 58), wordt uitgebreid bij art. 27 der voorschreven wet van 4 December 1872, — worden bij bezoek van een militair gebouw, zoo mogelijk, vergezeld door den eerstaanwezenden officier van gezondheid, wanneer van hunne zijde het verlangen daartoe tijdig is kenbaar gemaakt.

4°. De plaatselijke- en garnizoens-kommandanten, de kommandanten van korpsen of detachementen, de toeziende chefs der militaire zieken-inrigtingen, de eerstaanwezende ingenieurs en al de officieren van gezondheid zijn verpligt tot naauwkeurige kennisgeving en opvolging van de reglementen en verordeningen betreffende besmettelijke ziekten, door het bestuur der provincie of gemeenten, waarin zij zijn gevestigd, of binnen wier grenzen door hen gezag of toezigt wordt uitgeoefend, vastgesteld en in die provincie of gemeente in werking getreden.

5°. Bij de uitvoering der onderhavige wet en besluiten van militaire zijde, moet, zoo noodig, met den burgemeester in overleg worden getreden, terwijl van diezelfde zijde ook behoorlijk moeten worden in acht genomen en opgevolgd de bevelen en voorschriften, door hem of door het collegie van burgemeester en wethouders, binnen de grenzen hunner bevoegdheid gegeven.

6°. De officieren van gezondheid mogen geene geneeskundige verklaringen, tot het bekomen van verlof tot herstel van gezondheid, afgeven ten behoeve van militairen, die aan eene besmettelijke ziekte hebben geleden, dan:

na verloop van twee à drie maanden, naar omstandigheden, (te rekenen van den oorsprong der ziekte), voor de reconvalescenten van pokken, roodvonk en typhus, en van één à twee maanden (als voren) voor de herstellenden van de overige besmettelijke ziekten.

7°. Zoodra een der openbare bekendmakingen, bedoeld in de eerste alinea van art. 21 en in de eerste zinsnede van art. 24, is geschied in eene gemeente waar zich garnizoen bevindt, — moet de plaatselijke- of garnizoenskommandant daarvan onverwijld kennis geven aan den minister van Oorlog, aan den inspecteur van de geneeskundige dienst der landmagt en aan den bevelhebber in de betrokken militaire afdeeling, die zijnerzijds daarvan, voor zooveel dit met oog op de volgende alinea noodig kan zijn, terstond aan andere militaire autoriteiten mededeeling doet.

Van af dat tijdstip zal — behoudens speciale magtiging van den minister en behoudens het geval van bepaalde noodzakelijkheid — geen militair uit of naar die gemeente verplaatst mogen worden.

Dit verbod duurt tot dat de ziekte aldaar als geweken kan worden beschouwd volgens het oordeel van den betrokken inspecteur van het geneeskundig Staatstoezigt.

De inspecteur van de geneeskundige dienst der landmagt doet, zoodra hij van dit laatste kennis heeft bekomen, hiervan mededeeling aan den minister van Oorlog en aan den bevelhebber in de betrokken militaire af-

deeling. De bevelhebber geeft van die mededeeling verder kennis aan de belanghebbende autoriteiten.

8°. Voor zooverre zij niet bepaald strijden met de meergenoemde wet en besluiten of met de vorenstaande bepalingen, — blijven van kracht de circulaires:

van den inspecteur-generaal van de geneeskundige dienst der land- en zeemagt, dd. 24 Mei 1832, n°. 246;

van den directeur-generaal van Oorlog, dd. 25 Augustus 1835, n°. 12;

van den minister van Oorlog, dd. 24 Augustus 1848, litt. I²ᶜ;

van den inspecteur-generaal van de geneeskundige dienst der land- en zeemagt; dd. 1 Augustus 1849, n°. 7;

van den minister van Oorlog, dd. 3 November 1853, n°. 61 B; en

van den inspecteur van de geneeskundige dienst der landmagt, dd. 30 Juli 1866, n°. 215.

Gelast, dat deze in het *Recueil Militair* worde geplaatst tot *algemeene kennisgeving.*

VAN STIRUM.

[Hier volgt het Koninklijk besluit van 17 April 1873, *Stbl.* n°. 43.]

N°. 45. *Besluit van gedeputeerde Staten van Friesland betreffende intrekking van het reglement ter bevordering der koepokinenting in Friesland.* (Prov. blad *n°.* 57.)

Ter vergadering in aanmerking zijnde genomen, dat bij de wet van den 4 December 1872 (*Stbl.* n°. 134), tot voorziening tegen besmettelijke ziekten, en bij het, krachtens het 2de lid van art. 17 dier wet, uitgevaardigd Koninklijk besluit van den 28 Februari 1873 (*Stbl.* n°. 35) zijn geregeld het onderwerp der koepokinenting;

dat die wet en dat besluit in werking treden den 1 Mei 1873;

dat mitsdien, ingevolge art. 142 der provinciale wet, met dat tijdstip het reglement ter bevordering van de koepokinenting in Friesland, goedgekeurd bij Koninklijk besluit van 25 Augustus 1871, n°. 18, zoomede de, ter uitvoering van art. 6 van dat reglement, bij besluit dezer vergadering van 15 September 1871, n°. 16 (*Prov. blad* n°. 115), gegeven voorschriften van regtswege ophouden te gelden;

Is', na overweging, besloten:

Van het bovenstaande mededeeling te doen aan de gemeentebesturen in de provincie, zoo als geschiedt door deze.

En zal, daartoe, dit besluit, door middel van het *Prov. blad*, aan de gemeentebesturen in de provincie worden gezonden.

Geëxtraheerd uit het resolutie-boek van het collegie van heeren gedeputeerde Staten van Friesland,

De griffier der Staten,

A. VAN DER LAAN.

N°. 46. *Brief van den minister van Binnenlandsche Zaken van* 31 *Mei, n°.* 144, 9de *afd., aan de geneeskundige ambtenaren, betreffende* vrijdom van briefport *tusschen geneeskundigen en gemeentebesturen.*

Ik heb de eer U te melden, dat bij 's Konings besluit van 23 Mei jl., n°. 16, met inachtneming der gewone bepalingen, ten aanzien van kruisband en contreseign, vrijstelling van port is verleend voor de briefwisseling welke ter uitvoering van art. 6 der wet van 1 Juni 1865 (*Stbl.* n°. 60) gevoerd wordt tusschen de geneeskundigen ter eenre en de besturen der gemeenten waarin zij hunne praktijk uitoefenen ter andere zijde, met bepaling dat, om op het genot van bovengemelde vrijstelling te kunnen aanspraak maken, de brieven op het adres zijn te voorzien van de navolgende door den afzender onderteekende aanwijzing: „Ter uitvoering van art. 6 der wet van 1 Juni 1865."

De commissarissen des Konings in de provincien worden heden door mij uitgenoodigd dat besluit ter kennis van de burgemeesters en der geneeskundigen in de verschillende gemeenten van hun gewest te brengen.

De minister van Binnenlandsche Zaken,
GEERTSEMA.

N°. 47. Bij Koninklijk besluit van 25 Juni 1873, n°. 12, zijn benoemd tot plaatsvervangende leden van den geneeskundigen Raad voor Overijssel en Drenthe, dr. J. Heppener te Dwingelo en A. S. van de Moer, apotheker te Deventer. (*Staatscour.* 29 en 30 Juni.)

N°. 48. *Brief van den minister van Binnenlandsche Zaken van* 27 *Juni n°.* 174, 9de *afd., aan de commissarissen des Konings, betreffende* blanco-verklaringen van koepokinenting.

Door enkele Uwer ambtgenooten is toezending gevraagd van blanco-verklaringen van verrigte koepokinentingen volgens model n°. 3, vastgesteld bij Koninklijk besluit van 27 Mei jl. (*Stbl.* n°. 76) ten gerieve van bureaux van vaccinatie, voor welke de invulling van model n°. 1 bezwaren opleverde.

Besturen van gemeenten waar, zoo veel mij bekend is, geen vaccinatiebureau bestaat in den bij het besluit bedoelden zin, hebben zoodanige aanvraag gedaan. Het schijnt daarom raadzaam de strekking van het aangehaald besluit te verduidelijken.

Eenige vaccinatie-bureaux in Zuidholland, die te Dordrecht, Rotterdam en 's Gravenhage, ondervonden moeijelijkheid bij de invulling van model n°. 1, omdat dit onderteekening van de verklaring door denzelfden genees- en heelkundige, die de koepokinenting verrigtte, noodzakelijk maakt.

De leden van de bureaux wisselen elkander wekelijks af en de deskundige, die de inenting verrigt heeft, is niet dezelfde die zich van den uitslag dier kunstbewerking eene week later overtuigt. Dit bezwaar gaf aanleiding tot vaststelling van het model n°. 3, waarvan de vaccinatie-bureaux desverkiezende gebruik kunnen maken.

Blanco verklaringen volgens dat model zijn, ter voorkoming van verwarring met die volgens model n°. 1, op gekleurd papier gedrukt en voor de besturen van vaccinatie-bureaux, op hunne aanvrage, bij de geneeskundige inspecteurs verkrijgbaar gesteld. Provinciale- en gemeentebesturen zijn met de verzending niet belast, ten einde mogelijke verwisseling met de modellen n°. 1 en 2 te vermijden. De bekende vaccinatie-bureaux zijn bereids door de geneeskundige inspecteurs van dezen maatregel onderrigt.

Mogten er andere, bij de regering niet bekende bureaux zijn, bij wie zich bovenvermeld bezwaar tegen de invulling van de verklaringen volgens model n°. 1 voordoet, zoo verzoek ik U, de besturen dier inrigtingen, zoo zij zich bij U aanmelden, de noodige inlichtingen te geven.

De minister van Binnenlandsche Zaken,
GEERTSEMA.

N°. 49. *Brief van den minister van Binnenlandsche Zaken van* 18 *Juli*, n°. 755, Kabinet, *aan de commissarissen des Konings*, *betreffende* voorzorgsmaatregelen tegen cholera.

De aziatische cholera bedreigt in hare westwaartsche beweging ook Nederland. Het is dus pligt tijdig de noodige voorzorgen te nemen, opdat alles wat de verbreiding der ziekte, zoo zij dit Rijk bereiken mogt, zou kunnen bevorderen, verwijderd worde.

Door den geneeskundigen hoofdambtenaar John Simon in Engeland is teregt gewezen op de noodzakelijkheid van tijdige verwijdering van ophoopingen van vuil en op het groote gewigt van zorg voor zuiver drinkwater.

Ik heb de eer U te verzoeken de gemeentebesturen in Uw gewest bij Kabinetsschrijven, zonder ruchbaarheid, opdat geene noodelooze bezorgdheid worde gewekt, hieraan te herinneren en hen met verwijzing naar art. 6 der wet van 4 December 1872 (*Stbl.* n°. 134) opmerkzaam te maken op de belangrijke verpligting hun bij dat art. opgelegd, alsmede op den niet minder ernstigen pligt om de ingezetenen hunner gemeente in de gelegenheid te stellen zuiver drinkwater te bekomen.

Over de uitvoering aan een en ander te geven zij hun overleg met den geneeskundigen ambtenaar in hunnen kring overeenkomstig art. 14 der wet van 1 Juni 1865 (*Stbl.* n°. 50) aanbevolen.

De minister van Binnenlandsche Zaken,
GEERTSEMA.

N°. 50. *Brief van den minister van Binnenlandsche Zaken van* 16 *Augustus*, *n°*. 189, 9de *afd.*, *aan de geneeskundige ambtenaren*, *betreffende het* bureau voor vaccinatie te Haarlem.

Ik heb de eer U te berigten, dat bij mijne beschikking van heden, n°. 189, bepaald is, dat het bureau voor vaccinatie der afdeeling Haarlem en omstreken der Nederlandsche vereeniging tot bevordering der koepokinenting, aanspraak heeft op het genot van vrijstelling van briefport voor de aanvraag en verzending van koepokstof, volgens het Koninklijk besluit van 13 Maart 1868, n°. 79, U in afschrift medegedeeld bij missive van mijn departement, van 23 Maart daaraanvolgende, n°. 303, onder de in dat besluit vermelde voorwaarden.

De minister van Binnenlandsche Zaken.
Voor den minister.
De Secretaris-generaal,
HUBRECHT.

N°. 51. *Brief van den geneeskundigen inspecteur voor Noordholland van* 19 *Augustus*, *aan de gemeentebesturen*, *betreffende* maatregelen tegen cholera.

Terwijl de aziatiatische cholera, die in sommige verwijderde streken van Europa heerscht, doch ook reeds in meer naburige landen waargenomen wordt, ons land door het versneld verkeer gestadig bedreigt, mogen nergens de voorzorgsmaatregelen verzuimd worden, die het uitbreken van die ziekte en hare verspreiding zouden kunnen tegengaan.

De wet van 4 December 1872, tot voorziening tegen besmettelijke ziekten, geeft thans aan de gemeentebesturen de magt om veel te doen wat bij vroegere epidemiën niet kon worden ten uitvoer gelegd, maar legt daardoor ook aan die besturen de verantwoordelijkheid op dat er niets mag worden verzuimd om hunne eigene gemeente en het geheele land, kan 't zijn, tegen die ramp te vrijwaren.

Reeds nu moet daartoe alles voorbereid worden, opdat de maatregelen, die eene verspreiding der cholera kunnen tegengaan, vooral bij de eerst-voorkomende gevallen onmiddelijk krachtig zullen kunnen worden in toepassing gebragt.

Ik moet vertrouwen, dat de gemeentebesturen, ten gevolge der circulaire van den minister van Binnenlandsche Zaken van 18 Juli jl., de verzamelingen van mest en ander vuil, waar die zich ook bevinden, krachtens art. 6 der bovengenoemde wet, reeds hebben doen opruimen en andere voorzieningen ter bevordering der openbare reinheid hebben getroffen, alsmede dat zij aan den gegeven wenk om voor zuiver drinkwater te zorgen, reeds

hebben gevolg gegeven; daarnevens echter acht ik mij verpligt om thans nog te wijzen:

1°. op de maatregelen tot isolering, die voornamelijk in art. 7 en verder in artt. 2, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15 en 20 van die wet zijn voorgeschreven:

2°. op de maatregelen van ontsmetting, die in de artt. 3, 4, 5 en 9 door de wet zijn bevolen en die in het Koninklijk besluit van 17 April 1873 (*Stbl.* n°. 43) zijn omschreven.

Ernstig moet elk gemeentebestuur voor zich zelf nagaan, of voor de onmiddelijke toepassing van die artikelen der wet en voor de uitvoering van het Koninklijk besluit de noodige lokalen, de vereischte middelen en het personeel beschikbaar zijn, opdat bij de eerste gevallen, die zich voordoen, zonder verwijl aan alle voorschriften het verlangde gevolg zal kunnen worden gegeven.

Van die onmiddelijke toepassing hangt alles af. Het mag zelfs als waarschijnlijk worden aangenomen, dat de oorzaken, waardoor de cholera aziatica, die reeds gedurende eenige jaren telkens geheel Europa ernstig bedreigde, niet tot eene algemeen heerschende ziekte geworden is, ook moeten gezocht worden in de zoo veel grootere zorg, die de regeringen van verschillende landen aan de maatregelen tot voorkoming der ziekte gewijd hebben.

Door het bezit eener epidemie-wet, die de magt geeft om de voornaamste maatregelen in toepassing te brengen, kan nu in ons land meer gedaan worden dan in vele andere landen, waar zoodanige wet nog gemist wordt; maar bij dat bezit wordt dan ook de verantwoordelijkheid des te grooter voor de verzuimen, die niet aan onmagt, maar aan onverschilligheid of tegenwerking zouden te wijten zijn.

Ik zou het hoogst wenschelijk achten, dat de besturen van grootere gemeenten door het benoemen van cholera-commissiën en die van kleinere gemeenten door tijdig overleg met de geneeskundigen in hunne gemeenten, de maatregelen voorbereidden, opdat de door de wet bedoelde onverwijlde toepassing mogelijk worde gemaakt.

Waar het noodig is zal ik tot voorlichting of medewerking bereid gevonden worden.

De inspecteur voor het geneeskundig Staatstoezigt voor Noordholland,

J. PENN.

N°. 52. *Brief van den geneeskundigen inspecteur voor Overijssel en Drenthe, van* 21 *Augustus*, *n°.* 1598, *aan de gemeentebesturen*, *betreffende* maatregelen tegen cholera.

Door Z. E. den heer minister van Binnenlandsche Zaken is den 18 Juli jl., onder n°. 755 een kabinetschrijven gerigt tot de commissarissen des

konings in de provinciën, met uitnoodiging om de gemeentebesturen, met het oog op de westwaartsche beweging der aziatische cholera, te herinneren aan de noodzakelijkheid van tijdige verwijdering van ophoopingen van vuil en het groote gewigt van de zorg voor zuiver drinkwater.

Door de commissarissen des Konings in Overijssel en Drenthe is daaraan voldaan door genoemd kabinetschrijven ter kennis te brengen van de gemeentebesturen.

Aan het slot van dat schrijven wordt overleg met de geneeskundige ambtenaren aanbevolen. Dientengevolge heb ik dan ook van eenige gemeentebesturen verzoeken om inlichting ontvangen. In plaats van nu alleen op die verzoeken te antwoorden, of wel eenvoudig te verwijzen naar mijn brief aan beide commissarissen des Konings van 11 Maart 1870, nos. 427 en 428, door dezen indertijd ter kennis der gemeentebesturen gebragt, en die hetzelfde onderwerp betrof, heb ik gemeend eene algemeene circulaire over voorloopige cholera-maatregelen aan die besturen te moeten rigten.

Ik acht mij verpligt vooraf aan te merken, dat de bevoegdheden, door de wet van 4 December 1872 (*Stbl.* n°. 134) aan de gemeentebesturen en de burgemeesters toegekend, en de verpligtingen, hun door dezelfde wet opgelegd, terwijl zij in sommige opzigten hunne taak gemakkelijker maken, aan den anderen kant hunne verantwoordelijkheid zeer vergrooten, zoodat eene gezette kennisneming van de bepalingen dier wet en van het Koninklijk besluit van 17 April 1873 (*Stbl.* n°. 43), en eene naauwgezette inachtneming dier bepalingen en van alles wat de verspreiding der cholera kan tegengaan, van hen kan worden verwacht.

1°. Wat de in het kabinetschrijven vermelde tijdige verwijdering van ophoopingen van vuil aanbelangt, uit de daarbij gevoegde verwijzing naar art. 6 der boven aangehaalde wet blijkt, dat hier alle maatregelen ter bevordering der openbare reinheid mede bedoeld worden. Dezen maatregel verder toe te lichten, of op de noodzakelijkheid er van aan te dringen, acht ik overbodig. Ik voeg er alleen dit bij, dat men geenszins met eene éénmaal plaats hebbende opruiming van vuil, reiniging van straten, goten, riolen enz. volstaan kan, maar dat deze herhaaldelijk en met niet te lange tusschenpoozen behooren te geschieden.

2°. Ten aanzien van de zorg voor zuiver drinkwater verwijs ik in de eerste plaats naar mijne circulaire over dat onderwerp aan de gemeentebesturen, van Augustus 1871, n°. 1040, en herhaal hier, wat ik in mijn boven aangehaalden brief van 11 Maart 1870 zeide, dat, aangezien het uitvoeren van afdoende maatregelen om gemeenten of gedeelten van gemeenten, waar geen goed drinkwater is, daarvan te voorzien, niet altijd zoo dadelijk geschieden kan, het den gemeentebesturen geraden is te zorgen voor het opvangen van regenwater, en om, zoo er op zekere punten wèl, op andere niet goed drinkwater te verkrijgen is, dat goede water ook op de slecht bedeelde punten verkrijgbaar te stellen, — en eindelijk, om des noods het onzuivere te doen zuiveren op de wijze, als ik èn in mijn brief

van 11 Maart 1870, en in mijne circulaire van Augustus 1871 heb uiteen gezet. — De opmerking zal hier niet ongepast zijn, dat het ontsmettingsmiddel n°. 9 in het Koninklijk besluit van 17 April 1873 (*Stbl.* n°. 43), hetgeen overigens in dat besluit geene toepassing vindt, te weten *oplossing van chloorijzer* (*chloretum ferricum*), het middel is, dat tot de bedoelde zuivering wordt aangewend.

3°. Reiniging van de woningen der armen, op nieuw witten van de muren daarvan, verschaffen van nieuw bedstroo enz. zijn zeer aan te bevelen. Voorts moeten die woningen, waarin bij vorige epidemiën gevallen van cholera voorkwamen, met zorg gereinigd worden, waarbij ook op de omgeving, den toestand der privaten, den waterafvoer enz. te letten is.

4°. Onder de belangrijkste maatregelen tegen de verspreiding der cholera behoort het tijdig inrigten der in art. 7 der wet van December jl. bedoelde gelegenheid tot afzondering en verpleging van lijders aan besmettelijke ziekten, hier aan cholera. Er is naauwelijks één geval van eene gemeente te bedenken, waar zulk eene gelegenheid overbodig zou zijn. Dat zij *tijdig* behooren ingerigt te wordsn, wordt vooral dáárom gevorderd, omdat, wanneer men de gelegenheid bezit om bij de *eerst* voorkomende gevallen van cholera er van gebruik te maken, men door dit te doen welligt de verdere verspreiding der ziekte zal kunnen voorkomen. Ook voor personen, geschikt en genegen om de lijders te verplegen, moet in tijds worden gezorgd. — Het behoeft naauwelijks herinnering, dat naauwgezet gebruik maken van de in artt. 2 en 3 der bedoelde wet toegekende bevoegdheden om de aangevoerde reden hoogst noodig is.

5°. Waar nog geen lijkenhuizen bestaan, zal het noodig zijn deze ten spoedigste op te rigten.

6°. Mede zal het noodig zijn, in tijds eenigen voorraad van de in het Koninklijk besluit van 17 April 1873 (*Stbl.* n°. 43) opgenoemde desinfectiemiddelen aan te schaffen en in gereedheid te houden, zoodat zij, zoo noodig, dadelijk kunnen worden aangewend. Van belang is het een of meer daartoe geschikte personen met die aanwending, en in 't algemeen met de uivoering van genoemd Koninklijk besluit, vertrouwd te maken, ten einde zich van dezen te kunnen bedienen.

7°. Even zoo is het zaak in tijds om te zien naar eene plaats, geschikt tot desinfectering of vernietiging (verbranding) van besmette of vermoedelijk besmette voorwerpen en ter begraving van cholera-excrementen, zoo men geen kans ziet deze te verbranden. In 't algemeen kan men aannemen dat zoodanige plaats minstens 15 meters van bewoonde huizen en van waterputten moet verwijderd liggen. Mogt er ten aanzien van de geschiktheid van zulk een plaats twijfel ontstaan, dan ben ik gaarne bereid om, na van de ligging onderrigt te zijn, of des noods de lokaliteit in oogenschouw te hebben genomen, daaromtrent te adviseren.

8°. Ik vestig de aandacht op alinea 3 van art. 9 en alinea 2 van art. 11

der meer genoemde epidemie-wet en op de noodzakelijkheid om in tijds de daardoor noodig wordende maatregelen te nemen.

9°. In vele, zoo niet in de meeste gemeenten, is het raadzaam in tijds eene cholera-commissie te benoemen, waarin geneeskundigen niet mogen ontbreken, of reeds bestaande gezondheids-commissiën, zoo noodig met enkele nuttige leden aangevuld, met de taak van cholera-commissiën te belasten. Die taak bestaat in het voorlichten van het gemeentebestuur en het doen van voorstellen tot invoering van de naar plaatselijke omstandigheden noodig geoordeelde maatregelen of omtrent de uitvoering daarvan, voorts het houden van toezigt op die uitvoering, enz.

10°. Hoogst wenschelijk zou het zijn, indien privaat-putten en privaat-riolen van logementen, slaapsteden en stationsgebouwen in tijds geledigd of, wat de riolen aanbelangt, met overvloedig water doorgespoeld en daarna dagelijks met een halven emmer water het desinfectie-middel n°. 8 van meergemeld Koninklijk besluit (*oplossing van ijzervitriool met carbolzuur*) ontsmet werden. In zoover de gemeentebesturen daarop invloed kunnen uitoefenen, is het zeer aan te raden van dien invloed gebruik te maken.

De inspecteur voor het geneeskundig Staatstoezigt voor Overijssel en Drenthe,
LUBACH.

N°. 53. *Brief van den geneeskundigen inspecteur voor Friesland en Groningen, van* 23 *Augustus, aan de gemeentebesturen, betreffende* maatregelen tegen cholera.

Men mag het voor waarschijnlijk houden, dat ook Nederland op dit oogenblik ernstig wordt bedreigd met eene invasie der aziatische cholera, nu die ziekte onze zuidoostelijke grenzen reeds vrij digt genaderd is.

Sedert genoemde ziekto ons land 't laatst heeft bezocht, is de wet tot beteugeling van epidemisch-contagieuse ziekten (de wet van 4 December 1872 (*Stbl.* n°. 134) tot stand gekomen. Daardoor bestaat *nu* voor de gemeentebesturen de mogelijkheid, om veel te kunnen doen zoo niet tot geheele afwering der ziekte, dan toch zeer zeker om hare verspreiding krachtig tegen te gaan. De genoemde wet legt dan ook eene groote verantwoordelijkheid op de gemeentebesturen, en het behoeft geen betoog, dat de vereischte voorzorgsmaatregelen, zullen ze doel kunnen treffen, hoofdzakelijk behooren genomen te worden *voordat* de ziekte ons land, of althans ons gewest zal hebben bereikt.

Ik meen te mogen aannemen, dat de kabinets-circulaire van den minister van Binnenlandsche Zaken van 18 Juli jl. bij U zooveel doenlijk het gewenschte gevolg zal hebben gehad. Toch acht ik mij verpligt, U bij dezen nog eens uitdrukkelijk te wijzen op de volgende punten, die ter ernstige

bestrijding van eene ziekte als de cholera, hoofdzakelijk in aanmerking komen:

1°. Het *isoleren* in de eerste en voornaamste plaats van de eerste gevallen, die in eene gemeente voorkomen. (De artikelen 2, vooral 7, en verder 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15 en 20 van de epidemiewet slaan op dit hoofdvereischte voor het tegengaan van besmettelijke ziekten.)

2°. Het *reinigen en ontsmetten* van gebouwen, vaartuigen enz. waarin de ziekte zich heeft voorgedaan, alsmede van personen en voorwerpen die met de zieken enz. in aanraking zijn geweest. (De artikelen 3, 4, 5 en 9 der genoemde wet, alsmede het Koninklijk besluit van 17 April 1873 (*Stbl.* n°. 43) waarbij uitvoering is gegeven aan art. 25 derzelfde wet, hebben deze gewigtige zorg op het oog en regelen die in alle bijzonderheden.)

Uit het vorenstaande volgt, dat overal tijdig behoort gezorgd te worden in de eerste plaats voor eene geschikte *lokaliteit* tot verpleging van eventuële choleralijders, en in verband daarmede voor een zoo veel mogelijk geschikt verplegingspersoneel. Zonder te willen vooruit loopen op de beslissing van heeren gedeputeerde Staten van deze provincie ingevolge art. 7 der aangehaalde wet, meen ik echter er krachtig op te moeten aandringen, dat met het oog op de cholera geene gemeente verzuime althans tijdelijk in deze behoefte te voorzien. Dezelfde noodzakelijkheid van uitvoering bestaat ten aanzien van het bepaalde bij art. 12 derzelfde wet, het inrigten van een lokaal voor tijdelijke bewaring van overledenen aan eene besmettelijke ziekte.

Voor het overige komt het mij voor, dat de wet van 4 December jl. in het onderwerpelijk opzigt en met betrekking tot hetgeen daarbij aan de zorg der gemeentebesturen is opgedragen, te duidelijk spreekt, dan dat ik het op dit oogenblik noodig zou achten, dienaangaande in meer bijzonderheden te treden.

Ik voeg hier echter nog het volgende bij. Ten allen tijde ben ik gaarne bereid U ook in dezen van dienst te zijn; maar het moet overigens voor elke gemeente van groot belang worden geacht, nopens hetgeen geregeld en voorbereid moet worden, reeds *nu* te rade te gaan met commissiën in haar eigen midden (gezondheids-commissiën, afzonderlijke cholera-commissiën enz.), of, waar die niet mogten bestaan, noch ook kunnen worden in het leven geroepen, met de geneeskundigen, die in de gemeente de praktijk plegen uit te oefenen.

Het verschaffen van zoo *goed* mogelijk drinkwater aan de bevolking verdient op dit oogenblik meer dan ooit de bijzondere zorg van elk gemeentebestuur. Op vele plaatsen zal bij de mogelijkheid om tijdig anders in die behoefte te voorzien, en bij de verregaande onverschilligheid van een groot gedeelte der bevolking ten aanzien van deze essentiële levensvoorwaarde, het naast voor de hand liggen, om òf de openbare pompen zelve van een eenvoudig, maar toch doelmatig filter te voorzien, òf naast die pompen vaten te plaatsen, waarin het water der pomp wordt gefiltreerd, om eerst

daarna gebruikt te worden. (Die filters kunnen bestaan uit afwisselende lagen van beenderenkool — grof beenzwart — en kiezel of zand.)

Een der krachtigste maatregelen der wet van 4 December jl. is ongetwijfeld vervat in art. 6, mits die maatregel *tijdig* en *flink* worde uitgevoerd. Eerst nu toch is het den gemeentebesturen mogelijk geworden, verzamelingen van vuil, *waar die zich ook bevinden*, te kunnen doen opruimen, of schadelijk maken. Ik neem de vrijheid hierbij op te merken, dat met het oog op de cholera „het *dreigen*", waarvan art. 9 in den aanhef spreekt, mijns oordeels, geacht moet worden *reeds nu plaats te hebben.*

Overeenkomstig art. 26 der wet van 4 Dec. jl., verzoek ik den heer burgemeester van Uwe gemeente mij volledig op de hoogte van dit onderwerp te houden.

De geneeskundige inspecteur voor Friesland en Groningen,

L. Ali Cohen.

N°. 54. Bij Koninklijk besluit van 23 Augustus 1873, n°. 7, is benoemd tot lid van den geneeskundigen Raad voor Friesland en Groningen dr. A. H. Swaagman, te Groningen, in plaats van den hoogleeraar dr. S. S. Rosenstein, als zoodanig eervol ontslagen. (*Staatscour.* 24 en 25 Aug.)

N°. 55. *Brief van den geneeskundigen inspecteur voor Noord-Brabant en Limburg van 1 September, n.* 290, *aan de gemeentebesturen, over* maatregelen tegen cholera.

Dat ook Nederland door de aziatische cholera ernstig wordt bedreigd, kan niet worden ontkend.

Het is de pligt van elk gemeentebestuur, de noodige voorzorgsmaatregelen te nemen, waardoor de gevreesde ziekte, zij het dan niet geheel afgeweerd, ten minste hare verspreiding, krachtig kan worden tegengegaan.

Door de wet van 4 December 1872 (*Stbl.* n°. 134), tot voorziening tegen besmettelijke ziekten, zijn de gemeentebesturen in staat gesteld veel te doen, wat bij vroegere epidemiën niet — althans zeer moeijelijk — kon worden ten uitvoer gelegd.

Maar daaruit volgt de groote verantwoordelijkheid, welke *nu* op die besturen rust, om niets te verzuimen, wat tot vrijwaring der gemeente tegen die ramp kan en moet worden in het werk gesteld.

Bij kabinets-circulaire van den minister van Binnenlandsche Zaken van 18 Juli ll. werd de aandacht der gemeentebesturen gevestigd op art. 6 der bovengenoemde wet.

Ik onderstel dat daaraan is gevolg gegeven, dat verzamelingen van mest

en ander vuil zijn opgeruimd of onschadelijk gemaakt, dat goten en slooten zijn gereinigd en andere voorzieningen tot bevordering der openbare reinheid zijn getroffen. Ik acht mij bovendien verplicht U te wijzen:

1°. op de maatregelen tot isolering vooral der eerste gevallen, in de artt. 2, vooral 7 en verder 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15 en 20 der epidemie-wet voorgeschreven:

2°. op de maatregelen van ontsmetting, bevolen in de artt. 3, 4, 5 en 9, en omschreven in het Koninklijk besluit van 17 April 1873 (*Stbl.* n°. 43).

Het spreekt van zelf dat, wil men isoleren, er eene geschikte lokaliteit moet in gereedheid zijn, en een dienstpersoneel beschikbaar om onmiddelijk ter verzorging der zieken op te treden.

Zonder te willen vooruitloopen op de beslissing van heeren gedeputeerde Staten van dit gewest, ingevolge art. 7 der aangehaalde wet, dring ik er ernstig op aan, dat elk gemeentebestuur zorg drage, dat onmiddelijke toepassing der wet mogelijk zij, opdat bij de eerste gevallen die zich voordoen, zonder verwijl de zieken kunnen opgenomen en vorzorgd worden, en dat de lijken (art. 12) in een lokaal op of bij de begraafplaats knnnen worden bewaard.

Ofschoon voortdurend bereid om met U in overleg te treden (art. 14 der wet van 1 Juni 1865, *Stbl.* n°. 58), acht ik het van groot belang dat Uw bestuur nu reeds commissiën (gezondheids-commissiën, cholera-commissiën), of waar die niet mogten bestaan, geneeskundigen die in de gemeente de praktijk uitoefenen, raadplege, omtrent hetgeen voorbereid en geregeld moet worden, om door de ziekte niet te worden overvallen.

Voldoende zal het zijn op te merken, dat het verschaffen van zoo zuiver mogelijk drinkwater aan de bevolking, nu, meer dan ooit, van overwegend gewigt is. Ik vertrouw dat Uw bestuur, zoo noodig, in die behoefte zal voorzien.

Ten slotte verzoek ik den heer burgemeester van Uwe gemeente, mij — overeenkomstig art. 26 der meergenoemde wet — op de hoogte van dit onderwerp te houden.

De inspecteur voor het geneeskundig Staatstoezigt
voor de provincien Noord-Brabant en Limburg,
Dr. INGEN-HOUSZ.

N°. 56. *Brief van den geneeskundigen inspecteur voor Zeeland van* 3 *September*, *aan de gemeentebesturen*, *betreffende* maatregelen tegen cholera.

Het is van genoegzaam algemeene bekendheid, dat de aziatiscde cholera in hare westwaartsche beweging de grenzen van ons land meer en meer nadert en dat wij ten opzigte van hare mogelijke invoering aan een ernstig

gevaar blootstaan. Dat gevaar mag niet gering geacht worden. De herinnering aan de verwoestingen die vroegere epidemiën der ziekte in ons land hebben achtergelaten, legt ons den pligt op om al die middelen in het werk te stellen die in staat zijn om, door waakzaamheid en het nemen van tijdige voorzorgen, zijne beteekenis te verminderen.

Wat intusschen onzen toestand in dit opzigt van den vroegeren gunstig onderscheidt, het is, dat wij thans in het bezit zijn van eene wet, houdende voorziening tegen besmettelijke ziekten; en wanneer onlangs als een uitvloeisel daarvan, op verlangen van den heer minister van Binnenlandsche Zaken, de besturen door den heer Commissaris des Konings, bij kabinetschrijven van 22 Juli jl., n°. 45/1 reeds gewezen zijn op de verplichting tot het doen opruimen in de gemeenten en het onschadelijk maken van al wat met de openbare reinheid in strijd is en tot het voorzien in de gelegenheid tot het bekomen van zuiver drinkwater, dan komt het mij geraden voor thans ook nog op andere voorzieningen, die de wet van 4 December 1872 (*Stbl.* n°. 134) aangeeft, meer bepaald uwe aandacht te vestigen.

Tot de belangrijkste daarvan moeten gerekend worden de maatregelen tot afzondering van lijders en tot ontsmetting van de voorwerpen waarmede zij in aanraking zijn geweest. Behalve dat de artt. 2, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15 en 20 van die wet betrekking hebben op de afzonderingsmaatregelen, zoo beveelt art. 7 der wet het inrigten van eene gelegenheid tot afzondering en verpleging van lijders aan eene besmettelijke ziekte in de daartoe aangewezen gemeenten. Dat die voorziening van het hoogste gewicht is vooral bij cholera, die bij het tegenwoordig drukke personen-verkeer onverwachts in eene gemeente kan worden ingevoerd, zal niet behoeven te worden herinnerd, maar, tenzij de voorziening in uwe gemeente reeds haar beslag mogt hebben gekregen, met het inrigten van bedoelde gelegenheid, voor zoover en zoo als de gedeputeerde Staten in hunne circulaire van 23 Mei jl., n°. 2464/27 haar voor uwe gemeente vaststelden, mag niet worden gedraald. Ik voeg er bij dat in tijds zal behooren te worden zorg gedragen voor het beschikbaar hebben van personen, die genegen zijn en de bekwaamheid bezitten om lijders te verplegen.

Eveneens is het wenschelijk dat aan het voorschrift van art. 12 tot inrigting bij elke begraafplaats van een lijkenhuis, wanneer daaraan niet reeds in uwe gemeente voldaan is, zoo spoedig mogelijk worde gevolg gegeven.

Uwe aandacht zij verder gevestigd op art. 25 der wet. Bij Koninklijk besluit van 17 April 1873 (*Stbl.* n°. 43) zijn de regelen aangegeven ter ontsmetting van besmette voorwerpen, gebouwen, voer- of vaartuigen en onschadelijkmaking van mestvaalten en andere verzamelingen van vuil, en eenige middelen in die *regelen* genoemd, opgegeven. Het is noodzakelijk dat de besturen zich van een voorraad van eenigen dier middelen voorzien en in gereedheid houden ter kostelooze uitreiking en opdat zij zoo noodig

terstond kunnen worden aangewend, terwijl ook hierbij in aanmerking komt dat men zich van geschikte personen verzekert, in staat om die middelen des gevorderd met vrucht aan te wenden en om in het algemeen eene rigtige uitvoering te geven aan de voorschriften van genoemd Koninklijk besluit.

Ten slotte zij herinnerd dat het benoemen van commissiën tot voorbereiding en ten uitvoerlegging van maatregelen bij het dreigen of eventueel ontstaan van cholera eene bij ervaring erkend nuttige strekking heeft. In gemeenten waar plaatselijke gezondheidscommissiën aanwezig zijn zoude het overweging kunnen verdienen om, zoo daaraan behoefte bestaat, haar personeel tijdelijk met eenige personen uit te breiden; in andere gemeenten is de instelling aan te bevelen van eene commissie, waarin geneeskundigen niet mogen ontbreken, en wier taak het zal zijn om het gemeentebestuur voor te lichten, de gevorderde maatregelen te helpen regelen en invoeren en om op de rigtige uitvoering daarvan een wakend oog te houden.

Waar het overigens ten opzigte van een of ander nuttig of noodig mogt geacht worden, zal ik gaarne tot overleg of medewerking bereid bevonden werden.

De inspecteur voor het geneeskundig Staatstoezigt in Zeeland,

ADR. A. FOKKER.

N°. 57. *Brief van gedeputeerde Staten van Noord-Brabant van* 4 *September*, *G. n°.* 20, *aan de gemeentebesturen*, *ter mededeeling van een brief van den geneeskundigen inspecteur van* 29 *Augustus*, *over* inrichtingen tot verpleging van lijders aan besmettelijke ziekte. (Prov. blad, n°. 79.)

Bij deze geven wij U mededeeling van een schrijven van den inspecteur voor het geneeskundig Staatstoezicht voor de provincien Noord-Brabant en Limburg, gedagteekend 29 Augustus jl., n°. 287.

Wij verzoeken U van den inhoud van dien brief kennis te nemen en ons te melden:

1°. of in uwe gemeente een lokaal is ingericht tot afzondering en verpleging van lijders aan besmettelijke ziekten;

2°. of in uwe gemeente is voldaan aan het gebiedend voorschrift van art. 12 der wet van 4 December 1872 (*Stbl.* n°. 134) volgens hetwelk bij elke begraafplaats uiterlijk den 1sten Mei jl. een lokaal had behooren te zijn ingericht voor tijdelijke bewaring van overledenen aan eene besmettelijke ziekte.

Voor zoo ver eene gelegenheid als sub 1°. bedoeld in uwe gemeente nog niet bestaat, verzoeken wij U dringend tot de inrichting er van onverwijld

te doen overgaan en van de ten deze genomen maatregelen aan ons mededeeling te geven.

De gedeputeerde Staten van Noord-Brabant,
P. J. BOSCH VAN DRAKESTEIN.
De griffier,
VAN COOTH.

Breda, 29 Augustus 1873.

Daar zich in naburige landen gevallen van cholera hebben voorgedaan en ons land door het versneld verkeer bedreigd wordt, mogen voorzorgsmaatregelen niet worden verzuimd.

Onder deze bekleedt isoleren eene eerste plaats, welk middel onverwijld kan worden toegepast, indien er bij tijds door de gemeentebesturen behoorlijk gezorgd wordt, dat eene gelegenheid tot afzondering en verpleging van lijders is ingerigt.

Art. 7 der wet van 4 December 1872 (*Stbl.* n°. 134) verpligt de gemeentebesturen, op aanwijzing door Uw collegie, bedoelde gelegenheid daar te stellen. Enkele gemeenten mogen een geschikt lokaal tot dat einde bezitten, de meesten hebben het niet.

Met bescheidenheid rigt ik tot Uw collegie de vraag in hoeverre art. 7 bovengenoemd in deze provincie van toepassing is gemaakt.

De isolering toch der eerste aangetasten is krachtens de ervaring een bijna zeker middel om de verspreiding tegen te gaan, zeker om de ziekte binnen de engst mogelijke grenzen te beperken.

Van die onmiddellijke toepassing hangt veel af.

Met art. 7 staat art. 12 dierzelfde wet in verband en ofschoon bij elke begraafplaats uiterlijk binnen een jaar na het in werking treden der meergenoemde wet, een lokaal moet ingerigt zijn voor tijdelijke bewaring van overledenen aan eene besmettelijke ziekte, meen ik toch te mogen wijzen op de wenschelijkheid dat die lokalen zoo spoedig mogelijk worden daargesteld en tot ontvangst van lijken worden ingerigt.

De inspecteur voor het geneeskundig Staatstoezigt voor de provincien Noord-Brabant en Limburg,
Dr. INGENHOUSZ.

N°. 58. *Brief van den minister van Binnenlandsche Zaken van* 10 *September*, *n°.* 209, 9de *afd.*, *aan de commissarissen des Konings*, *betreffende het model voor de jaarlijksche opgave van* poklijders.

Bij circulaire van den toenmalige minister van Binnenlandsche Zaken van 20 Juli 1867, n°. 279, werd U o. a. een model toegezonden voor de

opgaven van gevallen van kinderpokken, met verzoek de gemeentebesturen in Uwe provincie uittenoodigen jaarlijks vóór den eersten Maart een volgens dat model ingerigten staat aan den geneeskundigen inspecteur of adjunct-inspecteur te doen toekomen.

In de 2de en 3de kolom van dien modelstaat wordt opgave gevraagd van het aantal poklijders, die vroeger gevaccineerd waren en van hen die vroeger niet gevaccineerd waren.

Deze beide kolommen zullen voortaan kunnen vervallen omdat art. 17 der wet van 4 December 1872 (*Stbl.* n°. 134) alleen eene verklaring vordert van eenen geneeskundige, dat de persoon wien de verklaring betreft aan de natuurlijke kinderpokken (variolae) heeft geleden en derhalve in het model n°. 2 van het Koninklijk besluit van 28 Februari 1873 (*Stbl.* n°. 35) krachtens het aangehaalde wetsartikel vastgesteld, geene opgaven omtrent vroegere vaccinatiën konden gevergd worden.

Ik heb de eer U te verzoeken aan de gemeentebesturen in Uwe provincie mede te deelen, dat de 2de en 3de kolom van den bovenvermelden staat voortaan vervallen kunnen, daar de gemeentebesturen gegevens voor hare invulling missen.

De minister van Binnenlandsche Zaken,
GEERTSEMA.

N°. 59. *Circulaire van gedeputeerde Staten van Groningen van* 12 *September*, *aan de gemeentebesturen*, *betreffende sommige bepalingen der* epidemie-wet. (Prov. blad *n*°. 59.)

Ter bevordering eener tijdige en doelmatige uitvoering der wet van 4 December 1872 (*Stbl.* n°. 134), tot voorziening tegen besmettelijke ziekten, achten wij het niet ondienstig, Uwe aandacht op sommige bepalingen dezer wet te vestigen, mede naar aanleiding van een hiertoe betrekkelijk schrijven van den heer inspecteur van het geneeskundig Staatstoezigt in Friesland en Groningen en in verband met onze circulaire van 2 Mei jl., n°. 14, 1ste afd.

Uit de op onze circulaire van 9 Mei jl., n°. 29, 1ste afd., ontvangene berigten is het ons gebleken, dat naar het oordeel van onderscheidene gemeentebesturen er ook daar, waar geeneziekeninrigtingen bestaan, wel gelegenheid zal zijn, bij het uitbreken eener besmettelijke ziekte, in de behoefte aan eene inrigting tot afzondering en verpleging der lijders te voorzien. Het komt ons echter wenschelijk voor, dat men zich vóór het ontstaan van zoodanige ziekte, de zekerheid verschaffe, dat werkelijk — is de dood daar — onverwijld eene gelegenheid tot afzondering en verpleging beschikbaar is.

Art. 12 der wet eischt bij elke begraafplaats, zoowel algemeene als

bijzondere, de inrigting van een lokaal voor tijdelijke bewaring van overledenen aan eene besmettelijke ziekte. Uiterlijk voor den 1 Mei 1874 zal dit wetsvoorschrift moeten zijn nageleefd. Wij achten het niet ongepast, dat de gemeentsbesturen en de beheerders van bijzondere begraafplaatsen tijdig de noodige maatregelen beramen en uitvoeren, opdat de gestelde termijn niet worde overschreden en roepen te dien einde Uwe medewerking in.

Volgens art. 21 der wet, is de inspecteur van het geneeskundig Staatstoezigt verpligt tot het doen eener kennisgeving aan den burgemeester, zoodra de *epidemische* verschijning van eene besmettelijke ziekte in eene gemeente hem zal zijn gebleken. Zal de heer inspecteur hiertoe in staat zijn, dan dient hij telkens van hh. burgemeesters mededeeling te ontvangen van de ziektegevallen, bedoeld bij art. 19 der wet. Die medeelingen schijnen echter meestal achterwege te blijven. Terwijl wij hh. burgemeesters uitnoodigen, hieraan te willen voldoen, voegen wij hierachter een model voor soortgelijke kennisgevingen, waarvan de invulling weinig tijdroovend is. Het voorschrift van art. 26 der wet, volgens hetwelk de burgemeester onmiddellijk berigt heeft te geven aan den geneeskundigen amhtenaar van hetgeen door hem krachtens deze wet is verrigt, schijnt niet in eén ruimen maar in een beperkten zin te worden opgevat en toegepast. Intusschen lijdt het geen twijfel, dat niet deze enkele, maar *alle* maatregelen door den burgemeester in voorkomende gevallen krachtens deze wet genomen, door hem aan den inspecteur dienen te worden medegedeeld.

Eindelijk wenscht de heer inspecteur een afschrift of afdruk te ontvangen van de plaatselijke verordeningen, vastgesteld overeenkomstig art. 9, al. 1 der wet. Voor zooverre er in Uwe gemeente eene verordening is vastgesteld en daarvan nog geene mededeeling mogt zijn gedaan, verzoeken wij U, aan des Inspecteurs verlangen gevolg te gezen.

De gedeputeerde Staten van de provincie Groningen:
van Heiden, *voorzitter.*
van Loon, *griffier.*

_______________ den 187 .

De ondergeteekende geeft den inspecteur voor het geneeskundig Staatstoezigt voor Friesland en Groningen kennis van het waarnemen van het/de onderstaande geval van besmettelijke ziekte in de gemeente _______________

Dagteekening.	Aanwijzing waar de ziekte is voorgekomen. (Straat of gracht, wijk, huisnummer.)	Geslacht.	Leeftijd.	ziekte.	Bijzonderheden betreffende den oorsprong der ziekte, enz. (Bij pokken, zoo mogelijk *gevacc.*, *gerevacc. ongevacc.*)

No. 58. *Besluit van gedeputeerde Staten van Zuid-Holland van* 16 *September*, *n°.* 6, *betreffende* den bouw van schoollokalen. (*Prov. Blad* n°. 98.)

De gedeputeerde Staten der provincie Zuid-Holland.

In aanmerking nemende, dat het beschikbaar aantal exemplaren van het *Prov. Blad* van 1871, n°. 14, waarin is opgenomen hun besluit van den 10den Januarij te voren, n°. 10, houdende vaststelling van nieuwe regelen of hoofdpunten, in acht te nemen bij het bouwen of vergrooten van schoollokalen, waarvoor tegemoetkoming van wege het Rijk en de Provincie wordt gevraagd, is uitgeput, zoodat behoort te worden overwogen in hoeverre tot een herdruk van bedoeld *Prov. Blad* moet worden overgegaan, ten einde aan herhaalde aanvragen daarom te kunnen voldaen;

Dat echter tevens de wenschelijkheid is gebleken om enkele wijzigingen in bovenomschreven regelen of hoofdpunten aan te brengen;

Gelezen de rapporten van de ten deze geraadpleegde autoriteiten;

Hebben besloten:

met intrekking van de regelen en hoofdpunten, vastgesteld bij hun hiervoren aangehaald besluit van den 10den Januarij 1871, n°. 10 (*Prov. Blad* n°. 14), bij deze vast te stellen de hierbij gevoegde nieuwe regelen of hoofdpunten, in acht te nemen bij het stichten of vergrooten van schoollokalen in dit gewest, waarvoor Rijks- en Provinciaal subsidie wordt gevraagd, en deze mede te deelen aan de gemeentebesturen in dit gewest, ten einde zich bij het doen van aanvragen tot toepassing van art. 36 der wet op het lager onderwijs, ten aanzien der buitengewone kosten van dat onderwijs, dienovereenkomstig te gedragen.

En zal dit besluit, door plaatsing in het *Prov. Blad*, worden gebragt ter kennis van heeren burgemeesters en wethouders in *Zuid-Holland* tot informatie en narigt, en een afdruk daarvan worden gezonden aan den heeren inspecteur van het lager onderwijs en aan de heeren schoolopzieners in de provincie *Zuid-Holland;* aan den heer inspecteur van het geneeskundig staatstoezigt in de provincie *Zuid-Holland;* alsmede aan den heer hoofdingenieur van den waterstaat in het 10de district, met bijvoeging van het benoodigd aantal exemplaren, ter uitreiking aan de heeren arrondissements-ingenieurs van den waterstaat in dit gewest.

De gedeputeerde Staten voornoemd:

FOCK, *voorzitter.*

J. RÖELL, *griffier.*

REGELEN OF HOOFDPUNTEN, *in acht te nemen bij het stichten of vergrooten van* schoollokalen *in de provincie* Zuid-Holland, *waarvoor Rijks- en Provinciaal subsidie wordt gevraagd.* *)

Plaats.

§ 1. Het gebouw moet zooveel mogelijk vrijstaan en zoo ver doenlijk verwijderd zijn van druk bereden straten, van fabrieken, smederijen, kuiperijen, pakhuizen, molens, bergplaatsen, mestfaalten, stilstaande wateren, moerassen enz.; het is wenschelijk ze van hooge kerken of torens en begraafplaatsen verwijderd te houden, en in het algemeen van zoodanige plaatsen, die door schadelijke uitdampingen nadeelig voor de gezondheid kunnen worden.

§ 2. De bodem of grondslag, waarop men het voornemen heeft eene school te bouwen, moet ten minsten 0.50 meter boven den hoogsten waterstand van den omtrek verheven worden gemaakt, en het bovenvlak van den vloer der school 0.25 meter daar boven worden gelegd.

§ 3. Waar de grond moerassig is, moet hij ten minsten 0.50 meter uitgegraven en met puin en zand aangevuld worden.

Indien kunstfundering onder de muren noodig wordt geacht, moet de bovenkant der houten fundering beneden het laagst bekende of zomerwater worden aangelegd.

§ 4. Bij vrije beschikking over een terrein, moet eene der lange zijden naar het oosten of zuidoosten worden gekeerd. Die muur is aldan bestemd om de lichtramen te ontvangen, terwijl de overstaande muur een' blinde of zoogenaamde werkmuur moet worden, waartegen kaarten en borden worden opgehangen.

Afmetingen (plaat 1).

§ 5. De grootte aan eene school te geven wordt berekend op een getal leerlingen, gelijk staande met één zesde der bevolking van de gemeente, en, voor het geval dat meer dan ééne school vereischt wordt, der bevolking van de buurten voor welke de school bestemd is; terwijl, voor zoo verre overeenkomsten zijn tot stand gebragt, om leerlingen uit naburige gemeenten van de school gebruik te doen maken, of die uit de gemeente in de school eener aangrenzende gemeente onderwijs te doen genieten, zulks in aanmerking zal behooren te worden genomen, en het schoollokaal, in verhouding tot het vermoedelijk cijfer deswege, grooter of kleiner kunnen gebouwd worden.

In verband hiermede en met het oog op de steeds vermeerderde bevolking der gemeenten, wordt als minimum der oppervlakte van de school, of van

---

*) Hierbij zijn in het *Prov. Blad* twee platen gevoegd, die in deze *Verzameling* niet worden overgenomen

de bij § 6 genoemde afdeelingen, voor ieder leerling aangenomen 0.85 vierk. meter.

§ 6. De breedte tusschen de lange muren mag niet meer dan 7 meter zijn.

Wanneer hierdoor de lengte, in verband met het bepaalde bij § 5, grooter zou worden dan 12 meter, moet — bij meer benoodigde ruimte — de school in twee of meer lokalen worden afgedeeld door tusschenschotten met glazen ramen en deuren, die schuivende zijn.

Het is wenschelijk dat er op worde gelet, om de bedoelde afscheidingen tot verplaatsing in te rigten.

De hoogte onder het plafond of onderkant der balklaag van ieder schoollokaal of iedere afdeeling, mag in geen geval minder bedragen dan 450 meter.

Muren.

§ 7. De dikte der buitenmuren te bepalen op ten minsten 0.26 meter, zoo de fondsen het toelaten bovendien met eenen spouwmuur van één halven steen, van buiten in blokken met Portland-cement bekleed of opgevoegd. Voor buitenmuren mag geen steen van mindere hoedanigheid worden genomen dan hardgraauw of daarmede overeenkomstige soort.

De mortel moet uit slappe bastaardtras bestaan, met een trasraam ter hoogte van 0.60 meter, en wel 0.30 meter boven en even veel beneden den beganen grond.

De muren moeten van binnen beraapt en glad met ligt grijs of groen, althans geen wit, overpleisterd worden.

Portalen.

§ 8. Voor iedere buitendeur moet een voldoend portaal tegen de buitenzijde van het gebouw geplaatst worden.

Wanneer twee deuren of hoofdingangen bij elkander worden aangebragt is één portaal voor beide deuren tegelijk voldoende.

Deze portalen dienen tevens zoo ruim en met kapstokken ingerigt te zijn, dat zij kunnen dienen tot berging van kleedingstukken, tenzij men op andere wijze daarin kan voorzien, doch nooit door ze in de school zelve op te hangen.

Lichtramen.

§ 9. De lichtramen moeten zoo veel mogelijk op het oosten of zuidoosten geplaatst worden, niet lager uit den vloer der school dan 1.30 meter, het raam niet minder hoog dan 2.80 meter, breed 1.25 meter, het aantal zoo groot mogelijk, met behoud van voldoende penanten, niet smaller dan 0.45 meter.

Het bovengedeelte der ramen tuimelend en goed en gemakkelijk sluitend te maken.

Voor de ramen welke sterk door de zon worden beschenen, moet matglas, zonneschermen, jaloucien of donkere gordijnen worden aangebragt.

Daar in den regel het licht van achteren moet invallen, en zonder bijzondere omstandigheden daarvan niet mag worden afgeweken, zullen bij voorkeur aan de linkerzijde der leerlingen mede een of meer ramen moeten worden geplaatst.

De dagzijde der lichtopeningen van alle zijden schuin of scheppend bij te werken.

Vloeren.

§ 10. De bevloering van de school moet in den regel bestaan uit een halve steens rollaag van klinkers in sterke specie, of wel uit Portlandsche cementtegels, behalve de ruimte tusschen de voorste banken en den werkmuur, waar in Portlandsche cement moeten worden gemetseld houten blokken, hoog 0.08 meter, het eindelingshout naar boven.

Bij aanwendig van houten vloeren moet daaronder lucht worden aangebragt, hetgeen tevens op de woning der onderwijzers van toepassing is.

Plinten.

§ 11. De plinten die langs de muren ter hoogte van 0.28 meter moeten worden aangebragt, zoodanig in te rigten, dat zij met de luchtverversching in verband staan; op een afstand van 0.05 meter van de muren geplaatst, moeten zij van boven met naar binnen opslaande kleppen worden voorzien, tusschen de plaatsen waar de luchtroosters in de gevelmuren zijn geplaatst.

Plafond.

§ 12. Tegen het benedenvlak der zolderbindten moet een gestukadoord plafond worden aangebragt met eenvoudigen band of lijst in omtrek, tevens met besparing der noodige openingen voor luchtverversching en rookgeleiding.

Kap.

§ 13. De kap moet beschoten zijn. De bedekking moet bestaan uit blaauwe pannen of zink. In het dak moeten de noodige ijzeren dakvensters voor licht en lucht worden aangebragt, wanneer daarin niet op andere wijze is voorzien.

De zolderruimte mag voor geen doel, welk ook, worden ingerigt.

Verwarming.

§ 14. De verwarming moet door kagchels geschieden, in verband met de inrigting tot luchtverversching omschreven bij § 17.

Schoorsteen.

§ 15. Den schoorsteen te plaatsen op ravelingen midden in ieder afdeeling van het schoollokaal, het is wenschelijk die zoodanig in te rigten, dat een binnenbuis voor rookgeleiding moet dienen, terwijl daaromheen ruimte blijft voor luchtverversching.

Verlichting.

§ 16. Bij kunstmatige verlichting meet gezorgd worden, dat de walm door trechters en buizen buiten de school kan geleid worden.

Luchtverversching.

§ 17. De versche lucht moet van buiten onder langs den vloer, door een gemetseld kanaaltje of goed digt gemaakte gebakken aarden buizen, in het lokaal gebragt worden, ter plaatse waar de kagchel behoort te staan. Dit kanaal, dat ten minsten inwendig in doorsnede groot moet zijn 0.04 vierk. meter, moet eindigen in een gemetselden cirkelvormigen rand met een ijzeren rooster gedekt, waarop de kachel wordt geplaatst.

Rondom den kagchel moet, op den buitenrand van genoemden rooster, een gebogene ijzeren plaat of een cilindervormige mantel gesteld worden, van boven open en aan de voorzijde van eene deur voorzien, om den kagchel te kunnen stoken.

Tevens moet de ruimte onder den vuurrooster in verbinding staan met de lucht van het lokaal, door middel eener tegenover die ruimte in den mantel gemaakte opening.

Een korte ijzeren koker moet eindelijk de gemeenschap verhinderen tusschen laatstgenoemde opening, of de ruimte onder de vuurrooster, en de onder den kagchel binnenstroomende versche lucht.

Kasten.

§ 18. In de school moeten gemaakt of geplaatst worden een of twee kasten met planken tot berging van schrijfbehoeften, boeken, maten en gewigten.

Banken (plaat 2).

§ 19. In geen geval mogen dubbele schooltafels of banken gebezigd worden.

De schoolbanken moeten naar het hierbij gevoegde model gemaakt worden en van verschillende afmetingen naarmate de behoefte der school, als:

	Hoogste klasse centim.	Middelste klasse centim.	Laagste klasse centim.
Drempelhoogte *a.c* en *b.d*	8.5	8.5	8.5
Uitspringing van den drempel *c.e* en *d.f*	2.0	2.0	2.0
Onderbreedte der zijvlakken . *e.n* . . .	22.0	22.0	22.0
Hoogte der zijvlakken of van de bank aan de achterzijde *c.t*	74.8	70.3	67.8
Hoogte van het keeringlatje *t.v* . . .	3.0	3.0	3.0
Hoogte der boekenla *u.v*	18.2	18.2	18.2
Breedte der boekenla *u.w*	23.4	23.4	23.4
Horizontaal deel der lessenaar *v.g* . . .	10.4	10.4	10.4
Hellend deel der lessenaar *g.i*	36.4	33.0	29.0
Helling der lessenaar *h.i*	5.2	5.2	5.2
Breedte der voetplank *l.m*	28.0	25.0	22.0
Dikte der voetplank *l.n*	3.0	3.0	3.0
Afstand *o.p*	2.6	2.6	2.6
Hoogte der zitting met leuning *d.r* . .	66.6	62.1	59.6
Hoogte der leuninglijst *k.s*	7.8	7.8	7.8
Dikte zittingplank	3.0	3.0	3.0

Deze verhoudingen blijven gelijk voor alle leerlingen, behoudens het verschil in hoogte en breedte der lessenaar, hoogte der leuning en breedte der voetplank voor de drie klassen.

De varieërende verhoudingen zijn *i.p* = *q.k*, *p.m*, *b.x* en *o.q*.

	Meter.	Meter.	Meter.	Meter.	Meter.	Meter.	Meter.	Meter.
Voor leerlingen van . .	1.43	1.31	1.33	1.27	1.22	1.17	1.12	1.07
is het verschil *i.p* = de leuninghoogte *g.r.* .	centim. 23.4	centim. 22.6	centim. 21.7	centim. 20.8	centim. 19.9	centim. 19.0	centim. 18.2	centim. 17.3
De zittinghoogte *p.m* . .	40.2	39.0	37.2	35.5	33.8	32.0	30.3	28.6
De zittinghoogte *b.x* . .	48.7	49.5	50.4 45.9	46.8	47.7	48.6 46.1	46.9	47.8
De zittingbreedte *o.q* . .	28.6	28.0	27.3	26.6	26.0	25.2	24.3	23.4
	a	*b*	*c*	*d*	*e*	*f*	*g*	*h*

Van de hoogste klasse moet men tafels hebben van de afmetingen *a*, *b*, *c*.
„ „ middelste „ als voren . . . . *c*, *d*, *e*, *f*.
„ „ laagste „ als voren . . . . *f*, *g*, *h*.

Van de bij *c* en *f* aangegeven zittinghoogte *b.x*, zijn de bovenste cijfers voor de hoogste- en de middelste-, en de onderste voor de middelste- en laagste klasse bedoeld.

Een lessenaar voor twee leerlingen moet voor kleine leerlingen voor elk 50 centimeters, voor grootere voor elk 60 centimeters breed zijn (zitlengte hebben), dus van 100-120 centimeters breed zijn.

Gemeenschap.

§ 20. Er mag geene gelegenheid bestaan tot gemeenschap van binnen, tusschen de school en de onderwijzerswoning.

Privaten.

§ 21. Bij iedere school moeten ten minstens twee privaten, een voor jongens en een voor meisjes, en bovendien urinoirs zijn, met afzonderlijke toegangen.

De privaten moeten uit de school, ieder afzonderlijk door een overdekt voorportaal worden genaderd; het voorportaal moet eene lengte hebben van 1.25 meter, het privaat diep 0.80 meter en met een deur voorzien.

De portalen der privaten moeten doorgaande worden geventileerd door gevlochten ijzerdraadramen en de privaten zelve door openslaande raampjes of luchtkokers.

In de deuren, welke de toegangen van de school afscheiden, ter hoogte van 1.40 meter boven den beganen grond een glasruit aan te brengen.

Algemeene voorwaarden.

§ 22. Bij het opmaken der bestekken moeten de algemeene voorschriften voor de uitvoering en het onderhoud van werken onder beheer van het departement van binnenlandsche zaken, vastgesteld bij beschikking van den 1sten Maart 1866, n°. 177 (3*de afd.*), verbindend worden verklaard.

Speelplaats

§ 23. Zoowel in het vooruitzigt, dat de doelmatigheid van het onderwijs in de gymnastiek meer en meer zal worden gevoeld en het wenschelijk is, dat de gelegenheid daartoe bij de scholen aanwezig zij, als ook om de kinderen gedurende den schooltijd eenige minuten de versche lucht te kunnen doen genieten, wordt het noodig geacht, bij de oprigting van nieuwe scholen of de vergrooting van bestaande, bedacht te zijn op het inrigten van eene afgeslotene, gedeeltelijk overdekte speelplaats, zoo mogelijk voorzien van een pomp die goed drinkwater verschaft.

Aldus vastgesteld door de gedeputeerde staten der provincie Zuid-Holland.

's Gravenhage, den 16den September.

Fock, *voorzitter*.
Röell, *griffier*.

N°. 59. *Koninklijk besluit van* 16 *October* (Staatsblad n°. 138) ***waarbij sommige artikelen der epidemiewet toepasselijk worden verklaard op*** dysenterie.

WIJ WILLEM III, enz.

Overwegende, dat in sommige provincie des Rijks onderscheidene gevallen van dysenterie zijn voorgekomen; dat die ziekte voor zeer besmettelijk wordt gehouden en zich epidemisch over de provincie *Limburg* verbreid heeft;

Gelet op art. 1 der wet van 4 December 1872 (*Staatsblad* n°. 134);

Op de voordragt van onzen minister van Binnenlandsche Zaken, van 18 September 1873, n°. 187, 9de afdeeling;

Den Raad van State gehoord (advies van 7 October ll., n°. 7);

Gelet op het nader rapport van onzen voornoemden minister, van 13 October 1873, lit. G, 9de afdeeling;

Hebben goedgevonden en verstaan de artikelen 2 tot en met 6, 8 tot en met 11, 13, 14 (alinea 1 en 2), 15, 19 tot en met 21, 25 tot en met 28, 30 (met uitzondering van hetgeen betreffende overtreding van 16 en 17 bepaald is), 31 tot en 33 der wet van 4 December 1872 (*Staatsblad* n°. 134), tot voorziening tegen besmettelijke ziekten, in het geheele rijk gedurende een jaar van toepassing te verklaren op dysenterie, met bepaling dat ter uitvoering van art. 21 het aantal der aangegeven aangetasten en dat der aan dysenterie overledenen moeten worden bekend gemaakt, en dat dit tegenwoordig besluit in werking zal treden op den vijfden dag na de afkondiging in het *Staatsblad* en in de *Staatscouraut*.

Onze minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, dat in het *Staatsblad* en gelijktijdig in de *Staatscourant* zal worden geplaatst, en waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State.

Het Loo, den 16den October 1873.

WILLEM.

De minister van Binnenlandsche Zaken,
GEERTSEMA.

N°. 60 *Brief van den minister van Binnenlandsche Zaken*, *van* 8 *October n°.* 225, 9e *afd.*, *aan de besturen der verschillende spoorwegmaatschappijen*, *over* ontsmetting der privaten.

Ter voorkoming zooveel mogelijk van de verspreiding der asiatische cholera, is het van veel belang dat de privaten, waarvan reizigers gebruik maken, meermalen daags worden ontsmet.

Volgens het koninklijk besluit van 17 April 1873 (*Staatsblad* n°. 43)

§ 5 behoort deze ontsmetting te geschieden door middel van ijzervitriool en carbolzuur (1 kilogram ijzervitriool in 15 liters of een emmer water opgelost, vermengd met $^{1}/_{4}$ liter ruw carbolzuur). Van deze oplossing wordt eene ruime hoeveelheid in de privaten gegoten, vooral ook langs de wanden der trechter.

In het algemeen belang heb ik de eer U uit te noodigen, dit middel van ontsmetting dagelijk eenige malen op de privaten, urinoirs etc. in en bij de stations van Uwen spoorweg toe te passen en alzoo mede te werken tot wering van de asiatische cholera.

De minister van Binnenlandsche Zaken,
Voor den minister,
De Secretaris-Generaal,
(*get.*) Hubrecht.

N°. 61. *Brief van den burgemeester van Groningen, van 19 November, n°. $^{1281}/_{3873}$, aan de genees- en heelkundigen, over sommigen bepalingen der epidemiewet.*

Ik neem beleefdelijk de vrijheid U te herinneren aan het voorschrift van art. 19 der wet van 4 December 1873 (*Staatsblad* n°. 134), luidende: „Het hoofd van een gezin, de houder of houderes van eene slaapstede of een logement, de schipper van een in eene gemeente vertoevend vaartuig, de bestuurders van gestichten van weldadigheid, in art. 1 en 2 der wet van 28 Junij 1854 (*Staatsblad* n°. 100) vermeld, van gevangenissen, van bedelaars- en krankzinnigengestichten geven, wanneer daarin eene besmettelijke ziekte voorkomt, hiervan binnen 24 uren, nadat hun het feit ter kennis is gekomen, mededeeling aan burgemeester.

Gelijk voorschrift geldt voor de kommandanten van legercorpsen of oorlogschepen in havens, voor de onder hun toezigt staande kazernen, schepen of andere localen."

Het is mij voorgekomen, dat niet altijd aan de verpligting tot aangifte, in dit artikel bedoeld, wordt voldaan. De geneeskundige inspecteur heeft nog onlangs mijne aandacht op een bepaald geval gevestigd. Belanghebbenden zijn niet altijd met het wetsvoorschrift bekend en stellen zich door hunne nalatigheid aan eene strafvervolging bloot. Het is om deze reden, dat ik gemeend heb de vrijheid te mogen nemen U beleefd te verzoeken, hen bij voorkomende gevallen aan hunne verpligting te herinneren.

Nog op een ander artikel van gemelde wet vestig ik Uwe aandachf. Artikel 5 luidt als volgt:

„De burgemeester is bevoegd, besmette of van besmetting verdachte voorwerpen ten koste van de gemeente te doen ontsmetten, of, na vooraf-

gaande onteigening, te doen vernietigen. In zijn daartoe te nemen besluit worden de goederen, die onteigend moeten worden, met opnoeming van de namen der eigenaars, aangewezen en wordt daarin wijders melding gemaakt van de schriftelijke verklaring van een geneeskundige, waaruit van de noodzakelijkheid der onteigening blijkt. Het besluit wordt op de gebruikelijke wijze ter openbare kennis gebragt. De in het besluit ter onteigening aangewezen goederen worden door den burgemeester onmiddellijk in beslag genomen.

Artt. 70, 71 en 72 van de wet van 48 Augustus 1851 (*Staatsblad* n°. 122) zijn op deze onteigening toepasselijk."

In dit artikel wordt den burgemeester de bevoegdheid gegeven, om de daar genoemde voorwerpen te doen ontsmetten en zelfs, na voorafgaande onteigening, te doen vernietigen.

Mogt, wat niet onwaarschijnlijk wordt geacht, de aziatische cholera in deze gemeente optreden, dan zal ongetwijfeld, naar uw inzien, van de bevoegdheid zoo ruimschoots, maar ook zoo spoedig mogelijk, gebruik moeten worden gemaakt.

Ten einde een bepaald voorstel Uwerzijds en een bepaald besluit mijnerzijds tot ontsmetting in elk bijzonder geval te voorkomen en derhalve den gewenschten spoed te bevorderen, verzoek ik U het er voor te houden dat ontsmetting, waar en zooverre zij naar Uw oordeel in elk bijzonder geval, waarbij Gij betrokken zijt, noodig is, naar mijne bedoeling zal moeten geschieden.

Rekenende op Uwe krachtige medewerking in dezen, waar het geldt het tegengaan der verspreiding van die geduchte ziekte, neem ik voorts de vrijheid U te verzoeken, bij het optreden der cholera-asiatica de door U noodig geachte ontsmetting te doen plaats hebben, zonder eene bepaalde magtiging mijnerzijds af te wachten, onder mededeeling, dat de persoon tot dusver met de desinfectie belast, B. D. BUISSINK, Appelstraatje L 484, zich daartoe bij voortduring ook bij choleragevallen beschikbaar stelt en dat aan hem, mogt dit noodig worden, assistenten zullen worden toegevoegd.

Waar de ontsmetting bij onvermogen der belanghebbenden ten koste der gemeente moet plaats hebben, zult Gij de goedheid wel gelieven te hebben de declaratiën van hem, die daarmede is belast, van Uw visum te voorzien.

Ik meen mij wijders te mogen vleijen, dat Gij de vereischte instructiên zult geven, zoowel ten aanzien der middelen bij de desinfectie aan te wenden, als ten aanzien van de wijze waarop die middelen moeten worden gebruikt, een en ander overeenkomstig het koninklijk besluit van 47 April 1873 (*Staatsblad* n°. 43).

Mogt het U eindelijk noodig voorkomen, dat besmette of van besmetting verdachte voorwerpen worden vernietigd, dan zal het mij hoogst aangenaam zijn, zoo deze door U aan den desinfecteur worden aangewezen, met opdragt der voorwerpen namens den burgemeester onmiddellijk in beslag te nemen. Ik verzoek U voorts hem in die gevallen in voorzien vau de

schriftelijke verklaring in art. 5 bedoeld, en hem naar mij te verwijzen, opdat daarna onteigening en vernietiging met den meesten spoed kunne geschieden.

De burgemeester van Groningen.
B. VAN ROIJEN.

N°. 62. *Brief van den minister van Binnenlandsche Zaken*, *van* 20 *November*, *n°*. 117, 9e *afd.*, *aan de geneeskundige inspecteurs*, *over* het toezicht op maten, gewigten en balansen *in de apotheken.*

Naar aanleiding van eene missive van den geneeskundigen Inspecteur voor Friesland en Groningen over het toezigt op de maten, gewigten en balansen in apotheken, heb ik de eer het volgende op te merken.

Art. 24 der wet van 1 Junij 1865 (*Stbl.* n°. 61) draagt het toezigt over de maten, balansen en gewigten in de apotheken op aan de commissiën uit den geneeskundigen raad, terwijl, volgens datzelfde artikel, die voorwerpen door de ijkers *kunnen* worden onderzocht.

De wet van 7 April 1869 (*Stbl.* n°. 57) doet evenwel de bevoegdheid der ijkers ten deze duidelijker uitkomen. Volgens art. 26 dier wet maken zij proces-verbaal op van de overtredingen, die zij in de uitoefening hunner bediening ontdekken, en tot die bediening behoort ook het verrigten van visitatiën op de plaatsen, in artikel 11 der wet genoemd, waarin ook de apotheken begrepen zijn, tot welk einde hun bij art. 27, de bevoegdheid tot binnentreding is gegeven.

Vermoedelijk is tot heden zoowel door de ijkers als door de overige in art. 26 genoemde ambtenaren van die bevoegdheid weinig gebruik gemaakt, hetzij omdat zij meenden te kunnen vertrouwen dat wetenschappelijke personen als apothekers en tot levering van gemeesmiddelen geregtigde geneeskundigen de noodige maatregelen ter verzekering van de juistheid hunner maten, gewigten enz. niet zouden verzuimen; hetzij omdat het toezigt bij de wet van 1865 aan de Commissiën uit den geneeskundigen raad is opgedragen. Intusschen kan hiervan het gevolg zijn, dat de ijkers het onderzoek op de commissiën lieten aankomen en omgekeerd, zoodat eenige nadere toelichting niei overbodig kan worden geacht.

Het bij de wetten van 1865 en 1869 aan de geneeskundige Commissiën en aan de ijkers opgedragen toezigt, behoort zoo te worden uitgeoefend, dat de ijkers het eigenlijke technische onderzoek (de verificatie) der maten, gewigten en weegwerktuigen verrigten, en de Commissiën zich, bij hare visitatiën, overtuigen, dat de verificatie overeenkomstig de wettelijke voorschriften, werkelijk heeft plaats gehad.

De commissiën hebben bij hunne inspectiën hoofdzakelijk na te gaan:

of de herleidingstafel (art. 42 der wet van 7 April 1869 (*Stbl.* n°. 57) zigtbaar voorhanden is, en de gewigten vermeld in art. 2 van het Koninklijk besluit van 18 November 1870 (*Stbl.* n°. 178) aanwezig zijn;

of de maten en gewigten voorzien zijn van de voorgeschreven stempelmerken van ijk en herijk, en voor zoover zij van de stempeling zijn vrijgesteld (zie de hierbij in afschrift gevoegde circulaire van 20 September 1871, n°. 195, 12e afd.), of de eigenaar de enveloppen voorzien van de waarmerking van den ijker vertoonen kan waaruit blijkt, dat zij aan het ijkkantoor onderzocht zijn;

of de balansen voorzien zijn, hetzij van het bijzonder merk, volgens art. 9 van het koninklijk besluit van 4 September 1873 (*Stbl.* n°. 127), hetzij van het merk van goedkeuring, dat voor den ijk der *nieuwe* balansen op 1 Januarij e. k. zal worden vastgesteld.

Bij dit onderzoek behoort te worden inachtgenomen wat maten en gewigten in den zin der wet van 1869 zijn, zooals is uiteengezet in mijne missive van 24 Februarij 1873, n°. 236, 12e afdeeling.

Ik verzoek U de visiterende commissiën in Uw ressort overeenkomstig het bovenstaande in te lichten.

De minister van Binnenlandsche Zaken,
Voor den minister,
De Secretaris-Generaal,
HUBRECHT.

'sGravenhage, 20 September 1872.

Mij is de vraag onderworpen hoedanig gehandeld behoort te worden, betreffende de stempeling van de milligram-gewigten, welke, ten gevolge van de afschaffing van het medicinaal gewigt op 31 December ll., in groot aantal tot den ijk en herijk zullen worden aangeboden.

In afwachting dat, overeenkomstig art. 15 der wet 7 April 1869 (*Stbl.* n°. 57) bij algemeenen maatregel vastgesteld worde, welke maten, gewigten en weegwerktuigen, wegens hunne zamenstelling of afmetingen van de eerste of herhaalde stempeling, alsmede van een of meer der voorschriften bedoeld in art. 12 der wet vrijgesteld zijn, heb ik goedgevonden het volgende te bepalen.

Gewigten van 50, 100, 200 en 500 milligram worden *bij den ijk* gestempeld met den kleinsten kantoorstempel voor de koperen gewigten midden boven het getal aanwijzende het gewigt.

Gewigten van 20, 10, 5, 2 en 1 milligram worden *niet* gestempeld.

Zij worden na de verificatie door den ijker gesloten in een digtgevouwen stuk wit schrijfpapier, met den kantoorstempel verzegeld en waarop uitwendig is aangeduid: het aantal en de soort der gewigten, de naam van

den eigenaar en de dagteekening van de verificatie, welke verklaring door den ijker wordt gewaarmerkt.

Bij den herijk worden ook de gewigten van 500, 200, 100 en 50 milligram *niet* gestempeld, maar wordt een schriftelijk bewijs afgegeven, als hierboven voor de kleinere gewigten vermeld is.

Deze verificatie wordt in de kolom „Aanmerkingen" van het register met het woord „Verklaring" aangeteekend.

Bij de afkeuring van milligram-gewigten worden alle stukken, die daartoe de vereischte oppervlakte aanbieden van het kleinte afkeuringsteeken voorzien.

De minister van Staat en van Binnenlandsche Zaken,
Voor den minister,
De Secretaris-Generaal,
(*get.*) HUBRECHT.

N°. 63. *Vergadering van den geneeskundigen Raad voor Zeeland, gehouden* 29 *November* 1873.

Behalve de voorzitter en de secretaris zijn tegenwoordig de leden mr. Snijder, dr. Goemans, dr. Fokker, de Ligny, dr. Hazenberg, Verhulst, Hennequin, Persant Snoep, dr. de Bruijne, dr. Keijzer, dr. Dobbelaer de Wind, dr. Verschoor en het plaatsvervangend lid dr. de Man.

Arresteeren der notulen.

De vergadering door den voorzitter geopend zijnde, worden de in druk verschenen notulen der vorige vergadering aan het oordeel der leden onderworpen en goedgekeurd.

Ingekomen stukken.

Door den secretaris geschiedt voorlezing van de volgende ingekomen stukken.

1°. Missive van den minister van Binnenlandsche Zaken van 18 Juni 1873, n°. 223, 9de afd., behelzende kennisgeving, dat voorshands niet kan worden voldaan aan het verzoek van den geneeskundigen Raad tot benoeming van een provincialen scheikundige voor Zeeland, die belast zou zijn met het onderzoek van voedingsmiddelen.

2°. Missives van denzelfden minister van 11 Juni 1873, n°. 204, 9de afd.; van 1 Juli 1873, n°. 161, 9de afd.; van 22 Aug. 1873, n°. 193, 9de afd.; van 27 Oct. 1873, lt. H, 9de afd. en van 27 Oct. 1873, lt. I, 9de afd., allen ter begeleiding respectievelijk van 27 afdrukken van het Koninklijk besluit van 27 Mei 1873 (*Stbl.* n°. 76), van een exemplaar van het verslag aan den Koning van de bevindingen en handelingen van het

veeartsenijkundig Staatstoezigt in 1872, van een exemplaar van een nader uitgegeven verbeterblad op de Nederlandsche uitgave der Pharmacopoca Neerlandica, van 22 exemplaren van het verslag aan den Koning van de bevindingen en handelingen van het geneeskundig Staatstoezigt in 1872, van een exemplaar van: „De cholera-epidemie in Nederland in 1866 en 1867" (2de stuk) met bijbehoorende kaart.

3°. Brief van burgemeester en wethouders van Middelburg, bevattende dankbetuiging voor de ontvangen exemplaren van den catalogus der boeken en andere aan de geneeskundige school aldaar toebehoord hebbende voorwerpen.

Alle welke stukken voor kennisgeving worden aangenomen.

Aan de orde is hierop de mededeeling van de handelingen van het geneeskundig Staatstoezigt, sedert de laatste vergadering. Aan deze mededeelingen, in druk aan de leden toegezonden, ontleenen wij het volgende: Verslag van den inspecteur.

1°. *Berigten van algemeenen aard.* Bij dit hoofdstuk werd mededeeling gedaan van het koninklijk besluit van 23 Mei 1873, n°. 16, waarbij, met inachtneming der gewone bepalingen, vrijstelling van briefport verleend is tusschen de geneeskundigen en de gemeentebesturen, ten opzigte van de aangifte van de volksgezondheid bedreigende ziekten; voorts van de beschikkingen van den minister van Oorlog, van 9 April, n°. 42s en van 31 Mei n°. 82s, met daarbij gevoegd koninklijk besluit van 17 April (*Stbl.* n°. 43), ter uitvoering der wet tot voorziening tegen besmettelijke ziekten bij het leger.

Naar aanleiding van de getroffen overeenkomst omtrent wederzijdsche kennisgeving van het voorkomen van epidemisch heerschende ziekten met de aan ons rijk grenzende staten, werd bij missive van 15 Sept., n°. 234, 9de afd. medegedeeld, dat de ziekten, waarvan mededeeling zal gedaan worden door de geneeskundige autoriteiten van Nederland en Belgie, zullen zijn de ziekten, genoemd in de wet van 4 Dec. 1872 (*Stbl.* n°. 134), benevens dysenterie en besmettelijke oogziekte, en dat, voor zooveel Aziatische cholera en kinderpokken betreft, reeds dadelijk bij het voorkomen der eerste gevallen, berigt zal worden gegeven en, voor zooveel de overige betreft, eerst dan, wanneer zij zich epidemisch beginnen te verspreiden. Op gelijke wijze als met de Belgische is ook de overeenkomst aangenomen met de Pruissische regering. Voor Oost- en West-Vlaanderen, als zijnde de voor dit ressort in de overeenkomst begrepen provinciën, moeten de berigten ingezonden worden aan de presidenten der provinciale geneeskundige commissiën, dr. de Nobele te Gent en dr. Woest te Dixmuden.

Bij de staag toenemende westwaartsche beweging der Aziatische cholera werden door den commissaris des konings (naar aanleiding van een kabinets-schrijven van den minister van Binnenlandsche Zaken, van 17 Juli 1873, n°. 755), de gemeentebesturen op de verpligting gewezen, hun bij art. 6 der wet van 4 Dec. 1873 (*Stbl.* n°. 134) opgelegd en hun de zorg aanbevolen tot het verstrekken aan de ingezetenen van zuiver drinkwater. Dit schrijven gaf aanleiding, dat het gemeentebestuur van Vlissingen den 29 Juli aan den geneeskundigen Raad eenige fleschen water toezond, om te laten onderzoeken, of het voor drinkwater zoude kunnen gebezigd worden.

In den geest dezer aanschrijving werden later de gemeentebesturen door den inspecteur, bij circulaire van 3 Sept., n°. 3366, met nadruk op nog andere voorzieningen gewezen, als op de spoedige inrigting eener gelegenheid tot afzondering en verpleging van lijders, op den aanleg van een lijkenhuis bij elke begraafplaats, op de aanschaffing van eenigen voorraad der bij koninklijk besluit van 17 April 1873 (*Stbl.* n°. 43) aangegeven ontsmettingsmiddelen, op het zich in tijds verzekeren van geschikte personen, om die middelen casu quo met vrucht aan te wenden, eindelijk op het tijdig instellen van commissien, belast om de gevorderde maatregelen voor te bereiden en ten uitvoer te leggen.

Eindelijk werden de gemeentebesturen in Zeeland, toen te Breda 3 personen aan cholera bezweken waren, bij circulaire van 14 Oct. (*Prov. Blad* n°. 104) aangeschreven, dat in logementen, slaapsteden en stoombooten de privaten meer dan gewoonlijk zouden worden gereinigd en eenige malen daags ontsmet, waaraan o. a. te dezer stede onmiddellijk is gevolg gegeven. Dezelfde aanbeveling rigtte de minister van Binnenlandsche Zaken, bij circulaire van 8 Oct. litt. A, 9de afd., tot de besturen der verschillende spoorweg-maatschappijen, waaraan bij dat van de exploitatie der staatsspoorwegen, voor wat Zeeland aangaat, een onverklaarbaar vertraagd gevolg schijnt te zijn gegeven, daar zoowel aan het station te Middelburg als aan dat van Vlissingen nog den 8en November steeds toezending uit Tilburg gewacht werd van de aangevraagde middelen om de bedoelde ontsmetting te bewerkstelligen.

Voorts is nog ingekomen een afdruk van het ontwerp van wet met de memorie van toelichting, houdende wijziging der wet van 1 Juni 1865 (*Stbl.* n°. 59), regelende de voorwaarden tot verkrijging der bevoegdheid van geneeskundige, apotheker, hulp-apotheker, leerling-apotheker en vroedvrouw.

Eindelijk zijn bij koninklijk besluit van 16 Oct. (*Stbl.* n°. 138)

sommige artt. der wet van 4 Dec. 1872 (*Stbl.* n°. 134) gedurende een jaar van toepassing verklaard op dysenterie.

2°. *Gezondheidstoestand.* De niet zeer bestendig verloopen zomer, met een betrekkelijken overvloed van zuiver drinkwater heeft het gewone verschijnsel ten gevolge gehad, dat de seizoensziekten tot beperkte ontwikkeling kwamen en gematigd verliepen. In zeer vele gemeenten was de sterfte gedurende den zomer en het najaar zeer gering of overleden geen individuen, in anderen kwam echter, vooral onder de kinderen, eene niet onbelangrijke sterfte voor. Omtrent ziekten van besmettelijken aard werd het volgende medegedeeld:

De kinderziekte kan, met uitzondering van nog een enkel geval te Middelburg in de maand Juni, alom als geweken beschouwd worden. Variolae.

Daarentegen erlangde de scarlatina belangrijke uitbreiding, zonder echter een boosaardig karakter aan te nemen. Zij werd waargenomen in 30 gemeenten en eischte in 12 gemeenten 19 offers. In drie gemeenten Goes, Oostkapelle en Serooskerke (Walcheren) is het noodzakelijk geweest, om uitvoering te geven aan art. 21 der wet van 4 Dec. 1872 (*Stbl.* n°. 134) en om van het bestaan van de ziekte als eene epidemie in die gemeenten aan de respectieve burgemeesters officieel kennis te geven. Scarlatina.

De mazelen werden nog in zeer milden vorm in 7 gemeenten waargenomen. In 4 gemeenten eischten zij 6 offers. Morbilli.

Van typhus en febris typhoidea wordt sedert de invoering der wet tegen de besmettelijke ziekten zorgvuldiger aangifte gedaan dan vroeger. Berigten zijn ingekomen van 13 gemeenten, waaronder van eene epidemie te Haamstede. Deze epidemie, cene herhaling van vroegere, die zich thans tot eene gelijktijdige aantasting van vijf gezinnen, waarin 17 zieken voorkwamen, bepaald heeft zonder sterfte teweeg te brengen, is wederom zeer vermoedelijk toe te schrijven aan slechte emanatiën, die uit mestverzamelingen op de achtererven in de woningen dringen. Ditmaal vertoonde zich de ziekte gelijktijdig in het naburige Burgh, waar in één gezin twee lijders, van welke één bezweek, zijn voorgekomen. Typhus,

Angina diphtherina werd sporadisch waargenomen in 9 gemeenten. Zes individuen bezweken in even zoovele gemeenten. Angina diphtherina.

Croup is in de gemeente Oud-Vossemeer in werkelijk epidemischen vorm voorgekomen. Blijkens de opgaven werden in Juli 3, in Augustus 9 en in September 7 individuen aangetast, terwijl het cijfer der overledenen naar luid van de maandstaten respectievelijk 1, 2 en 4 bedroeg, maar tevens zijn een aantal gevallen onder de benamingen van bronchitis en laryngitis opgegeven als met den dood geëindigd. Croup.

Tussis quinta. De sterfte aan tussis quinta bedroeg nog 8 personen in 4 gemeenten.

Diarrhoea en cholera nostras. De diarrhoea bragt in den loop van den zomer weder een gevoelig verlies bij de jonge individuen teweeg: in Juli, Aug. Sept. en Oct. bedroegen de respectieve cijfers van sterftegevallen aan diarrhoea 43, 144, 106 en 63 in 76 gemeenten. Ook aan cholera nostras bezweken in de maanden Juli, Aug. en Sept. 33 individuen in 16 gemeenten. Van het waarnemen van dysenteria zijn geene berigten ingekomen, ofschoon de sterfte-maandstaten over September er 3 dooden in even zoovele gemeenten aan vermeldden.

3°. *Bezoek van gemeenten.* De wet van 4 Dec. 1872 (*Stbl.* n°. 134) heeft het bezoek van gemeenten meer dan anders noodzakelijk gemaakt, wegens de vele hoogst belangrijke onderwerpen, die bij de wet geregeld worden. Daartoe behooren: de gemeenteschouwing bij het verschijnen of dreigen van besmettelijke ziekten, overeenkomstig art. 6; het aanleggen bij elke begraafplaats van lijkenhuizen, bij art. 12 bevolen en de inrigting van eene bij art. 7 voorgeschreven gelegenheid tot afzondering en verpleging van lijders. Voorts vorderden opdragten van gedeputeerde Staten het bezoek te Vlissingen, ter zake van het verbouwen eener woning binnen den verboden kruig der algemeene begraafplaats en te Yerseke, wegens het voor bouwterrein in erfpacht uitgeven van een gedeelte der in 1872 gesloten begraafplaats, terwijl vele andere gemeenten moesten bezocht worden met het doel om er de plaatselijke gesteldheid van op te nemen.

Toelating van vrouwelijke leerlingen in de verloskunde. 4°. *Raadgevingen en Voorstellen.* 1°. Bij missive van 28 Mei jl. n°. 177, 9de afd., deed de minister van binnenlandsche zaken mededeeling van een voorstel van de commissie van toezicht en beheer over 's rijks kweekschool voor vroedvrouwen te Amsterdam, strekkende om strengere eischen te stellen voor de toelating van leerlingen tot die inrichting, als van oordeel zijnde, dat daardoor niet alleen het onderwijs in de verloskunde meer vruchten zal dragen, maar dat dan ook vrouwen of meisjes uit meer beschaafde standen zich aan het beroep van vroedvrouw zullen wijden. Naar het schijnt heeft dit voorstel, aan de overweging der geneeskundige ambtenaren opgedragen, geen bijval gevonden, zoodat zijne excellentie besloten heeft om geene verandering te brengen in het koninklijk besluit van den 18en Mei 1866, n. 44.

Onderzoek naar het voorkomen van gevallen van dysenterie. 2°. Op de vraag door den minister bij brief van 19 September jl., litt. G, 9de afd., gedaan of in de laatste weken zich in dit ressort gevallen hadden vertoond von dysenterie, kon destijds ontkennend worden geantwoord, daar het eerst in den loop der

maand October, bij het inkomen der sterftestaten over September, bekend is geworden dat, zooals vroeger is medegedeeld, in laatstgenoemde maand drie personen er aan zijn bezweken.

3°. Gedeputeerde staten, bij brief van den 16en Mei jl. n°. 2418/160, de stukken in handen gesteld hebbende betrekkelijk de veroordeeling van zekere vrouw H. de Buck te Clinge (België), door de rechtbank te Goes den 16en December 1872 tot eene geldboete van *f* 10 wegens het verleenen van verloskundigen bijstand als bedrijf, en advies vragende op het daarbij gevoegde verzoekschrift aan den koning, door de veroordeelde ingediend tot kwijtschelding der boete, zoo is eene gunstige beschikking op dit verzoekschrift ontraden. Later is bij bericht van den 27en Juni n°. 3387/126 medegedeeld, dat het verzoek om gratie is afgewezen.

Verzoek van kwijtschelding van boete voor onbevoegde verloskunst uitoefening, afgewezen.

4°. Het gemeentebestuur van Aagtekerke zich tot gedeputeerde staten van Zeeland gewend hebbende met het verzoek om, wegens gemis aan ruimte op de begraafplaats, gebruik te mogen maken van een gedeelte, dat in het belang van de volksgezondheid gesloten was verklaard, en door dit college, bij brief van 15 Juni n°. 3951/86 omtrent de te nemen beschikking op dit verzoek geraadpleegd zijnde, zoo is door den inspecteur geadviseerd, op daartoe aangevoerde gronden, om het verzoek niet in te willigen. Het noodwendig gevolg hiervan zal zijn dat eene nieuwe algemeene begraafplaats moet worden aangelegd.

Opening van een gesloten verklaard gedeelte van de begraafplaats te Aagtekerke niet toegestaan.

5°. Door burgemeester en wethouders van Sluis klachten ingediend zijnde bij den heer commissaris des konings over schadelijke bestanddeelen, opgenomen in het water van het kanaal van Brugge, zoo is daarvan, bij missive van den 10en Sept., A, n°. 4150, 3de afd., om daarop te berichten mededeeling gedaan. Uit het onderzoek is gebleken dat die klachten werkelijk gegrond zijn. Het scheepvaartkanaal van Brugge op Sluis neemt in zijn loop een aantal waterleidingen op, waarin gedurende de maanden Augustus en September vlasroting geschiedt en het Belgisch bestuur schijnt noch gezind noch bij machte om die voor zijn land zoo belangrijke nijverheid te beletten. Intusschen wordt het kanaalwater door velen als drinkwater gebruikt; in den regel wordt het in de bierbrouwerijen te Sluis uitsluitend gebezigd, en aan zijne zuiverheid ligt diensvolgens voor de ingezetenen van deze plaats veel gelegen.

Verontreiniging van het water in het kanaal van Brugge naar Sluis.

De gesteldheid nogtans van het kanaal is van dien aard, dat geene uitloozing aan de Nederlandsche zijde mogelijk is, en daar wateraftapping en verversching beiden in Belgie moeten bewerkstelligd worden, zoo is door den inspecteur aan den heer commissaris des konings in overweging gegeven om het gewestelijk bestuur

van West-Vlaanderen te verzoeken, dat men door telkens te herhalen kon het zijn ruime aflating en wederopzetting van water, het gehalte er van in het belang van de volksgezondheid verbetere. Afgescheiden van dit advies is het gemeentebestuur van Sluis verzocht de ingezetenen te waarschuwen tegen het gebruik van het kanaalwater, zoolang het in den toestand verkeert, waarin het zooals thans kan geacht worden schadelijk te zijn voor de gezondheid.

Vervoer van lijders aan besmettelijke ziekten.

6°. Het voorkomen te Middelburg van een lijder aan kinderziekte, zooals later bleek, vervoerd uit eene woning te West-Souburg, alwaar een zieke daaraan overleden was, gaf den burgemeester van eerstgenoemde plaats den 4en Juni aanleiding om zich ernstig te beklagen over de lichtvaardigheid, waarmede dit vervoer was bewerkstelligd, daar het vermoeden bestond, dat de lijder bij het vervoer in het incubatie tijdperk van de ziekte verkeerde. Uit een daarop ingesteld onderzoek is gebleken, dat de bedoelde lijder, die zijn aan *variolae* overleden meester had opgepast, zelf daarop ziek wordende, zonder daaromtrent met een geneeskundige te rade te zijn gegaan, zich naar Middelburg begeven had.

Meer bepaald had er overtreding plaats, toen er later een lijder aan febris typhoidea is aangekomen. In een logement te Rotterdam ziek geworden en aldaar behandeld door een geneeskundige, is hij, zonder dat eenige politie-voorzorg werd genomen, geëxpedieerd per stoomboot de Telegraaf tot Vlake, van daar per spoor naar Middelburg en met eene vigilante naar de woning van zijn broeder vervoerd. De burgemeester van Middelburg, bij brief van den 24en October 1873, A n°. 173, den inspecteur van deze feiten kennis gegeven hebbende, zoo is daarvan mededeeling gedaan aan zijn ambtgenoot in Zuid-Holland, die de zaak, ter fine van vervolging van den bedoelden geneeskundige in handen heeft gesteld van den officier van justitie te Rotterdam.

Verkoop van geneesmiddelen door particulieren.

7°. Nadat de burgemeester van Sint Philipsland den 21en Juni een proces-verbaal had opgemaakt tegen een winkelier wegens den verkoop van Sennebladeren beneden de aangewezen hoeveelheid en dit, benevens het corpus delecti aan den officier van justitie had toegezonden, werd door dezen ambtenaar bezwaar gemaakt om eene vervolging in te stellen, hoofdzakelijk omdat het afgeleverde geneesmiddel in poedervorm was gesleten en omdat uit het proces-verbaal niet bleek, dat folia sennae Alexandrinae waren verkocht.

Omtrent dit bezwaar door den burgemeester voornoemd geraadpleegd, is het den inspecteur niet moeilijk geweest te betoogen, dat het ongegrond was, omdat de vorm, waarin een geneesmiddel wordt

afgeleverd, niets ter zake afdoet en vele middelen nimmer in een anderen dan in den poedervorm worden gebezigd en omdat de vroegere (buiten werking gestelde) beschikking van den minister van Binnenlandsche Zaken van 10 November 1865 wèl de Alexandrijnsche senna bladeren vermeldde, maar in de thans geldige lijst C, behoorende bij de beschikkiug van 15 Juli 1872, n°. 339, 9e afd. eenvoudig de folia sennae aangegeven zijn.

8°. Alvorens den aanleg eener nieuwe begraafplaats voor de Roomsch-katholieke gemeente te 's Heerenhoek goed te keuren, hebben burgemeester en wethouders zich tot den inspecteur gewend met de vraag of eene beplanting van het aan te leggen terrein aan weerszijden met hooge opgaande boomen kon behouden blijven en of een in de nabijheid aanwezige put, ontstaan door uitgraving ter ophooging van het begrafenisveld, moest gerekend worden te vallen in de verbodsbepaling in alinea 3 van art. 16 der wet van 10 April 1869 (*Stbl.* n°. 65) opgenomen. In antwoord hierop is te kennen gegeven, dat eene beplanting gelijk de bestaande eerder nuttig dan schadelijk moet gerekend worden en dat de aangehaalde verbodsbepaling slechts toepasselijk is op het graven van putten binnen den verboden kring van eene bestaande of binnen den tijd van 10 jaren gesloten begraafplaats, hoezeer voorzichtigheidshalve bij het te geven verlof, om het aangewezen terrein in te richten tot eene nieuwe begraafplaats, kon worden bedongen, dat het water van dien put of vijver nimmer tot drinkwater zal mogen worden aangewezen of aangewend.

Beplanting en het aanwezig zijn van een put bij een aan te leggen begraafplaats te 's Heerenhoek.

9°. Door burgemeester en wethouders van Middelburg gevraagd of uit een hygienisch oogpunt bedenkingen bestaan tegen een aangevraagd verlof tot het oprichten van eene fabriek voor stoomzuivering van bedden, matrassen enz., en of bij eventueele inwilliging van het verzoek eenige voorwaarden, ook meer bepaald op het vervoeren van de te zuiveren voorwerpen, moeten gesteld worden, — is daarop te kennen gegeven, dat de gekozen plaats, als vrij van woningen in den omtrek, gunstig gelegen is, dat de stoompijp zoo hoog mogelijk moet worden opgetrokken en dat de put voor uitstorting van het afval-water onmiddellijk bij de fabriek moest worden aangelegd; en ten opzichte van de voorwaarden te stellen op het vervoer van te zuiveren voorwerpen, dat dit zoude moeten geschieden in overdekte draag- of voertuigen (in van deksels voorziene kisten, manden of in gesloten zakken), zonder oponthoud en langs den kortsten weg naar de fabriek; voor voorwerpen in de gemeente ter zuivering bestemd, des morgens voor 9 ure; terwijl van het vervoer van voorwerpen van personen, die aan eene besmettelijke ziekte hebben geleden, hetzij uit de stad of van

Oprichting eener fabriek voor stoomzuivering van bedden enz. te Middelburg.

buiten de gemeente herkomstig, de politie telkens bevorens moet kennis dragen.

Aanstelling en beëediging van een doodschouwer.

10°. Dewijl het uit het door den geneeskundigen raad ingesteld onderzoek naar de wijze, waarop in Zeeland de geneeskundige armverzorging en de betrekking van doodschouwer geregeld zijn, waaromtrent onder dagteekening van 31 October 1872 een verslag werd uitgebracht, — gebleken is, dat in 12 gemeenten alsnog geen gevolg is gegeven aan het voorschrift van art. 4 der wet van 10 April 1869 (*Stbl.* n°. 65) tot het aanstellen en beëedigen van een geneeskundige als doodschouwer, zoo zijn de besturen van die gemeenten, onder dagteekening van den 10en September, door den inspecteur aangeschreven om zoo spoedig mogelijk aan die imperatieve bepaling der wet te voldoen. Van negen gemeentebesturen is hierop bericht ontvangen, dat zij aan die aanschrijving onmiddellijk gevolg hebben gegeven, terwijl de antwoorden van die van Burgh, Haamstede en St. Anna ter Muiden alsnog niet zijn ingekomen.

Inlichtingen aan geneeskundigen gegeven.

11°. Op deswege ingediende vertoogen en bedenkingen zijn aan een aantal geneeskundigen inlichtingen gegeven over verschillende onderwerpen als: over het al- of niet verplicht herijken van gewichten voor geneeskundig gebruik; over de vordering van een ambtenaar van den burgerlijken stand tot het afgeven eener verklaring van overlijden door den gemeente-doodschouwer, wanneer een geneeskundige buiten de gemeente den lijder behandeld heeft, zonder te voldoen aan art. 5 der wet van 1 Juni 1865, (*Stbl.* n°. 60); over het opdragen der bij de wet, houden de voorziening tegen besmettelijke ziekten, voorgeschreven periodieke vaccinatiën aan een collega, tevens wethouder der gemeente, die aangeboden had zich zonder belooning daarmede te belasten; over de wenschelijkheid, dat door het geneeskundig staatstoezicht eene beknopte handleiding voor de ontsmetting worde uitgegeven; en eindelijk over verschillen van geneeskundigen met de gemeentebesturen over het toe te kennen honorarium voor gezegde periodieke vaccinatiën; terwijl een geneeskundige op zijn verzuim is moeten opmerkzaam gemaakt worden in het niet doen van aangifte bij het voorkomen van roodvonk-lijders in zijne gemeente.

Onderwerpen met bijzondere personen en lichamen behandeld.

12°. Onderwerpen met bijzondere personen behandeld betroffen:

a. Eene kennisgeving in dato 28 Juli van den wachtmeester kommandant der brigade koninklijke marechaussée te Sluis, dat de aan het uitwateringskanaal aldaar in den omtrek arbeidende polderwerkers zich van onzuiver drinkwater moesten bedienen. Dit bericht in handen gesteld van een lid van den geneeskundigen raad aldaar en niet ongegrond bevonden zijnde,

zoo zijn door hem de gevorderde maatregelen genomen, dat zuiver drinkwater uit de gemeente-pompen te Sluis aan het werkvolk zou worden verstrekt.

b. Het bouwen van eene school door het Roomsch Katholiek parochiaal armbestuur van Kwadendamme (gemeente Hoedekenskerke). Alvorens daartoe over te gaan zijn den inspecteur de plannen toe zonden met verzoek daarin die veranderingen en verbeteringen aan te brengen, die konden geacht worden uit een hygienisch oogpunt noodzakelijk te zijn.

c. Het ontbreken van privaten in de gevestigde bijzondere school te Nieuwedorp (gemeente 's Heer Arendskerke), met het daarbij bestaande gebruik, dat wegens het gemis daaraan, gedurende den schooltijd eerst de meisjes, daarna de jongens voor eene poos naar buiten werden gezonden. De op deze hoogst ondoelmatige gesteldheid opmerkzaam gemaakte commissie van toezicht op die school, overtuigd van de gegrondheid der daartegen gemaakte bedenkingen, heeft terstond besloten er aan te gemoet te komen door den aanleg van privaten.

d. Het aanleggen van eene nieuwe school te Poortvliet op het voormalige kerkhof rondom de kerk, reeds bij den aanleg eener nieuwe begraafplaats in 1825 als zoodanig verlaten. Deswege om inlichting gevraagd, is, onder verwijzing naar den bij art. 25 der wet van 10 April 1869 (*Stbl.* n°. 65) gestelden termijn van 30 jaren, te kennen gegeven, dat tegen het bouwen op de aangewezen plaats uit het wettelijk oogpunt geene bedenking bestaat, indien overigens geene hygienische overwegingen het moeten doen ontraden.

5°. *Personeel der geneeskunstoefenaren.* Na de in de voorjaarsvergadering deswege gedane mededeelingen zijn de volgende wijzigingen in bedoeld personeel ontstaan:

Overleden:

J. H. Q. Janssen, med. et chir. doctor te Middelburg; C. M. de Booij, vroedvrouw te Axel.

Vertrokken:

W. A. Cools, heel- en vroedmeester te Boschkapelle, naar Vessem (Noord-Brabant); J. A. C. M. Rusche, vroedvrouw te St. Maartensdijk, naar Haarlem.

Hield met de uitoefening op:

J. E. Sivert, heel- en vroedmeester te Meliskerke.

Vestigden zich:

A. J. Geluk Az., arts, te St. Maartensdijk; I. Weijer, vroedvrouw te Axel; K. J. Kastelijn, vroedvrouw te Sint Maartensdijk.

Verplaatste zich in de provincie:

D. N. van de Linde, heel- en vroedmeester van Bruinisse naar Lamswaarde (Hontenisse).

6°. *Winkelvisitatiën.* Als resultaat van het onderzoek werd berigt, dat van 134 apotheken 68 zeer goed, 61 goed en 1 slecht bevonden zijn. De bevinding van vier apotheken is hierbij niet opgegeven, omdat de gecommitteerden berigt hebben, dat twee voorwaardelijk goed waren, dat eene, wegens het vertrek van den geneeskundige ingepakt zijnde, niet is kunnen gevisiteerd worden en dat eene apotheek wegens ontoegankelijkheid der woning van den belanghebbende aan geen onderzoek is kunnen onderworpen worden. Van deze gebodsovertreding van art. 25 der wet van 1 Juni 1865 (*Stbl.* n°. 61) is proces-verbaal opgemaakt en dit ingediend bij den officier van justitie.

Behalve bij de geneeskundigen in den tweeden ring bestond bij verreweg de meeste geneeskundigen tot het leveren bevoegd, volslagen onbekendheid met het besluit van 23 Juli 1872 (*Stbl.* n°. 82).

Voorts berigtten de gecommitteerden in den eersten ring, dat de toestand van sommige apotheken veel te wenschen overliet en dat deze, niet bepaald slecht te qualificeren zijnde, noode in de cathegorie der goeden zijn geplaatst; daarentegen merkte de commissie in den tweeden ring over het algemeen een streven op tot verbetering der apotheken, vooral ook wat zindelijkheid en orde betreft.

Vele apothekers te Goes en geneeskundigen in Zuid-Beveland waren bezwaard over den eisch van den arrondissements-ijker, te Zierikzee resideerende, dat de onderdeelen van het gramgewicht ter ijking moeten worden toegezonden, waardoor zij op zijn minst gedurende drie dagen van het gebruik daarvan verstoken werden. Omtrent dit laatste punt werd tot inlichting medegedeeld, dat in de vergadering van inspecteurs van 20 Sept. 1872 de minister van Binnenlandsche Zaken als zijn gevoelen, waarmede de vergadering zich heeft vereenigd, heeft te kennen gegeven, dat, vermits het alleen de gewigten beneden de gram geldt, het wel niet als overwegend bezwaar mag worden beschouwd, dat de geneesheer, die de vergunning heeft tot het leveren van geneesmiddelen, zich twee stellen van die gewigten aanschaffe, waardoor hij tegelijk aan de wet op het ijken en aan zijne verpligtingen, uit de wetten van 1 Juni 1865 voortvloeijende, kan voldoen.

7°. *Vergunningen.* De heer Th. Persant Snoep te Kapelle, vergunning gevraagd hebbende, om in het belang van eene bespoedigde geneeskundige hulp bij de ingezetenen van de naburige gemeente Kattendijke aldaar een zekeren voorraad van geneesmiddelen te plaatsen, zoo is hem zulks onder de meermalen vermelde voorwaarden toegestaan. Het is den inspecteur echter, zoo

deelt hij mede, meer en meer twijfelachtig voorgekomen, of het plaatsen hier of daar van eenige geneesmiddelen door een geneeskundige, tot het leveren bevoegd, buiten zijne woning, eene zaak is, waarvoor toestemming moet gevraagd of mag verleend worden.

8°. *Overtredingen.* Zekere Marinus Gerard Muller, laatst verblijf houdende te Goes, is ter zake van het onbevoegd uitoefenen der geneeskunst als bedrijf, door de arrondissements-regtbank aldaar den 1 Juli 1873 veroordeeld tot eene cellulaire gevangenisstraf van 45 dagen en in de kosten. Voorts is de huurkoetsier J. van Keulen te Middelburg, wegens het onbevoegd behandelen van een met doodelijk gevolg afgeloopen geval van diphtheritis, door de arrondissements-regtbank te Middelburg den 10en Juli 1873 veroordeeld tot eene geldboete van vijf en twintig gulden en in de kosten.

9°. *Inschrijving van leerlingen in de verloskunde.* Van de zes meisjes die zich aangemeld hebben voor het onderwijs aan 's rijks kweekschool te Amsterdam zijn vijf voorgedragen en drie kunnen geplaatst worden, te weten: J. C. van Melle te Breskens, A. C. Kastelijn te Vlissingen en M. S. Hooftman te Sluis.

Beraadslaging naar aanleiding van het verslag van den inspecteur.

Naar aanleiding dezer mededeelingen verklaarde dr. Goemans, dat hij met bevreemding kennis genomen had van de mededeeling in de gemeenteraads-vergadering van Zierikzee van 6 Nov. jl., dat het lokaal in de Mannestraat aldaar door gedeputeerde staten was goedgekeurd voor de bij art. 7 der wet van 4 Dec. 1872 voorgeschreven gelegenheid tot afzondering en verpleging van lijders. Daar toch de burgemeester het advies gevraagd had van de te Zierikzee wonende leden en plaatsvervangende leden van den geneeskundigen raad en deze omtrent een lokaal voor besmettelijke ziekten rapport hadden uitgebragt, moet hij eenigzins protest aanteekenen tegen het besluit van den gemeenteraad, daar hij aan het goedgekeurde lokaal ten eenemale alle geschiktheid ontzeggen moet.

Ook dr. de Bruijne noemt het lokaal geheel ongeschikt als zijnde het eene oude kazerne, bestaande uit een paardenstal ter regterzijde en ter linkerzijde uit een lokaal, waar acht kribben kunnen geplaatst worden, zonder afscheiding voor beide geslachten; voorts zijn er geen vertrekken voor medici, oppassers enz. Bij het door de leden van den raad opgemaakte plan kan het lokaal zeer doelmatig worden ingerigt met kamers voor zelfbetalenden, badkamers, conciergekamer, keuken, enz. De kosten zouden in dat geval *f* 4000 à *f* 5000 bedragen, maar, daar Zierikzee geen gasthuis bezit, zoude dan tevens op eene waardige wijze in deze behoefte voorzien zijn.

De voorzitter dankt voor de gegeven inlichtingen: op zijne aanbeveling is door gedeputeerde staten het gebouw, dat bij vroegere epedimiën in gereedheid is gebragt en dat eene gunstige ligging heeft, goedgekeurd in het vertrouwen zijnerzijds, dat het thans in overleg met de plaatselijke deskundigen zoude worden ingerigt. Nu zulks echter het geval niet schijnt te zijn, zal hij zich persoonlijk van den toestand van het lokaal gaan overtuigen.

De heer Hennequin vraagt, of er gevolg gegeven is aan het advies, om door ruime aflating en wederopzetting van water het gehalte van het water in het scheepvaartkanaal van Brugge op Sluis te verbeteren; waarop de voorzitter antwoordt, dat het gewestelijk bestuur van West-Vlaanderen inderdaad door den commissaris des Konings daartoe is aangezocht, dat de zaak echter later, naar hij vernomen heeft, is in handen gesteld van den hoofdingenieur van den Waterstaat. Tevens deelt hij mede, dat in de inspecteursvergadering besproken is eene wettelijke regeling tegen verontreiniging van bodem, water en lucht, die tot stand komende het gereede middel zal kunnen zijn, dat dergelijke toestanden tot verbetering geraken.

De heer Hennequin dankt voor de gegeven inlichtingen, doch merkt op, dat van ververscbing tot dusverre nog niets gebleken is; het is een stilstaand water, dat nog steeds zoowel als drinkwater als voor de bierbrouwerijen gebruikt wordt.

De heer Hennequin deelt verder mede, dat van de gemeente St. Anna ter Muiden eerlang berigt omtrent de aanstelling van een doodschouwer kan ingewacht worden.

Door dr. Fokker worden eenige inlichtingen verzocht omtrent den weinigen bijval, dien de geneeskundige ambtenaren schijnen geschonken te hebben aan het voorstel van de commissie van toezicht en beheer over 's rijks kweekschool voor vroedvrouwen te Amsterdam, om strengere eischen te stellen voor de toelating van leerlingen tot die inrigting; waarop door den voorzitter geantwoord wordt, dat de minister de individueele meening der inspecteurs gevraagd heeft; de meerderheid was echter tegen den maatregel, op grond der vrees, dat bij strengere eischen nog grooter gebrek aan zich aanmeldend personeel zoude ontstaan.

Naar hunne meening zou de school teniet gaan, indien men alleen meisjes uit betere standen wilde toelaten. Thans bestaat echter het voornemen, om aan de school uitbreiding te geven of om ook scholen in andere plaatsen op te rigten.

Dr. Hazenberg vraagt eenige inlichting, waarom de inspecteur zich bezwaard acht, om vergunning te verleenen tot het plaatsen van een zekeren voorraad van geneesmiddelen door een

geneeskundige, bevoegd tot het afleveren, in eene andere gemeente.

De voorzitter antwoordt, dat hij geene toestemming kan geven voor eene handeling, die de wet noch verbiedt, noch toelaat; is zij in strijd met de wet, dan kan de vergunning van den inspecteur haar niet wettigen; is zij er niet mede in strijd, dan is diens toestemming overbodig.

Dr. Hazenberg is met deze verklaring niet bevredigd en vraagt, of dan overal zonder toezigt geneesmiddelen kunnen geplaatst worden en wat alsdan de geheele inspectie der apotheken te beduiden heeft. In ieder geval acht hij het wenschelijk, dat de inspecteur van het plaatsen van dergelijke voorraad kennis draagt.

De heer Hennequin meent, dat de bedoelde plaatsing van geneesmiddelen in strijd is met de bepalingen van art. 3 der wet op de uitoefening der artsenybereidkunst.

De heer Snoep merkt op, dat de besproken onmagt van den inspecteur tot het geven van vergunning zich alleen uitstrekt tot plaatsen, waar geen geneeskundige gevestigd is.

De voorzitter deelt dit gevoelen alsmede de wenschelijkheid, dat hij met de plaatsing hier of daar van geneesmiddelen in kennis gesteld wordt, doch doet den heer Hennequin opmerken, dat blijkens art. 21 derzelfde wet het door hem aangehaalde wetsartikel ter zake niets afdoet.

Dr. Hazenberg wil naar aanleiding van het gesprokene geen voorstel doen, maar blijft bij zijne meening, dat het eene leemte in de wet moet geacht worden, dat in dezen toestand niet voorzien is.

De mededeelingon worden verder voor kennisgeving aangenomen.

Mededeelingen betreffende de vaccinatie-aangelegenheden.

De voorzitter deelt daarop mede, dat de antwoorden op de circulaire aan de gemeentebesturen, als bijlage B in de notulen der laatste vergadering opgenomen, betreffende de regeling der vaccinatie aangelegenheden, nog niet volledig zijn ingekomen, zoodat daaromtrent nog geen verslag kan worden uitgebragt. Hij hoopt, dat zulks in de voorjaars-vergadering zal kunnen geschieden.

De secretaris citeert eenige voorbeelden, om aan te toonen, hoe uiteenloopend de belooning is, die in de verschillende gemeenten aan de vaccinateurs wordt toegekend. Van 35 gemeenten, waaronder Veere en Vrouwepolder, wordt het antwoord nog gewacht.

Mr. Snijder geeft hierop te kennen, dat deze aangelegenheid in de genoemde gemeenten nog niet definitief geregeld is, maar dat het voornemen bestaat, om voor de vaccinatie *f* 1 per hoofd te betalen.

Aan de orde is de behandeling der herziene prijslijst van ge-

Prijslijst van geneesmiddelen

neesmiddelen voor de armen-praktijk, waarvan een concept in druk aan de leden is toegezonden.

De heer Verhulst verlangt aan de prijslijst meerdere geneesmiddelen toegevoegd te zien en noemt in de eerste plaats het *acetum aromaticum*.

De heeren de Ligny en Hennequin, belast met het opmaken van dit concept, verklaren zich tegen het opnemen van meerder geneesmiddelen, niet omdat zij er persoonlijk tegen zijn, maar omdat zij als beginsel hebben aangenomen, om in de officieele prijslijst geene geneesmiddelen te vermelden, die buiten het wetboek gaan: alleen de middelen, die in de editio altera der pharmacopoea voorkomen, zijn opgenomen, daar anders het werk van te grooten omvang zoude worden.

De voorzitter, hoezeer het beginsel goedkeurende, meent, dat men zich toch niet te strikt aan de editio altera behoeft te houden, evenzoo de heer Verhulst, die aantoont, dat het bij het taxeren van rekeningen groot gemak oplevert, wanneer veel gebruikt wordende geneesmiddelen, ook al komen zij niet in de editio altera voor, in de prijslijst zijn opgenomen. Hij wil na het gehoorde niet op de invoeging van het *acet. arom.* aandringen, maar wel van enkele andere middelen, als: het *acidum phenylicum venale*, den *carb. lythicus*, het *cornu cervi praeparatum* en de *folia aurantiorum*. Tegen de opname der drie eerste middelen hebben gecommitteerden geen bezwaar, weshalve daartoe besloten wordt, wel echter tegen de *folia aurant.*, die ten platten lande nooit gebruikt worden.

Dr. Hazenberg stelt hierop als motie van orde voor, dat door den heer Verhulst een appendix op de lijst gemaakt worde, om die later te behandelen.

Nadat echter de voorzitter en secretaris op afdoening der zaak hadden aangedrongen, daar de lijst reeds ter perse is en veranderingen nog gemakkelijk kunnen opgenomen worden, wordt de motie met 9 tegen 3 stemmen verworpen. Voor stemden dr. Hazenberg, mr. Snijder en dr. Goemans.

De opname der *folia aurantiorium* thans in stemming gebragt, wordt daartoe met 8 tegen 3 stemmen besloten, blijvende mr. Snijder buiten stemming.

Op voorstel van den heer Verhulst wordt verder met algemeene stemmen besloten, om een prijs te bepalen van het hectogram en van het decagram voor *chloroform* en van het gram voor *acetas morphicus*, *hydrochloras morphicus* en *hydrochloras chinicus*. Een voorstel verder van den heer Verhulst, om eveneens den prijs van het gram in te vullen voor *podophyllim* wordt met 7 tegen 6 stemmen aangenomen.

Dr. Goemans wijst op de inconsequentie, die op vele plaatsen in de prijslijst wordt opgemerkt. Zeo kost b. v. de *sulphas chinicus* als gram 35 cent en als 10 decigram 50 cent. Hij wenscht, even als dr. Keijzer, dat bij ieder geneesmiddel eene basis worde aangenomen, dat derhalve slechts ééne prijsbepaling gelde, die, naarmate het middel in kleiner of grooter hoeveelheid gebruikt wordt, bij het lager of hooger gewigt staat aangegeven.

De heer de Ligny erkent de gewraakte inconsequentie, maar merkt op, dat overal kleine hoeveelheden duurder zijn dan groote: dezelfde onnaauwkeurigheid zal in alle prijslijsten opgemerkt worden, overal zal men zien, dat voor de kleinste hoeveelheden iets meer moet betaald worden.

De heer Hennequin bewijst met eenige voorbeelden, dat zulks ook in de burger-praktijk het geval is en niet anders zijn kan.

De voorzitter wil zulks gaarne toegeven, maar meent toch, dat het verschil te groot is. Hij stelt daarom voor, om bij de prijsbepaling van den *sulphas chinicus* voor het decigram slechts 4 cent aan te nemen. Aldus besloten.

Dr. A. P. Fokker stelt voor, om voor de gereedmaking 's nachts eenige meerdere belooning te stellen, b. v. van 25 cent voor ieder voorschrift. De heer Verhulst ondersteunt dit voorstel, daar, althans te Middelburg, voor het gereedmaken 's nachts somtijds het dubbele wordt in rekening gebragt.

Het voorstel ter opname bij de algemeene bepalingen van het volgende: „Voor het afleveren des nachts, te rekenen van 's avonds 11 uur tot 's morgens 7 uur, zal voor ieder geneesmiddel 25 cent boven het tarief voor de gereedmaking gerekend worden", — wordt met algemeene stemmen aangenomen.

De prijslijst vastgesteld zijnde, wordt besloten, dat een exemplaar daarvan zal toegezonden worden aan de geneeskundigen, die geneesmiddelen leveren, en aan de apothekers.

Mr. Snijder stelt voor, om ook aan de gemeentebesturen een exemplaar toe te zenden.

De voorzitter acht zulks onnoodig, daar zij toch niet in staat zijn de prijzen te beoordeelen en daar de rekeningen bij verschil toch aan den inspecteur ter beoordeeling worden toegezonden.

Nadat mr. Snijder echter nogmaals betoogd had, dat de gemeentebesturen, juist omdat zij de prijzen niet beoordeelen kunnen, groote behoefte aan een leiddraad hebben, wordt zijn voorstel in stemming gebragt en met 8 tegen 5 stemmen verworpen. Voor stemden dr. de Wind, mr. Snijder, dr. Goemans, Snoep en dr. de Bruijne.

De verslagen der gecommitteerden voor de winkelvisitatien Verslagen van

gecommitteerden voor de winkelvisitatien.

aan de orde zijnde, stelt de voorzitter de vraag, of dit onderwerp in het openbaar of in eene besloten zitting zal behandeld worden.

Dr. Verschoor verklaart zich evenals vroeger voor openbare behandeling; desgelijks dr. de Wind, die vroeger tegen openbare behandeling was, maar nu van zienswijze veranderd is, wegens het gedrukt overzigt van de uitkomsten der winkelvisitatien over 1866—1873; — dr. Hazenberg verklaart zich tegen openbare behandeling, omdat de gecommitteerden niet altijd kundig genoeg zijn, om de juiste qualificatie te bepalen. Men loopt derhalve gevaar, om door eene eenvoudig individueele opvatting een burger van den staat zijn crediet te ontnemen.

Mr. Snijder en dr. Goemans protesteeren tegen deze verklaring van dr. Hazenberg. De bewering, dat de gecommitteerden niet allen bekwaam genoeg voor hunne taak zouden zijn, achten zij beleedigend zoowel voor hen die mandateeren als voor de gemandateerden zelven.

De heer Snoep acht openbaarheid niet noodig, daar de inspecteur toch magt genoeg bezit, om de nalatigen te straffen. Voorts beweert hij, dat het oordeel niet zoo zeer afhankelijk is van de meerdere of mindere bekwaamheid der gecommitteerden, als wel van andere omstandigheden, vooral gebrek aan tijd.

Dr. Goemans is zeer voor openbare behandeling, daar de wet reeds sedert eenige jaren in werking en dus bekend is, zoodat men thans met meer gestrengheid handelen mag, te meer daar de ervaring geleerd heeft, dat niet altijd aan de door de gecommitteerden gemaakte aanmerkingen de noodige aandacht geschonken wordt.

De heer de Ligny merkt op, dat aan dit bezwaar gemakkelijk kan tegemoet gekomen worden, daar men bij niet opvolging der aanmerkingen proces-verbaal kan opmaken. Voorts verklaart hij zich zeer tegen openbare behandeling, daar tegenover een publiek, dat de zaak niet altijd met juistheid beoordeelen kan, ligtelijk eene apotheek zou kunnen geschandvlekt worden, waaraan slechts weinig beteekenende gebreken op te merken vallen.

Mr. Snijder wijst er ten slotte nog op, hoe ieder burger, die brood, vleesch, melk of wat ook aan gezonden verkoopt, bij de minste vervalsching in het openbaar gestraft wordt. Dubbel noodig acht hij het daarom, dat er naauwkeurig toezigt gehouden worde op de middelen, die voor zieken bestemd zijn, en dat dit toezigt eveneens in het openbaar behandeld worde.

Met 8 tegen 5 stemmen wordt hierop besloten tot openbare behandeling. Tegen stemden dr. Hazenberg, Snoep, de Ligny, Hennequin en Verhulst.

De rapporten der gecommitteerden worden thans door den voorzitter overgelegd, doch niet voorgelezen, daar thans ieder der leden in de gelegenheid is om te worden ingelicht omtrent de bevinding der gecommitteerden.

Dr. A. P. Fokker vraagt, waarom de apotheek van den heer de Wilde te Dreischor niet gevisiteerd is, waarop de voorzitter antwoordt, dat de visiteerende commissie zijn huis gesloten heeft gevonden, dat, zulks voor eenige jaren nogmaals gebeurd zijnde, alsnu proces-verbaal is opgemaakt en dit den officier van justitie toegezonden. Op eene vraag van dr. Goemans, of eene visitatie van die apotheek van dit jaar gedaan zal worden, antwoordt de voorzitter ontkennend. De apotheek was steeds in goede orde en jaarlijksche visitatie van iedere apotheek is geen wettelijk voorschrift.

De heer de Ligny vraagt, of de apotheek van den heer Kaboord werkelijk is opgeruimd, waarop de voorzitter antwoordt, dat genoemde heer officieel berigt heeft ingezonden, dat de door hem voorgeschreven geneesmiddelen bij zijn ambtgenoot zullen worden gereed gemaakt; zoo hij derhalve voortgaat zelf nog geneesmiddelen af te leveren heeft er wetsovertreding plaats.

Verslag van gecommitteerden tot herziening van het reglement.

Niemand verder het woord over deze rapporten verlangende, wordt den heer Hennequin, als verslaggever voor de commissie tot herziening van het reglement, het woord gegeven.

De heer Hennequin berigt, dat gecommitteerden geene verandering van het reglement hebben voor te stellen, dat hij wel de verdeeling der provincie in drie ringen voor de winkelvisitatie als onvoldoende betreurt, maar dat zijns inziens art. 13 van de wet, regelende het geneeskundig staatstoezigt, belet om hieromtrent veranderingen in het reglement te brengen.

De voorzitter deelt dit gevoelen en, hoezeer hij ook drie ringen eer te weinig acht, meent hij, dat het reglement bezwaarlijk op dit punt zoude te wijzigen zijn, omdat de raad slechts 3 apothekers onder zijne leden en evenzoo velen onder zijne plaatsvervangende leden telt.

De commissie wordt voor rapport bedankt en overeenkomstig haar voorstel wordt besloten, het reglement onveranderd te laten.

Verslag van gecommitteerden tot nazien van het archief

Aan de de orde is thans het verslag van gecommitteerden tot het nazien van het archief, die bij monde van den heer de Ligny verklaren, dat het archief in goeden staat bevonden is.

Zij stellen voor om een nieuwen catalogus van de bibliotheek te laten drukken, daar de thans bestaande door de vele bijvoegingen overladen is. Dien overeenkomstig wordt met algemeene stemmen besloten en de commissie van haar mandaat ontslagen.

Benoeming van commissien: 1°. tot nazien der rekening. 2° tot het geven van adviesen namens den raad.

Als leden der commissie tot het nazien der rekening worden bij loting aangewezen de heeren dr. de Wind, dr. de Bruijne en Hennequin; — als leden der commissie tot het geven van adviesen namens den raad, worden bij continuatie voorgedragen en benoemd de hh. dr. de Man en de Ligny, doch ter vervanging van den heer Hennequin wordt bij loting de heer Verhulst aangewezen, daar het wenschelijker geacht wordt, dat de leden dezer commissie te Middelburg woonachtig zijn. — Als leden der commissie tot resumtie der notulen, worden bij voortduring voorgedragen en benoemd de heeren dr. de Wind en de Ligny. Al de benoemden verklaren zich bereid het hun opgedragen mandaat te aanvaarden.

3°. tot resumtie der notulen.

Verslag van gecommitteerden tot onderzoek van fabrieken en werkplaatsen.

Door dr. Keijzer wordt vervolgens een schriftelijk rapport uitgebragt, namens de in de voorjaars-vergadering benoemde commissie tot onderzoek der fabrieken en werkplaatsen in Zeeland. De commissie deed thans verslag van een door haar ingesteld onderzoek naar den toestand der slagerijen in de voornaamste gemeenten dezer provincie. Naar aanleiding van dit verslag bespreekt dr. Hazenberg de slagterij van den heer Gillesen te Vlissingen, wiens huis en winkel buiten zijne schuld verontreinigd worden door eene goot van zijne buren, waardoor vuil en stank veroorzaakt wordt; hij uit den wensch, dat hierin moge voorzien worden.

De voorzitter belooft, dat hij deze zaak zal in gedachte houden en vraagt, of de commissie ook eenig advies heeft omtrent het oprigten van abattoirs.

Dr. Keijer en dr. Verschoor meenen, dat zulks voor kleinere gemeenten te kostbaar is en dat het voor Middelburg en Goes niet noodzakelijk moet geacht worden.

Nadat de commissie voor haren arbeid bedankt is, wordt besloten de tabel, houdende het resultaat van het onderzoek, als bijlage tot de notulen te laten drukken.

Behandeling van voorstellen tot het aannemen van eene andere qualificatie voor de winkelvisitatiën.

Voorts komt in behandeling een voorstel van den secretaris, naar aanleiding van het door hem opgemaakt overzigt van de uitkomst der winkelvisitatiën in Zeeland over 1866—1873, om namelijk voortaan slechts twee qualificaties aan te nemen, *goed* en *niet goed* of liever nog *voldoende* en *niet voldoende*. Het is hem toch bij het opmaken van dit overzigt gebleken, dat

hoogstwaarschijnlijk het oordeel, of eene apotheek *zeer goed* of *goed* moest genoemd worden, in zeer vele gevallen niet afhankelijk was van den toenmaligen toestand der apotheek, maar van de invidueele meening der leden van de visiteerende commissie.

Dr. Fokker wil dit gaarne toegeven, maar kan zich toch niet vereenigen met twee qualificaties en evenmin met de thans bestaande. Bij twee qualificaties moet men, zoo eene apotheek niet goed bevonden wordt, dadelijk tot vervolging overgaan. Als middenweg stelt hij voor, dat de visiteerende commissiën voortaan geen zakelijk, maar een gemotiveerd rapport zullen uitbrengen en dat dit rapport gedrukt en aan de leden toegezonden wordt.

Dr. Goemans ondersteunt dit voorstel onder voorwaarde, dat dan ook alles gedrukt en publiek gemaakt wordt.

De voorzitter is met het denkbeeld van twee qualificaties minder ingenomen. Daar eene apotheek, die *niet goed* bevonden is, noodzakelijk tot vervolging zal moeten leiden, zullen vele apotheken, waarvan op het een en ander nog al wat aan te merken zoude zijn, met de beste in de provincie gelijk gesteld worden, en niet zelden zal het resultaat dan zijn, dat alle apotheken in Zeeland *goed* bevonden worden zonder eenige aanmerking. Hem zou het het best voorkomen, om de apotheken te qualificeren *goed*, *voldoende* of *slecht*.

De heer de Ligny is het geheel eens met den voorzitter; wilde men het voorstel van dr. Fokker volgen, dan zoude het eene onbillikheid zijn, zoo in iedere apotheek niet alles onderzocht werd; het onderzoek van iedere apotheek zou dan minstens twee dagen vorderen.

Nadat deze meening nog door dr. Goemans wederlegd is, die o. a. als voorbeeld de examens aanhaalt, waarbij ook niet alles gevraagd wordt, maar slechts een gedeelte van de wetenschap, waarin examen wordt afgelegd; — worden de verschillende voorstellen in stemming gebragt.

Het voorstel van dr. A. P. Fokker, om een gemotiveerd rapport uit te brengen, wordt met 10 tegen 3 stemmen verworpen; vóór stemden mr. Snijder, dr. Goemans en dr. Fokker; dat tot het aannemen van twee qualificaties eveneens, met 12 tegen 1 stem, die van dr. Fokker; — daarentegen het voorstel van den voorzitter, om de qualificaties *goed*, *voldoelde* of *slecht* aan te nemen, met 11 tegen 2 stemmen aangenomen. Tegen stemden dr. de Bruijne en de heer Snoep.

De vergadering gaat hierop over in eene zitting met gesloten deuren.

Herkiezing van aftredende correspondeerende leden.

Na heropening der vergadering deelt de voorzitter mede, dat de áan de beurt van aftreding zijnde correspondeerende leden, namelijk dr. J. N. Boom te Zierikzee, dr. J. M. Boom te Tholen, A. Walraven te Nieuwland, dr. Q. J. M. Janssen te Wissenkerke, K. Was te St. Maartensdijk en G. J. Bertel te Koudekerke, allen eenstemmig voor drie jaren zijn herkozen.

Sluiting der vergadering.

Niemand verder iets voor te stellen hebbende, wordt de vergadering door den voorzitter gesloten.

Aldus voorloopig vastgesteld.

J. P. BERDENIS VAN BERLEKOM, *Secretaris.*

NAAM VAN DEN HOUDER.	WOONPLAATS.	SLAGTPLAATS.	TOESTAND VAN D
MIDDELBURG.			
Vleeschhouwerijen.			
R. Meertens.	Lambregtstraat L 93.	Penninghoeksingel L 93.	Van blaauwe tegels, bel put.
K. Meertens.	Lange Geere K 248.	Beenhouwerssingel K 240.	Id.
S. van Straten.	Langevijle K 200.	Schuifelstraat K 189.	Id.
Wed. J. Frank.	Lange Noordstr. L 129.	Beenhouwerssingel K 247.	Id.
Wed. J. Andriesse.	Vlasmarkt K 154.	Schuifelstraat K 154.	Id.
M. van Os.	Zuidzijde v. d. Dam G 60.	Spuistraatje F 140.	Id.
J. N. Cohen.	Vlasmarkt K 156.	Beenhouwerssingel K 248*b*.	Id.
N. M. Cohen.	Spanjaardstraat F 53.	Sint Sebastiaanstraat L 151.	Van niet gemetselde k
F. J. van Riel. *tevens varkenslager.*	Varkenmarkt K 38.	Koestraat K 292.	Van blaauwe tegels.
Gemeensch. slagterij, *tevens varkenslagerij.*	Vlasmarkt K 150.	Simpelhuisstraatje L 166.	Id.
Varkenslagerijen.			
Wed. S. van Bakergem.	Langedelft B 116.	Penninghoek L 52.	Niet gemetselde klinke
J. Hubregtse.	Gravenstraat I 276.	Beenhouwerssingel K 52.	Id.
K. S. Frederiks.	Kortedelft F 19.	Korte Singelstraat O 290.	Id.
P. M. Riemens.	Lange Burgt B 11.	Penninghoek L 44.	Van blaauwe tegels.
VLISSINGEN.			
Vleeschhouwerijen.			
Ph. Horneman.	Korte Walstraat.	Korte Walstraat achter het huis.	Tegels en plaveijen.
N. L. Meslier.	Nieuwedijk.	Schoolstraat.	Klinkers.
D. Hartog.	Lange Walstraat.	Vrouwenslop.	Klinkers en blaauwe te
C. Riemens.	Nieuwstraat.	Nieuwstr. naast het huis.	Klinkers en zerken.
S. L. van Os.	Bierkade.	Beursstraat.	Id.
Wed. v. d. Leijé.	St. Jacobstraat.	Nieuwstraat.	Klinkers.
Wed. J. Andriesse.	Groenewoud.	Groenewoud over het winkelhuis.	Id.
M. Hakker.	Kleine Markt.	Vlamenstraat.	Plaveijen.

VAN EN ATER.	HET BLOED.	MEST UIT DE STALLEN.	ZINDELIJKHEID, RUIMTE EN VENTILATIE.	ALGEMEEN OORDEEL.
eraardsch ar eene	Wordt ter verzending in gesloten vaten bewaard.	Mestvaalt op een ruim open erf.	Zeer goed.	Goed.
	Id.	Afgezonderde mestvaalt.	Id.	Id.
atgoot.	Id.	Op zijde van de slagtplaats.	Goed.	Id.
geschept k verwij-	Niet bewaard, op de mestvaalt geworpen.	Achter de slagtplaats.	Zeer goed.	Id.
atgoot.	Ter verzending bewaard.	Wordt niet verzameld.	Goed.	Id.
	Id.	Id.	Vold. is niet ruim.	Id.
le put ge- verwij-	Wordt niet bewaard, op de mestvaalt geworpen.	Op de mestvaalt bij een buurman gebragt.	Goed.	Id.
	Id.	In een gemetselde stadsmestput gebragt.	Voldoende.	Id.
	Ter verzending bewaard.	Mestvaalt in eene andere buurt.	Goed.	Id.
le put da- vijderd en gt.	Id.	In een gemetselde stadsmestput.	Voldoende, niet zindelijk, ook niet ruim.	Id.
	Gebruikt ter bereiding van bloedworst.	Wordt niet verzameld.	Goed.	Id.
	Id.	Mestvaalt achter de slagerij.	Id.	Id.
atgoot.	Op de mestvaalt gebragt.	Gemetselde mestput achter de slagerij.	Zeer goed.	Id.
straatgoot het stads-	Id.	Mestvaalt in een open erf achter de slagerij.	Goed.	Id.
gevoerd in	Loopt in een zinkput.	Eene mestvaalt in eene andere buurt.	Naar behooren.	Voldoende.
.	Id.	Stadsmestvaalt.	Id.	Id.
.	Zinkput en riool.	Id.	Id.	Id.
.	Zinkput.	Id.	Goed.	Zeer goed.
.	Id.	Mestvaalt achter de slagterij.	Zeer goed.	Voldoende.
.	Id.	Stadsmestvaalt.	Voldoende.	Goed.
.	Id.	Id.	Behoorlijk.	Voldoende.
.	Id.	Mestvaalt achter de slagterij.	Zeer goed.	Goed.

NAAM VAN DEN HOUDER.	WOONPLAATS.	SLAGTPLAATS.	TOESTAND VAN DEN
Varkenslagerijen.			
L. G. Gillesan.	St. Jacobstraat.	Nieuwstraat.	Klinkers en zerken.
Wed. A. Kemeling.	Walstraat.	't Riooltje.	Blaauwe tegels.
Wed. M. Kemeling.	Paradeplaats.	Fransch Kerkslop.	Plaveijen.
J. Kemeling.	Kerkstraat.	't Riooltje.	Blaauwe tegels.
D. Kemeling.	Breewaterstraat.	Breewaterstraat achter de woning.	Klinkers.
GOES.			
Vleeschhouwerijen.			
J. J. Slover.	Magdalenastraat A 17.	Korte Nieuwstraat D 83.	Van tegels, hellende naar
Banct.	Langevos.	Korte Nieuwstraat D 84.	Id.
Wed. van Have.	's Heer Hendrikskinderenstraat D 48.	's Heer Hendrikskinderenstraat D 89*a*.	Met steenen vloer, hellende
Dierx.	Oprid 's Heer Hendrikskinderenstraat D 34.	Stoofstraat D 141.	Id.
W. Tempelman.	Oprid Markt A 13.	Vlasmarkt A 37.	Id.
Varkenslagerijen.			
P. Teune.	Vlasmarkt A 39.	Buiten de stad gedood en gebrand.	—
J. Snijder.	Lombardstraat B 57.	Id.	—
ZIERIKZEE.			
Vleeschhouwerijen.			
Wed. T. Glaude.	Dam.	Koekinderstraat.	Van klinkers, hellende naa
A. Schelt. *tevens varkenslagerij.*	Verre Nieuwstraat.	't Hoeltje.	Id.
P. C. de Winter. *tevens varkenslagerij.*	Korte St. Janstraat.	Id.	Id.
M. A. Frenk.	St. Donuisstraat.	Id.	Id.
A. de Vos.	Dam.	Id.	Id.
Arnold.	Melkmarkt.	Id.	Id.
J. v. d. Bout.	Le Nobelstraat.	Hooge Molenstraat.	Id.

R VAN ... EN ... ATER.	HET BLOED.	MEST UIT DE STALLEN.	ZINDELIJKHEID, RUIMTE EN VENTILATIE.	ALGEMEE... OORDEEL
gevoerd in	Verbruikt tot bloedworst,	Stadsmestvaalt.	Goed.	Voldoende.
l.	Id.	Mestvaalt achter de slagterij.	Id.	Goed.
l.	Id.	Id.	Behoorlijk.	Voldoende.
l.	Id.	Id.	Goed.	Goed.
l.	Id.	Stadsmestvaalt.	Voldoende.	Id.
straatgoot loedwater.	Wordt bewaard in vaten.	Op het erf achter de slagtplaats.	Zeer goed.	Id.
l.	Id.	Id.	Id.	Id.
l.	Id.	Id.	Goed.	Id.
l.	Id.	Id.	Zeer goed.	Id.
l.	Id.	Id.	Id.	Id.
–	Id.	—	Goed.	Id.
–	Id.	—	Goed.	Id.
ot op eene itkomende r in eene ot.	Wordt op eene mestvaalt verzameld.	Achter het slagthuis.	Zeer goed.	Id.
l.	Wordt verzameld op de mestvaalt.	Achter eene schuur aan de binnenstoof.	Id.	Zeer goed.
	Id.	Achter het slagthuis.	Goed.	Goed.
raat in een	Id.	Id.	Id.	Id.
l.	Id.	Id.	Id.	Id.
	Id.	Id.	Id.	Id.
	Id.	Op eene verwijderde mestvaalt.	Zeer goed.	Zeer goed.

NAAM. VAN DEN HOUDER.	WOONPLAATS.	SLAGTPLAATS.	TOESTAND VAN DI
Varkenslagerijen.			
de Winter.	Fontein.	Buiten de bebouwde kom der gemeente.	—
Ornee.	St. Domusstraat.	Id.	Van leijen, hellende naar
ed. Bibbe.	Id.	Id.	Id.
van de Werve.	Id.	Id.	Id.
BROUWERSHAVEN.			
J. Arnold. *ens varkenslagerij.*	Haven.	Sleepstraat.	Van klinkers, hellende
Dekker. *vens varkenslagerij.*	Markt.	Korenmarkt.	Id.
h. Arnold. *vens varkenslagerij.*	Nieuwstraat.	Nieuwstraat.	Id.
v. Nieuwenhuizen. *vens varkenslagerij.*	Molenstraat.	Molenstraat.	Id.
THOLEN.			
I. Meerman.	Hoogstraat.	Hoogstraat.	Steenen vloer.
Meerman.	Markt.	Markt.	Id.
van Ast.	Brugstraat.	Brugstraat.	Id.
Meerman.	Dalemsche straat.	Dalemsche straat.	Id.

VAN EN …TER.	HET BLOED.	MEST UIT DE STALLEN.	ZINDELIJKHEID, RUJMTE EN VENTILATIE.	ALGEMEEN OORDEEL.
	Vloeit weg.	—	Zeer goed.	Goed.
…goot.	Id.	—	Id.	Id.
	Id.	—	Id.	Id.
	Id.	—	Id.	Id.
	Wordt verzameld op de mestvaalt.	Op eene verwijderde mestvaalt.	Id.	Zeer goed.
	Id.	Achter het slagthuis.	Goed.	Goed.
	Id.	Verwijderd van het slagthuis.	Id.	Id.
…ne sloot …lagthuis.	Id.	Achter het slagthuis.	Even voldoende.	Onvoldoende.
de slagt- …wijderde	Op eene van de slagtplaats verwijderde mestvaalt.	Op eene van de slagtplaats verwijderde mestvaalt.	Goed.	Goed.
	Id.	Id.	Id.	Id.
	Id.	Id.	Id.	Id.
	Id.	Id.	Id.	Id.

N°. 64. *Vergadering van den Geneeskundigen Raad voor de provincie Noord-Holland, gehouden op Dinsdag* 4 *November* 1873.

Voorzitter: de inspecteur van het geneeskundig Staatstoezicht in de provincie Noord-Holland, Dr. J. Penn.

Secretaris: Dr. G. A. N. Allebé.

Tegenwoordig al de leden en van de plaatsvervangende leden de heeren: P. van Vollenhoven. J. Swens, J. T. van Hengel, L. Scheltema Beduin, J. van Geuns, C. B. Tilanus, G. A. N. Allebé.

Notulen vastgesteld.

I. De notulen van de vorige vergadering worden, zonder aanmerkingen, goedgekeurd en vastgesteld.

Commissie tot het nazien der rekening over 1873.

II. Tot benoeming van de jaarlijksche commissie vóor het nazien der rekening en verantwoording, over 1873, wordt door het lot aangewezen de heer A. Stellingwerff, die tot leden van bedoelde commissie kiest de heeren J. Zeeman, E. H. G. Thijssen en W. Stoeder.

Correspondeerend lid.

III. Dr. J. Mulder te Zaandijk met November dezes jaars als correspondeerend lid aftredende, wordt met algemeene stemmen als zoodanig herkozen.

Mededeelingen.

IV. Door den voorzitter worden de volgende mededeelingen gedaan:

Ministerie van Binnenlandsche Zaken:

1°. Circulaire van den minister van Binnenlandsche Zaken, van 18 Julij 1873, waarin deze aan de commissarissen des konings in de verschillende provincien uitnoodigtde gemeentebesturen in hun gewest er op te wijzen, dat het, terwijl de Aziatische cholera in hare westwaardsche beweging ook Nederland bedreigt, plicht is de noodige voorzorgen te nemen, opdat alles wat de verbreiding der ziekte, zoo zij Nederland bereiken mocht, zou kunnen bevorderen, verwijderd worde. Bepaaldelijk vestigt de minister hierbij de aandacht op de noodzakelijkheid van tijdige verwijdering van ophoopingen van vuil, met verwijzing naar art. 6 der wet van 4 December 1872 (*Stbl.* n°. 134) en naar het groote gewicht van de zorg voor zuiver drinkwater.

2°. dd. 16 Augustus 1873, kennisgeving dat het bureau voor vaccinatie der afdeeling Haarlem en omstreken der Nederlandsche vereeniging tot bevordering der koepokinenting, aanspraak heeft op het genot van vrijstelling van briefport voor de aanvraag en verzending van koepokstof, volgens het Kon. besluit van 13 Maart 1868, n°. 79 onder de in dat besluit vermelde voorwaarden.

3°. dd. 19 Augustus 1873, toezending van een exemplaar van

een nader uitgegeven verbeterblad op de Nederl. uitgaaf der Pharmacopoea Neerlandia.

4°. dd. 22 Augustus 1873, toezending van een nader verbeterblad op de Nederl. uitgaaf der Pharmacopoea Neerlandia.

(In dit verbeterblad komen voor de verbeteringen door den geneeskundigen Raad voor N. H. aan de hand gedaan. Zie not. der vorige vergadering.

5°. dd. 21 October 1873, toezending van een afdruk van 's konings besluit van 16 dezer, waarbij sommige artikelen der wet van 4 December 1872 van toepassing worden verklaard op dysenterie, met uitnoodiging om aan ieder der leden en plaatsvervangende leden van den geneeskundigen Raad voor N. H. een afdruk te doen geworden.

6°. Circulaire van 2 October 1873, waarin aan de gemeentebesturen wordt medegedeeld, dat zich te Dordrecht en te Bergen op Zoom gevallen hebben voorgedaan van Aziatische cholera, en waarbij de burgemeesters worden verzocht wekelijks opgave te doen van aan die ziekte overledenen.

7°. Circulaire van 8 October 1873, aan de besturen der verschillende spoorweg-maatschappijen, houdende aanbeveling tot ontsmetting der privaten en urinoirs in en bij de stations, ter voorkoming zooveel mogelijk, van de verspreiding der Aziatische cholera.

8°. dd. 27 October 1873, toezending van 36 exemplaren van het verslag aan den koning van de bevindingen en handelingen van het geneeskundig Staatstoezicht in 1872, voor den geneeskundigen Raad en diens secretaris.

9°. dd. 27 October 1873, toezending van 1 exemplaar van: De cholera-epidemie in Nederland in 1866 en 1867 (2e stuk) met bijbehoorende kaart.

De Commissaris des Konings in de provincie NoordHolland.

dd. 10 Juli 1873, kennisgeving aan den geneeskundigen inspecteur voor N. H., dat nog niet van al de gemeentebesturen in dit gewest een antwoord is ingekomen op de door gedeputeerde Staten tot hen gerichte vragen, omtrent het bestaan of het daarstellen van inrigtingen tot opneming en verpleging van lijders aan besmettelijke ziekten; met vermelding, dat zoodra al de antwoorden zullen zijn ingekomen, deze door den commissaris des Konings bij gedeputeerde Staten ter tafel zullen gebracht en tevens daarbij de desbetreffende missive van den geneesk. inspecteur overgelegd zal worden, ten einde gezegd collegie daaromtrent kunne beslissen.

Gedeputeerde Staten van Noord-Holland.

1°. dd. 2 Juli 1873, kennisgeving en afschrift der beschikking

van 28 Julij jl., waarbij aan Dr. H. Simons te Krommenie wordt bericht, dat hij, tot het leveren van geneesmiddelen in de gemeente Assendelft, in de tegenwoordige omstandigheden, geen vergunning van gedeputeerde Staten behoeft.

2°. dd. 2 Juli 1873, kennisgeving en afschrift der beschikking waarbij aan den heer M. J. Schreppers, genees-, heel- en verloskundige te Bussum wordt medegedeeld, dat hij tot het leveren van geneesmiddelen in de gemeente Bussum, onder de tegenwoordige omstandigheden, geene vergunning van gedeputeerde Staten behoeft.

3o. dd. 9 Juli 1873, mededeeling dat aan het gemeentebestuur van Schagen is te kennen gegeven, dat gedeputeerde Staten geene termen gevonden hebben om te voldoen aan zijn verzoek, dat met intrekking van het besluit van 14 Juni 1871, n°. 40 verlof zou gegeven worden aan den geneesheer, die zich eventueel in de gemeente Schagen zou willen vestigen, aldaar geneesmiddelen te mogen leveren en dat derhalve zoodanig verlof, wanneer het mocht worden gevraagd, door gedeputeerde Staten niet zal worden verleend.

4°. Beschikking van gedeputeerde Staten van Noord-Holland van 1 October 1873, waarbij aan de commissie tot oprichting van een gesticht voor ouden van dagen te Egmond a/Zee, verlof gegeven wordt tot den bouw van dat gesticht op een afstand van 32 meters van de begraafplaats der gemeente.

(In het advies van den geneeskundigen inspecteur was bericht dat het aangewezen terrein, in elk opzicht voor het doel, waarvoor men het wenschte te bestemmen, gunstig gelegen was, en het bezwaar van een verschil van 3 meters met den bij de wet van 10 April 1869 bepaalden afstand, hem niet overwegend toescheen.

Wed. A. Broos te Haarlem, dd. 9 Juli 1873, kennisgeving van het overlijden van haren zoon, den heer Herman Broos, in leven plaatsvervangend lid van den geneeskundigen Raad voor Noord-Holland.

H. L. Richard, bode van den geneeskundigen Raad voor N. H. Verzoek aan den geneeskundigen Raad om eenige verhooging van salaris, wegens toenemende werkzaamheden en drukkende tijdsomstandigheden.

(Op voordracht van den voorzitter is door den geneeskundigen Raad besloten, de bezoldiging van bode Richard met *f* 50 's jaars te verhoogen en alzoo te brengen op *f* 150.)

De voorzitter deelt verder mede, dat ten gevolge van voorstellen dienaangaande, door de vergadering der geneeskundige inspecteurs, aan den minister van Binnenlandsche Zaken gedaan,

door de Nederlandsche regeering met die van Belgie en Pruisen overeenkomsten zijn getroffen, betreffende wederzijdsche mededeeling door de geneeskundige autoriteiten in Nederland, Belgie en Pruisen van de ziekten, die de volksgezondheid kunnen bedreigen.

Ten gevolge dier overeenkomsten zullen wederzijdsche mededeelingen geschieden, omtrent de ziekten, genoemd in de wet van 4 December 1875, (*Stbl.* n°. 134) alsmede omtrent dysenterie en besmettelijke oogziekte.

Door den geneeskundigen inspecteur, is tot den commissaris des Konings in Noord-Holland, dd. 2 Juli 1873 het verzoek gericht, om inzage van de antwoorden der gemeentebesturen in Noord-Holland op de vragen, die door het provinciaal bestuur gedaan waren met betrekking tot het inrichten van lokalen ter verpleging vau zieken, zooals die zijn voorgeschreven in art. 7 der wet van 4 December 1872. (Zie deze notulen bladz. 226).

Door den geneeskundigen inspecteur en adjunct-inspecteur werd 19 Augustus eene circulaire aan de gemeentebesturen gezonden, met aanbeveling tot het nemen van maatregelen tegen de verbreiding der cholera, van welke circulaire aan elk der leden van den Raad een exemplaar was toegezonden.

V. *Ziekten, welke de volksgezondheid bedreigen.*

Pokken zijn in de zomer- en najaarsmaanden dezes jaars bijna niet meer gezien; te Amsterdam in Juni, slechts 4 lichte gevallen van Varioloiden en te Zaandijk in Juli, 1 geval. **Ziekten, welke de volksgezondheid bedreigd hebben.**

Mazelen kwamen nog hier en daar voor, b. v. te Bloemendaal, Nieuwer-Amstel, Sloten, Wormer en Zandvoort; het waren echter meestal zeer goedaardige gevallen en gingen allen in herstel over. Te Amsterdam zijn van Juni—October 241 gevallen van mazelen opgegeven en 28 met doodelijken afloop.

Roodvonk vertoonde zich hier en daar, als: te Amsterdam, Helder, Zaandam, Zaandijk, Koog aan de Zaan, Krommenie, Nieuwer-Amstel. In elke der vijf laatstgenoemde gemeenten bepaalde de ziekte zich tot een enkel gunstig verloopend geval. Te Amsterdam kwamen nu en dan eenige gevallen voor, die echter in den regel gunstig verliepen. In Juli bezweken aldaar 2, in October 2 der aangetasten. In de gemeente Helder kwam roodvonk menigvuldig voor: van Juli toch tot October werden daar 65 gevallen aangegeven. De ziekte echter was uiterst goedaardig, zoodat slechts 2 lijders daaraan zijn overleden.

Kinkhoest werd waargenomen te Laren, Uitgeest, Alkmaar, Helder, Purmerende en Amsterdam. Op Marken bezweken in September 9, en in Amsterdam stierven van Juni tot October 41 kinderen aan die ziekte.

Typhus kwam in geene Noord-Hollandsche gemeente meer dan

gewoonlijk voor, behalve te Wormer, waar de ziekte eenige uitbreiding verkreeg. In Juli werden aldaar 9 gevallen, in Augustus 6 en in September 5 gevallen opgegeven, terwijl de sterftestaten in Juli 1 en in Augustus 2 sterfgevallen aanwezen. Onder de gemeenten waar enkele gevallen von typhus voorkwamen, worden genoemd Buiksloot, Graft, Haarlem, Haarlemmerliede, Nieuwer-Amstel, Opperdoes, Oudkarspel, Petten, Ransdorp, Texel, Urk, Ursem, Warmenhuizen en Wieringen. Te Amsterdam stierven aan deze ziekte van Juni tot October 36 personen.

Diarrhee en Cholerine. Volgens berichten van den heer J. Bolkestein in Haarlemmermeer, werden aldaar van 7 Augustus tot 22 September, 28 gevallen van bloeddiarrhee waargenomen, waarvan 14 bij volwassenen en 14 bij kinderen en jeugdige personen van 1—16 jaren, en was bij drie dezer de afloop doodelijk. In al die gevallen had een eenvoudige diarrhee één of meerdere dagen bestaan en ging de ziekte vergezeld van koortsen, die intermissien maakten en met goed gevolg door middel van sulph. chinii bestreden werden. Een groot aantal tusschenpoozende koortsen kwam aldaar tevens voor. De noodige voorzorgs-maatregelen werden genomen. De ontlaste stoffen werden ontsmet en begraven, en voor reiniging van het bevuilde lijf- en beddegoed werd zorg gedragen. *Diarrhee* en *cholerine* kwamen, gedurende Juli, Augustus en in de eerste helft van September te Amsterdam zeer menigvuldig voor. In Juli bezweken aldaar aan cholera nostras 2, in Augustus 6 en in September 1 personen. In bijna al die gevallen werd het gebruik van garnalen als oorzaak der ziekte vermeld.

VI. *Winkelvisitatiën.* De resultaten der winkelvisitatiën waren, in 1873, over het algemeen zeer voldoende.

Bij 4 geneeskundigen en bij 11 apothekers moest eene tweede visitatie plaats hebben; bij het meerendeel van dezen omdat hunne apotheek nog niet geheel volgens de nieuwe Pharmacopoea Neerlandica was ingericht. Bij die tweede visitatiën werden echter — behalve bij één geneeskundige — de noodige verbeteringen gevonden. De toestand der apotheek bij dien éénen geneeskundige gedoogde het voortbestaan in dienzelfden toestand niet, zoodat door de commissie tot visitatie alsnu proces-verbaal zou worden opgemaakt van de bevonden gebreken, ten einde dien geneeskundige te nopen òf zijne apotheek op te heffen òf haar in behoorlijke orde te brengen.

Faecalia. VII. Namens de commissie voor de faecalia geeft de heer van Hengel mondeling verslag van de door hem in den Spijkerpolder bij Hilversum, door middel van faecaalstof en andere mestsoorten, op heidegrond, verkregen uitkomstem.

Daarna doet de heer Swens uitvoerige, door cijfers gestaafde mededeelingen niet slechts omtrent de resultaten door den heer de Blocquery met Liernursche faecalia in de Haarlemmermeer verkregen, maar ook omtrent de wijze waarop die resultaten bereikt zijn. (1)

De heeren Heijnsius en Kruseman bevestigen, als ooggetuigen, de juistheid van het rapport van den heer van Hengel. Eerstgenoemde deelt o. a. mede dat het bestuur van de Haarlemmermeerpolder zich voorstelt bij den ringdijk vergelijkende proeven te ondernemen met faecalia volgens Liernur's methode verzameld en met faecalia op de gewone wijze verkregen, bij overigens geheel gelijke behandeling. Spreker hoopt de uitkomsten van die proeven nader den Raad mede te deelen.

De heer Israëls wenscht dat de mededeelingen van de heeren Swens en van Hengel publiek gemaakt zullen worden.

De heer Heijnsius beveelt daartoe in de eerste plaats aan het Weekblad van Haarlemmermeer. Overigens betreurt hij met den heer Swens dat op de sectie-vergadering van de Maatschappij van Landbouw in September te Amsterdam gehouden, wel de wijze van verzameling der faecalia uitvoerig is besproken, doch over de wijze van gebruik schier met geen woord is gerept.

Na het gehoorde raadpleegt de voorzitter de vergadering of zij van oordeel is dat de mededeelingen van de beide heeren *en resumé* in de notulen, dan wel als bijlage tot de notulen, of in de tijdschriften zullen worden publiek gemaakt. Wijders of de proefnemingen van den heer van Hengel voortgezet zullen worden? En zoo ja, op hetzelfde terrein?

Eenparig zijn de aanwezigen van oordeel dat de zaak der faecalia van een zoo algemeen en overwegend hygieinisch belang is, dat de proeven behooren voortgezet te worden.

Wat betreft de bekendmaking der tot dusverre verkregen resultaten, stelt de adjunct-inspecteur voor, dat de heeren van Hengel en Swens een verslag zullen zamenstellen, dat niet alleen als *bijlage bij de notulen* gevoegd zal worden, maar waarvan ook een aantal afdrukken zal verspreid worden.

De heer Gunning meent dat eene grootere som dan gedurende dit jaar, voor de voortzetting der proeven beschikbaar moet gesteld worden.

De voorzitter deelt mede dat de uitgaaf in dit jaar reeds iets meer bedragen heeft dan de door den Raad beschikbaar gestelde

---

(1) De mededeelingen van de hh. van Hengel en Swens worden gevonden in het rapport van de commissie voor het vraagstuk der faecalia, welk rapport als bijlaag tot deze notulen opgenomen is.

f 150, doch ziet er geen bezwaar in zoodanig crediet ook in het volgende jaar eenigzins te overschrijden.

De heer Gunning verlangt dat eene grootere uitgestrektheid gronds in gebruik genomen worde; de proeven toch van wege den geneeskundigen Raad genomen zijn zóó belangrijk en hebben eene zoo uitnemend nuttige strekking, dat er meer geld aan besteed mag worden dan nu geschied is. Hij stelt voor dat de Raad *f* 1000 beschikbaar stelle voor het jaar 1874.

De voorzitter zou dat gevaarlijk achten, hij wenscht dat de Raad zich ten deze bepale tot het noodige en niet verder ga.

De adjunct-inspecteur meent dat de omstandigheden en bijomstandigheden van het terrein te Hilversum van *dien* aard, d. i. *te* ongunstig zijn om dáár de proeven voort te zetten: financieele voordeelen toch zijn daar niet te verwachten.

De heer van Hengel zegt dat het door de commissie gebruikte terrein van dien aard is, dat de arme boer het niet wil beboowen en de rijke ook niet, en toch getuigden deskundigen in den omtrek, dat het gewas in den Spijkerpolder *goed* stond en de grond daar reeds blijkbaar verbeterd is.

De adjunct-inspecteur wenscht de vergelijkende proeven in dier voege bestuurd te zien, dat ze bewijzen dat de producten, na faecaalbemesting, grootere waarde verkrijgen door betere kwaliteit.

De heer Gunning is van oordeel dat men het doel waarmede deze proeven ondernomen worden, scherp in het oog moet vatten; 't is niet onze bedoeling te bewijzen dat de verzameling en de verkoop der faecalia geldelijk voordeel afwerpt, maar het geldt hier alleen de vraag: kunnen faecalia landbouwkundig worden aangewend om èn den grond te verbeteren èn om goede opbrengst op te leveren? Men moet dit beoordeelen naar de hoeveelheid en de *kwaliteit* van het product gedurende eenige jaren achtereen op een *bepaalden* grond bij bekende bemesting verkregen.

De heer Swens meent dat de commissie niet den besten weg betreedt door uitsluitend ongecultiveerden grond te gebruiken; 't zal, zijns inziens, nuttiger zijn, ook op grond die reeds gecultiveerd is proeven te nemen.

De heer Gunning is niet in het algemeen tegen proeven met faecaal-bemesting op gecultiveerde gronden, maar meent dat men op reeds bebouwden grond experimenteerende, een onzeker makenden factor invoert. Voedingsproeven op volwassenen hebben niet dezelfde beteekenis als voedingsproeven op kinderen: een diergelijk verschil geldt ook hier. Naar het gevoelen van den heer Swens is het doel onzer bemestingsproeven met faecalien minder van wetenschappelijken aard dan wel om de landbou-

wers meer en meer van het krachtig bemestend vermogen van menschelijke faecalia te overtuigen. Hij gelooft dat men de landbouwers veel eer en meer algemeen tot het navolgen der proeven zal overhalen, als men hun laat zien, welk effect de faecalia op hunne gewone akkers uitoefenen. Het is toch van algemeene bekendheid, dat bij land van dezelfde geaardheid, sommige akkers het dubbele, ja drievoudige product opleveren van andere, en zulks enkele malen alleen door de behandeling, d. i. door doeltreffende bemesting. Op hooggelegen land (zandgrond), waar de boeren niet overvloedig van stalmest voorzien zijn, is het de gewoonte om door zoogenaamden wisselbouw, d. i. door opvolgende bezaaiing of beplanting met verschillende gewassen, van die mest zooveel mogelijk voordeel te trekken. Na het vier- of vijfjarig op die wijze bouwen, is zulk land zoodanigerwijze *uitgebouwd* (uitgeput) dat er zonder nieuwe bemesting, bijna niets meer op groeit. Indien nu zulk land, *tusschen andere akkers inliggend*, met faecalien bemest werd, zou het vruchtbaar makend vermogen dier faecalia meer in het oog vallen, en 2°. zouden de finantieele uitkomsten, voor de boeren een zoo krachtig motief, veel gunstiger zijn. Hij is dus voor het nemen van proeven op gecultiveerde gronden van verschillende geaardheid.

Volgens het gevoelen van den voorzitter maken de proeven door den heer de Blocquery genomen, proeven op gecultiveerden grond overbodig.

Naar het oordeel van den heer Heijnsius, bewijzen proefnemingen op ongecultiveerde gronden de betrekkelijke kracht van verschillende mestsoorten: dat is een practisch resultaat dat groote waarde heeft. Wijders is spreker van oordeel, dat de commissie voor de faecalia, zal zij met goed gevolg aan haar mandaat kunnen voldoen, over eene grootere som moet kunnen beschikken dan haar voor dit jaar is toegestaan.

De vergadering, steeds overtuigd dat snelle en onschadelijke verwijdering der faecalia uit de bebouwde kom der gemeenten en vooral uit de meest bevolkte centra, een der voornaamste factoren is der volksgezondheid en bereikt zal worden door algemeene en juiste waardeering van de kracht der faecalia als meststof, besluit ten dienste van hare commissie voor de faecalia, voor het jaar 1874, eene som van *f* 500 beschikbaar te stellen.

Maatregelen tegen Asiatische Cholera.

VIII. Het naderen der asiatische cholera, die zich in het naburig Zuid-Holland vertoond heeft, zonder daar nog met groote intensiteit te zijn opgetreden, noopt den voorzitter haar nogmaals ter sprake te brengen.

Behalve één verdacht geval te Amsterdam, is Noord-Holland tot dusverre nog vrij gebleven.

De adjuct-inspecteur deelt nopens dit geval de volgende bijzonderheden mede: Zaturdag 1 Nov. jl. kwam een schipper van Lent bij Nijmegen, over Utrecht, aan diarrhee lijdend te Amsterdam aan. Niettegenstaande hij reeds aan doorloop leed, at hij een groot aantal mosselen en dronk daarbij „klare"; spoedig hierna werd hij benauwd en keerde naar boord terug. Des avonds werd een geneesheer ontboden, die wel doorloop en benauwdheid, doch geene verschijnselen van cholera asiatica waarnam; de rijstwater-ontlasting was niet aanwezig. Des nachts op nieuw geroepen, constateerde de geneesheer heeschheid en eenige trekking in de vingers, maar de overige pathognomonische verschijnsels van cholera asiatica werden niet waargenomen. Ten $4^1/_2$ ure des ochtends was de lijder overleden. Is dit een geval van ware cholera geweest of van cholera nostras? Spreker meent dat het ten opzichte van ontsmetting en andere voorzorgsmaatregelen als asiatische cholera *beschouwd*, maar niet *officiëel* als asiatische cholera *verklaard* moest worden. In dien geest is gehandeld: het schip is onverwijld naar eene geisoleerde ligplaats verhaald; van het politiebureau zijn ontsmetmiddelen verstrekt, Zondag is het lijk naar het lijkenhuis gebracht, de woning en het schip zijn ontsmet, de betrekkingen van den lijder zijn elders onder dak gebracht, alle voorzorgs-maatregelen zijn in de ruimste mate genomen. Tot heden — 4 Nov. — heeft zich geen tweede geval voorgedaan.

De heer Heijnsius deelt mede, dat er van dat geval reeds melding gemaakt is in de Haarlemsche Courant.

De voorzitter merkt op, dat in het onderhavige geval geen oorzakelijk verband te vinden is geweest. De geneeskundige inspecteurs hebben eenparig tot beginsel genomen dat, alvorens een voorkomend gevoel *officieel* als cholera asiatica te verklaren, òf oorzakelijk verband met andere gevallen, òf het op elkaar volgen van andere gevallen in hetzelfde huis noodig is.

De adjunct-inspecteur brengt in herinnering, dat in Amsterdam 1 Juli jl., twee doodelijke gevallen zijn voorgekomen, die niet als cholera asiatica zijn opgegeven. De beide gevallen betroffen personen, die zich aan mosselen of garnalen hadden te goed gedaan. De laatsten vooral hadden in den verloopen zomer, hier ter stede, veeltijds een nadeeligen invloed.

De voorzitter brengt de circulaire door hem, dd. 19 Augustus jl., tot de gemeentebesturen in Noord-Holland gericht, in herinnering. Spreker heeft zich zelven dikwijls de vraag gesteld of het lang uitblijven der epidemie niet mag worden toegeschreven aan de grootere activiteit, die in de laatste jaren elders en hier tot hare bestrijding ontwikkeld is? Immers de ziekte heeft nu

reeds 4 of 5 jaar gedreigd, zonder onze grenzen te overschrijden.

De heer Heijnsius en de adjunct-inspecteur zijn geneigd, de vraag toestemmenderwijze te beantwoorden, wanneer zij in aanmerking nemen, hoe in 1866 te Bristol tijdige en krachtige maatregelen de verspreiding der ziekte herhaalde malen hebben belet en hoe, gedurende de tegenwoordig heerschende epidemie, de te Breslau genomene doortastende maatregelen evenzeer met een gelukkig gevolg bekroond zijn.

De voorzitter herinnert dat thans te Rotterdam de ziekte, bij zeer active bestrijding, slechts geringe uitbreiding verkrijgt. Ook in Dordrecht schijnt het aantal lijders betrekkelijk gering te zullen blijven.

De adjuct-inspecteur doet uitkomen dat gedurende deze epidemie desinfectie-maatregelen voor het eerst zijn voorgeschreven bij eene *Rijkswet*, (wet van 4 Dec. 1872, houdende voorziening tegen besmettelijke ziekten). Als uitvloeisel van die wet, geeft het koninklijk besluit van 17 April 1873 (*Stbl.* n°. 43), regelen aan de hand voor de ontsmetting van alle besmette voorwerpen, ook voor de door lijders aan typhus of aan febris typhoidea (typhus abdominalis) langs verschillende wegen ontlaste stoffen, en beveelt „dat de verwijdering van die stoffen en van het waschwater der potten niet mag geschieden op zoodanige wijze, dat de openbare gezondheid daardoor gevaar lijde, zoo als door het werpen in riolen of openbare wateren." Maar juist dat op *onschadelijke* wijze verwijderen der uitwerpsels van cholera-lijders blijft eene moeielijke zaak. De reeds in Augustus dezes jaars te Amsterdam bijeengeroepen choleracommissie heeft aan dit punt bijzondere aandacht gewijd en stelt zich, na rijpe overweging, ten doel de door choleralijders uitgebraakte en door den darm ontlaste stoffen, zooveel immer mogelijk te *vernietigen*. Ten dien einde geeft zij in eene kennisgeving aan de ingezetenen van Amsterdam (dd. October 1873 het volgend voorschrift:

„Niet ernstig genoeg kan worden gewaarsehuwd tegen het werpen van de stoffen, die door choleralijders zijn uitgebraakt of ontlast, zelfs al zijn die stoffen ontsmet, in privaten, gootsteenen, straatgoten, vuilnisbakken, op de straat of in slooten, in de stadswateren enz., omdat daardoor de verspreiding der ziekte in hooge mate kan worden bevorderd."

„De verwijdering dier stoffen geschiede daarentegen op de volgende wijze: een ieder, die bij zijne woning een tuin of een stukje grond bezit, grave, op eene daartoe geschikte plaats een kleinen, niet diepen kuil, op den bodem waarvan eene laag stroo of houtkrullen wordt gelegd; op die laag giete men de *ontsmette*

stoffen, die op hare beurt weder met eene laag droog stroo of houtkrullen worden bedekt enz. Vervolgens wordt alles met eene voldoende hoeveelheid petroleum overgoten en in brand gestoken. Bij tijd en wijlen, wanneer de vlam vermindert, schudde men de massa om, en giete er, zoo noodig, ter bevordering van de verbranding, nu en dan wat petroleum op. Nadat alles goed is uitgebrand, wordt de kuil, indien men dien niet weder behoeft, weder met aarde digt gemaakt. Het is geen vereischte, dat telkens nadat eenige stoffen in den kuil geworpen zijn, deze stoffen terstond worden verbrand; voldoende is het, dat het tweemaal daags geschiede, *mits voor behoorlijke ontsmetting, zoowel van de uitgebraakte stoffen als van de darmontlastingen, op de voorschreven wijze, worde zorggedragen.* Voor hen echter, die geen beschikbaar terrein bij hunne woningen bezitten, zullen vaatjes of tonnen in de hoofd-, sectie- en hulpbureaux van politie en aan de stadsapotheek beschikbaar zijn, die, naar gelang der behoefte, van gemeentewege één- of tweemalen daags zullen worden weggehaald en, zoo noodig, door schoone vervangen."

„In deze vaatjes of tonnen, waarin vóór het gebruik een voldoende hoeveelheid (b. v. één kan) van de boven voorgeschreven oplossing van ijzervitriool met carbolzuur is gegoten, worden de *ontsmette* uitgebraakte en ontlaste stoffen verzameld en buiten de woning of het vertrek bewaard, totdat de vaatjes of tonnen worden weggehaald."

Vernietiging der uitgebraakte of ontlaste stoffen op de beschrevene wijze acht Spreker verre verkieslijk boven *begraving.* Begraving is althans niet wenschelijk in de nabijheid van woningen. Ten plattenlande zou hij er minder bezwaar in zien, onder voorwaarde, dat de begraving geschiede op tamelijk grooten afstand en geene ophooping der gevaarlijke stoffen in den grond plaats hebbe. Welk is het oordeel van de leden dezer vergadering over dit moeilijk punt? De bedoelde stoffen in het water te werpen is hoogst gevaarlijk en door de wet verboden.

De voorzitter herinnert dat de zeer onlangs te Gouda en te Dordrecht voorgekomen cholera-gevallen al wederom de verspreiding der ziekte door het water bewijzen.

De heer van Balen Blanken, meent dat verbranden en begraven 't best is; het eerste vooral. Den inhoud van iederen pot onmiddellijk te verbranden is echter niet doenlijk; de stoffen lang in vaten of tonnen te bewaren, schijnt hem ook niet veilig. De smetstof te *vernietigen* is het degelijke punt.

De adjunct-inspecteur verwijst naar de bepalingen, vervat in het ontsmetting-regulatief (bovengenoemd besluit van 17 April 1873). Het ontsmettings-middel wordt in de potten gedaan

vóórdat deze gebruikt worden. De ervaring leert dat de zure reactie, door gebruik van het zwavelzuur-ijzer verkregen, geruimen tijd aanhoudt, en dat de ontbinding der ontlaste en uitgebraakte stoffen, wordt tegengehouden zoolang deze, door het bijgevoegde ontsmettingmiddel, zuur blijven reageeren. Worden de ontsmette stoffen van gemeentewege gehaald, dan zal dit tweemaal daags geschieden. In het van gemeentewege te verstrekken vaatwerk, zal altijd het ontsmetmiddel in *overmaat* aanwezig zijn.

De heer Heijnsius verlangt een afdruk van de besproken kennisgeving der cholera-commissie aan de ingezetenen van Amsterdam. Hij meent dat door naleving van het voorschrift der commissie op dit punt, beantwoord zal zijn de vraag van den heer Amersfoordt of hij tijdens het heerschen van cholera aziatica te dezer stede, faecalia door Liernursche toestellen verzameld in ontvangst zal kunnen nemen.

De heer van der Boon maakt opmerkzaam op het gevaar dat menschen, die tijdens het heerschen van cholera aan doorloop lijden, en zonder dat zij 't weten aangetast kunnen zij door cholera, hunne faeces werpen in algemeene reservoirs.

Wijders stelt de heer van der Boon de volgende vragen:

Is in deze gemeente gevolg gegeven aan de wenken van den inspecteur in zijne circulaire van 19 Aug. ll.?

Zijn in de kleine gemeenten maatregelen *genoeg* genomen tegen besmettelijke ziekten?

Is in iedere gemeente een lokaal tot afzondering en verpleging ingericht?

De voorzitter moet tot zijn leedwezen erkennen dat tot dus verre weinig gevolg is gegeven aan de voorschriften van de wet van 4 December 1872. Wat betreft de inrichting van verpleeglokalen in de provincie, verwijst hij naar zijne straks gedane mededeeling; antwoorden omtrent de inrichting van verpleeglokalen zijn gevraagd door gedeputeerde Staten aan de gemeentebesturen; bij den inspecteur is verder daaromtrent nog niets bekend.

De heer de Lange deelt mede dat te Alkmaar een gedeelte van het gasthuis, op doeltreffende wijze, voor lijders aan besmettelijke ziekten ingericht is.

De heer van der Boon vraagt wijders, of volgens art 9 der wet van 4 December, bepalingen door de gemeentebesturen zijn vastgesteld voor het vervoer van lijders aan besmettelijke ziekten? Hem is ter oore gekomen dat gedeputeerde Staten verordeningen op dat punt niet bepaald noodig achten. Spreker zou zoodanige zienswijze zeer betreuren.

De voorzitter verklaart dat zij hem niet minder leed doet. Door hem was bij monde en schriftelijk te kennen gegeven dat het naar zijne overtuiging noodig is verordeningen dien aangaande te maken, doch gedeputeerde Staten zien er bezwaar in; hunnes erachtens moet het vervoer van lijders vrij blijven.

De heer van der Boon vraagt nu of voldaan wordt aan art. 12 derzelfde wet, bevelende de oprichting van een lijkenhuis bij elke begraafplaats? Vóór 1 Mei des volgenden jaars moet bij iedere begraafplaats een lijkenhuis bestaan. Spreker is van oordeel dat die termijn niet mag worden afgewacht, alvorens een aanvang te maken met het voldoen aan de wet.

De voorzitter zegt dat de circulaire door hem den 19 Aug. jl. tot de geemeentebesturen gericht, alvast tot zijne verantwoording kan strekken, en dat hij, wat hem betreft, aangedrongen heeft op het nemen van maatregelen ten einde de wet van 4 December 1872 in toepassing te brengen. Desniettemin is hij bereid aan de gemeentebesturen nogmaals hunne verplichting onder de oogen te brengen. In de onlangs gehouden inspecteurs-vergadering is eene toelichting gemaakt tot het desinfectie-regulatief, welke dan tevens ter kennis der gemeentebesturen kan gebracht worden.

De heer van Balen Blanken verhaalt, dat in eene hem bekende gemeente, een der wethouders op het denkbeeld gekomen was het benedendeel van den dorpstoren tot lijkenhuis in te richten. Onder den toren de lijken brengende, zou men zijn in de nabijheid van het kerkhof en bovendien zou de inrichting op deze wijze zeer goedkoop zijn. Dat men, zoodoende, een lijkenhuis zou hebben onmiddelijk belendende aan de kerk, en dat men om dat lijkenhuis te desinfecteeren, den geheelen toren zou moeten desinfecteeren, daaraan was niet gedacht. Spreker's bezwaren vernemende, heeft de wethouder zijn plan opgegeven.

Uit deze mededeeling leidt de voorzitter af, dat in de straks besproken tweede circulaire gevraagd zal moeten worden: waar de gemeentebesturen voornemens zijn hunne lijkenhuizen te plaatsen.

Niemand iets meer voor te stellen hebbende, wordt de vergadering gesloten.

G. A. N. Allebé, *secretaris.*

Bijlage I. *Rapport aan den geneeskundigen Raad voor de provincie Noord-Holland van de commissie voor het vraagstuk der faecalia.*

Onder de hygieinische vraagstukken welke in den laatsten tijd meer en meer op den voorgrond zijn getreden, neemt dat van onschadelijke verwijder menschelijke uitwerpselen uit onze woningen en omgeving — terecht — eene voorname plaats in.

Zij toch verontreinigen niet slechts, wanneer zij aan zich zelve overgelaten worden en zich ophoopen, den bodem, de wateren en den dampkring, er is meer. De ervaring leert dat zij reeds spoedig, in den zomer reeds binnen 36 uur, tot gisting en rotting overgaan, en op goede gronden wordt aangenomen, dat hunne ontbindings-producten oorzaak kunnen zijn van het ontstaan en van de verbreiding van typhus, cholera en andere gevaarlijke ziekten; op onwederlegbare wijs is aangetoond, dat menige *infectie*, menig ziekte- en menig sterfgeval aan achteloosheid ten opzichte der faecalia te wijten is. Wetenschap en ervaring wettigen dus de gevolgtrekking dat de volksgezondheid door tijdige en onschadelijke verwijdering dier stoffen in hooge mate zal bevorderd worden. Derhalve is het plicht voor het geneeskundig staatstoezigt, met alle ten dienste staande middelen naar dat doel te streven.

Vandaar de voortdurende belangstelling van den geneeskundigen Raad dezer provincie in de zaak der faecalia in haren ganschen omvang; vandaar o. a. het mandaat, in zijne vergadering van 4 Juni 1872, aan onze commissie opgedragen „om op het vraagstuk der faecalia in verband met den landbouw, het oog te houden niet alleen, maar ook, zooveel mogelijk, door eigen onderzoek en des noods door het nemen van proeven, tot de oplossing van dat vraagstuk bij te dragen."

„In verband met den landbouw" zegt de opdracht: waarom in verband met den landbouw?

Verzameling en verwijdering der faecale stoffen uit de gemeenten en vooral uit sterk bevolkte gemeenten, is, op welke wijze zij ook geschiede, altijd eene *kostbare* bewerking. De handelswaarde van de *bestanddeelen* der faecale stoffen is betrekkelijk gering en vergoedt de moeite en den tijd aan het ophalen besteed voorals nog niet. Maar aan den landbouw kunnen de faecalia — als meststoffe — gewichtige dienst bewijzen, en bijaldien het er eenmaal toe komt dat zij als zoodanig, voldoenden aftrek vinden om met hare opbrengst de kosten der opzameling, zoo al niet volledig te dekken, dan toch voor een groot deel te vergoeden, zal de vraag, die in deze voor de volksgezondheid zoo gewichtige kwestie alles beheerscht, waarheen de verzamelde stoffen te brengen, zijn opgelost. De *verwijdering* dier stoffen zal dan gepaard gaan met hoogst nuttige *aanwending* en dubbel weldadig worden in een land, waar, op vele plaatsen groote en voortdurende behoefte bestaat aan meststoffe voor den landbouw. Wanneer de gemeenten met voordeel, of ten minste tegen geringe geldelijke opoffering, zich ontdoen kunnen van hare

faecale stoffen, zullen de gemeentebesturen, daartoe aangespoord door de verstandigsten en meest ontwikkelden onder de ingezetenen en door de geneeskundigen, zich met den tijd wel gedwongen voelen maatregelen tot onschadelijke verwijdering der menschelijke uitwerpselen te nemen.

Maar de *aanwending* der faecalia als meststof, wordt alsnog tegengewerkt door vooroordeel en onkunde. Gehechtheid aan het oude en ingenomenheid tegen alles wat nieuw is, spelen ook ten deze bij den landbouwer eene belangrijke rol, terwijl bij een deel van het publiek nog een ongegronde afkeer bestaat van het gebruik van menschelijke excrementen tot het kweeken van voedsel voor menschen. En bij de landbouwers zelven die faecaalbemesting beproefd of althans er iets van gezien hebben, komt groot verschil van gevoelen voor. Er zijn er, die de faecaalbemesting hoogelijk roemen, terwijl anderen verzekeren er geene goede uitkomsten mede verkregen te hebben. Sommigen beweren nog dat zij op grasland „bruine plekken" veroorzaakt en het gras als het ware „verbrandt." Ook wordt gezegd dat, deze meststof wel weelderig loof, doch weinig koorn, weinig vrucht verschaft. In het Gooi wordt door landbouwers verkondigd, dat de faecaalstoffen al de groeikracht door vroegere bemesting in den grond gebracht („al de vaag" gelijk zij zich uitdrukken) er uitjagen en zoodoende den grond uitputten en bederven, niettegenstaande de voorstanders beweren, dat geregelde faecaalbemesting den grond meer en meer verbetert. Voortgezette proefnemingen moeten aan dit verschil van gevoelen een eind maken, en zullen, gelijk de commissie nu reeds, op grond harer eigene, straks te vermelden proeven meent te mogen verzekeren, de balans meer en meer ten gunste der faecaalbemesting doen overslaan.

Wanneer de landbouwende stand door *zien* en *nogmaals zien*, tot de overtuiging komt, dat faecaalbemesting goede oogsten opleveren kan, dan *zal* hij haar gaan toepassen; daardoor zullen ze *handelswaarde* bekomen, en een algemeen *handelsartikel* worden. Van dat oogenblik af, zal het vraagstuk van hare verwijdering uit de nabijheid der behuizingen op den weg ter oplossing zijn.

Bij dezen stand der zaak meende uwe commissie, de taak door haar aanvaard niet naar eisch te kunnen vervullen door slechts op het vraagstuk der faecalia in verband met den landbouw „het oog te houden", maar achtte zij zich verplicht „bij eigen onderzoek, tot het nemen van proeven" overtegaan.

Zij besloot dus vergelijkende bemestingsproeven met onderscheiden meststoffen en verschillende vruchten, op maagdelijken bodem, te nemen. Wij herhalen en constateeren alzoo: op nog nooit in kultuur geweest zijnden grond, zoodat geene vroeger ingebrachte meststoffen op die gewassen eenigen invloed hebben kunnen uitoefenen.

Door tusschenkomst van een harer leden gelooft de commissie daarin zeer gelukkig geslaagd te zijn.

Zij verkreeg door de welwillendheid van den heer A. Perk Sr. te Hilversum een stuk heidegrond achter Trompenberg, aan den Craaijlooschen

weg, nabij den grindweg van Hilversum naar Bussum, welke grond, om hare onwaarde, bij de boeren bekend staat onder den naam van *Spijkerpolder*. De plaats heeft echter weinig van een polder, want zij behoort tot het hoogste gedeelte rondom Hilversum, en is een der meest onvruchtbare gedeelten van die dorre streek, zoodat er slechts enkele magere heideplantjes en voorts wat mos op groeide.

Uit onze proeven is dan ook gebleken, dat haar invloed op de ontwikkeling der planten, op weinig meer dan zuiver kiezelzand kan gerekend worden.

De leiding en het toezicht der proeven, werd opgedragen aan ons medelid, den te Hilversum gevestigden med. dr. van Hengel.

Ruim dertig jaar geleden was die grond omgespit, doch verschillende oorzaken, als: de hooge ligging bijna geheel tusschen uitgestrekte bosschen, de verre afstand van het dorp, maar vooral de schraalheid en onvruchtbaarheid van den grond, hadden het in cultuur brengen verhinderd.

De oppervlakte door ons in gebruik genomen bedroeg 2 hectaren en 22 aren, en had den vorm van een langwerpig vierkant, zoo als de hieronder staande afbeelding aangeeft.

Om nu de, door stilliggen, weer ontstane harde bovenkorst te breken, moest die grond gestort, of, zoo als men het in die streken noemt, geschild worden, en daar het, toen wij onze proefnemingen aanvingen, reeds in de maand Maart was, kon er, van die vergane bovenkorst, daar zij in dien korten tijd onmogelijk kon verteren, weinig of geen hulp voor den plantengroei verwacht worden.

De gegevens voor onze proefnemingen, voor zoo verre ze moesten strekken om den vergelijkenden invloed van verschillende meststoffen op den plantengroei aan te toonen, waren dus allergunstigst, hetgeen ten slotte ook werd bewezen uit dat gedeelte van onze akkers, dat wel, even als de andere deelen, op dezelfde wijze bezaaid of beplant, maar geheel onbemest gelaten was. De ter onzer beschikking gestelde grond werd toen verdeeld in zes akkers van gelijke oppervlakte, doch van ongelijke breedte, die vervolgens elk weer in 4 stukken voor de verschillende bemesting verdeeld werden, volgens nevensgaande planteekening.

Zuid.

	Guano.	Geen mest.	Stalmest.	Faecalia.
Boekweit.	± 1850 M^2.	± 130 M^2.	± 220 M^2.	± 1500 M^2.
Aardappelen.	± 1850 M^2.	± 130 M^2.	± 220 M^2.	± 1500 M^2.
Rogge.	± 1850 M^2.	± 130 M^2.	± 220 M^2.	± 1500 M^2.
Serradella.	± 1850 M^2.	± 130 M^2.	± 220 M^2.	± 1500 M^2.
Erwten.	± 1850 M^2.	± 130 M^2.	± 220 M^2.	± 1500 M^2.
Haver.	± 1850 M^2.	± 130 M^2.	± 220 M^2.	± 1500 M^2.
	Opgeloste Peru-guano.	Niets.	Stalmest.	Faecalia.

Noord.

Tien dagen na het schillen van den grond, werd tot diep ploegen, ter diepte van 28 centimers, met een stelploeg en twee paarden, overgegaan.

Daarbij werden niet alleen, aan de kanten, veruitschietende wortels van het aangrenzend bosch geraakt, maar ook nog hier en daar op een ongebroken oerbank gestooten.

Door bemiddeling van een lid der commissie had de firma Ohlendorff en Co. te Rotterdam, ons in het bezit gesteld van eene voldoende hoeveelheid van de zoogenaamde opgeloste (liever oplosbare) Peru-guano, welke door haar in den handel wordt gebracht.

1. Wij besloten dus, de zes links gelegene stukken, elk pl. m. 1850 □ M. groot, hiermede te bemesten.

2. De daarnaast gelegene 6 stukken, elk pl. m. 130 □ M. groot, onbemest te laten.

3. De volgende zes stukken, elk pl. m. 220 □ M. groot, met de dáár gebruikelijke stalmest, en eindelijk

4. De rechts gelegene zes stukken, elk pl. m. 1500 □ M. oppervlakte, met faecalia te bemesten.

Voor het laatste doel waren, door bemiddeling van dr. van Hengel, de faecalia uit de katoenspinnerij te Hilversum ter onzer beschikking gesteld, die echter bleken ontoereikend te zijn, welk te kort met dezelfde stof uit de jongeheeren-kostschool werd aangevuld.

De hoeveelheid mest, die wij gebruikten, was als volgt:

Van *oplosbare Peru-guano* 30 grammen per □ M.

Van *stalmest* (middelbare qualiteit) 2 kub. palmen of liters op elke □ M.

Van *faecalien* één liter op elke □ M. Het toeval leerde ons evenwel, dat wij met goed gevolg $1^1/_2$ liter op de □ M. hadden kunnen gebruiken, want op eene plek waar de gierkar tweemaal overgegaan was, niet veel grooter dan 1 □ M., op den met erwten bezaaiden akker, was de meerdere vruchtbaarheid duidelijk zichtbaar.

Den 14 Maart 1873 regende het bijna aanhoudend, hetgeen onze bemesting met guano en faecaliën, die den 12en en 13en dier maand op de akkers gebracht waren, zeer te stade kwam.

Den 17 Maart werd de *haver* ondergeploegd,
„ 18 „ de *erwten*,
„ 19 „ de *serradella* en *rogge* gezaaid en ingesleept,
„ 24 „ werden de *aardappelen* gepoot, waarvoor de zoogenaamde *Hilversumsche rooijes* genomen werden.

De boekweit kwam eerst op den 12en Mei te velde, zijnde dit, volgens Hilversumsch gebruik de laatste dag.

Nog dient hier te worden medegedeeld dat, ter aanwijzing van de soort van bemesting, langs de lijn van afscheiding, houten palen met looden plaatjes, waarop de naam van den mest geschreven stond, geplaatst werden. Het bleek echter dat dit lood dáár geen veilige plaats had, zoodat deze aanwijzers later door steenen, met den daarop geschilderden naam der be-

mesting, werden vervangen, opdat elk belangstellende die onze proefbemesting bezocht zonder veel moeite op de hoogte der zaak zou komen.

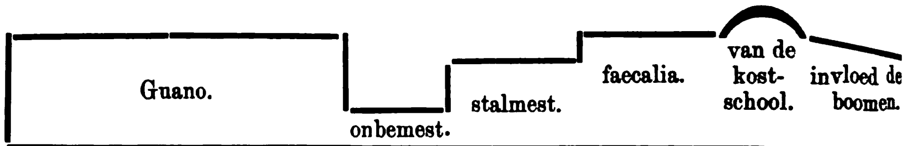
De eerste dagen nadat ons inzaad te velde gebracht was, waren onze proef-akkers de uitverkoren verzamelplaats der gevleugelde bewoners van het omliggend woud, die zich te goed deden aan de ingezaaide rogge, haver en erwten.

Later, toen het gezaaide opkwam en welig begon te groeien, werden zij de uitspanningsplaats van hazen en konijnen, die, beschermd door de jachtwet, daar hunne nachtelijke zamenkomst hielden en de jonge spruitjes als hun rechtmatigen buit schenen te beschouwen. Een op het veld geplaatste aangekleede stroopop, schrikte vogels noch viervoeters af, want, bij een bezoek door een onzer aan de akkers, gebruikten twee kraaien den hoed van dat schrikgedrocht als wachtoren en hielden van daar hun uitkijk of er ook iets verdachts in aantocht was. In 't kort, gedurende den eersten tijd bestond er veel reden om te vreezen dat het gedierte des velds onze proeven totaal zou doen mislukken.

Het bleek echter later, dat kraaien, eksters en woudduiven niet alle graankorrels hadden kunnen opsporen; met de erwten echter waren zij er vrij wel in geslaagd.

Nadat het overgelatene was opgekomen, scheen het dat de oplosbare guano als bemestingsmiddel de voorkeur boven de beide andere mestsoorten verdiende, zoodat in het begin van Juli, al de gewassen op de met guano bemeste gedeelten der akkers veel beter stonden dan op de andere.
Later veranderde dit evenwel en op 1 Augustus had de faecalien-bemesting dit verlies reeds ingehaald en later behield zij de overhand.

Toen de gezamenlijke leden der commissie, op den laatsten Juli 1873, de proef-akkers bezochten, vertoonden de halmen van de rogge- en boekweitakkers, van ter zijde gezien, de volgende lijn:

De uitkomst der verschillende gewassen was als volgt:

1. *Haver.* Hoewel door de kraaien en eksters gedeeltelijk geroofd en later door konijnen en hazen afgevreten, scheen er nog genoeg te zijn overgebleven, zoodat ze naar het oordeel der boeren uit den omtrek *bovenst best* stond, namelijk bij guano en faecaliën; het stroo was even lang als op de akkers in den Eng, die sints jaren in kultuur zijn: bij faecaliën was het stroo iets langer dan bij guano; het verdient hierbij de aandacht dat de plaats waar de faecalien der jongens-kostschool gebruikt waren, zich door een krachtiger groei, zoowel bij haver en rogge als bij boekweit, onderscheidden. Aan de westzijde was, door den minder weligen groei, de invloed van het

daarnaaststaande bosch, waarvan de wortels zich tot in onze akkers uitstrekten, duidelijk waar te nemen.

1. De gedorschte *haver* was 98 à 100 ℔ per mud zwaar.

Op het met stalmest bemeste gedeelte waren de halmen zoo kort en schraal, dat ze niet konden gemaaid, maar geplukt moesten worden, terwijl op het onbemeste gedeelte geen haver te vinden was.

2. *Erwten.* In het opsporen daarvan schenen de vogels beter geslaagd te zijn dan bij de haver. Zij stonden althans, zoowel bij guano als faecalia, uiterst schraal.

De weinige erwten, die op den met guano en faecaliën bemesten grond overgebleven waren, zijn goed geladen; toch is, naar ons oordeel, de teelt dezer vrucht, uit welke oorzaak dan ook, als mislukt te beschouwen. (Op stalmest en onbemesten grond stond niets). Ze zijn geplukt en de geheele oppervlakte heeft niet meer dan 12 kop opgeleverd. Op met faecaliën bemest land waren ze grooter van stuk dan bij guano, maar daarentegen minder gaaf.

3 *Serradella.* Deze was voor zoover dat op het gezicht kon beoordeeld worden, bij guano en faecaliën even goed, en kon zeer goed gemaaid worden. Zij is ondergeploegd, om als groene bemesting te dienen voor daarop te zaaien winterrogge.

4. *Rogge.* Zoo als we boven reeds zeiden, was bij faecaliën-bemesting het stroo iets langer en de aren ook beter geladen dan bij guano. De zwaarte der gedorschte rogge was van faecaliën 138 ℔ per mud, van guano 129 ℔.

5. *Aardappelen* stonden, gedurende den groei, allerprachtigst in 't blad, zoowel bij guano- als faecaliën-bemesting. Van elk der hiermede bemeste akkers, gaf één stam voor den voet weg opgerooid, die van den guanoakker bij groot en klein te zamen 32 stuks, bij faecaliën 52. De eersten waren echter grooter van stuk. Op het met stalmest bemeste gedeelte waren ze klein en allen doorgeschoten, terwijl op het onbemeste gedeelten slechts hier en daar een stam opgekomen was, waaraan enkele knoppen, ten grootte van capucijnen-erwten gevonden werden.

6. *Boekweit* stond op de guano- en faecaliënakkers buitengewoon schoon; gedurende den bloeitijd scheen die akker als met een wit laken overdekt, dat in het midden (op het onbemeste gedeelte) als gescheurd was, welke scheur aan den kant van het met stalmest bemeste gedeelte minder scherp afgescheiden was.

De destijds heerschende warmte en het drooge weder maakten dat op die hooge standplaats de meeste bloemen toevielen en geen korrels gaven, maar loos werden. Door de latere regen is echter nog veel behouden. Die op het met faecaliën bemeste stuk was veel dikker en ronder van korrel, dan die in den omtrek voorkomt, en geleek veel op de boekweit welke in het sticht Utrecht gewonnen wordt. Die van het guano-stuk verschilde daarvan weinig of niet. Het met stalmest bemeste stuk gaf eene met de gewone Gooische overeenkomende soort, maar van mindere kwaliteit.

Hiermede waren onze proeven voor het jaar 1873 ten einde. Wij spreken opzettelijk niet van de geldelijke uitkomsten, dewijl daarbij tal van factoren in aanmerking komen, die buiten ons bereik waren en dus in het nadeel van finantieele vergelijking zouden komen. Wij hadden alleen op het oog om aan te toonen, welk bemestend vermogen faecaliën in vergelijking met oplosbare guano en stalmest, in ongekultiveerden heidebodem van de slechtste soort, bezitten.

Dat deze proeven nog verre van volledig zijn, daarvan is niemand beter overtuigd dan wij zelven. Toch meenen wij dat ze bewijzen dat faecaliën als meststof, in verhouding zoo als door ons is aangewend, nevens de oplosbare guano mag genoemd worden, waardoor dus het beweren van hen die ze krachteloos noemen, wederlegd wordt en vervalt.

De commissie in aanmerking nemende dat geen harer leden practisch landbouwer is, en dat, dus met hoeveel zorg hare proeven ook genomen zijn, er toch licht iets aan kon ontbreken, alsmede dat die proeven slechts op ééne soort van grond zijn genomen, en hoe gunstig deze naar haar oordeel voor het voorgestelde doel ook was, die uitkomsten op eenen anderen bodem ook geheel anders hadden kunnen zijn, heeft rondgezien of ook door anderen proeven met dezelfde meststof werden genomen.

Het was ter harer kennis gekomen dat de faecalia in het gesticht Meer en Berg met zorg verzameld en gedeeltelijk tot bemesting van den moestuin, met zeer gunstige uitkomsten, in dien zandgrond werden gebruikt, terwijl hetgeen men daar niet zelf noodig had, gretig door de omwonenden werd weggehaald, die het gedeeltelijk aanwendden om in de duinen aardappelen te teelen.

Vervolgens vernam zij dat de te Leiden met het Liernur-systeem verzamelde faecaliën gepacht waren door den heer J. C. van de Blocquery Jr, in de Haarlemmermeer.

ZED. deelde ons mede, dat die stof bijna geheel door hem zelven, op eene door hem in de Haarlemmermeer in bedrijf zijnde boerderij gebruikt werd, en zeer goede resultaten opleverde. Aan zijne uitnoodiging om zich, ter gelegener tijd, daarvan te komen overtuigen, werd in de maand Juli door eenige leden der commissie voldaan.

Door den heer van de Blocquery op het land — bijkans alles hooi- en weiland — rondgeleid, ontvingen zij over het algemeen daarvan eenen zeer gunstigen indruk. Eén stuk land en hier en daar een plek in het hooiland maakten daarop echter eene uitzondering. Op de onzerzijds dienaangaande gemaakte opmerking, deelde ZEd. ons mede dat hij dit stuk opzettelijk onbemest gelaten had om zich zelven van de waarde der faecaliën-bemesting te beter te kunnen overtuigen, en tevens belangstellenden in de gelegenheid te stellen het verschil tusschen *faecaliën* en *geene* bemesting te laten zien.

Op ons verzoek verklaarde de heer v. d. B. zich gaarne bereid een verslag van zijne wijze van gebruik der faecalia en de daardoor verkregene resultaten aan ons toe te zenden. Wij meenen het best te doen door dit verslag onveranderd, als bijlage, aan ons rapport toe te voegen.

Wij stellen ons voor onze proeven het volgende jaar te vervolgen, en noodigen belangstellenden uit, ons door mededeelingen of opmerkingen op dit gebied ter zijde te staan en tevens onze waarnemingen in wijderen kring te verspreiden.

(*get.*) J. W. Gunning.
J. Swens.
J. F. van Hengel.
G. C. van Balen Blanken.
J. Penn.
J. Teixeira de Mattos.

Januari 1874.

BIJLAGE II. *Aan HH. Leden van den geneeskundigen Raad voor Noord-Holland.*

M. H.! Naar aanleiding van het door UEd. aan mij gedaan verzoek, tijdens uw bezoek op mijne boerderij in de Haarlemmermeer, om in 't belang van hygieine en landbouw, een schriftelijk rapport van mijne wijze van bemesting, alsmede van de daarbij gemaakte opmerkingen en verkregen uitkomsten op te maken en aan U toe te zenden, heb ik gemeend niet beter te kunnen doen, dan U mijne handelwijze van af het oogenblik dat ik pachter dier boerderij werd en mijne bevindingen, in 't kort, mede te deelen.

In den aanvang van 't jaar 1872, werd ik pachter dier boerderij, toebehoorende aan Mevrouw de Wed. Diemont, en liggende in de Haarlemmermeer aan den Bennebroekerweg. Zij was van af het droogmaken der Haarlemmermeer, in bedrijf geweest bij drie verschillende huurders, doch, zij het uit onkunde of uit gebrek aan kapitaal, in zoodanigen staat van uitputting geraakt, dat zelfs de beste akkers, (zij bestaat voor een deel uit lichten veengrond, voor een deel uit zandgrond en voor een klein deel uit zavelgrond) geen middelmatig gewas meer konden voortbrengen.

Mijn voorganger besloot daarom in 1869 al den grond tot grasland te laten liggen. In 1871 konden, op de geheele oppervlakte, zijnde 35 hectaren, niet meer dan 11 of 12 stuks vee gehouden worden, terwijl van het winnen van hooi voor wintervoeder geen sprake was.

Toen ik dus pachter werd, begreep ik dat, wilde ik hier eenigermate met goed gevolg werken, er in de eerste plaats mest op dit land gebracht moest worden. Doch waar die te bekomen?

Eenigen tijd te voren, was, in een gedeelte der stad Leiden, de verzameling der faecalien door middel van het Liernur-systeem ingevoerd en had het gemeentebestuur dier stad getracht, de opbrengst te verpachten zonder daarin te slagen.

Ik besloot te beproeven; om met het stedelijk bestuur in overleg te treden om pachter dier stoffen te worden, en slaagde daarin, voor den loop van 1872 en 1873, naar wensch.

Gewoonlijk ontving ik, ter besparing van vracht, 50 petroleum-vaatjes vol, elk pl. m. 175 kilo inhoudende, te gelijk.

Met die hoeveelheid werden, zoodra mogelijk na de ontvangst, ongeveer twee hectaren bemest, zoodat elke hectare ± 4500 kgr. faecalien ontving; voorwaar geene zware bemesting. Daar evenwel het buizennet in Leiden nog niet zeer uitgestrekt is, en ik dus, in den regel, niet meer dan 50 vaatjes 's wekelijks ontving, was ik tot deze zuinigheid verplicht om aan elk mijner akkers, zoo spoedig mogelijk, althans iets te kunnen geven.

De stof was dun genoeg om met een gierbak over het land te worden gegierd.

Bij koel weêr geschiedde dit onvermengd; bij warm weêr, werd ze met ongeveer de helft of een derde water vermengd.

In het laatste geval, namelijk bij zomerwarmte, was de stof bij de ontvangst meestal reeds aan het gisten en was een spoedig gebruik meer dan anders noodzakelijk. De goede resultaten dezer, hoewel schrale bemesting, lieten zich spoedig waarnemen in de meer frische kleuren en weliger groei van het gras.

Om de waarde dier meststof, ook op bouwgrond te beproeven, liet ik drie naast elkander liggende, zeer slechte stukken land omploegen. Een daarvan werd met 4500 kilo faecalien per hectare begierd en toen met haver bezaaid.

De beide andere werden insgelijks met haver bezaaid, en één daarvan, nadat de haver opgekomen en goed groen geworden was, met eene gelijke hoeveelheid begierd, terwijl het derde stuk volstrekt niets ontving.

De haver op het eerste stuk groeide krachtig en zwaar, op het tweede stuk groeide zij minder welig, maar leverde toch nog een tamelijk goed gewas, terwijl het derde stuk in de eerste helft van Mei moest omgeploegd worden, omdat de aanvankelijk opgekomen haverspruitjes, uit gebrek aan voedsel, kwijnden en stierven.

Ik liet dit stuk toen met 8000 kilo faecalien per hectare begieren en daarna met zomergarst bezaaijen, hetwelk nog een zeer goed gewas opleverde. Zoo als ik boven reeds zeide, waren de goede uitwerkselen dezer meststof op het weiland spoedig merkbaar; vooral bleek dit door het verschil der plaatsen, waar de gierbak, bij het wenden, dubbel geraakt had, en aan de kanten of hoeken der stukken, waar de gierbak niet bij kon komen en dus in het geheel niet geraakt had.

De verdunning met water des zomers bleek noodzakelijk, dewijl, hoe gering de hoeveelheid der stof was, anders de punten der grasspruiten verbranden. Bij minder warm weder, bleek dit onnoodig. Wel vertoonde dan het gras, waarover de gierbak gegaan was, eene rosachtige kleur, doch deze was na 3 of 4 dagen weer verdwenen, en zoo het gedurende of kort na het begieren regende, was er niets van te bespeuren.

Mijne vrees dat het vee op de met faecalien bemeste akkers ongaarne zou willen weiden, bleek ongegrond te zijn, ja zelfs bleek het tegendeel, daar het vee bij voorkeur het met die stof bemeste land opzocht; blijkbaar groeide dus daar een, naar hun smaak, lekkerder gras.

Van de geheele oppervlakte 35 hect. groot, liet ik 30 hect. als grasland liggen, die voor zoo ver mijn voorraad faecalien strekte, achtereenvolgend naarmate ik ze ontving, daarop gebracht werden.

Daarvan werden 10 hectaren voor hooiland, en 20 hectaren voor weiland bestemd. Op deze 20 hect. kon ik, ten gevolge dier bemesting, dat jaar reeds 20 stuks vee, 80 schapen, 3 paarden en 60 ganzen houden.

De 10 hectaren hooiland leverden dien zomer echter niet meer dan elk pl. m. 4000 kilo hooi van mindere kwaliteit.

In de maand November van dat jaar trof mij het ongeluk, dat het huis en de stallen met hooi etc., een prooi der vlammen werden.

Zonder voer, noch stalling voor het vee, was ik genoodzaakt dat te verkoopen, waardoor er natuurlijk geen sprake was van het maken van stalmest.

Om daaraan tegemoet te komen en omdat het begieren met faecalien bij strenge vorst, toch niet doenlijk zou geweest zijn, liet ik van bagger, slootvuil, stroo, dat ik kocht, en faecalien een composthoop maken, die bijna even sterk broeide als stalmest.

In het begin van 1873, werd dadelijk bij open weder, op nieuw op dezelfde wijze, weer met het bemesten van faecalien aangevangen. Daar ik toen 6 hectaren verhuurd had en 2 hectaren gebraakt werden (één hectare had ik verleden jaar en ook dit jaar opzettelijk geheel onbemest gelaten), was mijn grasland tot 26 hectaren ingekrompen. Het gebraakte en met 8000 kilo faecalien per hectare bemeste land werd met haver bezaaid. Van de overige 26 hectaren, bleven er 14 tot hooiland liggen, zoodat er 12 hectaren overbleven om te beweiden. Ik bragt daarop 20 stuks vee, 80 schapen en 4 paarden. Ten gevolge van het koude voorjaarsweêr in dit jaar, konden deze op die 12 hectaren niet genoeg voedsel vinden, zoodat ik genoodzaakt was mijne toevlucht tot het hooiland te nemen.

Toen evenwel in 't begin van Junij, door het warmere weêr, het gras beter begon te groeijen, kon het hooiland weer blijven liggen.

Toen ik, in de maand Julij uw bezoek ontving, was, zoo als ge U zult herinneren, het gras gedeeltelijk reeds gemaaid en kondt ge U daardoor overtuigen, dat de bodem van dit land van een zeer goeden, dichten mat voorzien was.

Dat hooiland heeft, dooreen genomen, 8 à 9 duizend kilo hooi per hectare opgeleverd.

Dat het vee in het weiland toen genoeg voedsel vond, daarvan hebben UEd. zich kunnen overtuigen, en dat koeijen zoowel als schapen etc., er goed en wel gevoed uitzagen, zullen UEd. evenzeer hebben waargenomen.

Uwe destijds gemaakte opmerking, dat èn in de haver èn in het hooiland hier en daar plekken voorkwamen, waar de haver minder hoog stond en de kleur, in plaats van donker groen, eenigzins geel-groen was, terwijl in het hooiland op die plekken minder welig gras groeide, moest ik beamen. Men gelieve echter in aanmerking te nemen, dat men hier te doen heeft met grond, die nog jong is, en waarop, vóór mijne komst, waarschijnlijk nog nooit mest gebracht was.

Zooals ik U destijds heb aangewezen, was de invloed dezer bemesting het best waar te nemen aan het stuk, dat volstrekt geen mest ontvangen had en zeer ongunstig bij het andere land afstak.

De 2 hectaren met haver, leverden 70 mudden à 104 ₰ per mud op.

Verder kan ik nog mededeelen dat het hooi sterk broeit, hetwelk ik aan de bemesting toeschrijf.

Daar ik geen handel in faecalien drijf, omdat ik de geheele opbrengst van het met Liernursysteem te Leiden verzamelde zeer goed op mijne eigene boerderij kan gebruiken, en enkel op verzoek nu en dan een partijtje tot het nemen eener proef afsta, bestaat er voor mij geene enkele reden, om de goede eigenschappen der faecalien, boven de werkelijke waarde te verheffen.

Er zou van mijne zijde veel meer aanleiding tot het tegendeel bestaan. Dewijl met het einde van dit jaar mijn pachtcontract met de stad Leiden geëindigd is, zou ik, door de waarde dier stof te verkleinen, licht anderen van mededinging naar een nieuw contract kunnen afhouden, en zoo doende het gebruik voor mij zelven kunnen monopoliseren.

Ik heb echter gemeend mij van dergelijke oneerlijke praktijken te moeten onthouden, en doe liever hulde aan de waarheid, die toch eenmaal niet tegenstaande den velen tegenstand, ook hierin de overhand zal houden.

Ten slotte acht ik het niet onbelangrijk hier nog een voorval mede te deelen, waaruit de meerdere doelmatigheid van het gebruik van versch verzamelde en spoedig gebruikte, boven dit van lang bewaarde faecalien blijkt.

Aan een landbouwer in de Haarlemmermeer, wiens naam hier niet ter zake doet, maar dien ik, wanneer dit noodig is en gevorderd wordt, kan mededeelen, had ik op verzoek eenige vaatjes Leidsche faecalien tot proef afgestaan. Daar men het, bij de ontvangst der vaatjes, op die boerderij zeer druk had, kon men ze niet direct op het land brengen, en daar de vaatjes voor eene nieuwe vracht terug moesten, besloot men een stuk van eene drooge sloot af te dammen en liet ze daarin storten.

Na verloop van ± 14 dagen werd daarmee een akker bemest en het resultaat was gelijk 0.

Voor hen, die weten dat het bemestend vermogen der faecalien, voornamelijk in het vloeibaar gedeelte zit, was daarin niets vreemds, dewijl dat vloeibare gedeelte, grootendeels in den bodem en wanden der sloot was getrokken en een ander deel door den invloed van de atmospheer was gedecomponeerd. Zulke proefnemers, hoewel ter goeder trouw, doen de waarheid meer na- dan voordeel.

Als tegenhanger hiervan kan ik nog mededeelen, dat door den heer Vrijberghe de Coningh, insgelijks landbouwer in de Haarlemmermeer, die ook eenige vaten van mij ontving, daarmede eene gelukkig geslaagde proef is genomen.

ZEd. ontving half Julij 1872, ± 7500 kilo, verdunde die met $^1/_3$ water en bemestte daarmee 2 hectaren etgroen. Dit land bestaat uit zwarten

veengrond, die nooit gaarne door het vee kaalgevreten, en daarom *ruige* weide genoemd wordt.

Na de begiering met faecalien was er spoedig een sterker groei van het gras waar te nemen, en het was opmerkelijk met hoeveel graagte dit door het vee afgeweid werd, zoodat dit land toen in tegenstelling met den vroeger gebruikelijken naam, wel *kale* weide kon genoemd worden. Ook nog geruimen tijd, nadat het vee de winter-kwartieren betrokken had, (zoo schreef mij den heer Vrijberghe de Coningh), vertoonden deze 2 hectaren eene veel groenere kleur dan de andere akkers.

Hetzelfde verschijnsel heb ik ook op mijn land, vooral in dit jaar, in hooge mate waargenomen, zoodat, terwijl bij mijne buren in het begin van November al het vee, behalve de schapen, opgestald was, ik mij nog kon verheugen in een overvloed van gras, en op 25 November, den datum van een later te noemen bezoek, al mijn vee nog buiten liep en ruim voer had. Eerst 2 Dec. heb ik mijn hoornvee naar den stal gebracht.

Al het land, met uitzondering van het bij voortduring onbemest gelaten stuk, is als met een groen waas bedekt, dat gunstig afsteekt bij de omliggende landerijen. Vooral op één der stukken hooiland komt dit duidelijker dan ergens elders uit.

Ik had den composthoop, waarvan ik boven gesproken heb, in de maand September, over mijn hooiland laten brengen. Door het regenachtige weêr, werd men destijds verhinderd, dit geheel te volvoeren. Een der stukken was dus voor een deel onbemest gebleven, hetwelk zich, in het laatst der maand November, toen ik het met een der leden uwer commissie bezichtigde, door eene scherp geteekende lijn van het bemeste gedeelte onderscheidde. Ook de minder vruchtbare plekken, die dezen zomer tijdens uw bezoek, in dit hooiland nog te zien waren, schenen door de bemesting met compost geheel verdwenen te zijn.

Ziet daar, M. H.! de opmerkingen, die ik gedurende bijna twee jaar, bij deze wijze van bemesting gemaakt en de resultaten die ik verkregen heb.

Haarlem, 7 Januarij 1874.

J. C. van de Blocquery Jr.

N°. 65. *Vergadering van den geneeskundigen Raad voor Overijssel en Drenthe, gehouden te Zwolle, den 27 December* 1873.

Voorzitter: Dr. D. Lubach.

Secretaris: Dr. J. A. van Ketwich Verschuur.

De H. H. Kroon uit Deventer en dr. Huber uit Kampen zijn afwezig. De voorzitter deelt mede dat de heeren Brouwer en Coster in hunne plaats zitting zullen nemen. Nog zijn ter vergadering tegenwoordig de plaatsvervangende leden dr. Heppener, Meulenhoff, Dibbits en van der Moer.

Notulen.

De notulen der voorgaande vergadering worden goedgekeurd; alleen merkt de heer Meulenhoff op, dat op bl. 133 staat *système caseau*, hetgeen moet zijn, *système continu.*

Mededeelingen van den voorzitter. Besmettelijke en epidemische ziekten.

Variolae. Omtrent deze zijn geene berigten ingekomen.

Scarlatina. Deze ziekte vertoonde zich op verschillende plaatsen. Uit Overijssel kwamen berigten daaromtrent in uit Deventer, Diepenveen, Enschedé, Kampen, Losser, Oldenzaal, Olst en Wierden, — uit Drenthe uit Assen. — Te Kampen werden ettelijke jongelieden van het instructie-bataillon daardoor aangetast, doch onder de ingezetenen vertoonden zich slechts een paar gevallen. Te Deventer daarentegen werd den 13en Junij en te Oldenzaal den 10en September, krachtens art. 21 der Wet van 4 Dec. 1872 (*Stbl.* n°. 134), door den burgemeester afgekondigd, dat het roodvonk daar epidemisch heerschte. Dergelijke afkondiging had ook den 15 Junij te Assen plaats. Toen te Oldenzaal zich gedurende veertien dagen geene roodvonk-gevallen meer hadden opgedaan, werd den 4 November het verdwijnen der epidemie bekend gemaakt, doch, toen eenige weken daarna de ziekte zich op nieuw vertoonde, de epidemie op nieuw afgekondigd. Te Assen werd op 29 November bekend gemaakt dat de epidemie verdwenen was.

Morbilli. Het ontstaan van dezen werd berigt uit Enschedé, Zwolle en Eelde.

Angina diphtherina vertoonde zich, volgens berigten, te Ambt-Almelo, Deventer, Gramsbergen, Lonneker, Nieuwleusen, Ootmarsum, Weerselo, en te Emmen en Norg.

Typhus en *febris typhoidea* werden op verscheiden plaatsen waargenomen, zooals te Avereest, Bathmen, Blokzijl, Dalfsen, Delden, Denekamp, Deventer, Diepenheim, Goor, Ambt Hardenberg, Hasselt, Hellendoorn, Hengelo, Kampen, Markelo, Nieuwleusen, Oldemarkt, Oldenzaal, Ommen, Staphorst, Steenwijkerwold, Tubbergen, Ambt Vollenhove, Vries, Wierden,

IJsselmuiden, Zwartsluis, Zwolle, en te Dalen, Eelde, Gasselte, Meppel, Odoorn en Peize.

Dysenterie. Een man uit Losser, die in Pruissen geweest was, is in September even na zijne terugkomst door dysenterie aangetast geworden, vervolgens een in zijne woning besteed kind, daarna de vrouw van den naast hem wonenden postbode, en eindelijk de postbode zelf. De vrouw en het kind zijn overleden.

Cholera asiatica. Van deze ziekte schenen de beide provinciën geheel bevrijd te zullen blijven; zelfs geschiedde thans niet, wat in vorige jaren meer dan eens gebeurd was, dat namelijk zekere gevallen van cholera voorbarig en zonder genoegzamen grond als gevallen van cholera asiatica werden opgegeven. Doch in den nacht tusschen den 6en en 7en December overleed te Smilde een kind van ongeveer 10 jaren onder omstandigheden, die den behandelenden geneesheer regt schenen te geven dit geval als een van cholera asiatica aan te merken. Door den burgemeester daarvan in kennis gesteld, begaf zich de inspecteur naar Smilde, en het bleek hem na onderzoek dat, mogt ook aan de volkomen zekerheid iets ontbreken, alles (de verschijnselen der ziekte, het zeer snelle verloop daarvan, het wonen des overledenen in een door schippers en passanten nog al bezochte tapperij met winkel aan de Drentsche hoofdvaart, de omstandigheid dat elders in ons land de ziekte heerschte, terwijl het saizoen voor de ontwikkeling van cholera nostras ongunstig was) pleitte voor de opvatting, dat hier werkelijk van cholera asiatica spraak was. Alle voorzorgsmaatregelen waren en werden genomen, en tot dusverre is het daar bij dit eene geval gebleven.

Den 17e echter ontving de inspecteur kennis dat te Zwolle eenige personen door cholera asiatica waren aangetast. Den 18e begaf hij zich daarheen, en bevond, dat van Dingsdag den 16en af successievelijk zes personen die ziekte hadden gekregen. Drie daarvan waren overleden. Sedert zijn nog vier aangetast en bedraagt het gezamenlijk getal der overledenen negen. Ook hier werden de noodige maatregelen tegen de verdere uitbreiding der ziekte toegepast.

Van Zwolle teruggekeerd vond de inspecteur het berigt, dat er ook te de Wijk zich bij een schipper, laatstelijk komende van Zwolle met bestemming naar Hoogeveen, een geval van cholera met doodelijken afloop had voorgedaan. Den 19en daar gekomen, bevond de inspecteur dat het schip niet verder dan Arnhem was geweest, doch Zondag den 14en den ganschen dag te Zwolle had stil gelegen.

Diarrhaea. Berigten aangaande gevaarlijke bloed-diarrhaea, die te Giethoorn zoude heerschen, hebben den inspecteur aan-

leiding gegeven die gemeente te bezoeken. Die berigten bleken echter allezins overdreven te zijn.

Kinkhoest. Van deze ziekte zijn geene berigten ingekomen, ofschoon er hier en daar enkelen daaraan overleden zijn.

Intermittentes. Het aantal van deze was matig.

Geneeskundige plaatsbeschrijving.

Een gedeelte van de physische topographie van Overijssel is door den inspecteur voltooid. Van een hoofdstuk daarvan, behelzende een overzigt der gemeenten, zal binnen weinig tijds aan ieder geneeskundig lid van den raad dat gedeelte medegedeeld worden, 't geen betrekking heeft op de gemeenten van zijn district.

Lokaal-onderzoek.

Bij een bezoek te Giethoorn bleek het, dat eene der scholen in geenerlei opzigt zelfs aan matige eischen voldeed. De heer schoolopziener in het 7e district is daarop opmerkzaam gemaakt.

Te Zwartsluis heeft de inspecteur verbetering opgemerkt in de vroeger aangenomen slechte toestanden, waarvan indertijd mededeeling is gedaan. Men is van voornemen daar op een terrein in de nabijheid der Israëlitische Kerk een ziekenhuisje te stichten, waarvan het plan door den inspecteur is goedgekeurd, die ook het terrein in loco onderzocht heeft.

De binnengracht te Deventer is door den inspecteur op nieuw in oogenschouw genomen en hij heeft daarover breedvoerige conferentie gehad met den burgemeester, zonder dat dit evenwel tot eenig beslissend gevolg heeft geleid. Aan eene grondige verbetering schijnt vooralsnog niet te denken; intusschen is de gemeente door eene overeenkomst met de firma Nering Bögel meester geworden van de spuijing. Door een in de gracht gelegen duiker is aan een gedeelte der stad, waar geen goed water is, een gereeden toegang verzekerd naar eene goede pomp bij de kazerne.

Te Kampen zijn door den inspecteur een aantal kleine arbeiderswoningen bezocht, die in alle opzigten afkeuringswaardig zijn. Aan verordeningen op het bouwen en het onbewoonbaar verklaren van woningen doet zich daar groote behoefte gevoelen. De openbare reinheid laat daar ook veel te wenschen over. Bijzonder in sommige gedeelten van de voorstad Brunnepe is het daarmede buitengemeen slecht gesteld.

Te Oldenzaal zijn bezocht de weverij en spinnerij van de heeren Gelderman en Zonen, de weverij en spinnerij van den heer Molkenboer en de verwerij en drukkerij van den heer Traus. Bij de heeren Gelderman bevinden zich de weverij en spinnerij in twee vrij ver van elkander verwijderde gebouwen, bij den heer Molkenboer in één gebouw. In de weverijen valt het licht zooals gewoonlijk van boven in; de spinnerijen ontvangen zijlicht

door ramen. De spinnerij van de heeren Gelderman is drie étages hoog. Bij dezen wordt in de weverij geventileerd of kan althans geventileerd worden door kleppen en schuiven in het dak en bovendien door openslaande ramen; bij den heer Molkenboer en in de spinnerijen alleen door deze laatste. De privaten zijn naar buiten uitgebouwd, doch niet zonder reuk, waarvan echter in de werklokalen niets te bespeuren was. Het drinkwater is goed. Gelegenheden tot reiniging van de arbeiders zijn er geene dan de pomp. Op de fabriek der heeren Gelderman worden geen kinderen beneden 12 jaar, op die van heer Molkenboer geen beneden 14 jaar toegelaten. In de weverij der heeren Gelderman is de kubieke inhoud 13075 M^3, waarin 350 menschen werken, zoodat op elken arbeider ruim 310 M^3 komt. Van de spinnerij ontving de inspecteur tot dusver geen opgave. De weverij van den heer Molkenboer heeft een kub. inhoud van 4254 M^3 voor ± 90 arbeiders, van ruim 47 M^3 voor elk, — de spinnerij 449 M^3 voor ± 15 arbeiders, van 26 M^3 voor elk, de sterkerij 138 M^3 voor 2 arbeiders, dus 69 M^3 voor elk. Weverij en sterkerij maken hier bijna één lokaal uit, wegens de zeer wijde communicatie tusschen beiden.

Van de weverij en drukkerij van den heer Traus is niets bijzonders te vermelden. De lokalen zijn ruim, en het aantal arbeiders klein.

Ook de weverij en spinnerij van de heeren Stork en Ekker te Hengelo zijn in oogenschouw genomen. De spinnerij is hier van ééne verdieping en ontvangt het licht meerendeels van boven, even als de weverij. Opgaven aangaande den kubiekinhoud der lokalen en het aantal der arbeiders in elk ontving de inspecteur nog niet.

De werklieden in de spinnerijen zagen er minder goed uit dan die in de weverijen. De arbeiders bij den heer Traus waren allen blijkbaar gezond.

De ongunstige toestanden te Meppel blijven nog steeds voortbestaan. Eene nieuwe school is daar gebouwd, zonder dat daarover het advies van den inspecteur is ingewonnen, in de nabijheid van het kanaal, waarover meermalen sprake is geweest, en dat als een der brandpunten van besmettelijke ziekten kan worden beschouwd. De toegangen tot en de omgeving van die school zijn nieuwe straatjes, en vlak over de school bevinden zich publieke privaten en mestverzamelingen. Aan het gemeentebestuur is daarover geschreven, en later met den burgemeester gesproken; met welk gevolg, is nog niet gebleken.

Een bezoek aan de rijksgestichten te Veenhuizen heeft de volgende resultaten geleverd. Het getal van kribben in de

ziekenzalen, die laag onder verdieping zijn, is te groot. In gewone tijden, wanneer er weinig zieken zijn, is voorzeker de ruimte groot genoeg, doch tijdens epidemieën zijn de zalen veel te klein. De inspecteur heeft voorgesteld de zolders weg te nemen en het dak te beschieten, doch daartegen bestaan zwarigheden. Men wenscht de ziekenkeuken in het 1e gesticht op te heffen; daartegen heeft zich den inspecteur om meer dan eene reden verzet. In het 1e gesticht is de privaatput van de woning des onderdirecteurs vlak naast de regenbak geplaatst, ten gevolge waarvan het regenwater geheel onbruikbaar is geworden. In het 2e gesticht zal de afscheiding tusschen de badkamers moeten worden verbeterd. Er bestaat behoefte aan eene kleine afdeeling tot tijdelijke opneming van krankzinnigen, die deels de overigen hinderen, deels door dezen geplaagd en mishandeld worden. De woning der lepreuzen, over welker bekrompenheid de inspecteur meer dan eenmaal klaagde, zal nu, naar hij vermeent, vergroot worden.

Het krankzinnigen-gesticht te Deventer is geregeld om de drie maanden bezocht. Geen dier bezoeken leverde iets opmerkenswaardigs op.

Ontvangen stukken en correspondentie.

Ontvangen van den Minister, met begeleidende missive van 30 Junij n°. 257, 9e afdeeling, een afschrift van de motiven, die Gedeputeerde Staten van Drenthe hebben geleid om alleen op Meppel art. 7 der epidemiewet toe te passen. (Notulen Junij bladz. 128.) Die motiven zijn, dat alleen Meppel eene eigenlijke stad is, en al de overige gemeenten in Drenthe plattelands-gemeenten zijn, terwijl zich te Meppel alleen de behoefte om eene blijvende inrichting tot stand te brengen heeft doen gevoelen.

Bij missive van 7 Aug. heeft de inspecteur toestemmend geantwoord op eene vraag des ministers, of het ook nuttig zou zijn in het vervolg de heel- en verloskundige instrumenten te Veenhuizen, door eene commissie uit den geneeskundigen raad te doen inspecteren.

Tengevolge daarvan is hij door den minister uitgenoodigd dit te doen.

Ontvangen mededeeling van een kabinetschrijven des ministers van 18 Julij, n°. 755 aan de commissarissen des konings, om door hunne tusschenkomst de gemeentebesturen te wijzen op de belangrijke verpligting, hun bij art. 6 der epidemiewet opgelegd en hun de zorg aan te bevelen voor zuiver drinkwater. Daaraan is dan ook door de commissarissen des konings in beide provinciën gevolg gegeven.

De burgemeester van Holten vroeg advies van den inspecteur in de volgende zaak. De overledene geneesheer van Barneveld te Rijssen, had na 1° Mei een aantal kinderen te Holten

gevaccineerd; de ingevulde verklaringen daarvan waren behoorlijk en in den voorschreven vorm voorhanden, doch de ziekte en de dood van den heer van Barneveld hadden hem verhinderd die te onderteekenen. De inspecteur antwoordde, dat naar zijne meening de burgemeester, op grond van zijne bekendheid met het schrift des overledenen, een bewijs zou kunnen afgeven, dat die verklaringen door dezen eigenhandig waren ingevuld. Doch nu bleek het, dat die invulling niet door den heer v. B., maar door een ander geschied was. De inspecteur wendde zich toen tot den minister, die, blijkens missive van 9 September, n°. 160, van oordeel was, dat met de verklaringen genoegen kon worden genomen, mits de burgemeester eene verklaring daarop plaatst, meldende: „dat het hem bekend was, dat de inenting met het in het bewijs vermelde gevolg was verrigt door den geneeskundige van Barneveld, en dat diens onderteekening alleen ten gevolge van zijne ziekte en overlijden was achter gebleven." De inspecteur heeft daarvan kennis gegeven aan den burgemeester van Holten.

Bij missives van 15 Sept., n°. 234 en 25 Sept., n°. 136, gaf de minister kennis, dat er met de Belgische en Pruisische regeeringen overeengekomen was, dat van weerszijden mededeeling zal worden gedaan van het ontstaan van de ziekten, genoemd in de wet van 4 December 1872, (*Stbl.* n°. 134), alsmede van dysenterie en besmettelijke oogziekte, voor zoover deze zich epidemisch beginnen te verspreiden, met uitzondering van cholera asiatica en pokken. van wier eerste gevallen reeds berigt zal worden gegeven. Volgens schrijven van de Pruisische regeering, dd. Munster 14 October, n°. 873, I. N. moet de opgave geschieden aan den Landraad van den Kreits Ahaus, Freiherr von Kerckerinck-Borg te Ahaus, volgens schrijven van den minister van 18 November, n°. 149, aan dr. Köhler en dr. Erpenbeek, Landphysici resp. der ambten Neuenhaus en Meppen, te Neuenhaus en Meppen, terwijl bij ministerieele missive van 12 December, n°. 185, berigt werd dat, voor zooveel Drenthe betreft, de kennisgevingen gezonden moet worden aan de Landdrostei te Osnabruck.

Mededeeling van een ministerieel schrijven aan de provinciale besturen, met het oog op het meer dan gewoonlijk reinigen en het eenige malen daags ontsmetten der privaten in logementen, slaapsteden en stoombooten, en afschrift eener missive van den minister met dezelfde aanbeveling aan de verschillende spoorweg-maatschappijen, betreffende de privaten der stations.

Een ontwerp van wet met memorie van toelichting, houdende wijziging der wet van 1 Junij 1865 (*Stbl.* n°. 59), en

waarvan het hoofddoel is splitsing van de examens in het belang van de regelmatige studie der kandidaten.

Mededeeling van het kon. besluit van 16 October (*Stbl.* n°. 138), waarbij sommige artikelen der epidemie-wet van toepassing worden verklaard op dysenterie.

Missive van 20 November, n°. 217, betreffende het toezigt op de maten, gewigten en balansen in de apotheken. De visiteerende commissien moeten hoofdzakelijk nagaan: 1e. of de gewigten aanwezig en de herleidingstafel zigtbaar voorhanden zijn; 2°. of de maten en gewigten voorzien zijn van de voorschreven stempelmerken van ijk en herijk en, voor zoover zij van de stempeling zijn vrijgesteld, of de eigenaar de enveloppes vertoonen kan, waaruit blijkt dat die gewigten onderzocht zijn; voorts 3°. of de balansen voorzien zijn van het bijzonder merk volgens art. 9 van het Kon. besluit van 4 September 1873, of van het merk, dat voor den ijk der nieuwe gewigten op 1° Januarij e. k. zal worden vastgesteld.

Van gedeputeerde Staten van Overijssel, ontving de inspecteur ten fine van berigt en consideratiën een rekest van een ingezetene van Kuinre, zich beklagende dat er op de begraafplaats aldaar een lijkenhuisje geplaatst was op $2^1/_2$ M. afstands van zijne woning en op $3^1/_2$ M. afstands van de achterdeur daarvan. In overweging genomen, dat zulk eene inrigting noodzakelijk, zoo niet uitsluitend dienen moet tot bewaring van lijken van personen, die aan besmettelijke ziekten gestorven zijn, voorts, dat zij van ventilatie-openingen voorzien moeten zijn, zal niet het lijkenhuis zelf eene bron van besmetting worden, en dat dit dus op zoo korten afstand van eene woning werkelijk gevaar aanbiedt, heeft de inspecteur geadviseerd tot de verplaatsing van het lijkenhuis naar het verst van woningen verwijderde punt der begraafplaats.

Behalve de correspondentie, noodzakelijk gemaakt door het ontstaan hier en daar van besmettelijke ziekten, en die welke reeds vroeger aangeduid zijn, alsmede andere van meer administratieven aard, heeft de inspecteur de volgende brieven aan en van gemeentebesturen gezonden en ontvangen.

In het begin van Augustus ontving de inspecteur van eenige gemeentebesturen een verzoek om nadere inlichtingen betreffende maatregelen, reeds thans te nemen met het oog op aziatische cholera. Aan het slot toch van het kabinetschrijven des ministers van 18 Julij, n°. 755, door de commissarissen des konings aan de gemeentebesturen medegedeeld, werd te dien aanzien overleg aanbevolen. De inspecteur, voorziende dat die aanvragen door meerdere zouden worden gevolgd, besloot eene algemeene circulaire

aan al de gemeentebesturen in Overijssel en Drenthe te rigten over voorloopige cholera-maatregelen. Die circulaire, dd. 21 Augustus, hield inlichtingen in omtrent en aansporingen tot: 1°. het bevorderen der publieke reinheid; 2°. de zorg voor zuiver drinkwater met verwijzing naar des inspecteurs algemeene circulaire daarover van Augustus 1871; 3°. reiniging van de woningen der armen; 4°. het tijdig inrigten van gelegenheden tot afzondering en verpleging; 5o. het bouwen van lijkenhuizen, waar deze nog niet zijn; 6o. het in tijds in voorraad hebben van desinfectie-middelen; 7°. het bestemmen van een geschikte plaats tot desinfectie of verbranding van besmette goederen; 8°. de handhaving van alinea 3, art. 9 en alinea 2, art. 11 der epidemie-wet; 9°. het vormen eener cholera-commissie, en 10°. het ledigen of reinigen en daarna dagelijks desinfecteren van privaatputten en riolen van logementen, slaapsteden en stationsgebouwen.

Met den burgemeester van Deventer is gecorrespondeerd en mondeling gehandeld over de reeds bovenvermelde vraag aangaande de binnengracht in die gemeente.

Aan de gemeentebesturen van Zwartsluis en Ambt Almelo zijn, op hun verzoek, door den inspecteur inlichtingen gegeven over het bouwen en inrigten van kleine ziekenhuizen, vooral bestemd om te voldoen aan art. 7 der epidemiewet. Bovendien heeft de inspecteur het terrein, waarop men te Zwartsluis zulk eene inrigting wenscht te bouwen en het plan der inrigting zelve onderzocht.

Bij deze gelegenheid is het niet ongepast mede te deelen dat gedeputeerde Staten van Overijssel het advies van den inspecteur over de uitvoering van artikel 7 der epidemiewet, vermeld op bladz. 128 der Not. van Junij, waarin er sterk op aangedrongen werd om de in dat artikel bedoelde inrigtingen zoo veel mogelijk algemeen te maken, hebben doen drukken en aan de gemeentebesturen in Overijssel ter kennisneming en ten fine van berigt toegezonden. Uit de berigten der gemeentebesturen aan gedeputeerde Staten, waarvan de inspecteur kort geleden kennis bekwam, blijkt 1°. dat 14 gemeenten reeds in het bezit zijn van eene gelegenheid tot afzondering; 2°. dat 21 gemeenten genegen zijn eene zoodanige in te rigten, 't zij duurzaam, 't zij tijdelijk; 3o. dat 3 gemeenten dit willen doen, wanneer de noodzakelijkheid het vordert, d. i. wanneer er in die gemeenten besmettelijke ziekten verschijnen, waarbij dus het hoofddoel: isolering der eerste gevallen, buiten rekening blijft; 4°. dat 20 gemeenten zoodanige gelegenheden niet wenschen, terwijl, 5°. 3 gemeenten nog geen bepaald antwoord hebben gegeven.

Aan het gemeentebestuur van Hoogeveen werden, op daartoe strekkend verzoek, inlichtingen gegeven omtrent de inrigting van een lijkenhuis.

Door het gemeentebestuur van Wijhe werd de inspecteur gevraagd of die gemeente aan de bedoeling van art. 7 der epidemiewet zou voldoen door eene overeenkomst te sluiten met Deventer ter opneming van zieken uit Wijhe in het ziekenhuis aldaar. De inspecteur heeft daartegen bezwaren ingebragt, berustende op den afstand, ofschoon eene voorloopige schikking in dien geest door hem niet werd afgekeurd.

Nogmaals is door den inspecteur de aandacht van het gemeentebestuur te Zwolle gevestigd op de sloot bij de Molenstraat.

Naar aanleiding van een berigt in de dagbladen, dat te Hoogeveen gevallen van vergiftiging hadden plaats gehad, ten gevolge van het eten van visch (blei), in de maag van een waarvan een kokkelkorrel gevonden was, heeft de inspecteur aan den burgemeester daaromtrent berigt gevraagd. Het antwoord kwam hierop neer, dat een schipper ze te Zwartsluis aan den afslag gekocht en daarvan zonder nadeel had gegeten, maar den volgenden dag de overblijvende aan anderen ten geschenke gegeven had; na het eten er van door zeven personen zijn deze allen ziek geworden en is een daarvan overleden. De geneesheer heeft de nog overgeschoten visch dadelijk doen begraven zonder onderzoek te doen of de visch vergiftigd was. Den burgemeester was van het vinden van den kokkelkorrel niets bekend.

Veranderingen in het geneeskundig personeel.

Na de vergadering in Junij hebben in het personeel der geneeskunst-oefenaren in Overijssel en Drenthe de volgende mutatiën plaats gehad.

Overleden:

W. van Barneveld, heel- en vroedmeester te Rijssen.
S. Zuiderbaan, heel- en vroedmeester te Hoogeveen.

Vertrokken:

E. A. Akkeringa, heel- en vroedmeester, van Blokzijl.
W. J. de Koe, med. dr., heel- en vroedmeester, van Kampen.
R. D. Brouwer, heel- en vroedmeester, van Zuidwolde.
L. van Coevorden, heel- en vroedmeester, van Hoogeveen.

Gevestigd:

J. Olivier Verhaar, heel- en vroedmeester, te Blokzijl.
G. H. Roessingh, med. dr. en arts, te Deventer.
W. J. de Koe, med. dr., heel- en vroedmeester, te Hoogeveen.
J. Gijsberti Hodenpijl, heel- en vroedmeester, te Nieuwleusen.
J. v. Engels, arts, te Olst.

R. D. Brouwer, heel- en vroedmeester, te Hoogeveen, (Hollandsche veld).

E. F. Meijeringh, arts, te Hoogeveen.

A. P. van Tooren, heel- en vroedmeester, te Zuidlaren.

Wetsovertredingen.

De aandacht van den inspecteur werd gevestigd op advertentien in de Zwolsche en Kamper couranten van W. Koenaart, zich noemende dentiste, en zich aanbevelende tot het inzetten van kunsttanden, van wien gezegd werd dat hij zich ook met het trekken van kiezen en tanden bezig hield zonder daartoe bevoegd te zijn. De inspecteur beval deze zaak den burgemeester van Zwolle, als hoofd der politie in de plaats, waar Koenaart woont, aan. Het bleek dan ook dat Koenaart geen diploma kon vertoonen, en er is tegen hem eene geregtelijke vervolging ingesteld.

Bij vonnis van de arrondissements-regtbank te Assen is Melle Datus Meinema, zonder bekende woonplaats, wegens onbevoegde uitoefening der geneeskunst, veroordeeld tot 45 dagen cellulaire gevangenisstraf en de kosten van het geding, des noods te verhalen bij lijfsdwang.

Inschrijving van leerlingen in de verloskunde.

Als kandidaten voor het onderwijs aan 's Rijks kweekschool voor vroedvrouwen te Amsterdam hebben zich aangemeld vijf meisjes, waarvan drie afgewezen zijn. De beide andere: F. Timmerman te Ane, en A. M. H. Wijaarda te Ommen, zijn tot de school toegelaten.

Visitatiën van apotheken enz.

De uitkomsten der visitatiën zijn vrij bevredigend te noemen en zouden zelfs als bijzonder goed aan te merken zijn, ware het niet, dat de blijkbaar verschillende maatstaf, door de onderscheidene commissiën gebruikt, vooral bij de bepaling van de rubrieken *zeer goed* en *goed*, het noodzakelijk maakten aan het verschil met het vorige jaar tusschen het aantal der alzoo gekwalificeerden niet te sterk te hechten..

Verblijdend was het uit meer dan één rapport te mogen vernemen, dat bij onderscheiden geneeskundigen de tot hen gerigte vermaningen vrucht hadden gedragen.

Het ontbrak echter niet aan aanmerkingen, bepaaldelijk omtrent het ontbreken, niet deugdelijk of in bedorven toestand voorhanden zijn, of verkeerd bewaard worden van sommige geneesmiddelen, vooral in de apotheken van geneeskundigen. De meest voorkomende klagt echter was, dat de etiquettes nog niet volgens de tweede editie der *Pharmacopoea Neerlandica* waren ingerigt. Daarop is de aandacht gevestigd en het is te hopen dat de visitatie in 1874 geen reden zal opleveren om te dien aanzien strengere maatregelen te nemen. In een der rapporten werd gewezen, als op een verscheidene malen voorkomend feit, dat

oxydum zincicum en *oxydum magnesicum* koolzuur houdend waren. Eindelijk werden enkele apotheken van geneeskundigen slordig en onzindelijk bevonden.

Tegen twee geneesheeren in de 1e afdeeling, is door de commissie proces-verbaal opgemaakt; beide stukken zijn door den inspecteur, aan den officier van Justitie te Assen verzonden.

Hervisitatie van de apotheek eens geneeskundigen in de 6e afdeeling, is door de commissie aangevraagd. Daartoe zijn door den inspecteur verzocht de heeren dr. Stoffels, Post Stheeman en Top.

Aan enkele geneeskundigen is, gedeeltelijk op verzoek der visiteerende commissiën, door den inspecteur geschreven.

Bespreking der mededeelingen.

De voorzitter brengt in hoofdelijke omvraag of ook iemand toelichting verlangt of opmerkingen heeft, omtrent de nu gedrukte en vooraf aan de leden gezondene mededeelingen.

Arbeiders in fabrieken.

Dr. Stratingh Tresling wenscht, met betrekking tot het onderonderzoek der fabrieken te Hengelo, nadere inlichtingen over het aantal arbeiders. De voorzitter wacht omtrent dit punt naauwkeurige berigten in en wenscht daarvan later mededeeling te doen.

Stempelmerken van ijk en herijk.

De heer Stheeman zegt tot toelichting op de missive van den minister, betreffende het toezigt op de maten, gewigten en balansen in de apotheken, dat die gewigten, enz., alleen gestempeld worden, als de arrondissements-ijker in de gemeente komt, hetgeen niet gebeuren kan voor het volgende jaar, zoodat dat toezigt in sommige gemeenten niet zal kunnen ingaan vóór 1875. — Dr. Ketwich Verschuur acht het niet op den weg van den raad, om zich met het toezigt op den ijk te bemoeien en herinnert aan het dienaangaande in de vorige vergadering (zie *Not.* bl. 132) besprokene. — De voorzitter zegt wel niet in te zien, waarom de ijk bij de apotheken aan een ander toezigt moet onderworpen zijn als bij kooplieden, doch meent, dat men zich aan het oordeel van den minister behoort te onderwerpen, en wijst op art. 24 der 4e wet.— Nadat uit de discussiën gebleken was, dat de geest der vergadering bleek tegen het besluit van den minister gestemd te zijn, werd in omvraag gebragt of de visiterende commissiën zich met het toezigt op den ijk bemoeijen zouden, hetgeen met algemeene stemmen, behalve die van den voorzitter, in ontkennenden zin beantwoord werd, met het verzoek hiervan kennis te geven aan den minister.

Kokkelkorrels

Dr. Amshoff merkt op, dat het vergiftigen door visch met kokkelkorrels gevangen ieder oogenblik gebeurt; die kokkelkorrels worden geregeld verkocht en er wordt voortdurend mede gevischt. Ook heeft de burgermeester bij de bedoelde vergiftiging

de zaak niet onderzocht. Hij acht het wenschelijk, dat er middelen gevonden worden om dien verkoop te weren.

De heer Dibbits zegt, dat op die wijze in Assen goudvisschen gevangen worden en dat daar ook eene vervolging is ingesteld. Volgens de heer Stheeman is die zaak geschikt, daar dit feit plaats had op een bijzonder eigendom en hier meer sprake was van het vergrijpen aan eens anders goed. — De voorzitter zegt dat kokkelkorrels niet zijn opgenomen in de lijst voor vergiften en ze dus zonder bezwaar verkocht kunnen worden. — De heer Meulenhoff zegt dat buitendien alle vergiften mogen verkocht worden, mits de kooper voldoe aan art. 13 der wet op de artseny-bereidkunst. — De voorzitter ziet niet in dat er op dit oogenblik iets aan te doen is; hij zal de zaak in het volgende jaar op de inspecteurs-vergadering ter tafel brengen om het oordeel van zijn ambtgenooten te vernemen.

De heer Meulenhoff acht het wenschelijk dat dan tevens meer vergiften, die niet op de lijst staan, ter sprake gebragt worden. De heer Top vraagt of het wenschelijk ware, dat de inspecteur door de dagbladen het publiek opmerkzaam maakte op het gevaar van deze vergiftiging, hetgeen de voorzitter in bevestigenden zin beantwoordt.

De heer Dibbits spreekt nog over het toezigt op *maten*: het is hem niet duidelijk, welke maten hier bedoeld worden, hij meent dat er volgens de wet geen maten in de apotheek in gebruik zijn. — De heer Stheeman meent, dat de maten, in de apotheken in gebruik, moeten zijn goedgekeurd volgens een Kon. besluit. — De voorzitter zegt dat men, al ware het, dat in de apotheek geen maten in den zin der wet gebruikt werden, niet moet uit het oog verliezen, dat bij algemeene maatregelen, algemeene termen worden gebruikt. Zijn er geen maten, die bij de wet in gebruik zijn, dan zou dat woord maten, ten dezen opzigte overtollig zijn. Hij haalt daarbij de missive van den minister van Binnenl. Zaken, dd. 24 Februarij ll. n°. 236 aan (zie *Not.* bl. 127) waarbij beslist wordt, dat de meetglazen der apothekers niet zijn maten in den zin der wet, en dus niet aan toezigt anderworpen. Gebruikt men daarentegen den liter en zijne onderdeelen, dan moeten deze geijkt zijn, en er is geen twijfel aan of het gebruik van deze kan in een apotheek voorkomen, iets, waardoor het gebruik van het woord *maten* volkomen geregtvaardigd is. — De Heer Top gelooft ook dat hier alleen sprake kan zijn van den liter en zijne onderdeelen. Maten.

De heer Damman de Witt spreekt over de uitvoering van art. 7 der epidemie-wet en over de daarstelling en inrigting van lijkenhuizen. Hij had voor Drenthe verdere uitstrekking van die Ziekeninrigtingen en lijkenhuizen.

maatregelen gewenscht; alleen het gemeentebestuur van Hoogeveen heeft omtrent de inrigting van een lijkenhuis inlichting gevraagd. In Gieten is dat zeer ondoelmatig. Er zijn vele gemeenten, die nog niets in dit opzigt gedaan hebben; hij acht het wenschelijk dat de voorzitter door tusschenkomst van den commissaris des Konings eene circulaire zende aan de burgemeesters. — De voorzitter zegt wel genegen te zijn, om zoo iets te doen. Eigenlijk moesten echter de gemeentebesturen ingevolge alinea 2 van art. 14, der wet van 1 Junij 1865, (*Stbl.* n°. 58), hem om advies in deze zaak vragen. — De heer de Witt merkt op, dat de gemeentebesturen meenen, dat art. 16 wet I eene interpretatie is van art. 14 al. *b* van die wet. De minister Thorbecke heeft daarop gewezen. — De voorzitter repliceert, dat de gemeentebesturen dikwijls geen gedrukte, maar wel geschreven stukken lezen; zoo is het hem in dit jaar voorgekomen, dat in eene gemeente niet anders dan met chlore gedesinfecteerd werd, hoewel er in het regulatief, vervat in het besluit van 17 April, geen sprake is van chlore. De burgemeester kende dat besluit niet; hij had het blijkbaar nooit ingezien, ofschoon hij het bleek te bezitten. De voorzitter wil overigens gaarne van zijn kant medewerken en handelen in den geest zooals de heer de Witt dat wenscht, — De heer de Witt meent, dat het wenschelijk is, dat de geneeskundige raad dit doe voor Drenthe. — De voorzitter heeft er niets tegen, doch acht het beter hiermede te wachten, daar hij binnen kort in de gelegenheid hoopt te zijn om te zorgen, dat die zaak ook voor Drenthe in behandeling komt.

School te Meppel.

De heer de Witt kwam het, bij het lezen der mededeelingen, voor alsof het vragen van advies van den inspecteur bij het bouwen van eene school te Meppel, als eene uitzondering moest beschouwd worden. Het regulatief voor het bouwen van scholen door dezen raad zaamgesteld en aan alle gemeentebesturen toegezonden, schijnt niets te beteekenen. Er zijn scholen in Drenthe goedgekeurd, op voorwaarde, dat de ventilatie-middelen werden weggenomen. De inspecteurs van het lager onderwijs hebben in eene vergadering gezegd, dat de toestand der scholen niet zoo slecht was, waaruit de gemeentebesturen natuurlijk gaarne opmaken, dat men de bestaande scholen kan laten blijven, zooals ze zijn, en dat men bij het bouwen van nieuwe scholen zich niet aan regulatieven enz., behoeft te storen. — De voorzitter wijst op het bezwaar dat de scholen aan een dubbel toezigt onderworpen zijn en in de eerste plaats aan dat van de schoolopzieners. — Dr. Stratingh Tresling meent, dat het toezigt dan toch ook aan de inspecteurs is opgedragen. — De voorzitter

beäamt dit. Dat is dan ook de reden, waarom hij zelf scholen bezoekt. Intusschen acht hij het raadzaam, om. zoo hij in dit opzigt iets verkeerds vindt, zich in de eerste plaats te wenden tot den betrokken schoolopziener, en eerst wanneer deze nalatig blijft, of het gemeentebestuur naar dezen niet hooren wil, zich tot het laatste te wenden. — Dr. Ketwich Verschuur meent deze gelegenheid te baat te mogen nemen, om het lid Stratingh Tresling, die tevens schoolopziener is in het district, waarin Meppel is gelegen, te interpelleren over den bouw van eene school aldaar, die met zulke zwarte kleuren in de mededeelingen vermeld staat en waarvan de dagbladen ook in dien geest gewaagd hadden. — De heer Stratingh Tresling antwoordt, dat dáár slechte en minder slechte scholen zijn; hij heeft met den inspecteur geraadpleegd, om daar goede scholen te krijgen. Wanneer de heer van Ketwich Verschuur met een gemeentebestuur over zulke zaken in aanraking komt, zal ook hij ondervinden, dat de praktijk minder gemakkelijk is dan de theorie. Het betrof hier eene school voor 500 kinderen, die volgens een raadsbesluit aan den Stationsweg zoude geplaatst worden. Er werd eene uitnoodiging aan de school- en aan de gezondheids-commissie gedaan om vereenigd te raadplegen over de beste inrigting. Die commissie bemoeide zich, als deskundigen, niet gaarne met anderen, zij deed het liever zelf en zoo werd de medewerking bemoeijelijkt. Hij heeft herhaaldelijk geschreven, dat hij zich met eene school aan den Stationsweg kon vereenigen. Was de vraag toch, binnen of buiten de stad, dan was het laatste onwedersprekelijk te verkiezen, want binnen is het overal even ongeschikt wegens onreinheid. Wat later meende de schoolcommissie dat het jammer was, om die kinderen door het aanzienlijkste gedeelte van Meppel naar buiten te doen gaan; het terrein daar buiten zoude ook gedeprecieerd worden door de plaatsing eener stadsschool; ook gaf men voor reden op, dat het loopen naar buiten nadeelig voor de gezondheid der kinderen kon zijn en dat de toevloed van zooveel kinderen, door het drukste gedeelte der stad, aanleiding tot ongelukken zou geven. De raad heeft daarop besloten eene school te bouwen op den Akker. Hij kreeg daarvan kennis als schoolopziener en bleef persisteren bij zijn schrijven, dat de Stationsweg beter gelegenheid aanbood. Toen men echter niet naar zijnen raad wilde luisteren, konde hij er zich niet meer tegen verzetten. Intusschen heeft de bouw een aanvang genomen en is er aan de zaak niet te veranderen; tot sluiting toch der school, zal men niet dan in de uiterste noodzakelijkheid kunnen overgaan. — Dr. van Ketwich Verschuur betuigt zijnen dank voor de gegeven inlichtingen en zegt dat

hij geinterpelleerd heeft over deze zaak, omdat hij zelf over den bouw van scholen te Deventer dikwerf een harde strijd heeft en meende dat voorbeelden, als die te Meppel, de goede bedoelingen van hen, die in zoodanig geval verkeeren niet in de hand werken, maar de gemeentebesturen er in sterken om hun eigen weg te bewandelen.

De voorzitter zegt dat hij over de school te Meppel met den vorigen burgemeester heeft geconfereerd, nadat hij dezen meer dan eens gewezen had op den antihygienischen toestand van zekere door mestvaalten omgeven school; hij ontving allerhande beloften. Later kreeg hij kennis van de zaak door den heer Tresling: hij is echter niet geraadpleegd over het bouwen der tegenwoordige school. Hij vernam daar zelfs niets van, voordat de school gedeeltelijk stond en heeft zich toen terstond derwaarts begeven; hij heeft het gemeentebestuur nu verzocht, om dan toch de omgeving te verbeteren en die zoo goed mogelijk te maken; de burgemeester, dien hij kort geleden te Meppel sprak, scheen echter bezwaar te maken omtrent eene mestverzameling, die op partikulier terrein gelegen was. — Dr. Stratingh Tresling zegt nog, dat de school zoodanig is ingerigt, dat ze de kritiek wel kan doorstaan en dat hem door de schoolcommissie, waarin drie raadsleden zitting hebben, is toegezegd dat de buurt en de Oever zouden verbeterd worden. — De voorzitter zegt dat het zijn voornemen is om aan gedeputeerde Staten van beide provinciën te verzoeken, de gemeentebesturen nogmaals opmerkzaam te maken op de aanschrijving van den minister en zoo dit niet helpt zal hij zich wenden tot den minister.

Ziekenverzorging en lijkenverzorging.

Dr. Damman de Witt wenscht dat de gemeentebesturen opmerkzaam gemaakt worden op het noodzakelijke om menschen aan te wijzen, die bij epidemiën zieken verzorgen en lijken bezorgen. Het ergerlijke voorval in Groningen, waar in eene gemeente geen menschen te vinden waren, die zich met de bezorging van een lijk wilden belasten, zoude hij niet gaarne zien, dat in deze provinciën plaats had.

De voorzitter wijst op zijne circulaire van Augustus jl.; hij heeft er bij n°. 4 (het tijdig inrigten van gelegenheden tot afzondering en verpleging) op aangedrongen, dat die inrigtingen bij tijds voorzien moesten zijn van mobilaire en van behoorlijke oppassing. — Dr. Amshoff zegt, dat daarin te Hoogeveen zeer goed voorzien wordt, wat hulp betreft. — Dr. Hazewinkel is het eens met den heer de Witt, dat zulks in vele gemeenten te wenschen overlaat. — De voorzitter zegt dat het ontstaan van de cholera hem andermaal aanleiding zal kunnen geven om eene circulaire aan de gemeentebesturen te zenden. — Dr. Stoffels

uit Meppel wenscht een woord van hulde te brengen aan den inspecteur, wegens de wijze, waarop nu de mededeelingen, eerst gedrukt, aan de leden zijn toegezonden en nu bediscussieerd worden; hij heeft met uitstekend genoegen de discussies over de school te Meppel gehoord; hij beschrijft de halstarrigheid en onhandelbaarheid van het gemeentebestuur dier gemeente, dat volgens hem niet te scherp en niet genoeg bij herhaling kan gegeeseld worden.

De voorzitter doet de openbare vergadering overgaan in eene zitting met gesloten deuren.

Heropening der openbare vergadering.

De daartoe benoemde commissie, bestaande uit de hh. dr. Hazewinkel en Stheeman, brengen verslag uit omtrent de rekening over 1872, die goedgekeurd wordt. Rekening over 1872.

De voorzitter deelt mede, dat hij veel te doen heeft gehad met vaccinestof. Hij ontving gedurig aanvragen om bezorging, een overblijfsel van het oude regime; sedert de vaccinatiebureaux bekend zijn, heeft hij, hoewel hem nergens die verpligting wordt opgelegd, steeds voldaan aan de aanvragen van geneeskundigen en gemeentebesturen; bleek het, dat er te Ommerschans geen voorraad was, dan schreef hij naar Rotterdam of Amsterdam. Doch hij vindt dit den verkeerden weg. Waarom eerst aan hem te schrijven, terwijl hij zich dan weder tot het bureau moet wenden? Liever moet men zich direct wenden tot den heer Hamer te Ommerschans, en, ingeval die niet voorzien is, dan wende men zich tot de andere vaccinatie-bureaux. Hij verzoekt dat men dit zooveel mogelijk ter kennisse brenge van andere medici, opdat ieder direct zich tot de bronnen wende, waar te putten is. Wat den maatregel betreft, tot welken vroeger besloten is, dat nl. ieder hem zooveel mogelijk vaccinestof zoude zenden, deze is hem gebleken onpraktisch te zijn. Een paar leden hebben hem die gezonden; nadat die maanden onder hem berust had, heeft hij ze weggeworpen, omdat niemand er om vroeg. Hij herhaalt, dat nu de geneesheeren en de gemeentebesturen van de door het Rijk gesubsidieerde vaccinatie-bureaux gratis en franco koepokstof kunnen bekomen, het niet meer op den weg der geneeskundige ambtenaren kan liggen om òf dépots van koepokstof te houden, òf geheel noodeloos en met veel tijdverlies te dienen tot tusschenpersonen bij de aanvragen en verzendingen daarvan. Hij heeft dit reeds een paar malen in de dagbladen gezegd. Hij stelt nu voor, dat de raad viermalen 's jaars eene advertentie in de Zwolsche en de Asser courant plaatse, waarin de weg aangewezen wordt om koepokstof te krijgen. Doet men dit, dan zal dit denkelijk over 2 of 3 jaren niet meer noodig Vaccinestof.

zijn, en men kan er dan meê ophouden. — Dr. van Ketwich Verschuur meent dat, daar zulk een advertentie zou kunnen geplaatst worden op een oogenblik, waarop de heer Hamer niet voorzien was van stof, het nog beter zou zijn, indien deze zelf viermaal 's jaars, zooveel doenlijk met gelijke tusschenpoozen, die advertentiën plaatste. Hiermede kan zich de voorzitter zeer goed vereenigen, en daar ook de heer Hamer daartoe genegen is, wordt er dienovereenkomstig besloten.

Rapport van de commissie voor levensmiddelen. Bij monde van de heer Top deelt de commissie mede, dat ze alleen drinkwater tot onderzoek ontving.

De heer Top merkt op, dat in het verslag aan den koning minder juist uit de Notulen (*Verz. v. st.* 1872, bl. 52) is overgenomen, dat aan de commissie het onderzoek van bier was opgedragen, 't geen niet geheel zoo is. — De heer Dibbits zal aan de commissie tarwemeel toezenden, dat gezegd wordt niet goed te zijn. — **Bloedkleur op spijzen.** De heer Brouwer uit Deventer deelt mede, dat hij in het laatst van Augustus gekookte gort en gebraden vleesch uit drie kelders, in verschillende wijken der stad, te onderzoeken kreeg, die bloedrood geworden waren, ten gevolge van Bacteriën (*Micrococcus prodigiosus.*) Hij vond in de kelders niets bijzonders, in de laatste kelder had hij aangeraden chlore te plaatsen. Het verschijnsel hield in September op. Hij is voornemens in het volgende jaar die kelders weder te onderzoeken, welk onderzoek door den voorzitter wordt aanbevolen. Deze zegt dat het verschijnsel niet zoo dikwijls voorkomt, en dat juist daarom van de gelegenheden moet worden gebruik gemaakt om het te bestuderen. Daar het *levensmiddelen* betreft, is het ook voor ons van belang; men kan toch niet weten in hoever het, direct of indirect, van hygieinisch gewigt wezen kan. — De heer Meulenhoff vraagt aan den heer Brouwer, af hij meent dat het chlore tot de vernietiging heeft medegewerkt, waarop deze antwoordt, dat zulks niet geconstateerd kan worden, omdat in September het verschijnsel toch ophoudt.

Mededeeling van den voorzitter over het onderzoek van begraafplaatsen met het oog op overvulling. De voorzitter acht het niet onbelangrijk de vergadering mede te deelen, dat door prof. Gunning en dr. Teixeira de Mattos onderzoekingen zijn gedaan op met lijken overvulde kerkhoven, ten einde te constateren in hoever de bodem zoo met producten der verrotting oververzadigd is, dat de overvloedig uit de grond los rakende gassen schadelijk zouden kunnen worden voor de onmiddellijke omgeving. Dat onderzoek betreft òf het grondwater, òf het gehalte der bovenste aardlagen aan lijkgas. Ammonia en zwavelwater-stofgas worden door de aarde geabsorbeerd. Indien dus grondwater veel van die gassen bevat, blijkt daaruit dat er in den grond eene rijke bron voor de vorming daarvan aan-

wezig is, welke in niets anders kan bestaan dan in zeer veel rottende organische stoffen. Het onderzoek geschiedt hier door ingeheide Norton-buizen; men heeft daarbij een werktuig noodig om het zand er uit te halen, en een emmertje om het water te scheppen. Wat het onderzoek van de bovenlagen der aarde betreft, die aarde houdt veel ammonia en zwavelwaterstof vast, doch met zekere van de rotting afkomstige, zeer en eigenaardig stinkende gassen is dit niet het geval. Een scheikundig reactief voor deze is nog niet gevonden, en het eenige, maar dan ook tot zekere hoogte voldoende reactief blijft tot dusverre de *reuk*. Om deze nu te verkrijgen, heeft men gebruik gemaakt van eene soort van luchtpomp, ingerigt naar die van Bunsen, in welke de lucht door kort na elkander nedervallende waterdroppels verdund wordt. Deze staat door een caoutchouc-buis in verband met een groot ijzeren reservoir, dat, zoo veel mogelijk luchtdigt aansluitend, op den te onderzoeken bodem is geplaatst. Dat verband der buis met het reservoir geschiedt door tusschenkomst van een glazen buisje, gevuld met zuivere watten. Werkt nu de luchtpomp, dan wordt natuurlijk eerst de in die pomp, in de buis en onder het reservoir zich bevindende dampkringslucht weggenomen; maar vervolgens moeten de gassen, die zich in den grond onder het reservoir bevinden, in dit laatste, en daaruit door de buis naar de luchtpomp stroomen. Bij hun doorgang door het glazen gedeelte der communicatie-buis deelen zij aan de daarin bevatte watten hun eigenaardigen stank mede. Een tijd van $1^1/_2$ à 2 uren schijnt voldoende te zijn. Men neemt nu de glazen buis weg en sluit die aan beide einden met een kurk. Zoo kan men, zoo men wil, die buis verzenden om ook elders op den reuk te worden onderzocht. — De heer Brouwer vraagt of het niet veel bezwaar in heeft, een Bunsensche lucht pomp buiten te gebruiken, daar die niet zoo gemakkelijk werkt. De voorzitter antwoordt, dat hem daarvan niets gebleken is, en beschrijft de inrigting der speciaal voor het besprokene deel ingerigte luchtpomp, welker behandeling naar zijn inzien weinig moeite opleveren kan. — Dr. van Lennep meent, dat men met dien toestel op eenen bebouwden akker hetzelfde verschijnsel zal waarnemen en gelooft dat de schade voor de gezondheid aan de kerkhoven toegedicht zeer overdreven is. De voorzitter herinnert hem aan den eigenaardigen lijklucht die uit de kerkhoven kan opstijgen en die men reeds ontwaren kan bij het steken van een' stok in den grond van een kerkhof; dit zal men op akkers niet waarnemen. — De voorzitter stelt voor zoodanigen toestel aan te schaffen, hetgeen met bijna algemeene stemmen wordt goedgekeurd.

Over de beschaffing van goed drinkwater in verschillende gemeenten.

De secretaris zegt dit punt op de agenda gebragt te hebben, omdat hij het betreurt, dat sedert 1866 zoo weinig in dit opzigt is gedaan door de gemeentebesturen, hij noemt een twintigtal gemeenten op, waar in dien tijd slecht drinkwater gebruikt werd en zegt dat hij weet, dat bij enkelen die toestand zeer verergerd is. Veel is er over gesproken en geschreven en gewaarschuwd, en nu staan wij weer tegenover eene cholera-epidemie. Wat moet er nu tijdelijk in verschillende gemeenten gedaan worden; hoe moet aan die toestand voor goed een einde gemaakt worden?

De voorzitter zegt dat hij in Augustus 1871, in verband met het verslag van dezen Raad over het *rapport aan den Koning van de commissie tot onderzoek van drinkwater, in verband met cholera*, per circulaire aan alle gemeentebesturen de aandacht op dat rapport gevestigd heeft. Hij heeft ten sterkste aangedrongen, verandering in dien toestand te brengen en de middelen aangewezen om er toe te geraken, en eindelijk gevraagd om vóór 1872 opgave te mogen hebben van de genomen maatregelen. Van de 91 gemeenten waaraan hij schreef, kwamen drie opgaven in. Bij de laatste circulaire wegens de cholera heeft hij de zaak weer op nieuw ter sprake en daarbij zijne circulaire van 1871 in herinnering gebragt. Hij is *ad terminos non loqui*, althans wat de zaak in het algemeen betreft. — De heer Top zegt dat te Kampen putten geboord zijn tot op 35 meter diepte en dat het water van sommigen dier putten goed is, zoodat prof. Gunning er enkelen als bijzonder goed aanwees. Kampen heeft thans daar gebruik van gemaakt door dat goede water door middel van sproeiwagens in die gedeelten der stad, waar slechte openbare pompen zijn, of waar men IJsselwater drinkt, kosteloos verkrijgbaar te stellen. Ook is tegen het drinken van IJsselwater en slecht putwater gewaarschuwd.

De voorzitter brengt hoofdelijk in omvraag of nog een van de leden iets in het midden te brengen heeft.

Het plaatsvervangend lid van der Moer zegt met belangstelling in de notulen gelezen te hebben wat in de vorige vergadering over den verkoop van geheime middelen gesproken is; hij was het volkomen eens met den voorsteller en vraagt hoe het nu met de zaak van de Sel te den Briel staat. — De Secretaris zegt dat hij onlangs uit de dagbladen vernomen heeft dat het Prov. Geregtshof van Zuid-Holland het vonnis van de rechtbank te Brielle bevestigd had.

Het regtsgeleerd lid zegt dat hiermede de zaak nog niet geëindigd is, als nu in cassatie hangende. — De voorzitter, verwijzende naar hetgeen in de vorige vergadering door Mr. van

Ketwich Verschuur en hem zelven gezegd is omtrent de uit de discussiën in de Tweede Kamer kenbare bedoeling der wet: vrijheid van den verkoop van geheime middelen voor elk, behalve voor den apotheker, — is van oordeel dat men, nu de Brielsche zaak in cassatie gekomen is, den uitslag moet afwachten.

Hierna wordt de vergadering gesloten.

D. Lubach, *voorzitter*.

J. A. van Ketwich Verschuur, *secretaris*.

Bijlage. *Verslag van de visitatiën der apotheken in Overijssel en Drenthe in* 1873.

PROCES-VERBAAL.	PROVINCIE EN COMMISSIEN.	Geneeskundigen.				Apothekers.				Droogisten.				*Aanmerkingen.*
		Zeer goed.	Goed.	Middelm. of slecht.	Hervisitatie.	Zeer goed.	Goed.	Middelm. of slecht.	Hervisitatie.	Zeer goed.	Goed.	Middelm. of slecht.	Hervisitatie.	
	I.													
	Drenthe.													
Twee tegen geneesheeren.	Dr. Stork. Hr. Meulenhoff.		7	2		5	2							
	II.													
	Drenthe.													
	Hr. Hamer. Hr. Dibbits.	9	6	2		5	1				1			
	III.													
	Overijssel.													
	Dr. Hazewinkel. Hr. Gosselaar.	3	5	5		10	2					1		
	IV.													
	Overijssel.													
	Hr. ten Raa. Hr. Top.	7	9	1		3					1			
	V.													
	Overijssel.													
	Dr. de Witt. Hr. Stheeman.	15		1		9	2							
	VI.													
	Overijssel.													
	Dr. van Ketwich Verschuur. Hr. Kroon.	5	11	1	1	2	5			1	1			
	Drenthe . . .	9	13	4		10	3				1			
	Overijssel. . .	30	25	8	1	24	9			1	2	1		
		39	38	12	1	34	12			1	3	1		

N°. 66. *Vergadering van den geneeskundigen Raad voor Gelderland en Utrecht, gehouden te Utrecht den* 18 *December* 1873.

Alle leden zijn tegenwoordig, behalve de heer J. P. C. van Tricht, in wiens plaats de heer W. Knoops zitting neemt; verder zijn tegenwoordig de plaatsvervangende leden Dr. van Schermbeek, Dr. de Bruijn, van der Salm en van Harinxma.

De voorzitter opent de vergadering.

I. Notulen.

Op de vraag van den voorzitter of de leden aanmerkingen hebben op de gedrukte notulen der vorige vergadering, wijst de heer Henny eene fout aan op bladzijde 50, regel 13, waar men leest: „Bij art. 8 is alles bevolen omtrent", dit moet aldus verbeterd worden: „Bij art. 8 is in 't algemeen verboden." Voorts staat op bladzijde 51, regel 20 v. o.: „vaccinatie," dit moet zijn: „revaccinatie." Hierna worden de notulen goedgekeurd.

De mededeelingen van de handelingen van het geneeskundig Staatstoezigt zijn vóór de vergadering gedrukt en aan de leden gezonden.

II. Mededeelingen omtrent Gelderland.
a. Epidemische ziekten.

In die mededeelingen berigt de inspecteur, dat sedert de laatste vergadering van dezen Raad (12 Mei jl.) zich slechts in acht gemeenten een enkel op zich zelf staand geval van *gewijzigde pokken* heeft voorgedaan.

Roodvonk kwam in onderscheidene gemeenten voor. Te Arnhem hebben zich slechts nu en dan gevallen voorgedaan; door de geneeskundigen zijn in Juni 1, Juli 2, September 2, October 6 lijders aan roodvonk opgegeven, waarvan geen enkele overleden is. De beide roodvonklijders in Juli waren gevangenen in het huis van verzekering aldaar. De inspecteur heeft in overleg met den officier van gezondheid krachtige maatregelen genomen. De patienten werden met hun oppasser volkomen geïsoleerd en voor ventilatie en desinfectie werd zorg gedragen, met het gelukkig gevolg dat de ziekte zich niet verder verspreid heeft.

Te Tiel heeft deze ziekte eene groote uitbreiding verkregen, zoodat de inspecteur haar den 17den Juli epidemisch verklaarde. Ten gevolge hiervan moest de kermis, die in October had moeten plaats grijpen, geschorst worden. Aan het verzoek van een aantal ingezetenen om deze verklaring in te trekken, heeft de inspecteur niet kunnen voldoen. Van Mei tot en met October zijn opgegeven 87 rondvonklijders, waarvan 7 zijn overleden.

Ook te Buurmalsen kwamen verscheidene gevallen van roodvonk voor, waaraan van Juli tot en met September 4 lijders gestorven zijn. Voorts kwamen nog enkele gevallen voor in de

gemeenten Beesd, Deil, Geldermalsen, Gorssel, Harderwijk, Heteren, Lienden, Renkum, Rheden, Steenderen, Wadenoijen, Wamel, Warnsveld, Winterswijk en Zuilichem.

Mazelen hebben vooral sterk geheerscht te Zalt-Bommel van Januari tot Juli, te Buurmalsen van Juni tot Augustus, te Gameren van April tot September, te Geldermalsen in Mei en Juni, te Lienden in Mei, Juni en Juli, te Maurik in Juni. Uit onderscheidene andere gemeenten zijn berigten omtrent mazelen ingekomen, doch de ziekte heeft, behalve in de genoemde gemeenten, nergens eene belangrijke uitbreiding verkregen.

Typhus heeft zich in dit jaar voorgedaan in 40 gemeenten. In Geldersch Veenendaal (gemeente Ede) zijn 42 typhuslijders behandeld en van Februari tot en met October elf lijders overleden. Te Heteren zijn van Januari tot Mei 22 gevallen opgegeven, waarvan 5 lijders zijn gestorven. Te Kesteren heeft de ziekte bijna onafgebroken het geheele jaar geheerscht. Tot 1 November zijn 60 lijders opgegeven en 9 overleden.

De inspecteur heeft hierin aanleiding gevonden een plaatselijk onderzoek in te stellen naar den toestand der woningen. In Augustus heeft deze ambtenaar aldaar 71 woningen onderzocht, waarvan hij de uitkomst later zal mededeelen.

Diphtheritis heeft gedurende dit jaar bijna bestendig geheerscht, zeer vele gemeenten bezocht, en in sommige groote uitbreiding verkregen. Van 44 gemeenten zijn opgaven omtrent deze ziekte ontvangen. Daaruit blijkt, dat zij sterk geheerscht heeft te Apeldoorn, Kesteren, Renkum en Zutphen. In eerstgenoemde gemeente heeft zij van Januari tot en met October aangetast 86 personen, waarvan 10 zijn gestorven. Te Kesteren bedroeg het getal aangetasten 22, waarvan 3 zijn overleden. Te Renkum begon de ziekte in de tweede helft van Mei en heeft tot het einde van October aangetast 81 personen, waarvan 5 zijn bezweken. Te Zutphen zijn in Juli 13 gevallen waargenomen, in Augustus 3, en in October 8; daarvan zijn gestorven in Juli 6, in Augustus 1 en in October 1.

Croup en *Kinkhoest* hebben, blijkens de sterftestaten, in zeer vele gemeenten sterfgevallen veroorzaakt; aangezien echter de geneeskundigen niet verpligt zijn omtrent deze ziekten opgaven te doen, heeft de inspecteur slechts weinige berigten ontvangen.

Dysenterie heeft in 33 gemeenten geheerscht en hier en daar belangrijke uitbreiding verkregen. Door de geneeskundigen zijn 652 lijders behandeld, waarvan 160 zijn gestorven.

In de volgende gemeenten heeft deze ziekte zich buitengewoon verspreid:

Bergharen,	18	aangetast,	3	overleden.
Dinxperlo,	29	"	9	"
Ambt-Doetinchem,	80	"	24	"
Stad-Doetinchem,	120	"	30	"
Ewijk,	137	"	29	"
Groesbeek,	17	"	3	"
Hengelo,	11	"	4	"
Herwen en Aerdt,	32	"	5	"
Heteren,	11	"	3	"
Hummelo en Keppel,	34	"	7	"
Steenderen,	17	"	0	"
Ubbergen,	21	"	7	"
Wisch,	43	"	15	"
Wijchen,	11	"	3	"

In October meldde dr. A. J. W. van Anrooij te Zalt-Bommel, n doodelijk geval van kwaden droes bij een man, die met een *oesig paard* in aanraking was geweest.

Den 6 November ontving de inspecteur berigt van den burgeeester van Buurmalsen, dat zich op een schip in de Linge, in den wal te Tricht, een geval van aziatische cholera had ›orgedaan. Op dat schip hebben zich 4 gevallen voorgedaan, aarvan 2 overleden. Alle mogelijke maatregelen tegen de ver›reiding der ziekte werden genomen en de ingezetenen gewaarhuwd tegen het gebruik van Lingewater. In een huis, eenige iizen beneden de ligplaats van het besmette schip, waarvan bewoners waren voortgegaan met het gebruiken van Lingeater, deed zich een geval van cholera voor bij een meisje ın 18 jaar, dat herstelde.

De burgemeester van Beesd berigtte den 13den November, ıt in zijne gemeente in een huis, bewoond door een slagter, : vrouw en 3 kinderen door aziatische cholera aangetast waren. e adjunct-inspecteur die zich, wegens ziekte van den inspecur, derwaarts begaf, meende om verschillende redenen te oeten aannemen dat de waargenomen ziekte niet is geweest ıolera asiatica, maar hoogstens cholera europaea en ook dit :htte hij nog onzeker. Voorzigtigheidshalve zijn echter de desfectie-maatregelen voortgezet.

Te Deil heeft zich een geval van aziatische cholera voorgedaan › 26 November bij een man van 51 jaar, die den volgenden ıg gestorven is.

Te Aalst (gemeente Poederoijen) heeft zich 13 November een :val voorgedaan, bij een man van 57 jaar, die uit Rotterdam ›komen was, waar hij in een besmet huis vertoefd had; den ‘en November is deze patient gestorven.

b. Geneeskundige plaatsbeschrijving.

Omtrent de geneeskundige plaatsbeschrijving deelt de inspecteur mede dat het volgende rapport van het corresponderend lid dr. van Bemmelen is ingekomen over verrigte grondboringen te Arnhem:

„Ingevolge uw verzoek heb ik de eer u eene voorloopige mededeeling te zenden omtrent het onderzoek naar de aardlagen in de bebouwde kom der gemeente Arnhem.

In den loop van dit jaar is, naar aanleiding van uwe uitnoodiging en die van de Arnhemsche leden van den geneeskundigen Raad in Gelderland en Utrecht, een aanvang daarmede gemaakt. Het kwam mij voor, dat dit onderzoek in verband moest gebragt worden met de zamenstelling der welwaters uit die aardlagen afkomstig.

Van het onderzoek der openbare pompen in 1871—'72 en het daarover door mij uitgebragte rapport (uitgegeven door de plaatselijke gezondheids-commissie te Arnhem) is reeds vroeger door u melding gemaakt.

Daarbij was het resultaat voor den dag gekomen, dat in de oude stad het water van de meeste openbare pompen veel salpeter en ammoniak bevat, en dus met zakwater vermengd is. Het water uit de openbare pompen der nieuwe stad bevat minder salpeter, geen ammoniak. In de oude stad geven echter die pompen, waar de welputten in den laatsten tijd verdiept zijn, een zeer zuiver water evenals sommige pompen in de nieuwe stad. Het blijkt daaruit, dat plaatselijk eene grondlaag op eene zekere diepte aanwezig is, die zuiver drinkwater, vrij van zakwater geven kan. De rigting van het onderzoek der aardlagen wordt door die uitkomst eenigermate bepaald. De vraag die in de eerste plaats te beantwoorden is, schijnt mij toe deze te zijn: Op welke diepte en waar wordt die grondlaag op verschillende plaatsen gevonden?

Daartoe is zeker een vrij groot aantal boringen noodig. Om de groote kosten is zulks niet wel uitvoerbaar. Met uwe toestemming heb ik vooreerst een drietal boringen doen bewerkstelligen, tot 20 á 25 meters voortgezet; de eerste in de oude stad tusschen de Oeverstraat en Langstraat (in de nabijheid der Stadsbeek); de tweede en derde achter de hoogere burgerschool, waar voor eenige jaren een gracht gedempt is, ten einde, zoo mogelijk, den invloed van die demping na te speuren. Op zulke plaatsen toch is in Arnhem het water der welpompen meestal slecht. Het is gebleken, dat hier op 20—25 meters diepte nog geen ammoniakvrij water te verkrijgen is.

In de tweede plaats zijn zooveel mogelijk opgaven verzameld van personen, die hier ter stede putten hebben gegraven of

geboord, omtrent de aardlagen die zij hebben doorboord, en de laag waaruit het water ontspringt. Een dertigtal dergelijke opgaven is verkregen, die wel niet alle volledig en zeer naauwkeurig zijn, maar voor een algemeen overzigt eenige waarde hebben.

In de derde plaats zijn nog een aantal welwaters scheikundig onderzocht, die afkomstig zijn van de plaatsen, waarvan mij bijzonderheden van de aardlagen zijn medegedeeld, of waar in den loop van het jaar de welputten der openbare pompen zijn verdiept. Bovendien is het welwater uit verscheidene particuliere huizen in Arnhem, in verschillende deelen der stad onderzocht. Ik stel mij voor over eenigen tijd u een rapport mede te deelen waarin de verzamelde gegevens opgegeven zijn. Het zal evenwel slechts eene eerste poging zijn, om eene beschrijving te geven van de aardlagen onder de stad en van de zamenstelling van het daaruit verkregen water. Die beschrijving zal onvolledig zijn, want het is nu reeds gebleken, dat er veel verschil en afwisseling van lagen bestaat: klei of leem, derrie, grof zand, fijn zand en opgebragte aarde. Op vele plaatsen is het niet gemakkelijk eene laag te vinden, die zuiver water geeft."

In den loop van dit jaar heeft de inspecteur de gemeenten in Maas en Waal bezocht, en bij zijne inspectiën vooral de aandacht gevestigd op den toestand der scholen en der begraafplaatsen. *c.* **Inspectiën van gemeenten.**

Ook de gemeente Zutphen is geïnspecteerd, bij welke inspectie de inspecteur is bijgestaan door het lid van dezen Raad dr. van Andel, die het verslag van dit onderzoek heeft opgemaakt.

In de eerste plaats werden de scholen onderzocht, die een gunstigen indruk maakten, zoodat aangaande hare inrigting niet dan met veel lof gewaagd wordt. In de tweede plaats werden de vorderingen besproken, die het *rioolstelsel* in de laatste jaren gemaakt had; dit rioolstelsel wordt namelijk, volgens een vast plan jaarlijks uitgebreid. De stads-architect deelde hierbij mede, dat in den laatsten tijd de riolen op twee plaatsen in tegenwoordigheid van andere deskundigen waren geopend, en dat vervolgens het onderzoek naar de reinheid allezins bevredigende resultaten had opgeleverd, zoodat hij ook aanbood deze proef in het bijzijn van den inspecteur te willen herhalen.

Het werd echter in de gegeven omstandigheden niet noodig geoordeeld tot het herhalen van die proefneming over te gaan.

Ten slotte werden bezigtigd, de ten gevolge van het legaat van wijlen den heer Evekink opgerigte 18 *arbeiderswoningen*, wier aanbouw in de nabijheid van de vijfde openbare school eerst voor korten tijd is aangevangen en derhalve nog niet voltooid is kunnen worden.

Zij vormen twee rijen, ieder van 9 woningen, welke op een afstand van 9 meters evenwijdig aan elkaar gebouwd zijn.

Iedere woning is binnen de muren 5,08 meters lang, 6,80 meters breed en hierin bevinden zich:

a. een voorportaal met steenen vloer, welke geheel onderkelderd is, benevens de trap.

b. een woonvertrek waarin een schoorsteen, een afgemetselde ruimte voor te plaatsen bed (een ijzeren krib) en een ommetselde kast, de vloer met estrikken belegd.

c. een zijvertrek, waarin ommetselde kast en planken bevloering.

Achter tegen ieder der woningen een klein portaal met privaat. Van deze privaten loopen zoogenaamde engelsche, gebakken aarden buizen naar waterdigte zinkputten, die ten getale van 5 tusschen de twee rijen woningen zijn gegraven, en belegd zijn met zware bremersteenen, ten einde ze jaarlijks te kunnen ruimen.

Tevens bestaat het voornemen een stedelijk riool tusschen deze rijen woningen aan te leggen in verbinding met het groote stedelijk riool ter geregelden afvoer van vuil water.

d. Inrigting voor lijders aan besmettelijke ziekten te Arnhem.

De burgemeester van Arnhem zond 23 Juli een aantal stukken en schetsen, betreffende een plan, om ter voldoening aan de nieuwe epidemie-wet een der vleugels van het ziekenhuis voor lijders aan besmettelijke ziekten in te rigten en een afzonderlijk lokaal voor syphilitische vrouwen in den tuin te bouwen.

De inspecteur adviserende hierover ongunstig en gaf in een uitvoerig ontwerp den raad om barakken te laten bouwen; met deze zienswijze heeft de gemeenteraad zich vereenigd.

e. Sanitaire maatregelen aldaar.

Voorts zond de burgemeester van Arnhem 16 April eene mededeeling, betreffende sanitaire maatregelen, vooral ter verbetering van de arbeiderswoningen aldaar.

III. Mededeelingen omtrent Utrecht.

a. Epidemische ziekten.

De adjunct-inspecteur deelt omtrent de provincie Utrecht mede, dat de gezondheidstoestand in de jongst verloopene maanden, betrekkelijk niet ongunstig was. Epidemisch contagieuse ziekten zijn alleen sporadisch waargenomen; nergens in de provincie behoefde derhalve tot eene epidemisch-verklaring te worden overgegaan. Te Utrecht zijn in het geheele jaar 1873 tot dusverre nog geene sterfgevallen tengevolge van *pokken* of *mazelen* aangegeven; aan *roodvonk* dat zich in andere provinciën vooral onder de militaire garnizoenen nog al heeft vertoond, zijn te Utrecht slechts 2 personen overleden, 1 in April en 1 in October. Tengevolge van *kwaadaardige keelziekte* stierven daar in Februari jl. 1, in Maart 2 personen, in Mei 1 en in Augustus 1 persoon. Grooter was de sterfte aan *typhus* en *febris typhoides*, namelijk sedert den aanvang des jaars in het geheel 18 over-

ledenen; het waren echter louter op zich zelf staande gevallen.

Pokken zijn sedert 1 Mei in de provincie Utrecht niet aangegeven. Slechts enkele gevallen van *gewijzigde pokken* kwamen voor te Westbroek, 1 geval te Utrecht en 1 te Houten.

Het parc vaccinogène, verbonden aan 's Rijks veeartsenijschool te Utrecht, is inmiddels gereed gekomen; van rijkswege is dus gezorgd voor het bestaan eener gelegenheid om ten alle tijde goede *animale* koepokstof voorhanden te hebben.

Na het in werking treden der wet van 4 December 1872, op den 1e Mei jl., zijn er in verscheidene gemeenten moeijelijkheden gerezen met betrekking tot de geldigheid vau verklaringen omtrent vaccinatiën vóór dien datum verrigt. Het bleek toch al spoedig, dat in zeer vele gevallen, waarin werkelijk was gevaccineerd, de verklaringen òf nimmer afgegeven, òf later verloren geraakt waren, juist zooals deze Raad dit in zijne voorlaatste vergadering voorzien had en wat dan ook de aanleiding was tot het aandringen op eene wijziging van het Koninklijk Besluit van 28 Februari 1873 bij den minister van Binnenlandsche Zaken.

Toen de minister op het adres van den Geneeskundigen Raad bij resolutie van den 20 Mei jl. n°. 209, geantwoord had, dat de verlangde wijziging hem niet geraden voorkwam, heeft de adjunct-inspecteur uit den aard der zaak aan alle burgemeesters of geneeskundigen, die raad verlangden, geschreven, dat er niets anders overbleef dan eene revaccinatie van de schoolgaande kinderen, die wel vroeger ingeënt waren, maar daarvan geen wettelijk bewijs konden overleggen.

In verscheidene gemeenten zijn dan ook de scholen dagen en weken achtereen ontvolkt geweest, totdat de geneeskundigen konden verklaren dat de inenting met goed gevolg of meer dan eens *door hen* was verrigt.

Van *roodvonk* kwamen in de provincie Utrecht een paar gevallen voor te Amersfoort, Zegveld, Baarn en Linschoten. Te Hoenkoop werd een geval waargenomen en in de gemeente Utrecht kwamen nu en dan gevallen voor, hoewel steeds sporadisch, ook bij het garnizoen.

Met de *mazelen* ging het nagenoeg even zoo als met het roodvonk, tamelijk veel gevallen maar alle of bijna alle op zich zelf staande.

In enkele gemeenten kwam één geval voor van *typhus* en *febris typhoidea*. Te Utrecht zijn van Mei tot en met November opgegeven 16 typhus-lijders en 10 lijders aan febris typhoidea.

Diphtheritis kwam zeldzaam voor. Te Utrecht worden in het

geheel 17 gevallen aangegeven. Gevallen van *dysenterie* werden in de provincie Utrecht in het geheel niet aangegeven.

Kinkhoest heerschte in Juni aan de Meern (gemeente Vleuten) en te Ouden Rijn; de kinderen uit de besmette gezinnen werden ter school niet toegelaten, hoewel de ziekte niet behoort tot die, waarop de wet van 4 December 1872 toepasselijk is. Te Utrecht schijnt de kinkhoest ook min of meer epidemisch geweest te zijn.

De *aziatische cholera* heeft zich tot dusverre in de provincie Utrecht nog niet vertoond. In de bekende aanschrijving van den minister van Binnenlandsche Zaken, door den commissaris des Konings bij circulaire 21 Juli jl., n°. 1 A. Z. (kabinet) ter kennis van heeren burgemeesters der gemeenten gebragt, is op eene krachtige handhaving der wet van 4 December 1872 aangedrongen.

De Utrechtsche cholera-commissie, die hare sporen reeds in 1866 verdiend heeft, heeft reeds op den 16 Juli jl. aan de Utrechtsche vereeniging tot verbetering der volksgezondheid voorgesteld met elkander te overwegen, wat men gezamenlijk of afzonderlijk tot wering der cholera zou kunnen doen, in overleg met den adjunct-inspecteur en met het bestuur der gemeente.

Daarop is eene conferentie met burgemeester en wethouders gevolgd. De officiële desinfectie-middelen zijn voorhanden gesteld bij de zoogenaamde wijk-commissarissen der cholera-commissie en aan haar bureau (naast het stadhuis); aan dat bureau zijn ook matrassen enz. aanwezig. Het gemeentebestuur heeft hier en daar filtra en tonnen laten plaatsen, die dagelijks met goed drinkwater gevuld worden; de filtra, die in enkele openbare pompputten aangebragt zijn, worden in goeden staat gehouden; en op verzoek van den adjunct-inspecteur zijn aan het Stads-Timmerhuis ook een 12tal fosses mobiles gereed gemaakt, die dadelijk, wanneer zich een of meer gevallen van cholera mogten voordoen bij die aangetasten gebragt en van stadswege verder geregeld afgehaald en vervangen worden, opdat het werpen van excrementen in riolen, privaatputten enz. zooveel mogelijk worde verhoed. De stads-waterwagens zijn gereed, om nog op andere punten der stad, waar behoefte aan goed drinkwater is, dat te gaan brengen. Vele verzamelingen van vuil, die zonder vergunning aanwezig waren, zijn op last van den burgemeester weggeruimd. In één woord, is er veel gedaan om niet onverhoeds overvallen te worden.

Maar het bovengezegde, geldt ook hier, er had nog meer kunnen gedaan worden, na 1866, dan hetgeen nu in der haast en gebrekkig geschiedt. De quaestie aangaande het invoeren eener

betere wijze van verzameling en van afvoer van faecale stoffen is nog geen stap nader tot hare oplossing gebragt, en zij toch is hier van groot gewigt; de verordening op het bouwen en sloopen had reeds lang moeten zijn herzien enz.

b. Inrigting voor lijders aan besmettelijke ziekten te Utrecht.

Te Utrecht is, naar het gevoelen van den adjunct-inspecteur, niet voldoende voorzien in de behoefte aan eene gelegenheid tot afzondering van lijders aan besmettelijke ziekten. Voor het oogenblik is aldaar geene andere inrigting beschikbaar dan het lokaal, dat vroeger als cholera-gasthuis heeft gediend, maar dat, zijns inziens, niet geschikt kan geacht worden om gelijktijdig lijders aan verschillende besmettelijke ziekten op te nemen, dat ook niet voldoende is ingerigt ter verpleging van lijders uit den gegoeden stand, en dat als cholera-ziekenhuis veel te ongunstig gelegen is. Wanneer onverhoeds, in een der aanzienlijkste hotels, bijv. een dame door aziatische cholera aangetast en hare overbrenging naar eene zieken-inrigting noodzakelijk wordt, dan zal daartoe *geen* behoorlijk lokaal aanwezig zijn. Hij heeft daarop herhaaldelijk gewezen; ook gedeputeerde Staten hebben dit gedaan, doch burgemeester en wethouders hebben geantwoord, dat de wet wel de verpligting oplegt, om eene ziekeninrigting te hebben, maar niet de eischen omschrijft, waaraan zoodanige inrigting zal moeten beantwoorden. Voorloopig schijnt dus de zaak te moeten blijven, zooals zij is. Burgemeester en wethouders schijnen het voornemen te hebben, eene barak te huren van die, welke voor de Amalia-stichting gebouwd zullen worden, maar de plannen voor die barakken zijn eerst dezer dagen vastgesteld en men is daarmede dus voor het oogenblik niet geholpen.

d. Sanitaire maatregelen te Vinkeveen.

Te Vinkeveen is de groote regenbak, waarvan in de vorige vergadering van dezen geneeskundigen Raad gesproken is, geheel voltooid en tot vrij gebruik beschikbaar gesteld en zijn 15 duikers of doorvoerkanalen onder den Heerenweg gelegd, ter verbetering der waterververscbing in de gemeente. Voorts zijn nog op onderscheidene plaatsen, te ver van den regenbak verwijderd, voorloopig 7 groote filtra geplaatst, opdat ook daar zuiver drinkwater gemakkelijk verkrijgbaar mogt zijn. Het gemeentebestuur heeft dus krachtig doen blijken van zijnen wil, om den sanitairen toestand te verbeteren. Wanneer nu ook nog bij de pogingen tot verbetering van de mestverzameling en van den afvoer van faecale stoffen de medewerking verkregen kan worden van het gemeentebestuur van Abcoude Proostdij, dan zal te Vinkeveen en Waverveen waarlijk zeer veel voor de volksgezondheid gedaan zijn.

d. Sanitaire

Te IJsselstein constateerde de adjunct-inspecteur op den 5

maatregelen te IJsselstein.

September, dat de zoogenoemde haven thans zoo rein mogelijk gehouden wordt, eene nieuwe openbare pomp in de nabijheid van het Wed goed drinkwater geeft, en de riolen nu en dan door middel van sulphas ferrosus en carbolzuur gedesinfecteerd worden. Hij heeft evenwel andermaal ernstig aangedrongen op eene afdoende verbetering van de wijze, waarop in de bebouwde kom mest verzameld wordt en varkens worden gehouden; voorts heeft hij het maken van nog 1 of 2 openbare pompen aanbevolen, en eenige opmerkingen herhaald betreffende de behoefte aan ruime luchtkokers en aan verbetering van privaten in de lokalen der openbare school aldaar.

De politie-verordening der gemeente schrijft voor, dat telken jare op den 1sten October de mestvaalten opgeruimd moeten worden; hij daarentegen wenscht, dat zoo min mogelijk vergunning worde gegeven tot het houden van mestvaalten en varkens binnen de bebouwde kom; dat deze in de onmiddellijke nabijheid van woningen alleen geduld mogen worden, wanneer door gepaste maatregelen of voorschriften eene verontreiniging van den bodem verhoed en eene verontreiniging der lucht zooveel doenlijk beperkt wordt; en dat het toelaten van mestvaalten die 1 à $1^1/_2$ M^3 omvang hebben, de uiterste concessie is, welke aan het particulier belang van eenige weinige ingezetenen behoort gedaan te worden. Hij heeft daarom afgeraden, gehoor te geven aan hen, die „te bewegen" zouden zijn, hunne kolossale mesthoopen tot een omvang van 4 M^3 terug te brengen.

IV. Visitatien van apotheken.

De uitkomst van het onderzoek der apotheken en droogistwinkels is, zoowel in Gelderland als in Utrecht zeer bevredigend.

V. Identiteit van varicellae en varioloides.

Naar aanleiding van hetgeen in de gedrukte mededeelingen gemeld wordt omtrent het voorkomen van varioloiden te Wadenoijen, wijst de heer Küthe op de zijns inziens onjuiste opvatting van den geneesheer aldaar, die meent te moeten aannemen dat al de lijders aan varioloiden door een lijder aan varicellae besmet zijn. De heer Küthe meent dat deze quaestie is uitgemaakt en dat waterpokken op zich zelf staan en geene gewijzigde pokken kunnen te weeg brengen.

De voorzitter is het niet eens met den heer Küthe en zegt dat ook Hebra varicellae, varioloides en variolae voor identisch verklaart.

VI. Kunnen kinderen uit huizen waar kinkhoest heerscht scholen bezoeken?

De heer Homoet vestigt de aandacht op eene mededeeling van den voorzitter omtrent het voorkomen van kinkhoest te Arnhem. De mededeeling luidt als volgt:

Van hier werd door een der geneeskundigen gemeld dat hij in October 42 gevallen behandeld had; maar van welken leeftijd en geslacht de patiënten waren, of het zich ook hier be-

vestigd heeft dat de ziekte besmettelijk is, of aan hen en de andere kinderen, uit huizen waar de ziekte heerschte, de toegang der school verboden was, van dat alles heb ik niets vernomen."

De heer Homoet releveert hierbij de vraag, of in het algemeen de scholen voor kinderen uit huizen waar kinkhoest heerscht kunnen gesloten worden.

Hij beschouwt de zaak eerst van een algemeen standpunt en wijst op de wet tot voorziening tegen besmettelijke ziekten, waarin kinkhoest niet vermeld is.

Wanneer dus de toegang tot de scholen belet kon worden, dan zou eene verordening moeten vastgesteld zijn vóór de invoering der wet (welke verordening volgens art. 151 der gemeentewet alle kracht verloren zou hebben) of *na* de invoering der wet. Hierbij doet zich de vraag voor of de gemeentebesturen het regt hebben om *na* de wet eene dergelijke verordening vast te stellen.

Art. 29 der epidemiewet geeft aan provinciale en gemeentebesturen de bevoegdheid tot het vaststellen van reglementen of verordeningen tot voorkoming, wering of beteugeling van besmettelijke ziekten, voor zoover zij niet in strijd zijn met de bepalingen dezer wet; maar in verband met art. 1, waarin gezegd wordt dat deze wet, bij wijze van maatregel van inwendig bestuur, ook op andere ziekten van toepassing kan verklaard worden, komt het den heer Homoet voor, dat de gemeentebesturen het regt niet hebben, om op kinkhoest eene verordening vast te stellen. Daarenboven zou hij niet wenschelijk achten dat aan kinderen uit huizen waar kinkhoest heerscht de toegang tot de school ontzegd werd, al ware het dat provinciale- en gemeentebesturen het regt hadden om eene verordening daarop vast te stellen; het zou toch een ongepaste maatregel zijn, aan deze gezonde kinderen, die de smetstof weinig of niet zullen verspreiden, gedurende verscheidene maanden de gelegenheid te benemen, om de scholen te bezoeken. De besmetting geschiedt hoofdzakelijk door lijders in het eerste tijdperk der ziekte verkeerende, en daar de verschijnselen alsdan niet van een gewonen catarrh verschillen, kunnen deze in geen geval van de school geweerd worden.

Wat in het bijzonder de gemeente Arnhem betreft, ten hare opzigte is de vraag van den inspecteur zeker overbodig. De gemeenteraad heeft, na de aanneming van de wet tot voorziening tegen besmettelijke ziekten, bij besluit van 26 April 1873, uit artt. 22 de woorden „aan leerlingen uit huisgezinnen, waar eenige besmettelijke ziekte heerscht, kan tijdelijk het bezoeken

der scholen door den hoofdonderwijzer ontzegd worden", doen vervallen.

De voorzitter geeft hierop te kennen dat hij met den heer Homoet overtnigd is, dat de scholen voor kinkhoest niet gesloten moeten worden en dat hij aan den burgemeester van Beusichem heeft geadviseerd, het voorstel van den geneesheer aldaar, om de school te sluiten wegens het heerschen van kinkhoest, niet op te volgen.

De heer Henny is het volkomen met den heer Homoet eens en beweert dat, na het bestaan van deze wet, de gemeentebesturen niet kunnen reglementeren voor andere ziekten. Evenmin kunnen de gemeentebesturen bepalingen voorschrijven ten aanzien van de zes besmettelijke ziekten, waarvan de wet spreekt; zij kunnen alleen de regelingen dezer wet aanvullen, maar verder kan een gemeentebestuur niet gaan.

De voorzitter zegt dat hij hiervan overtuigd is en daarom heeft hij bij de regering met kracht aangedrongen om de wet van toepassing te verklaren op de dysenterie. Doch hij meent dat, al is de wet niet van toepassing op kinkhoest, hij toch, als deze ziekte hevig heerscht, niet werkeloos mag blijven, maar zooveel mogelijk moet trachten raad te geven.

VII. Vervolgingen tegen geneeskundigen.

Dr. Pennink maakt de opmerking dat het in de gedrukte mededeelingen van den Raad zijn aandacht heeft getrokken, dat in onderscheiden gemeenten als Beesd, Gorssel, Harderwijk, Voorst, Gameren, Arnhem, Veenendaal enz. overtreding van art. 6 der wet, regelende de uitoefening der geneeskunst, schijnt plaats gehad te hebben, en enkel overtreding van een geneeskundige in de gemeente Voorst, voor de regtbank is gebragt.

Waarop de voorzitter zegt, dat hij ongaarne tot vervolging overgaat en tot nu toe, slechts dan proces-verbaal heeft opgemaakt, wanneer het niet opvolgen van de voorschriften der wet, noodlottige gevolgen had gehad, of wanneer hem duidelijk de onwil van geneeskundigen was gebleken. Met vriendelijke verzoeken en waarschuwingen zal men, zijns inziens, het beste resultaat verkrijgen.

Dr. Pennink repliceert dat hij zich daarmede gaarne vereenigt; maar juist meent, dat reeds een andere geneesheer uit de gemeente Voorst, dan de daar vervolgde, kennis van *een eerste* roodvonk geval had gegeven, waarop spreker voorlezing doet van alinea 2 van art. 16 der wet, regelende het geneeskundig Staatstoezigt en beweert, dat wanneer volgens voorschrift van dat artikel de inspecteur als handelend persoon ware opgetreden, vervolging op grond van later ontvangen sterftelijsten, ware vermeden geworden.

De voorzitter zegt, dat, door overgroote drukte, hem die eerste kennisgeving is ontgaan en hij zich onmogelijk overal van alles persoonlijk kan gaan overtuigen. Dr. Pennink geeft zulks gaarne toe, maar wenscht om redenen buiten de zaak verdere discussie over deze aangelegenheid te staken.

De voorzitter deelt nog mede dat hem door dr. Hermanides werd berigt dat op 1° Mei te Buurmalsen in een gezin 4 kinderen werden aangetast door roodvonk met hevige keelontsteking van een diphtheritisch karakter. Later heeft de inspecteur geene berigten van de geneeskundigen uit deze gemeente ontvangen maar wel van den burgemeester.

Dat hij, voorzitter, hierover mondeling met dr. Hermanides heeft geconfsreord, maar geene reden vond om proces-verbaal op te maken.

De heer Henny meent, dat ook in zoodanig geval geen overtreding der wet heeft plaats gehad. Volgens art. 6 van de wet, regelende de uitoefening der geneeskunst, zijn de geneeskundigen verpligt aan den inspecteur kennis te geven, wanneer eene *ziekte*, waardoor de volksgezondheid bedreigd wordt, door hen is waargenomen.

Stel nu dat een geneeskundige een geval van typhus waarneemt, dan is hij verpligt daarvan kennis te geven. Komen daarna meerdere gevallen onder zijne behandeling, dan verpligt de wet hem niet van deze gevallen berigt te zenden. De wet spreekt van *ziekte*, maar niet van *ziektegeval*. Was er sprake van *ziektegeval*, dan zou de geneeskundige alle gevallen ter kennis moeten brengen.

De inspecteur vraagt, welk toezigt mogelijk zou zijn, wanneer hij alleen kennis droeg van de eerste gevallen eener besmettelijke ziekte? Hij is het niet eens met den heer Henny en is van meening, dat de geneeskundigen hem kennis moeten geven van alle gevallen, zooals ook de regtbank te Arnhem onlangs heeft beslist. Door die regtbank is namelijk het niet-opgeven door een geneesheer van roodvonk in drie gezinnen, als drie overtredingen beschouwd en gestraft.

De heer Henny kan zich niet vereenigen met het gevoelen van genoemde regtbank en blijft bij zijne overtuiging, dat een geneesheer door de wet niet verpligt wordt opgave te doen van alle gevallen. Wanneer de geneeskundige aan den inspecteur kennis heeft gegeven, dat 1 of 2 gevallen van deze of gene besmettelijke ziekte door hem zijn waargenomen, dan heeft de medicus zijn pligt gedaan. De inspecteur kan dan in correspondentie treden met dien medicus, die als zoodanig en als eerlijk man de verlangde opgaven niet weigeren zal.

De adjunct-inspecteur lost de moeijelijkheid op die zou ont-

staan, wanneer de geneeskundigen weigerachtig waren in het verstrekken van meerdere inlichtingen, door te wijzen op art. 19 van de epidemie-wet, waarbij hoofden van gezinnen enz. van het voorkomen eener besmettelijke ziekte kennis moeten geven aan den burgemeester, welke ambtenaar weder berigt aan den inspecteur.

VIII. Sterfte-statistiek naar de woningen.

Hierop deelt dr. Küthe mede, dat hij ingevolge verzoek van den inspecteur, de sterfte-statistiek van 1866—1873 voor de gemeente Tiel naar de woningen heeft bewerkt. Daarbij was hem het onvolledige der lijst van ziekte-benamingen in het oog gevallen, hij kon geene rubriek vinden, waaronder hij bv. haemophilie, diabetes mellitus, hernia incarcerata moest opnemen.

De adjunct-inspecteur antwoordt hierop, dat die oorzaken van den dood, met eenig geven en nemen wel tot de eene of andere rubriek te brengen zijn.

De heer Küthe is voorts van oordeel, dat de sterfte-statistiek naar de woningen weinig resultaten zal opleveren; eene naauwkeurige ziekte-statistiek voor de grootere gemeenten zou aan de wetenschap belangrijker diensten bewijzen.

De adjunct-inspecteur is dit met den heer Küthe eens, maar zegt dat eene ziekte-statistiek alleen mogelijk is voor de besmettelijke ziekten en dat het zeker zal beproefd worden om uit de verkregen opgave eene ziekte-statistiek op te maken.

IX. Zetmeel fabriek te Tiel.

Thans brengt de heer Küthe ter sprake het advies van den inspecteur aan gedeputeerde Staten, aangaande een verzoek van N. Verweij en Co. te Tiel, om zetmeel te mogen bereiden. Ten gevolge van dit advies, is de concessie verleend onder voorwaarde, dat het afvalwater van het eiwit moet bevrijd worden, alvorens het in kanalen, slooten enz. te laten afloopen. Spreker is van oordeel dat de verontreinigingen van het Waalwater door de geringe hoeveelheid eiwit die in het afvalwater van deze fabriek voorkomt, geene schade aan de volksgezondheid zal toebrengen. Hij toont met cijfers aan hoe uiterst gering die hoeveelheid is, terwijl door den snellen stroom het water binnen 24 uren in zee is en derhalve geene gelegenheid voor rotting bestaat.

Hierop antwoordt de voorzitter dat, wanneer éénе fabriek wordt toegelaten, later ook aan andere fabrieken de concessie niet kan geweigerd worden; dat het verontreinigde water niet ongemoeid naar zee stroomt, maar door de meeste menschen, die aan de rivier wonen, gebruikt wordt; dat het wenschelijk is om alle bronnen van bederf, die binnen ons bereik liggen, af te snijden. Eindelijk is het voor de vischvangst van belang dat het water niet verontreinigd worde.

Dit wordt door dr. Küthe weêrlegd door de bewering, dat

de vischvangst voor Tiel niet vermindert, niettegenstaande daar dagelijks eene groote hoeveelheid zwavelzuur door eene fabriek in de Waal wordt uitgestort. Waar dus die hoeveelheid zwavelzuur niet schaadt, zal een weinig eiwit ook geene nadeelige gevolgen hebben. Bovendien wijst Spreker op de verontreiniging der rivieren in aangrenzende rijken, waardoor het water steeds onzuiver is voordat het onzen bodem bereikt.

Na eenige discussiën over dit onderwerp stelt de heer Küthe de volgende vraag aan den Raad: „Acht de geneeskundige Raad het afvoeren van water, dat eiwit van aardappelen bevat in snelstroomende wateren nadeelig voor de volksgezondheid?" Deze vraag wordt door acht leden ontkennend, en door vijf leden bevestigend beantwoord, terwijl twee leden zich buiten stemming hielden.

X. Model voor barakken.

Dr. Küthe vraagt of de voorzitter een bepaald model voor barakken voorstaat? Hierop antwoordt de voorzitter dat hij een plan voor verpleging van lijders aan besmettelijke ziekten aan het gemeentebestuur van Arnhem heeft voorgelegd, en dat hij over de barakken het oordeel van den gemeente-architect vau Arnhem afwacht.

XI. Inrigting voor lijders aan besmettelijke ziekten te Utrecht.

Ingevolge het boven medegedeelde omtrent eene gelegenheid tot verpleging van lijders aan besmettelijke ziekten te Utrecht, stelt dr. Dompeling voor, dat de Raad zich daarover aan het gemeentebestuur van Utrecht zal adresseren. De inspecteur en adjunct-inspecteur zijn van oordeel dat dit niet baten zal, daarom stelt de adjunct-inspecteur voor, dat de Raad zich regtstreeks wende tot gedeputeerde Staten, die toch in deze zaak de beslissing moeten geven. Daartoe wordt besloten.

XII. Maatregelen bij ongelukken.

De commissie (dr. van Schermbeek en dr. van Eeten), in de voorlaatste vergadering benoemd om rapport uit te brengen over: „maatregelen te nemen bij het voorkomen van ongelukken in afwachting van de komst van den geneesheer" heeft thans eene uitvoerige handleiding gereed gemaakt, die gedrukt en aan de leden ter beoordeeling zal gezonden worden.

XIII. Onderzoek van kunstmineraalwater.

Aan de orde is: het rapport van de heeren van Tricht en Opwijrda over een door hen in dezen zomer ingesteld onderzoek naar tin, lood en koper in het spuitwater, dat in Gelderland en Utrecht bereid wordt.

Uit dit rapport blijkt, dat in de onderzochte wateren steeds eene geringe onschadelijke hoeveelheid tin aanwezig was tengevolge van het vertinsel der koperen toestellen. In één geval werd koper in het water aangetroffen, welk metaal afkomstig was van de koperen toestellen waarvan het vertinsel was afgesleten; de commissie heeft dadelijk de noodige maatregelen genomen

dat dit water niet verder in gebruik kwam en dat de toestellen goed vertind werden.

De adjunct-inspecteur vraagt, of de commissie ook heeft acht gegeven op het water dat voor de bereiding gebruikt wordt, hij acht dit van groot belang, daar hem een geval bekend is, waar grachtwater gebruikt is.

De heer Opwijrda antwoordt hierop, dat het mandaat der commissie er niet toe leidde om een onderzoek in te stellen op organische stoffen.

De heer Henny zegt dat hij na het gehoorde angstig is voor het gebruik van spuitwater, omdat de mogelijkheid bestaat, dat zich daarin bevinden: organische stoffen, tin en koper. Zijns inziens, zou uit de conclusie van het rapport moeten blijken, dat geen onderzoek naar organische stoffen heeft plaats gehad, en dat het spuitwater wel op die dagen, waarop het onderzoek plaats greep, goed is bevonden, maar dat wanneer de bereiding van dat water wordt voortgezet, na verloop van tijd daarin koper kan komen, wanneer niet gezorgd wordt dat de koperen toestellen steeds goed vertind zijn, en dat alleen dat spuitwater zonder nadeel kan gebruikt worden, hetgeen van zuiver water in goed vertinde toestellen bereid is.

Na eenige besprekingen wordt besloten het mandaat der commissie uit te breiden en haar op te dragen, andermaal een onderzoek naar het spuitwater in te stellen.

XIV. Parc vaccinogène te Utrecht.

Ten slotte deelt dr. Dompeling mede, dat het parc vaccinogène te Utrecht sedert 1 Juli geopend is, en aan de aanvragen om animale stof in ruime mate voldaan wordt, terwijl de ingekomen berigten getuigen, dat de inëntingen meestal voortreffelijk geslaagd zijn.

De openbare vergadering wordt gesloten.

W. F. P. Kiehl, *Voorzitter.*
J. G. de Voogt, *Secretaris.*

N°. 67. *Vergadering van den geneeskundigen Raad voor Friesland en Groningen, gehouden den* 29 *December* 1873..

Tegenwoordig: dr. L. Ali Cohen, voorzitter; dr. A. Meursinge Hz., adjunct-inspecteur; en (behalve de heer Brunsveld van Hulten) al de leden, benevens de plaatsvervangende leden, dr. Baart de la Faille (van Leeuwarden), dr. S. Posthuma, Haima van der Wal, Bloembergen en Trip en de secretaris

De voorzitter opent de vergadering en verzoekt den heer Trip, in plaats van den heer B. van Hulten, die kennis had gegeven verhinderd te zijn, zitting te nemen.

I. Vastellen der notulen.

De voorzitter vraagt, of de leden ook op- of aanmerkingen op de voorloopig vastgestelde notulen hebben te maken?

Na de correctie van een paar drukfouten worden de notulen definitief vastgesteld.

II. Ingekomen stukken.

Onder de ingekomen stukken worden door den voorzitter vermeld: 1o. de benoeming van dr. A. H. Swaagman, tot lid van dezen Raad, in plaats van prof. S. Rosenstein, in den loop des jaars naar Leiden vertrokken; 2°. de handelingen van het geneeskundig Staatstoezigt en andere bescheiden, waarmede de Raad reeds kennis heeft gemaakt; 3°. kennisgeving van den minister van Binnenlandsche Zaken van 14 Augustus jl., n°. 186, 9de afd., aan dezen Raad, naar aanleiding van diens missive van 14 Februarij bevorens, dat Zijne Exc., de geneeskundige inspecteurs gehoord, voor alsnog geen grond vindt tot het geven van eene nadere verklaring van de woorden „*febris typhoïdea*," in art. 1 der wet van 4 December 1872 (*Stbl.* n°. 134) voorkomende. Voorshands kon worden afgewacht welke beteekenis door de geneeskundigen aan de benaming „*febris typhoïdea*" gehecht wordt; 4°. overzigt van de uitkomst der winkelvisitatiën in Zeeland van 1866—1873; 5°. hetzelfde wat Zuid-Holland betreft; 6°. raadgevingen betreffende de cholera, uitgegeven door den geneeskundigen Raad voor Overijssel en Drenthe; 7°. voorstel tot verbetering in den afvoer van faecale stoffen in Leeuwarden gedaan door burgemeester en wethouders dier gemeente aan den Raad aldaar; 8°. *Prov. blad* van Zuid-Holland (n°. 98) van 16 September 1873, behelzende voorschriften bij het stichten en vergrooten van schoollokalen in die provincie; 9°. graphische voorstelling van de dagelijksche sterfte in de gemeente Groningen over 1871 en 72 (in kleurendruk); 10°. kennisgevingen van den geneeskundigen inspecteur voor Overijssel en Drenthe van het voorkomen van gevallen van cholera in die beide provinciën.

III. IJken van

De voorzitter deelt mede de uitvoerige correspondentie door

gewigten en balansen. hem gevoerd met den minister van Binnenlandsche Zaken en de chefs van het ijkwezen in Friesland en Groningen betreffende het toezigt op den ijk van gewigten en balansen voor geneeskundig gebruik, in verband met de wetten van 1 Juni 1865 (*Stbl* .n°. 61) en van 7 April 1869 (*Stbl.* n°. 57). Uit het antwoord van den minister, dd. 20 November jl., blijkt o. a., dat de ijkers met de verificatie der maten, gewigten en weegwerktuigen zijn belast, terwijl aan de visiterende commissiën uit de geneeskundige Raden is opgedragen zich te overtuigen, dat die verificatie, overeenkomstig de wettelijke voorschriften werkelijk heeft plaats gehad. Aan deze missive is een afschrift toegevoegd van eene missive door den minister aan de chefs van dienst van het ijkwezen, dd. 20 September 1871, n°. 195, 12de afd., gezonden, betreffende de wijze, waarop het gewigt beneden 1 gram geijkt en herijkt moet worden. Voorts leest de voorzitter voor eene missive van het plaatsvervangend lid van dezen Raad, den heer G. Haima van der Wal, dd. 15 December jl., houdende bezwaren tegen den herijk van de gewigten beneden 1 gram. Uit de toelichting der daarin aangevoerde feiten komt de schrijver tot de conclusie, dat de herijk van die soorten van gewigten aan de visiterende commissiën geene waarborgen voor de deugdelijkheid dier gewigten verschaft. Na toelichting van een en ander opent de voorzitter over dit punt de beraadslagingen.

De heer Bruinsma meent, dat in de interpretatie van den minister eene groote inconsequentie is gelegen. Volgens art. 4 van wet IV is aan de visiterende commissiën het toezigt op de weegwerktuigen opgedragen. Volgens die wet moeten de commissiën verifiëren de deugdelijkheid der balansen. Maar zij worden door de ijkers niet geverifiëerd, alleen gestempeld. Als de commissiën dus gestempelde balansen aantreffen, moeten zij die goedkeuren, zonder dat zij waarborgen voor hare deugdelijkheid hebben. Keuren zij echter de balansen af; dan komen zij in conflict met de handelingen van den ijker.

De heer van Ankum meent den maatregel van de stempeling slechts als een overgangsmaatregel te moeten beschouwen, zoo lang de ijk der weegwerktuigen nog niet is ingevoerd.

De heer Tellegen voert aan, dat volgens art. 32 der ijkwet de geheele regeling dier zaak binnen 2 jaren moet plaats hebben.

De heer Idzerda zegt, dat de oude balansen tot 1880 zonder herijk mogen worden gebruikt, maar dat nieuwe balansen dadelijk moeten geijkt worden.

De voorzitter gelooft, dat het zoodoende nog jaren zal duren alvorens de oude balansen geverifiëerd zullen worden. Hij stelt voor de zaak nader bij den chef van het ijkwezen te doen onder-

zoeken. Blijkt het aangevoerde door den heer Idzerda juist te zijn, dan geeft hij in overweging, in eene missive aan den minister c. q. op deze onregelmatigheid te wijzen. De vergadering vereenigt zich hiermede.

De voorzitter vraagt nu, of de leden naar aanleiding van de missive van den heer van der Wal iets in 't midden hebben te brengen.

De heer Bakker zegt, dat hij in 1872 uit Noord-Brabant een nieuw stel geverifiëerd gewigt heeft ontvangen. Hij gebruikte het niet en zond het evenwel in 1873 naar Groningen ter verificatie. Hij ontving het terug met het berigt, dat het goed van zwaarte was, maar de maat niet hield. Hier was dus verschil van gevoelen tusschen den ijker van de eene en dien van eene andere provincie.

De voorzitter stelt voor, de missive van den heer v. d. Wal, met diens voorkennis, in afschrift aan den minister te zenden. Aldus besloten.

IV. Adres Barghoorn vergunning uitoefening artsenijmengkunst.

De voorzitter deelt mede, dat hij ontvangen heeft eene commissoriale van gedeputeerde Staten van Groningen, met verzoek om berigt en raad in zake een bijgaand adres van den plattelandheelmeester Sikke Dirks Barghoorn, gevestigd en practiserende te Appingedam, vroeger (vóór de invoering van de wetten van 1 Juni 1865) het bedrijf van apotheker hebbende uitgeoefend, verzoekende vergunning thans dat bedrijf gelijktijdig met dat van geneeskundige daar te mogen uitoefenen. De voorzitter licht de zaak nader toe. Adressant had zich den 1 Januarij 1867 als apotheker te Appingedam gevestigd. Den 1 Februarij 1870 (omdat hij kiezen moest tusschen enkel apotheek houden of praktiseren, zooals hij deed) werd zijn diploma als plattelands-heelmeester te Appingadam geviseerd. Zijn zoon (geëxamineerd 10 December 1864) vestigde zich als apotheker te Appingedam, mede op 1 Februarij 1870. (Tot nu toe was hij bediende in de apotheek zijns vaders.) Bij den dood van dien zoon, in September 1873, zond de vader zijn diploma als apotheker aan den inspecteur ter visering. De inspecteur gaf hem te kennen, dat hij zich alvorens tot gedeputeerde Staten moest wenden om vergunning tot het afleveren van geneesmiddelen te Appingedam, waar één apotheker is gevestigd. Art. 9, al. 3 van wet III is dus op hem toepasselijk. De voorzitter wenscht thans het gevoelen van den Raad is deze te vernemen.

De heer Meursinge deelt mede, dat adressant, tijdens zijne vestiging te Groningen, aldaar het bedrijf van apotheker uitoefende en tevens bevoegd plattelands-heelmeester was, waarvan hij destijds ook gebruik maakte. Toen is hem het alternatief gesteld:

òf het eene òf het andere bedrijf uit te oefenen. Hij heeft nu eens beproefd het diploma van apotheker, dan weder dat van plattelands-heelmeester geviseerd te krijgen. Dit is hem geweigerd. Nu blijkt het, dat adressant te Appingedam gevestigd zijnde, dezelfde pogingen beproeft, om een dubbel doel te bereiken. Spreker is van meening, dat eene dispensatie tot levering van geneesmiddelen daar ter plaatse aan adressant moet geweigerd worden.

De voorzitter stelt voor, aan gedeputeerde Staten te adviseren aan adressant dispensatie te verleenen. Feitelijk kan het geen kwaad en verstandig zou het zijn, om alle knoeijerijen te voorkomen. De hooge leeftijd en de geringe praktijk van adressant kunnen als begunstigende omstandigheden gelden.

De heer Meursinge voert aan, dat in de onmiddellijke nabijheid van adressants woonplaats een geneesheer woont, bevoegd geneesmiddelen te leveren, maar bovenal, dat in Appingedam een apotheker is gevestigd en een med. doctor, die tevens geneesmiddelen levert. Er is dus noch gebrek aan geneeskundige hulp, noch aan leveranciers van geneesmiddelen.

De heer Tellegen zegt, dat het hier geen geval geldt bedoeld bij art. 20 van wet III. Art. 9 van wet III komt hier in aanmerking. Men zal hier de vraag hebben te beantwoorden: wat eischt het publiek belang, dat van de gemeente Appingedam, niet het belang van den persoon in kwestie?

In gelijken geest laten zich ook andere sprekers uit. Zij meenen, dat de aangevoerde gronden door den voorzitier hier niet in aanmerking kunnen komen. Het verleenen van eene dispensatie zou het geheele artikel tot eene doode letter maken.

In stemming gebragt wordt met algemeene stemmen, op één na (die van den heer Trip) besloten op de aangevoerde gronden te adviseren de vergunning niet te verleenen.

V. Onbevoegde levering van geneesmiddelen. De voorzitter komt terug op het verhandelde in de vorige vergadering (zie *Not.* 16 Junij 1873, blz. 90, 92) betreffende de onbevoegde levering van geneesmiddelen door een geneeskundige te Harlingen aan het garnizoen aldaar. Daar een nader onderzoek aan den adjunct-inspecteur was opgedragen, wordt de heer Meursinge uitgenoodigd daaromtrent nader te rapporteren.

De heer Meursinge berigt, dat niet is gebleken, dat bedoelde geneeskundige de geneesmiddelen aan de zieke soldaten levert. Op welke wijze die geneesmiddelen door hem verstrekt worden, weet hij echter niet. Of dit regtstreeks door den geneeskundige of door tusschenkomst van een apotheker plaats heeft, is hem onbekend gebleven. De zaak is dus nog in statu quo.

Dr. Posthuma zegt, dat de levering nog op den ouden voet

wordt voortgezet. Men vermoedt, dat er medicijnen worden gebruikt, die niet bij een apotheker zijn gereed gemaakt. De geneeskundige heeft eene apotheek van zijn zoon in huis, waaruit men zegt, dat gedispenseerd wordt. Het feit is, dat er een contract bestaat tusschen hem en het ministerie van Oorlog, waarbij èn voor de levering van geneesmiddelen èn voor de verstrekking van geneeskundige hulp 1½ cts. per hoofd en dag wordt betaald.

De heer Trip voert aan, dat hij een dergelijk contract met het ministerie van Oorlog betreffende het garnizoen te Delfzijl heeft aangegaan.

De heer de la Faille merkt op, dat te Delfzijl de geneeskundigen bevoegd zijn tot het leveren van geneesmiddelen.

De voorzitter zou het wenschelijk achten, dat men een afschrift van het contract kon magtig worden. Overigens zou het welligt de rationeelste wijze van handelen zijn, indien de apothekers te Harlingen hunne klagten en vermoedens regtstreeks tot den minister van Binnenlandsche Zaken rigten.

De heer Tobbe wil gaarne pogingen aanwenden, om een afschrift te krijgen van het contract, dat berust bij het bestuur van het Huis van correctie te Heerenveen. Dat contract zal wel eensluitend zijn met dat van den geneeskundige te Harlingen.

De voorzitter beveelt zich hiertoe aan. Hij vraagt, hoe het staat met de zaak van onbevoegde levering van geneesmidden aan lijders in het Huis van correctie te Heerenveen (zie *Not.* vorige verg. blz. 99)?

De heer Tobbe antwoordt, dat het contract aldaar ook inhoudt de levering van geneesmiddelen door den geneeskundige. Deze ontvangt ze echter van een apotheker. De geneeskundige heeft geene bepaalde overeenkomst met een bepaalden apotheker.

De heer Tellegen wijst er op, dat het geïncrimineerde feit bestaat in het contract door den geneeskundige met het ministerie van Oorlog gesloten tot levering van geneesmiddelen. Hierin moet men de overtreding van de wet zien. Kan men dus in het bezit komen van zoodanig contract, dan kan dit als bewijsstuk gelden van de overtreding der wet.

De voorzitter vraagt tegen wien in dit geval dan proces-verbaal moet opgemaakt worden? Tegen den minister van Oorlog of tegen den geneeskundige? Hij acht het den eenvoudigsten en veiligsten weg, zich met eene aanklagt tot den minister van Binnenlandsche Zaken te wenden. Deze kan haar dan brengen ter plaatse waar zij behoort. Hij stelt voor in dien zin te besluiten en te handelen. Aangenomen.

De voorzitter vraagt hoe het staat met de apotheek van wijlen

den apotheker van Dorsten te Sneek, (zie *Not.* vorige verg. blz. 98)?

De heer Verver deelt mede, dat de titulatuur van de post van de deur, die tot misleiding heeft gestrekt, dezer dagen van daar is verdwenen. Hij geeft in overweging de zaak hierbij te laten rusten. Alzoo wordt besloten.

VI. Handelingen geneeskundig Staatstoezigt.

Aan het gedrukt verslag van de bevindingen en handelingen van het geneeskundig Staatstoezigt voor Friesland en Groningen over het 2e halfjaar 1873, wordt het volgende ontleend.

I. *Groningen.*

1. Correspondentie met den minister van Binnenlandsche Zaken over het weigeren van het materiëel ter uitvoering van art. 17 der epidemiewet door een gemeentebestuur aan de hoofdonderwijzers van (zoogen. chr. nationale) scholen voor *lager onderwijs*, die daarom hadden gevraagd. De inspecteur was van oordeel, dat zoodanige weigering niet strekte tot bevordering van de zaak der vaccinatie. De minister stelde echter het betrokken gemeentebestuur in het gelijk, en wel „omdat, als het anders handelde, de kwestie, of „eene" school al of niet in de termen van art. 17 valt, zou worden gepraejudicieërd."

2. Missives van denzelfden over de regeling met België en Pruissen betrekkelijk het over en weer meedeelen van eene der ziekten in art. 1 der epidemiewet genoemd, mitsgaders dysenterie en besmettelijke oogziekte, als die zich in eene of meer grensgemeenten vertoonen. Dezerzijds moet, wat Groningen betreft, mededeeling worden gedaan aan de Landdrostei te Aurich.

3. Mededeeling van het Koninklijk besluit, waarbij vernietigd is het besluit van het gemeentebestuur van Appingedam, in zake de vroeger door voorn. bestuur verleende, maar nu ingetrokken vergunning, om in zeker perceel te Appingedam vellen te droogen en huiden te zouten. (Het Koninklijk besluit houdt in, dat wanneer eenmaal zulk eene vergunning is verleend en de concessionaris zich houdt aan de hem gestelde voorwaarden, een gemeentebestuur dan later de concessie niet kan intrekken.)

4. Op praeadvies van den inspecteur aan gedeputeerde Staten werd eerst te Termunterzijl en later ook te Zoutkamp een geneeskundige visiteur der quarantaine door den minister van Marine aangesteld.

5. Door den inspecteur werd mededeeling gedaan aan gedeputeerde Staten van de circulaire door hem aan alle gemeentebesturen in de provincie gezonden betrekkelijk hetgeen thans preventief gedaan kon en behoorde te worden bij eventuele invasie en verspreiding der cholera. Daarbij werd de medewerking van het provinciaal bestuur ingeroepen.

6. Aan hetzelfde collegie werd door den inspecteur andermaal gerapporteerd over het waterbederf in sommige openbare wateren in Groningen, ten gevolge van het daarin laten afvloeijen van het eiwitrijke afvalwater der aardappelenmeel-fabrieken. Het rapport strekte, om te doen uitkomen, dat en waarom het wenschelijk was, de zaak, wat hare medico-politische regeling betrof, *voorshands* in statu quo te laten blijven. Het bederf der wateren, hoe onaangenaam ook en lastig voor de betrokken bevolkingen, is niet gebleken bepaald schadelijk te zijn voor de volksgezondheid.

7. De inspecteur vroeg aan gedeputeerde Staten inlichting, hoe het was gesteld met de uitvoering van de artikelen der epidemiewet. waarbij aan de collegiën van gedeputeerden zekere werkzaamheden zijn opgedragen en waaromtrent den inspecteur nog van geene zijde iets was gebleken. De inspecteur ontving daarop een voorloopig antwoord.

8. Correspondentie met het gemeentebestuur van Groningen over den bouw van een ziekenhuis aldaar; over het opsporen van een vroeger bestaan hebbende goede welwaterput aldaar; over de publieke reinheid; over de noodzakelijkheid om het tonnenstelsel op verbeterde wijze te exploiteren; over het aanbrengen van filters in publieke pompen; over de reiniging van de woningen der minvermogenden; over het bewaren van min of meer rottend bloed bij twee vleeschhouwers; over het aanbrengen van een houten vloer in de gemeentelijke gymnastiekschool; over de wenschelijkheid om in zekere gevallen het bovenwater van het kanaal naar Delfzijl, dat thans onderhanden is, te doen dienen tot ververschning der stadswateren; over onderscheidene antihygieinische toestanden in de gemeente; over eene voldoende regeling van de opgaaf der lijders aan besmettelijke ziekten in het ziekenhuis verpleegd; over maatregelen te nemen bij eventuele invasie der cholera.

9. Correspondentie met de kerkvoogden der Ned. Herv. gemeenten te Oostwold (Oldambt) en te Oostwold (Leek) over de beste wijze, waarop de door hem beraamde stichting van een nieuwe begraafplaats en van een lijkenhuis zal kunnen uitgevoerd worden.

10. De gemeenten Winschoten, Muntendam, Ten Boer, Scheemda, Midwolde en Groningen werden nogmaals door den inspecteur uit het hygieinisch oogpunt aan een naauwlettend onderzoek onderworpen.

11. Van 21 gemeentebesturen zijn bij den inspecteur ingekomen de verordeningen, regelende het vervoer van lijders aan besmettelijke ziekten in hunne gemeenten.

12. Correspondentie met den officier van Justitie te Groningen

over onbevoegde en verkeerde handelingen van geneeskunstoefenaren en particulieren. *a.* over een apotheker te Groningen, die capsulae papav. alb. voor de toonbank had verkocht, met vermoedelijk dááruit voortgekomen noodlottige gevolgen; *b.* over kwakzalverijen van een particulier aldaar; *c.* over het vervoer van een lijder aan roodvonk van Groningen naar Hoogkerk; *d.* over gevallen vonnissen tegen de genoemden en anderen.

13. Correspondentie met de gezondheidscommissiën te Groningen, Winschoten, Grijpskerk, Scheemda en O. Pekela.

14. Correspondentie met den assistent bij het scheikundig laboratorium aan de Hoogeschool te Groningen over de uitkomsten van het scheikundig onderzoek van drinkwater aldaar; met den consul van België te Groningen over den staat der cholera; met particulieren en leden van dezen Raad over het tonnenstelsel, den verkoop eener apotheek, het beroepen van een geneeskundige, het onderzoek van gezondheids-bonbons, het voorkomen van Monas prodigiosa, de gebrekkige afwatering enz. te Grijpskerk, over eenige oorzaken van typhus te Middelstum, over het gereedmaken van geneesmiddelen door een onbevoegde, over het vestigen van eene hulpapotheek te Baflo, over maatregelen bij het voorkomen van besmettelijke ziekten.

15. Vergunning werd verleend aan 8 apothekers, om tijdelijk eene tweede apotheek nevens de hunne waar te nemen.

16. Gevestigd hebben zich te Bellingwolde, de heer J. Alken; te Veendam, de heer Wijgchell; te Groningen, de heeren S. Meihuizen, als arts en van Wage als apotheker; te Wildervank, dr. Bruning jr., als chir. dr. De apotheek hebben aan kant gezet dr. Beukema te Hoogezand en de geneeskundige Ledel te Warns (Friesland). Overleden te Baflo de geneeskundige Wiehe, te Garnwerd de geneeskundige de Vries en de apotheker S. Barghoorn te Appingedam.

17. Correspondentie met een groot aantal gemeentebesturen over de handhaving of uitvoering van de wet van 4 December 1872, tot beteugeling van epidemisch-contagieuse ziekten.

18. Epidemisch-contagieuse ziekten hebben zich in de provincie gedurende het laatste halfjaar over het geheel niet op groote schaal of op heftige wijze doen kennen.

Typhus en *febris typhoïdea* deden zich voor sporadisch te Delfzijl, Niehove, Midwolde, Bierum, Leek, Uitwierde, Wildervank, Sappemeer, Westerwijtwerd, Grijpskerk, Grootegast, Appingedam, Hoogezand, Middelstum, Winschoten, Scheemda, Veendam en Onderdendam. Te Groningen van 1 Mei tot 4 December 57 gevallen, waarvan 33 met doodelijken afloop. (Blijkbaar zijn alle *ziektegevallen* daar niet aangegeven.)

Te Aenkamp, Feerwerd en Garnwerd kwamen die ziekten epidemisch voor.

Roodvonk kwam voor te Delfzijl, Groningen, Sappemeer, Bedum en Hoogkerk.

Angina diphtherica kwam op de volgende plaatsen voor: te Wehe, Scheemda, Ten Boer, de Hamdijk, Uitwierde, Leek, Muntendam, Delfzijl, Nieuwe Schans, Midwolde, Middelstum, Baflo, Veendam, Beerta, Ulrum, Meeden, Winschoten, Groningen, Aduard en Bellingewolde.

Mazelen. Deze ziekte werd epidemisch verklaard te Groningen, waar van 1 Mei tot 4 December 309 gevallen werden aangegeven en 11 sterfgevallen aan de ziekte voorkwamen. Voorts te Oldehove, Grootegast, Marum, Warffum, Oostwold (Oldambt), Midwolde (Oldambt).

Overigens werd door een viertal gemeentebesturen in Friesland de medewerking van den inspecteur ingeroepen, ten einde onderscheidene zaken (het tegengaan van besmetting door binnenkomende zeeschepen, de verbetering van het rioolstelsel in de gemeente, het tot stand komen van verschillende noodzakelijke verbeteringen op het gebied der gezondheidsleer, enz.) tot uitvoering te helpen brengen.

II. *Friesland.*

1. Van 1 Junij tot 30 November werden in de provincie opgegeven aan

Roodvonk	lijdende	31,	overleden	0.
Mazelen	„	103,	„	7.
Typhus	„	27,	„	22.
Febr. typhoïdea	„	89,	„	34.
Diphtheritis	„	77,	„	6.
Croup	„	—	„	28.
Kinkhoest	„	—	„	17.
Dysenterie	„	—	„	17.

2. Naar aanleiding van aldaar voorkomende gevallen van contagieuse ziekten, die een plaatselijk onderzoek schenen noodig te maken, of ter kennisneming van plaatselijke toestanden, die met voorgenomen bouwing van schoollokalen, verbouwing of oprigting van woningen, binnen den bij de wet van 10 April 1869 verboden afstand of ter beoordeeling van enkele begraafplaatsen in verband stonden, werden de volgende plaatsen en gemeenten door den adjunct-inspecteur bezocht: Sneek, Joure, Dragtercompagnie, Harkema-Opeinde, Rauwerd, Almenum, Heerenveen, Franeker, Harlingen, Deersum, Hardegarijp, Sexbierum en Birdaard.

3. Het gesticht ter verpleging van krankzinnigen te Franeker

werd, vergezeld van den officier van Justitie te Leeuwarden, om de 3 maanden door den adjunct-inspecteur bezocht.

4. Het advies van den adjunct-inspecteur werd door gedeputeerde Staten ingewonnen omtrent tal van begraafplaatsen, die niet aan de bepalingen der wet van 10 April 1869 beantwoordden en waarvoor tijdelijke of definitieve ontheffing van één of meer artikels dier wet werd gevraagd; door burgemeester en wethouders van Franeker, ter verkrijging van eene rijkssubsidie ten behoeve van het bureau voor gratis vaccinatie aldaar; — omtrent eene vastgestelde instructie voor den plaatselijken geneeskundige te Makkum, met de armenpraktijk belast.

5. De tusschenkomst van gedeputeerde Staten werd door den adjunct-inspecteur ingeroepen tegen een besluit van den gemeenteraad van het Bildt, waarbij art. 152 van het policiereglement op het roten van vlas in die gemeente voor de duur van het saisoen voor vlasroten buiten werking werd gesteld. Gedeputeerde Staten noodigden den gemeenteraad uit, dit besluit in te trekken en indien het onderwerp, waarvan in art. 152 van dat reglement sprake is, nadere regeling behoeft, deze vast te stellen overeenkomstig de bij de gemeentewet bepaalde voorschriften.

6. In een klagt door den schoolopziener van het district Leeuwarden ingediend over een sloot, die onmiddellijk aan de school te Almenum ligt en met faecalia is gevuld, werd door tusschenkomst van den adjunct-inspecteur voorzien.

7. Aan den burgemeester van Leeuwarden werden eenige opmerkingen gemaakt omtrent de daar aanwezige slooten en vuilnisverzamelingen.

8. Te Rauwerd werd door het armbestuur aldaar algemeen het tonnenstelsel ingevoerd. Het voornemen bestaat dit stelsel in elk dorp dier gemeente in te voeren.

9. Op uitnoodiging van den burgemeester van Schoterland, werd te Heerenveen een locaal onderzoek naar den toestand van een stinksloot door den adjunct-inspecteur ingesteld.

10. Door den burgemeester van Harlingen werd het advies van den adjunct-inspecteur gevraagd omtrent het slatten van eenige grachten.

11. Naar aanleiding van de gezondene circulaire, werden bij de kerken te Grouw en te Roordahuizen regenbakken gemaakt; te Grouw is een kanaaltje gedempt.

12. De adjunct-inspecteur verzocht den burgemeester van Menaldumadeel zijne tusschenkomst te verleenen ter verhindering van het voornemen van armenverzorgers te Menaldum, om

15 personen tot 2 gezinnen behoorende, in dezelfde localiteit, hiervoor niet geschikt, op te nemen.

13. Door de vereeniging tot bevordering der volksgezondheid te Leeuwarden werd eene ontwerp-verordening op het bouwen en inrigten van woningen, zoomede tegen het bewonen van voor de gezondheid nadeelige woningen, door de commissie voor verordeningen uit den gemeenteraad aldaar zamengesteld, op het verzoek van deze aan een nauwkeurig onderzoek onderworpen.

14. In dezelfde vereeniging werd de aanvraag om vergunning tot het houden eener penserij aldaar, op verzoek van burgemeester en wethouders behandeld.

15. De adjunct-inspecteur adviseerde den burgemeester van Kollumerland omtrent de toepassing der wet van 4 December 1872 en omtrent de aangifte van lijders aan besmettelijke ziekten.

16. Aan onderscheidene besturen van bijzondere begraafplaatsen werden op hun verzoek inlichtingen verschaft omtrent de onder hun bestuur bestaande begraafplaatsen of de door hen te volgen handelingen.

17. Van 1 Junij—30 November werd zesmaal vergunning tot tijdelijke waarneming eener apotheek van anderen, gelijktijdig met eigen apotheek, gegeven. In dit zelfde tijdvak werden 15 nieuwe of gewijzigde lijsten voor geneesmiddelen geviseerd.

18. Correspondentie tusschen den inspecteur en den officier van Justitie te Sneek over een geneeskundige te Workum, die aldaar geneesmiddelen aflevert, ofschoon er 2 apothekers zijn gevestigd. Hij werd in 1868 buiten regtsvervolging gesteld; een voorstel om thans eene nieuwe vervolging in te stellen, had geen gevolg; — met den officier van Justitie te Leeuwarden over de kwakzalverijen van zekere vrouw te Eestrum, bij Buitenpost; — met den officier van Justitie te Heerenveen over processen-verbaal tegen apotheekhoudenden door de visiterende commissiën gemaakt en over verzuimen door enkele geneeskundigen met betrekking tot de naleving der bepalingen van de wet op de besmettelijke ziekten gepleegd.

De voorzitter vraagt, of de leden ook inlichtingen te vragen of opmerkingen te maken hebben op de medegedeelde handelingen?

De heer de la Faille licht de toedragt der zaak van het vervoer van een lijder aan roodvonk van Groningen naar Hoogkerk, waarbij hij betrokken was, nader toe.

De heer Verver vraagt, of de circulaire betreffende de invasie der cholera, niet ook aan de geneeskundigen dient te worden gezonden?

De voorzitter antwoordt, dat daarin voor hén bekende zaken

worden behandeld en dat die kennisneming voor hen dus overbodig moet geacht worden.

Eenige leden achten het bedenkelijk, dat de inspecteur verklaard heeft, dat het bederf van het water door het eiwitrijke afvalwater der aardappel-meelfabrieken niet gebleken was bepaald schadelijk voor de volksgezondheid te zijn.

De voorzitter zegt, dat hij die uitdrukking niet zoo maar vlugtig had neergeschreven. Het geldt hier eene zaak van veel gewigt, bij wier beoordeeling met niet objectief genoeg te werk kan gaan. Eenerzijds en bovenal moet men daarbij de belangen der volksgezondheid in het oog houden, maar anderzijds mag men de materiële belangen van eene talrijke bevolking evenmin uit het oog verliezen. Men moet dus bij het uitspreken van een oordeel niet meer zeggen, dan men verantwoorden kan. Nu heeft hij bij het doen van eene uitspraak in deze niet gezegd, dat dit afvalwater onschadelijk, zelfs niet dat het niet schadelijk is voor de openbare gezondheid, maar alleen, dat hem uit zékere feiten tot dusverre niet was gebleken de schadelijkheid daarvan. Wat toch heeft hij waargenomen? 1°. dat, juist in de maanden, dat het bedorven afvalwater vooral afvloeit, in de gemeente Meeden in 3 maanden geen enkel sterfgeval plaats had en 2o. dat in de gemeenten Veendam, Muntendam, Sappemeer en Hoogezand de sterfte zeer gering was en de oorzaken van de daar voorgekomen sterfgevallen in geenerlei verband met die vermeende schadelijke bron kunnen worden gebragt. Hieruit blijkt dus, dat het positief bewijs der schadelijkheid tot dusverre door hem niet geleverd kon worden. Hij zegt, dat als een der leden dat positief bewijs kan leveren, hij dadelijk anders zal adviseren en anders zal handelen. Ook hier is en blijft de eerste vraag: wat is de waarheid?

De heer Meder beweert, dat tijdens hij in die streken de apotheken bezocht er veel chinine werd gebruikt. Men zou hieruit tot het besluit kunnen komen, dat in die streken veel koorts heerscht, als gevolg van lucht- en waterbederf.

De voorzitter merkt hiertegen op, dat de visitatie in den zomer en de meelbereiding uit aardappelen in het najaar en den voorwinter plaats heeft.

De heer Bruinsma voert aan, dat de sterfte onder de visschen in de vaarwaters te Leeuwarden, waarin het afvalwater van de aardappel-stroopfabriek te Huizum loost, soms aanzienlijk is, zoodat daardoor werkelijk aan de volksvoeding afbreuk wordt gedaan.

De heer Post zegt, dat het vaarwater in de veen-koloniën geen visch bezit en alzoo die schade aldaar niet kan veroorzaakt worden.

De heeren Tellegen en de Boer vragen, of het hier niet dezelfde kwestie geldt als bij het vlasroten. Ook dáárvan zijn nog geene positieve feiten omtrent hare schadelijkheid op de volksgezondheid aan te voeren. De heer de Boer vindt het daarom praematuur, dat in het Bildt beperkingen aan de nijverheid zijn gesteld, zoolang hare schadelijkheid nag niet positief is gebleken.

De heeren Idzerda en Coronel geven hunne bevreemding te kennen over het antwoord van den minister met betrekking tot het weigeren van vaccinatie-registers door een gemeentebestuur aan het bestuur eener bijzondere school.

De voorzitter zegt, dat dit antwoord niet aan het gemeentebestuur, maar aan hem is gegeven. Hij gelooft, dat de minister van het standpunt der wet juist heeft gezien. Maar hij betreurt het toch, in het belang van de bevordering der vaccinatie-zaak, dat èn het gemeentebestuur èn de minister zoodanige zienswijze zijn toegedaan (nl. dat de vaccinatielijsten tot het schoolmateriaal behooren).

De heer Tellegen zegt, dat de wet en het Kon. besluit van 28 Februarij 1873 (*Stbl.* n°. 35) geen onderscheid van scholen maken en ook niet aangeven, van waar dit materiaal te verkrijgen is. Elke school moet dus dit materieel voor eigen rekening aanschaffen. Nu bezorgt het gemeentebestuur dit als schoolmateriaal aan zijne eigene scholen. Met andere scholen heeft het zich daaromtrent niet in te laten. Het gemeentebestuur was in zijn regt; een regt, dat de minister het niet mag betwisten.

De heer Swaagman vraagt, of er niet met het oog op de cholera en tot handhaving van artt. 7 en 12 der epidemiewet door gemeentebesturen reeds iets tot stand is gebragt?

De voorzitter antwoordt, dat gedeputeerde Staten van Groningen hem berigt hadden, dat sommige gemeentebesturen van plan waren inrigtingen voor afzondering en verpleging van lijders aan besmettelijke ziekten te bouwen; terwijl anderen op deze of gene manier in die zaak reeds hadden voorzien. Verder had hij nog geen berigt van uitvoering ontvangen. Met het oog op art. 7 moeten gedeputeerde Staten voorstellen doen. Hiervoor is echter geen termijn bij de wet gesteld. In meergenoemde circulaire was door hem echter op de noodzakelijkheid van eene spoedige voorziening ten deze gewezen.

De heer Verver voert aan, dat gedeputeerde Staten van Friesland aan de gemeentebesturen hebben aangeschreven vóór Januarij a.s. desbetreffende hunne plannen mede te deelen.

De heer Bruinsma deelt mede, dat te Leeuwarden lijken van droesige paarden, enz. in de ierputten van de inrigting der

stads-reiniging het snelst en het veiligst onschadelijk worden gemaakt.

Schorsing der vergadering. Heropening.

Hierna wordt de vergadering gedurende een kwartier geschorst.

Na de pauze wordt eene geheime zitting gehouden, waarna de openbare zitting wordt hervat.

VII. Voorstellen.

De heer Tobbe vraagt, of de bevoegdheid, die den burgemeester bij art. 5 der epidemiewet is toegekend, om besmette of van besmetting verdachte voorwerpen ten koste van de gemeente te doen ontsmetten of na voorafgaande onteigening te vernietigen, door de verklaring van de noodzakelijkheid door den geneeskundige niet in eene verpligting verandert? Hij vreest, dat, indien dit laatste niet het geval is, vele van die autoriteiten van wege de kosten daardoor veroorzaakt, van die bevoegdheid niet het gewenschte gebruik zullen maken.

De voorzitter gelooft, dat de wet den burgemeester geheel vrijlaat om naar zijn beste inzigten te handelen. Bijzondere vrees voor nalatigheid ten deze behoeft niet te bestaan, omdat de kosten van onteigening door het Rijk vergoed worden en de kosten van ontsmetting in den regel gering zijn, om als bezwaar bij de rigtige vervulling van die taak te gelden.

De heer Idzerda bevestigt dit door te wijzen op artt. 70 en 71 der onteigeningswet, waarbij bepaald is, dat de kosten van onteigening door het Rijk worden gedragen.

De heer Bruinsma vraagt, ten wiens bate het vuil komt, dat, volgens art. 6 der genoemde wet, uit slooten van wege burgemeester en wethouders ten koste der gemeente wordt gebaggerd.

De voorzitter meent, dat het gemeentebestuur niet het regt heeft dat vuil te benaderen.

De heer Meursinge wil de zaak door den regter uitgemaakt hebben.

De heer Tellegen gelooft, dat de kwestie langs minnelijken weg kan beslecht worden. Het gemeentebestuur namelijk dient bij een exploit den eigenaar een termijn te stellen om het vuil te verwijderen; voldoet deze binnen dien tijd niet aan het bevel, dan acht hij het gemeentebestuur geregtigd dit ten algemeenen nutte te benaderen.

Met dit gevoelen vereenigt zich de vergadering.

VIII. Prostitutie-regeling te Leeuwarden.

De heer de la Faille (uit Groningen) wijst op de goede regeling der prostitutie te Groningen en op de gunstige gevolgen daarvan, vooral zigtbaar bij het garnizoen aldaar, waar volgens de berigten der militaire geneeskundige autoriteiten, in de laatste twee jaren geen enkel geval van syphilis meer is voorgekomen. Daarentegen is hem ter oore gekomen, dat zulks in

Leeuwarden veel te wenschen overlaat. Verscheidene besmette vrouwen van daar komen jaarlijks naar Groningen, waar zij zich in het ziekenhuis laten behandelen. Hij acht het dus van veel belang, dat deze zaak aldaar ook geregeld worde; want als hoofdstad der provincie zal deze, bij de veelvuldige gemeenschap met de landelijke bevolking, onder deze gewis de smetstof naar elders verspreiden.

De heer Meursinge zegt, dat dit onderwerp bij de voormalige geneeskundige commissie en bij den gemeenteraad van Leeuwarden al sinds 50 jaren aanhangig is, zonder dat men tot eene voldoende regeling kon besluiten. Intusschen is dit onderwerp sinds eenigen tijd bij de Vereeniging tot bevordering der volksgezondheid te Leeuwarden commissoriaal gemaakt en kan verwacht worden, dat bij dat ligchaam spoedig een desbetreffend ontwerp in behandeling zal komen.

De voorzitter acht het wenschelijk, dat de Raad zijne belangstelling in deze zaak aan den dag legge en het gemeentebestuur van Leeuwarden op de noodzakelijkheid van eene regeling wijze. Het geldt hier toch geen plaatselijk, maar werkelijk een algemeen belang, waarbij, zooals gebleken is, beide provinciën zijn betrokken.

De heer Sänger acht de zaak niet van zoo algemeen belang. Eene regeling zal overigens niet veel practisch nut hebben, zoolang die regeling niet provinciaal is. Hij stelt daarom voor, nu de zaak te Leeuwarden in zulke goede handen is, dat de Raad zich voor alsnog onthoude van tusschenkomst.

Anderen achten daarentegen eene regeling en eene tusschenkomst van den Raad wenschelijk.

De voorzitter wijst op Leeuwarden als middenpunt van alle verkeer in Friesland en op de noodzakelijkheid, dat de zaak ook te Leeuwarden preventief geregeld worde.

De heer Tellegen releveert, dat men twee kwestiën dient te onderscheiden en uit te maken: 1°. of het wenschelijk is, dat er toezigt zij en 2°. of het wenschelijk is, dat de Raad zich tot het gemeentebestuur wende.

De voorzitter stelt voor bij stemming uit te maken, of de Raad zich tot burgemeester en wethouders zal wenden. Met algemeene stemmen, op één na, wordt daartoe besloten.

XI. Onderzoek van schoollocalen.

De heer de la Faille wijst op de gebreken, die de inrigting der schoollocalen, vooral ten opzigte van de ventilatie, verlichting en de zittingen aankleeft. Hij acht het van veel belang, dat de Raad zich dit belangrijke onderwerp aantrekke. Hij vraagt, of het niet wenschelijk zou zijn, dat van wege den Raad die inrigtingen aan een naauwkeurig onderzoek worden onderworpen?

De voorzitter doet het moeijelijke en overbodige daarvan uitkomen, eenerzijds wegens de praktische bezwaren daaraan verbonden, anderzijds omdat zulk een onderzoek reeds van wege de geneeskundige ambtenaren is ingesteld. Zonder op de uitkomsten daarvan vooruit te willen loopen, durft hij echter de verzekering geven, dat die uitkomsten verre van bevredigend zullen luiden. De Raad mag dus met vrij voldoende zekerheid aannemen, dat die inrigting over 't algemeen onvoldoende is en verbetering eischt. Die onvoldoende toestand is echter niet zoo zeer aan onwil, maar meer aan onkunde, zoowel bij de school- als bij de bouwautoriteiten, te wijten. De vraag komt hem dus voor thans zoo gesteld te moeten worden, dat blijke, hoe de schoolgebouwen wél moeten zijn? In Zuid-Holland, Drenthe en welligt elders bestaat een norm op dit stuk, hier evenwel, althans tot op zekere hoogte, niet. Hij geeft dus in overweging aan het voorstel van den heer de la Faille eene practischere strekking te geven, door namelijk voor te stellen, dat de Raad aan eene commissie opdrage een norm op te maken van de hygieinische vereischten, waaraan schoollokalen in de beide provinciën moeten voldoen.

Dit voorstel wordt aangenomen en eene commissie benoemd, om zulk een schema te ontwerpen. Tot leden dier commissie kiest de voorzitter de heeren: prof. Huizinga, dr. Coronel en dr. Meder.

X. Uitvoering der wet van 4 December 1872 (*Stbl.* n°. 134.)

De voorzitter zou gaarne, overeenkomstig het in de vorige vergadering daaromtrent bepaalde, de discussie openen over de werking der wet van 4 December 1872 (*Stbl.* n°. 134.) Daar het uur evenwel reeds zoover is gevorderd, verzoekt hij de leden hem zoo spoedig mogelijk schriftelijk te berigten, wat zij voornemens waren thans mondeling mede te deelen.

Om dezelfde reden wordt de behandeling van nog twee andere punten van de agenda tot de volgende vergadering verdaagd.

XI. Medische plaatsbeschrijving van Friesland en Groningen.

De voorzitter deelt mede, dat de geneeskundige ambtenaren hebben ingezien, dat het niet wel doenlijk is, om de geneeskundige plaatsbeschrijving binnen een niet te ver verwijderd tijdsbestek te voltooijen, zonder de medewerking in te roepen van deskundigen ook buiten de geneeskundige Raden. Met het oog op de bewerking van de omvangrijke hoofdstukken II en III van de plaatsbeschrijving van Friesland en de hoofdstukken I tot III van die van Groningen, noodigt hij de leden uit, hem nu of later op te geven de namen van diegenen in de beide provinciën, wie zij daartoe het meest geschikt oordeelen, althans om de leden daarin behulpzaam te zijn.

De heer Meursinge geeft in bedenking dit punt tot de volgende

vergadering aan te houden, nademaal hij zich bezig houdt met de bewerking der sterftestaten voor Friesland.

De voorzitter meent, dat dit, hoe belangrijk een onderdeel van de medische topographie ook uitmakende, slechts één deel van den grooten arbeid is, dan men zich voorstelt te volbrengen. Voor die andere deelen moeten dus ook arbeiders gezocht worden, en daar de bewerking van die gedeelten ook veel tijd vordert, zal het zaak zijn daarvoor spoedig personen te zoeken, die bij meer tijd en gelegenheid dan de meeste leden van den Raad, spoediger aan het werk kunnen gaan en dat spoediger ten einde kunnen brengen.

Daar geene nieuwe medewerkers worden voorgesteld, beveelt de voorzitter dat onderwerp aan de belangstelling der leden op nieuw aan en verzoekt hij hen hem te berigten, wanneer hun een geschikt persoon bekend is, die lust gevoelt een deel van die taak op zich te nemen.

XII. Herziening van de tabel der visitatie-districten.

De voorzitter deelt mede, dat de commissie in de vorige vergadering benoemd om de tabel der visitatie-districten te herzien, door absentie van een harer leden, nog geene gelegenheid had zamen te komen. Daar de zaak echter eerst tegen de voorjaars-vergadering haar beslag behoeft te krijgen, stelt hij voor de commissie diligent te verklaren en haar tevens op te dragen het opmaken van een model-proces-verbaal ten behoeve van het visiteren der apotheken en van een schema voor de volgende visitatie. Aan die commmissie worden de heeren Bruinsma en Tellegen toevoegd en haar mandaat overigens verlengd.

XIII. Aftreding en benoeming van corresp. leden.

De voorzitter deelt mede, dat de heeren T. van der Wey te Bolsward, dr. L. Lammers van Bueren te Franeker, G. B. Bruinsma te Arum, J. A. Koch te Workum, J. Kiestra te Ee, H. Kiestra te Oenkerk, dr. A. van der Sluijs te Oosterwolde, J. C. Mebius te Menaldum, dr. H. Cannegieter te Hallum, J. B. Ebbinge te Kortezwaag, dr. E. Schutter te Aduard, dr. B. Slingenberg te Beerta, W. Gerhards te Groningen, dr. J. Fockens te Leek, dr. J. Wichers te Middelstum, dr. M. Adriani Engels te Midwolde, dr. P. Rinsema te Vlagtwedde en dr. T. Haakma Tresling te Winschoten den 31 December van dit jaar als corresponderende leden van dezen Raad moeten aftreden. Hij vraagt, of de vergadering ook bedenking tegen hunne herbenoeming heeft?

Ofschoon het wenschelijke wordt uitgesproken, dat velen ook van die aftredenden wat meer activiteit hadden aan den dag gelegd, worden zij, in de hoop op eene betere toekomst, alle herbenoemd. De voorzitter stelt voor den heer dr. H. W. Heck-

man te Scheemda en Schepers te Woudsend tot correspondeerende leden te benoemen. Aangenomen.

XIV. Uitslag der visitatie van apotheken enz. in 1873.

Uit het gedrukt *Verslag van de uitkomsten der visitatie van de apotheken en droogistwinkels in de provinciën Friesland en Groningen in* 1873 wordt hier het volgende overgenomen.

De uitslag van het onderzoek was over 't algemeen onbevredigend. De meeste gebreken betroffen nalatigheid in de opvolging van de voorschriften, vervat in de editio altera der Pharmacopoea. Dit gebrek werd vrij algemeen in de apotheken der geneeskundigen waargenomen. In weerwil de visiterende commissiën van het jaar 1872 de belanghebbenden ernstig hadden aangemaand hunne apotheken volgens de nieuwe organisatie in te rigten, werden de meeste dier apotheken ook nu nog in den ouden toestand aangetroffen. De onderzochte inhoud liet overigens, wat deugdelijkheid als hoeveelheid betrof, weinig te wenschen over.

Er werden onderzocht in Friesland 118 apotheken van geneeskundigen, waarvan 98 voldoende en 20 onvoldoende; 70 apotheken van apothekers, waarvan 60 voldoende en 10 onvoldoende en 1 droogistwinkel. In Groningen werden onderzocht 108 apotheken van geneeskundigen, waarvan 94 voldoende, 11 onvoldoende en 3 minder voldoende; 38 apotheken van apothekers, waarvan 3 onvoldoende, 13 droogistwinkels, alle voldoende.

In Friesland werden 8 processen-verbaal tot regterlijke vervolging ingezonden, terwijl van daar niet minder dan 23 voorstellen tot hervisitatie werden gedaan en uit Groningen 18, alzoo voor de beide provinciën 41 voorstellen tot hervisitatie.

De discussiën naar aanleiding van dit verslag hadden in eene zitting met gesloten deuren plaats.

Aldus voorloopig vastgesteld.

L. Ali Cohen, *voorzitter.*
S. Sr. Coronel, *secretaris.*

N°. 68. *Vergadering van den geneeskundigen Raad voor Zuid-Holland, gehouden den* 30 *December* 1873.

Voorzitter: dr. L. J. Egeling, inspecteur voor het geneeskundig Staatstoezicht voor de provincie Zuid-Holland.
Secretaris: dr. C. P. Pous Koolhaas.

Tegenwoordig zijn de leden: dr. Carsten, adjunct-inspecteur voor het geneeskundig Staatstoezicht, prof. Boogaard, dr. Snijders, dr. Mess, dr. Onnen, dr. Vaillant, dr. Rombach, prof. Evers, dr. Blom Coster, Thorn Leeson, Boot, Haaxman, Jacobson, Vigelius, dr. Bosscha en mr. Patijn, en van de plaatsvervangende leden: dr. Buchner, dr. Ballot, dr. Ramaer, Huijsman, Cramer, Moet en van Scherpenzeel.

De notulen der vorige vergadering worden goedgekeurd.

De voorzitter deelt mede dat het plaatsvervangend lid dr. Buchner door hem is opgeroepen om de vergadering bij te wonen, ter vervanging van prof. Groshans, die daarin verhinderd is.

De mededeelingen voor deze vergadering, gedrukt aan de leden toegezonden, worden aan de orde gesteld.

Naar aanleiding van een daarin vermeld geval van roodvonk bij iemand die een huis bezocht, waarvan kort te voren het waarschuwend kenmerk, dat daarin die ziekte voorkwam, was verwijdert, vraagt dr. Snijders of er niets kan gedaan worden tegen het te vroeg verwijderen van de waarschuwing. De voorzitter herinnert het artikel der wet, volgens hetwelk het kenmerk moet blijven tot een geneesheer verklaart dat het gevaar van besmetting geweken is.

De mededeelingen bevatten verder in hoofdzaak het volgende:

I. Handelingen van het geneeskundig Staatstoezicht.

Volgens het besluit der vorige vergadering (*Not.* blz. 180) is namens den Raad aan den minister van Binnenlandsche Zaken verzocht, dat art. 12 van het koninklijk besluit van 28 Februari 1873 (*Stbl.* n°. 35) zoo mocht worden gewijzigd, dat de verklaring van eenen geneeskundige, dat iemand vóór 1 Mei 1873 met goed gevolg is ingeënt, voldoende zij, ook wanneer die verklaring na 1 Mei is afgegeven in anderen vorm, dan het koninklijk besluit voorschrijft.

De minister heeft daarop geantwoord, dat die wijziging hem niet raadzaam en overbodig voorkomt. „Niet raadzaam, omdat daardoor allicht de deur zou worden opengezet voor misbruiken; overbodig, omdat er in het tijdperk van twee maanden tusschen 28 Februari en 1 Mei gelegenheid is geweest tot het afgeven van verklaringen in art. 12 bedoeld".

Bezochte ge-

Bezocht zijn de volgende 31 gemeenten: ter Aar, Aarlander-

meenten. veen, Oud-Alblas, Alblasserdam, Alfen, Bergambacht, Delft, Dordrecht, Dubbeldam, Giesendam, Gorinchem, Gouda, Gouderak, 's Gravesande, Nieuw-Helvoet, Hendrik-Ido-Ambacht, Leerdam, Leiden, Moordrecht, Oostvoorne, Oudshoorn, Overschie, Pernis, Ridderkerk, Rotterdam, Schiedam Schoonhoven, Sliedrecht, Strijen, Woubrugge, IJsselmonde; sommige daarvan herhaaldelijk.

Vooral het verschijnen der cholera gaf tot het bezoek van vele gemeenten aanleiding en tot vele mondelinge en schriftelijke raadgevingen aan de besturen, welke hier niet alle afzonderlijk zullen worden vermeld.

Gelegenheid tot verpleging van zieken.

Naar aanleiding van art. 7 der epidemiewet, volgens hetwelk iedere gemeente waar dit door gedeputeerde Staten wordt bepaald, verplicht is eene gelegenheid tot afzondering en verpleging van lijders aan eene besmettelijke ziekte in te richten, waarbij dat collegie tevens beslist of de inrichting „van tijdelijken dan wel van duurzamen aard" moet zijn, vroegen gedeputeerde Staten advies aangaande de gemeenten op welke die wetsbepaling van toepassing zou behooren te zijn.

De inspecteur gaf hierop ten antwoord, dat hij vergeefs zocht naar een grond waarom eene inrichting tot afzondering en verpleging van lijders aan besmettelijke ziekten in de eene gemeente noodig, in de andere overbodig zou zijn.

In het ontwerp der epidemiewet, dat in Augustus 1871 bij de Tweede Kamer werd ingediend, werd dan ook, zijns inziens zeer terecht, het inrichten van eene gelegenheid tot afzondering van lijders aan *alle* gemeenten opgelegd. De bedenking in het voorloopig verslag, dat voor kleine gemeenten die verplichting te drukkend en voor gemeenten met eene sterk verspreide bevolking het nut betwistbaar zijn zou, werd beantwoord met de opmerking, in datzelfde verslag, dat de bepaling, zou zij doel treffen, algemeen moest worden toegepast en dat men zich de geldelijke bezwaren overdreven voorstelde. De minister wees er ook op dat zelfs een gedeelte van de woning voldoende kon zijn. De bepaling werd dan ook gehandhaafd.

Doch toen in October 1872 door den tegenwoordigen minister van Binnenlandsche Zaken een gewijzigd ontwerp van wet werd ingediend, was de bepaling veranderd en werd aan gedeputeerde Staten overgelaten te bepalen, op welke gemeenten de bedoelde verplichting zou rusten, zonder dat voor deze wijziging eenige grond werd aangevoerd.

Bij de discussie in de Tweede Kamer werd opgemerkt, dat wanneer niet in elke gemeente eene gelegenheid is tot verpleging althans van enkele lijders, in die gemeenten ook art. 2 der wet,

hetwelk toch in zoo hooge mate heilzaam werken kan, niet kan worden toegepast. Hoe kan de burgemeester bevel geven tot verwijdering van een lijder uit eene slaapstede, waar deze voor anderen gevaarlijk is, zoo hij niet eene andere plaats ter verpleging kan aanwijzen? Ook de artt. 14 en 20 zullen voor velen vrij wat bezwarender worden, wanneer geene gelegenheid bestaat om, door overbrenging van den zieke naar elders, de woning of het vaartuig te doen ontsmetten en het verbod van schoolbezoek te doen opheffen, of het bordje met den naam der ziekte te doen verwijderen. De minister zette tegenover dit alles slechts dezen grond voor de wijziging: „dat de oorspronkelijke bepaling veeltijds te drukkend kon zijn voor kleine gemeenten".

Hierin, in de grootte de gemeenten, scheen derhalve de maatstaf te moeten worden gevonden, of althans gezocht.

De inspecteur moest echter erkennen, dat hij met dien maatstaf niet tot uitsluiting van eenige gemeente komen kon en het zijns inziens noodig is, dat overal gelegenheid besta om althans een enkelen lijder af te zonderen en te verplegen. Alleen eene gemeente met eene geheel verspreide bevolking, zonder centrum, zonder kom, en zonder veel verkeer, zou hierop eene uitzondering kunnen maken.

Wat de vraag betreft, of die inrichtingen „van tijdelijken dan wel van duurzamen aard" moeten zijn, komt het hem voor, dat zulk eene gelegenheid tot verpleging altijd beschikbaar zijn moet. Het zoeken daarnaar en het inrichten er van eerst dan, wanneer zij gebruikt moet worden, zou een groot deel van het nut wegnemen.

Het artikel berust voor een deel op het denkbeeld van voorkoming der verbreiding van eene ziekte door afzondering van de eerste lijders. Daarvoor is het noodig dat de gelegenheid tot afzondering er zij, vóór de ziekte. (De gemeente 's Gravesande heeft daaromtrent onlangs eene pijnlijke ervaring opgedaan. Een van elders aangebrachte choleralijder werd, omdat het ziekenhuisje niet gereed was, in eene herberg binnengebracht en overleed aldaar. Dit gaf tot zeer onaangename tooneelen aanleiding. En twee dagen daarna overleed de eigenaar der herberg aan cholera.)

Gedeputeerden Staten maakten echter bezwaar de inrichting overal te bevelen, daar de wetgever die niet overal zoo noodzakelijk heeft geacht, dat hij in elke gemeente wenscht te zien bevolen.

Zij verzochten daarom aan alle gemeentebesturen mededeeling of zulke eene inrichting in hunne gemeente bestond, of deze van tijdelijken of van duurzamen aard was, en of, waar zij niet

bestond, maatregelen tot daarstelling waren genomen. Een uit de antwoorden opgemaakt overzicht werd den inspecteur toegezonden, met het verzoek, te willen mededeelen „in welke gemeenten, naar zijne zienswijze, de oprichting der meerbedoelde gelegenheid volstrekt onmisbaar moet worden geacht".

„Volstrekt onmisbaar" is zij zeker nergens; men heeft het in tallooze gemeenten altijd zonder gedaan. Maar er zijn gemeenten waar men met het gemis van zoodanige inrichting minder dan in andere zal kunnen vrede hebben. Ter voldoening aan het verzoek noemde hij aan heeren gedeputeerde Staten 31 gemeenten, aan welke dan de verplichting tot het gereed houden van eene inrichting voor zieken althans voorloopig nog niet zou behoeven te worden opgelegd, indien men zoodanige inrichting niet overal noodig acht. Het waren kleine gemeenten, of gemeenten met eene zeer verspreide bevolking, niet aan wegen met veel verkeer gelegen. Er waren daaronder intusschen ook enkele, waar volgens ontvangen berichten het beschikbaar stellen van zulk eene gelegenheid geen groot bezwaar zou opleveren of waar men hierop reeds bedacht was.

Nadat de inspecteur nog een mondeling onderhoud had gehad met eene commissie uit het college van gedepeteerde Staten ontving hij in September de mededeeling dat aan art. 7 der wet van December 1872 uitvoering is gegeven.

„In beginsel (schreven gedeputeerde Staten daarbij) is daarbij aangenomen dat gemeenten wier zielental meer dan 5000 bedraagt, moesten behooren tot die, waar eene inrichting van duurzamen aard moet aanwezig zijn; althans voor zoover eene te zeer verspreide bevolking of andere lokale omstandigheden dit vooralsnog niet minder noodzakelijk moest doen achten".

In gemeenten met 5000 tot 1500 ingezetenen moet eene inrichting „van tijdelijken aard" worden gemaakt. Op gemeenten met kleiner bevolking werd het wetsartikel niet toegepast.

Van de 193 gemeenten van Zuid-Holland moeten dientengevolge 12 eene blijvende en 88 eene tijdelijke inrichting hebben; 93 gemeenten — dat is bijna juist de helft — is daartoe niet verplicht. Later zijn van de 88 gemeenten nog 3 voorloopig vrijgesteld, zoodat thans in juist de helft van de gemeenten dezer provincie geene ziekeninrichting behoeft te zijn.

• Bleekers-drank.•

Van verschillende zijden werd de meening van den inspecteur gevraagd over het algemeen verkrijgbaar stellen van den bekenden drank, door den heer Bleeker in 1866 en ook nu weder aanbevolen. Hij deed uitkomen, dat het niet zonder bedenking is, weinig ontwikkelde lieden vrijelijk te laten beschikken over geneesmiddelen, waarvan opium het voornaamste bestanddeel

uitmaakt en die in handen van onkundigen en onvoorzichtigen gevaarlijk worden kunnen en reeds meermalen schade hebben gedaan, vooral bij kinderen. Ook wees hij er op, dat de geneeskundige Raad zich in 1866 op dien grond zeer tegen dien maatregel heeft verklaard.

Bij een bezoek van ter Aar verbaasde hem de wijze, waarop het bestuur van die welvarende gemeente dacht behoorlijk te voldoen aan de verplichting om in eene gelegenheid tot ziekenverpleging te voorzien. ter Aar.

Een niet meer dan 30 M^3 groot, smerig, donker vertrekje, achter een huis dat moeielijk te bereiken is — niet dan over een bijna onbegaanbaar weiland en na het overvaren van een water, of na een vrij langen watertocht, — op vrij grooten afstand van elke kom der gemeente, onbewoond omdat het voor woning te slecht is, werd voor verpleging van zieken bestemd. En dat in eene gemeente, waar in de laatste epidemie meer dan 1 pct. der bevolking aan cholera stierf en die door levendig verkeer en drukke scheepvaart zoo licht in de noodzakelijkheid komt zieke vreemdelingen te herbergen en te verplegen.

De inspecteur drong er op aan dat op het genomen besluit ten dien aanzien zou worden teruggekomen en ten spoedigste maatregelen zouden worden genomen om beter in de behoefte te voorzien. In overleg met den heer Thorn Leeson werd tevens eene plaats aangewezen, die voor de vestiging van eene zieken-inrichting zeer geschikt was.

Tevens werd gewezen op de wenschelijkheid om spoedig te voorzien in de behoefte aan een lijkenhuisje op de beide begraafplaatsen en drong op verbetering der luchtverversching in de openbare school aan, waartoe ik de middelen aanwees.

Na eenigen tijd ontving de inspecteur bericht, dat besloten is tot het bouwen van een ziekenhuis, hoewel niet op de aangewezen plaats, maar in den tuin achter het gemeentehuis, en dat ook een lijkenhuis op de algemeene begraafplaats zal worden gezet.

Aan een verzoek van den burgemeester van Aarlanderveen om het plan voor een nieuw te bouwen schoollokaal te beoordeelen, werd voldaan. Aarlanderveen. Bouwen van eene school.

Gedeputeerde Staten verzochten advies omtrent de bezwaren van eenige ingezetenen te Alblasserdam tegen het verder gebruik der begraafplaats, op grond dat deze binnen 35 M. van de bebouwde kom der gemeente gelegen is. Begraafplaats te Alblasserdam.

De adjunct-inspecteur gaf hierop na onderzoek te kennen, dat deze begraafplaats niet ongunstig voor de volksgezondheid is gelegen, en dat, ofschoon eene alleen staande woning slechts op

11 M. van haar verwijderd is, de hooge ligging ten Noorden van die woning, dus niet in de richting van den meest heerschenden wind, zoodanig is, dat zij onschadelijk moet geacht worden.

Met het oog op de beperkte ruimte der begraafplaats werd tevens in overweging gegeven, van het gedeelte dat na aftrek der oppervlakte, ingenomen door eigen graven enz., overblijft, geen terrein meer voor eigen graven af te staan.

Kermis te Asperen, Gorinchem en Giessendam.

Toen de cholera te Dordrecht epidemisch heerschte en te Leerdam was waargenomen gaf de adjunct-inspecteua aan de besturen der in de nabijheid gelegen gemeenten in overweging, de kermis niet te doen plaats hebben.

Dientengevolge zijn te Asperen en Gorinchem de kermissen geschorst.

Daarentegen heeft de gemeenteraad van Giessendam besloten de kermis te doen doorgaan, op grond van het gering getal overledenen te Dordrecht in verhouding tot de bevolking en omdat Giessendam (NB. slechts 3 uren van Dordrecht gelegen) ter zake van de kermis met deze stad „hoegenaamd geen gemeenschap heeft."

Delfshaven. Leerlooierij.

Het gemeentebestuur van Delfshaven had vergunning geweigerd tot oprichting van eene leerlooierij in de Adrianastraat aldaar. De aanvrager kwam in hooger beroep. Gedeputeerde Staten vroegen het gevoelen van den inspecteur.

Na plaatselijk onderzoek en na kennisneming van de bezwaren, door den eigenaar eener nabijgelegen loodwitfabriek ingebracht, gaf deze te kennen, dat zijns inziens de vergunning terecht was geweigerd.

Bij koninklijk besluit werd later het beroep ongegrond verklaard en de weigering der vergunning derhalve gehandhaafd.

Dordrecht. Drinkwaterleiding.

Het gemeentebestuur van Dordrecht zond den adjunct-inspecteur een voorstel aan den gemeenteraad tot den aanleg eener drinkwaterleiding.

Bij onderzoek van dit plan bleek, dat die leiding voorloopig slechts zoude voorzien in de behoefte van de buitenstad en van een klein gedeelte der binnenstad, waar de behoefte wel het grootst is. Hierop werd de aandacht van het gemeentebestuur gevestigd, en tevens gewezen op de noodzakelijkheid, dat het rivierwater vooraf zooveel mogelijk van zijne schadelijke bestanddeelen worde gezuiverd.

Afvoer van faecalien.

Hetzelfde bestuur zond een exemplaar van een bij den gemeenteraad ingediend gewijzigd voorstel tot afvoer van faecaliën (*Not.* Juli 1872, blz. 163). Burgemeester en wethouders gaven daarbij in hoofdzaak in overweging:

1°. te beslissen, of nu reeds zal worden overgaan tot invoering van Liernur's systeem, en zoo het antwoord op deze vraag ontkennend luidde.

2°. de zg. doode spranten te dempen en van spoelwater-riolen te voorzien, met inrichtingen, geschikt om tijdelijk de faecaliën af te voeren.

Naar aanleiding daarvan heeft de adjunct-inspecteur aan het gemeentebestuur in overweging gegeven, het beginsel van directen afvoer, waartoe reeds was besloten, zelfs niet tijdelijk te laten varen, en op onverwijlde toepassing van dit beginsel, naar het stelsel van Liernur, aangedrongen.

De gemeenteraad heeft later in dien geest beslist.

Nieuw ziekenhuis.

Door burgemeester en wethouders van Dordrecht werd in handen van den adjunct-inspecteur gesteld een plan voor een nieuw ziekenhuis te Dordrecht, ingezonden door de regenten van het te vervangen ziekenhuis.

In overeenstemming met het gevoelen van de geneeskundigen van het gesticht en van eene commissie van deskundigen, door de regenten benoemd, werd hierop te kennen gegeven, dat het plan niet beantwoordde aan de eischen, die aan een ziekenhuis te Dordrecht moeten gesteld worden.

Zoowel wat betreft de uitgestrektheid van het terrein (nauwelijks 50 aren), het stelsel (Corridor-systeem) en de verdeeling van het gebouw liet het plan te wenschen over.

In hoofdzaak werd aanbevolen een uitgebreider terrein, eene inrichting zooveel mogelijk naar het barakkenstelsel, en zoodanige verdeeling van het gebouw, dat de zg. huishoudelijke dienst in het midden van het gebouw werd geplaatst.

Tot dusverre is hierin geen besluit genomen.

Barak.

Eveneens werd advies gevraagd omtrent een ontwerp voor een barak tot verpleging van lijders aan besmettelijke ziekten.

Tegen dit ontwerp bestond uit een hygieinisch oogpunt geen bezwaar.

Verontreiniging van „de Waal."

Bij een bezoek aan de gemeente Hendrik-Ido-Ambacht, gedurende het rooten van het vlas, was de adjunct-inspecteur in de gelegenheid zich te overtuigen, dat het water in „de Waal", het eenige drinkwater voor een groot deel der ingezetenen van Barendrecht, Ridderkerk en Hendrik-Ido-Ambacht, zoo verontreinigd was, dat het gebruik moest worden ontraden.

De waterverversching in dezen stroom is meestal gebrekkig, zelfs dan, wanneer deze, zonder kosten, alleen door het openzetten der sluisdeuren, kan plaats hebben.

Daar deze stroom, volgens de meening van den burgemeester van Hendrik-Ido-Ambacht, aan den Staat behoort, werd van

die bevinding kennis gegeven aan den minister van Binnenlandsche Zaken, met verzoek eene geregelde waterververscbing te willen bevorderen, en onder opmerking, dat de gemeentebesturen bereid zijn de kosten te dragen, wanneer daartoe het gebruik van het stoomgemaal wordt vereischt.

Deze zaak is nog in behandeling.

Begraafplaats te Giessen-Nieuwkerk. De onderhandelingen over eene gemeenschappelijke begraafplaats voor Giessen Nieuwkerk en een gedeelte van Peursum, reeds voor drie jaren aangevangen, gaven op nieuw tot onderzoek aanleiding. Op nieuw werd door den commissaris des Konings advies gevraagd over een besluit van de Raden van die beide gemeenten om de begraafplaats te Giessen Nieuwkerk te vergrooten. Er was geen grond om van den vroeger gegeven raad (zie *Not.* der vergadering van Juli 1872, blz. 160) af te wijken.

Drinkwater te Gorinchem. Met het oog op de cholera in het buitenland heeft het gemeentebestuur van Gorinchem van den 17 September af door chloorijzer gezuiverd havenwater voor ieder kosteloos verkrijgbaar gesteld.

Gouda. Het voorkomen van cholera te Gouda gaf tot herhaald bezoek en bespreking van te nemen maatregelen met den burgemeester aanleiding.

Voor verpleging van choleralijders waren lokalen ingericht. In de nabijheid van de begraafplaats is een lijkenhuis gebouwd. Er werd gelegenheid gegeven om dagelijks kosteloos versch IJselwater te bekomen; ontsmettingsmiddelen werden kosteloos verkrijgbaar gesteld. Besmette woningen en voorwerpen werden op last der geneeskundigen ontsmet. Openbare sekreten en urinoirs, sekreten in godshuizen en gemeentescholen werden van gemeentewege ontsmet en de houders van slaapsteden en logementen, gezaghebbers van stoombooten, onderwijzers van bijzondere scholen, werden uitgenoodigd om voor de ontsmetting van hunne privaten zorg te dragen; hierop wordt door de politie toezicht gehouden. Mestputten zijn opgeruimd of worden ontsmet. Vernietiging van onteigende besmette voorwerpen geschiedt door daarvoor aangestelde vertrouwde personen op eene aangewezen plaats buiten de kom der gemeente. De geneeskundigen, die niet met de armenpraktijk zijn belast, hebben zich op verzoek van het gemeentebestuur bereid verklaard hunne diensten te verleenen, wanneer die worden ingeroepen door personen aan wie kosteloos geneeskundige hulp wordt verstrekt.

De omstandigheid dat te Gouda het water uit de singels en grachten, waarin de riolen uitloopen, wordt gedronken, en het IJselwater ook in dit opzicht niet zonder gevaar is, deed den

inspecteur vooral herhaaldelijk op het verschaffen van zuiver drinkwater aandringen. Versch IJselwater wordt kosteloos langs de huizen aangeboden en sedert 20 November is op vier plaatsen door chloorijzer gezuiverd drinkwater beschikbaar gesteld.

Naar aanleiding van het voorkomen van cholera in de nabijheid van dit rijk werden door burgemeester en wethouders van 's Gravenhage verschillende maatregelen genomen. Reeds in Juli werd opneming bevolen van de verzamelingen van mest en ander vuil, waarvan de opruiming wenschelijk zou zijn; nagegaan welke particuliere slooten behoorden te worden gereinigd; den gemeente-architekt opgedragen: 1°. de riolen en slooten met ijzervitriool en carbolzuur te doen zuiveren, 2°. op te nemen op welke openbare plaatsen particuliere pompen worden gebruikt, die slecht water geven: een scheikundige werd verzocht in overleg met den architekt te onderzoeken of het water der openbare pompen steeds onschadelijk is voor de gezondheid. 's Gravenhage.

Kort daarna werden, onder verwijzing naar art. 6 der epidemiewet, de eigenaars van 11 slooten uitgenoodigd die slooten binnen veertien dagen te doen reinigen en de eigenaars van 21 verzamelingen van mest of ander vuil verzocht, die verzamelingen binnen een gestelden termijn te doen opruimen; aan de eigenaars van 70 pompen verzocht, die pompen te doen afsluiten, daar het water gevaarlijk voor de gezondheid was bevonden, en de bewoners gemakkelijk gebruik kunnen maken van eene nabijgelegen openbare pomp; aan de eigenaars van 6 pompen gelijk verzoek gericht, onder mededeeling dat tweemalen daags van gemeentewege drinkwater zal worden aangevoerd ten behoeve der bewoners van de daarbij gelegen huizen.

Na afloop van den gestelden termijn werd bevel gegeven de slooten, die niet door de eigenaren waren gereinigd, van gemeentewege te doen reinigen.

Daar vele eigenaars bezwaar hadden tegen het afsluiten der pompen, omdat het water niet enkel tot drinkwater, maar ook tot wasschen en schrobben werd gebruikt, werden die pompen van wege het gemeentebestuur van een kenmerk voorzien en in de nabijheid eene waarschuwing aangeplakt.

Ook te Scheveningen werden onderscheidene eigenaren tot reinheidsmaatregelen aangemaand.

Voor onvermogenden werd op aanvraag van de commissarissen der wijkafdeelingen, van geneeskundigen en van armbesturen kosteloos witkalk, chloorkalk, carbolzuur en ijzervitriool beschikbaar gesteld.

Een barak voor verpleging van choleralijders werd gesteld in

eenen aan de gemeente behoorenden tuin, nabij het ziekenhuis, achter een huis, voor dat doel voor betalende lijders bestemd.

Hoeveel toejuiching alle deze maatrngelen ook verdienen, het ligt voor de hand, dat het weinig baat of eene sloot nu en dan gereinigd wordt, zoolang de omwonenden die sloot blijven gebruiken en bij gemis van eene andere gelegenheid wel moeten blijven gebruiken tot loozing van hun vuil en afval. De meeste slooten zijn dan ook nog voortdurend in eenen toestand, die niet dan nadeelig voor de omgeving zijn kan. Als een voorbeeld kan gelden de sloot langs het Frederikshofje, hetwelk omstreeks 550 bewoners heeft.

Weg te Scheveningen.

Op den toestand van eenen weg te Scheveningen, tusschen den Gondelweg en de Korendijkstraat, waar zich het vuil uit den omtrek verzamelde, zoodat walgelijke poelen ontstonden, die ondragelijken stank verspreiden, waarvan de omwonenden natuurlijk hinder hadden, werd door den inspecteur de aandacht van het gemeentebestuur gevestigd.

Hierin is, schoon eerst drie maanden daarna, voorzien.

Burgerdag-school.

Evenzoo drong hij aan op verbetering van de riolen in het gebouw van de burgerdag- en avondschool. Die verbetering zal plaats hebben.

Sloot langs de Javastraat.

De sloot langs de Javastraat, waarin riolen nitloopen en waarven een godeelte niets dan eene dikke, schuimende, stinkende beermassa bevat, gaf hem aanleiding aan het gemeentebestuur voor te stellen om òf de uitlozing van riolen in die sloot te beletten (niet slechts te verbieden, maar dat verbod ook te handhaven) en haar van water dat nu en dan ververscht wordt te voorzien, òf wel haar te rioleren en te overkluizen.

Vervoer van een choleralijk.

De burgemeester van Loosduinen deelde mede, dat toen te 's Gravenhage iemand aan cholera was gestorven, het lijk in eene open kist naar de begraafplaats Eik-en-duinen, te Loosduinen, werd vervoerd, om daar gedurende vier en twintig uren te verblijven en dan te worden begraven. Het kwam hem voor dat dergelijk vervoer in strijd was met de bepalingen der epidemiewet en hij riep de tusschenkomst in van den inspecteur, om herhaling daarvan voor te komen.

Ook dezen kwam die opvatting van hetgeen art. 11 der epidemiewet toestaat onjuist voor en, na een onderhoud met den burgemeester van 's Gravenhage, die in de gevolgde handelwijze niets onbehoorlijks zag, wendde hij zich tot den minister van Binnenlandsche Zaken, die zijne meening deelde en daarvan aan den burgemeester kennis gaf.

Op de vraag van dr. Rombach, of dit vervoer naar eene „gebruikelijke" begraafplaats niet volgens de wet geoorloofd

was, antwoordt de voorzitter, dat niet het begraven te Loosduinen, maar het vervoer daarheen in een *open* kist, om daar nog vier-en-twintig uren vóór het begraven te worden bewaard, hem ongeoorloofd en zeer gevaarlijk voorkwam. Was het overlijden niet voldoende zeker, dan had naar zijne meening het vervoer naar Loosduinen moeten worden uitgesteld. Was er geen twijfel, dan had de kist gesloten en het lijk niet te Loosduinen bewaard moeten worden.

De Israëlitische en de Roomsch-Katholieke gemeenten te 's Gravenhage hebben ieder een ziekenhuis voor hare leden ingericht. Het Israëlitisch kerkbestuur had daarvoor reeds vroeger, vóór den aankoop van een huis, en daarna bij de inrichting, den bijstand van den inspecteur ingeroepen. Ziekenhuizen voor Israëlieten en Roomsch-Katholieken.

De verkoop van zoogenaamde „Pharaoslangen", zoo gevaarlijk wegens het cyankwik waarmede zij bereid zijn, werd op aansporing van den voorzitter door de politie tegengegaan. Pharaoslangen.

Ten slotte zij nog vermeld, dat de Vereeniging tot bevordering der volksgezondheid te 's Gravenhage, nadat burgemeester en wethouders het verzoek om eene cholera-commissie te benoemen hadden afgewezen, eene commissie tot bestrijding der cholera heeft in het leven geroepen, bestaande uit eenige van hare leden en verscheidene andere ingezetenen. Die commissie stelt zich voor, de cholera te bestrijden door het bevorderen van reinheid, het verschaffen van goed drinkwater en voedsel, door zorg voor desinfectie, wanneer er cholera voorkomt. Zij ondervond steun bij het gemeentebestuur. Eenige wenken, betreffende hetgeen men tegen de cholera kan doen, werden door haar, als „strooibillet", in duizenden exemplaren verspreid. Cholera-commissie.

Bij een bezoek te 's Gravesande bleek, dat in die gemeente weinig was verbeterd ten aanzien van de veelvuldig daar aanwezige mesthoopen, waarop meermalen werd gewezen (zie o. a. *Not.* Dec. 1872 blz. 324). 's Gravesande.

De inspecteur gaf daarom, toen daar twee gevallen van cholera waren voorgekomen, ernstig in bedenking, de mesthoopen zooveel maar eenigszins mogelijk is te doen opruimen, waartoe art. 6 der epidemiewet den weg aanwijst en vestigde tevens de aandacht op de wenschelijkheid van het beschikbaar stellen en zooveel mogelijk verspreiden van zuiver drinkwater, daar de vele mesthoopen in de nabijheid van waterputten het water te 's Gravesande zeer onzuiver maken.

Er is echter niets daaraan gedaan.

Bij een bezoek te Nieuw-Helvoet, waar in eene woning, bestaande uit één vertrek, man, vrouw en dochter (typhuslijderes) met minstens nog twee kostgangers waren gehuisvest, Typhus te Nieuw-Helvoet.

bleek het den adjunct-inspecteur, dat de desinfectie-maatregelen niet op voldoende wijze waren toegepast.

De door de zieke ontlaste stoffen waren, zonder ontsmetting, op een nabij gelegen mesthoop geworpen, waarop tevens een fosse mobilê werd geledigd.

In eene uitvoerige correspondentie met den burgemeester en het gemeentebestuur is herhaaldelijk aangedrongen op spoedige opruiming van dezen mesthoop, en voorgesteld, zoo dit niet mogelijk was, dien volgens de regelen van het Kon. besluit onschadelijk te maken.

Sedert meer dan eene maand wordt hierop antwoord gewacht.

Katwijk. In Katwijk is eene openbare gezondheidscommissie ingesteld. Bij het opmaken van eene verordening daaromtrent verzocht de burgemeester des inspecteurs medewerking die deze gaarne verleende. Eerlang zal hij ook eene zamenkomst hebben met de commissie.

Koudekerk. Bij een bezoek van Koudekerk bleek hem, dat geen lokaal gereed was voor verpleging van lijders. Een plan om daarvoor een geheel ongeschikt vertrekje in eenen koestal te bestemmen scheen gelukkig reeds opgegeven. Eene schuur die nu in aanmerking scheen te komen, kwam hem ook weinig geschikt voor. Zij was in allen gevalle toen nog geheel onbruikbaar. Het voorkomen van cholera in de nabijheid van die gemeente maakte spoedige voorziening in de behoefte dubbel noodig. Hierop drong hij aan en wees tevens op het wenschelijke van het verschaffen van zuiver drinkwater, waarover hij met den burgemeester en en den geneeskundige had gesproken.

In het schoollokaal was gebrek aan toevoer van zuivere lucht, hetgeen tot een voorslag ter verbetering aanleiding gaf.

Al spoedig werd bericht ontvangen, dat in plaats van het ongeschikt verklaarde lokaal ter verpleging van lijders aan eene besmettelijke ziekte een gebouw met twee vertrekken is gehuurd, hetwelk zeer geschikt schijnt en terstond geheel in gereedheid is gebracht.

Krimpen aan den Lek. Tegen het bouwen van een loodsje op den afstand van 25 M. van de begraafplaats te Krimpen aan de Lek was geen bezwaar. De vergunning werd gegeven.

Leiden. Slachterij en veestal. Burgemeester en wethouders van Leiden weigerden vergunning tot oprichting van eene slachterij en veestalling in de Lange Paradijssteeg. De aanvrager kwam in beroep bij den Koning. De minister vroeg het gevoelen van den inspecteur. Bij plaatselijk onderzoek kwam het dezen voor, dat het gemeentebestuur terecht onder de redenen waarom de vergunning werd geweigerd, heeft doen gelden het nadeel, hetwelk bij toestemming de algemeene gezondheid lijden zou.

Het perceel, in de aanvraag bedoeld, ligt in eene volkrijke buurt en is van alle zijden van nabij door woningen omringd. De steeg is slechts 3,5 M. breed. Zij is niet gerioleerd en belangrijke verontreiniging van den bodem moet dus het onvermijdelijk gevolg zijn van eene slachterij en een' veestal aldaar.

Reeds in beginsel moet uit het oogpunt der gezondheid ernstige bedenking worden gemaakt tegen slachterijen en veestallen in bebouwde kommen, te midden van eene talrijke bevolking. Lucht en bodem worden daardoor maar al te dikwijls over zekere uitgestrektheid voor de gezondheid in schadelijke mate verontreinigd. Doch in nauwe straten of stegen en waar voor afvoer van vuil geene gelegenheid is, moeten zij zeker niet worden geduld.

Voor het inrichten van eenen veestal is geene vergunning noodig; maar werd de slachterij daar niet geduld, dan zou ook de veestal er niet komen.

De inspecteur meende daarom handhaving van het besluit van het Leidsche gemeentebestuur te moeten aanraden.

Op advies van den Raad van State is echter het besluit vernietigd en derhalve de oprichting toegestaan.

Afvoer van vuil.

Onlangs kwam te Leiden de rioolkwestie weder aan de orde, naar aanleiding van de dringende noodzakelijkheid om verbetering te brengen in de wijze van afvoer voor vuil in den omtrek van de Marendorpsachtergracht. De gevoelens daarover waren verdeeld, aan de eene zijde wilde men het pneumatisch stelstel toepassen, aan de andere zijde het tonnenstelsel voor die buurt invoeren.

Op grond van de voordeelen van het pneumatische stelsel boven het tonnenstelsel, dat hij kort uiteenzette, meende de inspecteur de algemeene toepassing van het in een deel der gemeente reeds sedert twee jaren uitmuntend werkend pneumatische stelsel te moeten aanraden.

Privaten bij de school te Nieuw-Lekkerland.

Naast het erf van de openbare school te Nieuw-Lekkerland waren twee in eene sloot overloopende privaten. In deze sloot liep ook de vloeibare inhoud van de sekreetput der school. Naar aanleiding der opmerkingen van den adjunct-inspecteur zijn de privaten voorzien van eene in tras gemetselde put.

Drinkwater te Monster.

Het gemeentebestuur van Monster had gelegenheid te Ter Heijde een pas gegraven waterput in eigendom te verkrijgen en was tot aankoop geneigd, indien het water goed was. Het verzocht dienaangaande advies. Het was reeds a priori waarschijnlijk dat het water goed zou zijn, want er waren geene bronnen van verontreiniging in de nabijheid en de physische eigenschappen van het water gaven eenen gunstigen indruk. De voorzitter

verzocht den heer Jacobson het water scheikundig te onderzoeken. Dit onderzoek leerde, dat het water zeer goed was.

Moordrecht. Gezondheids-maatregelen.

Te Moordrecht wees de inspecteur het gemeentebestuur op eene groote mestverzameling in de kom der gemeente, waarvan het vocht door eenen muur henen zijpelde op de straat. Zij is opgeruimd.

Wegens het voorkomen van cholera in plaatsen langs den IJsel werd, toen ook te Moordrecht een geval voorkwam, aangeraden gezuiverd drinkwater beschikbaar te stellen. Het gemeentebestuur acht dit echter „voorloopig niet dringend noodzakelijk" en meent „dat de gezondheidstoestand der gemeente geene buitengewone maatregelen vereischt."

School.

Bijzonder trof den inspecteur de onzuivere lucht in de school, vooral in het lokaal der laagste klasse. Hoewel hij het lokaal buiten den schooltijd bezocht, waren slechts enkele ramen geopend, en die nog maar gedeeltelijk, sommige ramen toonden, door de moeite die het openen kostte, ten duidelijkste dat men niet gewoon is die dagelijks open te zetten.

Het lokaal voor de laagste klasse is te klein voor het aantal kinderen. Het is 310 M^3. groot en er staan 40 banken, elk voor 3 kinderen bestemd. Voor ieder der 120 kinderen is dus slechts 2.58 M^3. ruimte! Het doet weinig af, dat gewoonlijk een tiental kinderen minder dan 120 in het lokaal zitten. Dat getal is toch veel te groot voor de ruimte. Het nadeel wordt nog vergroot door het gemis van behoorlijke ventilatie. Op verbetering van deze gebreken werd mondeling en schriftelijk aangedrongen en de bevinding in deze school werd medegedeeld aan den inspecteur van het lager onderwijs.

Oegstgeest. Drinkwater.

De burgemeester van Oegstgeest, overtuigd dat het gebruik van Rijnwater bij het voorkomen van cholera gevaarlijk is, vroeg raad omtrent de beste wijze om de bewoners van het deel zijner gemeente dat langs den Rijn ligt, die geen ander water hebben dan dat, van beter te voorzien. De inspecteur wees hem op zuivering door chloorijzer en deelde de daarbij te volgen handelwijze in bijzonderheden mede.

Dientengevolge zijn op verschillende plaatsen in de gemeente en voornamelijk langs den Rijn tonnen met gezuiverd water geplaatst.

Van gemeentewege zijn ook kosteloos bedstroo, kalk en soda verkrijgbaar gesteld tot reiniging der woningen.

Drinkwater te Pernis.

Bij een bezoek te Pernis bleek het den adjunct-inspecteur, dat nog niet was voorzien in de behoefte aan goed drinkwater op de school (zie *Not.* der verg. van Dec. 1872, blz. 326).

Door welwillende medewerking van den commissaris des Ko-

nings is het gelukt, den gemeenteraad te bewegen tot het besluit: dat tonnen met versch water uit de haven zullen worden gevuld, dat dit water zal worden gefiltreerd, indien het door veel opperwater troebel mocht zijn, en dat het bij heerschen van cholera of andere epidemische ziekte door chloorijzer zal gezuiverd worden.

Het te Ridderkerk tot verpleging van zieken bestemde schuurtje, bleek in geen opzicht aan het doel te beantwoorden. De adjunct-inspecteur gaf aan het bestuur in overweging, zoo spoedig mogelijk naar een meer geschikt lokaal om te zien. Daarop is besloten tot het ontwerpen van zoodanige inrichting met oppasserswoning. **Ziekenhuis te Ridderkerk.**

Reeds in dezen zomer, toen de cholera zich in naburige rijken vertoonde, werden door het gemeentebestuur van Rotterdam vele gezondheidsmaatregelen verordend. **Rotterdam. Choleramaatregelen.**

Dagelijks worden de openbare privaten en urinoirs en die in openbare gebouwen, de gangen en sloppen gedesinfecteerd. Ten aanzien van schepen, uit verdachte havens binnenkomende, zijn maatregelen van voorzichtigheid verordend. Circulaires aan de geneeskundigen, aan besturen van liefdadigheids-instellingen, scholen en spoorweg-ondernemingen, en aan de ingezetenen, maakten op de te nemen maatregelen opmerkzaam. Ontsmettingsmiddelen zijn kosteloos verkrijgbaar gesteld,

Tegen het voorstel van den inspecteur om, even als in 1866, eene cholera-commissie te benoemen, had het gemeentebestuur bezwaar. Later heeft zich eene commissie uit de ingezetenen gevormd, die zeer nuttig werkzaam is.

De inspecteur vestigde de aandacht van het bestuur op de noodzakelijkheid om op meer plaatsen dan het geval was, drinkwater verkrijgbaar te stellen. Hieraan werd voldaan.

Ook wees hij er op, dat vooral bij het voorkomen der eerste gevallen van cholera veel kan worden gedaan om de verbreiding tegen te gaan. Is de ziekte eenmaal verspreid, dan wordt dit uiterst moeielijk. Indien men er in slagen kon — zoo deed hij opmerken — telkens wanneer zich hier of daar een geval of wel enkele gevallen van cholera voordoen, door krachtige en wèl gekozen maatregelen van afzondering, reinheid, ontsmetting, zorg voor drinkwater, den voortgang dier ziekte te bestrijden en te beperken, dan zou men wellicht de epidemische verspreiding, of althans groote uitbreiding voorkomen. De mogelijkheid van dergelijke uitkomst, die, volgens de ervaring elders, niet a priori als eene illusie moet worden beschouwd, wettigt zeker volkomen elke poging in die richting, ook al vordert zij niet onbelangrijke opofferingen.

De voorzitter meent zich te mogen vleien, dat die opmerkingen niet zonder invloed zijn geweest, en gelooft te mogen aannemen, dat voor een deel althans aan de maatregelen, door het gemeentebestuur en de cholera-commissie genomen, mag worden toegeschreven dat de cholera zich tot nu toe te Rotterdam zoo weinig uitbreidde.

Riool.

Op eenen gang, die door de verstopping van een riool geheel onder water stond, vestigde hij de aandacht van het gemeentebestuur. Hierin werd reeds voorzien toen zijn schrijven werd ontvangen.

Vernisstokerij.

Tegen een verzoek om op een terrein aan de Kruiskade te Rotterdam eene vernisstokerij te mogen oprichten, was, indien eenige voorzorgsmaatregelen werden voorgeschreven, geen bezwaar.

In dien zin werd door gedeputeerde Staten beslist.

Rijnsburg. Diphtheritis?

Eene mededeeling dat te Rijnsburg in veertien dagen drie kinderen aan „keelziekte" gestorven waren, gaf aanleiding tot een onderzoek, waarbij bleek dat niet diphtheritis maar croup de oorzaak van den dood was.

Rijswijk.

De burgemeester van Rijswijk ontving op zijn verzoek inlichting omtrent eene geschikte draagbaar voor het vervoer van lijders aan eene besmettelijke ziekte.

Schiedam. Fabriek van drukinkt.

Tegen het toestaan van een verzoek om te Schiedam in een aangewezen gebouw drukinkt te mogen maken, zag de inspecteur na plaatselijk onderzoek, waarbij de heer Jacobson hem welwillend ter zijde stond, onder bepaalde voorwaarden geen bezwaar. De vergunning is onder die voorwaarden verleend.

Gele koorts.

Het bevreemdend bericht, dat een te Schiedam op stroom liggend schip op reis twee man aan gele koorts had verloren en er nu nog twee zieken aan boord waren, deed den inspecteur met dr. Vaillant een onderzoek instellen. Het bleek een valsch alarm: de bemanning leed aan scheurbuik.

Lijkenhuis te Tienhoven.

Door den commissaris des Konings werd inlichting gevraagd omtrent een plan van het gemeentebestuur van Tienhoven tot oprichting van een houten lokaal voor tijdelijke bewaring van overledenen aan eene besmettelijke ziekte.

De adjunct-inspecteur zag daartegen geen bezwaar.

Woubrugge. Gezuiverd water. Demping van slooten.

Te Woubrugge, waar de inspecteur met den burgemeester, een der wethouders en den geneeskundige eenige gezondheidsmaatregelen besprak, werden o. a. slooten gedempt en water, door chloorijzer gezuiverd, beschikbaar gesteld. Hiervan werd evenwel volgens latere mededeeling weinig gebruik gemaakt „uit hoofde van godsdienstige bezwaren." Jammer, dat men niet zulke bezwaren heeft tegen het verontreinigen van drinkwater!

Den 31 December zal de thans gebruikte begraafplaats gesloten en eene nieuwe in gebruik gesteld worden. Zevenhuizen.

Bij het voorkomen van cholera te Dordrecht gaf de adjunct-inspecteur het gemeentebestuur van Zwijndrecht, aan de overzijde der rivier gelegen, en bij vroegere epidemieën steeds hevig geteisterd, in overweging de verzamelingen van mest enz. te doen opruimen, door chloorijzer gezuiverd water verkrijgbaar te stellen, en de ingezetenen te wijzen op de noodzakelijkheid om het ongezuiverde water vóór het gebruik te koken. Naar aanleiding daarvan is al het vuil zooveel mogelijk opgeruimd en den ingezetenen aanbevolen niet anders dan gefiltreerd, gezuiverd, of gekookt water te gebruiken. Opruiming van vuil en zuivering van drinkwater te Zwijndrecht.

De 1 Mei in werking getreden epidemiewet gaf voortdurend aanleiding tot het geven van velerlei inlichtingen aan gemeentebesturen en geneeskundigen en tot menige aansporing om hare bepalingen toe te passen. Epidemiewet.

Niet zelden reeds was de gunstige werking van die wet duidelijk.

Eindelijk zij vermeld, dat in vele gemeenten ingevolge art. 9 dier wet verordeningen zijn vastgesteld op het vervoer van lijders aan eene besmettelijke ziekte, in sommigen na voorafgaand overleg.

Een aantal monsters anijszaad werden door verschillende leden van den geneeskundigen Raad onderzocht. In sommige monsters werden vruchtjes van Gevlekte Scheerling gevonden. Gelukkig evenwel niet in zoo groote hoeveelheid, dat daarvan ernstig nadeel voor de gebruikers was te wachten. Niettemin heeft de inspecteur aan de handelaars, voor welke het anijszaad was ingevoerd, van die bevinding kennis gegeven, opdat zij bij hunne leveranciers maatregelen zouden kunnen nemen om voortaan tegen dergelijke vermenging te doen waken. Anijszaad.

Den apotheker Snabilié werd vergund de apotheek van den overleden apotheker A. Kruijt waar te nemen te gelijk met de zijne, waarmede hij die den 1 Januari zal vereenigen. II. Handhaving van wetten en verordeningen.

Voor 3 geneeskundigen werd voor de eerste maal eene lijst van geneesmiddelen geviseerd; een aantal geneeskundigen hebben hunne lijsten gewijzigd en op nieuw ter visie gezonden.

T. H. Anderegg die, als „schrijver" te Rotterdam aangemonsterd op een koopvaardijschip, daarop als geneeskundige heeft gefungeerd, (zie *Not.* der vorige verg. blz. 186), is door de rechtbank te Nijmegen, zijne woonplaats, veroordeeld wegens uitoefening der geneeskunst. Vervolgingen.

T. A. Kamans (zie *Not.* der vorige verg. blz. 186) is ver-

oordeeld door de rechtbank te 's Gravenhage wegens uitoefening der artsenijbereidkunst.

Maria Geertruida Buis, huisvrouw van A. Vletter, is door de Haagsche rechtbank wegens uitoefening der geneeskunst veroordeeld. De vervolging was ingesteld door eenen commissaris van politie te 's Gravenhage.

Door de rechtbank te Gorinchem werd de apotheker J. Schoon aldaar wegens overtreding van artt. 7 en 19 der wet regelende de uitoefening der artenijbereidkunst veroordeeld tot eene geldboete van *f* 10 en eene van *f* 25 en in de kosten van het geding. In deze apotheek was nl., bij afwezigheid van den apotheker, door een bediende afgeleverd phosphorus, in een ongesloten kast bewaard, en geen der bij aflevering van vergiften geldende voorschriften was opgevolgd.

De apotheker J. J. H. Smeenk te Leiden is, naar aanleiding van eene vergiftiging, door de justitie aangeklaagd en door de rechtbank te Leiden schuldig verklaard aan „het wanbedrijf van het als apotheker niet onder zijne berusting houden van den sleutel van de vergiftkas in zijne apotheek of die in bewaring stellen van een daartoe, volgens de wet, niet bevoegd persoon" en deswege veroordeeld tot eene geldboete van *f* 50 en de kosten. — De receptuur was door dezen apotheker overgelaten aan eenen bediende, die geenerlei bevoegdheid had, en deze had bij het gereed maken van geneesmiddelen murias morphicus gebruikt in plaats van murias chinicus, hetgeen den dood van een meisje van 11 jaren ten gevolge had.

E. C. Sasse te Leiden, als bediende werkzaam bij bovengenoemden apotheker, hoewel hij geenerlei bevoegdheid als apothekersbediende bezat, is, naar aanleiding van een proces-verbaal, opgemaakt door den commissaris van politie te Leiden, door de rechtbank aldaar schuldig verklaard: „1°. aan het, zonder daartoe bevoegd te zijn, uitoefenen der artsenijbereidkunst en 2°. aan manslag door achteloosheid," en te dier zake veroordeeld „1°. tot betaling van eene geldboete van *f* 10, en 2°. tot gevangenisstraf voor den tijd van twee maanden, in eenzame opsluiting te ondergaan, en tot betaling van eene tweede geldboete van *f* 25 en voorts in de kosten van het geding."

Catharina Schmidt, huisvrouw van G. Immel, is door de rechtbank te Brielle veroordeeld wegens uitoefening der geneeskunst.

J. F. M. de Sel, te Brielle, in Juni door de rechtbank aldaar veroordeeld (zie *Not.* der vorige verg. blz. 186) wegens overtreding van art. 30 der wet regelende uitoefening der artsenijbereidkunst (verkoop van een geneesmiddel beneden de aangewezen

hoeveelheid), is den 11 September op nieuw wegens dergelijk feit veroordeeld.

Naar aanleiding der bevinding bij de winkelvisitatien moesten vervolgingen worden ingesteld tegen de heelmeesters W. de Bruijne te Stellendam en O. H. J. Steenberg te den Bommel, en den apotheker W. L. Oversluijs te Delft. Eerstgenoemde is door de rechtbank te Brielle veroordeeld; de andere zaken zijn nog niet afgeloopen.

Op eene vraag van den heer Jacobson, of de heelmeester de Bruijne is veroordeeld op al de punten, in het proces-verbaal der visiterende commissie opgenomen, wordt door den voorzitter een gedeelte van het vonnis voorgelezen.

Twee malen ontving de inspecteur ter voldoening aan art. 15 der wet, regelende de uitoefening der geneeskunst, bericht van eene vroedvrouw, dat zij genoodzaakt was geweest bij eene verlossing tot eene kunstbewerking over te gaan.

Een gewezen apotheker, die den inspecteur schreef over de goede uitkomsten door hem vroeger in cholera-epidemieën bij „een aanzienlijk aantal lijders" verkregen door toediening van zekere geneesmiddelen, werd door hem er opgewezen dat hij niet bevoegd is tot dergelijke handelingen.

T. Picnot te 's Gravenhage, die aldaar de tandheelkunde uitoefent zonder hiertoe bevoegd te zijn en van wien in onze vorige vergadering sprake was (zie *Not.* blz. 187), is vervolgd, naar aanleiding van gegevens, die de voorzitter door bemiddeling der politie had verkregen.

Op de uitoefening der tandheelkunde te Rotterdam door verschillende daartoe niet bevoegde personen, werd de aandacht der justitie gevestigd.

De geneeskundige inspecteur voor Zeeland zond den voorzitter eenen brief van den burgemeester van Middelburg, waaruit bleek dat iemand die in een logement te Rotterdam was ziek geworden en wiens ziekte door den geneeskundig terstond voor „febris typhoidea" werd verklaard, was gebracht op de stoomboot Telegraaf en vervolgens bij het station Vlake op den spoortrein naar Middelburg. De burgemeester wees er op, dat hier art. 8 der epidemiewet was overtreden. De voorzitter gaf van het gebeurde kennis aan den officier van justitie te Rotterdam.

Door den burgemeester van Naaldwijk werd een proces-verbaal opgemaakt, tegen twee houderessen van eene bewaarschool en de ouders van 21 kinderen, wegens overtreding van art. 17 der epidemiewet.

Kweekschool voor vroedvrouwen.

Op de kweekschool voor vroedvrouwen zijn geplaatst mejuffrouwen E. C. van Rhijn, van Schiedam, en A. J. van Dijk, van Rotterdam.

Onderzoek van geneesmiddelen

Geneesmiddelen en werktuigen zijn door commissiën uit den geneeskundigen Raad onderzocht voor 2 geneeskundigen, die zich voor den dienst op schepen hadden verbonden.

Sedert de vorige vergadering zijn 440 winkelvisitatien verricht. Er zijn 10 hervisitatiën geschied en 2 heelmeesters en een apotheker werden vervolgd. Een overzicht van de uitkomsten van het onderzoek, op verzoek van den voorzitter opgemaakt door eene commissie van leden van den Raad, is hierachter afgedrukt. (Zie *Bijlage* I).

Dit overzicht wordt thans aan de orde gesteld.

Naar aanleiding van de opmerking der commissie: „voor het vervolg geven wij evenwel in overweging om in beginsel aan te nemen, dat daar, waar de apotheken niet zijn ingericht volgens de nieuwe Pharmacopoea, proces-verbaal worde opgemaakt", vraagt de heer Haaxman of dit ook betrekking heeft op de nomenclatuur; hij zoude dan wenschelijk achten dat de apotheekhoudende personen opmerkzaam gemaakt werden op dit voornemen. Dr. Carsten, lid der commissie, zegt dat onmiddellijke vervolging, wegens het niet volgen der nomenclatuur van de 2e uitgave der Pharmacopoea niet in de bedoeling lag. De voorzitter is het daarmede eens, schoon het noodig zoude kunnen zijn te vervolgen, zoo bij voortduring niet aan de voorschriften werd voldaan. De heer Haaxman acht wenschelijk dat bij eene volgende visitatie hierop de aandacht gevestigd worde van de gevisiteerden.

Dat dezelfde geneesmiddelen in sommige afdeelingen meestal weinig deugdzaam gevonden waren, en in andere afdeelingen overal voldoende, geeft aanleiding tot eene discussie waaraan vele leden deelnemen. De heer Haaxman wijst er op dat in den laatsten tijd een nieuw reagens voor spir. nitri dulcis bekend is geworden, bij welks toepassing ondeugdelijk verklaring zou moeten volgen in gevallen waarin aan de eischen der Pharmacopoea wordt voldaan.

De voorzitter en andere leden, ook het regtsgeleerd lid, mr. Patijn, meenen dat wat aan de eischen der Pharmacopoea voldoet niet ondeugdelijk kan verklaard worden. Zijn de eischen der Pharmacopoea onjuist of onvoldoende — zegt de voorzitter — dan behooren zij te worden gewijzigd of aangevuld; een Koninklijk besluit is thans daarvoor voldoende. Maar zij, en zij alleen, zijn wet, en maatstaf bij de beoordeeling. Die zienswijze vindt bij sommige leden evenwel tegenspraak. De heer Moet acht het onmogelijk dat de Pharmacopoea alle criteria der deugdelijkheid van geneesmiddelen vermelde; bij de beoordeeling moet, naar hij meent, ook van nieuwe hulpmiddelen gebruik gemaakt worden. Dr. Rombach zoude wenschelijk achten dat nieuwe herkenmiddelen nu en dan aan

de Pharmacopoea werden toegevoegd. Volgens dr. Blom Coster moesten in elk geval de visiterende commissiën van de nieuwe herkenmiddelen gebruik maken, en moesten de geneeskundige Raden de regeering op de nieuwe ontdekkingen opmerkzaam maken. Tegen dit laatste heeft geen der leden bezwaar.

Dr. Ramaer meent dat eene permanente commissie moest benoemd worden, om kennis van nieuwe herkenmiddelen te verzamelen.

De heer Jacobson wijst nog op het ontbreken in de pharmacopoea van voorschriften tot herkenning van vervalschingen van geneesmiddelen, van opgaven van zoogenaamde identiteitsreagentia. De benoeming van een permanente commissie, door dr. Ramaer als wenschelijk beschouwd, was volgens dr. Rombach ook reeds de wensch der commissie voor de zamenstelling van de Pharmacopoea. Prof. Evers verklaart zich tegen de benoeming van zoodanige commissie; hij betwijfelt of de leden, die bij de benoeming geschikt er voor zijn, steeds geschikt zullen blijven voor de hun opgedragene taak. De voorzitter meent dat daaraan door eene commissie met afwisselend personeel zoude zijn tegemoet te komen.

Dr. Blom Coster vraagt of aan de geneeskundige Raden niet zou kunnen opgedragen worden, jaarlijks omtrent deze zaak aan de regeering eenige opmerkingen in te zenden. Na nog eenige discussie stelt prof. Bosscha voor, dat deze Raad eene commissie benoeme uit zijn midden aan welke wordt opgedragen voortdurend het oog te houden op de Pharmacopoea en jaarlijks aan den Raad mede te deelen welke nieuwe herkenmiddelen worden aanbevolen, en ik welk opzicht wijziging of aanvulling van de Pharmacopoea naar hare meening wenschelijk ware.

Dr. Ramaer acht het omslachtig, dat de Raden in dit opzicht zullen handelen. Dr. Onnen zoude gaarne zien dat de rapporten van al de Raden omtrent deze zaak ingediend werden bij de vergadering der geneeskundige inspecteurs en dat deze dan hare opmerkingen den minister mededeelde. De voorzitter meent dat deze zaak niet te huis behoort in de vergadering der inspecteurs, die bezwaarlijk zuiver artsenijbereidkundige vragen kunnen beoordeelen. De heer Haaxman zou ook gaarne zien dat de inspecteurs omtrent de zaak in overleg traden, en dat in alle Raden eene commissie benoemd werd. Dr. Rombach acht de benoeming van nieuwe commissiën overbodig, in de verslagen betreffende de winkelvisitatie kon vermeld worden wat omtrent herkenmiddelen is bekend geworden, en naar aanleiding daarvan konden dan de inspecteurs in overleg treden. Dr. Ramaer verdedigt nader zijn denkbeeld omtrent eene permanente commissie. Ook uit een wetenschappelijk oogpunt komt hem eene grootere

commissie beter voor, dan eene kleine. Prof. Evers acht dit insgelijks beter, hoe meer deskundigen invloed hebben op de redactie der Pharmacopoea, des te beter, en de practici zullen in dit opzicht niet de slechtste beoordeelaars zijn. De heer Jacobson merkt nog op dat niet zoo zeer het doen van winkelvisitatie als wel de praktijk, de noodzakelijkheid van goede reagentia leert kennen; hij verklaart zich overigens tegen het door dr. Rombach uitgesproken denkbeeld.

Het denkbeeld, door dr. Ramaer geopperd, om aan de regeering de benoeming van eene vaste commissie voor de Pharmacopae te verzoeken, wordt met 12 tegen 6 stemmen verworpen. Het voorstel van dr. Bosscha wordt vervolgens met algemeene stemmen aangenomen.

De voorzitter stelt nu voor dat de commissie zal bestaan uit de heeren apothekers, die leden van den Raad zijn, en den voorzitter; daardoor is dan van zelf ook afwisseling in de zamenstelling der commissie. Dit wordt goedgevonden.

Rapport van de commissie voor de bibliotheek.

De commissie voor de bibliotheek doet nu, bij monde van prof. Boogaard, rekening en verantwoording. De rekening voor de bibliotheek — die, blijkens de tweede uitgave van den catalogus, dezer dagen verzonden, een aantal nommers rijker is geworden, — sloot in 1871 met een nadeelig saldo van *f* 47,50, waarom aan de commissie een buitengewone toelage van *f* 50 verleend werd. Voor 1872 kon de commissie over *f* 150 beschikken; hare nu ingediende rekening over dat jaar sluit met een nadeelig saldo van *f* 17,22[5]. Dr. Onnen en de heer Jacobson worden door den voorzitter uitgenoodigd de rekening na te zien, terwijl de vergadering gedurende een kwartier uurs geschorst wordt. Na de heropening der vergadering brengen zij rapport uit en verklaren de rekening in orde bevonden te hebben. Deze wordt daarop goedgekeurd onder dankzegging aan de commissie.

Benoeming van correspondeerende leden.

De benoeming van corresponderende leden wordt aangehouden, tot behandeling met gesloten deuren.

Voorstel van dr. Ballot.

Thans komt in bespreking een voorstel van dr. Ballot: dat de geneeskundige Raad voor Zuid-Holland zich wende tot den minister van Binnenlandsche Zaken met de volgende verklaring: „de geneeskundige Raad voor Zuid-Holland, overwogen hebbende de vele belangrijke feiten, welke ten bewijze strekken, in de eerste plaats van het overbrengen van cholera door middel van drinkwater en in de tweede plaats allerwaarschijnlijkst ook van andere ziekten, acht het wenschelijk, dat de verontreiniging van bronnen of verzamelplaatsen van drinkwater inzonderheid door faecale stoffen en fabrieksafval, door wettelijke bepalingen worde tegengegaan". Bij dit voorstel, waarvan de

aanleiding gevonden wordt in het gesprokene in de vorige vergadering van den Raad (zie *Not.* blz. 173) was eene toelichting gevoegd, waarin het nadeel van het gebruik van verontreinigd drinkwater werd aangetoond in gevallen, ontleend aan de geschiedenis der cholera op verschillende plaatsen en in verschillende jaren. (Zie *Bijlage* II.)

Dit voorstel wordt het eerst besproken door prof. Evers. Hij heeft zich verwonderd over het in de memorie van toelichting voorkomende, aangaande eene oppositie die in de vorige vergadering van den Raad zich had geopenbaard tegen het denkbeeld om een verzoek tot de regering te rigten gelijk nu wordt voorgesteld, „en wel van eene zijde, waarvan men die het minst gemeend zou verwachten." Hij acht deze opmerking, die op hem betrekking heeft, hier niet verstandig, en meent het recht te hebben zijne meening naar overtuiging uit te spreken. Waar dr. Ballot zegt dat het buiten twijfel is dat allerlei nadeelige oorzaken medewerken om het menschelijk leven te belagen en dat armoede en gebrek hieronder eene voorname plaats bekleeden, stemt hij dit volkomen toe, ofschoon men niet mag vergeten dat ook meergegoeden vaak lijden aan wat men ziekten der armoede zoude kunnen noemen. Men kan echter niet altijd zeggen, indien cholera wordt waargenomen waar het drinkwater slecht is, dat hieraan het ontstaan der ziekten moet worden toegeschreven. Zoo spreker in de vorige vergadering oppositie heeft gevoerd, dan is het omdat hij meent, en hij herhaalt dit, dat het water vaak ten onrechte als ziekteoorzaak beschuldigd wordt, omdat de waterkwestie overdreven wordt, omdat men daardoor, ziekteoorzaken willende wegnemen, gevaar loopt er andere te scheppen, daar men aanleiding zal geven tot verhooging van belastingen, die tot vermindering van welvaart, tot vermeerdering van armoede zal leiden. Spreker heeft ook reeds vroeger opgemerkt dat abdominaal-typhus niet altijd mag worden toegeschreven aan het gebruik van door faecale stoffen verontreinigd water. Wat meer in het bijzonder betreft het verband tusschen het voorkomen van cholera en de kwaliteit van het drinkwater, dr. Ballot beroept zich op het rapport der commissie tot het zamenstellen van een verslag over de cholera-epidemie in Nederland in 1866 en 1867. Spreker bestrijdt de waarde van dit bewijs, en citeert eenige plaatsen uit dit verslag en ook uit dat van de commissie tot onderzoek van drinkwater in verband met de verspreiding van cholera enz., benoemd in 1866. Hij gelooft niet aan eenen zoo schadelijken invloed van polderwater, dat geen vreemde stoffen van dierlijken aard bevat, en meent dat het menigvuldig voorkomen van cholera in polders

eerder aan het klimaat aldaar moet worden toegeschreven. Wat gezegd is door Snow omtrent cholera-uitbreiding door verontreiniging van pompwater in de Broadstreet te London, is evenmin boven twijfel verheven. Uit latere onderzoekingen is namelijk gebleken dat de ziekte reeds sterk afnemende was toen de slinger van de pomp werd weggenomen. De aanteekeningen van eenen in die buurt van Londen wonenden predikant aangaande het aantal aangetasten en overledenen, komen ook niet overeen met de opgaven van Snow. In eene Engelsche Review is zelfs betwijfeld geworden of de pomp in Broadstreet wel verontreinigd water heeft gegeven. Het verschil in uitbreiding van cholera onder hen die te Londen in 1854 water dronken, dat door de Southwark-company werd geleverd, en onder hen die gebruik maakten van het water van Lambeth-company is ook niet overtuigend voor de nadeelen van slecht water. Men vergeet dat de Chelsea-company in 1848—49 haar water op dezelfde plaats uit de rivier nam als de Lambeth- en de Southwark-company, en dat het gebruik van haar water niet zoo nadeelige gevolgen had. Wat voorts het verband tusschen drinkwater en cholera in ons vaderland betreft, de ziekte werd ook in geringe mate waargenomen in het land van Altena en Heusden, waar evenwel niet uitsluitend regenwater wordt gedronken. De kaarten, die bij het cholera-rapport zijn gevoegd, leeren daarentegen dat de cholera veel voorkwam in polders, waar zich miasmen ontwikkelen en dientengevolge de bevolking zwak is. Spreker wijst eindelijk op de sterftestatistiek van 's Gravenhage en maakt eene vergelijking tusschen het einde der vorige eeuw en onzen tijd. In de laatste jaren der 18e eeuw waren de Singelgrachten nog vrij zuiver en leefde daarin veel visch; later is dit veranderd, nadat men begonnen was de riolen op die grachten te doen uitloozen; ofschoon nu die grachten steeds onreiner werden, is de sterfte in verhouding tot het aantal der geboorten niet ongunstiger geworden. Hij stelt voor, het voorstel niet aan te nemen, geene handelingen uit te lokken die eene nieuwe kwaal, meer armoede, kunnen doen ontstaan, en wijst er nog op, hoe de invloed van rijkdom en armoede op de sterfte te Parijs kan waargenomen worden. Op de vraag van den voorsteller, in zijne toelichting, of men dan moet blijven stil zitten, antwoordt hij niettemin ontkennend; men blijve zoeken naar de ware oorzaken van typhus, pokken, cholera enz.; in die richting blijve men werkzaam.

Dr. Mess ziet in het door prof. Evers gesprokene slechts eene bestrijding van het voorstel. De voorsteller heeft een geschiedkundig overzigt gegeven omtrent het verband tusschen drink-

water en cholera. Alle medegedeelde feiten mogen niet volkomen bewezen zijn, het dienaangaande door den vorigen spreker gezegde zoude echter bijna de vraag wettigen, of slecht drinkwater verdedigd werd. Men ziet op zoo vele plaatsen den uitloop van afvoerkanalen van faecaele stoffen naast waterbronnen. Heeft dan de voorsteller ongelijk? Aan de door den heer Evers voorgelezen statistiek kent hij geene waarde toe. Of het noodig kan zijn, de belastingen te verhoogen, moet aan de regeering worden overgelaten. Hij ondersteunt het voorstel, maar zoude liever de woorden „overwegende enz." weggelaten zien.

Prof. Bosscha merkt op dat het hier eene zaak geldt die reeds vroeger in dezen Raad is besproken. De Raad heeft reeds eene meening uitgesproken in 1870 en toen een verzoek aan den minister van Binnenlandsche Zaken ingediend om wettelijk toezicht op drinkwater, (zie *Verz. v. st.* 1870, blz. 230) waarbij hij zich beroepen heeft op de uitspraken van de drinkwatercommissie. De opmerkingen van prof. Evers kunnen zijns inziens, niet het tegendeel bewijzen. Wat deze b. v. gezegd heeft aangaande het niet heerschen van cholera in het land van Altena en Heusden is geen tegenbewijs; het drinkwater kan zeer slecht zijn, en niettemin geen cholera doen ontstaan. Ook tegen de gevolgtrekkingen uit de statistiek van 's Gravenhage heeft hij bedenkingen, prof. Evers heeft zelf gezegd dat welvaart de sterfte doet verminderen, en thans kan, naar hij meent, de welvaart in deze gemeente gezegd worden grooter te zijn dan in de vorige eeuw. In het verslag der cholera-commissie, waarvan prof. Evers lid is, wordt overigens ook de invloed van met faecaliën verontreinigd drinkwater op de verbreiding van cholera overtuigend aangetoond. Of evenwel het inzenden van een adres nu meer aan het doel zal beantwoorden dan voor drie jaren, wil hij daar laten. Doch hij is er voor het te beproeven.

Dr. Ballot herinnert aan de notulen van de vorige vergadering van den Raad, waaruit blijkt wat tot zijn voorstel heeft aanleiding gegeven. In die vergadering is reeds daarvan sprake geweest. Hij herinnert voorts aan het vroeger ingezonden adres, dat van uitgebreider strekking was, daar in het nu behandelde voorstel alleen bedoeld worden maatregelen tegen *verontreiniging* van het water. Wees prof. Evers op onze onbekendheid met de oorzaken van het ontstaan van cholera in menig geval, soms in rijke buurten, spreker stemt dit toe. Maar dat niet dikwijls het drinkwater het middel van verbreiding zou zijn, kan hij niet toegeven. Dat maatregelen tegen verontreiniging van water meer kosten zullen veroorzaken, geeft hij ook niet toe; hij verwacht ten slotte eer vermindering van uitgaven. Maar in elk geval zal

het raadzaam zijn, steeds zuiver water te hebben, ook al bestond er geen verband tusschen water en cholera. Spreker wijst er verder op, dat ook de Maatschappij ter bevordering van Nijverheid zich de verontreiniging van het water heeft aangetrokken, waarbij zij vooral het oog had op de waarde der meststoffen die verloren gaan; volgens besluit op hare algemeene vergadering in 1872 is dan ook een adres aan den Koning opgezonden, waarin zij den wensch uitspreekt, dat maatregelen genomen mogten worden niet alleen tegen verontreiniging van de openbare wateren, maar ook tegen die van bodem. Het nemen van de bedoelde maatregelen zoude dan ook wel als productief moeten beschouwd worden.

Dr. Carsten verklaart zich vóór het voorstel, en erkent de wenschelijkheid van wettelijke bepalingen. Hij zoude in het aan den minister te zenden adres echter liever op het belang van de volksgezondheid in het algemeen willen gewezen zien, dan alleen op het verband tusschen drinkwater en sommige ziekten. Naar aanleiding van de opmerking van prof. Evers, als zoude abdominaal-typhus niet altijd afhankelijk zijn van de kwaliteit van het drinkwater, vestigt hij de aandacht op eene opgave in het 9de jaarverslag van den medical officer of the Privy Council in Engeland. Door cijfers vindt men daarin aangetoond in hoeverre typhus zeldzamer werd na het nemen van sanitaire maatregelen in verschillende plaatsen (bv. Salisbury, Stratford, Croydon, Leicester, Marcelesfield). Wat den toestand van het polderwater betreft, dat volgens prof. Evers niet door dierlijke stoffen zou zijn verontreinigd, mag niet vergeten worden dat in die stilstaande polderwateren op het platteland een groot aantal privaten uitloost. De sterfte te 's Gravenhage, die volgens prof. Evers niet in evenredigheid tot de verontreiniging der grachten is toegenomen, zou ook door maatregelen tegen verontreiniging van het drinkwater kunnen verminderen. De twijfel van prof. Bosscha, of thans de inzending van een adres meer kansen tot verkrijging van het bedoelde zoude hebben dan vóór drie jaren, wordt niet door dr. Carsten gedeeld; het tegendeel komt hem waarschijnlijker voor, ook omdat de publieke opinie meer en meer gevestigd is geworden op de drinkwaterkwestie.

Prof. Boogaard zegt dat ook hij den considerans van het voorstel liever meer algemeen wilde gesteld zien. Hij deelt niet de door prof. Evers gekoesterde vrees voor noodzakelijkheid van groote uitgaven. Te Leiden wordt tot nu toe Liernur's stelsel tot verwijdering van faecale stoffen op zeer onvoordeelige wijze toegepast, en niettemin worden de exploitatiekosten door den

opbrengst van den verkoop der mestspeciën reeds gedekt. Het moet ook betwijfeld worden of in Engeland zulke ingrijpende maatregelen in het belang van den algemeene gezondsheidstoestand zouden zijn genomen, indien die maatregelen uit een financieel oogpunt zoo onvoordeelig waren.

Dr. Onnen juicht het voorstel toe; hij zoude het onzedelijk achten, nu in vele gemeenten kosten worden gemaakt tot voorkoming van waterverontreiniging, aan andere gemeenten vrijheid te laten allerlei onreine en schadelijke stoffen in dat water te werpen.

Mr. Patijn resumeert den indruk dien het gehoorde op hem maakte aldus: dr. Ballot wil nogmaals de regeering opmerkzaam maken op de nadeelen van slecht drinkwater en de ergerlijke verontreiniging van openbare wateren verboden zien, en prof. Evers wil zich bepalen tot het zoeken naar de oorzaken van ziekten. Naar sprekers meening is dit laatste echter niet voldoende en moet er meer gedaan worden; men moet voordeel trekken van de kennis die reeds verkregen is. En of nu moet gehandeld worden op de door dr. Ballot voorgestelde wijze? Ook deze vraag schijnt hem toestemmend te moeten worden beantwoord, en vooral omdat thans in zoo vele gemeenten de faecalienkwestie behandeld wordt. Er bestaan hier en daar wel reeds verordeningen tegen verontreiniging van het water, door het inwerpen van vuil, maar in deze zaak van zoo algemeen groot belang moet de algemeene wetgever handelend optreden.

Dr. Rombach verklaart met de meerderheid der vorige sprekers toe te stemmen, dat onzuiver drinkwater nadeelig is. Stelt men de vraag, wat wel het ergste is, wat wel vooral voor het ontstaan van ziekten bevorderlijk is, dan noemt hij, evenals prof. Evers, armoede als zoodanig. Maar hij vreest niet als deze, dat de bedoelde maatregelen groote onkosten zullen veroorzaken, daar toch niet maatregelen bedoeld worden tegen verontreiniging van andere wateren dan bronnen, vijvers, enz. niet tegen die van rivieren en dergelijke.

Door dr. Bosscha wordt opgemerktdat dit eene onjuiste opvatting van dr. Rombach is, en dat juist maatregelen tegen verontreiniging van grachten, slooten, rivieren, enz. bedoeld worden.

De voorzitter verdedigt ook nog het voorstel tegen eenige der gemaakte bedenkingen. Het gewicht van zuiver water voor de volksgezondheid kan, zijns inziens, in onzen tijd niet meer in ernst worden ontkend, zoo min als het gevaarlijke van drinkwater, verontreinigd door faecaalstoffen. Wat aangaat het verband tusschen hooge belastingen, en diëntengevolge armoede en

ziekten, waarvan prof. Evers gesproken heeft, ook verbetering der algemeene gezondheid is een middel tegen armoede, want ziekte is niet minder eene oorzaak van armoede, dan armoede oorzaak is van ziekte. Spaarzaamheid bij hygeinische maatregelen noodzaakt veelal later tot grootere uitgaven; het geld, dat men niet voor gezondsmaatregelen wilde besteden, zal, niet zelden nog met groote sommen vermeerderd, later voor het bouwen van groote ziekenhuizen en voor armenzorg moeten worden uitgegeven, voor het verplegen van zieken, het begraven van dooden, de zorg voor weduwen en weezen. Het zou niet moeielijk vallen tegen de cijfers van prof. Evers andere over te stellen, die duidelijk spreken. Hij meent dat wij het voorstel van dr. Ballot in beginsel moeten aannemen, daargelaten enkele wijzigingen van de redactie, die ook hem wenschelijk voorkomen.

Prof. Evers vraagt hierna nogmaals het woord. Hij erkent dat het water in meer of mindere mate nadeelig kan zijn. Maar het niet voorkomen van cholera in het land van Altena en Heusden toont dan toch aan, dat het drinken van slecht water niet de eenige oorzaak van het ontstaan der ziekte is. Ook Pettenkofer, in zijn geschrift over cholera in Indië, vermeldt geen verband tusschen de ziekte en het drinkwater. Wat hij gezegd heeft omtrent groote onkosten, als de gevolgen van maatregelen tegen water-verontreiniging, moet hij staande houden; het komt hem steeds waarschijnlijk voor dat groote uitgaven het gevolg zouden moeten zijn van hetgeen het voorstel wil. Aangaande de afname van typhus ten gevolge van sanitaire maatregelen, merkt hij alleen op, dat die mededeelingen in officieele rapporten hem niet voorkomen onvoorwaardelijk vertrouwen te verdienen; ook in in ons land zal typhus gezegd worden minder voor te komen sints de invoering der wet tot voorziening tegen besmettelijke ziekten, omdat, ten einde de bepalingen der wet te ontwijken, sommige gevallen van ziekte verzwegen worden.

Dr. Ballot, na nog herinnerd te hebben dat Macnamara's mededeelingen omtrent de cholera in Indië niet overeenkomen met die van Pettenkofer, en dat deze ook een voorstander is van steeds te blijven onderzoeken, wenscht aan de bedenkingen van sommige leden betreffende de redactie van zijn voorstel te gemoet te komen, en stelt nu voor het aldus te lezen.

„De geneeskundige Raad van Zuid-Holland, overwegende dat de verontreiniging van het drinkwater, inzonderheid door faecale stoffen en fabrijkafval, meer en meer toeneemt, en dat het gebruik van dit water schadelijk is voor de volksgezondheid en de verspreiding van sommige ziekten bevordert, besluit de aandacht van den minister van Binnenlandsche Zaken nogmaals

te vestigen op de wenschelijkheid dat de verontreiniging van bronnen of verzamelplaatsen van drinkwater, inzonderheid door faecale stoffen en fabrijksafval, door wettelijke bepalingen worde tegengegaan."

Aldus gewijzigd, wordt het voorstel in stemming gebragt, en aangenomen met *algemeene* stemmen, op ééne na, die van prof. Evers.

De voorzitter vraagt, of nog een der leden het woord verlangt.

Dr. Mess maakt eenige opmerkingen betreffende hetgeen geschiedt, wanneer hier of daar een geval van cholera voorkomt en over het oprichten van cholera-commissiën, welke door den voorzitter worden beantwoord.

Daar niemand verder het woord verlangt, wordt de openbare vergadering veranderd in eene met gesloten deuren.

Daarna zijn tot corresponderende leden van den Raad benoemd de heeren: dr. J. C. ten Noever de Brauw, te Woerden; T. A. Donkersloot, heel- en vroedmeester te Rhoon; dr. E. Pijnacker Hordijk, te Delft; dr. A. F. van Wieringen, te Lekkerkerk; dr. D. G. Winkler te Vianen; dr. C. A. Bos, te Ridderkerk; dr. T. Breesnee, te Sommelsdijk.

De vergadering wordt gesloten.

Aldus voorloopig opgemaakt.

EGELING, *Voorzitter.*
Dr. C. P. POUS KOOLHAAS, *Secretaris.*

Bijlage I.

'sGravenhage, Leiden, 22 December 1873.

Ter voldoening aan de opdragt vervat in Uwe missive dd. 6 December jl., n°. 1967, hebben wij de eer UEG. in nevensgaande tabellen een overzigt der winkelvisitatiën in dit jaar te doen toekomen.

Daaruit blijkt, dat door 11 commissiën 440 apotheken en winkels van droogisten zijn onderzocht als: 45 bij medicinae doctores en artsen, 184 bij heelmeesters, 164 bij apothekers en 47 bij droogisten.

Bij de med. doctores en artsen, op één na, is de toestand voldoende bevonden, onder de apotheken bij heelmeesters zijn 10, onder die van apothekers 5 en onder de droogistwinkels 2 als onvoldoende opgegeven.

Dien ten gevolge zijn 7 waarschuwingen gedaan, 10 hervisitatiën noodig geoordeeld, en 3 vervolgingen ingesteld.

Deze uitkomsten, vergeleken met die van 't vorige jaar, zijn gunstig met betrekking tot de med. doctores en artsen, apothekers en droogisten, maar ongunstig met betrekking tot de heelmeesters.

In sommige afdeelingen ontbreken bij velen dezer nog de noodzakelijke veranderingen, die bij de nieuwe pharmacopaea worden geëischt. Die omstandigheid heeft vermoedelijk tot den ongunstigen uitkomst bijgedragen.

Door een paar commissiën daarentegen wordt met lof melding gemaakt van de zorg, waarmede men, ook op het platteland, zich naar de nieuwe regeling heeft ingerigt.

Deze loffelijke melding is echter op verre na niet algemeen, en ware het niet, dat de meeste commissiën aarzelden wegens overtredingen van de daarop betrekking hebbende voorschriften proces-verbaal op te maken, dan zouden zeer vele vervolgingen zijn ingesteld.

Voor het vervolg geven wij evenwel in overweging om in beginsel aan te nemen, dat daar, waar de apotheken niet zijn ingerigt volgens de nieuwe Pharmacopaea, proces-verbaal worde opgemaakt.

Onder de geneesmiddelen, die volgens afspraak algemeen zijn onderzocht, zijn in sommige afdeelingen de meeste van minder deugdzame hoedanigheid gevonden, terwijl diezelfde middelen in andere afdeelingen alle voldoende waren.

In deze bevinding ligt eenige grond voor het vermoeden, dat de minder deugdzame geneesmiddelen van een en denzelfden leverancier in de afdeeling afkomstig zijn. Op dit punt zoude de aandacht der geneeskundigen door de visiterende commissiën kunnen worden gevestigd.

Uit de begeleidende missives der verslagen blijkt verder, dat het grammengewigt bijna overal aanwezig is, maar tevens, dat daar naast, op enkele plaatsen, het afgeschaft medicinaal gewigt nog gevonden wordt, en dat het bewijs van den ijk van het milligrammen gewigt niet overal voorhanden is.

Bij de 10 hervisitatiën zijn 8 apotheken en 1 droogistwinkel voldoende bevonden, terwijl bij 1 heelmeester de vereischte verbetering nog niet was aangebragt.

De Commissie voor het overzigt der winkelvisitatiën,

Dr. Carsten.
Dr. H. Boursse Wils.
F. J. Moet.

	Aantal visitatiën.	Voldoende.	Onvoldoende.	Voldoende.	Onvoldoende.	Voldoende.	Onvoldoende.	Voldoende.	Onvoldoende.	Waarschuwingen.	Hervisitatiën.	Vervolgingen.	
I. Noordelijk gedeelte . . .	36	8		24	1	2		1		1	1		Hervisitatie bij den heelm. G. Japikse te Nieuwkoop.
II. Westland	31	9		22						1			
III. Rijnstreek	50	5	1	9		27	4	4			3		Hervisitatie bij den apoth. L. G. Smeenk, den apoth. J. J. H. Smeenk en den apoth. E. Stark te Leiden.
IV. Zuidplas en Krimpenerwaard.	34	5		27		2				1			
V. Voorne, Putten en Beierland.	36	4		24	2	5			1	3			
VI. IJsselmonde en Dordrecht .	40	1		19	1	14		5			1		Hervisitatie bij den heelm. C. E. Giltay te Dubbeldam.
VII. Alblasserwaard en Vijfheerenlanden	39	6		23	1	7		2		1	1		Hervisitatie bij den heelm. J. Giltay te Sliedrecht.
VIII. Overflakkee en Goedereede .	20	3		9	5	3					2	1	Hervisitatie en daarna vervolging bij den heelm. O. H. J. Steenberg te den Bommel. Hervisitatie en vervolging bij den heelm. W. de Bruyne te Stellendam.
IX. 's Gravenhage en Delft . .	62	1		2		43	1	14	1	1	2	1	Hervisitatie bij den drog. F. N. J. Singels te 's Hage. Vervolging en hervisitatie bij den apoth. A. L. Oversluys te Delft.
X. Rotterdam (oostelijk gedeelte) en Schiedam	46	1		5		30		10					
XI. Rotterdam (westelijk gedeelte) en Schieland	46	1		10		26		9					
	440	44	1	174	10	159	5	45	2	8	10	2	
		45		184		164		47					
		440											

Bijlage II. *Voorstel van dr. Ballot.*

In de vergadering van den geneeskundigen Raad op 18 Juli jl. had ik de eer eenige opmerkingen te maken over het hooge sterftecijfer in onze provincie zoowel in de kleine als in de grootere gemeenten en richtte ik de vraag tot den voorzitter of hem ook bekend was of er plannen bij de regeering bestonden tot het indienen van een wetsontwerp tegen het verontreinigen van bronnen van drinkwater, waarop deze Raad reeds in het jaar 1870 bij den minister had aangedrongen; na eenige discussie over dit onderwerp stelde ik voor om nogmaals bij den minister aan te dringen tot het indienen van een wetsontwerp in bovengenoemden geest.

Er ontstond hierop eene oppositie en wel van eene zijde, waarvan men die het minst zoude verwachten, en na eenige debatten voor en tegen besloot de Raad mij op te dragen, in de eerstvolgende vergadering een gemotiveerd voorstel in te dienen.

Daar ik niet weet of het mij mogelijk zal zijn de vergadering bij te wonen, neem ik de vrijheid zulks schriftelijk te doen.

Het is wel buiten twijfel dat allerlei nadeelige oorzaken daartoe medewerken om het menschelijk leven te belagen en dat armoede, gebrek en wat niet al hieronder eene voorname plaats bekleeden; maar in de eerste plaats moet ik opmerken dat men wel en zelfs met eenigen grond van waarschijnlijkheid gissen kan, maar niet dikwerf met den vinger aanwijzen kan en ten tweede, wat is hieraan te doen?

Het zijn veelmeer groote calamiteiten, volksrampen, belangrijke epidemieën, welke op slechte toestanden wijzen, ja zelfs als met den vinger soms op bepaalde schadelijkheden duiden, die terwijl ze het meeste tot de verbreiding der epidemie toebrengen, ook zeker gerekend kunnen worden voortdurend, als is het dan ook niet op zulk eene zichtbare wijze, de gezondheid te benadeelen.

Zulk eene epidemie is in deze eeuw de cholera, welke sedert hare verschijning de voorname oorzaak is geweest der beweging op hygienisch gebied, welke de meesten onzer beleefd hebben.

In Engeland toch was zij de oorzaak van het benoemen eener commissie om onderzoek te doen naar de oorzaken der groote sterfte in sommige gemeenten, waaraan de gezondheidswet van 1848 haren oorsprong te danken heeft, later opgevolgd door een aantal andere wetten, allen ten doel hebbende, door het opheffen van zekere schadelijke toestanden, den openbaren gezondheidstoestand te verbeteren. Deze beweging breidde zich spoedig uit over de meeste beschaafde landen.

De cholera wees, behalve op de algemeen bekende gevolgen van overbevolking, op twee belangrijke fouten tegen alle regelen, niet alleen der gezondsleer maar ook tegen het gezond verstand gepleegd, namelijk op den slechten afvoer of liever gebrek aan afvoer van menschelijke faecaliën, waarbij de bodem, waarop wij leven, verontreinigd wordt en op het bederven

van het drinkwater, doordien de faecale stoffen of in den bodem zakkende de wellen verontreinigen of in de rivieren en kanalen vloeiende deze voor drinkwater ongsschikt maken.

Vooral na de epidemie van 1848—49 begon men in Engeland hoe langer zoo meer op het verband tusschen drinkwater en cholera te letten.

Wie herinnert zich niet de mededeelingen van Snow, het uitvoerige cholera-rapport 1866—67 in Engeland uitgekomen, het rapport der drinkwater-commissie bij ons te lande (1868), de uitstekende rapporten over de verschillende cholera-epidemieën successivelijk uitgebracht in het Nederlandsch Tijdschrift voor Geneeskunde, waaruit telkens het verband tusschen cholera en drinkwater zonneklaar blijkt.

In een door mij geleverd artikel in het Nederlandsch Tijdschrift voor Geneeskunde, jaargang 1868: „Het drinkwater in eenige onzer steden, vooral in verband tot cholera," waarin ik de best waargenomen feiten van drinkwater-verontreiniging door cholerastoffen verzamelde en aantoonde dat de cholerasterfte daar het grootst was, waar bet drinkwater het meest door cholerastoffen verontreinigd was, kwam ik tot de slotsom dat daar waar het water uit den bodem niet gedronken kan worden ook geen cholera heerscht en er evenzoo in mindere mate cholera wordt aangetroffen naarmate het drinkwater zuiverder is, welke stelling in den laatsten tijd ten zeerste bevestigd is geworden door het onlangs verschenen rapport over de cholera in 1866—67; er blijkt toch uit de groote zeer net uitgevoerde kaarten die aan het verslag zijn toegevoegd, dat Zeeland steeds grootendeels vrij bleef van cholera en dat Noord-Holland en Westfriesland, waar veel regenwater gedronken wordt, in mindere mate zijn aangetast dan andere op alluvialen grond gelegene plaatsen.

Gelijk ik onlangs, ten gevolge der in dezen Raad gehoudene discussies, in het November-nummer van den Economist, aantoonde, waren vooral die steden het sterkst door cholera bezocht, waar bodem en rivieren of kanalen het sterkst door faecaliën verontreinigd waren, als men aldaar het drinkwater aan den bodem of de rivieren en kanalen ontleende.

Voor diegenen onder ons welke minder bekend zijn met de cholera-literatuur, zij het mij geoorloofd eenige feiten aan te voeren, ten bewijze dat:

1°. daar waar het drinkwater blijkbaar door cholerastoffen was verontreinigd men dikwerf eene soms vrij uitgebreide epidemie van cholera zag ontstaan, en omgekeerd dat daar waar men plotseling eene epidemie van cholera zag ontstaan men meestal verband tusschen cholera en drinkwater kon constateren;

2°. dat daar waar water werd toegevoerd, dat niet door cholerastoffen kon bezoedeld worden, de ziekte niet meer heerschte, al kwam ze even hevig in de nabijheid voor;

3°. dat de cholerasterfte grooter werd naarmate het water, ook tot drinkwater gebruikt, meer met rioolstoffen, cholerastoffen bevattende, verontreinigd werd.

Uit het legio voorbeelden kies ik slechts enkelen en zoo voer ik in de eerste plaats aan de geschiedenis van de Broadstreetpomp, Goldensquare, London. In den tijd van 14 dagen kwamen er in de onmiddellijke nabijheid van die pomp 616 cholerasterfgevallen voor. Dr. Snow vernam bij mondeling onderzoek dat de meesten het water van die pomp gedronken hadden, terwijl het van de overigen niet zeker was, dat zij het niet gedaan hadden.

Een verband werd nagewezen tusschen de wel en een riool in verband staande met een huis waar een cholerageval was voorgekomen, vóór het uitbreken der ziekte in deze buurt.

Nadat het handsvat van de pomp was weggenomen, hield de ziekte spoedig op en breidde zich niet uit tot de nabij gelegen buurten.

Opmerkelijk was het daarbij vermeld feit, dat eene dame met haar nichtje en dienstbode wonende in eene gezonde buurt, Hampstead, en die, omdat zij vroeger in de buurt van de Broadstreetpomp gewoond hadden en op dat water gesteld waren, het voortdurend lieten halen, alle drie door cholera werden aangetast, terwijl de dienstbode alleen herstelde.

Ten andere, het werkhuis met eene bevolking van 545 zielen, gelegen midden in den buurt waar de vele cholera gevallen voorkwamen, verloor slechts 5 personen aan cholera; het werkhuis had eene eigene pomp; de gestorvenen waren uitgaande personen en het is meer dan waarschijnlijk dat zij ook het water uit de Broadstreetpomp gedronken hebben.

De cholera in de Gasthuissteeg te Utrecht verdient eveneens de aandacht, omdat zij zoo naauwkeurig door Dr. Snellen geobserveerd en beschreven is. Aldaar toch stierven in weinige dagen 23 % der bevolking aan cholera, terwijl de pompen bij onderzoek bleken van onderen vermolmd te zijn; toen dus een der bewoners van elders de cholera had aangebracht, was de gelegenheid tot verdere uitbreiding gegeven, daar de uitwerpselen enz. op het straatje vóór de huizen geworpen werden en in den bodem zakkende het drinkwater verontreinigden.

Op een hofje (Stevensfundatie) vlak daarneven gelegen, door mindergegoeden bewoond en van een eigen pomp voorzien, kwam er op 260 inwonenden slechts één sterfgeval voor.

2. Als voorbeeld van punt 1 en 2 voer ik aan:

In London kwamen in 1848—49 vele choleragevallen voor in de huizen die gebruik maakten van twee watercompagniën (The Lambeth-and Southwark-watercompany); de prise d'eau van een dezer, de Lambeth-watercompany, werd hooger op verlegd, waar het water zuiverder was; in 1854 werden de bewoners die van dit zuiverder water gebruik maakten in veel geringer getal aangetast dan die van het andere gebruik maakten, de verhouding was 11 tot 55 op de 1000 bewoners; toen nu ook de andere maatschappij hare prise d'eau verlegd had, bleven in 1866 de bewoners die door de beide watercompagnies bediend werden van de ziekte vrij.

Ten tweede. In de cellulaire gevangenis voor 600—1200 gevangenen te Milbank in London aan den linkeroever van den Theems gelegen, kwamen

veelvuldig voor typhus, dysenterie, diarrhoeën en in 1833, 49, 53—55 cholera, zelfs zoodanig dat de sterfte aan deze laatste ziekte 53, 59 en 82 p. m. bedroeg; men beproefde allerlei middelen om verbetering aan te brengen, drainering, ventilatie, desinfectie, verandering in kleeding, tucht, enz., niets oefende eenigen invloed uit. Daarop kwam dr. Baly op het denkbeeld of de oorzaak ook kon gelegen zijn in het gebruik van het water van den Theems, dat tot drinkwater werd gebruikt, hoewel goed gefiltreerd. Op 10 Augustus 1854 begon men gebruik te maken van het water uit eene artesische bron op Trafalgarsquare. Na dien dag kwamen er slechts 6 gevallen voor en in 1866 geen enkele. In de laatste achttien jaren 3 gevallen van typhus, welke waren geimporteerd, in de gevangenis zelf geen enkel en slechts één geval van dysenterie en diarrhoe.

Het meest sprekend is de geschiedenis der Haarlemsche bleekers, door dr. Lubach medegedeeld.

In 1849 waren er aan de Papetorenvest en den Scheepmakersdijk, bestaande uit circa 60 huizen, op één na in al die huizen choleragevallen voorgekomen.

In 1866 kwamen er op den Scheepmakersdijk slechts 6 choleragevallen voor en aan de Papetorenvest niet één, terwijl Haarlem overigens in niet geringe mate door de cholera bezocht werd. Maar wat was er gebeurd? Die buurt wordt voornamelijk bewoond door bleekers. Zoodra nu de buis der drinkwaterleiding van Amsterdam langs hunne woningen gelegd was, hebben zij, voor hun bedrijf zuiver water noodig hebbende, van dit water gebruik gemaakt en nu en passant, want het zullen zeker geene hygiënische motiven geweest zijn die hen bewogen hebben, dat water ook maar voor drinkwater gebruikt.

3. En wat punt 3 betreft zoo heeft dr. Onnen in zijne „Wenken betreffende de gesteldheid van Dordrecht", duidelijk aangetoond dat de sterfte aan cholera toenam naarmate het water meer met rioolstoffen verontreinigd werd, dus ten tijde van cholera ook met cholerastoffen. Aan het boveneind der stad wordt versch water (altijd relatief genomen) ingelaten, dit water wordt nu in den loop hoe langer zoo meer verontreinigd door riolen. De cholerasterfte bedroeg nu aan het boveneind der stad 82, aan het benedeneinde 137, terwijl het terrein aan het boveneind grooter was bij niet kennelijk verschil van de dichtheid der bevolking.

Kan nu de verontreiniging van het drinkwater tijdens het heerschen der cholera zulke gevolgen na zich sleepen — en dat het dit doet, daaraan twijfelt niemand meer, die zich met dit onderwerp bezig houdt, al moge de een dat verband tusschen cholera en drinkwater ook hooger stellen dan de ander, — zoo is het duidelijk dat, al moge men dien invloed bij andere ziekten niet zoo duidelijk kunnen aanwijzen, zij evenzeer bestaat.

En moeten wij nu maar stilzitten en zeggen: het is zoo, het is treurig. Mogen wij er ons nu maar van afmaken door te wijzen op nog zoo vele andere oorzaken die er bestaan kunnen, behalve een verontreinigd drink-

water? Maar wie vermag de groote sociale kwestie als met een tooverslag op te lossen; overal ruimte in de steden aan te brengen; de armoede op te heffen; overvloed van voedingsmiddelen tegen goedkoope prijzen aan te voeren; de menschen te noodzaken een geregeld leven te leiden; zijne zuur verdiende penningen ten bate van zijn huisgezin te gebruiken en niet, wat ongelukkig hoe langer hoe meer plaats heeft, zijn verhoogd werkloon voor een groot gedeelte aan verhoogd drankgebruik ten offer te brengen; wie zal al die antihygiënische fouten opheffen? Maar wat wij wel kunnen, wat reeds in Engeland geschied is, dat is de waterverontreiniging te keer gaan, de faecaliën niet meer doen dienen tot schade van den mensch maar tot nut van den landbouw.

En daarom stel ik voor dat de geneeskundige Raad van Zuid-Holland zich nogmaals wende tot den minister van Binnenlandsche Zaken met deze woorden:

„De geneeskundige Raad van Zuid-Holland, overwogen hebbende de vele belangrijke feiten, welke ten bewijze strekken, in de eerste plaats van het overbrengen van cholera door middel van drinkwater en in de tweede plaats allerwaarschijnlijkst ook van andere ziekten, acht het wenschelijk, dat de verontreiniging van bronnen of verzamelplaatsen van drinkwater, inzonderheid door faecale stoffen en fabriekafval, door wettelijke bepalingen worde tegengegaan."

Rotterdam, December 1873. A. M. Ballot.

N°. 69. *Vergadering van den geneeskundigen Raad voor Noord-Brabant en Limburg, gehouden den* 29 *December* 1873.

Voorzitter: Dr. A. Ingen-Housz, inspecteur voor het geneeskundig Staatstoezigt voor Noord-Brabant en Limburg.
Secretaris: Dr. E. A. P. van den Bogaert.

Alle leden van den Raad zijn tegenwoordig, alsmede de plaatsvervangende leden Dr. J. J. van Rosmalen, N. J. B. Landman, P. J. Kijn, Dr. J. Rosenburg en A. J. N. J. Bolsius.

De voorzitter opent de vergadering en wijdt een hartelijk woord aan de nagedachtenis van het overleden lid J. L. van Hal. Hij geeft tevens kennis dat, namens den Raad, aan de familiebetrekkingen van den overledene een brief van rouwbeklag is gezonden.

De notulen der voorgaande vergadering worden goedgekeurd.

De heer Landman vraagt het woord en zegt met bevreemding in de notulen (zie *Verzameling* 1873, blz. 141) te hebben opgemerkt, dat burgemeester en wethouders van 's Hertogenbosch verklaren, dat in de publieke huizen aldaar geen syphilis wordt opgedaan. Hij acht zich verpligt de bewering tegen te spreken, aangezien hem nog kort geleden is gebleken, dat twee gevallen van syphilis, die onder zijne behandeling zijn gekomen, bepaaldelijk in publieke huizen te 's Bosch zijn opgedaan. Ook van andere gevallen is het hem bekend. Hij stelt mitsdien voor het gemeentebestuur van 's Hertogenbosch nogmaals daarop te wijzen en op verbetering van het toezigt op de prostituées aan te dringen.

De voorzitter meent dat, na hetgeen reeds is geschied, een nader schrijven aan dat Bestuur niet zal baten. Hij zegt tevens dat, hoewel door den heer Landman gevallen van syphilis zijn behandeld, het echter bezwaarlijk met zekerheid kan verklaard worden, dat deze in publieke huizen zijn opgedaan.

De heer Landman herhaalt dat ten dien aanzien geen twijfel bestaat.

Dr. Godefroi zegt zich met het voorstel van den heer Landman te vereenigen en meent, dat aan eene aangelegenheid als deze niet te veel zorg kan besteed worden. Hij verklaart dat het toezigt op de prostitutie te 's Hertogenbosch slecht is en acht het hoogst noodig het gemeentebestuur daarop te wijzen.

Hierna wordt, na stemming, overeenkomstig het voorstel van den heer Landman besloten.

Handelingen van het geneeskundig Staatstoezicht. Ingekomen stukken.

Missive van 31 Mei n°. 144, 9e afd., met berigt, dat bij 's Konings besluit van 23 Mei n°. 16, met inachtneming der gewone bepalingen, ten aanzien van kruisband en contreseigne, vrijstelling van briefport is verleend voor de briefwisseling tusschen de geneeskundigen en de besturen der gemeenten, waarin zij de praktijk uitoefenen, ter uitvoering van art. 6 der wet van 1 Juni 1865 (*Stbl.* n°. 60); met bepaling dat om op het genot van bovengemelde vrijstelling aanspraak te kunnen maken, de brieven op het adres moeten zijn voorzien van de navolgende door den afzender onderteekende aanwijzing: Ter uitvoering van art. 6 der wet van 1 Juni 1865 (*Stbl.* n°. 60.)

Idem, inhoudende mededeeling, dat het bureau van vaccinatie en revaccinatie der afd. Haarlem en omstreken der Nederlandsche vereeniging tot bevordering der koepokinenting aanspraak heeft op het genot van vrijstelling van briefport voor de aanvraag en verzending van koepokstof, volgens het Koninklijk besluit van 13 Maart 1868, n°. 79.

Idem van 15 September 1873, n°. 234, waarbij kennis wordt

gegeven, dat de Belgische regeering zich met het voorstel der Nederlandsche vereenigt om de ziekten, waarvan wederzijds mededeeling zal worden gedaan door de geneesknndige autoriteiten der beide landen, zullen zijn de ziekten, genoemd in de wet van 4 December 1872 (*Stbl.* n°. 134) benevens dysenterie en besmettelijke oogziekten en dat, voor zooveel Asiatische cholera en kinderpokken betreft, reeds dadelijk bij het ontstaan der eerste gevallen bericht zal worden gegeven, en voor zooveel de overige ziekten betreft, eerst dan, wanneer zij zich epidemisch beginnen te verspreiden en dat de berigten daaromtrent uit Nederland behooren te worden ingezonden respectievelijk aan de presidenten der provinciale geneeskundige commissiën.

Idem van 25 September, berigtende dat ook de Pruisische regering de voorstellen omtrent de wederzijdsche mededeeling van het voorkomen van besmettelijke ziekten, op gelijke wijze als met de Belgische regering is overeengekomen, heeft aangenomen.

Besluit van den Koning van 25 October 1873, n°. 17, waarbij op verzoek eervol ontslag is verleend als lid van den geneeskundigen Raad voor Noord-Brabant en Limburg aan dr. Titsingh te Geertruidenberg.

Een exemplaar van de cholera epidemie in Nederland 1866 en 1867, 2e stuk, met bijbehoorende kaart, ten behoeve van den geneeskundigen Raad.

Idem van 20 November 1873, n°. 217, 9e afd. omtrent het toezigt op de maten, gewigten en balansen in apotheken, waarbij de gevoegdheid der commissiën uit den geneeskundigen Raad volgens art. 24 der wet van 1 Juni 1865 (*Stbl.* n°. 61) en van de ijkers volgens art. 26 der wet van 7 April 1869 (*Stbl.* n°. 57) wordt geregeld, met vermelding wat de commissiën bij hunne inspectiën hoofdzakelijk hebben na te gaan.

De heer van Gils oppert de vraag „of bij het metriek gewigt ook het oude medicinale gewigt in de apotheken mag aanwezig zijn?"

De voorzitter meent dat het niet kan belet worden; hij wenscht nogtans het gevoelen van het regtsgeleerd lid ten dien aanzien te vernemen.

Mr. van den Acker zegt liever in deze terstond geen uitspraak te doen, doch in de eerstvolgende vergadering ten dien opzigte zijne zienswijze kenbaar te maken.

Missive van den heer Lakerveld, predikant te Helmond aan den geneeskundigen Raad, verzoekende, naar aanleiding van de vele voor de openbare gezondheid schadelijke invloeden te Helmond aanwezig, dat de geneeskundige Raad een en ander in oogenschouw kome nemen.

Na voorlezing van dat schrijven, geeft Dr. Holster te kennen, dat de heer Lakerveld zich tot den inspecteur, maar niet tot den Raad, had behooren te wenden. Volgens zijne meening is de Raad niet bevoegd ten deze handelend op te treden.

Dr. van Mierlo doet in gelijken geest van zijne meening blijken.

De voorzitter deelt hierop in het kort zijne briefwisseling met bedoelden predikant mede en geeft daarbij te kennen wat door hem in het belang der openbare gezondheid te Helmond is verrigt. Hij doet tevens uitkomen dat, hoewel in die gemeente nog zeer veel te wenschen overblijft, er echter in de laatste jaren vele verbeteringen op hygienisch gebied zijn tot stand gekomen.

Dr. Godefroi acht het onnoodig over deze zaak verder uit te wijden en stelt voor over te gaan tot de orde van den dag, waartoe wordt besloten.

Verzoek tot vergunning aan gedeputeerde Staten krachtens al. 3 art. 9, wet 1 Juni 1865 (*Stbl.* n°. 60.)

Adres van J. E. Anderegg te Vierlingsbeek, van H. H. van den Bergh, med. doctor te Oss en van J. H. van Dijk, med. doctor te Uden, verzoekende naar aanleiding van al. 3 art. 9 der wet van 1 Juni 1865 (*Stbl.* n°. 60) aan hunne patienten geneesmiddelen te leveren.

Daarbij worden overgelegd missiven van A. P. Rink, apotheker te Vierlingsbeek en J. G. Pulsers, apotheker te Uden, strekkende tot ondersteuning van bovenstaande adressen.

In betrekking tot het verzoek van den heer Anderegg, geeft dr. Holster te kennen, dat hij het, zoowel in het belang der gemeente Vierlingsbeek als van den requestrant, wenschelijk acht dat de gevraagde vergunning worde verleend.

Hij meent tijdens de jongste winkelvisitatie te dier plaatse daarvan de overtuiging te hebben gekregen.

De heeren Maassen, van der Grinten, Roersch en dr. Godefroi vragen achtereenvolgend het woord en geven in hoofdzaak te kennen, dat er noch voor den heer Anderegg, noch voor de twee andere adressanten termen aanwezig zijn om af te wijken van het beginsel, neergelegd in de geneeskundige wetten, waarbij afscheiding van de genees- en artsenij-bereidkunde wordt be. oogd; dat van de beschikking bedoeld in art. 9, al. 3, der wet van 1 Juni 1865 (*Stbl.* n°. 60) slechts bij noodzakelijkheid en als uitzondering behoort te worden gebruik gemaakt en dat, bij milde toepassing van dat art., de gelegenheid aan apothekers ontnomen wordt zich op plaatsen te vestigen.

Hierna wordt het verzoek der adressanten elk afzonderlijk in omvraag gebragt en telkens met tien tegen vijf stemmen besloten aan gedeputeerde Staten te adviseeren op bedoelde adressen afwijzend te beschikken.

Verzoek tot vergunning, krachtens art. 18, wet 1 Juni 1865 (*Stbl.* n°. 61.)

Adres van J. P. Maassen, apotheker te Breda, verzoekende ingevolge art. 18 der wet van 1 Juni 1865 (*Stbl.* n°. 61) met zijne apotheek die van den overleden apotheker J. de Lint te Breda waar te nemen.

Aan den adressant is bedoelde vergunning voor den tijd van drie maanden verleend.

Verzoek van een Pruisisch geneeskundige tot uitoefening der geneeskunst.

Na ingewonnen advies van den adjunct-inspecteur deed de inspecteur het voorstel om op het adres van dr. Carl. H. Marbaise, genees-, heel- en verloskundige te Herzogenrath (Rijn Pruissen), verzoekende de geneeskunst te Kerkrade, Eijgelshoven, Nieuwenhagen, Ubach over Worms en Rimburg uit te oefenen, door den minister van Binnenlandsche Zaken om consideratiën en advies gezonden, afwijzigd te beschikken voor Nieuwenhagen, Eijgelshoven en vooral Kerkrade, op grond dat twee geneesheeren te Kerkerade gevestigd zijnde, ten volle kunnen beantwoorden aan de gevorderde geneeskundige diensten.

De vergunning te verleenen voor de gemeenten Ubach over Worms en Rimburg, zijnde deze gemeenten verder van Heerlen en Kerkerade verwijderd dan Herzogenrath.

Tot dusverre is nog geen beslissing genomen.

Dysenterie in Noord-Brabant

Op de vraag van den minister van Binnenlandsche Zaken of zich in de laatst verloopen weken gevallen van dysenterie in Noord-Brabant hadden voorgedaan, antwoordde de inpecteur slechts kennis te dragen van één geval te Overlangel (gem. Herpen).

Oprichting eener stoom-stroopapier-fabriek.

Door gedeputeerde Staten van Noord-Brabant werd het advies van den inspecteur gevraagd op een adres van A. van Haaften te Sliedrecht, verzoekende de in de gemeente Steenbergen bestaande garancine-fabriek te veranderen in een stoom-stroopapierfabriek.

Onder voorwaarden door den ingenieur van den waterstaat vastgesteld en onder beding, dat de bezinkingsbak uit metselwerk worde daargesteld en behoorlijk afgedekt en gesloten, werd op het verzoek door den inspecteur gunstig geadviseerd.

Bij besluit voor 14 Augustus 1873, G. n°. 92, 2e afd. is de vergunning onder de gestelde voorwaarden verleend.

Door gedeputeerde Staten van Noord-Brabant werd om berigt en raad in handen van den inspecteur gesteld een verzoekschrift van J. van Saxen te 's Hertogenbosch, voor de derde maal het verzoek herhalende om vergunning te erlangen in de bebouwde kring der gemeente eene bergplaats voor lompen in te rigten.

Door den inspecteur werd te kennen gegeven, dat zijne zienswijze omtrent deze aangelegenheid, nedergelegd in zijne vorige missiven niet was veranderd, en hij van oordeel bleef dat magazijnen van lompen niet in volkrijke buurten, maar afgezonderd van woningen, hunne plaats moeten vinden.

Gedeputeerde Staten van Noord-Brabant verzochten den inspecteur inlichting omtrent de wijze, waarop de op de rigten bewaarplaatsen voor aan besmettelijke ziekten overledenen dienen te worden ingerigt.

Bewaarplaatsen voor lijken.

De gevraagde voorlichting werd gegeven.

Op het verzoek om eene losplaats voor mestspecie, bagger, enz. aan te leggen op een perceel aan den rijks grooten weg van Breda naar Terheijden, berigtte de inspecteur gunstig aan gedeputeerde Staten, onder voorwaarden door den hoofdingenieur gesteld en onder beding, dat menschelijke excreta als mestsoort bij de vergunning zouden worden uitgesloten.

Losplaats voor mestspeciën.

In den toestand van het gedeelte Dieze, genaamd „de doode stroom" te 's Hertogenbosch was in het afgeloopen jaar geene verandering gebragt. (Zie Verslag 1872, blz. 168.)

„De doode stroom" te 's Hertogenbosch.

Uit inlichtingen daaromtrent aan het collegie van Gedeputeerde Staten gevraagd, bleek, dat bij dit college het voornemen bestond de zaak andermaal op te vatten en bij het gemeentebestuur van 's Hertogenbosch bij vernieuwing aan te dringen op het in deze aanbrengen van afdoende maatregelen.

Dr. Godefroi geeft zijne bevreemding te kennen dat in dezen voor de algemeene gezondheid zoo nadeeligen toestand van dat gedeelte der rivier de Dieze geene verbetering wordt aangebragt.

Hij heeft in dien omtrek gevallen van angina diphtheritica waargenomen en bij het dreigen der cholera acht hij het hoogst noodig dat aan dezen anti-hygienischen toestand een einde kome.

De heer Bolsius acht die verbetering niet zoo dringend noodig, aangezien het hem bij herhaling is gebleken dat eene goede doorstrooming van dat gedeelte der rivier aanwezig was.

De voorzitter acht eene verbetering van het bedoelde gedeelte der rivier „de Dieze" noodzakelijk, en zegt niets onbeproefd te hebben gelaten om dit te verkrijgen, ook verklaart hij daarvoor werkzaam te zullen blijven.

De burgemeester van Made en Drimmelen berigtte den inspecteur dat een geneeskundige van Oosterhout zich te Made had gevestigd, niettegenstaande de burgemeester van Oosterhout verklaarde, dat deze geneesheer nog steeds in zijne gemeente woonachtig was.

Vestiging van een geneeskundige.

Het bleek dat de bedoeling van den geneesheer was te Made, aldaar met naam gevestigd zijnde, geneesmiddelen te leveren aan zijne patienten, hetgeen te Oosterhout verboden was. Verdere bemoeijingen bewerkten, dat er eindelijk afschrijving van het bevolkings-register te Oosterhout en inschrijving te Maden plaats had.

Aan den wettelijken vorm is aldus voldaan.

Geneeskundige armverzorging te Oisterwijk.

Op de vraag van het gemeentebestuur te Oisterwijk wat te doen om in den dienst der geneeskundige armenverzorging te voorzien, met het oog op het bedanken der beide geneeskundigen aldaar, antwoordde de inspecteur, dat om welke redenen ook het bedanken had plaats gehad, het hem wenschelijk voorkwam dat in overleg met de geneeskundigen het gemeentebestuur zoude beproeven hen op hun besluit te doen terugkomen; dat in elk geval de taak om in die leemte te voorzien, berust op hen, die de armenverzorging op zich hebben genomen.

Cholera te 's Hertogenbosch.

De inspecteur ontving den 31 Mei berigt van den burgemeester en van een geneeskundige te 's Hertogenbosch dat zich een geval van cholera asiatica zou hebben voorgedaan.

Bij onderzoek bleek het dat men hier met een vrij hevig geval van cholera nostras te doen had, waaraan de lijder volgens verklaring zijner vrouw meermalen had geleden. De lijder is hersteld.

Brandslooten te Dinteloord.

Bij een bezoek te Dinteloord bleek dat de van oudsher zoogenaamde brandslooten, die zich tusschen de woningen in de bebouwde kom der gemeente bevonden en vroeger met de kreek in verbinding waren, door gedeeltelijke demping geheel aan de bestemming waren onttrokken, en in putten of ware modderpoelen, vergaarbakken van vuilnis van allerlei aard waren veranderd.

Op deze en andere voor de gezondheid schadelijke toestanden vestigde de inspecteur de aandacht van het gemeentebestuur en drong, daar gevallen van pokken zich voordeden, met het oog op art. 6 der wet van 4 December 1872 (*Stbl.* n°. 134) ernstig op verbetering aan.

Deze slooten werden door het gemeentebestuur onmisbaar geacht voor de bewoners der aangrenzende huizen, met uitzondering van een klein gedeelte aan de Oost-Achterstraat, hetwelk voor digting vatbaar, door de eigenaren der daaraangrenzende erven zou kunnen worden gedempt, terwijl het genoemd bestuur te kennen gaf dat voor het op en zuiver maken der bedoelde slooten zou worden zorg gedragen en dagelijks wegruiming van alle onzindelijkheden zoude plaats hebben.

Volgens een deskundige was Dinteloord voor riolering niet geschikt.

Pokken te Dongen.

Een lijder aan confluëerende pokken, niet gevaccineerd, waarschijnlijk te Tilburg besmet, overleed. De noodige voorzorgsmaatregelen werden in overleg met den burgemeester en den geneesheer in het werk gesteld.

Bij gelegenheid van zijn oponthoud te Dongen, bezocht de inspecteur de school. De verklaringen bij art. 17, der wet van

4 December 1872 (*Stbl.* n°. 134) bedoeld, werden krachtens art. 10 van het Kon. besluit van 28 Februari 1873, (*Stbl.* n°. 35), vertoond en in orde bevonden, terwijl aan den burgemeester het verzoek werd gerigt eenige verbetering aan de secreten en urinoirs der school te doen bewerkstelligen.

Een ontwijkend antwoord van het gemeentebestuur van Oss (zie *Verz. v. St.* 1873, blz. 148), gaf aanleiding aan den inspecteur herhaaldelijk de aandacht van dat collegie op den bestaanden stinksloot te vestigen en de noodzakelijkheid van riolering van het gedeelte der stadsgracht te betogen. **Insanitaire toestand te Oss.**

Ofschoon de inspecteur slechts van 13 gevallen van pokken gedurende de maand Juli kennis bekwam, werden er 22 overleden op de sterftelijst van Juni aangetroffen. De opgaaf aan den burgemeester was niet beter. Vele gevallen werden derhalve verzwegen, hetgeen de besmetting ontegenzeggelijk in de hand werkte. **Pokken te Tilburg.**

Andermaal werd de aandacht van het gemeentebestuur op vaccinatie, isoleeren en desinfecteeren gevestigd en er op aangedrongen, dat bij niet naleving van art. 16 en 19 der wet van 4 December 1872 (*Stbl.* n°. 134), tegen de nalatigen proces-verbaal zou worden opgemaakt.

Het gemeentebestuur gaf aan den commissaris van politie, bij dit onderhoud tegenwoordlg, den last door naauwgezet onderzoek zich van de naleving der genoemde wetsartikelen te overtuigen, en bij nalatigheid de wetsovertreding bij proces-verbaal te constateeren.

De aandacht van den burgemeester te Made werd gevestigd op het feit, dat de geneeskundige in de gemeente den doctorstitel voerde, waartoe hij niet geregtigd was, met verzoek tegen deze overtreding te waken en de noodige maatregelen te nemen tot handhaving der wet. **Docterstitel.**

Op de vraag van den burgemeester te Geldrop of de geneeskundige met de doodschouw belast, mogt weigeren een bewijs van overlijden af te geven van lijders, die door andere geneeskundigen waren behandeld, antwoordde de inspecteur, dat de geneesheer, door burgemeester en wethouders tot het verrigten der doodschouw aangewezen en beëedigd, verpligt is, daartoe uitgenoodigd, de doodschouw te verrigten van hen, die zonder geneeskundige behandeling zijn gestorven, of bij wie de schriftelijke verklaring, bedoeld bij art. 5 der wet van 1 Juni 1865 (*Stbl.* n°. 60) ontbreekt. **Doodschouw.**

De vraag van den burgemeester te 's Hertogenbosch of art. 20 der wet van 4 December 1872 (*Stbl.* n°. 134) moet worden toegepast op besmettelijke ziekten in het gasthuis, werd bevestigend beantwoord. **Art. 20 der wet van 4 December 1872 (*Stbl.* n°. 134).**

Baarle-Nassau. Roodvonk.

Reeds eenige maanden had zich roodvonk, van een zeer goedaardig karakter, hier en daar in de gemeente vertoond. Bij het overlijden van 3 personen binnen het tijdsverloop van 8 dagen trad de inspecteur met het gemeentebestuur en de geneeskundigen in overleg. De noodige voorzorgsmaatregelen werden genomen. Vooral werd op een naauwgezet ontsmetten aangedrongen en de aandacht gevestigd op het aanbrengen van het kenmerk, bedoeld in art. 20 der wet van 4 December 1872, *Stbl.* n°. 134.

Open secreten.

Bij een onderzoek in loco naar een op te rigten stoom-stroopapierfabriek te Steenbergen trokken eenige open secreten in verschillende straten de aandacht.

Een was zoo geplaatst dat het binnen eene kleine woning moest worden geruimd. Het verspreidde voortdurend een ondragelijken stank.

Een ander loosde uit in de vestinggracht, waaruit door de helft der bewoners het water als drinkwater wordt gebruikt.

Bij de R. C. kerk waren urinoirs en secreten in slechten toestand.

Bij het gemeentestuur werd op verbetering dezer voor de volksgezondheid schadelijke invloeden aandrongen.

Insanitaire toestanden te Breda

De aandacht van het gemeentebestuur te Breda werd gevestigd op de gracht, die het hoofdgebouw der Koninklijke militaire akademie van het Valkenberg en Kasteelplein scheidt.

Dit stilstaand water, dat de faecale stoffen ontvangt van de bewoners van het Kasteelplein, voor een gedeelte der Groote Markt en van de St. Catharinastraat, van het garnizoenshospitaal alsmede van de ziekenzaal en bijgebouwen der akademie, verspreidt vooral bij warme dagen een ondragelijken lucht.

De inspecteur stelde voor, in verband met art. 6 der wet van 4 December 1872 (*Stbl.* n°. 134) door eene behoorlijke doorspoeling in den toestand dier gracht de noodige verbetering te brengen.

Het gemeentebestuur berigtte, dat slechts enkele privaten in de gracht der Koninklijke militaire akademie uitloopen, dat het onjuist is dat die gracht zoude zijn een stilstaand water en dat deze tot het domein van Oorlog behoorende, geheel staat onder het beheer der militaire genie, zoodat het gemeentebestuur dienaangaande niets te beheeren heeft.

Aan den kapitein, eerstaanwezend ingenieur, zou het schrijven van den inspecteur in afschrift worden medegedeeld.

Later werd gewezen op den onreinen toestand van het zoogenaamde Markje in het Diesstraatje, dat als vergaarbak van allerlei vuilnis der belendende woningen schijnt te dienen, waardoor een ondragelijke lucht wordt verspreid en op privaten aan

het oostelijk gedeelte der Gampelstraat en tusschen het zoogenaamde mestplein en het nonnenveld. Alle die privaten zijn aan of op open mestvaalten geplaatst en strijdig met art. 91 en 92 van de algemeene politie-verordening voor de gemeente Breda.

Bij gelegenheid dat zich de inspecteur te Zevenbergen bevond wegens een geval van cholera asiatica, hetwelk bleek cholera nostras te zijn, vergewiste hij zich of op de scholen art. 17 der wet van 4 December 1872 (*Stbl.* n°. 134) was in toepassing gebragt. **Cholera te Groningen.**

Op eene bijzondere school, waar een tiental kinderen geene bewijzen van vaccinatie had overgelegd, werd de hoofdonderwijzer op dit verzuim opmerkzaam gemaakt, met verzoek de kinderen, zoo zij na 14 dagen de kunstbewerking niet hadden ondergaan, van de school te verwijderen. De bewijzen van verrigte vaccinatie werden binnen den bepaalden tijd geleverd. Tevens werden aldaar de slagterijen in oogenschouw genomen.

Ten einde elk gemeentebestuur de noodige voorzorgsmaatregelen zoude nemen, waardoor de cholera asiatica, zij het dan niet geheel afgeweerd, ten minste hare verspreiding krachtig kon worden tegengegaan, rigtte de inspesteur circulaires aan genoemde besturen, waarbij de aandacht werd gevestigd op eenige artikelen van de wet van 4 December 1872 (*Stbl* n°. 134). **Cholera asiatica**

Voorts werd gewezen op het nut van cholera-commissiën en op het verschaffen van zuiver drinkwater aan de bevolking.

Te Putten hadden in de maand September geen der schoolgaande kinderen, met uitzondering van die van den hoofdonderwijzer, voldaan aan art. 17 der wet van 4 December 1872 (*Stbl.* n°. 134). Evenmin was door het gemeentebestuur gevolg gegeven aan art. 18 dierzelfde wet. Het gemeentebestuur door den inspecteur op die wetsovertreding opmerkzaam gemaakt, berigtte dat op de openbare school bereids een aanvang was gemaakt met vaccineren en dat spoedig aan beide artikelen van genoemde wet zou zijn voldaan. **Art. 17 en 18 der wet van 4 December 1872 (*Stbl.* n°. 134).**

Bij een bezoek te Wessem, waar zich gevallen van dysenterie hadden voorgedaan, overtuigde zich de inspecteur van verregaande onreinheid in deze gemeente. Er waren mestverzamelingen schier voor elke woning, zelfs vele op gemeentegrond, waaruit de urine, bij eene slechte bestrating en goten, zonder eenige afwatering deels moest verdampen, deels in den grond trekken. **Dysenterie te Wessem.**

In overleg met den adjunct-inspecteur, drong hij bij den burgemeester op verbetering van dezen toestand aan en rigtte een schrijven aan burgemeester en wethouders, waarin hij voorstelde de mestverzamelingen te doen opruimen, te zorgen voor betere

bestrating en te trachten dat riolen werden aangelegd, met opmerking, dat, indien deze verplaatsing niet krachtens het regt van eigendom der gemeente of ingevolge eene verordening werd bevolen, het tijdstip niet ver verwijderd zou zijn, dat mestvaalten midden op de markt der gemeente zouden verrijzen.

Uitoefening der geneeskunde. Te Werkendam werd de geneeskundige praktijk tijdelijk uitgeoefend door een geneesheer, die vroeger aldaar was gevestigd, doch thans te Utrecht zonder maatschappelijke betrekking verblijf hield. Daar door dien geneeskundige niet was voldaan aan art. 4 al. 3 der wet van 1 Junij 1865 (*Stbl.* n°. 60), gaf de burgemeester daarvan kennis, met verzoek te mogen weten hoe in deze zaak door hem moest worden gehandeld.

De inspecteur gaf te kennen, dat aan voornoemd wetsartikel moest worden voldaan, en vestigde de aandacht van den geneeskundige op bedoeld artikel, die overeenkomstig het verzoek handelde.

Cholera te Breda. Nadat zich te Breda 4 gevallen van asiatischen braakloop hadden voorgedaan, waarvan 2 in een huis aan het uiteinde der gemeente, een derde in diezelfde buurt en het 4e in de binnenstad, van welke lijders 3 binnen 24 uren waren bezweken, verklaarde de inspecteur de ziekte epidemisch, en gaf daarvan berigt aan den burgemeester.

Het kwam hem noodig voor daarmede niet te dralen, 1°. omdat door het dagelijksch bestuur de verbreiding der ziekte niet krachtig werd tegengegaan, en dat voor het epidemisch verklaren en de daarop volgende publiciteit genoemd bestuur tot meer werkzaamheid zou worden aangespoord; 2°. met het oog op de naderende kermis (3 November).

In eene vergadering der gezondheids-commissie, door den burgemeester bijgewoond, werden in overleg met den inspecteur de noodige maatregelen besproken en eenige punten vastgesteld, die door de zorg van het gemeentebestuur, onverwijld zouden worden uitgevoerd, waaronder het inrigten van een afzonderlijk gebouw voor choleralijders, dat tot dusverre ontbrak, het naauwgezet desinfecteren, door een onder contrôle der politie aangesteld personeel, van woningen, waarin choleralijders waren voorgekomen, van privaten enz., het reinigen der woningen van armen, het verstrekken van versch ligstroo, het daarstellen eener loods voor minvermogenden, wier woningen moesten worden gedesinfecteerd, alsmede van een lijkenhuis enz.

Deze en nog andere voorzorgsmaatregelen werden dan ook in het werk gesteld, waarvan, ingevolge art. 26 der wet van 4 December 1872, (*Stbl.* n°. 134), den 17 October aan den inspecteur werd kennis gegeven.

Het water in de Zevenbergsche haven was door de aldaar gevestigde suikerfabrieken in zulken abnormalen toestand gebragt, dat scheikundig onderzoek den burgemeester noodzakelijk voorkwam. Onderzoek van havenwater te Zevenbergen.

Het resultaat was dat de organische stoffen van plantaardigen, niet van dierlijken oorsprong waren en dat de onaangename reuk en smaak van het water, waarschijnlijk waren toe te schrijven, aan sporen van suiker en slijm of lijmhoudende zelfstandigheden, welke in het onderzochte water werden gevonden.

Bij het gemeentebestuur van Princenhage werd door den inspecteur aangedrongen op maatregelen om uitloozing van privaten in een moddersloot achter twee woningen tegen te gaan. Modderpoel te Princenhage.

Het ontstaan van cholera asiatica te Oudenbosch gaf aanleiding toe een bezoek aan deze gemeente.

De ziekte had zich in het onreinste gedeelte der gemeente geopenbaard, waar open mestvaalten met daarop geplaatste privaten huis aan huis werden gevonden, en overbevolkte woningen, waarvan sommigen voor verblijf van menschen geheel ongeschikt waren. De inspecteur wees op de noodzakelijkheid van het onschadelijk maken van mestvaalten, daar het wegruimen niet raadzaam was, het reinigen van goten en slooten, het ontsmetten van privaten, huizen en besmette voorwerpen door een daartoe van gemeenteswege aangesteld personeel, onder vertrouwbare contrôle, het doen zuiveren en witten van de woningen van minvermogenden, met voorziening van versch ligstroo, het vaststellen eener verordening waaabij mestvaalten en verzamelingen van vuil voor en om de woningen in den bebouwden kring der gemeente worden verboden en op het onbewoonbaar verklaren van woningen, welke voor de gezondheid schadelijk moeten worden geacht. Maatregelen te Oudenbosch.

Op een adres van het gemeentebestuur te Breda van J. van den Bergh om een lompenmagazijn, midden in den bebouwden kring der gemeente op te rigten, adviseerde de inspecteur tot afwijzing, op grond, dat dergelijke bergplaatsen in volkrijke buurten daargesteld, schadelijk voor de volksgezondheid moeten worden geacht. Bergplaats van lompen.

De meeste straatgoten, waardoor afval van visch, gier, enz. wordt afgevoerd, verkeeren in hoogst onreinen toestand. Verzamelingen van vuil van allerlei aard worden in de gemeente aangetroffen en het gebrek aan privaten bij de woningen der minvermogenden geeft tot groote onzindelijkheid aanleiding. Een sloot langs de vestingwal tot aan de Nieuwstad was gevuld met rottend vuil. Onreinheid te Woudrichem.

De inspecteur drong bij den burgemeester op verbetering dezer toestanden aan en rigtte daarna een schrijven aan burgemeester en wethouders, waarin hij in bedenking gaf daaraan een einde te maken en eene verordening op de reinheid in het leven te roepen.

Begraafplaats te Cuijk. De Kerkeraad der Hervormde gemeente te Cuijk verzocht aan het gemeentebestuur vergunning tot het vergrooten van de bestaande begraafplaats.

Daar deze minstens 25 maal de oppervlakte, benoodigd voor het vermoedelijk getal der aldaar jaarlijks te begraven lijken had en door bijvoeging van het bedoelde perceel, de naast bijgelegen gronden, voor bouwterrein geschikt, onnoodig in waarde werden verminderd, gaf de inspecteur in overweging eene gedeeltelijke vergrooting te doen plaats hebben door bijvoeging van slechts het achterste gedeelte van genoemd perceel. Daardoor behielden de gronden in den omtrek den bij de wet bepaalden afstand van de begraafplaats, en tevens de geschiktheid om als bouwterrein te worden gebruikt.

Gasthuis voor besmettelijke ziekten te Boxtel. Door den predikant der Hervormde gemeente te Boxtel werd de aandacht van den inspecteur gevestigd op het feit, dat naar aanleiding eener aanschrijving van gedeputeerde Staten van Noord-Brabant den 31 Juli 1873, door het gemeentebestuur een gedeelte van het oude schoollokaal was ingerigt tot een gasthuis voor epidemische lijders.

Hoewel voornoemde predikant in betrekking tot bedoelde aanschrijving niet in het juiste denkbeeld verkeerde, werd door den inspecteur berigt, dat hij de zaak aan een onderzoek zou onderwerpen. Na lokaalonderzoek werd bevonden, dat eene inrigting voor contagieuse ziekten, volgens art. 7 der wet van 4 December 1872, (*Stbl.* n°. 134), in aanbouw was en middelerwijl een gedeelte van het niet in gebruik zijnde oude schoollokaal tot dat doel werd gebezigd.

Militaire apotheek. De geneesheer te Grave, niet bevoegd geneesmiddelen aan zijne lijders te leveren, rigtte de vraag aan den inspecteur of het hem, daartoe van regeringswijze aangesteld, geoorloofd zoude zijn om in de militaire apotheek geneesmiddelen voor militaire lijders gereed te maken, die hij geneeskundige hulp zou verleenen.

Deze gaf te kennen, dat er zijnerzijds geene bezwaren tegen bestonden, daar de militaire apotheker niet onder contrôle van het geneeskundig Staatstoezigt geplaatst, van zijne verrigtingen zoo noodig rekenschap verschuldigd is aan de militaire overheid.

Verzamelplaats van vuilnis te Breda. Eene uitvoerige correspondentie had plaats tusschen diakenen der Nederlandsche Hervormde gemeente te Breda, den minister

van Binnenlandsche Zaken, de gedeputeerde Staten van Noord-Brabant en den inspecteur aangaande een vijftal niet overdekte mestputten en eene stinksloot in de nabijheid van woningen, behoorende onder het beheer van voornoemd kerkbestuur. Nadat de zuivering van bedoelde sloot plaats had, doch door het gemeentebestuur tot het opruimen of onschadelijk maken der mestputten niet werd overgegaan, wendden de diakenen zich tot den minister van Binnenlandsche Zaken, waarna door gedeputeerde Staten het advies van den inspecteur omtrent deze aangelegenheid werd gevraagd. Het antwoord was, dat hij het heerschen van cholera de toepassing van art. 6 der wet van 4 December 1872, (*Stbl.* n°. 134) en van art. 46, al. 1 en art. 47, al. 2 der algemeene politieverordening behoort plaats te hebben en bij gevolg het opheffen of onschadelijk maken van bedoelde mestputten moest geschieden.

Duiker onder de spoorwegbaan door de Strang te Ravenstein.

Door den burgemeester van Ravenstein werd aan een lid van den geneeskundigen Raad voor Noord-Brabant en Limburg berigt, dat hij van eene vriendelijke zijde was opmerkzaam gemaakt, dat onder de spoorwegbaan loopende tak der rivier de Maas, genaamd de Strang of haven, geen duiker zou worden geplaatst, waardoor de strooming naar de oostzijde zou worden onderbroken, en dat vermits de gemeente zuidelijk en westelijk door veel stilstaand water was omgeven, hetzelfde gevaar ten oosten dreigde. De inspecteur gaf te kennen, dat hij op officieele aanvraag van den burgemeester, onder overlegging der noodige bescheiden, zich bereid verklaarde de zaak in loco te onderzoeken en daarover te rapporteeren. Daaromtrent werd verder niets vernomen.

Pokken-epidemie te Tilburg.

Met het oog op het al of niet toestaan van verlof aan militairen naar Tilburg, rigtte de eerstaanwezende officier van gezondheid bij het garnizoenshospitaal te Breda de vraag aan den inspecteur of de pokken-epidemie aldaar als geëindigd kon worden beschouwd, waarop in ontkennenden zin werd geantwoord.

Desinfectie der privaten langs lijn Boxtel-Goch.

Toen cholera asiatica zich in Pruisen had vertoond, verzocht de inspecteur, met het oog op de verspreiding dier ziekte door reizigers, die niet zelden in lichten graad door buikloop aangetast van de privaten aan de stations gebruik maken, waardoor besmetting kan ontstaan, den directeur van exploitatie der lijn Boxtel-Goch de privaten aan de stations dier lijn te doen reinigen en ontsmetten, door twee malen daags een halven emmer water, bedeeld met $^1/_2$ kilogram ijzervitriool (sulphas ferrosus) en $^1/_8$ liter ruw carbolzuur langs de trechters der privaten te doen afvloeijen in de privaatputten.

Of aan het verzoek is voldaan, bleef den inspecteur onbekend.

Rijkskweekschool voor vroedvrouwen.

Door tusschenkomst van den inspecteur zijn de volgende drie personen als leerlingen op 's Rijks kweekschool voor vroedvrouwen te Amsterdam geplaatst: Mejj. Scheeders, Bongers en David.

Door den inspecteur zijn tot verschillende doeleinden bezocht 25 gemeenten en voornamelijk wegens bemoeijingen, die het gevolg waren van de invoering der wet, houdende voorziening tegen besmettelijke ziekten.

Veranderingen in het geneeskundig personeel.

Sedert de vorige vergadering hebben de volgende veranderingen in het personeel plaats gehad.

Gevestigd: Th. S. Koperberg, arts te Oosterhout; M. B. Anderegg, genees-, heel- en verlosk. te Mil; H. F. J. Immens, arts te St. Michiels Gestel; G. H. van Everdingen, med. doct. te Oirschot; A. F. X. Dochez, apoth. te Bergen-op-Zoom; P. G. Steensma, apoth. te Breda; J. Steenmeijer, plattel. heel- en vroedm. te Steenbergen; J. P. Dozij, med. chir. et art. obst. dr. te Geertruidenberg; Cools, genees-, heel- en verlosk. te Vessem.

Vertrokken: W. Bodenstaff, plattel. heel- en vroedm. van Schaijk naar Someren; C. de Jong, med. doct. van Steenbergen naar Breda; C. Alting, apoth. te Breda; J. Huijsman, plattel. heel- en vroedm. van Zundert naar Goirle; dr. Titsingh van Geertruidenberg naar Maassluis.

Overleden: D. Bausch, gep. chir.-maj. te Giessen; J. F. Aalbes, heel- en vroedm. te Steenbergen.

Onbevoegde uitoefening der praktijk.

J. Hartjes, arbeider te Berchem, herhaaldelijk door de regtbank te 's Bosch veroordeeld wegens uitoefening der geneeskunst zonder bevoegdheid, werd op nieuw door den inspecteur bij den heer officier van Justitie aangeklaagd.

Een persoon te Veghel, lijdende aan angina catarrhalis, onder behandeling van den geneesheer aldaar, werd des nachts door voornoemden Hartjes bezocht en behandeld; des anderen daags 's avonds was patient een lijk.

Typhus.

Typhus en febr. typhoïd. werd waargenomen in Juni te Helmond, Velp en Standdaarbuiten.

In Augustus te 's Bosch, in het militair hospitaal te Breda en te Boxtel.

In September te Boxtel, St. Michiels Gestel, Vught, Zevenbergen, Oijen, Waspik, Oudgastel, Veghel, Dinteloerd, 3 in een huisgezin, te Rijsbergen, waar het drinkwater slecht was (zie *Verz.* 1872, blz. 169).

In October te Dussen, Boxtel, Veghel, Rijsbergen, Oud- en Nieuw Gastel, Oosterhout, Almkerk, Goirle en Esch.

In November te Orthen, Almkerk, Emmikhoven, Dussen, Dongen, 's Bosch en Geldrop.

De pokken-epidemie, welke van 1871 tot de helft van 1873 Noord-Brabant teisterde, is van af Augustus geweken. Pokken.

52 sterfgevallen kwamen in de maanden Mei, Juni en Juli voor.

In Mei te Dinteloord 3, Tilburg 19.

In Juni te Tilburg 22, Dinteloord 3, Dongen 1 en Capelle 1.

De in Juni aan confluëerende pokken overleden lijder te Dongen, waarschijnlijk te Tilburg besmet, was niet gevaccineerd. Ontsmetting en vernietiging van voorwerpen, waarmede de lijder in aanraking was geweest, had plaats; zijne inwonende zuster niet gevaccineerd, werd ingeënt. Het bleek dat zij vóór de inenting besmet was. Pokken vertoonden zich, welke onder den invloed der inenting gunstig verliepen.

In Juli te Dongen 1, te Diessen 1 en te Tilburg 1. In Juni werd op voorstel van burgemeester en wethouders te Tilburg eene som van *f* 1200 door den gemeenteraad vastgesteld om vaccinatie en revaccinatie op groote schaal te doen verrigten; daarmede werden 4 geneesheeren belast.

In October deed zich het laatste geval van pokken te Tilburg voor, nadat in Augustus en September zich geene gevallen meer hadden vertoond.

Ofschoon het beddegoed met toebehooren van den laatste in Juli overleden pokzieke was onteigend en vernietigd, was het huisraad, kleederen enz. op een zolder in een ander huis bewaard gebleven.

Na twee maanden had de laatste patient zich op dien zolder onledig gehouden met eenige voorwerpen daarvan uit te zoeken, die zij verlangde te koopen. Eenige dagen later werd zij door pokken aangetast en in het gasthuis opgenomen.

Van de 10 in 5 huisgezinnen in de maanden Mei en Junij door pokken aangetasten te Dinteloord zijn er 6 overleden, van een der lijder was de oorsprong van besmetting onbekend, 9 werden door persoonlijk verkeer besmet.

Sporadische gevallen deden zich voor in Mei te Hilvarenbeek, in Juni te Bergen op Zoom, Dongen, Alphen, Westelbeers en 's Gravenmoer.

De mazelen, welke reeds in April te Werkendam en de Werken eene epidemische uitbreiding hadden gekregen, duurden in Mei en Juni voort en behielden een goedaardig karakter. Van daar verspreiden zij zich zuidwaarts naar Almkerk, Emmikhoven, Dussen, doch in mindere mate te Geertruidenberg, waar een enkel geval werd waargenomen. Mazelen.

Over het algemeen werd geene geneeskundige hulp ingeroepen, grootendeels een gevolg van het goedaardig karakter.

Nogtans mogt afkeer van het aanbrengen van het kenmerk

met den naam van „besmettelijke ziekte" niet buiten rekening worden gehouden.

Sporadische gevallen werden waargenomen in Juli te Eindhoven, Helmond en Deurne.

Roodvonk. Tot het laatst van Juni werd roodvonk in Almkerk, Emmikhoven en Dussen waargenomen, als einde der epidemie, die zich in April had ontwikkeld.

Ofschoon zonder epidemische uitbreiding kwamen in de maanden Juni, Juli en September eenige gevallen van roodvonk te St. Michiels Gestel voor.

Te Baarle Nassau bepaalde zich hoofdzakelijk de ziekte tot enkele huisgezinnen, waar 4 tot 5 lijders werden aangetast; op zich zelf staande gevallen werden van tijd tot tijd gezien. De ziekte was van goedaardigen vorm.

Overigens deed zich in Juli een geval voor te Eethen, Andel en te Meeuwen, terwijl enkele lijders te 's Bosch werden aangegeven.

In Augustus vertoonde zich roodvonk te Breda en te Mil in 3 gezinnen 5 lijders.

In September te Dinteloord en te 's Bosch.

Angina diphtherina. Angina diphtherina is voorgekomen in Juni te Almkerk, in Juli te Bergen op Zoom, in September te Mil en te Steenbergen, in October te Boxtel (gehucht Lennisheuvel), te Breda in November 2 gevallen in hetzelfde huis.

Cholera nostras. Een geval van cholera nostras kwam te 's Bosch in Mei, een te Zevenbergen in Augustus voor. Alle verschijnselen van cholera waren aanwezig, zonder dat een bepaalde oorzaak, die aanleiding tot die ziekte zou hebben gegeven, aan te wijzen was.

Beide herstelden en deze gevallen werden door geene andere gevolgd.

Febris intermittens. Febris intermittens kwam in de maand October te Oosterhout voor onder de zoogenaamde poldergasten, welke werkzaam waren geweest bij Rotterdam aan het dempen der plassen.

Febris puerperalis. Van twee gevallen van febris puerperalis te Uden in Mei en van een in Juni werd melding gemaakt.

Dysenterie. Van 29 Augustus tot 1 October deden zich 12 gevallen van dysenterie voor in het garnizoen te Grave, waarvan 4 met doodelijken afloop. De laatst aangetaste was een soldaat, die als hulpoppasser bij de zieken was in dienst geweest. Omtrent het ontstaan en de verspreiding is niets bekend. Gevallen kwamen voor op verschillende kamers der infirmerie en bij soldaten in tenten op een der bastions gehuisvest.

In Augustus werd een geval waargenomen te Herpen; in September te Diessen en te Oeffelt; van 4 aangetasten in het-

zelfde huis, bezweek de moeder, eene 70jarige vrouw. Dysenterie vertoonde zich in October te Erp in 4 huisgezinnen, een kind overleed. Ook te Sambeek.

Te Bergen-op-Zoom overleden in den nacht van den 23 op den 24 September 3 lijders aan asiatische cholera; deze waren de eerste gevallen dier ziekte, die in Nederland werden waargenomen. Cholera asiatica te Bergen op Zoom.

Een arbeider had kolen gelost uit een schip, komende van Ruhrort. Deze werd door diarrhoea in hevigen graad aangetast. Gedurende 4 dagen werd hij opgepast door zijne vrouw, door de moeder en den broeder der vrouw.

De moeder van de vrouw werd den 23 des morgens te 9 ure, de broeder ten half vier en de vrouw (van de aan diarrhoea lijdende) des nachts te 1 uur ziek en onder verschijnselen van cholera naar het daartoe ingerigt ziekenhuis gebragt, alwaar zij des nachts zijn gestorven.

De bejaarde moeder, bij den man (1en patient) in huis, werd lijdende aan diarrhoea, zoo ook hij, werd na den dood zijner nabestaanden, met cholera-typhoïd naar het gasthuis overgebragt. Beide zijn hersteld.

Het onmiddellijk isoleeren der lijders in het daartoe ingerigt ziekenhuis en het onverwijld plaatsen der lijken in het lijkenhuis, gepaard aan eene naauwgezette desinfectie van woningen en voorwerpen, waarmede de lijders in aanraking geweest waren, mogen als redenen worden beschouwd, dat de ziekte in haren loop is gestuit geworden.

Omtrent het ontstaan der ziekte is tot dusverre geene zekerheid, tenzij de besmetting door het schip uit Ruhrort is aangebragt.

Hier werd den 3 October het eerste geval waargenomen; het betrof een bakkersknecht, die eenige dagen aan diarrhoea lijdende, uit het besmette Dordrecht was aangekomen. Onmiddellijk werd hij naar het stedelijk ziekenhuis overgebragt, alwaar niettegenstaande door den inspecteur herhaaldelijk was gewezen op de noodzakelijkheid een uitsluitend voor besmettelijke ziekten bestemde inrigting te hebben, nog 6 lijders aan andere ziekten werden verpleegd. Breda.

Op den 6 werd een kind (2e lijder) in voornoemde inrigting aangetast, dat bezweek. De overige lijders werden toen naar elders overgebragt.

Het 3e geval was op 6 October in dezelfde straat. Verband tusschen beide gevallen is niet te vinden. Den 7 openbaarde zich de ziekte in een ander gedeelte der gemeente bij eene lijderes, die niet in aanraking was geweest met een der vorige lijders, maar een familielid met ligte diarrhoea had bezocht.

Van den 7—12 kwamen geene gevallen voor.

Van den 13 October tot 22 November werden nog 29 gevallen geconstateerd, zoodat in het geheel zijn aangetast 33 personen.

Het getal overledenen bedraagt 28. In de week van 5—11 October 3; van 12—18, 7; van 25—1 November 5; van 2—8, 2; van 9—15, 1; en van 15—22, 3.

Ofschoon de meeste gevallen, zooals in de epidemie van 1866, aan den linker oever der Mark plaats hadden, werden in de Antwerpsche barakken (nu lange Gampelstraat), destijds een belangrijk brandpunt, slechts twee gevallen gezien.

Dit laag gedeelte, hetwelk bij hoogen waterstand onderliep, is na de epidemie van 1866 aanmerkelijk opgehoogd en de meeste woningen zijn geheel vernieuwd.

De sterfte-verhouding is zeer ongunstig. Op enkele uitzonderingen na trad de dood binnen 24 uren in. De vorm der ziekte was de paralytische, bij velen bedroeg de hoevoelheid door maag- en darmkanaal ontlaste stof slechts 2 à 5 liters, terwijl 4 à 6 uren na de eerste verschijnsels van diarrhoea de meeste lijders zonder pols werden aangetroffen. Van de 18 eerst aangetasten overleden er 15.

Een forsch, sterk man, die als oppasser bij de verpleging van choleralijders in het ziekenhuis behulpzaam was geweest, bezweek binnen 12 uren.

Onder de aangetasten waren er 15 beneden den leeftijd van 10 jaren.

De twee laatste gevallen (18 en 20 November) met doodelijken afloop kwamen voor in een huis midden in de gemeente, waar de man eenige dagen bevorens (13 en 14 November) aan hevige diarrhoea had geleden, 20—30 stoelgangen daags, en zonder geneeskundige behandeling was gebleven; zijn kind en vrouw werden slagtoffers.

De gezondheids-commissie heeft met de meeste zorg aangedrongen op geregelde en naauwgezette ontsmetting van woningen, privaten en voorwerpen, waarmede de lijders waren in aanraking geweest, waarin zij eindelijk mogt slagen. De door het gemeentebestuur tot ontsmetting aangestelde personen waren onder contrôle van den inspecteur van politie, die zich met ijver van zijne taak kweet.

Daar waar met zorg was ontsmet, bepaalde de ziekte zich bij de aangetasten. Daarentegen bij verwaarlozing van nauwgezette ontsmetting, zooals in twee huisgezinnen het geval was, werd de ziekte aan anderen overgebragt.

Oudenbosch. Van den 23sten October tot den 1 November werden te Oudenbosch 27 personen door cholera aangetast, waarvan 15 over-

leden. De oorsprong van besmetting is niet bekend, maar het brandpunt van besmetting was de Nieuwstraat, de onreinste buurt der gemeente, waar 25 van de 27 gevallen werden aangetroffen.

Gelijk bij de vorige epidemiën werd opgemerkt, vond ook hier de cholera haar voedsel in onreinheid.
Voor elke woning, welke over het algemeen klein, vochtig en onzindelijk was, bevond zich eene opene mestverzameling, waarop bij de meesten privaten werden aangetroffen. Art. 6 der wet van 4 December 1872 (*Stbl.* n°. 134) hetwelk bij het dreigen der cholera in werking had moeten treden, was niet toegepast. De aangetasten behoorden allen tot de behoeftige klasse.

De vorm der ziekte was de paralitische, de meeste gevallen verliepen binnen 24 uren met den dood.

Den 1sten November werd een schipper, die den 22sten October van Breda was gekomen door cholera te Woudrichem aangetast. Het vaartuig lag op stroom voor de gemeente, zonder gemeenschap met den vasten wal (art. 10 der wet van 4 December 1872 (*Stbl.* d°. 134). Verder kwamen er geene gevallen voor. **Woudrichem.**

Den 3 November deed zich het eerste geval voor te Zevenbergen. Tot den 13 werden 6 personen aangetast, waarvan 3 overleden. 4 lijders zijn behandeld in een afzonderlijk gebouw, tot opname van besmettelijke zieken bestemd. **Zevenbergen.**

Van het ontstaan der besmetting is niets gebleken. Voor desinfectie van besmette voorwerpen is zorg gedragen. **Capelle.**

Een arbeider, die te Dordrecht in een suikerfabriek gewerkt had, werd den 4den November aangetast.

Dit geval, hetwelk met den dood eindigde, had geene gevolgen.

Door den adjunct-inspecteur wordt het navolgende medegedeeld: **Mededeelingen van den adjunct inspecteur. Ingekomen stukken.**

a. van den Minister van Binnenlandsche Zaken

1°. Missive dto. 20 Mei, bevattende de vraag of aan personen, die als leerlingen in de verloskunde wenschen te worden ingeschreven, geene hoogere eischen konden worden gesteld en in het bijzonder aan die, welke te Amsterdam als vroedvrouwen wenschen te worden opgeleid.

Het antwoord was dat de eischen voor beide categoriën, met het oog op het bestaande gebrek aan vroedvrouwen, ofschoon wenschelijk, moeijelijk strenger konden worden gesteld.

2°. Missive dto. 23 Junij, waarin, naar aanleiding van een berigt van de Belgische regering, die na gehoord te hebben de provinciale geneeskundige commissiën van oordeel is, dat het beter ware de ziekten niet te noemen, van welker verschijning

in aangrenzende provincien door de wederzijdsche geneeskundige autoriteiten mededeeling behoort gedaan te worden, hij wordt verzocht te melden welke meening door hem wordt gedeeld, omtrent het al of niet bepalen dier ziekten.

Hierop werd geantwoord, dat het hem wenschelijk voorkwam dat die ziekten werden bepaald, terwijl hij als zoodanig voorstelde de ziekten genoemd in art. 1 der epidemiewet, benevens dysenterie, kwaadaardige oogziekte en hondsdolheid.

De beslissing hierop werd medegedeeld in de missive des Ministers van den 15 September 1873 n°. 234, 9e afd. (zie verslag van den inspecteur).

b. van gedeputeerde Staten:

3°. Mededeeling dat zij ingevolge zijn advies geene aanleiding gevonden hebben om op grond van art. 46 der wet van 10 April 1869 (*Stbl.* n°. 65) de sluiting te bevelen van de Roomsch Catholijke begraafplaatsen te Buggenum, Velden, Limbricht, Schimmert, Margraten en van de algemeene begraafplaats in laatstgenoemde gemeente, omdat de verbeteringen, die door den geneeskundigen ambtenaar waren voorgesteld, aldaar waren aangebragt.

4°. Kennisgeving dat zij geen voldoenden grond gevonden hebben om volgens het voorstel des adjunct-inspecteurs de bijzondere Roomsch Catholijke begraafplaatsen in het dorp Meerlo, te Nieuwstadt, Nuth en Beek te sluiten, doch dat zij de gemeentebesturen, waar zulks volgens zijne mededeeling niet plaats vond, hebben aanbevolen om meer regelmatig te begraven, met inachtneming van de bij art. 22 der wet bepaalde afstanden en om geene lijken te roeren binnen den bij art. 23 gestelden tijd.

5°. Extract uit het register hunner besluiten, waarbij aan burgemeester en wethouders van Ulestraten wordt toegestaan het verzoek, dat het tijdstip (1 September) waarop de sluiting der roomsch catholijke begraafplaats aldaar was bevolen, worde verlengd tot 31 December dezes jaars.

6°. een schrijven, waarbij verzocht werd te vernemen, of de vraag van burgemeester en wethouders van Jabeek, om eene wijziging te mogen aanbrengen in de door den geneeskundigen ambtenaar voorgestelde wijze van afsluiting der Roomsch Catholijke begraafplaats kon worden ingewilligd.

Het antwoord was toestemmend, terwijl door den adjunct-inspecteur tevens werd gewezen op het verkeerde, dat de toegang naar de kerk noodeloos over de lange zijde der begraafplaats plaats hebbe.

7°. Afschrift van Zijner Majesteits besluit van 20 September,

houdende vernietiging van het besluit der gedeputeerde Staten van Limburg, waarbij de sluiting werd bevolen van de bijzondere roomsch catholijke begraafplaats in het dorp Obbicht (Zie verzameling van stukken van 1873 blz. 154).

8°. Afschrift van hun besluit dd. 6 Juni 1873, waarin aan den heer Pastor, fabriekant te Lemiers (Vaals), wordt medegedeeld, dat op hunne weigerende beschikking omtrent eene aanvraag, strekkende om het water van een langs zijne kunstwolfabriek loopend beekje, dat zich in de Selzerbeek uitstort, op de daarbij bedoelde wijze ten behoeve zijner fabriek te gebruiken en daarna weder in de Selzerbeek te laten afvloeijen (zie *Verz. v. st.* 1870, blz. 408), niet kon worden teruggekomen, doch dat zij niet ongenegen zullen worden bevonden om eene nadere aanvraag van genoemden fabriekant in overweging te nemen, wanneer hij zich daarbij verbindt het gebruikte water niet weder in de beek te laten afloopen, dan nadat het op de door den geneeskundigen inspecteur voorgestelde wijze zal zijn gezuiverd.

9°. Eene missive van den 27 Juni 1873, waarin worden verzocht consideratiën en advies omtrent een adres van den heer Binterim te Vaals, om van het water der Selzerbeek aldaar gebruik te maken, ten behoeve zijner wolwasscherij en volmolen en daarbij tevens, indien de vergunning kan worden verleend, op te geven de voorwaarden of bepalingen, die daaraan moeten worden verbonden. Hierop werd geantwoord, dat behalve genoemde takken van nijverheid in die fabriek er ook wordt uitgeoefend eene lakenwasscherij; dat uit een plaatselijk en scheikundig onderzoek was gebleken, dat de aangelegde vijver niet voldoende was om het water uit de lakenwasscherij — de eenige tak van nijverheid, die toenmaals werd geëxploiteerd — behoorlijk te zuiveren; dat zulks met het afvalwater uit de wolwasscherij en volmolen nog meer het geval zal zijn, en dat dus volgens zijn advies, de concessie aan den heer Binterim niet kon worden verleend als onder voorwaarde, dat zijn fabriekswater zuiver en geschikt tot drinkwater in de beek terugvloeije door zuiveringsmaatregelen, welke de fabriekant in zijn belang het best rekent.

10°. Een schrijven van 8 Augustus, waarbij onder overlegging van het betrekkelijk proces-verbaal de commodo en incommodo, tot advies enz. wordt toegezonden, een adres van den heer Pastor te Vaals om gebruik te mogen maken van het water der Selzerbeek, onder voorwaarde het water zijner fabriek op de voorgestelde wijze te zuiveren. Het antwoord hierop was, dat tegen het verleenen dezer concessie geene bezwaren bestonden,

daar uit de genomen proeven gebleken was, dat het vroeger aangeraden middel, althans op kleine schaal, het gewenschte doel bereikte, doch dat als voorwaarde moest worden gesteld, dat, indien het resultaat op groote schaal minder voldoende was, de verder noodige maatregelen door hem zouden worden toegepast.

11°. Missive dto. 24 October, waarin werd medegedeeld, dat de gedeputeerde Staten, nu zij uit de rapporten hebben ontwaard, dat er middel bestaat om het afgewerkt water uit de fabrieken van de heeren Binterim en Pastor te Vaals weder rein en gezond aan de beek terug te geven, zij niet ongenegen zijn aan die fabriekanten de gevraagde concessie te verleenen, doch dat zij, ten einde zulks in het te nemen besluit te omschrijven, verlangden te weten, hoedanig de door den adjunct-inspecteur noodzakelijk geachte zuiveringsvijvers moeten worden ingerigt en welke middelen van contrôle op het zuiverings-proces moeten worden voorbehouden.

Hierop werd geantwoord dat hunne opvatting der betrekkelijke rapporten minder juist scheen: dat omtrent een zuiverings-procedé voor het water der fabriek van den heer Binterim geen rapport was uitgebragt en dat omtrent dat van den heer Pastor alleen was medegedeeld, dat de vergunning aan dezen kon worden verleend, indien de in het klein goed geslaagde proef van zuivering, voor de groote hoeveelheid dagelijks te verbruiken water uitvoerbaar was.

12°. Apostille dto. 30 Mei, waarbij werd verzocht berigt en raad omtrent een bijgevoegd verzoek door den heer Rocour te Eysden om in zijne zinkwitfabriek aldaar een' nieuwen tweeling-oven naast den bestaanden en met dezen overeenkomende op te rigten.

Hierop werd geantwoord dat er geen reden bestond om de gevraagde concessie te weigeren, terwijl tevens berigt werd dat uit het ingestelde onderzoek was gebleken, dat de loods, waarin zich het zinkwit verzamelt, werd vergroot, dat de loods tot berging van den afval en van de zinkerts in aanbouw was en dat de gezondheidstoestand der arbeiders niets te wenschen overliet.

13°. Extract uit hunne besluiten, waarbij de vraag van den heer Rocour toestemmend werd beantwoord, onder inachtneming der vroeger gestelde voorwaarden.

14°. Bij apostille van 12 Augustus werd tot berigt en raad onder het openbaar hygiénisch opzigt toegezonden het verzoek van den heer L. van Aubel te Maastricht, om in zijne brouwerij en branderij aldaar een stoomketel daar te stellen, terwijl uit het hierbij gevoegde proces-verbaal de commodo en incom-

modo bleek, dat de vereeniging van Vincentius à Paulo bevreesd was, dat de neerslaande rook uit den schoorsteen de speelplaats van hare nabijgelegene school onbruikbaar zou maken.

Na ingesteld plaatselijk onderzoek werd geadviseerd, de concessie te verleenen onder voorwaarde, dat de schoorsteen zoodanig worde ingerigt, dat het neerslaan van den rook aldaar worde verhinderd.

15°. Extract uit het register der besluiten, waarbij op bepaalde voorwaarden, waaronder die door den adjunct-inspecteur voorgesteld, de concessie aan den heer van Aubel wordt verleend.

16°. Missive dto. 30 Mei, waarbij naar aanleiding van de aanwijzingen door den adjunct-inspecteur gegeven (zie *Verz. van stukken* 1873 blz. 162) hem de vraag wordt gedaan, hun nader te doen kennen de namen der gemeenten waar, naar zijne meening, het 1ste lid van art. 7 der wet van 4 December 1872 (*Stbl.* n°. 134) toepassing zou moeten vinden.

In het antwoord hierop werden opgenoemd de gemeenten, waar zich spoorwegstations bevinden, diegene, welke zijn gelegen aan de Maas, de Zuid-Willemsvaart (kanaal lateraal), aan rijks- en provinciale wegen en verder alle diegene, welke behooren tot de drie andere opgenoemde categoriën.

Tevens werd uit de statistiek der sterfte en der ziektegevallen bij vroegere epidemiën aangetoond, de gegrondheid der voorgestelde hoofdpunten en het verkeerde om het bevolkingscijfer alleen tot grondslag voor de daarstelling van dergelijke inrigting te nemen.

17°. Missive dto. 8 Augustus, bevattende mededeeling, dat door burgemeester en wethouders van Beek was berigt, dat de door die gemeente loopende beek is uitgediept en schoongemaakt.

Op de noodzakelijkheid om die beek te reinigén, wier water tot drank wordt gebruikt, was door den adjunct-inspecteur, toen aldaar enkele gevallen van dysenterie waren voorgekomen, gewezen.

c. van den Commissaris des Konings.

18°. Apostille dto. 11 September, waarbij ter kennisneming en terugzending wordt gezonden, eene mededeeling van den kommandant der maréchaussée in Limburg, dat te Straelen (Pruissen) meer dan 200 personen lijdende zijn aan dysenterie.

19°. Afdruk eener circulaire aan burgemeester en wethouders dto. 23 Juli 1873, kabinet, waarin aangeraden worden de voorzorgsmaatregelen tegen de naderende cholera te nemen, met verwijzing op de belangrijke verpligting, die hun bij art. 6 der wet van 4 December 1872 (*Stbl.* n°. 134) is opgelegd.

20°. Afdruk eener circulaire dto. 3 October aan heeren burge-

meesters, om naar aanleiding van een schrijven des ministers van Binnenlandsche Zaken, zijne Excellentie regtstreeks iedere week opgave te zenden van de voorgekomen gevallen van cholera asiatica, tot mededeeling in de *Staatscourant*.

21°. Circulaire aan de burgemeesters en wethouders, waarin ingevolge des ministers verlangen wordt gewezen op de wenschelijkheid, dat de privaten vooral in logementen en slaapsteden meermalen daags worden gereinigd en dat van de bevoegdheid bij art. 6 der wet van 4 December 1872 verleend, worde gebruik gemaakt.

22°. Toezending met verzoek om zich daarnaar te gedragen, van een schrijven van de Koninklijke Pruissische Regering te Aken, waarin wordt verzocht dat door den adjunct-inspecteur kennis wordt gegeven van het heerschen van besmettelijke ziekte aan de landraden, wier regtsgebied grenst aan de streek, waar de ziekte voorkomt.

Aangezien die genoemde autoriteiten anderen waren als die, welke in des ministers voorschrift voorkwamen, werd aan Zijne Excellentie de vraag gerigt of het hare goedkeuring wegdroeg, dat de opgaven aan de landraden werden ingezonden: het antwoord des ministers was bevestigend.

d. van burgemeester en wethouders.

23°. van Wittem, behelzende de vraag of op grond van bestaande lidteekens, bewijzen van vaccinatie kunnen worden afgegeven door eenen anderen geneesheer als dengenen, die de inenting gedaan heeft.

Hierop werd geantwoord, dat volgens een schrijven van den minister, medegedeeld in het *Provinciaal blad*, lidteekenen van vroegere doorgestane inenting geen voldoenden waarborg geven dat de inenting met goed gevolg heeft plaats gehad en dat de kinderen, die geen bewijs kunnen leveren, afgegeven door den geneesheer die hen inentte, dus nogmaals moeten worden gevaccineerd.

24°. Van Noorbeek. Inlichting werd gevraagd of kinderen op de school mogen worden toegelaten, die op eene globale lijst als gevaccineerd zijn opgegeven en of de bewijzen van vaccinatie door Belgische geneesheeren geteekend, voldoende zijn.

Hierop werd geantwoord, dat de verklaringen moeten zijn geteekend door den geneesheer, welke de inenting deed, en dat die door Belgische geneeskundigen afgegeven aan de wet voldoen, wanneer die geneesheeren, ingevolge de overeenkomst met Belgie gesloten, geregtigd zijn in Nederlandsche grensgemeenten de praktijk uit te oefenen.

25°. Van Sittard, waarin wordt gevraagd hoe zij met

het oog op art. 17 der epidemiewet moeten handelen met kinderen, welke voor 1 Mei 1873 de school bezocht hebben en welke ingeënt zijn door een geneesheer, die thans overleden is.

Hierop werd geantwoord, dat zoo geen bewijs van inenting bestaat, die kinderen nogmaals moeten worden ingeënt.

26°. Van Sittard. Waarbij wordt overgelegd eene door den onderwijzer der openbare gemeenteschool aldaar gewijzigde lijst, bedoeld bij art. 5 van het Koninklijk besluit van 28 Februarij 1873 (*Stbl.* n°. 35), met verzoek te berigten of daaraan de goedkeuring des geneeskundigen ambtenaars kon worden gehecht.

Hierop werd gemeld, dat eene lijst, niet geheel overeenkomstig met het voorgeschreven model, niet voldoet aan het Koninklijk besluit.

27°. Toen zich een geval van dysenterie te Zwolgen (gemeente Meerlo) had voorgedaan, verzocht de burgemeester onder mededeeling van allezins doelmatige, door hem genomen maatregelen, aan den geneeskundigen ambtenaar eenige raadgevingen omtrent hetgeen verder door hem kon worden gedaan om de uitbreiding der ziekte te voorkomen en of hij met het oog op artikel 1 der wet van 4 December 1872 (*Staatsblad* n°. 134) de noodig geoordeelde maatregelen ook kon *bevelen.*

Bij het in die gemeente ingestelde plaatselijk onderzoek werden de te nemen maatregelen besproken en den burgemeester medegedeeld, dat zoolang de epidemie-wet niet toepasselijk was verklaard op dysenterie, hij de maatregelen slechts kon *aanraden.*

28°. Door den burgemeester van Meijel werd de vraag gedaan of geen nadeel voor de ingezetenen zijner gemeente kon ontstaan door de bezorging der brieven aldaar door den zoon van den te Baexem wonenden, aan hevige dysenterie lijdenden brievensteller, bij wien de zoon inwoonde.

Hierop werd bevestigend geantwoord en medegedeeld dat in art. 8 der wet van 4 December 1872 (*Stbl.* n°. 134) verboden was door onvoorzigtigheid of achteloosheid gevaar van besmetting, dat voorzien kan worden voor anderen, te doen ontstaan.

Tevens werd den burgemeester van Baexem verzocht deze handelwijze zoo mogelijk ten spoedigste tegen te gaan.

29°. Door het gemeentebestuur van Maastricht werden ter informatie toegezonden vier doelmatig ingerigte gedrukte formulieren van kennisgeving, moetende dienen tot behoorlijke ten uitvoerlegging van de epidemiewet.

30°. Door meerdere gemeentebesturen werd mededeeling gedaan van de besmettelijke ziekten, die in hunne gemeenten waren voorgekomen, terwijl enkele kennisgaven van hetgeen door hen, ingevolge de epidemiewet, was verrigt.

31°. Van Eijgelshoven, verzoekende mede te deelen welke stukken door Pruissische geneeskundigen, die verlangen verlof te vragen om in Nederland te practiseeren, moeten worden overgelegd en aan wie zij zich met dat verzoek hebben te wenden.

Het antwoord was dat er tot nu toe geen overeenkomst met Pruissen gesloten is, dat het verzoekschrift moet worden gerigt aan den Koning en dat volgens des adjunct-inspecteurs meening hierbij moet worden overgelegd de bewijzen van bevoegdheid en van vestiging.

32°. Door het gemeentebestuur van Buggenum werd de vraag gedaan om een brandspuitenhuisje, staande ter zijde van de roomsch catholijke begraafplaats aldaar, te mogen laten inrigten tot eene woning voor een hulpbehoevend gezin, dat geen onderkomen heeft, op voorwaarde dat hierbij noch put, noch pomp zou worden daargesteld.

Het antwoord was dat dit, zoo door iemand, door gedeputeerde Staten zou moeten worden goedgekeurd en dat, indien deze zich met die handelwijze konden vereenigen er van de zijde des adjunct-inspecteurs geene bezwaren zouden worden ingebragt, inzonderheid omdat de maatregel slechts van tijdelijken aard scheen te zijn.

33°. Door den burgemeester van Urmond werd de wenschelijkheid uitgedrukt, dat ter behoorlijke invulling der sterftelijst, de geneesheeren de oorzaken van overlijden in het Nederduitsch opgaven; hierop werd berigt dat de wet hieromtrent geen voorschrift geeft.

34o. Berigt van een burgemeester dat vele lijders aan dysenterie geene hulp van eenen geneeskundige inroepen, maar geneesmiddelen nemen van eenen apotheker, die deze zonder recept afgeeft.

35°. Door den landraad te Heinsberg (Pruissen) werd berigt, dat de dysenterie te Schoendorf en Neuharen een epidemisch karakter dreigt aan te nemen en dat zich een geval dier ziekte had voorgedaan te Obspringen.

36o. Een bierbrouwer te Ool (Herten) die zich vroeger (zie *Verz. van stukken* 1872 blz. 137) met eene klagt over den slechten afvoer van het water zijner stallingen en brouwerij tot den adjunct-inspecteur had gewend, verzocht dezen, toen meerdere zijner huisgenoten aan dysenterie leden, waarvan een was overleden, nogmaals aan het gemeentebestuur op eenen beteren afvoer van zijn afval-water en van nabijzijnde poelen te willen aandringen, onder mededeeling dat aan de daarstelling der beloofde goten tot nu toe niet was voldaan.

De adjunct-inspecteur wees het gemeentebestuur nogmaals op

de wenschelijkheid om hierin verbetering aan te brengen.

Het antwoord was dat reeds meerdere putten in de vier laatste jaren waren gevuld, doch dat die van den bierbrouwer op eigen grond ligt en dat de herstelling van den duiker niets zou vermogen, indien de kuil door den eigenaar niet werd gevuld.

In dien zin werd geantwoord.

37°. Door den kommandant der marechaussee in Limburg werd berigt dat Gabriels, die onbevoegd het beroep van tandheelkundige uitoefende, (zie *Verz. van stukken* 1873 bladz. 167) van Sittard was vertrokken.

Afschriften der volgende verordeningen werden ontvangen: van Roermond eene verordening, bevattende wijziging der bestaande op den verkoop en de keuring van vleesch;

Van Amby, Bergen, Bocholtz, Cadier en Keer, Eijgelshoven, Heerlen, Hoensbroek, Kerkrade, Limbricht, Mesch, Neer, Ottersum, Rimburg, Roggel, Simpelveld, Stramproy, Vaals, Venlo en Voerendaal verordeningen vastgesteld, ingevolge art. 9 der epidemiewet;

Van Roermond eene verordening tot bevordering van den afloop van het water der straten naar de gemeenteriolen;

Van Maastricht eene verordening betreffende het inrigten der secreten en eene verordening voor de plaatselijke gezondheidscommissie aldaar.

Door het gemeentebestuur van Noorbeek werd bericht dat de bestaande verordening tot voorkoming der verspreiding van epidemisch contagieuse ziekten was ingetrokken den 4 Augustus.

Door een geneeskundige werd de vraag gedaan of de epidewet ook toepasselijk was op dysenterie en hoe moest worden gehandeld bij het vervoer van lijders aan besmettelijke ziekten, indien de verordening bij artikel 9 dier wet bedoeld, niet bestond; het antwoord was dat de wet van 4 December 1872 (*Stbl.* n°. 134) niet, maar art. 6 der wet van 1 Juni 1865 (*Stbl.* n°. 60) wel op dysenterie van toepassing is en dat, indien de bedoelde verordening niet bestaat, het vervoer zonder deze zal vrijstaan.

Aan eenen plattel. heel- en vroedm. te Sittard, die ter viseering had gezonden een diploma als docteur en médicine verkregen in Belgie, werd bericht dat dit stuk voor geen visum vatbaar was, als strijdig met art. 1 der wet van 1 Juni 1865 (*Stbl.* n°. 59) en art. 1 derzelfde wet, (*Stbl.* n°. 60) wat aanbelangt het regt om krachtens hetzelve de geneeskunst in Nederland uit te oefenen en dat zelfs werd betwijfeld of dit diploma de bevoegdheid gaf om in Belgie te praktizeeren.

Lokaal onderzoek.

Sedert de laatste vergadering werden bezocht wegens epidemisch contagieuse ziekten: Grevenbicht, Schaesberg, Gulpen,

Thorn, Ottersum, Mook, Wessem, Limbricht, Baexem, Schinnen, Stevensweert, Herten, Vaals, Grathem, Geleen, Meerlo, Horn en Stein.

Wegens onderzoek van begraafplaatsen: Simpelveld, Hunsel, Baexem, Nuth en Oud Vroenhoven, die niet nadeelig voor de volksgezondheid werden verklaard en Nieuwstadt, die tot sluiting werd voorgedragen; Jabeek wegens wijziging in de afsluiting.

Schinveld werd met den inspecteur van het lager onderwijs bezocht tot het doen eener keuze van een terrein voor een nieuw schoollokaal; Baarlo (Maasbree) met den schoolopziener van het 7e schooldistrict tot het in oogenschouw nemen van het schoollokaal, dat schadelijk voor de gezondheid werd bevonden.

Wegens het onderzoek van fabrieken: Eijsden en Vaals.

Wegens het onderzoek van slagterijen: Roermond, Gulpen, Venlo, Valkenburg, Horn, Echt en Sittard.

Telkens werd nagegaan of er ook voor de volksgezondheid schadelijke toestanden werden aangetroffen en of aan artikel 17 der epidemiewet was voldaan; dit had in den regel ook plaats in gemeenten, die de geneeskundige ambtenaar doorreisde.

De bevinding omtrent dit laatste punt was de volgende:

Geheel overeenkomstig het voorschrift: in de openbare scholen te Grevenbicht, Gulpen, Wijlre, Horst, Thorn, Wessem, Vaals, (Dorp) Grathem, Eijsden, Jabeek en Sittard.

Onvolkomen in de openbare scholen te Nieuwstadt, Schaesberg, Gennep, Limbricht, Baexem, Vaals, (Vijhlen) Hunsel, (Dorp en Eel) Oud Vroenhoven, Baarlo, Steijl (Tegelen), Venlo (twee scholen) en Echt (in beide scholen).

Er was ten deze niets verrigt in de bijzondere scholen te Valkenburg, te Eijsden, Echt, Gulpen, in twee bijzondere scholen te Gennep, de openbare scholen te Simpelveld, Nuth, Maasbracht, Merkelbeek en Schinveld en in drie bijzondere scholen te Sittard.

Epidemische ziekten.

Slechts een geval van echte pokken werd in de maand Juni waargenomen te Brunssum bij eene 45 jarige gevaccineerde vrouw, wier dochter voor ruim drie weken uit het hospitaal te Luik, alwaar zij wegens pokken verpleegd werd, naar huis gekeerd was.

Te Oud-Vroenhoven werd in September en in November één geval van varioloïdes opgeteekend bij twee gevaccineerden; omtrent het eerste werd berigt, dat de lijder in de naburige gemeente Kesselt (Belgie) met pokleiders in aanraking was geweest.

Roodvonk werd waargenomen in Mei te Well, (Bergen) Beek en Eijsden, in Juni te Meerloo en Ottersum, in Augustus te Beek en Ottersum, en in October te Maastricht, in November te Klimmen en Wittem.

Van Schinnen werden twee gevallen medegedeeld, die bij onderzoek bleken dien naam niet te verdienen.

Het waren alle verspreidde gevallen, behalve te Ottersum, waar de ziekte zich meer epidemisch vertoonde, waartoe veel bijdroeg de handelwijze van eenen duitschen, tot het uitoefenen der geneeskunde in Nederland niet bevoegden geneesheer, die geen kennis gaf aan het gemeentebestuur en waar niets tot het tegengaan der verspreiding werd verrigt; de adjunct-inspecteur zag in een huis vijf lijders aan die ziekte.

Na het toepassen van desinfectie middelen en de overige bepalingen der epidemiewet, was de ziekte spoedig geweken.

Er stierven in het geheel aan roodvonk 8 personen.

Mazelen kwamen voor in Mei te Ottersum, in Juni te Grevenbicht, Gulpen, Herten en Urmond, in Juli te Bergen, Ottersum, Grevenbicht en Gulpen, in welke laatste gemeente de ziekte, die tot in de maand Augustus voortduurde, epidemisch werd verklaard, in November te Borgharen en Eijsden.

Er stierven aan mazelen 5 personen; te Gulpen herstelden alle aangetasten.

Aan kinkhoest, waarvan geen enkele kennisgeving werd ontvangen, stierven in Mei te St. Odilienberg 2 en te Weert 1; in Juli te Bergen, Ottersum en St. Odilienberg 4; in Augustus te Buggenum en te Venlo 1, en in September te Echt 2 kinderen.

Aan croup stierven in Juli te Maastricht, te Maasbree en te Roermond 1, in September te Maastricht 1, en in October te St. Pieter en Swalmen 1 kind.

Febris typhoïdea en typhus:

Hiervan werden gemeld in de tweede helft van Mei te Oud Vroenhoven 1 geval, in Juni te Beek 1, te Amstenrade 1, te Schimmert en te Limbricht 2 en Schaesberg 5, in Juli te Maastricht 1, in Augustus te Stein en te Beek 1, in September te Schin op Geul 1, te Weert 4, te Broeksittard 3, te Urmond, te Wijnandsrade, te Echt, te Stein en Limbricht 1, in October te Limbricht, te Bemelen, te Nuth en te Stein 1, te Maastricht 4 gevallen, in November te Maastricht 5 gevallen, te Limbricht 2 en te Horn 1.

Er overleden aan deze ziekte in Juni 5, in Juli 4, in Augustus 3, in September 8 en in October 5 lijders.

Door angina diphtherina werden aangetast in November te Geleen en te Maastricht één kind; beide met doodelijken afloop.

Van cholera asiatica werden twee gevallen, die beide doodelijk eindigden, waargenomen; een in Augustus te Einighausen (Limbricht) en één in October te Horn. Omtrent de oorzaken dier beide gevallen is niets bekend; het geval te Limbricht betrof

een 34jarigen man, die na 36 uren aan diarrhoea te hebben geleden, een dag later overleed; het andere een welgestelde vrouw, die in den tijd van 17 uren gezond en dood was.

Dysenterie. In de maand Mei deed zich een geval van dysenterie voor te Steen bij eenen 53jarigen man, die zich te Bokend (Pruissen), waar de ziekte heerschte, had opgehouden. In Steen kwam nog één geval onder behandeling in het begin van Augustus, twee in September èn één in October.

Den 20 Juli kwamen twee gevallen voor te Thorn, die spoedig door meerdere werden opgevolgd, waaruit zich eene belangrijke epidemie ontwikkelde, waardoor volgens opgave van het gemeentebestuur tot 20 September 144 personen in 94 woningen werden aangetast, waarvan 17 stierven; later werden nog 2 personen door die ziekte ten grave gesleept.

Eene groote ophooping van menschen, bij gelegenheid eener bedevaart, droeg niet bij, om de ziekte te verspreiden.

Den 4 Augustus deden zich de eerste gevallen dier ziekte voor te Wessem bij een aldaar logeerend kind uit Herten, dat naar zijne ouders werd vervoerd; omtrent de oorzaak bij dat kind is even als omtrent den oorsprong te Thorn niets medegedeeld.

Tot op 1 September worden van Wessem 16 gevallen vermeld, welk getal echter ver beneden de werkelijkheid is, daar vele personen zonder geneeskundige hulp in te roepen bleven rondloopen; in het geheel stierven aldaar aan die ziekte 19 personen.

Te Maastricht vertoonde zich een ziektegeval op den 4 Augustus, bij eenen persoon wonende op de Houtmaas, die ziek uit Dortmund (Pruissen) was te huis gekomen; hij werd onmiddellijk naar het epidemisch hospitaal overgebragt.

Den 6 Augustus deden zich twee gevallen voor te Mook bij twee jongelieden aan den Heumenschen molen, die ziek uit Pruissen waren gekomen; den 21 en 23 Augustus werden twee nieuwe gevallen in hetzelfde huis medegedeeld, met de bijvoeging dat in de nabij gelegen woningen diarrhoea heerschte; later deden zich daar dan ook meerdere lijders aan dysenterie voor, terwijl half September gemeld werd, dat de ziekte, die tot nu toe beperkt was geweest tot genoemd gehucht, zich ook in een ander gedeelte van het dorp had vertoond.

Te Mook stierven in het geheel 8 personen aan die ziekte.

Te Geleen deed zich in de eerste helft van Augustus één geval voor bij eenen 19jarigen jongeling, die in Pruissen aan de steenovens had gewerkt, en in dezelfde maand later nog drie gevallen bij-ziek naar huis gekomen personen uit dezelfde streek.

In September kwamen aldaar meerdere gevallen dier ziekte voor, waaruit zich eene epidemie ontwikkelde, die tot het laatst van October voortduurde en aan 11 personen het leven kostte.

Uit Ittervoort werd slechts een geval gemeld in Augustus, waarschijnlijk overgebragt uit Thorn; in die gemeente bezweken 2 personen.

Te Schinveld, Ulestraten, Gulpen en Urmond deed zich een geval voor in Augustus; het geval in de eerstgenoemde gemeente eindigde met den dood, te Urmond kwam nog een 2e geval voor in September.

Uit Sittard werden in het geheel twee gevallen medegedeeld, waarvan een in October, terwijl in die maand 2 personen er aan overleden.

Te Herten nam de epidemie eene belangrijke uitbreiding; van den 20e Augustus tot den 6e September werd van 33 gevallen bericht gezonden; het getal aangetastte, was echter zooals uit een plaatselijk onderzoek bleek, veel grooter; aan die ziekte overleden 14 personen.

De ziekte werd aangebragt door een kind uit Wessem vervoerd.

Te Vaals ontstond de dysenterie in het laatst van Augustus; het getal overledenen bedroeg 6, de ziektegevallen waren zeer menigvuldig,

Uit Baexem werden de eerste 5 gevallen gemeld den 23e Augustus; de ziekte nam aldaar eene zeer groote uitbreiding; meestal kwamen meerdere gevallen voor in één huis; in eene afgelegene pachthoeve bij welgestelde, doch onzindelijke menschen, stierven er vier.

De epidemie duurde nu eens meer dan eens minder hevig voort tot den 11e October; in het geheel bezweken aldaar op eene bevolking van 673 zielen 15 personen. Zij werd naar alle waarschijnlijkheid overgebragt uit Thorn.

Te Hunsel kwam dysenterie voor in het laatst van Augustus en in September; er overleden hieraan 6 lijders.

Uit Stevensweert werden de eerste gevallen gemeld op 1 September, een groot gedeelte der bevolking werd aangetast; het getal dooden bedroeg 4.

Uit Baexem werd de ziekte overgebragt naar Grathem, alwaar de eerste gevallen zich vertoonden in het begin van September en waaraan 5 personen overleden.

Te Weert kwam zij op denzelfden tijd voor; het aantal aangetasten was niet belangrijk; slechts één persoon werd er door ten grave gesleept.

Te Roermond vertoonden zich de gevallen in September en October bij drie personen liep de ziekte doodelijk af.

In September kwamen enkele gevallen voor te Neer, Nunhem, Jabeek en Linne; in October te Elsloo, Horn, Slenaken, Heythuijzen, Meerlo en Maastricht.

Het getal overledenen in het geheel hertogdom bedroeg gedurende deze epidemie 142, waarvan in Juli 4, in Augustus 36, in September 65 en in October 37.

In zeer vele gevallen kon de overbrenging door besmetting worden aangetoond.

Wet van 4 December 1872 (*Stbl.* n°. 134) op dysenterie toe te passen.

Toen de dysenterie zich in Limburg op meerdere plaatsen had vertoond, werd aan den minister van Binnenlandsche Zaken bij missive van 16 September in overweging gegeven om de wet van 4 December 1872 (*Stbl.* n°. 134) op die ziekte in dat hertogdom van toepassing te verklaren.

Door het Koninklijk besluit van den 16 October 1873 (*Stbl.* n°. 138) werd aan dat voorstel gevolg gegeven.

't Bureau van vaccinatie te Maastricht.

Na ontvangst van een schrijven van het erkende, nieuw opgerichte bureau van vaccinatie in het vroeger augustijnenklooster te Maastricht, inhoudende den dag waarop wekelijks aldaar kosteloos zou worden gevaccineerd, werd hiervan mededeeling gedaan aan gedeputeerde Staten van Limburg met vezoek zulks aan de gemeentebesturen bekend te maken; hicraan werd voldaan in het *Provinciaal blad* n°. 90.

Onderzochte begraafplaatsen

Aan gedeputeerde Staten van Limburg werden ingezonden de rapporten betrekkelijk de onderzochte begraafplaatsen, met vermelding der op deze daar te stellen verbeteringen.

Besmettelijke ziekten.

Van het voorkomen van besmettelijke ziekten werd aan den minister en gedeputeerde Staten ter zijner tijd kennis gegeven.

Weert. Rioolstelsel, vleeschkeuring. Schoollokaal te Zwartbroek.

Bij het gemeentebestuur van Weert werd nogmaals aangedrongen op de wenschelijkheid dat het rioolstelsel in die gemeente werd vernieuwd, dat voor eene betere vleeschkeuring werd zorg gedragen en dat het bestaande schoollokaal met onderwijzerswoning te Swartbroek door een ander werd vervangen.

Het antwoord des burgemeesters was, dat voor zooveel zulks van hem afhing en het met de bestaande toestanden overeen te brengen was, aan de gegeven wenken zou worden voldaan; dat voor een betere reiniging van beken en grachten zou worden zorg gedragen en dat de bestaande verordening op de keuring van vee en vleesch met vaster hand zou worden ten uivoer gelegd.

Ten opzigte der nieuwe school te Swartbroek werdt berigt, dat het plan hiervoor aan gedeputeerde Staten was gezonden en dat dit werk zou worden ondernomen zoodra het bekend zal zijn, dat daarvoor voldoende subsidien worden verleend.

Overlijden van een apotheker

Nadat door den burgemeester van Weert was medegedeeld het overlijden van den apotheker Moons aldaar, werd zijne aandacht

gevestigd op de verpligting voor de erfgenamen, voortvloeijende uit art. 20 en uit al. 2 van art. 11 en van art. 14 der wet van 1 Juni 1865 (*Stbl.* n°. 61). te Weert.

Volgens schrijven des burgemeesters was aan art. 20 voldaan en meende hij dat de opheffing der apotheek moest opgeschorst blijven, omdat bij de erfgenamen het voornemen bestaat de apotheek aan een ander overtegeven.

Waterput te Limbricht

Het gemeentebestuur van Limbricht werd nogmaals gewezen (*Verz. van stukken* 1873 blz. 157) op de wenschelijkheid, om den openbaren, aan den publieken weg staanden put te doen schoon maken en met eenen muur te omgeven. De burgemeester deelde later mede, dat hieraan was voldaan en dat de riolen of waterleidingen zouden worden gereinigd.

Beek te Meerssen.

Het gemeentebestuur van Meerssen werd verzocht de door de gemeente loopende beek te laten reinigen en veegen en voor meer zindelijkheid der riolen te zorgen.

Nadat nogmaals hierop was aangedrongen, werd aan het verzoek voldaan.

Groot getal overledenen zonder geneeskundige hulp te Simpelveld.

Op de vraag aan het gemeentebestuur van Simpelveld welke de redenen waren, dat zoovele personen zonder geneeskundige hulp stierven en of een geneesheer met de armenpraktijk belast was, werd geantwoord dat de armen die geneeskundige hulp verlangden, deze kosteloos konden krijgen en dat het niet inroepen van geneeskundige hulp grootendeels was toeteschrijven aan den verren afstand, waarop de naastbij zijnde geneesheer woonde.

Insanitaire toestanden te Schaesberg.

Het gemeentebestuur van Schaesberg werd gewezen op de wenschelijkheid dat een in de kom der gemeente aanwezige modderpoel werd gedempt; dat de wees-inrigting aldaar, die voor het getal verpleegden veel te klein was, werd vergroot en dat, zoo mogelijk, door betere inrigting der mestputten werd belet, dat bij regen het mestwater over den publieken weg loopt.

Aan de voorgestelde verbeteringen zou worden gevolg gegeven.

Maatregelen tegen dysenterie.

De besturen van gemeenten waar dysenterie voorkwam, werden herinnerd aan de maatregelen, medegedeeld in het *Prov. blad* n°. 85 van het vorige jaar.

Dysenterie te Thorn.

Toen zich te Thorn een paar gevallen van dysenterie hadden voorgedaan, werd het bestuur bij missive dto 24 Juli, behalve op die voorzorgs-maatregelen, gewezen op de bestaande, vroeger reeds opgenoemde insanitaire toestanden en ernstig aangedrongen daarin verbetering te brengen, daar het zich liet aanzien dat de op handen zijnde bedevaart, de verspreiding der ziekte zeer zou bevorderen.

Toen hierop den 9 Augustus geen antwoord was ontvangen en de ziekte meer uitbreiding kreeg, werden de raadgevingen

herhaald en verzocht, de bepalingen der bestaande plaatselijke verordening tegen epidemisch contagieuse ziekten, waaronder dysenterie was opgenoemd, streng toe te passen.

Het antwoord was alsnu, dat reeds na ontvangst van het eerste schrijven de noodige maatregelen waren aanbevolen en dat de toegang tot de school was ontzegd aan de kinderen uit huizen, waarin lijders aan dysenterie waren; later toen de ziekte meer algemeen dreigde te worden, werden nogmaals maatregelen tegen verspreiding der ziekte aangeraden en met het oog op het groot aantal vreemdelingen, welke die gemeente bezochten, voorgesteld de privaten van koffijhuizen en logementen dagelijks te doen ontsmetten met middelen, die reeds vroeger op voorstel des adjunct-inspecteurs door het gemeentebestuur kosteloos verkrijgbaar waren gesteld.

Maatregelen te Maastricht.

Toen zich in de Houtmaas te Maastricht een geval van dysenterie had voorgedaan, werd het gemeentebestuur aangeraden de woning, waaruit de lijder naar de inrigting tot verpleging van lijders aan besmettelijke ziekten was vervoerd, te doen desinfecteeren en andermaal gewezen op de aldaar en in de omliggende buurten heerschende onzindelijkheid en op een daar staande groote mestvaalt; tevens werd aangedrongen, met het oog op de dreigende cholera, op de strengere toepassing der bestaande plaatselijke verordeningen op de openbare reinheid, op het opruimen van vuilnishoopen, inzonderheid nabij pompen, ook in andere gedeelten der stad en op het dagelijks ontsmetten der urinoirs met carbolzuur; terwijl tevens werd herhaald de raad om in de straten, waar geene privaten in de woningen bestaan fosses mobiles daar te stellen; op het nut om eene gezondheids-commissie, waartoe het voornemen bestond, thans in het leven te roepen, werd de aandacht gevestigd.

Het gemeentebestuur zorgde voor de behoorlijke desinfectie der woning en meldde, dat reeds voor de ontvangst van dat schrijven, de aangeraden maatregelen gedeeltelijk waren genomen en verder zouden worden genomen en dat afschrift van de missive zou worden gezonden aan de onlangs benoemde gezondheids-commissie, ook ten einde zich spoedig te constitueeren, zooals ook plaats had.

Openbare reinheid te Venlo.

Aan burgemeester en wethouders van Venlo werd meerdere zorg aangeraden voor de openbare reinheid, inzonderheid in de achterbuurten, stegen en sloppen, alwaar tengevolge der slechte bestrating, het vuile water blijft stagneeren, hetgeen in verband met de slechte ventilatie, aanleiding geeft dat de lucht in de kleine, bedompte woningen wordt bedorven.

Openbare rein-

Het gemeentebestuur van Grevenbicht, waar in 1866 de cholera

vele slagtoffers had geeischt, werd gewezen op het hooge gewigt van reinheid en van genoegzaam goed drinkwater in het belang der openbare gezondheid. Hiervoor zou worden gewaakt. heid en drinkwater te Grevenbicht.

Op de circulaire, bevattende maatregelen tegen de naderende cholera, werden door de gemeentebesturen van Wittem, Grevenbicht en Maasniel antwoorden gezonden, vermeldende hetgeen door hen was verrigt. Antwoorden op de circulaire bevattende maatregelen tegen de cholera

De gemeentebesturen van Schinveld, Limbricht, Wessem, Stein, Vaals en Herten werden gewezen op de nadeelen der nabij de woningen bestaande uitgestrekte mestvaalten. Mestvaalten.

Aan burgemeester en wethouders van Vaals werd voorgesteld om de verzamelplaats van het drinkwater der Gaubeek te overdekken en om de voor de gezondheid schadelijke woningen, die meestal door fabriekarbeiders worden bewoond, te verbeteren of onbewoonbaar te verklaren, zoo noodig door het in het leven roepen eener plaatselijke verordening. Raadgevingen aan het gemeentebestuur van Vaals.

De invloed van het gemeentebestuur van Grathem werd ingeroepen om de ingezetenen te wijzen op de nadeelen, voortvloeijende uit de plaatsing der waterputten in het midden of in de onmiddellijke nabijheid van mestvaalten en uit de onzindelijkheid der woningen; tevens werd aanbevolen kosteloos chlooryzer te verstrekken tot zuivering van het drinkwater. Waterputten en onzindelijkheid te Grathem.

Op de sterftelijst eener gemeente gezien hebbende, dat een persoon was overleden aan hydrophobie, werden omtrent den tijd van ontstaan der ziekte enz. eenige vragen aan het bestuur gerigt. Verkeerde opgave op eene sterftelijst.

Het antwoord was dat de bedoelde persoon was overleden aan hydrops.

Toen bij het onderzoek over schoollokalen te Merkelbeek, Oud Vroenhoven, Hunsel, Baexem, Schaesberg, Gulpen, Thorn, Nuth en Grathem gebleken was, dat aldaar verbeteringen of herstellingen in het belang der volksgezondheid wenschelijk waren, werden de hiertoe betrekkelijke voorstellen aan de gemeentebesturen gerigt. Schoollokalen.

Daar, waar privaten van den publieken weg toegankelijk bestonden, werd aangeraden deze tusschen de schooluren te sluiten.

Aan de directien der maatschappijen van spoorwegen, die de provincie Limburg doorkruisen, werd bij missive van den 27 Augustus, met het oog op dreigende cholera en de heerschende dysenterie, verzocht te willen zorgen voor dagelijksche desinfectie der privaten aan spoorwegstations, met aanduiding der wijze, waarop zulks het best kon geschieden; hun antwoord was dat hieraan zou worden gevolg gegeven. Desinfectie van privaten aan spoorwegstations.

Aan de presidenten der geneeskundige commissien te Luik en Mededeeling

van contagieuse ziekten aan Pruissische en Belgische autoriteiten.

St. Truyen en aan de landraden van Heinsberg en Geilenkirchen werd kennis gegeven van de heerschende dysenterie en van het geval van cholera te Horn.

Uitvoering der wet van 4 Dec. 1872 (*Stbl.* n°. 134.)

De uitvoering der wet van 4 December 1872 (*Stbl.* n°. 134) liet veelal te wenschen over; indien hiertoe aanleiding bestond werd betere naleving aanbevolen; zoo werden de gemeentebesturen; waar aan art. 17 niet behoorlijk was voldaan, op die verpligting in verband met art. 18, gewezen; meestal werd bij een nader onderzoek verbetering aangetroffen.

Uit de sterftelijsten of opgaven der geneeskundigen ontwaard hebbende, dat ziekten, opgenoemd in art. 1 dier wet, in gemeenten waren voorgekomen, zonder dat door den burgemeester aan art. 26 was voldaan, werden aan dezen de noodige inlichtingen dienaangaande gevraagd, zooals aan den burgemeester van Beek, Bergen, Borgharen, Broeksittard, Brunssum, Echt, Eijsden, Limbricht, Schin op Geul, Ottersum, Oud Vroenhoven, Stein, St. Odilienberg, Urmond, Venlo, Voerendaal en Weert.

Meerdere besturen van gemeenten, waarin één of meer gevallen van besmettelijke ziekten zich voordeden, werden gewezen op de op hen rustende verpligtingen, voortvloeijende uit de epidemiewet.

Aan sommige gemeentebesturen werden voorlichtingen gegeven omtrent het oprigten van lijkenhuizen en dezelfder inrigting.

Werkzaamheden der scheikundige commissie.

Door de scheikundige commissie werd onderzocht water uit pompen of putten te Baexem, Roermond, Schaesberg, Thorn, Wessem, Stevensweert, Grathem, Geleen, en van de Selzerbeek, boven en onder de fabriek van den heer Binterim te Vaals.

Tevens werd eene analyse verrigt van guttaperchabuizen van zuigflesschen voor kinderen, waaruit bleek dat de witte van 24 tot 33°/₀ zinkoxijde bevatten, terwijl de bruine zinkvrij waren.

Verandering in het geneeskundig personeel.

Te Maastricht heeft zich gevestigd de eervol ontslagen officier van gezondheid 2e klasse L. E. Bachelier.

Te Sittard is overleden T. C. de Borman, doctor in de geneeskunde.

Te St. Pieter heeft J. Thans, doctor in de genees-, heel- en verloskunde de praktijk nedergelegd,

Te Weert is overleden J. M. Moons, apotheker.

Wetsovertreding.

Door den adjunct-inspecteur werden aan den officier van Justitie te Roermond ingezonden proces-verbalen tegen eenen te Goch (Pruissen) wonenden geneeskundige, die zonder hier te land bevoegd te zijn tot uitoefening der geneeskunde, te Ottersum praktiseerde, en tegen eenen apotheker in Limburg, die geneesmiddelen heeft afgegeven voor lijders aan dysenterie, zonder geneeskundig voorschrift.

De officier van Justitie te Maastricht werd in kennis gesteld met de overtreding van art. 5 der wet van 1 Juni 1865 (*Stbl.* n°. 60), door eenen geneeskundige in Limburg, met verzoek het feit te onderzoeken en zoo noodig te vervolgen; volgens den ambtenaar van het openbaar ministerie bestonden er geen termen tot strafvervolging.

Tarief voor geneesmiddelen

De voorzitter geeft voorlezing van een schrijven van dr. H. P. van den Bergh, plaatsvervangend lid van den geneeskundigen Raad, waarbij in overweging wordt gegeven eene prijslijst voor geneesmiddelen te ontwerpen voor het taxeeren van geneesmiddelen, ten dienste van gemeente- en armbesturen.

De voorzitter geeft te kennen dat het tarief, dat tot dusverre het meest wordt gevolgd, is de prijslijst van geneesmiddelen voor de bediening der armen in Noord-Brabant, ingevoerd bij besluit van gedeputeerde Staten van 24 December 1860.

Nadat door de heeren van Gils en van der Grinten was medegedeeld hoe de berekening van geneesmiddelen, ten dienste der armen, op hunne respectieve standplaatsen geschiedt, wordt op voorstel van den voorzitter besloten eene commissie te benoemen, die een concept-prijslijst zal ontwerpen om deze in de eerstvolgende vergadering ter tafel te brengen. Tot die commissie worden benoemd de heeren van der Grinten, Bolsius en Roersch.

Art. 18, wet 4 Dec. 1872 (*Stbl.* n°. 134).

De voorzitter bespreekt, naar aanleiding van art. 18 der wet van 4 December 1872 (*Stbl.* n°. 134) de vraag „in hoeverre door de gemeentebesturen minstens eenmaal in elke drie maanden gelegenheid wordt gegeven tot kostelooze inenting en herinenting. Uit de discussië, die dienaangaande wordt gevoerd, blijkt dat aan dit wetsartikel in Noord-Brabant vrij geregeld uitvoering wordt gegeven, doch dat in Limburg de toepassing daarvan veel te wenschen overlaat.

Art. 6 der wet van 1 Juni 1865 (*Stbl.* n°. 60.)

De heer Landman deelt mede, dat volgens zijne meening aan art. 6 der wet van 1 Juni 1865 (*Stbl.* n°. 60) dikwerf niet wordt voldaan. Nog kort geleden bleek het hem dat van twee gevallen van typhus te 's Bosch geen aangifte geschiedde. Hij betreurt dit verzuim, omdat art. 20 der wet tot voorziening tegen besmettelijke ziekten dan tevens buiten werking blijft.

Art. 16 der epidemiewet.

Dr. Godefroi geeft vervolgens te kennen dat, ingevolge art. 16 der wet tot voorziening tegen besmettelijke ziekten, de geneeskundige niet verpligt is bij het behandelen van een lijder aan asiatische cholera of pokken den naam en de woning van den lijder op te geven. Er wordt slechts van hem gevergd dat hij binnen 24 uren aan den burgemeester kennis geeft dat zich een geval van dien aard in zijne gemeente heeft voorgedaan.

Het hoofd van het gezin moet volgens art. 19 dier wet de

nadere aanwijzing doen. Hij zegt ten dien aanzien van zijne meening in de *Geneeskundige courant* te hebben doen blijken en in het vervolg ook volgens die zienswijze te zullen handelen.

Deze verklaring lokte eene ernstige discussie uit en werd door eenige leden bestreden, waarna de voorzitter te kennen gaf dat het gevoelen van dr. Godefroi nimmer de geest van den wetgever kan geweest zijn. Mogt ten dien opzigte de wet minder duidelijk zijn, zoo bevreemdt het hem echter, dat een lid van den Raad openlijk dergelijke zienswijze verkondigt, aangezien daardoor alligt wettelijke verordeningen door anderen worden tegengewerkt of geen uitvoering erlangen.

Toestand te Maasheeze.

Door den heer Beelen wordt medegedeeld dat te Maasheeze geen geneeskundige met den doodschouw belast is. Ook de secretaris, zegt hij, vult bij overlijden slechts eene benaming van ziekte naar welgevallen in.

De voorzitter zegt den heer Beelen dank voor zijne mededeeling en geeft te kennen voornemens te zijn een onderzoek dienaangaande in te stellen.

Dr. Godefroi. Cholera.

Dr. Godefroi houdt eene verhandeling over het standpunt der cholera-epidemie in 1873. Hij doet daarbij voornamelijk uitkomen hoezeer Pettenköffer en anderen in den laatsten tijd omtrent het wezen en de besmettelijkheid der cholera van gevoelen veranderd zijn en tengevolge daarvan weder verworpen wordt, wat vroeger als waar werd aangenomen: hoe de leer der besmettelijkheid van en de verspreiding door excrementen geheel door hen is losgelaten, en dientengevolge het geheele stelsel der desinfectie in wankelbaren toestand verkeert.

Hij spoort de geneeskundigen, voor zooveel het hen mogelijk is, tot eigen onderzoek aan en hoopt dat zij de besmettelijkheid der excrementen en het nut der desinfectie zullen blijven erkennen, totdat hen de ondervinding zal hebben geleerd dat ook daarvan niets te wachten is om de verspreiding dier gevreesde ziekte tegen te gaan.

van der Grinten caoutchoucbuizen.

De heer van der Grinten bespreekt de aanwezigheid van zinkoxyde in caoutchoucbuizen. Reeds in 1861, zegt hij, werd daarop gewezen door dr. Wilkens te Jena. Mondstukjes van die stof vervaardigd, bevatten 44 pct. zinkoxyde en hadden, na drie maanden door kinderen gebruikt te zijn, een vierde van het zinkoxyde verloren.

Dr. Fleck verklaart dat melk, in zinken vaten bewaard, na gebruik, hevig braken veroorzaakte en dat bij onderzoek 4 grammen zinkoxyde op een liter melk werden aangetroffen.

Op verzoek van dr. Goossens en van den adjunct-inspecteur heeft spreker caoutchoucbuisjes, die als mondstukjes worden ge-

bezigd, onderzocht en in een 24 pct. en in een ander 33 pct. zinkoxyde bevonden. In de bruinkleurige caoutchoucbuisjes werd geen zinkoxyde aangetroffen. Naar aanleiding dezer bevinding heeft hij het wenschelijk geacht daarop de aandacht te vestigen.

Verslag winkelvisitatie.

De secretaris geeft verslag der laatst gehouden winkelvisitatie, waarin o. a. het volgende voorkomt:

In de beide provincien werden gevisiteerd 240 apotheken en 2 drogistwinkels,

141 bij geneeskundigen
99 „ apothekers en
2 drogistwinkels, waarvan

in Noord-Brabant 180 { 131 bij geneeskundigen, 49 bij apothekers.

in Limburg 60 { 10 bij geneeskundigen, 50 bij apothekers.

Noord-Brabant.

	goed	voldoende	onvoldoende
Geneeskundigen.	16	103	12
Apothekers.	12	36	1
Drogistwinkels.	1	1	

Limburg.

	goed	voldoende	onvoldoende
Geneeskundigen.	5	4	1
Apothekers.	16	33	1

Niemand meer het woord verlangende, sluit de voorzitter de vergadering.

Aldus voorloopig vastgesteld.

Dr. Ingen-Housz.
H. L. Verspijck.
Dr. Van den Bogaert.

N°. 70. *Prijslijst van geneesmiddelen voor de armen-praktijk in Zeeland. Leiddraad waarnaar de rekeningen worden getaxeerd.* (*Vastgesteld door den geneeskundigen Raad voor Zeeland, in zijne vergadering van* 20 *November.*)

ALGEMEENE BEPALINGEN.

Voor zelfstandigheden, waarbij het poeder niet vermeld is, mag bij aflevering in poedervorm tweemaal zooveel worden berekend als voor de zelfstandigheid zelve.

Voor het bereiden van een decoctum, een infusum of een decocto-infusum.	15	Cent.
„ „ „ „ eene gelatina	30	„
„ „ „ „ eene emulsio.	15	„
„ „ „ „ afzonderlijke poeders tot en met 6 .	10	„
„ „ „ „ „ „ 6—12 . . .	20	„
„ „ „ „ „ „ 12—24 . . .	25	„
„ „ „ „ pillen n°. 20	15	„
„ „ „ „ „ „ 40	20	„
„ „ „ „ „ „ 60	25	„
„ „ „ „ „ „ 120	30	„
„ iedere eenvoudige vermenging van elk samengesteld geneesmiddel zonder onderscheid, hierboven niet genoemd, zooals mixtura, electuarium, unguentum, pulvis, species, etc.	10	„
Voor oplossing van zouten of voor eene solutio saleb, waarvoor kokend water vereischt wordt, berekene men de eenvoudige vermenging en de hoeveelheid aqua ebulliens volgens de tax.		
„ een emplastr. cantharidum, gummosum of hydrargyricum op emplastrum adhaesivum of op enkel linnen of katoen tot en met de grootte van een rijksdaalder.	10	„
„ kleinere oor- of hoofdpleisters	5	„
„ emplastr. diapalmae, adhaesivum of gummosum op linnen of katoen gesmeerd, voor elke vierkante palm	5	„
Alle de overige pleisters, met of zonder kleefrand, op linnen of katoen, voor elke vierkante palm	10	„
Op zeemleder	15	„

Zalf, linnen, katoen, zeemleder, doos, kurk, papier, touw, is onder deze prijsbepalingen begrepen.

Voor het afleveren des nachts, te rekenen van 's avonds 11 uren tot 's morgens 7 uren, zal van ieder geneesmiddel 25 cent boven het tarief voor de gereedmaking gerekend worden.

NAMEN.	Hectogra Ct.	Decagram Ct.	Gramme. Ct.	Decigram Ct.
Acetas aethylicus	—	15	2	—
» kalicus	—	15	—	—
» morphicus	—	—	60	10
» plumbicus	—	—	—	1½
Aetum scillae	—	2	—	—
Acidum aceticum dilutum, « Acetum »	—	1	—	—
» arsenicosum	—	—	—	5
» benzöicum	—	—	15	—
» boricum	—	—	2	—
» citrium	—	—	1	—
» hydro-chloricum	—	—	2	—
» » » dilut	—	5	1½	—
» nitricum	—	5	—	—
» phenylicum	—	10	2	—
» » venale	25	3	—	—
» phosphoricum	—	—	1	—
» sulphuricum dilut	—	5	—	—
» » venale	15	—	—	—
» tannicum	—	15	2	—
» tartaricum	—	15	—	—
Aether	—	16	—	—
» cum spiritu	—	15	—	—
» muriaticus alcoholicus	—	20	—	—
Aloë	—	15	—	—
Ammonia liquida	—	3	—	—
Ammoniacum depurat	—	4	—	—
Amygdala dulcus et amara	—	5	—	—
Amijlum tritici	—	1	—	—
Aqua amygdalar. amar	—	5	—	—
» cinnamomi	25	—	—	—
» corticum aurantior	7½	—	—	—
» destillata	6	—	—	—
» ebulliens	6	—	—	—
» foeniculi	7½	—	—	—
» goulardi	7½	—	—	—
» laurocerasi	—	5	—	—

NAMEN.	Hectogra Ct.	Decagram Ct.	Gramme. Ct.	Decigram Ct.
Aqua menthae crisp. et piper.	7½	—	—	—
» picis	10	—	—	—
» rosarum	7½	—	—	—
» sambuci	7½	—	—	—
Asa foetida depurat	—	5	—	—
Axungia	—	2	—	—
Balsamum copaivae	—	7	—	—
» peruvianum	—	25	—	—
Biboras natricus	—	5	—	—
Bicarbonas natricus	—	5	—	—
Brometum kalicum	—	40	5	—
Camphora	—	10	—	—
Cantharid. « pulvis »	—	25	5	—
Capsulae papaveris « pulv. gros »	—	3	—	—
Caragheen	—	4	1	—
Carbonas calcius	—	3	—	—
Carbonas et hydras magnesicus	—	5	—	—
» » » plumbicus	—	3	2	—
» kalicus	—	15	—	—
» lythicus	—	50	15	3
» natricus	—	2	—	—
Catechu	—	5	—	—
Chloras kalieus	—	8	1	—
Chloretum ammonicum depur	—	—	1	—
» » venale	15	2	—	—
» calcicum	—	—	1	—
» ferricum crystal	—	—	10	—
» » et chlor. ammonic.	—	—	1	—
» hydrargyricum	—	—	8	1
» » et amid. hydrarg.	—	—	10	2
» hydrargyrosum	—	—	10	2
» natricum venale	—	3	—	—
Choroformum	100	20	6	1
Codeinum	—	—	—	10
Collodium	—	17	2½	—
Cornu cervi raspatum	—	2	—	—

NAMEN.	Hectogram.	Decagram.	Gramme.	Decigram.
	Ct.	Ct.	Ct.	Ct.
Cornu cervi praeparatum	—	10	3	—
Cortex aurantior	—	2	—	—
» » « pulv. »	—	—	1	—
» cascarillae	—	3	—	—
Cortex chinae calisayae	—	17	—	—
» » fuscus « pulv. gros »	—	8	—	—
» frangulae	15	—	—	—
» querci	12½	—	—	—
» salicis	12½	—	—	—
Crocus martis	120	15	2	—
Cubebae « pulvis »	—	7	—	—
Electuarium sennae composit	—	4	—	—
Extractum aconiti	—	—	10	1½
» » spirituos	—	—	—	3
» aloës	—	—	2	—
» bardanae	—	4	—	—
» belladonnae	—	—	10	1½
» » spirituos	—	—	—	3
» calumba	—	—	3	—
» cardui benedicti	—	—	1	—
» cascarillae	—	—	2½	—
» centaurii minor	—	—	1½	—
» chelidon	—	—	1½	—
» chinae fusci	—	—	5	—
» conii	—	60	10	1½
» conii spirituos	—	—	—	3
» dulcamarae	—	15	—	—
» filicis maris	—	—	15	—
» gentian	—	8	—	—
» graminis	—	3	—	—
» helenii	—	5	—	—
» hyoscyami	—	—	8	1½
» » spirituos	—	—	—	3

NAMEN.	Hectogram.	Decagram.	Gramme.	Decigram.
	Ct.	Ct.	Ct.	Ct.
Extractum santonici	—	—	15	—
» secalis cornuti	—	—	8	—
» stramonii	—	—	10	1½
» » spirituos	—	—	—	3
» taraxaci	—	4	—	—
Farina lini	5	—	—	—
Fel tauri inspissat	—	15	—	—
Ferrum hydrogenio reduct	—	—	4	—
Flores arnicae	—	3	—	—
» chamomill rom	—	3	—	—
» » vulg	—	3	—	—
» rhoeados	—	5	—	—
» rosarum rubrarum	—	7	—	—
» sambuci	—	4	—	—
» tiliae	—	4	—	—
Folia althaea	15	—	—	—
» » « pulvis gros	20	—	—	—
» aurant	20	5	—	—
» belladon	30	—	—	—
» conii	30	—	—	—
» digitalis « pulvis »	—	—	—	1
» hyoscyami	30	—	—	—
» malvae	15	—	—	—
» » « pulv. gros »	20	—	—	—
» sennae	—	4	—	—
» stramonii	30	—	—	—
» uvae ursi	15	2	—	—
Fructus tamarind	15	—	—	—
Glycerinum	—	7½	1	—
Gummi arabic « pulvis »	—	5	—	—
Herba menthae crisp. et piper	30	—	—	—
» salviae	—	2	—	—
Hirudines per stuk 20 cent	—	—	—	—

» sennae composit	25	—	—	—
Jodetum hydrargyrosum	—	—	—	3
» kalicum	—	—	5	1
Jodium	—	—	10	1½
Kreosotum	—	—	4	1½
Lactas ferrosus	—	—	4	—
» zincicus	—	—	5	—
Lactucarium	—	—	5	—
Lapis cancrorum « pulvis »	—	15	—	—
Lichen islandicus	15	—	—	—
Licopodium	—	10	—	—
Lignum guajaci	15	—	—	—
» sassafras	15	—	—	—
Manna siciliana	—	5	—	—
Mel album	—	2½	—	—
» rosasum	—	4	—	—
Nitras argenticus	—	—	—	3
» » fusus	—	—	—	3
» bismuthicus basicus	—	—	10	—
» kalicus	—	15	—	—
» » venalis	15	—	—	—
Nitris aethylicus cum alcohole	—	7	1	—
Oleum amygdalarum	—	8	—	—
» anisi	—	—	—	1½
» aurantior	—	—	—	1½
» cajaputi	—	15	8	1½
» cinnamomi	—	—	—	5
» crotonis	—	—	10	1½
» foeniculi	—	—	—	1½
» jecoris aselli	15	—	—	—
» laurinum	—	3	—	—
» laurocerasi	—	—	—	2
» lini	15	—	—	—
» menthae crisp. et piper	—	—	—	—
» olivarum	25	3	—	—
» ricini	—	4	—	—
» therebinth	15	5	—	—
Oxydum cupricum	—	—	10	—
» hydrargyricum	—	—	15	—
» magnesicum	—	15	5	—
» zincicum	—	60	10	1½

» » crudus	20	2½	—	—
Per-oxydum manganicum nativ.	—	1	—	—
Phosphas calcicus	—	—	5	—
» natricus	—	15	—	—
Podophyllinum	—	—	15	4
Pulvis aerophorus	—	7	—	—
» gummosus	—	7	1	—
Pulvis opii	—	—	15	2
» » compositus	—	—	10	1½
Radix althaea	15	—	—	—
» calami aromatic	15	—	—	—
» calumba	—	5	—	—
» gentianae	—	2	—	—
» graminis	—	1	—	—
» ipecacuanhae « pulvis »	—	—	10	1½
» jalapae « pulvis »	—	—	2	—
» liquiritiae	—	2	—	—
» rhei	—	15	2	—
» saleb « pulvis »	—	—	2	—
» sarsaparillae	—	7	—	—
» senegae	—	10	1½	—
» valerian	—	2	—	—
Resina guajaci	—	—	1	—
» jalapae	—	—	12½	—
» scammoniae	—	—	15	—
Rob juniperi	—	3	—	—
» sambuci	—	3	—	—
Saccharum « pulvis »	—	2½	—	—
» lactis	—	2½	—	—
Santoninum	—	—	—	3
Sapo aromaticus liquidus	—	7	—	—
» » solidus	—	15	—	—
» medicatus	—	—	1	—
» viridis	15	—	—	—
Secale cornutum	—	—	1½	—
Sem. anisi	—	5	—	—
» cannabis	—	1	—	—
» coriandri	—	5	—	—
» foeniculi	—	2	—	—
» hordei	—	2	—	—
» lini	—	2	—	—

NAMEN.	Hectogram.	Decagram.	Gramme.	Decigram.
	Ct.	Ct.	Ct.	Ct.
Sem. phellandrii	—	5	—	—
» santonici « pulv. »	—	5	—	—
» sinapi « pulv gros. »	—	3	—	—
Solutio acetatis ammonici	30	4	—	—
» » plumbici basici	—	2½	—	—
» ammoniaci spirit. anisat.	—	10	2	—
» arseniitis kalici composit.	—	—	10	3
» camphorae alcoh.	—	7	—	—
» chloreti ferrici	—	—	3	—
« chlorii.	—	5	—	—
» hydratis calcici.	7½	—	—	—
» jodii spirituos	—	25	—	—
» sesqui carbon. ammon. pyro-animalis.	—	5	—	—
» succinat. ammon. pyro-animalis.	—	—	2½	—
Spiritus aromaticus	—	8	—	—
» cochleariae	—	5	—	—
» rectificatus	—	4	—	—
Stipites dulcamarae	—	3	—	—
Styrax liquidus	60	—	—	—
Strychninum	—	—	—	10
Succus liquirit « pulv. »	—	5	—	—
Sulphas aethylicus acid. cum alcohole	—	5	1	—
» atropini	—	—	—	20
» chinini	—	—	35	4
» cinchonini	—	—	15	4
» cupricus	—	—	—	1½
» ferrosus	—	—	1	—
» » venalis.	15	—	—	—
» kalico aluminicus pulv.	—	3	—	—
« » » exsiccatus	—	—	1	—
» kalicus.	—	5	—	—
» magnesicus	—	2	—	—
» natricus	—	2	—	—

NAMEN.	Hectogram.	Decagram.	Gramme.	Decigram.
	Ct.	Ct.	Ct.	Ct.
Sýrupus communis	—	2	—	—
» frangulae.	—	3	—	—
» jodeti ferrosi	—	30	—	—
» jodo-tannicus	—	15	—	—
» papaveris	—	4	—	—
» rhoeados	—	4	—	—
» rhei	—	4	—	—
» rubi idaei	—	4	—	—
» sennae.	—	3	—	—
» simplex	—	2	—	—
» violarum	—	7	—	—
Tannas chinini.	—	—	25	3
Tartarus boraxatus	—	10	—	—
Tartras kalico stibicus	—	—	3	1½
» kalicus	—	—	1	—
» » acidus	—	4	—	—
Terebinthina	—	3	—	—
Tinctura acida aromatic.	—	—	1	—
» aloës.	—	4	—	—
» asae foetidae	—	8	1	—
» aurantior	—	4	—	—
» benzoës	—	15	—	—
» cantharidum	—	15	—	—
» catechu	—	5	—	—
» chinae fuscae	—	10	—	—
» cinnamomi	—	10	—	—
» colchici	—	10	—	—
» digitalis	—	10	2	1
» gentianae	—	4	—	—
» ferri cydoniata.	—	7	—	—
» lobeliae	—	15	—	—
» myrrhae.	—	8	—	—
» nervina bestucheffii	—	15	—	—

»	oxyd. hydrargyr.	—	7	3	—
»	picis	—	4	—	—
»	populei.	—	5	—	—
»	sulphurat	50	—	—	—
»	simplex	—	3	—	—
»	zinci	—	5	—	—
»	colchici	—	10	—	—
»	ipecacuanh.	—	10	—	—
»	opii aromatic.	—	—	5	—
»	stibiatum	—	7	1	—
»	tartratis kalico ferrici	—	7	—	—

N°. 71. *Opmerkingen aangaande de uitvoering van het Kon. besluit van* 17 *April* 1873 (Stbl. n°. 43), *betreffende* ontsmetting. (*Opgemaakt door de vergadering der geneeskundige inspecteurs*, *in November* 1873.)

Den gemeentebesturen zij aanbevolen, zoodra ons land door eene besmettelijke ziekte wordt bedreigd, te zorgen, dat eene voldoende hoeveelheid van de verschillende in het Koninklijk besluit aangewezen ontsmettingsmiddelen voorhanden zij, ten einde bij het eerste ontstaan van die ziekte al dadelijk behoorlijk gewapend te zijn en, is deze eenmaal uitgebroken, de ontsmettingsmiddelen voor een ieder gemakkelijk en spoedig, voor de behoeftigen daarenboven kosteloos, verkrijgbaar te kunnen stellen. Die besturen behooren dan tevens een voldoend aantal geschikte personen aan te wijzen, door wie of onder wier toezigt de ontsmetting en al wat daarmede in verband staat zal geschieden.

Het voorhanden hebben van de aangewezen ontsmettingsmiddelen is vooral noodig in de kleinere gemeenten, waar niet al die middelen altijd te verkrijgen zijn. In die gemeenten behooren de besturen dan ook zorg te dragen, dat de ontsmettingsmiddelen ten allen tijde beschikbaar zijn, opdat daarvan telkens, wanneer noodig, gebruik zal kunnen worden gemaakt.

In den handel komen verschillende soorten van zoogenaamd *ruw carbolzuur* en van *zuiver phenylzuur* voor, en het is niet onverschillig, welke soort met kieze. Het ruwe carbolzuur, hetwelk overeenkomt met dat, hetwelk door de Nederlandsche koolteerstokerij te Amsterdam wordt afgeleverd, is voor het beoogde doel geschikt te achten; het vloeibare, vrij zuivere phenylzuur (Duitsch fabriekaat), dat bij alle groothandelaren in chemicaliën bij eenige hoeveelheid te verkrijgen is tegen *f* 1.80 à *f* 2. het kilogram, kan worden aanbevolen voor ontsmetting van alle stoffen, die door berooking met zwaveligzuurgas of door afwassching met ruw carbolzuur zouden bederven. Dit phenylzuur, dat wegens zijn lagen prijs de voorkeur verdient boven het wel geheel zuivere, maar veel kostbaarder gekristalliseerde phenylzuur, is vrij donker geelbruin van kleur, doch geheel doorschijnend en in eene wateroplossing van 1 op 50 schier waterhelder. Door proefnemingen is gebleken, dat het op licht gekleurde fijne zijden stoffen geene vlekken achterlaat. Het moet worden ontraden, de oplossing van ijzervitriool met carbolzuur, in het Koninklijk besluit onder n°. 8 der ontsmettingsmiddelen vermeld, vooraf in voorraad te doen bereiden, omdat ijzervitriool in oplossing en met de dampkringslucht in aanraking spoedig oxydeert, waardoor zijn desinfecterend vermogen grootendeels verloren gaat.

De oplossing van chloorijzer, vermeld onder n°. 9 der ontsmettingsmiddelen, vindt in het Koninklijk besluit geene toepassing, maar zij bezit groote waarde voor het *zuiveren van drinkwater*.

Dit geschiedt op de volgende wijze. In eene ton of een emmer met water

doet men ongeveer zooveel druppels van de chloorijzer-oplossing als er liters water zijn. (Een kleine emmer bevat omstreeks 10 liters, een groote ongeveer 15.) Dan roert men het water om en laat het vier en twintig uren stil staan. Het water is dan geklaard en men vindt op den bodem een dik bezinksel. Het heldere water kan nu voorzigtig worden afgeschonken of afgeheveld. Gebruikt men voor de klaring een ton, dan kan het worden afgetapt door een houten kraan, ongeveer een decimeter (palm) boven den bodem in het vat bevestigd.

Vooral voor zuivering van water uit rivieren of vaarten is dit middel uitmuntend geschikt. (Op sommige soorten van zoogenaamd welwater kan, wegens de bestanddeelen van die wateren, deze methode niet worden toegepast.)

Ten opzigte der wettelijke regelen voor het ontsmetten, verbranden of op andere wijze vernietigen van besmette voorwerpen valt het volgende op te merken.

Waar de keuze van de plaatsen voor het verbranden, vernietigen of ontsmetten van besmette voorwerpen moeijelijkheid oplevert uit het oogpunt der gezondheid, zal het raadzaam zijn, dat de burgemeester daarover in overleg trede met den geneeskundigen inspecteur of adjunct-inspecteur. De beoordeeling van de geschiktheid dier plaatsen hangt zoo zeer van lokale omstandigheden af, dat het niet mogelijk is, daaromtrent voor ieder geval voldoende algemeene regelen vast te stellen.

Wanneer voorgeschreven wordt, de voorwerpen met phenylzuur-oplossing te „besprenkelen", moet daaronder worden verstaan: *goed te bevochtigen.*

Met uitzondering van veeren, wol of paardenhaar, moet elk ander vulmiddel van besmette bedden, matrassen enz. worden verbrand. Van eene vrij kostbare stoomzuivering tot ontsmetting van stoffen van geringe waarden kan toch wel geen sprake zijn.

Het is aan te raden, de stoffen, langs verschillende wegen ontlast door lijders aan aziatische cholera of febris typhoïdea (abdominaal-typhus), te verbranden of te begraven. De verbranding geschiede in een niet diepen kuil, op welks bodem eene laag droog stroo of houtkrullen wordt gelegd. Op die laag giete men de ontsmette stoffen, die op hare beurt weder met eene laag stroo of houtkrullen worden bedekt, enz. Vervolgens wordt alles met eene voldoende hoeveelheid petroleum overgoten en in brand gestoken. Van tijd tot tijd, wanneer de vlam vermindert, schudde men de massa op en giete men er zoo noodig eenig petroleum bij. Is alles goed uitgebrand en de kuil niet meer noodig, dan wordt hij weder met aarde digt gemaakt. Het is geen vereischte, dat deze stoffen telkens worden verbrand nadat iets in den kuil geworpen is; voldoende is het, dat zoowel de uitgebraakte stoffen als de darmontlastingen terstond na de darmontlasting door den lijder op de voorgeschreven wijze worden ontsmet.

Bij het *begraven van de stoffen* zij men er op indachtig:

dat de stoffen vooraf op de voorgeschreven wijze moeten zijn ontsmet;

dat men die stoffen niet begrave op een afstand van minder dan 12 meters van woningen, drinkwaterputten of regenbakken;

dat op dezelfde plek, plaats of terrein niet eene al te groote hoeveelheid stoffen begraven worde. Men kieze daartoe verschillende plaatsen.

Het valt niet te ontkennen, dat zoowel aan het verbranden als aan het begraven van de stoffen, die door cholera- of typhuslijders zijn ontlast, eigenaardige bezwaren verbonden zijn. Daartegenover staat echter, dat eene doelmatige verwijdering van die stoffen van zoo groot gewigt is ter bestrijding van die ziekten, dat al het mogelijke moet beproefd worden, om die bezwaren te overwinnen. Het verbranden verdient onvoorwaardelijk de voorkeur, en alleen dan zal men die stoffen moeten begraven, wanneer tegen het verbranden onoverkomelijke zwarigheden bestaan. De gemeentebesturen zullen voorts door gepaste maatregelen, de geneeskundigen door hunnen invloed zeer veel ter bevordering van de goede zaak kunnen bijdragen. Maar hoe dit zij, de wet verbiedt, en teregt, dat de verwijdering van die stoffen geschiede op zoodanige wijze, dat de openbare gezondheid daardoor gevaar lijde, zoo als door het werpen in riolen of openbare wateren. Er moeten dus daartoe andere middelen aan de hand gegeven worden. En dan is het verbranden en begraven van die stoffen wel het meest doeltreffend, en beiden zijn wel uitvoerbaar. Immers ten platten lande heeft ieder inwoner zeker terrein genoeg beschikbaar voor het verbranden of begraven van de stoffen. In de grootere, meer digt bevolkte gemeenten zal ieder, die bij zijne woning een stukje grond of tuin bezit, alligt kunnen beschikken over de geringe ruimte, noodig voor het graven van een kleinen, niet diepen kuil, waarin de stoffen kunnen worden verbrand. Zij echter, die zoodanig terrein niet bezitten, zouden door het gemeentebestuur in de gelegenheid moeten gesteld worden om op eenvoudige, gemakkelijke en voor de omgeving onschadelijke wijze de door de lijders ontlaste stoffen uit hunne woningen te verwijderen. Voor hen zouden tonnen beschikbaar gesteld kunnen worden, die, naar gelang van de behoefte, een of tweemalen daags weggehaald en op geschikte plaatsen buiten de kom der gemeente geledigd moeten worden. De daarin bevatte stoffen moeten dan verbrand of begraven worden.

Ontsmetting van lijkenhuizen behoort te geschieden telkens wanneer een lijk van iemand, die aan eene besmettelijke ziekte is overleden, daaruit is verwijderd.

Mestvaalten en dergelijke groote verzamelingen van vuil moeten niet weggeruimd, privaatkuilen, zinkputten enz. moeten niet buiten noodzakelijkheid geledigd worden *gedurende* het epidemisch voorkomen van cholera of typhus, maar dit moet vóór het ontstaan der epidemie geschieden. Privaatputten, zinkpunten enz. moeten vóór de ontsmetting worden geledigd, wanneer de ontsmetting aan haar doel zal beantwoorden.

Tot ontsmetting van geledigde privaatkuilen, zinkputten enz. gebruike men telkens de heft der in het Koninklijk besluit onder n°. 8 voorgeschreven oplossing van ijzervitriool met carbolzuur, en de geheele hoeveelheid, wanneer er geene gelegenheid was om de putten vooraf te ledigen. De ontsmetting van geledigde putten geschiede minstens tweemalen 's weeks, die van niet geledigde putten dagelijks.

N°. 72. *Circulaire van den commissaris des Konings in Zeeland van* 4 *December aan de burgemeesters, betrekkelijk eene* inrichting voor zuivering door stoom. (*Prov. blad* n°. 109.)

Aan den heer D. J. Pennock te Middelburg is vergunning verleend tot het bezigen van een stoomketel in zijne aldaar in te rigten chemische stoomzuivering fabriek.

Naar het gevoelen van den inspecteur voor het geneeskundig staatstoezigt, kan eene zoodanige inrigting van zeer groot nut zijn, daar het beste en meest afdoende middel voor ontsmetting van veêren, wol, paardenhaar of anderen inhoud van matrassen, peluwen, kussens en bedden, ontegenzeggelijk de stoomzuivering is.

Van zoodanige zuivering wordt ook melding gemaakt in de voorschriften, gevoegd bij Koninklijk besluit van den 17den April jl. (*Stbl.* n°. 43).

Door de aanwending daarvan wordt voorgekomen de bij art. 5 der wet van 4 December 1872 (*Stbl.* n°. 134), bedoelde onteigening en vernietiging van voorwerpen met lijders aan besmettelijke ziekten in aanraking geweest, en alzoo vermeden de aan de onteigening verbonden groote uitgaven.

Ik heb dan ook gemeend van de oprigting van de bedoelde fabriek, tot het zuiveren en op eene min kostbare wijze onschadelijk maken van voorwerpen, welke daarvoor vatbaar zijn, en besmet zijn te achten, U te moeten kennis geven en U het gebruik daarvan te moeten aanbevelen.

De commissaris des Konings in de provincie Zeeland,

R. W. VAN LIJNDEN.

N°. 73. *Brief van den commissaris des Konings in Friesland van* 18 *December aan de gemeentebesturen, betreffende* ontsmetting. (*Prov. blad* n°. 151.)

Hoezeer moet worden erkend, dat in Friesland voortdurend zeer vele voorzorgsmaatregelen tegen besmettelijke ziekten worden genomen, en de provincie tot dus verre verschoond is gebleven van de Aziatische cholera, waaraan in andere gedeelten van Nederland gezamenlijk thans reeds meer dan 200 menschen zijn bezweken, mag niet worden voorbijgezien, dat zeer veel afhangt van de wijze waarop en van de kennis hoe de toepassing der voorzorgsmaatregelen het meest doelmatig is te achten.

Ofschoon èn de wet van 4 December 1872 (*Stbl.* n°. 134) èn het, naar aanleiding daarvan, uitgevaardigd Koninklijk besluit van 17 April 1873 (*Stbl.* n°. 43) beide strekken, om een en ander te bevorderen, kon daarin

gelijk de adjunct-inspecteur voor het geneeskundig staatstoezigt in de provinciën Friesland en Groningen in een deswege tot mij gerigt schrijven opmerkt, uit den aard der zaak, niet in zoodanige onderdeelen worden afgedaald, als waarin de geneeskundige ambtenaren bij hunne hiernevens gaande, mij door den adjunct-inspecteur gezonden „Opmerkingen aangaande de uitvoering van het Koninklijk besluit van 17 April 1873 (*Stbl.* n°. 43)" hebben gemeend te moeten treden.

Van de juiste kennis en behartiging dier „Opmerkingen" kan echter veel afhangen, waar het geldt de beteugeling van besmettelijke ziekten, onder welke, ingevolge art. 1 der aangehaalde wet, ook de Aziatische cholera behoort.

In overeenstemming met het advies van den adjunct-inspecteur heb ik mitsdien de eer U hierbij een exemplaar van die „Opmerkingen" voor U, benevens voor iederen genees-, heel- of artsenijbereidkundige in Uwe gemeente, vergezeld van een exemplaar dezer missive mede voor ieder hunner, te doen toekomen.

De commissaris des Konings in de provincie Friesland,

VAN PANHUIJS.

N°. 74. *Brief van den commissaris des Konings in Limburg*, *van* 24 *December*, *aan de burgemeesters tengeleide van een brief van den geneeskundigen adjunct-inspecteurs voor Noordbrabant en Limburg betreffende maatregelen tegen* besmettelijke ziekten.

Ik heb de eer U aan den voet dezer mede te deelen afschrift eener missive van den adjunct-Inspecteur voor het geneeskundig Staatstoezigt in Noordbrabant en Limburg, dd. 19 December jl., n°. 4780, volgens welke in enkele gemeenten van dit gewest geene, althans geene volledige uitvoering wordt gegeven aan de in die missive vermelde bepalingen der wet van den 4 December 1872 (*Stbl.* n°. 134), tot voorziening tegen besmettelijke ziekten.

Ik beveel U voor zooveel noodig aan, om te zorgen en te bevorderen, dat in Uwe gemeente aan de bepalingen van voormelde wet, voor zoover die verpligtingen aan den burgemeester of aan het gemeentebestuur opleggen, naauwgezet de hand gehouden en uitvoering gegeven worde.

De commissaris des Konings in het hertogdom Limburg,

VAN DER DOES DE WILLEBOIS.

Maastricht, den 19 December 1873.

Ofschoon het hertogdom Limburg sedert de invoering der wet van 4 December 1872 (*Stbl.* n°. 134) door geene eigenlijk gezegde epidemien van ziekten, bedoeld in art. 1 dier wet, is bezocht, — met uitzondering van mazelen in twee gemeenten, — kwamen bij herhaling hier en daar gevallen dier ziekten, soms meerdere in ééne woning voor, waarop de voorschriften der bovenaangehaalde wet moeten worden toegepast.

De ondervinding heeft mij geleerd, dat deze menigmaal slechts zeer onvolkomen worden ten uitvoer gelegd en dat vele hoofden van besturen van meening zijn, dat de voorgeschrevene maatregelen alléén dan moeten worden genomen, wanneer de ziekte meer algemeen of epidemisch heerscht.

Aangezien de wet ten doel heeft de verspreiding der smetstof tegen te gaan, is het vooral noodzakelijk, dat hare bepalingen bij *ieder* geval van genoemde ziekten en inzonderheid bij het *eerste* worden toegepast; vooral geldt dit van de artikelen, welke de afzondering der aangetasten en de vernietiging der smetstof ten doel hebben.

Het gevolg dezer verkeerde opvatting is dan ook, dat door de burgemeesters in den regel niet aan artikel 26 der wet werd voldaan, en dat enkele hunner de door mij gedane vraag, omtrent hetgeen zij krachtens de wet bij een voorgekomen geval van besmettelijke ziekte hadden verrigt, onbeantwoord lieten.

Het is naar aanleiding van het bovenmedegedeelde, dat ik de vrijheid neem UHoog Edel Gestrenge beleefdelijk te verzoeken, de burgemeesters te willen wijzen op het groote gewigt, dat door hen de bepalingen der wet bij de eerste gevallen van besmettelijke ziekten worden nageleefd, terwijl ik tevens van deze gelegenheid gebruik maak om de wenschelijkheid uit te drukken, dat de aandacht der gemeentebesturen worde gevestigd op artikel 18 dier wet, welk artikel in zeer vele gemeenten nog niet is geregeld en waarvan de handhaving gevorderd wordt, ook om behoorlijk aan artikel 17 te kunnen voldoen; het tijdstip dat burgemeester en wethouders eenen geneeskundige moeten aanwijzen en beëedigen tot het verrigten van de doodschouw (1) is, volgens mijn bescheiden oordeel, hiertoe bijzonder geschikt, ten einde zij bij die benoeming ook eene overeenkomst omtrent de op den door de wet bepaalden tijd te geven kostelooze gelegenheid tot inenting en herinenting met de geneeskundigen zouden kunnen aangaan.

De adjunct-inspecteur voor het geneeskundig Staatstoezigt voor Noordbrabant en Limburg,

(*get.*) H. L. Verspijck.

---

(1) Zie o. a. *Prov. blad* no. 95 van 1872.

voor Zeeland:

dr. J. Hazenberg te Vlissingen;
dr. H. Goemans Jr. te Zierikzee;

voor Friesland en Groningen:

dr. H. Tobbe te Heerenveen;
L. Th. Brunsveld van Hulten, heel- en vroedmeester te Loppersum;
C. H. van Ankum, apotheker te Groningen;
J. Post, apotheker te Groningen;
J. J. Bruinsma, apotheker te Groningen;

voor Overijssel en Drenthe:

dr. J. W. Damman de Wit, te Gieten;
dr. E. E. C. van Lennep te Deventer;
A. A H. Hamer, heel- en vroedmeester te Ommen.

N°. 76. *Beschikkingen van den minister van Binnenlandsche Zaken van* 31 *December*, *houdende benoeming van secretarissen bij de geneeskundigen Raden*, *voor het jaar* 1874.

De minister van Binnenlandsche Zaken, gelet op art. 21 der wet van 1 Junij 1865 (*Stbl.* n°. 58); heeft goedgevonden, voor het jaar 1874 te benoemen tot secretaris bij den geneeskundigen Raad, voor:

Noordbrabant en Limburg:

Dr. E. A. P. van den Bogaert te Rosmalen;

Gelderland en Utrecht:

dr. J. G. de Voogt te Arnhem;

Zuidholland:

dr. C. P. Pous Koolhaas, te 's Gravenhage;

Noordholland:

dr. G. A. N. Alebé, te Amsterdam;

Zeeland:

dr. J. P. Berdenis van Berlekom, te Middelburg;

Friesland en Groningen:

dr. S. Sr. Coronel, te Leeuwarden;

Overijssel en Drenthe:

Dr. J. A. van Ketwich Verschuur, te Deventer.

's Gravenhage, 31 December 1873.

(*get.*) GEERTSEMA.

